GISBERTI VOETII

Theologiæ in Academiâ ULTRAJECTINA *Professoris.*

POLITICÆ ECCLESIASTICÆ

PARTIS PRIMÆ.

Libri duo Posteriores.

AMSTELODAMI,
Apud JOHANNEM JANSSONIUM à WAESBERGE,
& ELIZÆUM WEYERSTRAET,
ANNO CIↄ Iↄ C LXVI.

INDEX MATERIARUM
Quæ per ſingula Capita tractantur.

PARTIS PRIMÆ
LIBER TERTIUS
De Agendis Occaſionatis, & Pſeudo-Agendis.

TRACTATUS I.
De CONJUGIO.

SECTIO II.
De MATRIMONIO.

SECTIO III.

De Conjugii Oppositis.

Appendicula.

LIBRI TERTII.

TRACTATUS II.

De Funere seu Sepulturâ mortuorum.

LI-

INDEX MATERIARUM.

LIBRI TERTII

TRACTATUS III.

De aliis quibusdam quasi agendis.

LIBRI TERTII.

TRACTATUS IV.

De PSEUDO-AGENDIS.

PARTIS PRIMÆ

LIBER QUARTUS.

De Externis Agendorum Ecclesiasticorum adjunctis.

TRACTATUS I.

De Ecclesiæ Libertate, Immunitate, Dignitate.

LIBRI QUARTI

TRACTATUS II.

De Peculio Ecclesiæ, seu de bonis Ecclesiasticis.

Cap.

LIBRI QUARTI

TRACTATUS III.

De STIPENDIIS MINISTRORUM.

LIBRI QUARTI

TRACTATUS IV.

De externis agendorum sacrorum requisitis & adjunctis.

TRACTA-

INDEX MATERIARUM.

TRACTATUS IV. SECT. II.

De Templis.

TRACTATUS IV. SECT. III.

De Utensilibus, aliisque Templorum Adjunctis.

FINIS.

PARTIS

PARTIS PRIMÆ.

LIBER TERTIUS,

De Agendis occaſionatis, & Pſeudo-agendis.

HACTENUS de Agendis eccleſiaſticis perpetuis, οἰκείοις, propriis, & directè ad Eccleſiam ſpectantibus: ſequuntur nunc alia nobis perſtringenda: partim putatitia ſeu pſeudo-ſThoda; partim occaſionata & πρόσκαιρα, quę directè, per ſe, & ex ſe ad Eccleſiam non pertinent; ſed hâc aut illa occaſione ad Eccleſiam ſubinde devoluta ſunt, & devolvuntur; aut per concomitantiam ab eâdem & in eadem abſolvuntur, non ſine intercedente poteſtatis Politicæ conceſſione. Partimur ergo hunc librum in quatuor Tractatus quorum I. de Conjugio. II. de Sepultura. III. de Curâ Scholarum, De Epiſcopali Audientiâ, de Unctione, aut Coronatione Regum ac Principum, &c. IV. De Putatitiis, ſeu Pſeudo-agendis.

TRACT. I.

De Conjugio.

CAP. I.

De Præſuppoſitis, & Prolegomenis quibuſdam, ad Tractatum de Conjugio.

PRæſupponimus hic quæ *de Iure Connubiorum* deque ejus eſſentiâ, proprietatibus, & de officiis Conjugum à *Philoſophis, Ureconſultis Theologis in Locis commun. in Commentariis decalogicis, & in Digreſſionibus ad Geneſ.* 2. *Math.* 19. 1 *Corinth.* 7. *Epheſ.* 5., & *peculiaribus Tractatibus* fusè explicari ſolent. Quorum aliquos infra indicabimus. Ut inſiſtam iis quæ magis propriè ad pragmatiam & prudentiam eccleſiaſticam & ad uſum Miniſtrorum pertinere videntur, curſim indico has quæſtiones. §. 1.

I. *Quæſt.*

I. *Quæst. An Conjugium quà tale sit res sacra, per se ad vitam spiritualem, aut ad cultum Dei institutum pertinens?* *Resp. Neg.* *Quia* per se pertinet ad vitam animalem, seu potius humanam, ad hominum societatem, ad præsens hoc sæculum. *Quia* non magis, quam esca *Rom.* 14. & 1 *Corinth.* 8. & 10. quam nutritio, sanitas, agrorum cultus, &c. per se Deo nos commendat, aut partem facit cultus divini, aut viam vitæ constituit: sed est merè adiaphorum, per se nec bonum nec malum morale. Hic forte quis opponat 1. *Object.* Est à Deo institutum *Genes.* 2. *Resp.* Inde non sequitur in se, & per se formaliter esse rem sacram. Nam & ordo Parentum ac Liberorum Magistratus & Subditorum, item pacta ac fœdera, omniaque contractuum nominatorum innominatorum genera &c. à Deo tanquam Autore & Gubernatore naturæ instituta sunt: quæ tamen ideo in se & per se non sunt sacra propriè ita dicta: prout ea in 3. *Part. sel. Dispp. tit. de Benedictionibus &c.* explicuimus. 2. *Object.* Conjugium ineundum est in domino 1 *Cor.* 7. *v.* 39. Ergo vi[illegible] esse sacrum. *Resp. Neg.* consequentia, de sacro per se & in se, propriè dicto. Per extrinsecam denominationem omnia quæ veri fideles licitè & rectè agunt sacra possent dici. Quia quod edunt, bibunt, &c. ad gloriam Dei faciunt 1 *Corinth.* 10. *v.* 31. Et per fidem ac preces omnia in se & per se communia, ipsis utentibus sanctificantur 1 *Timoth.* 4. *v.* 5. & sic puris seu mundis, omnia sunt munda *Tit.* I. *v.* 15.

II. *Quæst. An Conjugium sit sacramentum N. T.?* *Resp.* Ita quidem velint Pontificii; sed nos *Neg.* 1. *Quia*, fuit institutum & initum in statu integritatis ante lapsum: ergo non est sacramentum fœderis gratiæ. Si excipiant, fuisse demum rationem sacramenti illi additam in N. T. ita ut fidelibus Conjugibus nunc sit & debeat esse sacramentum. *Resp.* Ostende ergo ver[illegible] institutionis & promissionis. Ostende signum visibile & rem signatam invisibilem. Cum Conjugium propriè sit relatio, & relatio per se non incurrat in sensus: quomodo huic putatitio sacramento aptabunt *Augustini definitionem Lib.* 10. *de Civit. Dei cap.* 5. *à Catechismo Concil. Tridentini*, & ab omnibus *Scholasticis* adoptatam: *est invisibilis gratia visibile signum.* 2. *Quia* ante tempus N. T. Fidelium Matrimonium non fuit sacramentum: & tamen idem fuit cum Matrimonio Fidelium sub N. T. Cum ergo in essentialibus nulla differentia ostendi possit: sequitur sub N. T. non magis dici posse sacramentum, quam sub V. T. 3. *Quia* Pontificii nullam certam hujus sacramenti materiam & formam communi fide & doctrinâ ecclesiasticâ hactenus assignare potuerunt. Atqui ubi materia & forma sacramenti communi fide non creditur, nec communi doctrinâ traditur; ibi sacramentum asseri non debet: non magis, quam homo, ubi nec corpus, nec anima humana asseritur. Vide digladiationes & dubitationes eorum apud *Canum de Loc. Theol. Lib.* 8. *cap.* 5.

cap. 5. Bellarminum Recentiores ad Thomæ 3. Supplem. qu. 42. Becanum in Theol. Scholast. tom. 6. cap. 44. qu. 5. Canonistas ad c. tua nos, de Sponsal. Navarr. in Manuali c. 22. §. 20. 4. *Quia* inter Pontificios Durandus ad 4. dist. 26. vi veritatis adactus, fatetur *non esse sacramentum, sicut unum ex aliis.* Ubi citat quosdam Canonistas idem sentientes. Confer *Glossas Juris Canonici ad 31. qu. 1. cap. 9. & 32. qu. 2. cap. 13.* Objectiones eorum pro hoc suo figmento *Chemnitius*, & *Chamierus* satis superque refutarunt: quamvis refutationem vix mereantur.

III. *Quæst. An Conjugium præstet Cœlibatui*, γάμος τῇ ἀγαμίᾳ? *Resp. Pontificii absolutè affirmant* statum Virginitatis esse altiorem statu Conjugii, & majoris gratiæ ac meriti. *Nos Neg.* 1. *Quia* per se ordinatum est & facit ad propagationem & conservationem generis humani & Ecclesiæ: Cœlibatus non facit. 2. *Quia* est sub præcepto naturali affirmativo, quod semper obligat; quamvis non ad semper. *Genes. 1. v. 28. & 9. v. 1. Ledesma in Theologiâ Morali de Sacramentis tit. de Matrim. cap. 1. inducit. Thomistas* disputantes ad *supplem. qu. 41. art. 1.* quod hoc præceptum obliget omnes homines in particulari. Addunt *Soto, Victoria, aliique* nonnulli *Thomistæ*, si tantum Religiosi essent in mundo; quod Religiosi tenerentur contrahere Matrimonium. Sed nullum tale præceptum exstat de Cœlibatu. 3. *Quia* Deus Conjugium non Cœlibatum, peculiari dignatus est benedictione *Genes. 1. v. 28.* 4. *Quia* Conjugium γάμος respectu Cœlibatus ἀγαμίας est habitus, & Cœlibatus est privatio. Atqui sicuti forma materiam informans, quippe ἐντελέχεια, id est, *perfecti-habea* præstantior est privatione istius formæ (de quo ipsorum Scriptores *Conimbric. Ruvius, Masius 1. Physicor. cap. 9. & Pererius de Princip. & Affect. rerum natur. Lib. 6. c. 1* cum *Lib. 5. c. 2.* ubi non tantum perfectiorem & nobiliorem faciunt privatione, quæ est ens infimum, sed & materiâ, & nonnulli ipso composito); & sicuti bonum, ens, aliquid est præstantius τοῦ nihilo, aut τοῦ non bono, αἴτιος τῆς στερήσεως, ἐνυπαρχία τῆς ἀπουσίας, plenitudo vacuo, possessio bonorum paupertate, societas solitudine: sic Conjugium Cœlibatu. Genes. 2. v. 18. *Non est bonum hominem esse solum*, &c. Eccles. 4. v. 9. 10. *Meliores sunt duo, quam unus, &c. væ uni, &c.* Objici ab illis solet 1 *Cor.* 7. *v.* 8. 25. 32.-39. In quo prædecessorem habuerunt *Hieronymum* strenuum Conjugii Contemtorem, hyperbolicum virginitatis Præconem, *in Libris c. Jovinianum* & *Epistol.* 50. & 51. ut jam non dicam de stupido & abominando *Theologemate* sub nomine *Papæ Syricy* (qui a. 397. floruit) qui Cœlibatum Clericis imposuit, adductis verbis Pauli: *qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem jam non estis in carne sed in spiritu.* (Rom. 8.) Hæc gemmula *Corpori Canonico* inserta legitur, & in *Tomis Concilior.* sub nomine *Syricy*, & in *Epistolis Pontificum* ab Isidoro (uti fingitur) collectis, in

Epist. 4. *Siricii*, *& in Epistol. Innocentii* 2. *ad Victricium Episcopum Rhotomagensem.* Siricy, reliquasque antiquorum Pontificum Epistolas esse suppositias. easque frustra & temerè à Jesuita Turriano defensas, jam ante annos aliquot evicit *Blondellus Tract.* a. 1628. edito, cui tit. *Pseudo-Isidorus & Turrianus vapulantes* &c. Ubi *pag.* 55. exhibet Epistolam Innocentii 2. ex quâ dictâ illa Syricii Epistola tota propemodum ad verbum descripta est; & in quâ *pag.* 555. verba illa: *qui in carne sunt* &c. *comparent. Resp.* Posterioris dictum colludit cum Manichæis, Cataphrygibus, Encratitis, Marcionitis; qui nuptias condemnabant, testibus *Epiphanio* & *Augustino.* Quod ad *Hieronymi* heterodoxas hyperbolas in *Scriptis c. Iovinianum*, quantum iis ædificaverit & ipsis piè orthodoxis placuerit, lege apud *Baronium ad Ann.* 390. §. 57.-63. *Ad locum* 1. *Cor.* 7. respondemus esse fallaciam à dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Apostolus loquitur non de bono aut meliori simpliciter, in se, absolutè: sed de hypothetico, in casu instantis necessitatis *vers.* 25. 26. 27. 28. & præsupposito continentiæ dono. *vers.* 7. 8. 9. idque hoc solo fine, ut tanto liberius & commodius rebus divinis vacare queant *vers.* 33. Conferri possunt, quæ pro dignitate Conjugii, præsertim Clericorum disputantur ab Antagonistis Papatus, *Martyre in* 1 *Cor.* 7. & de Votis c. Smitheum, *Danco in* 1 *Timoth.* 4. *Chemnitio in Exam. Concil. Trident. part.* 3. Post omnes causam hanc accuratè & plenè egit *Georg. Calixtus Tract. de Conjugio Clericorum.* a. 1631. ubi etiam specialiter ineptum in theologicis & rebus gerendis judicium, ejusque absurdam sanctionem Cœlibatus clericalis & Hieronymum exorbitantem in luce ponit pag. 339.-373.

§. 2. Nunc videndum, quâ ratione res & causæ matrimoniales Theologiam & Ecclesiam tangant; & quo respectu in Politicâ ecclesiastica disquisitiones de illis locum inveniant: ne nobis dicatur. *Quod medicorum est, promittant Medici, tractent fabrilia fabri.* Præsuppono *Primum*, extra controversiam esse; tabulis Juris divini de Jure Connubiorum agi: & Ministros tanquam Antecessores & Juris divini consultos de sensu Legum & interpretatione Juris illius, ex vi vocationis suæ respondere posse & debere; & consequenter conscientias informare de licito & illicito, justo & injusto, honesto & turpi. *Malach.* 2. *v.* 7. *Deuter.* 17, *v.* 9.-12. & 33. *v.* 10. *Matth.* 23. *v.* 1. *Secundo*, preces ad Deum fusas, benedictiones votivas ac promissorias nomine Dei à Ministris ejus factas, imprimis in tam arduis negotiis, esse necessarias. Jam vero Ministros in talibus esse Antecessores supra *Lib.* 2. *Tract.* 2. *sect.* 1. demonstratum est. Sed ultra determinandum, an Matrimonii publica confirmatio, & causarum matrimonialium tractatio & dijudicatio per se sit sæcularis & politica, an vero sacra & Ecclesiastica, & an Jure divino & naturali, primò, immediatè, directè pertineat ad forum ecclesiasticum, an vero politicum?

cum? Pontificii Theologi, Canonistæ, Jureconsulti affirmant; & universalis praxis idem confirmat: idque ex illâ hypothesi, quod sit sacramentum N. T. repræsentans gratiam unionis nostræ cum Christo. Quæ si vera esset, verbum contra non faceremus, sed cum Ambrosio de sententiâ Episcoporum qui ipsi aderant per libellum Valentiniano Imperatori respondente (Epist. 34.) diceremus *: Si tractandum est, tractare in Ecclesiâ didici, quod Majores fecerunt mei: si conferendum de fide, Sacerdotum debet esse ista collatio, sicut factum est sub Constantino Augustæ memoriæ Principe, qui nullas leges ante præmisit sed liberum dedit judicium Sacerdotibus.* Sed cum juxta Pontificios ad *Thomæ Supplem. qu.* 41. & 42. & *Becanum cap.* 43. cit. in Principio, Matrimonium habeat tria, officium naturæ, contractum civilem, sacramentum; ipsique Ecclesiæ illud tanquam οἰκεῖον non vindicent respectu duorum priorum sed tantam respectu tertii: sequitur, tertio illo negato, (uti paulo ante *Qu.* 1. & 2. negavimus) soli politiæ propriam potestatem ratihabendi ac confirmandi, ut & judicium publicum decisivum in & de talibus, relinquendum esse; quod per se ipsos aut alios potestate delegatâ ab ipsis instructos exequantur. Contra *Becanus in Theol. Scholast. tom. 6. post. qu.* 49. de sacramento Matrimonii *cap. 1. de Indice causarum matrimonialium*, Lutheranos & Calvinistas accusat, quod doceant causas matrimoniales simpliciter pertinere ad Magistratum secularem. *ibidem* tamen excipit *Chemnitium in Exam. Concil. Trid. parte* 2. distinguentem inter responsa ad casus conscientiæ pendentia ex interpretatione Scripturę; & inter leges de Matrimonio, audientiam causarum, sententias coactivas &c. Quarum illa ad forum ecclesiasticum, ista ad politicum pertineant. Ipse autem causas matrimoniales facit triplices 1. omnino politicas; ut de dotibus, successionibus, hæreditatibus. 2. omnino spirituales, ut de materiâ, formâ, ministro sacramenti, de benedictione sacerdotali, & similes. 3. partim politicas partim spirituales; ut de gradibus consanguinitatis, de divortiis, repudiis, de impedimentis, & de aliis rebus ad contractum Matrimonii pertinentibus. Nam hic, inquit, *contractus partim spectatur, ut civilis, partim ut in eo fundatur ratio sacramenti.* Causas primi generis relinquit Magistratui. Secundi generis soli Ecclesiæ vindicat. Tertii generis, *tametsi*, inquit, *possint aliquo modo pertinere ad Magistratum politicum cum subordinatione ad magistratum ecclesiasticum: simpliciter tamen & de facto pertinent ad Ecclesiasticum.* Ita *Tridentin. Seß.* 24. *can.* 2. Probationes adfert duas: quorum prior desumitur ex perpetuâ praxi totius Ecclesiæ, à Christo usque ad nostra tempora. Christus *Math.* 5. & 19. & Paulus 1 *Corinth.* 7. & post eos Pontifices & Concilia (uti constat ex eorum *Decretis & Rescriptis*) causas matrimoniales judicârunt, quid in foro poli licitum sit: sicuti omnibus aliis agendis sæcularibus e. gr. de hæreditate divi-

dendâ, de delictis puniendis, &c. Theologi ex verbo Dei similiter judicare & consulere possunt: leges tamen & sententias publicas ac coactivas de iisdem ferre non possunt. Ita Christus *Joh.*8. *v.*6. juxta *Augustinum*, *Jansenium*, *Euthymium*, *Fr. Lucam* (referente *ibid. A Lapide*), ipso facto ostendit, *quod non esset Judex civilis*, *nec Peccatorum Damnator*, *sed Medicus & Salvator*. Hinc *v.*11. in foro conscientiæ eam instruit, sententiam vero in foro soli juxta legem Mosaicam non fert. Et tamen pertinebat hoc ad causas matrimoniales. Similiter *Luc.*12. *v.*13. 14. petenti ab illo sententiam aut mandatum in foro soli super divisione hæreditatis, respondet, *quis me constituit Judicem*, &c. *Sensus* est, inquit A Lapide, *quasi dicat*, *judicium est forensium*, *qui terrenam*, *non meum*, *qui cœlestem hæreditatem doceo*. Alioquin si Quæsitor ille & Frater ejus ipsum aut Apostolum, aut alium quem Theologum, in casu conscientiæ consuluissent; an & quid bonâ conscientiâ faciendum esset, pro ratione muneris respondere potuissent; ut tamen potestatem & munus judicum sæcularium sibi non usurpassent. Concilia & Pastores antiquæ Ecclesiæ, cum ex necessitate tales causas judicarunt; à litigantibus Christianis ad judicium seu mavis arbitrium suum delatas, eique submissas: ad solum forum ecclesiasticum easdem Jure divino pertinere non docuerunt; non magis, quam omnes alias causas sæculares, ad subsellia eorum, *qui nulli habentur in Ecclesiâ* 1 Corinth.6. v. 4. aut ad Episcoporum audientiam olim per Imperatores constitutam, aut concessam: secundum quam Fidelium lites se judicare testatur *Augustinus Lib. de Opere Monachorum cap.*29.

„ *Altera probatio* Becani est: Quia Matrimonium non solum est contra-„ ctus civilis, sed etiam sacramentum, & pleræque quæstiones, quæ circa „ illud excitantur, pertinent ad forum conscientiæ. Ergo nullo modo sunt „ deferendæ ad judicem sæcularem. *Resp.* De sacramento jam responsum est. Quæstiones ad forum conscientiæ pertinentes circa idem negotium, ad Ecclesiam & Theologum deferri possunt; e.gr. an liceat in conscientiâ & foro soli adulteram *Joh.*8. morte plectere: & nihilominus judicium coactivum & publicum de pœnâ adultero aut adulteræ infligendâ per se & propriè in foro soli pertinet ad Magistratum. Idem dicendum de divisione hæreditatis *Luc.*12. *v.*13.14. Sed Pontificii ad hominem sic contra nos argumentari possent.

I. *Object.* in antiquâ Ecclesiâ Matrimoniorum ratihabitio, & confirmatio, cum totâ pragmatiâ pertinuit ad Ecclesiam. *Resp.* Aliter & alibi publicum aliquod & solenne judicium ratihabitionis & confirmationis à Fidelibus tutò quæri non poterat: quod omnis publica potestas politica & jurisdictio esset penes Dominos ac Judices Gentiles. Huc applica illud 1 Cor.6.

v. 1.

1. *Sustinet aliquis vestrum, negotium habens adversus alterum, judicio expe-i sub injustis, ac non sub sanctis?* *Secunda* erat, quod Gentiles in Matrimo-is rati habendis & dissolvendis varia statuerent, & adhiberent, quæ Juri vino repugnabant: quibus se miscere non poterat conscientia Christia-orum. *Tertia ratio*, Quod in publicis Nuptiarum solennitatibus vacuæ superstitiosæ temporum, sacrificiorum, aliorumque rituum Gentilium ob-servationes intercurrerent, quas vide in *Tract. Brissonii, Tiraquelli, Antonii Hotmanni JC. de veteri Ritu Nuptiarum*; aut in *Rosini* & *Demsteri lib. 5. Antiquit. Roman. cap. 37.* Debuerunt ergo seorsim, à communi usu, coram & à Præfectis ecclesiasticis omnia illa tractari, peragi, haut aliter ac in sepulturâ mortuorum. *Quarta ratio* erat, quod preces Ecclesiæ, & benedictionem Ministrorum requirerent. Apud illos ergo Sponsalia sua & nomina profitebantur; atque una publicum judicium, publicam ac solennem matrimonii ratihabitionem, comprobationem, confirmationem, & testificationem, petebant ac sumebant: ne in concubinatu, aut scortatione viderentur cohabitare, & Liberi eorum tanquam illegitimè nati haberentur.

Instantia: Cum jam sub Principibus Christianis publicâ libertate Ecclesia frueretur, permansit nihilominus tota hæc practica penes Ecclesiam. *Resp.* fateor: primum quidem, quia Præfecti, Senatores, Judices tum Romæ tum in Provinciis, non obstante Imperatorum erga fidem & Ecclesiam Christianam favore, plerique in Gentilismo persistebant. Sicuti ergo Episcoporum audientiæ & judicia, ob præsentem necessitatem, Fidelibus concessa & usurpata sunt: sic ob similem rationem, tractatio negotiorum & causarum matrimonialium ab Ecclesiis amandata non fuit. Sequioribus sæculis, cum necessitas illa minimè urgeret, consuetæ per sæcula aliquot χρήσει & ἔθει ecclesiastici inhæserunt: crescente scil. paulatim benedictionum aliorumque rituum superstitione, nec decrescente Pastorum avaritiâ, qui ex tractatione conjugalium, lucrum suum captabant & capiebant. Donec tandem colophon huic operi impositus, per fictionem sacramenti novi fœderis. Moribus ergo illis antiquis res stat Romana virisque, de novo stabilita in Concil. Trid. sess. 8. can. 1. *Si quis dixerit Matrimonium non esse verè & propriè unum ex septem legis evangelicæ sacramentis*, &c. *anathema sit.* Et can. 12. *Si quis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad Judices ecclesiasticos, anathema sit.*

II. *Object.* Ecclesiæ orthodoxæ Pedemontanæ, Waldenses, Bohemicæ, jam inde post ἀκμὴν Antichristianismi, & reformatæ post annum 1517. pragmatiam illam sibi vindicarunt: quod absque crimine ἀλλοτριοεπισκοπῆς facere non potuissent, siquidem Matrimonium ad forum politicum spectaret. *Resp.* De prioribus, fidem facit *Ordo ecclesiasticus Fratrum unitatis*

Bohe-

Bohemica. De posterioribus tot edita *Liturgica & Statuta ecclesiastica. Resp.* 1. *Quia* Papatus, à quo semper separatæ fuerunt, aut secesserunt, sub formâ sacramenti Matrimonia celebrabat. 2. *quia*, juxta præscriptum Ecclesiæ Romanæ (in *Rituali tit. de Sacramento Matrimonii*) Conjuges, antequam contrahunt, peccata Sacerdoti confitentur, & eucharistiam sumunt; asperguntur aquâ benedictâ; annulus benedicitur, & aquâ benedictâ aspergitur in modum crucis; missa pro Sponso & Sponsâ celebratur. In quæ superstitiosa agenda, se Reformatus neutiquam immittere potest; multo minus si illud fieret in communione Ecclesiæ Romanæ, in quâ nunquam fuit, aut ex quâ justè exivit *Apocal.* 18. *v.* 4. cum 2 *Cor.* 6. *v.* 14-18. Magistratus Papatui addictus Matrimonia celebrare nec ausus fuisset, nec voluisset. Nihil ergo restabat, quam ut à communitate & Præfectis Ecclesiæ requisita ad comprobationem & solennia Matrimonii (tolerante aut connivente illo Magistratu) implerentur. Hodie in Ecclesiis Reformatis, ubi Magistratus ejus religionis consors est ordinariò inita sponsalia aliquoties denuntiantur; solennis confirmatio in Ecclesia peragitur, sed potestate (dicendum enim, quod res est) delegatâ; in multis, non in omnibus etiam contractorum Sponsalium, & nominum professio: sed judicium causarum matrimonialium ad judicem politicum defertur. In quibusdam Germaniæ partibus peculiaria Collegia (dicta *Consistoria*) ex Jureconsultis & Theologis composita, causis & negotiis illis tractandis, salubri sane consilio, destinantur. In quibusdam Belgii Civitatibus, delegati aliquot ex Magistratu cum Secretario iisdem præficiuntur. Ecclesiastica sunt & Ministris propria, casus conscientiæ circa Conjugia incidentes ex Jure divino determinare; Conjuges ex Verbo Dei instruere de divinâ institutione, & honorabili Conjugii statu, mutuisque Conjugum officiis; Deum in Ecclesiâ pro iisdem precari; votivam benedictionem proloqui, Deique promissionem, iisdem denuntiare. Reliqua, quæ modo retulimus, à Ministris eâdem operâ si agantur, sciant se id facere potestate delegatâ, non propriâ & οἰκείᾳ, ex essentiâ ministerii emanante. In V. T. fatentibus Pontificiis, Sacerdotes hæc non agebant: sed in N. T., cujus factum est sacramentum, putant Conjugum copulationem ad solum Sacerdotem, non minus ac aliorum sacramentorum administrationem pertinere. Sed supra falsam hypothesim de sacramento Matrimonii rejecimus. Ex nostris *Chemnitius in Exam. part.* 2. & post eum *Paulus Tarnovius tract. de Conjugio cap.* 37. statuunt judicium de causis matrimonialibus pertinere ad Magistratum & ad Ecclesiam. Sed indistinctè hæc ita accipienda non sunt. Nos jam distinximus: & judicium publicum, antecessorium, coactivum, in foro externo, Magistratui tribuendum dicimus.

CAP.

CAP. II.

De Sponsalibus.

IN tractatu de Matrimonio considerandа sunt. 1. Sponsalia. 2. Nuptiæ, earumque requisita, & impedimenta; insuper indicium & Publica & solennis professio, denuntiatio, ac confirmatio. 3. Opposita. §. 1.

In Sponsalibus consideranda, definitio, & requisita ad valorem eorum 2. Conditiones Contrahentium Sponsalia. 3. Quomodo, seu per quæ verba contrahantur Sponsalia. 4. Quæ eorundem obligatio. 5. Quæ distinctio à nuptiis.

Quod ad Sponsalia *sunt futurarum Nuptiarum promissio.* Ita *Jus Canonicum* c. *Nostrates.* 30. qu. 5. & *Jus Civile L.* 1. *D. de Sponsalibus.*

Requisitæ conditiones ad valorem sponsalium sunt tres: quarum *Prima*, ut sint promissio futuri matrimonii. *Secunda*, ut sint inter personas jure habiles ad contrahendum: *Tertia*, ut verbis aut signis æquipollentibus manifestentur.

Quæstiones de Sponsalibus, eorumque valore sunt.

I. *Quæst. An sint & dici possint ac debeant Sponsus & Sponsa, aut Maritus & Uxor, qui Sponsalia contraxerunt? Resp. Canonistæ ad cap. in nostra, De injuriis* hic variant: Quidam dicunt Sponsum de futuro, esse dicendum Sponsum. Alii per distinctionem in materiâ odiosâ, nomine Mariti aut Uxoris non intelligendos putant Sponsum aut Sponsam de futuro; Sed in materiâ favorabili. Et hic rursum disquirunt, unde constare possit, dispositionem aliquam legis esse favorabilem aut odiosam. Sed nos missis istis & ad Jureconsultos remissis; censemus Uxoris nomen secundum usum scripturę, tribui Mulieri in foro conscientiæ licitè & legitimè desponsatæ. Math. 1. v. 20. *Ne metuas accipere* τὴν γυναῖκά σου, id est, *Uxorem tuam:* Mariam scil. ipsi μεμνηστευμένην, id est, *desponsatam* Luc. 1. v. 26. Porro per vocem γυνὴ notari in scripturâ non tantum sexum, sed & uxorem, constat ex 1 *Corinth.* 7. *v.* 2. 3. 4. imprimis ex *v.* 8. ubi Viduis opponitur, & *v.* 14. ubi Maritum infidelem sanctificatum dicit ἐν τῇ γυναικὶ πιστῇ *per uxorem* fidelem *v.* 33. distinctam dicit γυναῖκα à παρθένῳ καὶ ἀγάμῳ à Virgine innuptâ. Ubi per γυναῖκα sexus non potest intelligi. Adde *Ephes.* 5. *v.* 21-33. In V. T. vox Hebræa אשה & אשת frequenter notat Uxorem, ut *Genes.* 1. *v.* 24. 25. Jacob *Genes.* 29. *v.* 21. dicit Labani, da mihi אשתי *Uxorem meam.* Esse autem desponsatam in foro conscientiæ & pro suâ parte ac suo judicio, Uxorem, & legitimum ex legitimo contractu & consensu matrimonium intrinsecè, atque essentialiter istic habendum, & consequenter consummandum (nisi

foris impedimentum aliquod interveniat); ex eo colligi potest, quod concubitum cum desponsatâ, eâdem pœnâ, quâ adulterium, lege forensi puniri præceperit *Deuter.* 22. *v.*24. *Pontificii apud Thomam Zanchez Lib.* 1. *de Sacramento Matrimonii disp.*2. inter se digladiantur an sit adulterium nec ne; *Sanchez* cum citatis *ibid.* & *Castaldus* in candelabro *p.*226.negant.

II. *Quæst. An in Sponsalibus debeat esse mutua promissio; verbis scil., aut signis æquipollentibus & usitatis expressa? Resp. Aff.* Quia cum Matrimonium sit fœdus Dei, *Prov.*2.*v.*17. & inter bonos benè agi oporteat, æquivocationibus & amphiboliis non est ludendum in re tam gravi. Inter Scholasticos & Casuistas Pontificios disceptatur, an si alteruter non expressè repromittat, sed acceptet promissionem dicendo *placet*, vel *accepto*, vel *contentus* aut *contenta* sum; illud responsum habendum sit pro verâ repromissione, quâ acceptans obligetur. Negant *Soto*, *Ledesma*, *Becanus*, *Thom. Sanchez. Lib.* 1. *disp.* 5. cum *Canonistis ibid. cit.* Non desunt tamen qui affirment, *Summa Rosella*, *Sylvestrina*, &c. quibus ego accedo.

III. *Quæst. An promissio debeat esse deliberata & non simulata; & an ex defectu deliberationis, aut voluntatis promissio sufficiat, ad valorem Sponsalium, & qui sic promisit obligetur? Resp. Pontificii Casuistæ* communiter *Aff. pr.* & *Neg. poster.* apud *Sanchez Libr.* 1. *disp.* 8. §. 5. Requiri ajunt ad minimum talem deliberationem, attentionem & advertentiam, qualis requiritur ad mortale peccatum, ad meritum, & ad votum validum: Et talem promissionem, quæ ficto animo facta non sit. Nobis hæc videntur præsupponere aut implicare Theologiam ipsorum de motibus primo primis, de licitis fraudibus, & mentalibus reservationibus. De Furioso & Amente, quod huc referunt, facile admittimus. Sed de Ebrio non item: est enim factum ejus voluntarium in causâ. Aliter si quis festinatis aut simulatis promissionibus, se implicuerit, non putamus eum sic resilire & liberari posse. Indebitè si quid fecit, id sibi imputet: cum factum est, tenendum putet. Quod si in hoc contractu & fœdere Dei sic ludere liceat, & in foro conscientiæ fidem datam fallere, ac resilire; quis contractus cum hominibus in conscientiâ tutò iniri & validus esse poterit? Applicari huc potest Proverb. 6. v. 1. *Fili mi, si spsoponderis pro amico tuo, defixisti alieno manu tuam. Illaqueatus es verbis oris tui, captus es eloquiis oris tui.* Si verbis à te prolatis in tali contractu obligatus es, quamvis ficto animo, seu absque voluntate non obligandi, spopondisses: cur minus in hoc contractu ἰσοπλεύρῳ, & fœdere Dei. Quanto magis, si sacramentum esset, uti volunt *Pontificii.* Absurda absurdis addunt: cum dicunt apud *Becanum Cap.cit.qu.*6. & *Sanchez Lib.cit.qu.*10.*aliosque ibid. cit.* non teneri sic promittentem, etiam ex vi superadditi per ipsum juramenti. Ne quidem (ut alii addunt) si fictè promisso Matrimonio, sub eâ

specie

ſpecie defloret Virginem. *Becanus* hic videtur velle diſſentire; ob has rationes: „ 1. *quia* juſtitia commutativa non ſolum poſtulat, ut reddatur æquale, ſed ut idem numero vel ſpecie, ſi dari poteſt. Atqui Promiſſor, *inquit*, „ex juſtitiâ tenebatur præſtare conſenſum; quia hoc neceſſe eſt in omni „contractu. Et eum conſenſum adhuc præſtare poteſt. Ergo. 2. *quia*, quamvis damnum violatæ virginitati non poſſit in propriâ ſpecie reſarcire; poteſt tamen injuſtam deceptionem in propriâ ſpecie reſarcire, ſi nimirum præſtet conſenſum in Matrimonium. Ac proinde debet illud facere. Hæc dicendo videtur modo dicta tollere, & nos in ſententiâ noſtrâ magis confirmare. Sed ſubjunctæ limitationes *ex Sanchez* rurſum hæc melius dicta tollunt. Niſi, *inquit*, Vir ſit nobilis: niſi Fœmina ex verbis vel aliis claris conjecturis facilè intelligat, alterum fictè promiſiſſe: niſi magnum ſcandalum ex eo Matrimonio probabiliter timeatur: niſi Fœmina deceperit Virum, dicendo ſe eſſe Virginem, cum non eſſet. Quam egregiè laxa, lubrica, fluctuans, ſophiſtica hæc caſuiſtica conſcientias informabit ac ſtabiliet! Longè aliter lex Moſaica *Exod.* 22. *v.* 16. 17. ubi agitur de ducendâ virgine pellectâ ad concubitum. De quo infra nobis dicendum.

IV. *Quæſt. An Sponſalia clandeſtina ſint licita, & valeant? Reſp.* Pontificii occaſione Decreti Tridentini ſeſſ. 22. de Matrimonio cap. 1. inter ſe contendunt, an valida ſint, quæ non fiunt coram Parocho & Teſtibus: ut videre eſt apud *Ledeſma* & *Sanchez Lib.* 1. *diſp.* 13. Nos diſtinguimus inter ipſam Sponſalium contractionem; & inter Contractorum profeſſionem apud eos, qui publicam habent autoritatem ea examinandi, ratihabendi, publicè in Eccleſiâ aut foro promulgandi, ante ſolemnem Matrimonii confirmationem. Ipſe Sponſalium contractus eſt vel clandeſtinus vel non-clandeſtinus. Ille fit inter Contrahentes, qui ſui juris ſunt; quales pro arbitrio ſuo vel ſolis verbis, aut ſcripto hoc agere poterunt; vel coram aliis Amicis, neceſſariis, Notariis; tanquam Teſtibus. *Iſte fit*, coram Parentibus, Tutoribus, Cognatis, Notariis, aliiſque, quotquot Parentibus aut Tutoribus viſum fuerit advocare: quando ſcil. Contrahentes ſui juris non ſunt. Quibus tamen ex mandato aut conceſſione Parentum aut Tutorum ſolis Sponſalia peremtoriè & in formâ contrahere haut illicitum eſt. His diſtinctionibus obſervatis, facile eſt diſceptationes de clandeſtinis Sponſalibus diſſipare. Sed infra, ubi de conſenſu Parentum quæritur, denuo de clandeſtinis dicendum.

CAP. III.

De Contrahentibus Sponſalia.

HIc quæritur de habilitate & de ætate Contrahentium.

I. *Quæſt. Quænam perſonæ habiles ſint? Reſp.* Illæ ſolæ, inter quas conſiſtere poteſt Matrimonium: ſunt enim Sponſalia promiſſio futuri Matrimonii. Inhabiles ergo ſunt vel qui licitè contrahere non poſſunt propter impedimenta in præſenti Matrimonium impedientia; vel qui inhabiles ſint ad validè contrahendum; propter impedimenta non tantum impedientia, ſed etiam dirimentia Matrimonium. Qualia infra *Sect.* 3. enumerabuntur.

II. *Quæſt An impedimentum quod tantum impedit, & non dirimit Matrimonium; etiam impediat tantum & non dirimat Sponſalia? Reſp. Neg.* ſi ſcil. tale impedimentum præcedat Sponſalia: quia promiſſio rei illicitæ eſt invalida & non obligat. E. gr. ſi Sponſalia abſolutè contrahantur ſine ullâ conditione habendi conſenſus Parentum. Sicuti ergo illicitum eſt inire Matrimonium ſine conſenſu Parentum: ſic pariter illicitum eſt promittere talis Matrimonii conſummationem ſine habito conſenſu Parentum.

III. *Quæſt. An ætas ſeptennii ſufficiat ad contrahenda Sponſalia? Reſp. Aff.* communiter *Canoniſtæ ad c. literas, & c. acceſſit & c. ad diſſolvendum de Deſponſatione impuberum.* Quibus *Caſuiſtæ* & *Scholaſtici* accedunt. Inter quos *autor. Supplem. Thomæ qu.* 43. *art.* 2. rationem hanc adfert, quia tunc communiter incipit uſus rationis. Qui *ibidem* addit, ſi parum diſtant à ſeptennio, nihil diſtare videntur. Et cum eo *Becanus Cap.* 43. *qu.* 8. *Sanches Diſp.* 16. *Ledeſma in Theol. morali de Sacramentis tit. de Matrimonio cap.* 3. malitia ſcil. ætatem ſupplente *cap.* 3. Sed in his aliiſque quæſtionibus & caſibus decidendis, ſæpe non diſtinguunt forum poli & ſoli. In iſto ſaltem Sponſalia ejuſmodi invalida & irrita eſſe, non arbitror eos negaturos. Si enim ab aliis contractibus removentur Infantes aut Pueruli, Pupilli, & ſi illi paciſcentes nec naturaliter, nec civiliter obligentur; juxta *Jureconſultos L. pupillus* apud *Tholoſ. Lib.* 2. *c.* 5.: multo magis à Sponſalibus. An illi eâ ætatula communiter intelligere poſſunt & ſolent, quid ſit res promiſſa, & quæ ſit utriuſque ad ſtatum Conjugii aut Cœlibatus in ſe conſideratum diſpoſitio, & quæ qualiſque diſpoſitio alterius ad alterum, quæ morum convenientia, ad individuam vitæ ſocietatem ſuo tempore ineundam, quę Conjugum officia mutuò pręſtanda. Immo cum ſecundum ipſorum theologiam ſit ſacramentum N.T. quibus indiciis docebunt illi Infantes, ſe myſteria illa intelligere? Se

debitâ

debitâ cum deliberatione futuri Conjugii promissionem facere? Et quomodo dicent, promissionem illam esse rationalem? Si forum poli & internum conscientiæ respiciunt, quomodo dicent infantes ad conscientiam suam in tantæ rei promissione satis debitè posse attendere; quos aliàs negant ante 12. aut 13. annum remedio contra peccatum mortale indigere; confessione scil. auriculari, totoque sacramentalis pœnitentiæ apparatu, tanquam secundâ post naufragium tabulâ? Vide contra jus civile & morem hunc disputantes *Hotomannum* de Nuptiis *cap. 6.* imprimis *Arnisæum de jure connubior. cap. 3. sect. 2.* Ex theologis *Beza p. 116.* & *Tarnovius lib. 1. cap. 69.* eadem improbant.

IV. *Quæst. An Parentes pro Filiis possint contrahere Sponsalia? Resp. Canonistæ ad c. 1. de despons. impub.* Et Recentiores *Sanches Disp. 23. §. 5. Becanus cap. cit. qu. 12.* quamvis inter se nonnihil varient, in hoc tamen conveniunt, quod Pater validè contrahit Sponsalia pro Filiis, qui defectu ætatis non possunt consentire. Mihi plane negandum videtur hæc esse vera Sponsalia: sed tantum præparatoriam & antecedentem consensus paterni declarationem ac promissionem hypotheticam; si scil. Filius, ubi ad justam ætatem pervenerit, ita velit & consentiat.

CAP. IV.

De Verbis & Signis Sponsalium.

I. QUæst. *Per quæ verba & signa contrahantur Sponsalia? Resp.* per verba affirmantia, aut nutus, aliave signa ex instituto & usu communi tantundem significantia. Possunt etiam contrahi ab unâ parte per negationem, quâ respondetur interrogationi alterius, an me deseres in hoc statu extra honorem Conjugii antehac promissi (erat autem humiliata): Ubi si quis neget se deserturum (quamvis nunc ob graves rationes adhuc impletionem differre se dicat), & Mulierem conquerentem bono animo esse jubeat, verbis illis implicatus & obligatus esse dicendus est. Memini aliquem reluctantem, & à se factam promissionem Conjugii negantem, tali in casu à judice condemnatum fuisse.

II. *Quæst. Quid statuendum de jactatâ distinctione Sponsalium, de præsenti & de futuro? Resp.* Eam accuratum examen non posse sustinere. Si quis enim dicat verba de præsenti, *volo te in Uxorem*; & altera annuat: quid hic magis minusve dicitur, quam si utatur istis verbis de futuro: *Accipiam te in meam, habebo te Uxorem, promitto me te ducturum?* Atqui priora verba, (inquit *Becanus qu. 11.*) important consensum de præsenti, & per ea tunc contra-

trahitur Matrimonium; posteriora vero important consensum de futuro, & per ea contrahuntur Sponsalia. Sed hæc otiosè & ineptè mihi dici videntur. *Qui dicit volo te Uxorem, aut volo esse Maritus tuus*; is in præsenti quidem tunc loquitur & animi sui placitum, pro suâ parte declarat; sicuti mulier consentiendo, pro suâ parte suum: sed objectum promissionis seu res promissa (Nuptiæ scil. aut Matrimonium) non est præsens; sed futura. Neque enim actus ille promittendi, seu promissio Matrimonii, realiter idem est cum ipso Matrimonio: nedum ut simul Sponsalia & plenum seu consummatum Matrimonium eodem momento contrahi, iniri, ac celebrari possint: quia hoc fieret in præjudicium aliorum, quibus Contrahentes per priora & legitima Sponsalia obligati essent, aut in præjudicium aliorum impedimentorum, & potestatis publicæ, quæ judicio & directioni Matrimonii præest. Sicuti in aliis sacramentis (κατ' ἄνθρωπον hoc simile allego, quia Matrimonium ipsis est sacramentum) promissio de suscipiendo baptismo, differt ab ipso baptismo, & actuali per aquæ signaculum in communione gratiæ Christi & novi fœderis obsignatione. Similiter judicandum de actuali perceptione cœnæ, de sacramento ordinis, de pœnitentiâ, &c. Et cum ipsi distinguant Sponsalia à Matrimonio; etiam temporis aliquod intervallum (quamvis sæpe per lucrosam dispensationem contractum nimis) inter eorum actus intercedere velint; saltem sponsalia præcedere Matrimonium; affirment insuper Sponsalia de futuro seu promissiones puberum in foro conscientiæ obligare: cui bonæ rei illis distinctionibus, non ad dextrè & simpliciter Informandas conscientias, sed potius ad turbandas aut irretiendas, inhærent? Dicamus ergo de omnibus Sponsalibus, quod *JCC. de Sponsalibus Impuberum*, quamvis fiant verbis de præsenti, re tamen & juris interpretatione esse de futuro. Nullis captionibus & cascis effugiis locus hic relinquendus est. Inter bonos bene agier oportet: præsertim in illo fœdere Dei. Si per Sponsalia *de futuro*, intelligi quis velit conditionata; & *de præsenti* absoluta à particularibus conditionibus (generales enim semper subintelligendæ aut præsupponendæ sint, nisi scil. legitimè quid impedierit, aut si vixero &c.): non repugno. Reperio ex nostris *Zanchium de Oper. creat. part. 2. Lib. 4. cap. 1. in explic. thesios* 2. fateri, se in Scripturis non observasse aliud genus Sponsalium quam per verba de præsenti, & quo inchoatur Matrimonium: & citat ibi textus *Deuter.* 22. *v.* 24. *Genes.* 19. *v.* 8. cum 14. Nos addimus, Sponsalia per verba de futuro, quæ à Nuptiis seu Matrimonio distinguuntur, æquivalere Sponsalibus per verba de præsenti; & utrobique contrahentes obligari. Vide hanc Canonistarum distinctionem ab *Hotomanno lib.* de castis nuptiis *cap.* 7. *Cypræo cap.* 4. §. 4-13. & *c.* 12. & *c.* 12. §. 12. & *Tarnovio lib.* 1. *c.* 83. refutatam.

III. *Quæst.*

III. *Quæst. An annulum, aut aliud quid in arrham dare aut dextram dextræ jungere, sit sufficiens signum Sponsalium? Resp.* Annulus datus & acceptus non est proprium & certum signum: nisi verba pronuntiata & scripta præcesserint aut accesserint, saltem unius partis annulum in arrham Sponsalium offerentis; quem si acceptet altera pars & digitum suum eo induat, aut sine resistentiâ verbali aut reali indui patiatur, aut in sacculum mittat, quamvis absque expressis verbis, annuere dicenda est. Par ratio est, cum Vir verbis expressis fidem dat, ac vicissim dari petit; & Mulier requisita sponte manum dederit. Consentiunt *Glossa Juris Canonici ad c. tua, de Sponsal.* & cum iis *Sylvester aliique Casuistæ. Sanchez. Disp. 5.* negat sufficere acceptationem promissionis; ut censeatur repromissio: & varios adducit Canonistas. Sed forum conscientiæ ita nimis laxatur. Omnino præstat & tutissimum est in tanti momenti contractu, ob tantam hominum varietatem, mutabilitatem, fraudem, non tantum exsertis verbis, sed insuper iisdem coram testibus primâ occasione repetitis, aut scriptis agere: ut ita Synedrio aut judicio politico aliquid certi de illo contractu constare possit: siquidem alteram artem vacillare, aut pœnitere contingeret. Experti sumus, partem postea à fide datâ resilientem, facile negasse dictam subarrationem: & prætexuisse ex generali liberalitate annulum, aut nummum, aut aliud quod cimelium, in signum alicujus familiaritatis, aut amicitiæ solummodo donatum fuisse. Si verba Sponsalibus convenientia traditioni annuli aut nummi addita fuerint, eaque à parte Sponsalium impletionem urgente obtendantur, alteri in foro soli proclive est dicta indicta dicere, aut verba interpolare ac tantum mutare, ut obligationem nullam inferant. Refero quid fiat: quamvis in foro conscientiæ coram Deo omnium teste & judice fieri non debeat. Siquidem ad πέρας omnis controversiæ juramentum scil. pars fidem servans provocandum putet, & illud deferatur parti resilienti, alios amores alia Sponsalia jam meditanti, si non iisdem implicitæ, quid parti innocenti inde accedere & quid præter ludibria & expensas molitionibus illis lucrari poterit? Præstat ergo cum honestè fecerit, quod in se est, & animam suam liberaverit, Deo hoc totum committere, & partis resilientis conscientiæ relinquere. Hoc in tali casu maximè consultum putarem. Interim perfidus ille aut perfida sciat se impune non habiturum partis innocentis, post tractos & excitatos amores, & amotas alterius honesti Matrimonii occasiones, tristem & pudendam desertionem, delusionem, prostitutionem. Experientiâ hoc compertum habemus.

CAP.

CAP. V.

De Obligatione Sponsalium.

I. Q*Uæst. An Sponsalia obligent ad præstandum Matrimonium promissum? Resp. Aff.* Quia jure divino & naturali tenemur in omnibus (exceptis in se malis & illicitis) fidem servare, & præstare quod promisimus. Multo ergo magis in re tanti momenti. De fide & promissione servandâ ad 9. Decalogi præceptum agi debet: & nos inde hic præsupponimus. Quod ad Sponsalia, *Becanus* dicit hanc esse communem sententiam & triplicem hic ostendit obligationem, ex triplici virtute veritatis, fidelitatis, justitiæ. *Veritas* duo requirit, ut sincere, non fictè agamus & ut opere prestemus, quod promissum est. Utrumque enim, inquit, requiritur, ut quis sit verax in dicendo & in promittendo. *Fidelitas* ad unùm nos obligat: nempe, ut quod promisimus, opere prestemus. Sed hæc cum veritate (potius dicendum *veracitate*), quod ad actum ejus seu officium secundum coincidit: quidquid *Becanus* otiosè *ibidem* distinguat. *Justitia* quæ locum habet in contractibus & promissionibus onerosis, obligat nos, ut tribuamus unicuique suum, ratione contractus. Hec hactenus bene. Sed limitationem, cum ipse & *Sanches*, *aliique Canonistæ* & *Casuistæ ibidem cit.*, addunt, de virtute veritatis hic per se non obligante sub mortali, sed tantum sub veniali, cogunt nos applicare laxis illis Casuistis, hemistichium Poëtæ: *Laxat claustra Sinon.*

II. *Quæst. Quando teneatur promittens implere promissum? Resp.* Si certus temporis terminus præfixus sit, eo ipso tempore: nisi vis major, aut inevitabilis necessitas impediat. Saltem ipse tenetur hoc agere, quantum in se est. *Sin* terminus non sit præfixus, tenetur ad implendum eo tempore; quo illud altera pars, cui promissio facta, fieri requirit: nisi inevitabile impedimentum hoc vetet. Non male exceptio (quam Navarrus cap. 17. Manual. §. 79. habet de exolutione debiti pecuniarii nisi creditor *pro timore reverentiali non audeat petere*) huic presenti negotio applicatur. Agitur enim de licito, honesto, & jure in foro conscientiæ: secundum quod promissi præstatio presenti die debetur, si alter id exigat. Decipiunt ergo, & conscientiam lædunt, qui promissis se stare protestantur: sed interim per annos aliquot omnem καιρὸν inveniunt aut invenire se fingunt ἄκαιρον; atque ita non sine gravissimâ injuriâ alteram partem fructibus Conjugii tantisper defraudant, & omnes alterius Conjugii occasiones, si quæ se offerre possent, avertunt, quantum in se est. Quid dicam de illis, qui cum per multos annos patientiam partis inno-

innocentis exercuerunt, tandem perfidè & peremtoriè sponsalibus renunciant. Atque ita sæpe defraudatę ac delusę partis ἀκμὴ, & honesti ac commodi conjugii occasio præterit. An Deus non foret ultor istorum? 1 *Thess.* 4. *v.* 6.

III. *Quæst. An compelli possit, qui injustè moras nectit? Resp.* Omnino compelli potest, per monitiones, correptiones, & censuras ecclesiasticas. Cogi etiam potest, & debet à Magistratu: siquidem pars altera jus suum prosequatur. Rejicimus ergo 1. *Opinionem* quorundam Scholasticorum & Casuistarum, *Angeli de Clavasio, Josephi Angles in Floribus &c.* quæ statuit etiamsi Sponsalia juramento stabilita essent, non tamen cogendum Promissorem, ut servet fidem Sponsalium; sed tantum monitis agendum, & si monitis non acquieverit, relinquendum. 2. *opinionem*, quæ statuit non esse cogendum, quando juramento confirmata non sunt. *Soto in* 4. *Dist.* 27. *qu.* 2. Quæ est *Vigueriiin Instit. cap.* 16. §. 7. *v.* 7. *Thomæ in Supplemento qu.* 43. *art.* 1. Ubi Alagona in Epitomę Summę Thomę: *Qui non servat promissum Matrimonii peccat mortaliter; sed Ecclesia non cogit in foro exteriori: quia solent habere malos exitus.* Item, *si cum promissione poneretur pœna, non valet, nec exigenda, quia Matrimonia debent esse libera.* Pluribus de his disputat *Sanches Lib.* 1. *Disp.* 29. & *Becanus cap.* 43. *qu.* 15. 16. 17. quæ non nisi conscientiis irretiendis, pervertendis, laxandis, inservire videntur: uti faciunt infinitæ alię distinctiones, exceptiones, clausulæ non tam salutares quam insalutares, non tam ὑγιαίνοντες λόγοι quam νοσοῦντες) ut loquar cum *Clemente Alexandrino*); quibus tacitè evertuntur, quæ in Principio convenienter veritati & justitię videntur concessa.

Object. 1. Ecclesiæ non videtur consultum coactione hic uti. *Resp.* videatur ergo consultum Magistratui; quibus competit potestas dominans & coactiva; quæ Ecclesiæ non competit 2 *Corinth.* 10. *v.* 3. & 1. *v. ult.* 1 *Petr.* 5. *v.* 3.

Object. 2. Scandala si inde oritura prudenter metuantur ex perpetuis dissensionibus aut divortiis: jam non est compellendus. Sic *Becanus qu.* 15. cum *Henriqu.* & *Navarro*; qui tamen antea pro verâ sententiâ determinaverat. *Resp.* Hoc est Ecclesię prudentiæ, & judicio Magistratus committendum: an propter conjecturas de futuro, cum res non sit in integro, Ecclesia desertori in casu conscientiæ consulere aut permittere debeat talem perfidiam; aut Magistratus à compulsoriis in judicio externo abstinere debeat; qui ex conscientiâ muneris cuivis jus suum prosequenti potestate suâ adesse tenetur. Incommoda si quę eveniant, fœdi fragus si ea procurare velit aut procuret animę, capiti, famę, fortunis suis à vindictâ divinâ & Magistratu metuat: sin ea passurus sit, sibi imputet. Quod ad Ecclesiam, posset parti

innocenti aliquo in casu suadere; ut à persecutione juris sui in foro soli desistat.

Object. 3. In Jure Canonico additur exceptio, cogendum esse promissorem: *nisi rationabilis causa obstiterit.* Quam probat *Becanus loco cit. Resp.* Hâc panacæa frequenter utuntur Casuistæ: quâ admissâ nihil certum erit.

Object. 4. Si compulsio admittatur, Matrimonia non erunt libera. *Resp.* Sunt libera in causâ, seu ex hypothesi Sponsalium liberè initorum. *Instantiam*, (invalidè contrahere Matrimonium, qui metu excommunicationis compellitur) sic profligari putat *Becanus*, *qu.* 15. *in fine*: „Metus excommunicationis vel justè incurritur, vel injustè. Si injustè, cadit in „constantem Virum, & irritat contractum. Si justè, contra se res „habet.

IV. *Quæst. An Sponsalia dissolvantur per subsequens votum seu subsequentem susceptionem sacri ordinis, aut per ingressum religionis, aut per simplex votum castitatis. Resp.* De his variè disputatur à Pontificiis apud *Sanches Disp.* 42-48. Nos hic tantum spectatores sumus.

V. *Quæst. An Parentes, aut saltem Pater possit negatione consensus sui dissolvere, aut potius irrita reddere Sponsalia? Resp.* Præsuppono peccari, si sine consensu Parentum absoluta contrahantur Sponsalia: cum autem contracta sunt, tenent in foro conscientiæ, quod ad conscientiam contrahentium. Illi ergo quamvis resipiscentes de peccato, quod contractum illum comitabatur, nec directè nec indirectè fidem datam, forte & juramento confirmatam, fallere debent: sed contra intercessionibus Amicorum & Ministrorum Ecclesiæ, precibus & quibuscunque officiis suis parentum gratiam & consensum sollicitare: denique omnibus tentatis, tandem præhabitâ veniâ ad Magistratum causam deferre; ubi si eâ cadant, in Dei gubernatione acquiescere, peccatum suum causam hujus miseriæ ad animum revocare; denique rationibus ipsorum ita ferentibus, meliora molliora tempora expectare. Quid Parentibus in talibus casibus consulendum sit: hic dici non potest: quia circumstantiæ variant. Interim in genere suademus, ut parentes habitâ ratione conscientiæ Liberorum, & præsentis luctus atque afflictionis ob fidem non impletam, & exoptati conjugii carentiam; mitiora consilia (siquidem ulla ratione fieri possit) sequantur, & acerbiora infortunia subinde non vanè metuenda præveniant.

VI. *An dirimantur Sponsalia per Matrimonium postea cum aliâ contractum? Resp.* si illegitimè sit contractum, & consequenter irritum, nullum præstare potest impedimentum, quod de jure non sortitur effectum. Quod autem *Sanches Disp.* 48. cum cit. ibidem Canonistis, & *Becanus qu.* 24. asserunt nemini dubium esse quin priora Sponsalia dissoluta sint per posterius

ſterius Matrimonium ſi jure validum ſit; videntur mihi ſumere falſam hypotheſin, de ejuſmodi Matrimonio valido. Nos dicimus, illud ipſo jure nullum eſſe; nec poſſe talem obligatum contrahere in foro poli & ſoli Sponſalia cum aliquâ, multo minus inire Matrimonium tale, quod eſſet fortius vinculum, quam Sponſalia: *Reſpondemus* ergo, non debere non poſſe in foro conſcientię deſponſatos vinculum tale ſumere & ſibi nectere: quod revera eſſet γάμος ἄγαμος, vinculum non-vinculum; & conſequenter non eſſet, nec verè dici poſſet vinculum fortius. Sed arbitror totam hanc determinationem oriri ex falſa hypotheſi, quod Matrimonium ſit ſacramentum. Apud nos errore illo profligato, impediuntur affectata aut intenta Matrimonia eorum qui antea cum aliâ aut alio legitimo Sponſalia contraxerunt.

VII. *Quæſt. An priora Sponſalia Diſſolvantur per poſteriora: ſi his acceſſerit concubitus, aut confirmatio per juramentum? Reſp. Neg.* Peccatum promittentis, quod ad adulterium reducitur (*Deut.* 22. *v.* 24.) non debet illi cedere in præmium ſcil. & privilegium libertatis ab obligatione Sponſalium *Concil. Trid. Seſſ.* 24. *cap.* 1. *de Matrimonio* ſimiliter in partem negantem determinat. Ante quod affirmantem in Eccleſiâ Romanâ obtinuiſſe fatentur *Remiſſiones & Notæ* cum Concilio in poſter. edit. excuſę & *Becanus Quæſt.* 25. Juramentum illud de re iniquâ, & in præjudicium tertii præſtitum non obligare, à Theologis & JCC. ſtatuitur. Minus autem dicit *Becanus*, cum *loc. cit.* ſententiam hanc ſolummodo probabiliorem appellat.

VIII. *Quæſt. An Sponſus, aut Sponſa à Sponſalibus reſilire poſſit, ſi altera pars poſt Sponſalia adulterio, aut ſtupro, aut ſcortatione ſe polluerit. Reſp. Aff.* Hoc in caſu pars, innocens niſi delictum condonare velit & nihilominus Matrimonium implere, in foro conſcientiæ non tenetur, nec in foro ſoli compelli aut cogi poterit ad Matrimonium. Si enim à vinculo Matrimonii ob partis alterius adulterium pars innocens ſoluta eſt *Math.* 19. *v.* 9. quid ni à vinculo Sponſalium; in caſu commiſſi adulterii *Deuter.* 22. *v.* 24. Quod *Jus Orientale Græcorum Tom.* 1. *Lib.* 3. *p.* 213. & *Lib.* 8. *p.* 510. abſolutè vocat adulterium. Et ſic Theologi noſtri *Beza de Repudiis & Divortiis*, *Zanchius Part.* 2. *de Oper. creat. lib.* 2. *cap.* 2. *Polanus Lib.* 10. *c.* 53. Et *Jureconſulti*, *Althuſius Lib.* 1. *c.* 79. *S.* 19. ubi alii citantur. Pontificii recentiores Canoniſtæ & Caſuiſtæ, ajunt eſſe adulterium incompletum, & reduci ad adulterium. Diſſolutionem tali in caſu concedunt *Canoniſtæ ad c. quemadmodum, de Jure iurando.* & *Jureconſulti ad L.* 5. *C. de Sponſalibus.* Pariter *Jus Orientale Græcorum, apud Harmenopulum Lib.* 4. *tit.* 2. Hoc autem locum habere æque in Muliere ac in Viro, ex eo patet, quod in foro conſcientiæ non minus adulterii peccatum committatur à Vi-

 ro

ro ac à Muliere. Et antiquo Juri Romano, merito obloquitur *Lactantius Lib. 6. cap.* 23. „ Non enim ſicut juris publici ratio eſt, ſola Mulier adultera eſt, quæ habet alium; Maritus autem etiamſi plures habet, à crimine adulterii ſolutus eſt. Sed divina lex ita duos in Matrimonium, quod eſt in corpus unum, pari jure conjungit, ut adulter habeatur, quiſquis compagem corporis in diverſa contraxerit. Et *Clemens Alexandr. Lib.* 2. *Pædagogi cap.* 10. *Auguſtinus*, cujus dictum *Juri Canonico inſertum c. ſi ducturi* 32. *qu.* 7. Pro hâc ſententiâ congeſſit nonnulla *Tiraquellus Lib.* 9. *Connubial. num.* 131. Sed ex Jure divino & ex primâ Conjugii inſtitutione utriuſque mutua obligatio, & conſequenter tentatum adulterii in obligationis illius violatione tam manifeſtè evincitur; ut nulla hominum indulgentia, nulla prava conſuetudo, nulla voluntas Prætoris, nulla ſcita, nullæ leges Imperatorum, regum Magiſtratum dubium aliquod hic facere debeant. 1 Corinth. 7. v. 4. *Uxor non habet in poteſtate proprium corpus ſed Vir: ſimiliter autem & Vir non habet in poteſtate proprium corpus; ſed Uxor. Geneſ.* 2. *v.* 24. cum Math. 19. v. 4. 5. *Et qui duo fuerant, erunt una caro. Itaque non amplius ſunt duo, ſed una caro.*

IX. *Quæſt. An quis obligetur Sponſalibus dolo malo initis ? Reſp.* Neg. ſiquidem dolus conſenſui ſit contrarius; & talis qui ſi adhibitus non fuiſſet, non ſit veriſimile coitura fuiſſe Sponſalia. Probatur ex eo, quod quæ dolo malo inita ſunt, nullam vim habent, immo jure reſcinduntur *L. cum quis ff. de dolo.* Ut ſi dos eximia à Parentibus aut Tutoribus offeratur ac promittatur: cum tamen ne obolus quidem præſtari poſſit. Alii addunt caſum; ſi philtro amatorio dementatus, aut ſi ſtudio malorum proxenetarum inebriatus promittat. De philtro inſaniam aliquam aut mentis alienationem, & rationis perturbationem inducente facile crediderim: ſed de philtro in impotentem hujus ſingularis Puellæ amorem inducente, credat Judæus Apella. Quod ergo quis aliorum ſcelere in mentis perturbationem conjectus in quocumq; contractu ait aut negat, id ipſo jure nullum eſt: quanto magis in contractu Sponſalium. Et ſic in caſu ebrietatis dolo alieno inductæ, ſiquidem deceptus ἄπειρος ſit potus iſtius quamvis parvâ quantitate ſumti, tantopere inebriantis: idem judicarem in foro poli. Quia intercedit hic ignorantia invincibilis. Sed ſi nimium ingurgitando ſe inebriaverit, ipſe culpâ non caret. In caſu Mulieris vitiatæ, aut meretricis, aut aliis flagitiis, e. gr. furto, perjurio. &c. coopertæ, aut familiâ infami; infamibusve Parentibus oriundæ; quam proxenetæ tanquam honeſtam & bonis prognatam commendârunt, ipsâ etiam has qualitates præ ſe ferente & mentiente; deceptus abſolvitur.

X. *Quæſt. An & quis error Sponſalia diſſolvat aut irrita reddat ? Reſp.* Prius

Prius in genere *Aff.* Quia consensui nihil magis est contrarium quam error: Sponsalia autem consensu & quidem liberrimo, constitui debent. Ad posterius præmissa distinctione *Scholasticorum ad 4. Disp. 30.* erroris *personæ fortunæ*, *conditionis*, *qualitatis*, per distinctas conditiones respondetur 1. *concl.* Error personę, qui contingit circa personam, aut circa qualitates personæ non tantum Sponsalia sed & Matrimonium dirimit. Est autem e. gr. error personę, quando quis putat se Cajæ promittere, & promittit Semproniæ; aut quando Rachel Jacobo desponsata non traditur, sed Lea. *Genes.* 29. De quâ fraude & injuriâ Jacobus graviter conquestus fuit *v.* 25. Quæritur ab interpretibus, An Jacob & Lea peccaverint? *Resp.* De Jacobi primo concubitu, siquidem ignorantia invincibilis intercesserit (quod ego in medio relinquo) *Neg.* Sed de sequenti quovis concubitu, postquam fraudem deprehendisset, *Aff.* quia desponsatus cum esset Racheli, eandemque duceret in Uxorem, commisit adulterium & incestum. Ex Recentioribus nonnulli hic confugiunt ad peculiarem Dei dispensationem, per quam usus conjugalis ab adulterio & incestu immunis fuisset. Et quod lex *Levitic.* 18. de non ducendis duabus Sororibus tunc nondum lata fuisset. *Lombardus in 4. Dist* 30. „Sed quod ibi factum, in Mysterio gestum non „improbè traditur: ibi tamen etsi non præcessit, secutus est consensus: nec „ex illo concubitu, qui consensum præcessit, fornicati judicantur, cum „ille maritali affectu eam cognoverit: & illa uxorio affectu debitum per„solverit: putans lege primogenitarum & paternis imperiis se illi jure „copulatam. Excusatur etiam quia de consilio in mysterio ita actum est. Quem *Sententiarii* communiter sequuntur. *A Lapide in Comentar. ad Genes.* 29. agnoscit peccatum adulterii & incestus. Sed de polygamiâ & incestu infra suo loco disputabitur. 2. *concl.* Error fortunæ est, cum quis pauper est, qui divitem se jactabat. Hic error Sponsalia non vitiat: quia divitiæ ad substantiam, aut formam eorum non pertinent. Et sibi debet imputare, quisquis Sponsalia contrahit, antequam statum ejus, cum quo contrahit, exploraverit. Hæc ratio (teste *Cypræo in Tract. de Jure Connubiorum cap.* 13. §. 35.) Constitutioni Friderici Daniæ Regis 2. subjicitur: *quod sit levitas non ferenda, rem tanti momenti tractare, & alteri fidem de Conjugio dare, antequam ejus conditionem & facultates exploratas habeas.* Hæc est communis sententia *Canonistarum*, Et *Alexandri 3. in Antiquâ Collectione Decretal. Ant. Augustini Collect. 1. tit. 4. n.* 3. & cum iis Theologorum Papalium *Lombardi Lib. 4. dist.* 30. *Angeli, Sylvestri, Antonini, Toleti in Summis:* & nostrorum *Melanthonis* & *Pezelii in Exam. Theolog. c. de Conjugio. Bezæ de Repud. & Divort. p.* 124. edit. in 8. *Zanchii Part. 2. de Oper. creat. lib. 4. cap. 2. Polani Lib. 10. Syntagm. cap.* 53. De nobilitate, quæ etiam ad bona fortunæ refertur, aliter judicat

Lombardus Dist. cit: Hanc sententiam moribus & institutis probari ostendit *Cypræus Cap. cit.* §. 36. Sed ratio nulla adfertur quæ Jure divino aut naturali dissolutionem hanc in foro conscientiæ licitam esse probet. Ratio enim à *Cypræo* ex Constitutione Frederici 2. Regis Daniæ modo allata & hic locum habet. Aut enim scivit esse ignobilem, aut non scivit. *Si illud*; jam nullo dolo ipse sciens circumventus & deceptus fuit. Sin istud; imputet negligentię propriæ, non minus ac in errore circa divitias. Quod si tamen eâ conditione Sponsalia inita sint, ut tantam dotem conferat, aut Sponsus tantum habeat in bonis, aut non sit obrutus ære alieno, cui exolvendo utriusque bona non sufficiant: jam puto posse rescindi, conditione non pręstitâ. 2. *Concl.* Error conditionis seu status est, cum Servus pro libero sese gerens ingenuam duxit. Hic error Sponsalia dirimit à parte deceptæ: siquidem hoc ignoraverit, & adhibitâ mediocri diligentiâ certò scire nequiverit. Intelligimus autem hic Servum, qualis in Jure civili describitur: qui sine Domini consensu nihil de se polliceri, nec corpus suum alteri tradere potest; cum ejus non habeat potestatem. Sic *Canonistæ ad c. significasti, de Divortiis & ad c. proposuit, & c. ad nostras Extravag. Lib. 4. tit. 9.* Et communiter *Scholastici ad 4. Dist. 30. Thomas* & ex ac cum eo *Orbellis.* Ex nostris *Zanchius Lib. 4. cap. 1. quæst. 3. th. 5.* non malè addit hanc exceptionem: nisi post cognitam personæ conditionem secuta sit carnalis copula. 4. *concl.* Error qualitatis est, si corrupta inveniatur, quæ pro virgine per errorem fuit desponsata. Quæritur An in foro conscientiæ absolvat partem deceptam, & eadem in foro externo, si petat, absolvi debeat. *Resp.* Negant communiter *Canonistæ ad c. 29. qu. 1.* & *Scholastici ad 4. Dist. 30.* Contra *Aff.* Nostri *Melanthon in Tract. de Conjugio*, *Beza de Repud. & Divort. Zanchius Quæst. cit. th. 4.* Ratio adfertur ex *Deuter. 22. v. 21.* ubi Deus impositâ lapidationis pœnâ (quæ eadem cum pœnâ adulterii) ad vitiatam etiam domum ductam, & carnaliter cognitam retinendam non obligavit: quanto magis dissolvi poterunt Sponsalia ante initum Conjugium & copulam carnalem. Addunt piis & honestis in Israele religioni fuisse, patefacto dolo, ad conjugium & ad copulam progredį: idque probant exemplo Josephi *Math. 1. v. 18. 19.* Ubi curiosè de multis quæstionibus disputatur ab *Abulensi*; & à *Corn. à Lapide*; specialiter prolixè de istâ, An Maria jam esset conjugata & domum ducta, an vero tantum desponsata? Cui annectit & alias: Cur Deus voluerit Christum nasci ex desponsata aut conjugatâ? An Maria votum castitatis emiserit? Cur ac quando Josephus eam voluerit dimittere? Nostri superfluis rejectis, necessariò corrigenda Corrigunt: inter quos *Christoph. Pelargus in Euangel. Quæst. & Resp. ad Matheum.*

Tossanus

Toßanus in commentar. ad Matheum. Frid. Spanhemius Dub. euangel. Part. 1. dub. 27.-33. Monent *Melanthon* & *Zanchius loc. cit.* prudenter hic agendum, ne multæ tragœdiæ excitentur, familiæ committantur, piæ alioquin Matronæ committantur, neque temere adversus leges Magistratuum, & consuetudines receptas aliquid tentetur. „ Illud, inquit *Zanchius* „ mihi semper placuit, *charitas operit multitudinem peccatorum.* Tantum „ diximus, quid liceat per legem Dei, & quorundam etiam Imperatorum: „ non autem quid semper expediat definimus. Lex Imperatoris, quam hic respiciunt; est *Leonis Novella constitutio* 93. *Beza pag.* 125. quamvis jure hoc justissimis rationibus & verbi divini autoritate subnixo Genevæ uterentur, plerisque tamen in locis aliter judicari fatetur. Ego arbitror rationem explorandi hujus delicti vix inveniri posse; saltem difficillimam esse: & tam difficile suo modo haberi tanquam impossibile. Desponsatus de corruptione ante Sponsalia, aut post Sponsalia ante Nuptias quomodo decorè inquiret? & quomodo sine eâ ipsi constabit? nisi uterum gestet? Extra hunc casum, quidnam certum indicium præstabit? Si quis sit, qui ipse propriam turpitudinem detegat, & testetur, se illam carnaliter cognovisse: an hoc justam probationem præstabit? Quod si ad dissolutionem Sponsalium via tam invia? an planam eam magis putabimus ad dissolutionem Matrimonii jam initi, & per subsequentem copulam confirmati. Fateor in lege forensi Mosaicâ, de exploratione integritatis per judices aliquid statutum esse *Deuter.* 22. *v.* 15-22. Hic variant *Interpretes*; alii enim τὸ *expandere vestimentum* propriè accipiunt, *Interpretes* scil. *Christiani*; alii metaphoricè, Rabbini scil. inter quos, *Sel. Jarchi*: הרי זה משל מחוורין הדברים כשמלה, id est, *ecce hoc metaphoricum* est q. d. perspicuis verbis explanantes, seu perspicuum vel dilucidum reddentes tanquam vestimentum; tanquam purum linteum ut *Thalmudici* loquuntur. Et hæc est interpretatio *Thalmudicorum.* Quam approbat *Lyranus in Postillâ*: qui putat absurdum esse, si dicatur, vestimenta aut lintea illa, super quibus nupti primo cubârant, expandi debuisse coram Judicibus. Fuisse ergo à Parentibus accusatæ integritatem Filiæ suæ probatam, per testes Fœminas huic rei explorandæ adhibitas. *A Lapide* & *Marius in Commentar. ad locum cit.* propriam significationem retinent; & modum ac rationem hujus signi cum Medicis exponunt; in quo ipsis præivit celeberrimus Medicus *Valesius in Philos. sacrâ cap.* 25. *Marius* fatetur non esse signum illud infallibile: tale tamen esse, quo certius haberi nequeat & quod in judicio sufficiat. Forte quis distinguat, absentiam illius signi certum esse indicium corruptionis: præsentiam ejusdem non esse τεκμήριον integritatis. Sed & illud instantiam patitur. Vide *Valesium*. Nos ἐπέχειν malumus, quam verisimilia aut incertas conjecturas promere: præsertim

cum

cum istiusmodi disquisitiones magis decorè à Physicis aut Medicis scribantur, quam à theologis. Interim, si quem necessitas aliqua adigat ad penitiorem istorum cognitionem, is adeat Scriptores anatomicos, & *Valesium modo cit.*; tract. *Pinei de Notis Virginitatis*; imprimis *Epistolicas Quæstiones Beverovicii* anno 1644. ubi *pag.* 30-65. *Epistola Beverovicii*, & *Balthaz. Lydii ad eandem Responsum.* & *Pauli Zachiæ Quæstiones medico legales Lib.* 3. *tit.* 2. *quæst.* 7. & *Lib.* 4. *tit.* 2. *qui est de Virginitate & Stupro.* ubi tandem concludit, non posse certo de virginitate constare; minimum vero ex signo quod indicari putatur *Deuter.* 22. Quod corruptæ illud adesse, & integræ illud non adesse contingere possit §. 26-33. Alias omnes notas *ibid.* examinat. *Quæst.* 2. & 3. & nihil nisi præsumtiones & conjecturas restare haut obscurè fatetur; & non alienum se esse à Lyrani & Rabbinorum expositione loci *Deuter.* 22. paulo ante relatâ. Ex Nostris Theologis *Franc. Junius in analyt. Explicatione Deuteron.* 22. aliam quam conjecturam refert: unde & cujus, ibid. non indicat. Ipse tamen eam non comprobat. Si quis dicat fuisse signum aliquod miraculosè absque ullâ exceptione semper ita eveniens & signans tunc temporis extraordinarium; quale *Numer.* 5. *v.* 12. & *seqq.* In casu zelotypiæ, aut signum lepræ *Levitic.* 13. & 14., non admodum repugnarem. Atque hactenus de præcipuis quibusdam causis; de quibus disceptatur, an Sponsalia dirimant. Antehac Glossatores Canonistæ ad cap. *Sic quippe* 27. qu. 2. casus dissolutionis Sponsalium his versiculis complectebantur

Lepra superveniens, furor, ordo, sanguis, & absens,
Læsaque virginitas, membri damnum, minor ætas,
Ac hæresis lapsus, fideique remissio, prorsus
Sponsos dissociant, & vota futura retractant.

Hodie *Recentiores Casuistæ* sequentes causas enumerant. 1. per Matrimonium subsequens valide celebratum. 2. per mutuum consensum, & mutuam Sponsalium remissionem. 3. per fornicationem sequentem. 4. per morbum quemlibet contagiosum supervenientem. 5. quoties denuo agnoscitur notabilis morum asperitas, & sævitia alterius. 6. per superveniens impedimentum juris Matrimonium dirimens. 7. per votum simplex religionis & castitatis præcedens. 8. per ingressum religionis. 9. per non observationem temporis præstituti. 10. per absentiam alterius absque licentiâ. 11. per supervenientem affinitatem. 12. per dolum ipso jure irritantem Sponsalia. 13. quando non implentur conditiones sub quibus celebrata sunt Sponsalia. Hæc omnia vide à *Recentioribus* explicata & disputata. Nos judicamus omnibus illis in casu conscientiæ standum non esse: & de præcipuis quibusdam sententiam jam diximus.

XI. *Quæst. An si quibus legitima Sponsalia Sponsam per certam illam matrimonii*

trimonii spem & promissionem ad concubitum pellexerit, à vinculo illo liberari possit; ut aliam ducat, aut saltem in cœlibatu, quamdiu Virgo violata vivit, ætatem transigat? Resp. in foro conscientiæ *Neg.* Repugnaret hoc omni æquitati & justitiæ. Quin tales perjuri Desertores & Stupratores in foro soli gravibus censuris, & pœnis cohibendi essent. Inter Pontificios non defuerunt, qui disputarent, Desertorem posse liberari sive per ingressum in religionem, sive per castitatis votum simplex post contracta Sponsalia emissum. Ita refert *Sanches Disp.* 44. Sed ipse de communi sententiâ Doctorum contrarium tuetur. Nostri communiter negant, Rationes ad *Quæst. sequ.* allatæ accedentes ad rationem de fide & promissione servandâ validissime hoc evincunt.

XII. *Quæst. An si honesta Virgo ad concubitum pellecta fuerit, sed per promissionem solummodo conditionatam, aut dolosam ambiguis verbis conceptam, aut etiam absque expressâ aliquâ Conjugii promissione, per assiduas blanditias ac sollicitationes; Stuprator in foro conscientiæ eam ducere teneatur? Resp. Aff.* aliter enim Virgini illi non fit restitutio. Virgini enim à Stupratore ablatum est præcipuum decus, & cum eo occasio honesti Matrimonii. Illa autem in pudore & mœrore solitaria contabescit, aut spe conjugii decollante diaboli & carnis insidiis patet, quibus facile ad impuritatem seduci & prolabi posset. Nec minus infamia, contumelia, injuria stupratæ Parentibus totique familiæ illata aliquando severè vindicanda incumbit conscientiæ Stupratoris. Vide quomodo Deus peccatum stupri peccato puniverit *Genes.* 34. *v.* 15. 31. Observatum est Stupratoribus restitutionem per subsequens Conjugium negantibus, in Conjugio aut in vitâ cœlibe, etiam in morte omnia adversa plerumque evenire. Et quamvis externa mala antecedentem scelestum non semper ita sequantur, experitur tamen illud quod Augustinus de quolibet alio peccato loquitur, *peccatum transit, vermis manet.* Non frustra apud Germanos jactatur hoc proverbium: *Qui vitiat* (violat) *Virginem bonâ morte non moritur.* Cogitet quis illud juris naturalis & divini axioma Math. 7. v. 12. *Omnia quæcunque volueritis ut faciant vobis, homines*, &c. Textus *Exod.* 22. evincit tunc in foro soli Stupratorem ad Matrimonium compulsum fuisse. Quæ legis sanctio quamvis in specie & positivè omnes Respublicas non obliget (possunt enim pro re natâ gravioribus pœnis stupra coërcere), hoc saltem ostendit, non repugnare eam juri divino aut naturali, quippe à Deo immediatè positam; & inde consequentiam educi posse, multo magis talem restitutionem in foro poli deberi. Causam hanc agunt ex Nostris Theologis, *Lutherus Tom.* 5. Jenensi *pag.* 246. a. Ejus verba *in Deuter.* 22. hic exhibeo: „ Addit autem ibidem habendum pro Uxore, si

D „Pater

„ Pater Puellæ voluerit. Si non voluerit, nihilominus dotem ejusmodi red-„ dat. *Utinam ista quoque lex apud nos in exemplum traheretur, propter mise-„ rum illum sexum mulierum. Brentius in Exod.* 22. Sed & hæc lex postea „ mitigata est à Jure canonico. Ac forum quidem civile sua habeat jura, „ nos autem observemus ea quæ ad conscientiam pertinent. Primum enim „ qui stupraverit Virginem, non existimet se peccatum expiasse coram Deo „ vel dote vel conjugio. Hoc enim scelus (N. B.) dignum est æterno suppli-„ cio, &c. Fidem autem sequuntur opera, & fructus fidei. Inter fructus „ autem fidei etiam hic enumeratur, ut quod quisque alteri abstulit, hoc, „ si fieri potest, restituat. Jam stuprator abstulit Virgini summum decus „ & honorem. Et hunc honorem non potest commodè Virgini reddere, „ nisi ducat eam in Uxorem.

Paulus Tarnovius Lib. 1. *de Conjugio cap.* 31. ex professo pro hâc sententiâ disputat & objectiones solvit. Hemmingius in Tract. de Conjugio, in casibus subjectis pag 1020. (edit. Opusculorum in fol. a. 1586.) At si „ reus fatetur factum, & nulla promissio de nuptiis est interposita, sed „ simplex virgo blanditiis illecta, admisit stupratorem, quid hîc facien-„ dum? Lex Dei mandat, ut eam quam violavit, ducat & dotet. Impe-„ ratoria verò ut aut ducat aut dotet. Sed qui Christiani esse & nominari „ volunt, nimium laxant frena libidinibus, dum relinquunt in stupratoris „ potestate, velit ne eam ducere aut dotare, nec ne, quam stupravit. „ Quod profectò dolendum est inter Christianos fieri. Nam ut corrigatur, „ non est sperandum, præsertim ubi hîc magnatum quotidianus lusus est, „ quorum arbitrio leges rogantur & abrogantur. Vellem profectò magistra-„ tum hîc ad minimum cogere stupratores, ad elocandum cum dote eas „ quas stuprarunt, Et abrogare legem, bono quidem consilio latam, de „ mulcta novem marcarum; præsertim cum videat magistratus eventum „ suæ expectationi non respondere: putavit enim, ut isto pacto frænaretur „ libido in puellis, ne tam facile se prostituerent.

Dedekennus in Consil. Theolog. vol. 3. & ex eo Pruknerus in Manuali 1000. Quæst. centur. 8. qu. 92. 409. Ad quæstionem an qui Virginem nondum desponsatam vitiavit, eam ducere teneatur? Respondet: „ Vi conscientiæ „ tenetur, siquidem tantum opprobrium, in quod proximam suam nefa-„ riè conjecit, resarcire nequit, quàm *conjugio*: quanquam ad hoc *cogi* non „ debet, præsertim si pater virginis eandem stupratam stupratori dare recu-„ set, *Exod.* 22. *v.* 16. *Dedekenn.* vol. 3. Consil. Theol. p. 121.

Martyr in Thesibus & Quæst. ad Levitic. pag. 1034. Loc. commun. quærit de lege Exod. 22. an in Republicâ Christiana sit retinenda: & respondet non esse *prorsus necesse, quoniam ibi additur, quod si Pater eam Corrupto-*

ruptori dare noluerit, &c. Et paulo post: *Mihi non videtur consultum*, &c. *ut lex de corruptâ & à se vitiatâ ducendâ in Uxorem, abrogetur*, &c. Agit ergo de lege & pœnis coercentibus in foro soli. Sed nobis hic prima & præcipua quæstio est, quid conveniat fieri in foro conscientiæ, ad fidem conjugalem, & debitam restitutionem præstandam. Hoc Theologi & non pauci Jureconsulti affirmant. Secunda quæstio est, An Pater jure suo uti possit, negando consensum ad tale Matrimonium. De quo nemo Nostrum dubitat: ut infra videbitur. Tertia quæstio est, An Magistratus bono publico, vel sanctione similis pœnæ, *Exod.* 22. aut levioris, aut etiam gravioris stupra coërcere debeat. Et hic Theologi non dissentiunt à consiliis, monitis, votis Lutheri, Melanthonis, Brentii, Hemmingii, &c. Hanc 3. *quæst. tangit Beza epist.* 10.

„ *Zanchius Part.* 2. *de Oper. Creat. lib.* 4. *cap.* 1. *pag.* 1017. (edit. in 4.) „ Cum eâ solutâ, quam quis solutus cognoverit, contrahi potest Conju„gium: immo nisi aut Puellæ Parentes recusent, aut sanguinitatis vel af„finitatis gradus, aliquidve aliud impediat, contrahi debet. Lex Dei exstat „ perspicua *Exod.* 22. *v.* 16. 17. & idem prorsus confirmatur *Extrav. Lib.* 5. „ *tit.* 16. *can.* 10.

„ *Ibid. cap.* 2. *pag.* 1028. Si quis erret in conditione personæ; ut qui con„traxit Sponsalia cum Servâ, quam putabat esse liberam: is nisi post cogni„tam personæ conditionem, secuta sit carnalis copula, renuntiare potest „ Sponsalibus.

„ *Amesius Lib.* 5. *de Casibus cap.* 4. §. 31. Inter illas personas, quibus absque „ graviore incommodo licet inter sese contrahere Matrimonium, illa resti„tutio est maximè probanda *Exod.* 22. *v.* 16.

„ *Ibid.* §. 34. Magna differentia est, quoad restitutionis obligationem, in„ter eum qui inductus fuit ad Puellam vitiandam, & illum qui eam eo in„duxit. Inducens enim per vim, dolum, fraudem, aut solicitationes impor„tunas, tenetur ad restitutionem tam Puellæ quam Patri, tam in damnis a„liis quam in honore.

„ *Andreas Osiander in Notis ad Biblia*, *Exod.* 22. *v.* 16. Etsi autem politico „ Magistratui, Parentibus, & Virgini *hoc modo satisfieri* potuit: tamen coram „ Deo stuprum neque dote, neque Matrimonio subsequente expiatur.

„ *Idem in Notis ad Deuter.* 22. *v.* 28. Hodierna jura non cogunt Suprato„rem, ut à se violatam ducat, si Matrimonium non promisit: sed tamen si „ quis est vir bonus & æquus, non dedignabitur eam sibi Matrimonio jun„gere, cui summum Puellæ ornamentum, virginitatem abstulit.

„ *Franc. Junius in Notis ad Deuter.* 22. *v.* 28. Non quidem polliciens eam „ sponsione & spe Conjugii, cujus speciei lex fertur *Exod.* 22. *v.* 17. sed im„prudentem citra sponsionem, joco, vino aut astu circumveniens.

Targum Jonathan *Exod.* 22. *v.* 17. cum contra fidem Paraphrastę ex pravis moribus aut placitis humanis additamentum hoc intrusisset: *si non visum fuerit ei, vel si noluerit Pater ejus dare eam illi*, meritò à *Christoph. Cartwrigto in Notis ad Exod.* 22. hâc censurâ notatur: „ Quasi non solum in arbitrio Pa„tris situm esset, verum etiam in ejus arbitrio, qui Virginem pellexit, utrum „ eam in Uxorem duceret, nec ne; sed hoc est sapere supra id quod scriptum est. „ Adde *Melanthonem* cum *Pezelio in Exam. theol. Po'anum lib* 10. *syntagm. c.* 53.

Pontificii habent determinationem *Juris Canonici c. si seduxerit, de Adulteriis & stupro* (qui est *Tit.* 16. *Lib.* 5. *decretalium*) ex *Exod.* 22. qui ibi citatur. *Eodem Tit. c. pervenit*, sic casus determinatur: „ Pervenit ad nos, „ quod Felix quandam virginem stupro decepit: quod si verum est, quam„vis esset de lege pœna plectendus, nos aliquatenus legis duritiem molli„entes, hoc modo disponimus, ut aut quam stupravit uxorem habeat: „ aut si renuendum putaverit, corporaliter castigatus, excommunicatusque „ in monasterio, in quo agat pœnitentiam, detrudatur, de quo nulla sit egre„diendi sine præceptione licentia.

Ubi notat *Joh. Baptista Vivianus in suo Rationali Juris Pontificii*, *legis* imperatoriæ *duritiem* (*Instit. de Publ. Jud.* §. 2.) aliquatenus per *Jus canonicum* fuisse emollitam. *Rubrica* sic habet: „ Stuprans virginem, tenetur eam do„tare & ducere in uxorem: & si non vult cum eâ contrahere, ultra dotem „ corporaliter castigabitur. Confer & *Thomam* 22. *Qu.* 154. *art.* 6. probat stuprum esse determinatam luxuriæ speciem ab aliis distinctam; & peccatum illud fieri deformius ex peccato injustitiæ &c. Quod duplicem injuriam annexam habeat: unam ex parte Virginis; quam etsi non vi corrumpat, tamen eam seducat, & *sic teneatur ei satisfacere*. Unde Exod. 22. *si seduxerit &c. Alteram*, quæ fit Patri Puellæ. Unde & ei secundum legem tenetur ad pœnam: dicitur enim Deuter. 22. *Si invenerit Vir Puellam* &c. His non obstantibus, Recentiores nihilominus hic fluctuant apud *Lessium Lib.* 2. *de Justitiâ & Jure cap.* 10. *dub.* 2. *Primo* Corruptor Virginis, si Puella liberè consensit, & ipse non promisit eidem Conjugium, ad nihil ei tenetur: quia violenti non fit injuria; neque etiam Patri quidquam debetur. *Ratio est; quia nec illi fit injuria; nisi forte quatenus censetur lædi honor & dedecorari familia. Puella enim est Domina sui corporis.* An laxa hæc casuistica convenit cum 1. *Corinth.* 7. *v.* 37. 38. ubi Parens dicitur Virginem suam servare, & nuptum dare aut non dare nuptum. Et cum *Ps.* 127. *v.* 3. Filii respectu Parentum, dicuntur possessio, merces aut sagittæ in manu robusti. Et cum iis, quæ de voto Filiæ emisso in familiâ Patris irritando habentur *Numer.* 30. Immo cum iis quæ *Thomas* ejusque *Commentatores*, nominatim *Cajetanus* 22. *Quæst.* 154. *art.* 6. ex *Deuter.* 22. philosophantur de naturali curâ & custodiâ

ſtodiâ virginitatis Filiarum ſuarum quæ ſit penes Patrem; quamque illi ſervare ſtudent uſque ad Conjugium. Hanc ſi quis eripit Virgini ſub Patris aut Tutorum cuſtodiâ conſtitutę, quæ ſola non eſt Domina ſui corporis, injuria etiam fit Patri; ac propterea illi etiam ſatisfaciendum: uti docet *Thomas loco cit.* Sed pergamus. *Secunda Leſſii* concluſio eſt. Si corruptor vi aut fraude uſuram corporis extorſit, etſi abſque promiſſione, tenetur eam ſibi Matrimonio copulare, vel damnum reparare. Et ſic *Navarrus in Manuali cap.* 16. §. 16. *& ſeqq.* Sed illud nec ex Jure naturali, nec ex divino, nec ex *Canonico, c. ſi quis, de Adulteriis & ſtupro deduci poterit. Leſſius* contra textum Juris canonici cum *Sylveſtro* & *Covarruvia* excipit: intelligendum eſſe textum de obligatione Stupratoris ad utrumque juxta *Exodi* 22. poſt ſententiam Judicis; ſed ante ſententiam judicis non teneri, niſi ad alterum. *Reſp.* ubi lex non excipit, non diſtinguit, *Leſſii* exceptio tam facile rejicitur, ac ab illo adſertur. Præterea agitur hic de naturali & divino Jure, quo quis in foro poli & conſcientiæ ſuæ obligatur ad ſatisfactionem pro eo, quod Virginem humiliavit, & Parentes ac familiam injuriâ affecit. *Inſtat Leſſius:* Si Stuprata velit Matrimonium, non tamen tenetur Stuprator ante ſententiam: ſed ſufficit in foro conſcientiæ, damni illati compenſationem præſtare ſive vi, ſive fraude & mendaciis illam induxerit; modo promiſſio non intervenerit. *Reſp.* Vę conſcientiis, quæ talibus Magiſtris commiſſæ ſunt. Si ageretur, de pœnâ capitis, aut aliâ aliquâ corporali, aut fortunarum omnium jacturâ ſubeundâ, nemo iis ſponte ſe induere deberet; & judicis ſententiam prævertere. Sed cum agitur de erigendâ honeſtâ Virgine ex ruinâ tum ſuâ tum familiæ ſuæ, in quam Stuprator eas præcipitavit; cur potius ſponte ex amore juſtitiæ, ex viſceribus miſerationis, ex caritate non fictâ, etiam ſuo quocunque damno & incommodo (quandoquidem res non eſt integra) non liberat animam ſuam, non levat dolorem deſolatæ & humiliatæ Virginis, atque una Parentum, Cognatorum, Tutorum ejus; quam cogi ſe patitur? Applica ad opus hoc juſtitiæ & æquitatis dictum illud eleemoſynarium: *Bis dat, qui cito dat*, &c. & 1 Cor. 9. v. 7. *hilarem datorem diligit Deus.* Certè non eſt optima amicitiæ conjugalis, & cum Virginis Parentibus ac Cognatis Pręparatio ac conciliatio, futuri Sponſi ad Conjugium compulſio & coactio cum antecedentibus in foro externo litibus, ac productis probationibus. Non omittendum, quod *Navarrus* cum *Leſſio loc. cit.* emphaſim aliquam tribuunt precibus importunis, metui reverentiali (ut ſi erat illius Dominus, aut Superior, aut magnæ autoritatis) aut *importunæ atq; improbæ ſollicitationi*, quâ aſſiduè ei moleſtus fuit. *Tertia* concluſio *Leſſii*, quam habet *dub.* 3. Si promiſit Conjugium, & ea ſpe ſeu conditione concubitum impetravit, tenetur eam ducere, etiamſi ficte promiſiſſet.

Hane dicit esse communem sententiam Doctorum. Et hactenus bene: sed exceptiones subjectæ tam bene dictæ haut parum concutiunt. Primum & secundum casus exceptos, reliquis preteritis, hic sufficerit indicasse, refutasse. *Primus* est, si ipse longè sit nobilior vel opulentior; idque ipsa sciverit. Sed ex quo Jure divino ac naturali conscientiæ hoc persuadebis? Quomodo hoc convenit cum ipsorum casuisticâ, quâ statuunt, nec Sponsalia, nec matrimonium dissolvi ob inæqualitatem in bonis fortunæ? Et quomodo hic post vulneratam causam dissolventur in foro conscientiæ; si libere promissionem dedit, & sub illâ concubitum impetravit? Et si Virgini fraudi esse deberet, quod majorem proci sui nobilitatem aut majores divitias scivisset: cur non magis fraudi esset proco, quod minorem Virginis nobilitatem & minores divitias scivisset, & nihilominus Conjugium ipsi promisisset, ac postea stante hac promissione concubitum impetrasset. An ergo nefas esset Virgini si Conjugium à ditiori offeratur, ei annuere? *Secundus casus* est, Si Puella ex aliis conjecturis facile deprehendere poterat, ipsum sincere non agere, nihil seriò promittere, sed se judificare? *Resp.* Meræ nugæ: Cur unà non advocat æquivocationes, & mentales reservationes? Spectandum ergo *primo* quid debeat fieri in foro conscientię; & *deinde* quid in bene constitutis Rebuspublicis & Ecclesiis circa stupra & circa restitutionem pro iis constitui & fieri debeat. Hęc in quęstionibus proponendis & decidendis non sunt confundenda: uti sæpe hoc fieri solet. Ratio desumta ex honesto, justo, & æquo naturali *Deuter.* 22. manifestè indicat agi hic de eo quod in foro poli & conscientiæ fieri conveniat: & quod stuprator hic deficiens, per publicam potestatem compelli debeat.

Audiantur insuper *Jureconsulti*. Ex protestantibus hanc causam agunt conformiter doctrinæ Lutheri, *Cypræus in Tract. de Jure Connubiorum cap.* 10. §. 9. 10. 11. 12. ubi legem *Exod.* 22. adducit & rationes Juris atque æquitatis naturalis, etiam Jura Atheniensium, aliarumque Rerumpublicarum; insuper præcipuas oppositę sententiæ objectiones diluit: primo distinguendo inter filiumfamilias, qui Virginem ad stuprum pellexit ac seduxit; & inter Filiamfamilias quæ seducta est. Ille per potestatem patriam subtrahi non potest sanctioni legis *Exod.* 22. Objectio de disparitate opum facillimè ab eo difflatur. Objectio de Nobilitate in hypothesi (in Germaniâ scil.) ibid. eo ipso non tollitur: quod scil. moribus & legibus vetita sint Conjugia Nobilium cum plebejis; etiam antiquo Jure Saxonico, sub pœnâ capitis. Hęc cum vulgò istic nota sint, monere debent plebejas ne Sponsalia cum Nobilibus ineant, & consequenter ipsis aliquam sui copiam faciant. Sed hæc jus & tribunal soli respiciunt; in quo Virgo à Nobili desponsato humiliata

miliata triumphare nequit. Interim eo ipso non tollitur obligatio in foro conscientiæ, quà Nobilis liberè contractis Sponsalibus, & secuto concubitu, teneretur vitiatam ducere. Accedunt huic sententię *Althusius* & *Autores* ab illo *citati Lib. 1. Dicajologiæ cap. 125. §. 20.* Unde colligimus aut ducendam esse vitiatam, aut Stupratorem à Judice castigandum. Et hæc quidem præcipuè respiciunt forum soli. Propius jus & forum conscientiæ apparet in determinatione *Thomæ Sanches Lib. 1. Disp. 45.* quâ contra *Navarrum, Vivaldum*, &c. statuitur, eum qui prius fide datâ de Matrimonio Virginem defloravit, & postea votum religionis aut castitatis emisit, teneri potius ad Matrimonii, quam ad voti impletionem. Summa dicendorum huc redit quidquid de pœnâ, & de coactione ad Matrimonium leges humanæ hic remittant aut intendant ob rationes necessarias: solum tamen Jus divinum & naturale conscientiam cujusque obligare non desinit.

CAP. VI.

De Distinctione Sponsalium à Nuptiis, & de aliquo temporis inter utraque intervallo.

PRima *Quæstio est an distinguantur. Resp. Affirmant* communiter Theologi & Jureconsulti: inter istos Franciscus Hotmannus in Tract. de Castis incestisque Nuptiis sect. 3. cap. 4. non malè probare mihi videtur ex Deuter 20. v. 7. *Et quis est Vir, qui Uxorem desponsavit, & non accepit eam? Vadat & revertatur ad domum suam: ne forte moriatur in prælio, & Vir alius accipiat eam.* Adde quod Josephus *Matth. 1. v. 18. 20.* & *Luc. 1. v. 26.* desponsaverat eam, sed nondum *convenerant*, nondum Josephus eam *acceperat*. Et sola definitio Sponsalium distinctionem evincit; sunt enim promissio Matrimonii futuri. Alias differentię rationes à Jureconsultis allatas hic prætereo: quia intentioni nostræ non inserviunt.

Secunda quæstio. An aliquod temporis intervallum inter Sponsalia & Nuptias constituendum? Resp. Aff. cum *Zanchio Lib. 4. cap. 1. thesi 3. qui ibid.* adfert rationes: quarum *prima*, ut conjunctio animorum prius inter ipsos confirmetur, quam corporibus conjungantur: tanto magis ad preces excitari, iisque vacare possint. *Secunda*, ut si quid forrasse lateat justę causæ, quo promissum Conjugium ipso jure nullum judicaretur, id ante consummationem tempestivè cognoscatur; & sic ulterius non promoveatur dum res adhuc sunt integrę. *Tertia*, ut honestum & decorum naturale servetur; nec homines instar bestiarum eò procurrant, quo sensus propellunt. Media ratio est peremtoria, & universalis, & tam in foro poli

poli quam in foro soli circa omnium tam Infidelium quam Fidelium conjugia necessitatem inferens.

Tertia Quæst. Quantum temporis intervallum? Resp. Certum & definitum tempus omnibus, ubique præscribi non potest. Saltem tantum intercedere debet, ut si quis justè aliquod impedimentum, quod irritum redderet Conjugium, allegare possit; tempus habeat cognoscendi promulgata Sponsalia & impedimentum debitè iis indicandi, ad quos pertinet judicium. Moribus nostris, aliarumque Ecclesiarum ad minimum dimidii mensis spatium præfigitur. *Zanchius* putat integri mensis spacium concedendum.

Quarta quæstio: An positis Sponsalibus licitus sit concubitus ante solemnem Matrimonii confirmationem? Resp. Neg. cum communi doctrinâ Nostrorum & receptâ praxi Ecclesiarum in Galliâ, Belgio, Germaniâ, &c. quæ sine censurâ & testificatione pœnitentiæ tale peccatum in suis non præterit. Distingue autem concubitum solutorum absque præeuntibus Sponsalibus; qui tamen, quantum post vulneratam causam tunc fieri potest, per subsequens Conjugium emendant quod peccatum est: à concubitu eorundem, post inita Sponsalia ante Matrimonii confirmationem. De illo hic propriè non quæritur: sed de isto. Ex Pontificiis *Cajetanus ad* 22. *Qu.* 154. *art.* 4. *Navarrus in Manuali cap.* 16. §. 12. *Ledesma in Theol. Morali de Sacramentis tract. de Matrimonio cap.* 3. *dub.* 5. in partem negantem determinant. Ex Protestantibus *Balth. Mentzerus in Tract. de Conjugio* a. 1612. hanc sententiam & praxin Ecclesiarum Augustanæ confessionis proposuit ac defendit, quam postea *Peculiari Disputatione* in Acad. Giessenâ a. 1634. 4. Martii, propositâ contra Anonymum quendam, & sibi ignotum Politicum, vindicavit: Sponsum scil. qui ante solemnem benedictionem cum Sponsâ consuevit, ad publicam pœnitentiam & deprecationem cogendum esse. Præmittit ibi hanc hypothesin: Deum eo peccato graviter offendi, conscientiam sauciari, & Ecclesiam scandalizari. Et inde infert suarum Ecclesiarum Statuta & Ordinem esse necessarium & utilem conservandæ disciplinę & publicæ honestati, &c. conformem legi Dei & praxi primitivę Ecclesiæ. Rationes quę pro hac sententiâ adferri solent, hic studio pręterimus. Unica hæc nunc suffecerit, quod qui concumbit cum desponsatâ, adulterium committit *Deuter.* 22. An autem Sponsa tua alteri prius desponsata sit, & consequenter sic agendo crimen adulterii incurras, tu ne morali quidem certitudine certus esse potes; nisi adhibitis omnibus requisitis & per publicam autoritatem stabilitis explorationis mediis: quæ sunt publicæ proclamationes Sponsalium & solemnis ac Publica Matrimonii confirmatio. Tantum nunc objectiones refutandæ.

1. *Object.* Sponsus per Sponsalia aliquod jus justitiæ acquirit in corpus Sponsę.

Sponsæ. Hanc habet *Ledesma loco cit. Resp.* ibidem non acquirere jus & dominium perfectum in corpus Sponsæ, sed solum imperfectum. Nos sic respondendum putamus; acquirere eum jus; sed non juris χρῆσιν absolutam ac præsentem; sed tantum conditionatam ac futuram; tunc positis ponendis, & si nihil de jure impediat aut impedire ac conjugium irritare possit, capessendam.

2. *Object.* Quia est peccatum tantum commissum contra legem civilem seu positivam Magistratus: & non immediatè contra Deum aut ejus legem; & per consequens, non censuræ ecclesiasticæ sed pœnis civilibus subjacet.
„ *Resp. Mentzerus* defendens ibi praxin Ecclesiarum suarum respondet, &
„ rectè: Etiam peccari in sextum (quod nobis septimum) Præceptum, & con-
„ tra ipsum Deum legis autorem. Est ergo peccatum, quo Deus gravissimè
„ offenditur, conscientia vulneratur, & scandalum datur publicum; ad
„ quod avertendum & tranquillandam conscientiam, & ne ira Dei contra
„ totum cœtum ingravescat, *requiritur seria pœnitentia, publica confessio, &*
„ *seria deprecatio.* Ostendit *ibidem* Deum graviter offendi confusione & turbatione boni ordinis à se præscripti: uti colligitur ex discrimine, quod inter Sponsalia & Matrimonium ipse Deus *Deuter.* 22. *v.* 15. 17. constituit. Hic adde consuetudinem populi Dei *Deuter.* 10. *v.* 7. & Sanctorum *Math.* 1. *v.* 18. cum 24. *Genes.* 29. 20. & 19. *v.* 14. *Judic.* 14. *v.* 7. 1 *Sam.* 8. *v.* 17. quæ postea à *Mentzero thesi* 36. adducuntur. „ *Conscientiam* vulnerari pro-
„ bat, quia scientes & volentes peccant contra ordinem & præceptum Dei,
„ contra ordinem Ecclesiæ, contra legem Magistratus, & honoratas familias;
„ & hostibus suis dant occasionem & materiam, religionem Christianam
„ traducendi? Ego & alteram rationem peremtoriè concludentem hic addo: quia juris divini & naturalis est, ut nihil errante aut dubitante conscientiâ agatur, præsertim in re tanti momenti. Jam vero talis concubitus fieri non potest certâ (de certitudine morali, quanta scil. in talibus haberi potest & sufficit) utriusque partis scientâ & conscientiâ. Sed utriusque partis de alterius libertate aut per antegressam desponsationem obligatione, perpetua est aut esse debet sive dubitatio, sive simplex ignorantia; & consequenter dubitat aut ignorat an Sponsum aut Sponsam alterius tangendo, adulterium non committat. Atqui vult Apostolus, ut *unusquisque in animo suo plene certus* sit Rom. 14. v. 5. *Qui vero dubitat, si ederit condemnatus est, quoniam non ex fide, quidquid vero ex fide non est, peccatum est.* Ibid. v. 23. Hic excipi non potest, Ignorantiam aut dubitationem illam esse invincibilem, & inculpabilem: cum sit purè affectata; quia ordinariam & ad minimum debitam diligentiam non adhibuit: cujus ultimus terminus est in habito publico eorum judicio, qui ordini Sponsalium & Conjugiorum præ-

 sunt,

ſunt, hoc eſt, Eccleſiæ & Magiſtratus. Et ſi iſto præhabito, evenire tamen poſſet ut aſſumta Uxor alteri antea deſponſata fuiſſet, qui non obſtante hoc Matrimonio & concubitu jus ſuum indicaret atque urgeret, deceptus cum Abimelecho *Geneſ.* 20. *v.* 5. reſpondere poſſet: *in integritate cordis mei, & in munditiâ manuum mearum feci hoc. Scandalizari* Eccleſiam & extraneos ab eâ, modo civilem aliquam honeſtatem & εὐσχημοσύνην politicam agnoſcant. „Ipſa praxis, inquit *Mentzerus*, oſtendit in excommunicatio-„ne: dum à ſacrę cœnæ uſu arcentur Sponſi prævaricantes; & Sponſis non „permittitur, quando certo conſtat læſam eſſe virginitatem, ut virgineo ha-„bitu ad Eccleſiam progrediantur. Et ſolet hoc ipſum publicis tabulis teſti-„moniorum legitimæ nativitatis inſeri, quod Mater illius, cui datur teſti-„monium, ornatų virgineo (non jam loquar de Viduis) publicè per plateas „ad ſacram Nuptiarum benedictionem ducta fuerit. Ex quibus theſi proxime ſequenti 30. concludit, *deſponſatorum concubitum ante Nuptias dignum eſſe excommunicatione.* Hæc volui ex Mentzero hic potius adducere quam meis cogitatis & verbis cauſam hanc agere: ut omnis præjudicii occaſio præveniatur; & Noſtrates exemplo Germanorum excitentur ad exercitium diſciplinæ ob intempeſtivos & inordinatos ejuſmodi concubitus; & magis ob ſtupra honeſtis Virginibus illata; etiam ante deſponſatis, & perfidè ac nefariè in luctuoſo illo & quaſi deſperato ſtatu abſque reſtitutione per ſubſequens Matrimonium, deſertis. An iſta iram Dei (uti modo loquentem audivimus *Mentzerum* conformiter noſtræ *Catecheſi Quæſt.* 82.) in Eccleſiam univerſam, in Rempublicam (ubi talia impunè fiunt) non concitarent, & ignem Sodomæ, aut cladem Sichemiticam, aut aliud aliquid malum θεήλατον de cœlo non deducerent? Si Germania, de cujus tepido aut ferè nullo in aliis peccatis diſciplinæ eccleſiaſticæ, ob potentię impedimenta, exercitio, præſtantiſſimi iſtic Theologi paſſim conqueruntur; hâc tamen in parte oſtendit antiquum Germanorum ingenium & morem in honorandis caſtis Nuptiis etiamnum vigere: nec ſolorum, Calviniſtarum, Geneveñſium, Puritanorum hunc eſſe rigorem; An Germanicarum Eccleſiarum pudica non tantum ſententia, ſed & praxis, dormire nos ſinent? Addit *ibidem* „*Mentzerus theſi* 32. ſe commendare & defendere ſuarum Eccleſiarum Sta-„tuta, & Ordinem tanquam conformem legi Dei, & praxi primitivæ Ec-„cleſiæ, & valde neceſſarium & utilem ſervandę diſciplinæ, & publicæ honeſtati. Poſtea *Theſi* 39. citat Conſtitutionem Alexii Commenii Imperatoris Orientalis intempeſtivos concubitus prohibentem.

3. *Object.* In oculis Dei inter Deſponſatos eſt perfectum Conjugium: & ipſa Scriptura Sponſam vocat Uxorem *Deuter.* 22. *v.* 23. Ergo licitus eſt concubitus. Et adulterii crimine tenetur quiſquis alteri Deſponſatam attingit.

tingit. Ergo Jure divino non est illicitus concubitus Desponsatorum. *Resp.* *Mentzerus thesi* 46. Verum quidem esse neminem corporis quod alteri desponsatum est, potestatem habere: sed inde non sequi, ipsos Desponsatos mutuam corporum potestatem habere. Plus, inquit, Sponsalium beneficio habere non possunt, quam quod à Sponso petitum, à Sponsa & Parentibus promissum: atqui præsens aut ante-nuptialis concubitus, nec petitus nec promissus, nec à publicá potestate Conjugiorum directrice concessus & approbatus. Vinculum Conjugii promissi, & statuto tempore implendi validè obligat Desponsatos: sed cohabitatio conjugalis Nuptiis reservatur; ut jus cuique tertio & publicę potestati suprema jurisdictionis jura (si quod impedimentum Sponsalia irrita reddens, aut legitimum Conjugium prohibens) integra sint. Si quis intempestivè praeoccupet, jam jus tertii salvum non est, nec suum cuique tribuitur: dum concupiscit & violat alterius Sponsam, & tangit eam, quæ Jure divino in foro conscientiæ ipsius non est, nec esse debet, sed Proximi; cujus ea vel Uxor est domum ducta, yel Sponsa: saltem de posteriori nunquam aliquâ certitudine ipsi constare potest: de priori haut raro incertum est, præsertim si ad extranei non ita aut vix noti concubitum, initis Sponsalibus, festinetur. *Sed instet quis*; non pertinere hoc ad forum poli, sed tantum ad externum, & quidem politicum: quia Lex divina aut naturalis hic nulla est, contra quam peccatur; sed tantum civilis, aut Ecclesiastica? *Resp.* 1. *Neg.* tantum Lege positiva civili, (quod volebat Anonymus à Menzero refutatus); aut etiam ecclesiasticâ intempestivum concubitum prohiberi. Lex enim divina & naturalis prohibet alteri Desponsatam carnaliter cognoscere: & mandat ut quisque propriâ fruatur Uxore; non alienâ: & salvum cuique tertio atque integrum Jus reservandum esse, & quod tibi fieri nolis, alteri non esse faciendum. Hæc autem omnia directè, immediatè, per se conscientiam cujusque obligant: quod Legibus humanis purè positivis, non est tribuendum. Positivæ Leges, ut Jus divinum & naturale observetur, peristatica quædam circumscribunt, ac præscribunt; ut scil., tot publicis proclamationibus Sponsalium ac futuri Matrimonii (nisi quis impediat) indicium fiat; atque Matrimonii solennitas, ratihabitio, & confirmatio post tantum temporis intervallum à Sponsalibus, & seu mavis à legitimâ Sponsalium professione, inchoanda absolvatur. *Resp.* 2. Dato, non concesso, tantum Lege politicâ concubitum prohiberi: inde tamen non sequitur, transgressione illius Legis politicæ non peccari in Deum, nec dari scandalum. Lex enim illa, si tantum pœnalis esset (uti non est): nihilominus cum præcipiat, quod in se utile, honestum, & Juri divino ac naturali conforme, seu non repugnans est, ab omnibus servanda est; non tantum ob metum, sed propter conscientiam. Quin præsupponit Jus divinum &

 natu-

naturale, ex necessitate suam cuique Uxorem tribuendi, & pericula adulterii avertendi ac præveniendi, oriundum; inque eâ fundatum. Talia autem pericula nunquam averti ac præveniri possent; siquidem Sponsalibus initis extemporaneus aut saltem antenuptialis concubitus non esset illicitus. Est ergo hic casus in poli & interioris conscientiæ foro. Unde sequitur duplici jure pertinere ad Ecclesiam; & sub ratione formali informationis conscientiæ, & promotionis Fidelium ad sanctitatem, & liberationis ab omni immunditiâ, &c. 2 *Corinth.* 7. *v.* 1.: & sub ratione formali scandali sistendi aut tollendi. Quo ipso judicio, jurisdictioni, & pœnæ à potestate civili secundum Leges infligendæ nullo modo præjudicatur. Ut enim circa alia contra Legem Dei peccata, materialiter eadem versantur Politia & Ecclesia; sed illa sub aliâ ratione formali, quam ista: sic etiam in peccatis contra septimum Præceptum. Haut aliter ac Physicus, Medicus, Pictor versantur circa unum idemque corpus humanum, sed sub longè diversâ ratione: ita ut Physicus Medico, nec hic Pictori, nec vice versa quidquam præjudicet.

2. *Instantia.* Sunt qui nullâ lege divinâ concubitum talem prohiberi, atque adeo in Legem Dei non peccari concedunt. *Tarnovius Lib.* 2. *de Coniugio cap.* 34. *Resp.* Fateor eum hoc unico tibicine ordinis scil. humani causam hanc fulcire. Sed melius, nostro judicio, *Mentzerus*; qui in Lege divinâ fundari defendit: quod nos supra probavimus.

4. *Object.* Sponsalia quatenus à Matrimonio distincta, non sunt absolutè necessaria: uti hoc concedit *Wendelinus Lib.* 1. *Systematis cap.* 30. *ad thesim* 5. Unde forte quis inferret, esse meræ constitutionis humanæ; & consequenter simul & Sponsalia & Matrimonium celebrari posse. *Resp.* Absolutè respectu partis innocentis ab omnibus impedimentis in rei veritate & in conscientiæ foro liberrimæ, nulla temporis distinctio, nullum spatium est necessarium. Sed propter communitatem (uti *ibid.* §. 3. *Wendelinus* loquitur) est necessaria publica Matrimonii celebratio & copulatio: ejus enim interest, ut ritè Matrimonia ordinentur, & de justis impedimentis prius judicetur. Deinde necessaria sunt, ad juris cujuscumque tertii, si quis forte justè impedire posset, integritatem à præjudicio & violatione conservandam. Addit *ibid.* §. 2. ex *Riveto Exercit. in Genesim* 95. honestum esse, interponi aliquod temporis spatium inter Sponsalia & Nuptias. Si unus tantum esset, Adolescens & una Virgo in Orbe terrarum, aut, quod de Deucalione & Pyrrhâ Ovidius 1. Metamorphos. *Et superesse videt de tot modo millibus unum*, &c., utique nec tanto temporis spatio, nec proclamationibus, nec publicæ potestatis cognitione, judicio, ratihabitione esset opus. Esset enim illud (quod heurema alicubi jactari audio) Matrimonium conscientiæ: ubi consensu duorum illorum habito, & precatione ad Deum cum justâ deliberatione

præce-

præcedente, in domino contraheretur Conjugium. Sed nunc hominibus multiplicatis, & communitatibus ac societatibus, earumque potestatibus constitutis, longè aliter se res habet.

5. *Object.* Omnes aliquo secundum naturam concubitu peccantes, aut scortationem aut adulterium committunt. Sed Desponsati concumbentes neutrum committunt: Ergo. Quæ exstat apud *Tarnovium loc. cit. Resp.* Tarnovius suæ hypothesi modo memoratæ insistens, respondet, nec esse scortationem nec adulterium contra Legem divinam; sed esse peccatum contra Legem humanam. Mihi hæc responsio præfractis non satisfactura videtur. Ego dicerem peccatum esse reducendum ad adulterium hypotheticum: quia conscientia dubia est, & esse debet, an sit immunis ab adulterio; Quidquid autem ex fide non est, peccatum est: & quidem in hoc speciali casu, peccatum adulterii. Non refugit enim præsumtum, aut possibile, aut metuendum peccatum adulterii (nedum ut omnem mali speciem vitaret); ut voluntati suę satisfaciat.

6. *Object.* Omnes Liberi ex concubitu contra Leges connubiales nati, sunt Spurii. Liberi ex concubitu ante-nuptiali Desponsatorum nati, non sunt, Spurii. Ergo. *Resp* Habet hanc *Tarnovius Lib. 2. c.* 34. Si latam *τῦ Spurii* significationem & interius conscientiæ forum respicias, dici possunt & debent Spurii, hoc est, extra legitimè impletum aut consummatum Matrimonium ex illicito concubitu concepti aut nati: præsertim, quamdiu post Sponsalia illa nunquam sequitur Matrimonium: magis autem si utraque pars in cœlibatu vitam transigat: maximè vero, si altera pars cum alio quo aut aliâ quâ conjungatur. Sin strictius vocem *Spurii* accipias, & forum externum respicias, in quo per subsequens Matrimonium plenè legitimantur, negari potest esse Spurios: neque enim ex injusto Matrimonio, aut ex alterius Conjuge, aut ex Pellice, aut ex Concubinâ, aut ex Meretrice, aut ex Cognatâ aut ex Affine in gradu prohibito, aut ex Virgine Viduâve, honestâ, sed non desponsatâ, progeniti sunt. *Tarnovius loc. cit.* docet nos, tales dictos *Præcoces* ad honesta artificum & mechanicorum sodalitia (vernaculè dicta Ampt und Gilde) non admitti: in Germaniâ scil. Quod ego de *Præcocibus* per subsequentem promissi Matrimonii legitimam impletionem non restitutis aut legitimatis intelligendum arbitror.

7. *Object.* Neglectio adiaphori non est peccatum. Copulatio publica & benedictio sacerdotalis est res adiaphora: quia neque præcepta neque prohibita verbo Dei. Ergo ejus neglectio, quæ fit per concubitum præproperum & intempestivum, non est peccatum. *Resp.* Hæc exstat *ibid.* apud *Tarnovium.* Ad quam ille respondet, limitando majorem, & distinguendo minorem. Major sic limitatur: adiaphori observatio est libera, & neglectio non est

 peccatum;

peccatum; quamdiu ex præcepto & usu Ecclesiæ non est necessaria: accedente enim præcepto Ecclesiæ desinit esse libera. Minor sic distinguitur, species ritus illius benedictionis scil., & copulationis non est in verbô Dei præscripta: sed genus est præscriptum 1 Cor. 14. v. 40. *Omnia fiant decorè*, &c. Sed hæc minus certa & tuta sunt. Ego negarem minorem. Copulatio seu confirmatio & ratihabitio Conjugii, cum anteambulis est necessaria, ad reservandam integritatem juris eorum, si qui prius sponsalia cum alterutrâ parte contraxissent; & consequenter ob jus & ordinem Reipublicæ, quæ legitimis Conjugiis præest; denique ad consulendum conscientiæ utriusque Contrahentis, ne forte adulterio se polluat, aut dubitet de adulterio à se committendo.

8. *Object.* Multa alia peccata committuntur, quæ longè etiam graviora sunt; nec tamen subjiciuntur excommunicationi, qui ea perpetrant? *Resp.* Hæc est *Anonymi* apud *Mentzerum Thesi* 31. *Resp.* Quidquid fit de facto & executione disciplinæ in Ecclesiâ aliquâ in hoc aliisve casibus: hinc tamen non evincitur τὸ honestum & licitum antenuptialis concubitus, in foro conscientiæ; nec etiam immunitas talis scandali à correptione & censurâ ecclesiasticâ.

9. *Object.* Ante Nuptias, immo & ante Sponsalia potuerunt fundi, & fusæ fuerunt ad Deum preces pro felici intenti aut futuri ac promissi Conjugii successu. *Resp.* hoc quidem dicit, non absque præambulis precibus utriusque aut alterutrius contrahentis huc deventum fuisse: sed non tangit *Mentzerum* aliosque Theologos ipsi ὁμοψήφους, *Tarnovium* scil., & citatum *Thesi* 52. *Joh. Gerhardum Tom.* 7. *Locor. theolog. de Conjugio quæst.* 5. §. 475. qui omnes loquuntur de precibus Ecclesiæ, & solenni benedictione Pastoris.

10. *Object.* Non concubitus, sed consensus facit Matrimonium: juxta communem regulam. Ergo positâ promissione Sponsalitiâ, jam actu est Conjugium; & consequenter, licitus est usus conjugalis? *Resp.* Est Conjugium: non absolutè, sed sub conditione, si quidem à tertio, qui prior Sponsalia iniit, & potior jure est, aut à potestate publicâ ob sonticas causas consecuturus effectus Sponsalium, hoc est, Matrimonii ratihabitio & confirmatio non impediatur. Et hinc est, quod inter Sponsalia & Nuptias aliquod tempus intercedit: cujus oppositum *Anonymus* frustra probare conatur exemplis ex *Genes.* 16. *v.* 3. & 24. *v.* 51. 67. & 29. *v.* 20. 1 *Sam.* 18. *v.* 22. 27. & 25. *v.* 40. 41. *Josua* 15. *v.* 17. 18.

11. *Object.* Ex hypothesi distinctionis Sponsalium de præsenti & de futuro, excipitur, per ista non licere: sed illa ubi adsunt, esse Conjugium, & consequenter licitum esse usum conjugalem. *Resp.* Exstat apud *Mentzerum*

rum th. 62. Nos supra distinctionem hanc tanquam ineptam, cum *Jureconsultis & Theologis ibid. citatis* rejecimus. Quod si per Sponsalia de præsenti intelligantur non-conditionata : negamus tamen per ea usum esse licitum. Quamvis enim absoluta sint à conditione particulari per contrahentes apposità: non tamen absoluta sunt à conditionibus generalibus semper subintellectis, nisi scil. aliquod legitimum sit impedimentum, aut etiam superveniat. De prioris generis impedimentis hujus *Tract. Sectione* 2. de posterioris generis *Quæst.* proximè *sequ.*

12. *Object.* In notoriè consummato Matrimonio, ubi quis impraegnavit, quam postea in Uxorem ducit, eadem benedictio iisdem verbis pronuntiatur. *Resp.* Est *Anonymi* apud *Mentzerum th.* 71. quam sic *ibid.* refutat : Nisi „ antegressâ peccati confessione & deprecatione talibus Stupratoribus be„ nedictio solennis non datur: resipiscentes autem à communione sancto„ rum non repelluntur. Nos principali argumento, ab integritate juris tum tertio, tum potestati publicæ reservandâ inhæremus : quod in omnibus Conjugiis tum Fidelium tum Infidelium locum habet.

Quæstio quinta, *An & quæ sint, quæ si post Sponsalia demum eveniant, aut innotescant, alteram partem liberare possint à perficiendo Matrimonio ? Resp.* Multi casus à *Canonistis* numerantur, his versiculis à Glossa ad tit. de Sponsal. & Matrim. comprehensi.

Lepra superveniens, furor, ordo, sanguis, & absens,
Læsaque virginitas, membri damnum, minor ætas,
Ac hæresis lapsus, fideique remissio, prorsus
Sponsos dissociant, & vota, futura retractant.

De casibus supervenientis elephantiasis seu lepræ, aut paralysis immedicabilis, aut furoris, aut frigiditatis incurabilis, aut apostasiæ ad infidelitatem Ethnicam, Judaicam, Muhammedicam, Antitrinitariam, &c. aut mutilationis pedis, manus, nasi, aut infamis flagitii, &c. aut notabilis cujusdam fœditatis, nec Pontificii inter se, nec Nostri per omnia conveniunt. Sunt qui per quidvis ferè non tantum superveniens, sed & ante Sponsalia existens, non tamen tunc notum, ubi post Sponsalia demum alteri parti innotuerit, obligationem tolli putent. *Zypæus in Jure Pontificio novo lib.* 4. *cap.* 1. §. 8 censet Sponsam ignaram cum Sponsalia iniret, postea edoctam Spon„ sum præsertim ebrium postico falli sæpe, & viciniam inficere, justè Spon„ salium solutionem petere posse: quod notabilis sit deformitas, quæ igno„ rata Sponsalia solvit, & aggravat immensum obsequium conjugale. Sed nimia hæc juris laxatio : absque ullâ distinctione ignorantiæ, inculpabilem & inculpabilem; idque per debitam diligentiam (uti in talibus fieri deberet), adhibitam aut non adhibitam. Plus concedi posse videtur, si tale quid

quid superveniat, quod omnem Conjugii usum, fructum, & cohabitationem tollit; ut furor, frigiditas incurabilis, aut alia quædam violenti eunuchismi species, aut damnatio ad perpetuos carceres, aut ad remum. De superveniente membri mutilatione, exilio, deportatione, morbo comitiali, elephantiasi, alioque morbo dicto incurabili, haut pariter judicare auderem: quamvis ex Nostris *Beza*, *pag.* 137. & *Daneus Part.* 3. *Lib.* 4. *c.* 13. aliique de leprâ concedant. *Cypræus cap.* 13. §. 65. etiam Conjugi dissolutionem concedit. Argumentum, cui innititur, desumit ex eo, quod Deus ipse à Leprosorum consuetudine abstinere jussit. *Levitic.* 13. & 14. Sed lepra hodierna in partibus Europeis nec ceremonialiter, nec naturaliter talis est, qualis *Levitic.* 13. & 14. describitur, nec etiam simpliciter incurabilis, nec tam contagiosa. De quo supra *Lib.* 2. *Tract.* 2. *sect.* 4. *cap.* 3. & citatus ibi *Zypæus Lib.* 4. *pag.* 305. ubi quamvis exemplis probet nuptas Leprosis non fuisse infectas, & proles sanas peperisse, & quosdam à vitiosâ scabie curatos fuisse: nihilominus concludit, *ignoratam Sponsalia solvere, ob generalem doctrinam ex cap. quemadmodum Extravag. de Jurejurando.* Et cum *Zypæo Sanches Lib.* 1. *disp.* 57. De morbo Gallico post Sponsalia non sine propriâ adulterii culpâ contracto absque ullâ hæsitatione affirmarem. Sed quid si alteram partem, absque ullâ culpâ, hoc malo infici contingeret? Hoc in casu dissolutionem negarem, & morbi curationem exspectandam dicerem. In casu supervenientis apostasiæ ad infidelitatem, aut hæresin, inclinarem in partem *aff.* siquidem conversionis, omnibus tentatis, nulla spes esset. Sed longe aliter judicandum de hæresi aut infidelitate ante Sponsaliâ alteri parti satis notâ. Quamvis enim orthodoxus aut orthodoxa malè contraxerit, cum tamen sciens & volens hoc fecerit, factum tenet. Pontificii in tres opiniones dividuntur. Sunt enim qui censent, Sponsalia illa esse irrita & invalida: ut *Navarrus in Consil.* Alii concedunt valida esse: sed posse rescindi, nisi hæreticus velit converti. Alii, inter quos *Azorius Lib.* 8. *instit. Moral. c.* 11. & *Sanchez, Lib.* 7. *Disp.* 17. volunt esse valida iis in locis: ubi Hæretici & Catholici vivunt permixti; ut in Germaniâ, Belgio, &c. *Becanus* post allatas limitationes, tandem concludit, probabile esse talia Sponsalia in Germaniâ esse valida. Videat, cui vacat, totam illam incrustationem, quâ auribus Protestantium & Moderatiorum istic Pontificiorum aliquid tribuere satagit: facto ex Theologiâ suâ naso cereo. Conferendum ejusdem *Manuale Lib.* 5. *cap.* 13.

SECTIO

SECTIO II.

DE MATRIMONIO.

CAP. I.

De Causis & Conditionibus ad Matrimonium requisitis, ejusdemque Impedimentis.

Efficiens Matrimonii universalis est institutio divina *Genes.2.* particularis, propria, proxima cujusque singularis Matrimonii est mutuus istarum partium contrahentium consensus; qui perperam forma dicitur à *Thomâ in.4.Dist.26.qu.2.artic.1.* Quasi fundamentum relationis diceretur ejusdem forma. Plane ἀφιλοσόφως. Consensus debet esse legitimus, liber, plenus seu perfectus, sincerus, mutuus, verbis apertè declaratus. Irritum ergo est Matrimonium, quod per raptum violentum, aut per incussum metum qui cadit in Virum fortem, aut per errorem personæ substantialem contrahitur. Sed consequens liber consensus ratum facit Matrimonium, sic ut tum demum fiat legitimum Matrimonium. Quæstiones circa hunc consensum à *Casuistis*, & *Jureconsultis*, imprimis operosissimè à *Sanchez libris* 2.3.4.5. moveri solitas studio præterimus: contenti unicam in praxi maximè necessariam, de Parentum consensu, hic explicuisse. §.1.

Quæritur ergo, An Parentum, aut saltem Patris, aut eo defuncto Matris consensus sit de honestate, an vero de necessitate? Resp. Pontificii Theologi & *Canonistæ*, quos *Juristæ* illic sequi debent, *Aff. pr. Neg. poster.* Estque hic error eorum jam authentizatus anathemate *Concil. Trident. Sess. 24. cap. 1. de Reformatione.* Ubi vide *Remissiones Augustini Barbosa.* Nostri errorem hunc ex Jure divino & naturali, (cui accedit civile, & Statuta omnium Politiarum quæ reformatam religionem amplexæ sunt) validè refutant: Videantur præter *Scriptores de Conjugio* tum *Theologos* tum *Jureconsultos*, infra indicandos, *Chemnitius in Exam. Concil. Trident.*; *Amesius c. Bellarminum*, *Chamierus in Panstratiâ*, *Thummius*, *Danhauwerus*, *Rivetus in Decalogum*: qui tenent irritum & invalidum esse absque tali consensu, quamvis copulâ carnalis accesserit. Ne autem solis Statutis & Moribus Politiarum, aut Canonibus ac Decretis Ecclesiarum sententia hæc nostra niti videatur, indicò breviter has rationes.

I. *Rat.* Ex *Exod. 22. v. 16. 17.* Si Pater Virginis dare noluerit, &c. Ubi defectus consensus Paterni irritum facit Matrimonium Virginis, quamvis

jam vitiatæ; ad quod Stuprator vi diviné Legis tenebatur v.16. *dotabit eam & habebit in Uxorem.*

II. *Rat.* Ex *Numer.* 30. *v.* 5. ubi omnia vota & *ligamina* (ut habet versio *Pagnini*) quibus Filia Ligavit se super animam suam, negantur esse *stabilia*, quia Pater ejus *irritavit*, (ita *Pagninus*) propriè *rupit, fregit, infregit*, vel *infringere fecit*. Græcus vertit ἀνένευσεν, id est, *renuit*. Sic etiam versio *Tigurina*. *Munsterus, prohibuit eam. Onkelosi* Paraphasis אעדי, id est, *amovit, removit, transire fecit*. Quod si ergo juramentum & votum Deo factum à Virgine sub potestate Patris constitutâ, per voluntatem Patris irritum est: ergo multo magis promissio homini facta.

III. *Rat.* Ex 1 *Corinth.* 7. *v.* 37. 38. ubi dicitur Matrimonio jungere Virginem suam. Et *Exod.* 35. *v.* 16. *Deuter.* 7. *v.* 3. *Jerem.* 29. *v.* 6. ubi Parentibus injungitur, ut Filiis suis dent Uxores, & Filiabus Maritos. Quibus adde exempla Piorum Abrahami *Genes.* 24. Isaaci *Genes.* 27. 28.

IV. *Rat.* Ex *Psalm.* 127. *v.* 3. Filii dicuntur *hæreditas* Parentum: hoc est, sunt ipsorum possessio, ut loquuntur *Jureconsulti*. Et hoc ex lumine naturali rectâque ratione probari potest; & multis probavit *Ærodius JC. Gallus*, Judex quæstionum, peculiari Tractatu, tit. *de Patrio Jure ad Filium pseudo-Jesuitam dissertatio.* Editus est anno 1589. & recusus Argentorati typis Joh. Caroli anno 1610. Jam vero nemo inscio vel invito domino alterius possessiones alicui addicere & tradere & ejusdem potestati subjicere potest. Hoc autem faciunt Liberi, qui sine consensu Parentum, etiam illis invitis, Matrimonium ineunt.

V. *Rat.* A minori ad majus negativè: si Liberi non possunt disponere de bonis fortunæ Parentum suorum, eaque alienare absque furto (vide Proverb. 28. v. 24 *qui rapit bona Patris sui*, &c.) ergo multo minus alienare possunt bona præstantissima Parentum suorum, eaque in alienam potestatem tradere. Jam vero bona præstantissima sunt Liberi; cum quibus nulli fundi, nullæ domus, nulli thesauri comparandi. Liberos autem non posse alienare bona Parentum probatur ex *Galat.* 4. *v.* 2. ubi Filius sub Tutoribus constitutus, à Servo non differre dicitur.

VI. *Rat.* Ex variis absurdis consequentibus: quæ vide enumerata à *Johanne Gerardo in confess. cathol. Lib.* 2. *speciali Part.* 3. *artic.* 19. *cap.* 3.

VII. Accedat consensus antiquorum ab ipso *Jure Canonico* indicatus; & testes veritatis in ipso Papatu (quorum aliqui integris tract. hoc egerunt) tum ante tum post Reformationem: à *Joh. Gerardo ibid.* indicati; quibus adde, *Gropperi Institutionem Coloniensem*, cujus verba *Chemnitius loco cit.* exhibet. Memini anno 1639. contra ejusmodi Conjugia edictum *Ludovici* XIII. *Galliarum Regis* promulgatum & typis editum fuisse. De Jure Ci-

Civili, deque Statutis Anglicanis, Genevensibus, &c. certum est. Vide ea, atque antiquorum Gentilium mores & placita notata à *Cypræo cap.6. §.6.*

II. *Quæst. An ad Conjugium Filii emancipati æque necessarius sit consensus Parentum: ac ad Conjugium non emancipati? Resp. Neg.* Pone e. gr. Filium justæ ætatis extra domum Parentum propriam familiam alere; res suas habere & agere; aut Viduum ad secundas aut tertias Nuptias transire. Is quidem in foro conscientiæ honorem Parentibus habere tenetur: non tamen in foro exteriori ob dissensum Parentum, necessitas desistendi ab intento Conjugio illi imponenda est; nec Moribus nostris imponitur. In primo Conjugio semel deserunt Patrem & Matrem *Genes.2.v.24.* Illo per mortem Uxoris dissoluto, viduitate non compellitur ad priorem statum & subjectionem revertendi: ut iterum deserat, quoties ad Novas Nuptias transit. Hinc est quod non tantum *Jureconsulti*, sed & *Theologi* cum defendunt necessitatem consensus, eam restringant ad Liberos non emancipatos. Vide *Rivetum in Decalogum.* Quod ad Fœminas, si semel nuptæ extra familiam & potestatem Patris ad familiam & potestatem Mariti translatæ sunt *Numer.30.v.6.7.* cum *Psalm.45.v.11.* non est verisimile eas per viduitatem denuo inseri & restitui familiæ paternæ.

III. *Quæst. An Liberi non emancipati, sive minorennes, & sive majorennes, secundum leges civiles dicti & habiti, ob Parentum negatum consensum, ab uno non tantum atque altero, sed forte etiam à quovis intentato Conjugio in perpetuum frustrari debeant. Resp. Neg.* Si enim Parentes justitiâ & æquitate nullâ Liberorum suorum conscientiis consulere, & honesta Conjugia permittere nolint: Liberis licebit, post omnia per consanguineos, amicos, fautores, tentata, ab eorum austeritate & iniquitate ad Magistratum confugere, & ejus potestatem ac judicium implorare. Hoc communiter Theologi & Jureconsulti concedunt ac consulunt, quando Parentes potestate suâ abutuntur. Et tenentur Magistratus inter Parentes & Liberos tali in casu, absque omni prosolepsiâ, justè judicare. Vide inter *Scriptores de Conjugio Hemmingium, Tarnovium, Cypræum, Arniseum.* De quo infra sect.3.

IV. *Quæst. An necessariò utriusque Parentis consensus requiratur? Resp. Neg.* si Pater modo consentiat, quamvis Mater dissentiat, Conjugium impediri non debet.

V. *Quæst. An expressus consensus requiratur? Resp. Neg.* Sæpe Parentes, quamvis non planè à consensu alieni sint; nolunt tamen ob rationes, eundem quasi approbando declarare. Sufficit ergo iis qui Conjugia publicaturi & confirmaturi sunt, si expresse non prohibeant; sed conniveant dicendo: se filium aut filiam suam sibi & consilio ac ausui suo relinquere: se nec ipsos, nec Conjugium ipsorum curare, &c.

F 2 VI. *Quæst.*

VI. *Quæst. Quid si peregrini ex remotissimis orbis partibus confirmationem petant, quomodo constabit de consensu Parentum? Resp.* Si nulli adsint, qui de consensu quid testari possint, nec Sponsus expensas sustinere queat quæ in procurando hujus consensus testimonio requirerentur: sæpe hic conniven-dum, & ex non curâ Parentum circa Liberos, aut ex permissis ad loca longinqua peregrinationibus, aut ex profectionibus in militiam, tacitus quasi & implicitus consensus eorum præsumendus; analogus præterea consensus Herorum, aut Hospitum, aut Præfectorum militarium, aut saltem eorundem testimonium aliquod exquirendum.

§. 2. Conditiones requisitæ sunt istæ 1. ut sint Mas unus & Fæmina una. 2. ut justam habeant ætatem. 3. ut ad cohabitationem conjugalem sint idonei. 4 ut mentis compotes. 5. Ut immunes à Sponsalibus & Matrimonio. 6. Ut veræ religionis sint consortes. Unde colligimus quæ sint Matrimonii impedimenta: alia scil. à naturâ, alia à lege. *Illa* sunt ætas immatura, mentis impotentia, corporis ad cohabitationem impotentia. *Ista* sunt à morbo incurabili, ut e.gr. leprâ: à culpâ: à diversitate religionis: à propinquitate sanguinis. De prioribus has quæstiones proponimus.

I. *Quæst. An certa ætatis mensura ex natura desumi, & lege communi describi queat? Resp. Neg.* quia totum hoc judicum cognitioni & arbitrio reservandum videtur. Quia in omnibus mundi climatibus non est par corporum & complexionum ratio: uti hoc ex Medicis & Topographis, communique experientiâ cognoscitur: nec etiam uno eodemque in climato, natione, regione, singulorum Marium & Fæminarum, quod ad opus conjugale, par ratio. Vide de pubertate, Baptistam Codronchium in methodo testificandi cap. 9. Ordinariò quidem in Maribus annus 14. in Fæminis 12. assignatur. Sed puto hoc velle leges, saltem neminem ante annum 14. & 12. admittendum esse. Exemplum unum atque alterum, quod adfertur, de Pueris 10 aut 11. annorum, qui genuerant, apud me fidem vix inveniunt. *Hieronymus Epist.* 32. *ad Vitalem*, & ex eo *Danæus Lib.* 2. *Ethicæ cap.* 14. habet exemplum Pueri; & *ibidem* ex *Joh. Fuschio Medico* & exemplum alterius Pueri decennis, & Puellæ novennis. *Scaliger in Elencho* 1. *Orat. chronolog. Parei* refert Puerum infra annum 12. ex Puellâ consobrinâ nondum decenni genuisse: idque vulgo in Aquitaniâ suâ memoriâ notum fuisse. *Glossa Juris Canonici ad* 20. *qu.* 1. *cap. quod intra*, ex *Gregorii Dialogo* quodam (quis & quotus non vacat inquirere) refert *de quodam Puero novenni, qui Nutricem suam gravidavit. Tiraquellus lib.* 6. *connubial. n.* 37. multa adfert exempla ex Autoribus petita Puerorum, qui nono, decimo, & undecimo anno genuere; & Fæminarum, quæ nono anno conceperunt. *Albertus M. in* 4. *Sentent.* refert nono anno quandam redditam prægnantem, decimo peperisse. *Rhodiginus Lib.* 14. *Antiquit.*

cap.

cap. 18. Mulierculam à Puero decenni impraegnatam. Fidem omnem superat, quod ἱστορεῖ, potius μυθολογεῖ *Plinius Lib. 7. cap. 2.* de Mulieribus quibusdam septimo anno parientibus. Omnes fere *Chronologi* tum *Nostri* tum *Pontificii*, ut calculo suo consulant, juxta 2 *Reg.* 16. *v.* 1. cum 2 *Reg.* 18. *v.* 1. putant se debere concedere; *Achazum* 10. aut ad summum 11. ętatis anno genuisse Hiskiam: sed *Tostatus* & *Petavius* aliter calculum ineundum & loca citata putant explicanda. Hi rursum à *Saliano & Torniello*, aliisque refutantur. Vide *Henrici Philippi Chronologiam Veteris Testamenti*, *quaest. 9. in lib. Regum.* Sed tale naturae miraculum si apud Ministros pretendatur, ut impuberum solennis confirmatio obtineatur, absque examine ullo, ad potestates saeculares ablegandi sunt; qui magis decorè & tutò explorare poterunt, an tales sint apti ad conjugia.

II. *Quaest. An nulli mentis impotes ad Conjugium admittendi? Resp.* Distinguendi Maniaci & Phrenetici, à Fatuis. Illi, quamdiu tales sunt, includendi potius & vinculis coërcendi, quam vinculo Matrimonii innôdandi. *Isti*, docente experientiâ, variant: sunt enim in utroque sexu semi-fatui, qui ad conjugalia munera non plane inepti sunt; & quorum aliquos ad Conjugia admissos novimus. Certe si tales donum continentiae non habeant, & constanter Conjugium petant, non dubito quin ipsis consulendum sit. Possent etiam incidere casus, ut in Regno, Principatu, Dominio legitimus Haeres & Successor desideretur; qui haberi non posset, nisi per Conjugium semifatui aut semifatuę. Confer de gradibus fatuitatis *part. 2. select. disp. tit. de statu elector.*

III. *Quaest. An, & qui sint, qui ob corporis impotentiam ad Conjugium non admittendi? Resp.* Dubia communiter moveri solent de Eunuchis, Hermaphroditis, frigidis, aliisque ad opus conjugale ineptis, de quibus istę conclusiones. 1. *concl.* Eunuchi distinguuntur *Math.* 19. *v.* 12. Inter eos naturâ Eunuchi seu frigidi, sunt aliquo modo apti ad opus conjugale, quamvis non prolificum. Apud *Syracidem cap.* 20. *v.* 2. paroemia est de ἐπιθυμία εὐνούχου quę devirginat Adolescentulam: & experientia docuit tales Virginum & Gynaeceorum olim Custodes apud Persas atque alibi, & hodie in Aulâ Turcicâ à pruritu libidinis ejusque expletione non semper alienos fuisse. Illis ergò qui saepe supra alios ad libidinem proni sunt, non videretur forte Conjugium negandum, siquidem petant, & Mulier hujus defectus gnara annuerit. Contrarium tuetur *Cypraeus cap. 9. §. 13. num. 41.* Quid si huic sententiae opponatur, quod Conjugia omnia non contrahuntur & celebrantur ad generationem Prolis; sed etiam ad remedium incontinentiae, aliaque hujus aerumnosae vitae subsidia & solatia. Certe in Mulieribus tempus generationis supergressis, nulla spes Prolis spectatur. Quid de aliis eviratis, impotentibus, & semi-eunuchis statuendum sit, malim legi in *Cypraeo cap. & sect. cit. &*

F 3 *Thomâ*

Thomâ Sanchez Lib.7 disp.92.102. (qui ex *Canonistis* & *Jureconsultis* plurima collegit); & in *Zachiâ Lib.4. tit. 1. Valesii phil. sacr. c. 24. Condrochi methodo testificandi c.10. 11.* si cui illa cognoscendi necessitas incumbat. Minus decorè talia à Theologis & Verbi Ministris penitius excutiuntur: & quamvis meditatio & explicatio Scripturę, (*Math. 19. Jesa. 56. Deuter. 23. Levitic. 22.*) & studia Philosophica atque Historica eos sine omni cognitione non relinquant, nolim tamen eos hominibus idiotis ejusmodi naturæ secreta per modum casus conscientiæ aut querelæ pandentibus respondere; sed potius ad Judices sæculares remittere. 2. *concl.* Hermaphroditi seu Androgyni sunt quadruplices: vel ad neutrum actum conjugalem apti: vel ad utrumque: vel ad maritalem apti, sed inepti ad fœmineum: vel ad fæmineum apti, sed ad maritalem inepti. Hanc divisionem habet *Ambrosius Pareus* Chirurgus Regis Galliæ *in Operibus & Observationibus Chirurgicis* gall. & belg. editis. Post eum pluribus hanc materiam prosecutus est *Caspar Bauhinus* peculiari *Tractatu de Hermaphroditis.* Et post hunc *Paulus Zacchias* Medicus Romanus, in *Quæstionibus medico legalibus Lib.3.tit.1.* Videatur & *Plinius Lib. 7. cap. 3.* Ex Theologis *Sanchez Lib. 7. Disp. 106.* Ex Jureconsultis *Cypræus cap. 1. §. 13. num. 45. 46.* ubi eum Jureconsultis & Legibus *ibi cit.* determinat, esse eos redigendos ad sexum in iis prævalentem, & in eo ad Conjugia admittendos. Alii de illis in quibus uterque sexus valere dicitur, ad alterutrius electionem cogendos censent. Et sic *Daneus part. 3. Isag. Lib. 4. c. 15.* Sed de his viderint, qui explorationem istorum curare possunt; siquidem legitimè explorari possint: de quo dubitare, aut parum credere haut nefas. 3. *concl.* de impotentiâ Mulierum quæ exstant quæstiones, apud Canonistas & Casuistas (turbam eorum citat; *Sanchez Lib.7. disp. 91. - 106.*) & *Zachias Lib. 3. tit. 1. qu. 7.* magis decorè à Medicis & Jureconsultis nostris tractabuntur necessitate ita postulante. Si ergo ad Ministros aut ad Synedria ecclesiastica tales querelas, ut & omnes alias Virorum de impotentiâ, deferri contingeret: autor iis essem, ut absque aliquo responso, aut examine aut disquisitione illico ad sæculares Judices conquerentes & consulentes illos amandarent: quorum sola imperans & coactiva autoritas jus dicere; Medicos, Chirurgos, Obstetrices necessariis explorationibus adhibere; juramenta Conjugibus imponere; alios ad jurata testimonia compellere potest. In Papatu virginales scil. Sacerdotum animæ talibus dubiis, quærelis, casibus, consiliis, inquisitionibus, scrutiniis disquisitionibus familiariter exerceri solent; & in hoc scibili maximè videntur in se experiri veritatem illius axiomatis, à quo Philosophus libros Metaphysicorum inchoat. *Omnes homines natura scire appetunt.* Præsertim Casuistæ Jesuitici, & inter eos *Bauny*, & *Thomas Sanchez* in vasto volumine *de Matrimonii Sacramento*, im-

imprimis *Lib.* 7. & 9. ubi etiam *disp.* 17. §. 18. ἐν παρόδῳ super raris & arcanis ejusmodi casibus se consultum innuit. Diximus aliquid de curioso & periculoso nimis talia scindi & scribendi pruritu in *Desper. Causâ Papatus Lib.* 2. *sect.* 3. c. 2. Et partim ante nos, partim post nos pluribus hoc egerant *Molinæus in Novitate Papatus, & in Tract. de Traditionibus Ecclesiæ Romanæ*; *Rivetus ad* 7. *Decalogi præc. Idem in Mysteriis patrum Jesuitarum.* Duo solummodo hic addam: quorum prius est *Judicium Clementis* 8. *de Libro Thomæ Sanchez*, quod refertur à *Joh. Crombecio in Tract. de Studio perfectionis*, ubi ex superantissimo elogio dictum *Sanchez* condecorat; quod ex eo excerptum præmittitur Libro Sanchez edit. Antwerp. apud Henr. Aertsium anno 1626. *cum multis*, in-„ quit, *Religiosarum virtutum ornamentis, tum integerrimâ vitæ sanctitate ac co-„ lumbinâ simplicitate amabilis.* Idem *à Clemente VIII. Pontifice maximo*, *ob „ illa celeberrima de Matrimonio scripta eximia laudatus*; omnibus cujusque „ ordinis ob excellentem paupertatem, incredibilem abstinentiam, inde-„ fessosque labores pro sancto habitus, venerationi fuit. Confer laudes, quę in *Bibliotheca* Jesuitarum Autore *Philippo Alegambe* eidem decantantur. His non obstantibus, de eodem *Sanchez* & *dicto Libro* legitur judicium Sorbonistæ Aurelii in *Vindiciis contra Spongiam Loemelii pag.* 517. cujus verba exhibita in Desper. causâ Papatus Lib. 2. sect. 3. cap. 2. pag. 374. hic inferenda duxi.

„ Omnium maximè intolerandi sunt illi Theologiæ Moralis, Institutio-„ num moralium, Præceptorum compilatores, pene omnes Jesuitæ, inter „ quos Th. S. (id est, Thomas Sanchez) edidit densum opus de matrimo-„ nio, opus non gloriandum sed pudendum; tam immani curiositate, tam „ invisa in rebus spurcissimis & infandis, & monstrosis, & diabolicis per-„ scrutandis sagacitate horrendum, ut mirum sit pudoris alicujus hominem „ ea sine rubore scripsisse, quæ quivis modestioris ingenii vix sine rubore le-„ gat. Portenta ista sunt, non scripta: animorum insidiæ, non mentium „ subsidia; incentiva libidinum, schola flagitiorum, non honestæ discipli-„ næ, non scientiæ Christianæ instrumenta: infelix scientia quæ omnes per-„ dere, paucos juvare nata est; quæ circa sordes & sterquilinia volvenda & „ revolvenda volutatur.

Anonymus quis Theologus Sorbonicus in libello tit. *Theologia moralis Jesuitarum contra Christianorum bonos mores in genere* anno 1645. in 4 *Sect. de Sacramentis num.* 45. „ sic judicat: Horrendum est quantâ ignominiâ Sanchez „ sacramenti hujus sanctitatem conspurcavit per quęstiones *infames*, atque „ *diabolicas*, ad quas vel ipsa impudentia erubescat.

Alterum hâc occasione indicandum est Guidonis de monte Rocherii in Manipulo Curatorum cap. 43. fol. 65. 6.

De

„ De artatione quæ est in muliere ita dicas, quod si potest ei subveniri beneficio medicinæ vel per continuum usum cum homine convenientis staturę non impedit matrimonium cum illo à quo potest carnaliter cognosci, „ extra defrig. & malefici c. Ex literis. Et nota quod si propter artationem separatur ab eo qui eam cognoscere non potest & per assiduum usum alterius cujus se copulavit sit facta idonea, primo separanda est à secundo & „ reddenda tunc primo. Extrav. defrig. & malef. c. Fraternitati. Idem determinat *Gul. Paris. lib. de 7. sacram. fol. 82.*

CAP. II.

Quæstiones de aliis quibusdam Impedimentis ab Imparitate Ætatis, Diversitate Religionis, Culpâ Adulterii.

I. QUæst. *An Conjugia inter Senem & Juvenculam, & inter Juvenem & Vetulam permittenda. Resp.* Quod ad priora, quamvis sæpe dissuadere liceat, & admodum utile sit, ob dubiam admodum educationem Liberorum per Patrem, qui raro tam diu superest; aliasque ob causas ex ætate & complexione Juvenculæ petendas: prohiberi tamen non possunt; quia experientia docet & Proles generari, & constanti amore Conjugum, non rarò felicia esse illa Conjugia. De posterioribus major difficultas est, tum ob certam Conjugii sterilitatem; tum ob morum ac virium, juvenilium Mariti, cum Conjugis infirmæ & querulæ moribus dissimilitudinem; unde sæpe Juvenes in varias tentationes & laqueos diaboli incidere solent, & miseræ vetulæ in barathrum zelotypiæ. Hinc dissidia, suspiciones, querelæ, jurgia, & sæpe ex verbis oriuntur verbera, tandem spontanea & turpia divortia. Si tamen omnino instent, nec moniti desistant, à Ministris aut Synedriis remitti non possunt. Utile esset, à Magistratu lege aliquâ positivâ prohiberi, & nonnisi peculiaribus rationibus & circumstantiis ita suadentibus, dispensationes concedi.

II. *Quæst. An ætate provectis tam Viris, quam Mulieribus, certus ætatis terminus constitui debeat, ultra quem Conjugia ipsis non concedantur? Resp. Neg.* Quia Conjugium est honorabile inter omnes, &c. *Heb.* 13. Neque enim generatio Prolis unicus est Conjugii consequens effectus: sed & alii; quod sint una caro; quod vigeat inter eos caritas conjugalis; quod incontinentię honestum sit remedium & tegumentum. Hæc omnia locum habent in Conjugio Juniorum sterili: & quidnį etiam perpetuò & necessariò in sterilibus conjugiis omnium Mulierum non tantum ætate gravium, sed etiam multarum, si non plerarumque, quæ 44. aut 45. aut 46. annum attigerunt.

III. *Quæst.*

III. *Quæst.* *An diversitas religionis Conjugia impediat?* *Resp.* 1. *Concl.* In foro conscientiæ illicitum est Sponsalia cum Infidelibus, aut idololatris, aut Hæreticis inire. 1. *Quia* Deus exsertè hoc prohibet *Deuter.* 7. *v.* 34. cum *Exod.* 34. *v.* 15. 16. ubi ratio addita de periculo seductionis ostendit illud mandatum non esse purè speciale & Mosaico-politicum: sed morale & universale, quod omnes obligat. Præceptum hoc & ratio ejus repetitur, explicatur, atque inculcatur *Ezra* 9. & 10. *Nehem.* 10. *v.* 29. 30. & 13. *v.* 23. - 28. *Malach.* 2. *v.* 11. 12. 2. *Quia* prohibet Apostolis cum Infidelibus impari jugo copulari 2 *Corinth.* 6. *v.* 14. & familiariter conversari cum dictis Fratribus, seu idololatris 1 *Cor.* 5. *v.* 11. Quanto magis cavendum à copulatione & jugo matrimoniali. 3. *Quia* non tantum periculum seductionis est, respectu partis Fidelis, sed etiam in primis respectu Liberorum post se trahunt: uti experientia docuit, plerumque si non omnes, saltem aliquos Liberos apostasiam aut hæresim sectari, aut in negotio religionis dubios, neutrales, ambidextros, Ecebolicos, libertinos, nullos seu ἀθέους evadere. 4. *Quia*, dato parti sanæ & Liberis nullum fore periculum totalis seductionis (quod tamen non est verisimile), multis tamen molestiis, & multis impedimentis obnoxia sunt illa conjugia in domesticis & publicis exercitiis pietatis. De domesticis, supra *Lib.* 2. *Tract.* 3. *cap.* 6. commendatis, nemo dubitabit. Neque enim lectioni Scripturæ, hymnis, precibus reformatis se jungent aut miscebunt Pontificii, qui æquo animo ea ferre nequeunt; nedum ut ea promoverent, καιροὺς observarent, & contra neglectum aut oblivionem eorum juxta cum parte sanâ vigilarent: Quod ad publica & ab Ecclesiis indicta exercitia jejuniorum seu supplicationum, eucharistiῶν; nec Pontificii Nostra, nec Nostri vicissim Pontificia observabunt. Ubi altera pars jejunat, luget, supplicat, coram Deo se humiliat, ob gravem religioni, & Ecclesiæ illatam cladem; aut ob præsentissimum aliquod periculum: ibi altera triumphat, gratias agit, in maximam spem erigitur, & dies bonos celebrat. Luctus unius est risus & gaudium alterius *Psal.* 126. *v.* 1. & vice versâ *Psalm.* 137. *v.* 1. 2. 3. 4. *Johann.* 16. *v.* 20. *Thren.* 2. *v.* 10. 11. cum *v.* 15. 16. Ne quid dicam de Papisticis festis, de vigiliis, de ξηροφαγίαις & ciborum delectu, de jejuniis quadragesimæ, & quatuor temporum. 5. *Quia*, amor, conspiratio, concordia, fides, integritas conjugalis ibi vigere non potest: ubi altera pars alteri capiti Ecclesiæ, & Ministris ejusdem Sacerdotibus confessariis conscientiam suam mancipatam habet, & partis sanæ Insidiatorem ac Proditorem agit, omnia, visa, audita, dicta, consilia, facta, sub prætenso confessionis auricularis sigillo, hostibus revelando, quotiescunque ex conscientiâ religionis suæ ad id teneri se putat. Quod de Pontificiis hic dico, Gentilibus, Judæis, sectarum quarumcunque consecrancis κατ' ἀναλογίαν applicari volo. Quamvis enim con-

fessio auricalis illic locum non habent, habet tamen dependentia à religionum istarum præfectis. Hinc animorum divulsiones, contraria studia, diffidentiæ, suspiciones, querelæ, quotidiana ac perpetua domesticæ crucis exercitia. 6. *Quia* divinæ maledictiones ejusmodi Conjugiis adhærentes; & tristia exempla omnium quæ diximus veritatem ostendunt: qualia sunt Orthodoxorum ante diluvium *Genes.6. v.2.* Simsonis, Salomonis, Achabi, Jorami. Quisque hic addat suæ ætatis exempla, præsertim Principum, Magnatum, &c. quorum Conjugia cum parte infideli aut idololatricâ, aut turpis apostasia, & per eam rerum conversio, Ecclesiarum dissipatio, aut maxima rerum mutatio secuta est. Qui videtur sibi stare, videat ne cadat *1 Cor.10.* Dominum Deum tuum non tentabis *Math.4.* Deus non irridetur *Galat.6. v.7.* Accedat consensus Antiquorum in *Concil. Laodic. can.* 10. 31. *Chalcedon. art.*15. *c.*14. allegatum à *Gratiano Dist.*32.*c.quoniam Eliberin. can.*15. 16.17. *Arelat.* 1.*can.*2. *Constantino p.* 6. *in Trullo. can.* 72. *Carthagin.* 3. *can.* 12. Supersedeo à verbis omnium hic exhibendis: contentus lectori indicare *Lib.2.Tertulliani ad Uxorem:* ubi à principio usque ad finem validè & disertè Conjugia ista dissuadet. Excerpam solummodo elogium Conjugii inter fideles cap.9. quo librum concludit p.201. edit. Pamelii.

„ Unde, inquit, sufficiam ad enarrandam fœlicitatem ejus matrimonii, „quod Ecclesia conciliat, & confirmat oblatio, & obsignatum angeli „renunciant, pater ratum habet? Nam nec in terris filii sine consensu pa„trum rite & jure nubent: Quale jugum Filiorum duorum unius spei, unius „voti, unius disciplinæ, ejusdem servitutis? Ambo fratres, ambo conservi, „nulla spiritus carnisve discretio. Atquin vere duo in carne una. Ubi caro „una; unus & spiritus. Simul orant, simul volutantur, & simul jejunia tran„sigunt, alterutro ducentes, alterutro hortantes. In Ecclesia Dei pariter, in „connubio Dei pariter. In angustiis, in refrigeriis, neuter alterum cælat, neu„ter alterum vitat, neuter alteri gravis est. Libere æger visitatur, indigens su„stentatur. Eleemosynæ sine tormento, Sacrificia sine scrupulo, quoti„diana diligentia sine impedimento. Non furtiva signatio, non trepida gra„tulatio, non muta benedictio: sonant inter duos Psalmi & Hymni, & „mutuo provocant quis melius Deo suo canet. Talia Christus videns & „audiens gaudet. His pacem suam mittit. Ubi duo, ibi & ipse; ubi & ipse, „ibi & Malus non est.

Recentiores omnes tum Nostri tum Pontificii, in hac veritate & thesi generali consentiunt: nisi quod Jesuita *Becanus in Theol. Scholast. loco cit.* & in *Manuali lib.*5. scenæ subserviens, contra religionis Romano-Papalis & propria sua ἐθελογνώμονα in hypothesi, licita facit suorum Conjugia, cum Protestantibus: in Germania scil.; quæ tamen alibi essent illicita. Et hæc fides tem-

temporum, aut locorum: ficque oftendit veriffimum effe illud diverbium: *Jefuita eft omnis homo.* 2. *Concl.* Si quis aut quæ Fidelis cum Infideli aut Hæretico, quem fciebat talem effe, Sponfalia iniverit, graviter quidem peccavit: fed in foro confcientię meo judicio refilire non poteft. Ut enim omnia pacta, fic imprimis hoc fervandum. Hic allegari non debet vulgatum illud, *In malis promiffis refcinde fidem:* ne perfidiæ Artifices & Patroni, idem pari fere (uti putarent) jure allegent, in quæftione, de fide hoftibus, rebellibus, hæreticis non fervandâ. 3. *Concl.* Si quis aut quæ Conjugium cum Infideli aut Hæretico confummaverit graviter in foro confcientiæ peccando: illud tamen, cum factum eft tenet: nec in foro interiori confcientiæ irritum credi debet. 4. *Concl.* Poteft tamen in foro exteriori Sponfalium, & Conjugiorum cum Infidelibus Apoftatis, Idololatris, nullam emendationis fpem relinquentibus, prohibitio fieri; ad mala & incommoda fupra memorata prævenienda. Et Jure Romano tale quid fancitum legimus de Judęis *L. ne quis* 5. *de Judæis* C. *lib.* 1. *tit.* 12. & *L. fin. de fponfal.* 5. *C. tit.* 1. Poteft etiam Ecclefia poteftate fibi conceffâ Cives fuos ab infelicibus illis Conjugiis præfervare.

IV. *Quæft. An culpa adulterii cum aliquo aut aliquâ commiffi impedire debeat Conjugium poft partis innocentis mortem cum eodem aut eadem ineundum, aut jam initum, diffolvendum? Refp.* Adulterium eft vel qualificatum, cum quis uxoratus alterius Uxorem corrumpit; aut quæ maritata confuefcit cum alterius Marito: vel non qualificatum, cum quis ἄγαμος alterius Uxorem corrumpit; aut quis uxoratus, cum aliâ folutâ rem habet. De pofterioribus *Beza* negat *p.* 144. & ait hanc fuiffe fententiam *Concil. Eliberini can.* 72. & *Concil. Tribuatienfis* & *Auguftini de Nupti & Concupifc. Lib.* 1. *cap.* 12. Rationes addit, quod fit adulterii continuatio: & quod in adulterio non fit defectus aliquis, qui poftea poffit emendari; fed quod ipfum nihil fit nifi horrendum crimen, quod prætensâ refipifcentiâ emendari non poteft ab illis qui rurfum conjungi poftulant, cum potius commiffum adulterium lugere, omnemque adeo inter fe copulam horrere oportuerit. *Denique*, inquit, *non patitur quodammodo ipfa rerum natura, ut ratum fit Conjugium, ab eo ipfo, nempe ab adulterio, incipiens, quo uno rata alioquin Conjugia feparantur.* Poft *Bezam* etiam abfolutè *Neg. Zanchius Lib.* 4. *cap.* 1. §. *de divino.* & *Zepperus Lib.* 4. *de Legibus Mofaicis cap.* 19. Prior addit hanc rationem: quia duo illi capite plectendi funt juxta legem Dei. *Mortuis autem*, inquit, *quomodo licet Matrimonium contrahere?* Pofterior nullam rationem adfert, quam, *per Concilia & Patres ecclefiafticos non licere, ubi juxta legem Dei capitaliter in adulteros non animadvertitur.* Noftrates in Belgio non uno modo hic determinârunt. *Synodus Zuydhollandica Ifelftadienfis* anno 1626. *artic.* 42. negat.

 In

In *Synodo Nationali Hagiensi* anno 1586. *ad quæst. partic.* 10. quæstio in utramque partem ventilata, & indecisa relinquitur Decisioni politiæ: & sic in *Synodo Zuydholland. Schoonhovianâ* anno 1597. *art.* 41. Secunda sententia est *Juris Canonici*; ubi cum *Leone c. nullus* 31. *qu.* 1. absolutè negatum fuisset; & *cap.* proximè *sequ. Nullus* absolutè affirmatum, ex malè cit. Augustino, per mutationem enuntiationis negantis in affirmantem (quod notæ correctæ editioni Gregor. 13. adjectæ diffiteri non possunt) capiti proximè sequ. (quod est 3.) ex concil. apud Althæum absolutè neganti, in notis additur hæc limitatio sive exceptio: si scil. Adulter aut Adultera Uxori aut Marito mortem machinata sit. Et *cap.* 4. *Relatum* altera exceptio seu limitatio ex *Tribun. can.* 40. adjicitur si stante Matrimonio priore, intervenerit aliqua promissio & juramento de posteriore cum Moecho aut Moechâ ineundo. *Capite sequ. Si quis*, statuitur post peractam pœnitentiam posse Viduam in Conjugem duci, quam Viro vivente per adulterium polluit. *Tertia sententia* est, Hemmingii in Explicatione Decalogi §. 14. num. 28. 29. 30. pag. 890. edit. oper. in fol.

„ 28. Si quis contraxerit cum ea, cum qua turpiter consuevit, vivente marito, „ tametsi Papistæ contractum istum continuatum adulterium statuunt: ta- „ men ego istud simpliciter affirmare non audeo, sed distinctione opus esse „ judico, in hunc modum.

„ 29. Aut turpido præcedens fuit publicè nota, vel saltem justè suspecta: „ aut fuit sine omni suspicione. Si turpido fuit publicè nota, contractus se- „ quens peccat scandalo, nec potest unquam probari: nisi publicè nota pœ- „ nitentia ut in Davide, præcesserit. At si turpido sequens, nec publicè no- „ ta, nec justè suspecta fuit, doctus & prudens pastor potest conscientias „ eorum qui contraxerunt, sic sanare, ut usus ejus conjugii fiat sanctus.

„ 30. Verùm, quoniam raró bene succedit iis qui sic contrahunt, horte- „ rer omnes qui Christiani dici & esse volunt, ut id non tentent, de quo justa „ possit esse dubitatio, & ex quo insuavis conversationis imminere pericu- „ lum, & insanabile scandalum.

Quarta affirmans est *Melanthonis in Exam. Theolog. part* 2. *pag.* 615. & ibi *Pezelii in Commentar.* qui adducunt exemplum Davidis ducentis Batsebam: & censent hodie à Judicibus ἐπιείκειαν adhibendam. Addit Pezelius: in *consistoriis harum Regionum ita pronuntiari solet, præcedente pœnitentiâ publicâ, propter admissum atrox scandalum.* Idem judicant *Martyr* in 2 *Sam.* 11. Et *Danæus Lib.* 2. *Ethicæ Christianæ cap.* 14.: sed prior trepidè. *Cythræus* in *Levit.* 18. *Mentzerus de Conjugio p.* 149. *Gerhardus Locor. p.* 275. *comm. tom.* 7. *cap. de Matrimonio*; *Tarnovius Lib.* 1. *c.* 49. quibus omnibus prævivit *Lutherus ibid. cit.* Idem censet ex Jureconsultis *Christenius de Jure matrimonii Dissert.* 3. *quæst.*

quæst. 17. qui ex professo hanc causam agit. Nos sententiam nostram seqq. conclusionibus explicamus. 1. *concl.* *Beza* alios supra citatos habuit antecedentes, ut *Concil. Triburtiense*, *Augustinum*, *Jus canonicum in Extrav. tit. Ne quis ducat eam*, *Viretum in Institut.* (qui *ibidem* citat *Extrav.*); habuit & sequentes *Zanchium*, *Zepperum*. Præterquam, quod *Beza* peremtoriè non determinet, ut quidem alii ipsi ὁμοψηφοι: *Ego igitur*, inquit, *hâc de re ita existimo, tantisper dum meliora quispiam doceat.* Interim nec ipse, nec contrariæ sententiæ Autores, in præcognitis hujus quæstionis accuratè distinguunt inter forum poli, seu interius conscientiæ Jure divino immediatè obligatæ; & inter forum soli seu exterius. 2. *concl.* adulterium esse gravissimum peccatum verâ resipiscentiâ emendandum, & censuris ecclesiasticis, ac pœnis politicis coërcendum. An autem cujuscunque adulterii pœna politica, Jure divino & immutabili debeat esse supplicium capitale, & an alio genere pœnæ nunquam à Magistratu vindicari possit (uti *Zanchius loc. cit.* præsupponere videtur), hic non disquiram. Pertinet hoc ad 7. Decalogi præceptum, & ad locum communem, de Lege forensi Mosaicâ, & delictorum pœnis eâdem sancitis. 3. *concl.* Ubi vel lege, vel peculiari Magistratus dispensatione Moechus aut Moecha extremo supplicio non afficiuntur; posse tamen & debere justè ac prudenter leges ferri contra ejusmodi Matrimonia. Rationes, quæ à malis moribus, à periculosis & noxiis metuendis consequentibus, communiter pro legibus humanis militant, etiam hic sufficiunt. *Beza Tract. cit. pag.* 345. hanc rationem (*quod periculum sit ne hâc occasione mariti Uxoribus & vicissim Uxorem Maritis mortem machinentur*) non putat esse unicam, nec etiam præcipuam: sed istam, quod nihil aliud sint, quam adulterii quædam continuatio. Sed distinctione adhibitâ inter forum poli & soli, ajo rationem illam solidam esse, & unam ex præcipuis. Cui addi possit ista, Quod per modum pœnæ propter delictum adulterii juxta cum aliis mulctis infligendæ, prohibitio talis Conjugii sanciri possit; aut saltem præveniri, ne quis tanquam criminis antecedentis præmio, dilecti Moechi sui aut Moechæ Conjugio se potiri aut potiturum gaudeat. 4. *concl.* De hâc lege posse in aliquo peculiari casu, consideratis omnibus circumstantiis & gravissimis de causis, ad publicum & familiæ alicujus privatum bonum, & ad alia gravissima mala prævenienda, à supremis Potestatibus dispensari. 5. *concl.* à Ministerio ecclesiastico, & rerum ac ne causarum Connubialium Præfectis, omnes tales à Sponsalium professione, eorundem solenni promulgatione, & Conjugii confirmatione simpliciter esse rejiciendos; nisi legitimum obtentæ dispensationis decretum exhibeant. Quo in casu præstaret eos, à Magistratu, & non à Ministris confirmari: tum ob scandalum infirmorum; tum ob conscientiam Ministrorum, de speciali determinatione

dispensationis, aliter forte sentientium, aut saltem dubitantium. Cur enim dubitante conscientiâ aut contra conscientiam quid agerent? *6. concl.* Non esse in foro poli & conscientiæ intrinsecè. per se, & absolutè malum, si quis Moechus aut quæ Moecha (præsertim si adulterium non fuerit qualificatum, & liberi ex adulterio nati non sint) actâ super præcedenti peccato suo resipiscentiâ, cæteris paribus & positis ponendis, de tali Conjugio cogitet, legitimis modis & mediis, veniam, indultum, & dispensationem à supremis Potestatibus ad hoc impetret, & sic Matrimonium ineat. Ratio illa, ab exemplo Davidis, quam partis affirmantis *Autores Theologi & Jureconsulti* adferunt, mihi minus solida videtur. Oppono illi vulgatum illud iisdem aliisque Theologis alibi usurpatum: *Non exemplis, sed legibus vivendum est.* Alioquin polygamiam & incestum Jacobi, polygamiam Davidis, Elkanæ, Salomonis, &c. Conjugibus hodiernis, eâdem consequentiâ ad imitationem proponi possent. Sumatur ergo firmissima hæc ratio, ex Roman. 7. v. 3. *Si autem mortuus fuerit vir ejus, libera est à lege illâ, ut non sit Moecha, si fiat alterius viri.* Si dicatur Semproniam posse quidem alteri cuicunque Viro (sive Juveni, sive Viduo) nubere: minime vero Titio, cum quo adulterium commisit; quia esset adulterii continuatio. *Resp.* Non esse continuatum adulterium; quia non est adulterium. Definitio enim adulterii nullâ ratione competit cohabitationi soluti cum solutâ. Si regeras injuriam à Semproniâ adulterante commissam in Maritum defunctum ejusque familiam, morte non tolli. *Resp.* peccatum hoc esse transiens, & mortuos non habere partem inter vivos, *Eccles. 7.* Nec esse defunctum illum nunc Maritum Semproniæ, cui ipsa lege devincta sit. Quod ad familiam utramque & Semproniæ & Mariti defuncti, & quod ad liberos Semproniæ tam ex defuncto Marito, quam ex Moecho conceptos, posse de judicio Magistratus ignominiæ & injuriarum diminutionem aut tegmen aliquod, in Semproniæ, omniumque, quorum interest, bonum, hujus Conjugii promotione inveniri. Sed ut verbo dicam, non magis est continuatio adulterii, quam Conjugium cum Virgine à se stupratâ continuatio stupri, & Conjugium cum Viduâ aut Puella solutâ quâ vir quis antea fornicando abusus est, continuata fornicatio. Est & aliud quod objicitur: Non fore resipiscentiam, si Titius solutus cogitet de cohabitatione conjugali cum Semproniâ, quam antehac maritatam, aut Mævius cum Cajâ solutâ, quam uxoratus adulterio polluit. Ratio hæc à Beza adfertur: *Denique non patitur quodammodo ipsa rerum natura, ut ratum sit Conjugium, ab eo ipso, nempe ab adulterio incipiens, quo uno rata alioquin Conjugia separantur. Resp.* Non incepit Conjugium ab adulterio. Neque enim adulterium ex se aut per se est causa, aut principium, aut medium, aut conditio Conjugii: ne quidem ex opinione & intentione omnium Adulterorum.

Si

Si quæ vulgaris sortis Puella aut Vidua cum Rege aut Principe uxorato adulteretur; quis dicet utrumque suâ intentione, in illo peccato ponere principium secuturi Conjugii. Est quidem antecedens & occasio passiva (ita loqui liceat) æque subsequentis resipiscentiæ, ac Conjugii legitimè postulati ac initi. Præcessit lapsus adulterii & abominanda impuritas: excipit eam salutaris resipiscentia, & honorabile Conjugium inter omnes & κοίτη ἀμίαντος. *Hebr.* 13. A quo hoc, de quo agitur, Conjugium nusquam excipitur. Ubi autem lex non excipit, nobis non est excipiendum. *Concil. Triburiense* celebratum circa annum 900. tantæ apud Nos autoritatis non est. *Eliberinum* (aliter *Illibertinum* & *Eliberitanum*) à 19. episcopis celebratum fuit ante *Constantinum*: uti ex *can.* 25. colligi videtur: de quo Possevinus in appar. Ejus canon 72. cit. sic habet: *Si qua Vidua fuerit moechata, & eundem postea & habuerit Maritum post quenquennii tempus, actâ legitimâ pœnitentiâ, placuit eam communioni reconciliari: si alium duxerit relicto illo, nec in fine dandam esse communionem.* Unde non liquet talis conjugii simplex & absoluta condemnatio. Atque hæc mea sententia de quæstione, An tale Conjugium tanquam intrinsecè malum in foro conscientiæ, per jus divinum & naturale, absolutè sit illicitum: & an nullo in casu, positis ponendis honestari possit. Quid in foro soli per leges, aut specialia indulta & dispensationes Magistratuum licitum sit, & impune; & quomodo talia Conjugia ordinario prohiberi possint, modo determinavimus. Indulti specialis & dispensationis exemplum unum atque alterum in tali casu, ex *Decreto Illustr. ac Præpot. DD. Ordd. Hollandiæ*, mihi antehac visa indicârunt. Insuper de Synodi Noort-Hollandicæ sententia, Alckmar. 1620. & Amstelodam. 1622. tales conjugati & in statu conjugali perseverantes, denuo post debita pœnitentiæ signa, ad cœnæ communionem admissi fuerunt. Ministri Sylvæ-ducis a. 1630. in plantatione & ordinatione istius Ecclesiæ laborantes, & Ego cum illis casu aliquo istic deprehenso, autores ipsis fuimus, ut dispensationem peterent à supremâ Curiâ. Ego postea in professione Academicâ constitutus aliquoties consultus idem semper respondi. Est enim lex juris humani positivi, in quâ ob rationes dispensari potest.

CAP. III.

De Cognatione & Affinitate Matrimonium impedientibus.

IMpedimenta Matrimonii à *Canonistis* & *Casuistis* distinguuntur in impedientia tantum & in dirimentia. Priora sunt quæ Matrimonium licitè contrahi impediunt: at contractum cum illis fit firmum & ratum: quia non adversantur essentiæ Matrimonii, sed solennitati §. 1.

&c.

& ornamento accidentario. Sunt autem illa duum generum: alia quę consurgantur ex crimine, alia quæ non consurgunt. *Illa* sunt septem

Incestus, raptus sponsatæ, mors mulieris.
Susceptus propriæ sobolis, mors presbyterialis
Vel si pœniteat solenniter, aut monialem
Accipiat: prohibent hæc conjugium sociandum.

Ista sunt quinque

Ecclesiæ vetitum, nec non tempus feriatum,
Atque catechismus, sponsalia, jungito votum
Impediunt fieri, permittunt facta teneri.

Posteriora Jure antiquo sunt 12. sed Jure novo 14. duobus à *Concil. Trident.* additis, Antiqua tribus istis versiculis continentur

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Si sis affinis, si forte coïre nequibis.

Nove addita seqq. versiculis Sanchez complexus est

Si parochi & duplicis desit præsentia testis.
Raptave sit mulier, nec parti reddita tutæ.
Hæc socianda vetant connubia, facta retractant.

Hæc apud *Sanchez Lib. 7. disp. 6.* & seqq. fusè explicata & ventilata videri possunt. Nos illis præteritis, in usum Nostrorum solummodo perstringemus impedimentum à Cognatione & Affinitate: per quæstiones generales & quasdam speciales.

Quæstiones generales sunt istæ.

I. *Quæst. An impedimentum hoc sit Juris divini moralis, naturalis, & consequenter perpetui atque immutabilis? Resp. Aff.* 1. *Rat.* Ex *Levitic.* 18. & 20. ubi ratio addita *cap.* 18. *v.* 24. quod fuerint abominationes Gentilium, propter quas Deus eosdem ejecit, ostendit, non fuisse illa Juris positivi specialis, hoc est, forensis Mosaici, quo soli Israelitæ tanquam Populus & Respublica Dei specialiter teneretur. *Ibid. v.* 17. & *Cap.* 20. *v.* 8. tales concubitus dicuntur זמה *scelus* & *Levit.* 20. *v.* 21. נדה, id est, *impuritas.* 2. *Rat.* quod ex lumine naturali hæc lex humano generi lata cognosci possit, & honestatis hujus naturalis axioma animis hominum insculptum sit. Ut pudor naturalis avertat illos à tali mixtione, immo & à conspectu *Levitic.* 20. *v.* 17. cum *Genes.* 9. *v.* 22. 23. 25. 26. Et hoc quidem ante latam legem Mosaicam. Naturale hoc honestum & decorum docet Apostolus 1 Corinth. 5. v. 1. *Omnino auditur inter vos scortatio, & ejusmodi scortatio, quæ ne inter Gentes quidem nominatur, adeo ut quis Uxorem Patris habeat.* Inter Gentiles legibus & moribus excultos ne quidem nominata fuisse talia Conjugia, constat ex testimonio

nio Apostoli. Cui adde *L. Sororis Proneptem D. de Ritu Nupt.* ubi prohibetur Conjugium cum Pronepte Sororis: additâ hâc ratione, *quod ei sit loco Parentis.* Et *L. adoptivus d. tit.* ubi prohibetur Conjugium cum Privignâ, ejusdemque Filiâ & Nepte. Et *Historias de Moribus Gentium.* Exemplum insuper Seleuci, de quo *Plutarchus* refert, quod volens Stratonicem Uxorem Filio suo Antiocho concedere, veritus fuerit, ne ipsa offenderetur τῷ μὴ νενομισμένῳ, id est, *quod esset illegitimum.* Denique Ciceronis detestationem in Orat. pro Cluentio, ubi de scelere cujusdam Sassiæ Generi sui Conjugium, per repudium Filiæ affectantis: *O mulieris scelus incredibile, & præter hanc unam in hâc vitâ inauditum! O libidinem effrænatam & indomitam! ô audaciam singularem! perfregit ac prostravit omnia cupiditate ac furore: vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.* 3. *Rat.* Quia ob Conjugium cum Novercâ, Apostolus 1 *Cor.* 5. *v.* 2. - 5. τὸν δεῖνα ex Ecclesiâ ejiciendum statuit. Ergo non prohibetur merâ Lege forensi; quæ Corinthios sub N. T. & extra omnem politiam Judaicam constitutos minime obligabat; & per quam tale Conjugium, non poterat incestus damnari. 4. Accedat consensus *Augustin. Lib.* 15. *de Civit. Dei cap.* 16. Nescio quomodo inest humanæ vere„ cundiæ quiddam naturale atque laudabile: ut cui debet causa propinqui„ tatis verecundum honorem, ab eâ contineat, quamvis generatricem, ta„ men libidinem, de quâ erubescere videmus & ipsam pudicitiam conjugalem. *Ibid.* dicit, quod Gentilium melior consuetudo *exhorreat illam licentiam.* Thomę Aquin. in 22. Qu. 154. art. 9. ubi ad quæstionem, An incestus sit determinata species luxuriæ respondet:

„ Ibi necesse est inveniri determinatam speciem luxuriæ, ubi invenitur „ aliquid repugnans usui debito venereorum. In usu autem consanguineo„ rum vel affinium invenitur aliquid incongruum commistioni venereæ tri„ plici ratione. Primò quidem, quia naturaliter homo debet quandam ho„ norificentiam parentibus, & per consequens aliis consanguineis qui ex eis„ dem parentibus de propinquo originem trahunt: in tantum quòd apud „ antiquos, ut Maximus Valerius refert, non erat fas filium simul cum pa„ tre balneari, ne se invicem nudos conspicerent. Manifestum est autem „ secundum prædicta, quòd in actibus venereis maxime consistit quædam „ turpitudo honorificentiæ contraria: unde de his homines verecundantur. „ Et ideo incongruum est quòd commistio venerea fiat talium personarum „ adinvicem. Et hæc causa videtur exprimi *Levit.* 18. ubi dicitur, Mater tua „ est, non revelabis turpitudinem ejus. Et idem postea dicitur in aliis.

Contrariam sententiam tenent Leges sive Consuetudines Antiquorum Arabum, Maurorum, Babyloniorum, ubi Liberorum cum Parentibus; & Ægyptiorum, ubi Fratrum cum Sororibus licita. Fuerunt etiam apud Ro-

manos celebria aliquot inceſtus exempla : quamvis legibus non probarentur. De quibus vide *Alexandrum ab Alexandro Lib.1.genial.dierum cap.24.* & ibi *Tiraquellum.*

Pontificii apud *Cajetanum in 22.qu.154.artic.9.*, quem *Recentiores Commentatores* ſequuntur, & apud *Bellarmin. Tom.3. controv. gener. 5. Lib. de Matrimonio cap. 27. Corn. à Lapide in Levitic. 18. v. 18.* negant omnes illos gradus *Levit. 18.* prohibitos eſſe Lege & Jure naturali, qui irritent Matrimonium ; & affirmant Eccleſiam ſeu Papam poſſe in quibuſdam diſpenſare. Addit *A Lapide* hoc eſſe de fide, & citat *Concil. Trid. Seſſ. 24. can. 3.* Argumenta eorum ſunt.

I. *Argum.* Quia *cap. 20. Levitici* quidam gradus prohibiti pœna mortis puniendi; alii pœnâ leviori. Ergo illi prohibentur Jure & Lege naturæ: iſti Jure proprio & Lege poſitivâ Judæorum. *Reſp.* 1. diverſitas pœnarum ex textu non demonſtratur. 2. Quidquid ſit, ſanctio pœnæ, non eſt lex prohibens aut præſcribens. Hic quæritur de ipsâ Lege, an ſit Juris naturalis, & moralis. Sicuti adulterium, furtum, ſcortatio, calumnia, blaſphemia, ſacrilegium, uſura mordens ſunt peccata. Jure & Lege naturali ac morali prohibita, in quibus ab Eccleſiâ aut Politiâ, diſpenſari non poteſt: quæ tamen nec Lege forenſi Moſaicâ, nec Legibus Chriſtianorum æquali pœnâ puniuntur. 3. Siquidem una ſpecies inceſtus gravius per legem Moſaicam punita fuiſſet quam altera : inde ſolum inferri poſſet illam non fuiſſe aut in ſe æque abominandam aut publico æque damnoſam. Sed ex gradibus peccatorum, & quod unum ſit gravius altero, non ſequitur illud nullum eſſe. Auferre pallium, aut loculum Divitis, non tantum eſt peccatum; ac auferre Pauperi unicum tegumentum carnis, aut Viduæ (*Luc. 21. v. 2. 3.*) paucula minuta, aut depeculari ærarium Pauperum, aut cum Achane (*Joſ. 7.*) rapere peculium ſacrum.

II. *Argum.* Si omnia illa præcepta eſſent naturalia, ſemper obligaſſent, ante Legem Moſis. Sed non obligaſſe probatur, ex exemplis Sanctorum, Jacobi *Geneſ. 29.*; Judæ *Geneſ.* 38. qui Viduam primogeniti dedit ſecundo filio, eandemque promiſit tertio; Amram *Exod. 6.* *Reſp.* Exempla non faciunt legem: non magis quam Sanctorum quorundam polygamia tum poſt tum ante legem (e. gr. Jacobi *Geneſ. 29.*); quam *Bellarminus cap. 10.* Juri & Legi naturæ repugnare oſtendit.

III. *Argum.* Si præcepta illa eſſent Juris naturalis, tum eſſent univerſalia ; & omnia Matrimonia intra eundem gradum eſſent illicita. Atqui *Levit.* 18. quædam prohibentur, quædam permittuntur, e. gr. prohibetur Nepotis cum Matterterâ aut Amitâ ; non prohibetur Patrui aut Avunculi cum Nepte ex Sorore aut Fratre, &c. *Reſp.* Si expreſſè non prohibetur,
per

per analogiam tamen prohiberi intelligitur. Alioquin pari consequentiâ concludi posset, licitum esse Conjugium Novercæ cum Privigno; quia illud *Levitic.* 18. expertè non prohibetur.

IV. *Argum.* Ex *Deuter.* 25. ubi præcipitur Conjugium cum Viduâ Fratris primo geniti. Et *Levit.* 18. *v.* 9. prohibetur Conjugium cum Uxore Fratris sui. Unde sequitur hanc legem esse positivam & forensem; non naturalem: contra quam Legislator non potest præcipere? *Resp.* *Deuter.* 25. est præceptum peculiare, seu exceptio à lege communi, aut potius ex specialis & hypothetica, non quidem contra, sed præter & juxta legem communem *Levitic.* 18. lata ac promulgata. Posse autem Legislatorem tale quid præcipere, absque implicatione contradictionis, aut eversione Juris naturalis, patet ex Filiis Adæ, qui volente & jubente Deo Sorores suas duxerunt. Ut jam non dicam, de præcepto speciali dato Abrahamo *Genes.* 22. Pinehas *Numer.* 25. cum *Psal.* 106. &c. Vide & confer, quæ de naturali Jure diximus in 1. *Part. sel. Dispp. tit. de Jure & Justitiâ Dei.*

V. *Excipit* Bellarminus contra 1. argum. modo allatum ex *Levit.* 18. præcepta illa de gradibus esse aliquo modo naturalia, si scil. nudè ac solitariè sumantur gradus Cognationis: non vero si iidem sumantur cum circumstantiis, quæ sufficiant ad Matrimonia illa honestanda. *Resp.* Memor sit verborum suorum in deductione argum. sui ex Deuter. 25. *Non enim, quod est intrinsecè malum, per ullam circumstantiam potest fieri bonum.* Atqui Conjugia cum Matre, Filia, Noverca, Privigno, Fratre, Sorore, Affine, Leviro, Nuru, Genero esse intrinsecè mala & turpia (quamvis unum sit turpius altero, sicuti adulterium scortatione, sacrilegium furto, blasphemia calumniâ, &c.) probamus & præsupponimus ex Scripturâ: contra quod allata distinctione nihil excipitur, nisi utrumque ejus membrum ex Jure divino aut naturali solidè probetur. Quod à Bellarmino minimè factum; ne quidem tentatum: quamvis multa dicat ad distinctionis suæ explicationem. Sed explicatio non est demonstratio.

VI. *Excipit ibid.* „Peccasse quidem Gentes in ejusmodi Conjugiis contrahendis; sed non ita graviter, ut propterea ejiciendæ essent ex terrâ. Ista „enim pœna propriè respicit crimen idololatriæ, & adulteria, ac flagitia illa „prodigiosa cum bestiis & masculis. Cum enim Scriptura dicit, *Omnia hæc* „*fecerunt*, &c. non intelligit tantum Conjugia in gradibus prohibitis, sed „omnia scelera supra nominata. Nec dicit Scriptura, propter singula peccata fuisse dignos illos, qui à terrâ evomerentur: sed propter omnia, quia „nimirum inter omnia illa erant quędam gravissima & enormia. *Refut.* Abominandos concubitus Patrum cum Filiabus, & Matrum cum Filiis, Fratrum cum Sororibus, Gentilibus quibusdam, ut Persis, Medis, Æthiopibus, Ægy-

ptiis Cananæis frequentatos, (de quibus *Alexander ab Alex. modo cit.* & *A Lapide in Levitic.* 18. *v.*7.) fuisse impuritates & scelera & propterea terram Gentes suas evomuisse textus loquitur, nec A Lapide diffiteri potest ad v. 18. quamvis addat, *gentes illas magis ob idololatriam, sodomiam, aliaque scelera expulsas fuisse.* Sit ita: manet nihilominus ob scelera incestus expulsas fuisse. Bellarminus audacius: *ista enim pœna propriè respicit crimen idololatriæ, & adulteria*, &c. Ergone aut non erant tunc peccata, aut saltem venialia, si Filia Patri, Filius Matri misceretur? Et si infandum atque in Gentibus inauditum nefas fuerit, novercæ misceri 1 *Corinth.* 5. propter quod Satanæ quis tradendus judicetur, quid dicemus de commixtione cum Matre aut Patre? Mox tamen Bellarminus sibi contradicens subjicit: *Non intelligit tantum Conjugia in gradibus prohibitis, sed omnia scelera supra nominata.* Sic est: sed hoc minimè causam tam infamem juvat.

Pergit *ibid.* Veram esse hanc solutionem confirmari potest exemplis, Ja-„cob, Juda, Amram, addo etiam Abrahamum ex opinione Theodori Bezæ, „qui in gradibus prohibitis Conjugia contraxerunt, & tamen à Deo puniti „non sunt, &c. Refut. ex illo Poetæ, *Si quoties peccant homines sua fulmina mittat Jupiter, exiguo tempore inermis erit.* Israelitę quamvis toties per idololatriam, magiam, divinationem, adulteria, Deum in terrâ promissâ offendissent, tamen ex eâ ejecti non fuerunt, uti ante ipsos Cananæi: sed in eâdem manserunt usque ad transmigrationem Assyriam & Babylonicam. Sodomiæ peccata in Romanâ sede & curiâ sedem posuerunt, & Roma est jam tota lupanar, juxta descriptionem *Petrarchæ, Baptistæ Mantuani, Espencei,* &c.), & tamen ignis Sodomæ, aut gladius hostilis nondum Romam absumsit, evertit. Quid hinc pro dispensatione in adulterio, scortatione, idololatriâ, magiâ, sodomiâ concluderet Sophista?

VII. *Excipit* adversus argumentum ex 1 Cor 5. „probabile esse; primum „gradum Affinitatis in lineâ rectâ, simpliciter prohibitum esse Juræ naturę: „sed non ideo præcepta omnia de gradibus esse naturalia, quia unum aut „alterum est naturale. *Refut.* Hoc non sequi fatemur; nec sic argumentamur: sed hoc modo, Quæ Deus exsertè prohibet tanquam impuritates & scelera, & quidem Gentilibus ęque ac Judæis, illa communi jure & lege naturę prohibet: non vero lege particulari politica Israelitarum Reipublicæ propriâ.

Reliquorum argumentorum, quę à Nostris antehac allata dicit, Vindicias hic non prosequimur; nec eorum soliditatem examinamus. Sufficiunt & perstant supra allata: nec vel umbram probationis pro exceptione & distinctione graduum dispensabilium & non-dispensabilium hactenus obtendere potuerunt.

Huic

Huic primæ quæstioni cohærent tres sequentes

II. *Quæst. An leges prohibentes incesta Conjugia primum latæ sint per Mosem* Levitic. 18. *& consequenter usque ad illud tempus, lege tali non existente, non fuerint peccata. Resp. Neg. utrumque.* Etiamsi non fuerit Lex scripta, fuit tamen Lex divina per Patriarchas & Prophetas tradita; fuit etiam Lex naturalis cordibus eorum inscripta, qui lege scriptâ, & revelatione supernaturali, & verbo prophetico carebant. Huc pertinet *Rom.* 1.*v.* 19. 20. - 31. cum 2.*v.*14. 15. Incestus Lothi, Jacobi, scortatio Judæ, polygamia Lamechi, Esaui, Caini fratricidium, Hemoris stuprum & raptus, Simeonis & Levi crudele factum, Rubenis adulterium & incestus erant peccata contra Legem divinam & naturalem: quamvis lex per Mosem nondum tunc data esset. Est falsa hypothesis, quæ & in hâc & in aliis multis controversiis sumitur: Quidquid doctrinæ legalis & euangelicæ per modum didascalicæ catechezios, aut per modum simplicis & historici indicii in capitibus Genesios Ante diluvianis exsertè scriptum non invenitur, illud non fuit in rerum naturâ, nec pertinuit ad fidem & pietatem hominum per annos 1656. Rursum quidquid alterutro modo scriptum non invenitur à cap. 10. Genesios usque Exodi cap. 20. illud ab anno mundi 1656. usque 2470. in mundo prædicatum, auditum, cognitum, creditum, factum non fuit; nec etiam credi, aut fieri debuit. Falsa hęc hypothesis, quę orthodoxæ & solidę Theologiæ non exiguam subinde cladem inferre posset, alibi refutanda est.

III. *Quæst. An ab aliquâ Potestate humanâ sive seculari sive ecclesiasticâ in gradibus* Levitic. 18. *prohibitis dispensari possit. Resp. Neg.* Quia contra Legem divinam & naturalem nulla est dispensatio: fatente *Bellarmino cap.* 25. qui *ibid.* Chemnitium mendacii arguit, quod hoc Papę imponat. Quasi vero Canonistæ eorum tam cruda non evomuissent; & à Nostris, nominatim à Principibus Protestantibus *in Libro c. Concil. Trident.* anno 1564. evulgato *pag.* 279. - 346. edit German. in 4. hoc abunde non fuisset probatum. Pontificii cum Concilio Trident. affirmant; & communiter factum Papæ Romani huc advocant, ut saltem apud suos jus probent. Cajetanus ad 22. qu. 154. art. 9. adducit aliquot exempla.

„ Quod Papa possit, ex gestis Romanorum pontificum patet. Nam mo-
„ dernus rex Portugalliæ Emanuel, duas sorores, quarum altera superest, suc-
„ cessive uxores habuit: ita quòd etiam cum prima consummaverat ma-
„ trimonium. Moderna quoque Regina Angliæ, consummaverat prius ma-
„ trimonium cum olim fratre istius Regis Angliæ sui mariti. Ferdinandus
„ quoque junior Rex Siciliæ citra Pharum, sororem patris sui Joannam, quæ
„ adhuc superest, in uxorem duxit, dispensante Alex. 6. Hæc autem constat
„ esse in divina lege prohibita, in dicto cap. Ergo.

H 3 Adde:

Adde exempla Sigismundi Regis Poloniæ, & hodierni Regis, qui Viduam Fratris & in Regno Prædecessoris sui Vladislai duxit: Philippi 2. Hispaniarum Regis, cui per retorsionem hoc exprobrabat celsiss. *Princeps Arausionensis Wilhelmus I. in Apologia* a. 1580. *contra Proscriptionem Philippi, pag.* 28. edit. lat. in 8. „Versatur quotidie ante oculos ipsorum Rex incæ-„stuosus, dimidiato gradu Jovi proximus Junonis & Viro & Fratri, &c.

„ Qui igitur neptem suam in uxorem duxit, matrimonium meum mihi „exprobare audet? matrimonium inquam legitimè atque ex constitutione „divina contractum? qui ut incæstas nuptias faceret, uxorem suam, ean-„demque filiam ac sororem regum Galliæ, crudelissimè necavit; ut audio „in Galliis haberi descripta testimonia: uxorem inquam legitimam, dua-„rum filiarum matrem: quæ quoniam regni Hispanici justissimæ sunt hæ-„redes, non dubito quin si Gallus pristinæ virtuti suę constare volet, quem-„admodum olim Castilię regnum, ejecto tyranno quamuis legitimo, spurio „cuidam dedit, à quo genus suum Philippus hic traxit, sic tradere veris his „hæredibus possit; nisi fortè justus ille judex Deus, qui hujusmodi scelera „impunita non sinit, ipse de eo dum adhuc vivit vindictam sumpserit, „cumque regno quo vel ob hunc unum incæstum cum parricidio conjun-„ctum pelli merebatur, dispoliarit. Sed habuit dispensationem: à quo? à „Pontifice Romano, orbis terrarum Deo. Credo equidem, neque enim „cęlorum Deus unquam indulsisset. At, quod hujus cœno cælestis dispen-„sationis fundamentum fuit? quòd tam nobile regnum, absque hærede re-„linquendum non fuit: En, cur ad priora crimina nefarium adjectum est „parricidium; pater est crudelissimè necans hæredem filium, ut Pontifici „sternatur via ad dispensationem incęstus, tam execrandi, tam Deo homi-„nibusque detestandi.

Adde exemplum Comitis Frisiæ Orientalis, qui ex dispensatione Romanâ Fratris sui natu maximi Comitis Ennonis Filiam duxit. De casu Henrici VIII. Angliæ Regis, infra dicemus. Non est prætereundum Papas etiam contra dispensationem Papalem dissolvere seu mavis irritare Matrimonium contractum, consummatum, multis annis servatum. Exemplum habes in Henrico IV. Galliarum Rege; cui cum Catharina Valesia in tertio Cognationis gradu prohibito (secundum jus Papale) per Papæ anno 1572. dispensationem nupsisset; multis annis post per alium Papam Conjugium illud dissolutum, aut potius irritatum fuit tanquam incestuosum: quod Rex nunc per conscientiam Pontificiam nollet continuare incestum, quem anno 1572. per conscientiam hæreticam seu Calvinisticam judicabat non esse incestum, & Papæ dispensationem ac potestatem per eandem conscientiam tunc nullius faceret. Ita illi ludunt in proprio jure, in propriis dispensationibus, pro

scenæ

ſcenæ mutatione. Vide hujus luſus hypotypoſim, in *Conſultatione de diſſolvendo Conjugio Titii & Sejæ* ex latino in Gallicum traductâ, & cum Epiſtolis Cardinalis D'Oſſat poſtr. edit. a. 1627. in 8. editâ.

IV. *Quæſt. An Conjugia inceſtuoſa toleranda ſint, an vero diſſolvenda? Reſp.* In caſu & foro conſcientiæ quiſque qui infeliciter ejuſmodi Conjugiis implicatus eſt, peccatum illud actuali ſeparatione abrumpere tenetur. Quod ſi non fiat, ſaltem tolerantia eccleſiaſtica ejuſmodi pertinacium & quidem in tam fœdis & abominandis peccatis, hic locum habere nequit: juxta 1 Cor. 5. v. 2. *ac non potius luxiſtis, ut tolleretur è medio veſtri, qui facinus hoc patravit?* & v. 6. 7. *An neſcitis paululo fermenti totam maſſam fermentari? Expurgate igitur vetus fermentum*, &c. Tolerantia politica, nedum approbatio ejuſmodi Conjugiorum nulla eſſe debebat: nequid Reſpublica detrimenti capiat. Propter talia enim everſiones Rerumpublicarum, Populorum clades & diſſipationes divinitus immitti ſolent: uti conſtat ex *Levit.* 18. *v.* 24. Quod ſi tamen alicubi qui præſunt Reipublicæ ſive Infideles, ſive Hæretici, ſive Fideles ea tolerent, aut per diſpenſationem eadem approbent; Eccleſia tamen ad communionem incæſtuoſos illos aut de novo admittere, aut ante hoc factum admiſſos in eâdem retinere non debet. Ut enim forum conſcientiæ appendix & pediſſequa, non eſt fori cujuſcunque civilis: ſic nec forum eccleſiaſticum. In civili ſpectatur bonum publicum ſocietatis politicæ & ſæcularis: & illius intuitu bona quævis promoventur, mala & noxia aut ejiciuntur, aut tolerantur. In eccleſiaſtico ſpectatur ædificatio conſcientiæ & Eccleſiæ, promotio pietatis, peccatorum & ſcandalorum amotio, aut præventio. An autem hic & nunc χρήσεις communionis ſolummodo, an etiam κλήσεις ſimul ac ſemel abrumpenda, alterius conſilii eſt ſecundum particulares rerum & factorum circumſtantias capiendi.

V. *Quæſt. An nulli gradus ſint prohibiti, præter eos, qui* Levitic. 18. *indicantur. Reſp. Neg.* Nam cum *v.* 6. in genere prohibita eſſet acceſſio ad propinquam carnis: ſeqq. *verſibus uſque* v. 19. ſpecialiter explicatur, quæ & qui ſint propinqui carnis, & indigitantur gradus partim Conſanguinitatis partim Affinitatis undecim: ſub quibus reliqui analogicè continentur. Contraria opinio ſtatuens nullos eſſe gradus prohibitos præter undecim expreſſis verbis illic indicatos, ſic refutatur 1. *Rat.* Quia rationes quæ adduntur *v.* 7. 8. 10. 11. 12. 13. 14 15. 16. 17. æque valent in gradibus analogicè iiſdem, quamvis exſertè illic non nominatis. e. gr. *v.* 10. vir non debet *revelare* (aut *detegere*) *turpitudinem Filiæ* ſui *Filii*, vel ſuæ *Filiæ*; hoc eſt Nepris: Ratio additur: *quia turpitudo tua ſunt.* Ergo nec Mulier debet revelare turpitudinem Filii ſui Filii, nec Filii ſuæ Filię; hoc eſt Nepotis ſui: eadem enim ratio hic valet: *quia turpitudo tua ſunt.* Tam enim propinqua eſt Mulier ſuo Nepoti,

ac

ac Vir ſuæ Nepti. 2. *Rat.* Quia ſiquidem ſub illis legibus non intelligi deberent contenta eſſe omnia illa quæ quamvis verbis non exprimantur, κατὰ διάνοιαν tamen per ſubſumtionem ſcil. particularis ſub generali, aut per analogiam ſeu rationem analogicam inde educantur: ſequeretur cadere receptam apud omnes rationem ac methodum interpretandi Decalogum, & inde atque ex aliis V. aut N.T. textibus tot particulares theſes ac concluſiones morales, totidem verbis illic non ſcriptas, demonſtrandi; & multo magis receptam methodum particulares conſcientiæ caſus determinandi. 3. *Rat.* quia pari conſequentiâ ſequeretur, nec Chriſti deitatem ὁμοούσιον, nec myſterii aſſumtionis & unionis perſonalis τὸ ἄτρεπτον, ἀσύγχυτον, &c. & complura alia ad catecheticam, dogmaticam, elencticam Theologiam pertinentia eſſe ἄγραφα & conſequenter ἀθεολόγητα: quia ſcil. exſertis verbis ſcripta non leguntur. Quod abſurdiſſimum eſt. De quo vide *Part. 1. ſel. Diſpp. tit. de Ratione humanâ in rebus fidei.* 4. *Rat.* Quia ſequeretur Viro licitam eſſe acceſſionem ad Filiam, ad Aviam, ad Proaviam; & mulieri ad privignum, ad generum: quod hęc totidem verbis *Levitic.* 18. non prohibeantur. Sed hoc abſurdiſſimum eſt.

VI. *Quæſt. An ſi ex carnali conjunctione illegitimâ ſive in prætenſo Conjugio, ſive extra Conjugium, etiam extra Sponſalia, nulli ſuperſint, aut unquam nati ſint Liberi, omnis inceſtus tollatur, aut ſaltem ſic minuatur, ut ſi in foro conſcientiæ licitum non ſit, ſaltem in foro civili & in Eccleſiæ communione permitti aut tolerari debeat? Reſp.* Communiter illi quorum intereſt, & qui caſus illos proponunt, addere ſolent, liberos nullos ſupereſſe, & quod majus eſt, nullos ex priori Conjugio natos. Sed popularis hic error convincitur ſolâ inſpectione *Levitic.* 18. ubi nulla Liberorum fit mentio: ſed tantum *acceſſionis*, & *detectionis*, &c. hoc eſt, carnalis conjunctionis. Illi ergo ſive abſint ſive adſint, nihil omnino faciunt ad ponendum, aut tollendum, aut minuendum inceſtum. Concubitus & cohabitatio ſi ſterilis, à ſcelere inceſtus nec in totum nec in tantum excuſat. e. gr. Ruben quamvis non ſuſcepiſſet Prolem ex Concubinâ Patris (uti de Prole nihil legitur), inceſtum tamen, & quidem primarii gradus commiſit. Si quod monſtrum hominis cum Matre, aut Patre abominationem commiſiſſet (qualia exempla non deſunt) ſed abſque ſecutâ Prole: an ideo & genere, & gradu non eſſet tantus inceſtus? Minimè.

VII. *Quæſt. An tollatur inceſtus, ſi extra Conjugium aut Sponſalia, ſolutus cum ſolutâ ſcortatus fuiſſet: & poſtea ejuſdem Matrem, aut Filiam, aut Sororem, aut Materteram, aut Neptem ex Fratre aut Sorore, Uxorem duceret? Reſp. Neg. 1. Rat. Quia* inceſtus immediatè formaliter & propriè in *acceſſione ad propinquum ſanguinis*, & in *detectione nuditatis* conſiſtit *Levitic.* 18. *v.* 6. hoc eſt,

est, in opere conjugali: mediatè autem & consequenter in contractu matrimoniali. Ubi ergo illud adest, etiamsi istud abesset, ibi est incestus. Malè ergo *Petrus Serranus* Complutensis Canonicus in *Commentar. in Leviticum* anno 1572. *τὸ accedere* exponit per *Matrimonio copulare*. Ex hâc ratione, quod *prohibitio soluti accessus in Decalogo posita esset*. Sed refutatur, 1. ex phrasi adjuncta *nuditatem detegere;* quæ satis indicat concubitum hic intelligi. 2. ex significatione vocis קרב, id est, *accedere*, *appropinquare ad* aliquam; quæ juxta cum aliis synonymis ילך *ire ad* aliquam *Amos* 2. *v.* 7. ידע *cognoscere*, *Genes.* 4. *v.* 1. שכב *cubare cum* aliquâ *Genes.* 26. *v.* 10. בוא *ingredi*, *congredi* *Psalm.* 51. *v.* 2. concubitum Viri cum Muliere sive intra sive extra legitimum Matrimonium notare solet. Vide *Genes.* 20. *v.* 4. ubi verbum קרב *accessit*, *appropinquavit ad* gr. exponunt per ἥψατο, id est, *attigit*, (quæ phrasis exstat 1 *Corinth.* 7. *v.* 1.) 3. *ex eo*, quod *Levit.* 18. *v.* 20. prohibetur adulterium, quod tamen in Decalogo prohibitum ipse fatetur. Adeo ut plane infirma sit ratiuncula; quasi quæ in Decalogo prohibita sunt, iterum iterumque in *Exodo* & *seqq.* libris Pentateuchi non prohibeantur. 2. *Rat. Quia* tanquam abominandum scelus & Populi excidium præsagiens notatur Amos 2. v. 7. quod *Vir & Pater ejus irent ad Puellam*, & *nomen sanctum* Dei *violarent*. Quod scelus absque copulâ Matrimonii perpetratum fuit. Non enim verisimile est Patrem & Filium unam Puellam simul sibi Matrimonio junxisse. 3. *Rat.* Quia hinc sequeretur Lothum cum Filiabus *Genes.* 19. *v.* 31. Ruben cum Concubinâ Patris *Genes.* 35. *v.* 22. cum 49. *v.* 4. Ammonem 2 *Sam.* 13. *v.* 14. Absolonem 2 *Sam.* 16. *v.* 22. non commisisse incestum: quippe peccantes extra statum Conjugii. Consentiunt Beza p. 64. Tarnovius *Lib.* 1. *c.* 67. ex Jureconsultis Christenius pag. 281. Malè ergo à *Bellarmino cap.* 25. in fine excusatur Papa Martinus V. quod Conjugium permiserit cum Sorore ejus, quam antea cognoverat per fornicationem. Rationes ejus sunt duæ, *prior:* quod hanc Affinitatem non legimus expressè in Levitico. *Resp.* De lusu *expressi* ad *Quæst. praeced.* monuimus. „ *Altera*, Neque negare possunt adversarii longè tole„rabilius esse, ducere Affinem ex copulâ fornicariâ factam, quam Affinem, „ex legitimo Matrimonio, vel Consanguineam in primo gradu, &c. *Addit* „*ibid.* ob scandalum ingens, quod ex illius Conjugii separatione timebatur, „cum casus esset occultus: idque ex maturo consilio, & longâ disceptatio„ne multorum Theologorum, ut ex eodem S. Antonino, qui eodem tem„pore vixit, intelligi potest. *Resp.* Non quæritur de quantitate, quid comparativè sit majus aut minus malum: sed de qualitate, an malum & illicitum, an vero bonum & licitum sit. Majus malum & fœdior incestus est, si quis cum Matre aut Filia consuescat (quod tamen *cap.* 28. dispensabile pu-

 tat

tat à Deo, non ab hominibus), quam si cum Sorore; & si adulteretur, quam si scortetur. Hinc tamen non sequitur istud non esse peccatum; aut Papam posse ex peccato facere non peccatum: uti alibi loquitur, in *Lib c. Barclajum de Papæ potestate temporali.* Frustra vero amplificationes interjicit de scandalo, & de consilio deque disceptatione Doctorum: Manet enim regula, Non sunt facienda mala, &c. *Rom.* 3. Ubi sic commentatur Cajetanus, *peccata non sunt eligenda ut media ad quemcunque bonum finem: quia suapte natura repugnat peccato quod sit eligibile.* Et si casus offerretur, de Conjugio cum germanâ Sorore, an propter scandalum illud Papali potestate approbandum, & secundum illam approbationem continuandum esset, propter scandalum scil.? Quid si idem quæratur de Conjugio cum Matre, Filiâ, Nepte, &c. Doctorum consilium & disceptatio nec ponit nec tollit præsumtam Papæ infallibilitatem, nec ejus culpam in hâc determinatione aufert aut minuit. Mera ergo verba dantur, cum tales amplificationes inspurguntur. Addo *Bellarminum* iniquè Bezam mendacii arguere, ut & annotatores Anglo-Rhemenses (referente *Willeto in Levitic.* 18. *v.* 2.) quod in Lib. de Repud. & Divort. pag. 49. Martini V. *factum* dixerit *sceleratißimum, quem non puduisse scribunt cujusdam Matrimonium cum Sorore germana*, &c. *relaxare.* Beza solummodo dicit *scribunt.* Ipse, uti arbitror, aliquem aut aliquos legit ex Pontificiis Scriptoribus, qui tale quid retulerint: ita ut Bezæ nihil hic sit imputandum: sed domesticis Papatus. Si quæris quinam illi sint, indico celebris *Summæ angelicæ* autorem *Angelum de Clavasio*, qui in voce *Papa* hoc refert: fatentibus *Genebrardo in Chronol. ad* annum 1414. & Jesuita *Gretsero*, qui supinam Angeli negligentiam in legendo Antonino satis mirari nequit *in Lib. contra Mysterium Iniquit. Plessei cap.* 63. Ipsi præstent dicta suorum. Non tenebatur autem Beza, ut nec Plesseus (quem *Coeffetellus* malæ fidei, Gretserus sycophantiæ accusat) Antoninum ipsum anxiè conferre: quia erat testis domesticus, & quia non tam ἀξιόπιστος erat, quod narrabat *Clavasius*; quippe qui *ibid. de Canonistis* ingenuè fatetur, quod de quæstione an dispensari possit in præceptis Juris divini & naturalis, ex *Canonistis* certi quid statui nequeat: quod hic ita varient. Nolumus hic camarinam Canonistarum movere. Scholastici citati à *Sanchez Lib.* 7. *disp.* 52. §. 10. negant Jure naturali irritum esse Matrimonium Fratris & Sororis. Et hoc merito objectum à Riveto in defensione Plessei contra Coeffetellum part. 2. pag. 599. Quod ad Antoninum, *Beza* eum non citavit, nec dixit illum hoc scribere: nihil itaque ad ipsum. Nec solus est Angelus, qui verba *Antonini* 3. *Part. Summæ tit.* 1. *cap.* 11. aliter accepit ac *Bellarminus, Coeffetellus, Gretserus*: cum ex recentioribus *Lorinus in Levit.* 18. *v.* 9. (si accuratè ejus verba exhibeat *Willetus loc. cit.* librum enim Lorini ipse inspicere nequeo, quia nunc ad manum

non

non est) non sine amphibologicâ aut homonymicâ obscuritate sic ex Antonino refert, Papam dispensasse cum eo, *qui contraxerat & consummaverat matrimonium cum germana, quam cognoverat fornicare. Angeli de Clavasio* verba in edit. „ Paris. 1519. in 8. sunt fol. 307. Utrum Papa possit dispensare „ in omnibus præceptis moralibus, & legis naturæ vel divinæ. Ad quod præmissâ distinctione Præceptorum naturalium divinorum, moralium, sic respondet:

„ Sunt & alia de lege naturæ non tanquam principia, aut conclusiones „ necessario à primis principiis deductę: sed quod sunt multum consona „ prædictis principiis & conclusionibus: cujusmodi sunt præcepta secundę ta- „ bulæ, & omnia moralia data in lege Mosaicâ & euangelicâ. Ex primo enim „ principio & conclusionibus necessariis sequentibus ex eo non est quo ad „ proximum: nisi unum præceptum, scil diliges Deum, sed quia proximus fuit „ mutatus per peccatum & factus pronus ad malum: ideo addita fuerunt plu- „ ra præcepta tanquam multum consona primis principiis & conclusionibus „ prædictis. Et in istis quantum ad rationem ipsorum non potest cadere „ dispensatio: sed bene quantum ad observantiam sanctionum, sicut & Aug. „ in li. confessi. ponit exemplum dicens quod sicut medicina est ars immu- „ tabilis: tamen medicus aliquando mutat pręcepta languentibus: & tamen „ ratio præcepti artis in se est immutabilis. unde licet Papa non possit dispen- „ sare universaliter in præceptis secundæ tabulæ, quia ut communiter & in „ pluribus in eis inest ratio legis. Unde si occurreret casus particularis in „ quo deficeret ratio legis propter causas speciales impedientes observa- „ tionem præceptorum legis ex applicatione ipsorum ad diversas materias. „ Tunc Papa posset dispensare, aliter ut dicit Ricar. in iiij. di. xxxviij. non „ videretur Deus fuisse bonus paterfamilias: nisi demisisset pastorem super „ gregem suum quod posset consulere omnibus occurrentibus necessario ex- „ pediendis. Nec etiam posset dici quod Papa sit generalis commissarius Dei „ assumptus in plenitudine potestatis: cujus contrarium determinatur ij. „ q. vi. c. quæ se scit. & xxiiij. q. i. quodcunque. Et quod dico de præceptis „ secundæ tabulæ: idem dic de omnibus præceptis veteris & novi Testamen- „ ti. Unde dominus Archi. floren. in summa dicit se audivisse à fide dignis „ quod Papa Martinus quintus habita consultatione cum multis doctissimis „ viris in sacra theologia & jure canonico dispensavit cum quodam qui ac- „ ceperat germanam suam in uxorem propter multa mala & scandala quæ e- „ venissent si eam dimisisset & quæ evitari non poterant nisi sic dispensaretur. „ Et idem ego dico de similibus ar. ij. q. i. c. multi. in fi. & d. c. quę se scit. „ cum similibus. Et sic secundum hanc distinctionem intellige & limita. d. c. „ literas & similia quæ videntur dicere quod contra legem divinam & euan-

„ gelicam aut apostolum non potest Papa dispensare, ut in c. sunt quædam „ xxv. q. i. Quia verum est ubi ratio legis non cessat. Et in prædictis opi- „ nionibus concurrunt omnes canonistæ si bene intelligantur quando di- „ cunt quod Papa potest declarare, interpretari, & limitare, ac distinguere jus „ divinum quod nihil aliud est dicere nisi videre ubi ratio cessat vel non, ut „ sic non dispenset vel dispenset, & sic tene firmiter.

„ Sed quid poterit quando ratio legis deficit in aliquo casu: Resp. quia „ istud aliquando habemus ex exemplo ipsius Dei qui multoties dispensavit „ in sua lege. Unde in simili casu possumus & nos cognoscere. Sed quando „ talis dispensationis vel similis non habemus exemplum in sacra Scriptura: „ tunc ad solum Papam pertinet ipsius declaratio, cui dictum est quodcun- „ que ligaveris super terram in d. c. quodcunque: qui quidem multa declara- „ vit ut in materia voti, juramenti, & hujusmodi. Et aliquando etiam ex ipsa „ naturali ratione colligimus, ut facimus in gladio deposito quem dicimus „ non fore reddendum, deponenti effecto furioso, ut in c. ne quis xxij. q. ij. „ & similibus. Unde firmiter credo quod si aliquis petens dispensationem „ in aliquo casu contra legem Dei, non interponat importunitatem mune- „ rum vel precum: sed simpliciter ponat se in manibus ipsius Papæ expri- „ mendo casum suum quod Deus non permittet errare vicarium suum in „ dispensando.

Ex quibus distinctionibus Clavasii & toto discursu patet defendi talem permissionem & dispensationem, atque adeo potestatem Papæ: quidquid fuisset de facto Martini. Applica nunc distinctionem inter sanctionem seu rationem præcepti divini; & inter observantiam illius sanctionis; de quâ dispensari possit; applica inquam, ad Conjugia Fratrum cum Sororibus, Liberorum cum Parentibus, & Avis, Privigni cum Novercâ, Vitrici cum Privignâ; & vide quibus Conjugiis orbis Papalis brevi replendus sit. Ex *Antonini* verbis idem patet: quamvis Historiam facti non ita proponant, ac verba Clavasii. Exstant ea *loco cit. Part 3. tit. 1. cap. 11. §. ultimo notandum:*

„ Ex his adverte diligenter: quod cum affinitas contrahatur ita per for- „ nicationem, sicut per actum conjugalem, ille qui cognovit aliquam mu- „ lierem fornicarie, non potest contrahere cum filia ejus, vel germana ejus, „ sicut non posset contrahere matrimonium cum filia uxoris suæ ex alio vi- „ ro, nec cum sorore ejus ea mortua. Et secundum Pe. (*Petrum de Pa- „ lude in 4. dist. 32. qu. 1.*) Papa in hoc dispensare non potest, qui „ tamen casus sæpe pervenit ad audientiam confessorum, reperitur ta- „ men Papa Martinus quintus dispensasse cum quodam, qui contraxe- „ rat & consumaverat matrimonium cum quadam ejus germana, quam co- „ gnoverat fornicarie, cum magna tamen difficultate, & quia res erat oc-

culta,

,, culpa, nec ille erat aptus ad religionem, vel ad remota eundum. Unde ,, ſcandalum ex divortio, ſi factum fuiſſet ſequendum erat. Prius ordinavit ,, plures theologos & canoniſtas ſuper hac re habere collationem, utrum ,, ipſe poſſet in hoc diſpenſare, nec convenerunt in concluſione. ſed aliqui ,, dixerunt quod poterat, alii contrarium affirmaverunt. Et quia tenendum eſt ,, certum & dimittendum incertum ſecundum Auguſtinum de *pe. di.* 7. ſi quis, ,, & ad inſtar ſacrilegii eſt diſputare de poteſtate principis, præcipue *Papæ* 17. ,, *q.* 4. §. committitur & c. ſequenti, ubi dicit Nicolaus Papa. Nemini eſt ,, de ſedis Apoſtolicæ judicio judicare aut illius ſententiam retractare per- ,, miſſum, videlicet propter Romanę Eccleſię primatum Chriſti munere in ,, beato Petro collatum, ubi dicit gloſſa, nemini ſcil. qui ſit inferior Papa: nam ,, ipſemet Papa vel ſucceſſor ejus poteſt ſententiam ſuam vel alterius Papæ ,, prædeceſſoris retractare, ut 35. q. 9. ſententiam. exemplum patet, quia ,, quod prius determinatum fuerat per eccleſiam, id eſt, conſanguinitatem ,, & affinitatem durare uſque ad ſeptimum gradum, ut notant Iſido. Grego. ,, & Alex. 35. q. 5. ad ſedem, Greg. ix. retractavit & terminavit non durare ,, niſi uſque ad quartum gradum, extra. de conſan. & affi. non dum. Et ſic ,, hodie ſervatur quantum ad contrahendum matrimonium, ideo nulli con- ,, ſulendum eſt, ſed omnino prohibendum procurare diſpenſationem etiam à ,, Papa contrahendi cum tali, cujus ſcil. matrem vel germanam carnaliter ,, cognovit, ſed ſi poſt contractum & multo magis conſummatum tale ma- ,, trimonium obtinuit diſpenſationem remanendi cum illa, dimittendum ,, eſt negotium judicio Dei, nec condemnandus.

Adde his torrentem Doctorum apud *Sanchez Lib.* 7. *diſp.* 61. §. 19. qui ſtatuunt jure naturæ non prohiberi Conjugium cum Aviâ, abaviâ, &c. cum Nepte, Pronepte, &c. Multo ergo minus cum Sorore. Interim hoc habet *Antoninus*, & fatetur *Bellarminus* cum ſuis, diſpenſatum à Martino in Conjugio cum eâ Muliere, cujus Germanâ per fornicationem antea abuſus erat. Atqui hoc eſſe inceſtum; exſerte ab *Antonino* verbis modo exhibitis determinatum erat: uti etiam à *Bellarmino cap.* 30. qui ſolidè ex Scripturâ hoc eſt, ex jure divino illud probat *pag.* 2464. edit. in 8.

,, Eſſe autem, inquit, Affinitatem veram eam, quę oritur ex fornicatio- ,, ne, perſpicuum eſt. Nam affinitas naſcitur ex eo, quod per conjugium ,, duæ perſonæ efficiuntur una caro: at per fornicationem etiam duæ perſo- ,, næ efficiuntur una caro, dicente Apoſtolo 1 Cor. 6. *Qui meretrici adgluti-* ,, *natur, unum corpus efficitur. Erunt enim*, inquit, *duo in carne una.* Præterea ex ,, fornicatione oritur vera cognatio, cùm ſit verè pater, qui ſic generat, & ,, verè filius, qui ſic generatur: cur igitur ex fornicatione oriri non poſſit ,, affinitas? Adde, quòd legimus in lib. 2. Regum, cap. 20. decem con-

„cubinas, David, quas filius ejus Absalon violaverat; inclusas ab eodem „Davide fuisse & nunquam amplius ab eo cognitas; quia nimirum factæ „erant illæ omnes, quasi nurus, ob conjunctionem cum filio suo.

VIII. *Quæst. An solus contractus sponsalitius absque Matrimonio & secuto concubitu inducat incestum, & consequenter Matrimonium impediat? Resp. Neg.* Quia abominatio incestus sita est, non in verbis, nec in contractu sponsalitio, aut in promissione aliquâ nunquam impletâ; sed in concubitu, uti ex *Levitic.* 18. supra probatum est. Detur contractus sponsalium inter Titium & Cajam, & ille aut ista ante consummatum Matrimonium moriatur; nihil vetat, quin ille cum Sorore aut Matertera Cajæ, ista cum Fratre aut avunculo Titii Matrimonium contrahat. Sic *Beza pag.* 88. *Hemmingius*, *Cythræus in Levitic.* 18. Et in hunc finem allegatur ex Jure Canonico *c. Non est dubium* 17. *qu.* 2. *Non est dubium illam Mulierem non pertinere ad Matrimonium, cum quâ commistio sexus non docetur fuisse.* Citatur hoc à *Gratiano*, ut & à *Lombardo Lib.* 4. *dist.* 26. tanquam Augustini. Sed corpus Canonicum jussu Gregorii XIII. emendatum, hanc notam adscribit. *Caput hoc non est inventum apud B. Augustinum: & videtur summa sequentis capitis.* Caput sequens (quod est 17.) ex Leone Papâ, sic se habet in omnibus etiàm à Gregor. XIII. emendatis editionibus. „Cum societas Nuptiarum ità à principio constituta sit, ut præter commixtionem „sexuum non habeant in se nuptiæ conjunctionis Christi & Ecclesiæ sacra„mentum, non dubium est illam Mulierem non pertinere ad Matrimoni„um cum quâ docetur non fuisse nuptiale ministerium. Ubi notæ adscriptæ monent in MSS. & impressis *Codicibus Leonis Epist.* 92. *ad Rusticum cap.* 4. itemque apud Burchardum & Ivonem longè aliter haberi hunc locum: *verum ut respondeat verbis Gratiani, qui manifestè utitur hoc loco depravato, itemque Magistri, & glossæ, & posteriorum doctorum, nihil esse in textu mutatum.* A Pontificiis Theologis communiter id negatur: quia prohibetur ab Ecclesiâ Romanâ tanquam inchoata Affinitas; sicuti per fornicationem vera est Affinitas, quamvis imperfectior eâ quę est per Conjugium. Sic ratiocinatur *Bellarmin. cap.* 3. & 30. Hæc inchoata Affinitas speciali titulo *publicæ honestatis* insignitur. De quâ videat; cui vacat, disputantem *Sanchez. Lib.* 7. *disp.* 68. Jureconsulti, sed ex alio fundamento, impedimentum in nudo Sponsalium contractu inveniunt. Vide *Beustium pag.* 242. & *Cypræum.* Nec diffitemur, ob hominum lubricitatem, Sponsalia diu ante contracta non semper immunia esse à suspicione; ideoque talia conjugia communiter in aliquâ gente à Magistratu prohiberi posse nec dispensationem petendam nisi ab eo qui in foro conscientiæ; certus sit se Sponsæ suę cum viveret, carnaliter junctum non fuisse; atque una paratus juramento, si opus sit, hoc confirmare.

IX.

IX. *Quæst. An solum Matrimonium in Ecclesiâ publicè promulgatum, aut etiam confirmatum, absque subsecuto concubitu; per subitaneam alterius partis mortem, impediat & dirimat partis superstitis Conjugium cum defuncti aut defunctæ Fratre aut Sorore. Resp. Neg.* cum dist. ad præced. quæst. allatâ. Ubi non est corporalis conjunctio, ibi propriè & formaliter non oritur incestus,

Nunc videndum quomodo gradus prohibiti supputandi: præsuppositâ §. 2. arbore Cognationis & Affinitatis; cujus delineatio cum vocum singularum explicatione apud *Jureconsultos* quærenda: aut si illi ad manum non sint, consulatur ex Theologis *Beza*, *Melanthon*, *Hemmingius*, &c. Voces etiam lat. gr. & vernaculis linguis explicatas habes in *Nomenclatoribus Hadr. Junii* & *Frischlini*

Nos breviter ex omnibus præcognitorum loco hic repetimus terminos Cognationis, Affinitatis, stipitis, lineę, gradus. *Consanguinei* qui ab eodem stipite orti & propagati. Cujus synonymum est vox *cognati*, generaliter scil. accepta. Alioquin vox cognati speciali acceptione notat consanguineos ex linea fœmineâ: oppositè ad *agnatos*. Et *consanguinitas* est vinculum personarum, quæ ortæ ab eodem stipite, sanguinis & naturę societate proprius junctæ sunt.

Affinitas est propinquitas personarum, quæ sunt junctæ copulâ carnali.

Stipes seu truncus est Persona illa, à quâ cæteræ, de quarum Cognatione aut affinitate quæritur originem ducunt; & quę constituitur tanquam certum initium numerationis Graduum Consanguinitatis vel Affinitatis.

Arbor est series, in quâ Personæ attingentes se quadam Consanguinitate aut Affinitate certo ordine collocantur, & lineis ac gradibus distinguuntur.

Linea est, per quam ordines Cognatorum perpendiculariter vel ex transverso describuntur.

Est ergo duplex recta & transversa. *Recta* est, ascendentium, & descendentium Parentum scil. & liberorum. Ut e. gr. David sit stipes; supra quem ascendentes Isai, Obed, Boas; & infra quem descendentes Salomon, Rehabeam, Abia, &c.

Transversa linea seu collateralis est eorum, qui nobis à latere juncti sunt hoc est, à quibus neque nos originem ducimus, nec illi à nobis: qui tamen ratione ejusdem stirpis & sanguinis conjuncti sunt.

Linea transversa seu collateralis est vel æqualis vel inęqualis.

Æqualis est Personarum quæ pariter seu æqualiter distant à communi stipite quales sunt Fratres & Sorores, Patrueles, Propatrueles, &c.

Inæqualis est Personarum, quæ inæqualiter distant à communi stipite: ut e. gr.

e.gr. Abraham & Lothus Consanguinei, seu Fratres (uti phrasi hebræâ communiter appellantur *Genes.* 13. *v.*8.) distant inæqualiter à communi stipite Thare: qui Pater erat Abrahami & Avus Lothi; hujus autem Patruus erat Abrahamus, & ipse Abrahami ex Fratre Nepos.

Gradus est intervallum seu numerus distantiæ aut propinquitatis respectu communis stipitis.

Graduum supputatio est vel secundum Jus civile; vel secundum Jus canonicum.

Illa tot gradus constituit, quot sunt Personæ in lineâ rectâ & collaterali, dempto stipite.

Ista, in lineâ collaterali non numerat singulas Personas, sed duas Personas e.gr. Esau & Jacob, pro uno gradu connumerat.

Et sic Esau & Joseph aut quivis alius Jacobi filius distant gradu tertio secundum Jus civile, sed gradu secundo, secundum Jus canonicum. Fratres ergo & sorores secundum illud in secundo, sed secundum istud in primo gradu se attingunt.

Attingentiæ seu *Propinquitatis* Personarum est genus duplex: unum per Consanguinitatem: alterum per Affinitatem; quæ Propinquitas oritur ex Conjugio per quod Maritus & Uxor sunt una caro, ita ut Mariti Titii Pater, Mater, Soror, Frater, sint etiam Pater, Mater, Soror, Frater, Uxoris Semproniæ: & vice versâ.

Genus attingentiæ distinguendum est à gradu attingentiæ. Qui enim diverso genere attingentiæ attingunt; eodem tamen gradu attingunt ut e. gr. Abraham & Zara Lothum attingunt eodem gradu attingentiæ: sed ille genere atttingentię per Consanguinitatem, ista per Affinitatem. His præmissis tenendæ sint regulę.

1. In lineâ rectâ nulli ascendentes & descendentes inter se possunt Connubia contrahere.

Non opus est hic multis disceptare, An Adamus si nunc viveret, mortuâ Evâ, ullam Mulierem ducere posset; quod omnes sint ipsius Filię in rectâ lineâ ab eo descendentes: nec etiam, an hodie quis ducere posset Abaviam, aut Ataviam, seu Tritaviam. Prior enim quæstio est ex hypothesi ob peccati & mortis ingressum, impossibili; posterior ex hypothesi non aut saltem vix possibili *Psal.* 90. *v.*10. Et dato inter millenas Mulierem aliquam pervenire ad annum 140. aut 150. (qualia Virorum μακροβίων exempla duo aut tria referuntur à Disceptatoribus chronologis, nominatim à *Scaligero in Elencho orat. chronolog. Parei*) quis Adolescens tale vivum cadaver in Uxorem sibi posceret? De Adami casu per impossibile posito disputant pro parte negante autores apud *Sanchez Lib.* 7. *cap.* 51. §. 12. citati; In eandem hanc partem

Nostri

Nostri tum Theologi tum Jurecõsulti communiter determinant. Contrariam sententiam tanquam probabiliorem tenet *Sanchez cap. cit.* quæ est, non prohiberi nec irritati Jure naturæ Conjugia ascendentium & descendentium in infinitum; sed ad aliquem gradum eam prohibitionem terminari. Quotus autem ille gradus sit, inter ipsos non convenit. Sunt qui indefinitè hoc impedimentum durare asserunt, quamdiu durat amicitia & communicatio proprietatum individualium inter ascendentes & descendentes. Sic *Ledesma* & *Verracruz*. Qui dicendo nihil dicere mihi videntur: quia nec designant certum limitem, nec à se designari posse fatentur. *Alii* nullo certo gradu præfinito, putant non excedere vigesimum gradum. Sic *Covarruvias*. *Alii* protendi usque ad septimum gradum. Sic *Ludov. Lopez*. *Alii*, usque ad quartum gradum protendi. Sic *Jus Canonicum c. Non debet. de consanguin. & affinit.* Et *Summa Goffredi*, *Monaldi*, *Angeli*. *Alii*, usque ad secundum, ut inter Parentes & Filios, Avos & Nepotes: nec ulterius progredi. Sic *Sotus*, *Angles*, *Valentia*. *Alii*, in solo primo gradu ascendentium & descendentium, hoc est, inter solos Parentes & liberos ita prohibitum esse Jure naturæ, ut irritum sit. Consequenter Jure naturæ irritante, non esse prohibita Conjugia inter Avos & Nepotes, Abavos, & Pronepotes, &c. Sic expressè *Cajetanus ad 22. qu. 154. art. 9. ad 3.* qui pro hac sententiâ allegat *Thomam loc. cit.* & in *Magistrum Lib. 4. dist. 40.* Cum quibus facit *Sanchez*, & *Vega*, *Sa*, *Ledesma*, *Victoria* aliique Recentiores ab illo citati. Ratio ipsorum peremtoria hæc est, quia Avus non est causa & principium Nepotum per se, sed per accidens: ad rationem enim Filii, ut Filius est, solum desideratur, ut à Parentibus originem trahat: ac per accidens, ut Pater ejus alium Patrem habuerit: Filii enim Adami carentes Avo, ita veri Filii fuerunt, ac illum habentes; ac proinde reverentia debita Avis à Nepotibus, non est debita necessario & per se, sed per accidens; utpote quę in solâ ratione principii & causæ per accidens fundatur, &c. *Resp.* totus hic discursus dijudicetur ex gemello isto: Non debet Filius Patri & Matri reverentiam, obedientiam, amorem Jure naturali: quia Pater & Mater non sunt causa & principium Filiorum suorum per se, sed per accidens. Ad rationem enim productionis hominum solum desideratur ut causa quocunque modo producens, non ut Pater & Mater producant per generationem. Adamus enim qui erat Filius Dei *Luc. 3. v. ult.* quamvis Patrem & Matrem non habuerit, & Christus quamvis Patrem non habuerit, æque sunt homines ac alii, qui Patrem & Matrem habent. Hunc discursum ubi probè refutârint, etiam suum refutatum videbunt. Subsidiarium ipsorum argumentum apud Sanchez est: *Quia Avus respectu Nepotis non habet rationem genitoris, sed solum rationem causæ quasi applicantis Genitorem: at causa applicans aliam causam suo effectui non est*

 per

per se, sed per accidens causa illius effectus. Sed crassa hæc subtilitas tum ex naturali Philosophiâ, tum ex scripturâ refutatur. *Math.* 1. *v.* 18. ubi Joram dicitur genuisse abnepotem: ergo erant Genitores. Et Athalia dicitur Filia Omri 2 *Reg.* 8. *v.* 26. & Christus aliique descendentes Davidis dicuntur Filii Davidis *Math.* 1. *v.* 1. & 22. *v.* 42 & quod ἐμφατικώτερον est, fructus lumborum Davidis *Actor.* 2. *v.* 30. In sanâ & sobriâ Philosophiâ causæ ex ordine efficiendi distinctę in subordinantes, & subordinatas; in primas, remotas, propinquas, contradistinctè ad proximas seu immediatas, non dicuntur causæ per accidens, nec causæ applicantes solummodo causam proximam suo effectui, ita ut effectus illius sint causa per accidens. Minimè. Alioquin Deus qui est causa prima & motor primus respectu omnium effectuum in creaturis, & cœlum quod est causa prima inter omnes causas secundas, respectu omnium effectuum naturalium in sublunaribus, dicendi erunt causæ per accidens illorum effectuum; quippe causæ solummodo applicantes causam propriam ac proximam ad effectus suos. Erit ergo posthac corrigendus stylus Scripturę, omniumque qui Historias & Genealogias scribunt, apud quos omnes ascendentes in lineâ rectâ dicuntur Patres, Genitores, Progenitores gr. πρόγονοι, προπάτορες: quibus opponuntur posteri, gr. ἔκγονοι, ἀπόγονοι. Quid fiet acribologiis de verâ & antiquâ nobilitate eorum, qui indubitatè possunt *pictos ostendere vultus Majorum & stantes in curribus Æmilianos.* An dici poterit Avos, Proavos, Abavos, Atavos, &c. immo & primum nobilitatis suæ stipitem, per accidens esse principium & sui esse, & suę nobilitatis, & consequenter non esse verè sanguine & nativitate nobiles? Hæc philosophemata nobilibus, & sapientibus genealogicis atque heraldis excutienda relinquimus. Nos nostra agamus, & ex Scripturis genus electum, & Dei progeniem, hoc est, hominem per spiritum Dei regenitum, ad causam & principium suum, hoc est ad Deum redemtorem in Christo reducamus. An cum Deus operatur in nobis & velle & perficere per gratiam secundam, seu subsequentem; & nos tanquam causa secunda, particularis, propria ex, sub, cum illâ gratiâ operamur bonum opus: an Deus illius effectus seu operis boni dicetur causa per accidens, quippe tantum applicans nos ad illum effectum? Sed pluribus exceptionem hanc pro Conjugio Avi cum Nepte, aut Nepotis cum Aviâ mox premam. Et hinc patet, non satis accuratè philosophari *Scholasticos ad* 4. *dist.* 40. & cum iis *Canonistas* cum dicunt vinculum Consanguinitatis impedire Matrimonium in aliquo sui gradu propter dictamen legis naturę: in aliquo vero propter prohibitionem legis divinæ: in aliquo propter statutum Ecclesiæ. Primi generis impedimentum statuunt in solis Parentibus & Liberis. Et rationes has ex lumine naturę adferre conantur, inter alios Bonaventura: *Unde naturale est apud omnes, quod filius non conjungatur Matri,*

tri,

tri, & quod Filia non coniungatur Patri. Et si quæratur ratio hujus, est dicendum quod hoc est propter reverentiam & honorem qui debent commisceri. Vel propter generationis successionem, quæ debet procedere non retrocedere. Unde non debet proles genita coniungi suo principio, ut gignat. Et hinc est, quod natura dictat, quod alio affectu tractandi sint Parentes: alio affectu tractari debent Conjuges, Ideo propter dictamen naturæ impeditur Matrimonium per Consanguinitatis primum vinculum: quæ est Prolis genitæ ad suum principium. Sed deficit hic discursus; quod non distinguatur dictamen Juris naturalis sic dicti, quod ad Deum seu respectu Dei, à dictamine Juris naturalis ita dicti quod ad hominem, seu respectu hominis. *Jus naturale respectu hominis*, est legis moralis, perpetuæ, immutabilis: estque illud Jus tum absolutum, primigenium, primum: tum hypotheticum, seu secundum, ex hypothesi peccati in mundum ingressi. *Prioris* exemplum est Conjugium Viri & Mulieris unius: cui repugnat Polygamia. *Math.* 19.*v.*4-9. cum *Genes.*2.*v.*24. *Posterioris* exemplum est justa & legitima sui defensio contra aggressorem, & communitatis per justum bellum defensivum contra injustam hostium invasionem. *Jus naturale respectu Dei* est, quando aliquid ita Deo naturale est; ut oppositum nullo modo velle, mandare, facere, ab alio factum approbare possit: quippe simpliciter impossibile, & contradictionem implicans. e. gr. Deus non potest velle mentiri, aut alicui mendacium mandare, aut odium sui, aut divinam fidem, fiduciam, spem, in creaturam tanquam primam & summam veritatem ac bonitatem. Vide hæc explicata in 1. *Part. sel. Dispp. tit. de Jure & Justitiâ Dei.* Hâc ergo Juris naturalis distinctione neglectâ nihil dicit dictamen eorum: utriusque enim Juris naturalis dictamen, lumen, principium hominibus innatum & insculptum est. Quin & ipsi Pontificii quamvis distinctionem nostram in actu signato & in terminis non proponant atq; explicent, rem tamen ipsam inscii & inviti admittere coguntur, & in actu exercito admittunt; cum disputant apud *Sanchez. Lib.*7. *disp.* 51. *quæst.* 3. §.19,-23. solum Matrimonium in gradu primo ascendentium & descendentium (hoc est inter Parentes & Liberos) prohiberi Jure naturali irritante. Et nihilominus *ibidem quæst.* 1. §.- 11. non esse tamen ita intrinsece malum, ut nullo in casu possit honestari, idque per dispensationem humanam (uti hoc ipse cum *citatis ibidem* probabilius judicat,) aut saltem divinam. Quod posterius si verum sit, sequitur non repugnare tale Conjugium Juri naturali Dei, seu ipsi naturæ & perfectioni divinæ: quamvis repugnet Juri naturali, quod ad hominem, lege divinâ morali ab initio hominibus datâ atque inditâ, expresso. *Lege divinâ Levitic.* 18. (quam etiam nos naturalem appellamus, quippe moralem & perpetuam) prohiberi dicunt Mulieres his versiculis à Glossatoribus Juris canonici comprehensas

 Nata:

Nata: Soror: Neptis: Matertera: Fratris & Uxor:
Et Patrui Conjux; Mater: Privigna, Noverca:
Uxorisque Soror: Privigni Nata: Nurusque:
Atque Soror Patris conjungi lege vetantur.

Lege ecclesiasticâ prohiberi dicunt, usque ad quartum gradum inclusivè. Si quæras, quare Ecclesia (Romana scil. hoc est, Papa) ita statuerit: respondent, *Scholastici* & *Canonistæ:* quia Congruum erat, utile erat, necesse erat. Rationes istius congruitatis vide apud *Lombardum*, & *Sententiarios loc. cit.*

II. *Regula:* Affinitatis attingentia, propinquitas, vinculum prohibet. Conjugia inter ascendentes & descendentes: quia Maritus & Uxor sunt in carnem unam. Non potest ergo Privignus Novercam ducere; consequenter nec Matrem Novercæ, aut Aviam, &c. Non potest Vitricus Privignam ducere, nec Filiam ejus, aut Neptem, &c. Non potest Socer Nurum ducere, aut ejus Filiam Neptemve, quam ex Matrimonio alterius Viri ante aut post Conjugium cum Soceri hujus Filio peperit. Pariter non potest Socrus nubere Genero, aut Filio, aut Nepoti ejus, &c.

III. *Regula*, In lineâ transversâ æquali sola Consanguinitas primi gradus impedit & irritat. Illicita ergo sunt Conjugia Fratrum & Sororum.

IV. *Regula;* In lineâ transversâ æquali Affinitas in solo primo gradu impedit. Quia Titius Frater Hermachi ejusdem uxorem nominat Fratriam: & Sempronia Uxor Ploni Almoni, Fratrem ejus nominat Levirum; quasi lævum Virum, uti notat *Nonius Marcellus.*

V. *Regula*, In lineâ transversa inæquali Consanguinitas impedit, Conjugia inter Patruos & Avunculos Materteras & Amitas eorumque ascendentes; cum Nepotibus & Neptibus, eorumque descendentibus.

Subjicimus nunc unam atque alteram Quęstionem.

I. *Quæst. Quot impedimenta ob Consanguinitatem, & Affinitatem* Levitic. 18. *exsertè prohibeantur, ex quibus & alia illic non nominata analogicè colliguntur. Resp.* undecim. 1. est Patris & Matris, & Filiorum ac Filiarum *v.* 7. Quo refer Liberos illegitimè natos, & Pellices ac Concubinas. Non potest ergo Vir appropinquare ad Filiam suam non tantum legitimè, sed & illegitime (ex scortatione, scil., adulterio, concubinatu, incestu) natam; nec Filius, ad Patris scortum, aut Concubinam, aut Pellicem. Expendenda hic exempla Ruben, Absolomi, Filiarum Lothi: quamvis secus de iis disputent nonnulli: sed perperam. 2. *est*, Uxoris Patris seu Novercæ *v.* 8. quo refer omnes alias, quas extra Matrimonium Pater attigit per stuprum, scortationem, concubinatum, adulterium: uti supra ex phrasi *appropinquandi*, *nuditatem detegendi*, imprimis ex 1 *Cor.* 6. *v.* 15. 16. invictè probatum est. 3. *est*, Fratrum & Sororum, ex uno Patre, aut ex unâ Matre *v.* 9. Quo analogicè Germani per con-

consequentiam à minori ad majus reducendi sunt: quamvis exsertè non nominentur. 4. *est*, Viri cum Nepte ex Filio aut Filia suâ. *v.* 10. 5. *est*, Viri cum Sorore ex eodem Patre, sed ex aliâ Matre. *v.* 11. variantes hujus loci interpretationes, videat, cui vacat, apud *Interpretes.* 6. *est*, Nepotis cum Amitâ suâ *v.* 12. 7. *est*, Nepotis cum Matertera *v.* 13. 8. *est*, Nepotis cum Viduâ Patrui sui. *v.* 14. 9. *est*, Viri cum Nuru suâ *v.* 15. 10. *est*, Viri & Fratriç suæ. *v.* 16. Exceptio autem illa *Deuter.* 25. *v.* 5. 6. de Fratre ducente Viduam Fratris primogeniti sine Liberis defuncti, non tollit, sed confirmat regulam, & præceptum speciale legem communem: haut aliter Conjugia Fratrum & Sororum germanorum in primâ generis humani propagatione. Jam vero dispensationem de lege prohibente Conjugia Fratrum & Sororum ex hoc speciali præcepto Adami Filiis vi necessitatis naturalis, & legis illius *Genes.* 1. *v.* 28. *crescite & multiplicamini*, coll. cum *Actor.* 17. *v.* 26. *ex uno sanguine*, &c. imposito, Pontificii nec volunt nec possunt exsculpere. Et cur magis ex speciali illo præcepto de Fratris primogeniti Viduâ ἀτέκνῳ ducendâ? 11. *est*, Viri cum Privignâ, aut ejus Filiâ, aut ejusdem Nepte, ex Filio aut Filia. *v.* 17. Atque hi quidem undecim gradus expresse prohibiti. Sunt qui duodecim aut tredecim numerârunt: sed minus accuratè. Ex Pontificiis Casuistis & Canonistis, qui 12. impedimenta numerant, addunt ex *v.* 19. Mulierem ex menstruo immundam. Sed hoc non magis facit ad species & gradus propinquitatis carnis, *v.* 6. de quâ hic quæritur; quam sequentes prohibitiones *v.* 20. & seqq. Ex undecim illis gradibus prohibitis.

7. sunt Cognationis
- In lineâ rectâ; *primus*, *quartus*
- In lineâ transversâ
  - æquali, *tertius*, *quintus*,
  - inæquali, *sextus*, *septimus*,

4. sunt affinitatis
- In linea rectâ, *secundus*, *nonus*, *undecimus*.
- In lineâ transversâ
  - æquali, *decimus*
  - inæquali, *octavus*.

II. *Quæst. Utra supputatio graduum juridica an canonistica in quæstionibus de incestu sit præferenda? Resp.* tangunt hanc quæstionem ex Theologis *Bellarminus Lib.* 1. *cap.* 26. *Melanthon in Exam. cum Pezelio in Commentariis ad dictum Examen. Chemnitius in loc. comm. part.* 3. *loco ult. Johann. Gerhardus in Loc. comm tit. de Conjugio. Tarnovius Lib.* 1. *cap.* 52. Ex Jureconsultis *Hotomannus de Castis Nupt. part.* 2. *cap.* 3. *Albericus Gentilis de Nuptiis lib.* 5. *cap.* 6. *Carpzovius in Dispp. de Usu practico Arboris Consanguinitatis & Affinitatis in foro Saxonico a.* 1648. *part.* 1. Theologi cum Canonistis in sua supputatione respiciunt potissimum Conjugia; ideoque graduum supputationem canonicam præferunt. Jureconsulti imprimis respiciunt successiones in bona

 de-

defunctorum: & consequenter suam supputationem preferunt: consentiente ipsis *Beza pag. 22.* & *Cotterio in tract. gallico de gradibus*, &c. *cap.* 10. Nos putamus in hoc negotio parum nobis laborandum esse unde inchoetur primus gradus, & quo numero is sit designandus; modo undecim illi gradus prohibiti ex *Levitic.* 18. discantur, & analogicè alii omnes inde colligantur.

III. *Quæst. An Incestus non tantum censuris ecclesiasticis sit coercendus, sed & in foro politico graviter puniendus? Resp.* quod ad censuras ecclesiasticas, supra dictum est, non esse in communionem ecclesiasticam recipiendos, aut in ea retinendos (saltem communiter; aut ordinariò) quicunque in Conjugio incestuoso contra jus divinum *Levit.* 18. aut in aliâ quavis illegitimâ & scandalosâ cohabitatione perseverant. In Ecclesiâ nostrâ nullæ obtinent & vigent Papales dispensationes, nulla Juris canonici indulta. Quod ad pœnas à Magistratu infligendas recurrendum ad sanctiones jam conditas, aut porro à supremis cujusque Nationis, Regionis, terræ potestatibus condendas. Variæ à *Cypraeo Lib.* 2. *cap.* 6. §. 1. referuntur: qui videndus, aut *Tholosanus Lib.* 9. *c.* 11. cum *Lib.* 36. *c.* 7. Contra Incestus ex consanguinitate in lineâ rectâ, Parentum & Liberorum sive intra sive extra Conjugium, apud multas Gentes legibus excultas, pœnæ non statuuntur: haut aliter ac Solon parricidii pœnam nullam se statuisse dicebat, quod putaret neminem illud commissurum. Quia tamen non desunt abominanda ejusmodi exempla, Magistratus in hâc parte muneri suo deesse non debent: si non legibus ferendis, saltem executione vindictæ. Uti hoc nostrâ memoriâ aliquando factum. Non est ubique consultum de infandis & abominandis quibusdam sceleribus (qualia *Levit.* 18. *v.* 21. 23. & 20. *v.* 13. - 17. referuntur) leges ferri & promulgari: ne prava & inhabitans etiam prædominans concupiscentia irritetur *Rom.* 7. *v.* 8. - 14. aut ne talia dum nominantur, videantur doceri. Exemplis aliis abominationum tum antiquis tum novis prætereitis, tantum ἐν παρόδῳ hic repeto vulgatum illud epitaphium Filiæ Alexandri VI. conscriptum.

Hoc jacet in tumulo Lucretia nomine, sed re
Thais, Alexandri Filia, Sponsa, Nurus.

CAP. IV.

Quæstiones particulares, de impedimentis Fratriæ, Neptis per affinitatem, Viduæ Privigni, &c.

Sequuntur quæstiones quædam particulares, de gradibus Lege divinâ prohibitis, in quibus subindè ab hominibus dispensatum, aut de quibus aliquando dubitatum fuit.

I. *Quæst. An licitum sit Conjugium cum Fratriâ, seu Fratris defuncti Viduâ? Resp.*

Resp. Casus hic agitatus fuit tempore Henrici VIII. Regis Angliæ: qui Fratris sui Arturi Viduam Catharinam dispensante Papâ Romano Julio II. duxerat; eandemque postea ob scrupulum de incestu conatus fuerat repudiare: inque eum finem judicia Academiar. Oxoniensis & Cantabrigiensis, & complurium exterarum, inter quas Parisiensis, exquisiverat: à quibus responsum erat, Conjugium illud cum Catharinâ esse incestuosum; nec posse in eo dispensari. Jesuita *à Lapide in Levitic.* 18. *v.* 18. exprobrat Doctoribus istarum Academiarum, quod Henrici VIII. *angelottis corrupti essent. Sleidanus Lib.* 9. *ad ann.* 1534. communem hanc de largitione opinionem innuit. „ Rex, „ *inquit*, &c. missis internuntiis, per Galliam, Italiam, Germaniam ex- „quirit Theologorum sententias; & Parisienses quidem videbantur approba- „ re (*Divortium scil.*) non sine largitionis opinione; sicut alii plerique. Præter largitionem, alterius cujusdam rationis ventus Parisienses huc propulisse videtur; uti conjicere licet ex verbis *Sleidani pag. sequ.* „ Galliæ, *inquit*, „ Rex Franciscus, non putatur non minimum attulisse momentum ad hoc „ divortium, ut sic illum ab amicitiâ Cæsaris totum averteret. Duæ illæ rationes de hoc mundo, non de Theologiâ etiam Pontifices moverunt: Julium scil. 2. largitio Henrici ad dispensationem: Clementem VII. metus offensionis Cæsaris, ad negandum divortium, quod tamen antea concesserat. De quo vide *Sleidanum*, *Lib. cit.* imprimis *Anti-Sanderum* a. 1593. Cantabrigiæ editum; ubi tota hujus processus Historia plenissimè refertur; & ad finem adjiciuntur, dispensatio Julii 2. data a. 1503. & Bulla Clementis VII. qua irritato Henrici Conjugio cum Catharinâ, secundæ nuptiæ contrahendæ eidem conceduntur: censuræ exterarum Academiarum de Conjugio leviri cum suâ Fratria; Aurelianensis; Facultatis Decretorum Parisiensis; Facultatum Juris Pontificii & Legum Acad. Andegavensis; Facultatis sacræ Theologiæ Universitatis Parisiensis; Facultatis Theologicæ Universitatis Bituricensis; Facultatis Theologiæ Universitatis Bononiensis; Facultatis Theolog. Universit. Pataviensis; Facultatum Theologiæ & Juris utriusque Acad. Tholosanæ. Agmen claudit Sententia diffinitiva Clementis VII. contra dictum divortium Henrici VIII. Romæ publicè in consistorio a. 1532. Martii 23. lata. Rationes generales pro Conjugio Leviri cum Fratria & in reliquis gradibus prohibitis tum lineæ rectæ, tum transversæ (exceptis solum Parentibus & Liberis, & Fratribus ac Sororibus) supra à nobis rejectæ sunt. Specialis ratio, quâ Conjugium Henrici VIII. cum Fratriâ defenditur à *Corn. à Lapide in Levitic.* 18. sumitur ex *Deuter.* 25. *v.* 5. 6. quo textu textum *Levitic.* 18. explicari dicit: ita ut non tantum licitum fuerit, sed & necessarium hoc Conjugium; quo Henricus Fratri primogenito sine relictâ prole defuncto, semen suscitaret. *Cajetanus* a. 1530. *Tractatulum de hoc* *Con-*

Conjugio conscripsit; qui post obitum ejus editus fuit cum *Commentariis in Jobum:* & anno 1652. Lugduni recusus cum *Opusculis Cajetani Tom.3. tract.* 13. Ubi fatetur Conjugium Leviri cum Fratriâ lege divinâ *Levit.*18. *v.*16. esse prohibitum: non tamen omne; licitum quippe & necessarium est, in casu quando primo genitus sine prole discedit, ex *Deuter.*25.*v.*5.6. Quem textum comparatum cum *Math.* 22. dicit intelligendum esse de Fratribus propriè dictis. In Levitico dicit legem ferri de Genere, de Uxore scil. Fratris, non specificando vivi vel defuncti, relictæ prolis aut non relictæ: sed in Deuteron. legem ferri. specificando de Fratre defuncto, & sine relictâ prole, & Viduâ ejus non vetulâ, quæ apta sit ad generationem; ut semen Fratri suscitari possit. Tale ergo Conjugium tot ante dictis conditionibus vallatum (uti loquitur) esse moraliter bonum. *Et si*, inquit, *altius scrutatus fueris, invenies majus bonum moraliter esse in Conjugio sic honestato, quam sit turpitudo consequens Conjugium inter eosdem absolutè.* Hinc ergo concludit non esse tale Conjugium secundum Jus naturæ inhonestum: adhęc non tantum propter suscitatum semen & nomen defuncti, sed & propter aliam causam, secundum Legem divinam & naturalem tale Conjugium honestari. Si enim majus bonum, (commune scil. bonum) quam ex conditionibus *Deuter.*25. expressus exsurgens ex tali Conjugio, potest illud celebrari. Quin & *cap.* 9. huc assurgit, ut dicat sive Lex divina *Levitic.* 18. cum *Deuter.*25. hodie liget sive non liget, Conjugium hoc esse honestum. Si non non ligent, nulla tali Conjugio fit injuria: sin vero ligent, ex *Deuter.* 25. patere, quod diffinitio causæ ambiguæ ac difficilis spectet ad Pontificem, qui dispensando tale Conjugium honestare possit. Hæc summa discursus *Cajetani:* qui totus collabascit, distinctione allatâ inter Jus naturale quod ad Deum, & quod ad hominem: secundum utrumque aliquid est morale. *Illo* Jure, honestari potest Conjugium Fratris cum Sorore; per mutationem status rei seu objecti, quod peculiari seu speciali præcepto divino subjicitur potestati Fratris ad copulam conjugalem; quod alioquin lege generali Fratris potestati non subjicitur. Et sic Filię Adami fuerunt idoneum subjectum Conjugii cum Fratribus. Nec hoc repugnabat Juri naturali quod ad Deum. Quia enim ita factum est, à Deo, sequitur potuisse fieri, & Deum potuisse facere, absque implicatione contradictionis, absque abnegatione sui ipsius. Quomodo occisio Filii innocentis honestata & ab Abrahamo corde peracta fuit *Hebr.* 11.*v.*27. Et contrectatio bonorum Cananiticorum; & Pinehasi Sacerdotis usus gladii *Numer.* 25. *Isto* jure, ut conjugium Fratris cum Sorore, sic nec Leviri cum Fratriâ honestari potest; ita ut prohibitio legis communis ac perpetuę nos constringat; nec quisquam præter eam tale quid agere possit: nisi Deus peculiariter hoc alicui revelaret, & speciali mandato talem materiam lege com-

communem inhabilem & indebitam, habilem & debitam faceret. Quod cum hactenus factum non sit, sequitur lege communi prohibente Conjugia cum Sorore, & cum Fratriâ nos teneri: nec imaginarias rationes à communi bono, à potestate Papæ petitas hic tantum valere, ut non peccatum ex peccato facere queant. Atque hæc communis Nostrorum, sententia. Unus quod sciam, *Melanthon Disputatione & Consultatione scriptâ* a. 1531. 23. Augusti & *Consiliis Theologicis part.* 1. *pag.* 128. insertâ contrariam sustinet. Rationes, hypotheses, & exceptiones ejus cum Pontificiis, quod ad summam rei coincidentes, de novo hic non examinabo. Interim mirari non possum, quomodo inter alia dixerit, Polygamiam non esse contra Jus divinum; & profuturum ad vitandas quasdam offensiones, ut à Rege Angliæ petatur dispensatio Pontificia, *ut permittatur Regi Polygamia*; *idque credo*, inquit, *Romæ impetrari posse. Nam divinum Jus non repugnat*, *& Pontifices ante concesserunt aliis*, &c.

II. *Quæst. An licitum sit Conjugium cum Nepte defunctæ Uxoris? Resp.* Missis Pontificiis ad Papæ dispensationem confugientibus, populari Idiotarum quorundam ex Nostris dubitatione, subinde de hoc casu disceptatum fuit. Neminem tamen ex Protestantibus & Reformatis Theologis novimus qui hic fluctuârit præter *Bezam* & *Sanchium*. Sed nulla fuit ratio.

Nam quod *Beza* illud concedere videtur, id absque solidâ ratione factum. Quod enim adfert, attingentiam inter eos, morte Materteræ aut Amitæ nunc finitam & sublatam, non tantum infirmum est; sed in consequentiâ admodum periculosum. Si enim morte omnis propinquitas per affinitatem cessat, & sic omnis ratio incestus tollitur, quomodo ergo non licebit Vitrico Novercam, hoc est, Patris sui defuncti Viduam, & Leviro Fratriam hoc est, Fratris sui defuncti Viduam, & Nepoti Amitam per Affinitatem hoc est, Patrui defuncti Viduam ducere, & Nurus Socero hoc est, defuncti sui Mariti Patri nubere? Atqui omnia hæc Conjugia à Beza, & quidem merito, incestus damnantur.

Pontificii communiter Conjugia hæc faciunt licita, ex Papæ scil. dispensatione. Nec mirum cum etiam multa alia supra memorata in lineâ transversa tum æquali tum inæquali defendant: cum tamen exsertè prohibita sint *Levit.* 18. *v.* 14. Fundantur autem illæ defensiones in istis hypothesibus, quod varia præcepta *Levitic.* 18. *sint simpliciter judicialia*; & quod *pertineant ad ceremoniam peculiarem ejus Gentis*; & *quod hæreticum sit dicere* gradus illos Lege veteri prohibitos, *nostrâ lege evangelicâ* prohiberi & nos obstringere: apud *Sanchez. Lib.* 7. *disp.* 92. §. 3. 6. Et quidni præstructis his hypothesibus Conjugia Fratrum & Sororum superstruantur. De Carolo Magno refert „ *Antoninus Partis* 3. *part.* 1. *cap.* 11. §. *Tertium est*; quod duxerit Sororem,

„ex quâ genuit Rolandum Filium & Nepotem, ipse Pater & Avunculus: „quia Frater Matris ut dicitur. Et in flagrante Episcoporum, nominatim Romanorum gratiâ fuit, etiàm à Papâ Paschali III. (quamvis hodie inter scismaticos numerato) in numerum Deorum relatus est a. 1164. & tanquam sanctus ab Aquisgranensibus usque in hodiernum diem colitur. Vide 2. *Part. select. Disp. tit. Methodus elidendi successionem*, &c. Nescio tamen cujus fide hæc narret Antoninus. Illius ætatis Historici, & Scriptores vitæ Caroli M. nihil tale, quod sciam, de illo commemorant: sed tantummodo Rolandum fuisse Nepotem ex Caroli Sorore. De Patre vero nihil. Sed redeamus ad conjugium cum Nepte ex Sorore Uxoris defunctæ. Preter modo nominatos, licitum aut dispensabile illud faciunt (quippe Juris divini tabulis non prohibitum) inter Jureconsultos *Petrus Wesembecius Consil.* 23. & *Fichard. Vol.* 2. *Consil.* 68. Dispensatum aliquando fuisse in Hollandiâ, quamvis communi lege prohibitum, testatur *Grotius in Jurisprudentia Hollandicâ* vernaculo idiomate conscriptâ. Credo has dispensationes incidisse in tempus libertatis à jugo Papali & Hispanico, & profectas ab Illustr. & Præpot. Hollandiæ Ordd. tanquam supremis potestatibus religionem reformatam profitentibus, & non sine graviss. Jurisconsultorum consiliis tale quid statuentibus. Quod tamen veritati & rectæ Juris divini interpretationi, meliorique conscientiarum informationi præjudicare non debet: nedum, ut quis illico Theologis meliora ex verbo Dei in foro conscientiæ monentibus μορμολυκεῖον illo de crimine sacrilegii ex Corpore juris terrorem incutere conetur: eo ferre modo, quo Antoninus pro potestate & infallibilitate Papæ insaniens ad quæst. præced. citatus. Antehac in supremâ hujus Provinciæ curiâ simili in casu admissum fuit tale Conjugium. Sed a. 1638. 8. Aprilis ab Illustr. & Potent. Ultrajectinæ Provinciæ Ordinibus decretum fuit, ut super hâc quæstione responsa à Theologicâ Facultate cum Ministris, & seorsim à Juridicâ Facultate cum quatuor eruditis & exercitatis Jureconsultis, & quidem rationibus probè munita postularentur. Quod cum executioni mandatum fuisset à Nobiliss. & Ampliss. Illustr. Ordinum Deputatis 2. Augusti 1637. visum fuit Fratribus mihi scriptionem responsi Ill. DD. Ordinibus tradendi imponere. Quod à me tunc conceptum, ab illis lectum, relectum & unanimiter probatum, ac manuum subsignatione confirmatum fuit. Subscripserant autem Meinardus Schotanus Theologiæ Prof. & Ecclesiastes, Bernh. Bushof, Arn. Teckmannus, Joh. Flaman, Andr. Suavius, Joh. Breierus Ecclesiastæ Ultrajectini, & Ego cum illis. Professores Juris Bernhardus Schotanus & Ant. Matheus cum celebribus Advocatis Arn. Buchelio & Adriano de Raet, in eandem sententiam (uti postea comperi) in quam Theologi determinârant: quamvis Theologi ipsorum deliberationes

ones & responsa, & hi vicissim Theologorum ignorarent. Ex quatuor designatis Advocatis unus per absentiam ab Urbe aut aliam ob causam deliberationi non intetfuerat: alter in contrarium determinaverat & responsum suum seorsim conscripserat; inter alia allegato consensu *Bezæ* & *Zanchii*; ad quod infra respondebitur. His responsis exhibitis & in consessu Ill. DD. Ordd. lectis atque expensis, conditum fuit Decretum Conjugia ejusmodi absolutè prohibens. Et ab eo tempore nunquam in hâc Provinciâ amplius admissa aut dispensabilia fuerunt: quamvis in eâ, & in vicinis Provinciis admissio aut dispensatio aliquoties à nonnullis, sive per ignorantiam sive quod res non esset in integro, ab ecclesiasticis & fervidè atque impotenter postulata fuerit. Responsi nostri, sed contracti & pauculis mutatis, summam hic exhibeo. Quæstio, ab Ill. & Pot. DD. Ordd. proposita his verbis concepta erat ?' *An quis ducere possit Filiam sororis defunctæ suæ Uxoris?*

Negantem sententiam his argumentis confirmabam

I. *Argum.* Quia omnis appropinquatio ad propinquam sanguine, sive extra sive intra prætensum Conjugium, *Levitic.* 18. *v.* 6. prohibetur. Jam vero inter propinquas etiam Amitæ, Materteræ, Neptes *Levitic.* 18. *v.* 12. 13. & 20. *v.* 19. 20. numerantur non tantum tales per Consanguinitatem, sed etiam per Affininitatem. Communis enim regula est secundum quam Theologi & Jureconsulti, & Statuta Hollandica, Zelandica, Frisica, Transisalanica, Ultrajectina in Decreto a. 1584. artic. gradus prohibitos numerant, *Persona addita personæ per carnalem copulam, mutat genus attingentiæ sed non gradum.* Quousque ergo prohibitio procedit in Consanguinitate, eousque etiam procedere debet in affinitate. Nec hactenus dissentit *Jus Canonicum c. porro* 35. *qu.* 5. cujus sensum perspicuè ita proponit *Lancelotus in Instiut. Juris Canonici lib.* 3. *tit.* 13. „ Admonendi etiam sumus, perinde „ virum à consanguineis & propinquis uxoris abstinere debere, & Uxorem à „ propinquis Viri, atque à propriis. Hujus autem rei manifesta ratio illa est; „ quia, si secundum divinam sententiam ego & Uxor mea una caro sumus, „ profecto mihi & illi mea suaque cognatio una propinquitas efficitur.

2. *Argum.* Quia *Levit.* 18. *v.* 14. & 20. *v.* 20. prohibetur Conjugium Viri cum Uxore Fratris Patris sui, hoc est, cum Amitâ: sic enim habet textus דדתך הוא, id est, *Amita tua est:* uti ab omnibus Interpretibus hoc transfertur, & transferendum videtur; ob verba antecedentia, quæ dicunt esse eam nuditatem & Uxorem אחי־אביך, id est, *Fratris Patris tui. Paraphrasis Chald. Jonathani* adscripta, & *Interpretes Latini* & *Vernaculi*, cum *Lexico-graphis* communiter דוד masculinum, quod in genere *amicum* & *dilectum* significat, acceptione exponunt synechdochicâ *Patruum* 1. *Sam.*

 10.

10. *v.* 15. 16. Quod quâ ratione factum sit, fateor me non videre: Nihil enim ex circumstantiis textus adferri potest, quod evincat hanc acceptionem. Et ipsa vox quamvis alibi vel *Amicum*, *dilectum*, vel Patruelem, vel Patruum (uti 1 *Sam.* 14. *v.* 51. coll. cum. 1. *Paral.* 8. *v.* 33.) significet; hoc tamen loco Patruum (πατραδελφον; ut vertit *Aquila*) notare nullâ majori probabilitate dici potest, quam in genere *amicum*, aut οἰκεῖον, id est, *familiarem domesticum*: uti habet vulgata *Versio Græca.* Puto ex conjecturis Rabbinorum hoc profectum: uti ex Rabbinizante *Jonathanis Paraphrasi* facile colligitur; & *Vatablus in Notis suis*, satis innuit. Nihil tamen habet *Commentarius R. Levi ben Gerson ad locum*: nec *Kimchi* illud exsertè definit. Solus ex iis qui mihi nunc ad manum sunt, *R. Sel. ben Melech* (cujus *Commenta. grammaticus in Biblia* a. 1554. Constantinopoli editus, & a. 1660. Amstelodami recusus) exponit per אחי־אבי, id est, *Fratrem Patris sui.* Sed missâ hâc criticâ digressiunculâ, sumimus certum esse prohiberi *Levitic.* 18. *v.* 14. Conjugium cum Uxore *Fratris Patris tui.* Quomodocunque ergo vox דודה *doda* hic vertatur sive specificè & synechdochicè *Amita*, sive genericè cum vulgatâ Græcâ translatione συγγενὴς *cognata*, *propinqua:* habemus tamen argumentum nostrorum in verbis, *nuditatem Fratris Patris tui non revelabis:* & in comminatione, Levit. 20. v. 20. *Vir autem qui dormierit cum Uxore Fratris Patris sui, turpitudinem Fratris Patris sui revelavit; pœnam suam portabunt, orbati morientur.* Unde solidam ducimus consequentiam, Ergo nec nubere potest Mulier Marito vel viduo Sororis Matris suæ, quia ipsius Avunculus est, per affinitatem scil.: fuit enim Maritus Materteræ suæ. Est autem firma hæc analogica consequentia: æque ac illa; Si Vir non potest ducere Sororem Patris aut Matris suæ *Levitic.* 18. *v* 12. 13. Ergo Mulier non potest nubere Fratri Patris sui, aut Matris suæ. Quia idem utrobique gradus attingentiæ est per consanguinitatem. Et sic idem gradus est per affinitatem in casu nostro, & in casu *Levitic.* 18. *v.* 14. expresse prohibito. Et hoc unicum argumentum sufficit huic quæstioni decidendæ. Exceptiones adversus illud infra refutabimus.

3. *Argum.* Quia Vir Sororem Uxoris suæ ducere non debet *Levitic.* 18. *v.* 18. ergo nec Filiam Sororis Uxoris suæ. Consequentia probatur: quia Mater & Filia ad unum genus consanguinitatis, aut affinitatis reducuntur. Idque analogicè colligitur ex *Levitic.* 18. *v.* 17. ubi Vir prohibetur Uxoris suæ Filiam (seu Privignam suam) ducere, ejusque Filiam & Neptem. Et hoc de affinitate in lineâ rectâ. Unde ad affinitatem in lineâ transversâ rectè consequentia ducitur: Matrem si ducere non possum; ergo nec Filiam ejus aut neptem aut Proneptem. „ Sed nec Neptem Fratris vel Sororis quis „ ducere potest, &c. cujus enim Filiam Uxorem ducere non licet, ejus ne-

que

„ que Neptem permittitur. §. *Fratris Instit. de Nuptiis.* Quod etiam ad Sororis Proneptem extenditur *in l. sororis proneptem ff. de Ritu Nuptiar.* Et hoc de consanguinitate. „ De affinitate similiter: Privigna quoque non solum ea „ mihi intelligitur, quæ Uxoris meæ Filia est, sed & Neptis & Proneptis: „ ut nullam earum ducere possim. *L. adoptivus ff. de Ritu Nuptiar.* Ratio ibidem additur: *quoniam Parentis ei loco sum.*

4. *Argum.* Quia naturali Jure decorum & indecorum in *Jure civili L. modo cit.* & *L. si qua* & *L. per adoptionem h. t.* allegatum, etiam in hoc casu attendi debet. Ut enim Conjugium indecorè contrahitur inter Virum & Patrui Viduam, quæ fuit loco Matris, & ipse Amitæ suæ fuit loco Filii: sic pariter Vir indecorè ducit Neptem Uxoris suæ defunctæ, cui ipse per contractam ex Conjugio affinitatem fuit loco Patris; & ipsa vicissim illi loco Filiæ.

5. *Argum.* Generale argumentum contra incestas Nuptias in linea rectâ & transversâ in quibus humana autoritas dispensare non potest, supra propositum & diductum, hic repetatur; & huic casui applicetur.

6. *Accedat* consensus reformatæ Religionis Politiarum, Ecclesiarum, Theologorum, Jureconsultorum: Indico ex omnibus, qui mihi nunc suppetunt, Electoratum Saxonicum apud *Joach. Beust. de Jure Connub. part. 2. pag.* 95. Hollandiam *in Statutis politicis part.* 5. Transisalaniam in *Statutis a.* 1603. *conditis artic.* 22. Ecclesias Belgicas *in Synodo Nationali Middelburgensi a.* 1581, *Quæst. partic.* 88. *in Synodo provinciali Zuydhollandicâ Woerdenâ a.* 1604. *artic.* 27. 28. *Gorcomiensi* 1606. *artic.* 51. *Leidensi* 1639. *artic.* 9. *In Synodo Provinciali Ultrajectinâ a.* 1634. *In Synodo provinciali Geldricâ a.* 1663. Ecclesias Gallicas, testibus *Riveto in Beverovicii Quæstionib. Epistol. pag.* 21. & *Mathæo Cotterio in Tract. gallico de Gradibus consanguin. & affinit. cap.* 12. *pag.* 264. coll. cum *cap.* 27. *pag.* 407. ubi unum atque alterum exemplum referunt, eorum qui dispensatione politicâ obtentâ, in communione de sententiâ Synodorum Nationalium tolerabantur: minime tamen probato Conjugio. Inter Theologos indico *Melanthonem in Consil. Theolog. part.* 1. *pag.* 646. *edit. in* 8. *Zepperum in Legibus Mosaicis lib.* 4. *cap.* 19. *Danhauwerum in Collegio decalogico disp.* 14. *part.* 2. *Pruknerum Centur.* 9. *quæst.* 87. & *ibid.* citatos *Joh. Gerardum loc.* 28. §. 351. *Brochmannum tom.* 2. *Systhem. de Conjugio cap.* 4. *qu.* 43. *Franc. Junium in Quæst M.* SS. quas à Studiosis domesticis propositas determinare solet. quæst. 32. 33. Adde hic relationem Pezelii Melanthonis responso subjectam pag. 646. modo indicata:

„ Quidam Pastor contemnens hoc judicium D. Philippi, duxit in uxo- „ rem filiam sororis suæ conjugis mortuæ. Sed Deus executor suæ legis, „ hunc contemptum punivit. Prima nocte cùm ei pro more solito sponsam

„adducerent, paralysi in dextro latere laborare cœpit. Quo morbo adeò de- „bilitatus est, ut septimo die à nuptiis moreretur.

Ex Jureconsultis indico *Anton. Matheum.* Antecessorem in Acad. Marpurg. & Groninganâ, qui *in Dispp. ad Pandectas disp.* 34. §. 42. non tantum sententiam suam aperit, sed etiam testatur à Facultate juridica Marpurgensi 19. annorum spatio, quo professus erat, semper ad casum hunc oblatum, ita responsum fuisse. *Cypræum de Jure Connubiorum part.* 2. *cap.* 6. §. 2. *pag.* 888. *Carpzovium in Dispp. de Usu practico Arboris consanguinit. & affinit. part. anno* 1648. *disp.* 1. §. 39. Verba ipsius, quæ rationes & citationes continent, in gratiam nostrorum & ob celebritatem autoris hic exscribo: „Non itaque est, quod dubitemus à nuptiis cum conjugis defunctæ sororis „filiâ: patrui viduâ: materteræ defunctæ viduo: & filio gloris abstinendum „fore, scilicet quod omnes hæ personæ in patili affinitatis gradu, secundo „nempe lineæ inæqualis, invicem sint constitutæ. Quo de fidem facit ple- „nissimam *Responsum Consistorii supremi, Superintendenti Havnensi datum die* „5. *Februarii anno* 1620. Dieweil in Ehesachen seitwarts der andere grad uns- „gleicher linien der Schwägerschafft / so wol als dem geblüt nach in göttlicher „heiliger Schrifft / unnd gemeinen auch landüblichen Rechten verbotten; So kan „Andreas K. zu Plessa seines vorigen Weibes Schwester Ursulen Martin T. Doch- „ter zu ehelichen nicht verstattet werden V. R. W. Nititur hoc responsum non „modò jure civili & municipali, de quo forsan minus dubium, ex traditis „*th.* 29. sed & jure divino, quod licet negent Petr. Wesemb. *consil.* 23. & „Fichard. *vol.* 2. *consl.* 68. eò quod in sacro Codice nullibi verbis expressis „connubium hisce personis fuerit interdictum; fallunt tamen, si verba sum- „mi Nomothetæ pensitemus: *Nuditatem patrui tui non revelabis, nec accedes* „*ad uxorem ejus, uxor patrui tui ipsa, Levit.* 18. *vers.* 14. *& cap.* 20. *vers.* 20. „Quibus alios eodem gradu junctos affines inclusos, fatebitur quisque, qui „non modò personarum verbis recensitarum, sed etiam pari in gradu exi- „stentium nuptias lege Mosaicâ *Levit.* 18. *&* 20. prohiberi perspectum ha- „bet, *super th.* 24. Casp. Erasm. Brochmand. *in art. de conjug. cap.* 4. *quæst.* „43. Hafenreffer *in loc. pag.* 634. Chemnit. *de conjug. cap.* 3. *reg.* 10. Ger- „hard. *de conjug.* §. 351. *pag.* 522. Bidenbach. *de caus. matrim. pag.* 50. Al- „ber. Gentil. *lib.* 5. *de Nupt. cap.* 10. *pag.* 549. Frid. Pruckman. *part.* 2. *con-* „*sil.* 11. Cypr. *de matrim. pag.* 689.

Diluamus nunc exceptiones

I. *Except.* Non prohiberi in Scripturâ. *Resp.* Sic communiter excipere solent, quicunque tale Conjugium aut meditantur, aut inierunt, aut initum sive approbatione sive dispensatione aliquâ confirmatum velint. Sed supra ostendimus contineri talem prohibitionem in Scripturâ, quamvis non expressis verbis.

verbis. Quomodo multa ad fidem moresque vivendi pertinentia, illic revera continentur. De quo in 1.*Part. select.Dispp. tit. de Ratione humanâ*, &c.

II. *Except.* Non contineri *Levit.* 18. *v.* 14. nec inde per consequentiam elici posse: quod dispar sit ratio. Prohibetur enim Conjugium cum Amitâ, quod propter ingravescentem Amitæ ætatem, tale Conjugium foret sterile? Sed aliter se habet Conjugium Viri cum Nepte Uxoris. *Resp.* 1. hæc conjectura tam facile rejicitur atque adfertur. Erubescamus sine lege loqui. Nec est excipiendum, ubi lex non excipit. Excipienti incumbit probatio: quam si non præstat, frustranea est exceptio. *Resp.* 2. Exceptio repugnat textui: qui propriè agit de abominationibus Gentilium, carnali scil. commixtione cum propinquis carne *v.* 6. & *seqq.*: non vero de Conjugio ἐντέκνῳ, aut sterili, seu ἀτέκνῳ, hoc est, de Conjugum ἐντεκνίᾳ & ἀτεκνίᾳ. Hoc inde patet, quod sterilitas per accidens Conjugia multa consequens, non facit per prius seu antecedenter Conjugia illa illicita, flagitiosa, & incestuosa. Ratio formalis & distinctiva incestus à licito Conjugio non consistit in sterilitate, quæ incestus pœnale consequens est: uti *Levitic.* 20. *v.* 20. certę speciei incestus talis pœna denuntiatur. Jam vero, ut omne peccatum à pœnâ illud consequente formali ratione distinguitur; & similiter Conjugium à prolis susceptione, atque adeo, omne antecedens à suo consequente, omnis causa à suo effectu: sic incestus à sterilitate. *Resp.* 3. Malè hic prępsupponitur, Conjugia Viri cum Patrui Viduâ naturaliter & ordinariò sterilia esse; atque hanc ob causam prohiberi. Quasi scil. omnes, aut etiam pleræque Patruorum & Avunculorum Viduæ essent ὑπέρακμοι & ad conceptionem naturaliter ineptæ; magis quam Amitæ & Materteræ: quas naturaliter & ordinariò ineptas non esse evincit comminatio sterilitatis iisdem *Levit.* 20. *v.* 20. tanquam peculiaris & θηλάτω mali, facta. Docet insuper experientia non paucas Patruorum aut Avunculorum Viduas ex primis, & præsertim ex secundis aut tertiis Nuptiis, esse juvenculas, saltem non esse ὑπεράκμοι & quasdam defunctarum Uxorum Neptes ex Fratribus aut Sororibus esse provectioris ætatis. Ita ut ineptitudo Amitæ ad generationem, & aptitudo Neptis, non sint, nec possint esse adæquata hujus prohibitionis ratio.

III. *Except.* Non procedere consequentiam analogicam à Patrui Viduâ *Levit.* 18. *v.* 14. ad Neptem defunctæ Uxoris: quod longè dispar sit ratio. Illic enim monstrosa nimis mutatio fieret: quia Amita quæ Viro illi fuerat loco Matris, nunc per novum hoc Conjugium illi tanquam capiti suo subjiceretur. Sed contra Vir ducens Neptem, cui antea fuerat loco Patris, atque adeo illâ superior, maneret in illâ superioritate. *Resp.* Hæc dissimilitudo à *Bellarmino cap.* 26. allegatur tanquam ratio cur *Levitic.* 18. *v.* 14. prohibeatur Conjugium Nepotis cum Amitâ, & non Avunculi

cum

cum Nepte. Sed committitur fallacia non causæ ut causæ. Negamus hanc esse causam; nec ille, aut quispiam cum illo sentiens hoc unquam probabit. *Deinde*, dato à parte Viri in controverso Conjugio indecorum illud tantum non esse: non tamen tollitur à parte Mulieris: quippe quæ deponit reverentiam & subjectionem, quam tanquam Filia Avunculo suo tanquam Patri debuerat, & induit honorem Uxoris, & quasi collateralitatem aliquam, immo & unitatem cum Avunculo suo tanquam Marito. *Genes.* 2. *v.* 18. כנגדו, id est, *coram eo*, *è regione ipsius*, ut sit tanquam *alter ipse*, quæ ideo v. 23. אשה; id est, *Vira* aut *Virissa* gr. *ἀνδρὶς* (sic vertit *Symmachus*) vocatur: & est cum Viro *in carnem unam v.* 24. Hæc collateralis quasi superioritas Viri respectu Uxoris à superioritate ejusdem respectu Filiorum specie distincta scitè sic explicatur à Philosopho Lib. 1 Politicor. cap. 8. *Vir & in Uxorem & filios imperium habet, in utrosque quidem ut in liberos; verum non eodem genere imperii* (Sic gr. οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον τῆς ἀρχῆς, vertit Lambinus): *sed in Uxorem quidem civiliter*, *in Filios verò regiè*. Quomodo autem differat imperium civile à regio, *ibidem* explicat. Hinc est quod indecorum hoc non tollatur respectu Viri: quia depositâ à Nepte Uxoris, quæ erat ipsi loco Filiæ, subjectione, unà deponitur superioritas Viri qui tanquam Avunculus fuerat ipsi loco Parentis. Relata enim se mutuo ponunt & tollunt. Atqui communis regula & Theologor. ex *Levitic.* 18. *v.* 14. & Jureconsultorum est, non contrahendum cum illis qui sunt loco Patris aut Matris, aut Filii aut Filiæ. Et hæc ratio prohibitionis Conjugii cum Privigna aut Nuru, §. *affinitatis*, *Instit. de Nupt. allegatur: Quia utraque Filiæ loco sunt.*

IV. *Except.* Filius Titii ducere potest Filiam Novercæ suæ Semproniæ, non vero Semproniam, hoc est Filiæ istius Matrem, & Novercam suam: unde patet non esse parem rationem Matris & Filiæ. Quid si ergo analogicè hoc applicetur casui præsenti; ut prohibeatur quidem Conjugium cum Amitâ aut Matexterâ per affinitatem, concedatur autem cum Filiâ ejusdem *Resp.* Dispar est ratio. Quia in priori casu sunt personæ merè collaterales; nec invenitur in iis aliqua repræsentatio Parentum & Liberorum, superioritatis & inferioritatis. In posteriori vero casu invenitur. Hinc etiam est, quod ille expressè excipiatur §. *mariti Instit. de Nupt.* & *L. Titia* 134. *ff. de verb. obligat.*

V. *Except.* A sæculari potestate, aliquando dispensatum fuit in tali Conjugio: e. gr. in Galliâ testibus *Cotterio tract. cit. cap.* 12. *pag.* 265. & *cap.* 16. *p.* 407. & *Riveto in Berovicii Quæst. Epistol.* In Hollandiâ & Belgio Fœderato testibus *Berovicio in Quæst. Epistol. & Grotio in Jurisprud. Hollandicâ. Resp.* Super hoc casu variæ quæstiones institui possunt: quæ accuratè distin-

distinguendæ 1. *An* in casu conscientię & in foro poli licitum sit tale Conjugium inire, aut initum continuare. 2. *An* potestas sęcularis in Republicâ illud approbare, aut saltem tolerare possit. 3. *An* Ecclesia ad communionem tales conjugatos admittere, aut ante initum Conjugium in eâ existentes jam post indebitè initum Conjugium in eâ saltem ad tempus aliquod, tam quod ad χρόνον quam quod ad κλῆρον retinere aut per conniventiam tolerare possit. 4. *An* dato in communi Ecclesiæ Membro pro tempore aliquid ab Ecclesiâ tolerari: an eadem Ministrum aut candidatum ministerii tali Conjugio implicitum, ad Ecclesiæ alicujus ministerium vocare; aut in ministerio constitutum in eodem, stante illo Conjugio, tolerare; aut Conjugio illo abrupto & pœnitentiâ peractâ ministerium illi in eâdem illâ Ecclesiâ continuare; aut ad aliam Ecclesiam transferre possit? 5. *An* conveniat sic conjugatum ad munera & dignitates in Republicâ promoveri; aut in iisdem constitutum retineri. Quidquid sit de dispensatione, & quidem Principum aut Magistratuum reformatorum (dispensationes Papales nullo apud nos numero sunt): nihil illæ faciunt ad forum conscientiæ & poli; ut ex peccatis fiant non-peccata. Et hoc est, de quo hic proprie quęritur. Immunitatem à pœnâ temporali, alioquin secundum leges infligendâ præstare potest dispensatio Magistratus, & quidem in locis ditioni suę subjectis: pręterea nihil. Quomodo autem per fautorem quem προσωποληπτην, aut per Consiliarios aliosve Ministros suos, subrepticiè obrepticiè circumventi & malè informati Principes aut Magistratus tales dispensationes aliquando concesserint, non est quod hic multum scrutemur. Notum est quid ferat taxa pœnitentiaria, quid tota Romanæ curiæ negotiatio: & in dispensationibus circa Conjugia nostri hoc satis notârunt; inter eos *Cotterius cap.* 15. Nec planè ἀπίθανον est, nedum simpliciter impossibile, si similia ad curias sæculares aliquando accessum habere aut habuisse putentur. Quod ad Ecclesias nostras, nullæ illic vigant dispensationes circa Conjugia Lege divinâ prohibita. Quid quantum, quamdiu, quomodo tolerent ita peccantes, & quâ moderatione aut quo rigore, pro variantibus circumstantiis, censuras administrent: id propriè ad quęst. de disciplinâ, non vero ad præsentem pertinet. De quo in transitu ad sequentem exceptionem. Saltem Ministrum Ecclesiæ in ministerio non tolerandum, nec ad ministerium denuo post actam pœnitentiam admittendum, sed tantum ad communionem tanquam commune membrum, judicarem. Neque enim ullus est necessitatis casus, aut ullius publicæ & majoris ædificationis spes, quę suadere debeat tali probro, ignominiâ, infamiâ sacrosanctum ministerium onerare. Tolerabant in primâ Ecclesiæ apostolicæ collectione aliquot polygamos, per repudia scil. tunc Judæorum & Gentilium legibus permissa: sed minimè in E-

 pisco-

piscopatu, 1 *Timoth.* 3. *v.* 2. & *Tit.* 1. *v.* 6. Ubi primum requisitum est ut sit μιᾶς γυναικὸς ἀνήρ. Ubi vide *Notas & Commentaria Bezæ*, *Danei*, *Scaligeri*, *Crocii*, *Joh. Gerhardi*; & ex Pontificiis *Cajetani*. Sed quod tum primis illis initiis toleratum fuit ob multa incommoda, quæ conjugiorum in Judaismo aut Gentilismo initorum dissolutionem non permittebant, postea toleratum non fuit: uti *Beza Canones* 3. *&* 7. *Concil. Neo-Cæsariensis* & 1. *Concil. Laodiceni* de bigamiâ hoc sensu accipiendos putat in *Notis ad* 1. *Timoth.* 5. *v.* 9. & pluribus illud explicat *Justellus in Notis ad Codicem canonum*; *Concil. Laodiceni can.* 1. Pontificii tamen, & *Grotius in Notis ad* 1. *Timoth.* 3. *v.* 2. & 5. *v.* 9. & ex antiquis aliqui de digamiâ successivâ, loca illa interpretantur. De quo infra.

VII. *Except. Synodus Gallicana* habita *Montispessuli* a. 1598. *artic.* 19. Mulierem in minori ætate nuptui traditam Avunculo per affinitatem cui etiam Liberos pepererat, postea cognitione veritatis imbutam, ad Cœnæ communionem admisit; teste *Cotterio cap.* 12. Aliâ quadam in Synodo decretum, Centurionem quemq qui Rege dispensante, duxerat Filiam Neptis Uxoris suæ, in communione Ecclesię tolerandum esse: teste *Riveto in Epistol. Quæst. Berovicii pag.* 21. 22. *Resp.* tolerando eum in communione, non appobabant ejusdem Conjugium. De suo casu Rivetus loco cit. refert synodi Gallicanę *sententiâ factum fuisse improbatum*; *judicatum tamen tolerandum eum*, *qui*, *ut loquitur Scriptura*, *in simplicitate cordis sui*, *se huic Conjugio implicuisset*. De altero casu Cotterius cap, 16. pag. 407. *Et etiam ibi* (in Actis synodalibus Ecclesiar. Gallicar.) *dictum est Mulierem ad cœnam Domini admittendam*, *nihilominus absque approbatione Conjugii*. Nulla est ergo consequentia à tolerantiâ Ecclesiæ aut Ministrorum, seu à non negatâ Cœnæ communione, ad facti alicujus honestatem. Sunt multæ hominum infirmitates, sunt quotidianæ incursationis (uti *Augustinus* loquitur) peccata, sunt in Ecclesiâ novè plantata endemia & communis conniventiæ peccata, propter quæ homines non fiunt ἀκοινώνητοι. Aliquando necessitas & prudentia suadent, non evellere zizania *Math.* 13. *v.* 29. quæ ideo zizania esse non desinunt. Loca 1 *Tim.* 3. *v.* 2. & *Tit.* 1. *v.* 6. docent nos in primâ Ecclesiæ Apostolicæ ex Judęis & Gentibus collectione, non potuisse omnes illos, qui antea in Gentilismo aut Judaismo per illicita repudia Conjugiis in foro conscientiæ illicitis se implicuerant, sub pœnâ excommunicationis ad dissolutionem præsentis & repetitionem prioris Conjugii compelli. „In nemine, inquit *Joh. Crocius in Comment.* „*ad Tit.* 1. Christianorum approbatur primævæ institutionis transgressio; „quin potius reprehendebatur in omnibus: sed quod mutari tam subito non „poterat, in recens conversis tolerabatur, præsertim cum ad eam quam

duxerat

„ duxerat in Judaiſmo vel Gentiliſmo dimittendam quenquam cogi, inhu-„ manum videretur. At in Miniſtro prorſus erat intolerabile &c. Addo potuiſſe tunc tales difficultates incidere, unde Eccleſia non potuiſſet ſe expedire. Quid ſi aliqui quia primo marito non tantum, ſed etiam à ſecundo aut inſuper tertio repudiatas Mulieres duxiſſent, aut aliquæ viris ab unâ atque alterâ Uxore ſucceſſivè repudiatis nupſiſſent; à Gentiliſmo aut Judaiſmo converſi ad fidem acceſſiſſent, (uti probabile eſt in 3000. *Actor.* 2. *v.*41. Baptizatis, & Samariæ *Actor.* 8. *v.* 12. & 11. *v.* 21.24. & 13. *v.* 42. & 14. *v.* 1. 21. & 17. *v.* 4. tales non paucos, ſaltem aliquos exſtitiſſe): quid hic feciſſet Eccleſia? an & quomodo illa zizania ſimul & ſemel evulſiſſet? Si dicas, non debuiſſet tales recipere juxta illud, *Turpius eiicitur quam non admittitur hoſpes:* regero, potuiſſe Eccesiam aut Inſpectores Eccleſię talem eorundem ſtatum ignorare;& ſi quorundam cognoviſſent, non potuiſſe ita conſilium in arenâ capere,& miſeros illos ex labyrintho illo educere,præſertim Conjugibus illis ad fidem converſis, & in hoc poſtremo Conjugio tot annis pacificè tranſactis,non ſine ſuſceptis liberis itidem ad fidem adductis aut adducendis: acceſſerit,quod primum Conjugium reſtitui non poſſet; ſive quod repudiantes aut repudiati adhuc in cœcitate Judaicâ aut Gentili conſtituti præſentibus Conjugibus adhærere mallent; ſive quod quamvis forte huc inclinarent, ab illis ſuis Conjugibus per autoritatem Magiſtratus infidelis ſe liberare non poſſent. Militabant enim pro repudiis olim factis, & novis ſuperinductis Conjugiis, pro toto denique polygamiæ magiſterio νόμος καὶ χώρα. Vides ergo in illâ rerum converſione tot tantaſq; difficultates in hoc negotio potuiſſe occurrere, ut Miniſtri Eccleſiarum tantiſper à cenſuris & anathematis per legem caritatis & prudentiæ coacti fuerint abſtinere. Quæ à me dicuntur ut συγκατάβασιν & moderationem Synodi Gallicanæ in peculiari hoc caſu defendam: non vero ut in Eccleſiis noſtris plane canticeſcat: *Quod non toleras malos* Apocal. 2. v. 2. *expurgate vetus fermentum* 1 Corinth. 5. v. 7. & *tollatur è medio veſtri* v. 2.

VIII. *Except.* Beza & Zanchius ejuſmodi Conjugia admittunt. *Reſp.* De Bezâ ſupra reſponſum eſt, ejus ſententiam tali tibicine niti, quem in totâ hâc de gradibus prohibitis diſputatione conſtanter rejicit. Si per mortem ceſſaret Affinitas, ergo nullus Affinitatis gradus in linea tranſversâ & rectâ Conjugium impedire poſſet. Quia ſi e. gr. ut per mortem Patrui tui aut fratris tui, Conjugium inter Patruum aut Fratrem & Uxorem ejus ſolvitur (*Rom* 7. *v.* 1. 2.) ſic & omnis reſpectus & attingentia Affinitatis inter te & Viduam Patrui aut Fratris tui tolleretur: ergo nihil impedit, quo minus ducas Patrui aut Fratris tui Viduam. Quod tamen Beza rectè negat op-

oppugnat. Quod ad *Zanchium*, is *cap. 1. de Incestu Conjugii inter Affines thesi* 1. in genere & *thesi* 4. in specie rectè determinaverat, inter Uxorem Patrui aut Avunculi tui defuncti, & contra inter Patruum & Avunculum tuum & inter Uxorem tuam Viduam esse incestas nuptias, *quia affinitatis ratione Parentum Liberorumve vicem repræsentant, & locum tenent*. Quod ad nostrum casum, de quo *ibidem* quærit, videtur potius aliorum consuetudinem aut sententiam referre, & rem ipsam in medio relinquere, quam judicare. „*Videtur*, inquit, *hoc non inusitatum fuisse apud Romanos*. Et ratio „est, quia licet ego sim illi instar Avunculi, eoque & Patris, tamen quia „defunctâ Uxore, Affinitatis jura inter me & consanguineos Uxoris meæ „soluta esse judicantur: *idcirco posse hoc fieri censent*. Quibus tamen verbis proximè sequentibus obloquitur, negando Affinitatis jura inter me & Uxoris consanguineos solvi, si mihi Liberi ex Uxore defunctâ superstites sint: concedendo tamen solvi, si nulli superstites sint. Ubi talia Conjugia pleraque damnat. In eo tamen hallucinatur, quod excipit ἄτεκνα, & quod in Liberis superstitibus, qui effectum sunt Conjugii, fundet prohibitionem; cùm fundetur in ipso Conjugio, aut potius in carnali congressu sive conjugali sive extra conjugali: uti supra abunde probavimus. Repugnat hæc ratio exceptionis toti disputationi Zanchii de Affinitatis gradibus prohibitis: Neque enim concedit Nuptias, cum Nuru, Fratriâ, Glore, Uxore Patrui, quibus nullæ proles ex defunctis Maritis superstites sunt: quasi scil. per mortem Maritorum omnia Affinitatis jura soluta essent.

IX. *Except*. Non tantum contra hanc prohibitionem sed contra omnes alias (unâ inter Parentes & Liberos exceptâ) est, quod non sit Juris naturalis & universalis: sed solius legis positivæ, & particularis sive forensis sive ceremonialis: quæ tantum posita erat illi populo, non vero nobis sub N. T.: ita ut potestas publica possit in illis mutare & dispensare. Sic communiter *Pontificii* supra indicati & refutati. Cum quibus *Grotius Lib. 2. de Jure pacis & belli cap. 5.* quodammodo videtur συμβολίζειν. *Ibidem* post alios refert facta & exempla Gentilium, quod ad hanc controversiam parum facit: nisi forte ostendere velit prohibitiones illas non esse Juris & legis naturalis. Sed alibi probavimus multa Gentiles fecisse & opinatos esse contra rectam rationem & lumen naturale. *Origenes Lib. 4. c. Celsum*, circa medium, putat factum Filiarum Lothi ἔχειν τινὰ καθ' αὐτὸ ἀπολογίαν, id est, *habere nonnihil ex ipsis circumstantiis, quo excusetur*: ut vertit Hoeschelius in edit. gr.-lat. Augustæ 1605. pro quo antiqua versio Christophori Personæ: *habet enim quod secundum se aliquatenus excusetur*. Quæ inserta est editioni lat. Origenis Paris. apud Badium Ascensium anno 1508. 1519. in fol. *Ibidem* Celso factum Filiarum Lothi immanius Thyestæis facinoribus proclamanti.

manti opponit Græcorum Philoſophos, & ſectam Stoicorum, qui Filiabus miſceri, indifferens eſſe dixerant (gr. εἶπον). Quod peſſimè & non ſine injuriâ Origenis, Chriſtoph. Perſona vertit. *Dixeram equidem cum de indifferentibus ſuo loco tractarem: indifferens eſſe, Filiabus ex ſe quempiam admiſceri, ſi modo res urgeat: tametſi minus id deceat in bene inſtitutâ Republicâ facere.* Primum, de ſuo adjecit *cum tractarem & ſuo.* Grecum εἶπον, quamvis ambiguum, non poterat ob verba proximè ſequentia hic eſſe ambiguum, & in ſingularis numeri primâ perſonâ accipi, quaſi Origenes de ſe ipſo hoc diceret; ſed in plurali 3. perſonæ, ut de Græcis accipiatur. De iiſdem enim loqui cœperat, & loquitur periodis ſeqq. non de ſeipſo. Verba proximè ſequentia ſic ſonant: Καὶ ὑποθέσεως χάριν, &c. παρειλήφασι τὸν σοφὸν μετὰ θυγατρὸς μόνης καταλελειμμένον, &c. quod ſic transfertur à Perſonâ: *Græci vero exempli gratiâ, ut id demonſtrarent indifferens eſſe, ſapientem quem hominem aſſumſerunt, &c. cum Filiâ & ſolâ relictum.* Retulit ergo Græcorum theſim, non ſuam, eorundemque hypotheticam theſios ſuæ demonſtrationem: non ut eam probaret, ſed ut exprobrationi Celſi quod ad factum Filiarum Lothi, quæ putabant ſe ſolos in orbe relictos, κατ' ἄνθρωπον aliquid reponeret. Jam vero ab illo adiaphoro Græcorum, quantum abſit opinio Pontificiorum, ex *Cap. præced.* conſtare arbitror.

Cajetanus in Tract. de Conjugio Henrici 8. *Regis Angliæ* a. 1630. conſcripto (de quo in *Principio hujus Capitis*) ſtrictè diſputat, de Fratriâ Fratris primogeniti Viduâ, ex quâ nulla proles ſuſcepta, ſecundum legem *Deut.* 25. neceſſariò ducendâ. Sed dato hoc ita eſſe: inde tamen conſequentia duci non poteſt ad reliquos gradus prohibitos; nec etiam ad noſtrum præſentem. Diſtinguit enim legem *Levitic.* 18. quæ ſine ſpecificatione Conjugium cum Fratriâ damnat: à lege *Deuter.* 25. quæ tot circumſtantiis vallatum honeſtat & mandat. Circumſtantiæ autem ſunt, 1. ſi Frater defunctus ſit primogenitus. 2. ſi nullum Filium reliquerit. 3. ſi quis Frater ſit ſuperſtes. 4. ſi eâ ætate ſit, ut poſſit generare. 5. ſi ſemen & nomen Fratris ſuſcitare & ſervare velit, & hunc in finem ipſius Viduam ducere. Et hæ circumſtantiæ, inquit, faciebant tunc exceptionem, ſeu aliam legem collateralem: quæ nunc non magis ceſſat quam lex *Levit.* 18. Quod utriuſq; ſit eadem ratio, idem autor, & idem genus præcepti partim ſcil. judiciale partim morale. Rationem hanc addit, Quia ſi tam incertum & particulare bonum (quale *Deut.* 25.) honeſtat illud, quod alioquin in ſe eſſet turpe & in dehoneſtationem Fratris: multò magis bonum commune Patriæ, & ſervandæ pacis inter Carolum 5. & Regem Angliæ honeſtabit. Et hic, inquit, non eſt egreſſus extra terminos, ſed à bono partis ad bonum totius, à minori ad majus. Dixerat *ibidem Cajetanus* Papam autoritativè hæc determinare, Doctores magiſtra-

gistraliter. Sed tales consequentias nectere non docuerat *Cajetanus ad Rom.* 3. *v.* 8. cum explicaret illud: *faciamus mala, ut veniant bona.* Quid si eędem, & longè majores considerationes de hoc sęculo, de bono pacis, de bono publico Conjugia inter Fratrem & Sororem, inter Avum & unicam Filii unigeniti defuncti Filiam in Regnis illis, ubi Fœminæ non succedunt, valerent, An similiter honestari possent? An in priori casu exemplum Filiorum Adami allegaretur? Si *Sanchez aliosque supra cit.* audias, vix ullo in gradu humana dispensatio excluditur. Sed de hoc supra. *Grotius cap. cit.* §. 14. de Viri Conjugio cum Fratris Filiâ non quidem peremtoriè determinat, in partem tamen deteriorem inclinare videtur, cum dicit, ducere Amitam Agnatam vetitum non esse: immo ejus facti apud Hebræos extare exempla. In *Notis ad* §. 14. indicat exemplum Abrahami cum Sara, ex opinione *Fl. Josephi.* „Idem, inquit, post datam legem exempla nobis dat „in Herode, qui Fratris Filiam duxerat, & suam Filiam Fratri Phrecoræ desponderat. Vide *eum. Antiquæ Historiæ* XII. *&* XVI. *Idem* §. *cit.* pro Conjugio Viri cum ἀδελφιδῇ, id est Fratris aut Sororis Filiâ, ut & cum duabus Sororibus successivè haut obscurè stare videtur; cum citat can. Apostolicos (quorum autoritas à Nostris satis excussa) *can.* 19.; & pro iisdem aliisque quibusdam incestis Conjugiis exceptionibus Pontificiorum utatur. Hęc ejus verba:

„ At, inquit, cæteras leges non item, ut quæ cautionem magis contine„ant, quæ cautio etiam aliis modis adhiberi potest. Certe canonibus anti„quissimis, qui Apostolici dicuntur, qui duas sorores alteram post alteram „duxisset, aut ἀδελφιδῆν id est fratris aut sororis filiam, tantum à cl[illegible] arce„tur. Nec difficilis est responsio ad id, quod diximus de peccato imputato „Cananæis & finitimis populis. Potest enim locutio universalis restringi „ad præcipua ejus capitis, ut de concubitu cum masculis, cum bestiis, cum „parentibus, cum sororibus, cum nuptis alienis: in quorum φυλακὴν & „ut Hebræi loquuntur præmunimentum, additæ sint leges cæteræ. Nam „de singulis patribus ne intelligatur, argumento esse potest interdictum de „non habendis eodem tempore in matrimonio sororibus duabus: quod in „commune datum olim humano generi fuisse Jacobi pietas, qui contra fe„cit, credere nos non finit. Addi potest factum Amrami qui pater Mosis „fuit. nam & is ante legis tempora amitam duxit uxorem. sicut materte„ras apud Græcos Diomedes & Iphidamas: Areten fratris filiam Alcinous. „Recte tamen fecerunt Christiani veteres, qui leges non illas tantum in „commune natas, sed alias peculiariter Hebręo populo scriptas sponte sua „observarunt: imo & ad gradus quosdam ulteriores protenderunt verecun„dię suę fines, ut hac quoque in virtute non minus quam in cęteris Hebręos ante-

„ antecederent. Atque id pridem factum magno consensu ex canonibus ap„ paret. Augustinus de patruelium & consobrinorum conjugiis inter Chri„ stianos loquens: *Raro*, inquit, *per mores fiebat quod fieri per leges licebat, „ quia id nec divina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana: veruntaә„ men factum etiam licitum propter vicinitatem horrebatur illiciti.* Hanc mo„ rum verecundiam leges regum ac populorum secutæ sunt, sicut Theodosii „ constitutio patruelium & consobrinorum conjugia vetuit, laudante id fa„ ctum, ut pietatis plenum, Ambrosio. Sed sciendum simul est non quod „ vetitum est fieri lege humana, si fiat, irritum quoque esse, nisi & hoc lex „ addiderit aut significaverit. Canon Eliberinus LX. Si quis post obitum „ uxoris suæ sororem ejus duxerit & ipsa fuerit fidelis, per quinquennium „ eum à communione abstinet: eo ipso ostendens manere vinculum matri„ monii. Et ut jam diximus in canonibus qui Apostolici dicuntur, qui duas „ sorores duxerit, aut fratris filiam, tantum clericus fieri prohibetur.

CAP. V.

De secundis Nuptiis seu Digamiâ, deque Nuptiis Consobrinorum, & aliis quibusdam humanâ lege prohibitis: in se tamen & in foro conscientiæ non illicitis.

I. QUæst. *An lege aliquâ humanâ ex malis moribus vitâ, aut & ob bonum publicum necessariâ, Conjugia in se & per se secundum Jus divinum & naturale licita prohiberi possunt?* Resp. In genere *Aff.* cum omnibus Theologis & Jureconsultis qui de hâc materiâ scribunt. Hæ tamen cautelæ adhibendæ 1. *Ne* leges ferantur ab Ecclesiâ, sed à Magistratu civili. Quod est contra Pontificios, qui totum hoc ad Ecclesiam transferunt: nixi falsa hypothesi, quod Conjugium sit sacramentum. 2. *Ne* Magistratus nimis arctet libertatem Subditorum. 3. *Ne* ferat leges tanquam Persarum & Medorum perpetuas & immutabiles (*Dan.* 6. v. 13. 16.): sed ut cessantibus causis, ob quas leges latæ, etiam cessent leges. 4. *Ne* in casu, ubi minus incommodi & plus boni ex talis Conjugii concessione, quam ex prohibitione resultaret, dispensare graventur.

II. *Quæst: An prohiberi possint Nuptiæ secundæ aut tertiæ?* Resp. *Neg.* 1. *argum.* ex Rom. 7. v. 2. *Nam viro subjecta Mulier, viventi Viro devincta est per legem: quod si mortuus fuerit Vir, liberata est à lege Viri. Proinde vivente Viro Moecha vocabitur, si fiat alterius Viri: sin autem mortuus fuerit Vir ejus, libera est à lege illâ, ut non sit Moecha, si fiat alterius Viri.* Confer 1. Cor. 7. v. 39. *Mulier, quamdiu vivit Maritus ejus*, &c. *si autem obdormierit,*

rit, &c. *libera facta est*, &c. An hos textus dubia moveri possent.

1.*Dub.* An æque hoc de Viro ac de Muliere statuendum. *Resp.* *Aff.* quia utrobique par ratio est: juxta illud 1 *Cor.7.v.2.-5.* Et si necessitas administrandæ rei familiaris ac dubitationis de prole spectetur; citius libertatis illius usus Viro, quam Mulieri concedendus est.

2.*Dub.* An leges civiles, præter tempus dubitationis de prole iis quæ per ætatem idoneæ sunt, ritè præscribendum, annum luctus omnibus Viduis debitè præscripserint, sub pœnâ *L. 1. de secund. nupt. C.* *Resp.* *Neg.* & hic locum habet illud Hieronymi ad Oceanum: *Alia sunt leges Cæsarum, alia Christi; aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit.* Et leges ac mores Gentium in Christianismo, legem hanc satis antiquârunt: ut nihil dicam de Jure canonico.

3.*Dub.* An Marito mortuo, sed paulo post miraculosè suscitato, libera maneat Vidua ejus, ad nubendum alteri cui velit. *Resp.* Pererius in Rom.7. disp.1.num.2. negat tali in casu *futuram Uxorem ejus, quæ ante fuerat.* Ante ipsum Thomas in Comment. ad loc. cit. *Ex quo patet, si aliquis moriatur & resurgat, sicut in Lazaro accidit, non erit Uxor quæ fuerat, nisi de novo cum ipso contrahat.* Paulo post: *aliter autem se habet in sacramentis, quæ imprimunt caracterem, qui est quædam consecratio animæ immortalis. Omnis autem consecratio manet, quamdiu manet res consecrata, sicut patet in consecratione Ecclesiæ vel altaris. Et ideo si baptizatus vel confirmatus vel ordinatus moriatur & resurgat, non debet iterum eadem sacramenta accipere.* Idem statuunt *Lyranus*, & Dionys. Carthusianus ad locum cit. iste subjunctâ hâc limitatione, *in tantum ut si Vir ejus resurgeret, non teneretur eum recipere, nisi ex condecentiâ quâdam, ut dicitur.* Ille vero sub duplici hac limitatione, *nisi de condecentiâ, & superveniente novo consensu.* Sed potior est sententia opposita, hâc ratione, quod Liberi à lege quâ obligantur Parentibus hoc in casu non liberentur: ergo multo minus Uxor à lege Mariti. Ratio consequentiæ est, quia arctior est conjunctio & obligatio inter Maritum & Uxorem, quam inter Parentes & Liberos Genes.2.v.24. *propterea derelinquet homo Patrem & Matrem, & adhærebit Uxori suæ.* Antecedens probatur ex Hebr. 11. v. 35. *Mulieres acceperunt ex resurrectione mortuos suos.* coll. cum 1 Reg.17.v.23. ubi Elias tradens puerum suscitatum Matri dicit: *ecce Filius tuus vivit.* Et 2 Reg.4.v.36. 37. *tolle Filium tuum*, &c. *tulitque Filium suum.*

Aquinas ad locum Heb. 11.v.35. quem sibi objicit, sic excipit: *Sed sciendum est, quod Mulieres non receperunt Maritos suos, sed suos Filios.* *Resp.* Hæc est mera sciomachia: nemo enim adversæ sententiæ, ex illo loco immediatè & directè probat, Mulieres recepisse Maritos: sed mediatè & per conse-

consequentiam inde concludunt: si ex suscitatione acceperunt Filios; ergo pariter ex eâdem acciperent Maritos.

II. *Argum.* Ex 1 Timoth. 5. v. 14. *Velim igitur juniores* (Viduas scil.) *nubere, liberos gignere, domum administrare, nullam occasionem adversario ad conviciandum.* Nihil ergo in secundis nuptiis inhonesti; nec datur adversariis, occasio conviciandi. Recentiores Pontificii *Corn. à Lapide* & *Magallianus in Commentar. ad locum cit. suasionem, indulgentiam, consilium, remedium* hic anxiè inculcant; ut à præcepto apostolico distinguant: citatis quibusdam Patribus. Sed non distinguunt præceptum in absolutum & hypotheticum. Absolutè quibusvis hominibus Conjugium non præscribitur: sed *hypotheticè*, & positis ponendis præscribitur. Si aut Prolem quis desideret, aut castitatum conjugalem in prophylacticom adversus tentationes incontinentiæ; aut societatem & auxilium in convictu domestico & rei familiaris, etiam negotiorum & mercaturæ, & cujuscunque artis lucratoriæ administratione, aut Prolis Proliumve ex priori Conjugio, commodiorem educationem; aut omnia illa simul: utique jam sciat præscribi sibi à lege divinâ, & naturali honestum Conjugium. Hoc enim ad necessitates illas supplendas, & ad commoda huic ærumnosæ vitę paranda divinitus ordinatum est. Ita ut pessimè a Magalliano verbis Hieronymi dicatur: *concessit digamiæ præcepta non bona, & justificationes pessimas: ita secundum indulgens Maritum, ut & tertium, si liberet etiam vicesimum, ut scirent sibi, non tam Viros datos, quam adulteros amputatos.* Quasi scil. medium non daretur inter honestæ Viduæ Conjugium & inter adulterium, casus scil. viduatus: quem tamen occasione divinitus oblatâ ob aliquam ex rationibus modo allatis, cum honesto Conjugio mutare potest, quamvis virilis congressus minimè appetens. Detur e. gr. Regis aut Principis Filius jam in Clero constitutus, non sine voto cœlibatus, qui tamen, quamvis à Mulierum consortio alienissimus, & continentissimus, mortuo Fratre natu maximo Regno aut Principatus designato hærede, aut mortuis Fratribus regiisque Liberis omnibus, per dispensationem Papæ primam Uxorem ducat, & hâc sine Prole mortuâ secundam; an ille credere debebit, sibi non tam Uxores datas, quam adulteras amputatas? Præcepta de resipiscentiâ aut (ut ipsorum stylo utar) de confessione auriculari, deque satisfactione, sunt hypothetica, & non nisi ex hypothesi commissorum peccatorum mortalium obligant: ergone sunt *præcepta non bona, & justificationes pessimæ*? Ergo ne illud *vade & ostende te Sacerdoti*, id est, confitere ipsi peccata tua, (juxta sensum allegoricum) non erit præceptum bonum, sed tantum suasio, indulgentia, &c.?

III. *Argum.* Ex Hebr. 13. v. 4. *honorabile est inter quosvis Conjugium, & cubile impollutum: scortatores autem & adulteros damnabit Deus.* Hic sine

ullâ exceptione Conjugium dicitur *τίμιος*; cui tanquam *ἄτιμοι* opponitur scortatio & adulterium. Jam vero Conjugium secundum aut est Conjugium, aut non est. Si est, ergo est *τίμιος*. Si non est; ergo ad scortationem, aut adulterium, aut concubinatum, similemve illegitimam cohabitationem, referri deberet. Quod absurdum. Ubi autem lex non restringit aut excipit, non est excipiendum.

IV. *Argum.* Non est inhonestum si qui aut quæ ad Conjugium idonei, & in primo flore ætatis, sine Prole viduati, generationem Liberorum, & generis humani, atque Ecclesiæ propagationem intendunt, juxta ordinem in primâ creatione constitutum Genes. 1. v. 28. *& benedixit eis Deus, & dixit ad eos Deus: crescite & multiplicate vos*, &c. Et hunc in finem ad secundas nuptias se conferant. Quis dicet hæc esse *precepta non bona*, & *justificationes pessimas*; quæ per indulgentiam & meram conniventiam Conjugium concedunt? *non Viduas*, inquit Hieronymus Epist. 11. ad Ageruchiam & cum eo A Lapide in 1 Timoth. 3. v. 14., vetat esse Paulus, *sed adulteras: quia melius est, digamum esse quam scortum.* An ex seipso Hieronymus tales judicabat omnes, qui eâ intentione, ut dixi, & sæpe superiorum precibus aut mandatis, & boni publici necessitate compulsi secundas nuptias amplectuntur? Quid diceret de Abrahamo jam sene decrepito Keturam ducente?

V. *Argum.* Honestum est homini remedio, incontinentię divinibus monstrato, concesso, præscripto uti; hoc est, Conjugio: Ergo etiam Viduis hoc honestum est; uti contra turpe est sapientissimum hoc Dei consiliam non sine superbiâ & vanâ sui fiduciâ spernere. Deus melius novit hominem, & quid sit in homine, quam ipse homo. Esse autem consilium hoc divinum, hoc est præceptum hypotheticum à Spiritu S. per Apostolum illo spiritu infallibili præditum & actum 1 *Corinth.* 7. *v.* 40. cum 2 *Petr.* 1. *v.* 21. constat ex 1 *Tim.* 5. *v.* 14. & 1 *Cor.* 7. *v.* 9. Ne quis autem ad posteriorem locum excipiat, hoc Virginibus dictum, non Viduis: regero analogice non tantum à Virginibus ad Viduos & Viduas, imprimis juniores, discurri debere; sed insuper à minori necessitate ad majorem argumentandum esse: Si experientiam & *Chrysostomum* audiamus citatum & laudatum à Corn. à Lapide in 1 Timoth. 5. v. 14. *Adde Apostolum loqui de Adolescentulis, non Virginibus, sed Viduis: in quibus ob habitum Conjugii difficilior & periculosior est continentia: ut dixi ex Chrysostomo. Unde etiamnum in multis monasteriis Virginum non admittuntur, vel agre admodum Vidua, quia vix assurgunt ad puritatem Virginum, quin in verbis & gestibus conjugem & conjugium redoleant*, &c. Atque hactenus veritatem sententiæ nostræ probavimus.

Oppositam tenent Pontificii, qui incontinentiæ infamiâ secundas nuptias

nuptias denigrant, & tanquam minus malum tolerabiles tantum faciunt: uti ex dictis quorundam antiquorum, imprimis *Tertulliani* & *Hieronymi*, huc tractis & adoptatis apparet. Magallianus in Comment. ad 1 Timoth. 5. v. 14. citat ex Hieronymo ad Geruntiam, hæc verba Paulum explicantia: *volo adolescentiores nubere*; addit, *quia nolo eas fornicari*, & *quia tolerabilius* (N. B.) *est digamam esse*, *quam scortum*, *& secundum habere virum*, *quam multos adulteros*. Et infra: *Aliud est*, *quod vult Apostolus*, *aliud quod cogitur velle. Ut enim concedat talibus secunda matrimonia*, *mea est incontinentiæ*, *non illius voluntatis. Vult enim omnes esse sicut seipsum*, *& ea cogitare quæ Dei sunt*, *& solutos nequaquam alligari: sed si labentes per incontinentiam*, *ad barathrum stupri viderit pervenire*, *ligamine porrigit manum*, &c. Quis ferat hæc verborum portenta? Ergone omnes honestæ tum Viduæ tum Virgines, si Pauli exemplum non imitatæ nubant aut nuptum dentur, ex barathro fornicationum aut adulteriorum per Conjugium educuntur, aut præcipitio istarum abominationum, in quod jam jam ruituræ essent, præripiuntur? An non multę in domino nubentes, contra superbum & contentiosum illum virginitatis affectatorem, non tamen custodem exclamare possent, *Hic pietatis honos*, *sic nos in sceptra reponis*! Adde nunc rhetoricationes *Hieronymi in Tom.* 1. *in cit. Epist. ad Gerontiam de Monogamiâ*; *in Epist. ad Demetriadem de servandâ virginitate*, *in Epist. ad Furiam de servandâ viduitate*; & *Tom.* 2. *de Excellentiâ virginitatis adversus Jovinianum.* Unde abunde constabit quam *honorabile* illi fuerit Conjugium tam primum quam secundum. Sed satis superque hæc excussa & protrita sunt ab Antagonistis Papatus supra *Sect.* 1. *cap.* 1. citatis. Ne quid autem choragio huic desit, ad Montanum hujus μισογαμίας Patriarcham ascendendum est, de quo *Epiphanius*, *Augustinus*, *aliique hæresiωn Scriptores*; cujus doctrinam hâc in parte expressit *Tertullianus* jam factus Montanista *in Lib. de Monogamiâ*. *Jus canonicum c. ut bigami*, & *c. de digamis* 27. *qu.* 1. bigamos ad sacerdotium non recipit, & ipso jure à divinorum celebratione suspensos dicit. Similia habet *Jus Orientale Græcorum Tom.* 1. *lib.* 8. *pag.* 494. ubi citantur *Can.* 17. *Apostolorum*, *Can.* 12. *Basilii*, 79. *Novell. Principis Leonis* dicti sapientis; ubi tamen mitigat pœnam *Novell.* 6. *Justiniani c. Cæterum si quis impositam.* Quamvis autem Pontificii secundas nuptias tantum infamare putentur, quod à clericatu bigamos excludant; rationes tamen & autoritates *Tertulliani*, *Hieronymi*, &c. & *Concil. Neo-Cæsar. & Laodic.* quas allegant, ad quosvis bigamos infamiam extendi docent. Idem dici potest de Græcis, in quorum *Nomocanone à Photio & Balsamone* edito tit. 8. *cap.* 16. ubi *Can.* 7. *Concil. Neo-Cæsariensis* sic explicatur *quod clericus convivari non debeat cum nuptias iterante* gr. τῷ δευτερογαμοῦντι: cum *Canon Neo-Cæsar.* habeat εἰς γάμους τοῦ διγαμοῦντος *in*

 nuptiis

nuptiis digamorum. Hunc canonem, non de Clericorum aut ad Clerum eligendorum tantum, ſed quorumvis digamiâ intelligendum eſſe, evincimus ex 1. ejuſdem *Concilii can.* ubi omne Conjugium Presbytero prohibetur. An autem per digamiam illic notetur ſimultanea, an ſucceſſiva, diſceptatur. Pontificii & cum iis *Grotius in Notis ad* 1 *Timoth.* 3. de ſucceſſivâ accipiunt: ſed rectius *Beza in Notis*, & *Juſtellus ad canones Eccleſiæ univerſæ ad can.* 1. *Laodic.* docent ſimultaneam illam intelligendam quâ uxore ob quamvis cauſam, juxta leges Judaicas & Romanas legitimè repudiatâ, & alterâ liberè ac legitimè (ἐλευθέρως καὶ νομίμως, in *can. Laodicen.*) ductâ, ſecundum *indulgentiam* à communione non excludebantur; quamvis pœnitentia aliqua imponeretur. *Can. Neo-Cæſar.* 7. & *Laodic.* 1. Et quidquid eſſet de canonibus illis, ſaltem verbo Dei nihil ſive Miniſtris ſive membris Eccleſiæ de abſtinentiâ à digamiâ ſucceſſivâ illic præſcribitur. Quod autem celeberr. *Grotius*, & ex Pontificiis eximius ac plurimæ lectionis Philologus *Priceus in Notis ad* 1 *Timoth.* 3. *v.* 1. & 5. *v.* 9. cenſent digamos ſucceſſivos (ita loquar) ab Apoſtolo *ibidem* excludi à ſacris ordinibus, quod Chriſtiani in nullâ laudis parte Gentibus cedere deberent: id ad meras conjecturas tam facile rejicere poſſumus, ac ab illis adfertur. Fatemur quidem Gentium quarundam conſuetudine & opinione nuptias ſecundas minus honoratas fuiſſe, alicubi etiam pœnis coërcitas, idque ab illo *ibid.* ex *tit. C. de ſecundis nuptiis*, & ſpeciatim de Mulieribus ad Sacerdotia & ſacra admittendis, ex *Pauſaniâ in Achaicis*, *Cicerone Epiſt. ad Atticum lib.* 13. *ep.* 29. *Valerio Maximo Lib.* 2. *cap.* 1. 3. *Feſto*, *Propertio*, *Servio ad Æneid.* 3. *Horatio*, *Catullo*, *Plauto*, *Seneca*; ſed illud omne ad diabolum honorabilis Conjugii à Deo inſtituti detractorem (uti exſertè docemur 1 *Timoth.* 4. *v.* 1. 2.) referimus. Gentilium iſtorum hâc in parte æmulos eſſe Chriſtianos, non magis voluit Apoſtolus; quam Virginum veſtalium, & hodiernarum in Indiâ Viduarum, quas ad partes adducit *Corn. à Lapide in* 1 *Timoth.* 5. *v.* 9. & Gallorum Cybeles Sacerdotum; de quorum caſtitate & caſtratione *Commentar. ad Catulli Atyn & Natalis comitis Mythol. lib.* 9. *c.* 5. & eruditiſſ. *Ouzelius ad Minutii Octavium.* Patrum dicta, *quæ* à *Pontificiis* & *Grotio* citantur, nominatim Tertulliani Montanizantis, non puto ipſis per omnia probari. Eodem illi in errore quod ad intelligentiam Scripturarum *Math.* 19. 1 *Tim.* 3. & 5. & confuſionem digamiæ ſimultaneæ cum ſucceſſivâ verſati ſunt, in quo Pontificii. Quod ad Athenagoram à *Grotio cit.*; non videtur ab illo inſpectus, ſed alienâ fide verba ipſius ſolummodo huc tranſcripta. Habentur ea fere ſub finem Apologiæ: ἢ ἐφ' ἑνὶ γάμῳ. ὁ γὰρ δεύτερος (ſcil. γάμος) εὐπρεπής ἐστι μοιχεία. id eſt, *vel unius nuptiis, copulatur, ſecundæ enim decoram quoddam adulterium ſunt.* Hæc de repudiatis aut repudiantibus & alteri Conjugio impliciris intel-

intelligenda esse ostendunt sequentia, ubi probationem desumit ex Math. 19. *qui enim Uxorem suam dimiserit, & duxerit alteram, adulteratur*, &c. *neque illam dimittere concedens, cujus delibata est pudicitia, neque alteram ducere. Nam qui prima Uxore, etiamsi mortua fuerit, seipsum privat, adulter est, ut quanquam tectus* (παρακεκαλυμμένος), *& manum Dei transgreditur, (quoniam à principio Deus virum & mulierem unam creavit:) carnem autem carne secundum unionem ad mixtionem utriusque sexus communionem solvens.* Paulo post Christianos vocat Eunuchos & μονογάμους, oppositè scil. ad polygamos, repudiantes, &c. Gentiles. Pseudo-Clementis Constitutiones & Canones Apostolorum frustra pro hac causâ allegantur: quo enim in precio merces illæ habendæ sint, invictis argumentis à Nostris ostensum est, & post omnes plenissimè à pereruditо *Dailleo in Pseudepigraphis*. Instat *Grotius in Annotatis ad Cassandrum artic.* 23. *Ecclesiæ morem* Pauli dicta 1 *Timoth.* 3. ita interpretatum esse. Sed ἀθεόλογον est; Ecclesiæ morem facere canonem, μέτρον fidei, & supremum atque infallibilem interpretationis judicem. Quin potius ad legem & ad testimonium? Sedeat inter nos Judex Apostolus, inquit *Augustinus*: & Ecclesię consuetudo ad doctrinam Pauli flectatur ac formetur: non contra. Altera instantia est ex ipso Paulo 1 Timoth. 5. v. 9. Qui Viduam unius Viri uxorem vult eligi, id est, *semel tantum nuptam: neque enim*, inquit, *duos habere Viros Fœminis unquam licuit.* Quid? an tantus & tam vastæ lectionis Philologus & Jureconsultus ignoravit, an vero præ festinatione aut διὰ τὸ πάθος non recordari potuit verborum Tertulliani in Apologet. cap. 6. *Repudium vero jam & votum est, quasi matrimonii fructus.* Ad quæ vide notata, *Heraldo ex Plutarcho* & *L. IX. §. si mulier D. de minoribus.* & *L. 5. D. de repud. L. 5. C. eod.* De Fœminarum repudio *Seneca Lib. 3. de Beneficiis cap.* 16. Numquid jam ulla repudio erubescit, postquam illustres quædam ac nobiles Fœminę non consulum numero, sed Maritorum annos suos computant? & exeunt matrimonii causa, nubunt repudii? ubi Lipsius adducit Juvenalem: *Sic crescit numerus, sic crescunt. octo Mariti, Quinque per autumnos.* Et Martialem lib. 10. *Et nubit decimo jam Telesina Viro.* Adde Martialem lib. 12. *Veterem Proculeia maritum, Deseris*, &c. *Gruterus ad eundem locum Senecæ*, fatetur hæc sibi communicata à *Brissonio in Libro singulari ad L. Juliam de adult.* Nec tantum ea Fœminarum repudia viguisse apud Gentiles, sed & apud Judæos discimus ex Marc 10. v. 12. *& si Mulier dimiserit*, &c. ubi notat *Grotius* exempla Salomes & Herodiadis, quarum illa etiam libellum divortii marito miserat, teste *Fl. Josepho.* Nec desunt exempla Fœminarum Christianarum, Fabiolæ scil., quæ priori repudiato alteri nupserat, apud *Hieronymum in ejusdem Epitaphio*; & alterius Fœminæ Christianæ apud *Eusebium Lib. 4. cap.* 17. Hocque innuit *Eliberini Concil. canon* 8.

Cum ergo ex notatis ad *Marc.* 10. *ad Tertullianum, Senecam, Juvenalem, Martialem, Suetonium in Augusto, Jus Civile, Canones Ecclesiæ Universæ, Canones Eliberinos*, satis superque constet de frequentatis Fæminarum divortiis; illudque à *Brissonio Lib. cit.* & *Justello in Notis ad Canones Ecclesiæ* anno 1610., & ante hunc à *Lechassério* I. C. Parisiensi *in Libro* quodam gallico (indicante *ibid. Justello pag.* 197.), jam pridem satis superque in luce positum sit: & magnam partem illi in memoriam revocârit eximius Theologus *Andr. Rivetus:* mirari lubit, quomodo Vir celeberrimus in angustias illius interpretationis suæ 1 *Timoth.* 5. *v.* 9. nos compingere velit, & causam non causam (incontinentiam scil. infra Fæminas Sacerdotes Gentilium) præcepto huic apostolico assignare. Cum in promtu sit causa, crimen adulterii juxta Jus divinum & naturale, interprete Christo *Math.* 19. quidquid λόγῳ καὶ χάριν hic concederent. Tales ergo volebat eligi Apostolus, quæ à criminibus ejusmodi immunes essent.

II. *Quæst. An per potestates in hoc seculo, contra sextas, septimas, aut ulteriores nuptias ordo aliquis constitui possit? Resp.* Inter Viros & Mulieres distinguendum est. Quod ad illos quia aliquando ob graves rationes Proles & Hæres quæritur, aut, contubernium Uxoris ad Ministerium domesticum & senectutis sublevationem: non puto ipsorum iteratis nuptiis modum ponendum. Quod ad Mulieres, quia ætate graves, præsertim Vetulæ toties nubentes, absque ullâ intentione aut spe Prolis, insuper morbis atque infirmitatibus variis, ipsâque senectute, quę morbus est, plerumque graves & ingratæ sunt vegetis Juvenibus, & experientia docuit raro fausta & felicia esse ejusmodi Conjugia: non esset inconsultum, si tales in fervidâ Conjugiorum iteratione aliquo modo sufflaminarentur. *Hieronymus*, (referente *Danæo in* 1 *Timoth.* 5. *v.* 14.) tanquam rarum exemplum narrat, fuisse Vercellis apud Insubres, quæ septies nupserat. Ego aliud quid referam, quod nostrâ ætate accidit de muliere cauponâ in Hollandiæ vico dicto Sloterdijck inter Amstelodamum & Herlemum, quæ a. 1615. decimo nono Marito nupta erat: uti hoc publicè *Indiculis Chronologicis*, qui cum libellis Almanachicis quotannis edi solent, toto Belgio celebratum erat; Quam ego eodem anno cum aliis quibusdam amicis illac iter faciens, coram vidi, ætate (uti conjicere poteram) nondum sexagenariam. De ejusdem Maritorum numero usque ad 24. aucto videor mihi postea aliquoties inaudiisse: ut & de multorum curiosorum exspectatione quis & quotus Maritus tandem hanc multiviram sepeliret, & de peculiari quodam honore victori à rusticis illic habito.

III. *Quæst. An incestæ sint Nuptiæ Consobrinorum? Resp.* Consobrini sunt ejusdem Avi ex diversis Filiis aut Filiabus Nepotes: nempe in secundâ li-

neâ

neâ transversâ æquali. Qui subdividuntur in *Patrueles*, è Fratribus: *Matrueles* è Sororibus; qui etiam *Consobrini* in jure dicuntur: *Amitinos*, è Fratre & Sorore progenitos. Pontificii non tantum hunc gradum transversum æqualem, sed & alios usque ad septimum jure antiquo, sed usque ad quartum jure hodierno, prohibent. Et hinc est, quòd errore populari aliqui inter nostros hic scrupulum aliquem inveniant. Nos negamus Jure divino, unde de incestu judicandum, tale Conjugium prohiberi: & consequenter illud in foro poli seu conscientiæ esse illicitum. Idem sentit Augustinus Lib. 15. de Civit. Dei cap. 16. *Experti sumus in connubiis Consobrinorum, etiam nostris temporibus, propter gradum propinquitatis fraterno gradui proximum, quam raro per mores fiebat, quod fieri per leges licebat: quia id nec divina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana.* Ubi notat *Ludovicus Vives* ex Plutarchi Quæstionibus Romanis, olim Nuptias cum necessariis prohibitas tunc lege latâ licitas factas. Ex Nostris Theologis *Lutherus de Captivit. Babylonicæ, Melanthon tit. de Conjugio, Brentius in Levit.* 18. *Bucerus in Judic.* 1. *v.* 13. *Calvinus in Levitic.* 18. *Martyr Class.* 2. *c.* 10. *sect.* 47. *Beza de Repudiis, Lavater. in Judic. homil.* 5. *Zanchius C.* 1. *qu.* 2. *thes.* 2. *Zepperus Lib.* 4. *de Legib. Mosaicis cap.* 19. *Bucanus in Loc. commun.* Accedat & Jus civile L. *celebrandis* 19. C. de Nuptiis. *celebrandis inter Consobrinos Matrimoniis licentia legis hujus salubritate indulta est: ut revocata prisci juris autoritate*, &c. *Matrimonium inter Consobrinos habeatur legitimum*, &c. Super quâ lege inter Juristas non parva agitatur controversia. Alii negant Justiniani tempore fuisse permissas; quippe Triboniani figmento legem eam tribuentes, eidemque nomina Arcadii & Honorii Imperatorum præscribenti crimen falsi impingentes. Alii legem non sollicitant, sed ajunt esse speciale Imperatorum indultum, non vero legem universalem. Autores & rationes opinionum habes in *Francisci Florentis* Antecessoris Aurelianensis peculiari *Tractatulo ad Præsidem Henricum Memmium* anno 1643. Francofurti recuso in 8. tit. *de Nuptiis Consobrinorum*, &c. Post quem plenius hoc egit *Jac. Gothofredus* JC. peculiari Dissertatione, quæ cum *Philostorgii Epitome Photiana* anno 1642. edita est. Ubi contendit *Arcadio* legem illam planissimè adscribendam, nec in legis inscriptione, ejusdemque contextu, materiâ, continentiâ quidquam falsi haberi. Quod ut evincat, ex antiquitatibus & jure civili ostendit hæc tria 1. Prisco jure, quod *Theodosii* M. legem præcessit, nuptias illas fuisse licitas. 2. Medio jure per legem *Theodosii* & *Arcadii* anno 384. vel 385. latam fuisse illegitimas, & calumniarum fomentis obnoxias. 3. *Novissimo* jure per legem *Arcadii celebrandis* 19. C. de Nuptiis, fuisse licitas. Quibus peractis, & objectionibus omnibus solutis concludit: *Nobis enim illud hic in præsens abunde, quod certissimis argumentis legem celebrandis Arcadio Imperatori*

tori vindicaverimus. *Albericus Gentilis* in tract. de Nuptiis lib. 5. cap. 11. probat jure naturæ, divino & civili licitas esse. Vetantur tamen nuptiæ illæ jure canonico c. ult. & penult. de consang. & affinit. & qu. 3. & 4. caus. 35. hâc ratione, *sed experimento didicimus ex tali conjugio sobolem non posse succrescere.* Et sacra lex prohibet cognationis turpitudinem revelare. Quin & ad quartum gradum, ex analogiâ scil. quatuor elementorum, immo & ad sextum juxta sex mundi ætates extendi volunt. *Quorum numeri*, ait Seldenus in Analecto Anglo-Britannico lib. 2. cap. 2. *solis accessu recessuque aurei luminis, maximas (ut Angliæ, Franciæ, Hispaniarumque Regna testantur,) sunt passi postaphæreses.* De gradibus illis ad uberiorem dispensationum materiam prohibitis ante ipsum monuerat *Beza Lib. cit.* An reges, & Respublicas aliquid aliud moverit quam concepta per errorem Ecclesiæ autoritas, ego non dicam. Certè libertas populi Anglicani non parum accisa videtur à Canuto Daniæ, Angliæ, & Norwegiæ Rege circa annum 1020. in Angliâ lege latâ *(cap. 7.)* ne quis nuptias intra sextum cognationis gradum contraheret: teste ibid. *Seldeno Lib. 2. cap. 6.* In capitulari Pipini Regis Francorum cap. 1. anno 755. inter alios incestuosos contrahens cum consobrina aut sobrinâ, mulctatur pecuniâ suâ, si quam habet, & si emendare se noluerit, sub mulctâ omnibus mandatur ne eum recipiant, aut ei cibum donent, &c. apud *Goldastum tom. 3. constitut. Imperial. p. 118.* Jus Orientale Græcorum *tom. 1. p. 481.* easdem cum sobrinâ aut sobrini filiâ prohibet, ex decreto Synodi, per legem Manuelis Porphyrogenetæ confirmato. Cur Theophilus Græcus institutionum interpres §. *duorum Fratrum*, de Nuptiis, de fratrum & sororum liberis scripserit ἀλλήλοις οὐ δύνανται πρὸς γάμον συνάπτεσθαι, id est, *inter se matrimonio jungi non possunt* (cum à textu institutionum absit particula negans) Jureconsultis disquirendum relinquo. Sed hodie in politiis & Ecclesiis reformatis tales nuptiæ conceduntur. De quo ex Theologis *Beza p. 50. Zanchius p. 982. edit. in 4. Hemmingius p. 983. Zepperus in polit. Ecclesiast. p. 180. Cotterius p. 202. Joh. Gerhardus loc. cit. p. 526.* ex Jureconsultis *Albericus Gentilis in Lib. de Nuptiis, Cypræus pag. 879. Carpzovius Dispp. cit. part. 1. § 32.* Quo ipso non negamus leges quasdam politicas conjugia consobrinorum prohibentes non sine ratione latas esse & observari in terris protestantium in Germaniâ, in ducatu Slesvicensi, in parte liberæ Reipublicæ uniti Belgii, in ducatu scil. Geldrico: ubi promulgatio ejusdem legis renovata est circa annum (si bene memini) 1626. aut 1627. Hanc enim potestatem Theologi citati *Hemmingius, Gerhardus & Balduinus Lib. 4. Cas. cap. 13. cas. 10.* &c. Magistratui vindicant: Quod ad rationem, quam nonnulli ex Augustino *lib. 15. de Civit. Dei cap. 16.* allegant, eam non arbitror tanti esse. *Ob multiplicandas*, ait, *affinitates, nec habeat duas necessitudi-*

nes

nes una persona, cum duæ possint eas habere, & numerus propinquitatis augeri. Quod si aliquo in casu hoc valere contingat, in aliis tamen & forte pluribus, contrarium prævalet: ita ut haut infrequentes dispensationes concedi conveniat, forte & lege abrogatâ libertati cujusque familiæ hoc relinqui. Ditmarsus in *system. polit. Lib.* 1. & cum atque ex eo *Pruknerus centur. 9. quæst.* 79. dispensationes restringit ad *personas illustres, quando videl. publica salus id ipsum requirit:* exclusis *subditis, horum enim nuptiæ publicam salutem sibi haud habent propositam.* Sed variæ rationes à familiarum & bonorum conservatione, cognatorum unione & pace, aliæque sæpissime suadent, præstare si affinitates non multiplicentur, & consequenter expensæ non augeantur, nec bona familiæ hæreditaria in minutas partes, & tandem in pulverem secentur. Hæ rationes si in illustribus familiis quidquam valent, uti valere debent; quidni suo modo valeant in privatis minorum Nobilium, Senatorum, Patritiorum, Mercatorum, aliorumque Civium Honoratorum familiis? Quod ad me, rationem aliam prohibitionis politicæ nullam aliam (abacto præjudicio ex autoritate antiquorum ut *Ambrosii*, & 6. *Concilii Constantinopolitani* in *Trullo can.* 53. aliorumque sequioribus sæculis celebratorum, & inde Juris Canonici) excogitare potui, nisi quod Adolescentes ac Puellæ Patruorum & Avunculorum suorum ędes familiariter frequentando, absque eâ custodiâ & attentione Parentum, quam circa frequentantes alienos adhibere solent, facile Clandestina Sponsalia absque Parentum consensu & consilio contrahere, nonnunquam & stupra committere possent. Ut ergo occasiones tales præveniantur, arbitror alicubi tales Nuptias prohibitas esse: juxta vulgatum illud: *Ex malis moribus bonæ leges.* Rationes à propinquitate sanguinis, quas Theologi aliqui, *Gerhardus*, & *Pruknerus*, &c. huc advocant prætereo: ut & illam Augustini loc. cit. *Quia nescio quomodo inest humanæ verecundiæ quiddam naturale atque laudabile: ut cui debet causa propinquitatis verecundum honorem, ab eâ contineat.* Nisi quis eo sensu hoc accipiat, quo illud: *bonorum mentium est etiam ibi culpam timere, ubi culpa non est.* Ant. Gubertus Costanus Senator Tholosanus in commentario, de Matrimoniis, Sponsalibus, & Dotibus, anno 1597. Marpurgi typis Egenolphi recuso pag. 133. illud confirmare conatur autoritate Apostoli Andreæ, ex Abdiâ Babylonico lib. 3. certâminis apostolici, ubi refertur verbum divinum factum esse ad Consobrinos jam Nuptiarum diem constituentes, dicens, „ nolite conjungere liberos vestros, donec huc veniat famulus meus An- „ dreas, ipse enim vobis quæ agere debeatis ostendet. Jam autem Thalamus „ præparatus erat, & Convivæ vocati erant, omnisque apparatus nuptialis in „ promtu tenebatur. Interea triduo elapso advenit Apostolus, qui quum au- „ divisset quę gesta essent, Nolite, ait, Filioli, nolite seduci, nolite seducere hos

 Juve-

„ Juvenes, quibus poteſt fructus apparere juſtitiæ. Sed magis pœnitentiam „ agite, quia deliquiſtis in dominum, ut *proximo* (heu vecordiam fabulato- „ ris!) *ſanguine* velletis polluere Conjugia Filiorum veſtrorum, &c. Qui- „ bus verbis citatis ſubdit Coſtanus: *Ergo perſpicuum eſt divino oraculo, & „ apoſtolicâ traditione nos doceri, inter Filios Fratrum illicitas eſſe Nuptias. Tridentina Synodus ſtatuit, ut in ſecundo gradu nunquam diſpenſetur, niſi inter magnos Principes, & ob publicam cauſam*, &c. At quo pudore diſpenſabunt contra divinum oraculum ad Filios Eccleſiæ Novi-Teſtamenti factum, contra determinationem Apoſtoli *Andreæ*, qui in terminis, de Conjugio illo pronuntiabat, referente ibid. Abdiâ. *Neque vero nos Nuptias evertimus, aut vitamus*, &c. *verum inceſta potius damnamus.* De Fabulis, Mendaciis, Abſurdis Hypobolimęi & Apocryphi Abdiæ, conſuli poterunt *Cocus in cenſurâ;* teſtes ex Papatu ibid. adducit, *Salmeronem, Poſſevinum, Baronium, Heſſels, Eſpenceum, Sixtum Senenſem, Bellarminum.* Quibus additur à *Riveto* in Critico Sacro. *Baronius Ann.* 44. §. 44. & 51. §. 51. Et hæc quidem de Jure Divino: De Jure Civili peremtoriè ita diſſertatum à *Jac. Gothofredo Lib. ſupra cit.*, ut nullum dubium ſupereſſe poſſit. *Carpzovius* in diſpp. de practico, &c. Arboris Conſang. & Affinit. Diſp. 1. Sect. 29. Num. 63. *Jure Civili haſce Nuptias prohiberi tantum abeſt, ut potius expreſſis legantur permiſſæ* in §. duorum autem, Inſtit. de Nupt. *Cui vim adhibuerunt manifeſtam Franc. Hottom.* ibid. enunt. 1. & *Antonius Faber Tom. 1. Juriſprud. Papin.* tit. 9. pr. 6. illat. 6. p. 465. *Textum corrigentes, & particulam* (non) *inferentes, quem errorem patefaciunt*, &c. *Cypræus* part. cap. 6. §. 1. num. 19. *idque Conſiliarii Electoralis Saxonici in ſupremo Conſiſtorio extra Electoratum pronuntiando ſecuti fuerunt.* Quamvis ibid. fateatur in *Saxoniâ*, aliiſque omnibus ferè Auguſtanæ Confeſſionis Regionibus, Conjugia illa prohiberi. Videat, qui hoc requirit, Autores ibid. citatos.

IV. *Quæſt. An ducere liceat relictam Viduam Fratris defunctæ ſuæ uxoris? Reſp.* Communis ſententia Theologor. noſtrorum, & Juriſconſultorum affirmat, *Joach. Beuſt* pag. 142. qui ibid. citat *Weſenbecium* & *Scheidwinum.* Adde *Cypræum* & *Carpzovium* lib. cit. Ex Theologis *Beza, Zanchius*, &c. Quia in ſecundo genere Affinitatis ſibi invicem conjuncti ſunt, & Uxoris meæ Affines, non ſunt mei, ſed ejuſdem Conſanguinei, e. gr. Fratres & Sorores, ſunt mei Affines. Ubi ergo duplex intercedit Conjugium, ibi non eſt Affinitas ex altero Conjugio: Quia reſpectu tui non intercedit fundamentum Affinitatis, quod eſt: *Sunt hi duo in carnem unam.*

V. *Quæſt. An Viro ducere liceat Viduam Privigni ſui? Reſp.* Jure Civili hoc prohibitum eſt *L. uxorem ff. de Ritu Nuptiar.* Contra tamen Jure Canonico, iſte caſus non cenſetur prohibitus *c. non debet.* Extrav. de Conſanguinit.

&c

& Affinitat. Ex illâ ratione, quia est secundum genus Affinitatis, per quod Affines Uxoris non sunt Affines Mariti, aut vice versâ. Beza *tract. cit. pag.* 83. „De hoc casu sic loquitur: Exempli causâ, si mei quondam soceri uxor, „ non tamen uxoris meæ mater, sed noverca, fuerit & socero & meæ uxori „ superstes, an ego quondam gener illam potero ducere utpote quæ uxori „ meæ affinis duntaxat fuerit? Respondeo, non videri quidem ullam hîc „ esse propriè affinitatem, sed tamen, quoniam ea quæ fuit uxori meæ no„ verca, mihi fuit instar socrus, utpote soceri mei uxor, prohibere honesta„ tem quominus hoc matrimonium liceat. Itaque rectè de his statuisse vi„ detur Papinianus, his verbis: *Uxorem*, inquit, *quondam privigni conjungi* „ *matrimonio vitrici non oportet: nec in matrimonium novercæ ei convenire*, „ *qui privignæ maritus fuit.* Unde rectè colligit noster Hotomannus, nec „ uxoris quondam soceri cum genero, nec mariti defunctæ nurus cum so„ cru conjunctionem probari posse: quod etiam de uxore quondam sororii „ & leviri, fratriæ denique glorisve marito sit constituendum. Est enim „ hæc regula universaliter vera, Cujus non licet inire nuptias, ejus nec con„ jugis licet; quoniam videlicet uxor pars quædam mariti videtur: estque „ hoc de quo agimus longè diversum & à secundo & à tertio affinita„ tis genere, quod Canonici temerè excogitatum meritò postea abroga„ runt

Joachimus Beust *pag.* 241. ut Bezæ opinionem *hodie in Consistoriis harum terrarum improbari, & Matrimonia in secundo genere Affinitatis tantum concedi ita tamen, ut propter publicam honestatem hoc casu aliter non concedantur, nisi hoc fiat permissione & concessione Magistratus Superioris, singulari aliquâ dispensatione*, &c. A quâ opinione *Beza* non longè abiisse videtur. Nihil aliud enim voluit, quam quod Theologi Augustanæ Confessionis *Gerhardus, Pruknerus, Tarnovius*, alii; & ipse Beust *pag.* 237. *In Matrimoniis conjungendis non solum debet inspici quod licet, sed & quod honestum est.* L. *semper, De Regul. Jur.* Nos censemus absolutè & intrinsecè tale Conjugium, in Foro Poli & Conscientiæ illicitum non esse: interim ubi Lege prohibetur, & dispensatio obtineri nequit, abstinendum est: aut si rationes alicujus omnino ferant, ut tale Conjugium ineat, & si forte res non est in integro, eò se conferat, ubi per leges licitum est.

VI. *Quæst. An Legalis Cognatio ex Adoptione, Tutelâ*, &c. *impediat Matrimonium:* de quâ Lancelotus lib. 2. instit. Juris Canonici tit. 13. *Resp.* Jure Divino minime. Quo tamen præjudicatum nolumus Legibus Civilibus, propter malam consequentiam, non sine ratione olim latis. Assentiuntur ergo Theologi hâc in parte legibus & Jureconsultis: inter quos Tarnovius Lib. 1. cap. 66. pag. 365. „Nostrum de his plura tractare non est, qui, quid in con-

„ ſcientiæ foro fas aut nefas ſit, ſecundum ſcripturam diſquirimus. Illud „ tantum obiter addere non extra rem fuerit, cum juxta Leges Cæſareas „ Adoptio impedimentum afferat, parendum illis hominibus eſſe huic con„ ſtitutioni, qui ſunt ſub Romano Imperio: alios eâdem non obligari ut „ cenſet Dn. Hemmingius pag. 124. de conjug. in octavo. Alicubi ſtatuta „ provincialia idem impedimentum ſtatuunt, ut de Wirtenberg. ordinatione „ aſſerit Bidembach. pag. 73.

VII. *Quæſt. An ſint Cognationes & Affinitates Spirituales, quas ita vocant, Matrimonium impedientes? Reſp.* Ita quidem cenſent Theologi & Canoniſtæ Papatus: Quos ſequuntur ipſorum Jureconſulti: ut videre eſt apud Coſtanum pag. 135. Nos ſupra *Lib. 2. tract. 2. ſect. 3. cap.* 4. illam Cognationem rejicimus. Quæ hic non reponimus. In Eccleſiis Orientalibus eadem obtinet; uti videre eſt in *Jure Orientali tom. 2. pag.* 101. & rationes eorum & Juris Canonici Papalis complexus eſt Coſtanus *lib. cit. p.* 135. 136. „ Quum nihil aliud ſic inducere poteſt paternam affectionem & juſtam „ nuptiarum prohibitionem, quàm hujuſmodi nexus, per quem Deo me„ diante animæ eorum copulatæ ſunt: ut ait Juſtinianus in l. ſi quis alum„ nam. C. de nupt. qua de re extat can. 53. 6. ſynodi, quæ imperante Juſti„ niano, qui ob truncatas nares ῥινότμητος dictus eſt, in Trullo congregata „ fuit. Ε ειδὴ μείζων ἡ κατὰ τὸ πνεῦμα οἰκειότης τῆς τῶν σωμάτων συναφείας, ἔγνωμεν „ δὲ ἔν ποι τόποις τινὰς ἐκ τοῦ ἁγίου καὶ σωτηριώδους βαπτίσματος παῖδας ἀναδεχο„ μένους καὶ τοῦτο ταῖς ἐκείνων μητράσι χηρευσάσαις γαμικὸν συναλλάσσοντας συνοικέσιον. „ ὁρίζομεν, ἀπὸ τοῦ παρόντος μηδὲν τοιοῦτον πραχθῆναι. Contrà facientes vult „ ab hoc injuſto matrimonio deſiſtere, & pœnis fornicatorum ſubjici. In „ Baſilicis apud Harmenopulum lib. 4. tit. 6. Epit. hæc extat conſtitutio: „ Qui ſuſceperit aliquam in ſacro fonte, non poteſt eam uxorem ducere, „ ut quæ ejus filia facta ſit: neque ejus matrem vel filiam: ſed nec filius „ ejus.

„ Memorabilis eſt ſequens hiſtoria, quam refert Balſamon: Maria pepe„ rit Conſtantinum, cujus in ſacta lotione Irenes ſuſceptrix fuit. Deinde „ Conſtantinus genuit Theodorum, & Irene Theodoram: & rurſus Theo„ dora genuit Annam. In ſynodo agitatum fuit, an illa cognatio ſpiritalis „ impediret nuptias inter Theodorum & Annam: & decretum eſt impe„ dire. At Tridentina ſynodus ſeſſ. 24. ſtatuit, ut inter ſuſcipientes & ba„ ptizatum ipſam & illius patrem & matrem, necnon inter baptiſantem „ & baptiſatum baptiſatique patrem ac matrem tantùm ſpiritalis cognatio „ contrahatur.

„ De iis qui nexu ſpiritalis cognationis ob catechiſmum vel ſacram con„ firmationem devincti ſunt, agitur in c. contracto. & c. veniens. ext. de cognat.

„ cognat. spirit. & in c. 1. c. per catechismum. eod. sub tit. & nos commo-
„ diore loco copiosius disseremus. Sed de susceptorum in Baptismo & Confirmatione, Jure & More *supra lib. 2. loco cit.* ex professo egimus. Hic ergo non repetimus.

VIII. *Quæst. An prohibitum sit Nuptias contrahere cum Viduâ aut Viduo Consobrinorum. Resp. Neg.* Si enim Consanguinitas in illo gradu non impedit, ergo nec Affinitas. Hocque Theologi & Jureconsulti Germani pariter nobiscum profitentur: quamvis in Provinciis Electoralis Saxoniæ, & *politicè* & *ecclesiasticè* Conjugia illa prohibita sint: teste *Carpzovio in Jurisprudentiâ Ecclesiasticâ seu Consistoriali Lib. 2. tit. 6. Definit.* 93. 94. Qui *ibid. definit.* 95. indicat pariter prohibitum esse conjugium in gradu Affinitatis tertio lineæ inæqualis; hoc est cum Patris vel Matris suæ Consobrini Viduâ. Rationem ibidem & *definit.* 76. & 77. adfert ex *Augustino lib.* 15. *de civit. Dei c.* 16. ut propter vicinitatem illiciti, etiam ad quod Jure Divino & Naturali licitum est, horreatur; atque ita vallum quoddam ac sepimentum divinæ prohibitioni adderetur.

IX. *Quæst. An prohibitum sit in tertio genere Affinitatis:* hoc est, cum defunctæ *Uxoris Sororis defuncti Mariti Viduâ? Resp. Neg.* secundum Jus Divinum & Humanum. De Humano vide *Carpzovium lib.* & *tit. cit. definit.* 103.

X. *Quæst. An cum Sororis Privignâ? Resp. Neg.* uti *ibid. Carpzovius definit.* 104.

XI. *Quæst. An Privigni cum Privignâ? Resp. Neg.* Et hic nullà difficultas. *Carpzov. definit.* 105.

XII. *Quæst. An Pater & Filius, aut duo Fratres, duas Sorores ducere possint? Resp. Aff. ibid. Carpzovius definit.* 106. cum autoribus *ibid. cit.* Notat *ibid.* à nonnullis dissuaderi, ut *Beza p* 95. *Joh. Gerhardo in loc. commun.* Qui scribit, experientiâ compertum, raro ejusmodi Conjugia fuisse felicia. Quidquid sit, saltem prius videtur non tam decorum & εὐρυθμον esse. Quod ideo dissuaderi potest; quamvis absolutè à nobis prohiberi nequeat. Politia tamen, pensatis omnibus circumstantiis, Lege Positivâ non minus, immo & meo judicio, magis prohibere posset, quam Conjugia Consobrinorum. Sed in hoc, aliisque gradibus non paucis, tantùm Lege Positivâ & Municipali non divinâ prohibitis, ibidem à *Magistratu* dispensari posse concedit *Carpzovius* & variis exemplis docet dispensatum esse *lib. cit. tit.* 7. *definit.* 110. & 113. - 123. Has tamen adjicit conditiones, ut in quibusdam Casibus dispensatio, quantum fieri potest, declinetur *definit.* 123. nec Princeps & Magistratus tam facilis sit ad dispensandum in gradibus prohibitis, *definit.* 124. Et ut Dispensatio Principis petatur in Supremo Consistorio; nec absque

 certâ

certâ pecuniâ vel mulctâ decernatur, *definit.* 125. Sed de his aliisque prohibitionibus & dispensationibus, Theologis & Ministris in Belgio parum est laborandum: quandoquidem nullam ex prohibitionibus Saxonicis in Belgio nostro obtinere memini, exceptâ unâ de Consobrinis, & quidem unicâ solum (ni fallor) in Provinciâ, Ducatu scil. Geldriæ & Comitatu Zutphaniæ; ad quod Ministri istic, & in Confiniis attendere, & Nupturientes tempestivè de eo præmonere tenentur.

CAP. VI.

De Sponsalium Professione, Proclamationibus, Conjugii Benedictione, ejusdem Confirmatione, ritibus, & Convivio Nuptiali.

§. 1. Contracta Sponsalia Desponsati personaliter profitentur coram Synedrio, aut quibusdam Synedrii Delegatis, aut coram Senatu, ejusve Delegatis.

I. *Quæst. Utrum præstet coram Synedrio, an Senatu Professionem hanc fieri. Resp.* Quamvis utrobique fieri possit: mihi tamen & tutius & expeditius coram Senatu ejusve Delegatis fieri videtur: uti hoc in Majoribus Belgii nostri Civitatibus obtinet. Illis enim præsto est Autoritas remittendi, si aliquod sit impedimentum; pro Imperio rigidius examinandi, si quæ dubitatio aut suspicio oriatur; immo & juramentum imponendi, aut sub adjuratione urgendi occultæ veritatis Confessionem; denique Testes citandi, examinandi, & ad juramentum compellendi: siquidem occasio id postulare videatur. Quæ considerationes fortius stringunt; si Concionatores vel soli vel cum paucis Condeputatis Synedrii, promiscuè omnium à Religione & Ecclesiâ Alienorum, etiam Peregrinorum, & quam maximè ignotorum Sponsalia & Matrimonia tractare contingat. Domestici fidei, præsertim in sæculo Honoratiores aut Potentiores sibi plus indulgendum, suum αὐτὸς ἔφα absq; ullâ hæsitatione audiendum, causæ & intentioni suæ nihil accuratiori examine & ἐνδόξως custodiâ vel minimâ specie præjudicandum putant. In perpetuo periculo versatur Concionator, ut aut nimium tribuat illis, qui aliquando invitâ & Lege & Conscientiâ Ministri, sibi nihil non tribui volunt; & consequenter in casu disceptationum super Sponsalibus, προσωποληψίαν committat: aut odium & vexationem sibi, & Ministerio suo contemtum accersat. Ut concludam, quandoquidem penes Magistratum est Jurisdictio cum Imperio; non penes Ministros, sed tantum potestas Precatoria: & quovis dubio incidente, aut contentione, ac contumaciâ partium interveniente, ilico ad Tribunal Politicum mitti solent; poterant omnia hæc commodius & com-

compendiosius à Politicis peragi. Habent Ministri satis quod agant in negotiis magis spiritualibus.

II. *Quæst. An ipsi contrahentes sponsalia, & nomina sua profiteri debeant?* *Resp.* Omnino: ne qua fraus interveniat. Possent enim parentes liberis invitis Sponsalia prætendere, & proclamationes petere: posset altera pars Conjugium affectans, alteram non consentientem hac ratione circumvenire, eique factâ publicâ proclamatione invitum quasi consensum extorquere. An autem coram synedrio aut Magistratu, eorumve delegatis in camerâ ipsorum, an vero domi contrahentium facienda sit illa professio, non est de rei ipsius essentiâ. Possent tales casus incidere, ut domi ipsorum fiat: e.gr. si alter eorum decumbat, & convalescentia ob sonticas causas exspectari non possit: sive quod res non sit in integro; sive quod publici intersit, ne diutius differatur. Nec est de essentiâ rei, an coram vivâ voce, an vero manuum subsignatione, munitâ testimonio publici notarii aut actuarii, proclamationes petant. Posterius aliquo in necessitatis casu subinde fieri necesse est. Si ex.gr. virgo sponsalia contraxerit, cum aliquo Reipublicæ causâ absente: ab illo peti non debet, ut coram se sistat; cum illi hoc tempore stationem illam deserere non liceat.

III. *Quæst. Quid & quomodo cum proclamationes petentibus agendum?* *Resp.* Inquiri potest de annis ætatis; de mutuo consensu; de immunitate à Cognatione aut Affinitate Conjugium impediente; & ab aliis cum quoquam aut quâquam initis sponsalibus; de primis & secundis nuptiis; seu de viduitate deque certitudine & tempore mortis Mariti aut Uxoris; & de liberis, si sint, ex priori Conjugio superstitibus: de Parentum, aut saltem Patris, Tutorumve consensu: de religionis professione & exercitio. Quibus quæstionibus pro re natâ monita & instructiones subjiciantur.

IV. *Quæst. Quid faciendum, cum peregrini ex quibusvis Europæ, etiam remotissimis angulis proclamationes petunt?* *Resp.* Non parvam hic sæpe experimur difficultatem: ita ut bonâ fide & spe peregrinorum, præsertim militarium tempore belli Belgici undique confluentium proclamationes concedi necesse esset: recepto τὸ *quid* pro *quo*, hoc est testimonio aliquo Præfecti Militaris sub quo militabant, aut hospitis, aut Heri cui in opificio famulabantur. Ipsi enim cum affirmarent se cœlibes esse, & parentibus orbos, quâ ratione ulterius de eo inquiri poterat: tenuitate ipsorum non ferente, ut ex Helvetiæ, Galliæ, Poloniæ, Bohemiæ, Styriæ, Borussiæ, Scotiæ, Hyberniæ, &c. obscurissimis sæpe vicis testimonia sibi curarent. Fateor aliquando Ministros ab improbis hominibus circumventos fuisse; ut confirmarent aliquos in matrimonio in fraudem parentum aut uxorum, quos in patriâ suâ reliquerant. Sed hoc Ministris imputari non debet: qui ibant,

quà poterant. Illi cum tanquam Parentibus orbos, tanquam Cœlibes constanter se ostentant; & nemo contrarium ostendit, ne dubium quidem contra tales istic plane Ignotos unquam movet: Deo hoc committendum est. Nullum aliud remedium excogitari potest, quam ut Magistratus in flagitiosà hac fraude deprehensos, graviter puniat.

§.2. Sponsalium Publica sive in Foro, sive in Ecclesiis promulgatio necessaria est, & Moribus nostris obtinet ne præjudicetur Juri Tertii. De iis ergo quæritur

I. *Quæst. Quot Proclamationes fieri debeant? Resp.* Hoc arbitrio Magistratuum & Ecclesiarum relinquendum est. Apud nos constitutæ sunt Ternæ; nec ante eas Matrimonii Confirmatio ullibi admittenda: nisi dispensante, ob rationes, Supremo Magistratu. Quod memini hic aliquando factum.

II. *Quæst. Quantum intervallum inter primam Proclamationem, & Matrimonii Confirmationem intercedere debeat? Resp.* Saltem tantum, ut ii, quorum interest, Parentes scil., & priorum sive Conjugiorum sive Sponsalium, si quæ sint, impedimentum prætendentes, hoc rescifcere queant. Quod si tale quid observatur in Venditione agrorum & domuum *ex decreto* (ut loquuntur): multo magis hoc observandum in hoc negotio; ubi de majori, quam pecuniario damno agitur. Definitum intervallum omnibus ubique & semper præscribi non potest. Rationes tres hujus moris à *Zeppero lib.4. leg. Mosaicar. cap.20.* allegantur: Sed prima sola est adæquata & necessaria; quam nos *supra* & *hic* tanquam solidam recipimus: reliquæ duæ patent exceptionibus.

III. *Quæst. An Sponsus aut Sponsa ex Suggestu proclamata, Divortium à Conjugio petere potest? Resp. Neg.* Nisi alterius partis adulterium, aut malitiosa Desertio, aut pertinax renuntiatio justam præbeat causam.

IV. *Quæst. Quid agendum, si quis obloquatur? Resp.* Partes audiendæ: & si de plano cognosci possit, penes utram partem sit culpa, fideli monitione & instructione ab injustitià retrahendi. Sin minus, aut ipsi acquiescere nolint: ad ulteriorem Magistratus cognitionem & peremtorium Judicium ablegandi.

V. *Quæst. Num alteruter, vel uterque contrahentium, proclamationibus debitè peractis, Sponsaliorum Consummationem recusans, ad eam à Magistratu cogendus est? Resp. Gerhardus loc. 28.* de Conjugio §. 153. 154. & cum eo *Pruknerus centur.8. Quæst.74.* putant non esse consultum, ob majus malum evirandum. Ego malim distinguere: & in casu recusationis utriusque, juxta cum illis consulere, *ut aliò abire jubeantur*; aut alio quovis mulctæ genere perfidia & ἀτοξία talis vindicetur, ad alios in posterum absterrendos.

Sed

Sed in casu unius partis recusantis, idque cum maximâ alterius volentis injuriâ, puto Magistratus esse, potestatem suam coactivam interponere. Quamvis autem metuendum sit, vix fore pacificum Conjugium; experientiâ tamen edocti sumus, ejusmodi Conjugia aliquando satis felicia fuisse, & partem coactam postea grato animo salutaris illius coactionis bonum agnovisse ac prædicasse. Hoc tamen addo, moribus nostris reluctantes vel *directè* & *absolutè* (quod tamen ratius) ad Consummationem cogi: vel *indirectè* & *hypotheticè* ut nullam aliam ducere liceat, & si unquam ducturus sit hanc desponsatam; præterea, tantisper dum differt Consummationem, Pars Innocens dimidiâ parte redituum ipsius aut stipendii militaris fruatur, & si ex præmaturâ conjunctione, Proles nata fuerit; gaudeat aliquando hæreditate. Quibus compulsoriis plerumque recusantes ad saniorem mentem revocantur.

VI. *Quæst. An peractis Proclamationibus ad longum tempus differri possit Consummatio Matrimonii: & si fiat, An Ecclesia, & Magistratus intercedere debeant? Resp. Neg. pr.* Nisi necessitas aliqua dilationem imponat. *Aff. poster.* Quia altera Pars sine necessitate moras nectens, alteram fidelem injuriâ afficit, eamque variis periculis, atque incommodis & molestis suspicionibus objicit; quin tempore nimis diu aut indefinitè protracto, animorum abalienationem parit, & tandem intenti ac promissi conjugii abortum. His malis Personas, Familias, Respublicas turbantibus, quin remedium à Magistratu adhibendum sit, nemo, ut opinor, dubitabit. Memini in Synodo Zuydhollandicâ Brielanâ anno 1623. decretum fuisse, ut apud Magistratum remedia ejusmodi dilationum quærerentur. Directorium Anglia cum itidem dilationem prohibet. *Zepperus Lib. 1. Polit. Eccles. cap. 16. pag.* 182. prudenter monet:

„ Admonebuntur autem simul parentes, ne inita liberorum suorum con-
„ jugia vel disponsationes perficere aut absolvere diu differant. Idque cùm
„ ne ante, quàm par est, ac deceat, hoc est, ante publicas nuptiarum solen-
„ nitates, consuetudine nondum licitâ inter se mutuò jungantur, (id ut ne
„ fiat, magistratus etiam Christiani providere est) tum, nè Diabolus, con-
„ jugii inprimis hostis ἀσπονδος, per sua, quæ ad hanc rem passim obvia &
„ conductitia quasi habet, instrumenta & flabella, amorem conjugalem,
„ inter neogamos, qui per temporis angustiam nondum rectè coaluit, &
„ affinitatem atque amicitiam inter utriusque partis parentes, propinquosque
„ dirimat, simultatesque, suspiciones sinisteriores, aut aperta etiam bella ex-
„ sufflet, taliaque interserat zizania, quæ multo non tempore, aut nunquam
„ etiam radicitus evelli & tolli queant, quemadmodum non semel fieri
„ compertum est. Quare & leges civiles initiatorum Matrimoniorum con-

„ ſummationem maturari volunt. Unde ſtatuunt, ſi ſponſus præſens, & in „ eâdem Provinciâ ſit, nec intra biennium exſequatur nuptias, puellam im-„ punè alii nubere poſſe, quemadmodum lex Conſtantii & Conſtantis „ *Impp. exſtat C. lib. 5. tt. 1.*

§. 3. De ſolenni Matrimonii Benedictione & Confirmatione in Eccleſiis peragenda, quæritur

I. *Quæſt. An & quomodo differant ? Reſp.* Quamvis eodem in actu conjungantur, in dubium tamen eſt ea differre. Benedictio enim opus *purè* ac *formaliter* Paſtorale & Eccleſiaſticum; quod immediatè jure divino à Paſtore peragitur. Supra *lib. 2. tract. 2. cap. 2.* actum eſt de Paſtoralibus Benedictionibus non tantum votivis, ſed & promiſſoriis, denuntiantibus, ſub conditione. Uti ergo toti Eccleſiæ, ſic etiam ſingulis membris benedicunt. Confirmatio autem ſeu ratihabitio ac legitimatio, ejuſdemque ratihabitionis & legitimationis publica promulgatio propriè & directè pertinet ad communitatem & ſocietatem humanam ſeu civilem, ejuſque Præfectos: non vero ad Eccleſiam quà talem. Quamvis enim Conjugium à Deo inſtitutum ſit, & Fœdus Dei dicatur: inde tamen non ſequitur hujus Ordinis in individuo legitimationem ac præfecturam magis pertinere ad Eccleſiam quà talem, quam Ordinis & Regiminis Politici. Hic enim & à Deo eſt inſtitutus, & Magiſtratus Dei Miniſter dicitur *Rom. 13.* Et Fideles Magiſtratum eligunt, ſuſcipiunt, gerunt; haut aliter ac Fideles in Domino nubunt, edunt, bibunt, arma ſumunt, vexillum erigunt, jus dicunt, manibus laborant, &c. Quas tamen actiones & relationes nemo propterea *formaliter* ac ſpecie ſacras dicturus eſt. Quia autem Fideles, in tanti momenti confœderatione adeundâ atque inchoandâ paſtoralem Precationem & Benedictionem jure merito requirunt, eaque ipſis negari nequit: unâ operâ ſolennis Confirmatio ſeu Ratihabitio à Miniſtris delegatâ poteſtate peragitur. Quamvis negare nolim, occaſionem aliquam huic delegationi apud nos datam fuiſſe ab inveteratâ & apud pleroſq; Magiſtratus noſtrates, poſt exactum Papatum tunc adhuc obtinente opinione, Matrimonium eſſe Sacramentum, aut ſaltem eſſe Fori Eccleſiaſtici. Alibi in Politiis Pontificiis, ſed Religionis noſtræ exercitia tolerantibus (uti in Gallia, Pedemontio, Polonia), aliter fieri non potuit; quod Magiſtratus cauſas Matrimoniales ſuo Foro vindicare non auderet, aut non vellet, & noſtri per conſcientias, Foro Romano-Eccleſiaſtico in iis ſe ſubmittere nollent. Confer hujus libri tract. 1. cap. 1.

II. *Quæſt. An Precatio & Benedictio Paſtoralis in Eccleſiâ ſit de Eſſentiâ Conjugii; aut ejus Forma: ita ut irritum ſit Conjugium, ubi abeſt Paſtoralis, ſolennis, Eccleſiaſtica illa Benedictio? Reſp. Neg.* Contra Pontificios: quorum opinio nititur *partim* falſæ hypotheſi, quod Conjugium ſit Sacramentum,

tum, & quod Benedictio *illa instituta sit propter Sacramenti dignitatem* (sic *Sanchez. lib. 7. disp. 82.*): *partim* præsumtæ Autoritati Papali, quod Benedictio *hac firmata sit Euaristi decreto* Epist. 1. ad Episc. Africanos: allegante *Gavanto tom. 1. thesauri sacr. rituum part. 4. tit. 17.* Quid si Reformatis ante aut post Confirmationem seu publicè pronuntiatam Conjugii ratihabitionem nolit Minister quis impartiri illam Benedictionem, idque ob dissensum in dogmatis de corporali præsentiâ in Cœnâ, de Ubiquitate, de Prædestinatione, Perseverantiâ, &c. An putabit, se non esse legitimè in Matrimonio confirmatum? Et quid si ob recusationem Ministri & ab omni Confirmatione rejectionem, necesse sit eos à Magistratu Politico Confirmationem petere: ubi Pastoralis Benedictio, & communis Ecclesiæ Precatio, ipsis obtingere nequit? Quid consilii hic capiendum? An non, æquo animo ipsis ferendum: Quippe certis, non magis nocere ipsis immerito negatam Benedictionem, quam maledictum frustra immissum *Proverb. 26. v. 2.* Videntur tum Jureconsulti tum Theologi Augustanæ Confessionis hactenus à nobis cit. multum in negotio Matrimoniali tribuere Benedictioni Pastorali tanquam absolutè ad confirmationem necessariæ. Quod si de Benedictione præcisè dictâ intelligant, & sub eâ non complectantur Confirmationem seu solennem Ratihabitionis promulgationem ore Ministri factam; utique tali in casu absentiam ejus (si sine meâ culpâ eâ carere debeam) tanti non facerem, ut sine ea illegitimum aut irritum esse Conjugium putarem. Apud nos Pontificiorum & Anabaptistarum Conjugia confirmantur in Curia; ubi nulla Benedictio Pastoralis: quæ tamen ideo non desinunt essentialiter esse legitima.

III. *Quæst. An ergo susque deque habenda Benedictio & Precatio Matrimonialis? Resp.* Minimè: Quis enim pius communem Ecclesiæ pro se sive ægrotante, sive periculosum iter suscipiente, sive Conjugium ineunte, sive Munus aliquod, præsertim Ecclesiasticum, adeunte, Precationem vilipendat? Quis solenne Votum, & Benedictionem, Pastoralem Confirmationem tum præmissam tum submissam, aspernetur? Omnes enim relationes (ut loquitur *directorium cultus publici in Angliâ* anno 1644. editum, & in Ecclesias trium Regnorum tunc introductum) *sanctificantur Verbo & Precibus.* Vide 1 *Tim. 4. v. 3. 4.* & *Quæ part. 3. sel. Disp. de Benedictionibus* ante annos complures commentati sumus. Si quis quærat; Quæ, Qualis sit, ut à superstitiosâ tot Ritibus superstitiosis in Papatu (Quas vide in *Rituali* seu *Pastorali*, & in *Rubricis Missalis, in fine ubi de Missis Votivis*, aut apud *Gavantum tom. part. tit. modo cit.*) vallatâ distinguatur? Commonstro illi Formulas in nostrâ Liturgiâ: Prima est, *Dominus Deus qui eius* (Conjugii scil.) *est autor, idem Nutu suo confirmet: & initium vestrum sit in nomine Domini, qui creavit*

 Cœlum

Cœlum & Terram. Secunda est: *Pater misericordiæ, qui vos gratiâ suâ ad sanctum hunc conjugalis vitæ statum vocavit, veri vos amoris fideique vinculo copulet, ac benedictione suâ prosequatur;* AMEN. Tertia est: *Dominus Deus noster gratiâ suâ vos impleat; detque ut in omni pietate, diuturnam sanctamque vitam una traducatis.* AMEN. Confer cum his Formulas in Confirmatione Ministrorum, Seniorum, Diaconorum usitatas.

. IV. *Quæst. An omnes Infideles, Apostatæ, Hæretici, Heterodoxi, Excommunicati, à Ministris in Matrimonio Confirmandi sint? Resp.* De Infidelibus, e. gr. Judæis, non puto alicubi in Politiis Protestanticis aut Reformatis, hoc Ministris imponi. In quibusdam Fœderati Belgii Civitatibus Pontificios aliosque Heterodoxos illic habitantes confirmant. De Confirmationis actu dubium non ita movetur: Quia *formaliter* & *per se* est Civilis ac Communis, pertinetque ad Potestatem Politicam, à quâ derivatur delegata Potestas (hâc scil. in parte) Ministrorum. Cur autem & quâ occasione, ac necessitate Potestas illa Ministris concessa sit, in principio hujus Tractatus declaratum est. Nec de Precatione ita dubitatur: qui enim conversionem Infidelium à Deo publicè privatimque assiduo petunt, quid ni cum totâ Ecclesia errantibus conversionem & consequenter Benedictiones spirituales & temporales à Deo petant. De usu formulæ precationis in liturgiâ nostrâ, aliter statuendum. Minimè omnium de instructione super Origine, statu, Naturâ & Affectionibus Conjugii atque officiis Conjugatorum, ipsis proponendâ, dubitatur. Sed merito difficultas movetur, quomodo Pastoralis Benedictio super populo Dei ponenda, Extraneis impartienda sit, & quidem sub illâ qualitate & formâ, quia & quatenus sunt *Hæredes gratiæ & vitæ:* & ipsorum Conjugii status ac vinculum, est *sanctum:* uti in Liturgiâ nostrâ verba illa habentur. Omnes promiscuè non esse in Ecclesiis nostris confirmandos, qui se offerunt, colligimus ex variis Gravaminibus, Consiliis, Decretis nostratium Synodorum. In *Synodo Zuydhollandicâ* anno 1623. *Brielæ* celebratâ, cui mihi interesse contigit, ad gravamen, An David Joristæ, aut Henric Nicolaitæ in nostris Ecclesiis aut Formulâ communi in Matrimonio confirmari possent, responsum est in partem negantem. De Papistis vero, non posse omnes absolutè & simpliciter arceri: sed à Synedriis & Classibus prudenter distinguendum esse inter Papistas & Papistas; & quidquid scrupuli in hoc casu superesset, ad Synodum Nationalem referendum esse.

V. *Quæst. An qui nec Baptizati sunt, nec Baptismum recipere volunt, sint Confirmandi? Resp.* Moribus & Facto nostratium negatur. Nisi enim prius editâ Fidei Christianæ Confessione Baptizati fuerint, in nostris Ecclesiis non confirmantur. De Jure quæsitum fuit, & à particularibus Synodis Hol-

landicis

landicis ad Nationalem Belgicam decisio remissa. Anno 1618. solidâ eruditione, prudentiâ ecclesiasticâ, morum gravitate, & multorum annorum meritis in Ecclesias Hollandicas Spectatissimus *Joh. Becius Ecclesiastes Dordracenus* Synodo Provinciali Delfensi scriptum à se super hâc quæstione ex mandato anterioris Synodi conceptum tradiderat; quod Fratres à me ab & ex eâdem Synodo ad Nationalem Dordracenam Delegati, contrahi, & argumenta in formam redigi voluerunt; ut momenta causæ compendiosè, & quasi in tabella oculis exposita tanto compendiosius expendi possent. Diatriben *D. Becii* propriâ ipsius manu exaratam, prout eam ipse μακαρίτης mihi tunc in manum dedit, hic exhibeo.

„ *De Inauguratione Conjugiorum cum sponsis initorum, qui neque*
„ *Baptizati sunt neque Baptismum recipere volunt.*

„ Non decere, ut talia Conjugia in Ecclesia inaugurentur, probatur hoc
„ argumento:
„ Quod Deus in verbo suo prohibuit & damnavit, id citra apertam impie-
„ tatis notam approbari & confirmari nequit.
„ Atqui Conjugia cum Profanis & Alienis à Fœdere suo, quales sunt
„ omnes Contemtores Baptismi, in Verbo suo prohibuit Deus.
„ Ergo talia Conjugia cum Alienis à Fœdere Dei & Contemtoribus Ba-
„ ptismi citra apertam impietatis notam confirmari nequeunt.
„ Minor, sive Assumtio hujus Argumenti liquet ex Testimoniis S. Scriptu-
„ ræ, quibus quævis Fœdera & familiarior Conversatio cum Impiis &
„ Profanis prohibentur & damnantur *Psal.* 1. 1. 2 *Cor.* 6. 14. 2 *Chron.* 19. 2.
„ Ergo & Conjugium (quod Fœderis species est.: ideoque Fœdus voca-
„ tur. *Mal.* 2. 14. adeoque arctissimum inter homines vinculum est. *Gen.* 2.
„ 24. *Matt.* 19. 5.) si cum Profanis contrahatur, Deo displicet.
„ Quocirca Deus in Lege suâ talia Fœdera & nominatim Conjugia cum
„ Impiis & Incircumcisis Gentibus diserte prohibuit *Exod.* 34. (12. 18.)
„ *Deut.* 7. 3. 4.: Additâ ratione à periculo seductionis: Et Patriarchæ a-
„ liique pii in V.T. à talibus Conjugiis abhorruerunt: Abraham *Gen.* 24. 3.
„ Rebecca *Gen.* 27. 48. Et Filii Jacobi *Gen.* 34. 14. *Esdras cap.* 9. & 10.
„ Et qui talia inierunt Conjugia præmium ob stultitiam tulerunt, seducti
„ ad impietatem & Idololatriam. Filii Dei in primo mundo *Gen.* 6. 2. 4. Salo-
„ mo 1 *Reg.* 11. (1. 14.)
„ Talis fructus & hodie ex talibus Conjugiis est exspectandus. Quo-
„ modo enim palam impii & Prophani homines liberos suos in cognitione
„ & timore Dei educarent, cum ipsi Deum neque noverint neque timeant?

 Et

„ Et quid ab illis sperandum aliud, quàm ut sua impietate etiam Conjugem „ seducant? Quocirca etiam in N. T. Apostolus seriò monet, ut in Domino „ Conjugia contrahantur *1 Cor.7.39.*

„ Jam, pro palàm Impiis & Profanis censendos esse, qui neque in infantia „ baptizati sunt, neque jam Adulti baptizari volunt, probatur: Quia Ba- „ ptismus est universale signum Fœderis, omnibus Confœderatis Dei com- „ mune, & necessarium ad Fœderis Confirmationem, quo tanquam tesserâ „ Christiani ab Ethnicis, Judæis & Turcis discernuntur. *Act.2.(38.40.) Gal.* „ *3.17. Rom.8. 3.4. 1 Cor.12.13. Eph.5.26.*

„ Quocirca jam inde à temporibus Apostolorum nulli pro Christianis ha- „ biti; nisi qui Baptismo initiati fuerunt. Et qui vel ex Judæis vel ex Genti- „ bus Christo nomen dederunt, statim baptizari voluerunt *Act.2.41.* qui per „ Concionem Petri ad fidem conversi sunt, & 8.38. Eunuchus Candaces, & „ 10.48. Cornelius, & 18.15. Lydia, & v. 33. Custos carceris.

„ Contra damnantur Pharisæi, qui à Johanne baptizari noluerunt, quod „ consilium Dei spreverint contra seipsos *Luc.7.30.*

„ Idem liquet ex collatione Baptismi cum Circumcisione, ab Apostolo „ institutâ *Col.2.11.12.*

„ Quemadmodum ergo Incircumcisi à Deo judicati sunt Alieni à Fœdere „ ipsius gratuito, ideoque illis exterminatio ex Dei Populo denunciata est: „ *Gen.* 17. 14. Ita & de Alienis à Baptismo idem judicandum. Unde & „ Apostolus: *Eph.2.11.12.* cum essent Incircumcisi, Alienos fuisse à Re- „ publicâ Israëlis & à Testamentis Promissionis, & sine Deo in Mundo.

„ Quocirca *Josua cap. 5. vers. 9.* cum circumcidisset Populum ex Dei „ mandato, dicit Deum ab illis abstulisse dedecus vel opprobrium Æ- „ gypti.

„ Cùm ergo Baptismus successerit Circumcisioni; idem de non Baptizatis „ quod hîc de Circumcisis testantur S. Literæ: Et sicut Incircumcisum esse „ erat opprobrium Ægypti: Ita non baptizatos esse Adultos merito pro „ Turcarum & Judæorum opprobrio habendum.

„ Minimè ergo decet Christianos, cum iis, qui Baptismum recipere no- „ lunt Conjugia contrahere, ne per talia Conjugia fiat commixtio Christia- „ norum cum Alienis à Dei Fœdere, & sic tollatur discrimen inter Christia- „ nos & Barbaros à Fœdere Dei alienos.

„ Quod si verò non decet, Christianos cum talibus Baptismi Contemto- „ ribus qui hoc ipso contemtu se à Fœdere Dei Alienos declarant, Conju- „ gium contrahere: neque in Ecclesiâ Christianâ talia Conjugia inaugurari „ decet, cum Nominis Dei Invocatione & Benedictione: quâ solent in Eccle- „ siâ Conjugia inaugurari. Quomodo enim bonâ Conscientiâ & cum fiduciâ

ex-

„exauditionis nomen Dei invocari poterit, ut tali Conjugio benedicat,
„quod disertè in verbo suo prohibuit.

„ Aut quomodo Benedictio optabitur iis ab Ecclesiâ, quibus Deus maledixit, & exstirpationem è Populo suo minatus est? Quomodo denique „ Deus rogari poterit, ut talibus Fœderis sui & Sacramentorum ejus Contemtoribus benedicat, tanquam Consortibus Fœderis, quam olim Deus „cum sanctis Patriarchis Abrahamo Isaaco & Jacobo pepigit (ut habet „Formula Precum quæ in Confirmatione Matrimoniorum in Ecclesiis „ nostris concipi solent) utque det illis Liberos sanctos, qui palàm impii „sunt & Fœdus Dei prophanè contemnunt?

„ Atque hinc quidem liquet, non tantùm non permittendum, ut qui „in nomine Christi baptizati sunt; nedum, qui Religionem puriorem profitentur, Conjugia ineant cum talibus Fœderis Dei & S. Baptismi Contemtoribus, sed neque, si inter se Conjugia contrahant tales Baptismi „Contemtores, eorum Conjugia confirmanda esse in Ecclesiâ, cum Nominis Dei Invocatione.

„ Etsi enim Conjugium per se honestum est & omnibus licitum *Hebr.* „13. 4. Utpote à Deo etiam ante lapsum institutum, adeoque necessarium „ & à Deo mandatum omnibus, qui donum Continentiæ non habent *1 Cor.* „7. 9. tamen, *ut impuris omnia sunt impura Tit.* 1. 15. ita etiam Conjugia „Impiorum & Profanorum Hominum ipsorum impuritate & impietate „prophanantur & inquinantur: Quia non considerant Dei Ordinationem neque præcipuos Conjugii fines, sed tantum expletionem voluptatum „suarum.

„ Quis enim fructus ex talibus Conjugiis sperari potest, nisi ut mundus „quotidie proficiat in contemtu Fœderis Divini & sacramentorum, & tandem Christianismus in Ethnicam Barbariem convertatur.

„ Experientia certè docet, adversarios Pœdo-Baptismi ita educare Liberos suos, ut nullam Religionem profiteantur, & ne in virili quidem ætate „Baptismum recipere dignentur.

„ 1. *Object.* Etsi nondum sunt baptizati: tamen cùm sint Christianorum „ Liberi, non pro Alienis à Fœdere Dei habendos esse. *Resp.* Non posse „pro Confœderatis Dei haberi, qui non tantùm carent Symbolo illo universali Fœderis Dei: sed & illud aspernantur & contemnunt. Sic nimirum „reipsa declarant se non majoris æstimare Christianam Religionem, quam „ Ethnicorum aut Turcarum Superstitiones. Atque ita reipsa abnegant „ipsam nominis Christi Confessionem.

„ 2. *Object.* Posse hac ratione per Conjuges Baptizatos lucrifieri, qui adhuc à Baptismo Alieni sunt, *Resp.* Multò facilius posse Fidelem Conjugem

ab

„ab Infideli seduci, quam Fidelem à Fideli lucri fieri, juxta comminationem
„Dei *Exod.*37. 15.16, & exemplum Salomonis 1 *Reg.*11.

„ 3. *Object.* Ex 1 *Cor.*7. (14.14) Si quis Frater Uxorem habeat Infidelem,
„quæ ipsi cohabitare velit, ne eam dimittat, &c. Sanctificatur nimirum Vir
„Fidelis per Uxorem, &c. *Resp.* Non de ineundo Conjugio ibi loqui Apo-
„stolum, sed de inito inter Conjuges Infideles, quorum Alter jam consum-
„mato Conjugio ad Christum conversus fuerit, Altero adhuc à fide a-
„lieno. Nam de contrahendo Conjugio eodem capite monet, ut fiat in
„Domino.

„ 4. *Object.* Ab exemplo Abrahami, qui Filio Uxorem delegit ex Consan-
„guineis suis, qui tamen erant Idololatræ *Jos.* 24. 2. Et sic Jacob Uxores
„duxit Filias Labanis Avunculi Idololatræ *Gen.*31. 19. *Resp.* Non tamen
„ita fuisse à veri Dei cognitione Alienos, ut alias Gentes. Jehovam nimi-
„rum adhuc agnoscebant verum Deum, ut videre est, *Gen.* 24.50. & *cap.* 31.
„*vers.*49. & 53.

„ 5. *Object.* Hac ratione futurum, ut qui non sunt Baptizati, vel Cœli-
„bes vivere, vel Baptismum inviti accipere cogantur. *Resp.* Id non sequi:
„quandoquidem Matrimonio jungi possunt à Magistratu juxta Leges Po-
„sitivas harum Regionum; quibus constitutum est, ut qui prætexunt, se
„non posse pacatâ Conscientiâ frequentare Cœtus nostros Ecclesiasticos, in
„Curiâ, seu Domo civicâ Matrimonio jungantur: quanquam hîc rogandi
„sunt pii Magistratus, 1. Ut talia Matrimonia Fidelium cum iis qui Ba-
„ptismum aspernantur, impediant quantum possunt: 2. Ut si omnino im-
„pedire nequeant talia Matrimonia, vel si Alieni à Religione inter se Matri-
„monium contraxerint, saltem in Confirmatione talium Matrimoniorum
„non adhibeant Formulam & Preces, quæ in Templis adhiberi solent: ne
„Nomen Domini prophanetur in vocatione ejus super Matrimonio ab ipso
„prohibito.

Materiam hujus scripti prout anno 1618. de mandato Fratrum à Synodo Zuydhollandicâ ad Synodum Nationalem Condeputatorum & de consensu D. *Becii* tunc in formam logicam redigebam, pauculis forte, verbis aut terminis, si quæ mihi tunc ad majorem illustrationem occurrebant (quod nunc certò & definitè recordari atque affirmare nequeo) additis, aut mutatis & reliquis contractis, non gravabor lectori communicare.

„ 1. *Quæstio* 2. Explicatio Terminorum. 3. Thesis. 4. Argumenta pro thesi
„ 5. Antithesis, cum Rationibus, earumque Solutionibus.

„ *Quæstio* est, *An Conjugia in nostris Ecclesiis solenniter confirmanda sint eorum,*
„ *qui neque Baptizati sunt, nec Baptismum recipere volunt.*

„ *Explicatio terminorum.*

1. Sunt

„ 1. Sunt Baptizati, sed Professione Contemptores Baptismi, Athei, Enthusiastæ. Libertini, &c.

„ 2. Sunt profani Contemptores tum sigilli Fœderis, tum ipsius fœderis, ut Pagani, Muhamedistæ, Judæi, Libertini, Enthusiastæ.

„ 3. Sunt Negligentes, aut differentes Baptismum, propter considerationes, aut curas, aut occupationes quasdam carnales & mundanas.

„ 4. Sunt qui tantum ex Conscientiæ infirmitate carent Baptismo; ut Clinici, &c.

THESIS I.

„ Christianis bonâ conscientiâ cum profanis Contemptoribus, aut Neglectoribus (ita loqui liceat) Baptismi Matrimonium non licet contrahere.

Rationes.

„ 1. *Rat.* Cum alienis à Fœdere non est contrahendum Matrimonium. Profani Contemptores Baptismi sunt Alieni à Fœdere. Ergo. Matrimonium cum Contemptoribus Baptismi non est contrahendum.

„ *Prob. Maj.* 1. Quia nulla familiaris Conversatio habenda cum Impiis, & Alienis à Fœdere *Psal. 1. v. 1. 2 Cor. 6. 14. 2 Paralip. 19. v. 2.* Ergo nec Matrimonium contrahendum.

„ 2. Quia nullum Fœdus ineundum cum illis *Exod. 34. 12. 16. Deuter. 7. 3. 4.* Matrimonium autem est Fœdus *Malach. 2. 14.* Ergo cum illis non est ineundum.

„ *Prob. Min.* 1. Qui sunt Profani Contemptores Sigilli Fœderis & Tesseræ Confœderatorum communis quâ à Profanis distinguuntur, illi Alieni sunt à Fœdere. Sed Contemptores Baptismi sunt Contemptores Sigilli Fœderis, &c. Ergo.

„ 2. Qui spernunt consilium Dei adversus se, illi sunt Alieni à Fœdere. Sed Contemptores Baptismi spernunt consilium Dei, &c. *Luc. 7. 30.* Ergo.

„ II. *Rat.* Ex quo multa oriuntur incommoda, illud Matrimonium non est contrahendum. Atqui ex Matrimonio ejusmodi multa incommoda oriuntur. Ergo.

„ *Prob. Min.* 1. Subeundum est periculum seductionis ipsius contrahentis ex admonitione divina *Deuter. 7. v. 4.* Et exemplis Filiorum Dei; in primo mundo *Genes. 6. 2. 4.* Simsonis, Solomonis, Achabi, &c.

„ 2. Periculum Seductionis & Defectionis Liberorum (quos in timore Dei & vera fide educare jubentur Christiani *Ephes. 4.*)

„ 3. Periculum dissipationis Ecclesiæ, & commixtionis Christianorum cum Alienis à Fœdere, & sublationis discriminis inter Christianos & Barbaros.

Q III. *Rat.*

„ III. *Rat.* Omne Matrimonium à Christiano contrahendum, est in Do-„ mino 1 *Cor.*7. 39. Matrimonium cum Contemptoribus Baptismi non est „ in Domino. Ergo, &c.

„ *Prob. Min.* 1. Quod utrimque non fit ex fide illud non est in Domino. „ Atqui Matrimonium contractum cum Alieno à Fœdere, &c. Ergo.

„ 2. Quod immundum est, illud non est in Domino. Atqui Matrimonium „ tale immundum, (probatur ex *Tit.* 1. *v.* 15.) Ergo.

„ IV. *Rat.* A Pari; Cum Incircumcisis non erat contrahendum Matri-„ monium. Ergo multo minus cum Contemptoribus Baptismi.

„ Prob. Anteced. *Genes.* 17. 14. Et *Esdr. cap. ult.* ubi divortium insti-„ tuitur.

„ Prob. Conseq. Quia Apostolus confert Baptismum cum Circumci-„ sione. *Coloss.*2. *v.* 11. 12.

„ Antithesis huic primæ Thesi opposita.

„ Esse Matrimonium cum Contemptoribus Baptismi contrahendum.

„ 1. *Rat.* Cum omnibus Christianorum Liberis contrahendum est Ma-„ trimonium. Quidam Contemptores Baptismi sunt Christianorum Li-„ beri. Ergo.

„ *Resp.* Major negatur; Quia possunt esse non Christiani, ideoque cum „ illis non est contrahendum.

„ 2. *Rat.* Ex quo multa possunt oriri commoda, illud Matrimonium est „ contrahendum. Sed ex Matrimonio Fidelium cum Contemptoribus Ba-„ ptismi, &c. Ergo.

„ *Prob. Min.* Quia potest Christianus non Christianum convertere, Libe-„ ros in fide educare, Ecclesiam augere.

„ *Resp.* 2. *Ad Mai.* Non sunt facienda mala ut eveniant bona. *Rom.* 3. *v.* 8.

„ *Ad Min.* & prob. ejus, Incertum hoc est; immo contrarium sæpius fa-„ ctum est: idque juxta comminationem Dei *Deut.* 7. *v.* 3. 4. Et probatur ex-„ emplis supra allegatis.

„ 3. *Rat.* Per quod Infidelis sanctificatur, illud Matrimonium est contra-„ hendum, Sed per Matrimonium Fidelis cum Infideli, &c. Ergo.

„ *Prob. Min.* Ex 1 *Cor.* 7. 12. 14.

„ *Resp. Ad Min. & Prob.* Loquitur Apostolus de iis qui jam contraxerunt „ ante receptam fidem Christianam, non vero de iis, qui contracturi sunt.

„ 4. *Rat.* Quod Isaacus, Jacobus, Josephus, Moses fecerunt, &c. illud & „ nobis facere licet. Sed illi cum Alienis à Fœdere contraxerunt. Ergo.

„ *Resp.* 1. *Ad Mai.* Exempla non facere regulam. Deinde necessitas diffe-„ rentiam statuit inter nos & illos: aliæ enim non erant cum quibus pote-„ rant contrahere, nam reliqui Cananitæ erant maledicti.

11. *Ad*

„ II. *Ad Min.* Non ita fuerunt Alieni à vera Dei cognitione. *Instant.* Atqui Contemptores Baptismi etiam non sunt plane Alieni à Dei cognitione. *Resp.* hoc nullo externo signo produnt

„ 5. *Rat.* Ex cujus omissione incommoda multa in Ecclesiam redundant, illud potius est contrahendum: Atqui multa incommoda ex omissione istius Matrimonii, &c. Ergo.

„ *Prob. Min.* Quia hac ratione cogentur, aut uri, aut fornicari, aut Baptismum contra Conscientiam absque fide recipere.

„ *Resp. Neg. Min. Et Prob. ejus*; Neutra pars in hæc commoda adigitur, si similis quærat similem, Fidelis Fidelem, &c.

THESIS II.

„ Matrimonium ejusmodi non est confirmandum ab Ecclesia Christiana.

„ I. *Rat.* Quod non contrahitur in Domino, illud non debet confirmari in Domino ab Ecclesia, &c. Quia cum confirmat, communicat peccatis illorum: quod vetat & Apostolus. *Ephes.* 5.

„ II. *Rat.* Cui non potest benedici, illud non potest à ministro confirmari. Sed Matrimonio ejusmodi non potest benedici. Ergo.

THESIS III.

„ Matrimonia ejusmodi si admittat Magistratus Christianus, ea tamen ne confirmet Ritu & Formula Christianâ in Ecclesiis usitatâ.

Quod ad decisionem *Synodi Nationalis*, anno 1618. Non memini discessum esse, à decisionibus præcedentium Synodorum, ut *Nationalis Hagiensis* a. 1586. *Quæst. partic. c.* 9. *art.* 35. aut Particularium, *Delfensis* 1596. *artic.* 44. & 1607. *art.* 6. *Dordrac.* 1590. *art.* 32. *Leidensis* 1600. Et moribus nostris usque in hodiernum diem Curiæ Sæculari tales relinquuntur: Siquidem ipsa hoc agere velit. Quamvis non Baptizatos cum Baptizatis nec in Ecclesiâ, nec à Magistratu confirmandos esse, in *Synodo Zuydhollandicâ Schiedamensi* anno 1602. *art.* 25. conclusum sit. In quo posteriori membro eadem *Synodus Gorcomii* anno 1606. ampliandum putavit; & Synodi Nationalis decisioni casum hunc reservandum.

VI. *Quæst. Quæritur, quo tempore Conjugia in Cœtu Ecclesiæ, confirmanda sint? Resp.* Quovis tempore. Excipit Directorium Anglicum, dies publici Jejunii: ob adjunctas (uti ego accipio) Nuptiales Epulas & Solennitates, primasque novè Nuptorum corporales conjunctiones; quæ Jejunio minimè conveniunt, juxta *Joel* 2. *v.* 16. cum *Jesa.* 22. *v.* 12. 13. Apud Pontificios sunt tempora, ut vocant, *clausa*, seu *interdicta*, quibus Matrimoniorum Celebratio prohibita: Antiquo Jure Canonico plura c. *Capellanus*, de Feriis; & c. *Non oportet*, & c. *Non licet*, & c. *Uxorem*, 33. qu. 4.: Sed Novo Jure ex

Concil. Trident. sess. 24. cap. ult. de reformatione, ab Adventu usque ad Epiphaniam, & à die Cinerum usque ad octavam Paschæ; ita ut Epiphaniæ dies etiam inclusus sit in prohibitione, & Sabbathum præcedens Dominicam primam Adventus post vesperas, non autem dies præcedens Feriam quartam Cinerum, quia ita dierum illorum officia disponit Ecclesia. *Sic Sanchez Lib. 7. disp. 7. §. 1. 2.* Sed legem hanc prohibentem admodum esse irrationalem ex eo colligere est, quod nec extraordinaria Jejunia & Supplicationes, nec anniversaria quatuor temporum, & Vigiliarum in temporibus clausis numerent: & eandem legem tot malagmatis & correctoriis onerârint, an levârint, ut vix quidquam ejus superesse videatur. ***Primum*** est, quod Matrimonii Contractus ejusque Consummatio non prohibeatur: sed tantum Solennia, hoc est Epulæ & Pompæ Nuptiales. *Sanchez lib. & disp. cit. §. 12.* ***Secundum*** est, quod Episcopus dispensare potest; & sic passim consuetudine obtinet. *Sanchez cap. cit. §. 6.* & cum eo *Zypæus in analyt. enarrat. Juris Canonici lib. 4. pag. 217.* ***Tertium*** est, quod Denuntiationes seu Proclamationes aut omnes aut aliquæ omittuntur, aut simul ternæ eâdem die aut eâdem horâ fiunt: idque cum ob alias causas complures, tum ut ante instans tempus clausum, Matrimonia contrahi & consummari possint. De his vide *Zypæum lib. 4. tit. 1. pag. 285. 292.*

VII. *Quæst. An Confirmatio in facie Ecclesiæ (ut vocant) peragenda sit? Resp.* Ex hypothesi, quod cum adjunctâ Benedictione, & Precatione, à Pastore Ecclesiæ peragitur, præstat id fieri publicè, & quidem Ecclesiâ præsente: ut omnium Fidelium ejusdem Corporis Membrorum Testimonio, Voto, & Apprecatione, tanquam effectis communionis Sanctorum, fruantur & gaudeant. Alioquin rerum statu & necessitate ita ferente, Confirmatio in Curiâ aut in Foro fieri potest; nonnunquam etiam in Domo privatâ; immo & in Domo luctus, aut emortuali, Altero Contrahentium graviter laborante, immo & letaliter decumbente. Ubi autem in Ecclesiâ fit, convenientissimum esset, ut ante dimissionem Cœtus & Benedictiones fieret: prout in hâc nostrâ, aliisque Ecclesiis quamplurimis.

VIII. *Quæst. Cur Diebus Dominicis minus convenienter Solemnizari putantur; & in multis præsertim frequentioribus atque Urbicis Ecclesiis ad Cœtus inter hebdomadales* (ita loquar) *Solemnizationes rejici solent? Resp.* Non propter ipsum Confirmationis seu Ratihabitionis actum; multo minus propter Benedictiones, Precationes, Instructiones Conjugales, quæ nulli Diei, quam Dominico, melius conveniunt: sed propter ἀχνείους adjuncta (saltem moribus antiquis,) Pompas, Epulas, Strepitus, Ludos Nuptiales, qui Diei Dominicæ sanctificationem haut parum impediunt ac turbant. Dum enim

enim alii moliuntur ac comuntur, alii opiparas Epulas, alii totum Apparatum Pompaticum, omnes ventrem, &c. os parant, facile judicari potest, quorusquisque ex tantâ multitudine Domino feriari, & Cultui ipsius tam publico quam privato vacare possit. Ut jam non dicam, cum magis Illustres aut Potentes præ aliis confirmantur, miscellæ turbæ, præsertim puerorum, per plateas & templa concursationibus, & pressionibus publica sacra, ita turbari, ut Concio, non-Concio, Precatio non Precatio, Hymnus non-Hymnus, Sabbathum non-Sabbathum videatur. Hæc autem omnia præveniuntur, si in Cœtibus Ecclesiasticis, extra Diem Dominicum habendis, Solennizatio fiat. Et hanc puto causam esse, cur Directorium Anglicum consulat, ne fiat Die Dominico. Et *Zepperus Lib. 1. Polit. Ecclesiastica cap. 15. pag. 184.* „ Diebus Dominicis Nuptiæ merito non apparantur, „ ne videlicet laboribus illis, molestiis, quibus tunc nemo non distringitur, „ curis, solennibus Nuptiarum conviviis, immo inebriationibus, etiam sal- „ tationibus, aliisque quæ non secus atque muscerda piperi, ut est in pro- „ verbio, immiscentur, lasciviis, levitatibus, vanitatibus, Sabbathum pro- „ fanetur, & cum domesticis atque indigenis hospites invitati, & peregrè „ adventantes à Cultu Divino divellantur. Ad celebrem *Synodum Dordracenam* anno 1619. varia in particularibus Synodis Hollandicis, aliisque concepta gravamina cum deferrentur; inter alia quæ Sabbathi profanationem concernebant in unum à Deputatis Synodorum contracta, & libello petitorio inserta, & nomine ejusdem Synodi per quosdam ex suis Delegatos *Illustr. ac Præpot. DD. Ord. General.* exhibebantur his verbis: Ut gravissimæ „ illæ multiplicesque Sabbathi profanationes, quæ fiunt quotidie per Nun- „ dinas, Encænia, Convivia Communitatum, Vigilium, Viciniarum, Nu- „ ptiarum; per Exercitia Armorum; per Venationes, Piscationes, Aucu- „ pia, Lusum pilæ; per Histrionicas Comœdiarum actiones; per Tripudia, „ Auctiones bonorum, Compotationes, per minus necessaria quælibet ope- „ ra servilia; similesque aliæ quamplurimæ, quæ in hisce Regionibus magno „ cum scandalo, & Reformatæ Religionis dedecore; magnoque cum Cul- „ tus Divini impedimento passim accrescunt; strictè admodum prohibean- „ tur atque impediantur. Idem gravamen Cl. Theologus Ant. Walæus in Præfat. ad Tractatum suum de Sabbatho anno 1628. repetebat; Dicens *se vestigiis ejusdem* & *Articulorum* de *Sabbatho ut plurimum in defensione Sabbathi inhæsurum. Rudolphus Petri* inter præstantissimos Concionatores & Practicos in Belgio nostro per quam celebris, in tractatu suo tit. *Anguilla Porta* eandem cautelam suggessit, de Conviviis Nuptialibus extra Diem Dominicum celebrandis. Hæc ergo cum nec nova nec noxia sint, nihilque salutare in Sabbathi per Choragia, Nuptias, Pompas, Strepitus, Discursa-

tiones Nuptiales profanationibus hactenus reperiri, aut commonstrari potuerit: Hoc serio agatur, ut aut heterogenea illa, à solenni Confirmatione, & Benedictionibus, Precibus, Instructionibus Conjugalibus, Die Dominico, separentur: aut si ea conjungi debeant, extra Diei istius limites, ad quascunque alias horas & dies ablegentur. Quod si quis ex Populo cum Sacerdote contendens *(Hos.4. v.4.)* imperitè effutiat, hoc esse Ἰουδαΐζειν: Responderem, blasphemare eum quæ ignorat *Jud. v.* 10. Discat prius ex Judæis, aut ex Buxdorfii Synagogâ cap. 10. & 11. Judæos esse qui & olim tempore Augustini, & deinceps usque in hunc diem Nuptias diebus Sabbathi celebrârint; atque adeo comessando, bibendo, ludendo, saltando, Sabbathum, opinione suâ, sibi delitias *(Jes.58.v.13.)* fecerint. Hinc collige, utri magis videantur Judaizare. *Sed excipiat* quis, *non posse aliis, quam Dominicis diebus, Conjugia cum appendicibus in plerisque Vicis solennizari: ubi nulla aliæ Conciones, nulli Conventus habentur. Resp.* Facile hanc objectionem tollunt illi Concionatores, qui die Mercurii aut Jovis in Vicis & Oppidulis statas Conciones habent: quales in Belgio nostro complures reperiuntur. Deinde remedium, in Synodis nostratibus suggestum adversus postulatam Baptismi administrationem in domibus privatis, & hic non importunum esset: dies scil. hebdomadis cujusque constituatur, quo Infantes modo nati, ad Baptismum in templo, evocatis signo campanæ Senioribus, Diaconis, Vicinis, Baptizandi cognatis, necessariis, ad Baptismum offerri possent.

IX. *Quæst. An Benedictioni Conjugali cujuscunque à Pastore inserenda sint Vota, (addo, & monita) de Liberorum generatione & educatione? Resp.* Movet hanc quæstionem *Andreas Keslerus in Casibus Conscientiæ* anno 1651. Germanicè editis cap. 42. An Pastor Benedictione illâ, *Crescite & multiplicamini,* uti debeat. Et nos sæpe cum eam moveremus aliis, & alii vicissim nobis: hinc intelleximus, non esse Ministros ad singulas Liturgiæ voculas instar Infantum alphabetariorum astringendos, sed sufficere ut summam rei contentæ vel ex libro vel absque libro proponant pro re natâ: modo nihil absurdi aut verbo Dei, communique ac receptæ Liturgiæ repugnans proponant. Quomodo enim si Vidua aut Virgo provectæ ætatis sola confirmetur, hanc instructionem Liturgiæ nostræ ei aptabunt? *Altera, ut quos suscepturi sunt Liberos, in verâ Dei agnitione,* &c. *educent.* Et, *diligentem Liberorum* (uti constanter habuerunt antiquæ editiones Liturgiæ Belgicæ, & Palatinæ Lat. & Germ.) *& rei familiaris curam geres.* Sed τὸ *Liberorum* omiserunt nunc novæ & correctæ post habitam Synodum Dordracenam 1619. editiones: Quæ tamen in Precatione Conjugali retinuerunt: *Ut veluti cohæredes,* &c. *sanctos Liberos progenerent.* Ut hinc videamus, cum nobis

nobis Zaræ & Elizabethæ miracula exspectanda non sint, posse ac debere Concionatores pro re nata, & morali suâ certitudine in Precibus & Instructionibus Conjugalibus vocem suam mutare.

X. *Quæst. An in Loco & Cœtu publico, ubi Ministri sacra peragunt, Conjugia celebranda: An vero in suâ cujusque Domo. Resp.* Movet hoc idem *Keslerus cap.* 33. Nos putamus nullis fidelibus (cujuscunque status & conditionis sint in sęculo) talem monasticem convenire: absque ullâ urgente necessitate. Si fideles *unum sunt corpus, unus spiritus, Ephes.*4. una Domus, una Familia Christi, una Cognatio spiritualis: si uno Baptismate baptizantur, unius panis sunt participes: & si in Christo nec Mas valet nec Fœmina, nec Liber nec Servus: & si fides Christi non sit habenda in acceptione personarum *Jacob.* 2. : si ulla sit communio Sanctorum; utique ea potissimum in communibus & publicis exercitiis servanda & ostendenda. Sapit ergo carnalem fastum & contemtum Ecclesiæ Christi; si quis propriis domibus, quas habet ad manducandum, pariter Cœnam Domini, aliaque publica exercitia vindicare velit. Confer 1 *Cor.* 11 *v.* 21. cum *Jacob.* 2. *v.* 1-6. *Keslerus loc. cit.* malum morem illum, ejusque causas & modum graphicè depingit; atque una tum Nobiles aut Honoratos in sæculo, tum Ministros illis subservientes aut supparasitantes, κατρόμως perstringit.

XI. *Quæst: An Ministri ordinem illum Confirmationis Coniugiorum in Ecclesiis nostris, adultâ iam reformatione, non sine approbatione Magistratus Civilis receptum, observatum, stabilitum, sponte suâ mutare, à se alienare, & se ab illâ parte muneris abdicare debeant? Resp. Neg.* Quia Ordinem publicè privatimque benedicendi, precandi, instruendi, ex Verbo Dei, qui ipsis tanquam Antecessoribus in verbo & precibus propriâ & peculiari quâdam ratione (*Actor.* 6. *v.* 4. cum *Numer.* 6. *v.* 22.) competit, deponere, aut ulli cedere non debent: Quod ad Ordinem conjunctum publicæ confirmationis & ratihabitionis, nullæ sunt causæ, quare ab illis ad Magistratus transferri debeat, aut à conjunctis officiis Pastoralibus divelli: præsertim, si sint Oves ipsorum, qui solenni confirmationi Pastoralem Benedictionem præmitti, eandemque eidem cum Precibus Ecclesiæ submitti desiderant. Invenio in Anglorum quorundam qui antehac ex Anglia profecti Amstelodami confederant, Apologiâ contra imputationes Oxoniensium anno 1604. Amstelodami editâ thesi 6. determinatum: *Ministris non debere imponi nec in iis tolerari munera civilia; nec eos debere onerari executione negotiorum civilium, qualia sunt celebratio Matrimonii, & Sepultura Mortuorum: quæ æque pertinent ad eos qui extra, quam ad eos qui intra Ecclesiam sunt.* Demus occasionem aliquam ostendiculi forte ipsis in Patriâ datam; ubi in Ritibus quibusdam, & in Ecclesiæ Regimine vestigia antiquæ pragmatiæ tunc nondum

deleta

deleta erant. Amstelodami tamen nihil inveniebant, quod jure quenquam offendere debeat. Illic enim summam rerum istarum penes Senatum esse, ejusdemque ad negotia Conjugalia Delegatos, nulli non notum est. Ita ut Ministri nullus sæcularibus negotiis & Ministeriis onerentur, aut ab ἔργῳ suo ad πάρεργα abducantur. Unica tantum totius actus particula, quæ mutuam Sponsorum promissione & stipulatione exigit, excipit, approbat, & sub formâ Voti publicè promulgat, nec Ministro, nec Ecclesiæ, nec agendis sacris quidquam dettahit, nedum ut ea prophanet: cum etiam sint sanctificata & ad ὑψηλοτέραν πολιτείαν subducta. Promittunt enim in & coram Deo, sanctâque ejus Ecclesiâ, non tantum se accipere τὸν aut τὴν δεῖνα in Conjugem, sed & *sanctè* cum eo aut cum eâ *victuros*. Hic nihil est, quod Sacris non conveniat. Reliqua omnia instructionem ex Verbo Dei de Officiis Conjugum, votivas, etiam denuntiantes (ex *Psal.* 128.) Benedictiones, Precationes complectuntur, quæ in Liturgiâ nostrâ comparent; & sunt actus *propriè* & *formaliter* sacri ad Ministerium Pastoris directè pertinentes omnique, & soli convenientes: ita ut dum ista agit, nihil sæculare agat, nec sæcularia munera usurpet. Atque hæc adhibitâ distinctione ita dicta puto sufficere contra Agendorum & Liturgiæ nostræ Censuram: siquidem dictæ Apologiæ Autores eandem nostræ applicatam voluerint. Robinsonus in suâ Apologiâ *cap.* 6. fatetur se cum Cœtu suo (cui Leidæ anno 1619. præerat) non posse accedere ad *sententiam & praxin inter Reformatos obtinentem, quâ Ecclesiæ Pastores publicè & ex officio Conjugia celebrare solent.* Sed *pag. sequ.* 52. subjicit, hæc aliaque istius commatis *tanta non esse ut fraternæ caritatis & communionis vinculum abrumpant.* Rationes dissensionis adducit tres.

1. *Rat.* Quia Deus nullibi Pastores instruit aut astringit. *Resp.* Quod ad Benedictiones, Precationes, Instructiones, tum publicas in Ecclesiâ tum privatas in Domibus & Familiis eos immediatè astringit. Quod ad ipsam stipulationis & promissionis exactionem & ratihabitionis declarationem, astringit eosdem immediatè quod ad Filios spirituales hâc in parte se illi subjicientes; astringit autem mediatè & consequenter; intercedente scil. Potestatis Politicæ sive delegatione, sive concessione, sive promissione.

2. *Rat.* Conjugium immediatè *spectat ad Familiam, secundariò & mediatè ad Rempublicam, & ejusdem Moderatores: qui apud Belgas ejusdem nodum inter Cives suos, qui hoc ab eis petunt honestè satis & decorè nectunt.* *Resp.* Et spectat ad ecclesiasticam communitatem ejusque Moderatores, cum Reipublicæ Moderatores ab Ecclesiâ alieni sunt, ejusque hostes. Hoc docuit experientia in antiquâ Ecclesiâ, & in Ecclesiis Pædemontanis, Waldensibus, Bohemicis, &c. ut & in hodiernis quæcunque inter Gentiles, Muhammedistas,

diſtas, Hæreticos & Idololatros deliteſcunt. *Deinde*, quatenus Conjugia Fidelium in Domino celebrantur, cum & ſub Benedictione Paſtorali, eccleſiaſticis precibus, inſtructione ſcripturariâ: ad Politiæ Moderatores non pertinent, nec Fideles inde petunt, quippe inde nihil ablaturi. *Denique*, Eccleſia petitionem alienorum à ſuâ profeſſione, & Magiſtratus confirmationem non tollit: modo ſibi & Filiis ſuis, quod eſt Filiorum relinquatur. Sicuti Coronatio Regum, electio & inauguratio Magiſtratuum præcisè ſumta, non adimitur Politiæ & Politicis qua talibus: quando Chriſtianis Magiſtratibus volentibus ac petentibus Miniſtri in tali actu Preces, Benedictiones, ſcripturarias inſtructiones & hortationes convenienter, immo convenientiſſimè ſacro muneri ſuo ſubminiſtrant: & per concomitantiam delegatâ à Proceribus aut Populo, aut Senatu Autoritate factam electionem aut conſtitutionem Principum aut Magiſtratuum publicè proclamant, aliave poteſtatis ſymbola tractant atque applicant, jura Regni aut Principatus & officia Superiorum atque Inferiorum inculcant, & eorum obſervationem mutuamque promiſſionem proponunt ac recipiunt.

3. *Rat.* Quia cum Papatus Conjugium ad Sacramentum provexerit, ejuſque conſecrationem ita à Sacerdote ſuſpenderit, ut ex decreto Euariſti primi *inceſtuoſum habeatur Connubium*, quod Sacerdos non conſecraverit: magis cavendum putat reverendis Fratribus Eccleſiarum Euangelicarum Paſtoribus, ne quid hoc ſuo facto patrocinii errori Pontificio accedere videatur. *Reſp.* Satis præcautum putamus, ſi Conjugii, quà talis & ratihabitionis eſſentiam non conſtituamus in Benedictione & inſtructione paſtorali, nec in precibus Eccleſiæ: nec ipſam confirmationem & ratihabitionem à Miniſtro fieri ſolitam ei immediatè & independenter à Republicâ ejuſque Rectoribus (quod ad ortum ſcil. & quod ad actum) æquè competere dicamus, ac proprios & homogeneos ſacri Miniſterii actus.

Atque his hactenus dictis, moderatis ingeniis ſatisfactum puto. Sunt qui eandem ſententiam Independentibus (ita dictis) tribuunt: quà certitudine, mihi hactenus non conſtat. In eorum confeſſione anno 1659. editâ nec cap. 25. quod eſt de Matrimonio, nihil tale invenio; ut & in Appendice de inſtitutione & ordine Eccleſiarum, in quâ diſſenſum ſuum à Reformatorum, ſeu dicto Presbyteriali Regimine declarant. *Ephraimus Pagit in ſuâ Hæreſiographiâ Anglicè* anno 1654. *quintâ vice editâ* pag. 76. tale quid ipſis adſcribit: & probat exemplo *primarii cujuſdam Independentis Miniſtri*, *qui Londini à Magiſtratu confirmatus ſit.* Sed facile hæc conciliari poſſunt, ſi ex rerum illic gnaris, & eo ipſo *Pagit* diſcamus, ex omnibus Sectis, primipilos quoſque Sectarios & Turbones nomine Independentium ſe texiſſe, quia & quatenus à modo Presbyterialis Regiminis, diſſentiebant: qui tamen in

R do-

doctrinâ & reliquis disciplinæ essentialibus, cum Independentibus strictè & propriè ita dictis, non magis conveniebant quam igni convenit cum aquâ. Et hinc est quod à nonnullis rerum istarum ignaris, promiscuè omnium ab externa publicæ Ecclesiæ communione istic abstinentium tum enormia aut absurda facta, tum hæretica & blasphema dicta ac scripta in genere & indistinctè Independentibus imputarentur: ferè uti ab Hæresiographis Pontificiis Lindano, Prateolo, Feuardentio Theodorico, &c. omnium hæreticorum & fanaticorum jam inde à tempore reformationis caput efferentium facta, dicta, scripta (non excluso bello rusticorum, & tyrannicâ seditione Monasteriensi) Luthero, & secutis ipsum Doctoribus imputantur. Cum tamen constet ipsos, stertentibus passim Pontificiis, contra ejusmodi Hæreses & Phanatismos pro fidei veritate strenuè decertasse. Idem obtigisse puto illis, qui segreges suos Cœtus *Ecclesias Congregationales* appellant, & earum nomine Confessionem suam a. 1658. ediderunt; In illis quamvis in modo Regiminis à Presbyterio dissidentibus Arminianismi, Socinianismi, Enthusiasmi, Antinomismi, Familismi (h.e. Henric-Nicolaismi) Montanismi κυρίως δόξας aut errores à reformatis Doctoribus hactenus notatos non novi: quales tamen alicui aut aliquibus inter dictos Independentes *Pagitus* pag. 79. adscribit. Quod de strictè dictis Congregationalibus seu Independentibus confessionis anno 1658. Autoribus & Sociis intelligi non potest: quippe quorum primarii Doctores & Ductores, *Thomas Goodwin, Ouwenus, Nortonus, Shepheard*, &c. satis noti sunt in Angliâ, & scriptis suis declarârunt, se Hæresibus illis juxta cum Reformatis adversari: ex quorum numero aliqui Cœtui orthodoxum Theologorum Londinensi tot annis interfuerunt, atque unà in ordinandâ Ecclesiâ laborârunt, conceptis & editis a. 1648. orthodoxâ confessione, & geminâ catechesi, majore & minore: tantum à fratribus illius cœtus dissentientes in modo, Regiminis Presbyterialis, tunc à Cœtu illo concepti, hoc est (uti protestantur in præfat. confessionis suæ a. 1658) *in rebus minoribus, & circumstantiis tantum:* salvo interim pleno consensu suo cum Fratribus *antiquis Puritanis* (ita dictis) *Non Conformistis*, in omnibus substantialibus Regiminis Ecclesiastici partibus. Quæ omnia ex ἀμοιβαίοις Cœtus Londinensis & septem Fratrum dissentientium scriptis a. 1648. editis lectori istarum rerum curioso constare poterunt. Sed missâ historicâ hâc digressiuncula, ipsas Independentium rationes & exceptiones vide *supra lib. 1. tract. 1. & infra part. 2. tit. de classibus*, &c. refutatas. Quod ad præsentem quęstionem de Solennizatione Matrimonii, putamus rationibus dissentientium abunde jam satisfactum esse, & Liturgiam ac praxin nostram defensam. Est qui causam hanc acturus sequentia Adversariis opponit: de quibus dubitare licet, an ad eos convincendos satis solida sint futura.

1. Rat.

1. *Rat.* Quia Matrimonia sunt Juris Mixti: & non tantum ex Principum constitutionibus, sed etiam ex scripturis leges eorum sunt repetendæ? Atqui scripturæ interpretatio incumbit Ministris. *Resp.* Status controversię non attingitur, aut committitur fallacia plurimum interrogationum. Quæstio est, An solennis confirmatio & Ratihabitio pertineat ad Communitatis Politicæ potestatem: non autem, An Benedictio, Instructio ex Verbo Dei, Precatio. Ex priori argumentum adversariorum desumitur: non vero ex posteriori: quod Ministris non subtrahunt, nec ullo colore subtrahere possunt. Vide ergo an Antagonista Brownist. & Independentium, rectè inferat, Quod qui *in Domino nubunt 1 Cor. 7. v. 39.* in Conjugii sui consummationem ruere non debent, nullis præeuntibus sacris solennitatibus, publicâ scil precatione, & voto totius Ecclesiæ. Excipere possent, etiam Magistratuum electionem, Regum, & Principum solennem introductionem, seu investituram & coronationem apud Christianos sine solennibus Precibus, Votis, Benedictionibus, Verbi Prædicatione, non esse consummandam, & multis in locis non consummari. Hinc jam movetur dubium, an ipsa Electio, Constitutio, Inthronizatio, Regum, Principum, Magistratuum, in se & formaliter spectata sit Juris Mixti, id est, non tantum Naturalis, sed etiam Civilis & Ecclesiastici. Et quia tabulæ Juris Divini agunt de constitutione, introductione, officiis, regimine Regum, Principum, Magistratuum; quarum explicatio & promulgatio Ministris incumbit: An hinc ritè deduci possit hæc conclusio, *dubium non esse quin aliquid Ecclesiasticum ad plenam & perfectam Magistratuum constitutionem* inter Christianos *requiratur.* Similes consequentiarum nexus si quis applicet Regimini Politico Ordinum Provincialium, & Magistratuum Urbicorum in Belgio Fœderato, & urgeat sessionem Ministris in illis Conventibus Politicis competere, non minus ac Abbatibus aliisve Ecclesiasticis in Brabantiâ, Hannoniâ, Limburgensi Ducatu, &c. Velim videre quid hic responsurus sit.

2. *Rat.* Ministrorum ordinatio & institutio, in Dei Verbo licet non explicitè, implicitè tamen continet quid de Hierologiâ Nuptiali peragenda. Idq; ex eo probatur, quod ad munus eorum pertineat *benedicere:* ergo & Nuptialis Benedictio solennis; non secus ac ęgrorum visitatio: etsi nunquam ipsis *ἀντικρὺ* injuncta sit. Nam locus (inquit) *Jac. 5. v. 17.* tantum per necessariam consequentiam trahitur ad munus ordinarium Presbyterorum, quo tenentur infirmos fideles visitare, consolari, eorumque salutem sanctis ad Deum precibus solenniter commendare. *Resp.* Non erat concludendum de solennibus Precum, benedictionum, instructionum: sed de Fœderis illius solenni confirmatione, & ratihabitione. Hanc enim propriè respiciunt opponentes; cum apud Robinsonum loc. cit. ajunt. *Conjugium propriè & immediatè*

diatè spectare ad familiam, &c. *secundario & mediatè ad Rempublicam & ejusdem Moderatores publicos: qui & officii sui memores apud Belgas, ejusdem nodum inter Cives suos, qui hoc ab eis petunt, honestè satis, & decorè nectunt.* Hæc directè & in terminis neganda erant, aut concedenda, aut cum distinctione ad ea respondendum. Alioquin committitur fallacia πολυζητήσεως & ἑτεροζητήσεως. Quæ de pastorali ægrotorum visitatione huc adducuntur, nolo examinare. Hoc scio, præter textum *Jacob. 5. v. 17.* alia nobis ex scripturis argumenta suppetere: quod nos alibi probavimus. Benedictio, Precatio & ex jure divino instructio divina cum solenni Christiani Principis introductione, coronatione, promissione, stipulatione conjungi possent: & si fiat, an utriusque Minister possit, immo debeat esse Pastor Ecclesiæ; & an utrumque implicitè in scripturis munus Pastorale describentibus, hoc præscribatur: haut aliter ac Hierologia nuptialis, & consolatio ægrorum. Ubi ad hoc responsum fuerit, videbimus ilico lucem aut tenebras præsenti nostræ quæstioni illatas.

3. *Rat. Quia Conjugium est honorabile inter omnes* Hebr. 13. 4. Ergo nihil eorum omittendum est in Ecclesiâ, quibus honor illius magis magisque commendetur; inter quæ solennem Hierologiam primas tenere palam est. *Resp.* Quid si Adversarii dicant, Ordinem Senatorum, Judicum, Doctorum Juris aut Medecinæ esse honorabilem: & consequenter, esse eorum solennem Confirmationem, & Regum, Principum, Præfectorum, Equitum, Prætorum productionem coram populo, inthronizationem, renuntiationem, cum solennibus stipulationibus, promissionibus, juramentis pari passu & indistinctè eodum jure unà cum benedictionibus, votis, precationibus, ecclesiasticè in & coram Ecclesiâ peragenda: ex eâ ipsâ cathedrâ, ex quâ Pastor Verbum Dei annuntiat: ut plures dicant *Amen*; benedictioni Nuptiali, ipsique inaugurandi toti sacræ actioni intersint, & sic Festum illud suum à sacris exercitiis auspicentur. Secus si fieret, omitti tunc aliqua in Ecclesiâ, quibus honor eorum magis magisque commendetur. Videbimus quomodo ad hæc per negationem, aut totius concessionem, aut per distinctiones responsuri sunt.

4. *Rat.* Quia quo solennior est Hierologia Nuptialis, & à Cœtu, & à loco, & à tempore: eo magis homines abducuntur à Nuptiis clandestinis. *Resp.* Quærere possent illi, qui hic oppugnantur, an solennis confirmatio in Curiâ coram *Magistratibus nodum illum ex officio satis honestè & decorè nectentibus*, non possit homines abducere à Nuptiis clandestinis: cum æque irrita & nulla pronuntientur Conjugia, quæ absque ejusmodi solennibus sive in publicâ Ecclesiâ sive in Curiâ coaluerunt. Videantur ordinationes politicæ, aliaque decreta Hollandica, cum Grotii Jurisprudentiâ Hollandicâ.

5. Rat.

5. *Rat.* Deus suo exemplo præluxit Ecclesiæ Ministris ad id Officii: adduxit enim Evam ad Adamum, eosque solenni Benedictione copulavit. *Resp.* Deus non copulavit eos ut Minister Euangelii aut ut redemtor: sed ut Parens & Dominus naturæ, idque Jure Creationis; & ut rerum omnium Moderator. Evam vero sponsam ad Adamum adduxit, tanquam ***primus Paranymphus***: ut loquitur *Chemnitius in Exam. Concil. Trid. part. 2. tit. de Matrimonio, in principio.* Quid si Magistratus in nostro Belgio, dicant se propriè Dei imaginem gerere, seque Dei Ministros esse tanquam Domini ac Gubernatoris mundi, & generis humani & hoc respectu se copulare Conjuges: an negabis, & ab hoc opere illos dehortaberis, haut aliter ac Sacerdotes Regem Uzziam à thurificatione 2 *Paral. 26. v.* 18. hâc scil. ratione quod Deus non Magistratui, sed Ministris Euangelii, & quidem sub Novo Testamento; hoc quidquid est Officii exemplo suo *Genes. 2.* imposuerit? Quid hic respondendum? An dices, utrisque & Ministris & Magistratui hoc Dei facto Officium impositum, per vices aut per præventionem exercendum? Velim videre, quomodo argumentum hoc à Dei exemplo sumtum scitè à difficultatibus illis expediendum sit.

6. *Rat.* Quia Christus frequenti Convivio Nuptiali interesse haut dedignatus est; ibique realem suam Benedictionem primo, quod edidit, miraculo effundere *Joh. 2. Resp.* 1. Quomodo hinc sequitur necessario à Ministro, & quidem vi Muneris sui, actum copulationis, ratihabitionis, confirmationis solennis, & publicę renuntiationis (qui & quatenus ab actibus scripturarię instructionis, Pastoralis Benedictionis, & Ecclesiasticæ Precationis distinguitur) peragendum esse? Et cur Christus ad Nuptiale Convivium vocatus tanquam Caput & Dominus Ecclesiæ suæ & Ministrorum, Sponsos non copulabat, ut exemplo suo Ministris, quos missurus & daturus esset (*Math. 28. v. 19. Johann. 20. v. 20. Ephes. 4. v. 11. 2 Cor. 5. v. 18.*) præiret. *Resp.* 2. Nihil aliud hinc colligi potest, quam Nuptias & Convivia nuptialia esse licita. *Resp.* 3. Ex miraculo & beneficentiâ, non magis concluditur hoc Ministrorum qua talium esse officium, quam ex miraculis in domo luctus seu emortuali à Christo editis (*Math. 9. v. 25. Joh. 11. v. 43. 44.*) curam funeris & sepulturę, pertinere ad officium Ministrorum. Hoc velit Pastorale Romanum, hoc magno mercentur Sacerdotes; quibus *Officium Defunctorum* (sic habet titulus in Pastorali) tantum præstat beneficium, & *Funus Christianum* (sic habet titulus libri à *Jesuita Gretsero editi*) tantum Fœnus achristianum.

7. *Rat.* Quia cum de quolibet Conjugio in particulari Servator noster expresse dicat Math. 19. v. 6. *Quæ Deus conjunxit, homo ne separet,* satis insinuat conjunctionem istam nomine & Authoritate Dei in Ecclesiâ esse peragendam.

gendam. *Resp.* Si firma est consequentia (uti saltem in sensu disputantis contra Brownistas & Independentes esse debebat) pariter sequeretur ex speciali Dei providentiâ circa quævis negotia Politica & Oeconomica, fœderum, bellorum, pacis, judiciorum criminalium & civilium, quorumvis nominatorum & innominatorum contractuum, &c. omnem istorum determinationem nomine & Autoritate Dei in Ecclesiâ esse peragenda. Quia de illis omnibus cum scriptura dici posset Deus fecit, Deus procuravit, Deus conjungenda & conjuncta conjunxit, alia divisit & separavit, percussit & sanavit. Vide imprimis textus de regimine & judiciis politicis 2 *Paral.* 19. *v.*6. *Psal.* 82.*v.* 16. *Proverb.* 8. *v.*15. 16. *Hos.* 13.*v.* 10. 11. cum 1 *Sam.* 8. *v.*10.-19.

8. *Rat.* Scriptura discrimen apertum ponens inter Sponsalia & Nuptias satis testatur non sufficere ut Conjuges futuri privatim inter se transigant, sed insuper requiri ut publica intercedat Solennitas, quo omnibus de legitimo eorum Matrimonio constet; iisque omnes in novo vitæ genere inchoando bene apprecentur. *Resp.* 1. De publicâ Solennitate, à communitate ejusque Præfectis peragendâ rectè procedit consequentia. Sed si per communitatem intelligis Ecclesiasticam ejusque Præfectos, & Antecessores, non vero Politicam ejusque Præfectos; jam plus esset in conclusione quam in præmissis: aut argumentum duceretur à genere ad speciem affirmative, hoc modo; Requiritur cognitio, judicium, ratihabitio, confirmatio, renuntiatio publica communitatis: Ergo Ecclesiasticæ Communitatis. Quale illud: Est animal: Ergo est equus. *Resp.* 2. Ut omnes Præsentes Sponsis bene apprecentur; est argumentum ductum à fine. Sed an eo ipso Adversarii convincentur, necessaria requisita & solennia Matrimonialia, pertinere ad Ecclesiam, ad Ministros Ecclesiæ quà tales, & in Ecclesiâ Ecclesiasticè peragenda: atq; à Magistratu in Curiâ, aut in publico foro coram evocatâ & confluente istuc Civium Concione (gr. ἐκκλησία) non posse peragi. In publicâ Inauguratione Principum coram Populo, in creatione Consulum in Curiâ, in Inauguratione Professorum in Scholâ, in promotione Doctorum in eâdem, in Inaugutatione Vexilliferorum Centurionum aliorumque Præfectorum Militarium Inauguratis illis omnes Præsentes bene precari solent: & tamen ista Solennia ob apprecationem, in Ecclesiâ à Ministro ex eâdem Cathedrâ, ex quâ Euangelium prędicat, peragenda esse nemo cum ratione concludet.

9. *Rat.* Immo licet solæ leges civiles id exigerent, ut essentialibus Matrimonii Solennitatibus accedat Hierologia Ecclesię, vel ex earum respectu is ordo esset inviolabiliter servandus. *Resp.* 1. Si vera Ecclesia, ejusque Hierologia intelligitur; conceditur: minimè vero si Hierologię & ἱερουργίας choragium

ragium in Ecclesiâ Romanâ intelligitur. Neque enim fideles se illius communioni, & erroribus ac superstitionibus Matrimonialibus in Pastorali Romano descriptis miscere debent. Mandato Magistratus illis in locis, ubi tantum in Ecclesiâ, nunquam in Foro aut Curiâ Conjuges copulantur, nostri libenter parent; Pontificii, aliique à communione Ecclesiæ nostrę alieni, parere debent; nisi cohabitationem suam illegitimam, & Liberos illegitimos haberi velint. *Resp.* 2. Cum Hierologia Ecclesiæ distinguitur tanquam accessorium quid à Solennitatibus essentialibus, videtur causa tradi: ita ut Ministris & Ecclesiæ nihil relinquatur nisi Hierologia: essentialibus Solennitatibus Magistratui relictis. Quod si eas una à Ministris peragi velint (uti in Ecclesiis Reformatis peraguntur): jam manet quæstio, an eas peragant ut necessarium aut essentialem Ministerii sui actum primo, directè, & per se ad illud pertinentem, & inde dependentem: an vero ut actum, ex potestate delegatâ aut concessione Magistratus Ecclesiæ nutritii, à se exercendum. Nos supra eum distinximus ab actibus Ministerii *οἰκείως*, *formaliter* sacris atque Ecclesiasticis: quo respectu Matrimoniorum publicam Solennizationem, & sepulturam, &c. numeravimus inter quasi Agenda Ecclesiastica.

10. *Rat.* Ex consensu Catholicę Vetustatis. Qui consensus probatur ex Tertulliano 2. ad Uxor. ubi de Matrimonio sic loquitur: *Quod Ecclesia conciliat, confirmat oblatio, & obsignatum Angeli renuntiant, Pater ratum habet.* Et ex Ambrosii Epistolâ 70. *Coniugium velamine, & Sacerdotali Benedictione sanctificari oportet.* Additur, ex *Ludovici Pii Capitulari lib.7. cap.* 405. ubi præscribitur ducturis, ut Uxores suas accipiant cum Benedictione Sacerdotali. Et ex Jure Canonico c. Nullus 30. qu. 5. ubi statuitur, ne quis *occultè Nuptias faciat*, sed Benedictione acceptâ à Sacerdote publicè nubat in Domino. Similia ex Jure Orientali Græcorum adducuntur. Agmen claudit universalis ferè omnium Populorum consensus: etiam Gentilium qui Deos Deasque invocabant, & adesse credebant; & in ejusmodi solenni Maris & Fæminæ conjunctione Sacerdotem, Sacrificia, & Preces adhibebant: Quin & Judæi usque in hodiernum diem id servant, ut Sponso Sponsa solenniter tradatur ab eo, qui sacris pręest. His subjicitur epiphonema: „ Quare & Gentiles & Judęi surgent in judicio contra hodiernos Nova-„tores, qui Nuptialem Hierologiam ex sacris & religiosis piorum Cœtibus „ exterminandam præpostere asserunt. Omnes illæ sive rationes sive amplificationes consuetudini & Liturgiæ nostrarum Ecclesiarum contra gravamen dictorum Brownistarum defendendæ minime sufficiunt: ne dicam illas eidem officere. Si enim urgerent determinationem sequentium quęstionum, respondendum esset.

1. *An*

1. *An relictâ Ecclesiæ & Ministris sacrâ Benedictione, & Precatione, cum instructione ex Scripturis, eorum scil. Sponsorum qui inter Fideles adscripti sunt: alii omnes, qui solennibus illis sacris interesse & immisceri nolunt, à publicâ Magistratus cognitione, ratihabitione, confirmatione, renuntiatione excludendi essent; & consequenter nunquam ad legitimas Nuptias admittendi.*

2. *An Magistratus in Belgio, publicè ac solenniter confirmando, ratihabendo, legitimando, renuntiando Matrimonia; in potestatem sacram & ecclesiasticam Ministrorum involet, eamque indebitè usurpet: adeo ut iis ingerendum esset, quod Regi Uzziæ* 2 Paral. 26. v. 18.

3. *An Potestas istius publici Judicii, ratihabitionis, confirmationis, renunciationis in se, per se, & formaliter considerata (contra distinctè scil. ad sacram benedicendi, precandi, ex scripturis instruendi potestatem), sit sacra & Ecclesiastica: an vero Politica?*

4. *An eadem derivata & translata sit ab Ecclesiâ & Ecclesiasticis ad Politiam & Politicos; an contra, ab istis ad illos?*

5. *An si Magistratus alicubi potestatem illam, quâ nunc utitur Ecclesia, sibi sumere, eâque uti vellet, non minus circa reformatos, ac circa alios omnes ab Ecclesiâ nostrâ alienos; Reformatæ Ecclesiæ id tolerare possent ac deberent: An potius ob rem tanti momenti* (prout quis Brownistarum & Independentium hâc in parte Antagonista præ se ferre videtur) de separatione cogitandum esset?

6. *An legitima Electio & Vocatio Ministrorum sit magis aut minus sacra & Ecclesiastica; quam publica & solennis Coniugii ratihabitio, confirmatio, renuntiatio?* Ad has quæstiones, ubi distinctè responderetur, & cuique assertioni probatio ex Jure Divino subjiceretur: non dubito quin Adversariis melius satisfactum foret, iique à praxi & Liturgia nostrâ, quod ad hanc partem, non tam longè recessuri essent.

Quod ad consensum catholico antiquum, junceis ejusmodi hastis contra tales Adversarios non pugnarent qui eorum theses & hypotheses vel per transennam inspexerint. Præterquam quod aliquid contra allata testimonia dici posset. *Tertullianus* hoc agit ut rejectis clandestinis Nuptiis publica & solennis earum conciliatio, ratihabitio, & confirmatio suadeatur, quæ fiat publico judicio & publicâ Potestate Communitatis seu Societatis. Illa autem tunc temporis Christianis alia non erat nec alia esse poterat, quam Ecclesia seu Communitas Ecclesiastica: quod Civilis Communitatis & Potestatis ratihabitioni, & solenni renuntiationi se nullo modo subjicere possent per Conscientiam Dei, ob Gentilem idololatriam & superstitionem solennibus Matrimonialibus adjunctam. Vide de illis *Augustin. Lib. 4. de Civit. Dei c. 11. & lib. 6. c. 9.* Et ut compendio studeas, *Rosinum & Demsterum*

rum lib. 5. antiquitat. Romanar. cap. 37. Et ipse ex Plutarcho & Platone probat Sacerdotem, Sacrificia & Preces à Gentilibus adhibitas fuisse. Et sic Reformati in Galliâ, atque alibi, ubi Papismus publicam facit Religionem, potuerunt, immo & debuerunt, nec aliter debuerunt, quam illa solennia ab Ecclesiâ ejusve Antecessoribus petere & sumere; quæ etiam à Magistratu in hàc nostrâ Provinciâ & in vicinâ Hollandiâ ritè peragi nemo, ut opinor, Reformatus negabit. Nihil ergo ex *Tertulliano* exprimi potest, quod commune & Politicum Solenne à sacris & ecclesiasticis actibus distinctum, faciat *formaliter*, *per se*, & *in se* sacrum atque Ecclesiasticum. Quid sibi velit *Tertullianus* per oblationem, & quomodo Conjugium per illam confirmetur; in præsenti non disquirimus: saltem Missaticum Sacrificium, ut vult *Pamelius in notis ad loc. cit.* inde haberi non potest. *Ambrosii* Sanctificationes sacerdotales, quæ fiant per Benedictionem & Precationem, nemo, ut opinor, dicet aut ad solum Magistratum, aut promiscuè ad Magistratum & Ministrum pertinere: quæstio solummodo est, de eo quod à Magistratibus in Belgio nostro fieri novimus, & testatur *Robinsonus*; An scil. per hoc Conjugium tanquam generi humano commune; non proprium Fidelibus & Dei Fœderatis in Christo, sit ratum & legitimum; An vero Benedictionis Sacerdotalis defectus irritum reddat Conjugium. Rursum. An si prius peragatur à Magistratu, quod est commune generi humano, & postea vel publicè in Ecclesiâ, vel privatim domi, in domo propria Fidelium in Domino contrahentium, Instructio scil., Precatio, Benedictio à Ministro adjungantur; An, inquam, Conjugium illud illegitimum esset? Idque ex *Ambrosio & Tertulliano* probari posset? Ut jam non quæram quid dicturi sint Antiquarii, de sanctificatione Conjugii per Velamen? An sine eo in nostris Ecclesiis sanctificari posset? An siquidem *Ambrosium* hic recipimus, in nostras Ecclesias revocandum sit utrumque Velamen & Nupturarum, (quod *Conjugale* appellare possumus) & Virginum Deo dicatarum; quod *velamen sanctum* ab *Ambrosio* appellatur tom. 1. in lib. ad Virginem corruptam? An magis per dictum *Velamen* sanctificabitur Matrimonium, quam per Annulum Pronubum Romanorum, aut *Chuppa. i.* cono poeum, aut dictum *talles* Judæorum; de quo *Buxdorfius in synagogâ cap.* 28. Atque hæc Catholicæ Vetustatis probatio. Nam quæ ex *Harmenopulo*, ex *Leonis & Alexii Comneni Novellis*, ex *Capitulari Ludovici Pii* adducuntur, *Catholicam Vetustatem* (ita dictam) non magis nobis exhibere possunt, quam mores, canones, Scriptores sequiorum quorumcunque sæculorum: nedum ut Adversarii, quos oppugnat, vel hilum tali strepitu commoveri aut confundi possent. Canon *nullus* 30. *qu.* 5. ad hanc rem parum facit; quippe conceptus contra nuptias clandestinas; quas Adversarii non urgent, sed contra publicam

S Magi-

Magistratuum constitutionem disertè probant & requirunt: Sed dicas, in canone cit. requiri: *ut acceptâ Benedictione Sacerdotali publicè nubat in Domino.* Sic est: quia volente Magistratu moribus istius temporis publicè Christiani non nubebant, nisi in Ecclesiâ aut coram Sacerdote: prout morem illum in Antiquâ Ecclesiâ sub cruce usitatum (aliter enim non poterat) & ab eâdem successivè per manus traditum acceperat, eundemque servabat. Quidquid autem dicat hic canon, saltem nec Jus Canonicum, nec ipse *Hormisdas Episcopus Romanus*, cujus nomen ex Jure Canonico hic refertur, antiquitatem catholicam eidem conciliare poterit. Quamvis enim *Juellus* ex abundanti causæ fiduciâ antiquitatis testimonia infra sexcentesimum annum pro se adducendâ indulsisset (quo fine explicat *Wittakerus in Resp. ad 5. rationem Jesuitæ Campiani*): ipse tamen *Cardinalis Perronus in libro* c. sereniss. Britanniæ Regem Jacobum ad hoc usque tempus antiquitatem, controversiarum inter Papistas & Reformatos, Judicem, non extendit. De quo nos in 1. *part. sel. Disp. tit. de Patribus*, &c. Mitto quod *Hormisdæ* & similium in sede Romanâ jam primaturientium, extra Papatum exigua sit autoritas: & quod canon iste sub nomine *Hormisdæ* citatus, in notis ad Corpus Canonicum jussu Gregorii XIII. emendatum dicatur in 2. collectione decretalium adscriptus esse Alexandro 3. Qui Pontifex creatus a. 1156. In antiquis collectionibus Parisiis a. 1609, editis nomen *Hormisdæ*, non *Alexandri* 3. scriptum invenio: procul dubio ex emendatione eorum, qui editioni illi præfuerunt: quod Alexander 3. *Gratiano posterior fuerit*: uti habent notæ ad emendatum Corpus Canonicum. Ac de his hactenus per modum digressionis: ut hâc occasione ostenderem junceis ejusmodi hastis infeliciter Adversariis occursum esse, & bonam causam ejusmodi partim verisimilium partim incertorum conglomeratione tradi potius, quam juvari.

XII. *Quæst. An ergo Fidelibus liceret extra Ecclesiæ Cœtum, in Foro aut in Curiâ Matrimonii sui publicam ac solennem confirmationem petere? Resp.* Minimè: siquidem Lege, consuetudine, praxi communi, aut peculiari aliquâ & inevitabili necessitate huc non adigantur. Esset enim hoc fastidire Ecclesiam Dei; contemnere ejus Agenda sacra toties jam indicata: potestati ejus in confirmandis Matrimoniis in antiquâ & in omnibus Ecclesiis Anti-Papalibus, Pedemontanis, Waldensibus, Slavonicis, Protestanticis & Reformatis usque in hunc diem, & quidem volente Magistratu Ecclesias illas fovente, aut tolerante, se subducere; etiam specie fidei & communionis segregis plurimos & intra & extra Ecclesiam scandalizare. Forte quis objiciat.

1. *Object.* Est adiaphorum: si enim & Magistratus Reformatus & Ec-

clesia

clesia publicè confirmandi potestatem habet, cur non liceat mihi ab utrovis confirmationem petere? *Resp.* 1. Non est adiaphorum, ex hypothesi Ordinis in Ecclesiâ nunc stabiliti, & ab ipsis Ecclesiæ Antiquæ & Reformatæ exordiis usque in hunc diem continuo usitati. Qui hic nullâ necessitate compulsus se separaret, à novitate, ab insolentiâ, ab ἰδιοσυγκρασίᾳ excusari non posset. *Resp*: Dato utrobique Fidelium Conjugium pariter confirmari, ratohaberi, renuntiari: in eo tamen est disparitas; quod in Curiâ aut in Foro Benedictio & instructio Pastoralis, Precatio Ecclesiæ, cum confirmatione conjuncta non sit. Hinc sequitur Ecclesiam hoc respectu à Fidelibus præ Curiâ eligendam.

2. *Object.* Posset talis casus incidere ut fideles ibi habitarent: ubi Ministri eos cum annexâ consuetâ benedictione ac precatione confirmare renuerent, prout tales defunctos à communi sepulturâ nonnunquam arcent. *Resp.* tali in casu aut alibi in vicinâ Ecclesiâ confirmatio quærenda: aut siquidem hoc fieri nequeat, à Magistratu postulanda. Hoc modo animam quis suam liberavit. Qui tamen rectè fecerit, si per epistolam ab Ecclesiâ aliquâ, quamvis remotiori, precationem expressis coram Cœtu istius loci Sponsorum nominibus, aut necessitate aliquâ suadente, iisdem suppressis, postulari curet; hoc vel simili modo: *sunt Religionis nostræ consortes alicubi inter alienos ab eâdem degentes, qui Conjugium inituri petunt auxilium precum nostrarum pro divinâ Benedictione*, &c. Ne quis forte putet hoc insolens planè ac peregrinum esse, is sciat ab initio in Liturgia Belgicâ Formulæ proclamationum præmissa fuisse hæc verba: *N. & N. Volunt secundum Ordinem divinum Statui Coniugali se applicare. Ad id postulant communem Christianam precationem; ut Christianum hunc statum in nomine Dei inchoare, & salutariter ad Dei gloriam finire possint.* Quæ verba cum in omnibus editionibus, etiam a. 1631. in editione Bibliorum in 8. Amstelodami apud Paulum Ravesteyn constanter retenta fuissent, in posterioribus editionibus omissa sunt: quo consilio aut quâ intentione, plane ignoro. Non dubito tamen quin primarum editionum istarum curatores rationes aliquas habuerint: quas ego incertis conjecturis in lucem protrahere nolim. Ecclesiæ nostræ ubi solummodo tolerabantur, ut in Galliâ; aut ubi latebant, ut ante hac in Belgio; aut ubi tunc peregrinabantur, ut in Angliâ, Coloniæ, Aquisgrani, Hamburgi, Francofurti, &c. nullorum matrimonia confirmabant, nisi domesticorum fidei: Uti hoc expertè scribitur, in ordine ecclesiæ Belgicæ in Angliâ, vernaculo idiomate anno 1554. à Mart. Micron editâ cap. 30. Et in formâ ac ratione ecclesiastici ministerii peregrinorum in Angliâ a. 1550. conscripta à Joh. à Lasco: ubi pag. 572. verba sic sonant. „Nemo conjungitur in nostrâ ec-

„ clesiâ, nisi qui sese ultro ac sponte disciplinæ ecclesiasticæ prius subjecit in „ cœtu ecclesiæ: post editam illic fidei suæ confessionem. Sed postquam Religio nostra facta est publica, ac dein sola pro Religione status habita, ubique Papismo exacto, alicubi etiam omnibus aliis Exercitiis & Conventiculis prohibitis, quin etiam nullâ Conjugiorum celebratione, nisi in Ecclesiis nostris, probatâ & permissâ: necessitas imposita fuit Ministris verba quædam in instructione, benedictione & precatione matrimoniali pro prudentiâ suâ omittendi, aut mutandi, aut etiam quosdam planè à confirmatione, aut potius ab adjunctis sacris & ecclesiasticis rejiciendi: cum certi sint saltem *moraliter*, aut non vanè præsumant, ad confirmationem accedere subinde Neutrales, Hereticos, Blasphemos, Phanaticos: quales Libertinici Frankistæ, David-Joristæ, Swenckfeldiani, Weigeliani, Arriani, Photiniani, Epicurei seu Deistæ, &c. Sed de horum, & omnium non-baptizatorum confirmatione supra quęsitum fuit.

3. *Object.* Alteruter conjugum si in Ecclesiâ propter alienationem à Religione confirmari non vult: & pars fidelis, præsertim re non integrâ resilire nec possit, nec debeat; nihil restat, quam ut à Curiâ confirmatio petatur? *Resp.* Tali necessitati nemo sine gravi culpâ se implicat: uti supra sect. 1. docuimus: tantum abest, ut ex tali electâ & præsumtâ necessitate controversa ἀδιαφορία concludenda esset.

XIII. *Quæst. An liceat Pastori Peregrinos desponsatos in suâ Ecclesiâ more & modo solito confirmare? Resp. Neg.* Nisi habito testimonio & consensu proprii Pastoris, aut Pastorum istius loci; aut Magistratus: siquidem Pastores illi ob dissidium Religionis Pastoribus reformatis, nihil communicare, & solennibus Conjugalibus nostrorum se ullo modo miscere nolint. Memini Pastorem Papalem Waelwicensem Dioecesios Sylvæ ducensis nomine *Eyndhouts*, celebri Monasterio Tongerloënsi, scedulam postulantem proclamationes matrimoniales subscriptam à vicino Pastore reformato Besoyensi amico & in studiis Academicis & in Ministerio per quam familiari, publicè coram Cœtu suo rupisse & projecisse: bile in nasum concitatâ ob subscriptionem *Joh. Sneetenus Pastor in Besoyen.* Contra quam protestabatur, nullum agnosci, nec debere agnosci Pastorem in Besoyen. Ratio hæc erat, quod ante annum 1610. quo reformati Concionatores „ in vicos omnes Macropedicos (belgicè **de Langstraet**) introducebantur, Vicus *Besoyen* ecclesiasticè Parochiæ Waelwicensi incorporatus erat. Ab eo tempore incolæ Waelwicenses Religioni reformatæ addicti (quales erant complures), proclamationes in Templo Waelwicensi petere desierunt, professione Sponsalium apud Pastorem Besoyensem, eorundemque proclamatione in Templo Besoyensi, ubi Religionem reformatam publicè

exer-

exercebant, contenti. Similiter nobis agendum fuit in omnibus Vicis limitaneis, in confinio ditionis Papalis: quotiescunque inter illorum & istius subditos Conjugia iniri contingeret. Excepto hoc necessitatis casu, (in quo analoga quædam notitia & notificatio quærenda) in nostris Ecclesiis nulli ex alienis adventantes absque proclamationibus, & publico de iisdem testimonio ad confirmationem admittuntur. Secus si fieret, intoleranda confusio, omnem Ordinem matrimonialem turbaret. Hinc factum, ut subditorum Fœderati Belgii, qui ob legitima impedimenta imprimis irritantia, ad confirmationem in suâ Ecclesiâ aut Curiâ admitti non poterant, & ad Sacerdotes alicubi toleratos, aut in viciná Ditione Papali publicè ministrantes confugerent, quasi trans mare appellantes, cohabitatio per Decreta Ill. DD. Ordinum deplorata & mulctata fuerit tanquam fornicaria aut concubinaria.

XIV. *Quæst. An Pastor Euangelicus Pontificio Canonico Uxorem clam copulare debet? Resp.* Movet hanc quæstionem Pruknerus centuriæ qu. 80. & ex ac cum Dedekeno in volum. Consil. Theologic. sic respondet: ***Debet, si Canonicus ille sit sanabilis: de quo bona spes conversionis eluceat: non debet, si Canonicus sit insanabilis, euangelicamque doctrinam præfractè contemnens, ne in hoc suo contemtu confirmetur.*** Cui sententiæ non admodum repugno: siquidem confirmationem petat à Ministro talis Ecclesiæ, ubi omnes Pontificii juxta decisionem *Synodi Brielano-Hollandicæ* a. 1623. à Confirmatione non excluduntur. Et si Monachi, moniales, Canonici huc profugi præhabitâ tantâ notitiâ, quanta tali in casu haberi potest, in nostris Ecclesiis confirmati sunt (exempla nimis nota): quidni tali in casu Canonicus? *Sed dices*; Monachi isti, Canonici, moniales deserebant Papatum: Canonicus autem manet in Papatu, & quidem in Ordine Clericali, in Ecclesiæ Papisticæ regimine. *Resp.* Ex istis, quos ego nunc respicio, aliqui, quamvis Religione sua minimè ejuratâ, forte nec spe aliquâ mutationis factâ, confirmati sunt. Alii prætexentes fugæ suæ Religionis nostræ studium, confirmati sunt: quamvis postea ob adulterii aliave crimina solum vertere coacti, ad vomitum & ad genuinam scortationum Matrem redierint. Quod si Laici non pauci manentes in communione Papisticâ nec ullam mutationis spem facientes confirmantur; quidni talis Canonicus, quem *Pruknerus* appellat *sanabilem*? Neque enim agitur de illo ad Ecclesiæ nostræ communionem & ad usum Cœnæ admittendo: sed solum solennitate tali in se & per se politicâ administrandâ, quâ etiam Magistratus in his partibus defungi solet: Ecclesiæ Synedriis & Synodis non improbantibus, sed etiam in casibus quibusdam à se eò ablegantibus. Quod ut etiam hoc similibusque in casibus, fieret, autor essem, & tutissimum esset.

 Confer,

Confer, quæ supra distinximus de Matrimonio, an & quo respectu ad Politicam Potestatem referendum sit. Videri etiam possunt Bucerus in scriptis Anglicanis *Lib.2. de Regno Christi cap.15. & seqq. ubi cap.15.* in terminis sic loquitur: *Cum enim Conjugium res sit politica*; & *Seldenus in Uxore Hebreâ lib.2. cap.28.*

XV. *Quæst. An desponsati sub Papatu degentes, Euangelicæ autem Religioni addicti, licitè petere possint copulationem à Sacrifico ? Resp.* Hæc quæstio 81. ibidem à *Pruknero* movetur. Ad quam respondet cum distinctione: extra necessitatis casum non posse; sed in casu *extremæ necessitatis* posse; *quando* scil. *Ecclesiola in Papatu nimis pressa est, nec exitus Desponsatis illis alibi copulationem obtinendi conceditur.* In quo illi adstipulari non possum: siquidem non est faciendum malum, ut eveniat bonum. Jam vero cum superstitione & idololatriâ & quidem sub formâ sacramenti, Matrimonium in Papatu celebrari, nôrunt illi, qui *Rituale Romanum* inspexerunt. Rationes, quas in 3. part. select. dispp. tit. de Superstitione, & de Idololatriâ Indirectâ & Participatâ attuli, huic casui aptari debent.

§.4. De Ritibus Matrimonialibus, agunt ex Jureconsultis, *Costanus in tract. cit. Brissonius, Antonius & Franciscus Hotomanni*, quorum tres tractatus de Ritu Nuptiarum Leidæ a.1651. recusi sunt; *Tiraquellus de Legibus Connubial. Tholosanus syntagm. lib.9. cap.5.* Ex Antiquariis & Philologis, *Rosinus lib.5. antiquit. Roman. cap.37.* cum *Paralipom. Demsteri.* Aliarum Gentium antiquarum & hodiernarum, imo & quarumcunque Regionum ac Civitatum in infinitum pœne variantes quis pertranseat? Videndi Scriptores de moribus Gentium, *Aubanus Bohemus Teutonicus*, & *Alexander Schardus Ritus Judæorum* antiquorum, exhibet *Menochius*, aliique rerum Judaicarum scriptores, *Arias Montanus in antiquit. Bertramus, Sigonius de Republicâ Judeorum:* quibus adde *J. Seldeni* Uxorem Hebræam Recentiorum Judæorum Ritus recenset *Synagoga Buxdorfii cap.25.* Hodiernorum Gentilium antiqui orbis Ritus ex itinerariis, & topographis collectos habes à *Godefrido Carolino* in lib. vernaculo tit. *Gentilismus Hodiernus* Ritus Turcaram breviter describit *Lonicerus tom. 1. lib. 2. Histor. Turc: cap.13.*

I. *Quæst. An ullus gestus ac Ritus præter junctionem dextrarum in confirmatione Sponsorum, quæ in reformatis Liturgiis: Palatinâ, Belgicâ, Gallicâ, & Directorio Anglico a. 1644. in Ecclesias trium Regnorum introducto, innuitur; adhibendus videatur? Resp. Neg.* Alios Ritus, si qui in aliis Ecclesiis tanquam signa arbitraria adhibentur; non condemnamus; sed libertati earum relinquimus: modo evitentur superstitiosi, aut cum Papalibus aliisque superstitiosis Ritibus symbolizantes. Liturgia Fratrum Unitatis

Bo-

Bohemicæ dicendo, *à Ministro dextris prehensos, pronuntiari legitimos Conjuges*; videtur indicare, dextras Sponsorum conjungi à Ministro: Liturgiæ à nobis cit. præcipiunt Sponsis ut mutuo dextras jungant, & sic manu stipulatâ ipsi coram Deo & Ecclesiâ conjugalem suam unionem declarent ac promittant.

II. *Quæst. An dextrarum conjunctio sit Ritus sacer? Resp. Neg.* Quamvis enim inter sacra & in Ecclesiâ fiat; non tamen est *formaliter* sacer, sed communis in stipulationibus, pactis, & promissionibus hominum adhiberi solitus juxta illud, *Accipe daque fidem.*

III. *Quæst. Quid de Annulo statuendum, quo digitus Sponsæ, in solennibus confirmationis, induitur? Resp.* In Papatu Sacerdos eum peculiari modo & formulâ benedictionis sanctificat: ut videre est in *Rituali Romano.* Apud Gentiles dicebatur Annulus pronubus; de cujus religiosâ consecratione *Laur. Pignorius* Philologus in *epistolis pag. 62. De triplici Annulo. Cornmannus in tract. de Jure Virginum.* De monumentis veterum Annulorum *Abrah. Gorleus in suâ Dactylo-thecâ.* De Annuli origine, antiquitate, usu plurima reperies apud *Anton. Matheum* Juris in hâc Academiâ cum viveret, Antecessorem clarissimum in volumine orationum, *orat. 5.* Quæ apud *Zanchium, Pruknerum,* &c. de Sponsæ deductione aliisve quibusdam Ritibus quæruntur: nos suum cuique populo arbitrium hic relinquimus; modo tanquam adiaphora, & civilia seu communia (non tanquam sacra) solennia habeantur & remotâ omni superstitione adhibeantur.

De Convivio Nuptiali quæritur: §. 5.

I. *Quæst. An sit licitum? Resp. Aff.* 1. *Quia* ex solo exemplo Christi demonstrari potest. Ille enim ad illud se vocari passus non fuisset nec ei interfuisset. Alia exempla Simsonis, &c. quæ ex scripturâ adduci solent, nullam nobis demonstrationem faciunt: nisi aliqua à Deo per scriptorem θεοδίδακτον & infallibilem probentur. 2. *Quia*, Convivia non sunt illicita: ergo nec Convivia tali occasione instituta. Antecedens probatur ex exemplo Christi, qui cum discipulis interfuit Conviviis, Math. 9. v. 10. Joh. 12. v. 2. Vide *Martyrem in loc. comm.* & *Daneum in Ethicâ.*

II. *Quæst. An Nuptiarum celebratio conveniat Diebus Dominicis? Resp.* Supra hoc attigi, cum agerem de tempore confirmationis Matrimonii, & *Synodi Nationalis Dordrac. a.* 1619. *Walei, Rodolphi, Petri,* & Ecclesiar. Hungaricar. *Wilh. Zepperi* sententiam de hoc quæsito indicarem. Ratio una hæc sufficere debet, quod cum totus dies cultui divino consecrandus sit; injustum esset tot hominibus apparatu pomparum & epularum, atque exspectandis, deducendis, excipiendis convivis occupatos, si non

toto

toto Sabbatho saltem potiori aut magnâ ejus parte, sine ullâ necessitate spoliari. Confer quæ in Disp. de Sabbatho part. 1. a. 1638. & postea cum 3. part. select. Dispp. secundis curis editâ, de ejus observatione, & de operibus necessitatis docuimus. Est tamen cui Synodi Dordracenæ petitio, & sententia Theologorum modo cit. & Ecclesiarum Hungaricarum non ita „probari videtur : quod *non obstarent* illius diei debitæ sanctificationi „gaudia & Convivia Nuptialia, peractis jam quę spectant ad cultum pu„blicum, magis quam id quod à Sacerdotibus fiebat in templo cum appa„rente violatione Sabbathi *Math. 12. v. 5.* si modus illis Christianus & „sobrius præfigeretur, illudque Chrysostomi sæpius inculcaretur, Nuptias „audivistis, choreas non audivistis. Alias luxus, temulentia, insolentia, „quarum vitandarum gratia credantur Nuptialia sacra in dies non sacros „commodius rejici posse, semper æque nefastæ sint, & vitandæ, nec „magis profestis licitæ, quam Sabbatho &c. Leges sumtuarię contra „hunc abusum severę sanciantur : vel hæc esto pœna eorum qui grandia „& insolentia in suis Nuptiis Convivia meditantur, ut earum benedictio„nem & sanctificationem eo die non consequantur, cui Deus benedi„xit, & quem in cultum suum & solenniorem benedictionem populi sui „sanctificavit, vel saltem talia Convivia cogantur in perendinum differre; „sed benedictio & celebratio Nuptiarum, tanquam Sabbathi sanctifica„tioni contraria, eo die non impediatur ne plus quam Judaica servitus „impediatur. In hac dissertatione aliqua notanda occurrunt. I. *Quod* paria facit Convivia Nuptialia, cum operis Sacerdotum necessitate medii ad exercitium cultus divini per oblationem sacrificii requisitis. Ipse postea statuit Sponsos coercendos esse ad talia Convivia in diem perendinum rejicienda. Ergo ex ipsius sententiâ, Convivia illa non sunt necessario prærequisita, aut consequentia, sabbaticæ confirmationis & benedictionis Sponsorum, adjuncta ἀχώριστα. Atqui operæ Sacerdotum erant cultus divini necessaria adjuncta. 2. *Quod* quasi in Republica Platonis versaretur de Conviviorum modo dicens, nihil dicat; quod ad quidem consilium in præsenti rerum statu capiendum, facere possit. Notum est, quomodo inter nostrates potentes, Nobiles, Patricios, Mercatores, Plebejos, opulentos Rusticos, tenuiores, pauperes, celebrentur Nuptiæ. Dato, per conceptum imaginarium, in potentis alicujus Nobilis, aut opulenti Mercatoris, aut opulenti Rustici Convivio Nuptiali ad sesquihorium aut bihorium aut ultra protracto, neminem ex tanto invitatorum numero in excessu cibi, potus, confabulationum, honestarum recreationum, aut lusuum, aut in erectione arcuum triumphalium, bombardarum explosione, pompę ad templum deductione, & ad domum nuptialem reductione, peccare: an jam omnibus qui ista curant, & parant

rant sive ut causæ principales sive ut instrumentales, immo an promiscuæ multitudini, præsertim Adolescentum & Puellarum ad spectacula hæc concurrentium satis cautum est, quod ad religiosam Sabbathi observationem? Non quæram nunc de Choreis, Ballettis, Comœdiis: quas à nonnullis inter Potentiores & Ditiores honestis recreationibus hodie annumerari, haut ignorare debebat. 3. *Quod* totam Sabbathi sanctificationem in solo cultu publico constituere videatur: quasi alia in 3. *part. sel. dispp. tit. de Sabbatho*, &c. ex Synodi Dordracenæ, & Theologorum sententiâ indicata, ad totum diem sanctificandum, jam prædamnata essent. Et quid facerent illi, qui unâ tantum concione matutinâ ante nonam aut decimam ut plurimum finitâ, fruuntur? 4. *Quod* exorbitantiæ in Nuptiis commissæ semper æque nefastæ sint Diebus Dominicis ac aliis. Quasi circumstantia temporis non aggravaret peccata, per quæ à cultu divino tunc solenniter exercendo homines aut partem aliquam, aut in totum avocantur; aut ad eum minus apti & præparati redduntur. 5. *Quod* pauperiores absque strepitu Nuptias suas peragere solent. Hoc repugnat experientiæ: quę docet majore cum strepitu clamorum, lusuum, concertationum poculorium, saltationum, litigiorum, verberum Nuptias illorum peragi, quam ditiorum. 6. *Quod* in fine dissertationis totam causam tradere videatur; & idem, immo plus dicere, quam illi, quos sibi fabricat & fingit Adversarios: ut *qui grandia & insolentia meditantur Convivia, Nuptiarum benedictionem & sanctificationem eo die non consequantur*, &c. *vel saltem talia Convivia cogantur in perendinum differre.* Hæc quomodo cum præcedentibus conveniant, & quomodo elencho Adversariorum, quos in imaginatione suâ sibi proponit, inserviant; fateor me non videre. Antea monuerat Ministros Reformatos ut sedulo sibi *caverent, ne dum subterfugiunt benedicere Nuptiis Die Dominico, ceu ejus sanctificationi accuratiori studentes, eo ipso annumerentur Nuptiarum vituperatoribus*, &c. Et addit, *quod prohibendo aut procurando prohiberi Nuptias Diebus Dominicis*, &c. *accusarentur profanati Sabbathi omnes Ecclesiæ in quibus huc usque contrarium obtinuit, & apud quas vix aliter fieri potest.* Schiomachiam hanc si exercere voluisset, velim à Ministrorum Reformatorum nomine abstinuisset: aut si aliquos eorum à Judaicâ superstitione revocandos putasset, saltem à Judeorum exemplo Nuptias suas, aliaque lauta Convivia die Sabbathi celebrantium abstinuisset: ne vel pueri hinc deprehendant, potius videri ἰουδαΐζειν, qui Convivia Nuptialia Diebus Dominicis celebrant & celebrari volunt, quam eos qui non celebrant, aut non celebranda suadent. Alicubi (etiam hic Ultrajecti) funera Diebus Dominicis à Magistratu prohibentur: ob eorum strepitum & pompam publica ac privata pietatis exercitia turbantem: an satis solidè & candidè talis consilii, decreti, mandati

T execu-

executioni & observationi quis obloqueretur, dicendo: quod hâc ratione *omnes Ecclesiæ* & Politiæ *profanati Sabbathi accusantur*; *in quibus huc usque contrarium obtinet*, &c. Quid si ergo queram, An ergo Ecclesias illas in Majoribus quibusdam Belgii nostri Civitatibus suspectas habiturus sit; ubi ordinariò plerumque Sponsorum confirmationes & benedictiones extra Diem Dominicum peraguntur; quasi essent vituperatores Nuptiarum, &c. Sed facessat talis Theologizandi methodus per arreptas quasvis odiosas consequentias, per verisimilia, conjecturas, colores, aliosque inanes rhetoricationum tinnitus, meros λόγυς λέγυς: & hominibus nostris, potius ὁμοθυμαδὸν suadeamus, ad quod disputator eos præsenti intentatâ pœnâ vult cogi; ut nuptiales epulas & pompas à confirmatione & benedictione ecclesiasticâ separent, aut hanc in alium diem rejiciant. Hoc si agat, spondeo nullum ex Ministris Reformatis ab ipso dissensurum.

III. *Quæst. An Choreæ in Nuptialibus Conviviis sint ferendæ? Resp.* Habet hanc quęstionem Joh. Gerhardus in loc. comm. & ex eo Pruknerus centur. cit. qu. 87. & respondent sub distinctione, licitas esse, non *impudicas*, sed *honestas*; & quidem *Juvenis* cum Virgine aut Matronâ pudicâ, *interdiu*, publico in loco, *honestæ recreationis* causâ Eccles. 3. v. 4. Nos de Choreis Virorum cum Mulieribus in Galliâ, & Belgio usitatis antehac, in Dispp. de Excessis mundi, inhærentes Synodorum antiquarum & nostratium decretis aliter determinavimus: adductis iis rationibus, eâ nube testium; ut à sectæ Præcisisticæ (quo quidam hodie imprudentiores cœperunt terrere) μορμολυκείῳ causam hanc liberandam speremus. Tantum hâc occasione addimus, Pontificiis choreas nunc quasi lege receptas: à quibus ne quidem ipsi Clerici abstineant. Quod an cum antiquitatis disciplinâ & praxi conveniat, ipsi judicent. Arcanum aliquid de choreis pandit *Jesuita Gabriel de Henao in suâ Empyreologiâ* anno 1652. *editâ ubi lib.* 8. *exercit.* 33. *sect.* 2. scripturæ testimoniis & 9. rationibus, accedente consensu plurimorum ex suis Doctoribus, probare contendit, choreas in cœlo empyreo à beatis exerceri: proinde non improbari ab Ecclesiâ, immo in celebrioribus festivitatibus easdem *approbari, & in sacris ædibus fieri permittit.* Pro quo adducit *Swarez. tom.* 1. *de Religione lib.* 3. *cap.* 6. §. 4. *& Raphaelem à Torre in* 22. *qu.* 99. *art.* 7. *disput.* 7. Et quamvis Patrum, & complurium inter suos illic cit. determinationes contra choreas fateri cogatur, ictum tamen illum declinare se putat, dicendo, invehi in Choreas *theatrales, scenicas, lascivas, & impudicas.* Quasi scilicet hodiernæ à talibus per omnia differrent. Quid dicam de transcendentalibus ipsius epiphonematis §. 30. *Quidni Cœlites in suis festis choreas exercebunt?* §. 32. *fallor, nisi æmulatione Davidis saltaturi sint incolæ empyrei ante Mariam.* §. 34. *Quapropter caveat quisquis damnârit saltationes cœlicolas*

lus in cultum observantiamque Christi : ne & ipse objurgetur. Mirum est eum ad commendationem earum, non adduxisse choreas Angelorum, & ipsius Dei in paradiso in Nuptiis Adami & Evæ : de quibus somniant Judæi, apud *Buxdorfium in synagogâ cap.* 28. *p.* 406. 411. *edit. poster. in* 8. Certè si rationes hujus Disputatoris in hâc exercit. & toto lib. 8. expendimus, non video cur eâdem consequentiâ omnes voluptates gustus & tactus cum Muhammedo Beatis in Paradiso tribui non debeant ?. Et si quis opponeret illud Math. 22. v. 27. *non nubent*, &c. pariter excipi non posset, intelligendum hoc esse de lascivis, mollibus, & impudicis deliciis ac voluptatibus: non autem de puris, defæcatis, sublimatis, cœlestibus. Quomodo fere noster §. 34. *distinctius audimus & nos in Beatis tripudia, quæ procul dubio erunt decentiora, & magis in virilem modum.* Si ergo Beati in cœlo, si Sancti in terra, si Episcopi & Clerici in Ecclesiâ (præsertim tempore paschali, apud *Durantem lib.* 5. *Rationalis*) choreas exercent : multo magis in Nuptiis illud agendum. Vigilantes ergo somniârunt antiqui patres, Waldenses, reformati, & nubes illa testium in dispp. de Excelsis Mundi adducta. Et nos, cum à verbo Dei & perpetuo testium veritatis catalogo, cum cothurnis & Eceboliis in gratiam vanitatis hujus recedere nolumus; Novatores, Misanthropi, inculti, horridi, agrestes, rigidi, nasuti, contentiosi audimus ? Ita scil. volunt, ita jubeat χαρίεντων veteratorum & κοσμικῶν Patres conscripti. Sit sane : modo ne cerei & in vitium flexiles, animarum prodigi, conscientiarum proditores, verbi divini traditores, in die Christi inveniamur. O *Timothee custodi depositum*, &c. 1 *Timoth.* 6. *v.* 20. Ubi nunc antiqua disciplina juxta Synodorum nostrarum decreta ? Sed proh dolor quotidie in pejus proficimus. Hęc tempora Antichristum aliaque Dei judicia requirunt. Quòd si alicubi viri Dei has aliasque vanitates lugere & tolerare coguntur, ne tamen unquam à veritatis σπουδῇ, & coram Deo ac hominibus erga excelsa hæc protestatione cessent : *ut sciant Prophetam fuisse inter ipsos Ezech.* 2. *v.* 5. Imitentur ad minimum *Matheum Monachum* in quæst. & Causis Matrimonialibus tom. 1. Juris Orientalis lib. 8 insertis pag. 500. *Canon*, inquit, 53. *Laodic. Synodi præcipit, ut Christiani, qui eant ad Nuptias gravitatem sibi convenientem servent, & saltantibus & ludicras res agentibus animum non advertant. Quod præceptum Canonis hujus modo neglectum jacet.* Proponant sibi tres illustres in Belgio nostro veritatis hujus testes, *Taffinum in lib. de vitæ emendatione* ; *Rivetum in explicatione decalogi* ; *Altingium in problematicâ novâ*. Quos præ aliis quamplurimis potius, chorearum zelotis propono, non tantum quod domestici sint, & quod tam celebres omni exceptione majores, sed imprimis quod solita illa Zelotarum exceptione iis occurri non possit;

 quasi

quasi nimis simplices, & rerum istarum ignari fuissent, quippe qui procul omni ab Illustrium Familiarum, Aularum, Urbium splendore privatim sibi & musis suis in Oppidulo aut Vico cecinissent: Quod si isti, quia forte nimis Reformati, Præcisisticæ Theologiæ prejudicium apud choreutas nostros eorumque Patronos avertere nequeant, addo ex molliori Theologiâ Remonstrantium (quorum fistula plerisque Libertinis, & Viris de hoc sæculo dulcius canere videtur) Episcopii determinationem contra choreas in quæstionibus, quæst.41: ubi concludit: quidquid sit, *imprimis non decere Senes, Ministros, Seniores, Diaconos, Membra Ecclesiæ, Senatores & qui aliquo munere in Republicâ funguntur.* Quid diceret, si aliquem istorum in gynecæis & conventiculis saltantium, in Festis Nuptialibus præsultorem, immo & gratis Pyladem aut Bathyllum (de quibus vide sis *Dionem in Augusto & Senecam lib. 7. natur. quæst. cap.* 32.) hoc est, artis choreuticæ Magistrum ac dictatorem, agere videret: ne solus Nero Imperatorium Dignitatem in Theatro prostituisse dicatur.

IV. *Quæst. Quid de Epithalamiis? Resp.* Esse ea adiaphora. Absit modo fescennina locutio, & stolida Gentilis idololatriæ mimetica hodiernis Poëtis plus satis familiaris. In scripturâ Spiritui S. ut Conjugium spirituale cum corporali *Ephes.* 5. comparationem, sic & spiritualis Conjugii carmina Nuptialia dictare placuit: Vide *Psalmum* 45. Cujus titulus est שיר ידידות, id est, *Canticum amorum*: Salomonis scil. & Filiæ Pharaonis; quorum Conjugium adumbrabat Christi & Ecclesiæ Conjugium spirituale: uti communiter à Christianis interpretibus explicatur à R. D. Kimchi præter morem, hoc canticum fatetur dictum esse על המלך המשיח, id est, *de rege Messiâ.* Ibidem titulum *canticum amorum* interpretatur כי בו אהבת ה׳ למשיחו, id est, *quia in eo dilectio Jehovæ erga Messiam suum.* Adde Canticum Canticorum, quod formâ idyllii & dialogi pastoralis conjugalem Christi & Ecclesiæ amorem quasi ob oculos depingit.

LIB.

LIB. III. TRACT. I. SECTIO TERTIA.

DE

CONJUGII OPPOSITIS.

CAP. I.

De Cœlibatu licito & illicito.

Conjugio opponuntur 1. Cœlibatus. 2. Conjugium irritum seu γάμος ἄγαμος. 3. Divortium & desertio. 4. Polygamia. 5. libido seu luxuria quævis impudica. Cœlibatus conjugio privativè opponitur vel licitus vel illicitus. *Licitus* est castus Cœlibatus, in quo quis vas suum in honore possidet. Estque vel Virginalis, vel Vidualis. *Illicitus* est vel magis spontaneus, vel magis coactus. *Ille* est vel ex contemtu conjugii, vel ex neglectu. Ex *contemtu* est eorum, qui censent conjugium esse malum: ut Tatiani, Encratitæ, Manichæi; de quibus Hæresiologi antiqui & recentiores. *Ex neglectu*, qui à conjugio abstinent ob molestias conjugales, aut ob rationes culinarias: quod non satis splendidum & lautum adipisci possint. *Coactus* Cœlibatus est, vel voto Castratio fit medicamentis aut ferro, exemplo Sacerdotum Cybeles. Morem illum Gallorum Cybeles Sacerdotum qui in memoriam Atydis (de quo Catullus in suo Gallijambico, versu 5. *Devolvit ipsa acuto sibi pondera silice)* disces ex Arnobio lib. 1. & 5. c. Gentes ubi appellat *abscissos & eviratos, semiviros, effeminatos*; Hieronymus in Hos. 4. *archigallos, truncatos, effæminatos*, Val. Flaccus 7. Argonautic. *exsectos*; Lactant. lib. 1. cap. 21. *deglabratos*; Prudentius περὶ στεφάνων *semiviros, imberbes.* Lactantius lib. 1. §. 21. de sacris matris Deum: sic loquitur *in quibus*, inquit, *homines suis ipsi virilibus litant: amputato enim sexu, nec viros se nec fœminas faciunt.* Confer eundem cap. 17. de Sacerdotibus & sacris in honorem Rheæ seu Cybeles; & *Lucianum de Deâ Syriâ*; *Prudentium in Romanum Martyrem*; *Augustinum de Civit. Dei lib. 6. c. 7.* Ex recentioribus Natalis Comitis mythologiam lib. 9. c. 5. *Elmenhorstium in Commentar. ad Minutium*; *Ouzeelium in animadvers.* in eundem p. 91. 97. 98. qui plenius illa exsequitur; & in dissonam historiæ, aut potius fabulæ de Attyde apud autores cit. narrationem inquirit. Conferri possunt quæ supra *sect. 2. cap. 1.* de castratis aliisque impotentibus, instar canis è Nilo bibentis attigimus. De coacto cœlibatu Vestalium apud Romanos §. 1.

 vide

vide *Rosinum lib* 3. *antiquitat. cap*. 19. & *Hospinianum* de Monachis cap. 20. *De Voto* Monachorum, & imposito Clericis cœlibatu infra part. 2. lib. 3. & 4. agemus. De Cœlibatu has quæstiones proponimus.

I. *Quæst. An Cœlibatus omnibus hominibus sit licitus. Resp.* De omnibus collectim *Neg*. Obstat mandatum divinum Genes. 1. v. 28. *Crescite & multiplicate vos*, &c. Et necessitas medii ad propagationem generis humani, & Ecclesiæ.

II. *Quæst. An quibusvis hominibus, aut etiam multis, præsertim utriusque sexus juvenculis per exuperantia virginitatis elogia & per* ἐξουθενισμὸν *Conjugii, Cœlibatus suaderi debeat? Resp. Neg.* In Papatu hoc strenue agitur: tum à Parentibus aut Tutoribus, tum à Clericis & Monachis. *Ab illis*, ut familiaris ab expensarum onere liberent, & reliquis liberis in sæculo mansuris tanto plus accrescat; aut etiam ut occasione Clericatus & Monachatus familiam suam per opum & honorum adjectionem exaltent, siquidem contingat Monachum aut Clericum suum inter majorum gentium Deos aliquando adscribi. *Ab istis*, ut semper suppetant, unde lapsi generis sarcire ruinas, & numerosa omnium ordinum collegia, capitula, monasteria implere, & perpetuam eorum successionem fabricare queant. Nec desunt extra Papatum μισόγαμοι, qui ob nescio quas causas, liberorum aliorumque domesticorum suorum Conjugia non tantum non promovent, sed opportune importune, apertè & occultè, per fas per nefas impediunt. Quo fit, ut aliquando ob neglectum, si non contemtum istius Apostolici *Hebr.* 13. *v.*4. *honorabile est conjugium*, &c. *scortatores & adulteros Deus puniet:* ipsi variis peccatis occasionem præbeant, & subsequentibus plerumque calamitatibus miserè involuti sero sapiant. Omnibus illis Consiliariis sive per fallæ Religionis deceptionem, sive per proprias rationes de hoc sæculo homines promiscuè ad Cœlibatum impellentibus suggerendum est Servatoris *Math.* 19. *v.* 10. 11. 12. responsum, ad objectionem à discipulis motam: *si tale est negotium hominis cum uxore, non expedit uxorem ducere. Non omnes*, ait, *sunt capaces hujus sermonis, sed quibus datum.* Sunt enim Eunuchi, &c. *& sunt Eunuchi qui se castrârunt propter regimen cœlorum. Qui potest capax esse, capiat.* Novit æterna sapientia quid sit in homine *Joh.* 2. *v.* 25. Consiliarii & proxenetæ Cœlibatus non nôrunt 1 *Cor.* 2. *v.* 11. Novit Spiritus S. qui omnia scrutatur 1 *Cor.* 2. *v.* 10. & dictavit Apostolo, *Unumquemque donum suum habere*, & *melius esse nubere*, *quam uri* 1 *Cor.* 7. *v.* 7. Si æterno Patris λόγῳ, si Spiritui S. ducenti in omnem veritatem auscultasset Hieronymus, utique non tot quæsitis & ἀγρίοις rhetoricationibus Virgunculas & Juvenculas Viduas ducere studuisset captivas, ut eas à Conjugio averteret: quo tamen salutari & divinitus ordinato remedio aliquæ earum forte non minus aliquando

quando potuissent indigere, ac ipse cum Bethlemi jejuniis se poene conficiens (si quidem ipsi habenda fides) videbatur sibi Romæ inter choros puellarum versari. Videant, quibus vacat, ipsius epistolas ad Salvinam & Demetriadem imprimis ad Gerontiam de viduitate servanda; & libros adversus Jovinianum, quibus ea hyperbolica pro virginitate contra Conjugium insparserat; ut plus satis haberet excogitatis incrustationibus & commentis submissâ apologiâ se expurgare.

CAP. II.

Quæritur. De irritantibus Conjugia: ætate scil. immaturâ, defectu naturali & accidentali, incestu, constante parentum dissensione, religionis diversitate, virginitatis corruptione, aliarum conditionum promissarum & præstandarum defectu.

PRæsupponibus dissolutionem Conjugii (de quâ cap. proximè sequ.) ab ejusdem irritatione differre. Hic simul & semel de omnibus irritationibus determinabimus. Quæritur de Irritatione.

I. *Quæst. An ætas immatura irritet? Resp. Aff.* est enim talis γάμος ἄγαμος: quia non sunt nec possunt esse in carnem unam, nec convenire ipsis τὸ *crescite & multiplicamini* Genes. 1. v. 22. cum 2. v. 24. De hoc vide supra sect. 1. cap. 3. & sect. 2. cap. 1.

II. *Quæst. An defectus naturalis, aut accidentalis? Resp.* De defectu supervenientein ipso Conjugio, sive animi sive corporis. *Neg.* Quamvis nonnulli in quibusdam casibus exceptionem aliquam admittant. Sed in hoc casu propriè de divortio quæritur. Vide cap. sequ. De defectu post contracta sponsalia ante nuptias superveniente supra sect. 1. cap. 6. quæst. 5. disquisivimus. De defectu animi aut corporis sive naturali, sive adventitio ante sponsalia satis noto supra sect 2. cap. 1. qu. 2. 3. cum distinctione respondimns.

III. *Quæst. An Incestus? Resp.* Absolutè *Aff.* de veri nominis incestu; nec ulla dispensatio, aut distinctio hic locum invenit. De quo supra sect. 2. cap. 3. & 4. Nec repetimus: tantum autoritatibus contra incestum viri cum nepte defunctæ uxoris 85. adductis addimus, decisionem facultatis Theologicæ Leidensis, quam tunc non videram. Exstat ea in operibus Theolog. Cl. Theologi *Wales* tom. 2. pag. 485. Et tale prætensum Conjugium in Ecclesiæ nostræ membris tolerandum non est, multo minus in Ecclesiæ Ministro; sed irritationis effectum intentatione disciplinæ promovendum; & in casu contumaciæ ipsâ executione, usque ad excommunicationem,

tionem, castigandum; ut Ecclesia ab omni participatione liberetur. Vide quæst. catecheticas 82. 85. Quod si alicubi Magistratus in suâ ditione tales cives aut incolas toleret (uti aliquando factum est); immo hæc aliave incestuosa Conjugia approbet sive lege communi sive dispensatione peculiari: Ecclesia tamen Juri Divino & Foro Conscientiæ inhęrens, officium suum non negliget, tum improbando & Conjugium & erroneum Magistratus hàc in parte judicium, tum non recipiendo sic conjugatos in suam communionem, & si ante Conjugium recepti fuerint, ab eâdem separando. Apostolus 1 *Cor*. 5. satis ostendit Ecclesiam in talibus casibus non debere respicere quid Magistratus in civibus suis probet aut toleret, sed quid Ecclesiæ ad informationem conscientiarum, animarum salutem, scandalorum amotionem, & communionis suæ integritatem atque *ἐυταξίαν* conservandam juxta juris divini pręscriptum agendum sit. Aliæ enim sunt leges Cæsaris, aliæ Christi, aliud docet Papinianus & aliud Paulus: ut loquitur *Hieronymus ad Oceanum*.

IV. *Quæst. An constans dissensus parentum? Resp.* Præsupponimus, nec Sponsalia contrahenda nec Conjugium ineundum absque consensu parentum; & graviter peccari ab iis, qui tale quid audent. Sed quandoquidem nonnunquam quod malè fit, cum factum est, tenet: nec omne impedimentum conjugii est irritans, hic propriè quæritur. An si alicubi sive secundum legem aut consuetudinem communem (uti in Papatu) sive per peculiarem Magistratus dispensationem aut conniventiam, sive per invincibilem ignorantiam Magistratus aut Ministrorum (qui scire non poterant an parentes adhuc essent in sæculo) in Conjugio confirmati eoque aliquamdiu usi essent; in conscientiâ teneretur ilico possessionem illam, tanquam non bonæ fidei, deserere, & Ecclesia ejusque Ministri sic conjugatos ad illud hortari, & intentatis censuris compellere. Quid juris sit, ex Reformatorum sententiâ de necessitate illius consensus satis liquidò colligi videtur. Sed manet quæstio, ân æquitas omnis à Parentibus hic exulare debeat, cum res non sit in integro; & an Ecclesia ad eam Parentes nimium forte rigidos & rigidè irritationis executionem urgentes adhortari non debeat. Nos putamus non uno modo de omnibus judicandum: sed distinguendas esse qualitates & conditiones Conjugum, quibus hactenus consensum suum Parentes negârunt, & quorum separationem, etiam quod ad prætensum vinculum, etiamnum urgent. Quod si enim quis honoratæ familiæ Filius infamem meretricem morbo vagæ libidinis præmio decoratam, aliisque qualitatibus minime optandis insignitam, à Sacrificulo in Regno Papali quasi trans mare appellando duxisset (qualia exempla novi): an quis vir honestus, parentibus consuleret, aut eos exoraret, ut consensum

sensum expressum aut tacitum tam infelici Conjugio accommodarent? Non arbitror. Quod si ex alterâ parte Conjuges, sine consensu Parentum copulati, cætera bonæ, aut non ita malæ frugi, & probè, pacatè, satis feliciter in Conjugio viventes, temerarii sui facti pœnitentiam agant, veniam à Parentibus petant; an Ministri ipsorum Conscientiis imponent, ut ilico Conjugium suum tanquam non Conjugium abrumpant? Nec hoc arbitror. Quæres ergo *quid ipsis agendum, si Parentes, omnibus tentatis, nihilominus in sententiâ suâ persistant, & irritationem eiusque effectum urgeant?* Nullum aliud consilium suggeri potest, quam ut omnibus aliis intercessionibus tentatis, ad Magistratum, aut ad consistoria, aliave collegia potestate in talibus instructa confugiant, eamque peremtoriam sententiam postulent.

V. *Quæst. An dissentientium Parentum autoritas in Foro interiori Conscientiæ, aut in Foro exteriori omnia Sponsalia reddat irrita & partes contrahentes à fide datâ absolutè liberet? Resp. Neg.* Quod ad Forum externum, distingui solent contrahentes in *minorennes* & *majorennes*. *Illorum* Sponsalia per statuta Hollandica (vernaculè **Ordinantien van Policyen**) irrita habentur per dissensum Parentum; ita ut ad proclamationes & confirmationem tales non admittantur. Sic quidem ordinario: posset tamen de lege positivâ dispensari à Magistratu; sicuti aliquando alio in casu Conjugium à Senatu vel Consulibus civitatis puellæ decimum-septimum agenti annum contra dissentientes Tutores adjudicatum memini. Sed forte distingues inter potestatem Tutorum & Parentum: de quo mox quæremus. *Istorum* vero sponsalia minimè irrita: sed tenentur Parentes sui dissensus causas Senatui exponere. Quod si detrectent, aut rationes, quas allegant, judicentur insufficientes: ad confirmationem admittuntur publicâ Senatus autoritate, qui supplet defectum consensus Parentum, & inter Parentes ac Liberos *peremtoriè* judicat. Neque enim Parentum potestas est suprema & independens; ut abusus ejus ab architectonicâ Magistratus potestate & directione absolutus sit. Et certe nisi hoc remedium suppeteret Liberis, qui ab iniquis Parentibus inclementer habentur, utique miserrimi forent; quippe ab omni præsidio & refugio omnibus hominibus divinitus dato (*Rom.* 13. *v.* 1.-6.) exclusi. Certe Parentes non habent jus vitæ & necis, in suos liberos: uti hoc probatur à *Riveto in decalogum contra Bodinum lib.* 1. *politic. cap.* 4. Si liberis injuriam in corporibus, bonis, libertate inferant, præsidium hoc ipsis relinquitur: & quidni pariter in casu, honestè intenti & desiderati Conjugii? Theologi nostri, qui necessitatem consensus Parentum & irritationem Conjugiorum, in genere determinant, aut ad Liberos minorennes & nondum emancipatos restringunt; non excludunt, sed potius apertè concedunt, Liberis, si gravari se putent, provoca-

tionem ad Magistratus, & consensus eorum loco consensus Parentum, postulationem. Absolutè determinantes sunt *Balduinus lib.4. Cas. cap. 14. c.9. & 10. Tarnovius de Conjugio lib. 1. cap. 75. quæst. 7. Danæus part. 3. Isagoga lib.4. cap.10. Polanus lib. 10. Syntagm. cap. 53.* qui secuti concubitus casum excipit *Zanchius part. 2. de operib. creat. lib. 4. cap. 1. Rivetus in decalogum.* Distinguentes seu restringentes sunt *Danhauwerus in Decalogum, Fr. Junius in append. ad Levitic.* 18. Et *Synodi Belgicæ Nationales Embd.* 1571. *artic.* 23. *Dordracena* 1578. *cap.5. artic.3.4.5. Middelburgensis* 1581. ad quæst. particularem 53. Theologi & Jureconsulti, qui patriam potestatem in negotio matrimoniale absolutam negant, sed conditionatam & limitatam asserunt sunt Lutherus tom.5. Jenens. German. lib. de Causis Matrimonialibus col. 254. qui Parentibus immitibus post adhibitam omnem intercessionem ad Magistratum ablegat; ut eorum consensus Parentum consensui succedat. Melanthon in Examine causam ad Magistratus judicium deferendam statuit. A duorum istorum sententia nec Theologos nec Jureconsultos protestantes & Reformatos recedere, constabit ex inspectione autorum, quos notamus: quorum aliqui verba *Lutheri exhibent.* Vide *Joh. Gerhard. in loc. comm. tit. de Conjugio. Tarnovium lib. de Conjugio cap. 73. Zepperum in explic. Legum Mosaic. lib. 4. cap. 18. p. 475. Chemnitium in Exam. Concil. Tridentini part. 2. tit.* Matrimonio post disceptationem de requisito consensu Parentum, hanc restrictionem adducit: *Si vero Parentum vel negligentia vel durities illâ suâ potestate abuteretur, & non vellet Liberis prospicere de Conjugio, vel conaretur impedire honesta Matrimonia, aut cogere invitos ad incommodas conjunctiones, certa juris remedia huic abusui & opposita sunt, & alia opponi possunt.* Sed quid multis testimoniis accumulandis me & lectorem fatigo: cum in omnibus Ecclesiis & Politiis Reformatis, & in Belgio nostro Lex non scripta, perpetua scil. consuetudo liberis in casu negati consensus hanc viam ostendat, & post omnia frustra tentata eosdem ad judicium Magistratus aut Consistorii potestate instructi ableget, & Magistratus aut Consistorium auditis & expensis Parentum rationibus, si justas & sufficientes invenerit, Liberis abjudicant quod petunt: sin secus, Liberis adjudicant postulatum Conjugium, & loco Parentum consensum suum applicant. Ex Jureconsultis Cypræus de Jure Connubior. cap. 5. sect. 4. §.7. & 10. *Si Parentes dissentiendi & impediendi causas & justas & probabiles non habeant, Nuptias impedire non possunt, & prohibitio pro nihilo habenda est. Joach. Beust* Juris Professor Wittenbergensis, Consiliarius Saxonicus, & Judicii supremi Ecclesiastici Assessor in tract. de causis Matrimonialibus num. 47. pag. 216. hanc circa requisitum Parentum consensum adjicit restrictionem:

Est

„ Est enim adhibenda ἐπιείκεια ne vel lædatur pietas & parentum au-
„ thoritas minuatur, vel etiam ipsorum tyrannis ac liberorum licentia con-
„ firmetur. Et officium judicis est considerare, an & quando parentes ha-
„ beant probabilem causam refragandi vel non, ut & Philip. Melancht. in
„ all. loco de conjugio & late Lutherus in suo libello de casu matrimoniali-
„ bus docent: Patria enim potestas in pietate non in atrocitate consistere
„ debet, L. Divus, ad L. Pompo de parricid.

Cypræus cap. 5. §. 2. & 4. idem pluribus prosequitur. & Parentes ad rationes dissensus reddendas compellendos statuit, *Carpzovius* lib. 2. Jurisprud. Eccles. seu consistorialis tit. 3. à definitione 53. à Consistorialibus aut Magistratu decerni posse Conjugium invitis parentibus, siquidem causa nulla aut non justa ab iisdem proferatur; probat ex Consistorii supremi decretis, rescriptis, sententiis; & consensu Theologorum *Bezæ*, *Joh. Gerhardi*, *Lutheri & Melanthonis*. *Lutheri* suffragium à Theologis *Gerhardo*, *Tarnovio*, *Thummio in decalogi prac. 6. & Jureconsultis Protestantibus* citari solet. *Carpzovius* ibidem ex Jureconsultis citat Heigium, Monnerum, Harprechtum, Cypræum, Cothmannum. Ex verbis ejus ista enotamus num. 5. Quod si
„ tamen Liberi vel ratione Conscientiç; vel ex amore & affectu singulari,
„ erga Personam aliquam à proposito descendere nolint, nec aliud sibi per-
„ suaderi patiantur, à Parentibus vero in morositate & pertinacia subsisten-
„ tibus nulla vel saltem non justa nec probabilis causa dissensus proferri
„ queat, permittendum est Liberis *Sponsalia ac Nuptias*, invitis etiam Parentibus contrahere. Addit ibid. contra obtensam potestatem Patriam, Parentes *Paterno nomine se facere indignos: ut hinc amplius de ipsorum consensu non multum solliciti esse debeamus*. Adducit ibid. formalia verba Lutheri, quæ Theologis, Jureconsultis, Tribunalibus & Consistoriis in Germaniâ instar cynosuræ & helices in hâc quæstione esse videntur. Ille Patres potestate Patriâ hâc in parte abutentes, jure illo excidere dicit, & non Patres, sed hostes & corruptores propriorum liberorum (Germanicè feind und verderber) esse habendos Carpzovius subjicit: *Cessat hoc casu ius patriæ potestatis quod morositate suâ parentes amiserunt, Henningus Arnisæus & Althusius* lib. 1. dicæolog. definit non esse necessarium consensum Patris captivi, aut diutius absentis vel deportati, aut illius qui fraude consentire non vult ne cogatur dotare, aut illius qui Liberis conditionem non quærit: & ut judicis autoritas & officium in casu discrepantiæ interponatur.

Joh. Christenius in tract. de jure matrimonii differt. 1. quæst. 3. serio & validè hanc causam agit, citatis Statutis Hollandicis in constitut. Politicâ 3. Trans Isalanicis part. 2. tit. 1. artic. 1. Daventriensibus part. 3. tit. 1. artic. 9. quæ laudat, & in Rebuspubl. Christianis accuratè observanda existimat.

 Ra-

„ Rationes has subjicit: Quid enim absurdius (inquit pag. 20.) & à rectâ ra-„tione imo à pietate magis alienum, quam parentum potestati id conce-„dere, ut illis indistincte, sive causam habeant sive non, ex morositate ali-„qua licitum sit, liberorum honestis desideriis reluctari? Nonne accidit „interdum, ut novercalibus delinimentis instigationibusve corrupti diffi-„ciles se præbeant? Nonnunquam avaritia hic dominatur, ne cogantur „dotem nubentibus dare. Merito igitur hic locum obtinebit illud Gaii re-„sponsum, *non esse consentiendum parentibus, qui injuriam adversus liberos* „*suos inducunt. l. 4. ff. d. inoff. test.* Non licet parentibus liberos suos injuste „exhæredare, cum tamen nihil magis debeatur hominibus, quam ut ulti-„mæ voluntatis sit liber stilus, & licitum, quod non redit, arbitrium. *l. 1.* „*C. d. sacros. Eccl.* sed reservatur liberis subsidium contra testamentum pa-„rentum nimis inhumanum & inofficiosum. *t. t. ff. & C. d. inoff. test.* Quid-„ni & hoc casu liberis succurratur? Advocat ibid. suffragia *Lamberti Goris* J. C. Geldrici, *Erasmi*, *Bezæ*, *Melanthonis* in locis commun. Quorum verba legant, quos hoc tangit: quia rationes continent. Addit se nullum hactenus Theologum aut Jureconsultum invenisse, qui publicis scriptis ab hâc sententiâ recedat. Concludit pag. 24. „Quamvis itaque in Ecclesiis & judiciis „multarum civitatum hoc servetur, ut desponsationes liberorum judicen-„tur irritæ, cum parentes illis refragantur; ad officium tamen judicis per-„tinet considerare, utrum parentes probabilem causam habeant refragan-„di, an vero causa non sit probabilis. *Balth. Conradus Zahn* in tract. de Jure & Jurisdictione municipiorum cap. 30. pag. 95. Lutherum & *Johan. Gerhardum* à se ibid. citatos secutus, absque ullâ restrictione sic determinat: „Itemque si parentes rogati & requisiti consensum suum in nuptias aut de-„sponsationes liberorum honestas dare nolint, illo casu liberi antequam „hoc negotium ad ordinarios causarum matrimonialium Judices devolva-„tur, rem ad proximos agnatos, deinde ad Ecclesiæ ministros deferre debent „*ut docet Gerhard. dir. n. 9.*

„ Quibus ita contingentibus Magistratus Municipalis bene aget; si „& suam operam tali piæ rei interponat, patremque dictum, morosum „& detrectatorem, officii sui etiam cum comminatione quadam commo-„neat.

Statuta & praxis Ecclesiarum in hanc sententiam eunt. Synodos nostrates supra indicavimus. Consistorialium in Germaniâ judicia apud *Cypræum*, *Beust*, *Carpzovium* loc. citatis reperies. Ecclesiarum Hungaricarum canones editi à *Synodo Comjathinâ a. 1642. class. 3. can. 41. pag. 58.* ubi titulus. *De iis, qui fidem sponsaliorum frangunt.* Si qui, ajunt, Parentes „nullâ justâ de causâ, sed vel ex levitate, vel spe melioris fortunæ, fidem

„datam Sponsalium violaverint à Magistratibus erunt puniendi vel in cor-„poribus vel in bonis suis. *Ecclesia Scotica* in priori libro disciplinæ tit. de Conjugio, liberis omnibus petentibus Conjugium (absque ullâ restrictione) imponunt, ut si Parentes consensum negent, causam suam ad Ministerium aut Magistratus deferant: qui nullâ justâ causâ negati consensus deprehensâ, loco Parentum consensum præbeant, & consummationem Matrimonii procurent, Ratio hæc additur: quod Parentes non debeant *impedire opus Dei per mundanorum hominum corruptos affectus. Opus Dei vocamus, quando duo corda, absque impuritate antea commissâ, ita conjuncta sunt, & utraque requirunt ac contenta sunt unà vivere in sancto illo Matrimonii vinculo.* Paulo ante pag. 62. edit. in 4. anno 1621. *Si Pater, consanguineus, Patronus non annuant ipsorum petitioni, & nullam causam habenti, prater eam, quam vulgò habere solent, defectum scil. bonorum, & quia tam sublimi familiâ orti non sunt, ac quidem vellent: non debent tamen illi, quorum corda sunt tacta, aliquod fœdus inire, donec ulterior declaratio facta sit Ecclesia Dei: ac propterea postquam mentem suam Parentibus*, &c. *aperuerint, eandem declarare debent Ministro aut civili Magistratui, petentes ut pro consensu Parentum obtinendo laborent: Ad quod faciendum obligantur. Et si nullam justam causam reperiant*, &c. *post sufficientem admonitionem, ne Parentes*, &c. *resistant operi Dei, Minister aut Magistratus possunt intrare in locum Parentum, & assentiendo justa ipsorum petitioni, ad matrimonium eosdem admittere.*

Statuta Politica Hollandiæ, Transf-Isalaniæ, Geldriæ paulo ante indicavimus. Hollandica volunt, ut Parentes Conjugio Filiarum quæ annum 20. & Filiorum qui annum 25. impleverint contradicentes citentur ad rationem intra 14. dies reddendam: qui si non compareant, habetur illud pro consensu; sin compareant, & dissensus rationem reddant, Magistratus examinatis rationibus; *mandabit id fieri quod utile & æquum judicaverit.* Quibus verbis Statutum Hollandicum repetit & explicat *Grotius in Jurisprud. Holland. part. 5. pag.* 6. Nec prætereundum est *responsum Facultatum Theologicarum Academiarum Leidensis, Ultraject. Franekeranæ*, ad *quæst. a.* 1650. *ipsis propositam:* casus summam mox infra exhibebimus.

VI. *Quæst. An consensus aut dissensus Tutorum par sit ratio, quæ Parentum? Resp. Neg.* Quia Conjugium Pupillorum, non est irritum, aut invalidum per dissensum aut contradictionem Tutorum, aut cognatorum: idque Juris Hollandici Institutione Caroli V. Vide *Grotium Lib. 1. Jurisprud. Holland. part.* 8. A Constitutione Caroli V. non recedunt Statuta politica condita & edita per Ill. Hollandiæ Ordines, post abrogatum anno 1581. Principibus Belgarum Imperium. *Joach. Beust. cap.* 21. *pag.* 36. 38. & 226. cum seqq. autoribus negat. *Cypraus* cap. 5. §. 9. num. 11.

pag. 265. „ Etsi autem parentum munus & locum tutores sustinent, & eorum est despondere & tradere filias, potestas tamen & authoritas eorum „ tanta non est, quanta parentum in nuptiis contrahendis, *ut notat Accursius in l. puella, de ritu nuptiarum.* Nam pater jure civili dissolvere potest „ filiæ sponsalia, *l. 10. in potestate, de sponsalibus* quod tutori non licet. Is „ enim citra voluntatem puellæ sponsalia non constituit neque dissolvit. „ *l. 6. si puella de sponsalib.* Ubi dicitur, tutores solos non constituere sponsalia, nisi forte omnia ista ex puellæ voluntate facta sint.

Carpzovius lib. 2. Jurisprud. Ecclef. seu Consistorialis tit. 3. definitione 46. & 47. concedit pietatem & honestatem postulare, ut consensus Tutorum & proximorum ad Nuptias requiratur. Sed definit. 47. §. cum *Heigio* & *Arnisæo* ibid. cit. sic exponit, quod non tam consensum, quam scientiam & consilium Tutorum, aut Fratrum, Agnatorum, Consanguineorum, &c. *Affinium requirere & observare cogantur.* Ibid. §. 10. de Sponsalibus, ait, nullam exstare „ sanctionem, quæ Sponsalia absque consensu Tutorum inita pro clandestinis & invalidis haberi jubeat ac velit. §. 14. concludit ex textibus citatis, & ex rationibus allatis, Fratres, Agnatos, Consanguineos, Affines *excludi ab arbitrio & directione Nuptiarum.* Totâ definitione præced. 46. probat thesin suam, quæ lemma fuit illius capitis: *Tutorum & Agnatorum consensum in contrahendis Sponsalibus pracise necessarium haut esse: sed valida esse Sponsalia publica illis invitis inita.* Pro hâc sententiâ citat ibidem, Heigium, Harprechtum, Schneidwinum, Cypræum, & ex theologis Joh. Gerhardum. *Joh. Christenius* tract. cit. dissert. 1. quæst. 8. Negat sponsalia vitiari & prorsus irrita esse per defectum Consensus Curatorum: nisi justissimam contradicendi causam habeant propinqui & Curatores. Et citat ibid. *Heigium* & *Joh. à Sande in decis. Frisicis Henningus Arnisæus* in tract. de jure connubiorum cap. 3. sect. 11. pag. 240. „ Si consensus tutorum perinde requireretur, „ ut parentum; perinde possent tutores matrimonium contra placitum suum „ contractum rescindere, ut parentes, cujus contrarium sancitur. *in l. si pater* „ *4. C. de sponsal.* Supra enim ratio assignato fuit, quare consensui parentum „ tantum sit indultum, quia parentes præ pietate paterna, quam nullus „ affectus vincit, *l fin. C. de curat. furios.* optima consilia pro liberis capiunt. „ *l. nec in ea. ff. de adulter.* At hæc ratio prorsus cessat in tutoribus, quos „ tam arctis legibus circumscripserunt Romani, quod eorum fidei non satis fidem haberent, *Paul. Mont. de jure tutel. c. 32. reg. 2. & 9. Chassan. in* „ *consuet. Burg. rubr. des enfans des plusieurs licts. §. 4 in verb. maintenir.* „ *n. 1. & 2.* nec alia de causa matrimonia inter tutorem & pupillam prorsus vetuerunt Impp. *tot. cit. C. de interd. matrim. inter pupill. & tutor. l. 36.* „ *& seq. l. 60. l. 64. l. 67. §. 1. & §. sed videamus de rit. nupt. Cyn. in l. fin. C. Eod.*

„ *Eod.* nec non inter pupillam & tutoris filium *l. libertum 64. in pr. l. non* „*est. 66. l. non solum 67. in pr. de rit. nupt.* quam quod vererentur, ne tutor „cum damno pupillæ ditesceret, quam rationem reddit ipse Tryphoninus „*in d. l. 67. & ex eo Anton. Fab. Inst. de nupt. princ. 6. Illat. 21.* Nec frustra in Statutis Hollandicis Tutorum & Curatorum dissensum inter impedimenta Conjugii præterita esse, credendum est. Multa in Angliâ Tutoribus tribuuntur. Qualia etiam refert *Arnisæus de Statutis Danicis.* Sed omnia non veretur improbare.

VII. *Quæst. Quæ causæ dissensus dicantur justæ & sufficientes? Resp.* Hoc arbitrio judicum ab omni prosopolepsiâ alienorum relinquendum mihi videtur. Sic Melanthon in Exam. theolog. & loc. comm. Christenius tract. cit. dissert. 1. qu. 4. Sed *Cypræus* pag. 168. & ex eo: Tarnovius lib. 1. cap. 73. pag. 431. „ponunt, pertinacem in religione dissensum, generis & majorum „infamiam, morum turpitudinem, æris alieni magnitudinem, ad officia Pa„tris familias ineptitudinem, & similia.

VIII. *Quæst. An qui Sponsalia contraxerunt, quibus Parentes, Tutores, Fratres Agnati Cognati consentire detrectant, in Foro Poli seu Conscientiæ per illorum dissensum liberentur? Resp.* 1. *Concl.* Sive Majorennis sive Minorennis sit, tenetur fidem servare & animo & ore & facto; consequenter omnia tentare quæ bonæ conscientiæ, honestati, Juri Divino non repugnant. Nisi ergo intercessione proximorum, amicorum, verbi Ministrorum utatur, & tandem ad Magistratus judicium confugiat, utique se ab animi levitate & gravissimo perfidiæ peccato purgare nequit. 2. *Concl.* Quamvis sine præhabito consilio Tutorum non deceat Pupillos, alicui promittere, saltem non *absolutè*: tamen cum factum est, illi hactenus pro suâ parte in Conscientiâ tenentur, proximorum, Amicorum, Pastorum Ecclesiæ opem & intercessionem, & tandem autoritatem Magistratus implorare, eorumque peremtorio judicio stare debent. 3. *Concl.* Si conditionalem tantum promissionem dederint; sub conditione subsequentis Consensus Tutorum, jam idem præstare tenentur: nisi forte expressa fuerit talis conditio, siquidem Tutores aut proximi semel & simpliciter per me aut per alium rogati renuerint, aut saltem dissuaserint, non velle ultra teneri. 4. *Concl.* Si qui absque ullâ factâ promissione sive absolutâ sive hypotheticâ, corde suo divinitus (uti putant) tacto ad Conjugium cum tali personâ in Domino, in eundum, trahi se sentiunt: utique licitum, & decorum est, ut honestum hunc animam tutoribus aperiant & Consensum Sponsalia contrahendi, & positis ponendis Matrimonium consummandi ab illis petant: quem si sine justâ ratione negent, jus & fas est, ut eâ methodo operis illius perfectionem prosequantur, quam statuta Ecclesiarum & politiarum commonstrant.

monſtrant. Si enim in caſu diſſenſus Parentum, hoc fieri poteſt, immo convenit, uti ſtatuit Eccleſia Scoticana ſupra cit. multò magis in caſu negati conſenſus Tutorum aut proximorum. 5. *Concl.* Hoc ipſo tamen Parentum, Tutorum, proximorum jura & poteſtatem ſublatam aut imminutam nolunt Theologorum & Jureconſultorum reſponſa & politiarum atque Eccleſiarum ſtatuta hactenus enumerata, ſed potius ſtabiliunt. Architectonica enim & directrix circa Sponſalia & Conjugia poteſtas politica conſervat poteſtatem Parentum, &c. Tutorum, & exercitium ejus in omnibus & in hoc caſu dirigit; ſuum cuique ex æquo & bono abſque proſopolepſiâ tribuendo.. Sicuti enim hominis liberum arbitrium naturale non tollitur aut imminuitur, cum Deus ſtatuitur ſummum liberum, eique humanum arbitrium ſubjici dicitur: ſic nec in hoc negotio autoritas Parentum aut Tutorum tollitur, ſi publicæ & ſupremæ Magiſtratus poteſtati ſubjecta dicitur. Excipiant forte fide datâ coram Deo, & interpoſitâ nominis divini invocatione, immo & juramento, obſtricti, ſe ob exceptiones ſequentes in Foro Conſcientiæ non teneri.

1. *Except.* Animus jam mutatus eſt ducor pœnitentiâ; nollem factum; tunc volebam; nunc minime? *Reſp.* Si hæc exceptio conſcientiam tuam liberare & tranquillare poteſt: tum pariter nullius pacti, fœderis, conventionis, juramenti promiſſorii vinculo conſcientia obligaretur: idem enim prætendi poſſet. Sed hoc abſurdiſſimum eſt. Quod ad Tutores, non poteſt ipſorum negatus conſenſus, Conſcientiam tuam abſolvere: non magis quam Papa in voto & juramento diſpenſare poteſt.

2. *Except.* Non audeo, non volo Tutores, Agnatos, Cognatos, offendere? *Reſp.* Valeret hæc exceptio; ſi res eſſet in integro; & validè præſumeres, eos conſenſum aut potius conſilium ſuum negaturos; ideoque malles animum tuum vincere, & affectui ac deſiderio quamvis honeſto renuntiare; quam eos turbare, aut negationis aleam ſubire. Hoc enim fieret ſine cujuſquam injuria. Nunc autem cum honeſtæ Virginis animum in amorem tui duxiſti, eique Conjugium promiſiſti, ſine ejus incommodo & injuriâ reſilire, aut vadimonium deſerere Conſcientia non permittit, nec divina illa regula animis hominum inſculpta Math. 7. v. 12. *Omnia quæ volueritis, ut faciant vobis*, &c.

3. *Except.* Feci jam quod in me eſt: cogor ergo volens nolente animo reſilire. *Reſp.* Non feciſti quod per leges divinas & humanas facere poſſes. Ad Eccleſiarum Miniſtros, & ſi opus ſit, ad Magiſtratum cauſa hæc deferenda fuiſſet. Sed vide ne per proprii cordis deceptionem, & conſcientiæ ſophiſticam excogitetur illud, *feci quod in me eſt*, ultra obligari non debeo. Notum eſt, quomodo ſcriptores noſtri de fide hæreticis ſervandâ

vandà alibi indicato exagitent dolosum & perfidum illud decretum *Concilii Constantiensis* super salvo conductu : *cum fecerit quod in se est , catera non manere obligatum.* Sed ponat se loco partis alterius, quæ injuriam patitur , & judicet an contentus esset molli illo & ἀργῷ λόγῳ , *feci quod in me est.*

4. *Except.* Malè feci , quod non prius consultis Tutoribus aut proximis, fidem dederim. Hic ergo valere debet illud : in malis promissis rescinde fidem. *Resp.* Concedo absque præcedente scientiâ & consilio Tutorum aut proximorum non decuisse contrahi. Hinc sequitur , teneri te ad culpæ tuæ agnitionem & veniæ petitionem : sed non pariter ad datæ fidei rupturam ; quæ pro viribus , & quantum fieri potest, omnibus honestis mediis adhibitis, servanda & præstanda est. Alioqui idem posset inferri de Conjugio jam consummato, quod ab eo quis resilire queat ; quia scil. iniit illud insciis & non consultis Tutoribus.

5. *Except.* Minorennis sum , & consequenter ad Ministerium aut Magistratum frustra provocarem. Quandoquidem sunt statuta , & supra cit. non tenentur Parentes negati Consensus rationem reddere. *Resp.* 1. Hac propriè non quæritur , de eo quod quis secundum Statuta in foro externo obtinere aut non obtinere queat; quidque Tutores contra Sponsalia tui acturi, & quid Magistratus de iis judicaturus (quibus sua potestas & suum judicium relinquendum est :) sed de eo solum quæritur , quid tu in Foro Conscientiæ coram Deo ad fidem & animam tuam liberandam facere possis & debeas. *Resp.* 2. Leges humanæ & positivæ in Germaniâ 18. annos Virgini, & 20. juveni, in Belgio illi 20. isti 25. annos præfigunt ; infra quos si Consensum Parentum petant, & ipsi negent, ad rationes negationis reddendas non compelluntur. Sed à Parentibus ad Tutores non valet consequentia : ut jam ex statutis , & consensu Jurisconsultorum satis probatum est. Adde quod leges positivæ & humanæ mutari & in iis dispensari potest, ab eâdem potestate , per quam conditæ sunt. Vide supra hujus tract. sect. 2. Et novi ante annos aliquot in Belgio Puellæ 17. annorum Conjugium petenti à Senatu adjudicatum esse , Tutoribus frustrà refragantibus.

6. *Except.* Non licet mihi per Conscientiam dissuadentibus & negantibus Tutoribus , ad judicium & auxilium Ministerii & Magistratuum confugere. *Resp.* *Quænam Leges divina & humana prohibent Minorennibus* Conjugium in Domino contrahendum, cui parentes aut tutores sine justâ ratione reclamant, petere ? Quæ leges in Foro Conscientiæ prohibent in his aliisque casibus Patriæ Patres , & Dei Vicarios agnoscere , ad eorum judicium provocare, eidemque nos subjicere ? Hunc Ordinem à Deo constitutum qui sequitur & servat, is tutissimè ambulat.

Atque hactenus de casu, qui in praxi Matrimoniali frequentissimè incidit. Nos pro ratione vocationis nostrę de licito in Foro Poli & ad Conscientiam determinavimus; atque una ἐν παρόδῳ ad leges & Statuta politica digitum intendimus: ut discant novitii, quid illic liceat, & tentari possit.

Repetimus hic breviter istas conclusiones

1. *Concl.* Quid jure divino & humano Parentibus competat, & deferendum sit, manet inconcussum, & invictè probatum est contra *Jus Canonicum, Concil. Tridentin.*, *Bellarminum, Guibertum Costanum*, &c. *à Chemnitio in Exam. Concil. Trid.*, *Martyre in loc. comm. Zanchio de operib. creationis, Johanne Gerhardo in loc. comm. Riveto in decalog. Tarnovio de Conjugio. Et à Jureconsultis Joach. Beust, Cyprao, Arnisco, Carpzovio tract. cit. Georgio Acacio Enenkelio Barone Hoheneccio in tract. de Privilegiis Parentum & Liberorum* anno 1618. Tubingæ edito, ubi privileg. 6. adducto torrente Doctorum validè probat Consensum Parentum esse de necessitate & substantia Conjugii, omniaque Sponsalia & Conjugia etiam consummata absque jussu, consensu & ratihabitione esse ipso jure nulla & irrita. Ibidem cap. 5. undecim rationes Canonistarum examinat.

2. *Concl.* Parentes tamen in usu & exercitio potestatis suæ in foro poli & conscientiæ tenentur ad ἐπιείκειαν. Si enim ea innotescere debet omnibus hominibus *Philipp.* 4. *v.* 5. multo magis Liberis, quasi propriis visceribus nostris. Vide genuini Patris characterem Ps. 103. v. 13. *Quomodo miseretur pater filiorum*, &c. Et Matris Jesa. 49. v. 14. *Nunquid oblivisscetur mulier infantis sui, ut non misereatur filii uteri sui?* Cum Constanti affectu erga personam, probatæ Religionis, probitatis, & honestę famæ ac conversationis, Conjugium constanter petunt (quamvis aliter maluissent Parentes): præstat sane in tempore ipsis succurrere, quam eos & totam familiam majoribus incommodis objicere. Experientia docuit quamplurimos duritiâ parentum ad desperata consilia, ad tabem, ad profundam melancoliam, ad phrenesim, ad maniam, ad αὐτοχειρίαν, ad quævis Cyclopica facta prolapsos. Hoc consilium plurimi sapientiâ & pietate præstantes exemplis suis tali in casu, probârunt. Illudque suggerit *Lutherus*, & qui illum sequuntur Theologi ac Jureconsulti hactenus cit.

3. *Concl.* Quod si Parentes & Tutores (quibus posterioribus ab omnibus, excepto *Acacio*, nihil aut parum tribuitur) æquitatem post habeant Ministri Ecclesiæ ex æqui & bono consulere, & Magistratus bono Reipublicæ judicare debent. Quibus omnes hactenus citati in casu dissensionis hoc totum deferri volunt. Ipse *Acacius*, qui omnium rigidissimè pro absolutâ Parentum potestate disputat, mediâ de Matrimonio consummato sententiâ admissà privileg. 6. cap. 3. §. 6. sic restringit. *Quod si & ea privilegio suo abu-*

abutens Pater consentire nolit, aut indigno Filiam collocare velit, Judicis officium esse prospicere & quod æquum sit pro potestate suâ cogere, infra docebimus. Quod facit cap. 9. §. 10. 11. pag. 415. Ejus verba, quia saluberrimas rationes continent, hic exhibere libet:

„ Parentum quoque erit, non tam affectione aliqua, ambitione, vel avaritiâ duci, quàm liberorum animum & incredibilia quæ ex coactis nuptiis oriuntur mala, libertatem denique ipsam matrimonii spectare. Cogitet pater, non sibi, sed filio filiæve consortem quæri, cum quo illi per omnem vitam agere, lectum, mensam, & omnes fortunas communes habere necesse sit: eoque grave esse, si tot reb. juncti, animis, quod præcipuum est, non perinde jungantur. Meritò igitur, si utique nolle filium viderit, cedet jus patrium, & affectionem ad personam certam temperabit. Ut rursus si filius feminam aliquam (ut solet sæpè) perditò amans, illam nec aliam matrimonio sibi jungi velit: pater eadem quæ modò considerans, nisi graves & justæ caussæ aliud jubeant, filio indulgere & facilem se illi præbere debet. Et huc pertinet exemplum Sisymii & epistola D. Ambrosii ad eund. quorum hic culpam filii fatetur, sed deprecatur; ille flecti se tam patriâ charitate, quàm precibus & auctoritate motus, patitur [Fuit ergò, inquit, inter alia Ambros. quod succenseres filio, sed fuit etiam quod remitteres, quia sibi uxorem elegit. Adquisisti filiam sine electionis periculo. Si bonam duxit, tibi adquisivit gratiam: si erravit, recipiendo meliores facies, refutando deteriores, &c.] Talibus & similibus rationibus parentes, quibus obtingit, moveri se patiantur, ut quod jure non coguntur, pietati, charitati, facilitati, denique paternæ seu lenitati in liberos tribuant. Hic propinquorum, amicorum, virorum prudentum, sacrarum non postremo loco personarnm, partes erunt, qui dissentienteis patrem & filium, ut ambobus amici, & clariùs illis quid rectius utiliusque, perspicientes, in idem reducant, erranti meliora monstrent, & ita vinculum illud sanctissimum conservare studeant. Quæ si nihil profecerint ad concordiam, judex tandem & magistratus quoque officium suum poterit interponere, & cognitâ caussâ, siquidem patrem rectè uti jure & potestate suâ viderit, hanc illi conservare: sin aliter, increpare, & vel auctoritate suâ pertinaciam illius frangere, vel pro potestate suâ compellere ad consensum.

4. *Concl.* Petentes à Parentibus Consensum ante contracta Sponsalia & non obtinentes, mediis iis uti poterunt, quæ supra indicata sunt: siquidem animus ad honestum, & quod ad summam rei conveniens ipsis Conjugium, ex casti amoris affectu, & rectâ intentione in Domino cogitatum, feratur.

5. *Concl.* Petentes nec impetrantes Consensum post contracta Sponsalia (quamvis non sine ἀταξίᾳ); imprimis accedente ad Sponsalia concubitu, immo & partu prolis, in Conscientiâ tenentur ad pœnitentiam, & culpæ coram Deo, Parentibus & Ecclesiâ confessionem ac veniæ petitionem: nihilominus bonâ Conscientiâ resilire nequeunt, & fidem datam fallere; quamvis Parentibus pertinaciter reclamantibus. Tales enim Conscientiæ suæ non satisfaciunt, nisi post adhibitas omnes instantias & intercessiones, ad Magistratum ex æquo & bono judicaturum causam hanc deferant; & pro suâ parte fidelitatem servent atque ostendant. Huc facit *Theologorum Leidensium*, *Franequer. Ultrajectinor. responsum* anno 1650. datum ad quæstionem. An N. Majorennis & in publico munere constitutus contracta Sponsalia cum B. in conscientiâ irritare possit, ob negatum consensum Parentum? Franequerani & Ultrajectini hanc addunt rationem, quod etiam Minorennes tali in casu ad fidem datam servandam, & pro suâ parte ad Matrimonii consummationem à Magistratu petendam teneantur: siquidem mentis compotes sint, & nullæ justæ exceptiones contra Personam, cui Conjugium promiserunt.

IX. *Quæst. An irritetur Conjugium propter dissensum in Fide seu Religione? Resp.* Dissensus alterutrius partis est vel legitimus, vel illegitimus. Legitimus est cum quis Fidelis aut Orthodoxus dissentit à parte infideli aut hæreticâ. Illegitimus est cum infidelis aut hæreticus dissentit à parte fideli & orthodoxâ. Rursum dissensus fuit ante initum Matrimonium; vel stante Matrimonio ortus per alterius partis in Religione mutationem. Sit ergo 1. *Concl.* Pars hæretica aut infidelis sive talis fuerit ante consummatum Matrimonium, aut inita Sponsalia, sive stante Matrimonio talis facta fuerit: nullamne quidem speciem causæ habet, cur Matrimonium velit esse irritum. 2. *Concl.* Pars fidelis & orthodoxa ob partis alterius infidelitatem aut heterodoxiam ante initum Conjugium sibi cognitam, irritationem affectare aut prætendere non debet. Quod enim malè fecit cum infideli jugum subeundo (uti supra sect. 1. cap. 2. probatum est): id sibi imputet, & ejus peccati pœnitentiam agat, Conjugium nihilominus, quod factum & consummatum est, teneat. Quod si Sponsalia ob disparem Religionem non sunt irrita, multo minus consummatum Conjugium. 3. *Concl.* Si pars fidelis putasset, aut præsumsisset partem alteram veræ Religioni addictam: aut saltem ab eâ non fuisse alienam (cum tamen revera fuerit): neutiquam initum Conjugium pro irrito haberi poterit. Sibi imputet, quod Conjugium ambierit, & inierit, antequam de Religione moraliter certus esset. Culpabilis erat ipsius ignorantia, & insignis in re tanti momenti negligentia. Vulgari proverbio dicitur: *putare non est sapientis.*

4. *Concl.*

4. *Concl.* Quod si tamen pars dissentiens fidem Christianam aut orthodoxiam verbis & factis quibusdam ad tempus simulasset, atque adeo parti orthodoxæ mendaciis tantisper imposuisset, donec Conjugii consummationem consecuta esset: non video, cur pars orthodoxa Conjugio cum Conjuge Judaismi, Gentilismi, Muhammedismi, Atheismi seu Epicureismi, Enthusiasmi, Libertinismi, Arrianismi, Papismi, &c. consorte teneretur: siquidem pars fallens exserte & professa esset & promisisset, & pars decepta stipulata esset ejusdem orthodoxæ religionis exercitium; quod adepto conjugio pertinaciter negat, infidelitatis aut heterodoxiæ suę professionem publicè privatimque sectando. 5. *Concl.* Mutatio quæ stante Conjugio partis antea orthodoxæ incidit, à fide ad apostasiam, aut ab orthodoxiâ ad hæresim, Conjugium non irritat. 6. *Concl.* Nolumus Magistratibus aut Parentibus jus & potestatem Conjugia cum manifestis infidelibus aut heterodoxis inira impediendi negare: sed eo ipso in Conscientiâ suâ non absolvuntur, qui volentes scientes illud Conjugium inierunt. Pro suâ enim parte agere debent quod in se est, ut fidem conjugalem datam & consummatam servent, atque adeo omnibus apud Parentes deinde apud Magistratus tentatis, horum judicio peremtorio se submittant. Confer supra *sect. 1. cap. 6.* de dissolutione Sponsalium, ob supervenientem veræ Religionis in falsam mutationem. Ubi à quibusdam nostrorum conceditur; à nullo tamen, quod sciam nostrorum in apostasiâ alterius partis post Conjugium consummatum. Ratio desumitur ex 1 *Corinth. 7.* ubi videndi Commentatores. *Bellarminus* divortium concedendum defendit *Lib. 1. de Matrim. cap. 12.* Nostri negant. *Melanthon in loc. comm. Beza de Repudiis pag. 99. Joh. Gerhardus in loc. comm.* Cum quibus faciunt Jureconsulti *Beust*, *Cypræus*, *Arnisæus*, *Carpzovius.*

X. *Quæst. An per raptus, per violentam compressionem, per metum extortum Conjugium sit irritum? Resp. Aff.* communiter: nisi spontanea aliqua cohabitatio accesserit.

XI. *Quæst. An si Uxor inventa fuerit ab alio ante Conjugium vitiata. Resp.* Si post contracta Sponsalia vitiata fuerit: jam est eadem fere quæstio, quæ de Divortio ob adulterium. Et hic omnes nostri affirmant. Sin ante Sponsalia vitiata fuerit, non uno modo hic respondetur. Non desunt, qui negant: communiter tamen à Jureconsultis, præsertim Germanis affirmatur. *Carpzovius lib. 2. tit. 11. defin. 193.* præter rationes *defin. 187. & in practicâ criminali part. 2. quæst. 63.* allatas, hanc unam allegat, quam dicit instar nervi esse: quod omnis error in substantiâ dissolvit Conjugium. Atqui vitiatam ducere, quam quis putat esse Virginem, est error in substantia. Ergo, &c. Minorem Joh. Gerhardi, & eam secutus *Carpzovius,*

fic probat: „ Error in virginitate attingit ipfum corpus, cum læfa virginitas „ etiam corporis vitium cenfeatur. Jam vero corpora Conjugum pertinent „ ad materiam Conjugii. Materia pertinet ad rei fubftantiam. Ergo hic er- „ ror verfatur circa ipfam Conjugii fubftantiam. Sed tali argumentandi ratione non video caufam contra negantem Juris Canonici & Canoniftarum & JCCorum *Pontific.* apud *Tholofanum lib. 9. fyntagm. cap. 2.* fententiam concludi poffe. Virginitas fi attingit corpus uti dicitur, ergo hoc refpectu proprie effet vitium corporis. Atqui corpus non eft Conjugium, nec vice verfa: quia illud eft fubftantiæ feu potius pars fubftantię; iftud relatio. *Deinde* devirginatio, per illicitum cum viro congreffum, eft vitium & peccatum totius compofiti feu Perfonæ; ficuti devirginatio per licitum cum Viro congreffum eft virtus caftitatis, cujus proprium & adæquatum fubjectum *non* eft corpus, nec anima, fed totum compofitum. Poteft etiam vitium corpori per morbum, per alium quem cafum fupervenire, ubi tamen nulla eft devirginatio licita aut illicita: quia nullus eft cum Viro congreffus. Videtur in hoc difcurfu præfupponi opinio Scholafticorum de Virginitate, Scripturæ & rationi repugnans, cum ad 3. *Thomæ qu.* 28. *artic.* 2. 3. difputant de Virginitate Mariæ; quam volunt in partu non potuiffe illæfam fuiffe, nifi claufo utero peperiffet. Quod commentum repugnat textui *Luc.* 1. *v.* 34. & *Genef.* 24. *v.* 15. ubi ratio Virginitatis expreſsè ftatuitur in privatione aut carentia concubitus feu conjunctionis cum Viro ad opus generationis. Quomodo devirginatio non confiftit in apertione uteri: quæ ordinariò in Virginibus & Juvenculis maritatis pariter fieri folet tempore menftruæ expurgationis; ut & extraordinario in ufu medicamentorum ac operationum chirurgicarum occafione variorum morborum. De quo confulendi Medici. Tales uteri apertiones in nullâ virgine præjudicant virginitati, nec ob illam devirginata, deflorata, corrupta, vitiata dici debet. Ut nec apertio uteri Mariæ in partu virginitati ejus quidquam præjudicare poterat: quod nullus cum Viro concubitus conceptionem, generationem, & partum ejus præceffiffet. Uterum autem ejufdem in partu fuiffe apertum apertè teftatur fcriptura Luc. 2. v. 23. cum Exod. 13. v. 2. Quod ad philofophemata illa, *corpora Conjugum pertinent ad materiam Conjugii, Materia pertinet ad rei fubftantiam. Ergo hic error verfatur circa ipfam conjugii fubftantiam.* Conjugium eft relatio. Relatio nec materiam nec formam propriè dictam habet, ficuti fubftantia corporea. Res quælibet, five fubftantia five accidens fit, habet fuam effentiam. Quam termino fynonymo aliquando vocant fubftantiam; & de ratione, aut de effentiâ rei effe dicunt de fubftantiâ ejus effe, aut ad fubftantiam ejus pertinere: adeo ut illâ abfente, nulla fit fubftantia, hoc eft, effentia illius rei. Sed tunc vox illa

non

non notat substantiam corpoream; quæ materiâ & formâ constet; qualis est homo, unicum & solum Conjugii subjectum. Sed dabo similem argumentationem. Vitium aliquod seu defectus corporis pertinet ad corpus, corpus est materia hominis conjugati. Materia pertinet ad substantiam. Ergo error in defectu alterius auris Sponsæ (quem capitis tegumentis texit, ut nunquam ante initum Conjugium sciri potuerit) qui non nisi integram, minimè mutilam, esse Sponsam suam præsupponebat, & ut talem ambiebat, sic desponsabat, eamque ducebat. Queritur quid juris? an irritum sit tale conjugium? Quia *error in integritate corporis attingit ipsum corpus cum læsa integritas capitis etiam corporis vitium censeatur. Jam vero corpora Conjugum pertinent ad materiam Conjugii, materia pertinet ad rei substantiam. Ergo hic error versatur circa Conjugii substantiam.* Enumerentur & explicentur hujus argumentationis termini, & fiant argumenta in formâ: non dubito quin nil nisi meros paralogismos, & sophisticos elenchos visuri simus. Aliâ ergo viâ hujus quæstionis determinatio querenda. Premitto præambulas questiones

1. *An vitium ut vocant, seu mutatio corpori secundum partem generationi destinatam illata, irritet Conjugium: & integritas seu dispositio illa corporea (in quâ inveniendâ & explicandâ Medici Anatomici hactenus haut parum laborârunt) sit de necessitate & essentia Conjugii Virginalis? Nos neg.* Quia variis in casibus dispositio illa in corpore mutari posset; absque ullâ cum Viro conjunctione: & vice versâ eadem dispositio tractu temporis & adhibitis auxiliis humanis reduci & restitui posset, in aliquâ vitiatâ. Dato vitium illud corpori violenter illatum esse, ut nihilominus casta sit tale quid passa; quo jure irritationem Conjugii jam consummati patietur illa, quam quia proculdubio Vir jam tetigit (utor phrasi Apostoli 1 *Corinth. 7.*), ab omni virginali conjugio absolutam esse certum est?

2. *Quæst. An si aliquando pellecta fuisset, aut occasione hausti potus (cujus vim inebriantem ignorabat) præoccupata; illudque silentio sepultum esset, & ipsa ab illo tempore piè casteque vixisset; an irritum esset Matrimonium? Resp.* Si virum Conjugium ipsius ambientem, per se aut per alium de hoc premonuisset, & ipse nihilominus ambire perrexisset, immo & Sponsalia iniisset ac Matrimonium cum eâ consummasset; absolutè negandum est. An autem semper & quovis in casu, etiam ubi notitia hujus lapsus nulla est, ne quidem præsumtio (quod facile contingere potest, si Virgo aliò migrasset, præsertim in terras longinquas & mortuus sit ille, qui eam stupraverat): non ausim determinare. Dicunt quidam, absque tali premonitione deceptum esse, qui Virginem ducere voluit; & hinc nullum esse Matrimonium, quippe fraudulenter contractum: Quibus regererem, illius fuisse ubi & quomodo po-

potuisset, in integritatem illius inquirere, aut cum Virgine hac conditione & stipulatione Sponsalia inire. Quod si excipiat tale quid decore haut ita fieri posse, & moribus nostris minimè convenire: replico, etiam legibus nostris non sanciri, ut quis contra legem naturalem se ipsum prodat. Adde si caritas operit multudinem peccatorum proximi, cur tali aliisque in casibus non æque tegeret (coram hominibus scil.; coram Deo enim confitenda *Psal.* 32.) peccata propria? Cui bono & cui ædificationi occulta illa detegeret?

3. *Quæst. An ex Lege illâ* Deuter. 21.v. 20. 21. *irritatio Conjugii, aut spontanea lapsus illius confessio, aut pœna capitalis Virginum lapsibus, quales nunc descripsimus, irroganda, præcipiatur? Resp.* Nihil istorum: uti apparet textum legentibus, Agitur enim illic de meretrice, quæ meretriciam abominationem exercens paternam domum dehonestavit: non de quavis Virgine, quæ aut Parentibus destituta, aut à paternâ familiâ tunc temporis absens, extra Patentum custodiam & auxilium constituta, forte semel tantum circumventa & spe Conjugii pellecta, aut mediantibus illis modo indicatis præoccupata, compressa, & violata fuit. Ut jam non dicam Politias nostras, ad positivas & particulares Legis Mosaicæ sanctiones non teneri: de quo alibi & suo loco accuratè disquiritur. Et certè si legem illam nunc apud nos servandam quis putaret, & omnibus Maritis, qui vitiatam invenerint, quam tanquam integram in Uxorem petierant, Conjugii istius sive dissolutione sive irritatione, per irrogatum uxori extremum supplicium satisfaciendum: jam necesse esset prius modum criminis illius certò & evidenter deprehendendi, perspectum esse. Quod quomodo ne vix quidem aut nullo modo fieri possit (excepto secutæ conceptionis, & gestationis indicio) supra sect. 1. cap. 5. quæst. 10. monuimus, & Autores indicavimus, in quibus necessitate ita postulante ea legi possunt, quæ lectori cuivis, præsertim Junioribus Ministerii Candidatis, hic perlustranda exhibere nolumus. Moderatum & æquissimum mihi semper visum fuit consilium *Zanchii & Melanthonis ibid. pag.* 23. cit. præsertim cum Theologorum allatæ rationes quodammodo quidem movere videantur, non tamen permovere: & ad locum illum *Deuteronomii*, in quem totius ex Jure Divino & naturali probationis apud Theologos analysis, à nobis nunc responsum fit. Quod ad Jureconsultos, præsertim Germanos rigidè cum quibusdam theologis suis hanc sententiam tuentes, (apud *Cypræum & Carpzovium*) ii nituntur Jure Romano aliisq; legibus positivis: quibus nos non refragamur, quamvis strictè de licito & honesto in Foro Poli ad Conscientiam disputemus. *Antonius Matheus accuratus*, & eruditus Juris Interpres & in hâc Academiâ, cum viveret. Antecessor, sententiam negantem defendere solet. Mihi, quamvis olim in affirmantem
magis

magis inclinarem, re nunc accuratius perpensâ, saltem in casibus supra positis, negans magis placeret; & quidquid sit de jure positivo, τὸ ἐπιεικὲς mariti pro virili potius suaderem.

4. *Quæst. An dos promissa, sed non soluta; an emergentia debita antea ignota, quibus exolvendis non sis: an votum simplex, an Votum solemne seu Monachatus, an Clericatus? Resp.* Neg. De prioribus duobus casibus communiter à JCCis. respondetur negativè. De Theologis minimè dubitandum. De reliquis duobus disputant Theologi contra doctrinam & praxin Papatus, in controversiis de Votis & Monachatu: ut necesse non sit, hoc loco quidquam istorum repetere. Subjicio peculiarem casum mihi anno 1658. propositum.

5. *Quæst. A. Uxori suæ B. lataliter decumbenti ad postulatum ipsius promiserat addito juramento & exectatione, se siquidem B. defunctâ, de secundis Nuptiis cogitaret, certam Personam C. utrique notam in Uxorem nunquam ducturum: qui tamen mensibus aliquot post Uxoris B. obitum dictam C. de Conjugio compellare cœpit, & tandem præsente & consentiente utroque ejusdem Parente cum eâdem C. liberè & absolutè Sponsalia iniit; eademque diebus aliquot post* chartæ inscripsit, *& manus suæ subsignatione confirmavit, ac C. tradidit.*

Quæritur, *An A. hæc Sponsalia subsequente Matrimonio cum C. consummare possit: an vero ob promissionem Uxori, nunc defunctæ, factam, dicta Sponsalia ipso jure nulla sint, & consequenter absolutè in Conscientiâ illicitum sit dicta Sponsalia consummare.*

Ad hanc quæstionem in terminis sic propositam tunc respondebam

A in Conscientiâ & Jure tenetur illis sponsalibus, quippe proprio motu, voluntate, & proposito initis, & paucis diebus post solenni instrumento & subscriptione denuo confirmatis. Præcedens promissio Uxori ante obitum facta, non est promissio conjugalis alteri alicui mulieri facta, sed est promissio de non ducendâ C. in Uxorem. Quæ temere & inconsulto facta & fracta, arguit quidem grave peccatum in Foro Conscientiæ coram Deo ab A. commissum (super quo coram Deo se humiliare debet): non tamen irritationem sequentis promissionis conjugalis, seu Sponsalium, quæ post peccatum illud temerariæ promissionis, & mutationis animi ac præcedentis promissionis B. factæ, cum C. inierat. Quia in Sponsalibus & Conjugiis non sine antecedente peccato & ἀδικίᾳ (quæ fundamentum Sponsalium aut Conjugii non tollunt) initis, vulgatum illud valere debet: *cum factum est tenet.* Adde nunc, aliquis devovisset se omnesquè plagas sibi imprecatus esset, si unquam τὴν δεῖνα puellam aut viduam sibi desponsatam in Uxorem ducat, aut si nondum desponsatam sibi unquam despondeat (uti

 talia

talia per aliqua iræ amantium intervalla nonnunquam temerè, improbè, profanè fieri solent): & tamen postea pœnitentiâ ductus cum eâdem illâ τῇ δεῖνα sponsalia non sine addito juramento, aut Conjugium iniisset: an Conjugium tale aut Sponsalia in Foro Conscientiæ irrita essent nec servari possent per & propter præcedentis juramenti Deo præstiti (de non desponsandâ aut ducendâ), irritationem & rescissionem, ante Sponsalia aut conjugium initum factam?

CAP. III.

De Repudiis & Divortiis, quibus ipsum Matrimonii vinculum solvitur.

PRæmittimus hic terminorum explicationes. *Repudium strictè & propriè* significat dissolutionem Matrimonii inchoati, Divortium consummati. Quam distinctionem Jureconsulti (quos ex Theologis *Hemmingius, Mentzerus in tract. de Conjugio, Beza de Repudiis*, &c. sequuntur) communiter observant. Quamvis discrimen hoc ubique strictè non servetur. Vide JCC. ad *L. si qua 12. ff. de ritu Nupt.* & *Cypræum de Sponsal.* 13. §. 1. *num.* 1. Apud Theologos communiter Divortium respectu partis agentis quę Divortium petit obtinet & exequitur, appellatur *repudium*. Quæ ratio fuerit Repudiorum apud Judęos & quis qualisve libellus repudii, scriptura dictus ספר כריתות Jes. 50. v. 1. cum Deuter. 24. v. 2. græcè ἀποστάσιον & βιβλίον ἀποστασίου Math. 5. & 19. v. 7. explicant scriptores de Republicâ & antiquitatibus Hebræorum, ex scripturâ, quales *Bonav. Cornelius Bertramus, Sigonius, Menochius*. Quibus adde *Ariam Montanum in antiquit. Hebr.* imprimis & Grotium in Math. 5. v. 31. Quid Judæi post destructum templum secundum & dispersionem suam usque in hunc diem de Divortiis sentiant, & quæ ipsorum praxis (ubi hoc ipsis per Gentiles aut Muhammedicos Magistratus permittitur) videri potest in codice Thalmudico *Gittin*. Antiquam libelli formulam exhibet Fagius in Deuter. 24. Grotius in notis ad Math. 5. v. 31. novam *Buxdorfius in Synag. Jud. cap.* 20. Nos illis missis, præcipua quædam perstringemus, quorum in praxi Ecclesiasticâ frequentior usus est. Sit ergo.

I. *Quæst. An propter adulterium vinculum Matrimonii solvatur hoc est, an pars innocens in Foro Conscientiæ Divortium facere, ejusque ratihabitionem à publicâ potestate petere possit; & consequenter vinculo Matrimonii soluto; ad alias Nuptias, si voluerit, transire possit? Resp.* Reformati & Protestantes tum Theologi tum Jureconsulti affirmant: cum quibus communis praxis in Ecclesiis

clesiis & Politiis reformatis consentit. Canonistæ & Theologi Pontificii negant; tantummodo concedendo Divortium, hoc est, separationem quod ad thorum & mensam. Vide *Concil. Tridentin. sess.24. can.6.7.* Canonistas ad c. Quod Deus 33. qu. 2. Et inter theologos *Bellarminum de Matrimonio cap.17.Becanum in theologiâ scholast.cap.41.Sanchez lib.10.disp.2.* Præter Pontificios ex professo vehementer, & operosè eandem causam egit *Joh. Howsonus Theologus Oxoniensis*, primum in thesi a. 1602. propositâ & disputatâ Oxonii in Vesperiis; postea in thesios suæ defensione contra *Thomam Pyum* Theologię Doctorem, qui peculiari tractatu tit.epistolę ad Howsonum, Londini a. 1603. edito eam oppugnaverat. Quæ defensio una cum Howsoni thesi seu diatribâ Oxoniensi anno 1602. excusa fuit Oxonii typis Josephi Barnesii a. 1606. in 4. ubi in fine adjicitur epistola *Joh. Raynoldi* ad Pyum, & epistola *Alberici Gentilis* JC. Oxoniensis ad Howsonum. Quorum ille jam ante pro affirmante sententiâ steterat contra Bellarminum in libro Anglico de Repudiis; quamvis nonnulla in libello Pyi notaret minus accurata. Iste in hâc epistolâ haut obscurè fatetur se fluctuare, quamvis antea in libro de Nuptiis affirmantem sententiam tradidisset. Sed nescio quomodo *Albericus Gentilis* vastæ eruditionis Raynoldianæ, & theologiæ ipsius tanquam nimis puræ & reformatæ in dogmatibus & in practicis, si non æmulum (de quo quidem ex singularium factorum gnaris, aliquid audisse memini) se ostendere, saltem suspectum se reddidisse videatur diatribis suis de vulgatâ versione, de actoribus fabularum, de abusu mendacii, &c. In quibus tam longè ac disciplina reformata, à moribus antiquis Academiæ Perusinæ, ubi antea Jus professus erat, non abibat. Sed hæc in tantâ omnium imperfectione miseriæ humanæ pars non minima. Jurisprudentia Anglicana ecclesiastica à Zoucheo anno 1638. Oxoniæ edita part. 4. sect. 7. Contra Matri-
„monium agitur in causâ Divortii propter adulterium ad separationem à
„mensâ & thoro. In quâ &c. sententia non est ferenda, priusquam pars
„quæ sententiam petit, cautionem sufficientem interponat, quod ad aliud
„Matrimonium, dum vivit pars, contra quam Divortium obtinuit, non
„convolabit. Ubi in margine citat, præter Juris Canonici Extravag. de Divortiis, constit. nov. c. 105. 107. Et titulus libri præfert jus hoc & judicium ecclesiasticum *describi secundum canones & constitutiones Anglicanas.* Cum quo confer quod part. 2. sect. 7. ubi Statutis Anglicanis derogatum ait Juri Canonico circa quam plurima impedimenta Matrimonio obstantia; ut etiam omnibus positivis legibus, canonibus, & constitutionibus, quæ personis ecclesiasticis Matrimonium interdicunt. Unde colligimus ab Ecclesiâ Anglicanâ in Synodis Episcoporum repreſentatâ, Jus Canonicum illic hâc in parte non esse abrogatum: quin potius stabilitum; uti constat ex

 capitu-

capitulis & Constitut. Ecclesiast. a. 1527. à Regiâ Majestate confirmatæ & sub magno Angliæ sigillo promulgatæ, cap. *de sententiis Divortii non temere ferendis.* Refert *Raynoldus in Epistolâ ad D. Pyum*, cum suum tractatum Anglicum M. S. de hâc quæstione Cantuarensi Archiepiscopo (*Bencrosto*) misisset, ac licentiam eum edendi per literas petiisset, responsum tulisse sibi non videri convenire ut liber ille edatur, quippe continens doctrinam periculosam, & certa inconvenientia parituram &c. Videamus nunc, quę sit Juris Divini sententia. Inter Pontificios *Caietanus* à suis accusatur, quod dixerit, posse quem Uxore fornicante aliam ducere. Ex nostris subinde Cajetanus hoc nomine citatur. Sed ipse *Cajetanus* in opusculis suis una cum commentario ad *Thomæ* 1. 2. impressis pag. 298. negat se hoc affirmasse. Videamus nunc in quibus Casibus Pontificii concedant Divortium, manente tamen Matrimonii vinculo, apud *Becanum in theol. scholast. de Matrimonio cap.* 41. *qu.* 1. 1. *casus* est, quando uterque Conjux ex mutuo consensu vovet perpetuam continentiam; & ad religionem transit. ex Math. 19. v. 19. *Omnis qui reliquerit*, &c. *vel uxorem. Resp.* Hoc non dicitur de voluntaria separatione quod ad thorum & cohabitationem: sed de coactâ. Quomodo vitam nostram pro nomine Christi sponte non tenemur tollere, hoc est separationem animæ à corpore ipsi efficere, aut per alios efficiendam (exemplo Abimelechi *Judic.* 9. & Saulis 1. *Sam.* 31. cum 2. *Sam.* 1.) procurare: sed fortiter & animosè, occasione & necessitate ita ferente, violentiam ab hostibus illatam ferre: *Math.* 10. *Luc.* 14. *Actor.* 21. Et sic se res habet in separatione Mariti ab Uxore, quod ad thorum & cohabitationem, sive finali per mortem violentam, sive temporali per carceres, deportationes, latibula, fugam, damnationem ad remos aut metalla. 2. *casus est*, ob conjugis repudiandæ crimen vel adulterii, vel hæresios, vel impulsus Conjugis ad peccandum, vel furoris & sævitiæ alterius partis. De adulterio mox dicemus. De temporali separatione, quod ad continuam cohabitationem seu contubernium concedimus: siquidem alter alterius tum publica tum privata veræ Religionis exercitia, violenter impediat, atque una ad apostatica (e. gr. Muhamedismi, Gentilismi, Judaismi) aut hæretica, aut idololatrica exercitia cogat. Et huc applicari potest *Tit.* 3. *v.* 10. *Rom.* 16. *v.* 17. 18. 3. *casus est*, si alter impellat alterum ad peccatum: *Math.* 18. *v.* 19. sume ad exercitium furti, lenoniæ, &c.

Ratio, quâ probatur dissolutio; non tantum temporalis, quod ad thorum & mensam seu cohabitationem, sed perpetua quod ad vinculum, ita ut parti innocenti solutæ, ad alias Nuptias licitum sit transire, desumitur ex *Math.* 19. *v.* 9. Ubi quæstio proposita erat an quàvis

de causâ liceret dimittere Uxorem ut aliam ducas *cap. 19. v. 9.* Non erat quæstio de nudâ aut solâ dimissione, seu separatione quod ad thorum & mensam. Rursum quæstio erat de eo quod Lex Forensis Mosaica, permittebat, & praxi communi ac perpetuâ inter Judæos, usque ad illud tempus, observabatur. Illud autem erat, in locum dimissæ ac repudiatæ Uxoris, substitutio alterius: non vero nuda separatio quod ad thorum & mensam. Ad hanc quæstionem, & ad objectionem Christus sic respondet. Ad quæstionem, non esse licitum Uxorem dimittere ut aliam ducas: excepto uno in casu scil. adulterii, παρεκτὸς λόγου πορνείας, id est, *exceptâ scortationis causâ Math. 5. v. 32.* εἰ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ, id est, *nisi ob fornicationem. Matth. 19. v. 9.* Ad objectionem Pharisæorum à concessione legis Mosaicæ desumtam *Math. 19. v. 7.* respondet *v. 8.* Mosen hoc permisisse ob duritiem cordis ipsorum. Huic argumento ex mandato Christi & scripturę verbis desumto, potest addi alterum per consequentiam, ex *Math. 19. v. 6.* cum *Genes. 2. v. 24.* Quia Maritus & Uxor sunt uniti in carnem unam. Atqui Adultera fit una caro cum Adultero 1. *Cor. 6. v. 6.* Ergo non est amplius una caro cum Marito suo, sed unionem & vinculum illud per adulterium rupit. Quod confirmatur ex analogiâ adulterii spiritualis, de quo *Hos. 2. v. 2. quia nec ipsa Uxor mea est, nec ego Vir ejus sum.* Exceptiones *Bellarmini* contra argumentum nostrorum ex *Math. 5.* & 19. ut & objectiones pro indissolubili Conjugii vinculo in casu adulterii, à nostris satis superque refutatæ sunt; nominatim à *Molineo in dispp. Sedanensibus, & Riveto in commentar. ad Hos. 2. v. 2.* & *Amesio in Bellarm. enervato.* Nos solummodo hic expendemus Howsoni rationem illam, quâ *Albericus Gentilis* in epist. ad Howsonum se maximè ad dubitationem moveri, quamque in libro de Nuptiis tanquam objectionem ita proposuisse se dicit. *Christus improbat Divortium Mosis: Hoc erat tantum ex causâ adulterii; Ergo Divortium ex causâ adulterii improbat.* Major transeat cum distinctione, quod improbet Divortium Mosis, hoc est, Lege Forensi Mosaicâ permissum & impunitum ob duritiem cordis eorum; tanquam in Foro Conscientię illicitum, & primævę Conjugii institutioni, consequenter Juri Divino & Naturali repugnans. *Minorem* negamus. Eam *Howsonus* probare conatur ex *Deuteron. 24. v. 1.* explicando ערות דבר, id est, *nuditatem rei*, de adulterii impuritate: quasi scil. nihil aliud in scripturâ notaret. Et hinc infert Divortium propter adulterium, seu vinculi conjugalis solutionem & nunc, & ab initio esse ac fuisse in Foro Conscientiæ illicitam: sed tantum lege Mosaicâ tunc temporis illi populo permissam, & sic in Foro Soli licitam atque impunitam. Christum ergo revocasse Judęos ab eo tan-

 quam

quam illicito: quamvis hactenus lege Forensi fuisset permissum & licitum. Tota disceptationis Howsonianæ analysis est in hypothesim illam de explicatione *nuditatis rei Deuter.* 24. *v.* 1. Quâ negatâ, totus Colossus illi superstructus, sponte corruit. Vocem *nuditatis* alicubi in genere probrum quodvis posse significare constat ex *Ezr.*4.*v.*14. Jam vero probandum esset sic argumentanti *Deuter.* 24. *v.* 1. vocem nuditatis, aliter accipi non posse: quam de adulterio. Quod non præstabit, cum ex circumstantiis textus solidè evincatur, non posse sic accipi. Quia *vers.*2. dicitur illi Mulieri sic repudiatæ ob *nuditatem rei* à Viro inventam, licitum fuisse vinculo per repudium soluto (in Foro scil. Soli) alteri Viro nubere *vers.* 2. Atqui per sanctionem Legis Forensis *Deuter.*22.*v.*22. Mulier ob adulterium extremo supplicio afficienda erat. Quomodo per eandem legem in casu repudii ob adulterium, liceret alteri Viro nubere? Quomodo eadem Lex prohiberet, *vers.*3. non posse talem repudiatam, mortuo aut divortiente Marito posteriori, ad Maritum priorem reverti? Non solent ferri Leges divinæ de non ente, de eo scil. quod per legem illam futurum non est, nec fieri nequit. *Secunda ratio* ex textu desumta est, quod in genere dicitur non invenisse gratiam in oculis Mariti, ob inventam *nuditatem rei*: quod sane otiosè diceretur, de Adulterâ: quasi scil. essent, quæ Adulterio suo gratiam invenirent in oculis Mariti. *Tertia ratio* desumitur ex collatione textus *Math.* 19. ubi quæritur à Pharisæis, non an ob adulterium, sed an ob quamvis causam uxor repudiari posset? Cumque Christus hoc negasset, ex primâ Conjugii institutione. Et Pharisæi pro parte affirmante allegassent Legem Mosis (*Deuter.* 24.) qua conceditur etiam repudiatę, alteri Viro nubere. Respondet Christus, hoc per Legem Forensem tolerativam seu permissivam licitum seu impunitum esse: non tamen in Foro Poli, seu in Conscientiâ. Genuinam hanc textus cit. interpretationem habent interpretes nostri, & notæ Belgicæ atque Anglicæ. Quod si quis instet, nuditatem rei alicujus, hoc est, *fœditatem* (uti Onkelos), *rem turpem*, (uti Samarit.) ἄσχημον πρᾶγμα *rem turpem* (uti Græca, & cum eâ atque ex eâ Syra & Arabica) tantum notare turpitudinem & abominationem adulterii: ei respondemus, omne peccatum esse & dici turpe, fœdum, abominabile, & comparari sordibus tabi, sanguinis, menstruorum, &c. *Psal.*14.*v.*4. *Jes.*4.*v.*4. & 1.*v.*19. & 64.*v.*5. Quæres quid ergo fuisset illud Fœdum, aut turpe, aut abominabile, aut fastidiosum, quod illum à cohabitatione Uxoris avertisset. Quidquid fuisset, saltem non poterat esse adulterium, cujus occasione libellus repudii Lege Forensi Viro permitteretur, & Adulteræ mulieri, sic repudiatæ (uti adversarius vult) transitus ad alias nuptias; eidemque reditus ad priorem maritum, postquam alteri jam facta esset, prohiberetur. Addo argumentum

mentum ad hominem. Quia dimissio Uxoris Adulteræ seu separatio ab eâ, quod ad thorum & mensam nunc etiamnum sub N. T. licita est & tunc licita erat secundum legem naturalem & moralem, ex sententiâ Howsoni & Pontificiorum: Ergo ob duritiem cordis Lege Forensi Mosaica *Deuter.* 24. non permittebatur. Unde sequitur, ibi quodcunque abominabile, aut turpe, aut Viro fastidiosum in corporis sanitate, membrorum integritate, & qualitatibus, in morum, cohabitationis gratiâ aut revera defuisse, aut Viro ita per pravam imaginationem visum fuisse. Experientia docet, quamplurimas ejusmodi occasiones aversionis & abalienationis animorum ab Uxoribus incidere posse. Sed omnibus sepositis, vel illa una *nuditas rei*, quam Gens illa dura corde & Zelotypa inveniebat, aut potius quærebat in Uxoribus, & cui Deus peculiare remedium præscripserat *Numer.* 5. *v.* 11. - 31. textui *Deuter.* 24. explicando, & à falsâ Howsoni glossâ vindicando sufficit. Atque hactenus Howsoni opinione refutatâ, una Pontificiorum refutata intelligitur. Qui insuper oppositam sententiam hæresios condemnaht in *concil. Trid. sess.* 24. *cap.* 6. *&* 7. Et hæc *Marco Antonio de Dominis Archiepiscopo Spalatensi*, qui ad tempus ad nostros diverterat (uti patet ex editis ipsius scriptis de *Republicâ Ecclesiasticâ, de Papatu Romano, Scogli di naufragii Christiani)* cum miser ad vomitum reversus esset in crimen *relapsus*, juxta cum aliis opinionibus imputabatur; quo nomine etiam ad vivi comburium Romæ condemnatus erat: cujus sententiæ executionem, cum spontaneo per morbum obitu in carcere prævenisset, cadaver ejusdem in campo Martio publicè crematum fuit. Quæ aliaque ad ipsius discessum ex Papatu, reditum, relapsum pertinentia, legi possunt pag. 761. libri Gallici Domini de S.Lazare, quo infelices illustrium quorundam hominum exitus describit. Fatentur tamen apud *Bellarminum de Matrimonio cap.* 15. Eandem sententiam cum praxi obtinere in Ecclesiis Græcis. Quin & in *Concilio Florentino sess. ult.* Græcos in eâ sententiâ se stare & permanere professos esse: Fatente *Bellarm. loc. cit.* Nihilominus unio inter Latinos & Græcos tunc conclusa *ut &c a.* 1545. inter quosdam Ruthenorum seu Albæ Russiæ Episcopos. Prior qualis fuerit unio non-unio, monuit nobiliss. *Plessiacus in mysterio iniquitatis*, & nuper ad oculum ostendit eruditiss. *Creyghtonus* editâ Sylvestri Sguropuli omnium autoptæ *Historiâ Concil. Florentini* gr. lat. Posteriorem unionem cum quibusdam *Ruthenis* magnifice prædicat *Baronius in appendice ad annal. tom.* 6. *&* 7. Sed securim aliquam illius panegyrico injicit narratio, quam habet *Historia Ecclesiar. Sclavonicarum lib.*4. Ibidem fatetur *Bellarminus*, se Adversarios habere inter Romanæ Ecclesiæ celeberrimos Scriptores *Erasmum* in notis ad 1. Cor. 7. *Catharinum & Cajetanum*: qui postremus in opusculis suis tom. 3. tract. 15. in resp.

ad

ad articulos nomine Theologor. Parisienſ. editos, negat ſuos eſſe articulos, *Licitum eſt Viro Uxore fornicante aliam ducere. Non eſt eadem libertas Uxori; quæ Viro.* Neutrum dicit inveniri *aſſertum in libris ſuis*: idque patere ex commentario in *Math.* 19. ubi duntaxat diſputaverit de hàc materia, & reliquerit *diffiniendam ab Eccleſiâ.* Non obſtante hàc proteſtatione, Cajetanum denuo ſententiæ Græcorum & Proteſtantium ὁμόψηφον facit *A Lapide in Math.* 19. *Sanchez lib.* 10.*diſp.* 2. Quamvis *Bellarminus* judicium ſuum de eo, ut & de Eraſmo ac Catharino mitigare conetur dicens, *multum eos in hoc diſtare ab hæreticis, quod eccleſia judicio diſertis verbis ſe ſubjecerint.* Sed quomodo Rutheni epiſcopi cum ſuis dicti *uniti*, Hæreſios nonconſortes, & Romani Catholiciſmi conſortes ſtylo Curiæ Romanæ dici poterunt, ſiquidem & in hoc, & in aliis Græcorum fidem & praxin retineant? *Bellarminus cap.* 15. odioſè & Romanâ ac Lojoliticâ fide Lutheri, & Buceri ſententias de diſſolutione Conjugii proponit. Sed meminiſſe debuerat laxæ Caſuiſticæ ſuæ & ſuorum, quam defendit *lib.* 2. *de Monachis cap.* 38. De Matrimonii rati (non tamen conſummati) per ingreſſum in religionem ſolutione, quod ad vinculum. Quaſi ſcil. hic non valeret illud Chriſti quod ſolutioni vinculi per adulterium, opponere ſolent: *Quod Deus conjunxit, homo ne ſeparet.* Neque enim concubitus facit Matrimonium, ſed conſenſus; & Benedictio Sacerdotalis (ſecundum ipſos) facit ratihabitionem. Si ergo Deus conjunxit, ſi vinculo illo ligati ſunt, quis hominum, quocunque prętextu, auſit ſolvere? Sed quomodo Petrus Corbarienſis, Poſtea factus Papa Nicolaus V. (referente Platinâ in vitâ Johannis XXIII.) ſacrilegii, διγαμίας, & perfidiæ crimen effugere potuit, qui invitâ Uxore religionem & cucullum Franciſci aſſumendo, vinculum Matrimonii conſummati abrupit. Memini antehac in Freheri originibus Palatinis vidiſſe Conſilium Occami & Marſilii Patavini de Conjugii ſeparatione per diſpenſationem. Sed quia liber ad manum non eſt, non vacat in publicâ Bibliotheca (ubi habetur) eum denuo conferre.

II. *Quæſt. An divortia ob adulterium, fieri debeant à Conjuge innocente, an vero ab Eccleſiâ, aut à Magiſtratu. Reſp.* Cum unumquodque ſolvatur per id, per quod conſtituitur, Conjugibus innocentibus primo & per ſe hoc tribuendum: prout etiam *Deuter.* 24. *v.* 1. *Jerem.* 3. *v.* 1. cum *Math.* 19. *v.* 5. illis tribuitur. Sed quia & quatenus Conjugia reſpectum habent ad Politiam; Divortium, quod ad ratihabitionem non minus pendet à Magiſtratu, aut ab Eccleſiâ, aut à Conſiſtorio eccleſiaſtico-politico ſpeciali poteſtate inſtructo, ac ipſum Conjugium ejuſque ſolennizatio.

Huic quæſtioni connexa eſt ſequens.

III. *Quæſt. An uxorem ducere poſſit, qui priorem propriâ autoritate, pro-*

pter

pter adulterium; repudiavit? Resp. 1. *Concl.* Graviter & bis peccat privatus civis; *primum*, quod in propriâ causâ accusatorem agit & Judicem. *Deinde* quod præjudicat autoritati Magistratus & ordini constituto, sine ipsius cognitione, judicio, ratihabitione Divortium consummando, sine cujus cognitione, judicio, & ratihabitione Conjugium non erat initum. 2. *Concl.* Idem dicendum in casu, cum nihil litigiosum, nihil in foro contentioso judicandum est: hoc est, cum adulterium in confesso est; & pars nocens, sponte contubernii aliisque communionis conjugalis juribus, possessione, usibus, fructibus cedit. Quamvis enim tali in casu nihil sit judicandum inter partes dissidentes, quæ non sunt: necesse tamen est, & Reipublicæ interest, Magistratus cognitionem ac ratihabitionem hinc non excludi: ut omnes fraudes, & technæ, quæ in ejusmodi Divortiis intervenire possent, avertantur. 3. *Concl.* Quod si supremus esset Dominus qui Divortium in casu adulterii faceret, (uti à Regibus aliquando hoc factum historiis proditum est): conveniret tamen legitimam cognitionem & judicium ordinariis, aut extraordinariò ad id delegatis Judicibus, ab omni studio partium alienis sive Regni illius subditis sive extraneis extra partes quam remotissimè positis, committi: ne pars repudiata causam suam vi quasi majori arbitrariæ ac supremę Potestatis oppressam, non justè judicatam conqueratur. Et ne quis in causâ suâ propriâ ac particulari, qualis hæc est, & actoris seu accusatoris, simul & judicis partes sustinuisse videatur. Ne etiam vel specie aliquâ, Barbarici ac tyrannici Imperii Dominos (si qui unquam fuerunt, aut hodie etiamnum sunt) absque informatione, exauditione, præmonitione, disceptatione imitari videatur; qui de suis & subditorum suorum negotiis ac causis, absque ullâ figurâ processus suo solius cerebro concipiunt sive verè sive fictè, & statuunt sive justè sive iniustè, & manu suâ, aut misso satellite, aut misso pugione manu ipsius patientis exequuntur. Qualem justitiam nonjustitiam politice de plano & ex tempore absque omni Foro Judiciali, sic administratam, apud Japonios, Indos sub Imperio Mogulico, Schytas, eorumque propagines Tartaros, & Turcas, apud Romanos sub Neronis, Caligulæ, &c. tyrannide, non sine indignatione legimus. Ubi homines inscii simul & rei sunt & damnates, & laquei, aut pugionis, aut veneni, aut cultelli venisecę chirurgici esca fiunt. Ubi nec verbulo, nec scripto causa supplicii aut ipsis aut ipsorum consanguineis, amicis, necessariis indicatur: sed solummodo, ferale illud & emortuale carmen illis occinitur: *abi & ventrem tibi scinde; Magnus Dominus caput tuum postulat; Venas tibi incidito, aut incidi jubeto:* Ne innocentibus ante obitum, aut post obitum Cognatis amicisque eorum ullum defensionis tentamen relinqueretur. Sed justi & laudati Principes, immo vel *μορφώσει* justitię se induentes causas proprias, quę re-

ditus, prædia, debita sua aut suorum concernunt, judicio fori contentiosi semper subjecerunt. Et quid ni tanti momenti causam, qualis hæc Divortii à propriâ hactenus carne, judicibus subjiciat? Henricus VIII. Angliæ Rex, quod ad externum procedendi modum, & figuram (de animo ipsius, rectâque intentione, & recto usu, nunc non quæro nec judico), exemplum omnibus præbere posset. A Catharinæ Conjugio tanquam irrito ob incestum non recessit, nisi intercedente Parlamenti, utriusque in Regno suo Academiæ, & decem exterarum Academiarum, Cleri seu Hierarchiæ Anglicanæ judicio; & formali litigiosæ causæ actione, atque ordinario litis inter se & Catharinam processu. Nec alias Uxores suo proprio, sine alieno & publico judicio, repudiavit, quasdam insuper capitali supplicio subjecit.

4. *Concl.* Quidquid in modo procedendi ab aliquo circa repudium aut Divortium peccatum esset: non tamen libertate ad alias Nuptias transeundi, quovis in casu absolute spoliandum putamus. Si causa Divortii justa sit, quamvis sine præhabitâ Autoritatis publicæ cognitione & ratihabitione illud consummaverit, aut consummare tentaverit: potest tamen Magistratus, gravibus de causis, hic & nunc in pœnâ non concessi transitus ad alias nuptias dispensare, aut eam in aliam quamcunque commutare; & de post facto suâ subsequenti ratihabitione, quidquid in principio peccatum esset, corrigere ac supplere. Et sic in casu, ubi Magistratus Pontificius Divortium quod ad vinculum non concedit, nec ab eo tale quid peti potest, Divortium privatim ab aliquo factum, subsequente publicâ ratihabitione alterius Magistratus, quo parti innocenti dabitur confugere, consummari potest: cujus rei exempla exstant. Confer judicium facultatis theologicæ Leidensis, in operibus *Walei tom. 2. pag.* 485. Est & alius casus mihi ab amico Viro literato, probo, publicum munus sustinente, relatus qui miseriæ hujus pars magna fuerat; hoc est ab ipso illo, qui privatim Divortium fecerat, absque cognitione, judicio, ratihabitione Magistratus: non tamen absque cognitione, consensu, & judicio duorum aut trium Ecclesiæ Pastorum. Duxerat is honestam, ut putabat, Virginem, quæ in domo Parentum honestorum (omnium opinione) civium, & veræ Religionis professione ac zelo fulgentium educata erat: quam tamen annis aliquot post comperit in domo parentum abominando incestu pollutam fuisse, & (si bene memini,) etiam stante Conjugio subinde exercitum. De quo facinore cum nescio quibus jactatis quorundam dicteriis & susurris quid inaudiisset, uxori id proposuit, & tandem propriam ejus confessionem extorsit. Quâ perceptâ, ilico, quod ad thorum se ab eâ separavit; nihilominus anno uno atque altero in suo contubernio eandem retinuit: motus misericordiâ & Matris (Pater enim jam obierat) supplice intercessione: ne scil. si illud in vulgus

gus emanaret, Filia infami supplicio afficeretur. Post coram duobus aut tribus Ecclesiæ Pastoribus ipsi familiariter notis, & fidis amicis Divortium in formâ (uti tali in casu fieri poterat) consummavit.

IV. *Quæst. An Mulier ob causam adulterii Divortium facere possit? Resp. Aff.* idque ex Jure Divino & Naturali colligitur. Secundum quod Vir non magis habet potestatem sui corporis, quam Mulier 1 *Corinth.* 7. *v.* 4. Si ergo Vir unam illam carnem *Genes.* 2. *v.* 24. diviserit, utique rupit unionem & vinculum conjugale. Deinde adulterium non minus tale est & dicitur à parte Viri, quam à parte Mulieris. Unde analogicè ex *Math.* 19. *v.* 9. concluditur, Mulieri in casu adulterii competere potestatem dimittendi Virum, & alteri nubendi. Et apud Judæos, quamvis moribus non ita obtineret, haut fuisse in Conscientiâ illicitum, aliquâ ratione colligi posse videtur ex opposito, illicita scil. dimissione ob quamlibet causam. Marc. 10. v. 11. 12. *Si quis deseruerit Uxorem suam*, &c. *Et si Mulier deseruerit Virum suum, & alteri nupserit, committit adulterium.* Ergo ob causam adulterii dimittens Virum & alteri nubens, non committit adulterium. Et talia Divortia legibus ac moribus hodiernis apud Protestantes & Reformatos conceduntur. Quod apud Gentiles, ob quamlibet causam Mulieres dimiserint Viros, & aliis nupserint, supra ex *Juvenale*, *Martiale*, &c. ostensum est.

V. *Quæst. An pars innocens teneatur in Conscientiâ partem nocentem ob adulterium repudiare, nullo casu excepto? Resp. Neg.* 1. *Quia* ἐπιείκεια *aequitas*, misericordia, veniæ largitio si in genere circa quemvis proximum peccantem exerceri debet *Ephes.* 4. *v.* 32. *Coloss.* 3. *v.* 13. multò magis circa propriam carnem, quæ hactenus fuit 2. *Quia* Liberorum tuorum ex ea susceptorum Matri, (siquidem resipiscat, & emendationem promittat, aut saltem aliqua emendationis spes sit) parcendum est: ne per tuum repudium (quod ordinariò sine cognitione & judicio Magistratus fieri non potest) crimen adulterii extremo aut alio quo gravi supplicio justitiæ vindicanti objiciatur. 3. *Quia* misericordiæ & tolerantiæ divinæ, exemplum non repudiantis, sed tolerantis & ad resipiscentiam vocantis Ecclesiam spirituali Conjugio sibi unitam, nobis prælucet. Jesa. 50. v. 1. *Quis est iste liber Repudii Matris vestræ, quam dimisi?* cum *Jerem.* 3. *v.* 1. 6. 4. *Quia* τὸ remittere proximo septies in die in te peccanti, & veniam petenti *Luc.* 17. *v.* 3. 4. analogicè huic casui applicari potest. Hæc sententia nostra; in quam etiam inclinare colligo *Josephum Hallum* ex ejus *epist.* 7. *decadis* 3. ad T. L. hâc tamen cum restrictione, si de adulterio parti innocenti constet intra privatos parietes, nec publicæ famæ & censuræ subjectum sit: & si pars nocens resipiscat, se humiliet, veniam petat, de novo fidelitatem promittat. *Cur*, inquit, *auris illa obsurdescet ad ejus preces, quæ aperta fuit ad ejus accusationes?*

Cur nullus amplius misericordiæ locus est? Cur nos Christiani vivimus quasi sub legibus Martis, ubi non nisi semel peccatur? Nos putamus accuratè distinguenda adulteria, & secundum particulares circumstantias judicandum, an præstet jus suum persequi, an ignoscere. Distinguendum ergo adulterium in *simplex* & *qualificatum*. *Simplex* est, quando quis aut quę cum uno aut unâ, & quidem soluto aut solutâ, occasione aliqua extrinsecus obstetricante, ad transgressionem abripitur; & post factum pœnitentiâ ducitur. Occasiones autem tentationi inservientes possunt esse variæ; e. gr. diuturnior aut frequentior Conjugis absentia, sollicitationes diuturnæ opportunè importunè adhibitæ, improvisæ aut subitæ quasi oppressiones, munera in paupertate & rei familiaris angustiis oblata collata, minæ intortæ, quales Lucretię à Tarquinio, &c. aut si tentans ad illud flagitium mala illa minaretur, qualia casto Josepho obvenerunt *Genes.* 39. *Qualificatum* est; 1. cum pars nocens ipsa venatur, & prosequitur occasiones, quæ alioquin non objiciuntur, 2. Cum non cum uno aut cum unâ ad perpretationem hujus flagitii semel atque iterum præoccupatur aut seducitur: sed frequenter, aut diu multumque cum uno continuat flagitium; aut cum pluribus oblatâ, immo quæsitâ occasione peccat. 3. Cum monita à parte innocente, aut etiam ab aliis, Parentibus scil., Cognatis, fidelibus Amicis, &c. peccatum non abrumpit. Qui gradus flagitii excellens est. 4. Cum adulterium committit incæstuosum, in cognationis aut affinitatis gradu prohibito: ita ut nefas esset cohabitationem aliquam conjugalem, à parte innocente cum tali continuare, aut interventu reconciliationis ad eandem redire: ne & ipsa incestui implicetur. Pater aut Vitricus aut socer, cum Filio aut Privigno, aut Genero eandem Mulierem carnaliter cognoscere non debent; nec Mater, aut Noverca, aut Socrus cum Filiâ, aut Privigna, aut Nuru eundem Virum; nec Frater cum Fratre eandem Mulierem; nec Soror cum Sorore, eundem Virum; nec Patruus aut avunculus cum nepote eandem mulierem; nec Amita aut Matertera cum Nepte ex Fratre aut Sorore eundem Virum. 5. cum Mulier promiscuè se prostituit. 6. Cum pars nocens infando concubitu peccat. 7. Cum pars nocens adulterio addit malitiosam desertionem.

VI. *Quæst. An in aliquo casu adulterii, Divortium nec peti nec concedi debeat? Resp. Aff.* Casus illi communiter enumerantur quatuor: à nostris pariter & Pontificiis; sed cum hâc distinctione, quod nostri intelligunt vinculi solutionem, Pontificii separationem quod ad thorum & mensam. Vide ex Pontificiis sententiarios *ad* 4. *dist.* 36. *& ex recentioribus Becanum cap.*48. *qu.* 1. Ex nostris *Molineum in disp. cit. Alstedium in Casibus.* Sunt autem causæ illiciti & non concedendi divortii, 1. Si Mulier vim passa fuerit, aut ex ignorantiâ cum eo rem habuit, quem Virum suum esse credebat.

2. Si

2. si post cognitum adulterium cum Conjuge rem habuerit. 3. si Author fuit Conjugi, ut fornicaretur. 4. si uterque conjux eodem crimine teneatur. Hanc quartam solam habet *Amesius lib. 6. de conscientiâ, cap. 38. num. 15.*

VII. *Quæst. An parti nocenti & legitimè repudiatæ aliud Matrimonium concedi possit? Resp.* Sunt qui negant, ob has rationes 1. *quia* mortis supplicio tolli debet. 2. *quia*, peccandi illitebra est ejusmodi indulgentia: cum contra ad minimum per modum pœnæ imponi deberet cœlibatus. Nos cum *Francisco Junio in quæst. M. SS. Molineo disp. cit. & Carpzovio lib. 2. jurisprud. consistor. tit. 11. definit. 191. & cit. ibid. Luthero, Melanthone, Bidenbacchio, Hemmingio, Johanne Gerhardo*, praxi consistorii Electoralis, affirmamus: contra Jus Canonicum can. *quædam*, &c. *si quis*; c. *qui dormierit*, c. *concubuisti*, c. *si quis cum novercâ*, 32. *qu.* 7. Rationes nostræ deducuntur ex 1 Cor. 7. v. 9. *Quod si se non continent, matrimonium contrahant: nam melius est matrimonium contrahere, quam uri.* Hoc dicit omnibus cœlibibus & viduis v. 8. Rom. 7. v. 2. 3. *Quod si mortuus fuerit vir liberata est à lege viri.* Cur liberata? quia vinculum solutum est. In utroque casu, & mortis & legitimi Divortii vinculum solutum est: quamvis enim causa efficiens solutionis variet, solutio tamen essentialiter & in se considerata, est solutio. Sicuti mures ex putri materiâ, & per generationem univocam producti essentiâ non variant; Adamus, Christus, Abrahamus sunt veri homines, quamvis modus originis variet. Ad rationes oppositas respondemus; ad primam, Si morte multetur pars nocens: jam nulla erit quæstio de ejus Conjugio. Sed si vel legibus, vel moribus, vel speciali dispensatione Principis, mortis supplicio non subjiciatur: jam quæstio est, an siquidem donum continentiæ non habeat, præsenti ustionis & scortationis periculo exponendus sit? Non arbitror. Quin immo, ut vera resipiscentia ipsius in renovatâ obedientiâ, contrariâ virtutis (castitatis scil.) exercitio perfici & ostendi possit, necessarium est illi auxilium ac remedium legitimi Conjugii: sine quo virtus castitatis conjugalis non existit. Liturgia nostra tit. de Matrimonio, hanc causam ineundi Conjugii assignat: „ Tertia, ut unusquisque omnem „ incontinentiam pravasque cupiditates devitando, cum bona ac quieta „ conscientia vitam traducere possit. Propter scortationes enim vitandas „ suam vir quisque uxorem habeto, suum mulier quæque maritum. Adeò „ ut quicunque adultam ætatem attigerunt, nec dono continentiæ præditi „ sunt, consciis consentientibusque parentibus, sive tutoribus atque propin- „ quis, juxtà Christianam super ea re ordinationem, ex Dei præcepto connu- „ bii leges inire teneantur, obligatique sint: nè Dei templum, id est, cor- „ pus nostrum polluatur. Dei enim templum quicunque violaverit, hunc per-

 det

„ det Deus. *An autem sanctione forensi Mosaicâ omnes Magistratus, & omnes populi absolutè teneantur, tanquam omnibus immediatè directè, & in specie à Deo præscriptâ, alibi disceptatur.* Interim in παρόδῳ hic profiteor, me sequi partem negantem. Ad secundam rationem, *Resp.* Communiter & ordinariò hoc non concedendum: sed tantum aliquo in casu; cum scil. pars nocens superest, & quidem vegetâ ætate; cumque præmissâ verâ pœnitentiâ, instanter hoc petit, ad majora mala evitanda, & coram Deo bonâ cum Conscientiâ ambulandum: aut cum bono familiæ & Reipublicæ præstat peculiari Magistratus indulgentiâ concedi, quam non concedi. *Carpzovius loc. cit.* quatuor conditiones requirit. 1. *Ut* tentetur reconciliatio: cujus si spes aliqua superest, alias Nuptias non concedendas. 2. *Ut* pars nocens graviter moneatur de delicto agnoscendo, laboribus & Jejuniis concupiscentias carnales reprimendo. 3. *Ut* propriâ autoritate ad novum Conjugium non transeat, sed Consistorii & Magistratus consensum prius expetat. 4. *Ut* sedem fortunarum ac domicilii mutet, atque eo se conferat, ubi turpitudo non innotuit; vel saltem mulctam luat pecuniariam, & Nuptiæ absque pompâ celebrentur. Has, aliasque conditiones pro varietate circumstantiarum, & prudentiâ suâ Magistratus spectare poterit. Singularia enim facta infinitis modis variant.

VIII. *Quæst. An alias quaslibet ob causas Divortium fieri possit? Resp. Neg.* Ex Jure & lege naturæ, repetitâ & explicatâ *Math.* 19. Sed leges & mores Gentilium ac Judeorum, à lege naturali hic Divortium faciunt. Apud Romanos dissolvebantur Conjugia, vel cujusque Conjugis voluntate & arbitrio, vel arbitrio Principis. *Iste* modus fiebat per diremtionem: *Ille* vel per usurpationem, vel diffarreationem, vel remancipationem. De quibus modis vide *Rosinum & Demsterum lib. 5. antiquit. Romanar. cap.* 38. De formulis Divortii vide Jureconsultos *ad L. 2. D. de Divortiis.* Licentia illa divortiendi restricta fuit: uti refert Attaliata in pragmatica suâ, in Jure Orientali Græcorum tom. 2. pag. 24.

„ Matrimonium remotissimis temporibus ex consensu conjugum, vel ex „ unius partis voluntate solvebatur. Postea vero per Justiniani novellam „ expressè positæ sunt caussæ, propter quas solas tam vir, quam uxor divor„ tium facere possunt; & absque his, irrita matrimonii solutio est. Atque „ uti rem compendio declaremus, cui factæ sunt ab altero circa vitam „ ipsam insidiæ, repudium mittere potest. Item quum maritus uxorem „ adulterii accusatam non convicerit, uxor repudium mittere potest: aut si „ convicerit, ipse divertere potest. Item si constet alterutrum insidias Im„ peratori struxisse, vel aliquibus earum fuisse conscium, nec denuntiasse: „ potest alter conjugum illi repudium mittere. Dirimitur etiam matri-

monium

„ monium ex caussa reprehensionis expette, quum alterutra pars solitudi-
„ narium exercitium elegerit, vel quum maritus toto triennio non facit ea,
„ quæ viris natura tribuit. Ex duabus hisce caussis, rasura scilicet, ac lecti
„ cessatione, matrimonium ita sine pœna solvitur, ut nec hypobolum à
„ viro præstetur.

Manserunt ergo in corpore Juris L. consensu C. de repudiis istæ causæ.

„ Si qua igitur maritum suum adulterum, aut homicidam, vel venefi-
„ cum, vel certè contra nostrum imperium aliquid molientem, vel falsitatis
„ crimine condemnatum invenerit, si sepulchrorum dissolutorem, si sacris
„ ædibus aliquid subtrahentem, si latronem, vel latronum susceptorem, vel
„ abactorem, aut plagiarium, vel ad contemptum sui domi suæ ipsa inspi-
„ ciente cum impudicis mulieribus (quod maximè etiam castas exasperat)
„ cœtum ineuntem, si suæ vitæ veneno aut gladio aut alio simili modo in-
„ sidiantem, si se verberibus (quæ ingenuis aliena sunt) adficientem proba-
„ verit: tunc repudii auxilio uti necessario ei permittimus libertatem, &
„ causas dissidii legibus comprobare. Vir quoque pari fine claudetur, nec
„ licebit ei sine caussis apertius designatis propriam repudiare jugalem:
„ nec ullo modo expellat, nisi adulteram, veneficam, aut homicidam, aut
„ plagiariam, aut sepulchrorum dissolutricem, aut ex sacris ædibus aliquid
„ subtrahentem, aut latronum fautricem, aut extraneorum virorum se
„ ignorante vel nolente convivia appetentem, aut ipso invito sine justa aut
„ probabili caussa foris scilicet pernoctantem: nisi circensibus vel theatrali-
„ bus ludis, vel arenarum spectaculis in ipsis locis, in quibus hæc adsolent
„ celebrari, se prohibente gaudentem: nisi sibi veneno, vel gladio, aut alio
„ simili modo insidiatricem, vel contra nostrum imperium aliquid machi-
„ nantibus consciam, seu falsitatis se crimini immiscentem invenerit, aut
„ manus audaces sibi probaverit ingerentem, tunc enim necessariò ei
„ discedendi permittimus facultatem, & caussas dissidii legibus compro-
„ bare.

Apud Judæos Divortia fiebant, & etiamnum fiunt (ubi per Magistratum hoc permittitur) quamlibet ob causam: uti colligimus ex *Math.* 19. & ex traditionibus eorum, in Thalmude consignatis; & ex *R. Juda de Modena in tract. Italico de religione & ritibus Judæorum, cap.* 39. Sed specimina aliquot ex *Rabbinis* & Thalmudicis exhibeamus. *R. Sel. Jarchi* ad verba Malach. 2. v. 16. *Uxorem dimittere præcipitur, si in oculis mariti gratiam non assequatur.* In gemara cod. *Gittin* cap. 9. sic loquens introducitur R. Meir: *prout sunt hominibus placita sua de cibo & potu: ita sunt etiam de uxoribus suis.* Schola Hilleliana ibid. *Si esculenta mariti nimiâ salsedine, aut nimiâ tostione malè conficiat uxor, est dimittenda.* Ibid. in mischna: *Dixit R. Akibah, Si quis mulierem*

licerem videat uxore formosiorem, uxorem dimittere licet, quia dictum est, Si gratiam non assequatur in oculis ejus. Hæc sententia scholæ Hillelis, quam Maymonides, aliique celebres Rabbini sequuntur. Quamvis autem arbitrio Maritorum Divortia relinquere videantur: causas tamen aliquas assignant: Si cibum vetitum Marito apponat: si cibum difficilioris concoctionis: si brachiis denudatis in publicum procedat: si familiarius cum Juvene sermonem miscuerit: si quid in honesti & indecori à Viro petierit: si Mariti Parentibus sive mortuis sive superstitibus maledixerit. Contrarium tamen tenuit schola Shammæana, quæ non concedit Divortium, nisi propter adulterium, cap.9. coditis *Gitton.* Sed R. Eliezer ibid. cit. restringit ad Uxorem primam non dimittendam, nisi propter adulterium: de cujus dimissione, ait, vel ipsum altare fundere lachrymas.

IX. *Quæst. An Judæi ob quamvis aliam causam, præter adulterium, per Legis Forensis promissionem, non tantum immunes fuerint à pœnâ in foro externo, sed etiam à peccato in Foro Conscientiæ? Resp. Neg.* Peccabant enim contra Jus Divinum & naturale ab initio creationis constitutum: uti invictè colligitur ex *Math.* 19. Pontificii in diversas sententias abeunt. Sunt qui negant eos peccasse, ex hypothesi Legis Forensis: quippe quæ non tantum permittebat tanquam minus malum, sed concedebat tanquam rem licitam, & minus bonum: *Deo dispensante in lege naturali, cui Repudium adversabatur.* Sic *Sanchez lib.* 10. *disp.* 1. cum citatis ibidem *Alberto, Thomâ, Durando, Majore, Antonino, Abulense, Burgense, Eckio, Ledesma, Petro à Soto, Angles, Maldonato, Bellarmino,* &c. *Ibidem* §.8. idem applicatur Gentilibus. Præceptum illud, de non separando quæ Deus conjunxit, ait fuisse suspensum in Lege Mosaicâ ex speciali dispensatione divinâ. *Quam cum Christus irritârit in lege Euangelicâ, redit matrimonium ad pristinam suam naturam:* ita ut jam nec Judæis, nec Christianis nec Gentilibus amplius sit licitum. *Becanus cap. cit. quæst.* 1. Dei dispensationi in jure naturali secundario licitum hoc tribuit. *Secunda sententia* est Cajetani in *Math.* 19. quæ statuit nec omnino licitum fuisse, nec omnino prohibitum: sed dispensatum esse à Deo, ne repudium illud culpam venialem excederet. Quam *Sanchez* rejicit: quod nec ex sacris literis, nec ex sanctorum doctrinâ id constet; nec ratio id suadeat. *Tertia*, utramque partem de licito & illicito problematicè tuetur, utriusque argumenta solvens, & neutram definiens. Sic *Thomas, Scotus, Richardus. Quarta* determinat repudium fuisse permissum non tanquam licitum, sed tanquam minus malum ad vitanda majora. Sic *Hieronymus, Lyra, Replicator c. Burgensem; Lombardus, Bonaventura, Hugo, Gul. Parisiensis, Carthusianus, Mayronis, Arboreus, Castro, Gagneius, cum quibusdam Juristis & Canonistis* ibid. cit.

Hanc

Hanc nos tanquam veram cum plerisque nostrorum & cum *Grotio in Math.* 19. (quamvis tunc dubiæ aut semi-Papisticæ Theologiæ candidato) amplectimur: reliquas tanquam falsis aut incertis hypothesibus subnixas repudiamus. Objectiones & exceptiones ex inspecto textu *Math.* 19, & collatione doctrinæ de Jure & Justitiâ Dei, deque distinctione Fori Poli & Soli, & de lege pœnali, alibi à nobis traditæ, nullo negotio dilui possunt. Carpzovius *lib. & cap. cit. defint.* 189. §. 4. 5. 6. statuit Deum *per legum suarum approbationem divortia tolerasse, non per solam conniventiam, sed per modum dispensationis*, &c. *nimirum dispensando ius à se constitutum remisisse.* Citat ibid. *Bellarminum*, & *Joh. Gerardi.* Hæc ejus sententia vix videtur à primâ differre.

X. *Quæst. An ob alterius Conjugis sævitiam, & tyrannidem parti innocenter patienti concedi possit Divortium? Resp.* Sunt ex nostris, qui concedunt, si scil. continuata & insanabilis sit sævitia, & Uxor tum verbis tum verberibus tam crudeliter tractetur, ut vita sit in periculo, & si vitæ ipsius insidiæ struantur. Sic *Melanthon, de Conjugio*; cujus verba exhibet *Hemmingius* pag. 1055. & sententiam probat. Eandem habet *Althusius lib.* 1. *dicaiolog. cap.* 74. §. 31. à quibus & à *Melanthone* allegatur Lex Theodosii. *Joh. Gerhardi*, & cum eo *Pruknerus cent. 9. qu. 4. sævitiam æquant Disertioni.* Nos omnino concedimus separationem quod ad cohabitationem seu contubernium, & quidem tam diu donec emendationis spem faciat: sed de vinculi solutione malumus ἐπέχειν. Hemmingius addit limitationem, si fæmina æque verbis & verberibus in Maritum sævit, *separationem fieri debere*; *omni spe novarum nuptiarum utrisque ademptâ, ut vel isto pacto in gratiam mutuam redire cogantur.* Sin fæmina à culpâ immunis est, Marito omnem spem novarum nuptiarum adimendam, sive fæmina nupta aut innupta maneat, quin tyrannidem ejusdem gladio Magistratus reprimendam.

XI. *Quæst. An Marito licitum sit, aut conveniat Uxorem verberibus castigare? Resp.* Sunt qui *Aff.* ex Theologis *Fumus* in armillâ aureâ in voce *Uxor* §. 2. qui citat ibidem Canonistas quosdam. *Javellus in Oeconomica Christianâ tract. 2. cap. 6. p. 731. Caietanus in opusculis pag. 125. edit. in fol. Toletus lib. 5. instruct. Sacerdot. cap. 2.* qui rationem hanc adfert, quod sit inferior Viro. *Alstedius in summâ casuum ad 5. præc. Pruknerus centur.* 8. *qu.* 100. Ex Jureconsultis *Carpzovius lib. 2. tit. 12. defin.* 212. 221. qui citat ibid. *Alexandrum consil.* 156. *Baldum in L. Curatorem C. de interdict. Matrim.* Pro modicâ hâc castigatione legibus concessâ (uti prætenditur) pugnat *Quirinus Kubachs in quæst. illustr. Juridico politicis centur. 2. decur. 1. qu. 8. p. 288. qui præter L. 8. §. 2. & 3. C. de repudiis*, hanc adducit rationem: quia Deus Viro concessit imperium in Uxorem *Genes.* 3. ergo etiam

A a ea

ea sine quibus imperium obtinere nequit. Qui enim vult consequens, vult etiam antecedens, sine quo consequens haberi non potest. Atqui sine castigatione modicâ imperium haberi non potest. Negant ex Jureconsultis *Tiraquellus in commentar. ad Pictorum consuetudines sect. de legibus connubialibus*; 6. 5. ubi leges, autoritates, & exempla adducit. Ex Theologis *Joh. Gerardus in loco de conjugio num.* 450. scribit Maritum *debere leniter & prudenter Uxorem aberrantem corrigere, non injuriâ, aut verberibus. Emendare debet eâ ratione, quâ anima regit corpus sibi subjectum; qua non ita regit corpus, ut flagris illud coërceat & affligat*. Ejusdem sententiæ est *Beza homil.* 12. *in passionem pag.* 271. *edit. in* 8. *& homil.* 26. *pag.* 641. Nos sententiam Neg. amplectimur ob sequentes rationes 1. *Quia* Uxor non est omnimodo & absolutè subjecta: sed est socia Viri, σύζυγος, una caro cum Viro, & auxilium Viri, non subter eum, sed כנגדו, id est, quasi coram ipso *Genes.* 2. *v.* 18. cum *Malach.* 2. *v.* 14. 2. *Quia* sequeretur potestatem Mariti coercentem eandem esse in liberos & Uxorem. Sed hoc absurdum. 3. *Quia* apud nostrates servos & ancillas verberibus castigare non licet: sed tantum, siquidem justa sit causa, dimissione. Quod nostrates vernacula phrasi vocant, **met de lange roede slaen**. 4. *Quia* nullo præcepto, nullo exemplo scripturæ probari potest castigatio Uxorum: sed liberorum exsertè ibi præcipitur. 5. *Quia*, ut anima suum compar, hoc est suum corpus, & corpus seipsum flagris & verberibus non castigat (nemo enim propriam carnem odio habet *Ephes.* 5. confer disp. nostram de spontaneâ flagellatione) sic nec Maritus Uxorem flagris affligere potest. Reliquas quæstiones particulares de causis Divortii, leprâ aut phrenesi superveniente, alterius Conjugis vitâ flagitiosa, hæresi, mutuo consensu, &c. communiter à nostris in partem negantem determinantur; & sic in praxi observatur. Si quis forte in casu aliquo dissentiat, id prætereundum est. Una enim hirundo non facit ver. Quod imprimis applicatum volo eruditissimo alioquin Theologo *Bucero*, qui in scriptis Anglicanis lib. 2. de regno Christi cap. 27. - 32. vincula nimium laxavit, haut obscurè innuens jus civile sub N. T. observari posse. Quem nævum *Beza, Hemming. p.* 1020. *Zanchius p.* 1049. *Daneus part.* 3. *Isag. lib.* 4. *c.* 19. aliique in ipso notârunt. Ipse *Hemmingius* 1018. Divortium concedit, ob apostasiam seu peccatum in Spiritum Sanctum, etiam ob quamvis hæresin propriè dictam; siquidem Maritus pertinaciter conetur Uxorem in eandem pertrahere. Et huc applicat præceptum Pauli Tit. 3. v. 10. *hæreticum hominem, post unam & alteram admonitionem cave.* Sed inde separationem rectè colligi puto: de Divortio non ausim concludere. Idem *Hemmingius pag.* 1022. concedit Mulieri divortium à Marito, qui ob commissum furtum infamis factus, & solum vertere coactus fuit. In quo ipsi assentiri nequeo. (de quo cap. sequ. qu. 7.) Eundem & *Hunnium* rectè notat *Tarnovius lib.* 3. *c.* 8.

XII. *Quæst.*

XII. *Quæst. Quid faciendum illi, qui ob habitationem in terris Pontificiis autoritatem agnoscentibus, aut divortium in casu adulterii, aut saltem separationem quod ad cohabitationem, aut contubernium, ob intolerabilem conversationis molestiam obtinere nequit? Resp.* Consultus fui antehac super sequenti casu.

,, Conjux furibundè malitiosa, quæ etiam talis ante Matrimonium ini-
,, tum fuerat (quod Parentum dolo celatum), cum suspectis ac levissimis
,, Mulierculis Pontificiis quotidie conversatur, eas subinde, absente Marito,
,, domum suam invitat, Maritum insontem adulterii insimulat; eundem
,, sævitiâ intolerandâ subinde domo arcet, ut extra ædes suas pernoctare co-
,, gatur; ei de victu necessario non prospicit; eidem ἀταξίαν hanc & ne-
,, glectum rei domesticæ increpanti ferrum minatur; nullas ancillas retinere
,, potest; infantes tam neglectim habet, ut duo ex illis penes illam in lecto
,, mortui sint reperti, duo superstites debitæ curæ & disciplinæ defectu
,, honestè educari nequeant; cœtui fidelium & publicis pietatis exercitiis
,, rarò interest.

Quæritur: *Quid Marito in infelici hoc octennali conjugio tam gravia passo bonâ cum Conscientiâ facere aut omittere liceat.*

Respondebam 7. Kal. Febr. anno 1659.

,, 1. Non esse hic positivam abactionem aut expulsionem, quę judicari
,, debeat formalis & consummata Desertio; per quam Maritus à vinculo so-
,, lutus pronuntiari queat.

,, 2. Esse tamen satis causæ ad petendam & legitimè procurandam separa-
,, tionem ad tempus: donec Deus meliora dederit.

,, 3. Quæ separatio & suspensio Conjugii, quod ad thorum & mensam
,, (uti loquuntur) seu quod ad cohabitationem cum annexâ partitione
,, usus-fructus bonorum, & dispositione super curâ atque educatione li-
,, berorum, fieri non potest sine Publicæ Autoritatis judicio & consensu:
,, nisi forte Uxor cum suis parata esset sponte talem contractum inire.

,, 4. Cum vero in terris Pontificiis autoritas illa sit penes Curiam Episco-
,, palem, non video quomodo tutò & decorè vir reformatus in publico Ec-
,, clesiæ munere constitutus, legitimam & honestam suspensionem ab eâ pe-
,, tere & exspectare queat.

,, 5. Quod si reformatis Ecclesiis suæ causæ matrimoniales, per concessam
,, à Principibus potestatem determinandæ istic relinquantur (quod ego
,, ignoro) ab illis in Classe aut Synodo congregatis, talis suspensio petenda
,, erit.

,, 6. Sin Magistratui municipali, aut supremo istius territorii tribunali,
,, sive consilio talis autoritas istic competat (quod pariter ignoro), ad illud
,, causa hæc ex ordine deferri deberet.

„ 7. Sed quis successus viro in publico Ecclesiæ reformatæ munere con-
„stituto illic sperandus, facile conjici potest ab illis, quibus explorata est
„ Pontificiorum bona fides & conscientia corruptis Clericis & Confessariis
„ obnoxia.

„ 8. Et quamvis integerrimi hâc in parte essent Judices (quod non cre-
„ do), non deberet tamen nuditas nostrorum coram iis detegi. *1 Cor.6.*
„ *v.1. 2. 3.*

„ 9. Nihil ergo restat, quam ut per legitimam vocationem Minister ille
„ transferatur, ad aliquam Ecclesiam, quæ subsit Magistratibus & Tribuna-
„ libus reformatis, e. gr. in parte aliquâ Belgii Fœderati, aut alicubi in Ger-
„ maniâ, ubi exulat Papatus, &c. atque ibi more & modo legitimo, siqui-
„ dem perseveret hoc malum, suspensionem illam petat.

CAP. IV.

De Malitiosâ Desertione.

DIvortium seu Repudium partis innocentis, distinguitur à nonnullis in *passivum* & *activum*. Illud usurpant de parte innocente malitiosè desertâ. Hinc est quod alii (ut *Cythræus in Deuter.* 24. *Beza pag.* 155.) duplicem legitimi Divortii causam faciant, unam à Christo *Math.* 19. alteram à Paulo 1 *Cor.*7.indicatam. Ab aliis autem (*Chemnit.in exam.Concil. Trid. part.2.ad can.8.de matrimon. Zanchio de oper.creat. part.2.lib.4.c.3. pag.* 1048.) una tantum causa agnoscitur, adulterium scil. Sed illi Desertionem non vocant Divortium: nec etiam illud dici potest Divortium, nisi admodum impropriè; quia pars innocens à parte nocente Repudium & Divortium patitur, & extra conjugium jam constituta & à lege conjugii libera, alias quærit nuptias, aut quærere potest. Distingui etiam potest Malitiosa Desertio in *simplicem* & in *qualificatam*. *Illa* est cum Desertor castum quasi cœlibatum aut viduatum servat. *Ista* est cum ad alias nuptias, aut ad concubinatum transit, aut vagam libidinem exercet. Nos breviter Desertionem istis quæstionibus explicamus.

I. *Quæst. An Pars injustè Deserta justam & sufficientem causam habeat vinculi formalem solutionem petendi: ut ad alias nuptias transire possit?* *Resp.* Protestantes & Reformati tum Theologi tum Jureconsulti communiter affirmant; cum quibus convenit praxis Politiarum reformatarum. Sententiam & praxin suam fundant in Jure Divino revelato 1 Cor.7. v.15. *At si infidelis sese separet, separatus esto: non est servituti subiectus frater aut soror in hujusmodi.* Hinc argumento κατ' ὑπόθεσιν probatur, si injustè Desertus

sertus

fertus aut Deserta ob veram Religionem, vinculo non teneatur: ergo nec ullum ob quamvis aliam causam injustè desertus, tenetur. Valet enim consequentia per analogiam. *Secunda* ratio ex jure naturali deducta idem evincit: quia ubi non est unio conjugalis tum animorum tum corporum juxta *Genes.* 2. *v.* 24. cum 1 *Cor.* 7. *v.* 4. ibi non est conjugium nec vinculum conjugale. Sed per factum & culpam Desertoris non manet unio conjugalis: non enim est unitus cum Conjuge, nec vult unum cum eâ esse, nec carnem suam fovere & nutrire, contra *Ephes.* 5. *v.* 28. 29. nec ei & familiæ & prospicere: contra 1 *Timoth.* 5. *v.* 8. *Tertia* ratio ducitur ab absurdo consequenti: Quia Conscientiæ innocentis injiceretur laqueus ex crimine alieno; & posset Vir Juvenculæ, aut Mulier Juveni realem viduatum imponere pro arbitrio, eamque aut eum usu & fructibus conjugii injustè spoliare; & sic homo pessimus quin & crucis Candidatus, pro libitu separaret, quod Deus conjunxerat: præsertim si alteri Conjugi, aut Concubinæ, aut vagæ libidini se mancipasset. Quæ omnia sunt absurdissima. *Delicta enim suos tenent autores* L. *sancimus* 22. C. *de pœn.* Quæ hic opponi aut excipi possent, à nostris satis superque profligata sunt. Videat, cui opportunum est, *Lutherum in tract. de causis Matrimon. Melanthonem in exam. theolog. Chemnitium in Examine Concil. Trid.*, *Hemming. de Conjugio, Bezam tract. cit. Zanchium part. 2. de oper. creat. Johannem Gerardum in loc. comm. Commentaria ad* 1 *Cor.* 7. imprimis *Martyris & Parei.* & *Laurentii* Paulum διγάμων *loc.* 26. Ex Jureconsultis *Arniseum*, *Beust*, *Cypræum*, *Carpzovium* in libris antehac cit. Ita ut Apostata *Pistorius* in tract. cui tit. *Anatomia Lutheri*, nonminus imperite ac calumniosè Luthero, & per latus ejus Protestantibus, impegerit polygamias & Turcismos: cui pro Luthero responsum est à Theologis Wittebergensibus & Hassiacis. Dictum Lutheri, cui calumnia struitur, explicat *Tarnovius lib.* 3. *cap.* 35.

II. *Quæst. An novo conjugio à Parte Desertâ inito, Desertori aut Desertrici per veram aut simulatam pœnitentiam redeunti, jus quasi postliminii concedendum sit. Resp. Neg.* Quia novo Conjugi maxima fieret injuria, qui separaretur à carne suâ, cum quâ in Foro Poli & Soli coaluit in unam carnem *Genes.* 2. *v.* 24. & in quam nemo habet potestatem nisi Desertus aut Deserta. *Deinde* & Parti Desertę non licet eum aut eam recipere; nisi velit separare, quod Deus conjunxit, & corporis sui potestatem eripere, cum quo aut quâ in Domino contraxit, & fœdus Dei iniit; aut alteri tradere; hoc est alienare, quod non est suum. 1 *Cor.* 7. *v.* 4. Solutus enim aut soluta à vinculo, priori novum conjugium iniit; nec alterum inire potest; nisi contra jus divinum, & naturale velit audire πολύγαμος.

III. *Quæst. An Desertio parti innocenti sine publica potestatis judicio &*

ratibabitione novii conjugii facultatem tribuat ? Resp. Neg. Eſt enim aut poteſt eſſe Deſertio involuntaria, aut emendabilis, aut juſtâ de causâ, aut activa Deſertio ab utràque parte, aut minus notoria, aut abſque Partis Deſerentis confeſſione ſeu profeſſione. De quibus omnibus à publicâ poteſtate judicandum eſt; ne Cyclopicæ confuſiones in Reſpublicas, & familias hâc viâ irrepant. Similiter hic ſtatuendum eſt ac de conjugiis & divortiis.

IV. *Quæſt. Quænam judicanda ſit vera Deſertio, & ſufficiens cauſa novi conjugii? Reſp.* Admittit gradus & latitudinem, maximè notoria eſt, cum Deſertor conſtanter & pertinaciter non tantum hoc agit & profitetur, ſed inſuper alibi aut ſub aliorum dominio, aut ſub Eccleſiæ (e. gr. Romanæ) ſive tolerantiâ ſive approbatione aliam Uxorem ducit. Proximus gradus eſt, cum quis abſque novo conjugio, conſtanter à coniuge ſeparatus, ſive peregrè, ſive in eâdem regione aut etiam civitate ſolitarius vivit; nec publicè privatimque monitus, ad cohabitationis officium redit. Infra hunc ille gradus eſt, cum quis inſciâ & inſalutatâ Uxore in peregrinas terras profectus, aut in vicinis locis deliteſcens, aliquot annorum ſpacio Uxori de vitâ, ſtatu, animo, inſtituto ſuo nihil ſignificat: ita ut ipſa neſciat, an ſuperſtes ſit, nec ne. Quamdiu autem exſpectandum ſit antequam tali in caſu, judicium de Deſertione, & vinculi ſolutione decorè peti poſſit, arbitrio Publicæ Poteſtatis committendum eſt. Alicubi ſeptem, alibi quinque, alibi trium annorum ſpacium præfigunt.

V. *Quæſt. An habendus ſit tanquam mortuus, aut malitioſè Deſerens Maritus, qui probante, ſaltem conſciâ Uxore peregrè in militiam profectus, aut ſuſceptâ navigatione, ſeptem aut plurium annorum ſpatio, nihil quidquam de vitâ & animo ſuo conjugali ſignificat. Reſp* De hoc caſu, moribus noſtris, *Aff.* & Parti Deſertæ novum conjugium conceditur: præmiſſis indiciis illi faciendis per proximos cognatos (ſiquidem poſſint aut velint), & publicis per vocem Præconis aut affixas ſcedulas citationibus: ſi forte eum deliteſcere contingeret. Sed hic obſerva, applicandum huic ſive legi ſive conſuetudini noſtræ, vulgatum illud: *nulla lex eſt quæ non habeat aliquid iniqui.* Facta enim ſunt infinita, nec à Legum-Latoribus omnia provideri queunt. Ita ut ferè de eâ judicandum ſit, quod de Jure Uſucapionis: per quam in caſu raròaut vix unqnam contingente, quis bonæ fidei poſſeſſor, abſque ſuâ culpâ, dominio prædii aut fundi ſui, in perpetuum excidere poſſet. Aliquoties enim accidit, præſertim in Belgio noſtro navigationibus & peregrinationibus celebri, ut Mariti conſentientibus Uxoribus peregre profecti, terrâ, marive ab hoſtibus capiantur, & triremibus Turcicis, aut miſerabili ſervitio in longinquis terris per annos ſeptenos, aut octonos, aut novenos affigantur: ut antea, nec ipſi redire,

redire, nec quidquam de se & statu suo Uxoribus significare possint. Tales ergo cum inexspectati redeunt, & Uxores alteri nuptæ, non sine novâ prole, reperiunt, quid consulendum? Difficultas hic labyrinthea objicitur, à quâ sapientissimi se vix expediunt: siquidem redux Maritus constantem amorem & fidem conjugalem professus, Uxorem suam, à quâ absque ulla culpâ suâ tamdiu avulsus fuit, sibi restitui petit. Audio communiter ipsi adjudicari: nisi Uxor tales rationes adferat tum absolutas tum comparativas, cur ægre Marito cohabitare velit; & præsenti Marito ad vitæ & conscientiæ tranquillitatem, & bonum œconomicum cohabitare malit. Quæ rationes expensæ libram in hanc potius quam in illam partem inclinare faciunt. Ubi prior aut posterior Maritus sponte cedit, & Mulier in æquilibrio posita est, haut difficulter hoc negotium expeditur.

VI. *Quæst. An Desertor secundi gradus, si pœnitentiâ ductus ad conjugem adhuc à novis nuptiis aut sponsalibus liberam, reverti velit; in gratiam recipiendus sit? Resp. Aff.* Siquidem aliquam spem faciat, cohabitationem ejus fore honestam, aut saltem mediocriter tolerabilem. 1. *Quia*, benignitati, misericordiæ, æquitati, exemplo Dei & Servatoris nostri (*Luc.* 5. *v.* 35. 36. *Ephes.* 4. *v. ult.* cum parabolis *Luc.* 16.) imprimis studendum est. 2. *Quia* hâc ratione consulitur conscientiæ & saluti Desertoris pœnitentis, ne ille ad desperationem, & consequenter ad abominanda aut tristia quædam adigatur. 3. *Quia* hâc ratione honori Liberorum & Familiæ consulitur.

VII. *Quæst. An si quis ob perpetratum homicidium, aut furtum, aut ob crimen rebellionis, seditionis, aut quodcunque aliud læsæ Majestatis in peregrinas terras profugus Uxorem & familiam deserit absque ullâ spe impetrandæ veniæ; habendus sit pro Desertore: & Uxori ejus post elapsum quinquennium, novæ nuptiæ sint concedendæ? Resp.* Hemmingius pag. 1022. in casu coactæ ob commissum furtum absentiæ in partem affirmantem inclinat: Non est „ dubium, inquit, quin piæ & honestæ Fæminæ talis casus sit multo tristior, „ quam si Conjux adulterium commisisset. Durissima præterea lex fuerit, si „ jubeatur innocens sedibus incertis infamem & vagabundum quęrere, &c. „ Exacto quinquennio veniat ad Judicem, petat suę infirmitatis rationem „ haberi. Hic ex superioribus regulis statuo, Judicem posse innocenti & „ honestæ Personæ alias nuptias concedere. Ego contra statuo, debere Uxorem sequi Maritum (siquidem veniæ & reditus nulla spes sit): ut suæ propriæ, & Mariti conscientiæ consulat, ne ob defectum continentię in laqueos diaboli incidat. 1 *Corinth.* 7. *v.* 5. Nullo autem modo peti aut concedi posse aliud matrimonium: quia furtum non est adulterium, crimen scil. subvertens fundamentum conjugii, non magis quam hęresis. Est enim planè paradoxa assertio Hemmingii pag. 1023. *quod summus Magistratus legem*

Theo-

Theodosii in hoc casu sequi possit, præsertim cum facinus perpetratum æquat crimen fornicationis, si non superat. Quo colore crimen furti, idololatriæ, hæresios, blasphemiæ, infidelitatis, &c. crimen adulterii, respectu conjugii, aut divortii æquare aut superare poterit? Ipse Hemmingius antea solum adulterium, & Malitiosam Desertionem causas solvendi vinculi & ad novas nuptias transeundi agnovit & *Bucerum* eo nomine notavit, quod plures divortii causas admitteret, pag. 1020. *Bucerus hic durior est, ut in multis, quæ sunt hujus argumenti.* Hic autem non intervenire adulterium fassus est, & hinc difficultatem oriri in hoc negotio. Negavit insuper exsertè, non esse Desertionem. *Certum est*, inquit, p. 1022. *hanc discessionem Mariti, Desertionem non esse voluntariam, sed coactam, atque ideo Desertionis prætextu innocenti non succurritur.* Quid si Maritum furti sui pœniteat, an non ad aliquod in hâc tristitiâ & calamitate levamen & solatium, & ad retinendam bonam conscientiam in omnibus ei auxilio esse deberet? an non ad liberorum & familiæ suæ honorem, si quis ex hoc naufragio superesse possit, & ad plura ac majora mala per cohabitationem suam avertenda, misericordię potius quam rigori locus concedendus esset? Atqui objicit: *Cogi non debet ad cohabitandum cum infami, quem homines honesti mensa & mappa, ut dici solet, consortem non patiantur. Resp.* Externè an cogi debeat ab iis, penes quos imperium, hic non quæro: sed an in Foro Conscientiæ teneantur misereri, & compati, ac consulere lapsui & infirmitati Mariti? Ego ex *Galat. 6. v. 1. 2. Ephes. 4. v. ult.* affirmare malo. *Quia* tali in casu non debet se subtrahere carni suæ *Ephes. 5. v. 28. 29.* cum *Jesa. 58. v. 7.* sicuti non subtraheret se sibi ipsi, siquidem in idem aut simile crimen lapsa esset. Quia dum Conjugis suæ infirmitati succurrit, siquidem donum continentiæ non habeat; unà consulit propriæ suæ infirmitati; siquidem & ipsa donum non haberet. Talis enim Mulier in hoc casu ab *Hemmingio* supponitur. Misericordiam ergo & compassionem exerceat; conscientiæ suæ & Mariti consulat; majora mala, incommoda, majores ignominias in se, in Maritum, in liberos, in honestam familiam & cognationem suam redundatura præveniat; quamvis magno suo incommodo. Unum casum excipio: si Maritus ibi sedem figeret, ubi Uxori veræ religionis abnegatio, & Gentilis, aut idololatricæ, sub nomine Christiano, professio imponeretur, & quidem sub pœnâ supplicii capitalis.

VIII. *Quæst. An voluntaria & pertinax separatio quod ad thorum solummodo, non vero quod ad mensam aut qualemcunque cohabitationem, reduci debeat ad Malitiosam Desertionem conjugalem; & consequenter, an Parti Desertæ aliud conjugium concedi possit? Resp. Aff.* Quia conjugium illud per culpam partis nocentes, fit non-conjugium: quippe sine copiâ & fructibus thori im-

impolluti (*κοίτης ἀμιάντου Hebr.* 13.) Neque enim sunt in carnem unam *Genes.* 2. & Desertor aut Desertrix injustissimè usurpat sibi, & nefariè eripit parti desertæ potestatem sui corporis, contra Jus Divinum & naturale 1 *Corinth.* 7. Jam vero primario fine conjugii, qui generatio prolis (*Genes.* 1.), ut & secundario, qui est remedium incontinentiæ & castitas conjugalis (1 *Corinth.* 7. cum *Hebr.* 13.), sublato, tollitur per consequentiam ipsum conjugium; & remanet nudus titulus aut externum quoddam simulacrum, absque re. Merum enim contubernium, aut qualiscunque cohabitatio, sub eodem tecto, in eodem aut proximo ædificio, aut familiaris qualiscunque conversatio haberi potest à parentibus & liberis, fratribus & sororibus, cognatis, agnatis, amicis, notis, necessariis: absque ulla vel minimâ conjugii specie. Voluntaria autem & pertinax Desertio concludi potest ex aliquamdiu continuatâ, & exsertè professâ, post debitas adhortationes privatas, immo & potestatis publicæ injunctiones ac mandata, non sine comminatione secuturi judicii, *κοίτης ἀμιάντου* negatione. Quamdiu resipiscentia & emendatio exspectanda, quoties & quantis intervallis distantes tum correptiones ecclesiasticæ tum injunctiones Magistratus, ante peremtoriam sententiam, adhibendæ sint: publicæ Potestati arbitrandum relinquimus. Circumstantiæ multis modis variantes, communem regulam ubique & omni in casu non patiuntur præfigi. Hoc saltem Judici agendum, ut cautè attendat ad querelas hominum intemperantium, de negato, non quidem omni, sed nimis frequenti usu conjugii; qui viribus aut complexioni alterutrius, aut temperantiæ, honestati, exercitiis pietatis sive ordinariis sive extraordinariis repugnet. Ut vir non debet esse Uxoris suæ adulter; sic Mulier non debet esse Messalina.

IX. *Quæst. An Uxor Marito, absque suâ culpâ, absque infami flagitio, ob solam fidei & pietatis liberam professionem atque exercitationem profugo aut extorri, teneatur cohabitare, & si præfractè neget, Malitiosæ Desertionis condemnanda sit, & consequenter Marito injustè Deserto aliud conjugium concedendum. Resp. Aff.* Et sic à Genevensibus judicatum fuit, in casu Caraccioli Marchionis S. Viti: cujus vita peculiari commentariolo historico descripta exstat. Episcopius Doctor & Ductor Remonstrantium negat tale conjugium in conscientiâ licitum esse, in 64. quæstionibus, quæst. 58. ratione adductâ ex *Math.* 5. & 19. *Marc.* 10. *Luc.* 16. 1 *Cor.* 7. v. 10. 11. *Quia*, inquit, *secundum legem Christi vinculum conjugii non solvitur, nec solvi potest, nisi ob crimen adulterii.* Jam vero quamvis negatio Uxoris grave sit peccatum, non tamen est adulterium. Hæc ille, in casu à se formato: si scil. Maritus in terris Papisticis non posset tutus esse ab intentato supplicio, aut

 frui

frui aliquâ suæ Religionis & conscientiæ libertate; Uxor vero in terris illis, quò Maritus confugisset, libertate & conscientiæ & aliquâ exercitii frui posset. *Resp.* Repugnat hæc rebellio Mulieris potestati Viri, qui est caput Uxoris, & cui Uxor tenetur obedire 1 *Corinth.* 11. *Ephes.* 5. 1 *Timoth.* 2. 1 *Petr.* 3. *Deinde* infert Malitiosam Desertionem, hoc est, conjugii à suâ parte dissolutionem; & consequenter Mariti libertatem, ad succedaneum conjugium: uti supra ex 1 *Cor.* 7. *v.* 13. 14. probavimus. Episcopius ad objectam rationem, quod sic Desertus non habet donum continentiæ, excipit.

1. *Except.* Quod præstet continentiam per naturalia Medicorum remedia & per præces quærere, quam ad aliud conjugium transire. *Resp. Primo*, non quæri hic de τοῦ βελτίονι, seu de eo quod præstat; sed de eo quod in conscientiâ licet: ἀπροσδιόνυσα ergo esse, & mera verba, quæ hic rationi objectæ opponi videntur. *Deinde* posse idem dici de parte innocente ob adulterium separatâ: unde tamen minimè sequitur, non esse illi aliud matrimonium in conscientia licitum.

2. *Except.* Donum continentiæ à Deo obtineri posse, quando illud tanquam necessarium adulterii remedium à Deo petitur? *Resp.* Non est quæstio in talibus casibus, an precibus obtineri possit, sed an necessario à petentibus obtineatur. Quod posterius non dicet: quia Deus absolutè omnibus petentibus non promisit, nec vere fideles credunt absolutè & præcisè tanquam medium sine quo non, illud donum ad salutem sibi necessarium esse. Potius illud de dono perseverantiæ tanquam absolutè necessario verâ fide in nomine Christi petito affirmandum esset: quod tamen Remonstrantes non admittunt.

3. *Except.* Maximè verisimile esse, eum per serias preces donum continentiæ à Deo impetraturum, qui ob religionem & bonam conscientiam retinendam, illo remedio carere cogitur, quod tamen ipse Deus permisit atque instituit. *Resp.* Si Deus conjugium tanquam remedium incontinentiæ permisit atque instituit: ut quid disputatur, quasi tanto bono divinitus ordinato non esset utendum, fruendum. Sed cum ita disputat, videor mihi audire Pontificios contra bonum conjugii pro cœlibatu Monachorum & Clericorum disserentes. *Deinde*, cum de casu conscientiæ, & de licito aut illicito usu conjugii tanquam remedii incontinentiæ divinitus ordinati quæritur, mens nostra verisimilium & conjecturarum furfuribus pasci non debet. *Tertio*, dato aliquem ἀπαιδίᾳ desiderio & spe prolis unicè aut saltem primario conjugium petere; & familiæ ac cognationis suæ statum, immo & publicum bonum illud requirere: an tunc præstaret eum manere cœlibem? *Quarto*, dato eum quidem velle in cœlibatu vivere, illudque ob ratio-

nes

nes putare sibi expedire, & serio à Deo petiisse donum continentiæ, & tamen illud non impetret (sicuti nec Paulus liberationem à tentatione 2 *Cor.* 12.) quid tum faciendum? an præstabit illum uri quam nubere, contra 1 *Cor.* 7. *v.* 9. Contra *rationem*, *secundam*, quam *Episcopius* sibi objicit ex 1 *Cor.* 7. *v.* 13. tripliciter excipit.

1. *Except.* Quod Apostolus ex proprio & privato suo sensu, non ex præscripto Domini tale consilium suggesserit *v.* 12. *Resp.* Hanc exceptionem contra autoritatem scripturæ *Rom.* 9. & doctrinam de prędestinatione ibidem traditam pręformaverat *Castellio in dialogo de prædestinatione*, *eandem* probabat Arminius. *Resp.* Sed jam sæpius à nostris ad Cramben illam à Remonstrantibus recoctam responsum est, Paulum scriptorem θεόπνευστον scripsisse ex immediato instinctu Spiritus Christi, quem *v.* 40. se habere dicit. Per illud autem *non Dominus*, nihil aliud voluisse significare, quàm dominum Christum in terris existentem proprio ore suo hunc casum matrimonialem de vinculi solutione ob desertionem, non explicuisse; sed tantum alterum illum de licitâ dimissione propter adulterium *Math.* 19

2. *Except.* Non dicitur, fidelem tali in casu liberum esse, ut possit aliud conjugium inire: sed tantum, liberum esse, hoc est, non teneri invitam, repugnantem, aufugientem ad cohabitationem violenter cogere, eique cum perpetuis jurgiis, contentionibus, & vexationibus cohabitare. *Resp.* Egregia hæc libertas, quâ arbitrio infidelis & absurdæ Mulieris pius Christianus perpetuo plus quam cœlibatui adstrictus est & manet, sine auxilio illo divinitus ordinato, sine prole aut spe prolis, sine divino incontinentiæ remedio, ad conscientiæ tranquillitatem. Hæc exceptio coincidit cum excogitato commento Pontificio, de divortio separante: solummodo quod ad thorum & mensam. Quod cum à nostris hactenus cit. satis superque refutatum sit, non est quod hic ulterius persequar.

3. *Except.* Casum propositum longè alium esse, quam apostolicum 1 *Cor.* 7. Inde ergo nihil adferri posse, quod ad rem præsentem faciat. Quia hic agitur de infideli, hoc est, Ethnicâ: sed in casu proposito de Marito & Uxore Christianis eandem religionem Christi profitentibus, quamvis altera pars Christianam idololatricam profiteatur & exerceat tanquam non repugnantem fidei & religioni Christi. *Resp.* 1. absurdè & planè ἀθεολόγως dicitur, ex scripturæ textibus nullum argumentum educi posse ad quæstionum moralium & casuum conscientiæ decisionem: nisi utrobique idem sit casus hypotheticus. Quasi scil. per analogiam seu analogicè rectè & solidè concludi non possit. *Resp.* 2. Videtur hoc palpum redolere *Grotii*, *Milleterii*, aliorumque nova consilia syncretistica: quorum examen hic non ingredimur; cum alibi *in Desper. causâ Papatus lib.* 3. *& infra part.* 3. *tit.*

 de

de ſyncretiſmo hoc actum ſit. Interim Epiſcopii Aſſeclis commendo lectionem diſp. *Arminii de ſeceſſione à Papatu*, & *Vorſtii diſpp. de 12. cauſis*, &c. deſerendi Papatus. Imprimis cogitent illud *corollarium Arminii*, *de idololatriâ Papatus* omnem Gentilium æquante, immo & ſuperant. Epiſcopius objectionem ſibi movet, Quod idololatria cum fide Chriſti conſiſtere nequeat. Ad quam reſpondet per diſtinctiones; aliud eſt, inquit, revera, & aliud opinione non poſſe idololatriam cum fide Chriſti conſiſtere: & aliud eſt cum fide, & aliud cum confeſſione fidei, non poſſe idololatriam conſiſtere. Apoſtolus agit de tali infideli, qui opinione & confeſſione fidei Chriſtianæ hoſtis eſt. Sed talis non eſt Mulier in caſu propoſito: quippe quæ in contrarium profeſſione & opinione Chriſtiana eſt, quamvis re & facto idololatrica. Addit rationem: Si Mulier idololatrica pro infideli habenda, quod idololatria non conſiſtat cum fide Chriſti: ergo ebrioſa, avara, immorigera, litigioſa, fraudulenta, hæretica, &c. eodem in gradu collocanda, in quo infidelis 1 *Cor.* 7. quod illa vitia tam parum conſiſtere poſſint cum fide Chriſti ac idololatria. *Reſp.* implicat ſe miris & extravagantibus ſubtilitatibus: unde ſalvâ Remonſtranticâ *Arminii*, *Vorſtii*, *Epiſcopii* & ſociorum theologiâ, vix expediri poſſet. Dicam verbo in caſu ab ipſo *Epiſcopio* propoſito, non ponitur cauſa proxima & adæquata *idololatria* aut *infidelitas* Partis Deſerentis, ſed injuſta Mariti Deſertio; qui cum ob religionem, conſcientiam, & præſentaneum periculum ibi cum Uxore manere non poſſet, & aliò ſe tranſtuliſſet, Uxor quomodocunque ſollicitata ſequi noluit, ſed malitiosè in tali migrationis neceſſitate eum deſeruit: ſive ex internecino Religionis odio, & ipſius Mariti ob Religionis profeſſionem, ſive aliis de cauſis: non obſtante, quod ipſa ibi locorum, ubi Maritus tutus eſſe poterat, nec in conſcientiâ cogenda eſſet, nec omni Religionis ſuæ idololatricæ exexercitio caritura. Nunc argumenta pro parte negante adducantur: abſque ἐπιζητήσει & ἀγνοίᾳ τȣ ἐλέγχȣ. Nos ea examinabimus. Rationem ejus deducentem quaſi ad abſurdum, ſic profligamus. Ob avaritiam, inquit, φιλονεικίαν, ebrioſitatem, aliaque vitia Uxoribus aliæ ſubſtituendæ eſſent: quod non magis ea cum fide Chriſti conſiſtere poſſint, ac idololatria aut Religio idololatrica (Pontificia ſcil.) *Reſp.* ſiquidem ebrioſa, aut avara, aut contentioſa, aut hæretica, &c. propter avaritiam ſuam, aut hæreſim, aut ebrietatem, &c. aut aliam quamcunque injuſtam cauſam maritum ſuum à talibus vitiis alienum malitiosè desereret Deſertione ſupra deſcriptâ: dicimus tali in caſu & maritum in Foro Conſcientiæ petere poſſe, & Magiſtratum concedere aliud conjugium. Hæc eſt communis Theologorum & Jureconſultorum à papiſticorum ſententia, & ſic tenet praxis omnium Politiarum à jugo Papali liberatarum.

X. *Quaſt.*

X. *Quæst. An possit judicari Desertio, cum Pars Deserens negat se totaliter & finaliter velle deserere? Resp. Aff.* Est enim Desertor aut Desertrix re & facto, si non externâ professione; implicitè & virtualiter, si non explicitè & formaliter; indirectè & per consequentiam, si non directè. Protestatio enim facto contraria, pro nullâ est habenda. Si quis tacitè mali quid committat, e. gr. furtum, adulterium, homicidium, &c. revera ille committere tale peccatum judicandus: quamvis ipse illud non profiteatur aut apertè proclamet; quin insuper idem strenuè neget. Si ergo Uxor aliquot annis extra domicilium & territorium suum à Marito abfuerit, nec post privatas quasque petitiones & intercessiones, etiam edictales citationes, prætoris & judicum (ubi Mulieris cum Viro in publicâ functione constituto domicilium erat) epistolas monitorias, omniaque alia frustra tentata, redire noluerit, ne quidem reditum promittere: dicendum ipsius Desertionem esse Malitiosam; & consequenter parti læsæ concedendum aliud matrimonium. Nec obstat, quod Mulier ad ictum peremtoriæ sententiæ præveniendum & declinandum, νόφον hoc φάρμακον adhibeat, quod à marito absit, & alieno in Territorio hæserit, atque etiamnum hæreat, non *ad Desertionem, sed ad bonum prolis suæ.* Siquidem amicè requisita, & juridicè compulsa, hactenus non redit, nec ad reditum se componit; ita ut hæc protestatio facto contraria, vitiet effectum protestationis. *Bartol. in L. 1. C. litis contest.* In hanc sententiam ad casum à nobiliss. & ampliss. urbis N. Senatu propositum 21. Martii 1663. responsum fuit à Theologicâ & Juridicâ Academiæ nostræ facultate.

CAP. V.

De variis conjugio repugnantibus, Conjugii contemtu & condemnatione communione Uxorum; earundem permutatione; Infelici conjugio: incestu; sexuum abominandâ confusione; Polygamia, & commodatione; concubinatu; vagâ libidine; perfidis repudiis, Divortiis, desertionibus; conjugiis & vagâ libidine in sæculo futuro.

Cursim hic repeto ea quæ conjugio divinitus instituto repugnant: & sunt sequentia.

I. Μισογαμία, conjugii odium contemtus, condemnatio. De qualibus erroribus præmonuit apostolus 1 *Tim. 4. v. 1. 2.* Hic primo occurrunt antiqui hæretici Saturniani, Tatiani, Encratitæ, Apostolici, Valesi, Manichæi, Adamitæ. Vide *Augustinum in lib. de hæresibus* & ad *eum comment. Danei.* Et confer *ejusdem comment. in 1 Tim. 4.* qui nuptias tanquam à Deo malo pro-

fectas, damnabant. Cum quibus haut obſcurè ſymbolizant, Papæ Syricius & Innocentius cum uſui & actui conjugali (contra Apoſtolum *Hebr.* 13. *v.*4.) applicant illud Rom. 8. *qui autem in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. Vos autem iam non eſtis in carne, ſed in Spiritu.* Quod inſertum Juri Canonico diſt. 82. c. *Propoſuiſti.* Conjugia tanquam fidei Chriſtianæ repugnantia damnabant Marcionitæ, Luciani, Priſcillianiſtæ; ſed Abelonitæ conceſſo conjugio, ejus uſum, hoc eſt, coitum. De quibus hæreſiologi. Alii inſuper addidere odium mulierum: qualis *Ephraim* apud *Sozomenum lib.* 3. *cap.* 16. Recentium quorundam ludionum vituperia mulierum prætereo: de quibus forte alibi. Antiquorum Gentilium ſuperſtitioſum & crudelem cœlibatum ſupra hujus ſect. cap. 1. attigimus. Cum quibus comparandus cœlibatus Clericorum & Monachorum in Papatu: de quo ſcriptores elenctici alibi indicati. De Tertulliano jam Montanizante ſupra quid retulimus: qui non tantum ſecundas nuptias damnabat; ſed & Mariti cum Uxore commercium, *contumeliam communem* appellabat cap. 10. lib. de monogamiâ, & *dedecus voluptuoſam* lib. ad uxorem 1. cap. 1. Atqui voce *contumeliæ* & *contumelioſi* alibi à Tertulliano fornicatio denotatur *lib. de habitu muliebri cap.* 11. Et Autor libri de pudicitiâ (inter opera Cypriani) adulterium *mutuam contumeliam* appellat. Clemens Alexandr. Stromat. 3. σαρκικῆς ὕβρεως κοινωνίαν, id eſt, *carnalis contumeliæ communionem.* Idem Strom. 2. Neque enim *contumelioſè* (ἐφ' ὕβρει) nec propter mercedem, &c. ſed propter ſolam liberorum generationem coitus fieri vult.

II. *Inceſtus*, aliaque conjugium irritantia. De quibus ſupra *hujus libri cap.* 1. *& ſect.* 2. *cap.* 1. *& ſeqq. & ſect.* 3. *cap.* 1. *& ſeqq.*

III. *Infelix conjugium*, γάμος ἄγαμος *innuptæ nuptiæ*; per ſævitiam, zelotypiam, religionis diſſidium, & vitia quævis œconomicis, moralibus, theologicis virtutibus oppoſita: ſpecialiter per ſyrraxes, litigia, verbera, diſceſſiones, inordinatas aut ordinatas ſeparationes quod ad thorum, aut etiam cohabitationem.

IV. *Sexuum abominanda confuſio*, ſeu ſubſtitutio. Exemplum dabat Imperator Caligula, qui quendam Ganymedem ſuum more & modo ſolenni in uxorem ducebat. Hic prætereiri non debet flagitium cujuſdam mulieris, quę noſtro tempore virili ſchemate induta virginem quam Amſtelodami tanquam juvenis & procus verbis & blanditiis amatoriis intercedentibus ſibi deſponſabat, & coram delegatis ad matrimonialia, nomen ſuum profeſſa; præmiſſis proclamationibus ſolennem & publicam matrimonii confirmationem petebat, atque ita peractis peragendis publicè coram Eccleſiâ deſponſatam ſibi virginem in uxorem ſuam ducebat. Flagitioſi hujus facti illic, & in partibus vicinis pervulgati Hiſtoriam anno 1642. ſcripto conſignavit

eruditus & scriptis suis celebris Theologus Jac. Laurentius Ecclesiastes Amstelodamensis in tract. cui titulus Paulus Ἀνόμως, loco 26. pag. 381. loquitur, inquit, Apostolus de conjugio legitimo quoad personas, hoc est, „ inter marem & fœminam, cujus sanè posterioris recens exemplum in hac „ ipsa civitate nostra Amsteldamo ante annos paucos, anno scilicet 1632. „ die 12. Septembris, quo die publice in templo Novi lateris in matrimonio „ confirmati sunt coram Ecclesia quidam sponsus-fæmina, assumpto falsò „ nomine, & mentitus sexum (neque enim vir erat, sed fœmina) *Guielmus* „ *Adriani* (nomen ejus verum ac proprium erat *Barbara*) cum sponsa quæ „ verè erat fœmina, *Hillegonda Joannis de Cruyd*; & per aliquot septimanas „ versatus ille pseudo-sponsus, fraude detecta, conjectus fuit in carcerem, „ & criminis sui pœnas dedit, licet, meo judicio, satis leves, pro facinoris „ tanti enormitate, quo & honorabile conjugium, ut illud vocat Apostolus „ *Heb.* 13. 4. imo, & sanctum, conjugii spiritualis inter Christum & Eccle- „ siam symbolum ac Sacramentum *Ephes.* 5. 31. 32. licet non verum ac pro- „ prie dictum Sacramentum Ecclesię, uti asserunt Papistæ; Verbo itidem „ precibusque publicis coram conspectu totius Ecclesiæ à ministro seu pa- „ store sanctificatum, impie delusit ac prophanavit.

V. *Communio uxorum.* Qualem *Plato in suâ Republicâ* vigilans somniabat. Quam plusquam brutalem philosophiam Eusebius lib. 13. de præpar. Euangel. cap. 12. Gentilibus Platonis admiratoribus merito exprobat. „ Quod, inquit, in solennitatibus etiam nudas in sexto de legibus, ado- „ lescentulas cum nudis juvenibus tripudiis salire jussit. His illa quæ in „ libris de republica de communitate mulierum dicta sunt, addenda mihi „ videntur. Lex, inquit, ponenda est, ut mulieres viris omnibus communes „ sint, nullaque cum uno solummodo habitare possit, hoc enim modo filii „ quoque communes putabuntur, nec pater filium suum, nec filius patrem „ cognoscet. Et post pauca: Non tamen quibusvis mulieres communiter „ subjicimus, sed potestati Principum totam rem committendam arbitra- „ mur, ut quemadmodum pecunias publicas digne distribuunt, sic mulie- „ res quoque fortibus viris, ex utriusque dignitate tribuant. Multa hujus- „ cemodi sunt apud eum, imò multo etiam turpiora, quæ negligenda pc- „ tius, quam scribenda duximus. Eandem brutalitatem agitabant Simoniani, Nicolaitæ, Carpocratiani. Sed Adamitæ instar Cynicorum omnem pudorem tollebant. Platoni succinebat *Pseudo Clemens.* Cujus abominandam κοινωνίαν adoptavit & centonibus suis intexuit Jus Canonicum 12. qu. 1. can. *dilectissimis*. Quod spurcissimum & fœtidissimum dictum in Ecclesiis, Curiis, & scholis Papalibus tamdiu instar purpurei & latè splendentis panni per sæcula aliquot prostitit; donec Gregorii XIII. jussu a. 1580.

verba

verba illa (*in omnibus autem sunt sine dubio & conjuges*) uncinulis includi cœperunt: sub prætextu, aut potius ex cogitato commento, quod absint ab originali Clementis Romani in recentioribus Conciliorum editionibus impresso, (hem subtilem criticam!) & duobus ipsius codicibus MSS. &c. ut habet annotatio emendati Juris Canonici. Quid autem de pseudo-Clementis scriptis statuendum sit, docebit te *Dalleus in Pseudepigraphis apostolicis.* Inter phanaticos libertinos *Henricus Nicolai*, qui se patrem familiæ caritatis indigitat, fundit oracula quædam instar νέου Apollinis, unde non immerito colligi posset communio mulierum, & Adamitica ἀναχώρησις. Videri potest ipsius *speculum justitiæ lib. 2. cap. 23.* E. Ubi de suorum in familiâ caritatis æqualitate cum angelis, qui conjugio se non immiscent, nec astringi patiuntur. Cum quibus conferenda, quæ habet in spirituali terra promissionis, & in terrâ pacis. Ex quibus inter se collatis *Casparus Grevinckhovius in detectione monstrosorum illius errorum cap. ult.* rectè conclusit, eum abominatione hâc vastatrice teneri.

VI. *Polygamia.* Quam juri divino & naturali repugnare, ex *Math. 19.* cum *Genes. 2.* & *1 Corinth. 7.* liquidissimè evincitur: ut profanos hæreticos hâc in parte detegere, sit refutare. Bernard. Ochinus Senensis cum monachatu deserto ad nostras partes transiisset, & initio aliqua non pœnitenda officia præstitisse visus esset, post in dialogis suis a 1563. editis vulpem, quam vapido sub pectore gestabat, detexit contra fundamentales de Deo uno & trino veritates, & contra naturalem de monogamiâ honestatem, *lib. 2. dial. 21.* disputando. Quem propterea reformatæ Ecclesiæ evomuerunt, & Magistratus pepulerunt. Meminit ejus *Beza epist. 1. quæ est ad Dudithium*, & in tract. de polygamiâ: ubi, & apud *Martyrem locor. classe 2. cap. 10. §. 4-10.* rationes refutatas, vide Cajetano imputatur à Catharino in libello, cui tit. 208. errores Cajetani, quod statuerit, *jure divino uxorum pluralitatem esse licitam: idque naturali jure nullam habere indecentiam; quin & sacerdotibus, præter episcopos, hoc licitum fore, nisi ecclesiasticâ prohiberentur disciplinâ.* Polygamiam probant & exercent hodierni Gentiles, Muhammedistæ, Judæi, ubicunque à Magistratibus loci non impediuntur. Hodierni Principes & Magistratus Gentiles non tantum permittunt, indulgent, tolerant: sed etiam probant, ac promovent, suoque ipsi exemplo præeunt. Prætermissis iis, quæ ex itinerariis, relationibus, topographiis, specialibus politicis adferri possent, unum solummodo referam de Rege Tunchinensi ex historiâ Alexandri de Rhodes Avenionensis ordinis Jesuitici in suâ relatione de successu prædicationis Jesuitarum in Regno *Tunchino* propè Imperium Chinicum, anno 1650. Ital. edita lib. 2. cap. 22. 26. 29. narrat omni gratiâ Regis & libertate legem Christianam (uti vocat)

cat) prædicandi se excidisse, eaque publicum per edictum prohibitâ, postea jussos exulare: quod Gentiles quosdam ad fidem conversos induxissent ad dimittendas uxores & concubinas, quas præter unam adsciverant. Cum enim cum Aulicis suis ipse Rex pluribus gauderet, nec vellet suis quibusdam subditis videri inhonestior: primò ipsis delegatum quem interdixit contra polygamiam publicè privatimque quidquam dicere. Ratio interdicto addita, erat ratio status: si credere fas sit. Vultis, inquit, ut „ mei subditi tantum unam habeant mulierem: & ego volo ut plures ha- „ beant, ut possint producere filios, qui mihi sint fideles subditi. Non am- „ plius prędicate similem doctrinam, &c. De polygamia in Imperio Turcico, Persico, Mogulico, Japonico, Chinico, Tartarico Europeo, Javano, & Regnis, *Tartaricis Asianis*, &c. Memini me legisse in itinerario Georgii Spilbergen Regi alicui Indico defuncto parentatum fuisse inter alia à 30. ex uxoribus, quæ se in ignem præcipitabant. *Quæritur* autem tempore V. T. *an Israelitis licita fuerit polygamia*? Sunt qui putant licitam & sine peccato tunc exercitam fuisse, per specialem Dei dispensationem. *Augustinus lib. 16. de civit. Dei c. 38. & lib. 3. de doctr. Christianâ c. 12. Ambros. de Abrahamo lib. 1. cap. 4. Hieronymus ad Geruntiam. Justinus Martyr. in coll. cum Tryphone Judæo. Lombardus cum suis sententiariis libr. 4. dist. 33. Bellarmin. de sacram. matrimon. c. 11. Ex Protestantibus Heerbrandus in compendio theolog. loc. de conjugio. Tarnovius lib. 2. cap. 21. Brentius in tract. de causis matrimon. qu. 4.* Ex nostris Martyr locor. classe 2. cap. 10. eidem sententię accedere videtur, dicens, Deum pro conditione istorum temporum remisisse illis legem, quam ab initio tulerat, propagandæ gentis illius & Ecclesiæ causâ. Idque tanquam prophetis θεοπνεύστοις à Deo revelatum, & certo cognitum fuisse. In subsidium advocat distinctionem peccati §. 10. *Si peccare sit à perfectissimâ ratione aberrare, certè peccârunt. At si peccatum esse statuamus, quo Deus offenditur, & ad vindictam provocatur, non peccârunt:* An & quantum hæc distinctio differat, à Pontificiorum distinctione in veniale & mortale: fateor me non videre. Ob rationes ab exemplis sanctorum Abrahami, Jacobi, Davidis, Salomonis, &c. petitas; & quod in scripturâ non reprehenduntur; &c. non est quod in has similesque ambages nos pertrahi patiamur: siquidem *Martyr ibid. & Beza in tract. de polygamiâ* satis superque dissolvit. Eandem fere sententiam habet *Melanthon in Ethicis* à Martyre ibid. cit. quem tamen putat in loco de conjugio aliter judicare. Adde ex Jureconsultis *Carpzovium lib. 2. cap. 1. definit. 3.* Alii negant, & uti de divortio ob quamlibet causam, sic etiam de polygamiâ respondent, eam in politiâ seu politicè & in Ecclesiâ seu ecclesiasticè tantum toleratam fuisse: ut polygami nec à Magistratu punirentur

tur aut coërcerentur, nec ab Ecclesiâ excommunicarentur: Et sunt *Beza*, qui ex professo & fusè hanc causam agit; *Zanchius part.2. lib.4.cap.1. p.112. Daneus lib.2. Ethic. Christ. cap.14. & part.3. Isagog. lib. 4. c.12. Hunnius in Math.19. Gesnerus in Genes. 4. quæst. 11. Joh. Gerhardi in loc. de conjugio.* Ex *Jureconf. Joach. à Beust part.2. cap.3.*

Tertia sententia est eorum, qui aut in medio relinquunt; & putant probabiliter in utramque partem disputari posse: & sunt, *Chemnitius part. 2. Exam. ad sess.24. cap.2. Meisnerus 1.part. philosoph. sobriæ sect. 2. c.5. Mentzerus tom. 4. dispp. Marpurg. 15. thesi 72.* Selneccerus part. 1. pædag. Christ. pag. 245. secundam sententiam sequi videtur. Dicit enim *Deum aliquamdiu eam tolerasse*; & originem ejusdem refert ad Lamechum *Genes.* 4. Nos eandem tanquam verissimam amplectimur; quippe innixam juri divino & naturali planissimè explicato *Math.*19. cum *1 Corinth.* 7. *Genes.* 2. In quo acquiescendum est: nec quæsitis ratiunculis & commentis indulgendum. Jus civile hâc in parte juri naturali consonat L.2.C. *in c. nupt.* Neminem, qui sub ditione sit Romani nominis, binas uxores habere posse, vulgo patet: cùm & in edicto prætoris hujusmodi viri infamia notati sunt, quam rem competens judex inultam esse non patietur. Et Instit. 1. tit. 10. de nuptiis §. *affinitates.* Et L. 18. *eum qui* C. ad legem Jul. de adulteriis: Eum, qui duas simul habuit uxores, sine dubitatione comitatur infamia, in ea namque re non juris effectus, quo cives nostri matrimonia contrahere plura prohibentur, sed animi destinatio cogitatur. Verumtamen ei, qui te ficto cælibatu, cum aliam matremfamiliâs in provinciâ reliquisset, sollicitavit ad nuptias: crimen etiam stupri, à quo tu remota es, quòd uxorem te esse credebas, ab accusatore legitimo solenniter inferetur. Quin & ipsis Judæis in Imperio prohibita fuit L. 5. *nemo* C. de Judæis & cœlicolis: Nec Judæorum morem suum in conjunctionibus retineat; nec juxta legem suam nuptias sortiatur: nec in diversa sub uno tempore conjugia conveniat. Ut mirum sit Valentinianum patrem uxori suæ Severæ non tantum alteram nomine Justinam superinduxisse, sed & legem pro polygamiâ tulisse, ut pudori suo consuleret; quæ tamen post damnata *Socrat. lib.* 11. 21. Mitto Pipini Heerstalli Alpaidem, ex quâ pellice Carolum Martellum suscepit, Caroli M. tanti Principis, pluralitatem uxorum, aut concubinarum (ut nonnulli vocant); ejusdemque filium Rolandum ex sorore genitum; si fides adhibenda Antonino supra sect. 2. cap. 4. pag. 81. citato. Laertius in Socrate scribit edictum fuisse Athenis, ut viri duas uxores haberent. In novâ Hierosolyma Monasteriensi, quam tenebant Anabaptistæ, polygamiâ vigebat, inque eâ exemplo suo præibat Rex eorum Johannes Leidensis. David Georgius sectæ Anabaptisticæ, non tam ἔκγονος quam excrementum, eandem

dem probavit, & ipse exercuit: uti gener ejus Nicolaus Blesdikius in libello suo testatur, & invictis documentis hoc probavit *Ubbo Emnius in tract. a.1603. contra Davidicos edito.*

VII. *Permutatio, traditio, commodatio, venditio uxorum.* Pericles priorem uxorem alteri tradebat & Aspasiam ducebat; quæ una belli Peloponnesiaci fax erat. Cato petenti Hortensio cedebat uxorem suam Martiam; quam post mortem Hortensii recipiebat. Drusius uxorem jam gravidam cedebat Augusto; quæ cum tres menses Augusti fuisset, Drusium pariebat. Hinc ortus jocus, τοῖς εὐτυχοῦσι καὶ τρίμηνα παιδία, id est, felicibus etiam trimestres sunt liberi. In Angolâ vendunt uxores.

VIII. *Concubinatus.* Pellex Gr. παλλακὶ Hebr. פילגש differt à *concubina*; quod illa sit & cœlibis, & ejus qui uxorem habet: concubina vero ejus solummodo, quo uxorem non habet. Sic Agar erat pellex, quæ latiori significatione *uxor* dicitur *Genes.* 16. *v.* 3. in casu sterilitatis uxoris adscita. Et Bilha ac Silpa pellices erant in familiâ Jacobi, etiam dictæ ejus uxores: *Genes.* 30. quarum illa in casu sterilitatis, ista in casu cessationis à pariendo Jacobo in uxorem data *v.* 3. - 5. & *v.* 9. Sed horribiles ejusmodi confusiones piis imitandæ non sunt. Si enim ob sterilitatem divortium illicitum est (uti ex communi sententiâ hic præsupponimus); & adulterio tenetur, qui ob talem causam dimissâ uxore alteram ducit *Math.* 19. utique ab adulterio immunis non est, qui retentâ uxore sterili, pellicem assumit. Est & alter casus, an uxore impotente ad concubitum, posset pellex aut concubina ad usum conjugalem adsumi: manente tamen vinculo matrimonii, & usu contubernii, nonnunquam forte thori? *Resp.* Si totalis sit impotentia, & si ante initum conjugium talis fuerit: irritum redditur & declaratur. De quo supra sect. 2. cap. 1. quæsitum fuit. Sin post initum conjugium per morbum, aut alio quomodo supervenerit, id patienter ferendum, & concupiscentia fortiter domanda ac vincenda. Sed si partialis quædam impotentia supervenerit, aut ante initum conjugium corporis infirmitas nota fuerit; per quam mulier viri peculiari quadam corporis complexione ad actus conjugales admodum validi, frequentes congressus ferre nequiret; non magis de divortio, aut de subsidiariâ pellice adsciscendâ fas esset cogitare; quam Messalinæ alicui & inexplebili voragini, de subsidiario quasi marito, aut maritis. Quidquid hic fingere & sophisticari libeat, ab adulterio talis congressus excusari non potest, nec ex peccato fieri non peccatum: siquidem secundum jus divinum & naturale judicium instituatur; uti institui debet. Hinc videmus quid judicandum de consilio aut consensu illorum pastorum, aut illius pastoris, sine quo cætera laudatissimus Princeps (uti hoc ex *Sleidano*, aliisque illorum temporum historicis & ex oratione funebri

neori *Chunradi Mathei J. C. Acad. Marpurgensis* Syndici, constare arbitror) concubinam seu pellicem non superinduxit. Causæ hujus, quæ refertur, necessitatis & concessionis apud *Thuanum lib.* 41. & ex eo apud *Jonstonum class.* 10. *thaumatographia cap.* 5. *artic.* 3. aliis remediis occurri potuisset ac debuisset. Hoc saltem non erat agendum, multo minus probandum: contra *Math.* 19. *Genes.* 2. 1 *Corinth.* 7. Certè melius ad conscientiam judicare voluit Michael Verinus adolescens, editis versiculis quibusdam moralibus notus; quem referunt in casu morbi & quidem de sententiâ Medicorum absque usu Veneris letali, consilium hoc repudiasse. Quem ex ille morbo defunctum, hoc disticho celebratum legimus *Sola: Venus tanto potuit succurrere morbo: Ne se pollueret, maluit ille mori.* Nisi in orbis theatro longè celeberrimus *Thuanus*, hanc historiam recitasset, maluissem talia silentio tegere. Putavi tamen juniores præmonendos, ut si forte ab adversariis factum illud objiciatur, nôrint sibi respondendum, non constare, an unus an plures fuerint Pastores; Et quis ac quantæ eruditionis, pietatis, existimationis fuerit tanti paradoxi Autor. Saltem merito illius concionatoris eruditionem, fidem, pietatem, & pectus rigido honesto incoctum, dubia nobis reddit, quod Theologos Academię Marpurgensis (inter quos celebris & piè eruditus *Hyperius*) in consilium non adhibuerit. Non ausim tamen historię Thuani quidquam detrahere. An herois istius encomiastes Cunr. Matthæus tale quid tacitè innuere voluerit, nescio. Verba ejus sunt.

„ Sed quid multa? Tot ac tantis virtutibus hic Princeps noster prędítus
„ fuit, ut illæ ipsæ, quæ fortè in eo resederunt vitia,
„ (Nam vitiis nemo sine nascitur, optimus ille est,
„ Qui minimis urgetur.)
„ . prorsus obscurarint, extinxerint, obruerint.

Quod ad *concubinatum* strictè dictum, is est, quando cœlebs quis aut viduus unam habet tanquam uxorem, quæ tamen uxor non est: quippe nec solenniter ducta, nec à cognatis, civibus, notis tanquam uxor agnita & honorata, nec liberos parit, paternæ hæreditatis capaces. Tali concubinatui occasionem dat mandatum hominum, per quod uxorem non licet ducere; aut præsumtæ rationes sive status sive œconomicæ ipsius aut aliorum opinione. Exercetur à Sacerdotibus, Curatis, Episcopis, Canonicis, Militibus sacris, aliisque Clericis & quasi Clericis Papatus. In uno tamen variabant Canonici quinque Capitulorum Ultrajecti, privilegiato quasi concubinatu gaudentes: quibus à Pontifice & Imperatore privilegium confirmatum fuit, per quod licebat liberis suis ex focariis (uti canonicales concubinas tunc appellabant) susceptis, quantum liberet relinquere: uti refert *Zypæus in Juris*

Cano-

Canonici analyt. enarrat. lib. 3. tit. de cohabit. Clericor. & mulierum pag. 132. Quamvis autem cautionis formulam *(dicitur)* ipse adhibeat, rem tamen ita se habuisse constat ex tot Canonicorum testamentis, quæ adhuc in manibus sunt: in quibus occurrunt usitatę formulæ: *lego filio meo* Titio, aut *filiæ meæ* Semproniæ, aut *quinque liberis meis, quem, quam, quos eheu genui in peccatis meis*, &c. Recens apud Ultrajectinos avorum & patrum tempore fuit memoria Canonici cujusdam Johannis Scetteri, qui interrogatus à familiari amico, ut ingenue diceret, quot parvulos ipsi alendos domum misissent; respondebat, *septuaginta*; *præter illos quorum matres tam verecundæ erant, ut hoc agnoscere & aliis indicare non auderent, aut nollent.* Jure Romano concubinatum simplicem (ita appello duarum personarum liberarum cohabitationem & consuetudinem) permissum fuisse, discimus ex *Novell.* 12. *cap.*4. & 18. *c.*5. & 117. *c.*2. 3. Et ex *tit. de concubin. in D. & C.* Unde etiam concubinæ descriptionem colligimus, quod sit mulier, *cum quâ matrimonium haut interdictum est, quam solius voluptatis & concubitus causâ solutus ita adsumit, quod illam unicam & solam concubitus, non matrimonii causâ, habere velit:* Vel, quam quis *non mariti animo, sed consuetudinis tantum causâ, sine stupri tamen crimine ac flagitio domi habet:* Adeo ut inter concubinam & matremfamilias, nulla ferè, nisi ratione dignitatis, à Jureconsulto statuatur differentia, teste *Ulpiano in L.* 49. §. 4. *D. delegat.* 3. Jus Canonicum itidem permittit, nec à communione repellit, *dist.* 34. *can. Is qui*: ubi conditionibus his circumscribitur, ut *unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ* (addit *Concil. Toletanum*, unde hic canon descriptus, *ut placuerit*) *communione sit contentus*, hoc est, ut nulli alteri jungeretur; & ut *non habeat uxorem*, hoc est, ut uterque sit cœlebs. Alibi addunt ex *Augustino in lib. de bono coniugali istas duas*: ut à procreatione liberorum non abhorrerent; & usque ad mortem in eâ vitæ conditione sibi manendum proponerent. 32.qu. 2. can. *solet.* & cap. *concubina.* Et his conditionibus servatis admittuntur concubinæ & concubinarii ad communionem. Periculosa autem & scandalosa can. *is qui*, rubrica, *Qui non habet uxorem, debet habere concubinam* sæculis aliquot prostitit & pro meretrice sedit (vide *Corpus Canonicum Glossatum Lugduni* 1607. *Basileæ* 1611. editiones decreti seorsim in 4. & aliis formis excusi) usque ad annum 1580., quo autoritate Gregorii XIII. mutari cœpit in præsentem: *Qui non habet uxorem, sed loco ejus concubinam, à communione non repellitur.* Quod ad praxin concubinariam & vagam libidinem Clericorum in Papatu, ea tam publica tam ordinaria fuit, ut Dux Bavariæ per legatum suum in *Concil. Trident.* extremo huic malo remedium aliquod, conjugium scil. clericale, adhiberi postularet. Vide *Historiam Concilii Trident. lib.*7. Et ipsam legationis rationem typis editam: ubi inter alia

 hoc

hoc compulsorium adhibet pag. 198. in 8. „ Nec verò ignorat Illustrissimus „ Princeps, quid à plerisque ne seria aliqua morum repurgatio suscipiatur „ objici soleat. Cùm verendum sit, si Clerus ex rigore antiquiorum Ca- „ nonum reformari debeat, fore omnino, ut plærique omnes, præsertim „ Parochi Parochiarumque ministri, (qui fere omnes concubinarii sunt) „ suas Ecclesias deserant & confugiant ad sectarios, ubi concubinas liceat „ in uxores sumere. Laurentius Surius in commentario rerum in orbe gestarum ad annum 1547. dum peculiari elogio exornat Gropperum, hoc elo- „ gium Clericis suis appingit: fuit, inquit, admirabili eloquentiâ, &c. atque „ à fœdissimo concubinatu, *quo se plerique ex Clero turpiter dehonestant*, „ usque adeo abhorrens, ut cum quodam die domum reversus, famulam „ invenisset lectum ipsius sternentem, vehementissimè commotus, famu- „ lam repente è cubiculo exigeret, & lectum è fenestrâ cubiculi projiceret, „ hoc ipso sane egregium animi sui erga continentiam zelum & ardorem „ præclarè declarans. De statu concubinatus, deque remediis, quæ in Papatu adhibenda dicuntur, videndi *Zypæus lib. 3. Juris Canonici novi tit. de cohabitatione clericorum & mulierum. Et Diaz in praxi criminali canonicâ cap. 111. & ibi commentar. Lopez de Salzedo. Concil. Tridentin. sess. 24. cap. 8. & ibi Remissiones.* Ad categoriam concubinatus reduci debet consuetudo viri cœlibis cum virgine aut viduâ, sub hâc stipulatione suscepta, de ipsâ nunquam deserendâ, nec ducendâ aliâ uxore; aut si cogitationes & rationes ejus unquam ferrent ductum uxoris, de nulla aliâ ducendâ, nisi ipsâ. Eodem reduci debet matrimonium conscientiæ, inter conjuges coram Deo; technologemate hodierno dictum *mariage de conscience:* qualem juris fictionem ad culpæ palliationem Virgilius Æneid. 4. notat in Didone: *Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.* Sed hoc artificio omnia stupra, omnes fornicationes, omnes concubinatus, excusari possent, dicendo, Rationes status, rationes familiæ nostræ, rationes rei familiaris meæ, &c. non ferunt, ut ego juvenis, aut viduus senex uxorem ducam; aut ego virgo, aut vidua nubam alicui viro, aut saltem huic, quem hoc tempore diligo, & cujus uxor esse velim, si liceret; & tamen quia continens non sum, consuescam cum illo aut cum illâ, tanquam dilecto aut dilectâ conjuge, secundum conjugii legem, intentionem, & conscientiam coram Deo, & in Foro Poli: non vero secundum legem, & consuetudinem, & titulum conjugii coram hominibus in Foro Soli. Quidquid hic fiat, & prætexatur, quidquid homines sibi indulgeant, aut etiam à potestate publicâ alicubi indultum fuit, aut indulgeatur: inconcussa stat stabitque veritas nullis effugiis & commentis concutienda, de viri & mulieris carnali conjunctione intra solos legitimi conjugii terminos coram Deo in foro conscientiæ licitâ. *Genes. 2. Hebr. 13. 1 Cor. 7. Math. 19.*

IX. *Vage*

IX. *Vagæ quæcunque libidines*: quæ absque ulla conjugii specie aut prætextu perpetrantur. Quales ad septimum decalogi præceptum enumerari solent. Qualia illa sint, & quid de illis in Papatu judicetur, ac statuatur, operosè & periculosè satis exponitur ab ipsorum Casuistis. De quorum πορνείᾳ supra cap. 1. monuimus. Multa hic colligi possent, sed studio hic abstineo, & lectores ablego ad *Molinei catalogum traditionum*, & ejusdem, ut & *Riveti elenchum* Jesuitæ Sylvestri à Petrâ sanctâ; ad mysterium patrum Jesuitarum. Unum hic solummodo referre visum, quod in libello gallico tit. Anti-Cotton anno 1608. edito Jesuitæ illi exprobretur ab ipso in epistolâ quadam scriptum, Regi ob sanitatem, concedendam esse consuetudinem cum aliâ quapiam ipsi amatâ muliere. Egregium sane conscientiæ magistrum.

X. *Coniugia*, & *vagæ libidines in vitâ futurâ*. Conjugia finguntur à recentiore Judæo *Menasse ben Israel in tract. de resurrectione lib. 3. cap. 9.* ubi eandem opinionem tribuit *R. Saadia Gaon*, *R. Mosi Ægyptio*, *R. Isaac Abarvaneel*, &c. Fatetur tamen refutari eandem à *R. Gerundensi*: contra quem ipse ibidem nonnihil conatur excipere. Comperio cum opinione Gerundensis consentire *R. Joseph Albo.* Nobis sufficit *Matth. 22. v. 29. 30.* errorem hunc rejici. Quod vero *R. Menasse* cum suis usum cibi & potus in seculo futuro ibidem asserit, id à nobis ex *Matth. 22. v. 30.* ubi dicuntur esse ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ. Atqui angeli non magis edunt, quam generant. *Grotius in notis ad Matth. 22. v. 30.* etiam à Gentilibus *Homero*, *Plutarcho*, *Aristotele*, hâc ratione castigari hunc Judæorum errorem, quod mortalitatem ἀχωρίστως, connexum velint usum cibi & potus, & alterum per alterum necessario poni ac tolli. Sed hic distinguendum est inter immortalitem primam h. e. *posse non mori* quam peccando Adam perdidit, & secundam h. e. *non posse mori*, ut *Augustinus* loquitur. Priorem posse cum tibi, & generationes usu consistere, discimus ex statu Adami ante lapsum *Genes. 1.* Et vice versâ posse mortalitatem cum ἀσιτίᾳ consistere docent exempla Mosis, Eliæ, Christi *Math. 4.*

Promiscuæ libidinis usum in vitâ futurâ cum formosis & intactis puellis tradit *Muhammedus*. De quo vide *Pocockum in specimine historiæ Arabum p. 291. & in notis ad Portam Mosis pag. 295.* Sed de his satis. Indicemus nunc aliquot scriptores de matrimonio prout in mentem veniunt, & accuratè omnia perrimantibus usui esse posse videntur: quamvis antehac aliquos indicaverim in nostrâ *Bibliotheca lib. 2. sect. 8. append. 2.* Inter Theologos Pontificios sunt præter Canonistas & Casuistas, scriptores de sacramentis, quales *Gulielmus Parisiensis*, *Ledesma*, &c. Sed vicem omnium præstabit *Thomas Sanchez*. Omnibus illis præmitte bullarium, *Concil. Tridentin.*

cum

cum remissionibus. Jurisconsulti Pontificii, quales *Guibertus Costanus, Brissonius, Petrus Ominius, Jacobus de Grano*, &c. nihil hic audent nec possunt contra Canonistas & Casuistas. Illi ergo, quia in illis quod ad quæstionum determinationem continentur, hic peculiariter numerandi non sunt. Quod ad Protestantes & Reformatos, præmissis statutis politicis, & determinationibus synodicis (quæ omnia quisque, imprimis suę nationis, sui territorii, suæ Ecclesię Nationalis aut Provincialis respicere tenentur), sunt *Lutherus*, quem Theologi & Jureconsulti in Germaniâ communiter fere sequuntur & citant; *Erasmus Roterodamus de matrimonio*; *Brentius in casibus matrimonialibus*; *Franciscus Lambertus in commentar. de sacro conjugio*; *Erasmus Sarcerius de causis matrimonialibus*: *Bugenhagius de iisdem*; *Beza de polygamiâ, & de repudiis & divortiis*; *Zanchius part. 2. de operibus creationis*: *Hemmingius de conjugio*; *Mentzerus de conjugio*; *Tarnovius de conjugio*; *Matheus Cotterius de gradibus prohibitis gallicè*. Quibus jungi potest, autoritatis causa & propter adversarios, *Rabanus Maurus de gradibus prohibitis*, qui seorsim editus in 8. cum ejusdem *Institutione Clericorum*. Inter Jureconsultos; tractatus *Hotomanni*, *Alberici Gentilis*, *Henningi Arnisæi*, *Stephani Maleschot*, *Joachimi Beust*, *Forsteri*, *Cyprai*, *Christenii*; & qui theoriam ac praxin Politiarum, tribunalium, Ecclesiarum, Academiarum, præsertim in Germaniâ, post omnes alios exhibuisse videtur, citatis passim autoribus, *Benedictus Carpzovius in Jurisprudentiâ consistoriali toto libr. 2.* Cujus usum ministris nostris, præsertim novitiis, & vicanis, quibus turba omnis generis scriptorum non ita ad manum esse solet, præ aliis commendo. Theologi, qui alibi in locis communibus, aut in casibus & explicationibus decalogicis, in scriptis elencticis, aut in commentariis ad scripturam hæc attingunt, *Inter locorum communium scriptores* sunt *Melanthon in loc. commun.* & imprimis *in Examine Theologico cum commentariis Pezelii*; *Aretius in problematis*; *Martyr in locis*; *Sohnius in Thesibus de conjugio*; *Molineus in disp. Sedanensibus*; *Joh. Gerardi in loc. commun.* Adde scholasticos ad Magistrum & *Thomam*, & *Viguerii institutiones*, imprimis & *Becani theol. scholasticam in fine*. *Inter Casuistas* & scriptores decalogicos sunt, *Melanthon in consiliis*; *Balduinus*, *Amesius*, *Keslerus*, *Dedekenus*, *Bredenbachius in Casibus*; *Pruknerus in centuriis quæstion.* seu *in mille quæstionibus*; *Cythræus in regulis vitæ*; *Daneus in Ethicâ Christianâ*; *Thummius*, *Danhauwerus*, *Rivetus in decalogum*; *Zepperus in politicâ ecclesiasticâ*. *Inter scriptores elencticos*, sunt antagonistæ *Bellarmini, de sacramento matrimonii*; *Rivetus in catholico Orthodoxo*: *Meisnerus in philosophiâ sobriâ*; *Forbesius in Instruct. historico-theolog. lib. 9. c. 8.* *Inter commentatores ad scripturam*, *Willetus in Leviticum, Anglicè*: *Zepperus in explicatione legum forens. Mosaic.*; *Fr. Junius in appendice commentar. analyt.*

ad Leviticum. Inter Jureconsultos Nostratibus compendium, & facilem usum præstabit *Grotii Jurisprudentia Hollandica cum commentariis. Brissonius, Anton. & Franc. Hotomanni de ritibus & jure connubiorum* simul in minori Formâ recusi, Leidæ 1641. *Cornmannus in tract. de triplici annulo, & ibi de annulo sponsalitio, qui editus est*, cum ejusdem libro de *Jure Virginitatis.* Quibus jungendi antiquarii & philologi de ritibus Nuptialibus apud Judæos, Romanos, Græcos, hodiernos Gentiles, Muhamedistas, Christianos. Nec prætereundi *scriptores Oeconomici* in Bibliotheca indicati, qui materiæ de conjugio tanquam οἰκείᾳ primum & primarium locum assignant: Inter omnes & post omnes hujus rei fidem fecit *Cl. collega noster Berchringerus*, *in Oeconomicâ* suâ nuper accuratè & methodicè conscriptâ. Nostrates, & si qui præter illos Belgica attingunt, consulere poterunt *Oeconomicam Christianam Petri Wittewrongel* pii, eruditi, diserti & prudentis Ecclesiastæ, cum viveret, Amstelodamensis. Ad hanc classem referri debent scriptorum quorundam peculiares tractatus, ut *Georgii Vivienni libri quatuor de officio bonæ matrisfamilias*; *Ejusdem libri quatuor de officio probi patris familias*; *Francisci Barbari libri duo de re uxoriâ.* Quibus adde *Filesacum lib. 2. selectorum tit. Uxor justa*, & commentar. in *Prov.* 31. Hæc occasione hic indico apologiam pro sexu fæmineo Germ. & Lat. autore *Joh. Fredero* (aliter *Irenæo*), translatore ex Germanico in Latinum *Joh. Broscio* anno 1544. Alios tractatus de laude & vituperio mulierum alibi indicamus. *Medici* etiam non exiguam huc symbolam conferunt, in gravissimis quæstionibus de quibusdam irritantibus conjugium, de liberis suppositis aut legitimis. Unus instar omnium Theologis in ejusmodi casibus inservire poterit, *Paulus Zachias medicus* in tract. cui tit. *Quæstiones medico-legales.* Ubi complures alii tum Medici tum Jureconsulti citantur. Exstat etiam insignis *tract. medico-juridicus*, *de partu naturali & legitimo, autore Alphonso Caranca.* J.C. ubi etiam de exposito, & supposito. Apud *Thomam Sanchez Jureconsulti & medici* circa irritantia conjugium disquirentes indicantur.

* Appendicula *de liberis adoptivis*, *posthumis*, *supposititiis*, *expositiis*, *spuriis.*

I. *De adoptione & adoptivis*, deque eorum jure, Jureconsultis tractandum est. An & qualis fuerit inter Judæos, quærendum apud scriptores de politiâ Judæorum, & commentatores ad *Esther* 1. *v.*7. In theologiâ symbolicè & per modum comparationis aliquid docendum & discendum de adoptione, ad explicationem textuum 1 *Joh.*3.*v.*1. & *Rom.*8. *v.*23. *Ephes.*1. *v.*5. &c. ubi occurrit vox υἱοθεσίας. Beneficium adoptionis spiritualis didacticè delineavit *Amesius lib.*1. *medulla cap.* 28.

 II. *De*

II. *De posthumis.* Pertinet hoc totum ad Jureconſ. qui non propriè, ſed tantum ſimilitudine quadam etiam poſthumos vocari dicunt, qui vivente patre poſt ejus conditum teſtamentum nati ſunt: ut notat *Accurſius ad L.3.§.1. de iniuſt. nupt. D. Fr. Hotmannus* de his peculiarem tractatum conſcripſit anno 1593. tit. *ſcholæ in 2.titulos 28. lib. Digeſt.*

III. *De ſuppoſititiis:* Qui ſcil. non ſunt liberi eorum, quibus attribuuntur. Fit autem illa ſuppoſitio vel inſcio patre putatitio; vel conſcio & volente. *Poſterior* modus ſatis notus eſt: cum ſcil. ob nummos aut beneficia à genuino patre promiſſa putatitius vitiatam ab illo & jam prægnatem in uxorem ducit, ſibique primum illum partum imputari patitur; quaſi ſcil. ex ipſo ſive abſque ſponſalibus, ſive poſt ſponſalia, ante celebratas nuptias imprægnata eſſet. *Prior* modus duplex eſt: vel magis palliatus & tectus; vel craſſus & apertus. *Ille eſt*, cum mulier quæ virgo intacta cluit, ab alio imprægnata, de contractu ſponſalium cum alio quo viro ſibi proſpicit; aut etiam abſque ſponſalibus ad juvenem quem (qualis *Proverb.* 3. deſcribitur) aſtutè ad concubitum pellicit: quo facto nuptias petit, iiſque obtentis, primam prolem putatitio illi patri imputat. Quod tamen, cum tempus nimis contractum eſt, nec ullus color diſtinctionum partus immaturi, aut ſeptimeſtris, obduci poteſt, ignominioſum & infelicem ſæpe ſortitur eventum. *Iſte*, modus ſcil. craſſus eſt, cum mulier quæ provectioris ætatis, juveni marito nupta, ſimulat ſe ex illo gravidam, & tempore ementiti partus, abſente marito infantulum maſculum à paupercula aliquâ emptum juvantibus fidis conſilii hujus conſciis oſtentat, ſeque tanquam puerperam curari facit; & ſimplicem maritum, ſimulac domum rediiſſet, illo putatitio filio, hærede nobili & futuro toparchâ, exhilarat, & apud ſuos gloriari ac triumphare facit: tanto magis quod aſtrum familiæ illius inexſtinctum præter ſpem multorum ex provectioris ætatis uxore ortum eſſet. Sed dum infans ille pro qualitate ſuâ, ab adſcitâ nutrice in domo & ſub oculis putatitiæ dominæ matris ſuæ aliquamdiu lactatur, curatur: fraus detecta fuit. Exemplum aliquod ſuppoſitionis non quâ marito, ſed quâ matri alienus ſupponitur, vide 1 *Reg.*3. *v.*17.18. In quo facto peccatum ſuppoſitionis & plagii concurrit. De plagiatiis ἀνδραποδισταῖς 1 *Timoth.*1. *v.*10. contra quos lex fertur *Exod.*2. *v.*16. *Deuter.* 24. *v.* 7. Et in jure Romano *L. congruit ff. de Officio præſid.* Affinis eſt ſuppoſitioni quando quis alienæ familiæ doloſè ſe inſerit. Quales dicuntur ὑποβολιμαῖοι hypobolimæi. Hinc titulus Satyræ Menippeæ à celeberrimo *Heinſio* quondam in Græcanicâ literaturâ dum *Ariſtophanem*, *Pindarum*, Xenophontem erudititiſſimè interpretaretur, præceptore meritiſſimo, anno 1608. in *Gaſparem Scoppium* editæ, *tit. Munſterus hypobolimæus. Budeus in commentariis linguæ Græcæ* dicit eam

vocem

vocem ſuppoſititios, & infantes ex adulterio natos ſignificare.

IV. *De expoſititiis.* Agunt de iis JCC. qui exponentes dicunt tanquam homicidas & patricidas puniendos. Compendio ſtudebis ſi notata in *Tholoſani ſyntagm. legeris.* Tangit tales ſcriptura *Rom.* 1. *v.* 31. ſub nomine *ἀστόργων.* Et crudelitatem parentum, qui tale quid agebant, legeſque Gentilium, quæ facinora illa licita aut permittenda faciebant, perſtringunt *Tertullianus* apologet. cap. 9. „ Sed quoniam de infanticidio nihil intereſt, ſa„ cro an arbitrio perpetretur (licet parricidium homicidio interſit) con„ vertar ad populum. Quot vultis ex his circumſtantibus, & in Chriſtia„ notum ſanguinem hiantibus, ex ipſis etiam vobis juſtiſſimis, & ſeveriſſi„ mis in nos præſidibus apud conſcientias pulſem, qui natos ſibi liberos „ enecent? Siquidem & de genere necis differt, utique crudelius in aqua „ ſpiritum extorquetis, aut frigori, & fami, & canibus exponitis. Minutius „ in Octavio: Vos enim video procreatos filios nunc feris & avibus expo„ nere, aut ſtrangulatos miſero mortis genere elidere. Vide, ſi placet, *Heraldi lib.* 1. *digreſſ. cap.* 8. imprimis *Elmenhorſtium in commentar. ad Minutium*; ubi autores citantur. Et Lactantius lib. 6. §. 20. „ Quid illi, „ quos falſa pietas cogit exponere? Non poſſunt innocentes exiſtimari, qui „ viſcera ſua in prędam canibus objiciunt; & quantum in ipſis eſt, crude„ lius necant, quam ſi ſtrangulaſſent. Quis dubitet, quin impius ſit, qui a„ lienæ miſericordiæ locum non tribuit? qui etiamſi contingat ei, quod vo„ luit, ut alatur; addixit certe ſanguinem ſuum vel ad ſervitutem, vel ad lu„ panar. Quæ autem poſſint, vel ſoleant accidere in utroque ſexu, vel per „ errorem, quis non intelligit? quis ignorat? Quod vel unius Oedipodis de„ clarat exemplum, duplici ſcelere confuſum. Tam igitur nefarium eſt, ex„ ponere, quam necare. At enim parricidæ facultatum anguſtias conque„ runtur; nec ſe pluribus liberis educandis ſufficere poſſe prætendunt. De expoſitione illa, quâ Moſes expoſitus *Exod.* 1. longè aliter ſtatuendum. Vide commentatores.

V. *De ſpuriis.* De illis Jureconſulti: inter quos *Fr. Hotmannus in tract. de caſtis nuptiis part.* 5. Ubi etiam cap. ult. orthodoxè & piè de concubinatu. Rectè ibidem obſervat, concubinatum jure Canonico non eſſe prohibitum (uti vulgo dictitatur) & allegato c. *dicat aliquis* 32. *qu.* 4. Ubi opponit c. *qui non habet diſt.* 34. Ibidem fatetur hanc conceſſionem concubinatus Juſtiniaci ſæculi maculam fuiſſe: & rectè à *Leone philoſopho Imper. Conſtantinopol.* licentiam hanc novell. 91. repreſſam: & ejus exemplo Conſtantinum Porphyrogenetam conſtituiſſe, ut apud Chriſtianos nullum diſcrimen inter concubinatum & ſcortationem putaretur: apud Harmenopulum lib. 41. cap. 7. In his ergo aliiſque ſecurim legibus & dictatis juris Civilis pu-

 tandis

tandis (si quæ ab imperitis invito jure divino allegari contingeret) in manum dat: „Hæc, inquit pag. 328. cùm ita sint, tamen veriorem contrariam „esse sententiam, vel hinc licet intelligatur: quia D. Paulus leges Ecclesiis „describens, statuit, ut quisque vitandæ scortationis caussa uxorem ducat: „& quoties de maris & fœminæ conjunctione præcepta dat, disertè maritos & uxores nominat: ut facilè intelligatur, illam Justinianici seculi maculam fuisse: quemadmodum de patrum veteris testamenti vitiis in „concubinarum & plurium uxorum habendarum consuetudine, satis jam „inter nostros Theologos convenit. Ut ad spurios revertamur, latinè generali acceptione dicuntur *spurii* omnes illegitimi: sed speciali acceptione spurii dicuntur vulgo concepti, aut incerto patre nati, qui scil. patrem nominare non possunt: vel si nominare possint, eum habent, quem habere non licet: quales nati ex stupro, adulterio, scortatione, raptu, incestu. *Nothi*, vero aut *naturales*, Barbarè *bastardi*, qui patrem certum habent & extra legitimum matrimonium ex eâ conjunctione nati sunt, quæ legibus concessa est, ex concubinatu scil. aut ex polygamiâ: de quorum permissione supra. De etymis & differentiis vocum istarum consulendi in Jureconsl. lexicographi, Etymologici ut Isidorus, cum Popma de differentiis vocum. Hebræorum generalis appellatio est ממזר *mamser Deuter.* 23. *v.* 2. de quâ lexicographi. Specialis appellatio est. *Judic.* 11. *v.* 2. *filius meretricis.* Metaphoricâ significatione νόθοι dicuntur *Hebr.* 12. *v.* 8. qui veris & genuinis filiis Dei spiritualibus illic opponuntur. Theologis doctrina de spuriis usum præstat in explicatione textuum *Deuter.* 23. *v.* 2. *Judic.* 9. *v.* 18. & 11. *v.* 2. 3. Et in quæstionibus de spuriis ad ministerium ecclesiasticum admittendis, aut non admittendis, deque eorum legitimatione: de quo nos infra tract. 4. & part. 2. politic. eccles. lib. 3. Et Jus Canonicum ibi citandum. Usum etiam habet in casibus ad 5. & 7. decalogi præceptum, ubi de amore parentum erga eos, (quibus odio & detestationi esse debet proprium peccatum); de eorundem curâ & educatione. De quo & pro quo serio admodum contendit *Pontus Heuterus Delfensis*, *canonicus* (cum res Romanæ starent) *Gorinchemensis*, postea Monachus Trudonensis, *in peculiari tract. in 4. de spuriis.* Ex Theologis nostris *Martyr class.* 2. *cap.* 11. §. 13. *& Lavaterus in Judic.* 5. de spuriis nonnulla attingit. Ex Pontificiis *Serrarius in Judic.* 11. Sed *Heuterus* modo cit. plenissime hanc materiam persequitur, & rationibus atque exemplis quamplurimis virorum in schola, Ecclesiâ, politiâ, militiâ, præstantium probare conatur, melius exemplo aliarum nationum habendos spurios, quam vulgò in Germaniâ & Belgio habentur. Pro eorundem bonâ educatione, & benigna non communi sed paternâ aut maternâ tractatione, militant rationes 1. à στοργῆς: quæ & hic locum habet.

2. à

2. à parentum officiis erga liberos *Ephes. 6. v. 2. 3. 4. 2 Cor. 12. v. 14.* Quamvis enim origo paternitatis quod ad productionem activam sit illegitima: effectus tamen productus, seu res, cum jam producta est, tenet. Parentes non debent culpam suam sibi, non liberis tunc nondum existentibus, imputare. 3. Ex insertis genealogię Christi spuriis & quidem ex incestu & adulterio natis Perez scil. & Zerah, *Math. 1. v. 3.* adscripto etiam nomine matris quæ incestu & adulterio se polluerat. Quomodo *v. 6.* Batsabe mater Salomonis designatur uxor Uriæ; quæ cum uxor ipsius esset adulterium commiserat. 4. Ex noxio consequenti. Quia parentibus imputatur, si nothi eorum cum neglectos aut non bene habitos se vident, ex tædio aut desperatione ad malas artes aut desperata consilia se convertunt. Exemplum habes in Abimelecho *Judic. 9.* Ismaele *Genes. 21. v. 20. 21.* & quamplurimis aliis, quos usu malæ frugi fuisse passim Historici testantur. *Martyr*, *Lavaterus*, & ex Pontificiis *Joh. Ferus in Judic. 11.* causam pro spuriis benigne habendis & curandis agunt. Lavateri verba ad cap. cit. fol. 86. non possum, quin hic exhibeam.

„ Docemur neminem contemnendum esse, & multò minus injuria & „ contumelia afficiendum, propterea quòd pauper, extorris, illegitimo „ thoro natus sit, ideoque ad dignitates ascendere non possit. Præsertim si „ à Deo magnis virtutibus ornatur. Ille enim pauperes opulentos reddere „ potest, extorres in patriam suam reducere, obscuros & ignobiles, claros „ efficere. Hæc omnia in Iephte facta sunt. Pauperes mallent esse divites, „ extorres mallent in patria sua versari, illegitimi claro genere nati esse. „ Quis verò sibi parentes eligere potest? Quod quis scorti filius est, non „ sua culpa accidit, cur igitur hoc fraudi illi esse deberet? Potest etiam fa- „ cile contingere, ut divites in paupertatem incidant, qui in patria sua vi- „ vunt, in exilium ejiciantur, qui magistratum gerunt, privati fiant. Opera „ etiam hujusmodi hominum, nobis sæpe utilis est in morbis, incendiis, „ bellis, naufragiis, & aliis periculis. Nisi pius fuisset Iephte, quantum ma- „ lum patriæ suæ potuisset dare?

„ 3. Habent hoc loco, exules, pauperes, & in primis spurii, egregiam con- „ solationem. Deus Iephte, qui pauper, extorris, nothus erat, tot dotibus „ instruxit, & contra legem populo suo præfecit: Idem hodie quoque illos, „ qui tales sunt, multis donis cumulare & gratiam eis apud homines conci- „ liare potest: ne ergo animum despondeant, sed hoc illis stimulus sit ad „ virtutem. Licet ad dignitates non promoveantur, tamen id molestum eis, „ præsertim in illa rerum corruptione, esse non debet. Multi egregii viri „ sponte se à Republica removerunt. Ferè fit, ut quia spurii contemnuntur, „ nec rectè erudiuntur, deteriores aliis evadant, & in desperationem ruant:

„potius dare operam debent, ut si obscuri sint natales, ita se gerant, ut virtute illustres fiant. Pulcherrimum enim est nobilitatis genus, quam quisque propriis virtutibus acquirit. Cum Ciceroni ignobilitas generis objiceretur: Satius est, inquit, meis gestis florere, quam majorum opinione uti: & ita vivere, ut sim posteris meis nobilitatis initium & virtutis exemplum. Nos his præmissis, quæstiones aliquot ad conscientiam pertinentes breviter determinamus.

I. *Quæst. An spurii sint, omnes liberi Clericorum, qui ex ductâ uxore sive moniali sive laicâ, nati sunt: aut liberi Laicorum quos ex Moniali aut ex Cloppâ in uxorem ductâ susceperunt. Resp.* Ita volunt Pontificii, nixi falsis suis hypothesibus, de prohibito conjugio Clericorum; & de crimine sacrilegii commisso in conjunctione, quamvis conjugali, cum muliere, quam Deo per solenne votum consecratam dicunt. Hypothesibus his sublatis (in controversiis de Cœlibatu Clericorum, & de Monachatu), inconcussa stat thesis negans. Vehementiores aut simpliciores Clerici ipsorum non tantum in suo nido, sed etiam inter nostros subinde effutiunt, omnes Apapistarum liberos esse spurios. Quamvis autem callidiores inter Clericos in terris reformatis hoc dissimulent, ex doctrinâ tamen ipsorum hoc sequi dicimus. Non enim agnoscunt legitimum inter Christianos conjugium, nisi illud quod tanquam sacramentum in Ecclesiâ Romanâ celebratur. Vide præter scriptores de conjugio supra cit. Becanum lib. 5. Manualis cap. 9. ubi ad *quæst.* An liceat cum Hæreticis matrimonia contrahere, respondet, *generatim loquendo non licere:* additâ inter alias hâc ratione, quod qui hoc agit *committit sacrilegium.* Postea subdit, solere speciatim disputari, an Catholici in Germaniâ possint contrahere cum Hæreticis, præsertim cum jam usu hoc receptum sit. Et respondet: *Ego existimo catholicos in Germaniâ sæpe excusari;* allatâ inter alias hac ratione. *Ignorantia potest illum excusare à peccato sacrilegii. Multi enim Catholici inculpabiliter ignorant, contractum matrimonii cum Hæreticis esse sacrilegum.* Cur ergo suos non instruunt? ne ignorantiam prætexant. An Becanus aut ullus sociorum Papistis suis unquam dicturus esset, si libet licet. Quod si monerent ipsos intra & extra confessionem, & publicè concionibus, lectionibus, scriptis hoc inculcarent, & consequentiis de sacrilegio, de statu liberorum, &c. conjugia & conscientias gravarent: quomodo possent ignorantes esse, & conjugium ex sacrilego non-sacrilegum fieri? Sed versatiles illi & λόξιοι conscientiarum Magistri, uti in hoc, sic in aliis casibus quamplurimis ostendunt se φιλαπ-πίζειν, & ad mores, consuetudines, χάριν, apud homines præsertim potentes canere τὸ *si libet licet.*

II. *Quæst. An ita spuriorum causa agenda est, ut in adeundâ hæreditate, &*

& promotione ad munera publica ipsi & legitimo nullo discrimine agantur? Resp. Neg. ad honorandum enim honorabile conjugium, & ad vagas libidines evitandas, leges de spuriis latæ; quas videre est in Jure Civili & Canonico. Citat eas *Tholosanus in syntagmate & Politica*, *& Tiraquellus de Nobilitate cap.* 15. Quibus nos, quod ad summam rei refragari nolumus. Et prævivit hic lex forensis Mosaica Deuter. 23. v. 2. *Non ingredietur spurius Ecclesiam Domini, etiam generatione decimâ*, &c. Rationes legis illius à *Luthero in annotat. ad locum cit.* & ab aliis commentator. allatæ sunt potissimum istæ. *Quod* honor conjugio & ignominia scortationi debita hinc patescit. *Quod* spurii complures, si non plerique, sint vitiosi. Contra tamen apud antiquos, nothos æqualiter honoratos fuisse cum legitimis, testes sunt *Eustathius & anonymus scholiastes ad Iliad.* 8. Servius ad Æneid. 3. restringit illud, ad reges & principes: *consuetudinis*, inquit, *regia fuit, ut legitimam uxorem non habentes, aliquam licet captivam, tamen legitimam haberent, adeo ut liberi ex ipsâ nati succederent.*

III. *Quæst. An ergo ita deprimendi; ut nunquam ad munera publica in Ecclesiis aut Politiis promovendi sint, nec hæreditate sive in totum sive ex parte aliquo in casu beandi? siquidem pietate virtute, sapientiâ, prudentiâ, fortitudine excellerent? Resp. Neg.* Et merito hic rigidas sententias & exaggerationes *in libro Sapientiæ cap.* 3. *&* 4. improbamus: nisi verba ejus commodè restringi queant ad plerosque, non ad omnes infeliciter natos. Si enim excellant, & ortus sui ignominiam, virtute & rebus præclarè gestis tegant, quidni promoveatur? Et si necessitati & bono Ecclesiæ aut Reipublicæ illi præ aliis consulere possint, quidni ipsorum & publici boni ratio habeatur? Quidni in & de legibus, de consuetudine, si quæ adversari videatur, prudenter dispensetur? Præit hic exemplum Israelitarum, qui rebus difficilibus Jephtæ tanquam maximè idoneo summam rei bellicæ commiserunt *Judic.* 11. *Heuterus* supra à nobis laudatus plurima spuriorum exempla collegit, qui in Republicâ & Ecclesiâ ad dignitates promoti floruerunt. Interim distinguendum est inter spurios ex incestu aliisque abominandis congressibus natos, & inter alios. Cujus distinctionis rationem, præsertim in ecclesiasticis vocationibus habendam infra part. 2. lib. 3. docebimus. Quod ad incestum, ille in probabili ignorantia, aut in communi conniventiâ, immo & approbatione νόμῳ καὶ χώρας alicubi commissus esse videtur. De spurio hærede scribendo, si nulli alii sint liberi legitimi, nulla difficultas est: si modo leges istius loci non impediant. Et favorem omnem spuriis, qui virtute suâ hoc merentur, exhiberi posse & debere, docet jus legitimationis.

LIBRI TERTII
TRACTATUS II.

DE
Funere ſeu Sepulturâ Mortuorum.

CAP. I.
Continens tripartitam Diſputationem de Sepulturâ.

INter occaſionata & quaſi-agenda eccleſiaſtica numeratur ſepultura. De quâ multa quæri & dici poſſent: quæ cum *D. Carolus de Maets collega noſter, cum viveret, conjunctiſſimus* magnam partem diſputatione tripartitâ anno 1651. eruditè, & pro more ſuo perquam accuratè ac judicioſè explicuerit; viſum fuit dictam diſputationem abſque ullius vocis mutatione integram hic potius exhibere; quam ex eâdem medullam excerpere & in uſum meum transferre: quod alioquin facturus fuiſſem, non ſine nominis ipſius indicio & celebratione. Neque enim ſum ex numero eorum qui nihil putant à ſe dicendum & ſcribendum niſi quod ipſi primum invenerint, & aliis hactenus indictum ſit; aut ſaltem quod apud lectores paucarum literarum, & paucorum librorum cognitores tanquam à ſe inventum aut primò ſcriptum oſtentare queant. Stat mihi ſemper illud Philoſophi: *Non opus eſt fieri per plura, quod poteſt fieri per pauciora.* Hoc compendio utor, ut eruditorum inventa & bene dicta primum meditationibus meis ſubjiciam (modo libri ad manum ſint), & inventis eorum ſi quid addere poſſim, addam; abſque præjudicio tamen & contemtu eorum per quos profeci: præterea lectoribus indicium faciam ſcriptorum, qui mihi aut uſui fuerunt, aut aliquid in hâc aut illâ materiâ aut quæſtione præſtitiſſe videntur; ut & illi eoſdem aut aliquem ex iis, ſi ita viſum fuerit, pro re natâ conſulant & conferant. Peculiares etiam rationes ſunt, cur potius hanc diſputationem benedictæ τοῦ μακαρίτου memoriæ excitandæ & conſervandæ recudendam dederim, quam alias ejuſdem non minus eruditas & accuratas. Erat enim emortualis & ex poſtremis; cujus tertiam partem jam prœlo paratam, ego poſt obitum Autoris (qui incidit in 20. Aprilis) excudendam & 10. Maji ſub præſidio meo defendendam propoſui.

Prima

Prima pars hunc titulum præſcribebat.

Diſputatio Theologica, de Sepultura Mortuorum. Pars prima. Quam Favente Deo Opt. Max. Sub præſidio, D. CAROLI *de* MAETS *S. S. Theolog. Doctoris & in Academia Ultrajectina Profeſſoris Ordinarii, & in Eccleſiâ ibidem Paſtoris vigilantiſsimi. Defendere conabitur.* STEPHANI SZATTHMARI *Ungarus. Ad diem 22. Martii, horis locoque ſolitis.*

ACturi de Sepulturâ paucula vocem ſpectantia præmittemus, poſtea de re ipſa dicemus. Sepultura ergo à *Sepeliendo* dicta eſt. Notat autem ſepelire idem quod cadaver (quamvis ad alia etiam transferatur) condere ſive id fiat per terræ injectionem, ſive alio quocunque modo. Notat id Plinius Hiſt. Nat. lib. 7. c. 54. *Sepultus*, inquit, *intelligitur quoquo modo conditus, humatus vero, terrâ contectus.* Sepultura vero actum ſepeliendi, ſaltem ordinarie. Sepulchrum vero ſignificat locum in quo cadaver ejuſve reliquiæ conduntur. De vocibus hebraicis קבר, קבור, שאול, קבורה obiter annoto; quod τὸ קבור & קבורה apud ebræos dupliciter accipiatur. Late videlicet & ſtricte. Late quidem & catechreſticè τὸ קבור ſumtum ſignificat *terræ reddere*, ſtricte & proprie, terrâ condere. Catechreſticam illam ſignificationem habemus *Jer. 22. v. 19.* Ubi de Jehojakimo dicitur quod ſepultura aſini ſepeliendus eſſet. Verba textus ſunt קבורת חמור יקבר. nec non quod Catechreſticam hanc ſignificationem etiam imitati ſint græci. Græcos hac Catechreſtica loquendi ratione uſos liquet ex Photio qui inter argumenta librorum Cteſiæ refert caput hoc καὶ περὶ τοῦ θάψαντος τὸν πατέρα διὰ τοῦ πυρὸς παρὰ τὸν νόμον, ἐξ οὗ καὶ ἔλεγχος ἐπάγεται καὶ Ἡροδότου, ὡς ψευδόντος, Et porro patet ex Diogene Laërtio qui in proëmio tradit, magos, ἀνόσιον ἡγεῖσθαι πυρὶ θάπτειν. Addo Latinis etiam in uſu fuiſſe, ut docet illud Mecœnatis, *Nec nudum curo, ſepelit natura relictos:* nec non quod ait Cic. Tuſc. lib. 1. nimirum *in Hircania ali canes à quibus lanientur, eamque optimam cenſere eos eſſe ſepulturam.* Et denique quod apud Plinium exſtat hiſt. nat. lib. 4. c. 12. circa finem ubi ait: *domus iis* (Hyperboreis) *nemora lucique, & deorum cultus viritim gregatimque, diſcordia ignota & ægritudo omnis: mors non niſi ſatietate vitæ, epulatis delibutiſque ſenibus luxu, ex quadam rupe in mare ſalientibus. Hoc genus ſepulturæ beatiſſimum.* §. 1.

Ut commode de re ipſa agamus, 1. nonnihil de cauſis ſepulturæ dicemus. 2. de effectis. 3. de ſubjectis. 4. de adjunctis. 5. De oppoſitis. Quantum ergo ad primum, quæritur. §. 2.

1. *Unde sepultura originem habeat, & quis ejus finis?* *Resp.* mortem (quæ ex peccato est) sepulturæ originem dedisse nullum est dubium. nisi enim homo moriendi necessitatem per peccatum contraxisset, nullus sepulturæ humanæ de qua hic agimus, (nam etiam quosdam equos suos sepelivisse auctor est *Plinius Hist. Nat. lib.* 8. *c.*42. & asinum vivum defodisse, magico ritu, sacrificulos sinuis sanos refert *Jovianus Pontanus de bello Neap. l.* 5.) nullus locus fuisset. Nam nec necessaria fuisset, nec reperti fuissent, qui vivos defodere & terra operire voluissent. Morte autem in mundum ingressâ, morituri, sepulchro condi voluere, & qui ipsos propius attingebant, jam mortuos sepeliendos existimavere, inclinatione videlicet naturali id suadente. Inclinationem hanc naturalem esse variam suadent. Et primo quidem quod in sacris literis legimus, sanctos cum viverent de cadaveribus suis sepeliendis, suis præcepta dedisse, & superstites cadavera suorum sepelivisse. Videatur hac de re *Gen.*23.*v.*4. 19. & 25.9. & 35.8. 19. & 47. *v.*29. 30. & 48. *v.*7. & 49. *v.*29. & 50. *v.*13. *Num.*20. 1 *Deut.*10.6. *Jos.*24. *v.*30. 32. 33. *Jud.* 8. *v.*32. & 10. *v.*2. & 12. *v.*7. 10. 12. 15. & 16. *v.*31. 1 *Sam.*25. *v.*1. & 31. *v.*12. 13. 1 *Reg.*2. 10. & 11. *v.* 43. 1 *Reg.*22. 51. 2 *Reg.* 13. 20. 2 *Par.*24. 16. & 32. *v.*33. & 35. *v.*24. *Matth.*14. 12. & 27. *v.* 6. *Act.*8. *v.*2. Deinde etiam quod plæræque omnes gentes cadavera suorum terræ mandare soleant, & sepulchra inviolabilia esse debere existimaverint. Apud Athenienses, sepulturæ tanta cura fuit, ut si quis dux peremtos bello sepelire neglexisset, morte mulctaretur. Nicias totum exercitum subsistere jussit ut duos milites sepeliret. Factum Cimonis prætereo. Fuere quidem aliquæ gentes, de quibus literis proditum est, quod cadavera suorum sepulturâ non dignarentur, sed eæ prorsus barbaræ erant, & humanitatem prorsus exuisse videbantur; adeo ut ex ipsorum moribus, non magis probari possit inclinationem quæ in aliis est, ad rem de qua agimus, non esse naturalem; quam ex moribus quorundam populorum qui prorsus nudi incedunt, inclinationem qua alii feruntur ad nuditatem suam tegendam non esse naturalem. Huc etiam faciunt lamentationes piorum quiritantium quod cadavera piorum insepulta jacerent, & laniatibus ferarum & avium exposita essent, *Psalm.*79. *v.*2. 3. Nec omittendum est quod Deus quibusdam in præmium pietatis quandoque promisisse legitur, quod sepeliendi sepulchrisque patrum inferendi essent: aliis vero comminatus est quod aut sepultura cariturí, aut majoribus apponendi non essent. Vide hac de re *Gen.*15. *v.*15. 1 *Reg.*13. *v.*22. & 14. 11. 13. & 21. *v.*23. 24. 2 *Reg.*22. *v.*22. *Jer.*8. 1. 2. & 14. *v.*16. & 16. *v.* 4. 6. & 22. 18. 19. Hisce accedit quod David cum audivisset Jabeschitas corpus Saulis & filiorum ejus è muris Betschanis abstulisse, & combussisse, ne videlicet rursus ludibrio Philistæorum exponerentur, ipsos-

que

que eorum ossa sepelivisse intellexisset, non tantum eos laudaverit, verum etiam eos eo facto misericordiam erga Saulem exercuisse pronunciaverit. 2 *Sam.*2. *v.*4. 5. Præterea *Deut.*34 *v.*6. ipse Deus corpus Mosis, cum mortuus esset, sepelivisse in valle quadam legitur, ita tamen ut nulli, quo loco sepulchrum Mosis esset, constaret. Quod Mosen sepelivit, factum sine dubio, ut, quam charus ipsi Moses fuisset, ostenderet. Quod eum loco incognito sepelivit, à plerisque interpretibus factum creditur, ne Israelitæ ejus reliquiis, ut viri Deo charissimi ad superstitionem & idolatriam abuterentur, quemadmodum nunc Pontificios reliquiis sanctorum, sive veris, sive falsis abuti videmus. Denique indignum est, nobilissimum animalium hominem, imo sanctos qui secundum animam & corpus templa sunt Spir. S. 1 *Cor.*6. *v* 19. 2 *Cor.*6. *v.*16. post mortem pari conditione facere cum brutis, quæ laniatibus ferarum & volucrum objiciuntur, atque ludibriis hominum exponere, decens vero ut corpus hominis matri terrę reddatur. Fluxit itaque sepultura cadaverum humanorum ex inclinatione quadam naturę, quâ cadavera nostra & nostrorum post mortem irreverenter tractari nolumus: nemo enim propriam carnem odit, *Eph.*5. Quoniam autem vix ulli sunt, qui nolint post mortem honeste tractari, inde forte etiam inolevit combustio cadaverum humanorum (nimirum quæ rationem supplicii non habet) apud gentes quasdam. Legimus 1 *Sam.* 31. *v.* 12. Jabeschitas cadavera Saulis filiorumque ejus combussisse, ossaque eorum sepelivisse. verisimile autem est hoc factum fuisse (aliam quandam hujus facti rationem quidam afferunt) ne rursus, Philistæi, ut antea, cadaveribus illorum illuderent. Legimus quoque Romanis (ut de aliis gentibus nunc nihil dicam) combustionem cadaverum in usu fuisse: at ait *Plinius Hist. Nat. lib.*7. *c.*54. cremationem illam non esse veteris instituti, verum natam postquam longinquis bellis obrutos erui cognovere. Addit quod multæ familiæ priscos servarent ritus, nimirum mortuos terra condendi; quodque in familia Cornelia nemo ante Syllam dictatorem tradatur crematus: & quod id voluerit Sylla veritus talionem, eruto C.Marii cadavere. Quoniam autem hęc sepulturæ est origo, patet finem ejusdem esse, reliquiarum nostrarum post mortem quietem.

11. Quæritur *an nulli alii sint fines sepulturæ*? *Resp.* Gentiles olim credidere etiam cadavera defunctorum in eum finem esse sepelienda, ut animabus eorundem melius esset. Sic enim Virg. ait Æneidos 6.

Nec ripas datur horrendas, aut rauca fluenta
Transportare prius, quam sedibus ossa quierunt.

Verum superstitiosum esse hunc finem certum est. Nam, ut alia omittam, felicitas animarum quæ hinc emigravêre, aut earum infelicitas, non

pendet ab iis, quæ alii circa corpora eorum, ex quibus excessêre, faciunt aut omittunt, sed ex sententiâ Dei judicis, qui animabus ex corpore egressis retribuit secundum opera, quæ in corpore facta sunt. Inter Christianos non desunt viri magni qui sepulturam à Deo ad spem resurrectionis fovendam, institutam volunt. Calvinus certe Institut. 3. c. 25. §. 25. agens de resurrectione, sepulturam patrum qui ante Christum vixerunt eum in finem institutam fuisse ait. Probat autem id 1. ex aromatis quibus cadavera suorum condiebant. 2. Quia Spiritus Sanctus in narrandis sepulturis, non minus diligenter insistit, quam in præcipuis fidei mysteriis. 3. Quia Christus Officium hoc tanquam non vulgare commendat. 4. Quia patres sedulo cæremoniam sepulturæ observarunt. 5. Quia Jacobus Patriarcha jussit ossa sua in Chananæam referri. Imo ne putemus Calvinum patribus tantum qui ante Christum manifestatum in carne exstitere, sepulturam in finem quem commemoravimus commendatam fuisse existimasse, eam etiam eundem usum in populo N.T. habere debere asserit, Comment. in *Actor. c.* 8. *v.* 2. Verba ejus sunt. *Quanquam generalis etiam ratio, quæ semper & ubique apud pios valere debet, proculdubio, apud eos pondus habuit. Nam sepeliendi ritus ad spem resurrectionis spectat, sicuti in hunc finem divinitus ordinatus fuit ab initio mundi.* Vide eundem *Comment. in Harm. ad Matth.* 8. 22. *& comment. Joan.* 19. 40. verum hanc sententiam suis auctoribus relinquo.

Sequitur nunc ut de effectis sepulturæ dicamus.

§. 3. Quæritur ergo. 1. *An sepultura mortuis solatii quid afferat, carentia vero sepulturæ iis officiat. Resp. Neg.* Quia corporibus post mortem sensus nullus est. Unde nec gaudium ex sepultura, nec dolor ex ejus carentia iisdem nasci potest. Animæ vero separatæ nesciunt in particulari quid in terris geratur. Vide hac de re *Job.* 14. *v.* 22. *Eccl.* 9. *v.* 6. *Jes.* 63. *v.* 16. huc etiam spectat promissio Josiæ facta. 2 *Reg.* 22. *v.* 20. ea enim ipsi pollicetur Deus quod esset aggregandus ad patres suos, aggregandus ad sepulchra sua in pace, ut non viderent oculi ipsius totum istud malum quod Deus adducturus esset contra Hierosolymam. Scio quidem exstare epistolam quæ Luciani cujusdam nomen præfert, & ab Avito quodam versa dicitur, in qua narratur quod illi apparuerit Gamaliel tribus distinctis vicibus, indicaveritque locum quo corpus suum, nec non Stephani, Nicodemi, & Abibi filii sui contineretur, & imperaverit ut ipsis oratorium fieret & aperiretur, ut rebus Christianorum inde melius esset, nec non perhiberi per visionem Ambrosio manifestata fuisse corpora, Gervasii & Prothasii, & similia multa afferri posse, unde patere videatur animas à corporibus separatas rebus mortalium interesse; verum verbum Dei nobis omnibus revelationibus

talibus

talibus potius esse debet. Huc accedit, quod patres Tertullianus, Athanasius, Chrysostomus, & alii quidam fatente *Maldonato in Luc.* 16. animas mortuorum viventibus apparere negent, & quidem ob rationes sequentes. 1. Quia id vivis inutile. Quoniam si vivis non credant etiam mortuis non credent, prout Abraham epuloni respondet. 2. Quia etiamsi homines oculis suis damnatorum supplicia viderent, nihilo magis se converterent. 3. Quia si id fieret progressu temporis res in contemtum veniret. 4. Quia ea res multorum errorum causa esse posset, diabolo se animam separatam simulante, & quidquid vellet hominibus persuadente. Addo quod *Augustinus libro de cura pro mortuis gerenda c.* 13. ratione & scripturis probat animas mortuorum non interesse viventium. Vide quoque quæ *c.* 14. habet. Epistolam illam Luciani (quam exhibet *Baronius Annal. tom.* 5. *ad annum Christi* 415.) quod attinet ea parvi ponderis est, utpote à superstitiosulo quodam scripta aut conficta, ut facile cuivis eam legenti patere potest. Quantum autem ad *Ambrosium nec ipse epist.* 58. *aut sermone* 91. ubi de inventione corporum Gervasii & Prothasii agit; nec *Augustinus de Civit. Dei l* 22. *c.* 8. *aut Conf. l.* 9. *c.* 7. *aut lib. de unitate Eccles. c.* 19. *aut serm. de diversis* 39. ubi meminit inventionis ejusdem, dicit animas martyrum illorum Ambrosio apparuisse. Diutius hisce non immorabor. Tantum moneo, quod quo magis recessum est à temporibus Christi, eo frequentiores, crescente superstitione, apparitiones illæ esse cœperint. Vide judicium *Martyris hac de re loc. Commun. Class.* 3. *c.* 14. §. *de sepultura.*

11. Quær. *Quibus ergo prosit sepultura, si mortuis solatio non est? Resp.* Sepultura vivorum est solatium. Cum dico sepulturam vivorum esse solatium, intelligo tum eos ipsos quibus post mortem sepultura obtingit, tum alios qui eos charos habent. Illos quidem, non quod post mortem sepultura delectentur, sed quod viventes, ubi nc runt se cum mortui fuerint sepulturæ honore afficiendos, gaudent, uti contra tristantur, ubi sciunt cadavera sua vel in sterquilinium projicienda, vel in patibulo relinquenda. Unde & Goliathus cum Davide congressurus, se eum non tantum occisurum, sed etiàm peremtum feris & volucribus objecturum comminatus est: hosce vero, quia pauci adeo omnis humanitatis expertes sunt, ut non doleant, si, quos viventes dilexere, post mortem neglectos jacere videant, nec terræ reddere possint. Unde Jabeschitæ non sine vitæ discrimine cadaver Saulis filiorumque ejus Philistæis, qui eà suspenderant ignominiæ causa è muro Bethsanis eripuêre, eaque combussêre & ossa sepelivêre. Quo nomine etiam à Davide laudantur addito elogio, quod misericordiam erga dominum suum exercuissent, nimirum qua id fecerant, quod si vivens eos facturos cognovisset, misericordiam sive benignitatem interpretaturus fuisset.

§.4. Pergimus ad subjectum sepulturæ, & primo quidem de ipsis sepeliendis, deinde de loco sepulturę dicemus. Primum quod attinet.

Quæritur *an omnes omnino homines ubi id nostræ potestatis est sint sepeliendi, adeoque an nefas sit corpora facinorosorum, post sumtum supplicium, insepulta relinquere? Resp.* Statuerat Deus *Deut.*21. 33. ne cadaver suspensi pernoctaret in ligno, sed ut eodem die quo supplicium sumtum fuerat, sepeliretur. Quia alioqui terra polluenda esset. Unde viri quidam docti existimant etiamnum corpora facinosorum sepelienda, minimo vero in patibulis relinquenda, secus quam nunc sępe à Magistratu fieri videmus: nimirum ut cadavera sceleratorum coram sole putrescentia aliis terrori sint. Verum meo judicio non video quomodo id ex hoc loco probari possit. nam non concedam hanc legem fuisse perpetuam, sed dicam fuisse politico cæremonialem, eamque in Christo complementum suum accepisse, *Gal.*3.13. & nunc obligare desiisse. dicitur quidem causam legis esse perpetuam, nimirum, quod suspensi è ligno adeoque omnes malefici sint Deo exsecrabiles; nec manente causa legis, legem antiquatam censeri posse. Sed respondeo, 1. exsecrationem sive maledictionem quæ legi huic pro fundamento substernitur, non esse moralem illam quam quodque peccatum meretur & de qua agitur *Deut.*27. *v.*26. & *Gal.*3. *v.*13. sed cæremonialem quandam. consistebat autem ea in summo impuritatis cæremonialis gradu, qui non permittebat, ut sine contaminatione terræ, in eodem aëre cum viventibus hac maledictione maledicti per noctem relinquerentur; sed poscebat ut ante noctem terra obruerentur, ne videlicet terra pollueretur. Agi autem hic de cæremoniali non autem morali maledictione probatur. 1. Quia alioqui omnibus è ligno suspensis pereundum fuisset, quod tamen dici nequit. Quia fieri potuit ut ante suspensionem converterentur, vel si vivi suspendebantur, jam suspensi, resipiscerent, ut videmus factum in latronum altero cum Christo crucifixorum. Neque hic dici potest, nihilominus in se exsecrabiles fuisse suspensos è ligno, licet propter Christum in gratiam reciperentur, quia id cum aliis piis commune habebant. Licet enim nulla sit condemnatio iis qui sunt in Christo Jesu, omnes tamen ob peccata nostra damnatione digni sumus, si nimirum in nobis ipsis consideremur. 2. Quia pollutio terræ quæ sequebatur ad pernoctationem suspensi in ligno cęremonialis erat, & similis, licet gradu major, impuritatibus illis cæremonialibus, quę sequebantur ad contactum hominis mortui, aut cadaveris animalis immundi. *Num.*19. *v.*14. *Levit.* 11. 10. 28. 31. & sequentibus aliquot. 3. Maledictio hæc typica erat, respiciens Christum *Gal.*3.13. *Resp.*2. Negatur quod omnes malefici in quos ultimo supplicio animadvertebatur, maledictione de qua locus hic agit, maledicti fuerint. Quia nusquam id scriptura

ptura dicit: & potuit Deus pro beneplacito suo suspensis è ligno maledictionem cæremonialem irrogare, reliquis facinorosis & ultimo supplicio affectis ab ea exemptis. eadem enim libertate etiam animalium quædam immunda, alia vero munda in V. T. pronunciavit. Patet itaque meo judicio, legem hanc de qua agimus non esse perpetuam sed Judæis peculiarem fuisse, adeoque ex ea colligi non posse facinorosos in patibulo relinquere nefas esse. Mecum sentit *Piscator in Gen.* 40. & *Perkinsus in Gal.* 3. *v.* 13. Nec omittendus hic *Rivetus*, qui maledictionem de qua *Deut.* 21. 23. agitur cæremonialem fuisse asserit. *Cathol. Orthod. tract.* 2. *q.* 60. §. 5. Alia quæ pro necessitate sepulturæ facinorosorum ultimo supplicio affectorum afferuntur, parvi momenti sunt, quare ea prætereo. Quamvis autem sentiam non illicitum esse facinorosorum corpora in patibulo relinquere, nimirum ut reliquis metus incutiatur, videndum tamen existimo, ne id fiat cum pernicie viventium, quæ vix evitaretur, si in locis quæ ab hominibus frequentantur & habitantur putrescere sinerentur. Ita enim severitas in noxios exercenda est, ne inde in innoxios damnum redundet. Supplicia enim pro fine habere debent, utilitatem reipublicæ.

Quantum ad alterum, Quæritur I. *An viventibus licitum sit sibi despicere locum in quo post mortem sepeliantur? Resp. Affir.* 1. Quia scriptura id nusquam vetat. 2. Quia sancti citra reprehensionem id fecisse leguntur, *Gen.* 23. *v.* 3. & seq. & 47. *v.* 10. 29. 30. 31. & 49. *v.* 29. & 59. *v.* 5. 12. 3. Si honestam sepulturam affectare licet, etiam locum sepulturæ eligere licet. Videndum tamen est ne hic nobis obrepat superstitio, neve putemus locum loco esse sacratiorem. quia ut discrimen temporum cæremoniale, sic & locorum sublatum est. *Joan.* 4. *v.* 21. Verum quidem est Patriarchas Jacobum & Josephum in Chananæâ quam in Ægypto sepeliri maluisse, verum dici potest id ab eis propterea factum ut Israelitas in fide de exitu ex Ægypto confirmarent, atque in eis desiderium potiundæ Chananææ excitarent. Et porro quia Chananæa typus erat patriæ cœlestis. §. 5.

II. Quæritur. *Quid sentiendum sit de sepulturâ mortuorum in templis? Resp.* Templa illa sunt duplicia vel enim heterodoxorum aut idololatrum sunt, vel cœtibus piorum ad cultum publicum inserviunt. In prioribus nefas esse arbitramur ut fidelis sibi locum sepulturæ deligat. Rationes sunt, quia nefas est idolothytis vesci, nimirum quamdiu adhuc sigillum idololatriæ habent & talia esse agnoscuntur: idque tum propter offensionem infirmorum inde securam 1 *Cor.* 8. tum etiam propter participationem idololatriæ quam incurrit is qui iis vescitur 1 *Cor.* 10. quod si autem id illicitum, etiam illicitum censendum est, ut fidelis locum sepulturæ in talibus locis sibi deligat, tum quia qui ita facit, offensionem infirmis parit, tum etiam

etiam quia superstitionem & idololatriam quæ in talibus templis exercetur approbare videtur. 2. Huc accedit quod nemo orthodoxorum in templis heterodoxorum præsertim Pontificiorum locum sepulturæ impetrare possit citra manifestam simulationem, & collusionem cum iisdem. Nam cum credant Templa sua pollui, si quis nostrorum in iis sepeliatur, ut docet *Azorius Inst. Mor. t.* 1. *l.*8. *c.*12. *q.*8. *& l.* 10. *c.* 26. *q.* 13. *& Tom.*2. *l.*9. *c.*5. fieri non potest ut quis locum sepulturæ in eis obtineat nisi sese religioni Pontificiæ addictum fingat, vel alius eo mortuo, mentiatur ipsum ritu Pontificio mortuum esse. Dices forte distinctionem locorum nunc esse sublatam, adeoque tam licitum esse sibi deligere locum sepulturæ in templis heterodoxorum & Pontificiorum quam alibi, sed respondeo, non esse sublatam necessitatem evitandi scandali, & fugiendæ idololatriæ, simulationis, & collusionis cum heterodoxis & idololatris. Tempore Apostoli etiam ciborum discrimen sublatum erat, sed tamen nolebat fideles vesci idolothytis adhuc sigillum idololatriæ habentibus, propter scandalum & participationem idololatriæ, quæ esum idolothytorum comitabatur. Per se omnia loca paris sunt conditionis; sed vitio hominum fieri potest, ut disparitas quędam ratione usus nascatur, quæ non tollitur nisi cessante abusu. Quantum ad posteriora, ea rursus duplicia sunt. Nam vel aliquando superstitione & idololatriâ polluta fuerunt, vel nunquam. Quantum ad priora, censeo non esse illicitum in iis locum sepulturæ sibi deligere, si nullus alius locus sepulturæ constitutus sit. Ratio est: quia & idolothytis sigillo idololatriæ sublato vesci licuit 1 *Cor.* 16. *v.*25. 26. 27. & ratio scandali cessat. Posteriora quod attinet, nulla ratio est, quare in iis locis sepulturæ deligere non liceat, ubi alia loca sepulturæ constituta non sunt. Idem judicium esto de cæmeteriis quæ aliquando superstitione & idololatria polluta fuerunt, quod de templis.

III. Quæritur, *An non expediat ut potius cæmiteria constituantur in locis apertis & aëri perviis & ab hominum habitatione remotis, quam ut templa & cæmiteria iis vicina cadaveribus hominum sepeliendis aperiantur. Resp.* Plane censeo id expedire. Rationes sunt. 1. Quia templa loca sunt conventibus ecclesiasticis ad cultum publicum exercendum destinata. 2. Quia fieri vix potest quin ex cadaveribus in templis & cæmiteriis iis adjunctis pręsertim in urbibus populosis pręsertim tempore luis pestiferę, tetri venenatique & viventibus noxii halitus exhalent. 3. Quia constat Patriarchas extra civitates, in locis ab hominum habitatione remotis sepultos fuisse. Vide *Gen.*23. *v.*4. & seqq. & 35. *v.*8. 19. *Jos.*24. *v.*30. 32. 33. Legimus quidem 1 *Reg.*2. 11. 2 *Paral.*24. 16. Davidi regibusque ex eo natis sepulchra fuisse in civitate David, verum sepulchra regum non cuivis patebant, paucique iis in-

inferebantur. Deinde ratio esse poterat, ne videlicet ossa eorum ludibrio hostium in regni viscera penetrantium exposita essent. Denique (si verum est quod narrat *Josephus Antiq.7. c. 12.*) magna vis auri Davidis sepulchro illata fuit. Commemorat enim Hyrcanum, cum obsideretur ab Antiocho qui Pius dictus fuit, ut obsidionem solveret, inde tria millia talentorum deprompsisse; postea vero Herodem aliâ cellâ apertâ, inde quoque magnam pecuniæ copiam sumsisse. Legimus quoque 1 *Sam.*25. 1. Samuelem in domo suâ fuisse sepultum: verum non legimus domum ipsius commune fuisse sepulchrum, quemadmodum sunt templa nostratia: forte id Samueli contigit, aut propter beneficia ipsius in Israelem, aut ut ipsius ossa tuta essent ab incursionibus hostium. 3. Etiam Judæi olim extra urbes sepeliebantur, *Marc.*5. 5. *Luc.*7. 12. *Joan.*19.41. 4. Quia in urbibus populosis ubi templa pauca sunt, ossa mortuorum, præsertim lue pestiferâ ingruente sæpe dissipantur, aut in ossaria conjiciuntur, quod inhumanum esse ostendit pientissimus rex Josias 2 *Reg.* 23. *v.* 16. 5. Apud Athenienses leges Solonis nullum in urbe sepulchrum admittebant. Excludebantur quoque sepulchra ex urbe Romanâ per *leges* 12. *Tabularum.* Patres veteris Ecclesiæ solicitè cavebant, ne quis in templis sepeliretur. Vide *Hospin. de Templis lib.* 3. *c.*1. *Stephan. Durantum de Ritibus Ecclesiæ lib.* 5. *c.* 23. *Azorium Instit. Moral. Tom.*2. *lib.*9. *c.*6. 6. Ex sepulturâ in templis nata est & continuatur consuetudo arma defunctorum suspendendi in templis, ad multorum offensionem, & risum Pontificiorum, nostris exprobrantium quod isthæc admittant, at vero imagines Sanctorum ejiciant. 7. Consuetudo hæc in templis sepeliendi mortuos ex causis minime probandis fluxit. Cum enim pace redditâ ecclesiis, veteres martyres in cæmiteriis extra urbes vel aliis locis ignobilioribus sepultos in templa transferrent, postquam sacra pro defunctis fieri cæpta essent, hominesque superstitione capti ea mortuis prodesse crederent, nemo non voluit in cæmiteriis, juxta templa sepeliri, nimirum ut sacrorum illorum fructum post mortem perciperet. Sacerdotibus impetum non tantum non sufflaminantibus, verum etiam accendentibus: quia non parum quæstus ex ejusmodi officiis accederet. Hinc paulatim factum fuit ut quod Cyrillus lib. contra Julianum gentibus objecit viz. illorum templa celeberrima fuisse sepulchra & monumenta, etiam in Christianos quadraret, ut apud quos consuetudo sepeliendi in templis multis in locis ita invaluit, ut pauci reperiantur qui alicujus notæ sint, qui alibi quam in templis sepeliri velint, plerisque etiam ipsis cæmiteriis quæ juxta templa sunt sordentibus. Dabit tamen consuetudo illa suo tempore hoc commodi, quod in die judicii δικαιοκρισίαν Dei testabitur. Inde enim elucescet multos majorem corporis sui curam gessisse quam animæ. Multi enim

 repe-

reperiuntur qui sibi dedecori ducerent alibi quam in templis sepeliri, qui tamen vivi de frequentatione templorum ad cultum publicum qui in iis à cætibus fidelium exercetur, parum aut nihil cogitant. Vide porro hac de re judicium *Petri Martyris loc. com. Classe* 3. *c.* 14. §. 14. & *Andreæ Riveti Comment. in Gen. exercit.* 171 *item in Epist. de Peste digressione de Sepulturis in Templis*, & *Catholici Orthod. Tom.* 2. *q.* 42. §. 3. item *Rever. Collegæ mei Gisb. Voetii Append.* 2. *disp. de Templis quæ est de cæmiteriis*, & *Joan. Gerhardi Tract. de Morte* §. 88.

IV. Quær. *Quid statuendum sit de consecrationibus templorum & cæmiteriorum Pontificiis*? Resp. de consecrationibus hisce videri potest *Pontificiale Romanum Cap. De Ecclesiarum dedicatione*, & *Cap. De Cæmiterii benedictione.* Nec non ut alios omittam *Azorius Instit. Moral. Tom.* 2. *l.* 9. *c.* 4 & 6. Cæterum ut rem breviter expediam consecrationes illæ & benedictiones superstitiosæ sunt. 1. Quia verbo Dei destituuntur. 2. Quia mediis superstitiosis fiunt. 3 Quia inefficaces sunt, nec mortuis ullum commodum afferunt. Nam impii ubicunque sepeliantur Deo odio sunt, nec locus sepulturæ tormenta quæ secundum animam in inferno perpetiuntur, ullo modo mitigare, nec resurrectionem eorum ulla ratione feliciorem reddere potest, Pii vero ubicunque terræ mandantur, Deo chari sunt. Nec locus, qualiscunque sit, ubi corpora ipsorum conduntur, felicitati animarum ipsorum aut resurrectioni eorum beatæ nocere potest. 4. Quia consecrationibus talibus Judaismus quodammodo revocatur, dum loca consecrata aliis sanctiora esse perhibentur. Ajunt Pontificii consecrationibus suis fieri, ne deinceps in locis consecratis diaboli habitent, (Vide *Durandum Rationalis lib.* 1. *c.* 8. *n.* 26.) verum 1. requirimus auctoritatem verbi Dei qua id probent. 2. Si id verum quomodo energumeni ubi ad templa Pontificiorum deferuntur mox non liberantur? 3. Ait Apostolus Petrus 1 Epist. c. 5. v. 8. *Diabolum fideles circumire ut leonem rugientem*, nec ullum locum excipit. 4. Consecrationes illæ cum sint superstitiosæ, non tam fugant quam alliciunt dæmonem. Collabente enim religione, crescente superstitione, invalescit Dei judicio Dœmonum efficacia, uti docet Apostolus 2 *Thess.* 2 *v.* 9. 10. 11. 12. Quod etiam patet ex frequentibus dæmoniacis, qui tempore Christi erant, cum religio miserè collapsa esset, & superstitiones invaluissent inter Judæos: Nec non ex oraculis gentium cum adhuc à vera religione alienę essent. Item ex spectris & energumenis apud Pontificios satis frequentibus. Quamvis enim sacrificuli & monachi quandoque deprehensi fuerint, spectrorum architecti, uti ostendit *Lavaterus de Spectris p.* 1. *c.* 7. & *Erasmus Epistolarum lib.* 22. & *Sleidanus Comment. de Statu relig. lib.* 9. Nec omnes qui apud ipsos habentur pro energumenis vere sint energumeni

ni ut docet exemplum Marthæ Brosseriæ apud *Thuanum hist. lib.* 123. facile tamen concessero non omnia quæ de spectris & energumenis suis narrant, esse conficta. Denique liquet idem ex revelationibus monasteriensibus quas omnes fictas fuisse vix credibile est. Idem judicium esto de reconciliationibus templorum & cœmiteriorum post pollutionem, de quibus videri potest *Pontificiale Romanum C. de Ecclesiæ & cœmiterii reconciliatione*, *nec non cap. de Reconciliatione cœmiterii per se.* Et *Azorius tomo & libro paulo ante indicatis c. 5.*

v. Quær. *An fas sit permittere ut alii quam reformatæ religionis homines in cœmiteriis eorum, præsertim ubi distincta sectarum diversarum non sunt cœmiteria, sepeliantur? Resp.* Pontificii alios quam suæ religionis homines in templis, cœmiteriisque suis sepeliri nolunt. Imo vero etiam infantes non baptizatos in iis humandos esse negant. Concedunt tamen ut, si mulier pontificia gestans in utero fœtum, moriatur, is una cum matre in templo aut cœmiterio sepeliatur. Nimirum quia fœtus est tanquam pars ventris matris suæ, nec à matre separatus est. *vide Azor. inst. Moral. Tom. 2. l. 9. c. 5.* verum hisce missis, censeo non illicitum esse per se ut ii de quibus quæstio instituta fuit, in cœmiteriis reformatorum, sepeliantur. Rationes sunt 1. quia nusquam sacra scriptura illud prohibet. 2. Quia non absolute illicitum est tales ferre in urbibus in quibus orthodoxi rerum potiuntur. Quod si autem vivos tales in eadem republicâ tolerare licet, non video qui nefas esse queat, permittere ut in iisdem cum reliquis cœmiteriis sepeliantur. 3. Licitum, imo necessarium est, teste Apostolo 1 *Cor.* 7. ut vir fidelis uxori infideli ipsi cohabitare volenti cohabitet, & mulier fidelis viro infideli. Licitum quoque est ut vir fidelis retineat uxorem excommunicatam: Imo id etiam necessarium est, nisi causa excommunicationis sit aut adulterium aut malitiosa desertio. Idem dicendum de muliere fideli, cujus maritus excommunicatus est. Matrimonium quippe est naturæ non gratiæ, licet sine gratia eo nemo bene utatur. *Tit.* 1. *v.* 15. quod si autem fidelibus viventibus licitum, & sæpe necessarium est infidelibus cohabitare, imo cum iisdem una caro esse possunt, videre non possum quare infideles cum talibus non tantum uno in templo vel cœmiterio, sed etiam uno in sepulchro sepeliri nequeant, adeoque nec cur à locis in quibus orthodoxi sepeliri consuevêre excludendi sint. Nam non putem quempiam dicturum, ullum fidelem arcendnm à cœmiterio reliquorum, eo quod habuerit retinuit infidelem, id est vel jure suo usus est, vel etiam fecit, quod ut faceret ipsi necessarium esset. 4. Nihil contagii spiritualis accedere potest cadaveribus fidelium, à cadaveribus eorum qui tales non sunt, plurimum vero ubi vivi inter vivos fideles versantur; unde quoque Apostolus non necessariam cum

iis conversationem prohibet *2 Cor. 6.* quod si ergo alii quam orthodoxi in republicâ feruntur, nescio quare dici debeat, quod mortui à cœmiteriis (præsertim ubi ut dixi distincta non sunt cœmiteria) orthodoxorum arcendi sint. 5. Nescimus quid gratiæ Deus, heterodoxis & improbis ultima vitæ hora præstet, vide *Matth. 20. v. 1. 6.* & *Matt. 27. v. 6.* Multi regum Judaicorum impii & scelerati fuere, turpesque idololatræ, & tamen omnes paucis exceptis sepulti fuere in civitate Davidis, plærique etiam in monumentis piorum suorum majorum. 7. Tota Chananæa typus fuisse creditur, patriæ nostræ cœlestis, & tamen in ea etiam sepeliebantur qui ex ligno pependerant, quos maledictos fuisse scriptura docet, *Deut. 21. v. 23.* 8. Nullus locus alio jàm sanctior est, nam ut ciborum sic & locorum distinctio sublata est. Unde consequitur, à parte loci nihil esse quare per se illicitum sit alios cum reformatis sepelire eodem loco. Quod si quis tamen pertendat cœmiteria fidelium esse sancta quæram quânam sanctitate sancta sint id est utrum sancta sint sanctitate operativâ, an significativa an vero obsignativa? At nihil horum dici poterit, ut docte docet Rev. Collega meus *Gisbertus Voetius Appendicis 2. de Templis parte altera de Cœmiteriis Th. VI. Probl. 2.* 9. Huc accedit quod quotidie apud nos in iisdem cum reformatis, sepeliantur cœmiteriis, cujuscunque religionis quæ in Rep. toleratur, homines, nullis quantum quidem mihi constat presbyteriis, classibus synodisve reclamantibus. 10. Occasionem dedit contrariæ opinioni persuasio Pontificiorum existimantium templa cœmiteriaque sua pollui, si in iis quos ipsi hæreticos vocant sepeliantur, item sepulturam, esse actum & partem religionis suam adeoque esse ecclesiasticam, & denique quod non debeant in uno loco secum quiescere qui vivi non habuere cum ipsis communionem. Atquum hæc sint imaginaria, merito opinio illa repudiatur. Quamvis autem res ita se habeat, minimè tamen nego. 1. posse Magistratum blasphemos, Reip. perturbatores, aliosque nefarios homines, ob causas politicas, arcere mortuos à cœmiteriis subditorum suorum, quia etiam vivos è republica expellere potest. 2. Posse incidere casum quo non expediat, id quod per se illicitum non esse dixi. Ut ex. gr. si qui alieni sunt à vera religione, interpretentur collusionem, aut approbationem impietatum suarum. Vide hac de quæstione quoque sententiam Cl. Collegæ mei *Gisberti Voetii Appendicis parte paulo ante indicata Probl. 6.*

DE SEPULTURA MORTUORUM.

PARS SECUNDA.

Resp. STEPHANO SZATTHMARI Ungaro 19.*Aprilis* 1651.

PRogredimur ad adjuncta Sepulturæ. Cùm autem ea dispesci possint, in particularia & generalia, de particularibus quibusdam primo agemus, deinde de generalibus nonnullis. Ut autem aliquo ordine de particularibus dicamus, primo de talibus potissimum agemus quæ antecedunt & comitantur sepulturam, deinde de talibus potissimum, quæ eam sequuntur. Quantum ergo ad particularia primi generis.

Quæritur 1. *Utrum licitum sit corpora defunctorum aromatibus condire ne putrescant, verum ut in multa tempora conservari integra possint? Resp.* Ægyptiis ut defunctorum corpora condirent olim in more positum fuisse tradunt sacræ literæ *Gen.* 50. *v.* 3. Nec non *Herodotus lib.* 2. *c.* 86. & sequentibus aliquot, & *Diodorus Siculus Bibliotheca lib.* 1. non usque adeo procul à fine. Uterque modum conditurae illius sive ταριχεύσεως edisserit. Hebræos quoque cadavera suorum condivisse non tantum patet ex *Gen.* 50. *v.* 2. 3. 26. verum etiam historia euangelica *Marc.* 16. *v.* 1. *Joh.* 19. *v.* 39. 40. quamvis conditura cujus meminit historia euangelica diversa fuerit ab Ægyptiaca. Ægyptiaca enim fiebat per aromatum in corpus immissionem, at vero ea de qua Euangelistæ agunt, per aromatum ad corpus appositionem. Arabas etiam mortuos condivisse Sacchias testatur Quæstionum medico-legalium lib. 4. c. 10. Herodotus ait lib. 1. c. 140. Persas cadavera suorum cera oblivisse antequam ea terræ mandarent. Idem testatur *Strabo Geogr. lib.* 15. Condivisse etiam Peruvianos cadavera Regum suorum, dicit Josephus de Acosta Hist. Nat. & Moral. lib. 5. c. 6. Quid moris fuerit apud Babylonios, Lacedæmonios & Scythas ex Spondani opere quod *Cœmiteria sacra* vocat, lib. 1. p. 1. c. 6. haberi potest. Hisce ita præmissis propius ad quæstionem propositam accedamus. Existimo itaque conditura mortuorum non omnino damnandam esse. Rationes quare ita sentiam sunt, 1. Quia Josephus patrem medicis condendum dedit, & probabile non est, si id illicitum esset, id ipsum facturum fuisse. Huc accedit quod etiam ipsius corpus post mortem conditum fuerit, Gen. 50. v. 26. 2. Quia etiam conditura mortuorum tempore Christi apud Judæos in usu fuit, nec à Christo nec ab Apostolis reprehensa legitur. 3. Quia probat Christus factum mulieris quæ ipsius corpus unguento pretioso perfuderat,

 ni-

nimirum quia id factum fuerat πρὸς ἐνταφιασμὸν ipsius. 4. Quia si illicitum non est vivis, servare effigies sive imagines suorum, non video quare illicitum sit corpora præsertim virorum illustrium aromatibus condire, ut à posteris conspici possint, ipsique eorum adspectu ad virtutem stimulentur. Nam condiri ita posse corpora ut in multas ætates durent, non tantum ait Diodorus libro supra citato, sed etiam Sacchias exemplis nonnullis ostendit. Dicit Corpus Cleopatræ post 125 Olympiadas incorruptum fuisse repertum. Item, Corpus Tulliolæ Ciceronis filiæ, annis mille trecentis postquam sepultum esset integrum fuisse inventum, & denique Valentiæ quæ Urbs Hispaniæ est, conspectum fuisse corpus Adoniram ministri Salomonis post duo millia annorum incorruptum, cum epitaphio Hebraico. Addùcit Sacchias auctores ex quibus hęc habet atque ita fidem suam liberat. Et ego vicissim Sacchiam. Quia quos ille citat mihi ad manum non sunt, nescio quam certa sint hæc exempla præsertim duo illa ultima. Josephus de Acosta Hist. Nat. & Moral. lib. 5. c. 6. commemorat corpora regum Peruvianorum ad ducentos annos integra & incorrupta conservata fuisse. Quod si constaret quod quidam viri magni credunt videlicet sepulturam esse symbolum resurrectionis, majoris momenti quam pręcedentia, argumentum inde pro coddituramortuorum haberi posset, verum sententiam illam solide probatam non invenio. Dixi me conditura corporum humanorum in universum damnare non audere, verum neque simpliciter eam approbare velim, quasi videlicet, res hæc extra omnem periculi aleam posita sit. Nam plurimum hic vanæ gloriæ studio à viventibus peccari posse (ut in cæteris quæ sepulturam spectant frequenter, & forte nusquam frequentius peccatur) nemo ut opinor dubitabit. Accedit quod conduturæ illæ corporum humanorum, præsertim ubi conditi sanctitatis nomine celebres sunt superstitioni nonnunquam serviant. Miraculo enim quandoque deputatur, quod corpora quædam post aliquot ætates integra reperiantur, cùm id aromatum viribus tribui possit. Quamvis id etiam ex alia quadam naturali causa quandoque oriatur. Sacchias loco supra citato cadavera à fulmine icta corruptioni obnoxia esse negat, nimirum quod sulphur, (ut quidam volunt) ipsis pro sale sit, vel quod, ut ipse censet, fulminis vi absumatur humidum, & sic siccitate introducta, difficulter putredo sequatur. Idem quoque, ex Cardano corpora veneno interfecta, non putrescere tradit, refertque mulierem, quæ ex venenato pomo interierat mortuam ita riguisse ut in petram tota videretur esse versa, nec venter ejus aut cultro aut gladio incidi posset. Commemorat quoque ex Pausaniç Eliacis lib. 5. militem qui ante 62 olympiadas mortuus erat, inventum, cujus vulnera adhuc recentia apparebant. Josephus de Acosta Hist. Nat. & Moral. lib. 3. c. 9. ait in novo

novo orbe loca esse in quibus iter facientes vento frigidiusculo & tenui (qui ibi spirat) facile enecentur, mortui vero haud facile putrescant.

II. Quæritur, *quid statuendum sit de cereis ardentibus quos Pontificii cadaveri apponunt, adeoque & de facibus in Sepultura Mortuorum apud ipsos usitatis? Resp.* Mos ille probari nequit. 1. Quia non ex sacris literis haustus est, nec ex praxi Prophetarum, aut Apostolorum aut ecclesiæ Apostolicæ, sed à gentilibus ad Christianos dimanavit ut alia multa. Gentes enim funeribus faces addere solitos fuisse testis est Virgilius Æneid. XII. ubi de funere pallantis agens ita inquit.

Arcades ad portas ruere, & de more vetusto funereas rapuêre faces: lucet via longo ordine flammarum, & late discriminat agros.

Nec non Seneca de Tranquillitate animi cap. 11. *Totiens*, inquit *in vicinia mea conclamatum est. Totiens præter limen immaturas exequias fax cereusque præcessit.* Res hæc ita clara est ut Bellarm. de Purgat. lib. 2. c. 19. responsurus ad canonem Concilii Elibertini quo prohibetur incensio cereorum de die in cœmeteriis, dicat, reprehendi & prohiberi eam cæremoniam, quia fiebat ex superstitione gentilium, qui putarent corpora mortua sentire aliquid. Vide quoque *Joan. Steph. de ritibus ecclesiæ lib. 1. c. 23. & Polydorum Virgilii lib. 6. c.* 10. 2. Quia accensiones cereorum, & facularum apud ipsos religiosa sunt ceremonia, iisque mysticæ significationes affinguntur ab ipsis. Fatetur hoc Bellarmin. loco paulo ante indicato, ubi ait, errore gentilium sopito, non esse malum ceremoniâ accendorum cereorum uti ad significandum animas vivere, & defunctos nostros esse filios lucis non tenebrarum. Idem habemus ex *Joh. Steph. Duranto lib. & cap.* jam indicatis & *Spondano cœmit. sacr. lib. 1. p. 3. c. 7.* 3. Displicuit hic mos Concilio Elibertino can. 34. ubi ait, *Cereos per diem placuit in cœmiteriis non accendi. Inquietandi enim sanctorum spiritus non sunt. Qui hæc non observaverint arceantur ab ecclesia communione.* Bellarminus ait reprehendi & prohiberi hanc cærimoniam quia fiebat ex superstitione gentilium, sed 1. absolute prohibet Concilium accensionem cereorum in cœmiteriis. 2. Pontificii superstitionem gentilium, sed 1. absolute prohibet Concilium accensionem cereorum in cœmiteriis. 2. Pontificii superstitionem superstitione commutarunt. vide porro hac de re *Rivetum Cathol. Orthodoxi Tract. 2. quæst.* 41. Ait Joannes Gerhardi Tract. de Morte n°. 102. in quibusdam Lutheranorum ecclesiis cereorum accensionem in usu esse in cœnæ celebratione, in novorum conjugum ad templum deductione, in funerum curatione, sed hoc inter ἀτοπήματα ecclesiarum Lutheranarum reputamus.

III. Quæritur, *an expediat, ut loculi atque sepulchra eorum qui virgines obierunt floribus & corollis ornentur? Resp.* Ambrosius Orat. de obitu Valen-

lentiniani, morem ornandorum floribus tumulorum vetustum esse docet: Inquit enim, *non ego floribus tumulum ejus adspergam sed spiritum ejus Christi odore perfundam. Spargant alii plenis lilia calathis, nobis lilium est Christus.* Nec non Hieronymus in epistola ad Pammachium de morte uxoris: *Cæteri*, inquit, *mariti super tumulos conjugum spargunt violas, rosas, lilia, floresque purpureos.* Deinde non tantum virginum, sepulchra floribus olim aspersa fuisse, sed & maritos conjugum suarum tumulos vario florum genere conspersisse ex dictis liquet: nunc autem loculis & sepulchris virginum non conjugatorum flores adhibentur. Ut autem propius ad quæstionem propositam accedam, censeo, tutissimum esse ut à tali loculorum & sepulchrorum ornatu abstineatur. Nam. 1. usus florum in sepulturâ mortuorum à gentilibus manasse videtur. Virgilius enim Gentiles eo ritu usos fuisse in mortuorum sepulturâ ostendit Æneidos 5. *Purpureosque* ait *jacit flores.* Et Athenæus lib. 15. c. 7. inquit Photon esse duplicis generis. Alterius quidem florem esse similem Hyacintho, Alterius vero quo utuntur in sepulchris esse decolorem. Mortuis etiam Lucianus Dialogo de luctu flores adhiberi solitos testatur. Nec non Cicero in Oratione pro Flacco. *Cujus* inquit, videlicet Antonii *damnatione sepulchrum L. Catilinæ floribus ornatum*, &c. Plin. Hist. Nat. lib. 21. c. 3. agens de Scipione, inquit, *Et jam tunc coronæ Deorum honos erant, & larium publicorum privatorumque ac sepulchrorum & manium.* Philostratus quoque amarantho sepulchra coronari solita fuisse auctor est. 2. Mos ille decorandi floribus loculos & sepulchra virginum tacitam sententiæ Pontificiorum ne præstantia virginitatis præ matrimonio approbationem continere videtur. Nam cum omnia apud pontificios, præsertim quæ spectant ad sepulturam fere religiosis cœremoniis & mysticis significationibus plena sint, dubitandum non videtur, quin floribus corollisque quas sepulturæ virginum adhibent aliis vero negant, dignitatem illam prætensam virginitatis præ matrimonio significari velint, cum tamen ea admittenda non sit. Status enim virginitatis in se consideratus statu matrimonii in se considerato sanctior non est. Uterque enim sic consideratus ex indifferentium numero est, quibus vel bene vel male quis uti potest. At vero si status uterque consideretur in ordine ad virtutes videtur status matrimonii statu virginitatis præferendus. Quia postquam peccatum in mundum ingressum est, conjugium medium factum est ad compescendas carnis ustiones. Quod si vero status uterque consideretur respectu personarum certis circumstantiis vestitarum, fieri potest ut status virginitatis statui matrimonii præferendus sit, verum id non nascitur ex statu virginitatis in se considerato sed ex circumstantiis talibus, cum per alias etiam fieri possit, ut huic aut illi personæ status matrimonii virginitatis statui anteponendus sit.

III. Quæ-

IIII. Quæritur, *quid statuendum sit de trinâ in viâ (quam quibusdam in locis Durandus Rationalis lib. 7. c. 35. n. 37. in usu esse ait) nimirum cum corpus ad sepulchrum defertur, statione?* *Resp.* Concedo, ubi qui portant cadaver fessi sunt ex onere, non illicitum esse quiescere, ne ipsi damnum auferant, at vero ut qui mortuum portant, & una cum ipsis qui funus comitantur, præcise ter quiescant, superstitiosum est. Quod porro patet, ex mystica significatione quam Durandus loco dicto trinæ hinc pausæ subesse ait. Inquit enim trina hac pausa significari, quod mortuus cum viveret in tribus specialiter se exercuit, videlicet in Dei dilectione, in charitate proximi & in custodia sui, sive quod in fide sanctæ Trinitatis vixit, atque vitam finivit 2. Ad repræsentandum quod dominus triduo in ventre terræ pausavit. 3. Ut, per tres diætas psalmodiæ, quæ tunc dicitur trina fiat ei absolutio tribus modis, scilicet cogitatione, verbo & opere commissis, & huc affert quod legitur. Exod. 3. *viam trium dierum ibimus in solitudine.*

V. *Quid sentiendum sit de portatione fulcrorum duorum prope funus, cum deportatur ad sepulchrum, quæ alicubi in usu est?* *Resp.* censeo omittendam esse. 1. Quia inter nos nullius usus est. 2. Quia ex papatu manasse videtur ut quo vigente loculus in iis prope sepulchrum, uti puto, deponebatur, donec pro defuncto sacrificium pontificium offerretur.

VI. *Quid statuendum sit de exequiis id est de comitatu quo funus ad sepulchrum deducitur?* *Resp.* Licitum esse ubi mortuus ad sepulchrum defertur, in solatium viventium, funus comitari, & ut ita fiat, ab iis ad quos cura sepulturæ pertinet, peti, nullus ut puto ambigit. Verum dubitatio aliqua esse potest, *utrum turba comitantium funus præcedere, an vero sequi debeat.* Ratio dubitandi esse potest, quia cum efferretur Abner, Joab cum populo præcedere feretrum jussus fuit, Rege Davide feretrum sequente 2 *Sam.* 3. 31. Deinde quia Polydorus Virgilius refert etiam apud alios populos turbam præcedere solitam fuisse. Vide eum de Invent. rerum lib. 6. c. 10. Denique quia in sepultura Regum & principum qui funus comitantur, partim præcedunt partim sequuntur, cum tamen in sepultura reliquorum nunc secus fiat. Turba enim comitantium feretrum subsequitur. *Resp.* In se hoc adiaphorum esse censeo, adeoque hic respiciendum quid consuetudo ferat. Ut enim in cæteris adiaphoris, à recepta consuetudine temere recedendum non est, sic nec hac in re, tum ne vanitatem nostram prodamus, tum etiam, ne aliis offendiculum objiciamus. Vide *Zeph.* 1. 8.

VII. Quæritur, *Quis situs mortuo respectu plagarum mundi in sepulchro sit assignandus?* *Resp.* Ait Durandus debere quem ita sepeliri ut capite ad occidentem posito pedes ad orientem dirigat, nimirum ut in ipsa positione quasi oret, & innuat quod de occasu festinet ad ortum; de mundo ad se-

 culum,

culum, puto legendum ad cœlum. Verum indifferens est, quo situ mortuus in sepulchro jaceat. Nihil enim hac de re in verbo Dei præscriptum est, nec respiciet Christus quem situs quisque in sepulchro obtineat, cum veniet ad judicandum vivos & mortuos, sed quomodo vitam finierit. *Beati qui moriuntur in domino* Apoc. 14. 13.

VIII. Quæritur *quid sentiendum sit, de usu aquæ benedictæ circa mortuos, nec non incensatione eorundem? Resp.* Pontificiis familiare est corpus defuncti, loculum sepulchrumque aquâ benedictâ aspergere: nec non corpus defuncti semel iterumque, sacrificulo thuribulum è manu ministri accipiente, incensare, ut videre est in *pastorali Mechliniensi* §. de officio sepeliendi mortuos; sed & hęc probanda non sunt. 1. Quia uti confectio aquæ benedictæ (de qua vide pastorale, Mechliniense, statim in initio) sic quoque usus ejusdem, cum adhibeatur ad supernaturales effectus, ad quos nec per naturam nec per institutionem divinam valet, superstitiosus est. 2. Legimus quidem Tabithæ corpus *Act.9.* lotum fuisse, sed aquâ benedictâ lotum fuisse, aut lotionem istam adhibitam fuisse ad fugandos dæmonas (quo fine à Pontificiis in sepultura usurpatur, uti testatur *Durandus Rationalis lib. 7. c. 35. n. 38.*) sacra scriptura non dicit. 2. Quia incensationes ejusmodi non tantum sunt actus otiosi, verum etiam superstitiosi, vide quæ *Joan. Steph. Durantus lib. 1. de ritibus Ecclesiæ,* disserit de mysticis significationibus incensi & thuribuli *lib. 1. cap. 9.* Item quæ Durandus habet de incendio quod mortuis adhibetur *Rationalis lib. 7. cap. 35. n. 38.* & denique *Pontificiale Romanum de virtutibus incensi c. de consecratione Ecclesiæ,* ex hisce enim habetur Pontificios incenso sine ulla auctoritate verbi Dei uti, ut typis quibusdam rerum spiritualium, & instrumentis ad effectus supernaturales. Fateor quidem posse res odoratas adhiberi ad dispellendum tetrum odorem qui forte ex cadavere diutius retento exspirat, emendandumque aërem, verum ea de re quęstio non est, sed de incensatione religiosâ.

IX. Quęritur *quid sentiendum sit de signo crucis quo Pontificii loculum, juxta pastorale Mechliniense ter consignant, dicente parocho vel ejus substituto, signo corpus hoc signaculo sanctæ crucis ut in die judicii resurgat, & vitam æternam possideat per Jesum Christum dominum nostrum. Resp.* Id ejusdem cum præcedentibus est notæ. Ubi enim Deus instituit loculos mortuorum signo crucis & quidem ter esse signandos, ut cadavera iis contenta resurgant & vitam æternam possideant? Non concessit Deus hominibus eam potestatem, ut pro libitu suo sacramenta vel sacramentalia instituant, vel rebus externis ad effectus supernaturales utantur; sed eos à verbo suo pendere jussit. Deinde iis qui in domino mortui sunt sufficit gratia Dei ad beatam resurrectionem, adeo ut nec præsentia signi crucis eam ullo modo promoveat,

veat, nec absentia impedire possit. Qui vero in impietate decessere, etiamsi vel crucium myriadibus signentur eorum cadavera, nihilo tamen feliciores erant. Dum vivitur, seminatur, quod postea metitur, qui seminat carni suæ, ex carne metet interitum: qui vero seminat spiritui, ex spiritu metet vitam æternam. Vide *Matth.* 28. 19. *Luc.* 16. *v.* 29. *Col.* 2. 18. 23. *Gal.* 6. *v.* 7. 8. Similis farinæ est quod *Durandus ait Rationalis lib.* 7. *c.* 35. *n.* 39. quod capiti hominis Christiani, quocunque loco extra cœmiterium sepeliatur, crux sit apponenda, ad notandum illum Christianum fuisse, quia diabolus hoc signum valde vereatur, & timeat accedere ad locum crucis signaculo insignitum. Nam nec per naturam habet signum crucis ut à diabolo timeatur, nec per institutionem divinam. Aliis armis opus esse ut fugetur dœmon monuit nos Apostolus *Eph.* 6. *v.* 10. & seqq. Certe si tam præsentaneum adversus diabolum signum crucis esset remedium, mirum foret non tantum Apostolum verum etiam totam scripturam illud præteriisse. Ait quidem Apostolus *Gal.* 6. *v.* 14. quod non gloriaretur, nisi in cruce domini, sed loquitur, de doctrina de Christo in cruce passo. Plura de signo crucis ejusque prætensa efficacia non addo. Si tamen quis ea de re plura velit, adire poterit disputationes *Cl. & Rev. Collegæ mei D. Gisberti Voetii de Staurolatria.*

x. Quæritur, *quid sentiendum sit de iis, qui cum mortuus tumulatur, ad tumulum nudis capitibus stant? Resp.* mos hic natus est ex errore Pontificiorum, pro mortuo quem sepeliunt, precari solitorum: Unde etiam apud plerosque reformatos sensim exolescit. Nec immerito. Nam cum ipsi pro mortuis non oremus (qui pro ipsis orandum non est) videndum est ne gestum illum orantium retineamus, ne cum pontificiis colludere videamur. Nec est quod hic quispiam dicat, quod, dum ita facit, pro se ipso aliisque viventibus, occasione tumulationis cui adest, precetur, nimirum ut Deus spiritu suo perpetuam mortis venturæ meditationem in ipso aliisq; operetur ut sese tempestive ad eam præparet: Quamvis enim ita esset, oratio talis, cum sit privata, non publica, & aliis præsentibus fiat, sine externis gestibus peragi debet, tum ne peccetur in illud Christi *Matth.* 6. *v.* 5. tum etiam ne aliis (cum mente non voce oretur pro mortuo orare videaris, aut cum pontificiis colludere. Ab omni specie mali cavendum esse monet Apostolus 1 *Thess.* 5. *v.* 22.

xi. *Quid statuendum sit de ritu apud quosdam populos usitato, quo in sepulchra una cum mortuis aurum argentumque & vestes atque alia quæ ad eos pertinuerant inferebantur, & forte adhuc quibusdam in locis inferuntur? Resp.* Refert *Josephus de Acosta Mexicanorum* regibus & magnatibus morientibus, mactari solitos fuisse ipsorum ministros, nimirum, ut eorum consortio & ministe-

ministerio post hanc vitam beatiores essent, nec non sepulchris ipsorum si sepeliebantur, (nam quidam etiam cremabantur) illatam fuisse magnam vim auri, argenti; unionum vestisque pretiosæ, ne videlicet post hanc vitam inopia premerentur. Idem commemorat Peruvianos solitos fuisse mortuorum oribus manibusque & vestium finibus (nam novis vestibus induti sepeliebantur) argentum inserere, quia credebant animas eorum post mortem oberrare & famem sitimque perpeti, atque aëris injuriis obnoxias esse, vide *eum Hist. Nat. de Moral. cap. 6. & 7. & 8. Josepus Antiq. lib. 7. c. 12.* narrat Davidem à Solomone sepultum fuisse, illatis in monumentum ejus maximis divitiis: verum tamen morem istum probandum non censemus. Nam 1. mortui talibus non indigent; usus enim harum rerum ultra præsentem hanc vitam non extenditur. 2. Monet Christus ut amicos nobis faciamus ex mammona iniquitatis, quod non fit ubi vestes, aurum, argentum, una cum mortuis sepeliuntur. 3. qui ita cum mortuis sepeliunt, aurum, argentum, vestes, furibus occasionem objiciunt sepulchra aperiendi, & quod ibi repositum est, auferendi. Huc facit quod refert *Barnabus Brissonius de expilato sepulchro Cyri. Vide eum lib. 1. de regio Persarum principatu circa finem.* 4. Etiam hostibus occasio datur, ubi irrumpunt, sepulchra rimandi, ossaque defunctorum disjiciendi, ut avaritiam expleant. Nam etiam milites Vespasiani cum comperissent Judæos transfugas, aurum quod haberent deglutitum, postea egestum requirere, miseros occidere, ut aurum quod forte in ipsorum visceribus esset, raperent, vide *Josephum de Bello lib. 6. c. 15.* ubi ait una nocte duorum millium patefacta fuisse viscera. huc quoque pertinent quæ idem auctor recenset ejusdem operis lib. 7. c. 17. juxta distinctionem Latinam. 5. Fovetur hac ratione superstitio, quasi videlicet, res hujus mundi, mortuis prodesse possent. Nec refert quod Salomo à Josepho dicatur, magnas monumento patris intulisse divitias. Nam 1. Josephi testimonium hac in parte omni exceptione majus non est. 2. Non omnia quæ Salomo fecit probanda sunt. 3. Forte hoc fecit Salomo, (si fecit) ut tutius eo loco, divitiæ in casum necessitatis conservarentur. Magni quoque pretii non est, quod fere soleamus mortuos ubi loculo imponunter, indusio induere. Id enim non mortuorum sed vivorum causa fit, & præcipue ne si, aliquando retegantur, partes corporis quæ tegi solent & debent, viventium oculis pateant.

XII. *An expediat campanas aliquo mortuo pulsari? Resp. Durandus Rationalis lib. 4.* Campanis & iis quæ ad eas pertinent, nec non strepitui per eas excitato, varias attribuit mysticas significationes, & aliquo moriente campanas debere pulsari ait, nimirum ut populus audiens oret pro illo. Additque pro muliere bis debere pulsari, pro viro ter, pro clerico vero totjes

toties quot habuit ordines. Quare autem bis mortuâ muliere, mortuo viro ter sint campanæ pulsandæ, qui volet apud ipsum loco dicto videat. Omnes *ad ultimum* campanas impellendas ait, ut populus noverit pro quo sit orandum. Pulsandas etiam campanus affirmat, quum mortuus ducitur ad *ecclesiam*, & *de ecclesia* ducitur ad tumulum. Vide quoque *Joann. Steph. Durantum de ritibus Ecclesiæ lib. 1. c. 22.* qui etiam, cum Durando campanas pulsari ait, ut populus oret pro defunctis. prætereieram quod Pontificii campanis suis vim fugandi dæmonas attribuant, ut videre est apud Durandum & Durantium locis paulo ante indicatis. Hisce præmissis propius accedo ad quæstionem propositam, & dico 1. Consecrationes campanarum earumque mysticas significationes superstitiosas esse. Quia omni verbo Dei destituuntur. Dico 2. Non esse pulsandas campanas ut populus excitetur ad orandum pro defunctis. Nam 1. carent istæ orationes testimonio verbi Dei. Nam quod affertur à Pontificiis ex *2 Macch. 12. v.* 44. nullius pretii est. Quia liber ille Canonicus non est. nec valet quod à quodam adducitur ex *2 Timoth. 1. 18.* quia inde probari non potest Apostolum pro mortuo vel mortuis precatum fuisse. 2. Orationes tales sunt inutiles. Nam fidelium animæ mox à morte ad Deum in æternam beatitudinem concedunt, impiorum vero in infernum; vide *Luc. 16. v. 22. 23. & 23. v. 43. 2 Cor. 5. 8. Phil. 1. 23. Apoc. 14. v. 13. Judæ v. 7.* Statuunt quidem Pontificii esse animas fidelium quæ deferantur ad locum quendam subterraneum, (quem purgatorium vocant) ut ibi per tormenta purgentur, iisque prodesse suffragia viventium; verum purgatorium illud commentitium esse à nostris abunde ostensum fuit. Possunt inter alios ea de re videri *Calvinus Instit. lib. 3. 3. c. 5. Sadeel de vera peccat. remiss. adversus hum. satisfactiones*, *Chamierus Panstratiæ Tom. 3. lib. 26. Martyr. loc. comm. classe 3. c. 9. §. 11.* & sequentibus. *Chemnicius exam. Conc. Trident. p. 3. ad decretum de purgatorio. Amesius Bellarm. Enervati Tom. 2. lib. 5.* Dico 3. Frustra pulsari campanas ad diabolos aut à cadavere, si id sibi propositum habent Pontificii, aut aliunde fugandos. Vide ea quæ supra de crucibus dicta sunt. Dices experientiam ostendere strepitu campanarum fugari dœmonas. Narrat enim *Martinus del Rio disquisitionum magicarum lib. 2. quæst. 16.* Lucretiam quandam, quæ ex congregatione magorum domum deportabatur, cum audiretur matutinus campanæ pulsus quo populus ad orandum vocaretur, subitò à dæmone depositam fuisse, & *lib. 6. c. 2. sect. 3. quæst. 3.* diabolum monacho cuidam ex monasterio suo fugam meditanti apparuisse, eumque ad fugam animasse, at vero uno ictu scala à priore percussa, in fugam actum fuisse, eumque se in proximas latrinas demersisse. Addit idem maleficas quotidie fateri, diabolos qui eas vehunt; audito campanæ signo, ipsas in

terram dejicere, & fuga trepidos dilabi. *Resp.* 1. Cum Papatus fabulis scateat, merito exempla hæc aliaque hisce similia nobis suspecta esse possunt. 2. Si vera sunt, inde tamen non habetur quod prætenditur. Diabolus veterator est, qui metuere se fingit, ut superstitione animos hominum occupet. Vide quæ *Josephus Antiq. lib. 8. c. 2. de Eleazaro quodam narrat.* 3. Testimonio maleficarum, ut quæ sese diabolo in servitutem dedere, standum non est; & quamvis verum esset quod ajunt nimirum diabolum audito campanarum sonitu onus infaustum dejicere, minime tamen inde probatur id per verum, non autem simulatum metum fieri. Dico 4. probandum non esse pulsationem istam campanarum, quæ diebus aliquot ante sepulturam defuncti, nimirum si dives est, in quibusdam reformatæ religionis locis adhuc obtinet, & à quibusdam reformatæ religionis hominibus usurpatur. 1. Quia hac ratione cum Pontificiis videmur colludere. Cavendum autem est ab omni specie mali 2 *Thess. 5. v. 22.* 2. Quia fieri potest, ut qui id faciunt, Pontificiis suspicionem injiciant, quod licet se reformatos simulent, papatum tamen intus foveant, aut saltem ei non magnopere adversentur. 3. Ea ratione Pontificiis, ut credibile est, sæpe occasio objicitur orandi pro mortuis. 4. Infirmis hoc pacto scandalum objicitur, imo nonnulli, cum abhorreant ab ista consuetudine ut papismum redolente, reluctante conscientia, metu contemtus abrepti, morem istum sequuntur, quod peccatum est *Rom.* 14. 5. Legimus Hiskiam 2 *Reg.* 18. 14. Serpentem æneum, olim jussu Dei factum, cum populus eo ad superstitionem abuteretur, confregisse, nobili exemplo posteris relicto, de tollendis superstitionis occasionibus, cui obstetricatur etiam campanarum illa pulsatio, occasione funeris à quibusdam nostrorum & Pontificiis usitata. 6. Frequens ille & diuturnus campanarum fragor qui excitatur cum multi ex divitibus moriuntur, ægrotis circa campanilia habitantibus, haud leviter incommodat. At vivis, propter mortuos, ut temere noceamus æquum non est. 7. *Synodus ecclesiarum Hollandicarum & Zeelandicarum anno* 1574. *Dordrechti habita censuit art. 52.* pulsationes campanarum mortuorum causa institutas ubique abrogandas esse. Objicitur, id fieri in honorem mortuorum, non autem ad superstitionem. *Resp.* Tanto nobis esse non debet prætensus ille mortuorum honor, ut propterea incidamus in incommoda quæ jam dicta sunt. 2. Honeste mortui sepeliri possunt, etiamsi fragor ille campanarum non excitetur, uti ex multis Belgii locis liquet. 3. Eadem ratione à reformatis in usum revocari poterit cereorum accensio ad funus, & facularum ubi sepeliendum est, nimirum si aliquis, præsertim inter magnates, exemplo suo præeat. Objicitur 2. ex pulsatione ista commodum redire ad tenuiores & ad reparationem templorum. *Resp.* 1. etiam iis locis, ubi tales cam-

campanarum pulsationes, non obtinent, tenuiores sunt & templa, neque tamen tenuiores propterea mediam patiuntur, aut templa concidunt. 2. Potius cogitandum erat de minuendis sumtibus sepulturarum quam de augendis. Nam omnibus notum est, quam non gratis quibusdam in locis mori liceat. 3. Non est faciendum malum ut eveniat bonum. Dico, quinto, si campanæ causâ mortuorum pulsandæ sint, hoc solum faciendum videri, ut populus ad deductionem funeris convocetur, ut alicubi in Belgio fit. Quamvis ne id quidem plane necessarium videatur. Nam multæ sunt urbes in quibus sine ullo incommodo, ubi mortuus ad tumulum portandus est, nullæ campanæ impelluntur, huc accedit quod convivia sine pulsatione campanarum, hospitibus complentur, & collegia varia citra campanarum pulsationem coëunt.

XII. Quæritur *quid statuendum sit de concionibus funebribus quæ vel nondum sepulto mortuo vel iam sepulto alibi habentur. Resp.* Memorat *Bullingerus Sermonum Decade* 5. *Serm.* 10. moris esse apud Helvetios, ut dum in loco Sepulturæ destinato deponitur funus & telluri mandatur corpus, fiant preces ab his qui deducunt funus, gratiasque agant quod in vera fide ex hoc sæculo evocarit mortuum, orentque dominum, ut ipsos quoque vera fide illuminatos mature ad se transferat. Præterea ut in cœtu ecclesiæ publico cum honore recitetur demortui fratris vel demortuę sororis nomen, omnesque admoneantur sortis suæ, & maturæ se morti præparent. Præterea diversæ ecclesiarum Belgicarum Synodi diataxibus suis circa sepulturam mortuorum ostendunt, etiam morem habendarum concionum funebrium in hisce provinciis obtinuisse. Denique *Joannes Gerhardi tract. de Morte* §. 89. inter ritus in Ecclesiis Lutheranis observari solitos circa sepulturam mortuorum, etiam numerat conciones funebres haberi solitas cum id ab amicis petitur, Verumtamen satius est ut ejusmodi conciones omittantur. 1. Quia cum fere nusquam se magis prodat superstitio, quam ut ex talibus concionibus etiam nascantur preces pro defunctis, præsertim cum conciones tales, suę comitentur preces, nec non cantus ecclesiasticus, vide *Joann. Gerhardi* loco paulo ante indicato. Unde enim putamus preces pro defunctis invaluisse, nisi ex talibus initiis. 2. Quia Pontificii, præsertim simpliciores percipientes concionibus talibus conjunctas preces, nec an pro vivis an pro mortuis fiant discernentes, in errore suo de precibus pro mortuis fundendis confirmantur. 3. Conciones ejusmodi fere degenerant in laudationes defunctorum; at inde multa incommoda oriri possunt. Nam 1. fieri potest ut laudentur tales qui nihil unquam laudabile gesserunt, præsertim si aut nobilitate generis, aut in dignitate constituti fuerint, potentesque relinquant hęredes aut amicos. Dices pastoribus videndum esse, ne indignos

lau-

laudent. Resp. 1. At quid si tamen pastor, officii sui non satis memor, spe sive metu impulsus, id tamen fecerit, nonne ministerium turpiter prostituetur & grave scandalum dabitur? 2. nonne fieri poterit ut pastor ignarus sceleris à viro commissi, (quod tamen alicui innotuerit,) mortuum laudet. & occasionem præbeat suspicandi ipsum vel pretio corruptum, vel metu laudes ab ipso extortas esse? 3. Quod si pastor, indignum non laudaverit, propinqui ejus, præsertim si potentes sunt, injuriam sibi factam judicabunt, & de vindicta cogitare poterunt. At omnia hæc evitari possunt abrogatis concionibus funebribus. 4. Fieri potest ut negligantur laudes pauperculorum, qui tamen pie & sancte, & exemplariter vixerint. Neque enim ubique ubi conciones funebres habentur, nullo discrimine habentur. At quam turpe est pastori decantare laudes divitum, & potentium, sæpè pietate pauperibus inferiorum, pauperum vero laudes negligere? Quis neget hanc esse prosopolepsiam? Atque inde grave scandalum concitari, nimirum dum pauperes vident virtutes suas sordere, potentiorum vero in aperto poni. Dices omnes posse impetrare ut defunctis amicis, conciones funebres habeantur. Resp. 1. An id ubique verum, præsertim respectu pauperculorum sit, nescio. 2. An omnium pro quibus habentur conciones funebres eadem ratio habeatur, alii considerent. 4. Conciones ejusmodi funebres præcepto divino exemplisque prophetatum & Apostolorum destituuntur. 5. Synodus Ecclesiatum Hollandicarum & Zeelandicarum habita Middelburgi Zeelandorum An. 1574. art. 52. conciones funebres abrogandas censuit. Verba Synodi sunt, *de concionibus funebribus statutum est magna cum prudentia habita ratione ædificationis ecclesiæ; ubi in usu sunt, esse abrogandas: ubi vero introducta non sunt, non esse introducendas, ad evitanda pericula & superstitiones quæ inde manant, quapropter etiam censemus, pulsationes campanarum circa sepulturas mortuorum ubique debere abrogari.* Simile est judicium Synodi Nationalis quæ Dordrec. celebrata fuit anno 1578. Articulo enim 58. ita loquitur: *propterea quod usus concionum funebrium periculosus est, censemus non esse introducendas ubi introducta non sunt. Verum ubi in usu sunt, & ministrorum sufficiens numerus est, una cum senioribus judicantium non inutiles esse, tolerabuntur, donec sine scandalo abrogari poterunt. Sed tamen sub hac cautione, nimirum ut magis formam habeant extemporaneæ admonitionis, quàm concionis quæ precibus inchoatur & concluditur. Deinde etiam ne in iisdem defunctorum laus deprædicetur. Muneris quoque ministrorum erit ut curam gerant, ut usus campanarum qui in papatu tum aliquo è vivis excedente tum etiam tempore sepulturæ obtinet, removeatur.* Eadem est sententia Synodi Nation. Middelb. Zeeland. habitæ an. 1581. Art. 48. *Ubi conciones funebres non obtinent, non instituentur; At vero iis in locis ubi receptæ sunt, dabitur*

opera ut mediis maximè idoneis abrogentur. Synodus Nationalis quæ an. 1619. Dordrechti habita fuit art. 65. eodem modo loquitur. Zepperus Politiæ Ecclesiasticæ lib. 1. c. 15. licet concedat usum concionum funebrium, ἐγκωμιαστικῶς tamen vel πανηγυρικῶς repudiat, tum quia non omnes ita vivunt ut laudari mereantur, tum quia inde nihil exspectandum est, quam si quispiam prætereatur, qui laudari dignus sit, querimoniæ & in ministrum invidia & obtrectatio. Sed etiamsi tollerentur laudes defunctorum, manet tamen periculum superstitionis præsertim iis in locis ubi magna est Pontificiorum frequentia. Deinde quam difficile sit conciones tales habere sine digressionibus ad laudes defunctorum satis, ut puto experientia multis in locis docuit & ipse Zepperus ibidem ostendit cum ait; *Sin tanta defuncti in Ecclesiam, Remp., patriam, proximum, aut pauperes exstent beneficia, vel tanta in eo fulserit pietas, ut sine ingratitudine, & erga Deum & defunctum nota, silentio hæc preteriri & una cum defuncto sepeliri non possint aut debeant; etiam, quam fieri potest verecundissime hoc fiet, isque potissimum Scopus præfixus sit; ut Deo hoc nomine agantur gratiæ, & superstites ad æmulationem tantæ virtutis, pietatis; & benemeritorum exstimulentur.*

XIII. Quæritur, *quid statuendum sit de formulâ quadam* εὐχικῇ *in orationibus funebribus teste Joan. Gerhardi apud Lutheranos usurpari solita, nimirum, Deus det ei pacatam quietem & beatam ad vitam resurrectionem: adeoque & aliis isti similibus, quibus quidam cum de mortuis est sermo, utuntur, dicentes, Deus habeat ejus animam, aut Deus benefaciat ipsius manibus? Resp.* Ab ejusmodi formulis abstinendum censeo. 1. Quia Pontificii mortuis optant quietem & pacem propterea quod credunt animas fidelium, saltem multorum, mox à morte purgatorii flammis excipi. At vero abstinendum nobis est ab ejusmodi formulis, quibus errorem approbare videri possimus. Formulæ illæ per se consideratæ (quidquid sit de sensu utentium) denotant eos de quibus loquimur, nondum quietem adeptos, aut resurrectionis beatæ securos esse, adeoque simplicioribus errandi occasionem objiciunt. 3. Formulis talibus Dei homines in verbo Dei nusquam utuntur, ut nec æquipollentibus, *Joannes Gerhardi tamen Tract. de Morte* §. 87. primam illarum formularum, quantum percipere possum, tueri conatur, eamque in orationibus Funebribus usurpari ait, ut sit publicum testimonium de requie & salute pie defuncti, cui de hac salute gratulemur. 2. Ad consolationem lugentum. 3. Ad declarationem pii affectus erga defunctum: verum non est quæstio utrum quis formulâ tali, aliave simili utens de statu defuncti recte sentire possit; neque an formula talis adhibita mitigatione & commoda interpretatione sanum sensum, (quod nunc non examino) recipere queat, sed utrum expediat, ut formulâ eâ; aliave simili εὐχικῇ, ubi de mortuis

 sermo

sermo est, utamur; præsertim postquam dogma illud Pontificium de Purgatorio cum annexis orbem perturbavit. Non expedire autem, ex præcedentibus patere arbitror. Quod si aperire libet quid sentiamus de salute pie defuncti, aut consolari lugentes, piumque erga defunctum testari affectum, cur non ita loquimur, ut sine interprete intelligamur? Non puto verba deesse quibus clare significemus, quid de statu pie defunctorum sentiamus, lugentes consulemur, aut quibus pium affectum erga pie defunctum ostendamus. Vide *Calv. Epist.* 366.

De Sepultura Mortuorum, Pars tertia. Quam D. CAROLUS *de* MAETS, *p.m. Theologiæ cum viveret, Professor eximius & Ecclesiæ Pastor vigilantiss. conscripserat & ad editionem parârat. Quamque nunc Favente Deo Opt. Max. Sub præsidio*, D. GISBERTI VOETII, *SS. Theolog. Doct. ejusdemque facultatis in inclyta Acad. Ultraj. Profess. ac ibidem in Ecclesia Pastoris vigilantissimi. Publico examini subjicit*, STEPHANUS SZATTHMARI *Ungarus. Ad diem* 10. *Maij.*

SEquitur nunc ut de adjunctis quibusdam sepulturam consequentibus præcipuè agamus.

Quæritur ergo 1. *Quid judicandum sit de filicerniis, id est conviviis, quæ exhiberi solebant, à propinquis defuncti post ejus tumulationem*? *Resp.* Gentiles sepulchris mortuorum apponebant cibos ad placandos manes justaque solvenda defunctorum umbris. Iliad. ψ multa cum Patroclo animalia cremata legimus. Æneid. 6. Sepulchro Polydori lac & sanguinem additum fuisse Poëta canit. Hisce similia habet Æneid. 5. agens de sepulchro Anchisæ. Ex Ovidio aliisque inter veteres similia haberi possunt, quæ prætereo. At præterire non possum quod refert Josephus de Acosta hist. Natur. & moral. lib. 5. c. 7. videlicet fere per totam Indiam Occident. gentibus in more positum fuisse ut in sepulchris cibum potumque apponerent. Præterea etiam apud Gentes aliquo sepulto convivia celebrari solita fuisse patet ex Homero Iliad. ω in descriptione funeris Hectorei. Nec non ex Varrone, quem citatum vide à *Joh. Andrea.* Quem stet de Sepultura veterum disp. 7. ubi quoque nonnihil de visceratíonibus apud Romanos, habet. Videri quoque potest, *Spondanus lib.* 1. *p.* 3. *c.* 17. *cæmiteriorum sacrorum.* Tempore Augustini in Africa & alibi ad memorias sanctorum pultes, panis & merum afferebatur, atque ex his convivia lib. 6. c. 2. Matrem suam Monicam interfuisse ait. Idem eadem de re agit de Civitate Dei lib. 8. c. 27. Hisce præmissis.

missis dico non expedire, ut ejusmodi convivia exhibeantur. 1. Quia convivia talia superstitioni gentilium sunt similia. Vide *Augustin. Confess. lib. 6. c. 2.* 2. Quia Pontificii ex conviviis veterum Christianorum, de quibus paulo ante dictum fuit, probare conantur, orationes suas pro mortuis, & ipsi similia instituunt atque ex iis cibum & potum mittunt ad pauperes & religiosos, ut pro anima defuncti orent. Vide *Bellarm. lib. 1. de Purgatorio c. 3.* 3. Quia convivia talia testimonio verbi Dei carent, & exemplis. 4. Quia molestum est iis, qui in luctu versantur, occupari in apparandis conviviis, ut quę non lugentium sed lætantium negotium sunt. 5. Sæpe accidit in talibus conviviis ut hospites cibo & potu exhilarentur, & vino incalescant, adeoque lugentium dolorem augeant: quippe qui videant propinquos aut familiares suos, calamitate suâ non affici, nec flere cum flentibus, sed potius ridere contra præceptum Apostoli *Rom. 12. vers. 15. Hebr. 13. vers. 3.* 6. Quia per talia convivia impensæ funebres non parum augentur magno sæpe cum viduarum & orphanorum incommodo. Videndum autem potius erat ut minuerentur: utpote quæ etiam sine talibus conviviis, dum nemo alteri cedere cupit, & alias ob causas, satis, immo nimis magnę sint. 7. *Ambrosius lib. de Helia & Jejunio c. 17.* convivia ex cibis ad memorias martyrum allatis instituta improbavit, & inhibuit Mediolani: ut docet *Augustin. confess. lib. 6. c. 2.* Nimirum ne ulla occasio ingurgitandi se daretur, & quia ista quasi parentalia superstitioni gentilium essent similia. Et ipse Augustin. lib. 8. de Civitate Dei c. 27. ait, quod talia convivia à Christianis melioribus non celebrarentur, & in plærisque terrarum non esset talis consuetudo. Vide eundem quoque enarrantem, quomodo sese multi gesserint dum ejusmodi convivia celebrarent *lib. 1. de Moribus Ecclesiæ c. 34.* Vide quoque *Synodum Arelatensem tertiam c. 5.* Nec non canonum in septima Carthaginensi ex præcedentibus Aphricæ conciliis recitatorum vigesimum septimum. Hæc sufficere videri possent ad determinationem quæstionis propositæ, nisi obstare viderentur loca quędam Scripturæ, quæ talibus conviviis favere cuipiam videri possint. Quo circa verbo ad ea respondendum est. loca itaque illa exstant. *2. Sam. 3. 35. Jer. 16. v. 6. 7. Ezech. 24. v. 17.* & *Tobiæ 4. v. 18.* Verum non difficilis est responsio. Quantum enim ad primum is meo judicio nihil ad rem facit. Nam 1. Sensus loci non est, accessisse, populum ad Davidem, ut eum ad epulum funebre invitaret, sed monuisse ut cibo aliquo se refocillaret, ne nimia illa tristitia & consternatio quam conceperat ex cæde Abneris ipsi noxia esset. 2. Dicitur versu eodem Davidem non admisisse admonitionem istam populi; adeoque etiamsi tum epulæ illæ funebres in usu fuissent, probari non posset, eas à Davide approbatas fuisse, sed potius contrarium inde haberetur; ut

 qui

qui non convivio funebri, sed jejunio claudendam sepulturam Abneris censuit: quomodo quoque jejunio prosecutus fuerat cędem Saulis & Jonathanis, ubi ea ipsi innotuisset. 2 *Sam.* 1. *v.* 12. quod etiam Jabescitæ fecerant, longius tamen tempus jejunio dantes. Vide 1. *Sam.* 31. *v.* 13. Quantum ad alterum; eo non commendantur convivia, de quibus agimus, sed tantum quid moris tunc esset explicatur. Non commendari autem ibi morem illum de quo agitur, patet, quia ibidem recensetur, quod Judæi etiam tum propinquo aliquo amisso, pro illo sibi cæsuram atque calvitium inderent, quod tamen Deus vetuerat *Levit.* 19. 27. & 21. 5. *Deut.* 14. *v.* 1. Neque agitur de conviviis quæ propinqui defuncti aliis instruerent, verum de prandio cœnâve ad quam ab aliis vocabantur, qui ob mortem propinqui lugerent: Locus Ezechielis præcedenti similis est. Locum ex lib. Tobiæ desumptum quod attinet is græce ita sonat ἔκχεον τοὺς ἄρτους σου ἐπὶ τὸν τάφον τῶν δικαίων, καὶ μὴ δῷς τοῖς ἁμαρτωλοῖς, in vulgata vero latina sic redditur, *panem tuum & vinum tuum super sepulturam justi constitue, & noli ex ea manducare & bibere cum peccatoribus.* Verum 1. liber hic apocryphus est, ut à nostris adversus Pontificios sæpius ostensum fuit. 2. Ostendi nequit hic præcipi ut convivia de quibus hic agimus instruantur, nedum quod sensus ejus sit, quem vult Bellarminus videlicet, instruendum esse convivium, pauperesque vocandos, ut ipsi post acceptam eleemosynam orent pro animabus defuncti. Quidni enim dicemus præcipere Tobiam filio ut justorum defunctorum propinquos mensæ suæ adhiberet, nimirum ut eos recrearet & consolaretur. 3. Etiamsi auctor hujus libri silicernia laudasset, mirum id non foret, quod & alia in eo occurrant non probanda. Quale illud est quod traditur ab Angelo, juxta auctorem libri illius cap. 6. v. 1. De adolendo corde & hepate piscis à Tobia juniore capti, ad fugandos dæmonas in perpetuum. Id enim tale est, ut nullo tectorio incrustari possit. Pugnat enim cum iis, quæ à Domino nostro Christo Jesu traduntur. *Matth.* 12. *v.* 43. & 17. *v.* 21. Vide latius hac de re *Joan. Rainoldum in Cens. lib. Apocryph. prælect.* 46. & 47. quamvis autem improbem apparatum conviviorum à propinquis defuncti post ejus tumulationem exhibendorum: nolo tamen ita morosus esse ut censeam eos qui ad deducendum funus ad sepulchrum advocati peregre advenere, ubi non habent à quibus recipiantur, à propinquis defuncti domo excludendos esse, aut hospitalem ipsis denegandam. Nam silicernia ita improbo, ut tamen humanitatem & hospitalitatem non damnem. Potest hospes benigne excipi, etiamsi non convocetur turba hominum una cum ipso epulatura.

II. Quæritur. *Quid statuendum sit de panibus qui à Pontificiis post tumulationem in pauperes distribui solent? Resp.* Certum est pauperibus benefaciendum

endum esse. Verumtamen morem istum probandum non censeo. Nam 1. originem duxit ex more veterum ab Ambrosio Mediolani abrogato & à melioribus Christianis teste Augustino, servari non solito, ex cibis ad memorias martyrum allatis convivia instituentium & inde partes aliis mittentium. 2. Faciunt id Pontificii teste Bellarmino, ut eos quibus panes conferuntur, invitent ad precandum pro anima defuncti.

III. Quæritur. *Quid statuendum sit de consuetudine quæ alibi obtinet, qua in templis quæ nunc cæmiteria fere ubique sunt, post concionem panis butyrumque in pauperes distribuitur, nimirum ex reditibus quibusdam ad eum finem à quibusdam legatis? Resp.* Censeo morem eum vix posse excusari. 1. Quia distributio talis tali loco & tempore facta, magnam similitudinem habet cum more quorundam veterum parentalia gentilium redolente, cibos quosdam ad memorias martyrum adferentium. 2. Quia vix dubitari potest, quin ii, qui primi testamentis suis ut eo loco & tempore ex legatis cibi illi distribuantur instituêre, ea ratione tum pauperes qui ipsorum beneficio cibos illos accepturi essent, tum alios excitare voluerint ut pro ipsorum animâ precarentur. 3. Quia probabile est Pontificios qui cibos accipiunt, occasione loci invitare ut pro animabus eorum, quorum beneficio cibos illos accipiunt, orent. Præstaret ergo meo judicio ut alio loco cibi tales in pauperes distribuerentur, ne videlicet superstitionibus occasio præberetur.

Requiritur nunc ut ad adjuncta quædam sepulturæ generalia, id est quæ eam antecedunt, comitantur, & consequuntur, transeamus.

Quæritur ergo 1. *Quid statuendum sit de luctu ob mortuos? sive an licitum sit lugere mortuos? Resp. Aff.* 1. quia Apostolus 1. *Thess.* 4. *v.* 13. non simpliciter vetat lugere mortuos; sed tantum modum lugendi. Etenim non vult, ne contristemur, sicuti reliqui qui spem non habent. 2. Quia legimus Christum ob Lazarum, licet suscitandus esset, lachrymatum esse, *Joan.* 11. 35. nec non ob excidium Hierosolymitanis obventurum *Luc.* 19. 41. 3. Huc quoque faciunt exempla sanctorum. Abrahamus luxit Saram conjugem, *Gen.* 37. *v.* 34. 35. *Levit.* 10. *vers.* 6. 7. concessit Moses Israelitis ut deflerent casum Nadabi & Abihu filiorum Aaronis, tantum prohibuit Aaronis filiisque ejus superstitibus nudationem capitum & lacerationem vestium suarum, nimirum quia *oleum unctionis super eos esset.* *Num.* 20. *v.* 29. dicitur tota domus Israelis Aaronem è vivis ereptum flevisse triginta diebus, sicuti quoque ob Mosen *Deut.* 34. 8. Idem Samuele mortuo ab Israelitis factum memoratur 1. *Sam.* 25. 1. David 2. *Sam.* 1. 17. Saulem & Jonathanem deflevit, ut etiam Absalomum filium suum 2. *Sam.* 18. 33. Jeremias lamentatus est propter Josiam dixeruntque omnes

 musici

musici de musica in lamentationibus suis de Josia dicta *2 Chron.35.v.25.* Religiosi quidam viri plangorem magnum super Stephano, quem extulerunt, edidisse memorantur *Act.8. v.2.* 4. Licitum est tristari ob malum quod propinquo aut amico evenit, modo ne tristitia sit inordinata. At vero mors propinquorum & amicorum malum quoddam ipsorum est. Quia licet piis mors per Christum transitus sit in meliorem vitam, tamen in se mala est, quia est destructio naturæ, unde eam omnes naturâ, uti in se est, & considderatam reformidant, & Apostolus eam *1 Cor. 15.26.* ultimum hostem vocat. 5. Licitum est lugere propriam calamitatem. At vero calamitas quędam est orbari propinquo amicove dilecto. Per mortem enim ipsorum consortio, alloquiis; & officiis privantur. 6. Licet tristari ob calamitatem aliorum nobiscum in mundo viventium, præsertim publicam. At vero mors multorum multis sæpe, imo toti alicui Reip. aut Ecclesiæ calamitosissima sæpe est: patet id ex interitu Josuę, Josaphati, Jojadæ, Hiskiæ, Josiæ & aliorum multorum; 7. Storgæ à Deo naturæ sunt inditę; non vult ergo Deus, (nam ipse opus suum non damnat) ut eas exuamus, sed ita moderemur ne inordinatæ evadant, Atqui storgæ illæ hominem stimulant, ad luctum propinquo aliquo amisso; ut vel ex ipsis bestiis patet, in quibus sensum doloris videmus, ubi aut compare suo aut pullis orbantur. Videntur tamen quædam in contrarium objici posse, quare ad ea paucis est respondendum. Primo ergo objicitur, quod sanctorum moderationi contrarium videatur lugere mortuos. Poscit enim ea ut sese placide divinæ voluntati submittant. *Resp.* Non omnis luctus ob calamitatem sive suam sive alienam pugnat cum moderatione debita, sed inordinatus tantum, id est, talis qui cum murmuratione, adversus Deum judiciorum ejus accusatione, aut cum diffidentia desperationeve conjunctus est. Nam & Christum graviter tristatum fuisse, ob poculum quod ipsi bibendum erat legimus *Matth.22. Heb.5.* Cum tamen in eo nihil inordinatum fuerit. 2. Objicitur, quod David cum ipsi indicatum esset filiolum ipsius mortuum esse, se laverit, atque unxerit, & vestimentis mutatis domum Jehovæ sit ingressus & sese incurvaverit, & postea domum regressus petierit ut sibi cibus apponeretur, & comederit, cum antea jejunasset, & humi cubasset, & iis qui factum ipsius mirabantur, dixerit: *dum infans viveret, jejunans flevi, quia dicebam, quis scit, gratiam est facturus mihi Jehova, ut vivat infans. At nunc mortuus est, quorsum ego jejunarem? possemne revocare eum denuo? ego sum abiturus ad ipsum, at ipse non est reversurus ad me. Resp.* Non ait David se post mortem flioli sui non amplius contristatum fuisse (nimis enim teneræ sunt storgæ parentum, qui omnem humanitatem non exuerunt, quam ut mortes filiorum suorum & quidem talium, quibus ipsi peccatis suis perniciem accersiverunt, sine ulla tristitia

tristitia ferant) verum tantum significat, se non amplius cum jejunio & humicubatione Deum orare pro vitâ filioli sui ut antea fecerat, quia ipsa te compererat, comminationem quam Deus per Nathanem strinxerat, non fuisse conditionatam, sed absolutam. 3. Objicitur quod mors malum sit necessarium, quod nullo modo evitari potest, frustraque doleamus ob id quod necessarium est, nec effugere licet, imo quod hoc nihil aliud sit, quam malum malo cumulare. *Resp.* 1. Licet omnibus moriendum sit, luctus tamen omnis propterea non est illicitus. Nam inhumanum est aliorum malis non commoveri; & stupor potius est quam fortitudo propria damna quæ ex morte eorum qui nobis chari fuere ad nos redeunt, pro nihilo ducere. Propterea nobis à Deo affectus inditi sunt ut ob prospera gaudeamus, Deoque læti gratias agamus, ob adversa vero tristemur, peccatorumque nostrorum, ob quæ immittuntur recordemur, eorumque remissionem postulemus, ne gravitis nos affligat. Licet itaque luctus ille frustra sit, si instituatur ad recuperandum eum qui è vivis excessit, ut David docet 2. *Sam.* 12. frustra tamen non est, quatenus fructus & testimonium est humanitatis ejus, quæ in nobis est, facitque ad humiliationem nostri coram Deo, & nos ad peccatorum confessionem, veniæque petitionem & ad vitæ emendationem excitat. 4. Objicitur quod fideles per mortem ad meliorem vitam transeant, adeoque non tristandum sed ob eorum mortem gaudendum sit. *Resp.* Neque etiam flendum dicimus ob mortem fidelium, quatenus est transitus ad meliorem vitam, sed quatenus est naturæ destructio, id est dissolutio animæ & corporis; & quatenus mors fidelium est nobis & aliis noxia. Christus ob poculum quod sibi bibendum erat, graviter tristatus fuit, quamvis poculi illius bibitio, & Ecclesiæ salutaris, & sibi fructuosa, & Deo gloriosa futura esset. Sed non fuit tristatus ob poculum illud, respectu fructuum istorum, sed quatenus poculi illius bibitio inclinationi naturali contraria, sibique molesta & amara erat. Quocirca dictum illud *Cypriani Serm. de Moral.* dicentis sibi revelatum non esse lugendos mortuos; dextre accipiendum est. Nec Thracum mos imitandus qui nato homine flevisse dicuntur, exsequias vero cum bilaritate celebrasse. Idem judicium esse de consuetudine, quæ olim apud Massilienses obtinuit teste *Polydoro Virgilio de Invent. rerum lib.* 6. *c.* 10.

II. Quæritur. *Quid sentiendum de signis luctus ob mortuum? Id est an licitum sit signis luctum ob mortuum prodere? Resp.* Quamvis de signis luctus disp. 5. de Voto Jephtę thes. 6. egerimus, & quidem ita ut determinatio quæstionis propositæ inde facile haberi possit, in gratiam tamen eorum ad quorum manus disputatio ea non pervenerit, quid hac de

quæ-

quæstione censendum sit, hic etiam non explicare gravabimur. Signa itaque luctus duplicia sunt, nimirum vel communia, vel quibusdam gentibus peculiaria. Prioris generis suspiria, lachrymæ, lamentationes, planctus, jejunia & alia quædam hujus generis. Posterioris generis sunt, cineres, cilicium, humicubatio, vestium laceratio, capillorum barbæque tonsura, vel nutritio capillorum, barbæve, vulsura, corporis incisiones, vestes pullæ, aliaque similia. Exempla horum rituum non adfero, qui volet videre, poterit quæ attulimus Disput, & thesi Disputationis paulo ante indicatæ. Prioris generis signis in luctu ob mortuum uti nefas esse, præsertim quando per mortem ejus quem lugemus aut nobis aut familiæ nostræ, vel Reipub. aut ecclesiæ grande aliquod detrimentum nascitur aut metuitur, nemo facile dixerit. Abraham *Gen.* 32. *v.* 2. Saram, Josephum 50. *v.* 1. David, Absolomum 2. *Sam.* 18. 33. flevisse legitur. Viri religiosi qui extulere Stephanum plangorem magnum super eo fecisse leguntur. David ob mortem Saulis & Jonathanis, cæsumque Israelitarum exercitum cum viris suis 2. *Sam.* 1. 12. flevisse & jejunasse dicitur. Huc accedit quod ipse Christus ob Lazarum excitandum, tamen *Joan.* 11. 35. Nec non *Luc.* 19. ob calamitates Hierosolymitanis eventuras fleverit. Observandum tamen est. 1. ne quid ficte fiat, id est, ne signis hisce tristitiam simulemus, cum revera non tristamur. Simulatio enim talis peccatum est. Quod enim mendacium est in verbis, id simulatio talis in factis est. Hinc apparet quid statuendum tum de præficis veterum, de quibus videri potest *Elias Schedius de diis Germ. Syntag.* 2. *c.* 51. tum de similibus Russorum, de quibus videri potest *Guagninus Rerum Polon. Tom.* 2. *in pag.* 902. 2. Ne signa luctus nostri immoderata sint, Id est, ne talia sint ut animi impatientis, aut tristitia absorpti indices esse queant. 3. Ut τοῦ πρέποντος sive decori ratio habeatur. Quemadmodum enim in precibus, quas ab aliis sejuncti ad Deum fundimus, multi sæpe gestus liciti sunt, imo etiam utiles esse possunt, sic etiam in luctu evenire potest, ut quædam privatim licita sint, videlicet ne quid ficte agere videamur, aut ne quicquam facere judicemur, quod persona nostra indignum sit. Quantum ad signa posterioris generis, plæraque talia sunt, ut licita esse queant. Sed videndum 1. ne exotica, id est talia quæ usitata non sunt in gente in qua vivimus, affectemus. *Zeph.* 1. *v.* 8. 2. Ne signa illa superstitiosa sint, aut talia, ut is qui iis utitur cum superstitiosis colludere videatur. *Levit.* 19. *v.* 27. & 21. 5. Ab omni enim specie mali cavendum est. 1. *Thess.* 5. *v.* 3. 3. Ne talia sint ut iis peccetur in præceptum sextum. *Levit.* 19. 28. & 21. 5. *Deut.* 14. 1. Adeoque refugiendi sunt mores Scytarum de quibus *Cælius Rhodiginus Antiq. lect. lib.* 17. *c.* 21.
Roma-

Romanorum de quibus *Lipsius Saturnal. lib. 1. c.* 8. Gallorum de quibus *Cæsar de bello Gallico lib.* 6. Peruvianorum de quibus *Josephus de Acosta Hist. Nat. Moral. lib. 5. c.* 7. Et Braminum de quibus agit *Abrah. Rogerius c.* 19. 4. Ne signa illa luxum potius quam luctum spirent. Nam semper à luxu est abstinendum: utique etiam in luctu. Luxu tristitiam testari perinde est, ac si quis cilicio, cinere, jejunio & squalore, penula detrita lętitiam suam ostendere vellet. Distinguenda sunt signa luctus, à signis quibus quispiam mortuus esse indicatur. Luxu nescio quomodo luctum testari possumus, cum squalor potius luctum deceat; At mortuum esse aliquem ex nostris variis significare possumus. Testantur nunc multi aliquem è suis esse mortuum pulsatione plurium campanarum per plures dies: emissione multorum virorum catervatim per plateas discurrentium eo fine ut alios solicitent, ut funus comitentur; Vestitu atro sed novo, palliisque sed pretiosissimis, ad terram usque dimissis, imo nonnunquam ita longis ut ab aliis attolli necesse sit. Parietibus pannis atri coloris solem fere excludentibus, & diem in noctem fere commutantibus obductis; panno atri coloris pretiosissimo, longissimo, latissimoque loculus, in quo mortuus jacet, tegente; Obambulatione quæsitis ambagibus per plures plateas, cum mortuus ad sepulchrum defertur, instituta. Insignibus defuncti feretro prælatis, loculove impositis, parietibusque vel columnis templi, in quo defunctus conditur, una cum armis affixis, nec non ex ædibus, ex quibus mortuus elatus est, appensis aliisque similibus, in quibus sæpe non parum vanitatis est. De signis hujus generis apud Græcos Romanosque usitatos. vide *Polydor. Verg. lib. 6. c. 9. & 10.* Et si quis scire, velit ritus Sinensium, adeat *Trigautium de expedit. apud Sinas lib. 1. c. 7.* 5. Etiam videndum ne signis hujus generis utentes, ficte agamus. Fieri enim potest ut qui propinquum amisere, etiamsi minime tristentur, sed gaudeant ob luculentam hæreditatem, aut etiam alias ob causas, operose tamen signa luctus cumulent, ut alii tristari videantur. 6. Ne usu talium signorum animi impatientiam prodamus. 7. Curandum est ut tum luctu ipso quem ob mortem propinqui concepimus, tum signis luctus, utamur ad majorem nostri humiliationem coram Deo, meditationemque vanitatis rerum hujus mundi, ut ad altiora aspiremus, & quæramus ea quæ in cœlis sunt.

Restat ut de oppositis Sepulturæ dicamus.

Quæritur ergo hic 1. *Quid statuendum sit de more gentium quarundam, quæ sepulturam mortuorum plane neglexisse perhibentur? Resp.* Refert cælius Rhodiginus Lect. Antiq. lib. 17. c. 19. Lotophagos cadavera suorum capedunculis & loculis projectis in mare projecisse, parum referre asseveran-

 tes,

tes, humone an aquâ, an igni cadavera dissolverentur. Albanos mortuorum curam gerere nefas esse arbitratos. Sabæos corpora defunctorum æque ac stercus duxisse. Quin etiam Reges in sterquilinia rejecisse. Troglodytas mortui cervicem pedibus alligasse, & raptim cum risu & jocis extulisse, nullaque loci cura habita terræ mandasse, atque capiti cornu caprinum affixisse. Schytis non tamen omnibus in more positum fuisse, ut honoris causâ mortuos vorarent. Fuisse in Hyrcaniâ qui canes nutrirent, quibus vita functos vorandos objicerent, qui proinde sepulchrales dicerentur. Polydorus Virgil. lib. 3. c. 10. de invent. rerum ait Persarum corpora non fuisse sepulta, antequam ab alite aut cane traherentur. Tibarenos quos dilexissent senes suspendisse ex patibulo. Taxilos vulturibus non secus mortuos quam Caspias eosdem cæteris bestiis objecisse. Parthorum sepulturam, aut avium, aut canum laniatum fuisse. Anthropophragi hostes captos occidunt, occisos in frustra secant & comedunt. Vide *Joan. Lerium Hist. Americ. c.* 15. Prætereo quod supra allatum fuit de more Hyperboreorum. Non inquiro utrum, quæ hactenus recitata sunt, omnia vera sint, sed ut ad quæstionem propositam respondeam. Dico 1. Inhumanum esse cadavera suorum, aut in sterquilinium abjicere, aut feris & avibus lanianda objicere, eorumve nulla cura duci. Patet veritas hujus assertionis ex iis quæ parte 1. thes. 2. dicta sunt. 2. Inhumanum esse cadavera suorum ubi ea sepeliendi datur facultas, insepulta relinquere, aut in mare præcipitare. Patet id ex parte primâ, & thesi eadem. Dixi *ubi sepeliendi facultas est.* Nam ubi illa facultas deest, ut cum sepulturam vis hostium impedit, aut longinqua navigatio, & nimia à terra distantia prohibet alia res. Nam si non teneor vivos periclitantes salvare, ubi non possum, multo minus teneor, mortuos; ubi id nequeo, sepelire. Deinde ita mortuorum sepultura curanda est, ne vivis eorum asservatione eorum pernicies creetur, quod facile fieret, si in navigatione longinqua, ii quos mori contingit, in navi asservarentur, putredine videlicet cadaverum vivos inficientes. Unde damnandum non est quod magistri navium, in navigationibus longinquis, ubi procul à terra sunt, cadavera eorum qui moriuntur, Storeæ involuta, appenso pondere in mare demittunt. 3. Sensu humanitatis destitutos esse, quibus perinde est, sive post mortem sepeliantur sive non sepeliantur. Vide part. & Thesin eandem. 4. Nefas esse hostium devictorum carnibus vesci, atque ex iis convivia more Antropophagorum instruere. 1. Quia omnes gentes, in quibus aliquid humanitatis est, ab esu carnis humanæ ut referitatis plena abhorrent. 2. Quia multa sunt animalia, quamvis carnivora, quæ à cadaveribus animalium suę speciei abstinent. 3. Quia si semel id obtinuerit, ægre continebuntur obsessi, & lon-

gâ

gâ fame pressi, à mactatione suorum, ut eorum carnibus vescantur, & famem sedent. Quoniam etiam ubi mos hostium carnes vorandi non obtineret, quandoque inventi fuere qui liberos occiderent atque eorum carnibus vescerentur. Vide 2 *Reg.* 6. 28. *Joseph. de bello lib.* 7. *c.* 8. 4. Hinc forte factum, ut magistratus Sancerranus ut videre est apud *Thuanum Hist. lib.* 55. tempore obsidionis asperrimæ quæ contigit anno præcedentis sæculi 73. parentes qui filiolam triennem jam mortuam & elatam refoderant, & comederant ultimo supplicio affecerint. Probabile enim est, eum veritum esse, ne si id impunitum relinqueretur, etiam vivi occiderentur, & ad cibum quærerentur, prætextu addito, quod nimirum fame vel morbo mortui essent. Vide de motibus qui quandoque exsurgunt in iis qui extremâ fame laborant *Joannem Lerium Hist. Americ. c.* 22. *p.* 369. 370. 4. Quia Scholastici extra casum gravissimæ necessitatis carne humanâ vesci illicitum esse contendunt; quidam etiam ut *Victoria* (quem citat in hanc sententiam *Lessius de Justitia & Jure lib.* 4. *c.* 3. *dubit.* 2.) & *Azorius instit. moral. Tom.* 1. *lib.* 7. *c.* 12. *quæst.* 4. id nullo casu licitum esse volunt, alii tamen licitum esse volunt, aliis tamen reclamantibus, qui videri possunt apud Lessium loco jam indicato, ubi etiam nonnihil de *mumia* dicitur. 5. Gentes paulo humaniores hostes publicos sepeliendos duxere. Vide hac de re *Grotium de Jure Belli ac Pacis lib.* 2. *c.* 16. §. 3.

II. Quæritur. *Quid statuendum sit de combustione cadaverum humanorum? Resp.* Jabeschitæ (uti parte 1. Thesi. 2. memoravimus) cadavera Saulis filiorumque ejus cremaverunt. Crematio cadaverum, ut ibidem dictum, etiam Romanis in usu fuit. Græci quoque etiam corpora mortuorum combussisse leguntur. Testatur id Lucianus Dialogo de luctu ubi ait, ὁ μὲν Ἕλλην ἔκαυσεν, ὁ δὲ Πέρσης ἔθαψεν, ὁ δὲ Ἰνδὸς ὑάλῳ περιχρίει, ὁ δὲ Σκύθης κατεσθίει, ταριχεύει δὲ ὁ Αἰγύπτιος. Idem fecere Galli teste *Cæsare lib.* 6. & Germani uti docet *Tacitus lib. de moribus Germanorum.* Sarmatas etiam quandoque cadavera suorum cremasse refert *Alex. Guagvinus Rerum Polonicarum Tom.* 2. *p.* 19. *edit.* 1584. Apud Mexicanos mos ille quoque insolitus non erat, *Joseph. de Acosta Hist. Natur. & Moral. lib.* 5. *c.* 8. Crematio etiam apud Bramines sive Brachmannes obtinet, uti refert *Abrahamus Rogerius cap.* 19. *tractatus*, quem de iis scripsit. Cæterum non comburenda sed sepelienda mortuorum cadavera saltem ordinarie hisce rationibus probatur. 1. Quia Patriarchas cadavera suorum non cremasse, sed sepelivisse legimus. 2. Quia in populo Israelitico more majorum obtinuit uti haberi potest ex parte 1. *Thess.* 2. 3. Quia etiam Apostolica Ecclesia morem sepeliendi mortuos servavit. Vide *Act.* 5. *v.* 6. 9. 10. & 8. *v.* 2. 4. Quia idem ille mos inter Christianos adhuc perseverat, imo etiam in-

ter multas Gentes quæ à Christo alienæ sunt. 5. Quia Deus sepelivisse non cremasse corpus Mosis legitur, *Deut.* 34. *vers.* 6. 6. Quia Crematio orta videri potest ex petulantiâ hostium in corpora defunctorum. Cum enim cernerent si quibus cum aliis bellum esset, hostes omne genus contumeliarum exercere in cadavera suorum, ne amplius id fieret, cremanda esse duxerunt. Vide *Plin. Hist. Nat. lib.* 7. *c.* 54. 7. Quia humanitati convenientissimum est, ne ipsi quos diliximus conficiamus, sed per se in sua principia resolvi sinamus. 8. Quia Josia ossa Prophetæ qui de ipso vaticinatus erat, attingi noluit, cum cremaret ossa sacerdotum Idololatricorum, 2. *Reg.* 23. *v.* 19. 27. 11. Diximus quidem Jabescitas corpora Saulis filiorumque ejus cremasse, & ossa eorum sepelivisse. 1. *Sam.* 31. 12. 13. Legimusque eos à Davide laudatos fuisse, 2. *Sam.* 2. 5. Verum 1. ordinarium non erat inter Israelitas ut mortui cremarentur. 2. Quare id ab iis factum videri possit, aperuimus parte 1. thes. 2. 3. Non dicitur quod David eos laudarit, eo quod cadavera Saulis & filiorum ejus cremassent, sed quod Saulem sepelivissent. Prætereo quod nonnulli non corpora ipsa Saulis filiorumque ejus, sed aromata circa corpora cremasse non improbabile esse judicant. Deinde scio, etiam nonnullos alios textus ex sacris literis adferri posse, ex quibus forte quis colligat, etiam honoris ergo corpora regum, quorundam Judaicorum cremata fuisse: verum textus ii si bene perpendantur, non dicunt unde id colligatur. Primus horum exstat 2. Chron. 16. 14. ubi de Asa dicitur; *Quem sepeliverunt in sepulchris ejus, quæ foderat sibi in civitate Davidis, deponentes, eum in cubile quod impleverat aromaticis speciebus paratis unguentario opere, & combusserunt ei ustionem perquam maximam.* Atqui hic non dicitur crematum fuisse, Asam ipsum, verum in honorem ipsius multa aromata fuisse succensa. Alter habetur 2. *Chron.* 21. *v.* 19. Ubi de Joramo dicitur quod populus ei non fecerit ustionem similem ustioni majorum suorum, sed neque hic locus dicit majores Joram crematos fuisse, ipsique id quia se male gesserat negatum fuisse, sed tantum populum non succendisse aromata circa ipsum, prout circa majores ipsius fecerant. Tertius exstat *Jer.* 34. *v.* 5. verum nec is aliter quam præcedentes est intelligendus, uti ex constructione כן ישרפו לך patere potest. Vide Chaldæum paraphrasten, nec non *Salomonem Jarchi*, *Davidem Kimchi* & præter hos versionem Gallicanam, Anglicanam, & Belgicam. Vulgata tamen hic habet *sic comburent te*, verum fatetur *Cornelius à Lapide* alios, nimirum *Hugonem*, *Lyranum*, *Vatablum*, *à Castro* melius ex Hebræo vertere, comburent tibi. Vulgatam sequitur *Pagninus & Tigurini*, sed viri magni etiam falli possunt, quomodo etiam falli credo eos qui existimarunt non quidem combusta, sed tamen ustulata fuisse corpora

Regum

Regum Judaicorum; ut diutius ætatem ferrent, De odoribus circa mortuos non tantum apud Judæos in funeribus regum, sed etiam apud alias gentes adhiberi solitis nihil addo; qui volet adeat *Joan. Andr. Quenstedt, de Sepultura veterum disput.* 4. Nec non *Cornel. à Lapide Comment. in Jerem. c.* 34. *v.* 5. Dixi initio determinationis hujus quæstionis corpora defunctorum non comburenda sed sepelienda esse, *saltem ordinario.* Nam certum est, fas esse magistratui, propter horrenda facinora, facinorosos exurere, nimirum ut alii à similibus sceleribus absterreantur. Vide *Levit.* 20. *v.* 14. *Job.* 7. *v.* 25. Deinde non ausim damnare Jabeschitas qui quum corpora Saulis natorumque ejus eripuissent ludibrio Philistæorum ea combusserunt, nimirum ne uti probabile est, rursus Philistæi iis illuderent, aut forsan ignominiosius quam antea tractarent. Notum enim est quantum sibi nonnunquam in mortuos, (ne de vivis nunc loquar,) permittant ferini homines. Refert Thuanus hist. lib. 52. inter alia plus quam barbaræ crudelitatis exempla à Pontificiis in Laniena Parisiensi edita, Cadaver Casparis Colinii nefarie interfecti miris modis injuriose fœdatum in stabulum proximum abjectum fuisse, & postremo capite amputato, (quod Romam usque perlatum fuisse dicit) pudendis item & manibus ac pedibus truncatis per vicos ad Sequanam tractum esse: & eum in eo esset ut in profluentem à pueris mergeretur, inde retractum ad furcas Monfalconias, cruribus in altum sublatis & propendente corpore ferreis catenis suspensum, & igne subjecto ustulatum fuisse ut per omnia elementa veluti torqueretur.

III. *Quæst. Quid statuendum sit de curâ & cultu reliquiarum? Resp.* Pontificii nomine reliquiarum, ubi de Sanctis agunt, intelligunt corpora sanctorum, quaslibetque eorum particulas, capillos, ossa, carnes, dentes, cineres, pulveres, vestes, & alia quibus ipsi usi fuerunt dum in terris viverent, item vela, pannos, & cætera quæ ad eorum ossa, aut corpora admoventur, vel quæ ipsos tetigerunt, vel quæ ad ipsos pertinent. Vide *Azor. Institut. Moral. Tom.* 1. *lib.* 9. *c.* 8. *Bellarminum de Ecclesiâ Triumphante lib.* 3. *de cultu sanctorum*, nomine reliquiarum etiam intelligenda dicit loca ubi sancti passi sunt. 2. Diligenter Pontificii reliquias Sanctorum sive verorum sive putativorum perquirunt, sepulchris suis ossa talium eruunt, capsis includunt, & circumferunt, aërique & soli sæpenumero exponunt, clericisque ea attrectare permittunt. 3. Statuunt reliquias Sanctorum esse colendas & adorandas, verum in modo cultus non conveniunt, uti fatetur Medina in 3. p. Thomæ quæst. 25. art. 6. ubi ait; *Ex dictis constat, quomodo sit certum de fide Sanctorum reliquias esse adorandas, de modo autem adorandi non est adeo certa & infallibilis fidei definitio. Vasquez Tom.* 1. *ad* 3. *p. Thomæ Disp.* 113. tribuit

 Bona.

Bonaventuræ & aliis quibusdam quod statuant figuram crucis Christi, non esse adorandam quoad materiam, sed ea solum ratione quia figura & imago est Christi crucifixi, crucis vero ex qua Christus pependit, etiam materiam secundum se ab exemplari divisam, quatenus fuit instrumentum nostræ redemtionis venerandam esse: ita ut sub illius cultu & veneratione Christus ipse non comprehendatur. Unde colligit eos eadem proportione de Sanctorum reliquiis loqui debere. Medina loco paulo ante citato statuit, *quod idem prorsus cultus sit tribuendis reliquiis sanctorum qui ipsis sanctis impenditur.* Vasquez reliquias secundum se adorandas non esse ait, sed solum conjunctas cogitatione cum eo cujus sunt reliquiæ, eum in ipsis apprehendendo; quomodo quoque imagines, sine suo exemplari nullo modo licitum venerari ait Disp. paulo ante indicata. *Filiucius* Tom. 2. Tract. 23. c. 1. quæst. 8. Reliquias Christi, ut sudarium, fasces, spinas, clavos, &c. adorandas dicit eodem modo quo Christus adorari debet, id est, latria, quamvis non per se sed per aliud. Quatenus scilicet habent quandam habitudinem contactus ad Christum, ut propter hoc cogitemus, quodammodo Christum esse in ipsis. Idem statuendum pronunciat de ligno crucis ex quo Christus pependit. De cruce vero quæ in similitudinem crucis ex qua Christus pependit facta est, statuit quod etiam debeat adorari cultu latriæ per aliud, nimirum quatenus est imago Christi in cruce expansi, non autem quatenus est imago crucis, in qua Christus mortuus est. Et huc affert *Thomam p. 3. quæst. 25. art. 4.* Reliquias vero Sanctorum adorandas esse, non eodem cultu quo sancti adorari debeant, id est, duliæ sed per habitudinem ad illos, id est non per se, sed ratione illorum. Ex hisce habemus esse inter Pontificios qui statuant, aut saltem si sibi congruenter loqui velint, statuere debent, reliquias Sanctorum secundum se esse adorandas: Alios vero velle esse quidem adorandas, & quidem eo eodem cultu quo ipsi sancti ab ipsis adorandi statuuntur, verum propter aliud, id est propter habitudinem ad illos sive cultu relato. 4. Credunt Pontificii reliquias eorum qui Sanctorum catalogo adscripti non sunt, sine auctoritate Romani Pontificis publice colere nefas esse; posse tamen coli privatim aliquid illorum tanquam reliquias. Vide *Azor. Instit. Moral. Tom. 1. lib. 9. c. 8. quæst. 8.* 5. Accusant Calvinistas quos vocant, ubicunque possunt reliquias Sanctorum exurere & cineres in flumina projicere, atque id fecisse anno 1562. circa corpora Sanctorum Irenæi, Hilarii & Martini. Vide *Bellarm. de Eccles. Triumphante lib. 2. c. 1.* Hisce præmissis dico: 1. Corpora ossave defunctorum, adeoque nec sanctorum temere sepulchris suis eruenda non esse, multo minus, in partes dividenda, circumferenda, atque per varias mundi plagas dissipanda esse, sed curandum ut in sepulchris suis quiescant. Quod probatur 1. Quia legimus quidem sanctos corpora suorum

rum

tum sepelivisse, minime autem sepulchris suis eruisse, aut aëri solive exposuisse, in partes divisisse, & quaquaversum distribuisse, ut hic caput, alibi brachium, alibi pes, alibi crus, aut pars aliqua alia esset. 2. Legimus Josiam severe mandasse 2 *Reg.* 23. *v.* 18. Ne quis ossa viri Dei qui de ipso vaticinatus fuerat, commoveret. 3. Quia Deus hostibus suis comminatur, quod post mortem sepulchris suis eruendi & soli lunæque & toti exercitui cœlorum expandendi essent. *Jes.* 14. *v.* 19. *Jer.* 8. *v.* 1. 4. Antonius, ut videre est in vita ejus, quæ attribuitur Athanasio, Ægyptios reprehendit quod corpora pie defunctorum præcipue vero sanctorum, funerarent quidem linteisque involverent, terræ vero non mandarent, sed lectulis imposita intra privatos parietes retinerent, idque mortuis honori esse ducerent. Nimirum quia Patriarcharum & Prophetarum corpora in eum usque diem sepulchris servarentur, & Christi corpus in monumento positum esset saxo advoluto quo tegeretur, donec tertio die resurgeret, nec dari posset quod majus sanctiusque esset corpore Domini. Dixi corpora ossave defunctorum adeoque nec sanctorum, *temere* sepulchris suis eruenda non esse. Neque immerito. Nam facile concedemus fas esse ut magistratus corpora facinorosorum, jam sepultorum, ad terrorem aliorum, sepulchris eruat, sicuti fecisse legimus Josiam 2 *Reg.* 23. *v.* 16. 2. Fas esse ut piorum corpora quæ tempore persecutionis locis facinorosorum sepulturæ deputatis sepulta, vel in sterquilinium abjecta fuerunt, in honestiorem locum transferantur, ibique sepeliantur. Nobile talis translationis exemplum habet *Thuanus Hist. lib.* 17. ubi refert regnante Maria, cadaver uxoris Petri Martyris, quod ante quadriennium sepultum fuerat, eo quod mariti doctrinam amplexa esset, damnatum atque bajuli humeris impositum in sterquilinium dejectum fuisse; sed rerum potiente Elisabetha ossa ejus semesa stabulo eruta, frisundæque ossibus permista, terræ mandata esse. Ratio est, quia æquum est, ut deleatur ignominiæ nota, quæ ab hostibus veritatis, piis, eorumve cadaveribus, & quidem in vituperium veritatis inusta fuit. 3. Fas esse, ut quis quem viventem dilexit, nec quo vellet loco defunctum sepelire potuit, postea occasione data, modo absit superstitio, & cura sepulturæ ad eum pertineat, postea ad locum destinatum transferat, præsertim si id defunctus cum viveret petierit. Sic legimus *Exod.* 13. *v.* 19. Mosen cum Israelitis ex Ægypto abeuntem accepisse secum ossa Josephi, (petiverat enim Josephus ut ita fieret cum adhuc viveret) atque ea Israelitas *Jos.* 24. *v.* 32. Sichemei in possessione filiorum Josephi sepelivisse. Dico 2 quamvis nefas non sit asservare (ubi abest periculum Idololatriæ) res quæ aliquando ad sanctos pertinuere, corpora, nefas tamen esse, ossave sanctorum aut quippiam eorum quæ reliquiarum nomine intelligunt Pontificii, religiose adorare, sive id fiat, cultu absoluto sive re-

relato: Quod breviter sic ostendo. 1. Quia adorandas esse reliquias sanctorum, nec Deus mandavit, nec sibi placere ut id fiat, uspiam in sacris literis ostendit. 2. Deus ita sepelivit corpus Mosis *Deut.* 34. ut locum sepulturæ ignotum esse voluerit, nimirum ne corpus ejus aut ossa adorarentur. 3. Damnavit Deus omnem ἐθελοθρησκείαν. *Col.* 2. 4. Ipsi sancti religioso cultu adorandi non sunt. Vide *Deut.* 6. 13. & 10. 22. *Jes.* 42. 8. & 48. 11. *Matth.* 4. *v.* 10. *Apoc.* 19. *v.* 10. & 22. *v.* 8. 9. 5. Quia plæræque reliquiæ sanctorum quas Pontificii tantopere jactant, supposititiæ sunt. Vide *librum Calvini de reliquiis perquirendis*; *Hospinianum de templis lib.* 2. *c.* 7.; nec non *Marnixii tabulas differentiarum parte* 5. *Hospinianum de templis lib.* 2. *c.* 7. *Disput. Rev. Collegæ mei Joh. Hoornbeeck de Reliquiis*, & *Johan. Gerhardi tractatum de Morte p.* 103. huc etiam facit misera illa jactatio *Baronii* agentis de numero clavorum quibus Christus crucifixus fuit, ad annum Christi 326. §. 54. nec non ingenua *confessio Cassandri quæ exstat Consultat.* §. *de veneratione reliquiarum*. Non examinabo ea quæ Pontificii pro cultu reliquiarum afferunt, quia id prolixum foret, & à multis factum fuit. Videri inter alios possunt *Cham. Panstrat. Tom.* 2. *lib.* 20. *c.* 8 9. *Riveti Cathol. Orthodoxi tract.* 2. *quæst.* 54. *Ames. Bellarm. Enervat. Tom.* 2. *lib.* 5. *c.* 4. *Joh. Gerhardi tract. de Morte* §. 95. & *seqq.* Dixi reliquias sanctorum non esse cultu religioso adorandas, quæret ergo aliquis. *Utrum cultu civili adorandæ sint? Resp.* Neque id dico. Sanctorum qui vere tales fuerunt virtutes prædicandæ sunt, & imitandæ, cadavera eorum ossave, adorationis non sunt capacia, ut nec pili, ungues, vestes, laciniæ, libri, aut alia his sæpe viliora. Dico tertio calumniam, esse, quod Calvinistæ (quos vocant Pontificii) ubicunque possunt reliquias sanctorum exurant, & in flumen projiciant, & mendacium quod corpora Sanctorum Irenæi, Hilarii & Martini exusserint, & in flumen projecerint. Vide hac de re *Joan. Rainoldum lib.* 1. *de Idololatria Romana c.* 9. ubi mendacium illud refutat. Objiciunt nobis belli homines crudelitatem in reliquias Sanctorum, cum ipsi in sanctos tum vivos, tum mortuos sint crudelissimi. Pœnas hæreticis (quales ipsis omnes vere fideles piique sunt) statuere, quatuordecim, uti videre est apud *Sylvestrum Prieratem in summa* §. *de heresi* & *Hereticis num.* 11. & *seqq. Et Azorium Instit. Moral. tom.* 1. *lib.* 8. *c.* 10. & sequentibus aliquot; quarum tertia, (ne omnes commemorem) confiscatio bonorum. Quarta depositio ab omni dignitate, sive sint laici sive clerici, sive Papa, vel Imperator. Decima quod non possunt hæredes institui. Undecima quod eorum Vasalli absoluti sunt à debito fidelitatis; & totius obsequii: Et quicunque alii aliqua obligatione obstricti ut famuli, liberti. Duodecima, quod morte plectendi sint. Azorius Instit. Moral. tom. 1. lib. 8. c. 13. ait supplicium illud alibi gladio, alibi submersione

mersione, alibi ut in Italia, Hispania combustione inferri, Galliam, Italiæ & Hispaniæ addit: sed ignes ibi exstincti sunt, quibus olim fideles exurebantur, faxit Deus ne unquam reviviscant. Decima tertia, privatio sacramentorum & Ecclesiasticæ sepulturæ. Decima quarta, quod nec tabelliones ipsis possint inservire, instrumenta pro ipsis faciendo; nec ullus advocatus possit ipsis præstare patrocinium. Adhæc horribiles adversus eos qui doctrinam salutarem profiterentur persecutiones passim suscitavere, nec una peste eos delere conati sunt: notius hoc est quam ut probari debeat. Denique ne quidem mortuos in monumentis suis quiescere passi sunt. Supra auditum quid Caspari Colignio viro maximo, quid Martyris uxori post mortem acciderit. Nunc addam non mei sed *Thuani* verbis quid *Bucero*, *Fagioque* viris præstantissimis in Angliâ, in quam vocati venerant, post mortem evenerit. Inquit ergo Thuanus hist. lib. 17. *Moxque de exhumatione Buceri & Fagii cadaverum agitur: ac quoniam uterque dum viveret, non solum perniciosam & erroneam doctrinam* (nimirum judicio hostium veritatis) *sparsissent, sed familiam inter sectarios ambo duxissent, nec solum ipsi ab Ecclesia catholica aberrassent, sed & aliis exemplum ab ea deficiendi dedissent, decretum, ut demortuorum cadavera quam primum exhumarentur: esse enim contra sacra decreta, ac disciplinam, ut eorum qui tales sint corpora ecclesiastica censura tradantur, & pertinere ad manifestam divini numinis contumeliam, sacrarumque legum violationem: idque cum nonnullo animarum periculo & fidelium offensione conjunctum esse, ut ii, qui legibus moribusque ab aliis essent sejuncti, communem cum cæteris sepulturæ religionem participarent: expiandum igitur locum, nihilque relinquendum, quo etiam elementis ipsis injuria fieret, & concedendum hoc quidquid esset, infirmorum conscientiis. Citati mortui primo atque altero edicto, productique contra illos semel atque iterum testes. Cum nemo compareret, qui eorum defensionem suscipere auderet, tandem tanquam contumaces damnati sunt, dieque dicta, coram Academiæ ordinibus, postquam Cestrensis oratione habita judicii severitatem excusavit, neque justum esse dixit permittere, ut infirmiorum animi ob inexpiatum nefas diutius torqueantur, sententia pronunciatur, & mortuorum cadavera effodi, ac magistratui regio, quandoquidem sanguinis pœnam sacerdotibus non licet, tradi jubentur. Aliquot dierum spatium intercessit, dum Londinum missa sententia, à magistratu regio mandatum veniret, quo pœna infligebatur. Interea Pernus in Bucerum, quem familiariter cognoverat, maxime virulentam orationem habuit: illiusque exemplo plerique ex juventute per lasciviam in demortui contumeliam multa carminibus luserunt. Tandem VIII. Eid. Febr. cadavera effodiuntur, & parata ad id in foro area palus magni ponderis in terram defigitur, cui corpora quasi vivorum alligantur, comportata magna ligni, strue, qua*

 exu-

exurerentur. Tum tabulata eriguntur inclusis cadaveribus , & utraque ex parte sudes defixa circumdata catena ferrea : injectique libri protestantium undique conquisiti magno numero , qui flamma diffundente se una concremati sunt.

IV. Quæritur. *Quid statuendum sit de oßariis sive ossuariis, id est ædiculis in quibus oßa sepultorum, è sepulchris eruta omniumque oculis exposita asservantur? Resp.* Ossaria hæc tollenda censeo. 1. Quia jam antea probavimus cadavera mortuorum esse sepelienda. 2. Quia etiam probavimus ossa eorum sepulchris eruenda non esse. 3 Quia videntur ossaria eo fine inventa esse, ut populus aspectu ossium iis contentorum magis excitaretur, ad preces, fundendas & emendas missas, pro iis , quos amisisset, ut eo citius ex purgatorio liberarentur. 4. Cum ossa quæ in ossaria conjiciuntur, fere sint tenuioris fortis hominum, qui sepulchra avita non habuere, facile pauperibus dum id vident, dolor & tristitia oboritur, quod non tantum dum hic vivunt, verum etiam post mortem durior sit ipsorum conditio quam divitum. Objicitur hic expediri ossaria, ut ossa iis contenta videntes recordemur nos esse mortales, adeoque nobis à superbia, avaritia cæterisque vitiis caveamus. *Resp.* 1. Si verbum Dei, si morbi, funeraque quæ sæpius oculis obversantur, nos sapere non doceant, neque ad meliorem mentem conspectus ossium humanorum nos adducet. Non decet ut ob commodum incertum inhumanitatem in alios exerceamus, quam erga nos exerceri nolimus: pauci enim sunt, qui non malint ossa sua in sepulchris relinqui, quam exhumari & in ossaria inferri. Vide hac de re *Hospinianum de Templis lib.* 3. *c.* 3. *Zepperum Politia Ecclesiastica lib.* 1. *c.* 15. *Rev. Collegam meum Voetium. Append.* 2. *ad Disp. de Templis parte altera quæ est de Cœmiteriis Thes.* 6. *Probl.* X. Alia quæ de Sepultura dici possent nunc prætereo, quantum vero ad illa, quæ jam dicta sunt, rogo lectorem, ne quæ ego dextera manu obtuli, ipse sinistra accipiat. Non omnia sunt, fateor, ejusdem momenti; quædam sunt graviora, quædam leviora. Omnia tamen talia, ut non immerito, quid de iis sentiendum sit, inquiri possit.

Spicilegium ad præcedentes disputationes de Sepulturâ.

QUæstio præambula est, *An Sepultura Mortuorum propriè sit agendum sacrum ecclesiasticum Christianum : an vero commune humanum, & seculare, œconomicum scil. & politicum? Resp.* Distinguendum est. 1. *concl.* Primo & propriè est œconomicum: quisque enim suos mortuos sepelire tenetur. Patrifamilias tanquam capiti, curam hanc incumbere, docent exempla

pla Abrahami *Genes.* 23. & *Jacobi Genes.* 35. Patrum vero Sepulturam, liberis aut aliis quibuscunque hæredibus incumbere, docent exempla Isaaci & Ismaelis *Genes.* 25. Jacobi & Esaui *Genes.* 35. Notum est jure communi antiquo ac novo hoc obtinere. 2. *concl.* Suprema & directiva potestas circa sepulturam, est penes Magistratum: qui prospicit, ut ab iis, ad quos hoc pertinet, curetur, & quidem honestè ac legitimè. Illorum enim est civium sanitatem curare, ne mortui fœtore & terrore viventibus incommodent. Hinc est, quod Scriptores politici, tanquam de οἰκείας suæ prudentiæ & disciplinæ parte, de Sepulturâ tractare solent. Etiam in quibusdam casibus Magistratus ipse de publico Sepulturam curat. Sunt autem illi casus, 1. Cum peregrinus & ignotus plane, in terris ipsorum moritur. 2. cum quis ex civibus aut subditis moritur sine ullis hæredibus, cognatis, agnatis, propinquis, amicis; qui hoc agant. 3. cum ob duram paupertatem cognatus aut propinquus, si quis superfit, hoc præstare nequit. 4. cum Sepultura alicujus, honoris causâ, ob defuncti præcedentem dignitatem, aut ipsius aut prædecessorum merita, publico Principum & Magistratuum jussu & sumtu curatur. Maximè probabile est 2 *Sam.* 3. Abnerum à Davide hâc ratione Sepultum. Alexander Darium Codomannum regio apparatu sepeliri jussit. Apud Athenienses publicâ sepulturâ honorabantur, qui pro patriâ pugnando occubuerant. Modus istius sepulturę describitur à *Thucydide.* 5. Cùm quis ob quamcunque bonam causam aut speciatim ob causam Christi post mortem sive insepultus, sive exhumatus infami ligno, aut palo affixus aut inter cadavera asinorum, boum, equorum ad sterquilinia projectus, aut sub patibulo defossus fuit. Exemplum illustre est Jabesitarum 1 *Sam.* 31. & historiæ ac quotidiana experientia plura suppeditant. Unum hic solummodo exemplum notabo, de uxore Petri Martyris cujus cadaver temporibus Marianis à Papistis jussu Cardinalis Poli exhumatum & in sterquilinium conjectum, posteà regnante Elizabethâ publico jussu ab Oxoniensibus rursum è fimo & stercore erutum veteri honorificentissimo loco & sepulcro restitutum fuit; & ossa ejus cum ossibus S. Eridesvidæ ibidem sepultæ & ab Anglo-Papistis religiosè olim cultæ, permixta fuerunt: ne aliquando Papistę similem ignominiosam exhumationem tentare possent. Vide hanc historiam in vitâ Martyris una cum locis ipsius editâ, & rursum à *Melchiore Adamo in vitis theologor. exterorum.* 3. *concl.* Ecclesia & Ecclesiastici antiquitus sub dominio infidelium constituti fidelium defunctorum præsertim martyrum funebrem curam in se susceperunt: uti infra *lib. 4. tit. de Cœmeteriis* notabimus. Præiverat illis exemplum Ecclesiæ Hierosolymitanæ *Actor.* 8. *v.* 2. Rationes hujus facti sui istas habuisse arbitramur: quod Magistratus ignominiosè corpora tractarent, aut tractari permitterent (vide

 Marty-

Martyrologia); & quod cognati aut proximi à fide alieni eos ſepelire noluiſſent, præſertim martyres infami morte peremtos: aut ſi aliqui eorum hoc non detrectaſſent; ab Eccleſia tamen iis hoc tuto committi non poterat: ne Ethnicis ſuperſtitionibus funerationi admixtis, nomen & memoria ſanctorum fœdari videretur. Hanc rationem tacitè innui putamus à Minutio in Octavio, cum ait. *Veterem & meliorem conſuetudinem humandi frequentamus.* Quales autem ſuperſtitiones à Gentilibus adhibitę fuerint ex antiquitatum ſcriptoribus, aut potius peculiaribus tractatibus *Kirchmanni*, *Guthberii*, *Meurſii* compendio diſci poteſt. Accedit hęc ratio: ne Chriſtiani ab iſtis humanitatis officiis, alieni, aut à Gentilibus ſuperari viderentur. *Ultimum illud & maximum pietatis officium eſt, peregrinorum & pauperum Sepultura:* uti de Chriſtianis loquitur *Lactantius lib. 6.* Ad quem locum diſſertantem lege *Hieronymum Magium Anglarenſem lib. 3. miſcellan. cap. 19.* An autem in ſepulturâ lapſu temporis exceſſerint antiqui, & externâ ſpecie ad Gentilium inveteratam conſuetudinem propius acceſſerint, hic non diſquiremus: remiſſis lectoribus ad controverſias de templis, de reliquiis, de ſuffragiis pro mortuis, de cultu Sanctorum.

Pontificii ſepulturam Chriſtianorum etiam in Politiis fidem amplexis, ſoli Eccleſiæ ſuæ in ſolidum vindicant, tanquam ſacrum & agendum eccleſiaſticum. Hinc in ipſorum agendario (dicto, *Rituali*, ſeu *Paſtorali*) titulus, de *Exequiis* una cum proximè ſequenti titulo de *Officio defunctorum*, & in Miſſali tit. *Miſſa pro defunctis.* Et in *Jure Canonico tit. de Sepulturis*, qui eſt 28. *lib. 3. decretal.* & 12. *lib. 3. Sexti.* & 24. *lib. 2. Inſtitut. Juris Canonici Lanceloti.* Hinc titulus libri Jeſuitæ Gretſeri de *Funere Chriſtiano*; & Jeſuitæ *Theodori Peltani de Chriſtianis Sepulturis*, *exequiis*, *anniverſariis*. Et certè ſi omnia ipſorum myſteria & agenda ſepulchralia perſpicias, invenies horrendæ idololatriæ & vanarum ſuperſtitionum colluviem: haut aliter ac ex Gentilium opinionibus, cura, pragmatiâ circa defunctos bona pars idololatriæ ipſorum pallulavit. De quo ſcriptores de Idololatriâ, ejuſque origine. Ut jam non dicam per illam paleam dictam ſacram & Eccleſiaſticam Clericis bonam partem frumenti, & culinarii nidoris generari. Reformatæ Eccleſiæ complures ſtatim ab initio hanc curam in ſe ſuſceperunt, ob duas rationes: quarum *una*, ut doctrinâ, anteceſſione, & exemplo ſuo homines ab inveteratis ritibus Gentilibus in funere adhiberi ſolitis abducerent nec quorumvis fidelium ex Papatu vix emergentium & πατροπαραδότῳ conſuetudini incoctorum particulari judicio & ordinationi totum hoc committerent; & ſic ad primævam Eccleſiæ Apoſtolicæ hâc in parte ſimplicitatem ſuos revocarent & aſſuefacerent. *Altera* ratio erat à neceſſitate: quia pleræque primæ Eccleſiarum reformatarum collectiones ſub ſupremis aut ſub-

subalternis Magistratibus à religione nostrâ perquam alienis fiebant; ubi soli Ecclesiæ Papali, ejusque Clero totum hoc committebatur: à quibus eorumque superstitionibus etiam hâc in parte secedere debebant. Non poterat ergo tali in casu communitas ecclesiastica, & antecessores ejus, quin funeralia curanda & ordinanda in se susciperent. De quo facto eorum ad imitationem apostolicæ & proximè succedentis Ecclesiæ, ferè judicandum est, ac de negotio & celebratione conjugiorum. Vide supra hujus libri tract. 1. cap. 1. Procul ergo habendæ omnes opiniones Ethnicæ & Pontificiæ formaliter religiosum ac sacrum sive sacramentum sive sacramentale funeribus & sepulturis, sepulcris, mortuorum cadaveribus, manibus & statui mortis tribuentes. De sacro, mystico, religioso in genere supra *lib. 2. tract. 2.* & *in 3. part. select. dispp. tit. de Benedictionibus & sacramentalibus, & infra lib. 4. tit. de Templis, cœmeteriis*, &c. ex professo agimus. Et hinc est, quod Ecclesiæ Belgicæ ex clandestinis & privatis factæ publicæ, in liturgiis suis & statutis ecclesiasticis titulum *de Sepultura planè omiserint.* Cur autem Ecclesię Belgicæ peregrinantes in Angliâ sub Eduardo VI. formę & rationi ecclesiastici ministerii à Joh. à Lasco conscriptæ inseri voluerint (pag. 634.) titulum de *Ritu sepeliendi mortuos*, ex verbis ibid. facile colligitur: *In mortuorum sepulturâ non adhibemus fastum ullum theatricum: ullumve aut Ethnicum aut Papisticum fastum: sed summam simplicitatem, cum publicâ interim funeris honestate retinemus, ad ecclesiæ ædificationem.* Erat etiam ratio ipsis peculiaris: quod cum istic peregrini essent, ac propterea arctiorem communionem inter se colerent, insuper extra externam ecclesiæ Anglicanæ communionem & publicam liturgiam atque adeo extra rationem & consuetudinem sepeliendi, quæ istic obtinebat, constitutæ; non potuerint non simplicis sepeliendi formæ illic locorum aliquam facere mentionem. Ecclesiæ Gallicæ & aliæ quæ in regiminis ac rituum simplicitate iis propius conformantur, sepulturæ non meminerunt. Statuta Ecclesiastica Genevensia a. 1561. ejus meminerunt: sed tantum ut superstitiones aliosque abusus evitarentur. In liturgia Anglicana sub Eduardo, Elizabetha & deinceps titulus de Sepultura locum habent usque ad annum 1648. quo dictæ liturgiæ non observantia à Parlamentis Angliæ & Scotiæ statuta fuit: uti patet ex *directorio publici cultus* &c. tunc edito pag. 58. In Canonibus Ecclesiasticis Hungar. & Transylvaniæ a. 1649. editus c. 76. & 77. itidem de modo sepeliendi, quid statuitur, ad resecandas præcedentium sæculorum superstitiones. Prior liber disciplinę Ecclesiarum Scoticarum pag. 65. de eodem agit ad omnium abusuum expurgationem. Ecclesiæ fratrum unitatis in Bohemia, Moraviâ &c. eundem in antiquo ordine suo ecclesiastico a. 1633. primum latine edito describunt sepulturam, absque superstitioni-

ſtitionibus ſuſcipere & præſcribere: quippe quæ in medio Papatu tanquam oves inter lupos vivebant. In pleriſque, ſi non omnibus, Germanicis eccleſiis cura & præfectura Sepulturæ ad Eccleſiaſticos, hoc eſt ad illos qui jura epiſcopalia poſt excluſos in terris Proteſtantium Papales epiſcopo-principes, (principes epiſcopos appellat *Weberus in Introduct. Epiſcopali tit. 1.*) hactenus poſſident & exercent. *Carpzovius lib. 2. juriſprud. tit. 24. definit.* 390. determinat jus ſepulturæ accenſeri juribus epiſcopalibus; quod ſpectet ad eccleſiam; & ab eâ illud impetrandum ſit; & quod cura eccleſiæ ſpectet ad epiſcopum. Id probat ex ordinat. elector. Saxonici, & jure canonico. Addit tamen ibidem, moribus hodiernis in territoriis proteſtantium ſpectare ad patronum & magiſtratum. *Laurentius Ohm J. C. in tract. de Jure Epiſcopali* §. 1. dicit omnia à ſe relatâ regulari jure epiſcopis competere: *ſalvâ* tamen *manente inferioribus antiſtitibus, prælatis & clericis, nec non laicis & ſæcularibus principibus, comitibus, nobilibus, civitatibus,*&c. *exceptione, ſi quam ex conſuetudine, præſcriptione, privilegio & gratiâ, pactis, conventis, tranſactione & ſimilibus fundamentis, in uno alterove hujus capitis membro habili (cujus exercitium ſive ipſi per ſe immediatè ſive aliis idoneis, perſonis eorum mandato vel curâ mediantibus, & in ſummâ, ut dici ſolet, paribus cæteris ſibi arrogant & ad ſe pertinere contendunt) opponere ac liquidò demonſtrare poſſint.* Alioquin in Papatu ad ſolas eccleſias parochiales ſpectat jus ſepulturæ, *Abbas in cap. Clem. dudum num.* 37. *de Sepult.* Et eccleſiæ parochiales cum omnibus agendis & juribus ſuis, directè ſubſunt poteſtati epiſcopali. In eccleſiis orientalibus ſuperior cura & directio ſepulturæ, eſt penes eccleſiaſticos: nec aliter fieri poteſt; quia ſupremi domini politici iſtic à Chriſtianiſmo alieni ſunt; eccleſiis tamen & familiis Chriſtianis hanc curam in ſolidum relinquunt.

Ad partis 1. theſin. 1.

Hebræis ſepulcrum etiam dicitur שאול *ſcheol*, quæ eadem vox ſignificat ſtatum mortis ſeu mortuorum. Gr. ᾅδης. Arab. *almahad.* De quarum vocum origine, ſignificationibus ſynonymis diſquirit *Parkerus lib. 1. de deſcenſu ad inferos.* Ante eum *Raynoldus de libr. Apocryphis prælect.* 81. 82. 83. Poſt eum *Jacobus Windet in tract. de Vitâ Defunctorum Statu.*

Ad th. 3. quaſt. 1.

De ſuperſtitioſis actionibus Papatus circa apparitiones mortuorum, ſeu ſpectrorum, egimus 1. *part. ſelect. diſpp. tit. de Spectris.* Quæcunque de ſtatu defunctorum poſt hanc vitam in Papatu creduntur, & auxilia ac ſuffragia quę viventes animabus laborantibus præſtare ſatagunt, nituntur tum ementitis tum veris apparitionibus: quarum oracula & revelationes an ſint divinę an diabolicæ, certò à ſe ſciri poſſe, ingenuè fatentur: uti nos ex dome-

ſticis

ſticis ipſorum teſtibus probavimus in 2. *part. ſelect. Diſpp. tit. de Probationibus Spirituum.* Memini primis mei miniſterii annis contigiſſe, ut fœmina aliqua in illo vico non ſine magnâ perturbatione & lamentis contenderet templum ſibi aperiri, ut pugillum terræ à mariti tumulo deſumtæ inde auferre poſſet, & ex ſuſcepto voto (neſcio cujus inſtinctu) religiosè ad aliquam religioſarum peregrinationum ſtationem manu ſuâ geſtare, atque illic deponere poſſet, in laborantis animæ mariti ſublevationem.

Ad th. 4. quæſt. 1.

Huc referri debent iſtæ quęſtiones

1. *An αὐτόχειρες.* 2. *An uſurarii manifeſti.* 3. *An excommunicati.* 4. *An infideles, aut hæretici.* 5. *An vivi.* 6. *An totum cadaver: an vero per partes in diverſis locis? Reſp.* ad 1. quod ſi in melancolico delirio, aut in graviſſimæ tentationis paraxyſmo ſibi manus intulerint, & tamen antequam exſpirarent, ſigna pœnitentiæ ediderint, puto ἐπιείκειαν adhiberi poſſe, & tacitè in loco publico ſepeliri. Sin ex conſcientiâ ſcelerum, & ad pœnæ infamiam præveniendam, ſeipſos occiderint: negari non poteſt, quin politia ad deteſtationem ſceleris & ad alios abſterrendos, pro variantibus circumſtantiis, ſepulturam aſini aut ſepulturam in infami ligno, aut in rogo, talibus aſſignare queat. Confer *diſp. noſtram de Homicidio ſui ipſius. Reſp. ad* 2. Antehac regnante Papatu omnis ſepultura publica & honeſta archifœneratoribus illis dictis Lombardis, ab Eccleſiâ denegata fuit: ita ut ne quidem per oſtium cadaver efferri potuerit, ſed tantum per parietem pertuſum aut ſubtus limen. Nec potuerunt Principes & Magiſtratus illis publicam, honeſtam & Chriſtianam (uti appellabant) ſepulturam procurare: quamvis politicam exercendi fœnoris tolerantiam invitâ & reclamante Eccleſiâ, ipſis pręſtarent. Quin inſuper anno 1540. edicto Caroli V. ipſis prohibitum publicis ſacris intereſſe. Nos, ſi præſentem rerum ſtatum reſpicias, nec aſſignamus nec negamus illis publicam in loco publico Sepulturam: quia illi nec vivi nec mortui partem habent in noſtrâ Eccleſiâ, non magis quam hæretici, Pagani, Judæi, Muhammediſtæ. Quibus omnibus ſi publicæ in loco publico (qui nunc ubique fere eſt cæmiterium aut templum) ſepulturæ honorem Magiſtratus concedat: nos non intercedimus, 1. *quia* nihil ad Eccleſiam; quà Eccleſiam; quæ illos qui foris ſunt, non judicat 1. *Corinth. 5. v.* 12. 2. Et *quia* cœmeterium aut templum quatenus ſepulturæ civium deſtinatum eſt, nobis non eſt ſacrum; nec locus ſacer ſanctitate inhærente ſeu interna aut externâ & relativâ. De quo infra *lib. 4. tit. de Templis & cœmeteriis.* 3. *quia* communis civium & incolarum ſepultura ad eccleſiam quà talem per ſe non ſpectat, tanquam agendum ſacrum & eccleſiaſticum (uti paulo ante probatum eſt): ſed ad hære-

des

des particulariter, & ad Magistratus directivam potestatem publicam. *Resp.* ad 3. de excommunicatis similiter judicandum censeo. Casuistę Pontificii cum Jure Canonico, illis negant sepulturam in templo & cœmeterio. Immo & sub suspensione constituto, si moriatur impœnitens. *c. 11, cui*, de sententiâ excommunicationis. Ubi Vivianus in rationali Juris Canonici, hanc rationem assignat, quod in peccato mortali sine pœnitentiâ mortuus sit. In *Canonibus Ecclesiar. reformatar. Hungaricar. a. 16. lat. editis in* 8. invenio simile quid de excommunicatis: sed aliâ ex hypothesi, & alio fine. *Resp.* ad 4. De infidelibus aut hæreticis idem. Si quod discrimen inter illos & fideles, inter inhonestos & honestos inter cives & peregrinos, aut inquilinos, quod ad locum aut modum sepulturæ in bonum publicum videatur statuendum: id publicæ Magistratuum potestati relinquendum est. De injustâ exhumatione Buceri, Fagii, & uxoris Petri Martyris in Angliâ vide *vitam Buceri* unà cum operibus Anglicanis, & vitam Martyris una cum locis commun. ipsius editam; & *Thuani histor. lib.* 17. Confer infra lib. 4. titulos de templis & cœmetriis. *Resp.* ad 5. Sepultura vivorum, vel defossione in vacuam scrobem, vel inclusione in vacuo aliquo & spaciosiori sepulcro fieri posset: & quidem vel absque conjunctione vivi cum alio cadavere aut cadaveribus; vel cum conjunctione. Mezentii crudelitatem sic describit Virgilius: *Mortua quin etiam jungebat corpora vivis.* Crudelitatem Joh. Galeacii ducis Mediolanensis in eo describit quidam historicus, quod parochum pauperculæ viduæ sepulturam mariti negantem quod juribus parochialibus satisfacere non posset, comprehendi & vivum cum cadaveribus colligatum in terram defodi jusserit. Infelix specimen suæ lenitatis & moderationis erga reformatæ religionis consortes in introitu regiminis sui edebat anno 1597. Archidux Albertus, nuper ex Cardinali factus Belgii Hispanici Princeps. De quo legi possunt *Belgarum historici*, & *Martyrologium*: & *responsum Ill. Ordd. Fœderati Belgii ad literas archiducis*, quibus ipsos ad pacem, & unionem sub naturali Principe (se scil.) invitabat. Utrumque supplicium sane dirum est, posterius tamen magis dirum. *Resp.* ad 6. Totum cadaver sepeliendum & naturalis ratio & probata exempla suadere videntur. Excipimus casus cum publici interest, ut flagitiosorum capita, corpore defosso, contis affixa publicè prostituantur. Aut cum alia aliqua necessitas non finit totum cadaver in unum sepulcrum inferri. Huc refer quando funere medicato cadaver condiri & conditum absque corruptione & tetro fœtore servari nequit nisi inde exemtis & extra gloriosum sepulcrum intestinis, aliisque visceribus defossis. Quod societas Jesuitica Gallicana cor Henrici IV. tanquam peculiare cimelium in templo suo Fleschano custodiendum petierit & obtinuerit, id non sine sym-

symbolico mysterio factum dicebant libelli aliqui illâ tempestate (a. edit. 1608.) editi. Inter quos *Anti-Cotonus Gall. & Belg. cum subsecuto hyperaspiste.*

Addatur quæstio, *An cadavera, aut ossa de loco in locum transferenda, & alibi de novo honorificè sepelienda? Resp.* In Papalibus hagiologiis, & in historiis ac praxi beatificationum ac canonizationum frequenter occurrit vocabulum *elevationis*: quâ denotant sanctorum sive confessorum sive martyrum exhumationem, & in gloriosa ac peculiaria templa & loca translationem: ut istic ostentarii osculanda proponi, religiosè coli, atque adorari, in processionibus circumgestari, & per institutas peregrinationes visitari, & à solenniter jurantibus tangi possint. Cultum reliquiarum vide refutatum ab antagonistis *Bellarmini lib. 2. de Ecclesiâ triumphante cap. 3.* Nos *in 3. part. selectar. dispp. tit. de Peregrinationibus Compostellanis, & tit. de processionibus*, eandem superstitionem perstrinximus. Opponunt Pontificii factum Josephi *Genes. 50. v. 24.* cum *47. v. 29. Hebr. 11. v. 22.* & *Actor. 7. v. 16. Resp.* Josephus, Jacobus & reliqui patriarchæ ex Dei peculiari revelatione & monitu per spiritum propheticum prævidèrunt & denuntiârunt liberationem Israëlis ex Ægypto, & introductionem in terram Canaan; in cujus rei memoriam & fidem, sepulturam ibidem sibi delegerunt. Hoc ex locis citatis colligi potest: præterea nihil. Ostendant Pontificii translationem & λειψανοθηκείαν, supra designatam, aut à Josepho exercitam, aut sibi per spiritum Dei tale quid revelatum ac mandatum fuisse: & loca illa, ad quæ reliquiæ transferuntur, esse terram promissam à posteris dictorum sanctorum, aliquando possidendam, & hoc peculiari *translationis* seu *elevationis* signo ac monitorio fidem promissæ possessionis confirmandam. Nostri aliquando transtulerunt cadavera aut ossa defunctorum, quæ à Pontificiis exhumata asini sepulturâ denuo sepulta, aut ad sterquilinia erant projecta, aut sub infami ligno defossa, aut ex eodem suspensa: idque ob causam Christi; aliquando etiam ob causam quam politicam. Quâ infamis sepulturæ, in honorificam mutatione, indicant se justificare causam & memoriam eorum antea ab aliis injustè damnatam. In hoc imitantur laudatos à Davide Jabesitas *2. Sam. 2. v. 5. 6.* Et pios in primitivâ Ecclesiâ, qui martyrum suorum exuvias, si quas ex asininâ aut infami sepulturâ retractas nancisci poterant, honestè sepeliebant. Exemplum uxoris celebris Petri Martyris, à Papistis exhumatæ & ad sepulturam asini condemnatæ, postea sub Elizabetha ab Oxoniensibus denuo honorificè sepulcro suo restitutæ, supra indicavimus. Simile fuit factum nostrorum, qui post Sylvam-ducis à fœderato Belgio a. 1629. subjugatam ossa honestæ & piæ matronæ Agnetæ Greven ob repudiatum viaticum itineris extremi à Parocho oblatum, & constan-

tem veræ religionis professionem, sub patibulo defuisse, ad postulatum alicujus aut aliquorum ex posteris ipsius, effoderunt, & loculo inclusa, honestè & frequenti comitatu ad chorum templi Johannis delata, juxta sepulcrum Gisberti Masii Episcopi (qui infamis hujus sepulturæ autor fuerat) sepelierunt. Quo nomine ab inepto & futili quodam idiotâ *Van Geel titulo Rustici Flandrici* libros scribillante, me traduci audio; quasi tale quid parum consonè meæ doctrinæ egerim aut consuluerim. Sed nulla nostræ doctrinæ & praxios communio cum Papisticâ de elevationibus & exhumationibus cum toto λειψανοθρησκείας choragio, à Casuistis, & Canonistis ad tit. de *reliqu. & vener. sanctorum* præscripto: uti ex dictis liquere arbitror. Quam bene autem conveniant mores & facta eorum hàc in parte, cum decretis Pontificum & Conciliorum, ex *Zypæi Jure Canonico novo lib. 3. tit. de reliq. & vener. sanctor. pag. 264. & ex Barbosæ collectaneis ad Bullarium & decisiones SS. congregat*, in vocibus *beatificatio*, *reliquiæ*, *S. Rochus*: denique ex *Bressero lib. 6. de conscientiâ* & *Molano de picturis sacris*, qui volet, cognoscere poterit. Divortii hujus antehac indicium aliquod fecimus cum alibi, tum in *disp. de Canonizatione Sanctorum.* Sed quidquid sit de consilio & facto nostrorum, quod tamen quam maximè probo, sciat rusticus Flandricus, aut illi qui has nugas & ineptias illi suggerunt, me nullam illius consilii aut facti partem fecisse: quippè qui post novem menses in plantatione & ordinatione Ecclesiæ reformatæ istic exactos ad propriam Ecclesiam reversus eram; ubi de ossium dictę Agnetæ honorificâ translatione ac sepulturâ aliquamdiu post discessum meum factâ, aliquanto post ex aliorum relatione aliquid perceperam. Sunt & alii casus, in quibus Magistratus absque sepulcri violatione cadaver aliquod effodere potest, & solet. Celebris est effossio & incineratio fanatici Davidis Georgii per Senatum Basiliensem: cujus rationes descriptas invenies in *commentariolo historico de Davide Georgio*, ab Academiâ Basiliensi conscripto; *& in Epistolâ Joh. Acronii Medec. & Mathemat. in Acad. Basileensi Professoris*; quæ est 67. *1. centur. epistolarum à Simone Abbes Gabbema a. 1663. editarum.*

Ad §. 5. quæst. 1.

De Sepulturæ loco, modo, & funebri pompâ non decet fideles nimium sollicitos esse: sed potius hæredibus præscribendum; ut honestam moderationem & frugalitatem adhibeant. De beatâ morte, & animæ post mortem statu ac loco nemo frustra solicitus erit; modo in domino. *Quid enim prodest cuiquam, si totum mundum lucratus fuerit animâ vero suâ mulctetur?* &c. Math. 16. v. 26. Prodigalitatem in curâ victus, amictus, domuum, utensilium &c. pro viventibus, inter vitia numeramus: & quomodo eam in curâ sepulturæ mortuorum virtuti adscribemus? imprimis si ex fastu & vana superstitione proficiscatur. Non probo quidem ludicrum illud Diogenis responsum

responſum (apud Laërtium, & Cicer. 1. Tuſculan.) quo inhumatum ſe projici petebat, poſito prope ſe bacillo, quo volucres & feras abigeret: cumque amici dicerent, non ſenties, regerebat, *Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil ſentienti?* Nec tamen improbo illud Euripidis apud Stobæum ſerm. 277. (edit. gr. lat. Geſneri), Ἀνθρώπων δὲ μαίνονται φρένες, δαπάνας ὅταν θανοῦσι πέμπωσι κενάς, id eſt, *mentes hominum inſaniunt, cum ſumtus inutiles pro mortuis expendunt.* Xenophon lib. 8. Cyri pædiæ refert mandatum Cyri, ut corpus ſuum terræ quamprimum redderent; non auro aut argento aut ullâ re conderent. Sed miſſis Gentilium apopthegmatis audiamus Gul. Thracium armigerum in tabulis teſtamentariis (apud *Foxum in commentar. rerum in Eccleſiâ geſtarum lib. 2. pag. 125.*) ita loquentem:
„ De corpore vero ſepeliendo nec ſtatuere ſe nec ſua valde referre, ubi con-
„ datur. Præclarè enim ab Auguſtino dictum eſt, ſepulturę pompam ma-
„ gis eſſe vivorum ſolatium quam mortuorum ſubſidium. Itaque quod eam
„ rem ſpectat, id quidquid eſt negotii, voluntati ſe legatariorum prorſus
„ permittere. Cum teſtamentum hoc præter hic exhibita inſignem purioris religionis confeſſionem continens ad manus Warami Cantuarienſis delatum eſſet, ſententiâ hæreſios in Thracium mortuum pronuntiata, & cadaver ejus effoſſum in cineres redactum fuit a. 1531. Quo nomine rex Henricus 8. graviter indignatus, Cancellarium Parkerum hujus ſententiæ executorem judicio ſiſtit: qui culpâ in Archiepiſcopum Waramum jam defunctum rejectâ, numeratis in Fiſcum Regis 1000. præter propter coronatis, à judicio ſe vix redemit.

Quę Canoniſtę de jure & poteſtate eligendi & non eligendi ſepulcrum & de ſepulcro ejus qui non elegit ad tit. *de Sepulturâ* diſceptant, ipſis relinquimus. *Ibid. ad quæſt.* 2.

Sepulturas in templis ex ſuperſtitione ortas, & *tum* Gentiliſmi putatitio ſacro ac religioſo (quod à *Gutherio lib. 3. de jure manium explicatum eſt*) *tum* novitati Papatus potiſſimum tribuendas, indubium eſt. Ne conferendis antiquitatibus Eccleſiæ Iſraeliticæ & Chriſtianæ cum Gentiliſmo & novitate Papali multum laboremus, audiatur ingenua confeſſio recentiſſimi Canoniſtæ *Zypæi lib. 3. Juris Canonici novi pag. 202. Sepulchra olim non in Eccleſiis tantum, ſed nec in civitate fieri permittebantur. Choppin. Monaſt. lib. 2.*
„ *tit. 1. n. 15.* Primum Eccleſiaſtici deinde Principes, denique paſſim omnes
„ infringere cœperunt; ut nunc vel homines infimæ ſortis ſub ipſis altaribus
„ fere condantur. Adde rationes templaris ſepulturæ, quas compendio ex Jure Canonico collectas exhibet *Lancelotus lib. 2. inſtitut. Juris Canonici tit. 24. Cur in Eccleſiis & locis ſacris Sepultura conſtituantur h. d.*
„ Tractemus nunc de Sepulturis, quæ quidem, per fideles, non niſi in

 ſacris

„ sacris & religiosis locis, ideo constituuntur: quod minus ibi spiritibus vexan-
„ tur immundis, & quod sanctorum illorum commendantur patrociniis, quo-
„ rum nomini Ecclesia, in qua corpora conquiescunt, est consecrata. Acce-
„ dit quod defunctorum proximi ad sacra loca venientes, sepulturamque con-
„ spicientes, suorum recordantur, & pro eis pias preces fundunt. Unde mor-
„ tuorum sepultura, & cœmeteria apud illas Ecclesias, & monasteria ex anti-
„ quo disposita esse comperiuntur, in quibus religiosorum conventus sunt
„ constituti, ubi orationes, & missarum solennia, tam pro vivis, quam pro
„ defunctis, frequentius celebrantur.

Cur autem reformati in Galliâ, quæ in templis Papisticis habent sepulcra majorum suorum, repetierint, infra lib. 4. tract. de templis disquiremus.

* *Ad part. 2. §. 5. quæst. 1.*

Occasionem quærendi de conditurâ cadaverum dant textus *Genes.* 50. *v.* 2. 2 *Paralip.* 16. *v.* 14. & *Johann.* 19. *v.* 39. & 12. *v.* 3.7. coll. cum *Marc.* 14. *v.* 8. De modo condiendi cadavera agit *Bellonius de Medicato Funere lib.* 3. ubi Physica & medica. De quibus & *Zachias in quæst. Medico-legalibus lib.* 4. *tit.* 1. *quæst.* 9. qui ibidem non pœnitenda inspargit ad antiquitatum & textus *Genes.* 50. illustrationem facientia. *Bellonius lib.* 2. quæ ad historiam, criticam, & antiquitates spectant, potissimum prosequitur. Eadem tractantur à *Kirchero in Oedipo Ægyptiaco. Bernard. Gomesius in diasceps. de sale lib.* 1. *cap.* 18. condituram per salem extollit, & per balsamum, myrrham, aloem insulsum condituræ genus appellat. Non pauca ad historiam de cadaveribus conditis pertinentia collegit *Kornmannus in lib. de miraculis mortuorum.* Conferri etiam possunt *Baronius ad ann.* 34. §. 48. & *Casaubonus exercit.* 16. §. 112. Syri & Ægyptii, quos secuti Græci, Romani, nimis sumtuosè corpora ungebant, condiebant, additis etiam auro, argento, cippis, titulis, obeliscis, pyramidibus, mausoleis. Inter antiquos Christianos etiam condituræ aliquæ adhibitæ fuerunt; & fortè modum excesserunt sive id ϖεριεργίᾳ Gentilium, sive ad testandam fidem resurrectionis, sive ad imitandum exemplum à Christo approbatum *Marc.* 14. *v.* 8. sive aliâ de causâ hoc egerint. Tertullianus in apologet. cap. 42. *Si Arabiæ queruntur, sciant Sabæi pluris & carioris suas merces Christianis sepeliendis profligari, quam Diis fumigandis.* Loquitur de thure in sepulturâ Christianorum. De aris sepulchralibus, deque superbis sepulcris pene ad formam templorum exstructis, *Heraldus ad Tertulliani apologet. cap.* 13. De *pyramidibus* & *obeliscis* post *Petr. Bellonium lib.* 1. (qui glaciem hic fregisse videtur), & *Raderum in commentar. ad* 1. *epigr. Martialis, Sandeum in theologiâ symbolicâ, Leonem Allatium in commentar. ad Philonem Byzantium de septem orbis spectaculis*, fusissimè *Athanas. Kirche-*

Kircherus in Oedipo Ægyptiaco. De *labyrinthorum* antiquis & superbis structuris, quæ sepulcri causâ fiebant, deque tumulorum editorum amplitudine, de sepulcris marmoreis, &c. *Bellonius lib 1. cap. 9. 15.* de arboribus quæ sepulcris inseri solebant: Ibid. c. 17. De *columnâ Trajani*, in quâ ossa ejus condita, & de mole Hadriani, quæ pro sepultura ipsius posita fuit, *Pancirollus & Salmuthus in antiquè deperditis tit. 29. & 30.* Hodie castellum S. Angeli vocatur, & à Pontifice inhabitatur. In quod tetrasticho sic lusit Beza:

Cæsareos cineres quæ moles clauserat olim,
Arx est Romano nunc sacra Pontifici.
Quam bene, qui mortis nunc est mortalibus autor,
Morti sacratas obtinet iste domos!

De *colosso* amplissimæ molis dicto *androsphinge*, qui etiamnum superest, *Bellonius lib. 1. cap. 2.* De eodem sphinge, aliisque colossis, obeliscis, pyramidibus, labyrinthis, & septem mundi miraculis, *Pancirollus & Salmuthus lib. cit. tit. 31. & 32.* De *Mausoleo* iidem *tit. 32. §. 8.* & ante eos *Majolus tom. 1. dier. canicular. colloquio 23.* Conferri possunt, ab iis, quibus vacat, *Kirchmannus aut Gutherius*, de conditura, sepulcris, & locis sepulturæ. Quibus non vacat, & pressius explicandis textibus modo citatis insistunt, consulant, Physiologiam sacram *Joh. de Mey* ad locum *Genes. 50.* ubi appendicem habet de antiquis sepulturæ ritibus in sepulturâ memoratis: de quibus etiam *Jesuita Menochius lib. 8. de Republicâ Hebræorum cap. 4. & 5. De sepulchris regum Israel Pineda lib. 8.* de rebus Salomonis cap. 3. De speluncis, montibus, collibus, vallibus rupibus ad sepulcra delectis, ex profanis scriptoribus multa colligi possent: Sed hac vice suffecerit indicasse *Genes. 23. Marc. 15. v. 46. Deuter. 34. v. 6.* Ingentium saxorum cumulos ad sepulcra collectos & ordinatè constructos quales in Drentiâ, & vicino tractu, imprimis etiàm in Scandiâ etiam hodiè conspiciuntur, studiosè describit *Johannes Picardius in antiquitatibus Drentiæ a. 1660. distinct. 5.* De similibus cumulis, & de collibus rotundis, *Warenus in antiquit. Hibernicis c. 24.*

* *Ad quæst. 2.*

De candelis in funere adhiberi solitis Persius satyr. 3. sub finem: *Hinc tuba, candelæ, tandemque beatulus alto Compositus lecto, crassisque lutatus amomis, In portam rigidos calces extendit.* Ubi vide sis doctiss. *commentar. Casauboni.* In Papatu bis luminaribus utuntur; primum cum defuncti *corpus honestè compositum, loco decenti cum lumine collocatur*: sunt verba Ritualis tit. Ordo commendationis animæ. *Deinde*, cum cereos accensos in exequiis & funeribus deferunt. Quem ritum ecclesiasticum antiquissimum, neutiquam omittendum sancit Rituale tit. *de Exequiis.* Ubi insuper in casu paupertatis,

sacerdotum, *ad quos defuncti cura pertinet*, aut *alicujus piæ fraternitatis*, *si istic fuerit*, *impensis debita lumina adhiberi vult*. Sed quomodo ritus hic antiquissimus dicitur, cum canon. 33. Concil. Eliber. statuerit: *Cereos per diem placuit in cœmeterio non accendi: inquietandi enim spiritus sanctorum non sunt. Qui hæc non observaverint, arceantur ab Ecclesia communione*. Bellarmini insulsam interpretationem Albaspinus Episc. Aurelianensis in notis ad canones dicti Concilii a. 1622. ne quidem referre dignatus est; causæ desperationem haut obscurè confessus, cum trepidus interpretationem arripit ut novam, sic magis absurdam. Præmissâ enim hypothesi sententiæ Tertulliani & Cypriani, de animabus martyrum sub altari hærentibus, & habitantibus, ibique dum Deus eorum mortem ulcisceretur exspectantibus, subjicit: *Quoniam autem cereis ardentibus, igni, fumigationibus, spiritus divexari ipsa experientia animadverterent: haut scio an illi patres vetuerint, admoveri cereos ardentes, ne animæ sanctorum, quæ sub altari permanerent, admoto igne inquietarentur*. En subtile εὕρημα. Ipse satis præcaverat cum initio hujus capitis pag. 46. has desperationis voces emittebat:

„ Hic canon illius Concilii difficillimus sanè crucem fixit interpretibus, „vix ut aut ne vix quidem explicari evolvique possit, quo factum est, ut „perridiculas & valdè absurdas explicationes interpretes excogitarint; ideo„que mihi magnopere metuendum, ne mea deterior sententia existimetur.

Atque hæc quidem de luminibus vel super aut juxtà loculos collocandis, vel in deductione funeris gestandis. Lucernæ aut lampades ipsi sepulcro inclusæ ibique per multa sæcula luminaturæ *in omnibus fere monumentis* (teste *Gutherio lib. 2. cap. 32.*) *inveniuntur*. Ibid. paulo post: *post multos annos apertis tumulis immisso aëre, lucernæ illæ statim accenduntur*. Quâ arte id fieri possit, à multis quæsitum fuit. Si ex lino asbestino, id est, inextinguibili (quod ex lapide amianto conficitur) lampades illæ instruantur, jam ratio facile inveniri posset, cur perpetuo luceant: haut aliter ac pyropus seu carbunculus, aliaque fossilia aut vegetabilia aut animalia lucida. De asbesto vide *Pancirollum & Salmuthum tit.* 4. & autores ibi citatos. Aut si lampades oleo incombustili instruantur, forte intelligi posset cur ultra 1500 annos perpetuò fulgore luxerint, quæ in subterraneis Italiæ monumentis superiori sæculo inventæ dicuntur ab autoribus apud *Salmuthum tit.* 35. citatis: inter quos *Hieronymus Ruscelli*, qui olei istius dilucidam descriptionem dedit. Sed admiranda hæc non satis explicata (si vera de iis referant autores citati), quod admisso aëre lucernæ illæ sepulcrales accenderentur (uti habet *Gutherius modo cit.*); & quod eædem per tot sæculorum decursum lucentes, admisso aëre ilico exstinguerentur; uti testatur *Pancirollus tit.* 35. Fortunius Lycetus Philosophus Patavinus a. 1621, de lucernis illis peculiarem tractatum edidit:

dit: de quo ipse in tract. de propriorum operum historiâ a. 1634. lib. 1. cap. 9. *Diuturnis vigiliis ad hasce lucernas è tenebris intellectus eruendas elucubravi*, &c. & postea: *contradictorem neminem habuit, quem ego viderim, laudatores plurimos*, &c.

Continet libros quatuor: quorum 1. lucernarum variis locis detectarum historias describit. 2. varias doctorum de admirandâ istius luminis causa opiniones recenset. 3. causas veras mirabilis hujus eventus detegit. 4. dubitationes varias, & quæstiones huc pertinentes dissolvit. Peculiares quosdam ritus ab Ethnicismo derivatos observabam a. 1629. & 1639. Sylvæducis, cum in plantandâ & ordinandâ Ecclesiâ juxta cum aliis istic versarer. Defuncto alicujus dignitatis aut census, ilico ad postes domus luctus candela incensa laternæ inclusa suspendebatur, & strues fasciculorum ligneorum (vernaculè *mutserden*) ad latus ostii collocabatur. Quorum illud Ethnico-Papisticam superstitionem, istud antiquorum Gentilium præparationem ad combustionem cadaverum sapere videtur. Quamvis autem id planè otiosè nunc fiat, ubi nulla amplius cadaverum combustio obtinet: consuetudo tamen illa nonnisi Ethnicismo originem suam debet. Sexcentæ ejusmodi vacuæ observationes monstrari possent, quarum homines causam & originem ignorant. In agro vicino, signum defuncti erant duo pugilli straminis formâ crucis ante ostium, aut in viâ proximâ dispositi. Quod ad materiam, seu stramen, per illud aliquem illic defunctum significabant; hoc est, eum lecto letali subducto (quod communi more fieri assolet) stramini impositum esse. Alibi fenestris, & ostio clauso seu connivente, aut pheretro ante ædes posito, aut alio signo idem significatum volunt. Sed quod ad figuram crucis, quam etiam in loculis, in corollis, in tumulis, in cippis seu erectis super monumento lapidibus exprimere solent, eâ superstitionem suam Papistæ proclamant. De quo *vid.* 3. *part. sel. Dispp. tit. de Staurolatriâ.*

Ad quæst. 3.

Adde quæ de herbis & coronis sepulcralibus notata sunt à *Magio Anglariensi lib. 2. miscell. cap.* 17. *ubi cap. sequ.* explicat Pythagoræ superstitionem, qui mortuos in myrti, oleę, & populi nigræ foliis sepeliendos præceperat.

De florum coronarumque apud Gentiles sparsione aliquot autorum testimonia congessit *Elmenhorstium ad Minutium* ad illa verba: *coronas etiam sepulcris denegatis*: plura addidit *Ouzeelius* ad eundem.

Ab ejusmodi abstinebant antiqui Christiani, uti patet ex *Minutio* modo cit. & ex *Justino apol. 2. quem adducit Ouzeelius*. Qui ibidem ostendit ex Prudentii hymno de exequiis sanctorum, Christianos postea ab hac simplicitate recessisse: *Nos*, inquit Prudentius, *tecta fovebimus ossa Violis & fronde frequenti, Titulumque & frigida saxa liquido spargemus odore.* Cum quo conferendus

rendus locus Hieronymi ad Pammachum super obitu uxoris cap. 2. Nec mirum cum tot Gentilium superstitiosis ritibus quamvis per prædecessores tam rigide condemnatis, nihilominus multis in plebe τὸ ἀρχαῖον & carnificem consuetudinem sectantibus, tepidisque aut tepescentibus doctoribus nimis diu & patienter hæc tolerantibus, tandem victas dederint manus; quin etiam quæsitis prætextibus cum diutius palliare nequirent, superstitionem in religionem mutare se dicebant, affingendo illi usum quem religiosum, unde tandem in Papatu edolârunt mysticam necessitatem & efficaciam. Sic scil. ars deluditur arte. Ut Judæos olim multa ab Ægyptiis, Assyriis, Chaldæis, Græcis, aliisque Gentibus accepisse docet nos collatio historiæ sacræ cum profana: sic similiter de pluribus antiquorum Christianorum, imprimis cum ex persecutione cœpissent emergere, ritibus judicandum est. Morem spargendi flores, sertis limina prætexendi &c. ab Ethnicis ad antiquos Christianos, ab his ad hæc usque tempora derivatum fatetur Jesuita *Martinus de Roa lib. 2. singularium cap. 5.* qui tamen ibidem adducit *Tertullianum lib. de Coronâ*, & *Chrysostomum in orat. de Kal. Januariis*, contra ritus ejusmodi contestantes. Sed dicet, uti alibi excipit, superstitionem in religionem à Christianis, & ab hodierno Papatu mutatam esse. Regero ego superstitionem in aliam superstitionem mutatam esse: & præsumtam talem quamcunque religionem repugnare verbo Dei: uti hoc alibi & generaliter & particulariter probavimus in 3. *part. select. Dispp. tit. de Superstitione*, *Idololatriâ*, *Jubileo*, *Processionibus.* Ipse *Roa lib. 2. cap.* 20. veterum Christianorum morem cum *Chrysostomo homil.* 22. *in cap.* 4. *epist.* Corinthios superstitionis arguit, quod spreto majorum more gentium ritus sequerentur, accensis lucernis & his nominibus impositis, quæ plurimum duraverit, ejus nomine puerum appellando. Cur morem hunc Pontificii, æque ac alios, non retinuerunt, superstitione in excogitatam quam religionem mutatâ?

Ad 4. quæst.

De numeri ternarii vacuâ observatione à Gentilismo ad majores nostros derivatâ, ex hominum moribus cum Bongo de mysteriis numerorum, & Ausonii Edyllio XI. (tit. *gryphus ternarii numeri*) collatis plurima observari possent. Nos de numeris nonnulla notamus in 2. *part. select. dispp. tit. de Superstitione.*

Ad 6. quæst.

Huc refer quæstionem, mihi ante annos 24. (si bene memini) à ministris Ecclesiæ alicujus in medio Papatu versantis propositam. Quæstio mihi proposita, & ad eandem responsio mea his verbis conceptæ erant.

Quæritur

Quæritur an liceat deducere funera Papistica, in quibus cruces, faces, cantus aliique ejusmodi superstitiosi ritus adhiberi solent, quos docent Ritualia ipsorum & usus vulgaris.

„ *Resp.* negatur, I. *Quia* committitur superstitio participata & indirecta „ adminimum, quomodocunque quis sibi caveat. Esse autem istam pompam „ superstitiosam nemo reformatus dubitat. Insuper quomodo quis partici-„ pare possit peccato alieno docent vulgari versiculi apud Casuistas, quos „ etiam refert Amesius in Medullâ: *Consulo, præcipio*, &c. Jam vero om-„ nem talem participationem esse illicitam, constat ex disputatione de Ido-„ lothytis 1. *Corinth.* 8. & 10. coll. cum *Ephes.* 5. *v.* 7 11.

„ II. *Quia* committitur adminimum species mali; Videmur superstitio-„ sum istum morem sepeliendi approbare, aut saltem non improbare; aut „ susque deque habere. Atqui hoc esse illicitum docemur, 1. *Thessal.* 5. 22. „ coll. cum *Judæ vers.* 23. & *Philipp.* 4. 8.

„ III. *Quia* videbimur sic aliquâ ratione, hâc scil. in parte, ecclesiasticam & „ spiritualem communionem cum Papismo colere, & quidem ex hypothesi „ Papistarum. Nam illi sepulturam nominant ecclesiasticam, & faciunt „ agendum ecclesiasticum: uti constat ex *Rituali seu Pastorali*, tit. *de Exequiis* „ *p.* 143. & *Jure Canonico tit. de Sepulturis.* Hinc etiam *Becanus lib.* 5. *Manual. c.* „ 11. disputat non licere Papistis ordinariò comitari funera Protestantium. „ Quamvis revera longè dispar sit ratio; nostrorum n. funera (saltem Refor-„ matorum) nihil habent ecclesiastici propriè ita dicti, neque ex rei verita-„ te neque ex nostrâ opinione. Jam vero nullam ecclesiasticam, aut in ec-„ clesiasticis communionem cum Papistis colendam, docemur ex *Apocal.* „ 18. *v.* 4. cum 2. *Corinth.* 6. aliisque textibus: unde nostri probant seces-„ sionem à Papatu.

„ IV. Denique, *quia* scandalizantur *tum* rigidi Papistæ, dum aliquo mo-„ do in suâ superstitione confirmantur; *tum* infirmi, dubii, & in bivio consti-„ tuti; *tum* etiam zelotæ & γνήσιοι Reformati. Atqui nemini scanda-„ lum præbendum docemur *Math.* 18. *v.* 6. 7. & 1. *Corinth.* 10. coll. cum „ *cap.* 8.

Postea nactus Exercitationes theologicas Davidis Parei cum eas perlustro, inveni eandem fere quæstionem lib. 2. exercit. 54. pag. 267. ab illo propositam: *An amico rectè sentienti in Republicâ Pontificiâ liceat funus ad templum prosequi:* Indicatur ibidem in margine, quæstionem hanc Coloniâ missam fuisse 21. Novembr. a. 1597. Ad eam cum distinctione sic respon-„ detur. Si per leges & caritatem possit, potius abstineat à tali officio. Si

„non possit, videri eum sic facientem, absque peccato servitutem eam ferre „posse. Antea autem sic tolerantiam dictæ servitutis limitaverat 1. Si Magistratus, vel lex jubeat. 1. Si professione & discessione ad templum sacra ipsorum exequialia improbare se ostendit. Sed *prior conditio* nihil facit ad τὸ licitum aut illicitum esse: Si quid sapiat superstitionem aut idololatriam, si non directam, saltem indirectam aut participatam; id humanâ lege aut jussione Magistratus non potest fieri licitum. Ideoque reformati qui in politiis Papisticis commorantur, mulctas pecuniarias non raro persolverunt, quod non paruissent mandatis & legibus pœnalibus, de infantibus parocho illius districtus, ubi ipsi habitant, ad baptismum offerendis, de matrimoniis coram proprio parocho celebrandis, de puerperis per eundem parochum purificandis seu Ecclesiæ restituendis, de genu flectendo, aut caput aperiendo ad idola in compitis disposita, imprimis ad idolum panaceum frequenter per plateas, & solemniter in processionibus circumferri solitum. Alibi jussioni Magistratus, de inscriptione in album fraternitatum artificum, & observatione statutorum & consuetudinem cujusque fraternitatis, non parent; quia sciunt per inoffensę conscientiæ jura illud non posse fieri. *Posterior conditio*, quomodo servari possit velim uberius explicatum fuisset. Quomodo reformatus prosequens funus improbabit sacra exequialia? An nudo silentio? Hoc minimè sufficit; cum facta ejus coram hominibus loquantur. An vero abstinentiâ ab iis, quibus per conscientiam adesse & interesse non debet? Atqui illa distinctè & minutim fuissent designanda. Si aquâ lustrali eum aspergant, an eam tacitè recepturus? an vero Valentinianum imitaturus sit, qui testibus *Sozomeno lib. 4. cap. 6.* sacerdotem coram Juliano Imperatore conviciis adoriebatur, & tantum vestis suæ incidebat atque abjiciebat, teste *Nicephoro lib. 11. c. 1.* quantum gutta aquæ lustralis madefecerat. Si celebrent missas pro defunctis, si omnes flexis genibus orent pro animâ sive sepeliendi sive jam sepulti, an reformatus omnibus externis ritibus se conformabit; an vero & factis & verbis contra eosdem protestabitur? & cui bono, quo eventu? Hæc omnia primò explicanda essent.

Rationes Parei sunt:

1. *Rat.* quia Magistratui in civilibus per se licitis est obtemperandum, etiam cum aliquâ molestiâ *Rom. 13. v. 5. 1 Petr. 2. v. 18.* atqui deductiones funerum sunt officia civilia, quatenus lege jubentur, & licita per se, quia caritatis &c. *Resp.* Hęc Papistica esse civilia per se licita, sumitur; non probatur. Quid si quis dicat hoc de esu idolothutωn 1. *Corinth.* 10. à quibus apostolus tantopere dehortatur; quid responderent? *Deindè* cum molestia aliquid fertur, cum quis nihil agit, sed patitur. Atqui deducens funus Papisticum in tem-

templum, aliquid agit. Jam vero omnis actio humana, in individuo seu singulari est moraliter bona aut mala.

2. *Rat.* Reformati possunt sine suo peccato, lege vel Magistratu jubente, juvare structuram templi, pendere reditus sacros, servare stationes urbis, dum fit pompa publica. Quia hæc sunt onera civilia suo genere non impia. *Resp.* Hic reformati solummodo exactiones, & onera ferunt: sed ipsi immediatè sacris Papisticis & superstitiosis exequiis non cooperantur.

„ 3. *Rat.* A majori licet reformatis (cum aliter non possunt) uti ministerio errantium, & ceremonias humanas servare; dummodo fidem suam „ apertè profiteantur, errores disertè improbent, & nihil per se impium verbis & factis committant. Multo magis licet comitari funus cum improbatione superstitionum. *Resp.* Si quis se inclinaret coram imagine crucifixi, genuflecteret ad ostentatum Deum panaceum, aquâ lustrali ad ingressum templi se aspergeret, infantes baptizandos exorcizaret, aut pastori exorcizandum committeret, absolutionem pastoris post editam auricularem confessionem peteret & acciperet, non tamen sine apertâ & verbali protestatione contra superstitiones Papisticas; an illa ptotestatio factis contraria coram Deo & hominibus irreprehensibilem quem constitueret? Non arbitror. Sed hæc pluribus prosecuti sumus in dispp. de Superstitione & Idololatriâ. „ Ad probationem desumptam ex exemplis Prophetarum, Christi, „ Apostolorum, qui sæpè sunt usi ministerio errantium Sacerdotum, cum „ taxatione corruptelarum *Resp.* Sed illi non sunt cooperati aliorum erroribus & superstitionibus. Perpetuo eadem falsæ hypothesios chordâ oberratur, de purâ putâ passione aut tolerantiâ mali, & nullâ actione aut cooperatione eorum, qui funera Papistica deducunt. Quæro ego, an liceat cum Magistratus id mandat, missam frequentare. Si affirment Nicodemitæ, aut Libertini, vide quomodo illud Doctores reformati citati in 3. *part. select. dispp. tit. de Idololatriâ indirectâ*, refutaverint, & nos ibidem cum iis.

Ad quæst. 7.

Olim & etiam hodiè à quibusdam attendi solet ad situm mortui *primo post* obitum in lectulo letali, seu mavis stramine: *deinde* in loculo: in *tertio* & cum loculo in hâc aut illâ parte domus; *quarto* in feretro, & in elatione funeris: *quinto*, in depositione ex feretro, & in illatione in sepulcrum. Nos ad vacuas illas observationes minimè attendendum censemus. Ita ut otio- „ sum planè sit statutum in Rituali Romano tit. de exequiis: Corpora defun- „ ctorum in Ecclesiâ ponenda sunt pedibus versus altare majus; vel si con- „ duntur in oratoriis aut capellis, ponantur cum pedibus versis ad illarum „ altaria, quod etiam pro situ & loco fiat in sepulcro. Presbyteri vero habe- „ ant caput versus altare. *Et rursum pag.* 147. *in rubricâ.* Deposito feretro

„ in medio Ecclesiæ, ita ut defuncti pedes, si fuerit laicus, sint versus altare „ majus; si vero fuerit Sacerdos, ut dictum est, caput sit versus ipsum al„tare, &c.

Pertinet etiam ad situm, quod apud Gentiles tum Græcos tum Romanos cadaver ad januam deponerent: dequo comentar. ad Suetonii Augustum cap. 1. Homeri Iliad. 7. Virgil. Æneid. 11. Hodie etiamnum apud multos nostratium simulac loculo conditum est in atrio & vestibulo ædium collocatur. Idem Lutetiæ observari testatur *Joh. Stephanus Durantus lib. 1. de ritibus Ecclesiæ Catholicæ cap. 23.* Qui ibidem ait, apud veteres (An majores in Galliâ, an veteres Christianos in Imperio Romano, an utrosque intelligat, nescio) in tricliniis aut cœnaculis collocata fuisse; uti & *Actor. 9. v. 39.* idemque Tholosæ observari.

Ad quæst. 8.

Rituale Romanum aspersionem aquæ benedictę parochis pręscribit 1. in morbo pag. 115. tit. *de visitatione & curâ infirmorum.* 2. in agone pag. 118. tit. *Ordo commendationis animæ.* 3. postquam exspiravit, & corpus honestè compositum loco decenti cum lumine collocatum fuerit. pag. 140. *tit. eodem.* 4. cum feretrum & corpus super eo in templo aut cœmeterio sane depositum est. pag. 153. tit. *de Exequiis.* 5. cum corpus ad sepulcrum delatum fuerit. pag. 153. *eod. tit.* 6. cum fiunt exequię absente corpore, & in die tertio, septimo, trigesimo, & anniversario, circuit tumbam aspergens, pag. 208. tit. *Officium defunctorum.* Similiter in exequiis & officio defunctorum fit incensatio: tit. cit. 7. in exequiis parvulorum ante usum rationis defunctorum. p. 210 tit. *de exequiis parvulorum.* Ubi etiam de imponendâ *coronâ de floribus, seu de herbis aromaticis, & odoriferis, in signum integritatis carnis & virginitatis.*

Ad quæst. 9.

Rituale pręcipit, ut parva crux super pectus inter manus defuncti ponatur: aut ubi crux desit, manus in modum crucis componantur. pag. 141. tit. ordo *commendationis animæ.* Et si aliquo in casu contingat corpus extra Ecclesiam aut cœmeterium sepeliri, semper crux capiti illius apponi debet, ad significandum illum in Christo quievisse. pag. 144. tit. de *Exequiis.* Cum „ conveniunt ad funus efferendum, Parochus indutus superpelliceo & stolâ „ nigrâ, vel etiam pluviali ejusdem coloris, clerico pręferente crucem, & a„ lio aquam benedictam, ad domum defuncti una cum aliis procedit, di„ stribuuntur cerei, accenduntur intortitia. Mox ordinatur processio, pręcedentibus laicorum confraternitatibus, sequitur clerus regularis & sæcu„ laris, per ordinem, binique procedunt, pręlatâ cruce, devotè psalmos, ut „ infra, decantantes, parocho præcedente feretrum cum luminibus, &c.

pag.

pag.145. eod. tit. Mores docent nos etiam loculum, & pannum, qui tegit loculum, & tumulum cruce signari; & serta, ac cippos seu erectos lapides in modum crucis formari. De stramine cruciato supra diximus. Singulæ fraternitates tum sacræ (e.gr. Mariæ, Antonii, Sebastiani, &c.) tum profano-sacræ (ut fabrorum, sartorum, sutorum, pistorum, mercatorum, &c.) immo & singuli status hominum, peculiares aliquos ritus adhibent: quos infinitum esset percensere.

Ad quæst. 11.

Huc refer quod mortuos propriis vestibus & quidem pretiosissimis indutos antiqui Gentiles, & hodie nonnullæ gentes sepelire solent. Quod præterquam quod prodagilitatem sapere videatur, nescio an satis conveniat cum Job. 1. v. 21. *nudus exivi de utero matris meæ, & nudus redibo illuc.* 1 Timoth. 6. v. 7. *nihil enim intulimus in mundum, videlicet nec efferre quidquam possumus* Eccles. 9. v. 8. *& partem nullam esse eis*, &c. Sepultura Christi *Joh.* 19. & Lazari *Joh.* 11. sine vestibus eorum peracta. Lycurgus sanctione suâ cum aliquid emendare studeret, plura tamen relinquebat. Sic enim de illo Plutarchus in Laconicis & Lycurgo: *Piacula quoque sustulit, ac ne quid una cum cadaveribus sepelirent, mandavit, præter puniceam vestem, & olivæ folia, in quibus æque omnes cadavera componerènt*, &c. Quidquid sit de hoc ritu, saltem vanissima est observatio Pontificiorum de sacerdote cum vestibus sacerdotalibus sepeliendo.

De quo sic in Ceremoniali Episcoporum lib. 2. cap. 38. fol. 94. a. „Loto, & terso corpore, clerici familiares, seu alii Ecclesiastici viri cum Cerimoniario induant illud primum vestibus ordinariis usque ad Rochettum, deinde sacris vestibus, quibus vivens induebatur, dum solemniter erat celebraturus, hoc est, caligis, & sandaliis, amictu, alba, cingulo, stola, manipulo, cruce pectorali, tunicella, dalmatica, chirothecis, planeta coloris violacei, annulo, & mitra simplici, ac etiam pallio cum spinulis, si erit Archiepiscopus, vel aliàs utens pallio, & ponant super pectus ejus crucem aliquam, quam manibus teneat. Ante quinquennium (ni fallor) in templo Petri aperto sepulcro Bernulphi 20. Episc. Ultrajectini, qui obiit anno 1054. inventa sunt particula ossis cruris, & bacillus pastoralis argento in capite vestitus, cum reliquiis seu mavis quisquiliis togæ. Commentatores Pontificii ad Levitic. 10. v. 5. *Ex hoc exemplo*, inquit Lyranus, *inolevit consuetudo, quod sacerdotes novæ legis cum vestibus sacerdotalibus sepeliuntur.* Quem sequitur *Tostatus*, Sed consequentia malè ducitur à ritibus sepulcralibus Sacerdotum V. T., ad ritus Ministrorum N. T. *Deinde* ex textu certò colligi nequit, quod eos in & cum omni apparatu sacerdotali terræ mandatint, sed tantum quod *portaverint eos in tunicis suis* (ubi vulgata versio:

tulerunt eos ſicut jacebant, veſtitos lineis tunicis) ad extra caſtramꝫtationem. Cum enim induti ſacerdotali ſchemate eſſent percuſſi, & ilico, mandante Moſe, ex ſanctuario extra caſtra deportandi, nulla præfeſtinatione fieri potuit mutatio veſtimentorum. Sed hoc nihil ad ſepulturam ſeu tumulationem ſine aut cum veſtibus ſacerdotalibus, aut aliis quibuſcunque: de quibus loco cit. ne quidem γρῦ. Aliud enim eſt veſtitum aliquem ſubito morientem de plateâ, aut de mensâ tolli, aut ex curiâ, ex templo, &c. ubi mortuus concidit, efferri: & aliud, eum ſic veſtitum in terram defodi. Nec moris erat apud Judæos mortuos veſtibus ſuis indutos, in ſepulcrum inferri, uti colligimus ex *Math.* 27. *v.* 59. ubi Chriſtus veſtibus ſuis ſpoliatus *v.* 35. cum *Johann.* 19. *v.* 23. & nudus de cruce deſumtus, ſindoni involvitur. Confer loca *Johann.* 11. *v.* 44. & 19. *v.* 40. & 20. *v.* 5. 6. 7. Hunc morem Judæorum *Johann.* 19. *v.* 40. indicatum, quod ad involucra explicant & aſſerunt *Baronius anno* 34. §. 136. *Toletus in Johann* 20 *Jac. Chifletius tract. de linteis ſepulcralibus Chriſti cap.* 2. Ne quis autem dicat, ſolis Sacerdotibus hunc honorem habitum, ut cum ſacris veſtibus ſepelirentur, commonſtro Exod. 29. v. 29. *Et veſtes ſanctæ quæ ſunt ipſi Aaron, erunt filiis ejus poſt eum ad ungendum cum eis, & ad conſecrandum cum eis manum eorum. Septem diebus induet eos ſacerdos loco ipſius de filiis ejus,* &c. Numer. 20. v. 25.-28. refertur Aaroni veſtes ante obitum ademptas, iiſdemque Eleazarum indutum.

Ad quæſt. XI.

Nos infra lib. 4. ex profeſſo agimus de abuſibus Papiſticis circa campanas.

Ad quæſt. XII.

Fatendum eſt, rationes aliquas fuiſſe cur in primâ Eccleſiarum multarum reformatione, in vacuo illo à miſſis, totoque officio defunctorum à Papatu exerceri ſolito, ſubſtitutæ fuerint aliquæ Eccleſiaſticæ & piæ paræneſes & conſolationes formâ concionum propoſitæ. Nec tamen diffitendum, eſſe rationes & quidem nec pauciores nec minores, cur reformatione jam conſtitutâ non introducantur, ubi non ſunt; aut abrogentur, ubi ſunt. In reformatione Eccleſiæ Scoticanæ anno 1563. priori libro diſciplinæ pag. 65. tit. de ſepulturâ, ſtatutum ut ſepultura fieret abſque cantu, lectione ſcripturæ, concione funebri. Rationes quas iſtic ſubjiciunt, mox infra referemus. In Helvetiâ, Germaniâ, Angliâ, uſus earum etiamnum remanet. Idque tum experientiâ, tum tot editis concionibus funebribus edocemur. Omnes quis enumeret vulgaribus linguis editas? Ante annos complures habui in Bibliothecâ, & paſſim inſpexi ac percurri 200. *funebres, &* 100. *nuptiales conciones Brandmylleri concionatoris*

Baſi-

Basileensis, latine in 8. editas. Anglicè prostat concio funebris in tragicum obitum comitis Essexii a. 1598.; alia in ignominiosum obitum Johannis Atertoni Episcopi in Hiberniâ ob infandum flagitium Dublini a. 1641. suspensi; quæ habita à Nicol. Barnard Decano Ardagensi. Etiam, si bene memini, habitæ in funere parvulorum. Rationes quæ pro continuato talium concionum in Ecclesiis reformatis usu militant sunt sequentes. 1. *quia* utiliter capita de quatuor novissimis, hâc occasione explicantur, & applicantur. 2. *quia* propinqui & hæredes consolationem & excitationem aliquam ad imitandum percipiunt, cum emortualia, & beata mors, sepulti, & benefacta viventis recensentur. 3. *quia* alieni à religione nostrâ, hâc occasione conciones nostras subinde audiunt. Rationes adversæ sententiæ collectas habes à *Francisco de Combles* Ministro Metensi, in lib. cui tit. *Consolations generales & particulieres pour les malades.* Ubi part. 2. in principio discursum habet de talibus concionibus, ad excusandam Ecclesiam Metensem, reliquasque Gallicanas, apud quas usus earum abest. Statum quæstionis ita format:

An Ministri vi muneris sui obligentur, non quidem ad consolandos eos qui dolent ob mortem suorum (hoc enim conceditur); sed ad habendas conciones funebres, quotiescunque quis de Ecclesiâ ipsorum sepelitur.

Præmissâ sequenti limitatione. 1. Non esse absolutè illicitum. 2. Immo aliquo in casu admodum utile: præsertim si rex, aut Princeps, aut publica ejusmodi persona defuncta sit. 3. Sed si tantum in funere optimatum & ditiorum habeantur conciones, videri sapere illam prosopolepsiam, quæ taxatur *Jacobi* 2. *v.* 1-6.

Pro negante sequentes adducit rationes,

1. *Quia* in scripturâ nullum mandatum, nullum exemplum, cum de piorum morte & funere agitur *Genes.* 50. *v.* 3-10. 2 *Sam.* 13. *v.* 37. 1 *Paralip.* 7. *v.* 22. 2 *Paralip.* 35. *v.* 25. *Joh.* 11. ubi de Lazaro. *Actor.* 8. ubi de Stephano. & *cap.* 12. ubi de Jacobo, *Joh.* 19. ubi de sepulturâ Christi.

2. *Quia* est aliqua species mali: putabunt enim Pontificii id fieri pro mortuis. Hæc ratio, inquit, fuit Synodis Gallicanis, cur eas prohiberent.

3. *Quia* originem habet à Gentilibus, qui mortuos (vide *Gutherum lib.* 1. *cap.* 25.) laudabant.

4. *Quia* Ministri magno incommodo laborarent tempore pestis, si pro singulis sepeliendis habendæ essent conciones.

5. *Quia* difficile esset Ministris, cum frequentia sunt funera, novis inventionibus conciones suas instruere: ne si eâdem fere chordâ oberrent, auditoribus fastidium pariant.

6. *Quia*, ubi frequenter conciones funebres habentur, populus tardior fit ad statas conciones audiendas.

7. *Quia*

7. *Quia* admodum incommodum & difficile est Ministro, virtutes & præclarè gesta defuncti referre & in exemplum proponere: ubi aut nulla sunt, aut non nisi gesta excellenter mala. *Ista* nollent referri hæredes: *illa* à te fingi, conscientia non patitur. Ex his difficultatibus quomodo se extricabit, ut simul Deo placeat, & hominibus non displiceat?

Ecclesia Scoticana loc. cit. has adfert rationes,

„ Non ignoramus, inquiunt, aliquos concionem funebrem requirere, aut „ saltem lectionem alicujus textus scripturæ, ut viventes commonefiant, „ quod sint mortales, & ipsis similiter moriendum sit. Sed tales intelli- „ gant, conciones quas quotidie habemus isti usui inservire; quas si homi- „ nes contemnant, potius superstitionem alent, & falsam opinionem (*Papi-* „ *sticam scil. de quâ supra dictum erat*), quam ejusmodi homines ad piam pro- „ prii sui status considerationem adducent. Adde, quod Ministri aut maxi- „ mam partem occupati erunt circa conciones funebres, aut personarum re- „ spectum habebunt; concionantes in funere divitum & honoratorum, sed „ tacentes in morte pauperum: quod à Ministris salvâ conscientiâ fieri ne- „ quit &c. Putamus etiam respectu diversorum inconvenientium non ita „ decorum esse, ut templa prædicationi verbi & administrationi sacramen- „ torum appropriata, fiant loca sepulturę &c.

De concionibus funebribus alicubi venalibus, quæ pluris emi dicuntur quam missæ pro defunctis, de pulsibus campanarum simulac quis defunctus est, de primâ terræ injectione à parocho facta; deque cantibus, antiphonis & responsoriis ad sepulcrum, vide Altare Damascenum pag. 882. 883. ubi ritus illos exhibet, & examinat. Rationibus specialibus illic legendis, addit hanc generalem, *Quod nec Sacerdotes, nec Levitæ, nec Prophetæ, in mortuorum exequiis eo munere functi sint.* Cui subjicit has speciales.

„ Orationes funebres Nazianzeni & aliorum ab Atheniensium more vi- „ dentur derivatæ. Qui mos in republica magis tolerabilis erat ubi Orato- „ res mortui laudes pręedicabant, quàm in Ecclesia. Cum in omni funere non „ haberentur, patet in Ecclesiam introduci non posse absque invidiosa pro- „ sopolepsia. Ditiores hoc officio cohonestabuntur, neglectis pauperibus. „ Nam ad singulas funerationes non potest concionari. Etsi aliâs ratione „ dignitatis personarum alios aliis anteponere ei liceret, in ministerio tamen „ fungendo nihil faceret cum pauperum contumelia. Incumbit illi quidem „ ex officio solari viduas & orphanos, qui tunc temporis maximè egent „ consolatione. Conciones funebres in Anglia venales sunt, ut olim in pa- „ patu missæ. Imo pontificii dicunt majoris constare conciones funebres „ quàm missas. Nam cum 4 denariis missam compararent, concionem abs- „ que 4 florenis comparare non possint; nulli tamen harum concionum ma-

gis

„gis avidi sunt quam pontificii, quia missæ vicem supplere putant. Mercenarius concionator ad prædicandum potius mortui laudes, quàm Dei „verbum conductus, iniquissimum fœneratorem, scortatorem egregium, „Dei expertem in mundo, qui ne vel unam forte concionem unquam audi-„verat, sanctorum albo inscribet, & toga lugubri aut ampliori mercede pro „meriti ratione donabitur.

Parasiticam & mercenariam hanc operam non tantum istic (affirmante *autore Altaris Damasceni*), sed & alibi nonnunquam adhiberi jam pridem didicimus ex illis qui loca illa frequentant, aut inde in Belgium nostrum sedes suas transferunt. Nec dissimulat *Zepperus lib. 1. Polit. Eccles. cap. 15.*

Hæc hactenus proposita lectoribus consideranda offerimus: sic tamen ut magis probando ordinem nostrarum, Gallicarum, Scoticarum Ecclesiarum tanquam βελτίονα & tutiorem, formatâ & stabilitâ jam reformatione: non improbemus moderationem *Fr. de Combles*, nec usum aliarum Ecclesiarum; quæ vel ob initia reformationis, & collectionis Ecclesiarum, vel ob alias rationes, ab iis omnino sine aliquo majori incommodo abstinere nequeunt. Hoc tamen velimus, ut Ministri gratis easdem habeant, sine mercede aut honorariis: ad omnem πλεονεξίας, & scandalorum occasionem tollendam. Ita Ecclesiæ peregrinorum in Angliâ sub Eduardo VI. illic loci & illo rerum statu, conciones funebres habebant: pariter & quædam Belgicæ, præcipuè in Ducatu Geldrico, usque ad annum 1619. easdem continuabant; & nos in extremis Hollandiæ finibus (ubi in vicos quosdam post annum 1610. reformatio demum introducta fuit), easdem ad tempus aliquod habuimus, tum ut superstitiones Papales in exequiis, homines dedoceremus, tum ut ad conciones Ministrorum reformatorum audiendas eosdem alliceremus. Nec dubito quin ministri fratrum unitatis Bohemicæ illas conciones (de quibus ordo eorum ecclesiasticus cap. *de formâ ægrotos visitandi, & mortuos funerandi*) ἀδιαπαύως habuerint.

* *Ad part. 3. §. 6. ad quæst 1.*

Vide Tertullianum de resurrectione cap. 1 de epulis illis sepulcralibus Gentilium, earumque superstitioso usu, quas DIs manibus consecrabant, & vel ad sepulcrum relinquebant vel comburebant; quas nefas erat alicui attingere: quod iis delectari, aut etiam pasci putarent animas. Alicubi tamen ab ipsis parentantibus epulas comedi solitas colligimus ex *Tertull. lib. de testimonio animæ cap. 4.* „Vocas, inquit, porro securos, si quando „extra portam cum obsoniis & mattalis tibi potius parentans, ad busta „recedis, aut à bustis dilutior redis. At ego sobriam tuam sententiam exi-„go: misellos vocas mortuos, cum de tuo loqueris, cum ab eis longè es. „Nam in convivio eorum, quasi præsentibus & concumbentibus sortem

„ suam exprobrare non possis, debes adulari propter quos lætius vivis. Eundem morem advocat Epiphanius in Ancorato pag. 573. edit. lat. in fol. ut ex eo κατ' ἄνθρωπον probet apud Gentiles aliqua fuisse vestigia seu mavis umbram fidei de resurrectione mortuorum: Veruntamen coguntur à con-
„ suetudine confiteri mortuorum resurrectionem. Nam ubi posita sunt cor-
„ pora defunctorum, accedunt & inclamant, nomina proferentes sepulto-
„ rum mortuorum, *Resurge* (dicentes) tu, comede, & bibe & lætare. Et siqui-
„ dem animas illic putant permanere, ubi reliquię mortuorum sepultæ sunt, &c. Hunc morem, à Gentilibus ut & alios complures, ad Judæos manasse, ex apocrypho lib. Tobiæ *cap. 4. v. 18.* non immerito colligere videmur. Quamvis Lyra, Carthusianus, & recentiores Serrarius ac Fabius Justinianus in commentar. suis ad locum cit. unà cum Turriano ad lib. 4. epistol. Pontificum cap. 13. & *Bellarminus lib. 1. de purgatorio cap. 13.* exponant de cibis datis in eleemosynam pauperibus, & consequenter per eleemosynæ meritum in auxilium, satisfactionem, & suffragium animarum. Sed primum pura fuit κακοζηλία receptæ consuetudinis, quæ usque ad Augustini tempora observata, reprehenditur ab eodem *serm. 15. de sanctis*; & *lib. 6. confess. c. 2.* & *conc.* 1. in *Psal.* 48. & *epist.* 64. ad Aurelium. Quod autem antiqui Christiani epulas illas transformârint, & etiamnum *hodie* in Papatu substituant iis apud sepulcra *agapas* (uti testatur *Pamelius in notis ad Tertull. de testimonio animæ cap. 4.*) & *mensas pauperum*: illud postea superstitiosæ isti observationi ita affictum, & *excogitato commento* (loquor stylo indicis expurgatorii Belgici, tit. Bertramus) apologiæ & observationi moris illius datum fuit: juxta acaconicam regulam. *Sic ars deluditur arte.* Per hanc artem omnes alii Gentilium & Judæorum ritus, immo omnis theologia fabulosa Gentilium, nec minus Ethnico-Judaico-Muhammedico Papistici ritus poterunt χριστιανίζειν: & sic juvabuntur Nicodemitæ, Neutrales, Libertini, carnales syncretistæ; atque ultima manus catalogo martyrum ac confessorum imposita erit. Quod ad suffragia pro animabus defunctorum, quę Pamelius dissimulat & Fabianus aliique citati exsertè asserunt, ea alibi solidis argumentis exploduntur. Et datis iis, non concessis, quid opus est contra prohibitionem Christi *Math. 6. v. 2.* palam ad sepulcra aut super sepulcris cibum & potum ponere, & ibi pauperibus distribuere, atque hoc modo specie aliquâ cum Gentilium ritibus symbolizare? Quæro, si clam eleemosynas multas intentione Papisticâ pro animâ defuncti largirentur, an frustra laborarent?

Nec prętereundum, quod convivia quę post deductionem funeris in domo emortuali à ditioribus non tantum, sed & mediocris sortis, quin & pauperibus Papistis celebrantur, minime vocari possint, *agapæ & mensæ pauperum.* Concludimus nihil aliud esse, quam ritum Gentilem, inde primum per ple-

plebem, postea per quam cœcorum aut ignavorum clericorum tolerantiam, denique per approbationem & canonizationem Papatus, usque ad nostra tempora devolutum. Cum ritu antiquorum Ethnicorum comparari potest ritus Samogitarum, Sudinorum, Curonensium, Lithuanorum; quos Joh. Meletius in epist. ad Georg. Sabinum (insertâ tract. *Joh. Lasicii de religione*, &c. *Russorum, Tartarorum Spiræ anno* 1582. *in* 4. *apud Bern. D'Albinum*) ita describit pag. 262.

„ In funeribus hîc servatur ritus à rusticanis: defunctorum cadavera ve-
„ stibus & calceis induuntur & erecta locantur super sellam, cui assidentes
„ illorum propinqui, perpotant ac helluantur, epota cerevisia, fit lamenta-
„ tio funebris, quæ in lingua Rutenica sic sonat **Ha le le/ le le/ y procz ty**
„ **mene vmarl? ij za tij nie miel szto yesty albo pity? y prócz tij vmarl? Ha**
„ **le le/ le le ij za tij nie miel krasz ije mlodzice? ij procz tij vmarl** ? Id est,
„ Hei, hei mihi. Quare mortuus es? Num tibi deerat esca aut potus? Quare
„ ergò mortuus es? Hei hei mihi: An non habuisti formosam conjugem?
„ Quare ergo mortuus es? &c. Hoc modo lamentantes enumerant or-
„ dine omnia externa illius bona, cujus mortem deplorant: nempe, liberos,
„ oves, boves, equos, anseres, gallinas, &c. Ad quæ singula respondentes,
„ occinunt hanc Næniam, Cur ergò mortuus es, qui hęc habebas?

„ Post lamentationem dantur cadaveri munuscula, nempe, mulieri fila
„ cum acu: viro linteolum, idque ejus collo implicatur. Cum ad sepultu-
„ ram effertur cadaver, plerique in equis funus prosequuntur, & currum
„ obequitant quo cadaver vehitur: eductisque gladiis, verberant auras, vo-
„ ciferantes **Gey geythe begaythe peck elle.** id est, aufugite vos dæmones
„ in infernum. Qui funus mortuo faciunt, nummos projiciunt in sepul-
„ chrum, tanquam viatico mortuum prosequentes. Collocant quoque pa-
„ nem, & lagenam cerevisiæ plenam ad caput cadaveris in sepulchrum il-
„ lati, ne anima vel sitiat vel esuriat. Uxor mane & vesperi, oriente & oc-
„ cidente sole, super extincti conjugis sepulchrum sedens vel jacens, lamen-
„ tatur diebus triginta. Cognati verò ineunt Convivia die tertio, sexto,
„ nono, & quadragesimo, A Funere. Ad quę convivia animam defuncti
„ invitant, precantes ante januam. In his conviviis, quibus mortuo paren-
„ tant, tacitè assident mensæ tanquam muti, nec utuntur cultris. Ad men-
„ sam verò ministrant duæ mulieres, quę hospitibus cibum apponunt, nullo
„ etiam cultello utentes. Singuli de unoquoque ferculo aliquid sub men-
„ sam jaciunt, quo animam pasci credunt, eisque potum effundunt. Si quid
„ fortè deciderit de mensa in terram, id non tollunt, sed desertis (ut ipsi lo-
„ quuntur) animabus relinquunt, manducandum, quæ nullos habent vel
„ cognatos vel amicos viventes, à quibus excipiantur convivio. Peracto

 prandio,

„ prandio, sacrificulus surgit de mensa, ac scopis domum purgat, animasque „ mortuorum cum pulvere ejicit, tanquam pulices, atque his precatur verbis, ut è domo recedant. *Ilp Dilp ducisse: nu wen, nu wen*: hoc est, edi„ stis ac bibistis animæ dilectæ, ite foras. Post hęc incipiunt convivæ inter „ se colloqui & certare poculis. Mulieres viris præbibunt & viri vicissim mu„ lieribus, seque mutuo osculantur.

De Japoniis testatur *Carolinus in hodierno Gentilismo linguâ nostrate anno 1661. edito pag.* 213. 215. quod pueri quotidie sepulcrum visitent, spargendo rosas, & aquam calidam apponendo, quâ defunctus sitim restinguat. Quodque alias quasdam vestes sericas comburant, ut defuncto de vestibus prospectum sit. *Jesuita Franc. Soliers lib. 1. histor. ecclesiast. Japoniæ cap. 14. num.* 218. scribit, de duabus mensis omni ciborum genere instructis, usque ad pretium 40. aut 50. scutorum (gallicè *escus*): sed non addit quid de cibo illo fiat, an istic relinquatur ab hominibus, an ab igni, quo cadaver comburitur, absumatur. Plures alios funerum ritus, Papisticis admodum similes, ibidem legat, cui vacat.

Ad quæst. 3.

Non immerito hæc quæstio proponitur: quod hic Ultrajecti malum illud bene (uti videtur) positum, hactenus loco motum non est; movendum tamen speramus, post tam multa quæ non minus bene posita videbantur, successivè intra paucos annos loco mota. Maximum obstaculum videtur voluntas testatorum, & contestatio hæredum, si qui superfint, etiamnum antiquæ superstitioni addicti. At quam multa sunt, quæ eo modo ac fine nunc non fiunt, quo testatores ea fieri voluerunt. Neque enim anniversaria defunctorum, nec aliæ quæcunque missæ aut preces in templis aut piis domibus publicè celebrantur: reditibus nihilominus in pios usus analogos aut proximè similes reservatis & erogatis? Neque enim sentimus hominum minimè pauperum prædæ exponendos; aut prætextu confiscationis (quam factam esse nemo hactenus probavit) otiosis & delicatulis, sub pauperum larvâ & titulo, contra conscientiæ ictus latitantibus, distribuendos: quod scilicet ad falsum & superstitiosum cultum, nunc per reformationem apud nos abrogatum, à donatoribus legati sint. Sed de hoc infra ex professo lib. 4. Quod si hæredes aut posteri rationes à superstitione desumtas non admittant: hanc saltem per Papisticam suam religionem declinare nequeunt, ex *Math.6. v.* 2. 3. Bosius in Romà subterraneâ lib. 4. cap 34. postquam ex Nazianzeno agapen seu sacrum epulum distinxisset in natalitium, funebre, connubiale; & pro funebri adduxisset Origenem in *Job. lib.* 3. subdit: de „ tali agape dicere intendit Hieronymus quando in Epistolâ ad Eustochium „ reprehendit ostentationem & vanam gloriam in faciendâ eleemosynâ,

di-

„dicendo: *cum manum egenti porrexerint, buccinant? cum ad agapen voca-„verint, praco conducitur.* Quamvis autem Bosius ibidem agapas exemplis & autoritatibus aliquot commendare aut saltem defendere conetur: dissimulate, non potuit, quin ex vitis patrum lib. 5. nobis exhiberet contrarium factum Arsenii: cum moriturus esset Abbas Arsenius, delegavit nobis, dicens; *videte ne velitis pro me agapen facere: quoniam si feci ego pro me ipso, id invenio.* Quo dicto elidi mihi videtur fructus suffragii quem defunctorum animæ ex iis percipere putantur. Quidquid autem sit de suffragio (de quo alibi disputandum), saltem Hieronymi testimonio cit. arguitur publica illa ante ora quorumvis, juxta voluntates testatorum, eleemosynarum distributio. Quod *Bosius ibidem pag.* 646. ex vita Thaumaturgi, Nazianzeni oratione ad Nyssenum, Theodoreto, Evagrio, allato discrimine inter Ethnicorum convivia & agapas Christianorum, harum permissionem & celebrationem defendere se putat; id frustra est. Talem enim substitutionem *quid pro quo*, quamvis veteres malo bene posito affinxerint, minime tamen in eo secuti sunt Paulum 1 *Cor.* 8. & 10. qui artem arte deludere non docuit.

Ad §. 7. *quæst.* 1.

De luctu præter autores cit. vide & alios à nobis adductos *lib.* 2. *politicæ eccles. tract* 4. *cap.* 2. *p.* 979. *& seqq.* Iis nunc addimus, ex antiquatiis & philologis *Gutherum lib.* 1. *cap.* 14. *&* 23. *lib.* 3. *c.* 28. 29. 30. *Bellonium lib.* 2. *de funere medicato cap.* 14. *&* 15. Ex theologis commentar. in *Genes.* 50. *Actor.* 9. *Math.* 9. *v.* 23. Ubi post omnes & supra omnes ritum hunc à Gentilibus assumtum explicat *Joh. Lightfoot in horis Hebr. & Thalmud.*; *Aretium part.* 1. *problemat. Fabium Justinianum in Tobiam p.* 479. *Filesacum lib.* 3. *selector. p.* 258 *Tractatum Thalmudi à recentioribus adjectum tit* אבל רבתי, id est, *luctus magnus*, ubi de ceremoniis quibus mortui lugendi. Hodiernorum Judæorum morem & ritus describit *Buxdorfius in synagogâ cap.* 35. Vide & *Hieronymum tom.* 1. *in epist. ad Paulam super obitu Blæsillæ*: ubi de moderando & abrumpendo luctu. De quo etiam comment. ad 1 *Thess.* 4.

Ad quæst. 2.

De signis luctus, vestibus Calvinus in epistolis, pag. 472. *edit. Genev. in fol.* Antehac in Papatu cucullos lugubres (vernaculè **Huyl-tobels**) à propinquis funus deducentibus, & pallæ latæ (vernaculè **Fatljen**) adhiberi solent. De *castris doloris* in funere principum & magnatum per Jesuitas adornatis, subinde indicium fecerunt novellæ & Mercurii.

De diebus luctus comment. ad *Genes.* 50. *Fab. Justinianus in Tobiam pag.* 467.

Ad §. 8. quæst. 2.

Hic nihil habemus addendum, nisi grammaticum hoc, quod secundum Servium *pyra* diceretur strues lignorum ad cadaver cremandum: *rogus*, cum jam funus ardere cœperit: *bustum*, cum jam exustum aut semi-ustum: sed rogum à pyrâ non differre vult *Gutherius lib. 1. c. 26.* Quem vide, si placet.

Ad §. 8. quæst. 3.

De cultu reliquiarum alibi disputantes si quis audire velit, adeat autores à collegâ τῷ μακαρίτῃ indicatos. De apotheosi mortuorum, apud Gentiles, & cultu eorum tanquam Deorum ex historiis nimis notum est: quod quomodo secunda bestia imitata sit, exposui in 3. *part. sel. disp. tit.* de canonizatione sanctorum. De Imperatoris Adriani Antinoo, Justinus Martyr apolog. ad Antoninum Pium: *quem cuncti per timorem tanquam Deum colere cœperunt.* Epiphanius in epit. cathol fidei, notat *Antinoi delubra, & quæ in eis fiunt mysteria.* Ælius Spartianus in Adriano: *Et Græci quidem volente Adriano eum consecraverunt, oracula per eum dari asserentes, quæ Adrianus ipse composuisse jactatur.* Videat, cui vacat, *Casauboni & Salmasii notas ad loc. cit.* & *Joh. Langum in notis ad Justini loc. cit.* Fanaticum hunc Ethnicismum sapiunt inscriptiones sepulcrales *DIs manibus.* Propius ad sacrum & religiosum sepulcrorum & mortuorum statum explicandum, accedere videtur, illud Epiphanii in Ancorato, Reges, inquit, & tyranni cru-„ delissimi, cum adamatos quosdam habuissent, eosque in terrâ sepeliissent, „ &c. propter suam in eos benevolentiam, *sepulcra ipsorum prætextu non* „ *bono, per seductionem vitæ subditos cives colere præceperunt: quemadmo*-„ *dum Antinous*, &c.

Ad quæst. 4.

Agimus de Ossariis in disp. de templis à collegâ hic cit., quam infra lib. 4. inserimus.

* *Appendix paralipomenon de Sepulturâ.*

DE *Libitinariis & Pollinctoribus*, & *vespillonibus*, &c. *Libitinarii* sunt, qui locant aut vendunt ea, quæ ad pompam funebrem sunt necessaria. *Pollinctores*, qui abluunt & ungunt cadavera. *Vespillones*, qui ad sepulcrum deferunt in illud immittunt, & in terram defodiunt. *Nonius Marcellus* generalius exponit *pollinctores*, de iis, qui mortuos curant. *Vespillo* in glossario Isidori, & in Excerptis Pythœanis exponitur *sepulcrorum violator.* Quod puto ita accipi, uti apud Virgilium, *Quid domini facient, audent cum talia fures*, id est, *servi.* Dicuntur enim non raro à vespillonibus sepulcra spoliari. Unde in

in epigrammate græco, Ἰητρὸς Κεγλίας ϗ Δάμων ἐνταφιαστὴς, &c. quod totum exhibeo in *dissertatione de termino vitæ.*

In Papatu ordo quidam vespillonum est, quos nostro idiomate appellant **Celle-Broeders**, vestiti tunicâ lineâ, cucullione, & pallio atri coloris: notante Hospiniano de Monachis cap. 70. in fine. *Præficæ* erant planctus principes, non doloris: fœminæ ad plangendum conductæ, quæ dant cæteris modum plangendi, quasi ad id præfectæ. Sic Festus. Addit Nonius Marcellus, *ut & flerent, & fortia facta laudarent.* Horatius in arte poëticâ, *Ut qui conducti plorant in funere dicunt, Et faciunt prope plura dolentibus ex animo.* Similem vacuam observationem à Gentilibus ad Judeos transiisse, videmur colligere ex *Jerem. 9. v. 17. Math. 9. v. 23.*

Funera gr. θρηνήτρια, πενθηρὰ seu *funerea* apud Servium in Æneid. 9. ad quam pertinebat luctus seu dolor; quales mater, soror. Notum est ex Cicerone de senectute vulgatum Ennii distichon: *Nemo me lacrumis decoret, neque funera fletum Faxit*, &c. Masculinum πενθηρὸς similiter significat non tantum socerum, sed omnem dictum affinem ad quem pertinebat luctus: uti observatum à *Scaligero in notis ad disticha Catonis pag. 89.*

Lecticarii, & *sandapilarii*: quorum illi à lecticâ seu feretro (gr. φέρετρο) honoratiorum, isti à scandapilâ, seu feretro viliorum denominantur.

Custodes cadaverum, qui ad mortui cadaver pernoctabant. *L. & si quis §. impensa D. de relig.* Quibus in Papatu successerunt vigiles, tum viri tum fæminæ, qui in loco illo, ubi cadaver repositum vigilantes pernoctant. Adde *bustuarios* & *Ustores.* Atque hi omnes familiâ libitinariorum continebantur: exceptis funeris; ut dictum est.

De lotione cadaverum. Apud Gentiles eam usitatam fuisse, discimus ex autoribus à *Gutherio lib. 1. cap. 13. & 15. cit.* Et ex Euripide in Phœnissis, ubi Creon introducitur Jocastem sororem accedens, ut filium defunctum abluat. Et, Apuleio Milesiar. 8. *accuratissimè corpus ablutum unitâ sepulturâ ibidem marito perpetuam conjugem reddidere.* Et illo jactato Ennii versiculo, *Tarquinii corpus bona fæmina lavit & unxit.* An tantum ad unctionem ea parare intenderint, (uti affirmat *Gutherius cap. 17.*) an aliud quid mystici subfuerit, non ita dixero: suspicor tamen aliquid subfuisse, cum aquæ vivæ aspersionem, quâ viventes ad lustrationem utebantur, considero. Diabolus Dei simius, gnarus per aquam & sanguinem venturum Messiam (*1 Joh. 5. v. 6.*), & fideles sub V. T. ad expiationes & lustrationes ex mandato Dei eadem adhibuisse, inanias illas inter Gentiles promovit. Videantur de aquâ Beza & Grotius ad *Math. 27. v. 24.* Quæritur an apud Judæos morem hunc imitati sint, & utrorumque morem Christiani, etiam tempore Apostolorum, & deinceps. Utrumque affirmandum videtur, ex *Actor. 9. v. 37.* ubi

ubi exemplum Tabithæ. Ad quem textum rectè observat Gaspar Sanctius in commentat. pag. 208.

„ Consueverunt omnes ferme gentes mortuorum hominum cadavera la-
„ vare. De Græcis probat apud Homerum Patrocli funus. De Latinis Mi-
„ seni funus apud Virgilium, & Tarquinii apud Ennium. De Hebræis satis
„ probat hic locus: & Christum Dominum non solùm unctum esse tradit
„ Chrysost. hom. 84 in Joannem; & videtur colligi posse ex Joanne cap.
„ 19. ubi dicit Christum sepultum esse; sicut mos est Judæis sepelire. At
„ Judæi mortuos non solùm ungebant, sed etiam lavabant.

Post eum *Grotius*, & *Priceus* testimoniis aliquot adductis idem confirmant. De Christi lotione quod timidius Sanctius, paulò confidentius *Chiffletius de linteis Christi*, &c. *cap.* 4. *& Lorinus in Actor.* 9. Quorum *ille* addit ex Metaphraste lacrymis B. virginis plagas Christi emundatas: *iste*, sordes pretiosas ac mundas ex abluto corpore collectas à Balduino Hierosolymorum rege ad suos Flandros è Palestinâ missas fuisse per abbatem S. Bertini. Sed excipi posset, datâ lotione Christi, ex eâ non satis solidè probari morem communem: poterat enim peculiaris ratio hic esse, quod sanguine & vulneribus fœdatum esset. In antiquâ Ecclesiâ lotionem obtinuisse, ut & alios ritus πατροπαραδότους, facile crediderim. Tertullianus apologet. cap. 42. *rigere & pallere post lavacrum mortuus possum.* Quod B. Rhenanus de hâc lotione interpretatur. Pontificii etiamnum hodie lotionem illam observant. In ceremoniali Episcoporum lib. 2. cap. 38. p. 94. a. præscribitur, ut cubicu-
„ larii & familiares ipsius Episcopi defuncti corpus aquâ calidâ cum vino
„ & herbis odoriferis lavent & mundent, &c. sed licet corpus non aperia-
„ tur, omnino agendum & curandum est opportunis remediis, ut sine fœ-
„ tore usque ad præstitutum tempus sepulturæ servari possit. Quod ad hanc mundationem, addito insuper vino & aromatis, credo ob peculiarem rationem eam requiri, ne ingratus odor eos, qui spectatum, insuper & pedes osculatum veniunt, offendat; quin contra de cadavere sanctorum suavissimo odore (de quo in legendis & vitis sanctorum Papalium, non raro gloriari solent) ex unius atque alterius subornati, aut forte polyposi testimonio, tanto facilius fidem faciant. *Joh. Stephanus Durantus lib.* 1. *cap.* 23. §. 13. lotionem antiquorum & mediorum probat ex *Tertull. apologet. c.* 42. *& adversus Gnosticos cap.* 7. *& ex epistolâ Dionys. Alexandrini apud Eusebium lib.* 7. *cap.* 17. *&* 22. *Gregor. Magno homil.* 39. *& lib.* 5. *dialog. c.* 17. *& lib. c.* 27. *Bedâ de exequiis S. Guthberti Gregor. Turonensi lib. de gloriâ confess. cap.* 104. *& in vitis patrum cap.* 9. 10. 20 *Eginharto in vitâ Caroli M.* De lotione Judæis usitatâ censent *Calvinus* & *Beza* ad *Actor.* 9. & hic in *concionibus de resurrectione pag.* 64. 65. 66. quod à patribus per manus tradita esset,

esset, ut in morte ipsâ visibilis aliqua resurrectionis imago piorum animos in bonam spem erigeret. *Beza* addit, ad hanc lotionem respicere Apostolum 1 Corinth. 15. *Quid facient, qui baptizantur pro mortuis.* Uterque etiam reprehendit, quod Christiani post Christi adventum & impletionem, & toleratas primum, postea sepultas ceremonias hanc lotionem imitari voluerint, & Pontificii etiamnum hodie imitentur: *quasi perpetua esset legalis ceremoniæ observatio*; ut, *Calvinus* loquitur. Sed ego malim lotionis ritum æque ac unctionis aliosque funerales ab omni sacro symbolico, mystico, typico absolvere, & ad consuetudinem atque imitationem referre. Nihil enim eorum, quæ dicuntur, ex scripturâ certò probari potest.

De spiritus exceptione, osculo, conclamatione. Gutherius de his ritibus Gentium *lib. 1. cap. 13.*

De cippis, imaginibus, coronis, aris, sacrificiis, rogi lustratione. Gutherius lib. 1. cap. 15. 22. 27.

De epitaphiis, titulis, inscriptionibus cantu, lamentationibus, epicediis, lessis, næniis, laudationibus. Gutherius lib. 1. cap. 23. 25. & lib. 2. cap. 26. 27. Antiquas cipporum inscriptiones à *Grutero*, aliisque antiquariis collectas habes: *Novas* à *Fr. Zweertio* in selectis orbis Christiani delitiis anno 1608 *Basileenses* libello peculiari editas anno 1602. à *Simone Grunao Ligio* tit. *Monumentorum Basileensium antigrapha.* Cippos & inscriptiones Judæorum, aliorumque Orientalium nuper peculiari tract. exhibuit *Clariss. Hottingerus. Epitaphia metrica* in mediocriter spissum volumen in 8. collegit *Petrus Andreas Canonhierus.* Epitaphia pœne innumera apud recentiores poëtas, *Joh. Secundum, Lotichium, Sabinum, Buchananum, Julium, & Josephum Scaligerum, Heinsium, Grotium, Barleum, Huigenium,* aliosque invenies. De modo conscribendi epitaphia scriptores de re poëticâ *Jul. Cæs. Scaliger, Vossius, Jac. Pontanus, Giessenses.* Quandoquidem hodie nihil magis pervulgatum, quam scriptio epitaphiorum, non absurdè hic quæritur, cur Concil. Toletanum 3. (a 600.) *can. 21.* sic statuerit: „Funebre carmen quod vulgo defunctis cantari solet, vel in pectoribus se, aut proximos, aut familias cædere, omnino prohibemus. Sufficiat autem quòd in spe resurrectionis „Christianorum, corporibus famulatus divinorum impenditur canticorum. Prohibet enim nos Apostolus sanctos lugere defunctos, dicens: „De dormientibus autem novo vos contristari, sicut & cæteri qui spem non „habent. Dominus nòn flevit Lazarum mortuum, sed ad hujus vitæ ærumnas ploravit suscitandum. Si autem potest hoc episcopus omnibus „Christianis prohibere, non moretur agere: religiosis autem omnino aliter fieri non debere censemus. Sic enim Christianorum per omnem mundum humari oportet corpora defunctorum. *Resp.* non omne funebre car-

Oo men,

men, sed *quod* tunc *vulgo defunctis cantari solet prohiberi*; nullum aliud erat, quam quod ad imitationem Gentilium, luctum ciebant, & super fidelibus in domino defunctis eas fundebant querelas, quæ fidei & spei Christianæ minimè conveniebant; quin & fatum seu Dei voluntatem & providentiam, injustitiæ, aut invidię accusabant; & cum Deo aut Diis expostulabant: Quali ferè stylo etiam hodie nonnulli inepti Gentilis theologiæ & poësios imitatores utuntur. Lamentationes ergo, seu lessos seu threnos ejusmodi prohibebant, qui luctum Gentilium (1 *Thess.* 4.) saperent. Qualis autem Gentilium luctus fuerit, disci potest ex autoribus supra indicatis; ubi de luctu, & de præficis: cum quibus hodierni Gentilismi luctus apprimè convenit. Vide *Godefr. Carolini hodiernum Gentilismum cap.* 24.

De ludis, & spectaculis gladiatoriis in funere exhibitis. Gutherius lib. 1. *cap.* 27. Quales autem fuerint ludi in funere exhibiti compendio disces ex *Rosino & Demstero lib.* 5. *antiquit. Romanar. cap.* 24. de manibus & animabus defunctorum sanguine placandis, inque eum finem mactaris hominibus, & tandem institutis gladiatorum pugnis ad bustum (qui ideo dicti *bustuarii*) *Rosin. & Demster. ibid. cap. cit.* Sed de abominandis gladiatorum pugnis & spectaculis plenissimè omnium *J. Lipsius in tract. cui tit. Saturnalia.* Huc referri possunt hodiernorum Gentilium spontanea ad bustum homicidia: ubi maximè cari & propinqui, præsertim uxores defunctorum in rogum insiliunt, aut peculiarem sibi rogum parant, quo in cineres redigantur, de quo ex variis itinerariis, *Carolinus cap. cit.* Hæc à dæmonum sacerdotibus & ab ipso dæmone formâ deastri, aut defuncti alicujus apparente, miseri illi docentur spe factâ, quod in alterâ vitâ cum maritis suis diu feliciterque vivent. Ad hanc religionem diabolicam pertinent sacrificia humana ubique fere apud Gentiles frequentata; quos Israelitę imitabantur, carissima pignora in sacrificium offerendo. Vide *Psal.* 106. *v.* 37. 38. *Levitic.* 18. *v.* 21. *Deuter.* 12. *v.* 31. 2 *Reg.* 16. *v.* 3. & 17. *v.* 17. & 21. *v.* 6. 2 *Paral.* 28. *v.* 3. & 33. *v.* 6. Gentes, quæ humanas hostias obtulerunt, & autores qui hoc referunt, ex parte indicantur à *Grotio in annotatis ad lib.* 2. *de verit. relig. Christ. pag.* 86. *edit. in fol.* & uberius in *lib. de satisfactione Christi cap.* 10. *pag.* 144. *& seqq. edit. in* 4. De liberorum oblatione factâ Molocho *Seldenus syntagm.* 1. *de Dis Syris cap.* 6. Plenissimè & Gentium, & autorum, etiam eorum qui inter Gentiles sacrificia hæc improbârunt, indicium factum est à *Serrario in Judic.* 11. & post eum à *Lorino in Ps.* 106. (ipsi 105.) *v.* 37. ubi citat Pinedam aliosque.

De feriis denicalibus & novendialibus. Gutherius lib. 1. *cap.* 16. Novendiales aliquâ ex parte diu inter Christianos servatas ibid. colligit ex *Justiniani novellâ c.* 115. & ab Augustino hanc veterem superstitionem argui,

argui, in quęst. super *Genes. Nescio*, inquit, *utrum inveneniatur alicui sanctorum in scripturis celebratum esse luctum noveno dierum, quod apud Latinos novendial appellatur.* Plura de superstitione novendiali, vide *ibid.*

De inferiis & anniversario mortuorum sacrificio. Gutherius lib. 2. cap. 11. Cum his confer tricesima & anniversaria Papatus, de quibus in *Rituali tit. de officio defunctorum*, & *Joh. Steph. Durantum.*

De precibus in mortuorum memoriam fusis. Gutherius lib. 2. cap. 13. Confer Pontificiorum preces & suffragia pro defunctis; eorumdemque octavum, tricesimum, anniversarium.

De consecratione, & divinis honoribus. Gutherius lib. 2. cap. 4. 5. 6. De origine & causâ apotheosios optime *Lactantius lib.* 1. §. 15. ex recentioribus *Kirchmannus de funeribus.* Nos *part.* 3. *sel. disp. tit. de canonizatione sanctorum* apotheseos Papales explicuimus. *Ibidem pag.* 534. nonnulla notamus, de usu vocis *Divi.*

De sepulcrorum titulis, ornamentis, munimentis, appensis insignibus, vexillis, &c. *Gutherius lib. 2. cap.* 27. titulos in tres species dispescit, *ad honorem, ad infamiam ridiculos.* Exempla singulorum invenies in antiquis in inscriptionibus *Gruteri*, quarum auctaria nunc Romæ, & alicubi in Germaniâ parari audio. Novas dedit *Fr Zweertius*, & *Bal. lecnses supra cit.*

De ornamentis & munimentis. Gutherius lib. 2. *c.* 28. 29. 30. Sed horum variantes species, formas, materiam, pretia apud gentes antiquas, hodiernas quis enumeret?

De appensis insignibus, vexillis armis, &c. in sepultura nobilium, & militarium heroum ac præfectorum hodie usitatis, non est quod dicam: cum templa jam publica & hor oraria defunctorum receptacula sint. Lavaterus in libello de ritibus & institutis Ecclesiæ Tigurinæ cap. 6. *Vexilla quoque & alia anathemata ex templa sublata sunt.*

De cenotaphiis, & imaginaria sepulturâ. Quæ fiebat circa absentium corpora: scil. inferiis peractis (de quarum modo, *Virgil. Æneid.* 3. *in descriptione solennis sepulturæ Polydori*) cenotaphium exstruebatur. A quo distingui debet tumulus honorarius, ritè sepultis insuper excitatus, quo eorum memoria amplius celebraretur. Hic referri possunt imagines & statuæ, ac similia monumenta istic & pluribus in locis excitata. Vide hæc explicata à *Gutherio lib. 2. cap.* 17. 18.

Imaginarium funus erat, cum alicui jam dudum defuncto & sepulto honoris causâ imaginarium funus ducitur. Ejus descriptio in exemplo Pertinacis fusè exhibetur à *Gutherio lib. 2. cap.* 2. Gentilium inanias seu vacua monumenta secuti videntur (quamvis forte non passibus æquis) qui inter Christianos ejusmodi inscriptiones sepulcrales posuere, qualis Bru-

„ gensis illa apud Zweertium in deliciis pag.503. *Adsta paulumper hospes*, *&* „ *pios jube manes havere.* Hic situs est N. V: JOAN. à PAMELE, &c. „ quorum monumentum, non sepulcrum est lapis quem vides. *Carpzovius lib.2. Jurisprud. consistorialis tit.24. defin.39.* magnatibus & nobilibus cenotaphia & monumenta honoraria, cum appensis vexillis ob consuetudinem nec repugnante jure concedenda putat. Sed per cenotaphia non puto eum intelligere, qualia nos, sepulcra scil. cadaveribus vacua.

De larvatis funeribus. Vocabantur talia, cum cadaveribus vel mutilis vel deformibus substituebantur larvæ eorum faciem repræsentantes, vel ipsa gypso aliove tectorio, aut vestibus involuta ac tecta oculis spectantium exhibenda efferebantur, aut transferebantur. De his vide *Camerarii horas subcesivas centur.1. cap.96.*

De sepulturâ vivorum, exhumatione, iteratâ sepulturâ. Supra suo loco, de iis aliqua notavimus: ubi omissa memorabilis historia Dionys. Halicarnassei lib. 2. antiquit. Romanar. *Vestales virgines si stupratæ fuerint fœdissimo & maximè miserabili traduntur supplicio. Vivæ enim funebri pompâ efferebantur amicis ac cognatis lecticam prosequentibus; delatæque ad Collatinam portam extra muros in subterraneâ cellâ sepeliebantur.* Quod si earum negligentiâ ignis Vestæ exstinctus esset, flagris cædebantur, testibus *Livio lib. 8. & Val. Maximo lib.1. cap.1.*

De confraternitate sepulturæ. Hujus supra tit. de libitinariis, debuissem meminisse. Romæ primum instituta fuit illa confraternitas à Crescentio Sylva presbytero Senensi, sub Julio 3. anno 1551. teste *Camillo Fanucci Senensi in tract. Italico de piis operibus orbis Romæ a.1601. lib.3. cap.29* Erectæ confraternitatis talis exstat descriptio in Bullâ Pii 4. anno 1560. quâ eam & ordinationes ejusdem approbat, atque insuper privilegiis indultis, & indulgentiis donat. „ Descriptio, quam ex bullâ colligimus, talis est: con- „ fraternitas orationis & mortis, ad orationem 40. horarum mense quoli- „ bet peragendam, & pauperum defunctorum corpora dicenter sepelienda, „ & quolibet mense pro animabus confratrum, & eorum, quorum corpora „ ab ipsis humata sunt, anniversarium celebrandum, aliaque pia opera ex- „ ercenda. *Fanuccius loc. cit.* refert occasionem erectæ fraternitatis; & addit, eam à Julio 3. confirmatam, seque simpliciter nominasse *confraternitatem mortis*: sed cum Papa animadverteret nomen illud esse horridum & odiosum, imposuit, ut orationem 40. horarum singulis mensibus faceret, & se nominaret *fraternitatem orationis*, *aliter mortis*: quo nomine nunc in omnibus scriptis appellatur; quamvis compendii causâ vulgò dicatur *mortis*. Pia opera, gesta, & statuta hujus fraternitatis legat ibid. si cui hoc tanti est.

De

De loco sepulturæ, adhuc plura in singulis nationibus, territoriis, civitatibus observari possent: sed quia pleraque sunt adiaphora, non est quod iis enarrandis immoremur.

De ritibus partim adiaphoris, partim otiosis, partim superstitiosis; qui apud Gentiles, Pontificios, Protestantes & reformatos, adhibentur infinitum esset disquirere: siquidem iis analogicè applicari posset illud Jerem. 2. v. 28. *Secundum numerum quippe civitatum tuarum fuerunt dii tui Jehuda.* Et quidni secundum numerum vicorum, regionum, suburbiorum unius ejusdemque civitatis? De recentium Judæorum partim vacuis partim superstitiosis observationibus *Buxdorf. in synag. c.* 35. Quisque minister in loco ministerii sui ad omnia quæ fiunt attendat, eaque ad verbum Dei examinet, an sint adiaphora, an facta otiosa, an superstitiosa, sive directè, sive indirectè. Quibus inservire possint regulæ à nobis positę in 3. *part. sel. dispp. tit. de Idololatriâ indirectâ, & de superstitione.*

De tempore sepulturæ, ista queri possent.

1. *Quo die mortui sepeliendi?*
2. *Quoto die?*
3. *Quâ parte diei?*

1. *Quæst. Quo die, fasto an nefasto, Lunæ, an Martis*, &c. *Resp.* Nullum Christianis discrimen est dierum: excepto dominico, quo solenni cultui divino est vacandum. In hâc urbe antehac magnam partem deductiones funerum reservabantur in diem dominicum: nullâ aliâ, ut puto, de causâ; quam ut plures die illo ab operibus ordinariis vacivo, funus comitarentur. Sed quia præsertim in funere ditiorum & potentiorum, maxime Pontificiorum tum strepitu campanarum, tum operoso & pompatico apparatu, tum opiparis & frequentioribus conviviis funeralibus sanctificatio sabbathi immane quantum impediebatur: piè & prudenter funerum deductiones ab ampliss. Senatu prohibitæ sunt; ne scil. per mortuos viventium devotio & exercitia pietatis detrimenti quid caperent. Et hæc inter alias una est, ex illis, quas vocant, novitatibus, & apostasiis à moribus πατροπαραδότοις, quas per concionatorum quorundam instructiones & adhortationes posterioribus annis introductas vociferantur partim religioni nostræ minus faventes aut neutrales, partim ignorantes aut falsi fratres; quibus stat illud

Moribus antiquis res stat Romana, virisque.

Cum interea non pauca Apostolicę & primæ reformationis nostræ antiqua antiquari æquo animo patiantur, immo & velint, curent, fatagant, ubicunque possunt. Audiant Apocal. 2. v. 4. *Sed habeo adversum te, quod caritatem tuam primam omiseris.* Dierum, sepulturæ, aliisque negotiis humanis fasto-

rum aut nefastorum, seu atrorum, nulla nunc apud nos conscientia supeesse debet. De quo monuimus 3. *part. sel. dispp. tit. de superstitione pag.* 130. Quivis dies seligi potest: ne dominico quidem excepto, si necessitas requirat; siquidem nulla opera servilia tali in casu sunt illicita *Math.* 12. *v.* 3.- 14. *Luc.* 13. *v.* 14.- 17.

2. *Quæst. Quoto die? Resp.* tempus definitum præfigi nequit. Indefinitè interim moneri debemus, in excessu tam diu non differendam sepulturam, ut cadavera fœtore suo viventibus noceant: nisi forte medicatione, (de quâ suprà) & conditurâ aliquâ, aut saliturâ præveniatur. Omnes condituras, exenterationem, & salituram dierum 30. usque ad 70. olim requisita fuisse, nec licuisse diutius salire, vide observatum à *Chifletio cap.* 1. *Ab altera* parte in defectu tam festinata sepultura non fit, ut dubium sit de morte; & eveniat illud, quod aliquando evenisse, exemplis quibusdam comprobatum est. *Cornmannus in lib. de miraculis mortuorum cap.* 56. refert epigrâmma *Jani Vitalis*, de *Joh. Duns Scoto* ante obitum sepulto & in sepulcro demum mortuo

Quod nulli unquam hominum accidit viator,
Hic Scotus jaceo, semel sepultus,
Et bis mortuus; omnibus sophistis
Argutus magis atque captiosus.

De eodem *Scoto* per profundas & intentas meditationes in ecstasim subinde prolapso, idem refert *Paulus Jovius* in elogiis, & *Possevinus* in apparatu. Qui posterior quamvis fateatur eum à plerisque existimari vivum fuisse humatum; ibidem tamen addit, eum apoplexiâ correptum obiisse a. 1308. Sed forte infortunium hoc excogitato de morte ex apoplexiâ commento fratres cœnobitæ, qui festinatæ hujus sepulturæ autores fuerant, concelare voluerunt. Memini me plura exempla semi-mortuorum, ante mortem sepultorum, aut alias pro mortuis habitorum, quamvis nondum sepultorum; partim legisse, partim audivisse: quorum aliqui restituti sunt; aliqui ex certis indiciis (ex violento scil. capitis, manuum, pedum ad capulum impulsu non sine vulneribus & ex effracto aut perfracto ex parte capulo) aliquamdiu post aperto sepulcro, ibi adhuc vixisse, & expirasse deprehensi sunt. Memorabile est exemplum apud *Thuanum Herois illius militaris*, qui in bello civili Gallico multis vulneribus pertusus inter mortuos projectus, in terram defossus, tandem tamen à famulo quæsitus, refossus, & sic paulatim sanitati restitutus fuit. Memorantur exempla aliquorum qui grassante peste inter densata funera sine pompâ, sine spectatoribus, sine funeris deductoribus, sine testibus (uti antehac id fieri solet) in sepulcrum illati, postea inde educti sint, aut ipsi redierint. Christina Poniatovia virgo Bohema in

ecstasibus suis anno 1627. 1628. visa fuit astantibus agonizare, & expirare: uti mihi à duobus testibus oculatis (quorum alter adhuc hodie, dum hæc scribo, in sæculo est; alter an superstit ignoro) mihi narratum est. Exstat hemerologium ecstasewn & revelationum Christinæ anno 1632. in 16. editum, & postea anno 1658. cum aliis quibusdam revelationibus tit. *lux in tenebris*, recusum.

Et ratio est, quod sensus, motus, respiratio in fæminis hystericâ passione, aut in hominibus ecstasi aliquâ sive naturali sive diabolicâ, aut syncope aut catalepsi correptis, ab astantibus percipi nequeat: ita ut tales aliquando tanquam mortui sepulti sint. Hinc volunt morem illum apud Romanos introductum, ut exspirantes aquâ calidâ lavarent, & per intervalla conclamarent, ut si quid vitalis spiritus adhuc delitesceret, eum expergefacerent. Vide *Servium in Æneid.* 6. *Propertium*, *Senecam*, *Lucanum*, *Ausonium* de hac conclamatione citatos apud *Cornmannum cap.* 56. Ubi habet quendam pyræ impositum adhibitis ignibus erectum esse. Refertur alicubi facinorosum in furcâ strangulatum, & postea anatomicorum cultro subjectum, per sensum sectionis ex syncope suâ quasi revixisse. *Clariss. vir Justus Lyræus ὁ μακαρίτης*, collega noster cum viveret, & historiarum atque humaniorum literarum in hâc Academiâ professor mihi aliisque narrare solet se Middelburgi gymnasii Rectorem agente, facinorosum quem ante prandium ibi suspensum, & sine ullo motu aut vitæ indiciis in furcâ usque ad horam, ni fallor, quartam pomeridianam, pendentem, visum à pueris illic fortè ludentibus alterum crus movisse ac paululum attraxisse: Quo audito & viso à sociis quibusdam navalibus, unum ex illis ilico in patibulum ascendisse, & laqueum per festinationem & trepidationem abscidisse: quo factum ut suspensus ille decidens gravissimo capitis vulnere afflictus sit; ex quo, in publico nosocomio, quo delatus fuerat, ibique ut poterat curatus, & usui rationis ac sermonis restitutus, triduo post discesserit. Ita ut non immerito, tempus aliquod inter mortem & sepulturam intercedere debeat: ne per errorem vivos sepeliri contingat. Quantum autem temporis præfigendum sit, positive, seu quod sic (ita loquar cum physicis de quantitate cujuscunque speciei corporum quærentibus) non ita defeniri potest: facilius forte negativè, seu quod non. *Paulus Zachias* in quæstionibus Medico legalibus *lib.* 4. *tit.* 1. *quæst.* 10. §. 28. Idcirco is terminus (tridui scil.) assignatur à medicis exspe-
„ ctandus in quibusdam, qui ob morborum vim veluti mortui jacent, &
„ ab ipsis verè mortuis non distinguuntur. *Ibid. quæst.* 11 *seu ult.* §. 6. *pag.* 170.
„ Cæterùm ad id, quod pertinet ad eos, quos revixisse ferunt (si post con-
„ gruum tempus id factum dicant, nam de Ere Pamphilio post decem dies
„ reviviscente fabula mera est) illos non fuisse verè mortuos, sed potiùs

Apo-

„ Apoplexia, vel consimili morbo detentos, ex quo è vivis excessisse apparent, cum tamen adhuc vivant, eo autem morbo discusso, manifestè vivere cernuntur, & ignorantibus, ac fatuis, idiotisque revixisse, & à mortuis suscitati existimantur, quod ex Aristot. probat *Licetus de spontan. viven. ort. lib.* 4. *cap.* 5. at in Medicina facienda hęc non adeò de raro eveniunt, ut multam admirationem nobis incutiant; non tamen id firmari posset quandocunque, sed congruo tantùm tempore, ut dixi, nempè in tres dies à putativa morte; nam supra hunc terminum difficillimum, & forsan etiam impossibile est, hominem naturaliter revivisceré ob rationem, de qua infra. Undè non sine mysterio Lazarus post quam suscitatus est, ad insinuandam nempè omnes vitæ terminos in eo pręteriisse, ne dubium aliquod intercedere posset, quod non esset mortuus, sed Apoplexia, aut hujusmodi aliquo morbo detentus; quin & in eo mortis manifestissima jam signa erant conspicua, fœtebat enim jam, & corruptionem patiebatur.

„ *Ibid.* §.44 - 57. *pag.* 181 - 187. Circa tertium dicendum videtur, quòd ultrà terminum trium dierum, cum tanto morbo, qui hominem quoad nos sensu, & motu privet, vitam esse superstitem pro impossibili sit existimandum, & hoc dico universaliter loquendo de omnibus prædictis morbis, quia si ad particulares casus deveniamus, de Syncopi aliter sentiendum, ut supra innuimus, terminumque breviorem circumscribendum censeo, quia syncopis est ipsa mors. Dicitur enim dissolutio nexus Naturæ ab Aretæo, undè convertuntur Mors, & Syncopis, cum utraque dissolutio nexus Naturæ sit, & Syncopis nihil aliud sit, quàm terminus Syncopis, seu Syncopis confirmata Gerard. Cremonens. ex quo *Vallesc. ubi suprà.* Unde benè *idem Vallesc. & cum eo Duret. in Holler. pract. lib.* 1. *cap.* 30. *in annotat.* neminem mori dixerunt absque Syncopi, ita ut quamvis fortis Apoplexia, & quælibet suffocatió, etiam ex utero tanti morbi existant; non occidunt tamen nisi superveniente Syncopi, ex qua dissolvitur tandem nexus Naturę, & animal interit.

„ Ex quibus multò magis roboratur allata opinio, quòd nimirùm breviorem terminum assignare debeamus in Syncopi affectis, ut pro mortuis habeantur, quam in iis, qui Apoplexia, aut consimili morbo detinentur. Quid autem differat, & ex quibus potissimùm dignoscatur Syncopis à cæteris illis morbis, Medici optimè noverunt, quorum testimonia in particularibus adhibenda: duo tamen sunt pręcipuè, sudores frigidi in ipsa accessione Syncopis, qui in aliis morbis non comparent, & recordatio post accessionem, quę in Apoplecticis & consimilibus abest. In cæteris ergò morbis tres dies pro termino vivendi assignantur ab omnibus. *Avic.*

part. 3.

„ *part.* 3. *tract.* 5. *capite* 12. *Vallesc. lib.* 1. *Philonii cap.* 19. *in clariss. Savonarol* „ *in pract. magn. cap.* 1. *in dub. de Apoplex. & ibid. rubr.* 10. *Paschal. libro* 1. „ *pract. cap.* 13. *in fin. Fontanon Pract. lib.* 1. *cap.* 16. *Lemnius de occult. Nat.* „ *mirac. lib.* 2. *capite* 3. *Cesalpin. art. Medic. libro* 5. *capite* 34. *Mercurial. pract.* „ *lib.* 1. *cap.* 19. *Dominic. Terill. de caus. repent. mort. sect.* 6. *cap.* 2. *& alii.* Ra„ tionem ejus termini esse voluerunt omnes, humorum motum, tanto e„ nim, inquiunt, spacio, nempe horis 72. omnes humores suum motum „ habent, itaque si humores immoti jam consistant, mortis signum est ex„ ploratissimum; cum eorum enim motu signa vitæ manifesta apparerent. „ Ego quidquid sit dicendum de hujusmodi humorum motu, non aliam „ causam agnosco, nisi difficultatem, & impossibilitatem ulteriùs protra„ hendi vitam cum tam sævo, ac tam valido morbo, ob quam etiam super„ vacaneam putat eam tridui expectationem *Fortunat. Fidel. libro* 4. *Relat.* „ *Medic. cap.* 1.

„ Circa quartum denique, Medici cum Galeno loco citato ad nonnulla „ experimenta confugiunt ad dignoscendum, an homo verè mortuus sit, vel „ adhuc vitę aliquam portiunculam conservet, gossipii, seu lanæ tenuissimè „ carptæ flocculum, vel accensam candelam ori jacentis admovent, & ex „ motu, vel immobilitate flocculi, vel candelæ vitam, àut mortem depre„ hendi volunt. Vel cyathum aquà plenum super ægri pectus imponunt, „ & ex ejus similiter motu vitam explorant: sed has experientias tanquam „ minùs tutas respuit, & parvi pendet *Hollerius libro* 1. *cap.* 59. Alii specu„ lum tersissimum ori admovent, quod si infici, & obfuscari deprehendant, „ vivere adhuc ægrotantem dicunt, sin minùs, jam è vivis excessisse. Tutior „ fortasse hęc, non omni tamen ex parte. Optâssem, ut alia signa, & tutiora „ experimenta, si fieri potuisset, adduxissent, sed ultra prędicta, ne verbum „ quidem. Fortasse quia neque aliæ supererant experientiæ, & signa quę„ cunque recenseri poterant, minùs tuta animadverterant.

„ Quomodocunque sit, nonnulla ego hinc inde excerpta subdam, quę „ considerata majorem. & evidentiorem ejus rei cognitionem facere pos„ sunt. Considerãda itaque antè omnia propono accidentia ipsius morbi, „ quo vel detinetur, vel ex quo decessisse pręsumitur ęgrotus: si enim ea for„ tissima fuerint, ac validissima, & ex eorum numero, quę magis exitialia „ judicantur, de vita, quantum est ex hoc, modica aut nulla spes est, ut si „ Syncopis absque ulla causa manifesta adveniat, atque illicò æger omni „ motu, & sensu etiam pulsus, & respirationis destitutus appareat cum faciei „ lividitate, cum tenui, ac frigido sudore, pallore, & intensâ partium frigidi„ tate: maximè si antea solebat ęgrotus frequenter, ac fortiter absque causa „ manifesta exsolvi, nam *juxta Hippocrat. dogmat.* 2. *Aphor.* 41. tales de repentè „ moriuntur.

„ Contrarium tamen his videtur sentire *Mercatus lib. 1. de intern. morbor.* „ *curat. cap.* 13. quippè qui docens quando de morte Apoplectici certi esse „ debeamus, quando verò dubii, dicat, quòd si in Apoplexia illicò simul „ adveniat Syncopis, quod ex respirationis omnimoda abolitione deprehen- „ dimus, tunc debeamus expectare, ac dubitare de morte; quod si Synco- „ pis paulatim adveniens dehinc ita crescat; ut homo ampliùs non respiret, „ tunc mortem esse præsentem credendum est, ac prudenter quidem hęc ad- „ monet. Cęterùm in quacunque suffocatione spuma in ore apparuerit, „ de morte dehinc major certitudo erit; de his enim dicebat *Hippocr. 2.* „ *Aphor.* 43. quòd non ampliùs in vitam revocantur, & licet hoc secundum „ plurimùm, & non semper veritatem habeat, ut Galenus in commento & „ alii multi docent, illud tamen satis est, hoc esse signum exitialissimum, & „ quo apparente perpauci à morte evadunt, & junctum maximè respiratio- „ nis deperditioni, seu totali abscissioni, aliisque sævissimis symptomatibus, „ fortissimam Apoplexiam, & suffocationem demonstrat, ex qua ęgros ne- „ cessariò quamprimùm perire contingat, immò neque ad tertium usque „ diem perdurare docet experientia, & adnotant auctores omnes *Holler.* „ *lib. 1. de morb. int. cap. 7. in schol. Piso de morb. cognosc. & curan. lib. cap. 16.* „ & alii. Si præterea facies apparuerit livida, & nigricans, aut viridis mor- „ tis signum. *Ras. 16. contin. tract. primo, capite 1. Aviten. 113. tractat. 2.* „ *cap. 6. in fin.* Tales enim caloris suffocati, & extincti jam omninò certum „ præbent indicium. Si item præter multa experta ad excitandum ęgro- „ tum, sternutatoria naribus applicita fuerint, & ille non sternutaverit „ omnium consensu pro mortuo judicandus. *Gordon. in Lilio par. 3. cap. 12.* „ *Vallesc. Philon. libro 3. cap. 4. Savonarol. in pract. magn. capite 11. rubrica 3.* „ *Piso lib. 1. cap. 11.* Id enim consopitam, immò omninò extinctam omnem „ virtutem denotat, quæ si quantumvis exilis adhuc vigeret, ad sternutato- „ rii irritationem expergisceretur, cum maximè hoc medicamenti genus „ primum ipsum sensorium, & virtutum penè omnium sensibilium prom- „ tuarium validè stimulare possit. Præter hęc autem membra in mortuo ri- „ gida evadunt, nullo modo flexibilia, squallor item, ac siccitas quędam „ membrorum adnotatur, quæ etiamsi in iis, qui adhuc etiam vivunt appa- „ reant, non tamen adeò conspicua sunt.

„ Postremò oculi veniunt considerandi, ubi enim homo vivit, quan- „ tumvis exilis vita remaneat, oculi tantisper fulgere, & intuentium imagi- „ nem reddere solent; non enim verum crediderim, quod *Plinius lib. 26.* „ *cap. 6.* firmat, Hominem scilicet ex morbo non periclitari; quamdiù ocu- „ lorum pupillæ intuentium imaginem reddant, quasi cum moriturus est, „ id non contingat; si qui enim adhuc spiritus vitę remanserint, ii facilimè

per

„ per oculos, partem nempè lucidiſſimam, ac diaphanam apparent, & è „ cerebrò quamdiù homo vivit ſemper luminoſus ſpiritus in oculos profi- „ ciſcitur. *Galen. comment.* 4. in 3. *Epidem. tex.* 28. at ubi nulla vitæ ſpes ſu- „ pereſt, oculi jam omninò obfuſcati, ac veluti panno quodam obducti, „ ſpirituſque extincti nullam evidentem ſaltem reddunt intuentium ima- „ ginem.

„ His accedit unum, aut alterum infallibile mortis ſignum, partium „ nempè, aut partis alicujus livor, & æſtuatio cadaveris, & fœtor ex ipſius „ jam putredine ortum deducens, eſt enim fœtor proprium putredinis acci- „ dens *Galen. in primum prognoſt. comment. ultimo tex.* 42. quo præſente, du- „ bio abſque dubio non eſt locus, ut in Lazaro. Quæ dubia ſigna expectari „ deſiderat *Mercat. loco ſuprà citato.* Libet denique adnotare hîc Perſarum „ morem, de quo *Herodot. in Clio non longè à fin.* hi mortuum non ante hu- „ mari permittunt, quam aut ab alite, aut à cane trahatur. Hoc exiſtima- „ verim illos ideò facere, quod ex nullis aliis ſignis poſſit haberi mortis cer- „ titudo, niſi cum alites, & Canes fœtore allecti è cadavere expirante ad „ illud accurrunt.

Hæc prolixius hic exhibenda duxi, ut concionatores, quibus morientibus plerumque adeſſe, & de eorum exſpiratione juxta cum aſtantibus judicare contingit, cauti eſſe diſcant, & cogitent, abundantem cautelam non nocere.

3. *Quæſt. An cadavera condita, domi ſervanda, lectis & menſis adhibenda, quaſi adhuc viverent? Reſp. Neg. quia* mortui non habent partem in omni quod fit ſub ſole, *Eccleſ. 9. v. 6.* & conſequenter ab ipſorum præſentiâ, & quaſi converſatione cum illis abſtinendum eſt. *Deinde* mortui ſepeliendi: uti in principio diſp. de ſepulturâ probatum eſt. Fuit ergo aut nimis otioſum ac vanum aut merè ſuperſtitioſum factum Ægyptiorum, qui mortuos conditos domi ſervabant, teſte *Cicerone* 1. *Tuſculan.* & Pomponio Mela lib. 1. cap. 9. *& deſiccatum cadaver convivam & compotorem faciebant.* Rem viſam narrare ſe dicit *Lucianus lib. de luctu:* immo & morem fuiſſe Ægyptiis nobilium, „ & præcipuè ſanctorum martyrum corpora linteamine quidem involvere, „ & ſtudium funeri ſolitum non negare: terrâ vero non abſcondere, ſed ſu- „ per lectulum domi poſita reſervare: hunc honorem quieſcentibus reddi „ inveteratæ conſuetudinis vanitas tradidit. Sic *Athanaſius* in vitâ S. *Antonii.* Libet hic conferre judicium *Henrici de Haſſiâ Carthuſiani* (qui floruiſſe putatur circa anno 1300. & obiiſſe a. 1317. ſecundum *Eiſingrenium* & *Poſſevinum*, quamvis alii ab illis notati diſſentiant) in commentar. ſuis in Geneſim, quem ubique fere ſequitur, & cujus verba deſcribit Bartholomæus Sibylla Dominicanus in ſpeculo peregrinar. quæſtion. decad. 1. cap. 2.

 quæſt.

quæst.6. pag.53. edit. Venetæ 1587. in 8. *An corde mortuo, anima corpus informet.* ,, Ad quam sic respondet: cum complexio fixa cæterorum mem-,, brorum corporis non dependeat à corde, nulla repugnantia videtur, quod ,, complexione cordis corruptâ, adhuc in aliquâ parte aliâ corporis, possit ,, esse complexio fixa sufficiens unioni animæ, ad partem illam, &c. *Et* ,, *paulo post:* Et ita stat cum cessatione operationum vegetabilis & sensibilis ,, animæ in toto corpore, quod anima adhuc informanter inhæreat corpori, ,, & ita adhuc hominem mortuum non esse, per solutionem unionis infor-,, mativæ ad corpus, &c. *Ibid. postea hoc infert corollarium:* Ex qua con-,, clusione sive opinione, sequitur hoc corollarium, quod non semper, qui ,, vulgari æstimatione habetur mortuus sit simpliciter mortuus, quia ad ,, cessationem sensus, & motus cordis, non sequitur semper deanimatio ,, corporis. Sed potest contingere, quod post illam cessationem quandoque ,, per magnum tempus maneat unio informativa animæ ad corpus, & ita ,, contingere potest, quod quandoque homo vivus sepeliatur in sepelitione ,, mortuorum, qualiter tempore pestilentiæ fieri consuevit. Potest etiam ,, nonnunquam ex aliqua causa accidentali contingere, quod in homine ,, sano cessat anhelitus, & omnis motus, & sensus longo tempore, ut per ,, diem vel circa; ita, ut omnino mortuus appareat. Immo aliquis potest sic in ,, naturalibus dispositus esse, quod ad aliquem planctum, vel contemplatio-,, nem fortem, spiritibus ad intra tractis, jaceret simillimus mortuo. Sicut ,, Beatus August. narrat in lib. de civit. Dei. de quodam presbytero. Ergo nisi ,, causa subsit, non est festinandum, aut præcipitanter agendum in sepe-,, liendo mortuos, ne contingat sepelire vivos. Hæc Henricus de Assia ubi ,, supra.

ADDITIO.

,, Hinc Aver. narrat Arietis historiam, qui capite amputato ambulabat ,, 7. physſ. com. 4. & quamvis id Galenus neget, concordat nihilominus A-,, lex. in Paraph. de anima cap. ultimo, ubi vult, quod corde ablato ab ani-,, mali, possit moveri, & vivere, velut testudo, & Camaleo, & pari ratione, ,, ablato capite, qui etiam dicit: Argumenta, de principatu animę, utrum ,, in corde, vel in capite consistat, esse communia.

Nos testimonia *Avicennæ apud Rhodiginum lib.4. cap. 16. & Plinii lib. 11. cap. 37.* de animalibus sine corde inventis hic addimus: siquidem iis adhibenda fides. Ante complures annos legi (si bene memini) in scriptore quo physico ex celebri anatomico citatum testimonium de cane, qui ex secto corde latraverat, & motum progressivum exercuerat.

4. *Quæst. Quâ parte diei, die an nocte, quâque horâ mortui sepeliendi? Resp.* Hoc per se adiaphorum esset: sed noctu aut clam ut fiat, sine con-

scientiâ

ſcientiâ & conſenſu Magiſtratus, minimè convenire videtur: ne clandeſtina latrocinia hâc occaſione, terris tegi contingat. Poſſunt tamen varii neceſſitatis caſus incidere, quibus clam Magiſtratum ſive nocte ſive de die tectè corpora terræ mandanda eſſent. Ubi tum diſtinguenda eſt lex divina & forum poli, quo funerandi officium licitum, immo & neceſſarium eſt; à lege pœnali Magiſtratus & foro ſoli, quo aliquando illicitum eſt. Antiqui Chriſtiani, ut nocte ſacra ſua celebrabant, & antelucanos conventus agebant, ita & mortuos ſepeliebant; aut ſi aliquando de die, id clam fiebat. Hujus rei teſtimonia vel ſola ſepulcra illa & cœmeteria in Româ ſubterraneâ conſtituta ſuppeditant. De quibus liber *Anton. Boſii.* Ratio autem cur inſcio & inſalutato Magiſtratu ſuos clam ſepelirent, hæc erat, quod ſepulturam eorum negaret, & prohiberet. *Tertull. in apologet. c.* 37. „Nec mortuis parcunt Chriſtianis; quin illos de requie ſepulturæ, de aſylo quodam „mortis, jam alios, jam nec totos avellant, different, diſtrahant. *Lactantius lib.* 5. *cap.* 11. „Et non tantum artus hominum diſſipat, ſed & oſſa ipſa „comminuit, & in cineres furit, ne quis exſtet ſepulturæ locus, &c. Quænam illa feritas, quæ rabies, quæ inſania eſt lucem vivis, terram mortuis „denegaſſe? *Ambroſius epiſt.* 31. *quæ eſt contra Symmachum.* Ubi tunc erat „iſta ſententia, cum direptis Chriſtianorum facultatibus, ipſos vitalis anhe„litus ſpiritus inviderent, & nullis uſquam negata defunctis, inhiberent ſu„premæ commercia ſepulturæ. Quos Gentiles præcipitârunt maria reddiderunt. De Donatiſtis, ubi præ valebant, ſimilem fere in orthodoxos im„manitatem refert Optatus *Milevitanus lib.* 6. *pag.* 68. Quid referam etiam „illam impietatem, de veſtra conjuratione venientem, quia ad hoc Baſili„cas invadere voluiſtis, ut vobis ſolis Cœmeteria vindicetis: Non permit„tentes ſepeliri corpora Catholica, ut terreretis vivos: Male tractatis & „mortuos, negantes funeribus locum. Si inter viventes fuerat certamen, „odia veſtra vel mors aliena compeſcat. Jam tacet cum quo paulo ante li„tigabas. Quid inſultas funeri? quid imputas ſepulturæ? quid cum mortuis „litigas? perdidiſti malitiæ fructum. Etſi corpora non vis in unum quieſce„re, animas tamen in unio apud Deum poſitas, non poteris ſeparare. Quam prope ad Gentiles & Donatiſtas accedant Pontificii ſupra indicatum fuit. Poteſt etiam nocturnum tempus ſervari extra tempora perſecutionis: vel ad evitandas funeris expenſas: vel quod frequentibus funerum deductionibus & ſepulturis (uti tempore ſævientis peſtis) dies vix ſufficere, ſaltem totus aut potior ejus pars impendi vix poſſit; vel quod facinoroſis extremo ſupplicio affectis funeris honor non conceditur; qui clandeſtinâ idcirco aut nocturnâ ſepulturâ, connivente aut permittente magiſtratu, terræ mandantur.

LIBRI TERTII

TRACTATUS TERTIUS.

DE

Aliis quibusdam quasi-agendis.

SUnt & alia quædam indirecta seu quasi-agenda; 1. *partim occasionata*, 2. *partim concessa*, 3. *partim purè petitoria*. *Occasionata* sunt, cum ab Ecclesiâ aut per Ecclesiam ad id constitutis, quædam aguntur, quæ occasio status & necessitas particularis Ecclesiarum requirit.

Concessa sunt, quæ ex peculiari Principum, aut Magistratuum, aut quorumcunque, pœnes quos tunc sæcularis potestas & potentia, aguntur.

Petitoria sunt, cum Ecclesiæ aliqua agenda propriè formaliter & specie politica à potestatibus sæcularibus, decerni & executioni mandari postulant.

CAP. I.

De quasi-agendis occasionatis, 1. petitionibus & contractibus pro redemtione libertatis. 2. de collectis hunc in finem instituendis. 3. de scholis. 4. de arbitriis.

§. 1. ECclesiis clandestinis, aut purâ sive conniventiâ sive tolerantiâ sub infideli aut heterodoxo Magistratu gaudentibus; hoc agendum, ut prece & precio libertatem tolerantiæ, aut majorem pro viribus, datâ quâcunque occasione acquirant, & consequantur; aut imminutam ac violatam restituant. Agendum hoc à consistoriis & delegatis ex consistorio, aut ex totius Ecclesiæ corpore selectis, qui ad hanc pragmatiam maxime idonei, aut majori gratiâ atque existimatione apud sæculares Dominos sive omnes sive aliquos pollere videbuntur.

In Poloniâ solent hoc agere per Magnates & Proceres religionis ejusdem consortes; quos Ecclesiarum patronos illic appellabant.

In Bohemiâ, eique incorporatis Silesiâ, Moraviâ, Lusatiâ, eodem fere modo libertas olim à Regibus petita. De quo consulenda historia Ecclesiarum Slavonicarum.

In

In Galliâ, primum per viros principes, ut Condæum, Architalassum Colignium: deinde per Regem Navarrenum: postea per Regis Galliarum facti jam à reformatione apostatici unicam sororem, ducissam Bar-ry: tum post edictum Nannetense, per conventum mixtum ex Ecclesiasticis & sæcularibus: postremo per synodorum deputatos sive immediatè sive per commissarium & procuratorem compellantes regem. De quo historiæ Gallicanæ; tit. *Memoires*, &c. gestorum sub Carolo IX. Et *Histoire Ecclesiastique*, &c. usque ad annum 1572. *Histoire de derniers troubles*, usque ad annum 1601. Quæ à nostris scriptæ sunt. A Pontificiis scriptæ sunt Thuani, Petri Mathei, Boterei, Gramondi: quorum duo posteriores studia partium nimis prodidere.

In Imperio Germanico, per Principes Protestantes: de quo Sleidanus, ejusque continuatores.

In Belgio, per nobiles fœderatos libertas ab inquisitione, & suppliciis postulata. Quamvis autem omnes reformatam religionem non profiterentur, primi tamen quasi ductores & agitatores Illustr. Brederodius, Comes Cuylenburgicus, Ludovicus Nassavius cum multis aliis apertè satis eam professi erant, quin & tres nominati heroës confessioni Belgicæ anno 1562. una cum epistolâ ad principem Belgarum & Regem Hispaniarum Philipp. 2. mittendæ, (non tamen missæ, ob aliqua impedimenta), subscripserant. Historias Belgicas in Bibliotheca indicavi.

In Angliâ libertas à quibusdam ceremoniis, nomine mille ministrorum postulata fuit à Rege per Raynoldum & Chartertonum ad id delegatos; sed minime obtenta, anno 1603. De quo descriptio collationis habitæ in aulâ Northamptoniensi Angl. & Belg. & Oxoniensium responsio ad postulatum mille ministrorum, Angl.

Coloniæ cives Augustanæ confessioni addicti, liberatem exercitii petierunt à Senatu Coloniensi: quæ petitio, una cum epistolâ intercessoriâ principum ejusdem confessionis, typis edita anno 1582. Sed nihil obtentum.

Collectæ in tali statu Ecclesiarum à synedrio, aut delegatis ejus fieri solent ad expensas in sollicitationes & procuratores; imprimis etiam in redemtiones principibus, & in donaria Sejanis aliisque aulicis & munerariis eorum offerenda. Prout etiam ab iisdem Ecclesiis non tantum clandestinis, aut conniventiæ, sed etiam ab Ecclesiis apertæ tolerantiæ ad stipendia ministrorum, lectorum, æditiuorum seu janitorum, cursorum, & ad synodos, collationes, missiones, correspondentias instituendas, necesse est collectas fieri. Ex quo solo fonte, tanquam tributo justitiæ, ἀνὰ singulis membris Ecclesiæ imponendo omnes expensæ faciendæ: nisi spontaneæ oblationes domesticorum, aut aliarum Ecclesiarum, aut orthodoxo- §. 2.

rum

rum principum, aliquod præstent levamen. De ejusmodi collectis, & ecclesiasticâ ad eas delegatione, vide 2 *Corinth.* 8. & 9. *Actor.* 11. *v.* 29. 30. & 24. *v.* 17. *Galat.* 2. *v.* 10. *Rom.* 15. *v.* 25. Et Tertullianum *apolog. cap.* 39. ubi vocat deposita pietatis: quæ collecta dicit *egenis alendis humandisque*, „ & pueris ac puellis re ac parentibus destitutis, janique domesticis seni- „ bus. Item naufragis, & si qui in metallis, & si qui in insulis, vel custo- „ diis dumtaxat ex causâ Dei sectæ, alumni confessionis suæ fiunt. Confer de sustentatione eorum qui in carceribus, aut metallis detinebantur, *Tertull. ad Martyres cap.* 1. de sepulturâ martyrum, & sustentatione infirmorum etiam catechumenorum, & incarceratorum, *Cyprianum epist.* 89. & 95. Dionysius Corinthius apud Eusebium lib. 4. cap 23. Ecclesiæ Romanæ laudem hujus munificentiæ tribuit *quod ecclesiis permultis, quæ in quâque civitate sunt, vitæ subsidia* seu *viatica* (ἐφόδια) *mitteret.* Paulum ex collectis & ærariis ecclesiarum adjutum in expensis itinerum & legationum euangelicarum sustinendis, constat ex 2 *Corinth.* 11. *v.* 8. alias Ecclesias spoliavi, &c. *Philipp.* 4. *v.* 10 - 17. cum gratiarum memorat subsidia sibi à Philippensibus missa. Confer quæ de his notata supra *lib.* 2. *tract.* 3. *cap.* 5. & *infra lib.* 4. *tract.* 2 & 3. Praxim hujus pragmatiæ nôrunt, & alios docere poterunt Ecclesiæ Belgarum in Anglia, ut & in Germaniâ atque alibi partim apertæ partim clandestinę.

§. 3. Scholarum & expensarum scholasticarum cura in Ecclesiis clandestinis, aut tantum toleratis, penes eos esse debet, qui ab Ecclesiis ad id constituuntur. Sed de scholarum regimine & inspectione *infra part.* 2. *lib.* 3. aliquid dicendum.

§. 4. Arbitrium de controversis βιωτικοῖς, aut etiam judicium (siquidem in casu necessitatis Politia concedat aut toleret) est penes Pastores & Synedrium, aut potius illos, qui à synedrio ad id deligantur: quod in Ecclesiis sive clandestinis sive toleratis frequentioribus, Pastores litibus omnibus cognoscendis & terminandis non sufficiant; ne dicam, quod in quibusdam controversis mercaturam, aliasque hominum occupationes concernentibus, non semper tantâ polleant perspicaciâ, ac illi qui istorum πεῖραν habent. Totum hoc videor mihi colligere ex 1 Cor. 6. v. 1.-7. *Sustinet aliquis vestrum negotium habens adversus alterum, judicio experiri sub injustis, ac non sub sanctis,* &c. *itaque si judicia habeatis de iis quæ ad hujus vitæ usum pertinent, eos qui nullo loco habentur in Ecclesiâ, eos in subselliis collocate,* &c. Ad hujus rei intelligentiam „ exhibeo hic ex notis Bezæ sequentia: privatim & domesticis arbitriis con- „ troversias de rebus istis esse potius definiendas.

„ v. Istiusmodi audiendis disceptationibus minimè adhibendos esse pa- „ stores, doctores, aliósve Ecclesiæ gubernatores aut Diaconos, in suis sacris

fun-

„ functionibus plus ſatis occupatos, ſed alios potius quoſvis, ex iis quos „ poſtea Laicos vocarunt, in aliis utilioribus rebus minimè omnium occu„ patos. Sic enim τοὺς ἐξουθενημένους hyperbolicè dictos interpretor, non qui „ maximè ſint imperiti, vel qui ſint viliſſimi. Hæc illa eſt igitur Apoſto„ lica doctrina, ipſius Chriſti & mandato & exemplo plurimis locis con„ firmata, nedum ut utrumque gladium ſeu Petro ſeu aliis à Petro ullis pa„ ſtoribus concesſerit. quod ſi attentè, ut oportuit, à veteribus illis Epiſco„ pis, ab ambitione, fateor, quę mox illos ſequuta eſt, procul remotis, ſed „ tamen ab Apoſtolica regula deficientibus, fuiſſet conſideratum: neque „ ſeipſos tot laboribus fatigaſſent, de quibus alicubi conqueritur Auguſti„ nus & Gregorius quoque Romanus: neque poſteris invadendę Magi„ ſtratuum poteſtati aditum certo cum humani generis exitio tandem ſe„ quuturo patefeciſſent. Id verò utinam ſaltem veteres illi Epiſcopi tam „ probè cognoviſſent, & tam prudenter caviſſent, quàm Sylvanus ille Troa„ dos tunc Epiſcopus, quum jam in immenſum Tyrannis epiſcopalis ſub „ Arcadio & Theodoſio juniore excreviſſet, de quo libet exſcribere quæ „ Nicephorus recitat lib. 14. cap. 39. *Quoniam*, inquit, *is optimus vir erat*, „ *quum ii qui ſub eo erant Clerici, in cauſis ut nugis undecunque inter eos qui ju*„ *dicio contenderent, provenientibus, veluti nundinationem inſtituerent, ne quis* „ *ex clero poſthac cauſam judicaret, conſtituit: ſed ſupplicantium libellos ac*„ *ceptos* (en gradus Epiſcopalis fructum) *uni ex fidelibus laicis, quem præcipuè* „ *juſti & æqui ſtudioſum eſſe ſciebat, accito dedit, eique judicio cauſarum com*„ *miſſo, de jure contendentium nugamenta ad eum rejecit.*

CAP. II.

De quaſi agendis ab Eccleſiâ, aut Politiâ, aut utrâque conceſſis.

SUnt ea celebratio conventuum mixtorum, conſilia in negotiis politicis, coronatio & ſolennis introductio regum ac principum, legationes, epiſcopalis audientia, regimen politico-epiſcopale, regimen politico abbatiale, &c.

Conventus mixti ſunt, quando Eccleſia ſive clandeſtina, ſive tolerata §. 1. delegat quoſdam qui unà cum Proceribus politicis ejuſdem profeſſionis in cœtum coeunt, ad deliberandum de iis, quæ propagationi Religionis, & Eccleſiæ libertati prodeſſe aut obeſſe putantur. Tales conventus, & quidem ex Regis & Regni conceſſione reformati agebant in Galliâ uſque ad annum 1623. incluſè: cum poſtremus conventus (ſaltem apertè) habitus fuit Rupellæ: cujus nomine ſcriptum publicè tunc editum. Poſt id tempus

multis in Galliâ mutatis, alia istarum rerum facies conspecta fuit. De quo annales. Agebant autem in illis conventibus, de libertate suâ juxta edictum Nannetense, servandâ, exercendâ; & de querelis, si quæ de non-observatione edicti aut ejus violatione afferrentur, audiendis, ac debitis remediis quærendis, adhibendis. Alibi, ubi in politiâ aut sub Principe Pontificio clandestina, aut tolerata Ecclesia versatur, quo modo aut quâ formâ ejusmodi conventus habeantur, mihi non constat. Saltem in commune subinde de talibus deliberandum & statuendum, evincit temporum necessitas & recta ratio; & consequenter similes conventus, aut analogum quid requiri. In Poloniâ & vicinis idiomatis Slavonicis terris, omnes Synodi ecclesiasticæ tales mixtos conventus præstare videntur: quippe quæ ex ecclesiasticis & patronis constituantur. *Vide acta celebris concordati Sendomirensis, harmoniæ confessionum inserta, & Joh. Lati historiam ecclesiasticam ad annum 1678. pag. 669. & ann. 1595. pag. 671. & ann. 1612. pag. 713. & Historiam ecclesiast. Slavonicar. lib. 1. cap. 13. pag. 98.* ubi de colloquio Thoruniensi.

Atque hæc quasi agenda versantur circa Ecclesias & negotia Ecclesiastica, eorumque adjuncta, & circumstantias.

§. 2. Consilia in & super negotiis ac causis politicis subinde petuntur à Principibus & Magistratibus, ac petentibus dantur ab ecclesiasticis sive seorsim evocatis & ad consilium admissis, sive ecclesiasticè congregatis, in Synedrio aut Synodo. Ex antiquitate, intermediâ ætate, novitate Papatus, & temporibus reformationis exempla adduci possent. De quibus pariter judicari nequit. Plerisque in locis voluntate & concessione Principum, ac jure præscriptionis, ecclesiastici ordinariam & quidem primam ac primariarum comitiorum partem faciunt. Alicubi thesauris, supremis judiciis, militiæ sive terrestri sive navali præficiuntur. Ubique fere ob possessiones amplissimas in agrariis consiliis & conventibus potiores partes tenent. Sed missis moribus Pontificiorum, & illorum, si qui vel in totum vel ex parte iis conformes sunt: videamus, an ubi Principes & Magistratus pleraque illa parerga & quasi agenda, ab ecclesiasticis abstulerunt, aliqua sint aut relinqui possint. Quod comes Leicestrius anno 1586. *interpretes sacrarum literarum adjungebat sibi specie pietatis & aliorum dissimilitudine* (ut loquitur *Grotius annalium lib. 5.*) & quod multi ex illis (non omnes) à vulpe circumventi consiliis ipsius altius se immiscerent, id merito improbandum, nulli imitandum: minus tamen odiosè agitandum quam præfectorum Geldriæ & Groningæ comitis Wilhelmi Heerenbergensis, comitis Renneburgii, Principis Chimaici, comitis Egmondani, aliorumque procerum, Magistratuum Præfectorum militarium, Optimatum & Nobilium; qui perfidiæ, proditionis, transitus

transitus ad hostes, rebellionis, perturbatæ pacis publicę passim à Grotio, Borrio, Meterano, Reidio, aliisque historicis nostratibus notantur. Quo ipso tamen nihil istius ordinis viris, quorum integritas & fides omnem perfidiam, proditionem, rebellionem procul habet, prejudicatum est. Concionatores illi cum plurimis Proceribus & Optimatibus, qui conservationem patriæ, & in eâ veræ religionis publicè tunc receptæ & stabilitę contra vim Hispanorum & tyrannidem Papæ; maximè intendebant, circumventi ac delusi specie zeli pro religione & patriâ à Leicestrio ostentati, ab illo hoc magis exspectandum credebant, quam à quamplurimis aliis prȩsertim in Hollandicâ & Ultrajectinâ Provinciis (ubi multi quod ad religionem Pontificii, neutrales, dubii Libertini,) eidem tanquam harum provinciarum gubernatori tantâ potestate ab Illustr. DD. Ordd. Generalibus instructo, favebant, atque illum, ut & Sereniss. Anglię Reginam tanquam post Deum tutelares suos ab his Provinciis invocatos & accersitos respiciebant. Hoc totum. Aliqui inter ministros, qui ultra privati civis officium his arcanis & simulacris Reipublicæ & rectorum se ingesserunt, ab imprudentiâ & ἀλλοτριοεπισκοπίᾳ excusari non possunt: minime tamen collusionis cum hostibus, aut patriæ hostibus proditæ, aut perfidiæ suspecti esse debent. Et quidquid illi fecerint, hoc omnibus verbi Ministris Belgicis, nondum tunc natis, probro & fraudi esse non potest: nedum, ut propterea religio, Ecclesia, ecclesiæ & ministerii potestas à Christo constituta tolli aut deprimi debeat, magis quam potestas Magnatum, procerum, Magistratuum, ob perfidiam Ordinum & Magistratuum Artesiæ, Hanoniæ, &c. prȩfectorum Geldriæ, & Groningæ. Nobilium, procerum, præfectorum, ut, comitis Egmondani fil. Principis Chimiaci, &c.

Quod ad consilia ab ecclesiasticis postulata & data, & consiliarios principum ex ecclesiasticis assumtos: talia possint incidere tempora, tales rerum perturbationes, tales mixturæ negotiorum, & causarum politicarum cum ecclesiasticis; ut non tantum licitum, sed etiam necesse esset ad commune Reipublicæ & Ecclesiæ bonum ab ecclesiasticis consilia postulari & dari; præsertim si subsit explicatio & determinatio casus conscientię. Sic bellum in Galliâ sub Henrico II., Et Smalcaldicum in Germaniâ sub Carolo V. susceptum non fuit, sine præcedente Consilio Theologorum. Celsiss. Princeps Arausoniensis Wilhelmus I. usus dicitur operâ prȩstantiss. Theologorum & concionatorum suorum, Loselerii Villerii, & Joh. Taffini, tanquam consiliariorum. Celsiss. Princeps Mauritius supremus belli Dux, & gubernator Hollandiæ, Zeelandiæ, &c. anno 1588. concionatores ab Ecclesiis & classibus suis deputatos in consilium adhibuit super pace de quâ tum agebatur inter Sereniss. Angliæ Reginam, & Potentiss. Regem Hispaniarum, propositâ hac quȩstione, *An liceret fœderatis Provinciis pacem cum*

 Hispano

Hispano inire, sine salva religionis, ut tunc erat, stipulatione: ad quam negantes respondebant. Quod si forte quis opponat, Nefas fore, si verbi minister ullis negotiis & causis politicis aut consulendo, aut agendo se immisceret. *Resp.* si quâ Minister, & ex vi muneris ecclesiastici hoc ageret, concedo: sin tanquam civis & subditus, distinguendum puto. Quid si salus Reipubl., quæ suprema lex est, & extrema quædam necessitas legem non ferens, & mandatum Principis aut Magistratus hoc requirant: an non fideli civi ac subdito audiendum esset illud Judæorum, *in loco ubi vir non est, tu te virum præsta?* An *vero obsequii gloria*, quæ alias urgeri solet, tali in casu tenues evaderet in auras? Non arbitror.

§.3. *Regum, Principum* Magistratuum coronatio (alicubi additur unctio), aut solennis introductio, antehac ubi vis ferè per ecclesiasticos peragi solet. Pontificii volunt, unctionem ab episcopis peragendam: uti in V.T. à Prophetis *1 Sam.* 10. *1 Reg.* 1. &c. Sic *Adamus Contzen lib. 7. politic. cap.* 3. ubi etiam, cum & ex *Serrario in 1 Sam.* 10. multis contra *Martyrem class.* 4. *cap.* 1. §. 20. 21. probat unctionis antiquitatem, à regibus Gentium jam diu ante ingressum regum Israeliticorum, usurpatam: atque adeo in Christianismo observandam. Sed meminisse debebat *Abulensem ad 1 Sam.* 10. affirmare ceremonias in constituendo atque inaugurando rege adhibitas, potius à consuetudine inductas esse quam à lege. Ex recentioribus *Casp. Sanctius in 1 Sam.* 10. fatetur, se non invenire *de hâc regum unctione ullam in scripturâ sacrâ legem, sicut de sacerdotali; usum tantum reperire, ex ipso loquendi modo, eumque legitimum.* Sed dato, non minus unctionem, quam coronationem, aliosque ritus esse adiaphoros: rectè tamen de eo monere *Martyrem*, prout à Pontificiis hodie adhibetur, & *Serrarius loco citato*, aliique eam adhiberi dicunt, tanquam symbolum seu signum sacrum & mysticum quid; atque adeo ab Episcopis administrandum. Atqui tale, sine verbo Dei (uti rectè *Martyr loco cit.*) in N.T. nullum est; sive illud sacramentum sive sacramentale appelletur. Multo minus tanquam typus & umbra futurorum in Christo (qualem illam sub V.T. unctionem facit *Serrarius*) adhiberi debet. *Ludov. Servinus* quondam regis Galliarum advocatus *in tract. cui tit. Vindiciæ secundum libertates Ecclesiæ Gallicanæ*, legitimum tunc Regem Henricum IV contra Ligistas defensurus, contendit ad legitimam regis potestatem non requiri coronationem aut unctionem: & affert exempla regnorum Castellæ & Lusitaniæ, &c. uti ante hac *lib. 2. disper. causæ Pap. sect. 2. cap.* 20. ostendimus. Quod vero *Serrarius* dicto miraculo ampullæ Rhemensis in gratiam Gallorum Papistarum nescio quid superstruit, id hâc vice prętereo; & Papistis Hispanis apud personatum *Patricium Armachanum* (hoc est, *Cornelium Jansenium* tunc Professorem Lovaniensem,

vaniensem, postea Episcopum Iprensem) *in Marte Gallico*, excutiendum relinquo; atque una flammulam sacram seu vexillum, quod apud Gallos pro reliquiis colitur iisdem apud *Zypæum Archidiaconum, cum viveret, Antwerp. juris canonici novi lib. 3. p. 266.* Pro miraculoso oleo Gallicano, regumque sacrâ ac mysticâ unctione, si quis peculiarem theologiam videre aveat, is legat *anonymi, cætera docti & diserti, vindicias Gallicas Larvato Patricio oppositas anno 1638. cap. 2. 3. 4.* Nos de ejusmodi endemiis quibusdam miraculis ante annos aliquot disquirebamus, *in 2. part. sel. disp. tit. de miraculis.* Quod autem ministris sacrorum tales ritus administrandos vindicant, & agendariis suis ecclesiasticis (*Ceremoniali Romano lib. 1. sect. 5. & Pontificali part. 1. fol. 78 - 100.*) inscribunt, id sine *ratione ab utili* non fieri credendum est; ut potestas episcoporum & Papæ etiam in temporalibus tanto magis stabiliatur. Est enim juxta ipsos (apud *Augustinum de Anconâ, & ex eo apud recentiorem Isidorum Mosconium Archiepiscopatus Bononiensis Vicarium tract. de majestate ecclesiæ militantis, anno 1602. lib. 2. cap. 2.* Pote„stas jurisdictionis temporalis & spiritualis triplex; immediata, derivata, „& in ministerium. Immediatè Papæ fuit concessa potestas à Deo; deri„vativè episcopis; ministerio imperatoribus & regibus. *Ibid. pag. 649.* „Papa hodie (omissis antiquorum institutis) transfert imperium de gente „in gentem, eligit, confirmat, reprobat, coronat, inungit & consecrat ex „*d. cap. Venerabilem, Clem. Romani cap. Apostolicæ, & ibi Gloss. & Doct.* Nos verbo dicimus, preter preces & adhortationes ex scriptura de officio principum & subditorum; nihil ibi fieri à ministris quod sit ἴδιον agendum ministrorum. Ultra si quæ peragant, ut introductionem solennem, stipulationes, conditionum & legum prælectionem, promissionis & juramenti postulationem ac receptionem; ea omnia peragere ex potestate delegatâ, ab ordinibus & magistratibus regni, aut principatus, aut reipublicę, aut à corpore populi sive pleno sive repræsentativo. Quod si hic & nunc bono publico & ad pacem, conducere judicârint illi, penes quos potestas politica; ut per ministrum ecclesiasticum nomine & jussu suo hæc agantur: utique non video, cur ministro minus parendum sit, quam cuicunque alteri civi; siquidem tale quid illi imponeretur.

Legationes. Si mores hodiernos & pręcedentium sæculorum spectemus, frequenter sæcularibus clericis non tantum, episcopis scil. sed & subinde regularibus, legationes committuntur. Quod ad ministros reformatos, vi muneris sui sibi tale quid nec tribuere, nec affectare, nec usurpare, nec jussi admittere debent. Neque enim implicari debent hujus vitę negotiis *1 Tim 2. v. 4.* cum conscii sint, se officiis sacris non sufficere. *Ad hæc quis idoneus? 2 Cor. 2. v. 6.* Sed uti ad consilia politica nisi vocati & jussi à Principe aut Magistratu §. 4.

 tan-

tanquam cives, peculiari gravique necessitate ita ferente, accedere non debent; sic nec ad legationes: multo minus tanquam antecessores ecclesiastici, ex potestate divinitus sibi impositâ privatas suas opiniones, sua consilia, sua dictata de hisce, aliisque particularibus negotiis politicis, legationibus, legatorumque electionibus, ut & de Magistratuum, gubernatorum, præfectorum militarium hic & nunc factis aut faciendis institutionibus & electionibus, apertè & publicè, æqueac doctrinam salutis, pro concione promulgare. Non tamen negandum est, quin si principes aut magistratus ad negotia pacis apud vicinos aut in propriâ Republicâ per syrraxes turbatâ, alios æquè fidos, idoneos, gratos non inveniant; ministri in tantâ necessitate humeros suos huic oneri subducere non debeant: quippe cives & subditi, qui in tali casu obedientiæ gloriam non minus quam alii cives, sed multò magis affectare teneantur, & exemplo suo concivibus præire. Confer, *supra lib. 2. tract. 2. cap. 1. §. 5. 6.*

§. 5. *Episcopalis audientia*, olim necessitate aliquâ (ut putabatur) urgente, introducta fuit: De quâ exstat titulus C. *de episcopali audientiâ*, qui est 4. lib. 1. ad cujus L. 1. *negotiatores* & L. 7. *Si qui.* L. 8. *episcopale.* Ad quas leges, Doctores variè commentantur. Qui jure canonico se ligatos vident, aut eo ligari volunt, *audientiam* interpretantur *jurisdictionem*, & specialiter circa negotia & causas pretii in mercaturâ servandi, aliaque purè *βιωτικά*. Similem curam postea injunxit Episcopis *Athalaricus* Rex Gothorum apud *Cassiodor. lib. 9. variar. epist. 5. Carolus M. in capitulari cap. 5.* jurisdictionem in incestuosos iisdem tribuit. Quantum Jus Canonicum episcopis tribuat, vide *Lanceloti lib. 4. Institutionum juris canonici, & Piasecii praxim episcopalem part. 2. cap. 4. Vallensem, Zypæum, Honorium ab Axel,* aliosque, qui compendia juris canonici scripsere. Specialiter prælatorum regularium jurisdictio cognosci potest ex *Roderici vasto volumine de Regularibus part. 4.* & *Bartholom. Mirandæ manuali prælatorum.* Ut nunc omittam auditores cameræ Apostolicæ, auditores sacri palatii summi Pontificis, auditores rotæ primi & secundi gradus, &c. de quibus scriptores de curiâ Romanâ, & ex parte aliquâ *Tholosanus lib. 15. syntagm. cap. 42.* Chilpericus rex Gallorum a. 578. donavit episcopo Crasmaro fiscum regium cum quâdam temporali jurisdictione in Flandros, teste *Majero lib. 1. annal. Flandr.* Quamplurima istius generis, ex diplomatum & donationum archivis imprimis Germanicis, etiam Gallicis, Belgicis, &c. erui possent. Quod ad Belgica, indicavit pleraque *Aubertus Miræus in fastis Belgic. & Burgund., in libro donationum, in lib. diplomatum, & Heda ac Beca in histor. episcopor. Ultrajectinor.* De Galliâ, ut compendio studeam, testis est *Tholosanus lib. 15. syntagm. cap. 12.* „hodie, inquit, in Galliâ in plerisque locis ex liberalitate principum, & jure clien-

„clientelarum per ecclesias possessarum, etiam in laicos & jurisdictionem „temporalem habent episcopi & abbates, &c. *Bochellus lib. 8. decretar. eccles. Gallic. tit. 9.* satis ostendit jurisdictionem episcopalem illic viguisse semper & etiamnum vigere. Ubi imprimis notandum *cap. 63. decretum synodi Rhotomagensis anno 1581.* Cum, ajunt, & canonicis & regiis con„stitutionibus jurisdictio ecclesiastica semper sejuncta fuerit à sæculari „tam in personalibus civilibus quam criminalibus causis: ita ut nec à sæ„cularibus judicibus ecclesiastici debeant compelli ad debita solvenda, nec „ab his puniri, si quid animadversione dignum commiserint, sed ad judices „ecclesiasticos debeant remitti in casibus præscriptis à sacris canonibus. „Monemus in domino dictos judices sæculares, ut dictis canonibus pa„reant, nec falcem in alienam messem mittant. Quod si moniti non pa„ruerint, excommunicationis vinculo se noverint subjacere.

Anno hujus sæculi 1606. præcipua causa curâ Pauli V. breve 17. Aprilis in sereniss. Rempubl. Venetam fulminatum & Romæ affixum ac publicarum fuerit, erat incarceratio Brandolini Valdemarini abbatis Nervesiani & Scipionis Saracini canonici Vicentini. Canonicus confracti cum contemtu sigilli Rectoris Vicentini, & tentatæ violationis viduæ affinitate ipsi quam proximè junctæ, & cum repulsam sæpe passus fuisset ostiorum ac ædium dictæ viduæ fœdis imaginibus maculatorum, insuper libidinis suæ in templis proditæ, & sic dati publici scandali accusabatur: Abbas vero (referente Paulo Veneto in considerationibus censurarum Paulo V. *pag. 20. edit. in 4.*) „Ac si per multos jam annos tyrannidem erga bona & vicino„rum conjuges exercuisset, multos, & inter eosdem quendam sacerdotem „suum domesticum veneno sustulisset, patri insuper ipsi & fratri genuino „venenum exhibuisset, plurimos alios occidisset, cum aliqua ex propriis „suis sororibus aliquandiu rem habuisset, artibus magicis sua illa facinora „ad actum perduxisset, & talia in summa perpetrasset, quæ absque summo „horrore enarrari non possunt, ut querelæ à diversis hinc inde contra ipsum „satis superque testantur. De quâ tragico-comœdiâ libelli quamplurimi latinâ & vernaculâ linguâ vulgari sunt; & tota historia gestorum per annos 1605. 1606. 1607. idiomate Italico conscripta, unde in Gallicum a. 1625. traducta prostat. Dictans jurisdictiones episcopales, & per ulteriorem ascensum archiepiscopales patriarchales Papales, spirant scripta *Franc. Bozzii de temporali ecclesiæ monarchia & jurisdictione anno 1602. Odoardi Westoni Angli theologi Duacent Juris Pontificii sanctuarium; Isidorii Mosconii de majestate ecclesiæ militantis, aliorumque complurium antehac indicatorum in 2. part. sel. dispp. tit. de Papa potestate temporali.* Nominatim jurisdictionem cum imperio omnibus episcopis vindicant, qui eisdem potesta-

tem

tem coactivam tribuunt, & exsertè atque in formâ jus armorum, in casu (ut loquuntur) necessitatis: quod fit ab *autore apologiæ pro Henr. Ludovico Castaneo Rupeposæo Pictaviensium episcopo anno 1615.gall.* Atque his in excessu nimis exorbitantibus opponi potest interpretatio Cujacii in paratitlis C. & post eum Gothofredi in notis ad rubricam C. de episcop. audientiâ: ubi contra Accursium negant eam esse jurisdictionem. Hactenus morum & factorum narratio: nunc quærendum quid ecclesiæ expediat: sit ergo, **1.** *concl.* In antiquâ ecclesiâ sub magistratibus Ethnicis, rectè juxta 1 *Cor.*6. *v* 4.5. arbitrio fratrum ab ecclesiâ ad id constitutorum causę contentiosæ determinabantur. 2.*concl.* nec malè quod Episcoporum judicio peremtorio (potestate per specialem Imperatorum concessionem delegatâ) in illo casu necessitatis finirentur. 3.*concl.* hoc tamen magis expedivisset ecclesiæ & muneri pastorum, si per fratres ad id maximè idoneos & à pastore aut pastoribus, aut presbyteris ecclesiasticis designatos ac selectos, causæ illæ tractatæ fuissent. Rationes sunt, 1.*quia*, si milites semper ad expeditiones quaslibet parati & in procinctu stantes, hujus vitę negotiis extra militaria officia, implicari non debent: multo minus antecessores ecclesiarum. Ratio consequentiæ petitur à difficultate muneris pastoralis. De quâ nos *infra part.*2.*lib.*1.*tract.*2. Sed ipsum Antecedens, & consequentiam habet Apostolus 2 Timoth.2.v.4. *Nemo qui militat implicatur hujus vitæ negotiis*, &c. Antecedens variis ex antiquitate testimoniis illustrârunt *Grotius & Pricæus ad loc. cit.* De consequente & consequentiâ videant Pontificii dissentem *Claudium Espenceum theol. Parisiensem in commentar. ad 2 Timoth.*2. *v.*4. ubi antiquorum querelas & testimonia adducit, & hodiernos in Papatu abusus animosè perstringit. 2.*quia* causarum criminalium, & suppliciorum capitalium judicia nimis odiosè, saltem non ita decorè ab ecclesiasticis tractarentur. *In concil. Matisconensi anno* 588. (repetente id *Bochello tit. cit. cap.*8.) prohibetur *presbyter in judicio illo sedere, unde homo ad mortem tradatur.* In jure civili (L. *si quis* 10. C. *de episc. & cleric.*) dicitur *sanctitatem episcopis ignoscendi gloriam reliquisse*; & L. *nec honore*, Eod. *Episcopum ad testimonium dicendum admitti non decet: nam & persona oneratur*, &c 4.*concl.* Ubi Magistratus, sub quibus vivit ecclesia, est Christianus; nulla necessitas cogit potestatem & jurisdictionem ejusmodi circa negotia & causas sæculares, sive membrorum Ecclesiæ sive pastorum, aut prece aut pretio à principibus & Magistratibus impetrare: nedum ut usurpetur, tanquam jure divino, aut naturali, aut humano episcopis aliisve ecclesiasticis competens. Hic conferri possunt nostrorum disputationes Anti Papales, de clericorum subjectione, & commentar. ad *Rom.*13.*v.*1. 5.*concl.* De illis ecclesiis aut ecclesiasticis, ad quos jure hæreditario devolutæ sunt clientelæ, toparchiæ, &c.

seu

seu dominia prædio annexa, & de territorialibus aliter judicandum. Possunt illi, rebus sic stantibus (uti ab aliis toparchis fieri solet) judices moribus antiquis eligere aut constituere, quibus judicia civilia & criminalia committantur. De principatibus & supremis potestatibus Ecclesiæ alicui, aut ecclesiastico & regali sacerdotio per donationem regum & principum annexis, mox sequ. §. dicemus. In orientalibus ecclesiis similiter aliquam jurisdictionem episcopis antehac concessam, & usitatam, colligimus ex Histor. Ecclesiast. De episcopis in ecclesiis Moscoviticis, quæ à Græcis plantatæ,& regimini eorum conformes sunt, testatur Sigismundus baro ab Herberstein, & ex eo *Tholosanus lib.* 15. *cap.* 12. §. 37. quod jurisdictionem habent. Si Orientales hodie ex indulto aut concessione Imperatoris Othomannici adhuc simili potestate gauderent (quod ignoro) utique haut importunum esset eam illic exerceri.

Politico-episcopale regimen, ob temporum injurias, & peculiares occasiones ac necessitates, etiam ἰδίας rationes Regum & principum introductum: §.6.
ut e. gr. in partibus Germaniæ, ubi à Carolo Magno, territorialis potestas politica episcopis collata fuit. 1. ut essent, qui fide potestate & potentiâ instructi subditos in fidem Christianam ejusque sectatores & Doctores facile insurgentes promtè compescerent. 2. ut ipsi fidos haberent vasallos & munerarios, qui à se unicè dependerent, & fines Imperii tuerentur contra populos illos, qui jam subjugati ad antiquam suam libertatem anhelabant. Ejusmodi cum tanquam Ecclesiastici primum instituti essent, postea superaddita vel adjunctâ sæculari potestate, in principes desierunt. Hinc est quod *Lutherus tom.* 5. *Jenens. German. fol.* 90. distinguebat inter *Principes Episcopos & Ecclesiasticos Episcopos*, Kirchen und Fursten Bisschoppen. Quorum illi *sint Doctores & presbyteri dicti*, *Luther. tom.* 2. *fol.* 90. *& tom.* 6. *fol.*: *isti Principes Episcopi præcipuè habeant curam rerum sæcularium*: sunt verba Christ. Weberi Theol. Doct. & Ecclesiastæ Halensis in Introductione episcopali *tit.* 1. §. 16. De iisdem episcopis agit Mich. Havemannus in Helice hierotacticâ, seu dissert. theologico-politicâ de Jure Episcopali. Ubi de jure episcopali ex mente juris canonici, de nativo jure episcopali sive potestate ecclesiasticâ ad ductum sacræ Scripturæ, de translatione juris episcopalis ad status Imperii confessioni Augustanæ addictos, &c. Ex JCC. Laurentius Ohm disputationem conscripsit de Jure Episcopali, apud quem plures alios JCC. citatos invenies.

De illis ergo Imperii principibus, temporalia curantibus & ecclesiasticis doctoribus ac presbyteris agenda sacra relinquentibus, hic quærendi & dicendi locus non est: quia ipsorum actiones & agenda sunt purè politica & militaria; quamvis nomine episcoporum & administratorum indigitentur.

In historiis Aub. Miræi, Brachelii, &c. de bello Germanico jam ab a. 1618. invenies nomina Marchionis Brandeburgici Christiani Wilhelmi administratoris Magdeburgensis, & Christiani Ducis Brunswicensis episcopi Halberstadiensis militaria Principum munia strenuè obeuntium. *Lutherus* admodum exagitatur à Jesuitâ *Serrario lib.* 5. rerum Moguntinarum *pag.* 887. quod Alberto Archiepiscopo Moguntino per literas ausus fuerit consulere, ut uxorem duceret & episcopatum in sæcularem principatum converteret, ipseque ex Archiepiscopo fieret Dux. Sed Imperatoriæ Majestati & comitiis Imperii talis Metamorphosis tam absurda & ridicula visa non fuit: quippe qui anno 1648. in pace Osnabrugensi episcopatus Verdensem, Bremensem, Hallensem, &c. in sæculares principatus & ducatus transformârunt, absque ullâ agendorum sacrorum & ecclesiasticorum jacturâ. Quam pacem Innocentius X. ob bonorum ecclesiasticorum, uti prætexitur, abalienationem, frustra bruto bullarum fulmine abrogare conatus fuit.

§.7. *De Politico-abbatiali* regimine aliorumque prælatorum regularium (quale est abbatis Fuldensis, Abbatis Trudonensis, Abbatissæ Thoorensis in diœcesi Leodiensi, & abbatum in Artesiâ, Hannoniâ, Brabantiâ, Limburgo, &c. prima in Ordinum panegyri loca tenentium, similiter quæri posset. Inter Pontificios Espenceus in 1 *Timoth.* 2. v.4 pag. 18. 19. de hac onerosâ spiritualium & temporalium combinatione sic profatur: Atque utinam, „quod Ambrosius subjungit, valeret, Non convenit, inquit, hominem „unum duplicem professionem habere: valeret inquam in Christi republi-„ca, quod in sua Plato valere voluit, ne iidem homines in diversis simul of-„ficiis occupentur, terram colant, pecunias cumulent, militent, lib. 8. de „rep. Nam & armatæ militię militibus negotiationes prohibentur, ut ei se „totos expediant, multo magis clerum convenit, ut se totum sacro mini-„sterio dederet, alienum esse ab omni temporalium sollicitudine, propriæ „etiam vitæ, famæ, quæstus, &c. At nunc, quod hîc post Augustinum quæ-„ritur Anselmus, nunc inquam, videmus & clericos & monachos, alta-„rium stipendiis non contentos, mercimonia exercere, intercessiones ven-„dere, viduarum munera captare: quod hîc quoque Bruno, secularium cau-„sarum discussionibus intendere, habere mundum judices de temporalibus „judicantes, episcopos spiritualibus vacare debere. Quid dicturi boni pa-„tres, qui hujus & similium locorum occasione, sacris hominibus adeò „profanis negotiis interdixerunt, ut & inde titulum fecerint, Ne clerici, „vel monachi secularibus negotiis se immisceant, quid inquam, dicerent, „si viderent hodiernos Reverendos & Sanctissimos in domibus Regum „esse, ab aulis & palatiis non discedere, principum non pacificis modò legationibus.

„tionibus fungi, verùm etiam in bellis esse legatos, fiscorum promos & „condos, nec rarò interversores, nam & ad mandras & episcopas, ne dicam „galeros, nulla in hoc regno via hactenus expeditior, quàm litium secula„rium institoria, nedum judiciaria, ut quàm hodie nunquam magis que„rimoniæ illi locus fuerit, de qua Gregorius l. lib. 7. epistola 114. & habe„tur 1. q. 1. ca. Fertur ad Theodericum & Theobertum nostros, hoc est, „priscorum Francorum reges, nihil sibi in honoribus ecclesiasticis gravita„tem, nihil defendere industriam, dum vitia remunerantur honore, hinc sa„cerdotes non proficere, sed perire: perire autem, ut ad Gaudentium de„plorat Hieronymus, & cum pastoribus greges.

Quid antiqui, quid jus canonicum de hoc statuerint, discimus ex c. *clerici* c. *ex literis*, de vitâ & honestat. clericor. Et ex Harmenopuli compendio canonum tit. 4. ubi canon Apostolorum 34. *Episcopus ea tractans, quæ ad Rempubl, fiscumque spectant: nisi desinat deponitor.* Verba 5. canonis Apostolorum (uti dicitur) sic se habent in emendatâ, jussu Gregor. XIII. corporis canonici editione: *Episcopus, aut presbyter, aut diaconus seculares curas non suscipito: alioquin deponitor.* Jam vero canones Apostolorum (ita dicti) Pontificiis sunt authentici. Vide testimonia ex illis collecta à Coco in censurâ Patrum. Photius in Nomocan. tit. 8. cap. 13. ubi rubrica: *De episcopis & clericis mundanum aliquid exercentibus*, sive id *publicum sive privatum* sit, *aut* etiam *redemturam aut tutelam.* Balsamo in scholiis ad cap. cit. adducit synodicum commentarium sub Anchialo Patriarcha confectum quo *quivis sacri ordinis ab actione mundanorum officiorum & munerum abstinere* jubentur. Ibidem citat Imperatoris Leonis philosophi novell. 86. quæ episcopis & clericis prohibet *advocationes, redemturas, sponsiones.* Similia habentur in Justiniani novellis, ubi 123. cap. 6. sic rubrica: *Ut clerici à muneribus personalibus & negotiis secularibus abstineant.* Ratio in ipso textu additur: *ne sacra ministeria impediantur.* His aliisque non obstantibus, mores à legibus & olim & nuper divortium fecisse, compertum est. Quomodo episcopi secularibus & militaribus negotiis occupati, plerumque infelicitatem, Deo huic mixturæ maledicente, Reipublicæ accersiverint, infra *part. 2. lib. 4. tit.* de Episcopis lectori indicabimus. De abbatibus, aliisque prelatis regularibus lib. cit. tit. de Monachis ἐν παρόδῳ aliquid dicetur. Hic solummodo observet lector ex notis Jesuitæ Sirmondi ad capitula Caroli Calvi pag. 108. regem illum in diuturno regno suo duos habuisse Cancellarios Ludovicum S. Dionysii abbatem, & Gauzlenum abbatem SS. Vincentii & Germani; qui posterior sub Ludovico etiam filio *eodem functus Magistratu* (sunt verba Sirmondi) *episcopatum* adeptus est Parisiensem. Hæc nos hâc occasione referimus, non ut ordinem illum alicubi positum turbemus, aut quenquam

 rebus

rebus novis ſtudere velimus: ſed ut cum Apoſtolo meliorem viam oſtendamus: ut abſque neceſſitate, tales mixturæ ſeu combinationes non introducantur, ubi non ſunt: publica autem mutatio decreto & facto nullius tentetur, niſi eorum, penes quos poteſtas publica. Quo ipſo tamen non prohibetur eccleſiaſticis in foro poli ſeu conſcientiæ meliorem amplecti ſententiam, atque unâ de facto onus ſeu epiſagma illud ſęculare aut deponere ſi ſubierunt, aut non ſubire.

CAP. III.

De petendis decretis, ordinationibus, & executionibus Magiſtratuum.

§. 1. HÆc quaſi agenda dicuntur; quia ſunt nudæ admonitiones, compellationes, obteſtationes, petitiones, ſuper agendis à poteſtate ſæculari. Talia autem impropriè vocantur agenda ſeu negotia mixta, quę ſcil. pertineant ad Rempublicam & eccleſiam. Quamvis enim unum ſit objectum commune ſeu materiale; aliud tamen eſt objectum formale Eccleſiæ quà talis, & aliud Reipublicæ, quà talis: ab hoc objecto ſpecifica eſt diſtinctio, haut aliter ac ſpecificatio ſcientiarum, e. gr. unius corporis humani objecta phyſico, medico, pictori conſideratio, ſpecificè quod ad modum conſiderandi phyſicum, medicum, pictorem diſtinguit. Ab illo conſideratur, ut naturale ſeu mobile; ab iſto, ut ſanabile; ab hoc ut effigiabile: & hinc ſcientia illius eſt & dicitur phyſica, iſtius medecina, hujus eicaſtica ſeu pictura. Ex ſtupidà aut affectatà hujus diſtinctionis ignorantià, ſuperioribus ſæculis tanta omnium in eccleſiis & politiis orta confuſio: eccleſiaſticis quibuſdam (inter quos eminebat archiflamen Romanus) in ſæcularia involantibus; & politicis τοὺς non ſegniter ἀπομειβομένοις, viciſſim repræſalias non tantum ſibi concedentibus, ſed & omnem poteſtatem ſacram in ſolidum vindicantibus; immo & in heterogeneam, hoc eſt, in ſuptemam, dominantem, ſæcularem transformantibus. Similem Cęſareo-Papatum in hàc Evangelii luce partim ſæculares partim eccleſiaſtici aliqui Principum & Magiſtratuum κόλακες parturire mihi videntur. Quidquid, Deo permittente, futurum ſit, piè eruditis & prudentibus eccleſiarum anteceſſoribus hoc omnibus inculcandum, falcem Eccleſiæ in meſſes politicas non mittendam; nec tamen ſuffragio aut ſilentio probandam ſæcularium ἀλλοτριοεπισκοπὴν, & uſurpationem, ſi quam unquam videre & tolerare cogantur. Sed de poteſtatis unius ab altera diſcriminatione, ex juris divini tabulis abundè diſſertatum eſt *lib. 1. tract. 2.*

§. 2. *Petitiones* illæ agendorum politicorum ſecundum objecta diſtinguuntur.

Alia

Alia enim sunt decretorum à Magistratu condendorum, & faciendarum executionum circa negotia, res, causas politicas ac sæculares: *alia* decretorum atque executionum, circa negotia, res, causas ecclesiasticas. Posteriores rursum dividuntur, in eas, quæ petunt aut libertatem & permissionem; aut insuper approbationem, confirmationem, defensionem sive communis doctrinæ, aut communis regiminis ab Ecclesiâ statuti & recepti: sive specialis censuræ, ab ecclesiâ decretæ; cui notatus aut notati præfractè, ἀπίκτως, & violenter se opponunt: Ut in casu ministri ab exercitio ministerii suspensi, aut plane exauctorati; qui tamen suggestum ascendere, baptismum & cœnam administrare, synedria & classicos conventus frequentare non desineret; & in casu membri Ecclesiæ, qui non obstante censurâ suspensionis aut excommunicationis, ad mensam accedere, panem & vinum à ministro distribuente non porrectum arripere, edere, bibere auderet. Non convenit ministris aliisque in Ecclesiæ regimine constitutis, aut privatis membris, ut violentas manus in ejusmodi homines injiciant, externis luctis & pugnis violenter agentes arceant, retrudant, abigant: quia arma eorum non sunt carnalia 2 *Corinth.* 10. *v.* 3. Hic ergo necessariò potestas & potentia magistratus imploranda: si præstò non sit, nec præsto esse velit; ferendum est, & sacrorum administratio tali tempore & loco sive palam sive clam peragenda, quo ab illâ infestatione & perturbatione tuti esse possimus. Excipio tamen hic licitum, immo necessarium inculpatæ tutelæ moderamen, contra quoscunque homines privatos, ministri aut alterius in cœtu ecclesiastico jugulum petentes. Quæ autem sint inculpatæ tutelæ requisita & conditiones, alibi (ad 6. *decal. præc.*) explicandum est.

I. *Exempla primi generis* in antiquâ Ecclesiâ occurrunt in codice canonum Ecclesiæ Africanæ pag. 160. decretum concil. Carthagin. anno 399. quo legati mittuntur Epigonius & Vincentius Episcopi, petituri à gloriosiss. principibus, ne quis audeat confugientes ad ecclesiam, quocunque reatu involutos, inde abstrahere. Sed rectius boni patres à tali decreto & legatione abstinuissent. *Can.* 58. *Concil. Carthagin. anno* 401. *pag.* 171. ubi inter alias necessitates ab Imperatoribus postulandum decernitur, ut juberent reliquias idolorum per totam Africam amputari, templa destrui, &c. Hoc rectius, quam quod ipsi episcopi propriis manibus, aut jussu suo per alios reliquias illas tollerent: quod sine usurpatione non potuisse fieri antehac judicavi in 3. *part. sel. disp. tit. de Idololatriâ pag.* 309. - 312. Nisi forte à Magistratu specialis potestas ipsis collata esset. Eam tamen petere, recipere, exequi minus decorum videtur, & maximè odiosum muneri & ministris ecclesiasticis. In eodem *concil. a.* 401. sunt & alia petenda, *can.* 59. Ne clerici de judicii sui cognitione cogantur in publico dicere testimonium.

*can.*60. de paganorum conviviis auferendis *can.* 61. de spectaculis die dominico non celebrandis. Ejusdem commatis sunt plerique seqq. canones usque ad 75. inclusè. & *can.*84. In synodis nostratibus similia postulata reperies. In nationali Dordracena anno 1619. ex synodorum particularium Hollandiæ australis decretis collecta & contracta erant à deputatis Zuydhollandicis, & à me jussu eorum tunc in latinum sermonem conversa.

„ Ut à supremo Magistratu obtineri possit.

„ I. Abolitio omnium reliquiarum Pontificii fermenti ; quales sunt, „ 1. baptismus , 2. confirmatio matrimonii , 3. peregrinationes religionis „ ergo, 4. superstitiones circa mortuos & sepulturam mortuorum, quæ mul- „ tis in locis adhuc obtinent , 5. baptismi administratio per obstetrices, „ & si quæ alia sunt pontificiæ idolomaniæ exercitia.

„ II. Vindicatio sanctificationis Sabbathi : ne per nundinas, & merca- „ tus, convivia & comessationes, festa Bacchi, item *encœnia*, exercitia ludi- „ cra, venationes, aucupia, auctiones publicas, choreas, & tripudia, ludos „ scenicos histrionum , item agyrtarum ac funambulorum , &c. profa- „ netur.

„ III. Sanctio unius ac perpetuæ juramenti formulæ, secundum quam in „ omnibus dicasteriis illud præstetur.

„ IV. Ut nulli constituantur ædiles nec provisores mensæ. Spir. S. (ut vo- „ cant) nisi qui nostræ religioni sunt addicti. Et ne isti, titulo illo provisorum, „ irrepant in officium diaconorum.

„ V. Ut coërceatur omnis abusus nominis divini per temeraria , illici- „ ta juramenta. Etiam omnis intemperantia in conviviis , vestibus, &c.

„ VI. Ut augeatur stipendium 1. ministris , præcipuè vicanis. 2. emeri- „ tis. 3. ministrorum viduis. Etiam ut classicales sumptus ministris resti- „ tuantur.

Ejusdem generis postulatum indicatur in synodi Nationalis Middelburg. anno 1581. responsis ad quæst. particulares, quæst. 45. Synodus quosdam ex suis delegat, qui, si aliquando tractatum de pace institui contingeret, apud suam Excell. (Principem Arausoniensem Wilhelmum I.) aliosque dominos ad dictum tractatum deputatos communi nomine ecclesiarum, supplicent atque instent, eosdemque per literas admoneant, ne ulla superstitio & idololatria denuo restituatur.

Jam inde ab anno 1619. à synodis particularibus complures ejusmodi petitiones institutæ ; & quædam toties totiesque iteratæ , ut tædeat numerum earum inire. Consulantur repertoria ad acta Synodorum , Zuyd-Hollandic. Noord-Hollandic. &c. Ubi imprimis observandæ petitiones, ne comitatus Lingensis venderetur capitulo Monasteriensi (*Synod.* *Leid.*

Leid. 1649. *artic.*7. *& Schoonhov.* 1650. *art.* 16.); ut Magistratus interposito juramento promittant defensionem reformatæ religionis (*Syn. Schoonh.* 1630. *artic.* 37.); ut removerentur publicè iniquum fœnus exercentes, vulgò dicti Lombardi (*Synod. Roterod.* 1621. *art.* 44.); ut constringantur prętores ad officii sui executionem (*Synod. Hagiens.* 1634. *art.* 43.); ut eligantur ubique Magistratus & prętores reformatam religionem profitentes; aut saltem ab eâ non alieni (*Syn. Leid.* 1619. *art.* 96.) &c. Anno 1651. occasione panegyris habitæ Hagę-Comitis, à deputatis synodorum nonnulla fuere postulata; ad quæ quid responsum, & quid obtentum fuerit, leges in historiâ A. Aisma vernaculo sermone edita.

II. *Secundi generis* petitionum exempla dant postacta Synodi Dordracenæ anno 1619. ubi de approbatione & confirmatione doctrinæ & regiminis ecclesiastici. Sic olim conservatio & defensio publicæ doctrinę ab imperatoribus petita. *Nicephor. lib.* 9. *c.* 36.

III. *Tertii generis* petitionum exempla in historiâ ecclesiastica, & in actis nostratium synodorum, classium, consistoriorum, frequentia occurrunt. Cum scil. aliquis ex membris pręsertim ex antecessoribus censurâ notatus, à ministerii exercitio suspensus, aut planè depositus, nihilominus gradum ac locum retinere, & consequenter, invitâ ecclesiâ, exercitia continuare ipsumque ordinem illegitimè & violenter turbare audet. Magistratus opem & autoritatem tali in casu ecclesia implorare cogitur; siquidem Magistratus statu rerum cognito, sponte ad ἀταξίαν illam compescendam non accurrat. Et hoc cum ecclesia postulat, & Magistratus sive vocatus sive invocatus hoc agit, neuter quidquam pręter officium committit. Et quidni tale quid ecclesiis reformatis quippe publicis, & in tutelam peculiarem receptis, hoc officii præstet; cum conventibus toleratis (e. gr. Anabaptistarum) hoc denegare non soleat. Ita nuper in hâc urbe cœtui Anabaptistico in processu contra quatuor ex suis concionatoribus Socininismum foventes & molientes, judicio suorum se subtrahentes, cœtusque sui ordinem & pacem ipso facto perturbantes, præsto fuerunt: hâc hypothesi, quod de doctrinâ suâ & suorum ecclesiæ cuilibet toleratæ (quamdiu, & quatenus tolerata) judicare permittitur. Cum autem non tantum præcipua hujus cœtus Ultrajectini membra & cum iis sexdecim concionatores ejusdem confessionis Flandro-Anabaptisticæ socii, à suis quisque cœtibus in Hollandiâ huc missi & ad hujus causæ cognitionem delegati, judicarent non manere istos quatuor in doctrinâ Anabaptisticâ, uti ea primum ex tenebris Papatus emersit, & hactenus communiter recepta ac tradita fuit: non immerito prohibuit amplissimus Senatus quatuor viris illis exercitium concionum publicarum in illo cœtu, sub gravi mulctâ pecuniariâ. Quia decretis hujus, & aliarum provinciarum cautum

cautum est, ne cœtus & exercitia Sociniſtica, quocunque velamine tecta, hic admitterentur.

LIBRI TERTII
TRACTATUS IV.
DE
PSEUDO-AGENDIS.

CAP. I.

De Pſeudo-agendis uſurpatis.

§. 1. PSeudo-agenda ſunt vel *uſurpata*, vel *ficta*. *Illa* ſunt, quę utiliter aut neceſſariò aguntur, & agenda ſunt: ſed à politiâ, non ab Eccleſiâ. *Iſta*, quæ finguntur eſſe formaliter ſacra & eccleſiaſtica; & hoc reſpectu directè aguntur atque agenda putantur à miniſtris ſacrorum.

Priora ſunt vel magis generalia, vel magis particularia: *Illa* ſunt, quę ad Papæ & Epiſcoporum poteſtatem indirectè (in ordine ſcil. ad ſpiritualia) pertinere putantur. Qualia ſunt, ſequentibus juris canonici in Extravagantibus, & decretal. titulis deſignata; partim ad regimen partim ad juriſdictionem pertinentia. Extravag. *Joh.* 22. lib. 1. tit. 5. De ſede vacante: intelligit ſedem imperatoriam. 8. de Judæis & Saracenis. 10. de crimine falſi. 11. de privilegiis. 12. de pœnis. In Extravag. commun. lib. 1. tit. 9. de Treugâ & pace. lib. 2. tit. 2. de dilationibus, ubi de falſorum florenorum fabricatione. lib. 4. tit. 13. de immunitate eccleſiarum. lib. 5. tit. 6. de crimine falſi: ubi agitur de alchymiâ. In Decretalibus, Clementin., Sexto ſunt tituli, De conjugio leproſorum, de conjugio ſervorum, de delictis puerorum, de depoſito, de emtione & venditione, de locato & conducto, de homicidio voluntario & caſuali, de infantibus & languidis expoſitis, de Magiſtris, de pignoribus, de poſtulando, de procuratoribus, de pręſcriptionibus, de raptoribus & incendiariis, de ſagittariis, Qui filii ſint legitimi, de ſucceſſionibus ab inteſtato, &c. In ſeptimo Decretalium à Petro Mathei J. C. Lugdunenſi collectarum, qui nunc cum corpore juris canonici excuduntur, occurrunt, ſeqq. tituli, lib. 1. tit. 9. De inſulis novi orbis, lib. 2. tit. 10. de dilationibus & ceſſio-

ceſſionibus bonorum. tit. 11. de cambiis, tit. 12. de cenſibus. tit. 13. de teſtamentis & ultimis voluntatibus. tit. 14. de nautis & naufragium patientibus. lib. 3. tit. 4. de comitibus Palatinis. tit. 6. de medicis. tit. 10. de juramentis. lib. 5. tit. 4. de libris prohibitis. 5. de libellis famoſis. tit. 8. de homicidis & bannitis. tit. 14. de monetarum tonſoribus, &c. Si cum his conferantur bullarium, praxes epiſcopales, & decreta Conciliorum, plura deprehendes ejuſdem generis agenda. Nos infra *part. 2. lib. 4.* ubi de hierarchia Romanâ forte ſua cuique adſcribemus. Interim uſurpata clericis, ex ſcriptoribus pro poteſtate temporali Papæ, Barchinonenſis cancellariâ Apoſtolicâ, Ceremoniali Romano, Pontificiali Romano, ceremoniali Epiſcoporum, ſcriptoribus de capitulis & canonicis alibi indicatis, colligi poterunt.

Particularia aliquot uſurpata hic ſeorſim notamus. §. 2.

I. *Bella* atque arma Papalia, & Epiſcopalia. De quibus ſupra in tranſitu. Adde hic *Marianam* de rege & regis *inſtitut. lib. 1. cap. 10.* ubi contendit, ſummam & curam rerum politicarum, oppida & arces, vires, copias, potentiam epiſcopis ac viris ſacratis à regibus conferendam, augendam. De militibus epiſcoporum *Aurelian.* & *Altiſiodor.* ex *Rigordo* hiſtorico notat *Fr. Juretus* ad *Ivonis epiſt. 28.*

II. *Correctiones Kalendarii:* de quibus in 3. *part. ſelect. diſpp. tit.* de ſabbatho & feſtis.

III. *Aſyla:* de quibus, & in genere de immunitatibus, Canoniſtæ; *tit.* 49. *lib.* 3. *decretal. & tit. ad Extravag.* de immunitatibus Eccleſiarum; ex recentiſſimis *Zypæus lib.* 3. *pag.* 274. *& ſeqq.* ea explicat ac tuetur: ubi & alii citantur. Cui adde ex theologis *Azorium lib.* 8. *inſtit. moral. cap.* 9. & *Serrarium in Joſuæ* 20. qui ex *Tholoſano*, *Covarruviâ*, *Germonio ibid. cit.* fusè de aſylis Judæorum & Chriſtianorum diſquirit. Ante eos *Tholoſanus lib.* 3. *de Republ. cap.* 22. 23. Diſceptationem hic non ingrediar: ſoleo eam referre ad explicationem decalogi 6. præc. Interim ſi quis ſententiam noſtrorum aveat ſcire, is adeat *Martyris loc. comm.*, aut commentar. in 1 *Reg.* 1. Poſt quem, ſed breviter hanc quæſtionem attingit *Zepperus lib. 1. explan. leg. Moſaic. forenſ. c.* 7. Et ex Pontificiis *Maſius* in *Joſ.* 20. qui propterea à nonnullis judicatur hæreticè loqui, teſte *Serrario quæſt.* 10. qui tamen ipſum excuſare conatur. Pro aſylis languidè admodum *Adamus Contzen lib.* 5. *politica cap.* 7. Quod ad quæſtiones de aſylis an, cur, qualia, &c. eam politicis & Jureconſultis determinandam relinquimus: modo non repugnent juri divino, & naturali, aut legi morali. Sed quæſtionibus 1. *An* ab Eccleſiâ aut Eccleſiaſticis aſyla conſtitui, aut aperiri debeant, 2. *An* templa & aræ (quippe loca ſacra, uti dicitur), debeant eſſe

asyla. 3. *An* controversia de jure asyli, & refugii τῦ δεῖνα ad asylum; ab Ecclesiâ determinari debeat, (ut vult *Zypæus loc. cit.*) nos in neg. partem determinamus. Vide infra *lib.* 4. *tit.* de Templis. Non est prætereundum, tanto zelo hanc causam à Pontificiis agi, ut *Caspar Sanctius in comment.* ad 1 *Reg.* 2. *v.* 31. 37. *Salomonis* jussum & factum *Benajæ* condemnârit: & tract. de asylis autore *Rittershusio* J. C. celeberr. *Conradi* filio ante annos aliquot editus ilico Romæ chartâ patenti in fol. editâ, juxta cum aliis quibusdam libris prohibitus sit: & *Andreæ Masii* universa commentaria in Josuam legi prohibeantur, *nisi expurgentur*: sunt verba *indicis libr. prohibit. Hispanici poster.* a. 1619. à nostris in lucem protracti & editi in 4. Rationes à *Serrario, Tholosano, Zypæo*, &c. & *Viviano in Rationali juris canonici* allatæ tam insulsæ sunt, ut responsum non mereantur. Infra tamen *lib.* 4. *tit.* de templis in transitu eas perstringemus.

IV. *Legitimatio spuriorum.* De spuriis supra *tract.* 1.. in fine aliquantulum notavimus. Legitimatio eorum & κλήρου & χρίσεως politica est. Agunt de eâ JCC. *ad Novell.* 89. *cap.* 11. *& L.* 1. 6. 10. *C. de natur. lib.*; eamque vocant *natalium restitutionem*; nonnemo tamen inter illos (Donellus) *originis paternæ confirmationem.* Eandem distinguunt in plenam & non-plenam. *Plena* est, quæ fit aut per subsequens matrimonium, aut per rescriptum principis. *Non plena* est, per quam patria potestas & jus filiationis ad certos effectus tribuitur; ut per eam legitimatus filius consequatur saltem jus succedendi soli patri legitimanti, pro cive Romano habeatur, & capax fiat omnium honorum, dignitatum, aliorumque beneficiorum & commodorum, à quibus ob defectum natalium excludebatur. Hæc fit per oblationem curiæ, aut per testamentum, principi oblatum. *Novell.* 89. *c.* 3. 4. 5. 10. Hic nusquam Ecclesiæ, aut antecessoribus in Ecclesiâ, aut episcopis, aut eorum primo seu primati ita dicto, hoc est, Patriarchæ Oecumenico, legitimatio tribuitur. Quibus Imperator aut Princeps legitimandi potestatem demandat, dicuntur comites Palatini: *Covarruv. lib.* 3. *variar. resolut. c.* 6. quos abusivè ita dictos ait *Tholosanus lib.* 6. *c.* 8. §. 16. In politiâ Judæorum nec secundum leges Mosaicas, nec moribus, legitimationem à Pontifice peractam scimus. Ex quo ergo jure divino, aut naturali, aut antiquo ecclesiastico orta est Papæ Romani usurpatio? Fatetur *Tholosanus lib.* 6. *c.* 7. §. 33. nec duces nec comites, si sint fiduciarii alterius, hoc est, si recognoscant superiorem, puta regem, cui debent fidem, posse legitimare. Ergo Papæ cum olim Imperatores agnoscerent Dominos suos (uti hoc in controversiâ de Papæ potestate temporali abunde probatum est), non legitimârunt. Nec Petrus putatitius Papa, ejusque proximi successores. Quomodo jam per regulam juris, *nemo, plus juris*, &c. in successores eorum

rum hoc derivari potuit? Per quem canalem juris divini, naturalis, gentium civilis? an per donationem, emptionem, permutationem, arma? Dicet forte quis, per Constantini donationem, & inde adeptam imperii occidentalis potestatem. Sed illam fabulam explosimus in *2. part. selectar. dispp. tit. de Donatione Constantini*. Et datâ non concessâ dictâ donatione, minimè tamen salvari potest *c. per venerabilem*, *tit. 17. lib. 4. decretal. Qui filii sint legitimi*. Ubi asseritur Papam etiam in *terris alienis* posse legitimare, sed non nisi ex causis multum arduis; aut non nisi in spiritualibus, & sic indirectè & per quandam consequentiam etiam quod ad temporalia. Ubi *rubrica* juxta editionem jussu *Gregorii* XIII. emendata sic loquitur. *Hoc tamen ultimum non est sine scrupulo*, &c. *& est caput difficile, & multum famosum.* Papa in textu sic argumentatur: *Unde cum in spiritualibus dispensetur: consequenter intelligitur in temporalibus dispensatum.* Nihilominus *glossa* eum in „luto relinquit: sed, inquit, contrarium credo, scil. quod dominus Papa „non possit legitimare aliquem quantum ad hoc ut succedat in hæreditatem tanquam legitimus hæres, qui non sit. Dico de suâ jurisdictione temporali: sic enim esset mittere falcem in messem alienam & usurpare alienam jurisdictionem; quod esse non debet, &c. unde credo quod non possit „legitimare, nisi quod ad actus spirituales: tamen quidam legitimationem „extendunt ad honores sæculares: ut per hoc intelligatur esse legitimatus, „ut possit esse judex, &c. & in hâc sententiâ fuerunt *Lau. Vincen.* Negantem hanc glossatoris sequuntur ex hodiernis Casuistis, *Reginaldus in praxi fori pœnitentialis lib. 30. tr. 2. c. 7. Bassæus* in voce *irregularitas*, aliique *ibid. cit.*

Sixtus V. *bullâ* 1587. omnes illegitimos à receptione in clerum, ordines ecclesiasticos, & religionem seu monachatum absolutè excludit: sed hoc postea mitigatum à *Gregor.* 14. *vide bullarium.* De spuriis sacerdotum non legitimandis videtur apud Canonistas judicatum: ob hanc rationem, quod nati sint ex adulterio; cum sacerdos unius uxoris, (Ecclesiæ scil.) vir cum esset, cum aliâ aliquâ muliere carnaliter conjunctus fuerit. *Tholosanus lib.* 10. *cap.* 4. §. 5. 6. refert placuisse Senatui Parisiensi 6. Kal. April. 1562. nullatenus regiis codicillis sacerdotis filium jure legitimorum donari posse: idemque plane decretum 15. Octobr. 1573. regiâ sententiâ in eodem Senatu prolatâ.

V. *Studiorum universalium* seu Academiarum erectio, aut in erectas privilegiorum collatio. Hanc Papa, tanquam monarcha ecclesiasticus ubivis usurpat. Sic Bonifacius 8. Academiam Avenionensem, anno 1303. Bonifacius 9. Ferrariensem 1391. Idem Erfurdianam 1392. Pius II. Basileensem anno 1459. Alexander VI. Valentinam in Hispaniâ, quam auxit Sixtus 5.

 1585.

1585. Gregorius 13. Vilnensem in Lithuaniâ 1579. Idem Mussipontanam in Lotharingiâ 1582. Sixtus 5. Græcensem in Styriâ 1585. erexerunt. Sed hoc non magis ecclesiasticis aut dicto eorum monarchę competit, quam Rempublicam, ejusque militiam instituere & ordinare, leges & sanctiones pœnales condere, jurisdictionem & privilegia conferre, &c. Quæ sint privilegia singulorum scholarium & Academiarum, à *Rebuffo & Horatio Lucio* peculiaribus tractatibus explicatum est: & summa capita ex Rebuffo excerpta exhibet *Adamus Contzen lib.4 politic.c.15*. Quomodo *Besoldi* opinio in *synops. politicæ cap.2. §. 64.* defendi possit, quod ubique pro Doctoribus agnoscuntur, qui in Academiâ à Pontifice tanquam universali catholicorum episcopo approbata promori sunt; viderint, quos hoc propius tangit. De Academiis Romana, Bononiensi, Perusinâ, Maceratensi, Firmiensi, per Papas erectis, aut instauratis, judicium in pręsenti non feram: quod in propriis terris, seu dicto patrimonio Petri eas erexerit; ubi illi, quorum interest, Papas supremâ potestate frui patiunrur sive volentes, sive nolentes. Nos istiusmodi rerum, quæ supra & extra nos, nudi spectatores, auditores & cognitores sumus; & consequenter admitrimus dictum Pii II. *Rex est, qui regnum tenet.* De studiis particularibus, quæ & *collegia theologica* dicuntur, & si sint in monasteriis, *studia regularium*, etiam aliter judicandum: siquidem capitula canonicorum, aut monachi sub principibus Romanæ professionis, in suis quique claustris & ecclesiis collegiatis lectiones & lectores instituant; aut Papæ illis, studia sua instituendi & ordinandi concedant. Cum enim istic sint collegia licita, & Papalis potestatis in omnes clericos tum sæculares tum regulares exercitium licitum, & clericorum subjectio ad Papam in spiritualibus licita: utique potestas principum hactenus nullâ afficitur injuriâ; quod volenti non fiat injuria. Sed studii generalis erectio fieri non potest, sine manifestâ usurpatione, & insigni principum præjudicio. Porro de studiis & scholis plura quærendi occasio se offeret *part.2. lib.3.*

VI. *Equitum & militum* sacrorum, seu ecclesiæ, (ita dictorum) totiusque militiæ sacræ institutionem, ordinationem, directionem, destitutionem seu abolitionem, & circa eosdem jurisdictionem, tanquam agendum sacrum vindicat sibi Ecclesia Romana in capite suo. De sacris ejusmodi militibus, & militiâ, infra *part.2. lib.4. ad tit. de monachatu* ex professo agimus. Ejusdem commatis sunt cruciarę expeditiones, bella contra infideles aut hæreticos, à Papis aut Conciliis decreta. Quæ antehac attigimus in 3 *part. select. dispp. tit. de staurolatriâ.* Huc refer creationem nobilium, & insignium ac dignitatum collationem; quæ Papæ extra Romaniam suam, seu patrimonium Petri non magis competit, quam suprema majestas in regno Gallię, Hispaniæ,

niæ, Britanniæ, &c. & omnia jura Majestatis. Jam vero nobilium creationem, seu privilegii nobilitatis collationem inter jura majestatis numerant scriptores de nobilitate, & communes Politici; inter eos *Besoldus* à protestanticâ ad Papalem religionem apostata *cap.2.* § 63. & Jesuita *Adamus Contzen lib.* 8. *politicorum cap.* 20. *pag.* 693. *Jus*, inquit, *nobilitandi habet omnis majestas suprema.* & pag. 687. *Imperator enim est fons nobilitatis c. de decuri. L. imperatores.*

VII. *Medicinæ & medicorum* ordinatio & præfectura. Hanc sibi vindicat Ecclesia, & clerus Papalis: uti liquet ex *c.* 13. *cum infirmitas*, de pœnit. & remiss. & Septimo *decretal. lib.* 3. *tit.* 6. *de Medicis:* ubi exhibentur constitutiones *Innocentii* 3. *Pii* 5. anno 1566. & *Gregorii* 13. anno 1575. Quas easdem lege in bullario, & apud *Quarantam in constitut. Pontificium*, & *in Piasecii praxi episcopali part.* 2. *cap.* 3. *artic.* 3. §. 27. & 28. Ubi visitationi Ecclesiasticæ seu Episcopali medici & ægroti subjiciuntur. A Synodis Ecclesiæ Gallicanę *Rhotomag.* anno 1581. *Burdigal.* 1582. *Bituricens. Aquens.* 1585. (apud *Bochellum lib.* 2. *decretor.* &c. *tit.* 7. *cap.* 53.-58.) „jubentur *medici vocati ad ægrotos antequam illorum curam suscipiant, eos* „*plane monere, ut idoneo confessario de peccatis confiteantur. Quibus etiam* „*denuntient, se nisi id quatridui spatio ad summum præstiterint, eorum curationi* „*non adfuturos*, &c. Jubemus autem medicos, excommunicationis pœnâ „iis propositâ, quam jure ipso subeant, si secus fecerint, transacto *quatri-* „*duo ab eorum curatione omnino abstinere:* nisi certo cognoverint, eos post- „quam in eam febrim morbumve inciderunt, confessos esse, aut episcopo, „eive cui episcopus ejus rei facultatem dederit, aliud ex justâ causâ videa- „tur. *Cap.* 56. procrastinantibus (confessionem peccatorum) *suam operam* „*defuturam comminentur.* Et *cap.* 53. Medici post unam aut alteram visi- „tationem, sub excommunicationis pœnâ expressâ, ad ægrotorum cura- „tionem non accedant, nisi certo cognoverint, ipsos, &c. peccata idoneo „sacerdoti fuisse confessos. Atqui si qui sint, qui per conscientiam Dei nec velint nec possint sacerdoti missifico peccata confiteri (quales tunc in Galliâ quamplurimi dicti reformati): quid illis fieri velint episcopi in memoratis synodis congregati? an ut medicorum ope destituti pereant, & quasi occidantur? (siquidem non juvare, cum possis & debeas, est perdere)? Quis episcopis illis potestatem dedit, tam crudelem sententiam in innoxios Christianos, quamvis errantes (ut ipsi, non sine grandi errore, judicant) stringendi? Quid si eodem halitu omnibus sub pœnâ æternæ damnationis prohibuissent, decumbentibus cibum ac potum præbere, & alia quęcunque necessaria ministeria præstare? An non merito quęrerent medici: Cur & quo jure nos adigitis ad munus quasi spiculatorum? Medici sumus, vitæ

 con-

conſervatores, non homicidæ, non carnifices; ſalutis causâ domum ægrotantium ingredimur, juxta Hippocratis juramentum ſanctè à nobis præſtitum. Huc advocanda quę Caluiſtæ de conſcientiâ medicorum determinant. Peccant, inquit *Navarrus*, & cum eo Jeſuita *Adamus Contzen lib. 4. politic. cap. 25. p. 296.* qui *notabiliter negligit ſtudere, aut viſitare infirmos*, &c. Et *ſecundo peccat*, &c. *qui ægrotum derelinquit, antequam debeat*; *ob quod mors, aut prolongatio morbi evenit, cum obligatione reſtituendi damnum.* Adde, quod poteſt quis hæreticis in neceſſitate de cibo ſubvenire. Sic *gloſ. in c. in eos. 6. de hæreticis.* Eymericus *in director. inquiſit. part. 3. pag. 147.* Excipiendum ergo contra epiſcopalem curam & directionem medicorum; quod ea propriè & directè ſpectat vitam animalem & bonum civilis ſocietatis; conſequenter pertinet ad poteſtatem ſęcularem; non ad eccleſiam aut ejus præfectos. Quod autem intuitu ſpiritualium medicis mandant admonitiones ægrotis tempeſtivè faciendas; & ægrotis prohibent uſum medici Judæi, aut alterius infidelis; & parochis injungunt, ut ſi viderint admiſſum, ſe *opponant*, & *denuntient illi pœnas propterea incurrendas*, videlicet, *quod illi non ſint miniſtranda ſacramenta, & quod debeat carere ſepultura eccleſiaſtica*: in ea nec Papæ nec curiæ Romanæ, multo minus extra patrimonium Petri leges ferentibus medici obedire tenentur, aut ægroti. Si dicatur, in foro poli & conſcientiæ medicos, & ęgrotos ad obedientiam teneri: regero, quamvis recta eſſet & caritativa admonitio; ſub formâ tamen mandati ab illâ parte non deberet proponi, & *diſtrictè præcipi* (uti loquitur *Vivianus in Rationali*); nec ab iſtâ parte accipi: cum nulla autoritas hic agnoſcenda ſit. Coactio ad juramentum à medicis ſuper hoc præſtandum, & ab epiſcopis locorum exigendum; & ſanctio pœnarum *perpetuæ infamiæ, privationis gradus, ejectionis è collegio, & pecuniæ arbitrio ordinarii ſeu epiſcopi*, (ut habet bulla *Pii 5.* modo *cit.*) ſi limites patrimonii Petrini tranſvolent, ſunt bruta fulmina, nec ferire poſſunt, niſi medicos & ægrotos ſub Papæ, aut epiſcoporum poteſtate temporali conſtitutos.

VIII. *Obſtetricum & obſtetricationis cura* ac præfectura. Eam epiſcopis & parochis in Papatu tribui docent nos ſtatuta primę ſynodi Diœceſianæ Buſcoducenſis anno 1571. præſidente in eâ *Laurentio*, *Metſio* 2. Sylvæducenſium epiſcopo; *tit. de baptiſmo cap. 2.* Si de parentibus infantis dubi-
„ tetur, autoritate noſtrâ ordinariâ ſub pœnâ excommunicationis obſtetri-
„ cibus & patrinis ſeu ſuſceptoribus mandet (presbyter) ut declarent no-
„ minatim parentes, &c.

„ *Cap.* 10. prohibemus quoque, ne ullæ mulieres ad obſtetricandum ad-
„ mittantur, niſi præter illa, quæ in Concil. Mechlinienſi (*tit. de ſacram. cap. 1.*)

„ *cap.* 1.) requiruntur, teneant etiam perfectè linguâ vernaculâ formam baptismi; deinde volumus, ut in earum admissione serio illis injungatur, ne aliquem infantem extra casum necessitatis baptizare præsumant, &c.

„ *Cap.* 11. Adhęc mandamus, ut in omnibus locis diœcesis nostrę, in „ quibus sunt certæ obstetrices constitutæ & admissæ, una illarum, ut minimum, ab omnibus puerperis adhibeatur: inhibentes ne ulla nutrix in „ posterum prolem alienam enutriendam seu lactandam suscipiat, quam non „ constet per attestationem pastoris baptizatam esse.

Aliqua ad obstetricum electionem & munus pertinentia videntur à viro docto *Melchiore Sylvestro Eckhardo* protestanticæ professionis, pastoribus & ecclesiasticis tribui, in *pastore conscientioso pag.* 225. 235. 236. Sed forte alibi magis, aut aliter se explicuit: ut Pontificiorum sententiam & praxin minimè sibi probari ostendat.

IX. *Lepra & leprosorum* curam, præfecturam, jurisdictionem, vindicare sibi & exercere ecclesiasticos Papales, supra *lib.* 2. *tract.* 2. *sect.* 4. *c.* 3. *p.* 768. ostensum est. Nec hic repeto.

X. *Testamenta eorumque executiones*, & munera Notariorum, ad ecclesiasticos Papales pertinere, produnt tituli *Juris Canonici Extravag. de testam. c. nos quidem.* Et decreta *Concil. Trid. sess.* 22. *c.* 10. ad quod remissiones ex decis. SS. congreg. notant extendi etiam prohibitionem notariorum ab Episcopis faciendorum, ad negotia & lites piorum locor. sub laicis administrat., & ad contractus clericorum, qui de patrimonialibus eorum bonis conficiuntur. Et synodus *Diœces. Buscoducensis anno* 1571. *tit. de Testamentis cap.* 1. *Bochellus in decret. eccles. Gallicanæ lib.* 3. *tit.* 22. *Vallensis in paratitlis decretal. lib.* 3. *tit.* 26. *Zypæus lib.* 2. *pag.* 82. ubi de ecclesiastici fori judicio super validitate testamentorum. *Bullarium in bullâ Pauli* 3. anno 1548. quæ statuit, personas ecclesiasticas testandi licentiam à sede Apostolicâ non habentes, decimam tantummodo partem, locis piis relinquere & donare posse. Et bulla *Pii* 4. anno 1560. quâ statuitur nullos prælatos, nullos clericos absque Papæ licentiâ, etiam ad favorem hospitalium locorumque piorum de bonis suis posse disponere. Ex Jureconsultis *Tholosanus lib.* 42. *cap.* 36. §. 8. ait, ante annum si non exsequatur hæres voluntatem testatoris, &c. exsecutionem devolvi ad episcopum; idque probat ex jure canonico, & civili, & novellâ *Manuelis Commeni.* Quod miror à Tholosano ita scriptum: cum non ignoraret per regias ordinationes & edicta anno 1544. 1545. 1560. 1561. abrogata esse tanquam regis potestati in regni sui temporalibus præjudicantia, hæc sequentia *Concil. Trident. sess.* 7. *cap.* 15. *sess.* 22. *c.* 8. & 9. *sess.* 25. *c.* 8. per quæ Episcopis tanquam à sede Romanâ delegatis executio testa-

testamentorum, visitatio hospitalium, collegiorum, fabricarum, confraternitatum laicalium, dispositio de fructibus, &c. tribuitur; cum potestate ejiciendi administratores officio suo non fungentes, aliosque substituendi. Vide hęc aliaque Concil. Trid. decreta cum justitiâ regis & libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ pugnantia, à *Bochello lib. 5. pag. 916.* enotata. *Paulus Salodius in praxi compendiosâ de visitatione anno 1620. Coloniæ apud Ant. Boetzerum recusâ part. 2. cap. 6.* visitationi episcopali per sacerdotem aut diaconum ad id delegatum instituendæ subjicit examen & interpretationem autoritativam testamentorum, quę pium aliquod legatum continent. Et *part. 3. cap. 17.* investigationem de notariis eorumque munere, juramento, &c. quoad effectus per *Concil. Trid. sess. 22. cap. 10.* Et citat utrobique concilia quędam provincialia Mediolanensia. Adde munus notarii Apostolici; & quod Papa possit creare notarios, etiam episcopus in suâ diœcesi; & exercitium officii notariatus in foro spirituali. De quibus plenius *Piasecius part. 2. prax. episc. cap. 4. artic. 1. §. 35.-46.* Sed in *decretis eccles. Gallic. lib. 7. tit. 22.* à synodis Gallicanis, & à regibus fimbrias notar. Apostol. & episcopalium non parum decurtatas legimus. Cum quibus confer *lib. 5. pag. 916.* ubi notatur potestatem examinandi notarios regios eosque suspendendi aut deponendi à *Concil. Trid. sess. 22. c. 10.* episcopis tributam, repugnare regis, ejusque munerariorum authoritati; ad quos solos privativè pertinet examen, suspensio, depositio.

XI. *Kalendarii correctio*, ejusdemque observationis impositio. De hoc antehac, aliâ occasione, nonnulla nobis dicta in *3. part. select. dispp. tit.* de sabbatho & festis.

XII. *Jurisdictionem* in variis causis judicandis, ut adulterii, magiæ, &c. & in causis clericorum tum civilibus circa negotia temporalia, tum criminalibus, curiæ episcopales sibi vindicant. Vide *Joh. de Choquier in tract. de libertate ecclesiastica.*: qui *lib. 1. cap. 8.* hæresios insimulat omnes, qui jurisdictionem temporalem ab ecclesiâ tollunt. Sed de hoc alibi. Præterea pœnas & sanctiones pœnarum, contra autores libellorum famosorum, contra clandestina matrimonia celebrantes & testes eorum, contra duellatores, &c. episcopis tribuit, *Concil. Trident. sess. 4. sub finem; sess. 14. c. 10. sess. 24. c. 8. sess. 25. c. 3. & 19.* quę vide obelisco regio notata apud *Bochellum p. 916. 917.*

CAP.

CAP. II.

De Pseudo agendis seu fictis sacris.

NOtanda aliqua, primum de omnibus in genere; deinde de quibusdam in particulari. §. 1.

In genere notamus tum leges & obligationes ejusmodi agendorum; tum eorum divisiones. Quod ad leges & obligationes, earum compendiosam divisionem exhibet *speculum morale & practicum Martini Funes*, *Constantiæ* anno 1598. à quodam *M. Vischero* in tres partes & certa capita ac numeros distinctum. Ille ergo *part.* 3. legem Ecclesiasticam facit duplicem, præceptivam & pœnalem. *Præceptiva* rursum duplex est communis vel propria. *Communis* est triplex 1. omnibus Christianis. 2. omnibus beneficiatis & clericis in sacris. 3. solis omnibus beneficium ecclesiasticum habentibus.

I. *Primi generis* sunt quinque 1. sanctificandi festa. 2. jejunandi diebus ab Ecclesiâ præceptis. 3. confitendi semel in anno. 4. communicandi in paschate. 5. solvendi decimas.

II. *Secundi generis* sunt quinque 1. de gestatione habitus clericalis & tonsuræ. 2. ne clericus sæcularibus negotiis se immisceat. 3. castè vivendi. 4. legitimè administrandi & recipiendi sacramenta. 5. horas canonicas recitandi.

III. *Tertii generis* sunt, leges quæ obligant beneficiatum beneficio vel sęculari, vel regulari. Beneficium *sæculare primarium* est Papatus, Patriarchatus, Archiepiscopatus, parochia: *secundarium*, in auxilium primarii, quod peculiariter dicitur *dignitas*; ut Pontificis, cardinalitia & legati; Episcoporum, coëpiscopi sive coadjutores, archidiaconi, archipresbyteri, canonici; parochorum, vicarii & simplices beneficiati. *Regulare* beneficium est abbatia, prioratus, præpositura, monachatus, &c. De quibus omnibus, eorumque legibus, obligationibus, agendis agitur *ibid. cap.* 6. & nos forte alibi compendiosum aliquod indicium eorum faciemus.

Lex pœnalis, ab *Alphonso à Castro tract. peculiari*, & à scriptoribus de legibus *Zwarez*, aliisque alibi indicatis explicatur. Hic solum notetur, eandem ipsis esse duplicem: vel continentem censuras, ut excommunicationem majorem, minorem, suspensionem, interdictum: vel non continentem censuras, ut irregularitatem, degradationem, depositionem, cessationem à divinis, &c. Nunc *pseudo-agenda* Ecclesiæ Romanæ, secundum materias dividemus.

 Sunt

Sunt 1. ergo quinque eorum *pseudo-sacramenta* : de quibus *Mart. Funes ibid.*; & in theologiâ elencticâ à nostris satis superque disputatum est.

2. *Sacramentalia:* quæ magnam partem numeramus in 3. *part. sel. dispp. tit. de benedictionibus & sacramentalibus* ; & *supra lib.* 2. *tract.* 1. *c.* 3. & 4. *de ritibus & ceremoniis.*

3. *Hierarchica:* qualia in *ceremoniali Romano*, Papis; in libris de Cardinalibus, iisdem; in libris de praxi episcopali & archiepiscopali, episcopis & archiepiscopis; in libris de abbatibus, aliisque prælatis regularibus, abbatibus & abbatissis, aut ordinum monachalium provincialibus ac generalibus appropriantur. Huc refer theologiam casuum reservatorum: de quibus exstant peculiares tractatus *Joh. de Chapeaville pœnitentiarii & vicarii Leodiensis* anno 1614. & *Francisci Coriolani Capucchini* anno 1623. Et quæ *Joh. Baptista Fragosus part.* 1. *de regimine Reipubl. Christianæ lib.* 2. *disp.* 4. de omnibus casibus & causis mixti fori disquirit. Adde capitulorum, & officiorum ac dignitatum capitularium agenda, designata & probata ab *Augustino Barbosâ* aliisque scriptoribus de canonicis. Preterea pastorum & sacerdotum agenda Papistica quę in *Rituali Romano* ; *in Manteli ord. Eremit. Augustini pastore* 1643. in *Pauli Metzelii libris quatuor de sancto sacerdotio* 1631. & in *Claudii Solieri tract. de juridicâ potestate sacerdotum* 1618. recensentur. Denique militum sacrorum & confraternitatum : de quibus infra *part.* 2. *lib.* 4. *tit. de monachatu.*

§. 2. Restat nunc particularium quorundam & eminentium pseudo-agendorum, speciale indicium faciamus. Sunt autem

I. *Missarum celebratio :* de quâ *Missale Romanum*, cujus rubricæ explicantur à *Barthol. Gavanto in Thesauro sacrorum rituum :* cujus libri usus imprimis necessarius omnibus mysteriorum Papalium curiosis epoptis & cognitoribus. Huc pertinet *Pauli Fraxinelli tract.* de sacerdotum obligationibus ad missas pro aliis ex justitiâ celebrandas. Et *tract. Joh. de Lapide* Carthusiensis natione Germani, sed Doctoris Parisiensis, de scrupulis circa missarum celebrationem incidentibus tit. *Resolutorium dubiorum* a. 1508. Paris. impressum in 8.

II. *Horæ canonicæ*, seu officium divinum: Cujus mysteria, ut & litaniarum ac rosarii, nostris antehac satis plene (uti putamus) deteximus *lib.* 3. *sel. dispp. tit. de horis canonicis*, &c. indicatis passim autoribus, si cui vacaret eos conferre, & ulterius mysteria illa indagare.

III. *Processiones.* De quibus in 3. *part. select. dispp.* Cum quibus conjungi possunt, preces quadraginta horarum.

IV. *Stata jejunia, & vigiliæ*, cum aliis *pseudo-mortificationibus.* De quibus supra *part.* 1. *lib.* 2. *tract* 4. & in 3. *part. select. dispp. tit. de pseudo mortificationibus*, & *in Asceticâ cap.* 18.

V. *Festi-*

V. *Festorum, Jubileorum, bacchanalium, encœniorum*, celebrationes: de encœniis infra *lib. 4. tit. de templis.* De reliquis *in 3. part. select. dispp. tit. de sabbatho & festis, de Jubileo, de quadragesima & bacchanalibus.*

VI. *Officium defunctorum.* De hoc in *Rituali Romano*; *coll. cum* Missali *part. 2. p. 87.*

VII. *Lotio pedum* per Papas, & episcopos. Vide supra *lib. 2. tract. 1. cap. 7. pag. 447.*

VIII. *Exorcismi*, seu ars & functio exorcistica. De quâ in *3. part. sel. dispp. tit. de Exorcismo.*

IX. *Reconciliatio homicidarum.* Erat hoc agendum pastorum & sacerdotum sub Papatu, quamvis leges nullas hactenus viderim, quibus obligarentur. Ut mihi agendum hoc relatum fuit, pœnitentiâ & veniâ in foro ecclesiastico cum veniâ in foro politico, & immunitate à pœnâ, confundebatur; aut prior posteriorem post se trahebat, aut includebat. Ubi ergo parochi operâ atque intercessione veniam à propinquis occisi impetrasset, comparebat homicida ad valvas templi formâ & schemate pœnitentis, nudis scil. pedibus, indusio albo superindutus, manu tenens cereum ardentem, & procidens in genua coram propinquis occisi veniam petebat; qui à parocho manu porrectâ elevabatur, veniâ eidem nomine propinquorum addictâ. Quâ veniâ obtentâ, & pœnitentiâ ecclesiasticâ peractâ, & vindicibus sanguinis à querela & persecutione cessantibus: cessabat judicium sanguinis in foro politico. Consuetudinem talem instar legis obtinuisse inde etiam constare potest, quod pastorum reformatorum Pontificiis in Belgio nostro succedentium operam in reconciliatione & veniâ procurandâ homines postulare solent; tanquam partem spiritualis functionis ipsorum (quod expertus testor); quippe quorum esset homines ad remissionem & reconciliationem hortari. Quæ etiam causa fuit, cur in Hollandiâ & vicinis provinciis usitata & pręscripta visitationis ecclesiarum formula articulum contineret, de inquirendo an concionator se immisceret aut immisceri pateretur reconciliationi homicidiorum & homicidarum.

X. *Confessio auricularis, satisfactionis injunctio, Absolutio sacerdotalis:* quam postremam faciunt sacramenti pœnitentiæ formam. De his Pontificii ad 3. *Thomæ qu. 84. - 90. & ad supplem. qu. 1. - 29. Bellarminus de sacram. pœnitentiæ*, cum Antagonistis & *Chemnitio in Exam. concil. Trid.* & *Ægidio Hunnio ac Math. Sutclivio de indulgentiis.*

XI. *Duella.* Invenio constitutiones Pii II. anno 1484. aliorumque, quę in 7. *decretal. lib. 5. tit. de homicid.* & in *Bullario* legi possunt, iis minimè favere. Porro circa sanctiones, judicia, pœnas homicidiorum, abortuum, potionum, duellorum; Concilia, Pontifices, Canonistę, Casuistę

 anti-

antiqui & hodierni ita versantur, ut falcem suam à juribus & jurisdictione politiarum non abstineant, sed potestatem civilem cum ecclesiasticâ confundant. Vide *Concil. Trid. sess. 25. cap. 19.* Et *tit. 36. lib. 1. decretal. de treugâ & pace. Bochellum lib. 8. tit. 14. cap. 9.* ubi duellum ad litem terminandam imponunt, & pœnas corporales sanciunt. Ex recentioribus Canonistis imprimis *Zypæum lib. 5. tit. de pugnantibus in duello:* ubi *pag. 341.* explicato cit. Concil. Trid. capite, concludit, *Ex hoc loco elicitur etiam argumentum pro potestate Ecclesiæ in temporalia, ob finem spiritualem.* Hic habemus apertam confessionem ejus, quod nos in ipsis culpamus.

XII. *Puerperarum benedictio*, & *purgatio.* Rituale Romanum *pag. 223.* habet *tit.* de benedictione mulieris post partum: & ritum *ibid.* describit: quod eam ad fores Ecclesiæ accedentem & genu flectentem, candelamque accensam in manu tenentem aquâ benedictâ aspergit, additis verbis *adjutorium nostrum*, &c. cum responsoriis. Deinde porrigens ad manum mulieris extremam partem stolæ, eam introducit in ecclesiam dicens; *Ingredere in templum Dei*, &c. & ipsa ingressa genuflectit coram altari, & orat, &c. ubi verba aliqua cum responsoriis funduntur, quibus precatio subjicitur, deinde aspergit illam aquâ benedictâ in modum crucis, & cum benedictione dimittit, *Pax & benedictio*, &c.

In lege ceremoniali puerperæ immundę purgari debebant *Levit. 12.* Et in historia purificationis B. virginis refertur *Luc. 2. v. 22-25.* In cujus memoriam festum anniversarium in Ecclesiâ Romanâ servatur dictum *purificationis, præsentationis, luminarium*, Græcis hypapante; ex occursu Simeonis & Annę. De cujus origine, & ritibus *tom. 1.* in fine, *antiquitatum liturgicarum Duaci anno* 1605. typis Balthas. Belleri descriptarum in 8. Ex quo, & Baronio breviter nonnulla excerpsit *Gavantus tom. 1. thesauri sacr. rituum part. 4. tit. 12. § 14. pag. 285.* Ex nostris *Hospinianus de festis*, ad mensem Februar. *fol. 39. & seqq.* Quomodo hoc festum à Papa, Cardinalibus, & clero Romano Romæ celebretur, vide descriptum *lib. 2. ceremonial. Rom. cap. 28.* Cum quo confer *fragmentum de veteris ecclesiæ ritibus sub nomine Caroli M. à Lazio editum, Antwerpiæ* anno 1560. *excusum apud Bellerum pag. 144.* Lex divina *Levit. 12. v. 2.* immunditiam, à quâ purificabatur puerpera, ponit in fluxu sanguinis menstrui, ita ut eo loco & numero habenda esset, quo aliæ fæminæ menstruatæ; quæ 7. diebus seclusæ & solæ tenebantur. & quidquid illas tetigerat, immundum erat. Non est hujus loci excutere illa, quæ à *Lapide ad Luc. 2.* de menstrui expurgatione & lochiis, deque apertione uteri puerperæ Θεοτόκου partim asserit partim disquitit. Hoc saltem tenendum, puerperas nunc non teneri, nec etiam debere B. virginem in 40. aut 30. dierum abstinentiâ à sacris coetibus imitari; ne videantur

Iu-

ἰουδαΐζειν Et certè non video, quomodo antiqui canones plane ab admissâ specie mali excusati possint, cum mulieres in diebus purgationis suæ ad cœnam aut baptismum non admittunt, apud *Photium tit.* 3. *cap.* 18. *& tit.* 3. *cap.* 16. In corpore *juris canonici dist.* 5. c. *Cum enixa*, respondet Grego-„ rius Augustino Anglorum Episcopo: post quot dies intrare Ecclesiam „ debeat, testamenti veteris præceptione didicisti, quia pro masculo 33. „ pro fœminâ vero 66. diebus debet abstinere: quod tamen sciendum, quia in mysterio (al. in *ministerio*: sic corpus Canonicum glossatum edit. Basil. 1512.) accipitur. Notæ editioni Gregor. 13. additæ, fatentur haberi hæc verba in MSS. exemplaribus: exceptis duobus Vaticanis. Quod autem nomen *Palea* præscribitur, hoc autoritati ejus derogare (quidquid tandem eo nomine significetur) non potest: cum dictæ edit. Gregor. autores in præfat. eidem præmissâ, asserant & probent, *falsam esse eorum opinionem, qui (paleas) contemnendas* putant. *Glossa ad cit. c.* „ notat menstruatam & „ puerperam prohibitas tunc fuisse, intrare ecclesiam; modo non prohiberi. Quid sibi velit verbis subjectis: & *hæc prohibitio est de jure naturæ: ergo restat, quod jus naturale sit variatum:* velim Canonistæ nobis explicent. Nec prætereundum, quod glossa ad c. proximè sequ. *si mulier*, sibi objicit: Sed „ nonne in Brocardo legitur in pœnitentiali Theodori, quod femina post „ partum masculi abstinebit 33. diebus ab ingressu ecclesiæ: sed post par-„ tum fœminæ 66. & si ante intrabit, tot diebus pœnitebit in pane & aqua, „ quot diebus intravit ecclesiam: & qui illis diebus commiscetur ei, decem „ diebus pœnitebit in pane & aqua. Item consuetudo contraria illis. Ad hanc objectionem sic ibid. respondet: *Sed illud Theodori intelligas de eâ quæ ex devotione non intrat, vel de illâ, quæ sine necessitate intrat. Sed verius credo, quod potest intrare, sive sit necessitas, sive non. ut Extr. de purifi. post partum volens; consuetudo tamen in contrarium se habet.* Unde satis constat consuetudine non tantum, sed & lege in Ecclesiâ Romanâ obtinuisse aliquid Judaicum. Quod enim Burchardus Episcopus Wormaciensis in suis decretis præscribit confessariis inquirendum, & quo nomine pœnitentiam injungit; id intra consuetudinis, sive popularis sive ecclesiasticę terminos non consistit. Sic autem ille *lib.* 19. *decretor. cap.* 5. *tit. de abusione conjugii* „ c. *Junxisti*: Mulier tua si intraverit ecclesiam ante mundum sanguinem „ post partum, tot dies pœniteat, quot ecclesiâ carere debuerat. Hic vides distinctionem illam quam glossator dicis causâ ostentare videbatur, esse exstinctionem. Quod ipse satis in medio actu sophisticandi sensisse videtur, cum hæc verba subjicit: *sed verius credo, quod potest intrare*, &c. Deinde quidquid antehac & hodie etiamnum excusent, à κακοζηλίᾳ Judaicâ excusari non possunt; quippe qui consuetudinem eam in puerperis suis fo-

 vent,

vent, immo & probant: ut in *Thesauro sermonum de sanctis impresso Argentinæ anno* 1497. *serm.* 54. „qui est in festo purificationis: Si tamen ex „veneratione aliquamdiu abstinere voluerunt, talis devotio non est im„probanda, & consuetudo super hoc inducta est commendanda. Et eâ„dem ratione, nec sacra communio est ei deneganda, nisi ex reverentiâ „voluerit abstinere.

Idem fere à *Lapide in comment. ad Levitic.* 12. *ex Innocentii* 3. *responso c. unic. de purificat. post partum. Si tamen*, inquit Innocentius, *ex devotione aliquamdiu voluerit abstinere ab Ecclesiâ*; *devotionem earum non dicimus improbandam.* Ubi tamen citato *Radulph. lib.*8. *c.*6. sub finem, notat: multas *ob venerationem imitationemque B. virginis ab ecclesia introitu* 40 *diebus post partum abstinere.* Ubi vides & religionem seu devotionem (venerationem scil. virginis): & κακοζηλίαν. Sed cur non oblationem infantis in templo, & oblationem columbarum aut turturum, aliaque à B. virgine secundum legem ceremonialem præstita, pari religione & devotione imitantur? Maria secundum plerosque erat absque menstrui aliarumque sordium immunditie ceremoniali, nec ad observationem illam tenebatur: uti contendunt *Scholastici ad* 3. *Thomæ qu.*37. *Bernard. de bustis in Mariali part.* 8. *serm.* 1. *de purificat. part.* 3. *& ex recentioribus A Lapide in Luc.* 2. *& Mart. Delrio in Floridis Marianis, panegyrico* 8. Si nulla *Irregularitas* (uti *Turrecremata* in *quæst. ad text. Lucæ* 2. de purificatione appellat; & à culpâ distinguit) à fæminis sub N. T. uti sub V. T. nunc contrahitur: cur puerperii aut quæcunque menstrui immundities aut irregularitas vel minima specie hic admitti videtur? Si dicant ex purâ devotione ac religione abstineri ab Ecclesiâ, & non ex conscientiâ alicujus immunditiei & irregularitatis: regero cur ex devotione & religione, violant sepulcrum (ut Augustinus loquitur), & sepultam legem ceremonialem refodiunt? Quamvis Doctores nunc contra protestentur, protestatio est contraria facto & fæminarum, & Doctorum, atque ipsius Ecclesiæ, quæ hanc sive superstitionem sive vanam observantiam non tantum non permittit, sed etiam probat ac commendat. Jam vero notum est ex Casuistis, istis modis fieri quem alieni peccati participem. Quid si quę fæmina primogenitum suum ex lege *Exod.* 13. *v.*2. ad imitationem Mariæ, & ex purâ devotione ac religione, in templo offerat, atque una par columbarum; *Levit.* 12. *v.*8. an probarent & commendarent? Idem quæro de fæminis extra puerperium menstrui fluxu laborantibus, an juxta legem *Levit.* 15. *v.* 19. 31. ab Ecclesiâ, immo & à conversatione cum hominibus abstinebunt? Idem de fæminis & viris cadaver attingentibus, juxta legem *Levit.* 11. *v.* 38. 39. Quod si in istis devotionem, religionem, & imitationem Mariæ frustra prętenderent: cur minus in abstinentiâ

tiâ 33. aut plurium dierum ab Ecclesia? Cum potius religionem & devotionem ostendere deberent, in frequentatione Ecclesiæ, ad Deo in magno cœtu gratias agendas, cultum divinum cum & in Ecclesiâ celebrandum, adeoque desiderium suum implendum, vota solvenda, seipsas Deo de novo primâ quâque occasione, & simulac per valetudinem hoc liceret, illic sistendas atque offerendas. Exemplo Davidis *Psal.* 42. *v.* 3. 5. & 122. *v.* 1. & 84. *v.* 2-6. Et in hoc casu subjiciendum est puerperis τὸ *hodie*, *si vocem ejus*, &c. Heb. 3. v. 7. 13. *Quidquid manus tua invenerit ad faciendum, secundum vires tuas fac*, &c. Eccles. 9. v. 10. *Dum tempus habemus*, &c. Galat. 6. Si quis à leprâ, à dysenteriâ, à sanguinis fluxu (qualis *Math.* 9. *v.* 22. *Luc.* 17. *v.* 18.) à possessione diabolicâ liberatus, opinione religionis & devotionis ab Ecclesiâ Dei, & publico cultu, abstineret non tantum 40. diebus, sed hebdomadibus aut mensibus (ut tanto major esset devotio) quid de imaginariâ ejusmodi religione judicarent? Hic excutiendum illud τὸ *cras dabo tibi* Prov. 3. v. 28. Dei cultum publicum in Ecclesiâ quamprimum, præsertim tantæ liberationis occasione, frequentare debet, eique gratias agere in magna Ecclesia *Psal.* 22. *v.* 22. 23. & 102. *v.* 22.; hoc demum esset analogicè usum legis *Levitic.* 12. & exempli B. virginis *Luc.* 2. sibi facere, ut & aliarum legum ceremonialium de lotionibus, lustrationibus, purgationibus, leprosorum aliorumque ceremonialiter immundorum. Ut autem magis pateat, κακοζηλίᾳ purificationis Judaicæ, implicari Ecclesiam Romanam, conferamus ritus Græcorum, syncretismo seu unione cum ecclesiis Ruthenicis (de quâ *Baronius in append. ad 7. tom. annalium pag.* 819. §. 23. cum quo confer *lib.* 4. *histor. ecclesiarum Slavonicarum*) haut obscurè approbatos. In Euchologio seu Rituali Græcorum exstant *pag.* 316. *& seqq.* orationes in mulierem puerperam, &c. ubi 3. *orat.* petitur, ut Deus remissionem largiatur puerperæ, ejusque domui, καὶ τοῖς ἁψαμένοις αὐτῆς, id est, *& cunctis eam attrectantibus.* Ad quæ verba. *Jacobus Goar ordd. prædicatorum* operis illius editor hæc annotat. „ Profluvio, inquit, sanguinis menstruo, vel partum consequente, mulier apud Græcos subjecta & exinde „ immunda, nec ecclesiam ingreditur, nec sanctum aliquod contingere præ„sumit: à quâ proinde tangendâ cum sibi caveant ejus proximi, veniam „ eorum nomine precatur sacerdos, si nimium quasi contractâ immundi„tiâ, impuri divino conspectui se indecenter in Ecclesiam intrudant. Et citat ibidem Petrum Cartophylacem *ex lib.* 6. *juris Orientalis seu Græco-Rom.* & Matheum Blastarem in Nomocanone, qui dictant, puerperas per censuram (gr. ἐπιτίμησις) à communione arceri debere; & menstruo fluxu jactatas, ut immundas à cæteris separandas; & tales in præsenti à templo penitus eliminari; etiam obstetrices, aliasque astantes feminas ab inflictâ sibi impuritate

ritate per sacerdotalem benedictionem penitus expiari. Huic rei probandę faciunt verba orationis quartæ in *euchologio pag.* 320. „ Benedic & sanctifica „ præsentes tuas ancillas partui ancillæ tuæ assistentes,& ut inculpatè in san- „ ctam tuam ecclesiam intrent, & sanctis tuis & immaculatis vivificis my- „ steriis participent, &c. dignas redde. *Orat. sequ.4. in mulierem puerperam post viginti vel quindecim dies:* „ Domine Deus noster panis verus vitæ no- „ stræ, qui per tuam in carne dispensationem nos expiasti, & regenerasti, „ & nos indignos, ad nomen tuum sanctum accedentes benedicere & san- „ ctificare jussisti. Ipse Domine Deus noster, ancillam tuam N. à preteri- „ tis ejus corporis,sordibus, per viginti dierum expiationem (gr. καθάρισμον) „ expurga. Jus Græcorum *tom. 1. pag. 70. edit.* Leunclavii & Freheri: *Mulie- res, quæ in secessu sunt* (h.e. quę menses suos habent, quales separatim apud Ju- dęos habitabant) *tam à divinis templis, quam sacris mysteriis arcentor.* Ibid. „ canon Nicephoro Patriarchæ tribuitur: Si mulier peperit, & infans in „ periculo est, à tribus aut quinque diebus: puer quidem per baptismum illu- „ minator, sed alia mulier baptizata & munda lactabit eum. Mater autem „ ipsius cubiculum non ingredietur, in quo puer jacet, usque ad quadrage- „ simum diem, dum purgata scil. integrè fuerit. & preces à sacerdote impe- „ traverit, nec omnino puerum attinget. His adde quæ de fæminis menstruo fluxu laborantibus à cœnâ & baptismo arcendis apud *Photium in Nomoca- none tit. 3. c. 18. ex epistolâ Dionysii ad Basilidem c. 2. 4. & Timothei can. 6. 7. & tit. 4. c. 16. ex Timothei can. 6.* Decreto Ecclesiæ Gallicanę apud Bochellum *lib. 3. tit. 1. cap. 96.* ex Odone Paris. Episc. in Synod. „ pręcipitur presbyte- „ ris,ut quando mulieres post puerperium veniunt ad *purificationem* (nota), „ dent eis tantummodo panem benedictum, & corpus domini eis nullo „ modo propinent, nisi expressè petant, & prius confessę fuerint. *Et lib. 6. tit. 4. cap. 78. ex synod. Andeg. 1262.* „ Prohibemus ne eâ die quâ benedi- „ ctio nuptialis celebratur, mulieres admittantur ad *purificationem*, cum „ præpostera videatur. *Ibid. c. 79. ex synod. Andeg. 1270.* Intelleximus quod „ nonnullę mulieres maritorum suorum exigente contumaciâ, ecclesiasti- „ co interdicto suppositę, nec non plures ex fornicario coitu, seu de adulte- „ rio, aut alias illicitè parientes, & *purificatione post partum indigentes* (no- „ ta) latenter seu clandestinè ecclesias ingrediuntur, postquam sacerdotes „ missarum solennia inceperint, se facientes à dictis improvisis sacerdotibus „ *purificari.* Propter quod statuimus, ne qua mulier ad missam seu *purifica- „ tionem* admittatur post partum, nisi, &c. denuntiari fecerit sacerdoti, se „ velle venire ad purificationem. Quis ex omnibus illis non videt, aliquid veteris fermenti Judaici de immunditie menstrui, & sacrâ seu ecclesiasticâ purificatione hæsisse in antiquâ ecclesiâ, & in sequente novitate Papatus, is

is sane volens oculos videtur claudere. Ita ut *A Lapide* in *Levitic.* 12. frustra σιφοι hoc φάρμακοι excusando facto mulierum & consensui Ecclesiæ Romanæ adhibeat, quod ob venerationem imitationemque B. virginis, non ob obligationem legis *Levitic.* 12., ab introitu ecclesiæ 40. diebus abstineant. Quid si idem dicatur de observatione festi tabernaculorum, tubarum, expiationis, de abstinentiâ à fermentato per septem dies, de abstinentiâ à sanguine, suffocato, carne suillâ, leporum, cuniculorum, &c. Hæc enim omnia servasse B. virginem credendum est. Et quid si Abassini hâc distinctione usum circumcisionis defenderent? an Pontificii responsionem acciperent? Insuper cum iisdem in suâ missâ seu liturgiâ (fatente & citante *A Lapide ad Levitic.* 12.) dicunt: *Tu domine docuisti Mosen constitutionem mundam*, &c. *quæsumus ergo pro ancilla, quæ servavit constitutionem tuam*; An probabunt? An vero cum *A Lapide* huic morbo palliativam hanc curam adhibebunt: *intellige*, inquit, *quoad ipsam ceremoniam purificationis, non autem quoad ipsam rationem & obligationem legis sive constitutionis: nostræ enim puerperæ huic constitutioni se conformant* (nota) *non quia illâ obligantur, sed sponte & ex devotione suâ iam dictâ.* Si hæc distinctio valet, jam omnia ceremonialia (quæ *à Lapide pag.* 1346. in 24. classes distributa enumerat) pariter à Christianis observari poterunt: & sic omnes prohibitiones Apostolicæ *Actor.* 15. *Galat.* 2. & 4. *Coloss.* 2. & synodicæ antiquorum *Concil. Laodic. can.* 37. &c. constitutiones eludi. Poterunt *sponte ex devotione* puerperæ in purificatione suâ se *conformare constitutioni Levitici* 12. v. 6. 7. 8. & leprosi in suâ mundatione *constitutioni Levit.* 14. v. 5.-9. & seminiflui constitutioni *Levit.* 15. v. 4.- 13. 14. 16. Et menstruatæ, constitutioni *Levitic.* 15. v. 9. & qui contigit mortuum, aut ossa, aut sepulcrum, aut morticinum, *constitutioni Numer.* 19. v. 9. - 14. & in castris polluti, aut alvum exonerantes *constitutioni Deuter.* 23. v. 10. 12. Idem dici posset de diebus azymorum aliorumque festorum, de neomeniis, de abstinentiâ à cibis immundis, de manducatione agni paschalis, &c. & quidni de circumcisione ex *spontaneâ devotione*, & *ob venerationem atque imitationem* Christi, qui circumcisus fuit. *Fr. Haræus Ultrajectinus Canonicus Lovaniensis in expositionibus ad Biblia* anno 1630. *editis, ad Levit.* 12. v. 6. sic excusat: „Quæritur, inquit, „cur Ecclesia non judaizet, exercens adhuc ceremoniam purificationis mu-„lierum ex partu. *Respondeo*: Non exercet ceremoniam hîc prescriptam, „nec intendit quidquam Judaicum aut Mosaicum observare, sed tantum „pro gratiarum actione facit aliquid legi Christianæ non incongruens. „At rursum *dices*; Attamen purificatio vocatur. *Respondeo*: Sed abusivè „tantum; eò quòd sit ceremonia ex parte quadam similis ei quæ in ve-„teri lege vocabatur purificatio, sed tamen ex multis partibus eidem dis-

„ similis est, & inprimis quod nullum discrimen est sive pro masculo, sive „ pro femina.

Sed quidquid dissimulent, quidquid protestentur, quidquid distinguant, hærent in luto Judaismi 1. *Quia* devotio, veneratio, & humilitas ejusmodi, est mera ἐθελοθρησκεία *Coloss.2.v.23. Math. 15.v.9.* 2. *Quia*, eâdem sub distinctione exceptione, & protestatione, omnes ceremoniæ Judaicę observari possent. Si enim spontaneæ *devotioni*, & *venerationi* in talibus purificationibus lege ceremoniali præscriptis, sub protestatione (quæ facto contraria) de non obligando, semel locus detur, quis erit finis? Thalmudici in tract. *middot* & *Tamid* fusè explicant modos, quibus homo attingendo pollui possit, ac propterea ab ingressu sanctuarii prohiberi, quos ad hæc capita revocant, profluvium, seu seminifluvium, fluxus menstruus, leprosus, mortuus, morticinum, octo reptilia immunda, coitus, *Maymonides lib.3. More Nevochim cap.47.* in causas prohibitionis ab ingressu sanctuarii & imperatæ purificationis inquirens; „ determinat, per istas actiones conservari *reve-„ rentiam, affectionem*, *devotionem* erga sanctuarium; per quam homo inci-„ tatur ad *humilitatem*, quæ præcipuè hic spectatur. Hæc quidem ille de actionibus partim lege Dei (sed minime nunc obligante & observandâ. *Gal.4.* & *5. Coloss. 2. Actor.15.*), partim traditione majorum, præscriptis; quæ magnam partem etiam hodie à miseris Judæis observantur. Vide *Buxdorfii synagogam*, per totum & specialiter, de purificatione puerperarum *cap.2.* quæ fit per lotionem & immersionem totius corporis in aquam. Et adde ritus Judaicos *Marci 7.v.3.* & *4.* quorum largam explicationem ex antiquariis Judaicis dedit Clariss. *Pocockius in appendice ad Portam Mosis Arabicè & Lat. anno 1655. editam cap.9.* 3. *quia*, quidquid recentiores nunc excusent, mores tamen populi & vulgarium sacerdotum divortium hic faciunt, à doctorum instructione & cautelis. Ipsi ergo Doctores dum suos ab ejusmodi popularibus erroribus non abducunt; & contra eos fideliter non instruunt; dum speciem illam observationis Judaicæ in suis fovent; & ἰδίῳ technologemate *purificationem* appellant; & Græcorum ritus Judaici per institutas cum quibusdam Græcanici ritus ecclesiis uniones, participes sunt: à specie & participatione Judaismi immunes non sunt; nec adversus scripturæ *Coloss.2. Galat.4. Actor.15.* & antiquæ ac subsequentis Ecclesiæ canones se tueri possunt. Vide *Concil. Laodic. can. 29. 37.* 4. *Quia* quidquid distinguant, cum ritibus lustricis Ethnicorum & Muhammedistarum symbolizant: contra doctrinam Apostoli 1 *Cor.8.* & *10.* de idolothytis: & antiquorum canonum, ac patrum, *Concil. Ancyr. c.7.* &c. à nobis *3. part. sel. disp. tit. de Idololatriâ, & de superstitione cit.* Quinam in hoc aliisque casibus ritus apud Ægyptios, Gręcos, Romanos adhibiti fuerint,

ex

ex philologis & antiquariis discendum est. De lustricis in genere nonnulla notat *Nat. Comes lib.* 1. *mythol. cap.* 14. De lustratione infantum *Casaubonus ad Persii satyr.* 2. quarum superstitionum reliquias *Chrysostomus ibi cit.* graviter incessit. De Zabiis refert *Maimonides part.* 3. *More Nevochim cap.* 47. „receptum fuisse apud illos, ut Mulier menstruo laborans separatim sit in „domo aliqua, ut loca, in quibus ambulavit, comburantur, &, quisquis „cum ea loquutus fuerit, pro polluto habeatur; quin-imò, si ventus idem „transeat super menstruatam & super mundum aliquem, ut pro polluto ha„beatur. Unde vides, quantum intersit inter istud, & inter id, quod nos „docemus. Omnes etenim operas, quas uxor marito suo præstare solet, „facere potest & menstruata suo marito, excepto coitu, quamdiù in pollu„tione suâ permanet. Præctereà, ex Zabiorum consuetudinibus erat istud „quoque, quòd omnia ea, quæ separantur à corpore, ut pili, ungues, san„guis, pro immundis habebantur. Unde tonsores omnes ipsis immundi „erant, quia sanguinem & pilos tangunt. Quicunque novaculam super „carnem suam transire sinebat, lavare se cogebatur in aqua fontana, clara, „limpida. Et sic alias plures defatigationes & tædiosas consuetudines ha„bebant.

Affines quodammodo videntur mores Turcarum (apud *Loniceum tom.* 1. *lib.* 2. *cap.* 8.) quibus à templis suis arcent corporis vitio, vel morbo contagioso laborantes: Virgines, & quinque mensium viduas admittunt. Sed de his plus satis. Tantummodo in transitu hic expendere liceat digressionem *Richardi Mountacutii* nimium patienter rancidos veterum & superstitiosos mediorum ac novorum ritus admirantis an venerantis, juxta gnomam ipsius: πᾶν τὸ ἀρχαῖον αἰδέσιμον. Is in parte priori *Origin. ecclesiastic.* §. 169. *hanc*, inquit, *& superius commemoratam historiam* (*Luc.* 2. *v.* 22.- 36.) *anniversariâ festivitate celebrat Ecclesia Dei. Diem ab illâ solennitate celebrem, vocant præsentationis, vel purificationis: nos Anglicè* **The Purification of our Lady**: *vel communi sermone potius*, **Candlemas-day**/ *à distributione & gestatione cereorum ardentium; vel etiam quod per illum diem cereorum usus in vespertinis precibus, & Litaniis, per totam hyemem adhibitis cessare soleat, usque ad sanctorum omnium festum anni sequentis.* De ejusmodi nominibus Ethnicam aut Papisticam superstitionem redolentibus, de festis, de cereis, hic nihil reponam.. Poterit lector examen eorum petere ex 2. *part. sel. disp. tit. de Tempore nativit. Christi*; & ex 3. *part. tit. de idololatriâ*, *de superstitione*, *de festis*, &c. Tantum nunc expendemus rationem, quam justissimam pro hujus festi celebratione §. 170. appellat: „Majestas Do„mini complevit domum, &c. major gloria hujus domus, ad quam venit „dominator Deus, & quam præsentiâ suâ honoravit, &c. similem oblatio-

„nem templum vidit nunquam. *Resp.* An Christus 12. ætatis anno majestate suâ minus complevit domum *Luc.2.v.46.* & cum ementes & vendentes ejiceret & zelus domus Dei eum comederet *Joh.2.v.14.* 15. 17. cum doceret in templo *Luc.21.v.37.* cum festum celebrans & docens clamaret in templo *Johann.7.v.28.* 37. Et cur in Ecclesiâ antiquâ tempore Justiniani & ultra (saltem ex antiquissima post-Apostolicâ nihil de hujus festi celebratione adferri posse, fatentur ipsi Pontificii à nobis *cit.*) nec hoc luminarium (belgicè **Ons Lieve Vrouwe Lichtmisse** angl. **Candlemas-day**), nec alia in memoriam præsentiæ Christi in templo, & adventus ad templum suum *Hagg.2.v.10.* *Malach.3.v.1.* celebrata sunt? §.170. in fine aggreditur defensionem *purificationis fæminarum* (sic habet ipsius lemma marginale §. 172. & index parti posteriori præmissus) *in Angliâ.* Ubi primum nota ipsius verba §.170. in fine: *Sed prius tamen necesse est; ut Euangelica à Legalium imputatione hinc arreptâ occasione vindicemus.* Ergo purificatio fæminarum, ipsi est euangelicum quid, non legale. Quinam autem sunt qui legale hic imputant: *calumniis, cavillis & ridiculis quibusdam sannis incessunt nostri, à Genevensibus orti, Puritani: volunt ortam à Judæis hanc ceremoniam.* Eosdem dictos Puritanos *in appar. ad Origines eccles. app.* 11. §. 28. *vocat nostros Novatianos,* & *Catharos.* Qui & quales sint Puritani in Angliâ, non est quod hic quæramus. Scripta utriusque partis præcipua aliquot indicamus *lib.2. bibliotheca cap.5. pag.* 586. *edit.* 2. *anno* 1651. Quibus addi possunt scripta anonyma *tit.*, *Ladensium* αὐτοκατάκρισις, (cujus autor *Andr. Bailius* theologus Glascuensis); & *Ladensium apostasia* hoc anno 1664. edita; utraque idiomate Anglico. Regimen Ecclesiæ presbyteriale à Romano-Episcopali distinctum, & abstinentiam ab inutilibus quibusdam ceremoniis, ac cum simplicitate Ecclesię Apostolicæ propiorem conformitatem, denique doctrinæ puritatem contra semi-Pontificios syncretistas, & Remonstrantes aliosque sectarios stabilitam, si vocat *Puritanismum*; Ecclesiæ nostræ Belgicæ libenter eum & verbis & factis cum aliis ecclesiis reformatis profitentur, Deoque suo, hoc nomine, gratias agunt. Per *nostros Puritanos*, si intelligat theologos Anglicanos, qui anno 1640. (cum *Montacutius* ista scriberet) suspirabant & desiderabant propiorem cum Apostolicâ simplicitate conformationem; utique fraternitatis cum piis illis mentibus hâc in parte non magis nos pudere debet, quam cum Luthero, & Zwinglio, Genevensibus, Calvino, aliisque omnibus theologis reformatis; quos peculiari ἀρχαιομανίᾳ μετωνομαζόμενος *Montacutius*, *novatorum* titulo insigniebat, in *appar. ad origines ecclesiast. app.* 11. §.7. 12. 28. 48. Et *in præfat.* §. 73. *Et appar.* 9. §. 2. 39. Videat, cui hoc tanti est, ὑβριστικὰς hujus Semi-Pelagianizantis & Semi-Papizantis declamationes, præfationi & apparatui passim, imprimis XI. *appar.* insparsas.

fas. *A Genevensibus* Puritanos Anglicanos ortos dicit, quia scil. sententia & votum eorum à Genevensium sententiâ & praxi non dissentit: sed id ipsis fraudi & pudori esse non debet; non magis, quam nostris, aliisque omnibus Ecclesiis reformatis, quod zelo ceremoniali, & Remonstranto-semi-Papistico, cum Montacutianis & Ladensibus accensę non sunt; nec Petrobrusianos, Waldenses, Wiclefistas, (*appar.* 11. §. 30.), Lutherum, Zwinglium, Genevenses, aliosque reformatos fastidiosè & contumeliosè perstringunt; dum præcipui Papatus Romani satellites, non sine honoris præfatione passim nominantur. Quo loco quæso haberent papaturientes Montacutiani majora illa Ecclesię Anglicanæ lumina, Raynoldum, Wittakerum, Perkinsum, Willetum, &c. Genevensis ecclesiæ reformationem minimè improbantes? *Alibi appar.* 11. §. 30. agens de festo natalitio, scribit, *Vesana impietati* (Puritanor. Anglic.) *disciplinam Genevensem, facem pratulisse & exemplum.* Ad cogitatum, auditum, lectum nomen Genevensium efferari videtur. Nos ipsius asseclis ex disciplinâ ecclesiar. Gallicar. Belgic. Scotic. Germanicar. Slavonicar. Hungaricar. hic ostendere possemus, non esse in solos Genevenses ferrum convertendum; quippe qui in nullis soli, in multis, immo in plerisque ad regimen & ritus pertinentibus, primi non fuerint: sed haut operæ pretium. Rancidis antiquitatis ac medię ætatis ceremoniis, historiis, indiciis, uti cochlea testę suæ, ita affixi sunt illi, quibus cum Montacutio πῶν τὸ ἀρχαῖον αἰδέσιμον, ut ad origines & successiones ecclesiarum Pædemontanarum, Waldensium, Anglo-Wiclefisticarum, Bohemicarum, Germanicarum, & inde reliquarum in Europâ, lumina sua attollere nequeant: Pascantur ergo, αἰδεσιμωτάτοις illis deliciis, ab ordine Romano; & sub nomine *Isidori*, *Hispalensis*, *Albini Flacci*, *Amalarii*, *Rabani Mauri*, *Walafridi Strabonis*, &c. (quæ in unum volumen collegit *Hittorpius* Colon. 1568.) appositis. Quibus adde fercula liturgica edit. Cassandrianæ, & *Claudii Sainctesii*; & quæ sub nomine *Caroli M.* in lucem protracta à *Wolph. Lazio*; Et quidni *Ruperti Tuitensis libros* 2. *de divinis officiis*, *Guidonis* de monte *Rocherii* manipulum curatorum, *Belethi* & *Gul. Durantis rationalia divin. offic.*, *Johannis de Burgo Pupillam oculi* anno 1385. compilatam, *omnibus presbyteris* (ut habet titulus) *pracipuè Anglicanis summè necessariam*; denique *Euchologium* & reliqua liturgica atque agendaria Græcorum, Syrorum, Armeniorum, Coptitarum, &c. supra *lib.* 2. *tract.* 1. indicata. Ne quis autem excipiat, plurima hæc esse sequiorum sęculorum; digitum intendo ad *Dionysii* dicti *Areopagitæ*, *Clementis Romani* ἀρχαῖα αἰδεσιμώτατα; quæ posteriora *Montacutius* singulari studio à ψευδεπιγραφῇ & hypobolimeismo (ita loquar) vindicare annixus est.

Sed missis nunc novatoribus Genevensibus, substituo illis Ecclesias superiorum

riorum Hungariæ partium, quarum constitutiones anno 1595. artic. 50. sic habent: *Introductio, ut vocant, novarum nuptarum & puerperarum omittenda est: quod illud Papisticum, hoc vero Judaicum sit.* An Genevenses constitutiones ecclesiasticæ, tale quid continent? Et tamen istæ ecclesiæ in suis pastoribus *ibid.* tunc congregatis, nec *Puritanicæ* aut *Novatianæ* erant, nec Genevensibus ortum suum adscribere, nec ex disciplinâ Genevensi hęc desumsisse videntur. De *calumniis*, *cavillis*, & *ridiculis sannis* Puritanorum Anglic. (quos ita vocat) quid sit, dicere nequeo: si autores nominasset, potuissent conferri. Nos saltem ut pro nullius calumniis, & cavillis causam dicere constituimus, sic nec categoriis infensissimi ipsorum adversarii *Montacutii* fide carbonariâ credere tenemur; non magis quam Jesuitis *Gretsero*, *Becano*, *Henrico Fitz Simoni* per totam *Britanno-machiam* imprimis *lib. 1. cap. 5. 7.* Cretizanti & calumnias vomenti. Qui ibidem Puritanismi nomine (cujus synonymum *Calvinismus*) complectitur Ecclesias Gallicas, Scoticas, Belgicas, Genevenses; immo & ipsum *Lutherum lib. 1. c. 4. pag. 38. Interim*, inquit, *in Luthero Puritanorum, in Puritanis Lutheri indolem deprehendimus.*

Si notati isti Puritani dixerint *purificationem* à Judæis habere originem, certè minus dixerunt, quam *Canon Hungaricar. ecclesiar.* modo cit. introductionem puerperę appellat *Judaismum.* Et cum à Pontificiis supra cit. & à liturgiâ anno 1561. Lipsiæ per *Alex. Alesium* Scotum editâ, & ab ipso *Montacutio* §. 171. in lemmate marginali, & in ipso textu vocatur *purificatio*; cumque ea interpolata successerit purificationi Papisticæ, ad quam quæso primam originem, quam ad Judaicam *Levitic.* 12. & *Luc.* 2. hanc qualemcunque solennitatem referrent Puritani? Neque enim inter sacras ceremonias, à Christo nobis revelatas & præscriptas (quales *Math.* 28. *v.* 19. & 26. *v.* 26. cum 1 *Corinth.* 11. *v.* 23. 24.) numerari potest. Nec etiam inter antiquas traditiones, quæ in primâ & antiquissimâ post-Apostolicâ antiquitate observabantur, eas quisquam commonstrabit. Quin ipse *Montacutius* §. 169. & 170. adversus *Baronium* & *Nicephorum lib.* 17. *cap.* 28. probaturiens, ante *Justinianum*, festum purificationis B. virginis actum fuisse, nihil adducere potuit, quam incerti autoris orationem (*fortè*, inquit, *Chrysostomi*) εἰς ὑπαπαντὴν; quæ exstat *tom. 5. oper. Chrysost.* hâc additâ conjecturâ criticâ: *certè authoris antiqui satis, & ultra ætatem Justiniani.* Hoc totum, pro venerandâ hujus festi antiquitate. Atqui definitè dicendum fuisset, quamdiu illa oratio ante *Justinianum* præter propter habita fuerit. *Nicephorus* enim loc. cit. dicit, quod idem imperator festum ὑπαπαντῆς *toto orbe celebrari primum* (πρώτως) ordinavit. *Baronius* in notis ad martyrologium 2. Februarii affirmat *solennitatem hanc sub Justiniano Constantinopoli celebrari cœptam tam Græcos quam Latinos testari autores*: & ibidem asseverare

tare non dubitat, *nullam vel Latinorum vel Græcorum Patrum*, *qui ante Justinianum autorem vixerunt*, *sermonem in festo die occursus domini scriptum reliquisse*. Referatur ergo festi hujus origo ad annum Christi 520. aut 525. cujus celebrationis in Oriente prodroma fuit (ut vult *Baronius*) abrogatio lupercalium Romæ facta à *Gelasio* annis 30. ante *Justinianum*. Et sic antiquitate, successione, catholicismo pariter excidit *Montacutius*, cum Pontificiis; qui tamen apud *Baronium* loc. cit. & in *Annal. ad ann.* 58. §. 28. *coll cum* 496. §.4. novitatem hanc fatentur. Legat eum, cui vacat, & videbit μορμολυκείῳ antiquitatis & traditionis (catholicæ scil. uti prætendi solet) *Montacutium* exutum. Si autem antiquitas celebrati & Lupercalibus Romanis substituti festi purificationis seu luminarium, supra *Gelasium* & *Justinianum*, non assurgit: quomodo puerperarum purificationi antiquitas & catholicismus vindicabitur? cur *novatores* erunt Genevenses, & reliquæ ecclesiæ reformatæ, quæ ejusmodi purgationes tutius omittendas censent? Eat nunc & verbis aliâ in quęstione ab se usurpatis § 165. glorietur, ita *recoli ab Ecclesiâ Anglicanâ, cum Catholicâ*, *contra omnes omnium Enthusiastarum*, *Puritanorum*, *Separatistarum*, *Genevensium*, *aliorum innovationes*.

Audiamus porro quid ex ingenii sui ἀρχαιολογικῷ §.172. *pag.* 159. depromat: „ Quod si, inquit, verum esset, (ceremoniam hanc à Judæis ortam), „ non magis reprehendi debuit, quam quod Dei cultus, in locis sacris, hoc „ est ecclesiis, videatur à Judæis derivatus; cum in templo illi, & non in „ lucis, montibus, agris, convallibus, Deum patrum suorum venerarentur. „ Non omnia Judaica reprehendenda, sed more & fine Judaicis observata, „ &c. Ita non est piaculum, ad exemplum Judęorum rem quamlibet divi- „ nam agere. *Et huc trahit dictum Nazianzeni in Orat. in S. Pentecosten*: „ ἑορτάζει Ἰουδαῖος, &c. hoc est, *festos dies etiam Judæus agit*, *sed secundum* „ *literam*, &c. *festos dies agit quoque Græcus* (vel Gentilis), *sed secundum* „ *corpus*, &c. *feriamur & nos*, *verum ut placet spiritui*. *Resp.* 1. Instantia de templo Judaico admodum imperitè ex geminâ falsâ hypothesi adfertur: quasi ædificia Christianorum conventibus ecclesiasticis destinata sint loca sacra: & quasi Christiani in cultu publico peragendo imitarentur exemplum Judæorum, proprium cultum templarem in loco quem dominus elegerat, & cui cultum illum affixerat, peragentium. In nostris oratoriis ad cultum publicum & ἐπισυναγωγὰς (*Hebr.* 10. *v.*25. cum 1 *Cor.* 11. *v.*18. 33. & 14. *v.*26) adhibitis, imitamur Judęos synagogas oppidatim & vicatim sibi curantes. Et si ipsorum aut aliorum exemplum nullum esset, necessitas, & consequenter recta ratio ac lex naturalis hoc nos doceret. Sed sic se res non habet in immunditie & purificatione puerperæ, quæ purâ putâ lege positivâ ceremoniali, sub N. T. abrogatâ, nitebatur. *Resp.* 2. Si

licitum

licitum est sub N. T. rem quamlibet divinam ad exemplum Judęorum lege ceremoniali obligatorum agere, modo *more & fine Judaicis* non agatur: sequeretur Abassinorum circumcisionem, & omnia sacrificia, suffitus, lustrationes, festa tabernaculorum, tubarum, neomeniarum, & manducationem paschæ, & dies azymorum, annos sabbaticos, jubilea, lege ceremoniali præscripta à Christianis si non necessariò, saltem melioris ædificationis & majoris devotionis ergo, observari posse ac debere: modo id fiat in spiritu & secundum spiritum; non vero secundum literam, aut more & fine Judaicis. Sequeretur etiam complures Gentilium ritus, sed Christianizatos, & aliter formatos, atque aliâ intentione peractos, exemplo antiquorum, & Papistarum (quorum artem metamorphosios hâc in parte defendit ac laudat *Baronius ad ann.* 58. §. 28.) observari posse. Denique sequeretur à reformatis ecclesiis, & ab Anglicanâ male sublatas tam multas ceremonias & observationes; quæ partim in antiquâ & intermediâ ecclesiâ observatæ, ac post ab ἀκμῇ seu novitate Papatus adoptatæ sunt; partim in & ab ipso Papatu progenitę. Cur titulos alios in *Isidoro*, *Officio Romano*, *Amalario*, *Rabbano Mauro*, &c. *Beletho*, *Durante*, *Guidone de monte Rocherii*, *Pupillâ oculi*, *Pontificali Romano*, *Mißali*, *Rituali*, *Breviario* fulgentes, exstinxerunt primi reformatores Anglicani, magis quam titulum de purificatione puerperarum: cum illi, si non omnes, saltem multi ex illis pari modo & sub tali distinctione atque interpolatione potuissent relinqui, & sic venerandæ antiquitatis caput contra Genevenses, omnesque alios novatores reformatos levari? Sed alibi in loco de legibus docetur usum legis ceremonialis quamvis nunc abolitæ esse & manere sub N. T. tum didacticum tum practicum. *Didacticus* est duplex: *Prior* in nudâ, & quasi materiali, seu simplici historicâ divinæ hujus legis & partis sacræ scripturæ cognitione. *Alter* in formali cognitione typificationis, adumbrationis, prænuntiationis, & significationis euangelicę: seu in collatione typi cum antitypo, umbræ cum corpore, prænuntiationis cum impletione, hoc est, relativâ mysticæ significationis cognitione. *Practicus* est, in observatione analogicâ & quod ad genus legum ceremonialium de lotionibus, purgationibus, oblationibus & sacrificiis, festis & jubileis, &c. Tales usus practicos docet scriptura *Hebr.* 10. *v.* 22. cum *Jacob.* 4. *v.* 8. 1 *Petr.* 2. *v.* 5. 9. *Rom.* 12. *v.* 1. 2. 1 *Cor.* 5. *v.* 8. Sed omnis usus practicus in observatione ceremonialis ritus in specie e. g. circumcisionis, purificationis, oblationis, thurificationis, neomeniæ, anni sabbathici, σκηνοπηγίας, manducationis azymorum, &c. (quamvis alio fine, alio intellectu, observarentur) à Christianis fugiendus, tanquam ἐθελοθρησκεία, aut superstitio, aut vana observatio: non obstante, quod usque ad tempus correctionis omnia ista sacra fuerint, & partes

cultus

cultus divini instituti, in conscientiâ per legis divinæ obligationem exercendi. Huic thesi probandæ faciunt, quæ ex *Actor.* 15. *Galat.* 4. & 5. *Coloss.* 2. & ex antiquis contra observationes rituum (quamvis alio modo & fine) Judaicorum, & Gentilium à nostris adferri solent: & à me in 3. *part. sel. dispp. tit. de Idololatriâ, de superstitione, de Jubileo, de Festis, de Bacchanalibus, de canonizatione sanctorum, de patronatibus, tutelis,*&c. *sanctorum*, antehac allata sunt. Pergit *Montacutius:*

„ Secundo, inquit, calumniantur, morem istum merè Judaicum esse: „quasi mulier à partu levata, usque ad expletum mensem suum incubatio- „nis, tanquam polluta vel profana à sacris & ecclesiâ prohibeatur. Impiè „& malitiosè. In lege pręcipiebatur, apud Canonistas legitur, ut mulier, si „masculum pareret, quadraginta, si fæminam octoginta diebus, à templi „cessaret ingressu: nunc autem statim post partum ecclesiam ingredi non „prohibetur. *Resp.* Nescio, an quis dixerit *merè* Judaicum esse, & an per τὸ *merè* intelligi voluerit per omnes partes, & secundum omnes causas esse Judaicum sive antiquum secundum legem *Levitic.* 12. sive novum secundum traditiones Judæorum. Saltem à *Montacutio*, hoc additum, paratam sive defensionis sive schiomachiæ, & querelæ de impiâ ac malitiosâ Genevensium Puritanorum calumniâ materiam suppeditabat. *Montacutius* eàdem pag. 159. immediatè verbis à me excerptis subdit: *Apparet autem è constitutione Leonis Imperatoris, nonnullos ad Judaismum illum olim inclinasse: & mulierem à partu pollutam & commaculatam veluti ab omni sacrorum participatione, etiam cupientem, etiam in extremis constitutum, arcuisse.* Quid si quis moris illius apud antiquos ἰδιοτρόπῳ ἀρχαιομανίας œstro abreptus *Montacutio* ingerat: *malitiosam & impiè calumniaris morem istum merè Judaicum esse:* non dubito quin nostrâ aut simili aliquâ distinctione replicaret. Aliud est dicere τὸ *inclinare nonnullos ad Judaismum*; & aliud, τὸ *morem illum esse merè Judaicum.* Sicuti, aliud est papizare, Pelagianizare, Papaturire aliquid vel aliquem; & aliud est aliquem morem aut hominem merè Papisticum esse. Sicuti etiam distingui debet ipsum merè malum e. gr. mera directa, & formalis idololatria, à specie mali 1 *Thess.* 5. *v.* 22. ab idololatriâ indirectâ aut ejus specie; e. gr. manducatione idolothytì 1 *Cor.* 8. & 10. Si quis nostros Papisticas ceremonias, cum Judaicis & Ethnicis passim in scriptis elencticis, & nonnullis tract. peculiaribus conferentes, τῷ interjecto *merè*, calumnię & quidem impiæ ac malitiosæ insimularet: an eos pariter denigrarent *Montacutiani*, an vero eos defenderent? Quid si à Papistis eruditiss. *Turco-Papismi* scriptor (quem puto esse *Math. Sutlivium* postea factum Episcopum Anglicanum) nec Genevensis nec Puritanus adhibito τῷ *merè* Montacutiano, impiæ & malitiosę calumniæ accusaretur; quæro an

& quomodo defendi posset. *Resp.* 2. Ipse *Montacutius* ibidem, quod tam animosè, non sine contumeliâ negaverat, tacitè videtur concedere, moralizato scil. τῷ ceremoniali *Levitic.* 12. & christianizato τῷ Judaico Ita ut ratio legis *Levitic.* 12. & observatio ejusdem sub V. T. & sub N. T. quod ad summam rei satis conveniant, hoc solummodo discrimine admisso: quod illic esset *necessitas*, hic *convenientiæ*; illic legis scriptæ, hic traditionis. Verba ejus integrè hic exhibeo *pag.* 160.

„ Addit (*Leo scil. Imperator in constitutione suâ pag.* 442. *libri à Stephano* „ *excusi*) deinceps & ista, ex animi sui sententia, de legali illa veteri consti„tutione. Quod profectò, non tam propter mulierum immunditiem, „ quam ob alias causas, in intima Legis ratione reconditas, & veteri prohi„bitum esse lege, & Gratiæ tempus Traditionis loco suscepisse puto. Existi„ mo, siquidem, antiquam legem ita præscripsisse, qui protervam eorum, „ qui intemperanter viverent, concupiscentiam castigaret. Longè ergo ab„ horret à Judaismo, & non tam *necessitatis*, quam *convenientiæ* rationem in „ hoc instituto, Ecclesia observat: quo reclusa domi ad tempus, & negotiis „ libera, magis Deo vacet: & vicinarum visitationibus refocillata cum iis„ dem, ut solet, sæpius interveniente occasione, de Divina bonitate, pro„ videntia, protectione, sermones ferat: & Ecclesiam, post mensis reces„ sum, ingressa, quasi de novo admissa, ardentius amplectatur. Ita enim „ fieri humanitus solet, ut illa quibus caremus ambiamus.

Vides nunc rem eandem à puerperis Judaicis & Christianis sub unâ moralitatis ratione observatam: observandam: ab illis de necessiate, ab istis de congruo; ab illis ex præscripto legis veteris, ab istis ex traditione temporis gratiæ, & ex ecclesiæ instituto. Quod ad ipsas Dedaleas *Montacutii* conjecturas, loco rationum lectori obtrusas, aliqua de iis quæri possent.
1. *Ex quâ* scripturâ, ex quâ venerandâ antiquitate, ex quâ ratione, quâ Ecclesiâ Romanâ aut Gallicana, aut Anglicana habeat, legis prohibentis puerperæ ingressum in sanctuarium *Levit.* 12. *v* 4. non tam muliebrem immunditiem, quam alias fuisse causas in intimâ legis ratione reconditas? An non ipsa lex immunditiem ceremonialem, & requisitam separationem cum purificatione, fundat in menstruo, non tantum puerperarum, sed & quarumcunque mulierum menstruatarum; uti & pollutionem à semine, sanguine, cadavere, morticino? Legant modo *Levitic.* 12. cum *Levitic.* 15. *v.* 25.- 31. ubi de hæmorrhousæ, extra puerperium, immunditie, purificatione seu expiatione, & ad sanctuarium reditione.

2. *Unde* fidem faciet, in Ecclesiâ antiquâ cum ceremoniis quibusdam Judaicis imprudenter subinde symbolizante (uti ipse modo notavit) aut in Ecclesiâ Romanâ, aut in Ecclesiâ Anglicanâ, ante aut post reformationem

sub

sub *Eduardo* VI. inchoatam, talem *convenientiæ* rationem habitam fuisse? Qui pro statutis, traditionibus, ceremoniis Ecclesiæ Catholicæ aut Romanæ, aut Anglicanæ prœliator in arenam descendere vellet, armis propriæ imaginationis pugnare non deberet. Non debet affingere illis quod non dixerunt, aut de quo non cogitârunt. *Deinde*, quam futile illud commentum, convenire puerperis ut aliquamdiu ab Ecclesiâ emaneant, & domi Deo gratias agant, ac visitatæ ab aliis quibusdam mulierculis de bonitate divinâ cum illis colloquantur? Ergone domesticas & privatas meditationes, ac cum aliis de beneficio recenter accepto colloquia tanti facienda dices, ut Ecclesiam Dei & in cultu divino communionem cum eâ, ac solennem gratiarum actionem, pertinaciter tanto tempore differendam, & ab Ecclesiâ abstinendum suadeas, tanquam maximè *conveniens*? Nec antiqua Ecclesia, nec Romana, nec Anglicana istius hariolationis vel minimum fecere indicium. Immunditiem quam, qualis *Levitic.* 12. spectârunt in antiquâ Ecclesiâ illi, quos insaniæ notat ex constitutione *Leonis*, & quibus hoc nomine inclinationem ad Judaismum impegit *Montacutius*. Eandem spectabant canones illi apud *Photium in Nomocanone* supra cit. quibus menstruatæ, etiam extra puerperium, à baptismo & cœnâ excludebantur. Eandem & Orientalium purificatio supra ex *Euchologio* & Græcorum doctoribus ritualibus indicata. Eandem Ecclesia Romana presupposuit & spectavit, in suâ purificatione puerperarum, occasione purificationis Mariæ, & ob ejusdem venerationem atque imitationem introductâ. Immunditiem à sanguine menstruo, aut semine vi legis ceremonialis *Levit.* 15. olim contractę conscientiam, & propterea à sacris & sanctuario abstinentiam à Canonistis, Casuistis, Ritualibus passim inculcari videas. Supra citatis autoribus addimus nunc unicum, *Johannem de Burgo* sacræ paginæ professorem & Universitatis Cantabrigiensis Cancellarium in *Pupillâ oculi*, quam ex libro dicto *Oculis sacerdotum* magnâ ex parte excerptam a. 1385. edidit, quamque tantopere laudatus *Augustino Aggeo Haio* in prefat. *Gulielmus Bretton* mercator primus suis expensis Londini anno 1510. excudendum dedit in parvo folio, & cujus frontispicium picturâ Trinitatis sub triplicatæ faciei humanæ figurâ, ad perpetuam rei memoriam, hoc modo insignitum conspicitur: cujus apographum hic exhibemus, ut vel hinc discas necessitatem reformationis, nominatim horrendæ iconolatriæ.

Huic iconi ſubſcriptum erat:

Venundatur London apud bibliopolas in cimiterio ſancti Pauli: ſub interſignio ſanctiſſimæ atque individuæ Trinitatis.

Is *cap.* 8. *fol.* 23. b. ſic ſcribit:

„ Item omnis homo ante ſacram communionem à propriâ uxore 3. aut „ 4. aut 5. aut 7. diebus debet abſtinere, de corpore domini 2. c. omnis ho- „ mo. Tamen hoc non eſt præceptum ſed conſilium, ſecundum gloſam. Dicit „ Thomas quod coitus conjugalis quandoque fit ſine peccato utputa quan- „ do fit cauſa prolis procreandæ, vel cauſa reddendi debitum non impedit „ ſumptionem ſacramenti: niſi propter mentis diſtractionem *& immundi-* „ *ciam* (N. B.) *corporalem*, & in tali caſu: ſuo ſunt judicio relinquendi „ ſed qui voluptate dominante conjugi miſcetur: prohiberi debet ne acce- „ dat. Infirmitate vero ductus debitum exigens licet moneri debet ne ac- „ cedat. Si tamen omnino ex devotione ſe ingerat, non eſt prohibendus. „ Item patiens fluxum ſanguinis vel ſeminis, aut mulier menſtruam pa- „ tiens non ſunt arcendi à communione dum tamen in mente ſint bene „ diſpoſiti: *quamvis laudabiliter poſſint abſtinere ob reverentiam ſacramen-* „ *ti* illi, qui de facili expurgari & curari poſſunt de humoris fluxu. Qui „ autem habent humoris paſſiones perpetuas vel diuturnas abſtinere non „ tenentur à communione, ſecundum Thomam. idem eſt dicendum de le- „ proſis.

Quaeſt.

Quæst. 3. An puerperæ domi desidentes & à cultu publico in ac cum Ecclesiâ abstinentes, melius beneficium sibi præstitum animo suo subjicient, & confabulationibus cum mulierculis se visitantibus melius informabuntur ad gratiarum actionem, & voti exsolutionem? Nos neg. *Montacutii* ratiocinium affirmantem præsupponere videtur. Sed quæ experientia propria? quæ aliena? quæ consuetudo piorum? quæ theologia, & qui loci theologici, de ecclesiâ, de ministerio, de verbi prædicatione? Qui elenchi enthusiasmi, Libertinismi, vitæ anachoreticę, hoc ipsum docuere? Quæ denique scriptura? Quæ commentationes & conciones ad *Hebr.* 10. *v.* 24. 25. *Psal.* 122. *v.* 1. & 42. *v.* 2.-6. & 22. & 116. *v.* 13. 14. *Jud. v.* 19. 1 *Cor.* 11. *v.* 22.

Quæst. 4. An si mulieres tamdiu ecclesiam frequentare prohibeantur, tantò avidius postea eam desiderabunt & frequentabunt? *Resp.* Experientia & praxis ecclesiastica hoc minime docet: sed potius, homines si semel emaneant sequenti vice & postea facilius & frequentius emanere; immo nonnunquam tantam alienationis eclipsim pati, ut quamvis opportune importune moniti vix reduci queant. In malis, aut in adiaphoris ad animalem vitam pertinentibus, locum habet illud: *Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata*? sed non æque in rebus spiritualibus. Et dato hoc ita se habere, nobis tamen non sunt facienda aut suadenda mala, ut eveniant bona. *Deinde*, quidquid hic aliquando eveniret, hoc totum esset per accidens: propter quod τὸ per se necessarium aut utile, ex Dei consilio, à nobis omitti non debet: nedum ut quenquam ecclesiastico aut theologico præcepto aut consilio, directè aut indirectè, ad relinquendam ἐπισυναγωγὴν impelleremus. Vide ne hanc consequentiam ad hypothesin suam traducant ἄσκοποι concionatores, parci & infrequentes concionum auditores, & conciomastiges.

Resp. 4. Et concludo, quidquid ajant, negent, fingant, refingant Pontificii, & πάντων ἀρχαίων λόγων καὶ ἐθῶν admiratores, veneratores; non tamen praxis publicè ibidem recepta, probata, commendata à symbolizatione Judaica, nec *Rituale* quamvis ex decreto Tridentino reformatum, à vacuâ observatione, & à specie mali eos expurgabit: quamdiu titulus ille *benedictionis puerperarum*, & lustrici ritus candelæ à puerperâ gestatæ, & aspersæ aquæ benedictæ (per ignem enim & aquam antiquorum lustratio fieri solet) & introductionis puerperæ in ecclesiam, ad exemplum B. virginis secundum legem *Levit.* 12. purificantis, una cum festi purificationis celebratione manebunt. Ne jam dicam, ritum sepulturę mulierum in puerperio defunctarum altè clamare puerperæ immunditiem, & ab ecclesiâ, consequenter à sacrâ & ecclesiastica sepulturâ exclusionem, necessariamque purificatio-

nem. Eum talem in vico Vlijmen extremo Hollandię, & agro Sylvæducensi contermino, olim reperi, cum anno 1611. & seqq. primum, post dimissum parochum Papalem, ecclesiæ illic colligendę pastorem agerem. Defunctę puerperę cadaver, ad cœmiterium aut templum deferebatur, sequente capulum marito, aliisque cognatis & vicinis viris ac mulieribus, more solito. Sed absque impulsu campanarum, absque circuitione sepulcri, absque oblatione nummuli (quam vernaculè Offeren appellabant) pro animâ, absque silicernio, absque exstructione tumuli, absque aliis ecclesiasticę, ut vocant, sepulturę ceremoniis: imposito solum terræ complanatę, ubi defossa erat, candido linteo. Et hanc defossionem vocabant, het Lijck sincken. Tempore puerperii exacto, quo scil. ipsa si vixisset purificata & in ecclesiam solenniter reducta fuisset, cum impulsu campanarum funus ducebatur, ordine præeuntibus marito, cognatis, vicinis, sequebantur mulieres, quas ducebat mulier quædam ad hoc rogata, quę dicebatur puerpera (repręsentans scil.) & instar veræ puerperæ solenniter ad ecclesiam redeuntis (doende haren Kerck-ganck) offerebat nummulum, ut & reliqui omnes funus deducentes: exstructum tumulum, sublato linteo (quod à tempore immissi cadaveris in fossam, superficiei terræ impositum, illic relictum fuerat) ter circuibant, inde omnes funus deducentes ad domum emortualem reversi silicernio excipiebantur; ubi primum in mensâ locum occupabat mulier puerperam in theatricâ illâ purificatione & imaginariâ sepulturâ, & quasi funeris deductione, repræsentans. Atque ita solennem & ecclesiasticam (ipsis sic dictam) sepulturam absolvebant. De ritibus à sacerdote, ad introductionem, lustrationem, benedictionem puerperæ defunctæ in muliere ipsam repræsentante, & de ritibus in officio defunctorum peragi solitis, nihil tunc istic loci percipere poteram: quod nulli sacrificulo publicè tale quid in templo & cœmeterio peragere permissum fuisset. An & quomodo clam defectum illum suppleverint, certo affirmare nequeo. In *Rituali Romano reformato* quamvis dissimulentur, aliqua ad ritum purificationis pertinentia: Titulis tamen benedictionis, qui purificationi substituitur, & introductionis mulieris in ecclesiam per porrectam stolam, & lustrica ardens candela (qualem solenniter pœnitentes gestare solent), & aquę benedictæ aspersio, immundiciem, purgationem, lustrationem, reconciliationem, & Judaicæ purificationis imitationem arguunt. A *Rituali Romano* magnam partem recedit *Liturgia Anglicana*: quippe quæ nec candelam ardentem, nec aspersionem aquæ lustralis, nec genuflexionem mulieris ad fores ecclesiæ, nec introductionem mulieris in templum per stolam à sacerdote illi porrectam, nec petitionem benedictionis à sacerdote, nec genuflexionem mulieris coram altari ut ibi oret & gratias agat, præscribit. Nec omittendum,

quod

quod in *liturgiâ edit.* 1607. 1616. & seqq. titulus primæ editionis sub *Eduardo* VI. de *purificatione puerperarum* (quem *Montacutius* servare maluit) mutatus sit in tit. *gratiarum actio mulierum post partum, communiter dicta* **Churching of Women**. Vocem **Churching**, quamvis satis intelligam, hic transferre nolo; ne forte à technologemate latino (si quod literati in Angliâ habeant) variare videar. Scio Græcis ἐκκλησιάζειν & passivam ἐκκλησιάζεσθαι puerperæ in *Euchologio* pag 324. exponi ἀρχὴν λαβεῖν εἰσάγεσθαι εἰς ἐκκλησίαν, id est, *ut in ecclesiam induci principium sumat*. Eundem titulum, *Gratiarum actionis à puerperio* usurpat anonymus in delineatione politię Anglicanæ, quam *autor altaris Damasceni* examinandam sibi sumsit, *pag.* 610. Eundem *Mucketus in polit. ecclesiast. ibid. pag.* 611. Eundem *Zoucheus in descriptione juris & judicii ecclesiastici* (quam Oxoniæ cum elementis Jurisprudentiæ anno 1636. edidit) *part.* 1. *sect.* 9. ubi inter officia rectorum ecclesiæ & vicariorum recenset, *ut secundum præscriptam formam liturgiæ Anglicanæ*, &c. *matrimonia celebrent, pro puerperis gratias agant, ægrotos visitent*, &c. Et hactenus processit reformatio. Sunt tamen, qui residuo, quantumcunque illud sit, applicarent Apoc. 3. v. 2. *Non tamen inveni opera tua perfecta in conspectu Dei*. 1. *Quod* ad ipsum agendum ecclesiasticum quęrerent cur illud magis in liturgiâ inter alia agenda, ut visitationem ęgrotorum, sepulturam mortuorum, &c. locum habeat, quam gratiarum actio sive virorum sive fæminarum à gravi morbo, periculoso vulnere, incendio, inundatione, carcere, aliisque malis & periculis terrâ, mari, domi foris eos aggressis, à gravissimis & diuturnis tentationibus, à diaboli vexationibus per obsessiones, spectra, maleficia, liberatorum? 2 *Cur*, puerpera genua flectere tenetur (juxta *rubricam* liturgiæ) *juxta eum locum, in quo mensa domini collocata est*? An ut proximè analogum sit altari, coram quo in Papatu genuflectere & orare debent. Confer quæ de genuflexione ad mensam, in altare aut in βωμοειδῆς, mutatam, disputamus 3. *part. sel. disp. tit. de superstitione, in appendice*. Antiqua liturgia sub *Eduardo* VI. habet: mulier genuflet ante ingressum chori.

Hęc eadem liturgia ab *Alesio Scoto* theologo Lipsiensi in latinum ex Anglico idiomate translata, inserta est *Mart. Buceri* scriptis Anglicanis pag. 370. 456 3. *Cur gratiarum actio* vocetur, ad quam sacerdos mulierem hortatur, cum omnes formulę nil nisi vota, preces, petitiones contineant? 4. *Cur*, precatio inter duos pronuntiantes dividatur, sacerdotem & respondentem? Sed de responsoriis & antiphonis alibi quid monuimus, *in* 3. *part. sel. disp. tit. de horis canonicis*. 5 *Bucerus in censura liturgiæ cap.* 24. *pag.* 490. putat *scripturis non congruere, de offerenda candida veste & aliis rebus, ante in hunc usum domino à fidelibus hominibus consecratis*, &c. Sed in liturgiis anno 1607. & seqq.

ſeqq. hoc ita mutatum eſt: *Mulier quæ venit actum gratias, offerre debet res ſolitas.* Quæri hic poſſet, an terminis iſtis generalibus res illæ intelligantur, quę in primâ liturgię editione nominatæ ſunt? Et an *oblatio* exſertè impoſita, reſpiciat imitationem aliquam B. virginis purificantis *Luc. 2. v. 22.* cum *Levit. 12. Autor altaris Damaſceni pag.* 885. cum citatis ibid. cenſoribus, ex moribus & factis refert, mulieres quaſdam quæ hunc hunc ritum omiſerant ab Epiſcopo fuiſſe caſtigatas; etiam domi quaſdam exacto menſe, fuiſſe purificatas, quæ ob infirmitatem ad templum ſe conferre ibique ἐκκλησιάζεσθαι non poterant. Quin ipſe *Montacutius* verbis ſupra exhibitis tempus menſtruum, ex Chriſtianâ traditione tanquam conveniens pręfigit. Sed unde illa convenientia, unde traditio accerſitur. Ex exemplo Mariæ *Lucæ 2.* aut ex lege *Levit. 12*? Sed manum de tabulâ: neque enim tam morem Anglicanum, quam infelicem, faſtuoſam, & periculoſam ejuſdem, ſimiliumque rituum defenſionem *Montacutianam* examinare intendimus. In Eccleſiis Germanicis ſeu Belgicis in Angliâ (apud *Joh. à Laſco in formâ & ratione eccleſiaſtici miniſterii pag.* 633.) immediatè ſequitur: publica habebatur pro ægroti revaleſcentia gratiarum actio: adjuncta precatiunculâ, &c. Ubi *ad eundem fere modum & puerperæ, poſt completos dies purgationis ipſarum*, (hoc eſt reſtitutæ valetudinis, & curâ puerperii abſolutâ) *jubentur adeſſe in cœtu eccleſiæ: ſine ullâ interim, aut Judaicæ aut Papiſticæ purificationis ſuperſtitione: ibique agit miniſter publicè gratias Deo cum totâ eccleſiâ, pro puerperæ illius partu ac valetudinis reſtitutione. Et precatur ut puerpera beneficio illo Dei utatur,* &c. Ad cumulum accedat *Pſeudo Clemens Romanus lib. 6. conſtitut. cap. 27. 28. 30.* omnem omnino Judaicam à ſanguine, à ſemine à cadavere, à partu, ab abortu, à corporis maculâ, à concubitu legitimo, à cibo immunditiem, cum purgationibus procul faceſſere jubet *tanquam ſtultorum hominum inania commenta, ac mente carentia.* Ubi & varias adfert rationes. Hunc merito *Montacutio* oppono; quod poſt *Turrianum* ejus patrocinium tanquam γνησίως contra quoſvis ſuſcepiſſe & auſus & gloriatus fuerit *appar.* x1. *ſect.* 53. Non obſtantibus non tantum noſtrorum, ſed & columnarum Papatus *Bellarmini, Baronii, Herveti, Lindani, Margarini la Bigne, Perroni, Albaſpinei, Petavii* judiciis. Tetigimus hanc zeli ἀιδεσίμων ἀρχαίων ἁμαρτίαν, in 2. *part. ſel diſpp. tit. de Tempore nativitatis Chriſti.* Sed poſt illud tempus a. 1653. clariſſ. *Joh. Dalleus in tract. de pſeudepigraphis Apoſtolicis* διαταγὴν iſtum ita falſi convicit, ut centeni *Bovii, Turriani, Stapletoni, Montacutii,* cum vel minimo colore excuſaturi non ſint.

XI. Notabile pſeudo-agendum eſt *cultus & officium angeli cuſtodis:* quod hoc ſæculo ad ἀκμὴν ſuam perductum videtur. De quo confer 1. *part. ſel. diſpp. tit. de hierarchiâ cœleſti & angelis tutelaribus.*

PARTIS

PARTIS PRIMÆ.

LIBER QUARTUS,

De externis agendorum Eccleſiaſticorum adjunctis.

NOtat & delineat politica Eccleſiaſtica non tantum agenda eccleſiaſtica, ſed & Agendorum eccleſiaſticorum varia adjuncta, quæ ſint vel media, adminicula, & requiſita eorum tum antecedentia tum concomitantia, vel conſequentia & appendices. Ea omnia melioris cognitionis cauſa diſtinguimus in magis intrinſeca, & magis extrinſeca. Adjuncta magis intrinſeca ſunt ritus, formalitates, ceremoniæ eccleſiaſticæ & liturgiæ ac canones ſuper iis conditi, pertinentes ad decorum ac commodum ordinem & modum agendorum. De quibus ſupra *lib.* 1. *tract.* 2. & *lib.* 2. *tract.* 1. Adjuncta magis extrinſeca, ſunt vel remotiora, vel propinquiora.

Illa ſunt libertas, immunitas, dignitas, peculium, ſeu bona eccleſiaſtica, & ſtipendia miniſtrorum.

Iſta ſunt tempora, loca, templa, eorumque utenſilia, ut libri, vaſa, veſtes, &c.

Priora diſtinctionis causâ appellabimus *temporalia Eccleſiæ*, ſubintellige dona & bona: ut à ſpiritualibus diſtinguantur: quæ ſic deſcribimus, quod ſint *externa agendorum eccleſiaſticorum adjuncta ſive ad eſſe ſive ad bene eſſe externi ſtatus eccleſiæ pertinentia.*

Poſteriora appellabimus requiſita, adminicula, media, inſtrumenta, & circumſtantialia agendorum.

Librum præſentem partimur in quatuor tractatus: quorum

- I. De *Eccleſiæ libertate*, *immunitate*, *dignitate.*
- II. De *bonis Eccleſiaſticis.*
- III. De *ſtipendiis miniſtrorum.*
- IV. De *temporibus, locis, & utenſilibus ſacrorum.*

TRACTATUS I.

De Ecclesiæ libertate, immunitate, dignitate.

CAP. I.

De Ecclesiasticâ libertate securitatis.

§. 1. Libertas est vel civilis seu sæcularis, vel sacra. De *illâ* politicis & Jureconsultis agendum relinquimus. *Ista* ad theologicam tractationem pertinet. Eaque distinguitur in spiritualem internam, & in ecclesiasticam externam. *Libertas sacra interna*, est privilegium verè fidelium seorsim cum Christo, & conjunctim in corpore ecclesiæ catholicę coadunatorum; quod ad statum suum mysticum atque invisibilem: de quâ ejusque annexis vulgò locorum communium scriptores. Videatur *synopsis Leidensis disp.* 35. Et *Amesius in Medulla lib.* 1. *c.* 30. Huc referri possunt, quę practici Theologi sub titulis securitatis, tranquillitatis, pacis, gaudii, consolationis spiritualis, commentantur: quales alibi indicantur: ad 1. *decal. præcept.* & ad *tit. locor. commun. de adoptione*, *de glorificatione*, &c. Unum hic solummodo indico tract. *Josephi Halli tit. Cœlum in terrâ:* cui interpres Gallus tit. præfixit, *Seneque Chrestien*, &c. quia uti *Seneca* Stoicè, sic hic Christianè de animi tranquillitate differit. *Ista* est privilegium ecclesiæ institutæ qua talis in statu suo externo & visibili spectatæ. Quæ rursum est vel *interna*, quę est in potestate ipsius ecclesię, quæque libertas indulgentiæ, conniventię, moderationis, tolerantię dici potest: vel externa politiæ, in quâ est ecclesia, circa cœtuum, conventuum, agendorum, & exercitiorum ecclesiasticorum atque omnis ordinis ac regiminis securitatem. *Prior* nihil aliud est quam libertas prophetandi, vulgo ita dicta; de quâ infra *part.* 3. *lib.* 2. *Posterior* est duplex vel securitatis, vel immunitatis seu exemtionis: quarum illa est generalis juris, ista specialis privilegii: illa justæ necessitatis, ista abundantiæ & liberalitatis; illa conservativa, ista cumulativa.

2. *Libertas securitatis*, quæ ecclesiis (veris scil. & orthodoxis) concedenda & præstanda à politiâ, comprehendit libertatem conscientiæ, & libertatem exercitii. De conscientiæ libertate propriè & strictè ita dictâ paulo post *cap. sequ.* peculiariter differendum erit. Libertatis hujus ecclesiasticæ concessio & defensio habet suam latitudinem, & gradibus variat: pro vario Reipublicæ statu, seu variis in eâ prævalentium ingeniis. *Infimus* gradus est,

est, cum tantum conceditur libertas conscientiæ, nulla exercitii sive privati sive publici, sive intra muros aut in territorio, sive extra muros aut extra territorium; qualis ex. gr. erat in hac urbe Ultrajectinâ, dominante factione Remonstrantica anno 1616. 1617. usque ad 1618. cum decreto Senatus urbici publicato Ecclesię reformatę membris omnia exercitia clandestina, etiam extra muros, territorium, & provinciam frequentanda prohibebantur: cum mulctis pecuniariis, genuini reformati (hoc est, non-Remonstrantici) ob frequentatas conciones extra provinciam premebantur; & si ita pergerent, ejectio ex hâc urbe exspectanda. *Secundus* gradus est, cum exercitii libertas, sed extra muros & territorium conceditur, &c. e. gr. Coloniæ, Aquisgrani, &c. *Tertius* gradus est, cum libertas exercitii privato-publici, in privatis ædibus intra muros, aut in suburbiis, conceditur, uti e. gr. ante obitum Johannis Ducis Cliviensis, &c. Cliviæ, Embricæ, Calcariæ, &c. *Quartus* gradus est, cum libertas exercitii publici in publicis aliquot templis ecclesiæ reformatæ conceditur, alia tamen religione ibidem publica & prædominante, ut e. gr. Salmurii in Gallia, Dantisci, & olim Francofurti. *Quintus* gradus est, cum politia publicè approbat & suam facit causam religionis & ecclesiæ nostræ, quod ad dogmatum veritatem, & clavis doctrinalis exercitium: interim clavem regiminis & jurisdictionis aut ferè tollit ab ecclesia, aut admodum tenuiter & parcè illi concedit. Et talis ferè imminuta & impedita libertas ecclesiarum (quod ad regimen, electiones ministrorum, disciplinam) fuit in plerisque locis Germaniæ, jam inde à prima reformatione. *Sextus* gradus est, cum politia in thesi & in genere justam ac plenam libertatem dogmaticè approbat: & causam religionis & ecclesiæ suam facit; quamvis politici aliqui non infrequenter modo hi modo illi hoc aut illo prætextu in hypothesi, aut facto, aut executione, aut applicatione particulari, libertatem illam nonnunquam petant, limitent, imminuant. Sic e. gr. in Belgio fœderato politia sæpe publicis declarationibus professa est religionem reformatam esse fundamentum status, pro illa bellum imprimis ab anno 1581. & deinceps gestum; quin immo demum anno 1619. & postremò anno 1651. in panegyri Hagæ-comitanâ, confessionem & catechesin Belgicam (quæ utramque clavem, & regimen ecclesiæ inculcat) una cum canonibus synodi Dordracenę suâ approbatione & autoritate munivit; in nonnullis provinciis laudabili exemplo constitutiones regiminis ecclesiastici, in aliis quod ad generalia quædam capita (ut in Hollandiâ anno 1586.) politica & suprema sua autoritate confirmavit; Insuper locis in suam potestatem redactis reformationem imposuit; exercitia Papistica (alicubi etiam omnia illa sectaria) publicis decretis sustulit; ubique Pontificios, & plerisque in locis etiam omnes alios sectarios,

rios, à publico regimine & muneribus excludit: Nihilominus opera ipsius non sunt inventa perfecta (*Apoc. 3. v. 2.*); quia in provinciis nonnullis, politica communium constitutionum ecclesiasticarum approbatio & confirmatio hactenus, in tam alta luce reformationis nondum obtineri potuit. Et quod ad exercitium regiminis, electionum seu vocationum, censurarum in ministros & populum, magna sæpe impedimenta passim injiciuntur; etiam alicubi præscriptione, sed juris divini tabulis minime præscriptâ, variæ usurpationes, mixtiones heterogeneæ, transactiones legis vicem obtinuisse videntur. Quod tamen nec doctrinæ communi, aut professioni reformatæ, nec politiæ aut legibus publicis, nec potestati publicæ, nec ordini politicorum generali aut particulari, sed hominum quorundam in illo ordine infirmitati aut imprudentiæ, aut abalienationi ab ecclesia & doctrina nostra imputari debet: qui quamvis paucissimi numero essent, sæpe tamen boni & ordinis ecclesiastici perfectiorem gradum impedire possent. Ita in rebus humanis nihil perfectum, nihil ab omni parte beatum. Magna fide, constantia, patientia, eruditione, prudentia ecclesiarum, seu mavis, antecessorum hic opus est. *Septimus* gradus est, cum religioni & ecclesiæ reformatæ publice & quidem soli integra integræ potestatis, politiæ, & jurisdictionis ecclesiasticæ exercendæ libertas exercenda, à suprema potestate politica conceditur & externis legibus ac statutis confirmatur. Eximium hunc & supremum felicitatis gradum videntur nunc attigisse Ecclesiæ nostræ in regno Scotiæ (sic scribebam anno 1650.) Ibi enim plena libertas electionibus ecclesiasticis, abrogato omni jure patronatus, asserta; & regimen ac disciplina ab omni heterogenea mixtione, seu confusione liberata, dum causæ ecclesiasticæ synodis Nationalibus quotannis celebrandis peremtoriè & ultimò terminandæ relinquuntur: referente Clarissim. *D. Andrea Bayly Theologo Glascuensi in scripto vernaculo contra Doctorem Bramble pro politia ecclesiæ Scoticæ edito anno* 1649. Hunc gradum attigisse etiam videtur Ecclesia Genevensis, postquam Calvino è Germania revocato, qui antea indignè ejectus erat, omnia ibi præsertim quæ disciplinam spectant accuratè in ecclesia constituta & à Senatu confirmata sunt. In quo, ut exemplar ecclesiæ verè & accuratè in doctrinâ, ritibus, regimine, moribus, disciplinâ reformatæ, omnibus præbuit: sic apertis hostibus non tantum, sed & falsis aut laxis fratribus semi-libertinismo in doctrinâ, aut semi-superstitione in ritibus, aut immoderatâ moderatione in moribus, & disciplinâ afflatis, eo nomine antehac odiosa, suspecta, & infamata fuit; tum alibi, tùm imprimis in Angliâ ab anno 1630. & deinceps apud *Montacutianos* & *Ladenses*: & in Hollandiæ urbibus quibusdam, e.gr. Leidensi, Goudanâ, &c. & hac Ultrajectinâ. Videantur historici Belgarum Immanuel

nuel van Meteren, & Petrus Bor, & præstantissimę *Apologia Ecclesiarum Belgicarum in causa Caspari Coolhaes* Ministri Leidensis, & *Hermanni Herbers* ministri Goudani editæ. Odia illa sepulta quomodo suscitârint Remonstrantes, & in immensum de suo auxerint, disces ex historiis istorum temporum *à Baudartio, Triglandio, Frederico de Vry*, &c. conscriptis; quibus addi possunt particulares apologiæ *Cornelii Hillenii, Geselii, Corn. Dungani*; quorum ille Alckmariæ, iste Roterodami, hic Ultrajecti indigna tunc passi erant. *Sibrandus Lubbertus* in erudito responso ad *Hugonis Grotii* tunc Advocati Fiscalis Hollandiæ librum tit. *Pietatis Ordd. Hollandiæ*, &c. (cui celeberrimus theologus *Pareus* hoc testimonium in epistolâ quâdam, cujus exemplum tunc legi, merito perhibebat, quod *Lubbertus* in illo scripto seipsum superasset,) ferè sub finem, describit & laudat ecclesiam Embdanam tanquam exemplar ecclesiarum: ita ut illa ad septimum hunc gradum non immeritò provecta fuisse dicenda sit: in quo eam jam indè à vindicatâ libertate anno 1594. usquè in hunc diem etiamnum perstare nullus dubito. Eidem associare liceat ecclesiam Vesaliensem, alteram Belgicarum Ecclesiarum tempore persecutionis Hispanicæ matrem, nutricem, refugium. Nec desunt in nostro Belgio de quibus ferè simile quid affirmari posset: à quibus nominandis hic abstineo; quia comparatio plerumque odiosa. Ecclesiarum Gallicarum libertas, quamdiu halcyoniis præsentibus & indultis edicti Nannetensis frui licet, hunc gradum quam proximè attigisse videtur. Quamvis enim in eo nostris Belgicis aliisque Ecclesiis sint inferiores, quod Reges, & regnum causam religionis & Ecclesiæ reformatæ suam non faciant; in hoc tamen longe superant, (sic scribebam anno 1650. cum disp. illam *de temporalibus ecclesiæ* primum ederem) quod liberè totum regimen suum & disciplinam exercere, conventus indicere & celebrare, ministros instituere & dimittere possunt, absque ullo impedimento, absque ullo alterius & alienę potestatis interventu.

Problemata de hâc libertate Ecclesiarum, ista nobis sumto. §. 2.

1. *Probl.* An jure divino positivo dicta libertas, siquidem politia adversetur, ab Ecclesiâ quà tali, aut ejus antecessoribus, armis acquirenda, aut conservanda, aut recuperanda? *Resp. Neg.* quia Ecclesia, aut ejus antecessores quà tales non habent jus gladii, nec vi directivæ potestatis ecclesiasticæ ipsis per legitimam vocationem demandatæ ipsorum est politica potestas, seu jurisdictio cum imperio, sive κράτος sive ξίφος. *Luc.* 22. 2. *Corinth.* 1. *v. ult.* & 10. *v.* 3. 1 *Petr.* 5. &c. Vide scriptores nostros de potestate temporali Papæ, inter alios *Joh. Episcopum Roffensem pro Barclayo c. Bellarminum: Molineum de potestate temporali Papæ: Lancelotum Andrews in Torturâ Torti; Thomam Mortonum in*

causâ regiâ c. Bellarminum; *Burbillum pro Torturâ Torti c. Becanum*; *eundem pro eâdem contra parallelum Eudæmono Joannis*; imprimis & *Jacobum regem magnæ Britanniæ in apologiâ pro juramento fidelitatis & in declaratione contra Orationem Perroni*; *Barclaium in Pietate, seu publicis pro regibus, Principibus & pro Gul. Barclaio parente vindiciis adversus Bellarminum*; *Rogerum Widringtonum* Theologum Pontificium contra *Bellarminum de jure principum*; *Gul. Barretum J.C. de Jure Regis, sive de absoluto & independente Principum imperio*: *M. J. Bedæum de la Gormandiere Advocatum Parisiensem, de Jure Regum contra Bellarminum aliosque Jesuitas*; cum decretis, censuris, actis, scriptis Sorbonnę & Sorbonnistarum, necnon supremæ curiæ Parisiensis, & variorum Advocatorum ac Jureconsultorum de eâdem materiâ, in præsenti non enumerandis. Quibus addenda Theologorum & Jureconsultorum scripta pro causâ Reipublicæ Venetæ contra Paulum V. Anno 7. & 8. edita: quorum Catalogum hic non texam. Istius commatis tractatuum tum veterum tum recentiorum partem aliquam edidit *Goldastus*, *in voluminibus Imperialibus*. Confer *part. 2. sel. disp. tit. de potestate temporali Papæ & an sedes Romana compatibilis sit cum politiis reformatis*.

11. *Probl.* An Episcopis quà talibus potestas coactiva competat quà defendant bonos, & puniant malos? *Resp. Aff. Jus Canonicum*, & ostendit hoc ipsorum quotidiana praxis: quam compendio indicatam vide in *Pauli Piasecii praxi episcopali*, & in *Lalii Zecchi libris de Republica Ecclesiastica*, & *Diaz praxi criminali canonica cum commentar. Lopez de Salzedo*, & *Zypæi juris Pontificii analyticâ enarratione*. Defendunt hanc potestatem Sorbonnici *per Nicol. le Maistre c. spongiam Loemelii* præscriptione tituli, *Instauratio antiqui Episcoporum principatus*, & *lib. 2. cap. 1. & 2.* ubi defendit ideam Pontificiæ majestatis fuisse in apostolis, & episcopos esse ecclesiarum dominos, atque apostolorum successores. Sed potestas ipsorum magis patebit, ex specialibus quibusdam actibus. Potest causas civiles & criminales terminare quæ mixti sunt fori, (prout quasdam causas criminales suo solius judicio vindicat, ex. gr. Magiæ, incestus, adulterii perjurii &c.), & consequenter punire tam Laicos quam Clericos mulctis pecuniariis, incarceratione, verberibus, exilio. *Piasecius part. 2. c. 4. art. 14. Zechus sect. de statu prælatorum c. 1. Diaz & Lopez* per totum. Omnes illos superavit *Henricus Ludovicus Castaneus, Pictaviensium Episcopus*, qui peculiari tractatu Gallico jus armorum episcopis vindicare studet. Confer nostram *Desper. causam Papat. lib. 2. sect. 2. c. 11. Joh. à Choquier Vicarius Episcopi Leodiensis* peculiari tract. tit. *Vindiciæ libertatis ecclesiasticæ* anno 1630. defendit, in Christo resedisse utramque potestatem & ecclesiasticam & sæcularem, eamque à Christo in Petrum ejusque successores derivatam,

vatam, & ad Papam in omnibus causis laicorum tum civilibus tum criminalibus provocari posse; adeo ut ecclesiastici possent etiam infligere pœnam sanguinis, sed per alios seculi ministros: Officialem Leodiensem tanquam delegatum Episcopi Leodiensis jus dicere in omnibus causis profanis inter personas profanas; & à sententiâ ipsius aliorumque judicum ecclesiasticorum non posse provocari ad cameram Spirensem, &c. *Johannes Filesacus* Theologus Sorbonicus parcius & verecundius (stylo & genio loci) potestatem episcoporum explicat in libro *de sacrâ Episcoporum autoritate.* Ab omni tamen temporali & coactivâ non abstinet, cum Episcopos facit censores (cum executione scil.) omnis idololatriæ & superstitionis Gentilium fol.21. & proprium judicem incestarum nuptiarum omniumque causarum matrimonialium fol.26.28. Et quod de crimine capitali Clericorum Episcopus prius cognoscit, quam judex sæcularis fol.29. &c. Sed nos contra statuimus nullam potestatem coactivam ecclesiæ quà tali, aut Episcopis, aut quibuscunque præfectis ecclesiasticis jure naturali, aut divino positivo, aut jure humano competere 1. *rat.* Quia exsertè repugnat juri divino *Luc.* 22.*v.*14. *coll. cum* 2 *Cor.*8.*v.*9. & *Math.* 8.*v.*20. 1 *Cor.*4.*v.*1. *coll. cum* 2 *Cor.*1.*v. ult.* 1 *Petr.*5.*v.*1. 2. 3. Vide & confer martyria, & persecutiones antiquorum Christianorum, qui quamvis potentia non deesset, ob defectum tamen potestatis ab armis omnique resistentiâ positivâ abstinuerunt. Nota est determinatio *Tertulliani in apologetico.* Et celebre illud dictum *Ambrosii: Coactus non resistam: arma nostra sunt preces & lacrymæ.* 2. *Rat.* Quia jure naturali & divino competit hæc potestas Magistratui *Rom* 13. Jam vero duæ illæ potestates sunt distinctæ, uti supra *lib.*1. ex professo probatum fuit: nec diffitentur Pontificii. Quod excipitur posse utramque in unâ personâ residere, id non probat ex vi potestatis ecclesiasticæ in unâ eâdemque personâ esse potestatem politicam, aut viceversa ex vi politicæ esse in eâdem personâ ecclesiasticam: quia una potestas ad alteram habet se per accidens, sicuti musica ad artem fabrilem aut medicam; quamvis utraque possit esse in eâdem personâ. An autem conducat, ut utraque potestas in unâ personâ resideat, sequenti problemate quæritur.

111. *Probl.* An conveniat utramque potestatem uni personæ committi, imprimis ecclesiasticis potestatem & munera politica ac militaria imponi, ad certiorem Ecclesiæ & Reipublicæ defensionem. *Resp.* 1. *Concl.* Jure divino positivo ecclesiasticis non competere illam potestatem, jam dictum est. 2. *Concl.* interveniente humano jure & applicatione communitatis politicæ aut Magistratuum, nullo in casu potestatem & munera politica aut militaria ab ecclesiasticâ personâ posse suscipi, determinare nolim.

Si

Si enim per successionem e. gr. potestas toparchæ, aut alia quęcunque bona regalia, in eam devolvantur, cur abjiceret magis quam alia quæcunque bona privata? Aut si in casu necessitatis ad evitandam periculosam Reipublicę concussionem, aut etiam præsens ejusdem metuendum exitium, per electionem communitatis (penes quam jus eligendi) aut per mandatum supremi Magistratus potestas politica, aut munus aliquot sive politicum (ut legati, consiliarii, consulis &c.), sive militare, ut præfecti, centurionis &c. ipsi imponatur; quomodo cum Reipublicæ (ad cujus conservationem tanquam bonus civis tenetur) jacturâ se subducere posset? Exempla antiqua & nova nolim peremtoriè condemnare, non magis quam moderamen inculpatæ tutelæ contra aggressorem, aut defensionem patriæ contra subitam invasionem; quam jura divina & humana non tantum concedunt, sed etiam imperant, tam ecclesiasticis, quam aliis quibuscunque personis. 3. *Concl.* Ut tamen extra tales aut similes casus citra necessitatem hoc fiat, probare non possumus. 1. *Quia* nemo militans implicatur hujus vitæ negotiis 1 *Cor.* 9. Et onera ecclesiastici ministerii plus quam totum hominem requirunt. *Quis adhuc idoneus?* 2 Corinth. 2. 16. 2. *Quia* constans praxis Christi, apostolorum, primitivæ ecclesiæ, & tot decreta Conciliorum, tot dicta patrum analogicè huc applicanda, longè aliter suadent. *Joh.* 6. 15. *Luc.* 12. 14. *Matth.* 26. 52. Nec invenies florente jam re Christiana post *Constantinum M.* Chrysostomos, Basilios, Nyssenos, Cyrillos, Nazianzenos, Ambrosios, Augustinos, Hilarios, Prosperos, Fulgentios, similesque Episcopos præfecturis maris, classium, legionum, provinciarum, urbium, dicasterii, ærarii, cancellariæ, consilii, aliisque aulicis, politicis, juridicis, militaribus muneribus onustos fuisse: ut hodie in Papatu fieri videmus. 3. *Quia*, compertum est τὸ ἔργον sacrum, per episagma illud sæculare plerumque fieri πάρεργον; & inde oriri non residentias, vicariatus & substitutiones &c. contra ecclesiastici ministerii naturam & institutionem. 4. *Quia* hâc viâ typhus sæculi in ecclesiam, & cœtum prophetarum facillimè introducitur, & paulatim transformatur regnum Christi in regnum de hoc mundo, pereunte religione ac pietate, juxta illud: *religio peperit divitias, & filia devoravit matrem.* 5. *Quia* admodum incommodè & difficulter unus idemque homo modo potestate suâ & majestate tremendus, modò paternâ ac fraternâ humilitate & συγκαταβάσει venerabilis circa eosdem homines versari, & ab iisdem analogicè ac convenienter utrique potestati recipi potest; sic ut una alterius luminibus in animis hominum non pręstruat. *Non bene conveniunt nec in unâ sede morantur Majestas & amor.* 6. *Quia* admodum hoc præjudicat, viris sæcularibus ad talem potestatem, & ad talia munera natis, factis, educatis, destinatis, idoneis,

idoneis, siquidem videant ecclesiasticis ea otiosè imponi, aut ecclesiasticos sibi præferri, aut eos ambitu prævalere. 7. *Quia* hâc ratione irritantur viri sæculares, præsertim filii magnatum & nobilium, ut cogitent aut de vindictâ de ecclesiis & ecclesiasticis quocunque modo sumendâ; aut per repræsalia quasi vicissim de inhiando muneribus ecclesiasticis, iisque ad regalia & pinguia h. e. familiâ & statu suo condigna sacerdotia evehendis, in quibus prædominans elementum sit mundus; & sic per fas per nefas occupandis, rapiendis, & theologorum ordini præripiendis; & consequenter de ecclesiis & politiis conturbandis, si non subvertendis. Docuit hoc tristis experientia in Papatu, & refert historia. *Consectar.* 1. Hinc considerandum damus, an satis prudenter à *Carolo Magno*, aliisque Principibus, jus & potestas territorii, & consequenter armorum ordinaria ac in perpetuum successura Episcopis, Abbatibus, &c. olim concessa fuerit: ut scil. tanto melius ecclesias, quas inter Gentiles colligebant, tueri & à contemtu, vexatione, & persecutione vindicare possent. *Consectar.* 2. Hinc etiam sequitur, armatam ecclesiæ militiam, seu milites aut equites sacros & ecclesiæ, qui ab ecclesiâ quà tali aut Papâ constituantur & dependeant, plane abludere à potestate & politiâ ecclesiasticâ. De his equitum ordinibus agimus *part.* 2. *lib.* 4. *Consectar.* 3. Inconsultum esse consilium Jesuitæ *Marianæ lib.* 1. *de Rege & Regis institutione c.* 10. de politico regimine, præfecturis, muneribus in togâ in sago, deque oppidis, & arcibus Episcoporum ordini committendis, aut relinquendis: *Vellem*, inquit inter alia, *potius non tantum quæ à majoribus data sunt, Episcopis non auferri, sed etiam firmissimas arces eorum in fidem tradi: ut quasi injectis compedibus pravitas & impietas, atque quæ se locis omnibus ostendit, novandi libido ne se commoveat, constricta teneatur*, &c. Confer quę supra *lib.* 3. *tract.* 4. de hâc quęst. attigimus.

IV. *Probl.* Quid igitur ecclesiis libertatis ergo faciendum; siquidem politica potestas aut jus armorum nec directè, nec indirectè ipsis competat. *Resp.* 1. *Concl.* Apud Deum precibus & apud supremos Magistratus politicos petitionibus instandum, donec libertas & protectio contra plebis furorem, aut inferiorum Magistratuum persecutionem ipsis obtingat. Vide exemplum Pauli *Actor.* 25. ad Cæsarem provocantis, & antiquorum Christianorum ad eosdem confugientium in *Apologiis Justini*, *Athenagoræ*, &c. Quod imitati in Germaniâ Protestantes, nostri majores in Belgio, Reformati in Galliâ. 2. *Concl.* Quod si ab his nihil impetrare possunt, haut gravatè accipienda & admittenda est inferiorum aut subalternorum Magistratuum, legibus fundamentalibus Principatus armatorum, primum intercessio, deinde & inculpata ac necessaria tutela, contra per-

 secu-

secutionem Principis, aut Magistratus supremi: siquidem ea divinitus se offerat & obtingere possit: uti factum à nostris in Galliâ sub regibus *Henrico* 2. *Francisco* 2. *Carolo* 9. *Henrico* 3. & à Protestantibus in Germaniâ tempore belli Smalcaldici, etiam ab Ecclesiis Belgicis usque ad annum 1581., quo supremo Belgarum principi *Philippo* II. omnis potestas abrogata est. Posse autem ab ejusmodi Magistratibus in tali necessitatis casu intercessionem non tantum, sed & defensionem, exspectari, & admitti, si offeratur; insuper positis ponendis suppliciter peti, & rectè hoc factum ab afflictis ecclesiis nostris, ex eo constat, Quod illi Magistratus ex vi potestatis suæ, & muneris sibi commissi, secundum leges positivas fundamentales principatus (ubi scil. tales sunt: Si quæ politiæ talibus carent, an & quid ibi faciendum, disquirant, quorum interest.) talem defensionem ac protectionem suscipere ac præstare debent. Vide hoc probatum accommodatè ad statum & factum Germaniæ, Galliæ, Belgii in *tract. Magdeburgensium de jure Magistratus in subditos* olim sine nomine autorum edito; & à *Frederico Hortledero in discursibus pro defensione patriæ libertatis & pacis publicæ, cum primis religiosæ contra oppressiones & machinationes, etiam superiorum*: quos *Goldastus politicis Imperialibus* inseruit; etiam in *Politica Althusii cap.* 18. & 38. Denique compluribus aliis scriptoribus Politicis & Jureconsultis, qui hoc nostro & superiori sęculo in Europæ scholis Reformatis, Protestantibus, Pontificiis docuerunt: quorum, ut & Theologorum reformatorum numerum aliquem apud *Hortlederum* & *Althusium* videbis. Non est hujus loci rationum & autoritatum indicium facere. Suffecerit junioribus cursum studii theologici ingressis inter Theologos indicasse *synopf. Leidensem disp.* 50. §. 19. *Pareum ad Rom.* 13. quem postea filius ipsius *Joh. Philippus Pareus* peculiari tractatu defendit; & inter scripta politica, *decretum Ordinum fœderatorum Belgii*, quo *Philippo* Imperium abrogant; *Apologiam Principis Arausionensis Wilhelmi* I.; *Franciscum Franck in vindiciis pro libertate Ordinum Belgii c. Franciscum Verhaer*. 3. *Concl.* si nullibi defensionis occasio se offerat, nihil restat quam ut fideles & oves & ministri positis ponendis tempestivè inde fugiant, & ubicunque terrarum poterunt auream libertatem quærant.

v. *Probl.* An nummis, seu muneribus à manu, aut à linguâ, aut ab obsequio libertatem è manu Magistratuum sive superiorum, sive inferiorum, sive utrorumque (siquidem aliter obtineri non possit) redimere liceat? *Resp. Aff.* Si enim fideli incidenti in latrones aut pyratas, vexam & vitam ab iis, & si ab hostibus capto libertatem numerato lutro redimere licet, quidni ecclesiæ alicui suam libertatem ecclesiasticam? Nec obstat quod apud *Cyprianum epist.* 31. & *epist.* 52. *p.* 98. edit. Pamelii (cujus notas vide) culpentur

tur & libellaticis aliquo modo affines seu libello maculati dicantur, qui præfectis confitebantur per se aut per alios se esse Christianos, sibique non licere sacrificare, sed dare præmium, ne quod non licet facerent. Illi enim præfecto seu judici permittebant in sui excusationem apud Imperatorem & palam negare, quod essent Christiani. Quia ergo patiebantur nomen suum libello seu albo apostatarum inseri, nec palam recitationi illi reclamabant (uti constantes Christiani in simili casu apud *Eusebium lib. 8. cap. 2. & Cyprianum epist. 19.*) prævaricante silentio culpæ affines fiebant: quippe *libello maculati*, & *conscientiam polluti*, quamvis *manus* eorum *pura esset*, ut *Epist. 52.* loquitur *Cyprianus*. De iisdem infra *part. 2. lib. 1. tract. 1. tit. de martyribus* rursum aliâ occasione quærendum erit.

VI. *Probl.* An libertates, Ecclesiæ Gallicanæ, sint verè & propriè dictę libertates ecclesiasticæ. *Resp.* Summa libertatum istarum peti posset ex *Capitularibus Caroli M.*, *Ludovici*, *Caroli Calvi*, imprimis decretis quibusdam *Concilii Basiliensis* (quæ idcirco *decreta Basiliensia*, *& Bituricensia dicuntur*) in formam *sanctionis pragmaticæ* (ita dictæ) contractis, & sub nomine Regis Galliarum Caroli Septimi publicatis anno 1438. quam etiamnum contra Papam, & Curiam Romanam tuetur suprema curia Parisiensis, & in quam jurare coguntur omnes Theologi Sorbonici. In dictam sanctionem prolixè commentatus est *Cosmas Guymier JC.* cui justum repertorium subjecit *Petrus Cambafort JC.* Opus hoc denuo editum est. Parisiis 1503. ex typographeio *Philippi Pigouchee* in 8. Prætendit illas *Lud. Servinus in Vindiciis suis.* Nuper quis in Galliâ duo volumina libertatibus Ecclesiæ Gallicanę implevit: sed quorum distractio ad querelas Nuntii Papalis prohibita fuit: Hinc occasionem arripuit quis suppresso nomine in libertates Ecclesiæ Gallicanæ detonandi. Hunc excepit *Petrus de Marcâ* ordin. sacri consistorii consiliarius & in supremo Senatu Navarræ præses, Tractatu, cui tit. *Concordia sacerdotii & imperii, seu de libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ*: ubi tamen nonnulla incrustat, accommodatè ad tempora, & res, ac statum hujus sæculi. Quod ad dictas libertates *Sanctione pragmaticâ* contentas, maximam partem circa ordinationem & executionem hierarchiæ & agendorum Papisticorum ut & libertatum ac causarum sæcularium, occupantur e. gr. de ærario regis, juribus coronæ, & juribus patronorum immunitis; de absolutâ subjectione ad concilia (quę ita vocant) generalia; de Electionibus Episcoporum per cathedralia monasteria collegiata; de collationibus beneficiorum; de numero & qualitate Cardinalium; de moderato salario scriptorum curiæ Romanæ; de officiis divinis in choro, & de horis canonicis dicendis extra chorum, deque missarum celebratione, &c. Quamvis diffiteri nolimus, intercurrere nonnulla non improbanda, ad reformatio-

 nem

nem morum in populo & clero, & ad inhibitionem potestatis Papalis in ecclesiasticis & sæcularibus spectantia: qualia e. gr. de non residentiis; reservationibus; exspectationibus; pluralitatibus beneficiorum; indignorum ad ea promotionibus; litium super iis multiplicationibus; Officiorum ecclesiasticorum diuturnis vacationibus; de causis ecclesiasticis (nonnullis exceptis) in Galliâ terminandis, non Romæ; de simoniâ; de annatis; de clericis concubinariis, &c. Hæc ex *Sanctione pragmaticâ* speciminis causâ excerpsi. Plura addi possent ex *Petro de Marcâ*, & *Bochelli decretis Ecclesiæ Gallicanæ*: sed quia nihil aut parum ad genuinam libertatem Ecclesiæ faciunt, consultò prætereo.

VII. *Probl.* An nostræ Ecclesiæ libertatem & reformationem religionis & Ecclesiæ armis acquisiverint, promoverint, tutatæ sint, contra Reges, Principes, Magistratus; & consequenter quæcunque rerum Politicarum, & regnorum, Principum, politiarum in formâ regiminis, &c. mutatio hâc occasione inciderit, nostræ religioni & Ecclesiæ Reformatæ, quà tali, quippe ex professo & peculiari quodam genio suo talia agenti, imputari possit, aut debeat? *Resp. Neg.* contra calumnias quas nostris hic struit *Grotius* in scriptis contra *Rivetum*; & ante eum ex Pontificiis non pauci, inter alios autor anonymus libelli tit. *Secreta secretorum Calvino-Turcica*, & alter anonymus libelli tit. *Veridicus Belgicus* in 8. Hujus autorem annis aliquot post detexit *Phil. Alegambe in Bibliothecâ* scriptorum societatis Jesu anno 1643. *pag.* 447. 450. *Carolum Scribani*; qui idem eundem libellum paulo ante ediderat belgicè in 4. tit. *Apocalypsis Hollandica.* Cui refutatio opposita est à *Quesnoy JC. Secretis Calvino-Turcicis* opposita sunt *Secreta Turco-Papistica*, autore *Justino Justino-politano*: quod scriptum in illo genere eruditissimè & prudentissimè concinnatum, omnibus Germaniæ salutem amantibus, lectu utilissimum est. *Cardinalis Perronus* in oratione quâdam purgaturus non purgaturus Papisticam doctrinam à seditionibus, & paricidiis, nostræ doctrinæ & ecclesiæ tale quid affricare tentabat: sed admodum infeliciter. Dictam orationem sereniss. & potentiss. Rex magnæ Britanniæ *Jacobus* peculiari scripto evulgato refutavit. Non dicam jam de multis aliis libellis, quibus tristes in Anglia motus, conflictus, & mutationes imprimis ab anno 1648. & deinceps presbyterialibus, h.e. γνησίως & in doctrinâ & in disciplinâ reformatis ecclesiis crudeli calumniâ imponuntur. Retunditur autem istis rationibus 1. *Quia*, non est communis doctrina Ecclesiastica Reformatorum; ne quidem communis, aut probatæ alicujus aut celebris scholæ, particularis; nec synodi alicujus ecclesiasticæ, quæ statuerit potestatem & jus gladii, atque adeo mutandi leges, regimen, statum Reipublicæ, & in eum finem belli suscipiendi sive offensivi, sive defensivi, sive con-

tra superiores, sive contra inferiores, sive contra collaterales, Ecclesiis nostris aut Ecclesiasticis, jure divino, aut naturali, aut gentium competere. Provocamus omnes adversarios, ut probent hanc doctrinam esse doctrinam reformatam, aut Protestanticam, aut Genevensem, Puritanicam, Presbyterialem (quibus nominibus eam subinde indigitant): sicuti nos probare parati sumus hanc esse doctrinam Papisticam, Vide indicia, quæ fecimus 3. *part. sel. dispp. tit. de Sede Romanâ incompatibili cum politiis reformatis.* 2. *Quia*, ne quidem praxi aut exemplo suo ostenderunt Ecclesiæ Reformatæ, hunc esse sensum suum: Immeritò ergo hoc ipsis imputatur. Sed dices, objici posset. 1. *Object.* Doceri passim à reformatis Theologis, licitam esse resistentiam positivam & armatam, quâ Regi aut Principi resistitur: ergo, &c. *Resp.* 1. Doceri hoc passim à scriptoribus Politicis quà talibus & reipsà praxi atque exemplo suo hoc præstitisse omnes nationes in Europâ: ne quid de aliis dicam. Non esse ergo hoc peculiariter proprio quasi genio Ecclesiæ, doctrinæ, & Theologorum reformatorum tribuendum. 2. Non doceri hoc ab omnibus Theologis reformatis, quamvis fateamur à quamplurimis hoc doceri. 3. Non docent Theologi reformati, resistentiam talem ecclesiæ aut ecclesiasticis esse licitam; sed Magistratibus, quibus hoc positis ponendis jure competit; sive secundum fundamentales leges principatus, sive secundum legem naturalem & rationes necessitatis in eâ fundatas, sive secundum utrasque. 11. *Object.* Docent tamen aliqui, etiam populo competere potestatem resistendi in casu necessitatis. *Resp.* 1. Dato hoc ita esse; quo jure opinio paucorum, toti Ecclesiæ & professioni Reformatorum imputabitur? quasi scil. politiæ universali, aut Nationali, aut Provinciali imputari deberet opinio unius atque alterius ex civibus. 2. Nondum vidimus adducta verba Theologorum sic opinantium. Nam, qui subinde à malevolis indicantur *Buchananus de jure regni*, & anonymus autor Antimachiavellicus *tit. Vindiciarum contra tyrannos* autore *Stephano Junio Bruto* (quem ex *Tronchini* orat. funebri in obitum *Simonis Goulartii* nunc discimus esse *Hub. Languetum*) *Hotoman. in Franco-Galliâ*, non fuerunt professione Theologi; sed Politici aut Jureconsulti. Ante paucos annos nescio quis Amstelodami nomen *Bezæ* Vindiciis *Steph. Junii Bruti* præscripserat: sed nos peculiari diatribâ commentum illud diluimus. 3. Nec tamen illi autores dicunt plebi, nedum cuivis aut quibusvis è plebe promiscuè hoc competere, sed corpori totius populi secundum materiam & formam suam aut in se considerato, aut in justo repræsentamine suo, idque juxta jura, aut privilegia, aut leges regiminis fundamentales. 4. Quidquid dixerint autores aliqui de populo; nemo tamen vel per somnium cogitavit de tali potestate populo aliter ac politicè considerato vindicandâ. Quod

enim homines populum illum constituentes pariter sunt Christiani, & tanquam membra Ecclesiæ ecclesiasticum corpus constituunt, hoc totum est per accidens, & facit prędicationes per accidens, quales illæ, hic est faber & est Musicus, ergo Musicus ædificat domum. Ergone quà Musicus aut per Musicam ædificat? Minimè. 5. Nec soli illi autores tale quid dicunt; sed hæc est sententia Pontificiis apud *Bellarmin.* & *Zuarez in 3. part. sel. dispp. tit. de sede Romanâ*, &c. *cit.* frequentata: Quod scil. populus in casu necessitatis possit resumere potestatem, quam in principem transtulerat.

III. *Object.* Reformati tamen ipso facto satis ostenderunt, hunc esse doctrinæ suę genium: e.gr. in Galliâ, ubi contra Reges *Henricum 2. Carolum 9. Henricum 3.* arma sumserunt; & in Belgio, ubi Principi Belgarum *Philippo* II. non tantum restiterunt, sed & principatum abstulerunt anno 1581. *Resp.* 1. Nondum probatum est fuisse omnes illos reformatos. Saltem in Belgio contrarium constare, quod ad prima belli initia alibi ostensum est. Nec etiam eos fuisse ecclesiam reformatam Belgii aut in se, aut in suo repræsentamine, synodis scil. classibus, &c. consideratam. 3. Multò minus, eos arma sumsisse, specialiter in Belgio, liberam Rempublicam constituisse, quà ecclesiam, aut quà membra Reformatæ Ecclesiæ, ac non potius quà politiam, & quà Præfectos, Proceres, Ordines, Magistratus, penes quos in illâ politiâ erat publica potestas. 4. Nedum ut ex proprio genio, & peculiaribus axiomatis reformatæ religionis, doctrinæ, Ecclesiæ, tale quid fecissent: ac non potius, ex genio populi Belgici libertatis semper studiosi, & secundum axiomata fundamentalia, jura, privilegia sua propria; ad quæ accedebant jura communia naturæ & Gentium. Uti vel inde etiam constare potest, quod toties inferiores titulo & potestate Principum, Statuum, Parlamentorum, Ordinum, civitatum, Episcoporum, Baronum & Nobilium, &c. in Imperio, Bohemiâ, Anglia, Scotia, Gallia, Italia, Dania, Suecia, Helvetia, Belgio, &c. ante tempora Reformationis, superioribus suis Regibus & Principibus restiterint. Catalogum bellorum civilium quæ dominante Papatu in occidente jam inde post annum 1000 gesta sunt, hic non texam? Inspiciat modo, cui non vacat historicos nationum consulere, *Calvisii*, aut *Bucholceri*, aut *Carionis*, aut alterius alicujus chronicon. Quid dicam de Helvetiis in libertatem se vindicantibus, aliisque nationibus dominos ac Principes suos mutantibus? Post inchoatam pertendentem (ita appellare liceat distinctionis causâ) in Occidente reformationem anno 1517. in Imperio gestum est bellum Smalcaldicum, & illi succedens *Mauritii Saxonis*, adhæc *Alberti Brandeburgici*; restitit urbs Brunswicensis duci suo; Dania ejecit *Christiernum*, & Suecia *Sigismundum*; post motus ortos in Bohemia anno 1618. Principes aliqui & urbes in Imperio in fœ-

dus

dus defensivum coïerunt; anno 1632. præeunte Electore Saxoniæ denuo contra Imperatorem *Ferdinandum* II. arma sumunt: quin & cum rege Sueciæ manus jungunt; Sueci jam inde subditis Imperii in Imperatorem pugnantibus auxiliati sunt, quod ante eos tentaverat Rex Daniæ *Christianus* IV. Sed quis sanus & sobrius hæc bella adscribat genio & ἰδιοσυγκρασίᾳ religionis reformatæ, aut præcisitatis Puritanicæ, aut regiminis presbyterialis? In Gallia Ligistæ pugnârunt in *Henricum* III. & IV. Hiberni in Reginam *Elizabetham* auxiliantibus Papâ & Hispano; Lusitania & Catalaunia defecerunt à *Philippo* IV. Nuper urbs Leodiensis armis contra Electum Episcopum se tueri conabatur. Initia belli conspecta sunt in regno Neapolitano. Quid dicam de Principibus quibusdam & Parlamentis in Galliâ a. 1650? de molitionibus quorundam & conspirationibus adversus Reges Hispaniæ & Lusitaniæ? Num omnes illi fuerunt Reformati, an potius Pontificii? Cujus religionis sunt Cosacki in Poloniâ, qui etiam hodie duce Chimelinski Regi suo resistunt, & quidem pro libertate religionis Græcæ, uti profitentur? 5. Pontificiis talia exprobrantibus reponimus, ex naturâ, proprietatibus, perpetuâ doctrinâ & praxi Romanæ sedis seu Papatus, omnem perfidiam, proditionem, seditiones, rebelliones, conspirationes, injusta bella tùm erga superiores, tum erga collaterales, per se scaturire. Retorsionis hujus probationem indicamus in 3. *part. sel. dispp. tit. de Sede Romanâ incompatibili*, &c. Lutheranis quibusdam Theologis hanc retorsionem minimè aptamus; sed tantum occinimus versiculum illum, *Parcius ista viris tamen objicienda memento.* Intueantur exempla suorum modo allegata; & judicent, quâ æquitate Theologi nonnulli inter ipsos, reformatis in Galliâ & Belgio laborantibus antehac insultârint. IV. *Object.* Ad exortum Reformatæ religionis, ilico bella, seditiones, politiarum mutationes, rerum omnium perturbationes, erga Reges & Principes insurrectiones, &c. invaluerunt: ergo hoc tanquam religionis reformationi & innovationi proprium, imputandum. *Resp.* 1. Ad antecedens idem respondeo quod *Augustinus lib. 1. de civitate Dei* Gentilibus simile quid religioni Christianæ imputantibus: orbem Europæum his malis immo & majoribus & pluribus, dominante Papatu, infestum fuisse. 2. Quidquid istorum evenerit, hoc totum esse per accidens, ratione Reformatæ religionis & Ecclesiæ: per se autem promanare ex doctrinâ & praxi irreformabilis Papæ & cleri Papalis; illis igitur imputandum, non reformatis. Vide commentatores Pontificios ad Matth. 10. v. 34. *Ne arbitremini, quod veni mittere pacem*, &c. & dicta eorum analogicè applica ad præsens hoc negotium.

VIII. *Probl.* An rectè allegentur contra armatam religionis & Ecclesiæ defensionem, exempla Christi, Apostolorum, primitivæ Ecclesiæ tempore per-

persecutionis in Imperio Romano; quæ tantum passæ sunt, & sanguinem suum fundendo fidem propagârunt, nec voluerunt resistere, quamvis subinde vires non defuissent. *Resp.* 1. contra privatos quosque cives fidem Christianam profitentes, & contra cœtus ecclesiasticos autoritate publicâ destitutos, *Aff.* Sed contra fideles illos in communione Ecclesiæ Reformatæ constitutos, qui potestate civili & publicâ instructi sunt, *Neg.* His enim quà talibus suo modo etiam conveniunt illa Rom. 13. v. 4. *gladium non gerit frustra*, &c.

IX. *Problem.* Quid censendum de patientiâ legionis Thebeæ, quæ cum potuisset resistere pro virili & non inulta mori, mactari tamen se passa est propter fidei Christianæ professionem: uti referunt Beda, Usuardus, Ado in martyrologiis. *Resp.* Non video cur in virtute poni non debeat ipsorum patientia: eo quod publicę potestati militantes ac vi & lege vocationis suæ inservientes, & consequenter merè privati existentes nullâ potestate publicâ sive supremâ sive subalternâ, nullo justo titulo resistere potuissent; ideoque secundum Christi doctrinam & exemplum, debuerint continere gladium & agnoscere potestatem cœlitus datam, quamvis abutentem, *Matth. 26. v. 52.* cum *Johann. 18. v. 36.* & *cap. 19. v. 11. coll. 1 Petr. 2. v. 18.* Et hæc fuit Theologia practica & praxis nostrorum in Belgio, Galliâ, Angliâ, Scotiâ, &c. & ubivis terrarum; quamdiu non exurgunt vindices civili & publicâ potestate armati, quorum sub umbrâ & titulo ad legitimam defensionem contra persecutores & tyrannos se comparare queant.

X. *Probl.* An privati fideles aut cœtus fidelium, Principibus, aut Proceribus, aut Magistratibus, aut civilibus communitatibus ac societatibus, potestate aliquâ munitis ex jure naturæ, gentium, civili, & insuper ex pacto aut conventione illius Reipublicæ speciali, defensionem oppressorum & vindicias libertatis suscipientibus; talem defensionem admittere, eâque frui, aut etiam militiæ illi defensivæ nomen dare possint? *Resp.* Nullam video rationem, cur hoc negandum sit.

XI. *Probl.* An si Rex; Princeps, Magistratus, &c. conventionem inierit, de defendendâ religione Reformatâ, aut libertate religionis: Ecclesia illa, cui fidem & pacta non servat, armis jus suum petere ac tueri possit? *Resp.* De membris Ecclesiæ istius, pariter proceribus aut pręfectis in politiâ, & aliquo justo titulo, secundum leges, potestate publicâ instructis, quà talibus non ausim omni in casu hoc negare: Sed de merè privatis civibus, aut cœtibus ecclesiasticis, synodis, &c. omni potestate publicâ & juridiciali cum imperio seu coactivâ destitutis, non ausim ullo in casu affirmare: Ecclesię ergo quà tali nihil tali in casu agendum restat, quam ut jure experiatur si potest, apud judices ex more & lege patriæ, & de pacti ac con-

conventionis violatione quærelam instituat: sin minus, aut patienter ferat, aut maturè fugiat.

XII. *Problem.* An licitum sit fidelibus aut cœtibus ecclesiasticis, apud exteros Principes & Respublicas religionis ejusdem consortes, aut illi faventes, saltem minus infestas, intercessionem & defensionem quærere; immo & manus cum illis jungere, ac confœderationem bellicam inire? *Resp.* I. *Concl.* De intercessione petendâ nullum dubium: & docuit hoc praxis nostrorum in Galliâ & Belgio: Quorum illi Principum quorundam Protestantium in Germaniâ; isti Imperatoris *Maximiliani* 2. & Electorum ac Principum Imperii intercessionem petierunt. Exstat *Oratio Philippi Marnixii Toparchæ Sanct-Aldegondii*, quam a. 1578. in comitiis imperii habuit: sed missus ab Archiduce Mathiâ & Ordd. Belgii. Debet tamen cautè fieri ne furorem hostium exasperemus. 2. *Concl.* Quod ad armatam defensionem, privati fideles, & ecclesiastici cœtus, quâ tales non poterunt esse nisi spectatores, nec se huic bello immiscere, aut arma in Principem aut Magistratum suum capere & cum armis defensorum conjungere. Aliter tamen statuendum est, de Principibus, proceribus, Magistratibus, illius patientis Ecclesiæ membris, & omnibus aliis, qui quà subditi & cives sub umbrâ hujus publicę potestatis & legitimę defensionis arma capiunt. Et hoc docent exempla nostrorum in Germaniâ, cum rege Sueciæ Gustavo se jungentium. 3. *Concl.* De confœderatione cum extraneis defensoribus, contra Principem aut Magistratum proprium, sub eâdem distinctione determinandum.

XIII. *Problem.* An non ab Ecclesiâ Gallicanâ, aut bonâ ejus parte defensio suscepta fuit cum Rohanio duce & Rupellensibus, aliisque proceribus illorum partes sectantibus anno 1626. *Resp.* Quidquid hic ultrò citroque disputaretur, an prudenter & tempestivè satis illo tempore & rerum statu tanti momenti negotium tunc susceptum fuerit; non potest saltem hic odiosè inferri, Ecclesias reformatas quà tales restitisse Regi suo & jus armorum ac potestatem politicam sibi usurpasse; non magis quam ecclesiis reformatis in Belgio prima belli initia attribuenda sunt, quæ à publicâ potestate procerum & nobilium confœderatorum; aut à præfecti. & gubernatoribus Provinciarum (inter quos potestate & potentiâ excellebat *Wilhelmus I. Princeps Arausoniensis*); aut à Magistratibus in quibusdam civitatibus Valencenâ, Flissingâ, Enckhusâ, &c. suscepta & gesta sunt. Adeo ut sepositâ disceptatione de causâ defensionis Rupellensis, deque ejus justo temperamento, ordine, modo, adhæc de confœderatione cum extraneis, aut de adscitis & admissis extraneorum auxiliis, &c., ultima potestatis analysis, in publicam seu politicam autoritatem Senatus Rupellensis & ducis Rohanii cum reliquis confœderatis facienda sit. An au-

tem illi poteſtatem hanc indebitè contra jura regni & contra juramentum fidelitatis uſurpârint, aut præſenti cauſæ malè adhibuerint, cum politicis illis in hypotheſi diſceptandum eſt, non cum eccleſiis reformatis Galliæ. Adeò ut à nonnullis ſatis imperitè nonnunquam, ne dicam iniquè, in Eccleſias Gallicas ſi non omnes, ſaltem aliquas tunc patientes hoc nomine incurri videatur. Sed objiciat quis 1. *Object.* In cœtu quodam reformatorum ex deputatis politicis & eccleſiaſticis conflato, defenſio decreta: uti conſtat ex declaratione nomine cœtus illius tunc editâ. *Reſp.* 1. Sepoſitâ quæſtione, an juſtum aut prudens fuerit hoc decretum, & an libertate ac poteſtate ſuâ abuſus ſit; dicimus cœtum illum non fuiſſe propriè eccleſiaſticum, ſive in ſe, ſive per repreſentationem: quippe qui à conventibus ſynodornm Nationalium & provincialium (in quibus totalia & partialia repræſentamina eccleſiæ Gallicanæ quærenda) planè diſtinctus eſſet. 2. Nec fuiſſe talis cœtus convocationem & conſtitutionem eccleſiaſticam. 3. Nec tamen novæ & inſolentis alicujus uſurpationis; ſed ex indulto Regum, & moris recepti. 2. *Object.* Miniſtri bellis inteſtinis in Galliâ non tantum, ſed & in Germaniâ, Belgio, &c. pro defenſione religionis reformatæ ſuſceptis, ſe immiſcuerunt; aut conſilia Theologica in caſu conſcientiæ ſuppeditando, aut in caſtris & alibi inter bellatores in verbo & precibus laborando, aut alioquin partes defenſorum ſequendo: ergo videntur ejuſmodi bella contra ſuperiores ipſis imputanda, & conſequenter religioni atque eccleſiæ reformatæ, cujus antiſtites ſunt. *Reſp.* 1. *Ex* caſibus conſcientiæ determinatis, præcipuè cum à Magiſtratibus ſuis, aut Rebuſpublicis rogantur, nullo modo ſequitur jus armorum aut poteſtatem politicam à miniſtris uſurpatam: cum enim ſpiritualibus armis utuntur, & conſcientias ex verbo Dei informant, non ſunt ἀλλοτριοεπίσκοποι, ſed in proprio verſantur munere, *Malach.* 2. 7. 1. *Corinth.* 4. *verſ.* 1. 2. 2. *Nec ſequitur*, ex miniſterii exercitio in caſtris aut præſidiis, aut inter armatos cives. Dato enim illegitimè bellum aut defenſionem illam ſuſcipi: an ideo miniſter à curâ ovium ſuarum, à verbi prædicatione, à precum officio, à ſacramentorum adminiſtratione ilico abſolutus eſt? Quibus ſcripturis, quibus rationibus, quâ praxi antiquæ eccleſiæ, quibus decretis Conciliorum, immo & Papalibus hoc evincitur? Alienum hic eſt, quod alibi tangimus (*in diſp. de Clavibus*, &c.) de ceſſatione ſacrorum tempore interdicti. 3. *Neque* etiam ſequitur, ex eo quod miniſtri partibus iſtorum defenſorum & animo, & ore & opere adhæſerint: hoc enim fecerunt, non ut uſurpatores poteſtatis publicæ, ſed ut religioſi obſervatores ejuſdem, quippe privati ſubditi & miniſtri Principum aut Magiſtratuum ſuorum, quorum ductui & autoritati parebant, quin etiam juſſi pro parte ſuâ tanquam boni cives ſubſerviebant, quouſque ſcil.

cum

cum Deo & bonâ conſcientiâ hanc parendi gloriam non pugnare credebant. 4. *Adde*, quod dato alicubi miniſtrum quem, aut miniſtros quos, malè Principibus aut Magiſtratibus ſuis conſuluiſſe, aut malè atque infeliciter conſiliis Politicorum conſenſiſſe & ſe miſcuiſſe, aut etiam in tantâ rerum confuſione ea turbaſſe, ut ab ἀλλοτριοεπισκοπῆς, perfidiæ, rebellionis, ſeditionis, &c. criminibus plane excuſari nequeant: inde tamen non ſequitur, toti ordini miniſtrorum reformatorum, nedum communi cauſæ & univerſæ eccleſiæ reformatæ, talia juſtè imponenda eſſe. Quod ſi enim tam iniquæ conſequentiæ locus detur, (uti improbi quidam miniſtrorum & religionis oſores velle videntur), quis ordo hominum ut ut honoratiſſimus poſthâc ab infamiâ immunis erit? Status ſeu ordines quarundam provinciarum in Belgio, nec non præfecti aliquot provinciarum, diſtrictuum, civitatum, etiam primarii nobiles & toparchę complures ab unione aut fœdere perfidè defecerunt: præterea non pauci ex illis, uti etiam ex ſenatoribus, Syndicis, Jureconſultis, militum præfectis, publici proditores, & transfugę facti ſunt. Quid ergo? an univerſo ordini hęc omnia tanquam quarto modo propria in perpetuum adſcribenda & exprobranda? Non puto ipſam calumniam eò impudentię proceſſuram. 5. *Denique*, excutiantur omnia archiva politica, omnia pragmaticorum ſcrinia, omnia hiſtoriarum monumenta, omnes ſatyricorum & libelliſtarum quiſquiliæ, omnes Pontificiorum & Anti-reformatorum cloacæ; nunquam efficies, ut bella Regum, Principum, Rerumpublicarum, populorum, pro libertate politicâ, aut pro libertate religionis, aut pro utrâque, ſuperiori & hoc pręſenti ſęculo ſive debitè ſive indebitè ſuſcepta aut geſta, ἰδιοσυγκρασίᾳ & proprio genio (utor phraſi adverſariorum) reformatæ religionis & eccleſiæ aliquâ cum ſpecie attribui debeant; ac non potius ſuis propriis quæque autoribus; quibus apologia facti ſui incumbit, ſiquidem illud maculâ ſeditionis, aut rebellionis, aut tyrannidis uſurpantis, aut tyrannidis abutentis conſpergi contingat. 3. *Object.* Quæcunque bella occaſione religionis reformatæ, ſaltem quę pro defenſione ejus ſuſcepta ſunt, ea omnia cum conſequentibus, Eccleſiæ reformatæ imputanda videntur. *Reſp.* 1. De occaſione abſolutè negatur. Hinc enim ſequeretur, adventui Chriſti in carnem, & prædicationi religionis Chriſtianæ & plantationi eccleſiarum per Apoſtolos, horribiles illas turbas & commotiones per totum mundum imputandas eſſe. Vide *Apologias Tertulliani*, *Minutii Felicis*, *Auguſtini libros de Civitate Dei*; & ex recentioribus, *Juellum in Apologiâ Eccleſiæ Anglicanæ*. 2. *Bellorum*, ſi quæ directè & exſertè pro ſolâ defenſione religionis reformatę geſta (qualia puto pauca demonſtrari poſſe), cauſa principalis & propria fuerunt Reges, Principes, Politiæ, Status, Magiſtratus, quorum autoritate & ductu

 ſuſcepta

ſuſcepta, & geſta ſunt, non verò eccleſia aut cœtus aliqui, qui eccleſias repræſentant. Potuit religionis & eccleſiæ injuſta perſecutio, aut ſola aut cum aliis conjuncta, belli iſtius ſuſceptoribus & ducibus fuiſſe cauſa minus principalis, quam externè impelientem & moventem vocant. Sed hoc nihil ad rhombum facit.

XIV. *Probl.* An in caſu defenſionis, quam oppreſſis alicubi eccleſiis, imprimis amore & intuitu religionis, quamvis & cauſæ aliquæ politicę admixtæ ſint, aliqui præſtant aut præſtiterunt (uti e. gr. *Regina Elizabetha, & Guſtavus Rex Suecorum*) privati fideles aut inferiores Magiſtratus contra ejuſmodi defenſores ſub ductu Principis ſui aut ſponte aut coacti arma capere poſſint, ſive ſponte ſive mandato ſuperiorum. *Reſp.* 1. Ut ſponte in gratiam proptiorum Principum Eccleſiam Chriſti & ſe in ac cum eâdem perſequentium, in oppreſſam ſuam eccleſiam atque unà in liberatores & benefactores inſurgant eoſque pro viribus perditum eant, non putò à quoquam ſano & ſobrio concedi poſſe. 2. Ut juſſi & coacti hoc agant, à pietate alienum arbitror: neque enim ſolo mandato ſuperiorum, conſcientiam ſuam ab ingratitudine & injuſtitiâ liberare poſſunt, ſi bonam cauſam in fratribus ſatis afflictis & in extraneis liberatoribus oppugnatum eant. 3. Quod ſi liberatores extranei intentione quidem & zelo bonó, ſed non ſatis juſto titulo, aut ordine legitimo, aut modo debito, principis tui perſecutionem ſiſtere & captivos Sionis ſublevare conentur: nefas tamen ducerem ipſorum oppreſſionem, & conſequenter eccleſiæ propriæ afflictionem, vel minimam promovere.

XV. *Probl.* Quid ergo, faciendum, ſi Magiſtratus ad capeſſenda arma te compellat & ad tale juramentum ſive novum, ſive renovandum, quo directè aut indirectè eccleſiæ & religioni propriæ, perniciem parari vides. *Reſp.* Quodſi nulli excuſationi, aut dilationi, aut provocationi ad ſuperiores locus ſit; ſolum tempeſtivè vertendum, antequam ſimili fere laqueo nos induamus, quali David conſtrictus tenebatur. 1 *Sam.* 28. 1. 2. Confer *reſponſum DD. Profeſſorum Leidenſium ad quæſtiones ſuper juramento civico à deputatis ſynodi propoſitas anno* 1619. *& ab utriuſque Synodi Hollandicæ deputatis, nec non Theologis Franequer. & Groning. approbatum: cum apologiâ ejuſdem reſponſi nomine Facultat. Theologicæ conſcripta à Cl. Theologo Ant. Walæo*: quę operibus ipſius inſerta eſt.

XVI. *Probl.* An Eccleſiæ, aut membris eccleſię abſque poteſtate & ductu Magiſtratus politici aut communitatis politicę, jura & libertates, quæ ex liberali & legitimâ donatione Principis aut Reipublicæ, aut ex quâvis legitimâ conventione, bonâ fide & pacificè hactenus poſſidet, reſiſtentiâ poſitivâ & armatâ retinere aut repetere liceat, contra injuſtam vim Magiſtratus

ſtratus tunc rerum potientis. *Reſp.* Si à nullâ poteſtate politicâ legitimum patrocinium hic exſpectari aut peti poſſit, utique eccleſiæ quà tali, & eccleſiaſticis ferendum eſt. Quamvis enim injuria ipſi fiat, tamen non habet poteſtatem, judicio aliquo publico ejuſque executione eam vindicandi. Vide de hoc præclarè differentem *Calvinum lib.* 4. *Inſtitut. cap.* 20. §. 23.-31. *coll. cum cap.* 11. *ſect.* 9. 16. ubi inter alia *ſect.* 15. allegat prudens dictum *Ambroſii* ex homiliâ de Baſilicis non tradendis: *Volens*, inquit, *locum mihi commiſſum non deſeram: coactus repugnare non novi; arma enim noſtra preces ſunt & lacbrymæ.* Idem applicandum ad ærarium eccleſiaſticum, & reditus diaconorum, ſiquidem Reges aut Principes eos vi auferant. Quod tamen non præjudicat facto *Laurentii Diaconi Romani* tantopere à Pontificiis & noſtris Theologis laudati: quippe cujus reſiſtentia erat purè negativa. De quo alibi pluribus agendum.

XVII. *Probl.* An liceat veræ eccleſiæ conventus agere & exercitia ſacra inſtituere ac frequentare: ubi Princeps aut Magiſtratus, ea ſeverè prohibet, nec ullam libertatem concedit. *Reſp. Aff.*

1. *Quia* vi ſecundi & quarti præcepti (vide catech. noſtram *quæſt.* 103.) *coll. cum Hebr.* 10. *v.* 24. & 1. *Cor.* 11. *v.* 20. & 14. *v.* 23-27. *Math.* 28. *v.* 19. 20. *Pſ.* 42. *v.* 5. & 122. *v.* 1. 2. & ex benedictione conventibus promiſsâ, *Math.* 18. *v.* 20. conventus eccleſiaſtici, & ſocia pietatis exercitia, nobis à Deo imponuntur.

2. *Quia* ex neceſſario requiſito & medio cultus inſtituti & quidem ſocialis, communis, eccleſiaſtici; ejuſdem cultus ſocialis & eccleſiaſtici neceſſitas (neceſſitate ſcil. præcepti divini) validè colligitur. Jam verò neceſſarium medium, inſtrumentum, requiſitum eſt, miniſterium eccleſiaſticum ejuſque functiones, verbi ſcil. prædicatio, precatio, & benedictio, ſacramentorum adminiſtratio, anteceſſorum electio, eccleſiæ ordinatio, diſciplina: De miniſterii neceſſitate infra *part.* 2. *lib.* 2. *tract.* 1. De verbi prædicatione, & ſacramentorum adminiſtratione, precatione & benedictione ſupra *lib.* 2. *tract.* 2. de Electionibus Eccleſiaſticis infra *part.* 2. *lib.* 3. de Ordinatione & Regimine Eccleſiæ, deque cenſuris & diſciplina *part.* 3. *tract. ult.*

3. *Quia* Chriſtus rex ſpiritualis regnum ſuum ſemper habet in hoc mundo *Luc.* 1. *v.* 33. Et mundus eſt in malo poſitus 1 *Joh.* 5. *v.* 19. & mundus odit ac perſequitur fideles *Joh.* 15. *v.* 18. 19. & Chriſtus ſuos mittit ac habet tanquam oves inter lupos *Math.* 10. *v.* 16. Nihilominus ipſe dominari debet in medio inimicorum *Pſal.* 110. *v.* 2. Ergo Eccleſia Chriſti inſtituta eſſe & conſervari debet in malo mundo, in medio perſecutionum. Hoc autem fieri nequit, ſine miniſterio, ſine con-

conventibus sive apertis sive clandestinis. Non sunt itaque ob pericula persecutionum omnes conventus omittendi.

4. *Quia* confessio fidei, & martyrium, quibus Christus eximiè honoratur, euangelium propagatur, ecclesia crescit; vix locum haberent, nisi fideles in cœtus convenirent, & *alii alios observarent ad excitationem fidei & bonorum operum* Hebr. 10. v. 24. De persecutionum quibus ecclesia Christi obnoxia, deque constantis confessionis & martyrii necessitate, vide infra *Part. 2. lib. 1. tit. de Martyribus.*

5. *Quia* laudata exempla, fidelium V. & N. T. hoc suadent. V. T. exempla proponit Apostolus *Hebr. 11. v. 37.-40.* Confer *1. Reg. 18. v. 13.* cum *1 Reg. 19. v. 19.* Exempla Apostolorum & Ecclesiæ Apostolicæ *Joh. 20. v. 19. 26. Actor. 1. v. 13. & 2. v. 1.* præsertim 4 *v. 23. 24. cum 5. v. 12. 42.* ubi dicuntur prædicasse & conventus tum apertos tum clandestinos celebrasse, cum protestatione de non desistendo *v. 29.* non obstante expresŝâ & renovatâ prohibitione *Ibid. v. 28. 40. cum cap. 4. v. 17. 18.* Adde *Actor. 6. v. 2.- 8. & 8. v. 1.- 5. & 10. v. 24. 33. 45. 48. 12. v. 12. & 20. v. 7.* &c. *Denique* ecclesias habitas in domo Priscillæ & Aquilæ *Rom. 16. v. 4. 5. 1. Cor. 16. v. 19.* Exempla post Apostolicæ antiquissimæ sub decem persecutionibus in Imperio Romano disces ex Historiâ Ecclesiasticâ, & Martyrologiis; Ex *Apologiâ Justini & Tertulliano lib. 2. ad uxorem cap. 4. & de Fugâ in persecutione & de Coronâ Militis ut & apologet. imprimis ex Plinii Secundi Epist. 97. lib. 10.* ubi de clandestinis tum antelucanis tum nocturnis conventibus Christianorum. Et hinc tranquilliori statu Ecclesiæ pervigilia paschæ continuata, originem suam ducebant. Eorum meminit *Lactantius lib. 7. cap. 19. Isidorus lib. 6. Origin. cap. 16.* Hinc etiam luminarium usus non cessabat: cum tamen cessante causâ cessare debuisset effectus. Hinc denique exprobratio Gentilium, facta Christianis, quod essent *latebrosa & lucifugax natio*, apud *Minutium in Octavio.* Et vel cryptę quas ad conventus suos habebant, & supra omnes Roma Subterranea quasi urbs sub urbe exstructa à Christianis, hoc quod asserimus, abunde testatur. Eos imitati sunt Waldenses, Albigenses, fratres Bohemi, & jam inde ab a. 1517. reformati in plerisque partibus Europæ, præsertim majores nostri in Belgio. Quid etiamnum hodie, haut paucis in locis fiat, non convenit hic referre. Hiatus tamen *Corn. Jansenii* tunc Theologi Lovaniensis, non diu post Episcopi Iprensis, obstruendus est; quo *in Spongiâ suâ a. 1631. cap. 62.* his verbis chartam non pudebat conscribillare. „ Si enim, inquit, superiora tempora ad memoriam revo-„ caris, plures martyres una Gallia Calendario vestro dedit, quam totum „ Belgium & Germania: sin præsentia, majore vitæ bonorumque securitate

in

„ in aliquibus urbibus Belgii nostri vivitis, quam multis annis vixistis in „ Galliâ. Quasi vero nos nesciamus, qui & quot nonnullis in locis opinio„ nes vestras foveant, vel difficile esset, eos suppliciis vel fugare vel tollere, „ nisi eos principum nostrorum & antistitum scientium & prudentium man„ suetndo toleraret. Halcyonia nostris in Galliâ concessa deprimere, & securitatem, quâ gaudent in urbibus aliquot Belgii, supra extollere voluit. Sed contra factorum lucem: *Religionem nostram à Cardinale Richelieu ad extremos agoniæ singultus adductam*, dixerat pag. 313. *ut simulatque visum fuerit, partâ foris tranquillitate suffocaret.* Quæro, An in ullâ civitate Galliæ reformati ad exercitia religionis Papistica sub mulctâ pecuniariâ, aut sub pœnâ exilii tunc temporis coacti fuerint? An ulli reformatorum publici ad sacra conventus secundum edictum Nannetense concessi, tunc istic prohibiti aut impediti fuerunt etiam illis in locis, quæ regiis armis subacta, victoris arbitrio omnia cedebant? An omnia hominum sive Gallorum sive peregrinorum illâc transeuntium pto religione reformatâ colloquia sive privata sive publica, illic prohibita sunt? An scriptorum & librorum pro eâdem relireligione contra Papisticam editiones? An clericorum tum sæcularium tum regularium ad nostros transeuntium publicæ Papismi ejurationes? Atqui talia facta sunt, & fiunt in Belgio Hispanico: non facta sunt in Galliâ. Quâ igitur scientiâ & conscientiâ libertatem ac tolerantiam, quâ nostros frui dicit in Belgio, supra eam quâ fruuntur in Galliâ elatam voluit? Atqui dicet *majori vitæ & bonorum securitate in quibusdam Belgii urbibus vivunt reformati, quàm multis annis vixerunt in Galliâ.* Indicare debuisset, ubi & qui reformati a. 1624. & *seqq.* ob religionis suæ sensum, aut professionem, aut exercitia publica, aut consistoriales, & synodales conventus, vitæ & bonorum securitate in Galliâ exciderunt. Fortè dicet calamitate illâ bellicâ, laborasse securitatem omnium, ad quos illa pertingeret. Sed quid hoc ad religionem? ab utrâque armatorum parte infestabantur sine ullo religionis discrimine, cædebantur & cædebant, spoliabantur & spoliabant, in quos tempestas bellica incumbebat. Interim in mediis armis ecclesiæ reformatæ quod ad sua exercitia, libertatis defensione regiâ fruebantur eamque rex publicatâ tunc sanctione obtulerat ac stabiliverat. Cum Breda a. 1625. 1626. armis Regis Hispaniarum & Sylva-ducis a. 1629. armis Fœderatorum obsessæ tenerentur; certum est cives tum reformatos tum Papistas Antwerpianos, & cives tum Papistas tum reformatos Delfenses aut Middelburgenses aliquâ tunc majori vitę & bonorum securitate vixisse, quam cives tum Reformatos tum Papistas Bredanos, & cives tum Papistas tum Reformatos Sylvæ-ducenses. Et ratio manifesta est, quia Antwerpiani, Delfenses, Middelburgenses armis hostilibus obsessi non erant. Sed quid hoc ad refutandam

tandam religionis Reformatæ libertatem & halcyonia quibus nostros in Galliâ tunc frui prædicabam? Hinc cognoscet lector, quo jure *Jansenius pag.* 323. contra me concludat: *Ita non minus impudens & inepta est tua erga Gallos adulatio, quam invidiosa adversus Belgas calumniatio, ut utrimque aliquid speciosè popularium auribus blaterando plebem possis fallere.* Non erat mendacium aut impudens & inepta erga Gallos adulatio, cum a. 1630 in meo *Philonio Romano correcto num.* 64. *pag. B.* 3. scriberem in regno Galliæ *non tantum libertatem conscientiæ, sed & exercendæ religionis, à rege Christianissimo, ab Ill. Cardinale Richeliu, &c. procurari, & gratissima halcyonia fratribus nostris concedi.* Nec erat *invidiosa adversus Belgas* (regi Hispaniarum subjectos) *calumniatio*, cum ibidem *Jansenii Theologiam appellarem sanguinariam*; quæ asserit homines ob religionem reformatam laqueo, gladio, vivicomburio, &c. sublatos, *debitum pro eâ supplicium pertulisse*; & supplicia quæ ab Imperatoribus aliisque Principibus, hæresi cuicumque statuta sunt (inter quæ ultimum supplicium Manichæis *L. Ariani C. de heret. & Manich.* statutum), reformatis aptari vult. Conferantur *Jordanus Brunius, Jac. Pamelius, Claudius de Sainctes. Alphonsus à Castro in tract. peculiaribus, Joh. Lensæus de libertate Christianâ lib.* 12. *cap.* 14. *Azorius*, &c. *aliique in* 3. *part. sel. dispp. tit. de Heresi part.* 8. §. 4. *citati.* An non hâc in parte sanguinaria est illa theologia? & cum de *Jansenii* ac consentientium theologiâ (cui cohærens & subordinata est theologia de Inquisitione & inquisitoribus fidei) tale quid pronuntio, an Belgas calumnior? *Jansenium* aliosque complures theologos Papistas, sic θεολογεῖν, ipse non tantum non negat, sed hoc eodem *cit. capite* defendit. Omnes vero Belgas qui in communione Romanâ manserunt, aut adhuc manent, eandem theologiam, cum *Jansenio* tenere, minimè probabit. Si qui talem Theologiam contra reformatos populares & concives suos teneant, eorum theologiam hâc in parte meritò ajo esse sanguinariam: absque ullâ calumniâ. Si qui eandem non teneant (uti ego de plerisque judicarem, & non pauci hoc apertè profitentur), quâ specie *invidiosam adversus Belgas calumniam*, mihi impingebat? De *Mansuetudine* Papistarum Jannezizantium, deque halcyoniis nostrorum in Belgio, non est quod multum glorietur, aut boni reformati quidquam melius de Belgico-Hispanizatorum theologorum sanguinariâ theologiâ sentiant. Cum Sauli nuntiaretur Philistæorum irruptio, revertebatur à persequendo Davide 1 *Sam.* 23. *v.* 27. 28. Si fides habenda *Jansenio* non obstantibus nostrorum in Galliâ halcyoniis ad *extremos agoniæ singultus ibidem religionem nostram* Cardinalis Richeliu *adduxit: ut simul atque visum fuerit, partâ foris tranquillitate, suffocet.* An hanc arcani politici interpretationem tanquam autenticam habitura sit Gallia, haut facilè dixero: hoc saltem liceat dicere *Jansenii* & Belgico-Hispanorum

norum Theologorum sensibus ac consiliis tales intentiones magis, quam Gallis tribuendas. Sic noti sunt sanguinarię istius theologiæ & promachi & practici *Ruardus Tapperus*, *Franciscus Sonnius*, *Granvellanus episcopus Atrebas*, *Latomus*, *Jodocus Tiletanus*, *Hadrianus Trajectinus*, *postea Pontifex*, &c. quorum in historiis belgicis & martyrologiis perpetua erit memoria. Illorum suasu atq; operâ inquisitionem in Belgium introductam, ex propriis historicis reformatæ religioni, & causę politicæ Belgarum fœderatorum infensissimis cognoscant: nominatim ex *Nicolao Burgundo* molimina introducendæ inquisitionis Hispanicæ, præ aliis detegente *pag.* 34.37.44.95.97. *edit. in* 8. Sed sanguinariæ theologiæ specimen lector contempletur in Belgico-Hispanizati Papistæ *Cornelii Callidii Chrysopolitani* (hoc est, *Cornelii Loose* Goudani) *apologiâ* in orationem *Philippi de Marnix D. de S. Aldegunda* habitam in Wormatiano conventu 1578. pag. B. edit. in 4. Luxemburgi 1579. ubi ducem Albanum (cujus crudelitatem fasti Belgici loquuntur) nimiæ remissionis arguit, & probat dictum consiliarii *Vergas* in discessu suo cum duce ex Belgio conquerentis: *Nimia clementia perdidit nos. Nihil*, inquit, *sane verius dici potuit. Nam si in hæreticorum ac seditiosorum capita, tantâ diligentiâ animadvertissent, quantâ postmodum, ut quod verum est non dissimulemus, cupiditate illecti in scrinia, sane Reg. Majest. ditiones, quæ nunc turbulentissimis hæreticorum ac seditiosorum tumultibus exagitantur, longè tranquillissimas reliquissent.* Quis & qualis fuerit ille *Callidius* & quæ scripserit, disce ex *Valerii Desselii biblioth. Belgicâ*. Saltem sanguinariæ theologiæ Doctorem fuisse satis superquè constare arbitror ex tract. ipsius modo cit. & altero, cui tit. *De spiritû vertiginis utriusque Germaniæ*, &c. „ Ex quo paucula ista hic exhibemus: Debet rex „ ingentem militum copiam, qualem vix Belgium capiat, colligere, &c. & „ tantâ animadversione, tantâ austeritate, ne dicam immani & plusquam „ Barbarâ & ferâ crudelitate ibidem Rex aget, in omnes usque ad minimum, in sontes pariter atque insontes (dictu durum) ut nemini parcat, „ nullius ętatem, conditionem vel sexum respiciat, aut impubis & tenellæ „ ætatis misereatur; ut omnium aures hæc audientes tinniant, corpora „ horrore concutiantur, artus contremiscant, in verticem crines erigantur, „ vultus concidant, & facies pallore immutentur: quo cæteris Belgii oppi„ dis timor incutiatur. Mitto nunc sanguinarias & horribiles conciones *Cornelii Adriani* Dordraceni Minoritæ Brugensis theologiæ inter suos professoris: quæ vernaculo nostro idiomate descriptę habentur, una cum commentariolo historico de disciplinâ ejusdem γυνοπυγικῇ, toto Belgio celeberrimâ. Cujus etiam inter historicos Belgarum meminit *Imman. Meteranus*; ejusdem *Marnixius* Sainct-Aldegondius in alveario Ecclesiæ Romanæ; & verbulo Clariss. B. *Vulcanius Brugensis* (quo adolescens Lugduni Batav. in Græcanicâ

 litera-

literaturâ præceptore usus sum) in epist. dedicatoriâ Nili archiepiscopi Thessalonicensis tractatui gr. lat. de *primatu Papæ & purgatorio*, præfixâ. Ubi refert *Georgium Cassandrum* voluntarium sibi ipsi exilium indixisse, ut col-„legæ cujusdam sui qui sacras ibidem (Brugis scil.) literas docebat (illius „inquam furiosi theologi, à quo postea cum se in Seraphicam familiam „dedisset famosa illa *gynopygica* disciplina *Corneliana* nomen invenit) ca-„lumniis cederet. Non puduit tamen Minoritas Brugenses furioso & obscœno huic pœnitentiario insigne illud monumentum in conventu suo ponere, quod exhibet Fr. *Sweertius in selectis Christiani orbis delitiis* pag. 505. De Gallorum duritie in reformatos, & lenitate Hispano-Belgarum cum clero Papistico erga eosdem, quo animo & quâ conscientiâ *Jansenius* thetoricatus fuerit, deprehendet lector ex inspectione libri ab eodem anno 1635. editi in fol. sub fictitio nomine Alexandri Patricii Armachani tit. *Mars Gallicus*, *seu de justitia armorum & fœderum regis Galliæ libri duo*: ubi *lib.*2.*cap.*12. 13. 14. & *seqq.* longè aliter canit, dissertans à rege Christianissimo, & quidem suasû primi ministri status (qui tunc erat Cardinalis *Richelieu*) aliorumque clericorum, non tantum reformatæ religionis promotionem & propagationem, sed & catholicæ (Romanæ) exstirpationem non tantum indirectè, sed etiam directè peragi. Nolo in hâc digressiunculâ verba ejus excerpere: integra capita à me notata describenda essent. Tantum hæc habe ex *cap.*12. in fine *pag.*184.

„ Quapropter si tam juratos Ecclesiæ perduelles, in ipsis conatibus, qui-„bus Ecclesiæ Catholicæ disciplinam, dignitatem ejus, bonorumque red-„ditionem se profligare, omniumque hæresum libertatem, sub Libertatis „Germanicæ fuco, tueri velle profitentur, pecuniis, armis, militibus, adju-„vare licet, nulla profectò ratio quacumque Theologiæ politicæ subtilitate „dari potest, cur non etiam Turcis, ac Saracenis, Christianam Religionem „aperto Marte vastantibus, liceat opitulari. Attoniti stant admirationis „magnitudine, quotquot pietatem blandâ linguâ inferiùs, & fulgentibus „ostro vestibus interius habent, qui fieri possit, ut sacci cœnobitici, infulę, „purpura, quidquid, inquam, sacratius Ecclesia Christi colit, nefariis istis „infidelium conatibus suffragetur: quibus id unum ex professo agitur, „ut omnis purpura, infulę, Monachatus; & augustissima quęque Eccle-„siasticæ hierarchiæ decora ex ipso mundo auferantur. *Nimirum huc tan-„dem in sæculorum finibus veniendum erat, ut Christianissimus, justusque „Princeps hujusmodi Curionum consiliis circumventus, non sine insigni Christia-„ni nominis probro, unà cum impiis, quorum ut fœderibus innectitur, ita & fa-„cinoribus jungitur, Matrem ipsam suam oppugnasse diceretur, cujus se filium „primogenitum esse gloriatur.*

CAP. II.

De libertate conscientiæ & permissione religionum in Republicâ.

Anno 1643. mense Septembri datâ occasione, & ad postulatum quorundam assertiones Politico-Theologicas de Libertate Conscientiæ & Permissione Religionum in Republicâ conscripsimus: quas hic opportunè inserendas duximus. Sic ergo dictas assertiones inchoabamus.

PRælectionibus nostris ad quintum decalogi præceptum tit. de *Magistratu*, explicuimus potestatem & officium ejus circa sacra & ecclesiastica: quò reduximus controversiam de permissione variarum religionum in Republicâ. Sceleton conceptuum & determinationum istarum de permissione, à prolixioribus probationibus, refutationibus, & autorum allegationibus, præter morem nostrum, avulsum nunc exhibemus; ut perceptis hâc occasione studiosorum nostrorum dubiis, & amicorum indiciis ac judiciis, plenius & accuratius πολυθρύλητον hanc controversiam aliquando pertractemus. Præmissâ itaque, 1. Terminorum explicatione, & distinctione. 2. Quæstionum, variarumque sententiarum expositione ac propositione. 3. Conclusionibus aliquot breviter totam controversiam determinabimus.

Sectio 1.

TErmini in hac controversiâ usurpari & agitari soliti sunt isti, *libertas* §.1.
religionis, *libertas conscientiæ*, *permissio religionis*, *tolerantia religionis*, *conniventia seu indulgentia*, ἀντινομία, *pax religionis*; qui postremus terminus in Imperio Germanico usitatissimus. Ex opposito sunt isti termini, *Inquisitio conscientiæ*, *coactio conscientiæ*, *persecutio conscientiæ*, *tyrannis in conscientiam*, *persecutio propter religionem*, *pœna hæreticorum*, *coërcitio sectarum*, *prohibitio variarum religionum*, *promiscua sectarum & religionum quarumvis permissio*, *licentia aut confusa sectarum farrago*. Duum generum distinctiones circa hos terminos observandæ. Priores sunt generales, seu communes; posteriores sunt particulares. Priores sunt 1. Libertas & permissio, aut tolerantia religionis est vel ecclesiastica, vel politica. Illa conceditur ab ecclesiâ & in ecclesiâ, ejusque communione, quæ vulgo terminis *libertatis prophetandi*, *moderationis*, mutuæ & *fraternæ tolerantiæ*, *syncretismi*, *unionis aut conciliationis dissidentium ecclesiarum* significatur: De quâ hic non agitur; sed in *Politiâ ecclesiasticâ part. 3. lib. 3.* II. Politica libertas & permissio religionis dupliciter considerari potest, vel in ordine ad subditos, qui eâ fruuntur, aut eam sibi sumunt, petunt, vindicant,

 sive

sive jure sive injuriâ: vel in ordine ad Magistratum, qui eam concedunt aut procurant. De priori respectû, quantum ad veram religionem hic non agimus; pertinet enim ad locos communes *de privilegiis fidelium*, & *de Ecclesiâ*: nec etiam quantum ad falsam religionem; est enim carnalis licentia & falsa carnalisque libertas tum erroris tum peccati; de quâ in locis de *peccato* & *de hæresi*. De posteriori ergo respectû nobis hic agendum, quatenus scil. permissio pertinet ad publicam potestatem & officium Magistratus.

§. 2. Particulares explicationes & distinctiones sunt potissimum. 1. Libertatis. 2. Permissionis. 3. Coërcitionis dissentientium. *Libertas religiosa* est vel conscientiæ, vel exercitii. *Libertas conscientiæ* est cum Magistratus cuique subditorum aut incolarum in religione à se aut à publicâ & receptâ religione, aut ab utrisque dissentienti liberum relinquit sentire & dissentire, prout ipsi visum est. 1. Quę rursum latitudinem suam recipit: est enim vel magis extensa, vel magis coarctata & limitata. *Illa* est, cum sensum suum non tantum absque inquisitione in conscientiam, retinere potest, sed etiam domesticis suis tradere, & secundum eundem sensum exercitia religionis quisque in familiâ suâ instituere, atque adeo foris datâ occasione eandem apud alios depromere ac tueri, quin & conventus & exercitia publica suæ religionis extra territorium frequentare potest. Quæ libertas conscientiæ nihil aliud excludit quam conventus & cœtus ecclesiasticos religionis causâ ex omnibus aut pluribus familiis illius civitatis, aut districtus, aut regionis conflatos. Et talis est libertas conscientiæ, in fœderato Belgio, omnibus subditis & incolis concessa, & perpetuâ praxi jam recepta, ac denuo anno 1619. publico decreto Ill. &c. præpot. D. D. Ordd. Generalium adversus conventicula Remonstrantium tunc edito, stabilita. Talem libertatem conscientiæ concedebat Pacificatio Gandensis, in illis Provinciis, ubi reformata religio nondum publicâ autoritate admissa erat. Ejusdem meminerunt Acta Pacificationis Coloniensis. Talis obtinet in illis civitatibus Galliæ, ubi ante edictum Nannetense nullos cœtus ecclesiasticos habuerunt Reformati. Talem ferè obtinere arbitror Coloniæ, Aquisgrani, Moguntię, aliisque in civitatibus Imperialibus Papatui addictis. *Ista* est, cum sensu suo privatim quidem frui licet absque inquisitione & vexatione, sed eundem in conversatione civili aliis nec inculcare, aut de eo ac pro eo differere & disputare non licet. Hæc limitata libertas dissentientibus, in aliquibus Belgii Hispanici civitatibus & pagis concessa: immo & exteris atque ipsius Belgii fœderati subditis in ipsâ Hispaniâ, aliisque regnis Hispano subjectis, tempore Induciarum. Affinis quodammodo est huic libertati, illa quę sola jam inde ab anno 1622. relicta est ordini Prædicatorum circa immaculatam conceptio-

ceptionem Mariæ, ut videre est in *Bullâ Gregorii* XV. apud *Cherubinum in comp. bull. pag.* 18. 19. *append.* II. Utraque libertas conscientiæ rursum distingui potest ex objecto, in eam quæ est circa veram religionem, & eam quæ est circa falsam aut erroneam. III. Adhæc in absolutam & in hypotheticam. *Absoluta* est cum promiscuè admittuntur & recipiuntur omnes, inquilini, advenæ dissentientes à publicâ sive Magistratus, sive legibus stabilitâ religione. Qualis passim obtinet in civitatibus fœderati Belgii. *Hypothetica* est, cum dissensiones & dissentientes de novo non admittuntur, ubi non sunt; sed retinentur aut ad tempus tolerantur solummodo, ubi jam sunt. Et hæc rursum latitudinem admittit, nam aut ad tempus tolerantur tantummodo singulares personæ, donec res suas domesticas composuerint, & inde migraverint: aut usque ad finem vitæ, donec per mortem excesserint. *Priorem* secutus est Imperator *Ferdinandus* II. in plerisque regionibus nupero bello Germanico in potestatem redactis. Eandem etiam ante hac concessit Papa Romanus in territorio Avenionensi, & vicinis agris, quos ex parte incolebant reliquiæ quædam Waldensium. *Posteriorem* servat nunc urbs Coloniensis, quæ liberam commorationem concedit reformatis à publicâ religione apertè dissentientibus: sed illis mortuis, nullos in eâdem religione successores numero civium suorum adscribi patitur. *Libertas* Exercitii est, cum religionis à publicâ & receptâ dissentientis sensus & professio privata non tantum conceditur, sed & publica ac socia ejusdem per cœtus ecclesiasticos, per conventus correspondentiales & synodicos, per publica scripta. Hæc autem admittit latitudinem, & gradus suos, ita ut alia aliâ minor aut major, magis absoluta aut limitata sit. Nam I. libertas illa aut promiscuè omnibus subditis, inquilinis, & advenis conceditur, sive illorum dissensio nunc sit, & nota sit, sive in posterum futura sit: aut tantum subditis & civibus illis, quorum dissensio nunc publicè innotuit & consuetudine quasi stabilita est. Illius exemplum videtur præbere imperium Turcicum: Istius Respublica Dantiscana, & Principatus Transsylvaniæ. II. Rursum libertas hęc aut est æqualis, aut inæqualis. *Illa est*, cum nulla dissidentium religionum partem necessariam aut fundamentum facit Reipublicæ, nec sola est politiæ istius religio publica, legibus Reipubl. fundamentalibus stabilita. *Ista*, contra: ubi nunc dissentientes à publicâ & politicè stabilitâ religione, plerumque habent exercitia non publica, nec in templis publicis seu civitatis, nec stipendiis publicis; sed exercitia privato-publica in domibus aut oratoriis propriis, & sumtibus privatorum. *Illius* exemplum ante paucos annos præbere visa est Respubl. Dantiscana: quamvis nunc per Lutheranos in Senatû suffragiis superiores ad inæqualitatem inclinet tum in Ecclesiâ tum in Scholâ. Suo modo huc referri posset liber-

tas religionis reformatæ & Pontificiæ, quæ obtinet nunc Trajecti ad Mosam & in agro Marchionatus Bergopzomii & Baroniæ Bredanæ, & in Dominio Sevenbergensi: quamvis in singulis peculiaris quædam differentia reperiatur. *Illius*, multæ civitates fœderati Belgii; ubi exercitia conceduntur segregibus cœtibus Lutheranorum, & Anabaptistarum. III. Insuper libertas hæc est vel exercitii permissi in ipso territorio & dominio; vel extra illud in alieno territorio. *Illius* exempla in Belgii civitatibus passim obvia. *Ista* non uno modo variat. *Aut* enim libertas datur frequentandi alienos cœtus extra territorium; quomodo incolis Pontificiis limitanearum civitatum aut vicorum in fœderato Belgio plerumque permittitur frequentare vicina templa Pontificia: quæ coincidit cum libertate conscientiæ in latitudine & gradu supremo. *Aut* datur libertas, cœtus ecclesiasticos ex & à subditis constitutos celebrare & habere in alieno ac vicino territorio: cujus exemplum exstat Argentorati & Hamburgi, ubi Reformatæ Ecclesiæ Hamburgensis & Argentoratensis extra urbem in alienâ ditione pacificè & liberè conveniunt. *Aut* in eâdem ditione conveniunt, sed extra mœnia urbis: uti in pluribus locis Galliç Reformatis Ecclesiis contingit. Quæ libertas exercitii post libertatem frequentandi cœtus alienos extra territorium, minima est, & maximè coarctata. IV. Præterea libertas hæc conceditur vel ubiquè & promiscuè omnibus in locis, quousquè regni aut imperii alicujus limites se extendunt: vel sparsim in quibusvis locis, ubi Principes aut nobiles & toparchæ supremo Principi subordinati religionem aliquam amplecti, aut in dominiis suis ejusdem exercitium priori & possidenti religioni substituere, aut juxta eam stabulare voluerint. *Prioris* exemplum præbet Imperium Turcicum, ubi prçter exercitia publicæ religionis, Mahumedicæ scil., ubivis locorum publicè obtinent aut obtinere possunt exercitia religionis Judaicæ, & Christianæ, & quidem diversarum professionum Grçcæ scil., Nestorianç, Reformatæ, &c. *Posterioris* exemplum conspicitur imprimis in imperio Germanico, & regno Polonico, quod ad Principes; & in Archiducatu Austriæ, aliisque hçreditariis Dominiis Austriacorum, ubi libertate illâ ex concessione ipsorum usi sunt nobiles: quamvis concessionem & possessionem illam turbaverit *Ferdinandus* II. Atque hæc libertas suo modo etiam satis limitata est. V. Denique libertas exercitii distingui posset in eam quæ est populi vel subditorum, sive promiscuè sive limitatè: & in eam, quç est alienorum & advenarum, Ad posteriorem refer. 1. privilegiatam & peculiarem Mercatorum quorundam; aut aulicorum, qui conjugibus, quas alterius religionis ducunt Reges & Principes, inserviunt. 2. Communem jure Gentium quasi receptam, quæ est legatorum. Quæ rursum, *laxior* est, ut etiam indigenis & civibus ejusdem religionis ad exer-

exercitia illa pateat accessus; aut arctè limitata, ut nullis aliis publicus pateat accessus. Posterior hæc plerumque obtinet. Atque hæ distinctiones libertatis: quas nos ad controversiam feliciter enodandam necessarias esse censemus. Sunt qui distinguunt libertatem in præcepti & permissionis. Illa est libertas veræ religionis & ecclesiæ; quæ ut jure divino illi competit, sic mandato Dei omnibus Magistratibus injungitur. Ista est aliarum sectarum, quæ à veritate religionis & unitate ecclesiæ orthodoxæ discedunt. Sed hanc distinctionem nos supra innuimus: nec est hic tractandum de membro ejus priori, sed tantum de posteriori, de cujus explicatione & distinctione tantum hic laboratur.

Permissio religionis sive veræ sive falsæ, propriè intelligitur non de privato ejus sensu, sed de ejus apertâ professione; imprimis de exercitio ejusdem sociali in statis conventibus secundum confœderationem & associationem ecclesiasticam. Possunt ergo distinctiones libertatis exercitii huc traduci & applicari. Quibus adde distinctiones ex efficiente desumtas: hinc alia dicitur strictè I. *permissio*, quando Magistratus non tantum non prohibet aut coërcet exercitia religionum, sed nec vult prohibere, sive ullam in genere, sive certam aut certas quasdam: jure an injuriâ hoc faciat, hic non quæritur. Quod ad falsas religiones: exercitia earum susque deque habere potest, *vel* quia putat potestatem suam ad religionem, aut saltem ad prohibitionem se non extendere; *vel* quia nullam religionem intelligit aut cordi habet; *Vel* quia rebus privatis, aut ambitioni & avaritiæ, aut necessitati politicæ ita optimè consultum putat. II. *Tolerantia* est, quando Magistratus religionis exercitia prohibere quidem velit (religiones enim illas ex animo improbat), sed tutò prohibere non potest, nec Reipublicæ consultum putat: itaque non tam permittit, quam tolerat; idque *aut* facto & consuetudine tantum; quomodo Anabaptistæ in Belgii plerisque locis ab initio mutationis Reipubl. tolerati sunt: aut conventione, aut lege & edicto; quomodo Imperator *Carolus* V. tolerantiam sancivit in Imperio Germanico in conventione Passaviensi (de quo *Sleidanus lib.* 24.) & *Henricus* IV. in Galliâ edicto Nannetensi, de quo historia *Petri Mathei*. Potest hæc tolerantia distingui in magis spontaneam, & in magis coactam. III. *Connniventia* seu indulgentia est, quando temperamentum & moderatio quædam adhibetur in prohibitione aut coërcitione religionum & conventuum; qui nec consuetudine sensim introductâ aut antiquitus receptâ, nec lege, nec conventione publicâ tolerantiam aut permissionem adepti sunt. Quomodo alicubi in Belgio fœderato ad exercitium religionis Pontificiæ ex.gr. Septimontii Sevenbergen (oppidum est Hollandiæ in confinio Brabantiæ); & non uno loco ad exercitium religionis Remonstranticæ connivetur: quam-

quamvis utraque religio perpetuis edictis Fœderati Belgii ab omni libertate exercitii exclusa sit. Est ergo conniventia ista nihil aliud, quam non-executio edictorum, seu suspensio executionis ad tempus, quousque Magistratui hoc videbitur. In quo differunt ab Anabaptistis & Lutheranis, contra quos nulla exstant edicta Fœderati Belgii, seu Ill. & præpot. DD. Ordd. Generalium, immo ne quidem Illustr. DD. Ordd. alicujus Provinciæ.

§. 3. *Probibitio* religionum, seu coërcitio dissentientium, quæ fit à publicâ potestate & mandato Magistratus, potest esse vel directa vel indirecta. I. *Directa* est vel per impedimenta objecta, vel per pœnas. *Illa* fit e.gr. cum oratoria, ubi conveniunt, publicâ autoritate clauduntur; aut cum portæ civitatis clauduntur, aut viæ obsidentur, ne foras ad vicinos cœtus in alieno territorio se conferant. *Ista* fieri solet *vel* per mulctas pecuniarias, aut capitis diminutiones, *vel* per exilia, deportationes, custodias, etiam plagas, & pœnas capitales sive seducentium, sive seductorum, sive utrorumque. II. *Indirecta* fit multis modis. 1. substractione seu non exhibitione specialis & propioris favoris Magistratus; quod in variis casibus fieri potest. 2. subreptitiâ substractione locorum, ubi conventus suos celebrant, per procuratam elocationem ad alios usus, aut demolitionem eorundem publicæ utilitatis causâ, sæpe quæsita. 3. Substractione redituum, quibus conventus & ministeria ecclesiastica sustentantur: quod durante hoc bello Germanico non infrequens Cæsarianis in devicto Palatinatu, comitatu Nassovico, & alibi. 4. Disturbatione scholarum, aut saltem exclusione dissentientium, à participatione communis beneficii scholarum: quæ pragmatica fuit Juliani apostatæ. 5. Exclusione aut extrusione à ministerio eorum, qui inter primipilos pro causâ suâ pugnare solent: quod occasione necessitatis politicæ, aut saltem schemate politico, aut quocumque alio quæsito prætextu peragi solet. Huc refer, quæ ante paucos annos in Galliâ evenere quibusdam ministris reformatis. Hæc anno 1643. scribebam. Adde nunc quę nuper *N. Molineo* celeberrimi *Petri Molinei* filio & *D. Galiardo* Ministro Montalbanensi & philosophiæ professori, nunc Ministro in Ecclesiâ Gallo-Belgicâ Sylvæducensi, in Galliâ; & quæ D. *Legero* Ministro in vallibus Pedemontanis, nunc in Ecclesiâ Gallo-Belgicâ Leidensi, nuper evenere. III. Rursum coërcitio extendit se ad exercitia publica seu privato publica, & conventus ecclesiasticos tantum; vel etiam ad sensum de religione in conscientiâ: quorum illa dici potest coactio exercitii, ista coactio conscientiæ. 1. *Prior* variat: differentiæ & gradus ex oppositâ libertate & permissione (supra explicatis) facilè educi possunt. Summus in hoc genere coërcitionis gradus est, cum incolis ne quidem extra territorium alienos cœtus frequentare permittitur.

Quod

Quod tempore induciarum factum Antwerpiæ. Sed insolitum imprimis in Belgio nostro, & longè majoris coërcitionis exemplum datum est in hac urbe Ultrajectinâ; cum prævaleret & dominaretur hic factio Remonstrantium. Videatur decretum anno 1617. in historiâ *Baudartii*. 2. *Coactio conscientiæ* est, cum in interiorem alicujus sensum de religione inquiritur; eumque deponere & oppositum ejus seu diversum ab eo amplecti quis cogitur, quamvis illi assentiri, eumque amplecti se posse neget. Cum hâc individuo nexu conjuncta est persecutio conscientiæ, seu religionis & conscientiæ causâ; per exilia, incarcerationes, bonorum confiscationes, perque exquisita tormenta, & ignominiosa mortis supplicia. Quæ persecutio κατ' ἐξοχὴν nomine *hæreticidii* designari solet. Et hæc propriè est coactio conscientiæ, inquisitio in conscientiam Hispanica, seu Papalis, tantoperè jactata & exosa in Belgio nostro. Quando exercetur adversus hæreticos, aut errantes, dicitur in genere persecutio aut coactio conscientiæ. Quando vero adversus orthodoxos, dicitur persecutio ecclesiæ, aut euangelii, aut persecutio veritatis & euangelii causâ. 3. Media inter coactionem exercitii, & conscientiæ, à nonnullis statuitur *Coactio ad audiendas lectiones*, *conciones*, *disputationes*, *convictiones* publicæ & receptæ religionis. Quam tamen moderatè & debitè adhibitam negant Reformati pariter & Pontificii, quin ipse *Arminius* (in disp. *de Secessione à Papatu* quæ est 22. §. 14.) repugnare verbo Dei aut caritati Christianæ. Fortè melius referretur ad coërcitionem seu coactionem exercitii; ut supremum & quasi supernumerarium ejus gradum faciat. Exempla talis coërcitionis sunt Romę & Venetiis; ubi Judæi coguntur ad audiendas conciones nonnullas, relicto tamen ipsis libero interiori sensu. Cujus etiam meminimus in 2. *part. sel. dispp. tit. de Judaismo*. Huc pertinet adactio, ad conciones & mulctatio Recusantium (uti vocant) in Angliâ sub regina *Elizabetha*. Simile quid ante hac obtinuit in Palatinatu, ubi multis pecuniariis ad catechizationes, & explicationes catecheticas agricolę compelli solent. Idem ferè factum memini à piis nonnullis centurionibus in Belgio nostro; qui omnes milites suos exemplo proprio ad conciones non tantum ducebant, sed etiam negligentiores exiguâ mulctâ pecuniariâ adigebant. Utrumque hoc exemplum in eo differt ab Anglicano; quod non tam per dissensionem in religione, quam per negligentiam, aut simplicem ignorantiam, aut profanitatem & ἀσέβειαν à concionibus abstinentes, ad eas cogerentur.

Sectio II.

His præcognitis status controversiæ constituendus est. Duæ sententiæ extremæ, & refutandę hîc occurrunt. Una est Pontificiorum & quidem trimembris: quæ statuit. 1. nullius religionis libertatem, præter unius §.4.

in Republicâ permittendam; quæ una ipsis est recepta seu Pontificia. 2. *Insuper* nulli à religione & ecclesiâ illâ dissentienti libertatem conscientiæ esse permittendam, qui quidem in se aut in parentibus suis & per susceptum baptismum, eidem aliquando nomen dederit. Mahumedistas enim, aut Judeos, aut Gentiles, aut Græcos aliosque Orientales jam seculis aliquot infideles aut scismaticos, & extra communionem ecclesiæ Romanæ viventes inquisitioni non subjiciunt. 3. Adhæc pœnâ capitis & bonorum confiscatione esse puniendos, quotquot à Romanâ ecclesiâ discesserint, aut dissenserint in aliquo fidei Papisticæ articulo. Pro primo membro disputat *Bellarmin. lib. 3. de laicis cap. 13.* Et *Pamelius, Alphonsus à Castro, Claudius de Sainctes* peculiaribus tractatibus. Ut nihil dicam de Canonistis, Politicis, & Jurisconsultis qui communiter in Papatu hanc sententiam tuentur; quos aliquando citabimus. *Sic scribebam* anno 1643. Nunc indico *part. 3. sel. dispp. tit. de haresi part. 8.* Paululum ab his dissentire videtur *Martinus Becanus lib. 5. Manualis cap. 19.* ubi ait Magistratum nonnunquam posse bonâ conscientiâ hæreticis libertatem exercitii concedere. Pro secundo & tertio membro disputant passim Pontificii Theologi, politici, Canonistæ, Jurisconsulti inter quos *Eymerici Directorium Inquisitorum*, *Royas de hareticis*, *Jordanus Brunus* J. C. de iisdem. Altera sententia extrema promiscuè religionis, conscientiarum, & exercitiorum libertatem defendit, omnemque Magistratus coactivam potestatem & coercitionem absque distinctione incessere videtur. Hoc enim & nihil aliud inferunt argumenta & exceptiones eorum; quamvis subinde quidam restringere videantur ad sectas seu professiones in Christianismo, seu nomine tenus Christianas. Agunt hanc causam passim 1. *Novi Arriani, Photiniani*: Qualis anonymus, qui a. 1570. edictum *DD. trium fœderum Rhetiæ* c. hæretico Neo-Arrianos, &c. oppugnabat: cui *Scipio Lentulus* Neapolitanus pastor Clavennensis anno 1573. respondit. tit. *Responsio orthodoxa pro edicto DD. trium fœderum Rhetiæ*, &c. quibus accense *Castellionis* tractatum sub nomine *Vaticani*, & alterius Anonymi, qui ante paucos annos Goudæ recusus est in 8. & farraginem *Martini Belli*, quam *Beza* refutavit. 2. *Enthusiastæ* & Libertini; inter quos emicat anonymus, qui sub nomine nobilis Germani Gallicè scripsit in præfationem *Phil. Marnixii Sanct. Aldegondii* ad librum Belgicum de Enthusiastis: cui *Marnixius* refutationem eodem idiomate opposuit. 3. *Anabaptistæ*; inter quos *Twiskus*, qui integro volumine in 4. exhibuit farraginem testimoniorum ex omnis generis Scriptoribus, imprimis Reformatis. 4. *Cornhertus*, qui latino dialogo contra *Lipsii* Politicam hanc causam agit, eundemque dialogum postea contra *Lipsii* responsum (cui tit. Adversus Dialogistam) defendit. Idem Belgico scripto *processum de hæreticidio* edidit, contra Bezam. 5. *Remonstrantes* in

Confess.

Confeff. & *Apologiâ cap.* 24. & in *Reſponſo ad Excerpta Profeſſ. Leidenſium*, & in *Vindiciis ſeu Vedelio Rhapſodo*, pluribuſque libellis vernaculis; inter quos ex poſtremis & communi (uti videtur) nomine editus eſt ille, cui tit. *Genuinus Remonſtranticus Theologus.* Nos antehac anno 1634. opinionem illorum perſtrinximus in tract. noſtro, cui tit. *Therſites Heautontimorumenos ſect.* 1. *cap.* 1. Confer ſupra *lib.* 1. *tract.* 2. *cap.* 2. 3. 4. 5. *Politici* aliqui ſcriptores; qui huc aliquando trahuntur, uti *Diſcurſus la Noue, Juſtificatio Senatus Leidenſis*, Nonnulla ex epiſtolis Illuſtrium Belgarum, nec non ex actis decretis, declarationibus, apologiis publicis Regum, Principum, Magiſtratuum. Sed quam rectè, & quo judicio ac delectu hęc extrahantur aut applicentur; poſtea ſuo tempore dicemus. *Media* ſententia eſt noſtra, quæ ſtatuit, Non omnem libertatem aut permiſſionem, aut coërcitionem religionum, & in religione diſſidentium ſimpliciter & abſolutè eſſe licitam, aut illicitam: uti mox præmiſſis aliquot hypotheſibus & poſtulatis per certas concluſiones determinabimus. Præſupponimus ergo hæc ſequentia. I. Magiſtratui jure divino tanquam Dei miniſtro & cuſtodi utriuſque tabulæ competere poteſtatem circa religionem, & eccleſiam, ac negotia religionis ſeu eccleſiaſtica, nec non perſonas eccleſiaſticas ſive ſeorſim ſive collegiatim conſideratas. II. Poteſtatem illam non eſſe formaliter eccleſiaſticam, ſed politicam, ſæcularem, coactivam, ſupremam: quę eccleſiaſtica, & ſpiritualis dici non poteſt, niſi impropriè, & per externam denominationem. Utramque hanc hypotheſin ſatis ſuperque ſupra *lib.* 1. *tract.* 2. explicuimus. III. Hâc vice nobis dari poſtulamus contra paradoxologias Remonſtranticas: Magiſtratui competere jus & poteſtatem non tantum circa cauſas, negotia, perſonas Eccleſiæ publicæ in publica templa, & publicis Reipublicæ ſumtibus receptæ; ſed & aliarum ſectarum ac cœtuum, qui extra publica templa, in oratoriis privatis, & propriis ſumtibus convenire ſolent ſive nomine extraneorum, Gentilium ſcil., Mahumediſtarum, Judæorum, ſive Chriſtianorum gaudeant. Perſonæ enim, & collegia ſeu conventus, & loca, ædificia ac fundi, & externa ſacrorum utenſilia cum aliis neceſſario prerequiſitis à Magiſtratus poteſtate eximi non poſſunt.

* *Sectio* III.

DEterminemus nunc principalem controverſiam: iſtis concluſionibus. §. 5. I. *concl.* Quilibet Magiſtratus tenetur in conſcientiâ ex mandato Dei, veram religionem & eccleſiam ejuſque membra tum ſeorſim tum collectim in unione eccleſiaſticâ conſiderata, cum exercitiis privatis ac publicis, non tantum permittere, hoc eſt, non impedire, ſed etiam promovere, fovere, tueri, ac pro viribus ornare. II. *concl.* Nemini licet in foro conſcientiæ falſam religionem (h. e. idololatricam, aut hæreticam, aut apoſtaticam)

ejusque liberam professionem & exercitium suscipere, aut eam à Magistratu postulare, aut inscio invitoque Magistratu sibi sumere & usurpate. III. *concl.* Quod si sint, qui hoc faciant; non licet tamen Magistratui Dei ministro libertatem exercitii sive publicam, sive privato publicam, sive quocunque alio modo aut gradu, permittere: siquidem potestas & potentia illi adsit impediendi. Adesse dicitur *potestas*, 1. cum legibus Reipublicæ fundamentalibus; 2. aut conditionibus & stipulationibus in susceptione Principatus aut Magistratus intervenientibus. 3. aut conventione aliquâ & pacto legitimo, 4. aut aliquo jure tertii non impeditur; h. e. cum Magistratus supremus sine subalterno, aut vice versâ hic sine illo non potest. *Duorum priorum* exempla præbent Imperium Germanicum, Regna Polonicum & Hungaricum, Principatus Transsylvaniæ. *Tertii* Trajectum ad Mosam, Belgio fœderato adjectum anno 1632. Videantur conditiones deditionis, seu articuli capitulationis, uti vocant. Huc etiam quodammodo reduci posset *Edictum Nannetense* in Galliâ. *Quarti* exemplum dedit Belgium nostrum, cum ab Illustr. Ordd. & subordinatis Magistratibus per publica edicta absolutè abrogata non fuerunt exercitia Pontificiæ religionis, quamdiu Principatum Regis Hispanici agnoscebant: tunc enim salvo jure Principis sui, qui religionem illam profitebatur & tuebatur, hoc non poterant. Ejusdem exemplum habemus in Magistratibus orthodoxis tolerantibus Ethnicismum sub *Juliano*. *Potentia* adesse intelligitur, cum non incidunt casus coactionis & extremæ necessitatis, in quibus Magistratus non potest, consequenter nec debet negare aut impedire; sed debet permittere pro tempore, aut etiam perpetuam permissionem seu tolerantiam promittere. Et tunc malum tolerando non peccat; nec etiam decretum & mandatum suum de tolerantiâ hoc est, publicam autoritatem consiliis & armis defendendo. Casus autem necessariæ tolerantiæ sunt potissimum isti. *Primus* cum tanta est heterodoxorum factio & potentia, ut Magistratus libertatem ipsis negare nequeat, absque præsentaneo periculo & metu subversionis Reipublicæ, aut saltem gravissimâ ejus concussione; aut absque intestinis bellis, cum belli appendicibus; aut absque multis seditionibus, cædibus, rapinis. Hic velificandum est magistratui, cum videt homines nec flecti posse nec frangi debere cum detrimento religionis, & piorum, patriæ vastatione, exitio Reipublicæ. Cessante autem & mutato casu illo necessitatis, Magistratus etiam consilia sua mutabit: nisi per conventiones & pacta impediatur. Exemplum dedit *Constantinus* in permissione religionis Ethnicæ, & postea in permissionis istius abrogatione. *Sozom. lib. 2. c. 4. Euseb. in vitâ Constantini.* Simile exemplum habet *Socrates lib. 3. cap. 2.* ubi à sacrarii Mythreæ repurgatione inchoatâ cessârunt Christiani propter violentiam Gentilium, qui ad

ad arma provolantes, promiscuas Christianorum cædes dabant. *Secundus*, quando Ecclesiæ Christianæ sub imperio Principis heterodoxi aut idololatræ libertatem suam retinere non possunt, sed certam persecutionem & exstirpationem exspectant; nisi Princeps aut Magistratus orthodoxus suis subditis heterodoxis libertatem concedat. Exemplum talis coactæ permissionis dedit Imperator *Justinianus* anno 724. quam ei *Theodoricus* Gothorum rex Arrianus extorsit: teste *Anastasio Bibliothecario in vitis Pontificum apud Baronium ad annum* 524. §. 1. 2. *Tertius*, quando orthodoxis jam dissipatis aliter libertas restitui non potest. Exemplum lege apud *Sozom. lib.* 3. *cap.* 19. & *Theodoret. lib.* 2. *c.* 12. *Socrat. l.* 2. *c.* 18. IV. Non est absolutè & simpliciter illicitum subditis purè scismaticis, aut etiam errantibus permittere libertatem exercitii minorem aut majorem, laxiorem aut arctiorem, etiam cum adest potestas & potentia impediendi: errantibus, inquam, circa politiam ecclesiasticam, aut ritus & ceremonias, aut etiam circa caput aut capita aliquot doctrinę, sed non fundamentaliter. Exemplum præstent hic dicti antehac in Anglia *Brownistæ* seu *Separatistæ*; & dicti hodie *Independentes*, seu *Congregationales*. De ecclesiastico syncretismo cum istis aut similibus ineundo, alibi disquiritur infra scil. *part.* 3. *lib.* 3. *tit. de syncretismo.* Hic solummodo quęritur de permissione politicâ. Eò tamen non dicimus, Magistratum teneri quibusvis non-fundamentaliter errantibus semper & ubique libertatem concedere. Quis autem sit error fundamentalis & non fundamentalis, explicuimus peculiari disputatione, insertâ 2. *part. select. dispp.* V. Libertas conscientię, absque libertate exercitii quin concedi possit non fundamentaliter errantibus, & puris scismaticis, (etiam extra casus necessitatis, quibus potestas aut potentia Magistratus circumscribitur) minimè dubitandum est. VI. Libertas conscientiæ fundamentaliter errantibus permitti potest in casibus necessitatis supra positis: extra illos casus libertas, quę ad professionem, communicationem, defensionem errorum, & ad oppositæ veritatis etiam per publica scripta impugnationem & traductionem, se extendit; non ita permitti potest: imprimis non illorum seductorum, qui aliis Atheismos, Epicureismos, Lucianismos, Enthusiasmos & Libertinismos suos subdolè instillant aut affricant. Præstat enim talium expurgatione, & è Republicâ dimissione, contagium illud à subditis, & iram Dei averti. VII. Nec tamen conscientiis vis inferenda est, aut inquisitio in eas instituenda: ut homines externâ vi cogantur credere aut de religione sentire, quod sentire aut de quo convinci nolunt, immo quod sentire se posse negant. VIII. Coërcitione debitâ in ordinem cogi possunt tum seducentes, tum seducti; ne scil. liberè profiteantur & spargant hæreses: non tamen propter sensum hæreticum capitalibus suppliciis subjiciendi sunt.

Sed quid si sensui hæretico, imprimis contra theologiam naturalem, addant externas & horrendas blasphemias, hominum seductiones, Reipublicæ & ordinis perturbationem, autoritatis publicæ, & remediorum ante adhibitorum contemtum? an non tandem ad capitale supplicium deveniendum? *Resp.* Quamvis sententiam, & praxin contrariam nolim condemnare: malim tamen despici, siquidem exiliis & deportationibus nihil proficiatur, an non consultius esset minoribus & mitioribus pœnis fanaticos illos puniri, & perpetuis custodiis addici. Deliberatio hic instituenda esset ex statu Reipubl. & peculiaribus rerum circumstantiis. Unum ergo consilium singulis casibus aptari nequit. Propono omnibus sectis in Belgio casum de *Manichæis*, *Marcionitis*, *Valentinianis*, *Ebionitis*, *Priscillianistis*, *Henric-Nicolaitis*, *David-Joristis*, & siqui alii sub nomine & generali professione Christianismi furores suos sparserunt. Hæc ita scribebam anno 1643. Postea fusius egi de hæreticorum coercitione & pœnis, in 3. *part. select. dispp. tit. de errore & hæresi.*

Consectaria ex præcedentibus deducta sunt. I. Posse à Magistratu subditos & cives è Republicâ dimitti, qui hæresibus infecti sunt; nec tamen cogi conscientias eorum, aut tyrannidem in illas exerceri. II. Posse etiam compelli sive homines singulares, sive conventus ecclesiasticos, ad edendam fidei suæ confessionem coram Magistratu, & adsumtis Theologis, (si quos Magistratui visum sit assumere): absque inquisitione & conscientiarum tyrannide. III. Peccare Magistratus, qui sine ullâ necessitate, quasvis exitiales hæreses & sectas tolerant, iisque libertatem non tantum exercitiorum, sed & licentiam concedunt: idque vel negligentiâ religionis ex profanitate, quod religio ipsis indifferens sit; vel quod opibus & terreno lucro (quod hinc speratur) nimium intenti, terram cœlo, mammonam Deo præferunt; vel quod putent sectas Christianorum tantum non differre, sed omnes ducere ad salutem, quia in uno nomine conveniunt, ideoque esse tolerandas; vel quod errore illo afflati sint, cuivis petenti liberam non tantum conscientiam, sed & exercitium suæ religionis esse permittendum. IV. Posse sectarum, quibus libertas exercitii indulgetur, licentiam & exsuperantiam in effundendis in orthodoxam religionem & ecclesiam conviriis & atrocibus calumniis sive realibus sive personalibus, coërceri: sic ut non violetur publica tolerantia & libertas, si quæ statuto, aut more & consuetudine antea ipsis concessa sit. V. Posse Magistratum aut Principem fidelem, principatum aut munus publicum suscipere (cum aliter non potest) etiam sub pactis & conditionibus defendendi libertatem sectæ alicujus, aut sectarum, sive illæ æqualiter, ut publicæ religiones eâ fruantur, sive inæqualiter. Conscientiæ autem suæ rectè non consulet; nisi se impollutum ab omni participatione aut appro-

probatione idololatriæ & hæreseos conservet, soliusque permissionis & tolerantię (quod ad se, & pro suâ parte) defensionem suscipiat; idque ad gloriam Dei, & in bonum veræ religionis ac ecclesiæ. VI. Posse eundem, quando rationes Reipublicę aliter non ferunt, cum rebellibus aut hostibus ad deditionem se offerentibus, eâdem conditione transigere.

Subjicimus nunc aliquot problemata: quæ vel magis thetica sunt, vel magis hypothetica seu historico theologica. Prioris generis sunt. §.6.

I. *An* libertas conscientiæ, & libertas commorationis seu habitationis convertantur: atque adeo an jus civitatis aut libertas habitationis hęreticis & fanaticis quibusdam negata, sit coactio conscientiæ & inquisitio in conscientiam, quam Hispanicam vulgò vocant; & an Theologus qui Magistratibus hoc suadeat, aut etiam non dissuadeat, dicendus sit docere hæreticidium? *Resp. Neg.*

II. *An* Magistratui liceat libertatem antehac verę religioni concessam sive in susceptione principatus, sive per conventionem aliquam, indirectè violare aut restringere, obtrudendo novitates quasdam sive in doctrina, sive in ceremoniis, sive in regimine? *Resp. Neg.*

III. *An* Ecclesia teneatur receptionem istorum negare; quin & Magistratus subalterni intercedere, pro autoritate per leges sibi concessâ? *Resp. Aff.*

IV. *An* Magistratus, cui potestas & potentia non deest, negare & impedire possit ac debeat exercitia publica aut privato-publica, non tantum Gentilium, Samaritarum, Judæorum, Mahumedistarum; sed & hæreticorum sub nomine Christiano delitescentium & conscientias suas prætendentium, quales sunt Marcionitæ, Valentiniani, Manichæi, Arriani, Samosateniani, Henric-Nicolaitæ, David-Joristæ, & similes Libertini atque Enthusiastæ. *Resp. Aff.*

V. *An exercitia Pontificiorum? Resp. Aff.* tum propter rationes theologicas, ab hæresibus & multiplici idololatriâ desumtas: tum propter politicas à Papę potestate temporali, ejusdemque potestate dispensandi in juramentis fidelitatis, item ab æquivocationibus, & similibus, quæ cum Republicâ verè Christianâ consistere nequeunt.

VI. *An Anabaptistarum? Resp. Aff.* de illis qui fundamentalem articulum de Deo uno & trino, deque Christo θεανθρώπῳ & de gratiâ Dei ita corrumpunt: ut de Christianâ religione nihilo plus retinere videantur, quam Sociniani: quales sunt hodie non pauci, si non plerique, qui supra vulgares sibi sapere videntur. Si qui sint, qui cœtibus illorum sub denominatione Anabaptistarum seu Mennonitarum adhærescentes, ultra controversias de pædobaptismo, potestate Magistratus, juramento vix quidquam movent; theologicè de illis aliter

aliter judicandum censerem: quamvis fortè politicæ rationes alicubi libertatem illis minus permittendam censerent, quam ullis aliis sectis: quod armatis civibus & incolis istic indigeant; non vero arma detrectantibus, & dissuadentibus.

VII. *An Remonstrantium?* *Resp.* Quod si à Socinismi suspicione se non liberant; non arbitror theologicè determinari posse eorum conventicula magis toleranda esse, quam Socinianorum. Sin vero redirent ad primam generalem delineationem quinque articulorum aut intra terminos cum Lutheranis, aut cum dictis ante hac in Germaniâ Synergistis, se præcisè & sincerè continerent? utique generales rationes theologicæ non magis contra illorum, quam contra Lutheranorum tolerantiam militarent. Sed in Belgio nostro obstiterunt rationes politicæ, & theologicæ: cur libertas illorum cum Lutheranorum paria non faceret. 1. *quia* prętendebant publica templa, & curias, sua esse, suisque contra jus & fas erepta; & suam religionem esse publicam atque authorizatam, seu religionem status: ita ut ex eorum conventiculis, nihil nisi turbæ, rerumque mutationes Magistratibus exspectandæ aut metuendæ essent. 2. *quia* in communione & sub nomine reformatę ecclesiæ publicè recepti, ac defensi erant. A quo cum quod ad veritates quinquarticulanas factâ secessione, segreges cœtus formare tentabant, ut peculiarem sectam constituerent: non visum fuit Magistratui plures sectas in Republicâ suâ admittere: cum sectis satis multis antehac permissis, vires Reipublicæ & concordia subditorum infirmarentur. 3. *Quia*, si qui sint segreges cœtus jam inde ab introductâ reformatione in Belgio tolerati: ii simul cum reformatis persecutionem passi erant, & simul cum reformatis caput efferebant, ubi aliorum spes libertatis affulgeret. Atqui hoc societati Remonstranticæ minimè convenit. 4. *Quia,* nullus respectus confœderationis, aut pacis, aut neutralitatis cum politiis Christianis in hoc casu movere poterat Magistratus Belgicos, ad novę huic sectę libertatem concedendam, & hâc ratione sectas sine necessitate in civitatibus & agris suis multiplicandas. Nullibi enim religio Remonstrantica est publica aut religio status: Lutherana vero est non tantum in Imperio Germanico, sed etiam in Regnis Daniæ ac Sueciæ.

Rationes theologicæ sunt tum directæ tum ad hominem. *Prima* est, quia Remonstrantes, in explicatione suorum quinque articulorum sive primâ in collatione Hagiensi, sive secundâ in synodo Dordracenâ, sive tertiâ in *Apologiâ*, *Responsio ad excerpta DD. Professorum Leidensium*, *Vindiciis seu Videlio Rhapsodo:* intra terminos synergistarum, aut hodiernorum Lutheranorum se minimè continuerunt. A nostris antehac toties id probatum est, ut tædeat eadem hic prolixè repetere. Tantum nunc indico lectori *Johannis Tarnovii*

novii theologii Rostochiensis Exercitat. biblic. lib. 4. pag. 904. & seqq., ubi protestatur & ex Hagiensi collatione ac *Bertio* probat, Remonstrantibus cum Lutheranis in doctrinâ quinquarticulanâ nihil esse commune: *licet*, inquit, *idem nobiscum oppugnent, tamen non idem propugnant*, &c. & *pag. 955. Nunc vero coronidis loco ostendam, quomodo Remonstrantes in Belgio, imprimis vero P. Bertius in Hymenao non tam nobiscum, quam cum Pelagianis, Pontificiis & Photinianis in plerisque consentiant.* Quid nunc diceret *Tarnovius*, si apologiam, & scripta Remonstrantium eandem secuta legisset: aut libellum *Leonbardi Rüssenii* Doctoris theologi a. 1661. editi tit. *synopsis impura theologia Remonstr.* modo inspexisset. Adeo ut non possim satis mirari inscitiam aut fraudulentiam *anonymi Remonstrantis* qui anno 1663. judicia theologorum de unione inter nos & Luthetanos instituendâ coacervata, unioni hodiernorum Remonstrantium cum ecclesiis reformatis applicata velit, hoc argumento (pag. 15.), quod reformati cum Remonstrantibus fraternitatem magis quam cum Lutheranis colere debeant: cum ab illis in uno solummodo puncto aut articulo, ab istis vero in tribus punctis dissentiant. O frontem hominis? *Secunda ratio* est, quia si Remonstrantes in uno illo articulo in quo à nobis dissentiunt, cum Lutheranis conveniunt, (dicente anonymo modo cit.), cur asseclas suos ad Lutheranorum cœtus libertate passim in Belgio gaudentes non amandant; eosque à molestiis & sumtibus, simulque Rempublicam ab accremento & alluvie novarum sectarum non liberant? Dissensum in dogmate de cœnâ domini obtendere nequeunt: quia illud non esse fundamentale, nec fraternitatem posse aut debere impedire *anonymus* toto citationum choragio contendit. Iterum dicent, quamvis ipsi cœtibus illis se adjungere vellent, Lutheranos tamen introitum negaturos. Si serio hoc dicerent, debuissent immo adhuc deberent à Lutheranis fraternitatem petere, & ad eam se offerre: quo facto, & Lutheranis annuentibus aut abnuentibus, tum demum consilium in arenâ capiendum. *Tertia ratio* est, quia Romonstrantes ante habitam synodum Dordracenam anno 1619. & in ipsâ synodo contendebant, pro unione cum ecclesiis reformatis per libertatem utriusque sententiæ quinquarticulanæ. Poterant ergo ipsorum auditores bonâ conscientiâ, immo & debebant secundum proprias hypotheses sacra nostra frequentare, nec secessionem & in segreges cœtus novam coadunationem facere, absque manifesto schismate. Quod si excipiant, nostros priores scisma fecisse: reponimus, dato nostros peccasse in caritatem, illi tamen hoc non debuissent imitari, & malum malo rependere. Addimus omnes illos tum antecessores tum membra ecclesiæ, quos a. 1619. injuriâ affectos prætendunt, jam obiisse: & ob transeuntem quam ἀτεξίαν nostrorum (ipsorum opinione) non deberi perpetuum scisma foveri ac firmari.

VIII. *An Magistratus peccet, qui nullarum sectarum conventicula admittit? Resp. Neg.*

IX. *An hæreticis negare possit libertatem commorationis, sejunctam ab omni libertate exercitii? Resp. Aff.*

X. *An eandem Pontificiis negare debeat? Resp.* Distinguendi sunt moderatiores, aut meliores, à rigidis, præfractis, Curialibus in sedem Romanam & Papam juratis; & loca, ac tempora, aliæque circumstantiæ considerandæ: & sic determinandum, qui sint boni cives, qui inutiles. Denique distinguendum inter admissionem eorum, qui nunquam jure civitatis gavisi sunt; & inter dimissionem eorum, qui eo jam gaudent. Confer quæ de hac quæstione dicimus in 3. *part. sel. dispp. tit. De Sede Romanâ incompatibili*, &c.

§. 7. *Problemata magis hypothetica*, & quasi historico-theologica sunt.

I. *An* in Republicâ Israëlis sub judicibus & regibus libertas conscientiæ, & commorationis Gentilibus quibusdam concessa sit? *Resp. Aff.*

II. *An* Pontificiis in Belgio fœderato contra pacta & edicta publica perfidè libertas erepta sit: uti sæpe hoc objiciunt? *Resp. Neg.* Aut enim ipsi, qui erant altera pars contrahentium, & quorum intererat, jus suum remiserunt; paulatim scil. adducti ad cognitionem veritatis: uti accidit in patriâ meâ, quæ alioquin spontè accedens ad confœderationem contra tyrannidem Hispanicam, ab Illustr. Principe Auriaco & Ordd. Hollandiæ publicum religionis Pontificiæ exercitium stipulata erat. Aut conspirationibus, perfidiis, perduellionibus ipsi sibi accersiverunt justam privationem concessæ libertatis. Cum ergo pactum hic esset ἀμφοτερόῤῥοπον, evenit illis justè, quod dici solet: *Frangenti fidem, fides frangatur eidem.* Simile quid evenit Macedonianis sub *Theodosio secundo*, apud *Socratem lib. 7. cap.* 31.

III. *An Eduardus VI. Mariæ* sorori suæ piè negârit libertatem missæ Papalis. *Resp. Aff.* Infra in genere licitam esse Papalis idolomaniæ prohibitionem, probabitur.

IV. *An* Magistratus Belgici debeant quibusvis Anabaptistis continuationem libertatis, quâ nunc fruuntur; ut quidem ipsi subindè hoc innuunt? *Resp.* Nunquam hactenus, quod sciam, protulerunt decreta, pacta, edicta publica, sive totius Belgii, sive unius Provinciæ. Quin contrarium haut obscurè ex eo evincitur, quod civitas Groningana ad unionem confœderatorum reducta a. 1594. omnium sectarum & Anabaptisticæ exercitia publico edicto excluserit.

V. *An* ergo verè dicatur Illustr. Ordd. bellum gerere pro libertate & incolumitate sectarum; adhæc bellum gerere, non pro reformatâ religione, sed

sed pro libertate politicâ, & pro libertate conscientię quorumcunque; quam extendunt ad promiscuam & æqualem quarumvis sectarum libertatem exercitii. *Resp. Neg.* Et contra ostensum est in Remonstrantiâ quâdam anno 1630. à deputatis utriusque Synodi, inter quos tum numerabar, Illustr. ac Præp. Ordd. Hollandiæ traditâ, ac typis editâ. Hallucinantur in eo imprudentiores quidam, quod priorem statum belli ante exauctorationem *Philippi* II. (quæ incidit in annum 1581.) non distinguant à statû posteriori. Religio & persecutio primitùs quidem erat occasio belli, non causa; sed libertas & privilegia politica contra tyrannidem Hispanorum. Postea Republicâ in libertatem vindicatâ, & civitatibus ac provinciis religionem amplexis, pugnatum est pro liberâ & novâ Republicâ, cujus pars non tantum sed & fundamentum facta est religio reformata, cum absolutâ & totali Pontificiæ exclusione. Hæc tempora ita distinguenda esse, & veritatem historiæ conciliandam, ostendimus *in 3. part. select. dispp. tit. de sede Romanâ incompatibili*, &c. Extra reformatam religionem quod quædam alia exercitia admittantur, partim facti particularis est, non juris universalis; partim conniventiæ magis, quam stabilitæ tolerantiæ. Cum ergo Reipublicæ partem ne integralem quidem faciant, nedum principalem aut ejus fundamentum, non potest dici bellum pro iis geri, magis quam pro ebrietate, aliisque variis conniventiæ peccatis, quæ in Republicâ nostrâ tolerantur seu permittuntur, hoc est, legibus nullis aut pœnis coërcentur.

VI. *An* decreta Illustr. DD. Ordd. Generalium & Provincialium contra Pontificios & Remonstrantes hactenus promulgata, theologicè & politicè defendi possint? Idem quęro de decreto urbis Groninganę anno 1594. contra omnes sectas; quod *anonymus* quidam *Libertinus vernaculo quodam scripto* publicè oppugnavit? *Resp. Aff.* De quo capite sequenti disputabitur.

VII. *An* ex mutato rerum statu, & ex conniventiâ quorundam Magistratuum ad conventicula Remonstrantium, rectè concludi possit; publica edicta revocata esse, aut Magistratus pœnitentiâ eorum duci, quasi scil. iis persecutionem conscientiarum, aut ecclesiæ Dei, injustè exercuissent. *Resp. Neg.* & salem scientię ac conscientię in blateronibus quibusdam desideramus.

VIII. *An* cum indulgentiâ & conniventiâ Magistratuum abutuntur sectarii, fimbrias suas extendendo, & ausa ausis prioribus addendo, nova ampliora templa ædificando; absque tyrannide in conscientias, impediri possint. *Resp. Aff.*

IX. *An* Ill. DD. Ordd. anno 1632. offerre potuerint provinciis Belgicis

Hispanico imperio subjectis, communem defensionem privilegiorum & religionis Pontificiæ publicè illic stabilitæ? *Resp. Aff.*

x. *Quid* censendum, de concessâ anno 1632. Trajectensibus ad Mosam libertate publici exercitii religionis Papisticę? *Resp.* Tolerantia falsæ religionis, quam requirit necessitas Reipublicæ Fœderatorum, adhæc bonum ecclesiæ, quæ est in illâ Republ., non est peccatum nec participatio alieni peccati: Sed tolerantia illa solemni conventione sancita, & hactenus autoritate publicâ defensa, talis est; Ergo. Major certissima est. Minoris examen conscientiæ & scientiæ Procerum committitur ut Deo καρδιογνώστῃ de eâ rationem reddant. Pertinet enim ad arcana Reipublicæ. Conclusionem ergo admittas oportet; saltem de ea ἐπέχειν. Moneo hic in gratiam studiorum; non defendere proceres nostros Papisticam idololatriam, etiam cum armatâ manu defendunt processiones: sed defendere directè & immediatè suam autoritatem publicam, & fidem datam in conventione: quâ sancita est tolerantia idololatriæ. *Hac ego anno 1643. ad 9. & 10. problemata sic respondebam: uti de verbo ad verbum (ne unico quidem jota mutato) nunc idem responsum exhibeo. Ad eundem modum omnibus coram super hac re mecum per occasionem colloquentibus sententiam meam tam ante quam post editas theses explicui, rationibus probavi, & (si bene memini) neminem dissentientem dimisi; nec unquam, quod sciam, vel minimo verbulo, in publicis lectionibus, in privatis collegiis, in familiaribus colloquiis, ab hac constanti sententiâ meâ declinavi usque in hunc diem. Adeo ut non videam, quâ scientiâ aut quo animo scriptor theologi paradoxi, centenis partim apertè falsis partim calumniosè fabricatis de me commentis suis, hoc tam crassum, tam atechnicum admiscuerit; quo me meaque in odium supremarum potestatum conjiceret.* Disputa-„tor (inquit pag. 161. pr. edit. in 8. anno 1649.) contra suam conscien-„tiam loquitur, si velit meminisse quanto cum impetu & ipse & fer-„ventiores nonnulli ecclesiastæ dixerint olim de legibus deditionis Ven-„lonæ, Ruræmundæ, & Mosæ-Trajecti, ceu Reipubl. noxiis, Dei „verbo repugnantibus, & Magistratus reformati conscientiæ & officio „contrariis. Si enim peccatum fuit contra Deum in illâ libertate exercitii „relinquendâ Pontificiis Mosæ Trajectensibus, & si tunc liberum fuit di-„sputatori invehi in illas capitulationes ceu vitiosas, &c. *Atque hæc datâ occasione hic indicare volui, ut lector, si forte in librum illum tit. Theologus paradoxus*, inciderit, *moneatur quid de fabulis, cavillationibus & calumniis scriptoris illius in me & de me per tot libros sparsis statuendum sit. Quod assuit de ferventioribus nonnullis ecclesiastis, quia signo individui vagi profertur, transeat. Si illos, uti me, digito monstrasset, aut adhuc monstraret; possent illi, aut ipsorum liberi, cognati, amici, necessarii respondere: Nunc quia τὸ* nonnulli

nulli ferventiores, *pluralitatem aliquam notat, & de singulis tunc viventibus concionatoribus divisim tale quid posteri illa legentes suspicari aut conicere, & hostes ecclesiarum nostrarum reformatis, more suo, objicere possent: cogitent prudentiores quâ caritate & prudentiâ talia in orbis theatro proclamârit. Prudentius certè egerunt illi ministri, qui cum quis scriptori huic forte non ignotus inter ipsos moveret de comparitione aliquot ministrorum in conventu Ordinum alicujus Provinciæ Belgicæ, in quo,* moribus antiquis, *aliqui ex clero Papali comparebant: non tantum illi motioni resistebant; sed & eam tegebant: Adeo ut nunquam auditum sit ad Belgii fœderati potestates supremas hoc delatum fuisse, ut suum illum hac in parte imprudentiorem an ferventiorem, earum indignationi & judicio objicerent: Nedum ut coram toto orbe hoc traducerent; quamvis sine omni mendacio & fictione illud referre potuissent. Quidquid autem ipse rerum & factorum in Belgio tunc temporis haut ita gnarus, de uno forte atque altero ministrorum ex famâ audivisset, cogitare debuisset, unam hirundinem non facere ver; & ex piè doctis, prudentibus, rerum suarum satagentibus ministris, de theologorum Belgicorum super hoc casu theologematis, judicium faciendum esse. De licitâ permissione religionis Papisticæ, ejusdemque permissionis promissione, rebus Reipublicæ ita postulantibus, ex prædecessoribus suis jam pridem didicerant ministri Belgici, nec tamdiu in sacrâ ignorantiâ suâ hæserant, donec de ipsis illud poëta diceretur:* Gallia causidicos docuit facunda Britannos. *Videant, quibus tanti est historica hæc quæstio, inter epistolas illustrium & clarorum Belgarum epist. 70. centur. 2. ad Illustr. comitem Naßavium Johannem seniorem Geldriæ præfectum, imprimis pag. 859. 861. 864. & 869. ubi citant libellum supplicem ecclesiar. reformatarum & synodi Dordracenæ (Nationalis anno 1578.) ad Archiducem Mathiam & Senatum Ordd. Atque hinc constat, quæ fuerit primorum & illis proximorum ministrorum Belgicorum de istis & similibus casibus sententia. Ne autem occinat nobis,* Ætas parentum pejor avis tulit, &c. *in memoriam illi revocamus, filios prophetarum, jam inde à primis Academiarum Leidens. Francquer. Groningana incunabulis, & rursum ab anno 1614. usque 1632. per Doctores suos, de his aliisque positionibus ita informatos fuisse, ut verisimile non sit eos anno 1632. & seqq. adhuc tantâ ignorantiâ laboraße. Si forte unus atque alter, hypothesios, & rerum, quæ tunc agitabantur, plane ignarus, (quid scil. intendi & offerri videretur à parte Belgii Hispanici: & quid à parte Belgii fœderati intenderetur, ac postularetur, ad finem periculoso huic bello imponendum: quæ referuntur ab Aitzema in historia de pace Belgicâ a. 1649.) in genere & in thesi de Papismo post constitutam a. 1581. liberam fœderatorum Rempublicam perpetuis edictis excluso, non ferendo: tunc differuisset, is nullo numero hic eße debebat.* Cui quæso ecclesię & religionis nostræ bono, *inter ministros unius forte atque alterius audita vox, quæ*

 periit,

periit, *nunc demum anno 1649. διατείζεται, & victuris chartis æternitati consecratur? An hæc prudentia justorum?* Sed è diverticulo in viam.

XI. *An* supplicia de *Garneto*, aliisque Papatus emissariis & patriæ suæ proditoribus in Angliâ sub Reginâ *Elizabethâ* & Rege *Jacobo* sumta, fuerint persecutio religionis, & tyrannis conscientiarum? *Resp. Neg.* Vide de hoc casu eruditissima theologorum Anglorum scripta, *Lanceloti Andrews, Roberti Burhilli, Johannis Prideaux, Roberti Aboti, Joh. Dorne Decani Londinensis;* imprimis *Examen Lambethanum*, & *actio in Garnetum lat. gall. angl.*

XII. *An* Remonstrantes absque atroce & crudeli calumniâ ecclesiis Reformatis in Belgio impingant hæreticidium, tyrannidem & coactionem conscientiarum, inquisitionem, persecutionem ecclesiæ; ut ita desperatam & labascentem causam suam sustentent, & auditores qui adhuc ipsis supersunt, ab ecclesiis nostris alienos reddant. *Resp. Neg.* De quo cap. sequ.

XIII. *An* his calumniis instruendis sufficiant, exempla *Serveti, Valentini Gentilis*, & unius atque alterius funatici erronis in Angliâ & Helvetiâ supplicio affecti, quæ reformati passim judicio Remonstrantico rigidè non condemnant? *Resp. Neg.* Hypotheticam hanc quæstionem vide ventilatam *in 3. part. scl. dispp. tit. de hæresi.*

XIV. *An* illa quæ in suppressione molitionum Remonstranticarum evenere anno 1619. in nonnullis civitatibus Hollandiæ; præsertim Hornæ, Schoonhoviæ, Roterodami, Goudæ. *Resp. Neg.* Lege historias *Baudartii*, &c.

XV. *An* Reformati (quos Calvinistas vocant) in Imperio Germanico exclusi sint à pace seu libertate religionis, sociis Augustanæ confessionis à *Carolo* V. primum concessa, & deinceps ab Imperatoribus confirmata? *Resp.* Nec jure nec facto. De hâc hypotheticâ quæstione vide ex professo disputantem *Johannem Cronum tract. peculiari anno 1647. editum tit. de societate Augustanæ confessionis.*

XVI. *An* si Proceres, quos vocant, ecclesiastici, Episcopi scil. & Abbates à Papatu deficiant, per pacem & libertatem religionis in terras sibi subjectas religionem reformatam introducere possint, & Papisticam inde expellere? *Resp.* Affirmabant Principes Protestantes in causa *Hermanni à Wedâ* & *Truchesii* Archiepiscop. Coloniensium; sed contra Negabat Imperator cum Pontificiis. Et videtur adhuc sub judice lis esse. De quo consulendus *Justus Sprenger J.C. tract. de pace religionis*, & scripta super causâ *Herm. à Weda* & *Truchesii* ultro citroque edita.

XVII. *An* in regno Polonico collectivè aut distributivè quarumvis religionum libertas & permissio, aut usu recepta, aut legibus publicisque decretis stabilita sit. *Resp. Neg.* contra Remonstrantes ex hâc falsâ hypothesi beati-

beatitudinem ejus regni supra omnia alia depredicantes, & Ill. Ordd. Belgicos ad imitatonem chimærici facti adhortantes, in lib. vernaculo cui tit. genuinus Remonstr. Theologus, sub finem.

XVIII. *An* jure illinc exigi potuerint Sociniani, uti ante pauculos annos illinc exacti sunt? *Resp. Aff.*

XIX. *An* hinc inferri possit, pari jure Reformatos istic aut alibi libertate suâ privandos? *Resp. Neg.*

XX. *An* si Principes aut Magistratus Pontificii alicubi reformatis libertatem concedant (ex. gr. in Gallia); pari jure Magistratus reformati Pontificiis (ex. gr. in Angliâ, aut Belgio) libertatem deberent concedere? *Resp. Neg.* Est enim ratio longe dispar sive Theologicè, sive politicè consideres. Nam ab unâ parte est religio vera; ab alterâ falsa, & idololatrica. Sicuti ergo non sequitur, Magistratus justè persequuntur malos, ergo pariter & bonos; illis libertatem non concedunt, ergo nec istis concedenda est: sic nulla hic consequentia. Rursum ab una parte est religio & ecclesia à nullo extraneo superiori in temporalibus dependens; ab alterâ ecclesiâ necessariò dependens in temporalibus sive directè sive indirectè ab alio & extraneo non tantum collaterali, sed & superiori domino in terris, Papâ scil. Romano; idque in præjudicium Magistratus Reformati: qui ideo nunquam securus esse potest. Adde Papisticæ Theologiæ axiomata seditiosa, perfida, paricidalia, quæ cum Rebuspubl. & Magistratibus reformatis consistere nequeunt; & si animis hominum insideant, non permittunt Papistas esse bonos cives. Ab alterâ autem parte omnia contraria sunt. Confer infra *part. 2. lib. 4. tit. de Monachatu subtit. de equitibus sacris; & 3. part. sel. dispp. tit. de sede Romanâ incompatibili*, &c.

COROLLARIA RESPONDENTIS.

I. *An religio, quæ docet aut facit Deum autorem peccati, in Republicâ toleranda sit? Neg.*

II. *An repugnaret libertati politicæ, aut libertati conscientiæ, aut etiam exercitii, si crimina falsi & exsuperans illa quorundam ex sectariis malitia ac calumniandi libido, per quæ impingunt reformatæ religioni & ecclesiæ, quod Deum statuant autorem peccati, & per quæ consequenter Magistratus in innoxia capita concitare student, debitè coërcerentur? Neg.*

III. *An furibus grassatoribus, pyratis, si pragmaticæ sua prætexerent, communionem bonorum à se in conscientiâ credi; libertas in Republ. aut sic agendi, aut saltem sic sentiendi, ac publicè privatimque docendi, relinquenda esset? Neg.*

IV. *Idem quæro de polygamiâ, incestu, adulterio, aliisque impuritatibus; si quis prætenderet* Henric. Nicolaiticam *fœminarum communionem? Neg.*

V. *An*

V. *An sensus & privata professio, Libertinismi, Lucianismi, Epicureismi, Scepticismi (hoc est Atheismi) majus crimen in Rempublicam, & in Republicâ nostrâ vulgò censeri soleat, ac propterea gravius puniri, ac minus tolerari; quam seditio, proditio, raptus, latrocinium, rapina? Neg.*

Hæc hactenus anno 1643. ita typis descripta, & publico examini in Academiâ, proposita fuere. Quibus amplius illustrandis, subjicimus justam quæstionum tractationem, de conscientiæ ad religionis sensum & professionem coactione, & de exercitiorum quorumvis libertate.

CAP. III.

Disquisitio de conscientiarum libertate aut coactione.

PRæsupponimus distinctissimas esse has capitales quæstiones de coactione conscientiæ ad religionem; & de prohibitione exercitiorum ac conventuum; easdemque à nobis tanquam distinctissimas considerari: quippe qui omnem coactionem conscientiarum in foro poli illicitam, & aliquam exercitiorum ac conventuum prohibitionem, licitam esse statuimus. Agemus hic primum de priori quæstione capitali; deinde problemata aliquot subjiciemus.

§. 1. Sit ergo prior quæstio capitalis, *An homines sub capitali, aut aliâ quâcunque gravi pœnâ cogi possint ad sensum, professionem, & exercitium religionis, quam interiori animo probare non possint? Resp. 1. concl.* de religione falsâ sive eam antea tenuerint ac professi sint, sive de novo ea introducatur atque obtrudatur, absolutè negatur. Ratio est, quia nec suasione nec coactione alterius peccatum procurare licet, aut quocunque modo eidem cooperari. Jam vero falsæ religionis sive receptio, sive continuata professio, est peccatum, & quidem gravissimum. Ergo non potest Magistratus sine gravissimo peccato quenquam sub pœna capitis, ad tale peccatum cogere. Probatur 1. *primò* ex *1 Timoth. 1. v. 13. 15.* cum *Actor. 9 v. 2. 4. 5. & 22. v. 4. & 26. v. 10. 11. 1 Cor. 15. v. 9.* unde colligitur, coactionem ad Judaismum, ut tunc Christianismo opponebatur, gravissimum fuisse peccatum. Idem applicari debet coactioni ad Gentilismum, de quâ in historiâ ecclesiastica: ubi edicta imperii Romani contra Christianos, & decem generales persecutiones referuntur. Legendæ etiam de edictis imperii *epistolæ Traiani ad Plinium* quæ est 98. *lib. 10.* & *Hadriani ad Minucium Fundanum*, apud *Euseb. lib 4. histor. eccles. cap. 8.* & apud *Justinum ad finem apologiæ ad Antoninum Pium*; & *Hadriani ad Servianum consulem*, apud *Fl. Vopiscum in vitâ Saturnini*. 2. *Quæ* Gentilium etiam colligitur ex peccato Judæorum, qui Genti-

les

les ad hanc persecutionem & conscientiarum coactionem instigabant : de quo peccato 1 Thessal.2.v.15. qui *nos exegerunt*, *neque Deo placent*, &c. *prohibentes nos gentibus loqui ut serventur*; *ut semper compleant peccata sua: occupavit enim eos ira ad extremum usque.*

3. Ex generali hâc ratiône: *quia nihil possumus contra veritatem*, *sed pro veritate* 2 Cor.13.v.8. Atqui Christiana religio est veritas, & vera ecclesia eam possidens & prętendens est *columna & firmamentum veritatis* 1 Tim.3. v.16. Quicunque ergo eam impedit, aut ejus oppositum promovet, is facit contra veritatem. Atqui superiores potestates sive civiles sive ecclesiasticæ (utor phrasi Pontificiâ), cogentes quem ad falsę religionis susceptionem & professionem, contra interioris conscientiæ sensum, sub capitali aut aliâ quâ gravi pœnâ; impediunt veritatem, & falsitatem eidem oppositam promovent. De libertate hâc conscientiæ in amplectendâ, confitendâ, exercendâ verâ religione ac pietate, omnibus affectandâ, & ab omnibus Magistratibus cuilibet concedendâ, accuratè & ex professo agit *Vedelius in Opusculis theologicis* a. 1641. Franekeræ editis.

2. *Concl.* Ad veræ & orthodoxæ religionis receptionem in conscientiâ, ejusdemque professionem nemo à superioribus potestatibus sive sęcularibus sive ecclesiasticis, sub capitali aut aliâ quâ gravi pœnâ cogi debet. Hæc est communis reformatorum & Protestantium sententia. Vide *synopsin Leidensem disp.*50. §.59. *Amesium in Casibus lib* 4. *cap.* 3. Huic coactioni conscientiæ (quæ tyrannidis in conscientias eique subservientis inquisitionis Romano-Hispanicæ quod ad formam & modum agendi, non vero quod ad objectum, æmula dici potest) opponitur *libertas* conscientiæ, seu cordis ac cogitationum: in quas nulla potestas humana, sed sola divina imperium habet. Quamvis ergo homines malè de Deo, Deique cultu sentiant; nullis tamen hominibus licet ad meliorem sensum vi intentatâ aut sub capitalis pœnæ comminatione eosdem adigere: sed tantum suasione adhibitâ invitare, flectere, ducere, cætera Deo committere 2 *Tim.*2.*v.*25.26. Pontificii sententiam huic oppositam tuentur: uti constat non tantum ex *jure Canonico*, & hodiernis Theologis; sed & imprimis ex perpetuâ ipsorum praxi; quâ hęreticos sive verè tales sive falsò iisdem sic dictos è medio tollunt. Praxin disces ex martyrologiis, & *Sleidani*, *Thuani*, aliorumque historiis; ex historiis ac relationibus, de ecclesiis & persecutionibus Bohemicis, jam inde ab Husso & deinceps; de Rhæticis in valle Telinâ anno 1620. de Hibernicis anno 1645. de Pedemontanis anno 1554. 1655. 1662. de Waldensibus & Albigensibus; Postremam lanienam in reliquias Waldensium Merindolii, &c. anno 1545. exercitam describunt *Thuanus, Sleidanus, Martyrologium Gallicum.* Quibus omnibus adde annuos Mercurios, qui nuntiant,

exempla quę successivè ab Inquisitoribus in Hispaniâ statuuntur. Perpetuam & communem Papatus doctrinam, de coactione conscientiarum, & negandâ iisdem sensus sui libertate, disces ex determinatione ipsorum de puniendis hæreticis: cujus indicium fecimus *in 3. part. sel. dispp. tit de haresi part.* 8. §. 4. Quamvis autem in summâ rei conveniant (exceptis *Cassandri, Erasmi*, & similium, inter laicos pluribus, inter clericos pauculis sectatoribus) in nonnullis tamen Theologi dissentiunt, e. gr. in quæstione, An religionem catholicam (Romano-Papalem intelligunt) antehac professi tantum; an vero etiam omnes nati & baptizati in Ecclesiâ Romanâ, quamvis ab infantiâ inter hæreticos (sive veros sive putatitios) educati; an insuper infideles sub pœnâ capitali, ad religionis receptionem ac professionem, cogendi sint. De *primis* communiter, affirmant. De *secundis, Concil. Trident. sess. 7. can.* 14. decernit, eos ubi ad annos discretionis pervenerint, ab ecclesiâ *cogi posse* ad observantiam fidei & legis Christianæ. *Ledesma in theologiâ morali tract. de baptismo cap.* 8. *concl.* 9. dicit hoc certum esse secundum fidem; quod in *Concil. Trid.* contra sentientes feriantur anathemate. Idem statuit *Malderus ad* 22. *p.* 148. Coactio autem ista per pœnas ecclesiasticas & politicas, qualis sit, docent instructiones inquisitorum *Eimerici, Bariola* &c. alibi citandę, & tractatus de hæreticis & pœnis hæreticorum supra citati. De *tertiis*, negare coguntur Pontificii, quotquot hypothesin illam tenent (uti communiter tenetur) cum *Thomâ in* 2. *qu.* 66. *artic.* 1. quod Ecclesia jus non habet parvulos infidelium invitis parentibus aut tutoribus baptizandi. *Ledesma cap. cit. conclus.* 13. addit. *Peccare mortaliter, qui hoc facere attentarent.* Praxis Papatus in tolerandis antehac in Hispaniâ Muhammedistis, & passim, etiam Romæ, toleratis Judæis, confirmat communionem hanc opinionem de infidelibus ad fidem non cogendis. Non desunt tamen, qui sentiunt infideles Magistratui Christiano subditos, & mancipia Christianis patribus familias propria, ad fidem compelli posse. Et si praxin spectemus, videtur etiam hęc coactio extendi ad infideles non-subditos, sed hunc in finem per fas per nafas sæculariter subjiciendos, ut ad fidem recipiendam compellantur. Tale quid sapit donatio Pontificis Alexandri VI. Hispani anno 1493. & gesta Hispanorum in novo orbe, ab Episcopo Hispano Barthol. las-Casas teste oculato descripta. Cui tamen meliora monenti strenuè se opposuit *Genesius Sepulveda*, suscepto crudelitatum Hispanicarum patrocinio. De Gentibus, aut Regionibus, aut Provinciis, aut civitatibus Europeis ante complura sæcula ad fidem, non sine vi armorum, compulsis, hic aliqua disquiri possent: nisi prolixitatem vitaremus. Tantum hic exhibeo verba Alexandri VI. in bullâ, uti ea contraxit Flavius Cherubinus in compendio Bullarii: „ Studuerunt, inquit, Ferdinandus Rex Castiliæ & Elizabeth Regina, ad fidem

„ fidem Christianam eas gentes inducere. §. 4. ad quod hic Pontifex eos „ enixè hortatur §. 5. & illas insulas & terras firmas à polo arctico ad an- „ tarcticum, scil. meridiem inventas & inveniendas, versus occidentem & „ meridiem eis donat, ut ad catholicam fidem adducant, &c. *& paulo post:* „ accessum absque Regis licentiâ ad eas pro mercibus habendis, cæteris pro- „ hibet omnibus §. 8. &c. sanctionem pœnalem adjicit §. 11. *Cherubinus in scholiis ibid.* notat, ejusmodi concessiones etiam datas fuisse à Martino V. Nicolao V. Calixto III. Sixto IV. His tamen non obstantibus præstantissimi Theologi & Canonistæ Hispani *Covarruvias*, *Vasquez*, *Victoria* aliique, secuti *Cajetanum* illam Gentium coactionem ad fidem & donationem atque occupationem terrarum, apertè condemnârunt. Verba *Cajetani ad 22. qu.66. artic.8.* significantia & efficacia sunt. „ Quidam, inquit, infideles „ nec de jure nec de facto subsunt secundum temporalem jurisdictionem „ Principibus Christianis; ut inveniuntur Pagani, qui nunquam Imperio „ Romano subditi fuerunt, terras habitantes, in quibus Christianum nun- „ quam fuit nomen. Horum namque domini, quamvis infideles legitimi „ domini sunt, sive regali, sive politico regimine gubernentur: nec sunt pro- „ pter infidelitatem à dominio suorum privati, quum dominium sit ex jure „ positivo, & infidelitas ex divino jure, quod non tollit jus positivum, ut „ superius in quæstione decima habitum est. Et de his nullam scio legem, „ quo ad temporalia. Contra hos nullus Rex, nullus Imperator, nec eccle- „ sia Romana potest movere bellum ad occupandas terras eorum, aut subji- „ ciendum eos temporaliter: quia nulla subest causa justi belli, quum Je- „ sus Christus Rex regum, cui data est omnis potestas in cœlo, & in ter- „ râ, miserit ad capiendam possessionem mundi, non milites armatæ mili- „ tiæ, sed sanctos prædicatores, sicut oves inter lupos. Unde nec in testa- „ mento veteri, ubi armata manu possessio erat capienda, terræ infidelium „ indictum lego bellum alicui propter hoc, quòd non erant fideles: sed vel „ quia nolebant dare transitum, vel quia eos offenderant, ut Midianitæ: „ vel ut recuperarent sua divina largitione concessa. Unde gravissime pec- „ caremus si fidem Christi Jesu per hanc viam ampliare contenderemus: „ nec essemus legitimi domini illorum: sed magna latrocinia committere- „ mus & teneremur ad restitutionem, utpote injusti debellatores, aut occu- „ patores. Mittendi essent ad hos prædicatores boni viri, qui verbo & ex- „ emplo converterent eos ad Deum: & non qui eos opprimant, spolient, „ scandalizent, subjiciant, & duplo gehennæ filios faciant more Phari- „ sæorum.

Nos absque ullâ distinctione infidelium & hæreticorum, sive in infantiâ baptizatorum, sive adultorum Christianam fidem antehac professo-

rum, ad fidem & in conscientiâ neminem cogendum, sic probamus. 1. *Quia* solus Deus est dominus conscientiæ, est major corde nostro, solus hominibus suadentibus potest persuadere, legem potest indere in mentem nostram, & insculpere cordibus nostris; & consequenter soli Deo καρδιογνώστῃ interioris sensus & cogitationum nostrarum ratio reddenda est. Et huc refer illud vulgatum, *de occultis non judicat Ecclesia*: multo minus Politia; cujus unicum objectum est homo exterior, ejusque dicta & facta exteriora. Conferenda huc quę communiter à Theologis traduntur de naturâ & munere conscientiæ. 2. *Quia*, per coactionem illam in conscientiâ, & secundum illam ad professionem & exercitium veræ religionis, homines ad rectam fidem adduci non possunt; sed bene ad simulationem & hypocrisin, ut agant contra conscientiam. 3. *Quia* huc ex parabolâ *Math.* 13. v.30. contra dictam coactionem antehac communiter allegari solitum, rectè applicandum putamus: *finite crescere*, &c. & alterum 1 Cor. 16. v. 22. *anathema maran atha*. Omnibus ergo suasionibus adhibitis, si non velint aut non possint persuaderi, Domino ejusque gratiæ aut judicio relinquendi sunt. 4. *Quia* sententia hæc communi sensu & consensu omnium eorum, qui ex scriptoribus theologis & politicis certatim producuntur, plenissimè confirmatur. Vide dicta & exempla antiquorum ac recentiorum orthodoxorum jam inde à tempore Christi usque ad annum 1609. peculiari volumine linguâ nostrate in 4. exhibita à *Petro Johannis Twisk* anabaptisticæ professionis a. 1609. Quorum aliqua præter conscientiæ, etiam exercitii religionis veræ, aliqua insuper religionis erroneæ complectuntur; aut si non complectantur, à collectore eò trahuntur, & sic illa libertas cum istâ confunditur. Nos de hâc distinctè & seorsim cap. sequ. disquiremus. Manet saltem omnes ab illo, aliosque in hac controversiâ unquam citatos autores pro libertate conscientię propriè & strictè ita dictæ, contra oppositam coactionem Papisticam, eique subservientem inquisitionem, atque hæreticidium, stare.

§.2. Objectiones quæ contra hanc nostram determinationem à Pontificiis passim adferri solent, pleræque laborant ignoratione elenchi: quia aut libertatem exercitii, aut libertatem blasphemandi oppugnant, & licitam idololatriæ aut hæresios, aut blasphemiæ coërcitionem probant. Sed hic de tali libertate aut coërcitione non controvertitur: de quâ cap. sequenti. Alii similiter has Libertates maximè distinguendas dum confundunt, aut posteriorem priori substituunt, insigniter extra oleas vagantur. Respondebimus ergo ad aliquas objectiones, quibus hæreticidium probare conantur apud *Bellarminum de Membris Ecclesiæ militantis lib. 3. qui est de Laicis cap. 21.*

I. Ob-

I. *Object.* ex *Deuter.* 13. ubi Deus jubet falsos prophetas, qui suadent colere Deos alienos, sine ullâ misericordiâ occidi. Adde Deuter. 18.v.20. & cap. 17. v. 17. *Et vir qui fecerit per superbiam, ut non obediat sacerdoti*, &c. *vel judici*, *morietur vir ipse*, *& auferes malum ex Israel.* *Resp.* *Deuter.* 17. Agitur de causis forensibus (vide v.8 - 12.) earumque judicio forensi peremtorio ac supremo; cui nullus Israelitarum per superbiam resistere (v.12.) sed se submittere debebat. Pertinet ergo hæc sanctio pœnalis ad peculiarem legem & Politiam Israeliticam: non vero ad quasvis Politias & Magistratus quosvis. Et dato ad omnes pertinere, agit de rebellicidio, non de hæreticidio. De isto, non de illo hic quæritur. Ad *Deuter.* 13. *v* 5. 9.10. 15.17. & *cap.* 18. *v.* 20. Respondeo sanctiones esse forenses in Republicâ Israelis observandas: unde argumentum contra libertatem conscientiæ, pro coactione & hæreticidio, duci non potest: est enim lex forensis Mosaica abrogata: uti alibi hoc ostensum est. Et si hæc sanctio pœnalis politias Christianas in specie obligaret, tum idem de omnibus aliis sanctionibus concedendum esset, ut e. gr. de pœnâ emittentis vocem blasphemiæ in æstu contentionis *Levitic.* 24. colligentis ligna in sabbatho *Numer.* 15. *v.* 35. committentis homicidium casuale, & inventi extra urbes refugii *Numer.* 35. *v.* 26. 27. Sed hoc Pontificii non admittent.

II. *Object.* Ex exemplis Heliæ, Josiæ, Jehu & aliorum, qui falsos prophetas occiderunt 1. *Reg.* 18. & 2. *Reg.* 10. & 23 *Resp.* Peculiare & singulare hic intercessit mandatum divinum, quod ordinariam & communem legem non facit: uti colligimus ex *Luc.* 9. *v.* 55. Sicuti mandatum singulare Abrahamo datum *Genes.* 22. & Pinehaso *Numer.* 25. & Simsoni *Judic.* 16. & Eliæ 2. *Reg.* 1. & Elizæo 2 *Reg.* 2. & Petro *Actor.* 5. non facit legem.

„ III. *Object.* ex *Math.* 18. probatur posse ecclesiam eos qui obedire „ nolunt, à se rejicere & habere ut Ethnicos, &c. ac proinde permittere eos „ potestati sæculari, tanquam non amplius ecclesię filios. Habemus dein- „ de *Rom.* 13. sæcularem potestatem posse scelestos homines gladio occi- „ dere, &c. ex quibus duobus locis aperte colligitur licitum esse hæreti- „ cos, qui omnium judicio sunt rebelles ecclesię, & publicę pacis pertur- „ batores, ab ecclesiâ abscindi, & à sęculari judice morte mulctari. *Resp.* Ex loco *Math.* 18. tam rectè colligitur hæreticidium per judicem sęcularem, ac ex *Tit.* 3. *v.* 10. aut 1. *Corinth.* 5. *v.* 7. 13. Agitur enim de ecclesiasticâ remotione & evitatione hæretici; non de pœnâ politicâ. Refert *Erasmus in notis ad Tit.* 3. *v.* 10. ex testimonio *Joh. Coleti*, senem quendam theologum in concilio hereticidium probaturum ex scripturâ, verbo vulgatæ versionis geminato clamasse *de vita de vita*; quod ille accipiebat,

quasi scriptum fuisset, *hereticum hominem*, &c. *de vitâ*. Locus ad *Roman.* 13. gladium tribuit Magistratui: sed eo feriendum hæreticum istic non dicitur. Aliunde si hoc probari possit, audiemus, Sed dicit, hæreticos esse scelestos, & publicæ pacis perturbatores: quia in ecclesiam rebelles. Quinam autem sint isti hæretici, & a[illegible]' ἐξοχὴν reformati, probandum non sumendum esset.

IV. *Object.* „ Christus & Apostolus ejus hæreticos iis rebus compara-„verunt, quæ sine controversiâ ferro & igni repelluntur. Math. 7. domi-„nus ait, &c. *sunt lupi rapaces*. Actor. 20. *intrabunt post discessum meum* „*lupi rapaces*. &c. at lupi rapaces optimo jure occiduntur &c. Item Joh. „10. *qui non intrat*, &c. *ille est fur & latro*, &c. Fures autem & latro-„nes quomodo occidantur notum est. *Resp.* Addere potuisset lupis pelles detrahi, quæ hominum usibus, præsertim hyeme, contra frigus inserviant: adhæc luporum catulos modo natos, in lustris inventos occidi: idem ergo circa hæreticos præstandum, quia lupis comparantur. Benjamin, hoc est, tribus ejus lupo, Juda Leoni, Dan colubro comparatur *Genes.* 49. ergone contra illas tribus inclamandum τὸ *ure*, *seca*? ergone similia illa in uno, in omnibus attributis talia erunt & theologia symbolica semper & ubique erit argumentativa? Addit ibidem *Bellarminus* eodem artificio dialectico; hæresin comparari cancro, 2 *Timoth.* 2. qui ferro exscindi debet, &c. *Resp.* verba & chrestologias hæreticorum comparari melli, lacti, butyro: atqui mel, butyrum, lac, recipiuntur, eduntur, hauriuntur. Ergo hæresi pasci & potari debemus.

V. *Object.* Petrus Ananiam & Saphyram morte, Paulus Elymam cœcitate percussit *Actor.* 5. & 13. & Christus ementes ac vendentes flagello exegit *Joh.* 2. Ergo. *Resp.* Christus & Paulus non occiderunt. Inde ergo hæreticidium minime probatur. Præterquam quod Elymas esset magus: jam vero hæresin & magiam distinguunt Pontificii. Vendentes in templo, & Ananiam cum Saphyrâ hæreticos fuisse, video sumi, non vero probari: hoc saltem certum est eos in moribus peccasse. Denique qualescunque illi fuerint, pœna illa per extraordinariam potestatem inflicta non facit regulam perpetuam, quâ omnes Magistratus teneantur.

VI. *Object.* „ Probatur, ait; secundo sententiis & legibus Imperatorum, „quas ecclesia semper probavit. *Et paulo post*: Theodosius, Valentinia-„nus, Martianus & alii religiosissimi Imperatores, leges tulerunt in hæreticos. Corn. à Lapide in comment. ad Titum cap. 3. v. 10. stomachose contra Erasmum: *non theologorum inscitia, sed Imperatorum & Regum decreta hæreticos ad rogum condemnant.* *Resp.* 1. Exspectabamus decretum legis divinæ; & ecce humana allegatur; quam in omnibus & semper ipsi non

non recipiunt; sed eam, cum ita visum est, mutant tollunt, condemnant: uti compendio hoc disci potest ex collatione Juris Civilis & Canonici *Resp.* 2. Leges ex *Codice*, *tit. de hæreticis L. Manichæos L. Arriani* L. quicunque, hæreticos quosvis catalogis Epiphanii, Augustini, Philastrii; Theodoreti, Gennadii, Damasceni, notatos ad rogum non condemnant; nedum ut instar Papistarum, cum seductoribus omnes seductos laicos tum viros tum mulieres: quin contra lex *Quicunque* (citante ibid. *Bellarmino*) distinguit inter docentes, & auditores eorum; & hos non vivicomburio, sed *aliquot libris auri* mulctandos statuit. Nec magis allegata lex Justiniani, & factum Constantini Magni in exilium mittentium, vivicomburium aut hæreticidium probare poterunt.

VII. *Object.* „ Probatur, inquit, legibus ecclesiæ cap. *ad abolendam*, & „ cap. *excommunicamus* Extrav. *de hæreticis*, & in Sexto *de hæreticis*. Addit *ibid.* „ exempla Concil. Constantiensis, quod Hussum & Hieronymum Pragensem condemnavit & tradidit potestati sæculari; & Leonis X. qui condem- „ navit articulos Lutheri. *Resp.* si studio absurdè & stolidè quis argumentari vellet, non video quomodo artificiosius hoc præstaret. Nam *primò*, Ex jure & facto Papali, reformatos velle convincere, tantundem est, ac si Judæus ex Thalmude, Muhammedista ex Alcorano suo, Christianum convincere vellet. Quantum apud nos valeat Jus Pontificium, & quod saltem nobis non sit principium Christianorum dogmatum, supra *lib.* 1. *tract.* 2. ostensum est. *Deinde* non quæritur hic de facto, sed de lege; nec de conciliati aut ecclesiasticâ condemnatione, sed de vivicomburio, aut quâcunque alia pœnâ capitali per sæculares Magistratus infligendâ. De hâc in terminis probandum erat.

VIII. *Object.* „ Probatur, inquit, testimoniis patrum. Cyprianus de exhortatione martyrii cap. 5. &c. Hieronymus in illud Galat. 5. *modicum* „ *fermentum*, &c. Augustinus lib. 2. retract. c. 5. & epist. 48. 50. lib. 1. „ c. epist. Parmen. c. 7. & tract. 11. in Johann. Optatus Milevit. lib. 3. „ Gregor. lib. 1. epist. 72. Bernardus in cantic. serm. 66. *Resp.* 1. Cyprianum tantum inferre, si tantæ abominationi sub V.T. fuerit idololatria, quanto magis sub N.T. ab eâ abhorrere debeamus. *Resp.* 2. imperitè Bernardum numerari inter antiquæ ecclesiæ patres; qui floruit a. 1130. *Resp.* 3. In Hieronymi verbis à Bellarm. exhibitis nihil dicitur de vivicomburio, aut alio capitali supplicii genere: sed de remotione hæreticorum ab ecclesiâ; & hæresios coërcitione atque oppressione. *Resp.* 4. Ipse Bellarminus ibidem fatetur, Augustinum semper excipere supplicium mortis, quamvis illos hoc mereri non neget. Frustra ergo ad hanc quæstionem adducitur: quæritur enim, an hæresiarchę & seductores non tantum, sed & hęretici ex-

extremo supplicio affici debeant. *Resp.* 5. *Leo verbis ex epist.* 91. citatis, & *Optatus Milevitanus*, non suadent hæreticorum quorumvis capitale supplicium: nedum ut sententiam illam determinent tanquam de fide (uti *Concil. Trid. sess. 7. can. 14. & Ledesma in theologia morali tract. de baptismo c. 8. Malderus in Thomæ 22. pag. 148.*): sed potius statuta & facta quorundam tolerant, excusant, & eventum probant. Sed eo non suadetur, nedum ut conscientiis Magistratuum ex præscripto Juris divini imponatur necessitas ita agendi. Analogicè huc applicari posset regula illa JCCrum. *Aliquid illicitè aut indebitè fit: quod tamen cum factum est, tenet.* Quin ipse Leo ibidem verbis à Bellarmino cit. ait, *ecclesiasticam lenitatem sacerdotali contentam judicio & cruentas refugientem ultiones, severis Principum Christianorum constitutionibus adjuvatur: dum ad spirituale nonnunquam recurrunt remedium, qui timent corporale supplicium. Gregorius M.*, quem ait *lib. 1. epist. 72. ad Gennadium* exarchum Africæ laudare, quod magno zelo hæreticos armis persequeretur; non suadet nec conscientiis necessitatem imponit quosvis hæreticos occidendi. Si seditiosi & tumultuantes, aut belli tubæ, aut conjurati, aut vim intentantes, & minantes, aut vim inferentes sint hæretici, nemo dissuadebit, quin armis coërcendi sint: uti factum in Germania contra Monetarium, Johannem Buchols Leidensem, cum commilitonibus; in Angliâ sub Reginâ Elizabethâ contra armatos & seditiosos quosdam Papistas; in Hiberniâ sub Elizabethâ & Carolo I. c. eosdem; in Valle Telinâ, anno 1620. & seqq. contra eosdem; in Galliâ sub Henrico IV. contra eosdem; in Belgio, contra armatos Anabaptistas a. 1536. Amstelodami curiam occupantes. Stante bello Belgico Papistę aliqui ob specimina proditionum Mechlinię, Groningę, Sylvæ ducis, &c. à suis edita, aut exarmati, aut exstructis castellis coërciti, aut extra urbes limitaneas periculosis temporibus tantisper dimissi, aut validis militum præsidiis custoditi fuerunt. Unde tamen inferri nequit eos ob sensum religionis suæ persecutionem, inquisitionem, coactionem in conscientiâ suâ passos. Ut verbo dicam, velim ex consensu patrum & conciliorum probent duos istos articulos fidei: 1. *ob* purum sensum religionis talis, qualis est reformata, omniumq; dogmatum inter nos & Pontificios controversorum; aut unius saltem atque alterius, ex illis dogmatibus, quosvis laicos, viros mulieres, juvenes senes vivicomburio, aut vivorum in terram defossione, aut alio quovis diro atque infami supplicio tollendos. 2. *ob* simplicem & purum sensum hæresios, contra quemcunque fidei articulum scripturis determinatum, quosvis laicos vivicomburio, aut in terram defossione, aut alio quo capitali supplicio tollendos. Nos utrumque Negamus: affirment illi in terminis, & primum ex scripturâ, deinde ex consensu antiquorum patrum & con-

conciliorum probationem capessant. Sed non tentabunt, sat scio. Quamvis enim Jus Canonicum cum Casuistis in voce *hæreticus*, & Scholasticis; & hodiernis scriptoribus elencticis c. reformatos, supra citatis utrumque assertum affirment: subdolè tamen primâ facie declinare conatur *Becanus lib. 5. Manualis cap. 15.* ubi fingit Calvinistas hoc affirmare, suos vero distinguere. Quasi vero ipse post caliginem distinctionis & legodædaliæ offusam, haut obscurè eodem & ad suos non redeat.

Ultima object. Bellarmini est ex ratione naturali. „*Primo*, inquit, hæ-„retici excommunicari jure possunt; &c. ergo & occidi, &c *Secundo*, „experientia docet non esse aliud remedium. Nam ecclesia paulatim pro-„gressa est, & omnia remedia experta. Primo solum excommunicabat: „deinde & addidit mulctam pecuniariam, tum exilium: ultimo coacta „est ad mortem venire: &c. *Tertio* falsarii omnium judicio merentur „mortem: at hæretici falsarii sunt verbi Dei. *Quarto* ex ratione *Augusti-*„*ni epist.* 50. gravius est non servare fidem hominem Deo, quam fœmi-„nam viro: sed hoc morte punitur: cur non illud? *Quinto* tres causæ „sunt propter quas ratio docet homines occidendos, &c. Prima est, ne „mali bonis noceant, &c. Secunda ut paucorum supplicio multi corrigan-„tur, &c. Tertia est, quia ipsis hominibus, sæpe utile est occidi, &c. *Resp.* Consequentia non valet à censura ecclesiastica ad pœnam politicam, & vice versâ. Multa sunt peccata in foro poli & externo ecclesiastico, quę censuris ab ecclesiâ notantur; nullis tamen pœnis in politiâ vindicantur: uti notissimum est. Supra. *lib.* 2. *tract.* 2. *sect.* 4. *pag.* 775. produximus verba Thomę 22. qu. 77. art. 1. „Lex humana non potuit prohibere „quidquid est contra virtutem, sed ei sufficit, ut prohibeat ea, quæ de-„struunt hominem convictum, alia vero habeat *quasi licita: non quia ea* „*approbet; sed quia non puniat.* Ab alterâ parte multa delicta morte aut alio quo gravi & infami supplicio puniuntur in politiâ, ob quæ ecclesia non excommunicaret. Percurre modo leges militares. Ne dicam in Papatu per bullam de cœnâ Domini (quam *Zwarez de legibus*, *Toletus in instructione sacerdotum explicant*) & per Casuistarum ac Canonistarum determinationes tam multos excommunicationi subjici; quos in politiâ morte puniri nollent. Gabr. Biel in expos. can. missæ lect. 26. fol. 51. *Nostris autem temporibus gladius ille* (excommunicationis scil.) *dilatatus est usque ad profanas laicorum causas ac seculari foro agendas: in tantum ut nonnunquam pro debito quinque solidorum quis excommunicatione feriatur.*

Ad majorem hujus controversiæ illustrationem subjicimus hæc problemata. §. 3.

I. *Probl. An Magistratus conscientiæ coactionem committat, qui subditos*

vel infideles, vel errantes, vel hæreticos legibus & mulctis pecuniariis cogit ad lectionis scripturæ, aut concionis, aut collationis seu disputationis de religionis controversiis, auditum. Resp. Neg. neque enim cogit eos ad religionis, à quâ conscientia ipsorum abhorret, receptionem, professionem exercitium: sed liberum de auditis judicium cuique relinquit. Et hâc ratione cum explicant & defendant Pontificii factum suum, quò Judæi Romæ & alibi in Papatu ad conciones Judaismi elencticas audiendi compelluntur: cogitent Recusantium (uti appellabant) sub regno Elizabethæ compulsionem & mulctas pariter, immo multò magis à tyrannicâ conscientiarum coactione liberari posse: prout ea exsertè explicatur in celebri illo edicto anni 1591. Nam quod personatus *Andreas Philopatri* in libro quem edicto illi opposuit, exempla quædam objicit suorum capite in Angliâ plexorum, planè ἀπροσδιόνυσον est. Clericos quosdam transfugas, proditores, hostium emissarios, Papæ & Hispani alumnos, iisdemque auctoratos cum ex regno illo arcerent & quidem ex necessitate (ut tunc erat status regni illius, cujus legitimum Principem Pius V. 1569. excommunicârat, & quòd Hispaniarum Rex non sine consilio & auxilio Papæ a. 1588. invadere tentârat); eosdemque contra edictum ex hostico irrepentes & regnum illud perreptantes, cum pœnâ legibus sancitâ coërcerent: utique nemo sanus dicet fideles regni illius subditos, aut advenas negotiorum causâ illic commorantes, in conscientiâ ad religionis reformatæ publicè tunc ibidem obtinentis receptionem, sensum, professionem, exercitium, & unà ad suæ Papisticæ ejurationem sub vivicomburii, aut alterius capitalis supplicii, atque unà confiscationis bonorum pœnâ coactos fuisse. Cedo unicum ex tot millibus Papistarum exemplum. In Germaniæ & Belgii partibus, ubi reformata religio prævalet, fatemur talem coactionem ad conciones audiendas hodie locum non habere: nec etiam velimus dicere, istic & alibi eam necessario adhibendam (cum ubique non idem sit Reipublicæ & subditorum status nec eadem necessitas ubique urgeat): sed hoc saltem volumus, non esse talem coactionem ad veritatem in templis reformatis audiendam, intrinsecè malam, & in foro poli absolutè illicitam. Et sic communiter ad objectum regni Anglicani, à Theologis nostris respondetur. A quibus non discessit Remonstrantium præceptor *Jac. Arminius*; qui loco supra cit. ait, defendi posse, talem coactionem posse cum caritate consistere. *Georgius Abotus* theologus Oxoniensis, postea archiepiscopus Cantuariensis *in sex prælect.* anno 1597. *habitis, lect.* 4. §. 5.-10. hanc coactionem contra 9. rationes cujusdam *Howletti* defendit.

II. *An libertatem conscientiæ tollant, & coactionem, tyrannidem, atque inquisitionem Romano-Hispanicæ similem introducant, aut exerceant Magi-*

stratus

stratus illi, qui cuivis falsæ religioni, aut hæresi; aut idololatriæ, aut dæmonolatriæ Gentilium, publicè exercitii libertatem tantam non concedunt, quantam quique in conscientiâ suâ sibi ad Deum colendum, necessariam & consequenter concedendam credunt? *Resp. Neg.* Uti patebit cap. sequ.

III. *Probl. An sit Papalis conscientiarum coactio, si Magistratus quis in numerum civium suorum non recipiat hæreticos foris advenientes: aut hactenus Jure civico gaudentes, eo privet, atque ex civitate sua dimittat? Resp. Neg.* In confesso est Magistratui competere potestatem admittendi aut non admittendi ad jus civitatis: etiam potestatem, ob justas rationes & bono publico, inde dimittendi. Quando ergo hæreticos, aut hæretico idololatras de novo non admittit; aut ex civitate suâ cives aliquot ob justas & prægnantes rationes dimittit: nullius conscientiæ vim infert, nec ob falsæ religionis suę sensum in conscientiâ errante, aut à verâ religione publicè illic obtinente dissensum, vivicomburio, aut alio quo infami supplicio tollit: uti ex dictamine & mandato hierarchiæ aut inquisitionis Papalis hoc facit Magistratus, qui omnem conscientiam suam Papatui mancipat. Ita conscientiæ coactionem removemus à civitatibus quibusdam Belgii fœderati, qui natos illic cives non ejiciunt; sed peregrinos reformatę religioni adversantes non admittunt. Etiam à Republica Tigurinâ, quæ ob rationes illic urgentes, non tantum non admittunt peregrinos, sed etiam dimittunt veræ religioni istic publicè receptæ adversantes.

IV. *Probl. An sit coactio conscientiæ, si quis Magistratus conventicula & exercitia Remonstrantium, edicto Illustr. DD. Ordd. fœderati Belgii, anno 1619. prohibita, non permittat. Resp. Neg.* Alia enim est libertas conscientiæ & libertas exercitii: uti sequenti capite ostenditur. Frustra ergo *Remonstranticus quis anonymus libello* nuperrimè edito inclytum Senatum Leidensem violatæ libertatis conscientiæ accusare voluit; eo quod exercitia & conventicula factionis Remonstranticæ illic anno 1664. non admiserit; quæ jam ab anno 1619. per tolerantiam aut saltem conniventiam admissa non fuerant. Et cur non eodem jure inclytæ urbi Dordracenæ, immo & plurimis per reliquas Belgii Provincias civitatibus, tyrannica inquisitio Romano-Hispanica, & conscientiarum coactio, imputetur? Scimus quidem prætextu promiscuæ libertatis non tantum peti, promoveri, celebrari multis in locis privato-publica conventicula, sed & apud supremas hujus Provinciæ Potestates, contendi, ut in eum statum revocetur ecclesia, in quo erat anno 1612. hoc est, ut Remonstrantismus, qualis tunc hic publicè obtinebat, restituatur; exclusâ solâ religionis reformatæ primigeniâ formulâ, & genuinâ professione: quomodo illa ab anno 1612. usque ad 1618. ab hâc urbe Ultrajectinâ excludebatur. Quis non dico pius, sed & civiliter modo ho-

nestus atque ἀνὴρ ἔμφρων (uti Gentiles loqui amabant) talibus postulatis applaudat? qui nôrit anno 1619. solenni fœderati Belgii decreto, & anno 1627 epistolâ decretali (ita loquar) Illustr. DD. Ordd. Hollandiæ, & rursum anno 1657. decreto fœderati Belgii super præliminaribus ad *tractatum pacis Monasteriensis*, denique anno 1651. in *solenni unionis Belgicæ renovatione Hagæ comitis*, religionem reformatam, uti ea repetita, resumta, & explicata fuit in *Synodo Dordracenâ* anno 1619. esse stabilitam, omnibus politiæ viribus defendendam. Adeo ut nulla civitas, nullus particularis in Belgio fœderato Magistratus, sine fœderis & constitutæ fœderatorum Reipubl. violatione, assertam & stabilitam religionem mutare possit.

V. *Probl. An sit coactio conscientiæ, si Magistratus quis, falsæ, hæreticæ, idololatricæ religioni addictos, ad munera & dignitates publicas non admittat?* *Resp.* Neg. Dignitates & munera sunt vel hæreditaria & in familiis successiva; vel sunt liberæ electionis. De prioribus variè pro ratione circumstantiarum distingui posset. De posterioribus absolutè suaderem, ut ea non conferantur, nisi veræ religionis sectatoribus: siquidem potestas & potentia adsit; & ulli inter eos reperiantur ad ea idonei. *Omnibus benefaciendum* docet Apostolus, *sed maximè domesticis fidei*. Gal.6. v.10. Quâ occasione castiganda ἀνωνύμου *antagonistæ* nostri Corn. Jansenii tunc Professoris Lovaniensis, paulo post Episcopi Iprensis *in suâ Spongiâ loco supra cit.* ubi nostros ajebat majori securitate frui in Belgio Hispanico, quam in Galliâ: cum tamen istic de consilio Cardinalis *Richelieu*, non tantum post devictam Rupellam, libertate exercitii cum appendicibus fruerentur; sed ex iis aliqui ad munera Mareschallorum, & præfectorum militarium eveherentur, ut Vicecomes Turennius, la Force, Gassionius, &c. An tale quid auditum in Belgio? Non erat ergo coactio conscientiæ, quod Constantinus proposito atque exhibito suo favore, ab infidelitate homines ad fidem, alliceret. Quia omnibus quidem *benefacere tenebatur*, *sed maximè domesticis fidei*, Galat.6. Constantinus in muneribus conferendis, nominatim præfecturis Provinciarum ob rationes peculiares, cum præferret Christianos, exsertè tamen edicto suo (apud *Eusebium lib. 2. de vitâ Constantini cap.* 47.) contestabatur, neminem vi ad fidem Christianam adigendum, sed sponte accedentes suscipiendos. Indico hâc occasione à tâli coactione etiam alienissimum fuisse Valentinianum, quippe qui insuper exercitii libertatem concessit: uti constat ex L.9. Cod. Th. de *malef. & mathem. Testes*, inquit, *sunt leges à me in exordio imperii mei datæ; quibus unicuique quod ante imbibisset; colendi libera facultas tributa est.* Eundem hoc nomine laudat Ammianus Marcell. lib. 30. „ Hoc moderamine principatus inclaruit, quod inter religionum diver-„ sitates medius stetit, nec quenquam inquietavit, neque ut hoc coleretur
impe-

„ imperavit, aut illud: nec interdictis minacibus subjectorum cervicem, „ ad id quod ipse coluit inclinabat, sed intemeratas reliquit partes ut reperit. Ejusdem mentis fuit Imperator Jovianus, quem Socrates lib. 3. hist. eccles. c. 21. laudat „*quod cuique pro arbitrio religionem profiteri* (vel exercere gr. θρησκεύειν) permiserit.

VI. *Probl. An quodlibet impedimentum propugnationi & sparsioni Ethnicismi, Muhammedismi, Judaismi, hæresion, idololatriæ, blasphemiarum, calumniarum à Magistratu positum, arguat conscientiæ coactionem: si scil. coerciti aut impediti protestentur, & in conscientiâ sentire se dicant, se isto modo, & non aliter Deum suum necessariò colere debere & religionem suam exercere? Resp.* Remonstrantes, postquam causa ipsorum judicata fuit in Synodo Dordrac. variis in libellis vernaculis, & in *Vindiciis* seu *Vedelio Rhapsodo lib. 2. c. 9.* Et in *genuino Remonstrantico theologo* per totum, hoc si non directè saltem per consequentiam asserere videntur: dum imprimis pugnant pro Socinianorum libertate; qualem in Poloniâ iisdem concedi putabant. Sed quærimus, *An* omnibus promiscuè libertas talis & tanta secundum cujusque sensum & conscientiam postulata, concedi debeat, e.gr. Marcionitis Gnosticis, Valentinianis, Manicheis, Priscillianistis, Saducæis, Arabicis, Circumcellionibus, David-Joristis, Weigelianis, hodiernis fanaticis & enthusiastis (dictis tremulis, Anglicè Quakers), Francisco-Davidicis, Servetianis, sectatoribus Ukkonis Walles, Henric-Nicolaitis seu Neo-Platonicis communionem uxorum & quarumvis fœminarum mussitantibus; Benjanis, aliisque Indis, ut & Sinensibus, diabolum consulentibus, religione sacrificiorum & precum eundem colentibus; denique Furum & raptorum manipulis doctrinam de communione bonorum suæ pragmaticę prætendentibus? Silentione an ἀπαγωγῇ, *An* potius sparsione cavillationum ac calumniarum, tanquam sæpię atramento, ictum declinabunt? *An* vero excepturi (exemplo cujusdam ex sociis, quem simili quæstione urgebam) se monstrosissimos & maxime abominandos hęreticos illos ignorare, qui & quales sint. Regeram ego, pone tales esse, quales ab *Irenæo*, *Epiphanio*, *Augustino*, aliisque sive antiquis sive recentioribus describuntur, & ne longè abeam, disce modo ex lectione unius libelli Londini a. 1660. à *Thomâ Underhill* editi, phanathismos & furores tremulorum; an illis libertatem, qualem sibi deberi contendunt, & vel cum periculo capitis ac fortunarum subinde usurpant, deberi dices, ne scil. vis ipsorum conscientiæ inferatur. Non arbitror. Dices forte, de istorum phanaticorum libertate non ita laborari, ac de Socinianorum, qui tanquam optimi Christiani *in Genuino theologo Remonstrantico pag. 85.* laudantur. Sed opponerent dicti *Tremuli*, aut *Henric-Nicolaitæ*, aut *David-Joristæ*, &c. à Remonstrantibus in con-

scientiâ suâ errante, de suâ doctrina ita judicati: sibi autem in conscientiâ suâ θεοπνεύστῳ & deificatâ aliter videri. Suggererent vobis verba vestra ex *Vedelio Rhapsodo cap. 4. pag. 33.* parodicè applicata: „ Quibus Socinus est „ hereticus, (*Quibus reformatus contra-remonstrans est scismaticus*,) An „ Socinianis ? (*an reformatis tunc dictis contra-remonstrantibus?*) Non; sed tibi tuisque, & orthodoxis omnibus qui Deum unum in tribus personis adorant. „ (*Non, sed tibi tuisque, & heterodoxis omnibus, qui Deum unum „ & trinum non adorant, nec omnimodam Dei gratiam confitentur*). Esto. At „ Calvinus vicissim non Socino tantum ejusque asseclis, sed Pontificiis, „ Lutheranis, qui Deum etiam unum in tribus personis adorant aliisque „ hæreticus est & heresiarcha κατ' ἐξοχὴν. (*Socinus & Remonstrantes vi- „ cissim, non Calvino tantum ejusque asseclis*, &c. *sed Pontificiis, Lutheranis „ aliisve heretici & scismatici*). At eos non curat *Vedelius*. Sed nec Vede- „ lium illi. Ita datatim luditur, & convitiando in orbem itur. Sed quid pluribus hoc persequor. Remonstrantes cum res ipsorum alicubi in hâc & vicinâ Provinciâ starent, non veriti sunt Magistratus defendere qui exercitii libertatem non blasphemis & phanaticis hæreticis; sed ipsis reformatis ereptum ibant; quos tamen ipsi salutabant fratres; & quorum doctrina erat publica, publicè ac prior possidebat. Memores sumus *edicti Schielandici & Ultrajectini* & ejectionis trium Corneliorum, fidelium Christi & ecclesiæ Ministrorum *Hillenii* scil. *Geselii*, *Dungani*; ignominiosæ apud Schoonhovianos captivitatis *Paludani* ministri in Paependrecht; & horrei ibidem extra portam alieno in territorio, ni fallor, combusti, in quo reformati cives præteritis tantisper concionatoribus antehac, suis, sed tunc viam domini blasphemantibus (*Actor. 19. v. 9.* cum *Rom. 16. v. 17. 18.*) ad sacra convenerant. Sed longa hæc injuria, longæ ambages: quas si ingrederer facilius initium quam finem inventurus essem. *Cur* tunc coactionem conscientiæ, tyrannidem, inquisitionem Romano-Hispanicam, libertati è diametro oppositam, non intonabant? *Cur* etiam post factionis suæ dejectionem, cum maxime peterent libertatem conscientiæ (a. 1628.) non cessârunt coactionem Ultrajectinam & Hollandicam in reformatos receptæ ac stabilitæ doctrinæ & reformationi inhærentes exercitam, defendere? Vide *Remonstrantium refutationem Remonstrantiæ deputatorum utriusque Synodi Hollandicæ, Illustr. Ordd. a. 1628.* exhibitæ; Eorundem *tract. de libertate conscientiæ anno 1630. cap. 11.* & *Vedelii Rhapsodi a. 1633. lib. 2. cap. 9. pag. 166.* Quod si putent nostros illos reformatos, tanquam scismaticos jure merito fuisse coërcitos absque ullâ tyrannide in conscientias: contra quærerem an scisma minus malum sit, quam hæresis Antitrinitaria cum appendentibus blasphemiis conjuncta, aut quam phanatismi

&

& furores Henric-Nicolaitarum seu familiæ caritatis, aut David-Jorismi, aut Quakerismi? Et *an* reformatis coram Deo protestantibus, se per conscientiam non posse ab ejusmodi exercitiis & conventibus abstinere, siquidem Deum ex præscripto verbi, & suæ confessionis (vide *Confess. Belgicam art.* 28. 30.) colere velint; minus fidei adhibendum, & minus libertatis concedendum, quam blasphemis Antitrinitariis? Vide quomodo Remonstrantes in Vedelio Rhapsodo *lib.* 1. *cap.* 5. *p.* 33. distinguant hæresin à secta? *Quid inquiunt, hæresis ad sectam facit? Secta etiam sine hæresi esse potest, uti tempore apostolorum, cum inter Corinthios schismata, id est, sectæ erant, & alius se Pauli, alius Apollo, &c. & Donatistarum tempore, qui hæretici non erant, & tamen scismatici audiebant.* Non est prætereundum *Adolphi Venatoris concionatoris Alckmariani Remonstrantium* socii librum vernaculum tit. *Theologia vera & mera*, &c. seu *libri Fundamenti a.* 1617. à collegio DD. deputatorum Ill. & pot. Ordinum Hollandiæ (quorum Alpha erat Joh. ab Olden-Barnevelt Advocatus, cuique tunc intererat nomine urbis Roterodamensis Hugo Grotius ejusdem Syndicus) Remonstranticæ causæ si non omnium, saltem longè potiorem partem addictorum; condemnatum esse, & autorem in Gravesandam deportatum. Quid illi libertatem tum conscientiæ tum prophetandi prætendenti, tunc respondere potuerunt Remonstrantes & quid etiamnum hodie respondere possent, convenienter suis hypothesibus, in *prolegomenis apologiæ & cap.* 24., in *Vedelio Rhapsodo*, aliisque tract. supra cit. Ab eodem collegio Deputatorum Ill. Ordd. Hollandiæ quidam **Nachtegael** civis Alckmarianus, antehac ecclesiæ Remonstranto-Venatoriæ ibidem diaconus, ob eructatam Hagæ-Comitis blasphemiam de tribus impostoribus, ex tota Hollandia exulare jussus, in pago **Oosterhout** territorii Bredani sedem suam posuit. *An* postea ab exilio revocatus, *an* vero ibi obierit, pro certo affirmare nequeo; quod concionator ejusdem pagi ex intimis meis amicis Anton. Plancius, qui subinde istic cum homine colloquebatur, annis aliquot post Amstelodamum inde vocatus fuerit. Quid si blasphemus iste Libertinus libertatem conscientiæ & oppositam inquisitionem conscientiarum, tyrannidem, hæreticidium more & modo Remonstrantico judicibus suis occinuisset, an ei quid reponere potuissent Remonstrantes?

VII. *Probl. An ex supplicio Serveti apud Genevenses, aut Valentini Gentilis apud Bernenses, aut ex libro Calvini c. Servetum anno 1554. edito, aut ex libro Bezæ de pœnis hæreticorum, aut ex Aretio in historia de supplicio Valentini Gentilis, concludi possit Reformatorum & Papistarum sententiam de hæreticidio esse eandem. Resp.* Ita queruli, hæretici & Libertini, quibus *Beza* librum suum opponebat. In Belgio nostro abjectæ Pontificis tyrannidi, Papisticæ

sticæ conscientiarum coactioni, Inquisitioni Hispanicæ, aut Genevensi symbolizanti cum Hispanicâ (si non eadem pejori), reformatos favere & studere, tum concionatores, pro orthodoxiâ certantes tum Magistratus auscultantes iisdem, passim clamari audias ab Epicureis, Libertinis, Phanaticis, Enthusiastis, blasphemis fidei de Deo uno & trino, de Christo θεανθρώπῳ Servatore, adversariis. Sic *Theodorus Cornhertus*, linguâ vernaculâ in libello tit. *processus de hæreticidio* contra Calvinum & Bezam. Idem in *Apologiâ lat. contra Lipsium*, quâ dialogum suum antea editum defendit. *Anonymus Libertinus in libello vernaculo* contra Senatus Groningani decretum 7. Septembr. a. 1601. Anonymum secutus fuit & Anonymi Libertini libellum fulcivit a. 1602. *Gasparus Coolhaes libello cui tit. Appendix* seu Annexum ad libellum super severo edicto Groningano 7. Septembr. 1601. Quos secuti sunt Remonstrantes, qui in variis libris & libellis vernaculis post decisionem *Synodi Dordracenæ* 1619. præsertim post prohibita ipsorum conventicula editis, & secutis scriptis latinis ab a. 1629. & deinceps, magis minusvè apertè aut tectè perstantes in susceptâ reformatione nec ad Remonstrantismos aliave heterodoxa declinantes, in eandem hæreticidii & conscientiarum tyrannidis caulam cum Papa & Papistis compingunt. Sunt autem libri illi. *Nullitates synodi, Remonstrantium libera religio, Achabi jejunium, Remonstrantium frequentatio templi, Synodus cælestis, Liberum examen edictorum, Spongia Erasmi, Horologium excitatorium ad Batavos*, &c. Hic notandum *Achabi jejunium* adscribi *Eduardo Poppio* in libello quodam Remonstrantico *in 4. tit. Specimen centum crassorum mendaciorum* a. 1627. *pag.* 52. *num.* 29. Et in Achabi jejunio pag. 47. Remonstrantibus attribui & probari *Nullitates Synodi Dordracenæ*, & *liberum examen edictorum*, & *alios tractatus*; & pag. 76. *Rationes cur cum Contraremonstrantibus spiritualis communio colenda non sit: Frequentationem templi: Nullitates Synodi Dordracenæ, Antidotum* (contra edicta Ordd. General. & Provincialium): *Meditationes super oratione dominicâ: Strenæ: admonitio contra juramentum Gallicum: Acta & scripta Remonstrantium Anti-synodalia*; quæ latinè scripta. Hæc scripta Remonstrantica ibidem laudantur tanquam *salutaria & sana*. Responsio ad remonstrantiam à Deputatis utriusque Synodi Hollandicæ Ill. Ordin. a. 1618. exhibitam. *Joh. Wtenbogardi tract. de libertate conscientiæ; Anonymi tract. cui tit. defensio libertatis conscientiæ contra Henricum Arnoldum van der Linden concionatorem Delfensem a.* 1630. *Genuinus Remonstranticus Theologus a.* 1638. *pag.* 14. 15. Libri latini sunt. *Apologia* in præfat. 3. & cap. 24. *Responsum* ad Excerpta Professor. Leidensl. a. 1631. pag. 7. 8. 25. *Vedelius Rhapsodus* a. 1633. lib. 2. cap. 4. & 9. præsertim pag. 165. Hunc autem calumniatorium colossum suum de eccle-

siarum

fiarum reformatarum (h. e. *Calvinisticarum*, quas ita appellare se dicunt, in *Responso ad excerpta profess. Leidens. pag.* 25.), *de hæreticidio innoxie errantium (Ibid. p.* 25.), de *novo Papatu*, *de tyrannide*, & *inquisitione Romano-Hispanicâ*, *de crudeli mactatione innocentium & proborum hominum*, *de conscientiarum coactione*, &c. inædificant isti uni hypothesi: Quod Magistratus in conscientiâ jure divino & naturali obligetur hæreticis quibusvis (etiamne Serveto, Francisco Davidis, Henrico-Nicolai, Davidi Georgio, Enthusiastis dictis Tremulis seu *Quakeris*, Manicheis, Gnosticis, &c.? libertatem exercitii & conventuum concedere seu tantam omnino libertatem *quantam ipsi cupiant sibi concedi*: uti tum alibi, tum in communi scripto tit. *Genuinus Remonstranticus Theologus* pag. 15. in terminis loquuntur. Veniam dabunt, si huic λίαν μεγάλῃ hypothesi & ἀτόπως assentiri non possumus: nec ideo pro suâ intensa caritate, misericordiâ, lenitate, tolerantiâ, moderatione quarto modo ipsis propriâ (si vera de se testentur), nos invitos & constanter in contrarium protestantes tam odiosis consequentiis de conspiratione, cum tyrannide & inquisitione Romano-Hispanicâ gravare pergant. Si dicant, quidquid protestentur, sequi tamen ista ex nostrâ doctrinâ, quæ statuit tantam libertatem quibusvis hæreticis pro arbitrio cujusque non concedendam: rogamus, ut cogitent, nos minimè talem consequentiam videre; ideoque nobis liberum hâc in parte judicium & liberam conscientiam relinquant; nec propter errorem (dato nos errare) durius quidquam de nostrâ pietate, conscientiâ, genuinæ libertatis Belgicæ amore, misericordiâ erga errantes aut peccantes, denique de temporali atque æternâ salute nostrâ statuant. Recordentur pronuntiati sui apologetici pro hæreticis in *Vedelio Rhapsodo*: si reformati judicent & dicant hæreticos errare, &c. illi vicissim reformatis hoc tribuent. Si Remonstrantes inclament, nostram doctrinam de prætensâ libertate quibusvis hæreticis, prout ipsis in conscientiâ visum fuerit eam postulare, non concedendâ, esse falsam: Reformati vicissim dicent Remonstrantes in eo errare, & hanc sententiam suam teneri ab omnibus Regibus, Principibus, Magistratibus, Politiis nomen Christianum profitentibus: & quidem prælucentibus quarumcunq; partium Theologis. *Bellarminus lib.* 3. *de laicis cap.* 21. dicit quosdam ut Calvinum, Bezam, Aretium, eandem secum habere sententiam. Nos contrarium ostendimus: præterquam enim quod factum Genevensium aut Bernensium non sit lex, nec defensio facti particularis per Calvinum, Bezam, Aretium sit lex aut communis confessio reformatorum (uti *in* 3. *part. select. dispp. tit. de heresi part.* 8. *respondimus*), & quod antagonistæ Remonstrantium ubique sententiam de coactione conscientiæ hæreticorum sub pœnâ capitali à se removeant, ut Theologi Leidenses in *Censurâ confess. Remonstrant. cap.* 34. iidemque *in Synopsi*, &

Amesius in Casibus supra citati, Casparus Grevinckhovius in tractatu vernaculo de Sectis. Sed differentias inter trium istorum ex nostris & Papistarum sententiam ostendamus.

I. *Prima* est, quod tres scriptores à *Bellarmino* citati, (quorum duo priores (Calvinus scil. & Beza) à Remonstrantibus præcipuè nobis objiciuntur, non doceant, infideles aut in ecclesiâ sive Romanâ sive Reformatâ baptizatos, ad fidei & religionis Romanæ Reformatæ receptionem, professionem, exercitium sub pœnâ capitis & confiscationis bonorum, &c. in conscientiâ cogendos esse: Pontificii vero doceant, coactionem ad fidem & religionem Romanam, sub pœnâ, &c. Vide textus Juris Canonici, & Canonistas, Scholasticos, Casuistas supra cit.

II. *Secunda* est, quod non doceant cogendos homines ad ejurationem fidei & religionis reformatæ, aut Romanæ aut cujusvis hereticæ; sub pœnâ, &c. Pontificii doceant omnes ad ejurationem veræ religionis, hoc est rereformatę in conscientiâ cogendos, sub pœnâ, &c. Vide articulos abjurationis in Episcopatu Burdegalensi refutatos ab *Antonio Zadeele* & una cum operibus ipsius in 4. & in fol. editos.

III. *Tertia* est, quod non doceant nec introducant inquisitionem Romano-Hispanicam; nedum ut ipsi aut alii ecclesiastici officio inquisitionis fungantur, & ipsi personaliter illud exerceant, per carceres, tormenta, torturas, pœnas perpetui carceris, damnationes ad remos, imposita juramenta inquisitoria, &c: Pontificii doceant inquisitionem & praxi suâ exequantur. Descriptionem inquisitionis & processus inquisitorii exhibet *Reynoldus Gonsalvus Montanus peculiari tractatu latino* qui ante annos complures in nostrum idioma translatus, sed sine nomine loci ac typographi, editus fuit in 8. & anno 1621. Hagæ-comitis recusus in 4. Ex quo puto *Joach. Ursinum*, aliosque ex nostris pleraque sua deprompsisse. Ne autem quis excipiat hunc *Gonsalvum Montanum* fuisse reformatum, aut reformationi favisse, indico proprios eorum scriptores; ut *Nicol. Eymerici directorium Inquisitorum, cum commentariis Francisci Pegna; Flores ex illis commentariis Pegnæ autore Aloysio Bariola anno 1610. in 8. Lucernam inquisitorum autore Bernardo Comensi, cum notis Francisci Pegnæ anno 1594. in 4.* An autem disciplina Genevensis, quæ etiam est Ecclesiarum Gallicarum, & Belgicarum, confessione, catechesi, liturgia, & canonibus regiminis anno 1586. & 1619. proposita sit eadem cum inquisitione Hispanicâ; & an sola admonitio aut correptio fraterna, aut minimus censuræ ecclesiasticæ gradus sit tyrannica conscientiarum coactio (uti stupidas ejusmodi calumnias subinde ructari audimus): ipsa experientia stultorum magistra forte aliquando saturos illos docere posset: siquidem Deus justo judicio suo in inqui-

quisitionis Romano-Hispanicæ tyrannidem eos traderet. Inquisitionis modum, quem in Belgium introducebant Carolus V. & Philippus II. descriptum à *Nicol. Burgundo lib. 2. Historia Belgica pag. 95-105.* conferat quæso lector, cum disciplinâ ecclesiasticâ à *Synodo Dordracenâ anno* 1619. statutâ, & ab Illustr. hujus nostræ Provinciæ Ordd. confirmatâ: & videbit hanc cum tyrannicâ inquisitione tam bene convenire ac aquæ cum igni. Quin ipsi Remonstrantes cum hanc Provinciam occupassent anno 1612. nomine Illustr. hujus Provinciæ Ordinum edito ordine suo ecclesiastico non minus disciplinam & censuras usque ad excommunicationem inclusè, sanciebant; ac ordo ecclesiasticus *Synod. Dordrac.* 1619. An dicent, & suos & Ill. hujus Provinciæ Ordines novum Pontificatum, novam hierarchiam Romanam, novam inquisitionem Romano-Hispanicam tyrannicè in conscientias dominantem introduxisse?

IV. *Quarta* est, quod non doceant potestatem & jurisdictionem coactivam episcopalem cum appendicibus fori episcopalis, carcerum, mulctarum, &c. in reformatos, aut in Papistas, aliosque sectarios. Pontificii eam doceant, & reipsâ exerceant. Quale autem sit forum episcopale, quisve in eo procedendi modus, ex Canonistis cognoscendum; quales *Zypæus, in explicatione juris canonici, Joh. Bernardus Diaz episcopus Calaguritanus de praxi criminali canonica, cum commentar. Lopez de Salzedo, Piasecius in praxi episcopali.*

V. *Quinta* est, quod autores nobis objecti, non doceant hæreticos quamvis resipiscentes, ad remos, aut ad carceres sive perpetuos sive ad tempus, aut ad infamem vestem publicè gestandam, aut ad vilia ministeria, aut ad crudeles flagellationes, aut etiam ad capitis supplicia, sed minus infamia, damnandos esse: Pontificii vero hęc doceant, & pro re natâ, ipsâ praxi, exequantur. Ne per *Gonsalvum Montanum, Alphonsum à Castro, Royas, Eymerici directorium, Bernardi Comensis lucernam inquisitorum*, aliosque scriptores de hæreticis & de inquisitione, saturos & stupidos Libertino-calumniatores nostrates circumducam; ostendo ipsis leges inquisitionis Belgio nostro impositæ, uti eas Carolus V. anno 1550. *in unum omnes corpus contraxit, & hanc tabulam (teste Burgundo in histor. Belgic. lib. 2. pag. 101.) populo proposuit.* Ubi primi articuli in reformatorum aliorumque Apapistarum capita scripti sic se habent: „Extra Theologos ab universitate admis-„sos, de scripturarum sensu sermonem, controversiamque nemo misceto. „Proferendi, differendi, concionandi illicita jus non esto. Qui secus faxit „perduellis esto, ex die criminis intestabilis esto, alienandi facultatem ne „habeto.

„ Pœnarum gradus sunto. *pœnitentiâ ducti*, si viri, gladio plectuntor. fæ-

„ minæ in terram vivæ defodiuntor. *contumaces* igne cremantor. bona uni-
„ versorum in fiscum rediguntor.
„ Domum sciens ne aperito sectariis. victum, & amictum ne administra-
„ tio. ad Inquisitores vel magistratus deferto. quod si quis earum rerum præ-
„ scriptum excesserit, noxia par cæteris esto.
„ Qui imprudens hæresim contraxerit, & innocenter habitam legi-
„ timè maledixerit, si de religione sermonem sparserit, relapsus ha-
„ betur.
„ Qui suspicionibus diffamatus hæresi maledixerit, aut ex ea causa pœnas
„ dederit; amplexus illicita, etsi in edicta non peccaverit, relapsus habetor.
„ Relapsi ultimo supplicio, cum publicatione bonorum puniuntor. Suspe-
„ cti vel ad pœnitentiam admissi, ad magistratus, dignitates, officia ne assu-
„ muntor.

VI. *Sexta* est: Quod iidem autores non statuant hæresim esse quamvis articuli aut thesios aut hypothesios ab ecclesiâ Romano-Papali, hoc est, à Papâ aut Concilio cui Papa præsideat, ita explicatæ, non receptionem. Et consequenter sic sentientem, si non resipiscat, & abjuret, tanquam hæreticum pœnis omnibus hæreticorum, & supplicio vel vivicomburii, vel defossionis in terram, vel suspendii, vel decollationis (pro more scil. cujusque gentis aut Regni) subjiciendum: sin resipiscat ab illâ hæresi, eamque revocet & abjuret; ad carcerem (sive perpetuum sive ad tempus) aut ad remos, aut ad ignominiosæ vestis (Hispanicè *Sanbenito*) gestationem, aut ad vilia ministeria (platearum scil. aut cloacarum purgationem), aut ad bonorum confiscationem, aut ad ingentes mulctas pecuniarias, esse condemnandum. Nihil tale autores citati statuunt de dissentientibus in quovis articulo aut thesi ab ecclesiâ Genevensi aut Bernensi, aut ab ecclesiis Helveticis, aut Gallicis, aut ab omnibus reformatorum confessionibus ac catechesibus, determinatâ; quales sunt, de officio Magistratus sub N. T., de juramento, de pædobaptismo, de præsentiâ & manducatione corporali Christi in cœnâ, &c. Contra Pontificii statuunt in quacunque thesi aut hypothesi, per Conciliorum decreta, aut per Paparum decretales, bullas, motus proprios, brevia, constitutiones, determinatâ dissentientes, tanquam hæreticos condemnandos, & mulctis, ac pœnis modo indicatis quosque (non resipiscentes, resipiscentes, relapsos) sibi competentibus subjiciendos. Ut compendium facias, numera modo theses & hypotheses, quibus *Concil. Trid.* nigrum *anathema* adjicit, & singulis voculis *anathema*, decantatam illam suffragandi formulam, Hessēlii in *Belgico consilio turbarum* ita dicto, (quod Belgæ à tyrannide Romano-Hispanicâ abhorrentes, *consilium sanguinis* appellabant) Senatoris, ad scribe, ad *patibulum*, ad *patibulum*; aut si malis, patibuli, aut pali, aut gladii,

aut

aut flammę figuram, loco asterisci, aut obeli appinge. Hæresios, & hæretici definitionem Romanam, hoc est, secundum ipsos, candidatum crucis, patibuli escam, ignis pabulum, vide in *Alphonso à Castro*, *Royas episcopo* Sergentensi, *Jordano Bruno*, *Eymerico*, *Pegna*, *Bernardo Comensi*, aliisque de hæresi, aut de inquisitione hæresios commentantibus: ubi authentica Jura Canonica, & constitutiones Papales citatas invenies.

VII. *Septima* est, quod objecti autores non determinent, dubium in fide, (Romanâ,) ne quidem in reformatâ, ejusve aliquo dogmate, aut thesi, aut hypothesi, à confessione aut à confessionibus reformatis determinatâ esse hæreticum; & consequenter tanquam hæreticum tractandum. Contra Pontificii de dubitatione circa fidem Romanam, aut articulum ejus, hoc determinent. Vide autores modo cit. & vulgares quosque Canonistas ac Casuistas.

VIII. *Octava* est, quod hæresin simplicem, seu per se, hoc est hæresin quà talem, non qualificatam, 1. per conjunctas blasphemias vivâ voce aut scriptis sine modo sine fine pertinaciter effusas, 2. per sparsionem blasphemiarum hęreticarum, 3. per seductionem subditorum, & consequentem perturbationem ordinis, concordiæ, & pacis tam politicæ, quam ecclesiasticæ, 4. per inobedientiam & rebellionem erga Magistratuum coërcitionem, & minores correctiones e. gr. si aliquò hæresiarchas & blasphemos deportaverint, unde injussi discedant; aut si exulare jussi, injussu Magistratus in civitatem, aut regionem, aut regnum redeant, & priorem suam blasphemandi, seducendi, turbandi pragmatiam strenuè exerceant.

Pontificii contra, simplicem hæresim cujuscumque idiotæ, etiam inalphabetici, etiam simplicissimæ mulierculæ suppliciis hęreticorum subjiciunt. Ne dicam de sęvitiâ in lactentes, puerulos, fœtus ex utero materno nondum egressos, exercendâ; de quibus celebris ille nudarum mulierum & puellarum contemplator & flagellator Brugensis Cornel. Adrianus, pro concione usurpare solet Adagium Belgicum:

Eyeren in de pan,
Soo en komter geen quaet kuyckien van.

Ne quis autem putet me temere hanc differentiam allegasse, audi Bezam tract. cit. in responso ad 4. argum. ubi tyrannidem Papisticam erga pios & orthodoxos seu catholicos reformatos in Galliâ, describit; & comparationem inter eam, ac judicia in unum atque alterum à Magistratibus reformatis exercita, instituit. *Ecquis*, inquit, *ob simplicem errorem comprehensus?* &c. *Quis non dico innocentum, sed nocentissimorum etiam hominum vitæ vel bonis est insidiatus? Ostendant denique vel in ipsâ monstrosissimi & perditissimi illius Serveti causâ quid sit à ministris prætermissum, ut hominem ab errore revoca-*

 rent;

rent: quid à clariss. Senatu Genevensi prateritum, ne quid temere aut parum religiosè fieret. Paulo ante in thesi determinaverat: *Magistratus vero officium est de blasphemo* (N.B.) *ipso & heretico cognoscere, & pro criminis gravitate, violationem divinæ Majestatis ab improbitate, vel affectatâ ignorantiâ profectam, & disciplinæ ecclesiastica contemtum vindicare.*

Ibid. quæst. 3. responso ad 2 argum. ex parabola zizaniorum pag. 235. edit. in fol. „ Quum enim, ut jam sæpe testati sumus, & iterum testamur, non „ infideles, *non simpliciter errantes, non quosvis errores, sed manifestam tan-* „ *tum* & ex verbo Dei ritè convictam *impietatem* moderatè in *factiosis ho-* „ *minibus* (N. B.) capitali tamen pœnâ, *quum hoc postularit blasphemiæ, aut* „ *periculi magnitudo*, puniendam; idque non ab ecclesiasticæ disciplinæ „ Præfectis, sed à civili Magistratu censeamus, nemo non videt nos ab eà „ tyrannide, cujus nos isti insimulant, quam longissimè abesse. *Ibid. in libri conclusione pag. 167.* „ A quibus tamen hactenus dissentio, ut nonnisi „ extremis malis extrema remedia putem adhibenda, & in his etiam extre- „ mis remediis tantam moderationem servandam, ut charitas & clementia „ Christiano homine digna nunquam violetur. Est enim in istis magna „ habenda ratio, primò quidem personarum: deinde verò errorum: po- „ stremò ipsarum quoque pœnarum: *Ibid. pag. 168.* Hoc unum tamen ad- „ jiciam, Principum officium in religione adversus præfractos & factiosos „ Ecclesiæ perturbatores vindicanda, ad tria capita non ineptè posse revo- „ cari. Primùm enim id observare debent, ut intra potestatis suę fines & „ cancellos sese contineant, ne videlicet audeant de hæresi judicare, quum „ hæ sint non Principum sed Ecclesiæ partes. Deinde ut hæreseon judicia „ sanctè & incorruptè curent exercenda, non ex ulla hominum authoritate „ quicunque tandem illi sint, aut ullius temporis ac consuetudinis nudo „ prejudicio, sed ex pura & sincera verba Dei administratione: ne videlicet „ sese, per errorem, non veritatis Dei vindices, sed alienæ crudelitatis admi- „ nistros præbeant. Postremò, ut postquam placida ac legitima hæresis co- „ gnitio preierit, tum demum diligenti omnium circumstantiarum habita, „ sicut diximus, ratione, eam pœnam decernant per quam Majestati Dei „ suus honor afferatur, & Ecclesiæ paci ac tranquillitati commodè ca- „ veatur.

IX. *Nona* est, quod assertionem illam ita limitatam non faciant articulum fidei, nec alicui dissentienti cum *Concil. Trid.* dicant anathema: ne quidem alicui hanc obtrudere, ejusque oppositam sententiam jugulare & cumulatis absurdis consequentibus gravare contendant: sed quod ex necessitate justam Genevensium severitatem in horrendis & pertinacibus Serveti blasphemiis, cum rebellione adversus Magistratum, & cum autorita-

tis

tis publicæ minoris coërcitionis contemtu conjunctis, à summâ impietate, immani tyrannide, & abominandâ pietatis ac piorum persecutione, vindicare intendant: atque unà probos, moderatos, pacificos Theologos Helvetios, & Germanos nonnullos (inter quos *Melanthon*, ejusque discipulus *Hemmingius in syntagm. cap. 1. in fine*) factum hoc Genevensium probantes, defendere. Contra Pontificii rigidam & crudelem suam opinionem, de hæreticis non tantum verè talibus, sed & Christianis Catholicis seu reformatis infami morte tollendis. *Malderus in 22. quæst. 11. quæ est de hæresi artic 3. membro 1.* „ *Banesius infra art. 4.* putat esse fidei ex Concil. Tole- „ tano 4. id est, quod statuit, baptizatos etiam per vim Judæos cogendos, „ ut fidem servent. Rectius dixerimus, esse *certum secundum fidem*, propter „ *consensum ecclesiæ & omnium Doctorum*, qui illud tanquam dogma fidei „ tradunt: ut non immerito Roffensis tanquam hæreticum existimet à „ Leone X. damnatum articulum 35. Lutheri: *hæreticos comburi est contra* „ *voluntatem spiritus*. Quomodo autem Priscilliani supplicium convenienter huic communi ecclesiæ & Doctorum dogmati, à *Martino Turonensi* improbatum fuerit, & *Martinus* ab hodiernis Doctoribus in ea laudetur aut saltem defendatur; fateor me non videre. Tetigi hoc ulcus *in 3. part. select. dispp. tit. de Præfecturis, & Patronatibus sanctorum part. 3.* Cui nunc nihil addo, nisi quod Malderus loco cit. à suis discedens probat supplicium Priscilliani, & judicio *Hieronymi ad Ctesiphontem cap. 2.* producto, ait: *Quod notandum est, ne Maximus tyrannicè putetur occidisse Priscillianum: tyrannus enim fuit, sed non in hoc justo supplicio.* Similia fere habet *Baronius a. 385. §. 6.* Quid ergo culpant in *Ithacio?* Et quâ ratione in *Martino Turonensi*, ejusdemque encomiaste *Sulpitio*, condemnationem Ithacii laudant: sic ut una non condemnent fidem & praxin Romanam? Nullus (ait Baronius cum Epitomatore Spondano loco cit.) „ unquam SS. Patrum, laudavit, pœnam ca- „ pitis adversus eosdem hæreticos posse vel debere procurari à personis ec- „ clesiasticis. Unde & in Ecclesiâ Catholicâ usu receptum est, ut cum quis „ expetit à Magistratibus secularibus opem adversus impios, ne Ithacianæ „ partis sectator esse videatur, contestationem illam consultè præmittit, sic „ se correctionem expetere incorrigibilium delinquentium, ut tamen citra „ pœnam sanguinis puniantur. Crocodili lachrymæ. Protestatio est, contraria facto. Ecclesia Romana punit hæreticos pœnâ sanguinis: uti *Bellarminus* exsertè hoc pronuntiat verbis *ex lib. 3. de Laicis cap. 21.* supra exhibitis. Quod ego accipiendum censeo juxta regulam juris: *Quod quis per alium facit, per se facere putandus est.* Quomodo *2 Sam. 12.* David dicitur occidisse Uriam gladio filiorum Ammon. Deinde Jus Canonicum & Casuistica Papalis determinant hæreticos (qui ab Inquisitoribus aut Curiâ episco-

pali

pali tales judicantur Magistratui sæculari tradendos, & ab eodem, ex præscripto juris & legis divinæ, capitali supplicio tollendos.

X. *Probl. An si Magistratus exploret doctrinam, regimen, ritus, mores, alicujus religionis aut sectæ in Republicâ permittendæ: eo ipso inquisitionem Romano Hispanicam & tyrannidem in conscientias, aut simile quid exerceat? Resp. Neg.* Non magis quam judices in judiciis civilibus aut criminalibus libertatem conscientiarum violant & tyrannidem in eas exercent cum ad propositam causam facientia cognoscunt; aut cum Magistratus explorat, quales sint conventus, qualia collegia civium, sive de novo instituenda, sive continuanda per Magistratus sive approbationem sive permissionem, sive conniventiam: quæ eorundem statuta, qui mores, quæ observationes, quæ actiones. Ratio ergo *prima* est, Quia antequam decernat Magistratus de conventuum & exercitiorum permissione seu tolerantiâ, consulto opus est; & consilium ritè iniri nequit, nisi præcognoscatur τί τι ἐστι, hoc est, quæ sit illa religio, & quæ ac qualia exercitia, quorum vel approbatio, vel permissio petitur. Hoc autem fieri non potest, sine debitâ informatione. *Johann. 7. v.* 51. An lex nostra judicat quenquam, &c. Si facinorosi, si fures, si receptatores furum, si meretrices, si lenones è Republicâ non ejiciantur, nisi prius constet tales esse: quanto magis cætera honesti & fideles cives (ne dicam de piis Christianis, & piis ac præstantibus ecclesiarum pastoribus) prius audiendi sunt, eorumque exercitia & conventus pernoscendi: antequam de eorum admissione aut prohibitione statuatur. *Secunda ratio* est, Quia tam dolosi, tam λόξιοι, tam versipelles aliquando sunt hæretici, ut τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης eorum deprehendi & in lucem protrahi nequeant, nisi magna inquisitionis ἀκριβείᾳ & diligentiâ adhibitâ. Artes & fallacias mentalium restrictionum, homonymiæ, amphibolię, aliarumque fraudum, audacium mendaciorum, promptitudinis quævis modo affirmandi, modo negandi, Tyriosque bilingues imitandi, plurimi ex illis tam strenuè exercuerunt, ut vel doctissimi, in scripturis & Elencticâ Theologiâ versatissimi non sufficiant illis invitis detegendis, nisi ex alloquiis & colloquiis eorum, & ex postremis eorundem libris aut scriptis, & ex indicio aliorum, qui iis familiariter usi sunt, aut etiam in eorum sensu & cœtu antehac fuerunt, omnes terminos ac phrases eorum, & quodnam virus suum illis occultent, perdidicerint. De talibus technis exstant Notitiæ atque historiæ Arrianismi, Priscillianismi, Neo-Arrianismi & Socinismi, David-Georgismi, Primi Remonstrantismi usque ad annum 1619., denique Vorstianismi; super quo tot libri ultro citroque conscripti sunt. Adeo, ut non immerito *Lubbertus Theologus Franequeranus antehac scripserit in præfat. dedicatoriâ ad Georg. Abotum* Archiepiscopum Cantuariensem, rectè facturos fuisse Ill. Hollandiæ

[illegible] adhibuissent. Quod [illegible] &c [illegible] ; [illegible] Conste [illegible].

[illegible] posse.

[illegible], & [illegible] , & publice [illegible] privato [illegible] , tyrannidem inquisitionis R[illegible] , [illegible] Hoc ita [illegible] , nec ex [illegible] O [illegible] Theologorum, [illegible] vidi. Et [illegible] inquisitionem. [illegible] Remonstran[illegible] conscientias, [illegible] ea , quæ [illegible] , & [illegible] in [illegible] de [illegible] , [illegible] Manichæorum , A[illegible] , David Jo[illegible] caritatis, [illegible] Johannes [illegible] & [illegible] , [illegible] , Wright, [illegible] Parlamentis, Ario, Serveti , Pho[illegible] , Q[illegible] , Qu[illegible] , [illegible] in Anglia [illegible].

[illegible] eam neque [illegible] enim [illegible] Reges , Principes , [illegible] lib. [illegible] 159. [illegible] nox [illegible] capitibus [illegible] coronis [illegible] Quæro , An in solos reformatos , sive omnes , sive [illegible]

 [illegible]s

cos (quos [illegible] nostri vocant Contra-Remonstrantes [illegible]) inquisitio & venatio hæreticorum [illegible]? in hæreticos [illegible] plane illicita? Respondebunt forte, in nullos, qui hæreses [illegible] capitibus ac coronis Principum ac Magistratuum noxias [illegible] defendunt. Rursum quæro, an nulli ex hæreticis nominatis [illegible] hæreses defendant? An vero soli Reformati sive Calviniani [illegible] ajunt posterius, [illegible] de quo [illegible] hanc improbationem [illegible] struxerimus in 3. part. [illegible] tit. de Sede Romana [illegible].

Instant. Viri aliquot [illegible] inter prudentiores [illegible], [illegible] nent non tam Papatum [illegible]; quam [illegible], [illegible] inquisitionem, & novum Papatum, quem [illegible], aut Genevensem, aut Puritanicum, [illegible] appellant. *Resp.* Non mirum [illegible] de [illegible], [illegible] *Psal.* 1[illegible] *v.* 1[illegible]. & Apostolus *Philip.* 3. *v.* 1[illegible]. 10., [illegible] ritu [illegible], antipathia quadam [illegible] adversus [illegible] & pietatis, ejusque sepimentum, [illegible] ecclesiasticam. [illegible] tendum est, in comm[illegible] ecclesiæ [illegible] pere, aut saltem inter [illegible] [illegible], & [illegible] capere [illegible] & [illegible] membris [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] religionem [illegible] [illegible], & custodibus legis [illegible] [illegible] erigere aut [illegible] & [illegible] [illegible]

[illegible] ac resumtam; etiam à Provinciis quibusdam Belgicis (inter [illegible]) publicâ autoritate exsertè comprobatam ac munitam; [illegible] omnibus Provinciis, quod ad rem ipsam ejusque praxin & executionem [illegible] 1651 in *Panegyri Hagiensi* una cum *Catechesi quæst.* 82.-86. [illegible] subjectâ, & *Confessione Belgica Artic.* 30 solemniter [illegible] in posterum omnibus Reipublicæ Belgicæ viribus defen[illegible] [illegible] monstrant hypocritæ, unà cum aliis [illegible] heterodoxis, [illegible] fornicatoribus, ebriosis, aleatoribus, sacrilegis, peculatoribus, [illegible], perjuris, fœneratoribus, & similibus; clament in modo [illegible], [illegible] comparent ea cum consistorio Pontificis, cum camerâ [illegible], cum coactione & tyrannide conscientiarum, prætextus [illegible] prudentiores tamen facile videbunt, aut [illegible] hæresin, [illegible] libertatem, & dilecta ipsis peccata, atque [illegible] metum, [illegible] prima & proxima, aut perpetuæ ecclesiasticæ disciplinæ, [illegible] ecta, esse veram aversionis à ministris & presbyteriis cau[illegible] historici: *Semper iis suspecti sunt boni, & formidolosa est illis* [illegible] Tales, etiam disciplina dormiente (uti non raro in ecclesiis [illegible] tuta [illegible]ment.

[illegible] Magistratuum autoritati præjudicatur, & videntur eccle[illegible] rei involare, & conscientiis ac potestati ipsorum dominari, [illegible] omnibus sibi subjicere velle; cum ad hæresion & sectarum coerci[illegible] importunè illos compellunt; eosdemque, si ex voto prom[illegible] se non exhibeant, corripiunt, atque ita in contemtum & odium [illegible] fatigant. *Resp.* Orthodoxi & pii concionatores veritatis [illegible] propagationem, & hæresion, blasphemiarum, omniumque corru[illegible] in doctrinâ, disciplinâ, moribus amolitionem, consequenter eccle[illegible] [illegible]ationem ac securitatem mediis tum spiritualibus à se adhiben[illegible] à Magistratu petendis & conferendis promovere tenentur. [illegible] media ipsi [illegible] capiunt, nec Magistratibus imperant, ut ca[illegible] summo [illegible] præstant 1. iis indicant præsentia mala & [illegible] in conscientia ex verbo Dei [illegible], quid Deus Rex [illegible] & Dominus Dominantium in hoc casu ab [illegible] fieri velit. 3. sub[illegible] & debitâ cum reverentiâ petunt, postulant, supplicant, per [illegible] [illegible], ut hoc agant, additis rationibus & motivis, ex re præsenti, [illegible] Dei [illegible]. Hoc totum est. Si Magistratus præstent, quod [illegible] & ingenuè in domino ab illis petitur, Deo & illis gratias agunt [illegible] iterant petitiones, aut ad tempus quiescunt: & si con[illegible] [illegible] & factis contrariis, hæreses, idololatrias, blasphemias, [illegible] potius defendere ac promovere velint ac pergant,

 quam

quam coercere, quin insuper on[illegible] xiam, dissipatam, [illegible] quacunque modo impedire: utique Deo hoc totum committerent & tolerarent, quæ tollere non possent; animas suas in patientia possiderent [illegible] hactenus liberasse *Ezech. 3. v. 11. 19.* Interim dum voti compotes non fierent, minimè desinerent ecclesiasticis mediis [illegible] propagationem [illegible] re; quin & meliori aliqua affulgente occasione Magistratus denuo [illegible] si forte daret Deus, ut aliquando evigilarent. Et hoc cum agunt [illegible], non magis conscientiarum libertati præjudicant, dominationes [illegible] nunt, autoritatem Magistratuum proculcant, ad absolutam & ad [illegible] obedientiam atque executionem quorumcunque decretorum ecclesiasticorum eos cogunt, quam quivis subditi libellis supplicibus à M[illegible] tutelam, levamen postulantes: aut quam Pontificii in Anglia [illegible] tatem suæ religionis à potentiss. Rege Jacobo, a [illegible] 16[illegible] petierunt. Exemplum petitionis posterioris supra [illegible] *loresi. ua* 1647. *pag.* 72. inseruit *Hug. Paulin de Cre*[illegible] *Decanus L*[illegible] *Lyl*[illegible], tunc ad Papismum [illegible]. Non dicent Remonstrantes in Belgio cum ab Ordd. Generalibus, ab Ordd. Hollandiæ, à civitatum Magistratibus, à Celsiss. Principibus [illegible] Mauritio & [illegible] Frederico, [illegible] petierent; [illegible] ter [illegible], & prætextæ libertati [illegible] & edicta [illegible] luisse cogere pro imperio, aut potestati eorundem [illegible] candemque Remonstranto - Ecclesiasticæ hierarchiæ decretis [illegible] Synodalibus [illegible] placitis [illegible] que Pontificium, & hierarchiam Pontificalem molitæ? Quod si [illegible] ecclesiæ ministerio ab ecclesiis Belgicis, & ex Belgio à supremâ [illegible] & præpot. DD. Ordinum potestate dimissis licitum fuisse putabant, [illegible] imputatione hierarchicæ & Pontificalis tyrannidis, Magistratuum [illegible] [illegible] de tanta exercitii libertate, quantam ipsi judicabant [illegible] [illegible], & Belgico deberi. Ad ecclesiis nostris [illegible] [illegible] præjudicio [illegible] *Synodi Nationalis*, & [illegible] Dordraci a 1619 [illegible] & supremarum [illegible] [illegible] ac prævalentibus, [illegible] impacti consequenti [illegible] Magistratuum [illegible] verbo Dei informare, & ab [illegible] per amorem Christi [illegible] [illegible], & per [illegible] Dei gratiam, [illegible] [illegible] [illegible] Remonstranto-Soc[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]. Sic in conscientiâ ex verbo Dei [illegible] si sentimus, si [illegible] tum nostros ejusdem fidei consortes sic loquimur, sed ad scri[illegible] ad exempla piorum Principum, ad propria Magistratuum nostrorum [illegible] scripta, ad solenniter renovatæ confœderationis a. 1651. articulos [illegible] religionis defensione & sectarum coërcitione, provocamus. quid [illegible] paradoxi, quid Papalis aut tyrannici sive usurpantis sive abuten[illegible] cimus? Si Remonstrantes putant sibi licitum esse contra rem [illegible], pro suæ sectæ libertate, & contra decreta atque edicta politica [illegible] Magistratum petitiones instituere: cur nobis illicitum esset, pro verâ [illegible] cum omnibus ecclesiis reformatis, cum & pro supremarum pote[illegible] decretis, contra doctrinæ partim hæreticæ partim lubricæ & ambiguæ [illegible], petitiones instituere?

[illegible] bunt forte.

[illegible] 1. Debebant ecclesiastici non tantum non petere à Magistra[illegible] coërcitionem licentiæ idololatrarum, sectariorum, Remonstranto[illegible] Antitrinitariorum: sed insuper Magistratus monere & [illegible] talia decreta & talem libertatis negationem aut impeditio[illegible] quod si hoc non faciant, dubitari posse, pietas, religio, & aliqua [illegible] persit. *Resp.* 1. Dicitur quidem in vernaculis libellis de[illegible] Magistratus nostros à nobis tunc [illegible] aminari & abduci a licentiæ [illegible] coërcitione: sed nullo argumento probatur. Nam quod [illegible] in libellis clamant, Magistratus istâ coërcitione & [illegible] ne persecutores esse Dei ecclesiam, pietatem, inno[illegible] minus probatur. Dicebant quidem Remonstrantes [illegible] conscientia [illegible]. At Magistratus conditores & executores [illegible] conventicula Remonstrantium, itidem dicebant se in conscien[illegible] prohibitionem vi muneris sui, & ad [illegible] pacem R[illegible] [illegible] tiones sibi cognitas, omnino fuisse necessariam. Et qua certâ [illegible] quibus jam concionatores, synedria classes, Synodi, Magistratuum [illegible] & decretis se opposuissent? conscientias eorum, jure & [illegible] o proposito, [illegible] nt ac [illegible] edicta sua & e[illegible] nationes Remonstranticos revocassent? [illegible] rant nobis argu[illegible] jure divino & naturali. Coccejanus ille [illegible] ne conscientiæ, [illegible] Romano Hispanico, & [illegible] nisi rep[illegible] pe[illegible] ne. Nos [illegible] & [illegible], [illegible] nobis [illegible] are, ed[illegible] Ord. General. [illegible] DD. Ordinum Hollandiæ epistolam a. 162[illegible] decretum Ill. D. [illegible] & Ill. DD. Ordinum Frisiæ, contra conventicula Re[illegible] nihil continere quod juri divino, naturali, civili, Romano no-

ſtro Belgico repugnet, aut quod conſcientiarum coactionem & inquiſitionem Romano Hiſpanicam aliquo modo ſapiat. Quod ſi tunc in contrarium convinci potuiſſemus, aut etiamnum poſſemus, à memoratis edictis defenſione, aut ſaltem excuſatione ilico deſiſtemus. Sed rebus ſic ſtantibus, contra propriæ conſcientiæ dictamen nec quidquam moliri, nec errorem (qualem judicarent Remonſtrantes) deponere, quamdiu in animo certi ſumus, nos hac in parte non errare; ſed Remonſtrantes . ex a[illegible] ti parati eccleſiarum & ſcholarum Belgicarum, immo & o[illegible]m [illegible] reformatarum judicio hanc quæſtionem ſiſtere. Hæc [illegible] dicta [illegible] pro defenſione non tantum edictorum & decretorum Ill. DD. Ord[illegible] ſynodorum ac deputatorum ſynodalium Hollandiæ : quorum par[illegible]nis 1623. 1624. 1628. 1629. me fuiſſe memini; & una cum [illegible] daliter decreviſſe, ac nomine ſynodorum apud Ill. Hollandiæ Ordines & Celſiſſ. Principes Arauſonienſes Mauritium & Fredericum Henricum, coram quà libellis ſupplicibus ſeu Remonſtrantiis, licentiæ Remonſtrantium inhibitionem commendaſſe. Quo ipſo tamen nolim cuiquam ſuſpicionem injici, ac ſi ego, ſive ſeorſim, ſive unà in ac cum *Synodo Nationali D[illegible]* 1619. aut in ac cum *Synodo Provinciali Leidenſi eodem anno* 1619. [illegible] ſem Supremis Poteſtatibus aut alicui illorum, ut edictum illud 1619 [illegible] derent ac promulgarent, & concionatores Remonſtrantes, ex ditionibus ſuis dimitterent. Nihil de eo actum in Synodis modo indicatis; quæ [illegible] *ἴδια*, hoc eſt eccleſiaſtica ſua tantum agebant; uti conſtat ex actis. C[illegible] tem, ob rationes ſibi cognitas, Ill. DD. Ord. tale quid egiſſent, de quali [illegible]quam cogitâram; fateor me exinde omnibus rite perpenſis, potuiſſe ju[illegible] non repugnare edictum juri divino aut naturali, aut humano. *Reſp.* 2. De[illegible] ſummarum poteſtatum non parere, iis contradicere, eorum iniquitatem [illegible] tendere, eorundemque abrogationem opportunè importunè urgere [illegible] dicabant Remonſtrantes, cum ipſorum *Uitenbogardus* ederet defen[illegible] *Decreti Ill. Ordd. Hollandiæ* pro pace *eccleſiarum a.* 1614. publicati; [illegible] *Pietatem Ordinum Hollandiæ; Johannes Arnoldi, Corvinus & Barla[illegible]* [illegible] *ſenſionem, contra annotationes Bogermanni*; & *Epiſcopius Theſes ſuas [illegible] Magiſtratus circa ſacra*: ut libellorum Belgicorum innumerum [illegible] nunc prætercam. Ab a. 1629. ac deinceps poſtquam alicubi in Magiſtratum ſuccedentes magis ipſorum cauſæ favere viderentur, quam [illegible] prædeceſſores, denuo veterem cantilenam de obedientiâ, ſed male applicatam, canere cœperunt. Argumentum antiquæ cantilenæ erat, [illegible] [illegible]ſus ad exercitia religionis, non volente Magiſtratu, inſtit[illegible] [illegible] de Remonſtrantium variatione ſupra *lib.* 1. *tr.* 2. *cap.* 2. indicavimus. Quid & quantum nuper Anonymus Remonſtranticus cujuſque Magiſtratu[illegible]

[illegible]dani (& quidni pagani seu vicani!) decretis sive æquis sive iniquis à [illegible], & præsertim à pastoribus, & consistoriis ecclesiasticis tribui vo[illegible], notatum in libro meo de *Exercitiis pietatis cap.24. tit. de correptione fraternâ. pag.760.*

[illegible]tia 2. Atqui Remonstrantes & scriptis & praxi obnitentes de[illegible]s DD. Ordinum Generalium, & DD. Ordd. Hollandiæ, inobedientiæ [illegible] Magistratus suos argui non poterant: quia ipsis non erant Magistratus. [illegible] enim in libello vernaculo tit. **Der Remonstranten bygen Godis[illegible]** anno 1627. edito pag. 32. 33. *Ordines Generales nunquam fuisse [illegible] Belgii Magistratum*; & Ordines Hollandiæ succedentes anno [illegible] non fuisse *legitimè constitutos*; sed *contra patria privilegia, extra [illegible] ex puris considerationibus politicis, seu statui. Resp.* 1. Confer hoc [illegible] Papisticarum: *Clericus non potest committere crimen læsæ Ma[illegible] Magistratui non subest. Resp.* 2. Hæc controversia de mu[illegible] [illegible]dam Magistratuum in civitatibus Hollandiæ anno 1618. [illegible] est. Privatus quisque civis subesse debet Regi, Princi[illegible], Magistratui possidenti, juxta illud Pii II. *Rex est, qui regnum tenet;* [illegible] per viam regiam non ingressum. Multa enim in hujusmodi ca[illegible] fieri solent, quæ tamen cum facta sunt tenent: accedente [illegible] subsequenti approbatione eorum, penes quos illa potestas. Et [illegible] si cui civi aut incolę in casu necessitatis ad defensionem Magistra[illegible] [illegible]ejuscunque alterius, qui gladio aut astu viam ad Principa[illegible] [illegible] consequendam [illegible], necessario [illegible] deberet: [illegible] sorte defensio ipsi negaretur. Q[illegible] in ejus[illegible] [illegible]m casibus, a privatis quibusque civibus, præsertim ecclesia[illegible] [illegible]hibenda sit, supra diximus *lib. [illegible] tract.2. cap. 1. pag.*506. [illegible] *cum tract.2.cap* 3. Doctrina & exempla S[illegible] & Apostolo[illegible] [illegible] hîc pręlucent. Math.22. *date Cæsari quæ Cæsaris*, &c. Joh.19. [illegible] *potestatem adversum me [illegible], nisi hoc tibi esset datum [illegible]ernè.* [illegible] Pauli *Rom.* 13. & 1 *Petr.2. v.* 13 - 18. provocationem ad [illegible] *Actor.*25.*v.*18. comparitionem coram [illegible] *Actor.* 24. & Festo [illegible] 26. & agnitionem atque usum pręsidiæ & defensionis Felicis, [illegible] Centurionum, absque ullâ exceptione. An omnes Impera[illegible], Principes, Præfecti & Magistratus provinciales, & oppidani [illegible] juxta jura & privilegia esse constitutos ignorare pote[illegible], aut non curare, aut volentes prætcrire; saltem contra eorum [illegible] exercitium non excipere: quidquid de usu aut abusu [illegible] fuisset. Puto Remonstrantes cum suo *Ventore* de novo [illegible] Alkmariano Remonstrantibus favente anno 1609. per cives

tu-

tumultuantes constituto, aliter judicasse. Vide hujus tr[illegible] nem in *Triglandii histor. ecclesi. Resp.* 3. quod ad Ordines Generales [illegible] ratarum Provinciarum, quos negabant unquam fuisse suum Magistratum, & quorum autoritatem etiamnum hodie nonnulli anonymis libellis [illegible] gunt; nostrum non est de eorum autoritate disquirere, aut de r[illegible] tâ litigare. In utram partem Remonstrantes tunc ex animo c[illegible] aut etiamnum hodie concedant, haud facilè dixerit. [illegible] indicasse, professionem fidei & obedientiæ eorum hac in parte [illegible] rum, & pro re natâ. Si Magistratus operam suam accommodent [illegible] strantibus, aut ipsi bonam aliquam de Magistratuum benevolentiâ [illegible] aut saltem moderatione spem [illegible], aut eorundem favorem [illegible] autoritatem eorundem inculcant, tanquam sacro sanctam; & [illegible] civitatis Consulum aut Senatus [illegible], decretum, mand[illegible] ciunt; ut quamvis Ill. DD. Ordines Generales, & DD. Ordd. [illegible] longè aliter sentiant, tanquam un[illegible] in oculis eorum [illegible] Percurrantur gesta, acta, scripta annorum 1617. 1618. 1619. [illegible] liber apologeticus pro consultis DD. Professorum & synodalium d[illegible] rum, qui *Walæi operibus* insitus est. Quanti hac in parte [illegible] sint, [illegible] editis ipsorum scriptis & *Actis Anti-synodalibus*, ubi *part.* 1. *pag.* 15[illegible] profitentur se *obsequentissimos* DD. Ordd. Generalium *subditos*. Et *part.* [illegible] *pag.* 358. Ill. DD. Ordd. Generales appellant *summos suos Ma*[illegible] huic libello supplici subscripserant *Episcopius*, *Poppius*, *Corv*[illegible] *Theoph. Ryckewaert*, *Sapma*, *Dunglo*; qui omnes Hollandi, [illegible] qui Politicis Advocati Barneveldii axiomatis incocti.

CAP. IV.

An permissio plurium religionum in Republicâ, non solum sit [illegible] tanta libertas exercitii quibusvis à Magistratu concedenda [illegible] tam ipsi ex conscientiæ suæ dictamine postulaverint: An [illegible] falsarum religionum prohiberi ac coërceri possint.

§. 1 QUod ad utrumque quæstionis membrum. Duæ [illegible] tremæ. quarum una unicam tantum religionem [illegible] permittendam statuit. Prioris sententiæ autores [illegible] seu in thesi, de [illegible] religione poss[illegible]. [illegible] religione Romano-Papisticâ, cum expressâ exclusione [illegible] lico-Reformatæ determinant. Alii contra de [illegible] (Catholico-Refor mata); cum expressâ exclusione Papismi, prius [illegible]

Primus est *Li*[illegible] lib 4. politic. cap. 2. ubi unam tenen[illegible]am [illegible], *ex patrio ritu* [illegible] *institutoretinendam; & ubique gentium nefariam haberi patriorum* [illegible] *rationem aut violationem.* Hoc totum quod æque de Ethnica in[illegible]ndum videtur, ac de Christianâ; ita ut jure meritoque edicta imperii [illegible] Christianos condita essent, quę polyistor *Joh. Gerardus Vossius* a. 1654. [illegible]a cum notis suis exhibuit. Vicit ergo Symmachus, Julianus apostata, [illegible]e alii, qui Ethnicam aut retinendam aut restituendam contende[illegible]. Vide in operibus Ambrosii, aut in editione epistolarum Symmachi [illegible] epistolas Symmachi & Ambrosii. Lipsius petitus libello Belgico [illegible]*rico* [illegible]*ro Coornhert*, *postea libro, de Unâ religione dicto Died. Coorn*[illegible] [illegible] addidit, se *veram & probam* intelligere: sed non explicat, & [illegible]rum se negat, quænam sit vera & proba religio. Hinc dictus Corn[illegible] refutatione libelli Lipsiani a. 1591. tit. *Defensio processus de non oc*[illegible] *cis*, &c. ita constrinxit *Lipsium*, ut à Papisticâ, aut Ethnico-[illegible]câ (quarum alterutram pectore premebat, quamvis tunc Lei[illegible] [illegible]es publicas frequentaret) se liberare non potuerit. Et hanc [illegible] ex causis præcipuis fuisse, cur statione Leidensi turpiter deser[illegible] larvam deponeret, ad partes hostiles transfugeret, atque ibi [illegible] [illegible] suscipere. De religione non-religione Lipsii viden[illegible] [illegible] scriptor *dissertationis de idolo Hallensi*, &c. Post quem spi[illegible] literatiss. *Georgius Thomsonus in Examine Lipsianæ virginis* [illegible].

[illegible] eorum qui per unam & unicam in Republica defendendam [illegible] gunt Romàno-Papisticam. Et tales sunt *Pamelius in tract.* [illegible] *bus diversis non admittendis*, &c. anno 1589. *Petrus Coretus in de*[illegible] *veritatis contra Dominum de la Noue* anno 1591. *Franciscus Burchar*[illegible] *tract. de Αυτονομια.* *Anonymus* (qui se Lucium Verum Pacatum Cos[illegible] appellat) in tract. cui tit. *Pacatus impacatus*, &c. Cracoviæ [illegible] in 4.

Tertia est eorum, qui solam veram religionem, Catholico Reformatam, [illegible] exclusione Papisticæ, aliarumque sectarum, in Republicâ admitten[illegible] statuunt. Et tales sunt Theologi Angli, Scoti, Genevenses, Tigurini, [illegible]nenses, &c. jam inde ab introductâ reformatione. Imprimis hoc An[illegible] post promulgatum celebre illud edictum contra Papistas a. 1591. [illegible] Papista quis sub nomine *Andreæ Philopatris* virulentum suum [illegible] opposuit. Quod Theologi isti in hypothesi & ad statum suæ qui[illegible] Reipublicæ disputant, communiter ab aliis sub limitatione (mox infra [illegible] [illegible]) [illegible]; non obstante, quod praxin contrariam in suâ Re[illegible] experiantur.

 Quarta

Quarta est mixta eorum, qui in hypothesi & cum [illegible] Germaniæ, Galliæ, Poloniæ, Hungariæ, Transylvaniæ, Reipubl[illegible] ticæ, Rhæticæ, Dantiscanæ disputant, non solum unicam (Papi[illegible] sed & præter eam reformatam aut Lutheranam, aut utramque, & qui[illegible] bono publico posse aut debere admitti. Tales sunt *Dominus de la N*[illegible] *discursibus politicis*, *Thuanus in epistolâ dedicatoriâ ad historias suas*, al[illegible] complures Cassandrianis axiomatis imbuti. Scriptores Germani prot[illegible] tes pacem religionis anno 1555. in comitiis Augustanis stabilita[illegible] quosvis classicum canentes, strenuè tuentur. Inter eos *Justus Sp*[illegible] Saxonicus *de Pace religionis* a. 1613. ubi Burchartum J C. Coloni[illegible] tat. Et huc referri debet disceptatio de reformatis in Germaniâ (quos *Cal*[illegible] *nistas* appellant) à pace illâ religionis non exclusis: uti Princip[illegible]s [illegible] stantes anno 1566. in Comitiis Imperii occasione causæ Frederici 3. [illegible] ctoris Palatini declararunt; uti patet ex actis comitiorum, & inde [illegible] *Justus Justinus Justinopolitanus in secretis secretorum Turco-Papis*[illegible] *consul.* 80. *pag.* 193. & *Justus Springer* J. C. Mollo-Saxonicus, L[illegible] professionis *in tract. de pace religionis* anno 1613. *cap.* 8. *pag.* 68. & [illegible] *pag.* 193. ubi formalia Principum protestantium verba exh[illegible] los acta comitiorum Augustanorum plenissimè explicuit & c[illegible] quorundam defendit *Joh. Crocius* Theologus Marpurgensis in comm[illegible] rio *de Augustanæ Confessionis Societate* anno 1647. cap 18. Demum [illegible] cto ab Imperatore & Imperii Statibus hęc controversia pro refor[illegible] gione terminata fuit anno 1648. in pace Monasteri[illegible]nsi.

§. 2. *Altera sententia extrema* est, eorum qui absque ulla distin[illegible] cuivis libertatem talem ac tantam concedendam, qualem & [illegible] secundum conscientiam suam sibi necessariam esse judicat, ad [illegible] [illegible]endum & salutem operandam. Quales sunt Neo-Saducei, [illegible] thusiastæ, Libertini, Neutrales, Neo-Arriani, Neo-Photini[illegible] strante[illegible], Machiavellistę, aliique pseudo-politici, pop[illegible] hac [illegible]a varie contendit[illegible]. Sunt, qui per crassam [illegible] [illegible] inertiam confusos sine mente sine sensu clamores e[illegible] terminis non intellectis aut prius non-distinctis, disputent [illegible] *Sunt alii*, qui ab omni coactivâ in homines eorumque actiones [illegible] tu[illegible] profanas potestate abhorrent; & consequen[illegible] exilia, carcere[illegible] tos satellites, copias militares à temporibus Novi Testamenti, [illegible] [illegible]is Christianorum relegant. *Alii* Magistratui omn[illegible]m potest[illegible] ligion[illegible] & ecclesias non-publicas, seu non-templares, negant & [illegible] quent[illegible]r omnem cujuscunque religionis impeditionem c[illegible] pro [illegible] sententiâ tantum ad suam religionem, quam solam ju[illegible]

[illegible] ectu, digladiantur : aliter locuturi, ubi rerum potiti fuerint. Et ta[illegible] -Arriani ac Photiniani, Anabaptistæ ἀναίφιλοι, Enthusiasto[illegible] i, Remonstrantes Belgici : quorum sectæ in nullâ totius Christia[illegible] gente, Regno, Provinciâ, tanquam religio publica, seu status hactenus [illegible] e non potuerunt. Qui tamen, simulac datum sibi esse putabant, ubi [illegible], & voce & praxi religionis à suâ dissentientis, veræ tamen (quam [illegible] appellant) impeditionem procurârunt, aut saltem probârunt. [illegible] tant ex historiis exempla Anabaptistarum Monasteriensium, & An[illegible] : inter quos celebris alioquin præfectus militaris *Harrisonus*, ab[illegible] em non tantum stipendii, sed & publici ministerii ecclesiastici per [illegible] gliam moliebatur. Qualem Remonstrantes libertatem Rotero[illegible] itis, Alckmariæ, Schoonhoviæ, Ultrajecti, Neomagi, a[illegible] tra[illegible] quique suum causæ Remonstranticæ addictum procurâ[illegible] è meminimus, & loquuntur acta & monumenta. Sociniа[illegible] A[illegible] i-Trinitarios libertatem illam sonare ac tueri, sed sibi tan[illegible] enim de se usurpari vellent illud Virgilii : *Sic vos non vobis*, &c. [illegible] enim ex voto totius Christianismi, & ex decreto omnium Chri[illegible] P[illegible] ac Magistratuum, quibus potestas & potentia non [illegible] m exclusissimæ sunt ; eâdem chordâ aberrat non de[illegible] mox mut[illegible] uri, ubi potentia adfuerit. Nondum audivimus, quam [illegible] ostris q[illegible] ferint, in oppido & agro Racoviensi, cum dominum [illegible] i obnoxium haberent. Nec in totum excusare poterunt suum [illegible] *m*, quod libertatem sectæ Francisci Davidis antagonistæ sui [illegible] insuper hæresiarcham in carcerem compingi passus sit; ubi cum [illegible] isset, miserè obiit. Supra Remonstrantibus in memoriam re[illegible] modo agitata ipsis libertas adempta sit à collegio DD. deputato[illegible] d. Hollandiæ (cui intererant & ubi literas vocales præstabant Ad[illegible] Old[illegible] barneveldius & Hugo Grotius), Remonstrantibus tunc [illegible] *Adolpho Venatori* : quamvis ille protestaretur, se in conscientiâ, [illegible] D[illegible] i illud sentire quod libro suo dicto, *Theologia vera & mera*, [illegible] *p[illegible] rspicuum, & universalis liber fundamenti*, &c. anno 1617. pro[illegible] a[illegible] c se ad gloriam Dei, & ecclesiæ salutem, hoc non posse non [illegible] nicare. siquidem, ut libri titulus præscribit, *Christianismus eo 1400. a[illegible] ru sset.* Nihilominus liber ille præeunte judicio Facultatis Theolog. [illegible] (quam cum *Joh. Polyandro* tunc constituebat *Episcopius*) à DD. dep[illegible] Ordinum prohibitus, & autor in Gravesandam deportatus fuit. Si DD D[illegible] Ill. DD. Ordd. hujus fratris sui libertatem conscientiæ vio[illegible], [illegible] tatem pro[illegible] nendi & propagandi tam necessarium *fundamentum*, [illegible] m potestatem impediendo : quid nobis sectæ Remonstranticæ

 adver-

adversariis liberta[illegible]s rel[illegible] [illegible] ipsorum [illegible] ad clavum sederent?

§.3. *Quâcunque* autem intentione & à quocumque sectario[illegible] [illegible] hæc libertas urgeatur: Nos ei sententiam nostram his conclu[illegible] [illegible]prehensam opponimus.

1. *Concl.* Veræ religioni & ecclesiæ omnem libertatem ad [illegible] tionem & istius propagationem atque ędificationem quilib[illegible] Magi[illegible] in foro poli seu conscientiæ vi juris divini & naturalis concu[illegible] [illegible] vere, defendere debet, quantum per potestatem & potentiam [illegible] potest.

2. *Concl.* Negamus nullius falsę religionis libertatem, qua[illegible] [illegible]tici, fanatici, blasphemi, turbones juxta consci[illegible]ntiæ s[illegible] (u[illegible] [illegible]men sibi sumunt aut postulant, à Magistratu in foro poli seu c[illegible] [illegible]gari, impediri, minui, coërceri posse.

3. *Concl.* Negamus cujusvis religionis exercitia & professio[illegible] religione sive in doctrinâ (quamvis non fundamentaliter) sive [illegible] sive in regimine & disciplinâ dissidentem, à Magistratu u[illegible]que & [illegible] necessariò prohibendam atque impediendam esse.

4. *Concl.* Negamus Magistratum quemvis, etiam Chr[illegible] [illegible] pissimum ad cujusvis sive infidelitatis, sive hęresios here[illegible] [illegible] sub adscititio nomine Christiano religionis exercitia, u[illegible]que & [illegible] pe[illegible]ienda, prohibenda, profliganda, in conscientia teneri. Ratio [illegible] Q[illegible] Magistratus non nisi ad Reipubli[illegible]ę salutem & verę eccl[illegible]ę co[illegible] [illegible] ac majorem ædificati[illegible]em, ex co[illegible]scientiâ muner[illegible] sui infid[illegible] idololatriæ licentiam c[illegible]rcere a[illegible] [illegible]pellere debet. Jam v[illegible] [illegible] cas[illegible] incidere poss[illegible]nt, ut Magistratus ad hanc impeditionem non t[illegible] [illegible] autem isti casus 1. [illegible]m deest p[illegible]testa[illegible]. [illegible]gr. in locis, quibusd[illegible] [illegible] Cantones Helvetici simul imperant, non possunt Cant[illegible] [illegible] pismum abrogare: in Belgicis Provinciis, non poterant Ord[illegible] [illegible] Mag[illegible] [illegible] m, si qui erant reformati, eundem abrogare [illegible] p[illegible] [illegible] Principe; [illegible] etiam potestas & jus circa re[illegible] [illegible] [illegible] admissio[illegible] co[illegible]bat. [illegible] landia & Zelan[illegible] à sine Principis consensu anno 1576. [illegible] verant DD. Ordines (quamvis in Hollan[illegible] [illegible] [illegible] tæ professionis essent) [illegible] provisionali[illegible] [illegible] [illegible] fiebat in il[illegible] syrraxi, ad [illegible]i & suorum a[illegible] [illegible] conse[illegible]vationem. Longè [illegible]lia ratio erat, cum post ann[illegible] [illegible] exa[illegible]torum libera fœderatorum Republica omnia maj[illegible] [illegible] dum tunc po[illegible]us, omnem Pa[illegible] absolutè [illegible]? [illegible]

[illegible] Magistratus [illegible] do malum, quod tollere non po-[illegible] casu tolerare malum non [illegible] malum facere. Sic David [illegible] [illegible] *Psal.* 4 *v.* 3. & 84 *v.* 2 3. Et [illegible] per [illegible] *J.* [illegible] *v.* 22. Et latro in cruce caruit baptismo *Luc.* 23. Petrus [illegible] non dedit, nummis destitutus *Actor.* 3. *v.* 5. 6. *Augustinus* [illegible] [illegible] Romæ per vim stupratas ab omni crimine absolvit *lib.* 1. *de* [illegible] *cap.* 16. Impotentia hæc & coactio Magistratus habet varios gradus.

1. [illegible], cum tanta est frequentia & potentia infidelium aut hæreti-[illegible] Magistratus iis in ordinem cogendis par non sit: atque adeo de [illegible] æ, & consequenter de orthodoxæ ecclesiæ salute actum esset, [illegible] Rempublicam & Ecclesiam cum hoc gravamine, quam [illegible]

2. [illegible] non obstante superioris Magistratus potentiâ Reipubli-[illegible] præsentissimum exitium, saltem periculosissima con-[illegible] videtur: Quo in casu præstat tolerare illud malum, quam [illegible] rei committere.

[illegible] alicubi, ubi potentia & potestas non deest falsam religio-[illegible] supprimendi, ejus tamen restitutio permittitur, ut vera ma-[illegible] doctrinæ & ecclesiæ bono alibi conservari possit, ab qua hæc [illegible] & [illegible] exstirpanda. Exemplum habet *Anastasius* [illegible] [illegible] *Johannis* 1. anno 523. ubi refert Joh. Episcopum Romanum, [illegible] Theodorici Regis proposito de totâ Italiâ gladio exstinguendâ, [illegible] Imperator in Oriente Arrianis exercitia sua permitteret, legationem [illegible] suscepisse & ab illo impetrasse permissionem Arrianorum, quos [illegible] (ut loquitur Anastasius) *ardoris amore religionis voluerat ex-*[illegible] us, *ad annum* 525. §. 7. &c. Anastasii relationem falsi arguit [illegible] m auctoritate epistolæ encyclicæ ipsius Johannis I. Sed [illegible] lector, hunc Anastasium Moguntiæ anno 1602. in officinâ Joh. [illegible] editum tanquam *thesaurum historiæ* & tot elogiis in p-[illegible] bus, & excerptis doctorum commendari, quin & ab ipso [illegible] in concinnandâ historiâ monarchiæ Papalis, etiam hoc in loco [illegible] 525. advocari, quippe qui *fidelissime rerum gestarum* [illegible] [illegible] *in rerum sui temporis narratione nullum fideliorem & [illegible]* [illegible] *, apud quem magis cum simplicitate veritas, quam cum* [illegible] : sunt verba Baronii quæ ex tom. 9. anno 752. §. [illegible] tom [illegible] cis a Moguntinis editoribus excerpta exhibentur. [illegible] argumentum *Baronii* ex epistola Johannis desumtum, jam [illegible] est [illegible] *Blondello* in *Isidoro Mercatore* & *Turriano* vapulantibus [illegible] 628. p. 577. Sed de his πάρεργως.

4. *Casus est*, cum orthodoxa religio & ecclesia [illegible] ubi oppressa, [illegible] non potest, nisi ibidem hæresi aut relinquatur aut de novo conc[illegible] libertas. Exemplum habes apud *Sozomenum lib. 3. cap. 19.* & *Theodoret.* [illegible] *cap. 12.* ubi *Athanasius* non tantum Antiochiæ, sed & in omnibus [illegible] civitatibus (teste *Socrate lib. 2. cap. 18.*) ubi soli Arriani [illegible] bant; templa orthodoxis impertravit concedendo scil. vici[illegible], [illegible] tum in se erat, templa Arrianis, Alexandriæ, & ubicunque [illegible] doxi obtinebant. Athanasii Responsum Imperatori Constantio [illegible] ut *promtum & acutum* à Socrate laudatur, & *ut a Deo suggestum*, [illegible] no lib. 10. cap. 19. Erat enim omnis potestas & potentia penes [illegible] tium Arrianis haut parum faventem: qui orthodoxis omnia [illegible] mere, & Arrianis omnia attribuere potuisset. Præstabat ergo te[illegible] orthodoxis retineri quæ [illegible]; & de novo illis aperiri, [illegible] bant; cum tolerantiâ Arria[illegible]: quam omnia perdere, & [illegible] relinquere. Applicari huc posset adagium *Dimidium plus toto*: [illegible] rum, *Qui totum quærit, totum perdit.* Quod tamen promiscue [illegible] aliam in diversis nationibus, Regnis, Provinciis, tolerar[illegible] sionem applicari non debet. E. gr. si Rex Galliarum reform[illegible] libertatem; si in Imperio pax religionis inita; ergo à Rege ma[illegible] niæ, a Regibus Daniæ & Sueciæ & ab Ill. Ordd. Belgii Papistis [illegible] concedi convenit; aut in Britanniâ, Daniâ, Sueciâ, Belgio, pacem [illegible] nis constitui? In Imperio Romano unâ in politiâ erant Orthodoxi & Arriani, & Imperator Arrianis favebat. Longe ergo dissimilis ratio.

5. *Casus est*, cum per leges sive constitutiones fundamentales, aut p[illegible] cta & pacta mutua, Magistratus tenetur exercitia infidelitatis, aut idolola triæ, aut hæreseos tolerare. An autem pacta illa legitimè, & necessi[illegible] gente sint inita, & aliter non potuisset constitui, Deo & conscientiæ [illegible] committendum est, qui protestantur fuisse necessitatem, (uti [illegible] publicæ ipsis nota sunt,) nec contrarium evinci potest. Et sic in B[illegible] de libertate exercitii Papistici Magistratus orthodoxi servab[illegible] illi a suâ parte pacta non violabant. Quomodo Theodosius II [illegible] nianis ex pacto libertatem concessit, donec ipsi pactis violatis [illegible] nium Episcopum Orthodoxum per sicarios occiderent; apud [illegible] *lib. 7. cap. 31.*

6. *Casus est*, (qui etiam ad tertium referri potest) [illegible] inferior, à superiori cogitur exercitia infidelium aut hæreticorum [illegible] tere.

His casibus exceptis, [illegible] Magistratum bonâ conscientiâ [illegible] & debere non admittere, ubi antehac non fuerunt, & op[illegible]

[illegible] ire, ubi hactenus fuerunt, exercitia & conventicula, 1. *Infidelium*, Paganorum scil., Muhammedistarum, Judæorum, Samaritarum. 2. Hæreticorum ac phanaticorum tum novorum tum Neo-veterum, quos supra recensuimus; & nominatim Neo-Arrianorum, Neo-Photinianorum, [illegible] tisto-Arrian. aut Photinian., Remonstranto Arrian. aut Photinianorum. Idololatrarum Romano-Papalium.

De *Paganis*, antiquas constitutiones Imperatorum solummodo indicamus.

Quas JCC. explicare & defendere solent: quasque juri divino, aut naturali, aut communi reformatorum doctrinæ repugnare negamus. Conferri [illegible] in 2. *part. sel. dispp. tit. de Gentilismo:*

De *Judæis* agimus in 2. *part. sel. dispp. tit. de Judaismo.*

De *Muhammedismo*, ex Gentilismo, Judaismo, & hæresibus conflato; vide 2. *part. sel. dispp. tit. de Mahammedismo.*

De hæresi & idololatriâ Pontificiâ, & de Neo-Arrianis ac Photinianis [illegible] agemus.

[illegible] nunc argumenta pro thesi nostrâ, §. 4.

I. *Argum.* Ex parte veræ religionis & ecclesiæ. Quia Magistratus veram religionem & ecclesiam tanquam unicam viam ad salutem, tueri & pro viribus propagare debet Jesa. 49. v. 23. *Erunt reges nutritii sui*, &c. & Psal. 2. v. 12. *Osculamini filium*, &c. Ergo debet opposita atque impedimenta tollere, sive in totum sive in tantum, pro potestate & potentiâ suâ. Atqui impedimenta & opposita illa sunt infidelitas, idololatria, hæresis, blasphemia, [illegible] mus, phanaticus enthusiasmus, &c.

II. *Argum.* Ex parte subditorum. Quia Magistratus tenetur curare & promovere subditorum salutem, temporalem non tantum, sed & æternam. Atqui hoc [illegible] rio nequit, nisi removendo impedimenta, tum violentam scil. tyrannidem, tum seductionem infidelitatis, hæresios, idololatriæ, blasphemiæ.

III. *Argum.* Ex parte Reipublicæ. Quia Magistratus debet, pro viribus, [illegible] Reipublicæ & concordiam subditorum tueri ac promovere. Atqui hoc fieri nequit, si ex proposito subditos suos per factiones infidelium [illegible] blasphemorum permittat, & consequenter Rempublicam turbari; quomodo opposita religionum exercitia, & factiones ecclesiasticas [illegible] factiones politicæ comitantur aut sequuntur. Vide & confer [illegible] 17. v. 1. & ibidem cujuscunque professionis commentatores.

IV. *Argum.* Ex parte Magistratus. Quia Magistratus est Deus in terris, vicarius Summi Dei, viva lex subditorum: itaque Deum honorare, ejus causam agere, ejus jura tueri, ignominiam avertere tenetur: juxta mandatum

pro-

promissionem, comminationem. Psal. 82. *Dixi vos in cælu*, &c. [illegible] *rantes me honorabo*, &c. 1 Sam. 2. Atqui si foveat, aut saltem [illegible] absque necessitate, toleret dæmonolatriam, aliosque falsos & idololatricos cultus, aut alias hæreses & blasphemias; non honorat Deum, sed [illegible] pat cum istis abominationibus; juxta doctrinam de participatione [illegible] alieni.

V. *Argum.* Ex parte hæresios, infidelitatis, irreligiositatis, [illegible] blasphemiæ, &c. quibus omnia vitia virtutibus moralibus, & [illegible] posita plerumque adsunt; saltem ex iis serius aut citius pullulant. [illegible] muni sapientum judicio, experientiâ, & rationibus hoc comprobatur. Conferendi hic tractatus de atheismo, idololatriâ, hæresi. Jam vero [illegible] moralia & politica Rempublicam [illegible], si Magistratus [illegible] custos non fert, *Psal.* 101. *v.* 8. ergo nec atheismos, [illegible], idololatrias, hæreses, blasphemias erga verum Deum ejusque cultum [illegible] permittet.

VI. *Argum.* Ex parte mandati divini. Quia Deus ipse mandat [illegible] atque idololatrici cultus exstirpationem *Deuter.* 7. & 12. Ergo [illegible] dicam, non repugnat juri divino & naturali, si Magistratus [illegible] potentia adest, hoc agat.

VII. *Argum.* Quia laudat in scripturis exempla hic [illegible] suæ, Asæ, Josaphati, Joasi, Hiskiæ, Josiæ: contra improbant [illegible] cultum aut foverunt, aut nimiâ indulgentiâ acc[illegible] vel [illegible] parte tolerârunt, cum potuissent tollere. Vide exempla Asę 2 *Paral.* [illegible] *v.* 17. Joasi 2 *Paral.* 24. *v.* 17. Exemplis scripturæ adde laudata in [illegible] siis & historiis ecclesiasticis, exempla Constantini, Marti[illegible], [illegible] dosii, Valentiniani, Gratiani, Justiniani, &c. Vide & confer [illegible] pore juris titulos *C. lib.* 1. *tit.* de summâ Trinitate, &c. *tit.* 5 [illegible] hæreticis & Manichæis & Samaritanis. *tit.* 7. de apostatis. *tit.* [illegible] dæis & Cœlicolis. *tit.* 11. de sacrificiis Paganorum & templis. Q[illegible] de [illegible] rii & Theodosii 2. Constan[illegible] rescripta c. Pelagianos [illegible] [illegible] Imperii Romano-Theutonici recessibus, consti[illegible] &c. p[illegible] Caroli M. Ludovici, Caroli Calvi, aliasque Imperatorias sequio[illegible] rum constitutiones, & Richardi Angli anno 1258. Henrici 7. Lucenburgensis anno 1312. aliasque apud eundem *Goldastum.* Sed q[illegible] me[illegible] accedo.

VIII. Accedat communis sententia & praxis, Protestantium [illegible] mat[illegible] tum doctorum cum Principum & Magistratuum, in Angl[illegible] [illegible] Germaniâ, Helvetia, Hungariâ, Transsylvaniâ, Belgio. N[illegible] hic ex[illegible] e theologis locorum communium scriptoribus, [illegible]

to[illegible]

toribus, elencticis; nec ex politicis, Jureconsultis, historicis; nec ex decretis, edictis, statutis Principum & politiarum: quod cuivis ad apertiones librorum possint esse obvia. Tantum indicabo scriptores, qui peculiaribus tract. sectarum libertatem oppugnant, quales *Gulielmus Prynne* J. C. cujus tract. tit. *Fulcimentum gladii* ex Anglico idiomate in latinum transtulit *Wolphgangus Mayerus* theol. Basileensis a. 1649. ubi & argumenta & autoritates complures adducuntur. Nostrate linguâ vulgati sunt libri *Caspari Grevinckhovii* ministri Roterodamensis anno 1611. & *Anonymi Apologia* edicti Groningani (cujus supra meminimus,) contra anonymum libertinum anno 1602. Hic moneo, me hoc indicio dictorum edictorum publicorum & scriptorum, hypotheses, rationes, responsiones, consectaria haut teneri aut velle præstare: sed solummodo in thesi & determinatione meâ cui strictè inhæreo, illorum consensum ostendere. Quia autem præcipuè nobis controversia est cum Remonstrantibus & sectis Libertinicis, libertatem Belgicam pro quâ tamdiu pugnatum sit, perpetuò ingeminantibus, operæ pretium facturi sumus, si verbulo lectorem præmoneamus: Numquam aliquod liberę Belgii fœderati Reipublicæ, aut ullius Provinciæ decretum, aut manifestum, aut edictum fuisse publicatum, nunquam rescriptum fuisse visum, quo libertas exercitii & conventuum cujuscunque religionis (enthusiasticæ, anti-Trinitarię, Neutralis aut miscellæ, Papisticæ, Remonstranto & Anabaptistico-Socinianæ aut Arrianæ) sancita fuerit: nunquam declaratum pro libertate quarumvis sectarum post annum 1581. bellum gestum esse; aut talem libertatem esse fundamentum, aut columnam, aut stabilimentum Reipublicæ; nedum ut æque defensio libertatis exercitii Papatus & dictarum sectarum, ac religionis reformatæ; aut abrogatio reformatæ religionis & sectæ Remonstranticæ alteriusve modo dictæ, in locum ejusdem reformatæ religionis substitutio, publicâ auctoritate decreta fuisset. Quidquid libellorum, quidquid citationum viderim, hactenus tamen neque [illegible], quod hic petimus, videre contigit; multò minus responsum aliquod ad objecta decreta & edicta, à nobis pro nostrâ thesi allata.

Dicent forte ab Ill. Ordinibus Hollandię anno 1614. & 1617. mixtionem Remonstrantismi anno 1610. in apertum egressi, cum religione & ecclesiâ reformatâ tunc possidente & contra nitente, in illâ Provinciâ, & ab Ill. Ordd. Ultrajectinis anno 1612. in hâc Provinciâ decretum esse. *Resp.* 1. Totum hoc plane ἀπροσδιόνυσον est. Quia illa tolerantia & moderatio tunc ab Ill. Ordd. Hollandiæ (potioribus suffragiis) tentata versabatur circa purum putum Remonstrantismum quinquarticulanum, uti ille in *collatione Hagiensi* expositus erat. A quâ moderatione iidem Ill. Ordd. expressè excludebant controversias in capitibus de satisfactione Christi, de

justificatione, de perfectione in hac vitâ, de peccato originali, in quibus aliisve doctrinæ hactenus communiter receptæ traditæ capitibus omnem innovationem prohibebant, ni fallor 1613. mense Martio. Quin ipsi Remonstrantes in fine *Collationis* declarabant, nullam aliam sibi cum fratribus *Collocutoribus* à parte ecclesiarum Hollandicarum Deputatis, controversiam intercedere. Idem contendit *Anonymus* Apologista Remonstrantium libello vernaculo anno 1616. Hagæ-comitis apud Hildebrandum Jacobi edito contra libellum Amstelodamensem, continentem statum quæstionum controversarum inter Contra-Remonstrantes & Remonstrantes. *Johannes Wtenbogardus* (constitutus post habitam Synodum Dordracenam anno 1619. societatis Remonstranticæ director triumvir) *in Remonstrantiâ* anno 1618. mense Novembri oblatâ Ill. Ordd. Generalibus, & gubernatoribus Provinciarum Celsiss. Principi Mauritio, & Ill. comitibus Wilhelmo Ludovico & Ernesto Nassaviis, quæ eodem anno typis edita Lugd. Batav. apud Godefridum Basson, exserte protestabatur, *se in negotio religionis nihil commune habere, cum Arrianismo, Socinismo, Pelagianismo, Papismo, aut similibus.*

Breviter ipsi illi Ill. Hollandiæ Ordines, qui potioribus suffragiis tolerantiam Remonstrantismi Quinquarticulani in ecclesias Hollandicas decreto suo 14. Januarii anno 1614. introducere intendebant, illud ipsum decretum his verbis concludebant: Imperamus præterea his omnibus pastoribus, ut in cæteris (N.B.) Christianæ doctrinæ capitibus eâ utantur explicatione, quæ consentiat cum verbo Dei, cumque his *quæ per ecclesias reformatas passim recepta, & quæ his convenienter in reformatis harum regionum ecclesiis (quas nos hactenus sustentamus, defendimus, & eduximus) tradita fuere.* Nunc compara Remonstrantismum in ipsorum *Apologiâ, Responso ad excerpta DD. Professorum Leidensium, Vindiciis seu Vedelio rhapsodo*, Genuino Remonstrantico theologo (quæ publica sunt scripta communi societatis nomine edita) exhibitum: & vide, an ullibi in toto Christianismo talis Remonstrantismi libertas, aut permissio, aut tolerantia, decreta fuerit. Si quis aureolam ex *Episcopii & Curcellæi* operibus contexere vellet, magis extensum Remonstrantismum daret. Fuerunt enim illi communis Remonstrantium concionatorum in theologico societatis gymnasio præceptores: Et cum dies diem doceat, nusquam adhuc figunt, nusquam quiescunt. *Vedelius quatuor partibus arcanorum Arminianismi* ex publicis & communibus scriptis eos in lucem protraxit. *Riissenius* ex iisdem, adjunctis insuper scriptis. *Episcopii* ac *Curcellei, farragine epistolarum,* aliisque Remonstrantium libellis. anno 1661. compendiosè indicium fecit. *Synopsis impuræ theologiæ Remonstrantium.* Ego anno 1637. eandem Theo-

Theologiam plenissimè ex scriptis tunc exstantibus, in *catechizatione super catechismo Remonstrantico*, linguâ vernaculâ detexeram. Idem latinè partem aliquam præstiteram in *Thersite Heautontimorumeno* anno 1635. & in *disp. de Trinitate*, *de Deo*, aliisque partim recusis, partim datâ occasione recudendis.

Quæ hic visum indicare, ut constet quantum differat hodiernus à Remonstrantismo quinquarticulano, cujus tolerantia ab Ill. Hollandiæ Ordinibus anno 1614. sancita dicitur. *Resp.* 2. Ill. Hollandiç Ordines ab Advocati sui fabricatis chrestologiis & considerationibus politicam ipsorum authoritatem concernentibus, circumventi, tunc anno 1614. potioribus suffragiis talem tolerantiam decernębant: sed absque communi fœderatarum Provinciarum sententiâ, & contra protestationem civitatum Dordracenæ, Amstelodamensis, Enckhusanæ, Edamensis, Schiedamensis, Purmerendanæ. Negabant civitates illę in hoc negotio potioribus suffragiis decerni posse. Negabant fœderatæ Provinciæ in communi fœderatorum causâ (qualis erat conservatio & defensio religionis reformatæ) ab unicâ Provinciâ disponi posse. Et quamvis Advocatus cum aliquot juratis ipsi civitatibus hoc in controversiam tunc vocaret, quod illud hypothesi suæ tunc inservire putabat: aliter tamen de Ill. unitarum Provinciarum Ordinibus (quos *Generales* appellant) antea judicare & loqui solebat, cum ipsius consilium apud illos, non minus ac apud Ill. Hollandiæ Ordines prævaleret, cumque autoritate illorum reliquias turbationum Leicestrianarum tolleret, & anno 1610. tumultuantem hanc urbem Ultrajectinam coërceret. Mitto, quod Capitaneus Generalis celsiss. Princeps Mauritius, idemque quinque Provinciarum (Geldriç, Hollandiæ, Zelandiæ, Ultrajecti, Transisalaniç) Præfectus, suus locum tenens, defensionem & executionem decreti Hollandici negaret, & post illum ad defensionem ejusdem decreti ab iisdem Holland. Ordd. [illegible]atus celsiss. Princeps Fredericus Henricus Generalis equitum magister idem negaret. De Illustri Comite Nassavio Wilhelmo Ludovico duarum Provinciarum (Frisiæ & Gronin Omlandiæ) pręfecto, deque illustri comite Nassavio Ernesto militiæ Belgicæ Mareschallo, & Geldriæ Gubernatore notissimum est, quam fuerint à Remonstrantismo, & dicto tolerantię ac moderationis decreto alieni. Quidquid autem de publicâ, & supremâ potestate, de legitimis Ordinibus & civitatum Magistratibus, de tyrannide usurpante, de violentâ confusione & ἀταξίᾳ, de jurium & privilegiorum conculcatione in *Nullitatibus Synodi Dordracenæ*, *Achabi jejunio*, aliisque istius farinæ libellis, cornicati sint: nos in articulis renovatę unionis Hagæ comitis anno 1651. simpliciter acquiescimus: ubi satis evidenter determinatum, non quasvis hęreses & sectas, aut Neo-Arrianam, aut Neo-

 Pho-

Photinianam, sed reformatam religionem communi fœderatorum potentiâ defendendam. Quinam autem sint fœderati, & penes quos publica potestas, quærant & discant ex illis, ad quos hoc pertinet. Theologi potestatem & regimen politicum liberæ Belgarum Reipublicæ nec instituerunt, nec ordinârunt: sed constitutum agnoscunt, eique se subjiciunt. Si de limitibus alicubi aut inter aliquos controversia inciderit, hujus aut illius partis motiva & decreta, sua non faciunt: sed inter nudos spectatores & auditores juxta cum aliis privatis civibus numerari volunt. Sunt quidem publici antecessores in fidei & pietatis doctrinâ; juxta *Actor. 6. v. 4. 1 Thess. 5. v. 12. Hebr. 13. v. 17.* sed in particularibus negotiis & causis politicis, præsertim inter ipsos rectores controversis, antecessorium, directivum, & autoritativum judicium, ut ipsis minimè competit, ita nec illud sibi sumere, nec alii iisdem tribuere debent. Addo, haut æquum fore si in quibusvis contentionibus, factionibus, controversiis, & mutationibus politicis, privatum, consequens, discretivum suum judicium (quod nulli homini negari potest) cogerentur depromere, & hujus aut illius dissentientium partis judicia, decreta, facta, pretensiones, propriæ manus subsignatione, aut juramenti religione, aut quâcunque aliâ ratione apud quosvis profiteri ac defendere. Sufficere deberet, quod silentio, quiete, reali subjectione suâ neutrales se ostenderent. Vide supra *lib. 2. tract. 3. cap. 3. Resp. 3.* Quidquid a. 1614. potiora unius Provinciæ suffragia decrevissent, & quamcunque potestatem politicam contra aut supra Provincias sibi vindicassent (quod politicis judicandum relinquo) saltem potestas in ipsam ecclesiam, contra publicum ecclesiæ judicium, nova dogmata, novam pugnantium dogmatum mixtionem, dictam moderationem & tolerantiam, introducendi, ipsis minimè competebat. De quo supra affatim *lib. 1. tract. 2. cap. 2. - 6.*

§. 5. Respondeamus nunc ad præcipuas objectiones, quas vulgò nostrates, Epicureismo, aut Libertinismo, aut intolerandâ aliquâ hæresi afflati, & scriptores supra cit. huic promiscuæ libertati prætexunt.

I. *Object.* Apostoli non cohibebant exercitia infidelium & hæreticorum. *Resp.* Sic est: nec ego aliique theologi & ministri magis cohibent, quam Apostoli. Omnes enim tum potestate tum potentiâ destituuntur. Quod autem Apostoli Magistratus Ethnici potentiam non implorabant, id duabus de causis factum: quod scil. frustra hoc egissent, sine ullâ spe auxilii; & quod nomen & religionem Christianorum istâ tempestate prostituere possent, apud Gentiles. Quod enim in causis particularibus, idem in hâc communi, prudentiam justorum docere poterat. *1 Corinth. 6. v. 1 - 8. Audet quis inter vos*, &c.

II. *Object.* Negatio & cohibitio talis ac tantæ libertatis, qualem & quantam

tam quisque sibi tribuendam in conscientiâ judicat, est coactio conscientiæ, inquisitio & tyrannis Romano-Hispanica. Ratio est, quia eadem plane est libertas conscientiæ & libertas exercitii, & illa cum istâ reciprocatur; nec à se invicem distingui aut separari possunt: adeo, ut qui omnimodam libertatem cuilibet sectę ad arbitrium non concedit, conscientiam cogere dicendus sit. *Resp.* hac chordâ recentiores perpetuo oberrant, & in hanc confusionem ac principii petitionem ultima omnium λόγων analysis. Hoc etiam sumunt sibi & pręsupponunt *Diedericus Cornhertus c. Lipsium*, *Martinus Bellius*, quem *Beza* examinavit; *Anonymus (Castellio)* contra Calvini librum dę Serveto, qui in Belgio anno 1612. recusus, cum Remonstrantis alicujus calumniatoriâ præfatione; Anonymus censor edicti Ill. DD. trium fœderum Rhetiæ, quem *Scipio Lentulus* minister Clavennensis anno 1592. refutavit; *Minus Celsus* Senensis, de hæreticis supplicio non afficiendis, qui cum subjectis epistolis *Bezæ* & *Dudithii* anno 1584. recusus est; Remonstrantes in *Apologiâ* & *Vedelio Rhapsodo*; & tract. qui nostrate lingua editus, Anonymi (*Joh. Nicolai Rolwagen*, uti putatur) examen edicti Groningani contra sectarios, cum appendice *Caspari Coolhaes*; quod anonymus quis (an proprio motu, an vero jussu & nomine amplissi. Senatus Groningani, nescio) anno 1602. refutavit tit. *Apologia edicti*, &c. Groningæ apud Gerardum Ketel ordinarium urbis Groninganæ typographum in 4. Ejusdem anonymi examen refutatum fuit à cive quodam Amstelodamensi dicto *Wynando Kras*: Anonymi Remonstrantis perspicillum crystallinum (belgicè **Cristalijnen Bril** anno 1613.) cujus autor putabatur *Bernardus Duinglio* concionator Leidensis passim tunc ibidem & in Hollandiâ dictus **de Brilmaecker**; Anonymi tract. de libertate conscientiæ contra *Henricum Arnold.* vander *Linden* ecclesiasten Delfensem; Anonymi (*Simonis Episcopii*) genuinus theologus Remonstranticus.

Nos ex supradictis respondemus realiter distingui libertatem conscientiæ & libertatem exercitii: quamvis utraque suos gradus, seu suum magis & minus recipiat, Quod vel unico hoc argumento probari posset.

1. *Arg.* Quæ revera & ipso actu separantur, & quorum unum potest esse sine alio, illa realiter distinguuntur.

Sed libertas conscientiæ & libertas exercitii revera & ipso actu separantur, & illa potest esse sine istâ.

Ergo.

Majoris consequentia nititur axiomate in scholis philosophicis indubitato. *Minor* probatur ex communi experientiâ, pręsertim in Belgio nostro, ubi cuivis hæretico libertas conscientiæ conceditur: non tamen æque libertas exercitii. Sed forte neget quis minorem dicendo, quod

quamvis actu illam sine istâ alicubi concedi & accipi contingat (ut e. gr. Aquisgrani, Coloniæ, &c. & in Belgii Hispanici civitatibus ac pagis quamplurimis,) tamen jure divino in foro poli & conscientiæ coram Deo, prior sine posteriori nec peti, nec accipi, nec concedi deberet absque peccato: prior enim posteriorem includit, & posteriori sublatâ, prior tollitur, atque adeo tyrannis in conscientias exercetur.

Respondemus, si de religione verâ loqueris, dicimus jure divino & in foro poli libertatem exercitii à quovis Magistratu concedendam: ea si negetur, graviter peccari in Deum & in proximum. Sed à quo, à Magistratu non concedente, an à verâ ecclesiâ non sumente & usurpante, an ab utrisque? Arbitror à Magistratu, non à reformatis Coloniæ, Aquisgrani, in Belgio Hispanico passim habitantibus? Quis non videt ipso actu separari, & separari posse ac debere in foro poli libertatem conscientiæ à libertate exercitii, & quidem tali ac tantâ qualem & quantam in conscientia sentiunt & judicant à Magistratibus illis concedendam, nec sine gravi peccato negari posse. Nequaquam tamen in conscientiâ judicant, à se libertatem exercitii sibi à parte Magistratus in conscientiâ debitam, in quocunque casu negationis, ipso actu sumendam & usurpandam esse, quidquid tandem futurum esset. Habent exemplum Ecclesiæ Apostolicæ *Act. c.8. v. 1. 2.* & consilium Christi Math. 10. v.23. *fugite in aliam*; & exemplum Apostoli Pauli 2 *Corinth.* 11. *Actor.* 17. *v.* 13. 14. Respondeant ipsi Remonstrantes dato ipsorum religionem esse veram, an peccârint in foro poli apud Waelwici & Antwerpiæ, ubi ipsis anno 1619. tantisper concedebatur libertas conscientiæ, libertatem exercitii ab Archiduce Alberto ... à non petierint, & si negasset, ipsi eam non usurpaverint, quidquid tandem futurum esset: Insuper respondeant, an putent Magistratus quosvis in conscientiâ teneri ad libertatem exercitii quibusvis hæreticis & phanaticis, qualem & quantam ipsi in suâ conscientiâ judicant sibi deberi, concedendam; nisi Deum graviter offendere, & seipsos in æternæ damnationis periculum conjicere velint? Ut me intelligant, quæro de Ebionitis, Simonianis, Valentinianis, Gnosticis, Marcionitis, Manichæis, Arabicis, Sabellianis, Priscillianistis, Neo-Saduceis, seu Neo-Epicureis, Deistis & spiritus liberi fortibus, Adamitis, Anabaptistis Monasteriensibus, Henric-Nicolaitis, seu Familistis, David Georgianis, Weigelianis, hodiernis Sinensibus diabolo sacrificantibus, hodiernis Lüburnianis, quæsitoribus, Æquatoribus. Tremulis seu Quakeris, aliisque phanaticis Anglicanis; quorum indicem & catalogum quære in *Eduardo*, & *Pagito*, qui Anglicè; *Gulielmo Prynne* & *Honorio Reggio*, qui latinè leguntur. *Samuel Rhutersortus in tract. Anti... tit. libera disputatio contra prætensam libertatem conscientiæ* anno 16..

cap. 10.

cap. 10. *pag.* 128. quęstionem hanc Libertinis proponit, An Magistratus abstinere debeat à cohibitione & punitione falsi cultus, e.gr. oblationis infantis, ne scil. dominetur conscientiæ alicujus.

Quod si dicant aliam esse rationem falsarum religionum, quę involvunt aut secum trahunt turbationem Reipublicę, aut immania flagitia omni humanitati & naturali honestati repugnantia: Regero, jam obtineri falsæ alicujus religionis exercitia posse impediri, relictâ libertate conscientiarum, & absque earum coactione aut tyrannide; & consequenter falsam esse universalem affirmantem, de quarumvis religionum falsarum libertate exercitii divinitus mandatâ, & à Magistratibus præstandâ, qualem & quantam quilibet sectarii sibi deberi, in conscientiâ statuerint. *Deinde*, ab illis explicari ac probari velim talibus designatis sectis nominatim Arrianis, Photinianis, Tritheitis, &c. libertatem esse concedendam magis, quam aliis modo designatis, Henric Nicolaitis, Tremulis seu Quakeris, Gnosticis, Manichæis, Neo-Saduceis, Deistis, &c. Rationes enim à Remonstrantibus alisque Libertinicis præsumtæ libertatis vindicibus hactenus adductæ non minus militant pro Manichæis, Sabellianis, Gnosticis, Priscillianistis, Henric-Nicolaitis, &c. ac pro Arrianis, Photinianis, Francisco Davidicis, Remonstranto aut Anabaptisto Arrianis, aut Socinianis. *Remonstranticæ sectæ aliarumque eadem est ratio. Cur itaque nominatim ejus audaciam refrænari petunt.* Sunt verba Remonstrantium in *Responso ad excerpta DD. Professor. Leidensium* anno 1631. pag. 131.

2. *Argum.* Quorum alterum in foro poli & conscientiæ absolutè est necessarium, alterum non absolutè, aut semper, aut æque est necessarium, illa realiter differunt, & aliquo in casu separari possunt.

Sed libertas conscientiæ, ejusque usurpatio absolute est necessaria, & non tantum semper, sed etiam ad semper obligat: libertas vero exercitii, ejusque usurpatio ad semper non obligat.

Ergo.

Minorem sic explico. Ad libertatem conscientiæ in amplectendâ, retinendâ, tuendâ verâ fide, & positis ponendis eâdem declarandâ & defendendâ, quisque in foro poli semper & ad semper obligatur: & si talis libertas negetur aut impediatur, eam tamen quisque sibi semper & ubique sumere & usurpare debet; nec unquam ullam coactionem admittere, per quam abneget fidem, aut heresin amplectatur, profiteatur. Ad libertatem verę religionis publici exercitii concedendam semper quidem tenetur Magistratus: sed si eam neget, ad eandem sibi sumendam & usurpandam omnes fideles in foro poli, semper & ubique non tenentur. Uti probatur ex omnibus textibus ubi de fidelibus fugientibus, dispersis, latentibus agitur, *Math.* 10. *v.* 23. *Actor.* 8. *v.* 1.

v. 1. *Rom.* 11.*v.*2-5. *Hebr.* 11.*v.*17.18. *Apocal.*12.*v.*12. Adde fideles gentes sub tenebris Papatus à sæculo undecimo usque ad tempus pertendentis reformationis anno 1517. & ecclesias clandestinas sub Papatu, jam inde usque in hunc diem. Ergo differunt illæ libertates, nec una est altera, aut alteram includit: quia contradictoria prædicata de illis dicuntur. Quod vero ad falsam quamcunque religionem, nec Magistratus semper & ubique talem ac tantam libertatem, quantam secundum conscientiam suam errantes postularent, in foro poli concedere tenetur, nec errantes eam sumere atque usurpare. *Instantia:* Atqui debent conscientiæ suæ dictamen & ductum sequi. *Resp. Neg.* Debent conscientiam errantem deponere; non vero secundum illam quævis hæretica, blasphema, abominanda sacra semper & ubique proclamare, exercere, propagare. e. gr. Gnostica, Priscillianistica, Henric-Nicolaitica, Adamica, Sinica, Japonica, Judaica, Samaritica, Manichaica, Servetiana, Francisco-Davidica, David Georgica, Monasteriensia seu Knipperdollingica, Neo-enthusiastica seu Quakerica, Torrentiana, Lilburnia, Æquatoria, Quæsitoria, Baal pehorica, Saturnina, Molochica, de quibus *Ezech.*16.*v.*20.21. *Ps.*106.*v.*36.37.38. vide *Seldenum de Diis syr. syntagm.* 1. *cap.*6.); denique Lestrico-harpagica opinioni de communione bonorum subnixa, &c. Conferri possunt theologi in *tract. de conscientia.*

3. *Argum.* Quę ratione formali seu essentialiter, seu definitione differunt, ea non sunt idem: sed libertas conscientiæ & libertas exercitii, &c. differunt. Ergo.

Probatur minor 1. *quia* libertas conscientiæ, dicit libertatem sentiendi & credendi in interiori conscientiâ de Deo & rebus divinis; absque coactione illam fidem deponendi, & oppositam recipiendi, amplectendi, profitendi. Libertas exercitii, dicit libertatem juxta interiorem conscientię sensum exteriori homine fidem & religionem suam sive bonam sive malam seorsim & in conventibus ecclesiasticis publicè profitendi, exercendi, defendendi, propagandi. 2. *quia*, quorum opposita ratione formali, &c. differunt.

Sed opposita libertatis conscientiæ, & libertatis exercitii sive illa totalis sit sive partialis, ratione formali & definitione differunt. Ergo, &c.

Probatur de coactione conscientiæ, cujus ratio formalis est, constringere hominem sub pœnâ capitis, & fortunarum in interiori suâ conscientiâ deponere & abjicere fidem, quam habet sive bonam sive malam: & contra positivè recipere & priori fidei suæ substituere fidem contrariam, eamque profiteri & exercere; & quidem cum prioris fidei externâ rejectione, ejuratione, condemnatione, maledictione. Impeditio exercitii sive ea totalis & plena sit, sive partialis, in se & per se considerata, propriè & tantum

actionem

[illegible] hominis exterioris cohibet, absque ullo actu coactionis circa sensum interioris conscientiæ, aut ejusdem externam confessionem. Haut aliter ac judices sæculares causâ cadentem sententiæ à se latæ effectum admittere cogunt, nec quidquam ab exteriori illius homine contra eam [illegible] permittunt, juxta conscientiæ suę judicium judicio tribunalis opponunt, interiorem tamen & conscientię suæ sensum sive rectum sive pravum [illegible]m relinquunt.

4. *Argum.* Ex communi sensu, praxi, stylo omnium ecclesiarum & politiarum Christianarum tum antiquarum tum hodiernarum. Illarum decreta cum Doctorum testimoniis, & istarum leges, constitutiones, edicta nimis operosum esset hic exhibere. Suffecerit libros & loca aliqua indicasse, quibus lector, cui hoc libuerit, inspectis, judicet, quam imperitè & [illegible] Remonstrantes in *Præfatione Apologiæ præmissâ* (*) 3. b. promissam hanc quarumvis hæreseωn (præsertim Antitrinitar. & Photinian.) libertatem antiquitatis suffragio comprobatam velint. *Commune*, inquiunt, *libertatis privilegium, regnorum ac Rerumpubl. columen est. Ita censuit, ita statuit melior antiquitas.* Ubi quæso? An apud *Socratem lib.* 1. *cap.* 9. & *Eusebium lib.* 4. *cap.* 23. & 25. & *de Vita Constantini cap.* 52. - 57. & *cap.* 61. 62 63. Lege quæso, & vide quomodo approbante ecclesiâ idololatriæ & hæresiωn (Novatian. Valentin. Marcionit, Cataphrygum, Paulianorum h. e. Samosatenianorum) libertatem sustulerit. Et quid *Concil. Nicenum*, & C[illegible]us in Arium & Arianos statuerit, *Sozom. lib.* 1. *cap.* 19. 20. [illegible]e C. tit. 1. & 4. & 8. ubi leges enumerantur contra Manichęos, Apollinaristas, Novatianos, Eunomianos, Valentinianos, Montanistas, Priscillianistas, Marcionitas, Eutychianos, Donatistas, Paulianos, &c. Inde collige, quid *melior antiquitas* tum ecclesiastica tum politica, de Remonstranticâ libertate censuerit, statuerit. Qui κατ' ἐπιτομὴν lustraverit [illegible]m ecclesiasticam, novit quomodo sectariis prętensa libertas ademta [illegible] Quęre modo in indice nomina hæreticorum à sæculo Constantini & d[illegible]ps. De Pelagio & Cœlestio Remonstrantium affinibus per Imper. Honorium & Theodosium repressis, vide *Baron. ann.* 418. §. *sect.* 19. Et *Userium in ecclesiar. Britannicarum primordiis cap.* 10. ubi pag. 271. - 276. ipsa lex (*dicta sacrum rescriptum*) Imperatorum exhibetur, ut & rescriptum Palladii prefecti prætorio. Ante eum hoc egerant Magdeburgenses, post [illegible]s *Baronius*, post hunc *Joh. Latius in commentar. de Pelagianis a.* 1617. [illegible] *cap.* 8 Denique *Gerb. Joh. Vossius in Histor. Pelag.* anno 1618. *lib.* 1. *cap.* 55 qui ea de illis edictis referunt, quæ si cursim inspicere dignentur Remonstrantes, meliorem antiquitatem in posterum, uti spero, huc advocaturi non sunt. Mitto nunc declinantis antiquitatis & mediæ ætatis canones

nes

nes synodicos, leges & constitutiones politicas, in tomis, a [illegible] conciliorum, in *Goldasti* constitutionibus Imperialibus, in [illegible] antiquarum *Lindebrogii*, in jure Orientali Græcorum, ex[illegible]tas. P[illegible] his judiciis & actis ecclesiasticis ac politicis adde testimonia Do[illegible], *Augustini epist.* 48. & 50. & 168. & 204. & *tract.* 11. *in Joh.* & [illegible] *Cresconium cap.* 51. & *in Psal.* 57. *Tertulliani Scorpiac. adv.* G[illegible] *Cypriani epist.* 73. *Ambrosii dicta apud Theodoret.* lib. 4. 5. *c.* 13 [illegible] *que epist.* 11. & 33. *Chrysostomi in Rom.* 13. *Nazianzeni homil. in* [illegible] *evangel.* & *epist. ad Nectarium.* Sed dies & charta deficeret, si omnia [illegible] trum dicta, si omnia conciliorum & patrum postulata, si edicta [illegible] hæreticos elogia & approbationes, si eorundem monitiones & [illegible] nes in casu cessationis exhiberem. Qui uberius indicium de[illegible] *Claudii Sainctesii tract. supra cit.* qui edicta; & *Pamelii tract.* [illegible] patrum dicta collegit. Aut si isti ad manum non sint, ex nostris [illegible], qui edicta Principum & Patrum sententias indicat. Ut concludam, [illegible]lum antiquitatis concilium, nullus probatus ecclesiæ doctor, q[illegible] que sectarum libertatem tantam, quantam ipsi sibi debe[illegible] in co[illegible] carent, unquam probavit. Dicta c[illegible] adferri solita infra ex[illegible].

Atque hæc de sententia & praxi melioris antiquitatis. In [illegible] antiquitate & media ætate eundem consensum tum ecclesiarum & Doctorum, tum Principum contra prætensam libertatem [illegible] rum edictorum indicium habes apud *Gul. Prynne*: con[illegible] ria Caroli M., Ludovici, Caroli Calvi, aliasque con[illegible] *dastum*, & vitam Caroli M. per *E[illegible]rtum.* Ex celebrioribus [illegible] temporum scriptoribus *Cassiodoro*, *G[illegible]io M.*, *Be[illegible]*, *Paulino*, *A[illegible] co*, *Rabano Mauro*, *Haymone*, *Photio*, *H[illegible]maro*, *Agobardo*, &c. va[illegible] h[illegible]re p[illegible]m, [illegible]idem operæ [illegible]itus essem. Acced[illegible] p[illegible] re[illegible]ma[illegible], [illegible] in commentar. ad [illegible] lo[illegible] de *Magistratu*, & peculiaribus tractatibus [illegible] t[illegible]nt ad Magistratus officium pertinere veræ religionis d[illegible]ionem & falsæ prohibitionem; quod longè abest à prætensa libertate. Qu[illegible] autem Remonstrantes subinde in eristicis libellis ostentant te[illegible] *lan[illegible]*, *Buceri*, *Musculi*, *Bullingeri*, eos ante omnes pro [illegible] [illegible]tione contra prætensam libertatem, consuli velim. De theologis Anglis, *Juello*, *Whitakero*, *Po[illegible]lo*, *[illegible]eto*, *Abotis*, *Suthvio*, [illegible] *deauxio*, *Johanne Roffensi*, *Lancel. Androsio*, *Mortono*, *Falcon.*, *D[illegible]*, &c. edicta, statuta praxin Angliæ contra Pontificios aliosque [illegible] comprobantibus, minimè dubitandum est.

Quia imprimis libertatem Belgicam Dei ope & major[illegible]

[illegible] - H[illegible] mo[illegible]tiones, partam & hactenus defensam obtendere [illegible], an libertatem conscientiæ strictè & proprie sic dictæ, [illegible] exercitii non distinxerint, & an pro quarumvis hære[illegible]n & fal[illegible] religionum liberis exercitiis tamdiu dimicatum fuerit. Cum Remon[illegible] reformatam religionem pro voto mutare non possent, nec Advo[illegible] quamvis alio scopo patrocinium eorum susceperat,) apud Pro[illegible] Fœderatas, & [illegible] & illustr. earundem præfectos decretis, pactis, [illegible] ac d[illegible] reformatæ religionis inhærentes; hoc obtine[illegible] [illegible] ad novas maximas quæ tum jactabantur, confugit; ratus inde [illegible] exceptiones rebus suis tunc inservientes, procudi posse, [illegible]ulos nonnullorum, antiquæ alioqui virtutis & fidei, præstringe[illegible] æ Neo politicę erant illę. *Prior*: Cuilibet provinciæ, absque [illegible] confœderatorum consensu, jus & fas esse, religionem mutare, [illegible] introducere, qualem ipsis visum esset. *Posterior*: Bellum Bel[illegible] Fœderatis Provinciis gestum non esse pro reformatâ religione; sed [illegible]te, tum sæculari tum religiosa, quorumvis incolarum, con[illegible] pariter & exercitii

[illegible] maximas contra omnem historiæ fidem, contra lucem facto[illegible] tot decreta & edicta publica infeliciter excogitatas esse, sæpè [illegible] est: etiam aliquam partem a nobis *in part. 2. sol. d[illegible] tit.* [illegible] *incompatibili*, &c. & *d[illegible] potestate temporali Papæ.* Nos hic [illegible] aliquod facturi, solummodo insistemus historiæ de distin[illegible] libertatem conscientiæ & exercitii, semper ab initio motuum [illegible] usque in hunc diem in politiâ & ecclesiâ sic intellectâ, sic in [illegible] observatâ & adhibitâ.

[illegible] 1568 nobiles Belgæ numero 400. libello supplice gubernatrici [illegible] tradito, solam conscientiæ libertatem & immunitatem ab inqui[illegible] petebant: nullâ facta exercitii mentione. Vide historicos, *Metera-[illegible]*, *[illegible]*, *Strada*, *Burgundum*, *Grotium*.

[illegible] 1576. in *Pacificatione Gandavensi* exsertè distinguitur & separatur [illegible] conscientię a libertate exercitii: illa conceditur; ista in Belgicis Pro[illegible] negatur: excepto, quod in Hollandiâ & Zelandiâ, libertas exercitii [illegible] 2. introducta, servaretur.

[illegible] 1577. Celsiss. Principi Arausoniensi ejusque domesticis in susce[illegible] Præ[illegible]ur Ultrajectinæ libertas conscientiæ permissa, publici exer[illegible] ita ut inter domesticos ipsius nulli admittendi essent, qui [illegible] concionatores fuerant, aut etiamnum essent. *Vide articulos conven-[illegible] apud Petrum Borrium lib.* 10. *fol.* 219. 220.

[illegible] colligitur ex unione Ordinum Belgicorum Bruxellis a. 1577. 9. Ja-[illegible]; & ex perpetuo edicto ibid. 17. Februarii.

 An-

Anno 1578. libello supplice ab Archiduce Mat[illegible] & Ordinib[illegible] Generalibus reformati libertatem exercitii per Belgium pe[illegible] li[illegible]tate conscientiæ fruerentur. *Strada lib.9. p.448.* En [illegible]

Anno 1572. In Provinciis Hollandiæ & Zelandiæ abr[illegible] Papisticæ exercitio, sola conscientię libertas Papistis re[illegible]cta est. I[illegible] factum hic Ultrajecti, capitulis & clericis frustra reclamantibus.

Anno 1579. In *Pacificatione Coloniensi* à Rege Philipp[illegible] Mathiâ & Ordinibus Belgicis distincta fuit libert[illegible] libert[illegible] exercitii. Illa Belgis ad quadriennium à rege conce[illegible] negabatur; quæ tamen ab Archiduce & Ordinibus p[illegible]atur, qu[illegible] jam plurimis in locis possidens. Vide *acta pac[illegible]tionis* [illegible] apud [illegible] num excusa a. 1580. p 70. 81. 97. 124. 125. 129. 14[illegible] 196.

Post annum 1581. constitutâ jam liberâ Belgarum fœderatorum Republica, in omnes civitates armis fœderatorum reductas, aut occup[illegible] exercitio religionis Papisticæ abrogato, reformatæ introductum: [illegible] conscientiæ libertate relictâ. Ab eo tempore edicta, quæ contra ex[illegible] Papistica emanârunt, distinctionem & separationem libertatis ex[illegible] libertate conscientiæ in Belgio fœderato evicerunt. Vide c[illegible]llec[illegible] rum Ill. DD. Ordd. General. & Ill. DD. Ordinum Holland [illegible] eminet illud Ill. Ordd. Gener[illegible]l. a. 1612. præsidente (si bene [illegible]) in illo conventu Advocato Barneveldio Remonstrantium patr[illegible]

Anno 1598. Ill. Ordd. Generales interceptos à Sena[illegible]u A[illegible] *libros Socini* Hagæ-comitis comburi, & emissarios hæretic[illegible] *Voidovium* ex Belgio fœderato intra quindecim dies excedere [illegible] quorum Apologiâ constat, e[illegible]s eandem libertatem, quam Re[illegible] hic imagin[illegible]tos fuisse.

Anno 161[illegible]. Ill. Ordd. Ultrajectini Remo[illegible]stranti[illegible]mo [illegible]unc [illegible] missatica Amisfurti turbari c[illegible], & inn[illegible]cepta [illegible]c [illegible] m[illegible]ica, quamvis pret[illegible] n[illegible]n ex[illegible] publicè combu[illegible]

A[illegible]o 16[illegible]. Senatus Groninganus publ[illegible]o edi[illegible]o [illegible] q[illegible] [illegible]rum [illegible]s conventus proh[illegible]buit [illegible] absque ullâ libert[illegible] & [illegible]onis fœ[illegible]ratorum violatione.

Se[illegible]atus Dord[illegible]cenus segreges cœtus, [illegible]exceptis Ana[illegible] [illegible] Belgio permissos, quamvis sollicitatus, usque in hunc dien[illegible] [illegible] in libertatem B[illegible]am, pro[illegible] certa[illegible]

An[illegible] 1609 a[illegible] par is [illegible] d[illegible]tione commo[illegible]tis libertatem c[illegible]cie[illegible]æ conce[illegible] libertatem ex[illegible] Eodem enim anno 1609. Arch[illegible] [illegible]em de religione disp[illegible]tandi & co[illegible]ferendi peculiari e[illegible]

[illegible] Generales anno 1612. omnia exercitia Papistica interdicebant, [illegible] dicam de severis edictorum executionibus tam frequenter per [illegible] conspectis.

[illegible] m 1615. aut 1616. tentata conventicula & exercitia Re[illegible] a Senatu Amstelodamensi impedita sunt.

[illegible] 1614. & 17. Ill. Hollandiæ Ordd. potioribus suffragiis Remon[illegible] aut tolerantiæ ejus faventibus, *decreto suo pro pace* ecclesiarum [illegible] s antiquæ & consuetæ suæ doctrinæ hactenus publicâ [illegible] inhærentibus, libertatem exercitii nec in ecclesiâ nec in [illegible]. Quin & dicto Platonis, quod decreto suo præmitte[illegible] innuebant, nullam libertatem dogmati veteranorum [illegible] de gratiâ Dei & libero arbitrio, per quod Deus, (ipsorum & [illegible] ἀκοντι judicio) fieret autor peccati, in Republicâ esse [illegible] n. Platonis dictum, interprete *Melanthone loc. comm. tit. de* [illegible], tale *est.* „Omni contentione pugnandum est, ne quis in civi[illegible] ne geri volumus, vel dicat vel audiat, seu senex seu juvenis, [illegible] te seu in aliâ narratione, Deum causam esse alicui malorum. [illegible] è ita dici potest, neque utile est civitati, nec secum con[illegible] atione. Hic vides distingui inter libertatem conscientiæ, [illegible] ad Remonstrantismum seducti, nostris nunquam nega[illegible] libertatem exercitii, quam hoc dicto Platonis omnino ne[illegible] cabant. Hic notandum dictum illud Ordinum Hollan[illegible] peculiari tract. à *Joh. Wtenbogardo* defensum fuisse.

[illegible] Ill. DD. Ordines Ultrajecti, novo ordine ecclesiastico, ad [illegible] ionem ministros tunc adigebant, idem tunc, obtrusâ câ[illegible] moderatione, agitabant.

[illegible] 1617. Senatus urbis Ultrajectinæ, & senatus agr[illegible]s Schielan[illegible] contra segreges reformatorum receptæ doctrinę catechesi [illegible] contentæ inhærentium conventus, & contra profectiones [illegible] o territorio frequentanda (quod hactenus in Belgio in[illegible], ostenderunt, se inter libertatem exercitii & conscientię liquidò [illegible].

Anno 1582. Ill. Hollandię Ordines decreto suo in *Casparum Coolhaes* [illegible] b pravas opiniones exau[illegible] um, [illegible] exhibetur a *[illegible] do Cras* [illegible] a. 1611. hy[illegible] nodo Hollandica in suâ rela[illegible] satis superque se inter libertatem exercitii & conscientiæ [illegible] o *Coolhaes* negatâ, illam illi reliquerunt, dum scil. [illegible] andis incumberet.

Anno 1583. Senatus Dordracenus *Hermannum Herberts* [illegible] rem, præeunte judicio ecclesiastico, inhibuit, ne [illegible] publicè [illegible] sed absque coactione conscientiæ. Judicium hoc Synodi & Senatus Dordraceni ab Ill. Hollandiæ Ordd. & celsiss. Principe Arausionensi [illegible] I. approbatum fuit. Vidè de hoc *Synodi Zuydhollandicæ* [illegible] lationem &c. a. 1592. Hagæ-comitis in typographeio Alberti [illegible] ordinarii DD. Ordinum Hollandiæ typographi ex[illegible] in 8.

Anno 1577. & 1578. & 1583. ab Ill. Hollandiæ Ordd. & Senatu [illegible] fensi, ea contra licentiam *Theod. Cornherti* B[illegible] [illegible] fensissimi, decreta & acta sunt; ut Ordinibus [illegible] *nem (3. part. operum Cornhertii fol.* 144. a & 147 b. & 424. a. [illegible] ret; & Senatui Delfensi, qui ex urbe [illegible] dimiserat, [illegible] logiam tit. Naem-scherm opponeret. Quidquid autem ad [illegible] hominem compescendum egerint, nunquam tamen conscientiæ [illegible] vim intulisse, aut aliquid Romano-Hispanicæ inquisitioni simile [illegible] dicendi sunt.

Anno 1616. Ill. Transisal. Ordines, à Remonstrantibus [illegible] quodam publicato ministris reformatis libertatem prophetandi, & [illegible] tendi atque explicandi consuetam ac tot annis publicâ autoritate d[illegible] doctrinam suam de liberâ & omnimodâ Dei gratiâ, inhib[illegible] Qui tamen cum concionatoribus Remonstrantibus tunc negabant, [illegible] facto suo libertati conscientiæ & communi libertati Belgicæ præjudi[illegible]

Anno 1619. & 1620. edictis Ill. DD. Ordinum Generalium [illegible] sunt conventicula Remonstrantium: [illegible] liberis con[illegible] quidem in gradu superiori cum extensione ad religiosa exercitia in fa[illegible] stabilitur.

Ecce distinctionem libertatis, & hujus sine illâ concessionem.

Anno 1626. & 1627. Illustres Hollandiæ Ordd. epistolis ad [illegible] stratus civitatum missis declarabant se præhabito consilio & beneplacito celsiss. Principis Arausionensis Friderici Henrici Hollandiæ Gubernatoris, velle ut edicta anni 1619. 1620. sint *perpetua & stricte* [illegible] Vide rursum distinctionem; quam nisi admittas, dicendum erit Ill. Hollandiæ Ordd. cum celsiss. gubernatore suo ignorasse quæ sit libertas [illegible] rum, pro qua hactenus contra Romano-Hispanicam tyrannidem & inquisitionem pugnatum sit.

Anno 1627. Ill. Frisiæ Ordines cum Ill. Præfecto & Gubernatore [illegible] Ernesto Nassavio, Remonstrantium conventicula & [illegible] edicto prohibuerunt. An & illi ignorarunt [illegible] [illegible] rum pericula, contra Hispanus [illegible]

Anno

[illegible] & potentiss. Regis Galliarum petenti [illegible] contra exercitia Papistica, responsum est [illegible] Ill. Ordd. Generalibus, [illegible] incolis libertatem conscientię & privatam [illegible] negari, sed libertatem exercitii superstitionum cum verbo [illegible] notoriorum scandalorum, aut hierarchiæ Papalis [illegible]e.

[illegible]onem libertatis in politiâ & foro Belgarum usitatam.

[illegible] 1651, in [illegible] fœderatarum Provinciarum panegyri & solenni [illegible] *anno* 1579. renovatione, defensio religionis reformatę, [illegible] in *Synodo Nationali Dordrac.* & communis consen[illegible] ac determinata erat, de novo promissa ac suscepta est: [illegible]ctis c. Pontificios in *suo vigore*, & sectarum coër[illegible].

[illegible] documentum de distinctione libertatis conscientiæ [illegible] quamvis sectarum exercitii libertate, in politiâ Belgarum ha[illegible].

[illegible] 1639. cum *epistola Sartorii* ministri Sociniani ex Hollandiâ Clau[illegible] *Adamum Francum* ministrum Socinianum scripta, illic inter[illegible], ejusque contentum Ill. Ordd. Hollandiæ innotuisset, in ante[illegible] decretum fuit, sectam Socinianam, quę ex Poloniâ tunc migrare [illegible] fortè confluxura videbatur, haut admittendam. Annis aliquot [illegible] decretum Ill. Hollandiæ Ordinum, contra hęresin Socinianam, [illegible] editionem & sparsionem publicatum. Hæccine libertas [illegible] pro qua Remonstrantes contendunt? & quidem intuitu Soci[illegible] aut Arrianorum: ut patet legenti *Genuinum Remonstranticum* [illegible].

[illegible] (ni fallor) 1646. ab ampliss. Consulibus Amstelodamensi[illegible] [illegible]us exemplarium *Institutionum Volkelii* Sociniani novè [illegible] consecratus est.

[illegible] Nobiliss. & consultiss. curiæ Provincialis Hollandicæ Se[illegible] anonymi de Præ-Adamitis Leidæ ([illegible] nomine [illegible] excusum, publicato edicto prohibitum. Quod à sapien[illegible] Senatu absque violatione libertatis conscientiarum, hactenus [illegible] servatæ, factum arbitror.

[illegible] Princeps Arausoniensis Wilhelmus I. pietate & prudentiâ suâ [illegible] *Johannu* scholæ Antwerpianæ Rectorem, sed rectum [illegible] & Respublica detrimenti quid caperet: teste *Henrico* [illegible] *in præfat. ad systema Theo[illegible]*. Qui [illegible] dilapsus Claudiopolim in Transylvaniam se contulit

ibique

ibique ministerium inter Antitrinitarios exer... Id... auter ... tit. *Antithesis doctrinæ Christi & Antichristi de uno vero Deo*, cujus ... a. 1586. ab *Hier. Zanchio* conscripta est.

Idem Celsiss. Princeps a. 1579. 1581. 1582. cum Ill. Hollandiæ Ordinibus causam & ordinem ecclesiarum contra *Casparum Coolhaes* ... Leidensem, quamvis Senatus Urbani favore & autoritate ... derunt: absque tamen inquisitione, & conscientiæ coactione, quam ... pore istarum contentionum adversarii odiosè objiciebant. Legendæ ... tiones de causâ C. *Coolhaesii* a. 1582. (pag. 15. 21. 22. 46. 51. 52. ... 88. 105. 116.) & de causâ *H. Herberts* a. 1591. nomine Synodorum Hollandicarum editæ. In priorum epistolâ dedicatoriâ ad Ill. Hollandiæ ... refertur, à do... ationibus ipsorum, remonstrantiam nomine ... torum quorundam anonymorum sibi mense Februario 1582. oblatam, contra ecclesiarum Belgicarum ordinem ac disciplinam, conscientiarum ... actiones, inquisitiones neo-Papales, immo Papalibus pejores blaterantem (confer hujus libri pag. 116.) in conventu suo discerptam & ... fuisse. Hæc ab Illustr. Hollandiæ Ordd. & Celsiss. Principe gesta ... ut adversarii discant, nostros illos libertatis Belgicæ fundatores, ... rumvis sectarum prætensâ libertate eam minime collocasse; & frustra e... dem sensu & autoritate malam hanc causam fulciri. uti nuper ... *nymi libello Remonstrantico* contra Senatum Leidensem, ubi titulus ... *Celsiss. Principis Wilhelmi* I. præscribit, tanquam præsumtæ libertatis, ... tentiam Remonstrantium, vindicis. Inclytus Senatus Leidensis, ... diem edictum Ill. Ordd. General. 1619. contra conventicula Remonstrantica, juxta decretum Ill. Ordd. Hollandiæ a. 1626. & 1627. tan... ... ctum perpetuum semper habuit, & absque conniventiâ, executione ... davit, etiam anno superiori: quâ occasione scriptus est *libellus* Remonstranticus *de libertate conscientiæ*. Sed ibi prohibendo conventicula Remonstrantica, & mulctas pecuniarias exigendo; non putant, se quid... ... in libertatem Belgicam, pro quâ prædecessores eorum a. 1575. ... mo tam gravia passi sunt.

Sed quid tot dictis & factis apud antagonistas, Belgarum de libertate ... tentiam inculco: audiant modo se ipsos & suos.

Arminius in disp. 22. de reformat. eccl... a Roma... ... 14. perspicuè describ... ... conscientiæ & exerci..., & ... distinguit, ac convenientiam fi... & cautela Christianæ ... cedi posse asserit: ,, Reformati inquit, multis in locis ... ,, ...untur, erga Pontificiæ religionis addictos (... ,, ...) utuntur, dum nec vim illorum conscientiis inferunt, ...

[illegible] ve exer[illegible] [illegible], [illegible] cultum [illegible] [illegible], Deo [illegible] a [illegible] [illegible] gladio spirituali, ut hæreti & id[illegible] [illegible], [illegible] hic secundum corpora salvi, in diem [illegible] [illegible] [illegible] conventuum, hominum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] possint, [illegible] esse quæ vinci. [illegible] de [illegible] libertatis [illegible] & exercitii dixeru[illegible] [illegible], ut videre est in tract. *Caspari* [illegible] supra cit.; & cum [illegible] synodorum in Remonstrantes [illegible], *Henr.* [illegible] *vander* [illegible] [illegible], *Apologia decreti Groningani*, Quin ipsi Ill. DD. Ordi[illegible] [illegible] in edicto a. 1619.

[illegible] in collegio disp. privatarum disp. 1[illegible]. §. 14 15. & in disp. [illegible] magistratus circa sacra, eandem [illegible] haut ob[illegible] & [illegible] Remonstrantium [illegible] ab anno 1619 & deinceps [illegible]. Cœtus, inquit, collegia, conventus [illegible] [illegible] & and[illegible], nullum [illegible] [illegible] est. Liberum tamen [illegible] [illegible], [illegible] alteri communicare [illegible] [illegible] impedire aut prohibere, ad [illegible] no[illegible] [illegible].

[illegible] Reformati in Germania, Gallia, Belgio & alibi non [illegible] [illegible], sed [illegible] [illegible] [illegible], ubi [illegible]; & [illegible] suâ [illegible] [illegible] [illegible] aliis [illegible] peten[illegible] [illegible] juxta [illegible], *quod tibi* [illegible], *alteri ne feceris.* Sic in [illegible] *p.* 1[illegible] & [illegible] de [illegible], Ger[illegible] nihil dicam, [illegible] [illegible] in Belgio [illegible] exercitii [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible], [illegible], Arr[illegible] [illegible] seu Photi[illegible], Socinianis, Remonstranto-Socinianis. Petierunt enim [illegible] [illegible], Catholicæ religioni quæ 37. articulis conf[illegible] [illegible] habetur. Vide epistolam, quam cum confessione suâ [illegible] mittenda [illegible] anno 1562 [illegible] & parem [illegible] [illegible] anno 1562 & epistolam ad Imperatorem Maximi[illegible] [illegible] ad eundem anno 156[illegible], quæ scripta una cum [illegible] & [illegible] vernaculo sermone edita sunt anno 1615 [illegible] [illegible] theologo Hard[illegible], post [illegible] Con[illegible] [illegible] *ordinum* [illegible] *Vesaliæ* anno 1568. *Vide*

1571. *Dordraci* 1574. *Dordraci* 1578. conc[illegible] tum synodorum, & supplicatione nomine ecclesiarum [illegible] chiducem Mathiam & Ordines Belgii: & judicia, [illegible] exercitii quarumvis sectarum, nominatim alicujus an[illegible] tæ sive crypticę, aut Enthusiastico-Libertinicæ (Z[illegible]), vidis Georgii, &c.), aut Semi-Libertinæ, aut N[illegible] dixerint; ac non potius se suaque ab omnibus [illegible] stis ac proxenetis sollicitè semper [illegible] unius Synodi, aut Classis, aut Consistorii petitio[illegible] queant.

Dicent forte, à celsiss. Principe, aut præfectis Provinciarum, [illegible] bus Provincialibus, aut Magistratibus civitatum, [illegible] quid [illegible] Dato, non concesso, [illegible] tamen [illegible] religioni & [illegible] Belgio, earumque Synodis, Classibus, De[illegible] ris, licentiæ Papatus, aut Remonstrantismi, [illegible] subinde postulantibus imp[illegible]. Novimus politicos [illegible] rationibus secularibus, sive [illegible] iis ad [illegible] torum [illegible] vi[illegible] [illegible] ta quorundam [illegible], & causæ [illegible] Hispanos [illegible] a quid [illegible] bus tribui n[illegible]. [illegible] Leoninus, [illegible] proceres religioni [illegible] [illegible] 44. „ Nihil [illegible] „ quod [illegible]

ex epistolis Belgarum centur.2.epist. 51. quæ est *Marnixii ad Casp. Verbeyden*, nescio quid subinde glorientur adversarii. Sed quod illo rerum statu Anabaptistas ex Hollandiâ præsertim Boreali excludendos non censeret, non ita miror. Erant enim Anabaptistæ, dissentientes tunc in capitibus non ita multis, ac quidem non pauci eorum posteri in pejus proficientes. Minimè erant turbulenti, industriâ & opibus suis negotiationem promovebant, & per eam pecuniarum vim, belli nervum; insuper plerique ex illis Romano-Hispanicam tyrannidem nuper unà cum nostris passi erant, & plerumque eadem placita, quę contra Papatum nobiscum tenebant. Potestas celsiss. Principi non aderat, si maximè voluisset (uti antea difficultatibus omnibus non ita perspectis à tali consilio non ita alienus videbatur); nec reformatam religionem inter Ordines Hollandiæ professis: & omnibus illis deerat potentia, & agendi opportunitas. Cum ergo anno 1577. tam multi inter Hollandiæ Ordines & Magistratus civitatum Papismo moderatiori, sive Erasmico sive Cassandriano, aut Neutralismo, aut Libertinismo, aut Semi-Libertinismo tenerentur, aliqui forte Anabaptismo faverent, cumque Respublica ex tyrannide vix emersisset, & tot tantaque pericula eam circumstarent; non culpanda est celsiss. Principis in hoc negotio prudentia, cui arcana Republicę optimè perspecta erant. Multo minus inter Libertinos, Atheos, hæreticorum fautores numerandus: quasi nullo verę religionis sensu tangeretur. Longè aliter se declaravit contra Regis Philippi exprobrationem in *Apologiâ* Latinè, Gallicè, Belgicè anno 1581. editâ. Nôrat distinguere inter Papalis religionis, aliarumque sectarum approbationem; & inter earundem in Republica, pro præsenti ejus statu, permissionem aut tolerantiam: insuper inter tolerantiam Anabaptistarum in Hollandiâ, & quarumvis aliarum hæreseων, blasphemiarum, impietatum; præsertim Arrii, Samosateni, Photini, ab antiquâ ecclesiâ & universo Christianismo deinceps, usque in hodiernum diem condemnatarum. Frustra ergo promiscuæ istarum aut istis pejorum sectarum licentiæ ac tolerantiæ, prudentissimi illius heroïs consilia & acta prętenduntur. Nec finit zelus ejus in causâ *Erasmi Johannis*, *Coolhaesii*, & *Herberts* (quorum supra meminimus) ostensus, ut quis tale quid de illo suspicetur.

Ut concludam, consequentia illa, à reformatis in Belgio debitam jure divino veræ religioni libertatem petentibus, ad hæreseων quarumvis libera exercitia concedenda, similis est illi: Christiani cum primis à Christo seculis sub cruce gemerent, libertatem & conscientiæ & exercitii jure divino sibi debitam petebant: ergo cum proximè sequentibus sæculis penes ipsos potestas & potentia esset, debebant vicissim petentibus Gentilibus horrendam ipsorum idololatriam, & abominanda quævis sacra (apud au-

 tores

[illegible] de [illegible], de [illegible], de [illegible] Gentium [illegible] concordiæ, & [illegible] Juliani [illegible] appellata, Symmachus. [illegible] nomine Christiano, hæretici Gnostici, [illegible], Valentiniani, Priscillianistæ, [illegible], Serveti [illegible], Francisco-David [illegible], &c. Eandem [illegible] Henrico-Nicolai [illegible] umbrâ ac nomine [illegible] aut Remonstrantium [illegible] ni, aut Neo-Photiniani. Eandem consequentiam [illegible] Anabaptistæ, quibus bonorum communio [illegible] fidei [illegible] divitibus plerisque [illegible], ita [illegible] pauperibus [illegible] tiæ [illegible], per[illegible].

Eandem denique [illegible], quicunque de [illegible] contra [illegible] magistratu [illegible] prætenso ex [illegible] et [illegible] honesto, licito, [illegible] & [illegible] mulier [illegible] mite: *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.*

Quid si conniventi in Gallia, Anglia, [illegible] Rhætia [illegible] stæ imprimis J[illegible] de Travail, Henr[illegible] & secundum illud [illegible] tatem immo & [illegible] *quod tibi non vis*, &c. obtruderent: [illegible] adve[illegible] ter suis hypothesibus responsuri essent? An [illegible] di tyrannidis in conscientias [illegible] Remon[illegible] lector in [illegible] *odo*, & in [illegible] *ad* [illegible] *rum* [illegible] *in pag.* [illegible] 8. 123.

[illegible] & [illegible] Secundum [illegible] V[illegible] 2 [illegible] cc [illegible] 2 [illegible] 5 [illegible] &

[illegible]

[illegible] *r.* Tit. 3. v. 10. [illegible] descriptio-
n[illegible] 2 [illegible]. 2. *Philipp.* 3. 2 *Petr.* [illegible]. & [illegible] *Jud.* [illegible] officii
[illegible] instruct. [illegible], seu summa [illegible], [illegible] c. 3.
[illegible] *si circa articulos fidei [illegible] Episcopis [illegible]*
[illegible], [illegible] credendo, licet sit error, q[illegible]
[illegible] eis contra ecclesiam. [illegible]rsus, al[illegible]
[illegible] contra [illegible], [illegible]ora[illegible], nec [illegible]re te-
[illegible] peccant, nec [illegible]rentur. Conferantur Remonstrantica [illegible] 2
[illegible] *Resp.* 3. Hæretici lædunt concives suos, [illegible] à via
[illegible] eos abducunt, dissidia & factiones inducunt,
[illegible]; Nec Deo, quod Dei, nec proximo quod proximi est
[illegible].

[illegible] Qu[illegible] n[illegible] aut impeditio prætensæ libertatis cum hære-
[illegible], aut [illegible]cum trahit, aut pari passu cum eo ambulat?
[illegible] Remonstrantes, in *Apologia*, in *Vedelio Rhapsodo*, in
[illegible] *r. Lu[illegible]dersium*: ubi ita ex hypothesi figmenti sui,
[illegible] consequentiæ parat rogrœdiantur, ut non vereantur refer-
[illegible], omnem salutis spem hoc n[illegible] a[illegible]mere.
[illegible] 127. 130.

[illegible] D.D. & [illegible] E[illegible] Calvinisticas, statue-
[illegible] capitis supplicio afficiendos esse, nihilominus extra
[illegible] p[illegible]tur hoc optare, hoc cupere, hoc agere,
[illegible] videntur hæretici, [illegible]is corporali pœna, sola
[illegible], coërceantur & re[illegible]ntur à Magistratu
[illegible] *monstrant[illegible], ut damnabilis credi debeat Calvi-*
[illegible] [illegible]quum enim quod impossibile fere sit ab hac puni-
[illegible] ad hæreti[illegible], & punitiones multæ corpo-
[illegible] cior[illegible], *[illegible] contra hæ-*
[illegible]
[illegible]
[illegible] rte [illegible]tentur, [illegible] ut c[illegible]
[illegible] Filio ejus Jesu Christi. Quippe non violant
[illegible], quæ [illegible] nullam [illegible] inimicos usque
[illegible] pœnam naturalem legem *[illegible]*
[illegible]
[illegible], alis qu[illegible] premi ac vexa-
[illegible] sine summo [illegible] violat, [illegible] qui legibus
[illegible] alios crudelitatis damnant, eos aliquando cæ-
[illegible] propria conscientia reos agent apud tribunal su-

 premi

„ premi Numinis, inexcusabilis immanitatis. [illegible]
„ existimet nos Doctoribus his eccumque Ecclesias [illegible]
„ butum nolunt, en propriam eorum Confessionem; [illegible]
„ inquiunt, *Synodos atque Ecclesias* [illegible]
„ *gasse, ut audaciam* [illegible]
„ *autoritate refrænarent, ac dilemma* [illegible]
„ *tionibus* [illegible] *ent.*

Sed ex verbis DD. Professor. Leidens., [illegible] ab [illegible] stissime [illegible], [illegible] audaciæ, &c. & [illegible] [illegible], non esse hæreticidium [illegible] loquuntur, [illegible] hæretici [illegible] & [illegible] [illegible] orum, [illegible] aliorum ludiorum [illegible] [illegible] & [illegible] rum, novellas cantilenas per [illegible] [illegible], vectigalia & telonia publica [illegible], bona sua [illegible] [illegible] in vestibus & conviviis [illegible] antium, [illegible] suas aut [illegible] dure tractantium, liberorum parentibus non ob [illegible] chirurgiam aut artem [illegible], [illegible] morum illorum, [illegible], [illegible]? Mitam [illegible] [illegible] & praxin novi hi [illegible] inventores, & [illegible] procudent [illegible] pag. 129.

„ Quod [illegible] sit Remonstr. sive simplices hæretici [illegible]
„ sive non [illegible]. Sufficit ad damnationem [illegible]
„ [illegible], [illegible] a fici aut suadeat aut velit, [illegible]
„ ut [illegible], nec contradicat, nisi [illegible]
„ *ticus* [illegible] *non est* [illegible] *are, fal* [illegible]
„ Nemo [illegible] ipsi [illegible] adeo male vult, ut in [illegible]
„ ip [illegible] re, nedum ut fallendi [illegible]
„ [illegible]. Beatitudo æterna [illegible]
„ [illegible] stria possit neg [illegible]
„ [illegible] ex [illegible] ri. Ex quo consequitur, [illegible]
„ [illegible] *amat*, sive quia eam præ [illegible]
„ [illegible], sive quia eam vehementer [illegible] ad [illegible]
„ [illegible] aluti [illegible] æternæ fælicitati [illegible]
„ omnes [illegible] *proinde* [illegible]
„ [illegible]
„ [illegible]

[illegible] militari [illegible] [illegible] [illegible], an simpliciter [illegible], & majorem [illegible]

[illegible], quemadmodum illi ducunt [illegible] 15. v. 11. Et [illegible] vectiga[illegible]a, an [illegible] contra [illegible] & habe[illegible] facti cognitionem [illegible], fr[illegible]iam [illegible] [illegible]e [illegible] [illegible]ione Th[illegible] L[illegible]den-[illegible] cap. 24. [illegible] confess. Remonstr., [illegible] [illegible], *[illegible] qua [illegible], mortus [illegible] non est.* [illegible] est: [illegible], nec b[illegible]orum dilapi[illegible]or, nec eb[illegible]ius, nec alea-[illegible], nec m[illegible]onop[illegible]la, nec falsator, nec u[illegible]rarius, &c. qua tali[illegible]. [illegible] hæreticus q[illegible]alifi[illegible]tus, q[illegible]ola p[illegible]em[illegible]am, vim intentatam, [illegible], rerum pertin[illegible], se[illegible]tiones, & quid non pertinaci [illegible] qui h[illegible] contra lumen naturæ & honestatem civi-[illegible], Pri[illegible], Adam[illegible], An[illegible]is Monast[illegible]i-[illegible] nul[illegible], [illegible] in qu[illegible]que Reip[illegible]licæ [illegible] [illegible]qua esset licita? An vero putant [illegible] & palliationi-[illegible] omnibus posse satisfacere. *Errare sic [illegible], decipi [illegible] humanum est. [illegible] ad om[illegible] [illegible] negotio, [illegible] studio [illegible] ut [illegible], [illegible] facere [illegible] con[illegible]* [illegible] 129. H[illegible] applica[illegible] [illegible]us in Jud[illegible]o, Muham-[illegible], [illegible] Ægyp[illegible], Græco-Romano; & [illegible]o [illegible], Brachmanico, T[illegible], A[illegible]tico, M[illegible], [illegible] [illegible]ismo, Gn[illegible], Pri[illegible]ismo, Mani[illegible], [illegible]ismo, [illegible]h[illegible]istico Quakerismo; Et con-[illegible] modo i[illegible] impediendam esse: [illegible] col[illegible] tyrann[illegible]dem in [illegible], & [illegible] h[illegible]v[illegible] a[illegible]um haberet, aut [illegible] tum Do[illegible]o-[illegible] cum i[illegible], [illegible], [illegible]em chorda [illegible] fra[illegible] & simul[illegible]. declaratio-[illegible] 131. & [illegible] ratum illis [illegible] *[illegible]* sunt pag. 128. [illegible], *[illegible] eccle-[illegible], & commendent; [illegible], non ab eo toto animo al-[illegible], Ap[illegible], Ge-[illegible]* Nunc [illegible] sint, [illegible] [illegible], *M[illegible], Ma[illegible],* [illegible] qui [illegible] de [illegible] eto sumt [illegible]; at-[illegible] theologi Galli, Angli, Scoti, Germani, [illegible], S[illegible]i, [illegible] c[illegible]ment de Magistratu, aut in explicatione quinti

præ-

præcepti, Magistratui potestatem [illegible]
mas inhibendi. Ne quid dicam de [illegible]
24. *Gallicâ a.* 39. *S*[illegible] *Magistrat.* [illegible]
rationibus & consequentiis [illegible]
ticorum qua talium, [illegible]
libertatem, pr[illegible]
stuent, [illegible]
cam. exempl[illegible] m[illegible] [illegible] apud [illegible]
Z[illegible] Amstelod[illegible] con[illegible]
Conc. l. Nicæ[illegible] eccl[illegible]
mitat. *Co*[illegible], *Arrio*[illegible]
qui tr[illegible]. C[illegible]
det clausit & veteranus [illegible] us Joh. Amos [illegible]
stians [illegible] *de iterato Scoti*[illegible] a. 166[illegible]
„ mus. Sed post diu & frustra toleratos [illegible], o[illegible]
„ [illegible] *sententia* [illegible] *qual*[illegible] *tandem* [illegible]
„ [illegible]
„ [illegible] æternita[illegible] illius [illegible] *anathema* [illegible]
„ 1 Cor. 16. v. 22. Et hoc tu tyrannidem vocas? Nempe [illegible]
„ lans puer virgam, Fur patibulum, Christianus d[illegible], ec[illegible]
„ disciplinam, quo hæreticus ecclesiæ synodice congre[illegible]
„ ra[illegible]s accusare potest.

Velim videre q[illegible] Ordinem suum ecclesiastic[illegible]
Provinci[illegible] U[illegible] cap. de disciplinâ [illegible]
tyrannice con[illegible]
&c. *pag.* 12[illegible] *lib.* 2[illegible]
24. liberatam [illegible]. U[illegible], [illegible]
& ecclesiæ [illegible]
sive in locis [illegible], [illegible]
[illegible]
præbent [illegible] quæ habent in libello [illegible]
omnino [illegible] libertatem [illegible]
[illegible] dependet a c[illegible]
[illegible]
rate [illegible]
[illegible]
[illegible] 2 [illegible]
pag. 168. & *pag.* [illegible] 16[illegible]. *pag.* 17[illegible] & ex [illegible]
d[illegible] *pag.* [illegible], 127. 128. Et ex [illegible]. [illegible]

[illegible]nes Synodi Dordrac. Ejusdemque libello Gallico & Belgico de praxi & praxi doctrinæ reformatæ, quem nos peculiari tract. a. 1628. refutavimus. Sic tamen probationem hanc instituant, ne hypothesibus suis de promiscuâ libertate locis modo cit. assertâ repugnet. Hæc aliaque de nostris à Magistratu coërcendis non tantum declamant, & etiam à salute eosdem excludunt, si qui inter ipsos de hæreticis puniendis sententiam suam, ipsorum judicio, pronuntiâsse videantur. Quales *Calvinus, Beza, Aretius, Bullingerus*, aliique à *Beza in tract.* suo adducti; cum *Melanthone, Hemmingio*, & theologis Helvetiis, qui supplicium Serveti probârunt; præterea *Gul. Prynne*, cum theologis Anglis non paucis. Unde quæso constabit nobis thesin illam de libertate cœtuum colligendorum, & propagandæ cujuscunque hæresios omnibus hæresiarchis & phanaticis concedendâ, esse articulum [illegible] fundamentalem, sine cujus cognitione & assensu nemo salvari possit: & antithesin *Calvini, Bezæ, Bullingeri, Melanthonis, Hemmingii*, &c. [illegible] *Davenantii, Gul. Prynne*, & Imperatorum cum omnibus Jureconsultis leges eorum C. tit. 1. & 5. L. *Ariani* & tit. 7. L. *Eum.* approbantibus, aut quoquo modo excusantibus, aut non condemnantibus ac *detestantibus*, esse errorem fundamentalem, cum quo nemo salvari possit. Tentent modo, si ausint, aliquam probationis speciem & duo ista ostendant: *primo* thesin istam sive totidem verbis sive per evidentem & certam consequentiam in scripturis tradi; aut antithesin in scripturis sive totidem verbis sive per certam & evidentem consequentiam rejici. *Secundo* ostendant, in scripturis tradi sive disertis verbis sive per certam & evidentem consequentiam, dictam thesin esse fundamentalem sine quâ nemo salvari possit; aut antithesin esse errorem fundamentalem, cum quo nemo ut ut cætera probus (quales *Calvinus, Bullingerus, Melanthon*, &c.) salvari possit. Recordentur hæc duo ab illis requiri, ut dogma necessarium aut ut error sit fundamentalis. Vide 2. *part. select. dispp. tit. de articulis & erroribus fundamentalibus.* Perpetuo clamant, articulos, dogmata, assertiones fundamentales & ad salutem necessarias esse paucissimas. Sed si ad quæstiones theticas & hypotheticas per totum decalogum, necessitatem & fundamentalitatem suam extendant, quam innumerus necessariorum futurus est numerus. Quæstio est de dictâ libertate hæreticis quibusvis concedendâ; Item de qualitate aut quantitate inhibitionis, an etiam crescentibus delictis, & accedentibus illis, quæ in Serveti causâ acciderunt, ad capitis supplicium deveniri posset. Ita censebant judices Genevenses; nec abnuebant theologi, tam domestici tum extranei: quippe quorum nullus sententiam & factum Genevensium, tanquam in foro conscientiæ jure divino & naturali (juxta principium illud, *Quod tibi fieri non vis*, &c. à Remonstrantibus in *Responso*

ad specimen Prof. Leidens. allegatum) crudele, flagitiosum, nefandum condemnavit, *detestatus est.* Similes quæstiones proponantur, An omne adulterium, an omne furtum, an omne stuprum, &c. pœnâ capitali puniendum? An omnes theologi aut Jureconsulti, furtum aliquod capitali supplicio puniri posse, ob innocuum hunc errorem (dato eos errare), illo hac consequentiâ gravandi essent: Ergo sequitur furem quà furem morte mulctandum; & sic sentientes (quamvis cætera probissimos, & nonnisi ex convictione conscientiæ sic sentientes & dictitantes) esse homines sanguinarios, crudeles, ab omni christianismo, & ex ipso cœlo excludendos. Itane! ubi charitas, ubi moderatio, ubi dissentientium tolerantia, quasi quarto modo Remonstrantibus propria?

VI. *Object.* Magistratus nihil potestatis & inspectionis habet sive ἔξω sive ἔσω, in religiones & ecclesias, quæ extra publica templa in privatis locis, & propriis expensis conventus celebrant? *Resp.* Novum hoc εὕρημα in lucem prodiit anno 1618. postquam rota in regimine Hollandiæ verti cœperat. Vide illud supra *lib. 1. tract. 2.* rejectum. Aliter determinabant, cum genuini reformati, novitatibus & calumniosis ac blasphemis concionatorum quorundam clamoribus, aliisque ἀταξίαις & perturbationibus coacti, segreges cœtus in privatis domibus celebrarent. Affinis huic commento est sententia Papistarum, de laicis sive plebejis sive Magistratibus, quibus tanquam profanis minimè competat negotia & causas religiosas examinare & tractare. Vide *Bellarminum.* In eandem sententiam eunt hodierni Enthusiastæ, dicti *Quakeri*; qui ajunt Magistratibus nihil negotii esse cum materiis religionis: teste *Thomâ Underhil in Historiâ Quakerorum angl.* Londini a. 16[illegible] *cap. 2. pag.* 28.

VII. *Object.* Antiqua ecclesia in conciliis & patribus, præsumtam libertatem probavit, & omnem sectarum inhibitionem improbavit. Cum quibus consentit doctrina & praxis protestantium ac reformatorum. *Resp.* Quod ad antiquitatem, absolutè negatur, ab eâ probatam, & per eandem à Principibus ac Magistratibus postulatam, restituendam libertatem Gentilismi. Vide *Prudentium contra Symmachum lib. 2. in fine.* Et *Ambros. epist.* 30. *c. eundem Symmachum.* Leges Imperatorum c. Gentiles, Samaritas, hæreticos Manichæos, Arrianos, &c. à nemine antiquorum improbatas supra retulimus. *Resp.* 2. Theologi nostri jam inde ab initio reformationis usque in hunc diem prætensam illam libertatem Gentilismi Ægyptiaci, Syriaci, Hellenistici, Romani, hodierni Brachmanici, Japonici, Sinici, cum abominandis sacris Cybeles seu magnæ matris, Cereris, Saturni, Molochi, pervigiliis Veneriis, &c. & perfidiæ Judaicę ac Samariticæ; hæresium Ebionis, Cerinthi, Marcionis, Montanistarum, Circumcellionum, Adamitarum, Davidis Georgii

g, Monasteriensium, Familistarum seu Henrici Nicolai, Serveti, Arii, Photini, Socini, Francisci Davidis, Enthusiasto-Quakerorum, Antinomorum, &c. nunquam probârunt, nunquam Magistratibus suis suaserunt, nunquam sub pœnâ condemnationis eorundem conscientiis imposuerunt. Quæcunque ergo antiquorum & recentiorum testimonia à *Bellio in farragine*, ab Anabaptista *Petro Joh. Twisk*, ab *anonymo Remonstrante* contra librum *Henr. Arn. vander Linden* ecclesiastæ Delfensis adducuntur; hanc quæstionem minimè tangunt. Loquuntur enim 1. *aut* de libertate Christianæ religioni ac pietati concedendâ. 2. *aut* de falsâ religione sive infidelium sive hæreticorum ecclesiis à Magistratu non obtrudendâ. 3. *aut* de non auferendâ, aut ablatâ restituendâ, eâ exercitii libertate; quâ ante sive ex pacto, sive ex Regum, Principum, Magistratuum suorum libero decreto ac concessione, possidentes gaudebant. 4. *aut* de libertate conscientiæ & infidelibus & hæreticis concedendâ: absque coactione eorum ad veræ fidei receptionem, sub pœnâ capitis. 5. *aut* improbant ecclesiam, episcopos, aliosque ecclesiasticos judiciis criminalibus & pœnis corporalibus & armis potius causam suam agentes quam verbo Dei. Harum explicationum aliqua citatis testimoniis applicari potest ac debet. Nec metuendum, ne verbis eorum vis inferatur: quandoquidem ipsi alibi se satis explicant; nemine excepto: uti etiam nemo indicari poterit, qui sententiam Libertinorum, Remonstrantium, Socinianorum & similium hâc in parte defendit. Fatendum est, aliquos tum antiquorum tum recentiorum videri ultra convenientem inhibitionem, etiam supplicium capitale admittere; in casu scil. necessitatis, cum hæreses & molitiones archihæreticorum cum blasphemiis, infandis factis (e. gr. Adamitarum, Priscillianistarum), legum subversionibus, Reipublicæ perturbationibus, autoritatis publicæ & minorum coërcitionum contemtu ac delusione, præsentibusque Reipublicæ periculis conjuncta. Sed quidquid nonnulli scripserint, aut fecerint, communis & stabilita ecclesiarum doctrina inde colligi nequit; ut nec benignior interpretatio dictis autoribus negari: recisis consequentiis, quibus sententia eorum ab adversariis gravatur; quippe quæ vel calumniosæ sint, vel si solidæ aut saltem probabiles, ab ipsis prospectæ non fuerint. Conferantur *Profess. Leidenses in censurâ confessionis Remonstranticæ cap. 24. Rivetus in dialysi Grotianæ discussionis sect. 1. & 16. Altingius in problem. novâ loc. 15. probl. 12.* Qui satis determinant, an & quousque Magistratus sectas inhibere aut tolerare possit: sic tamen ut necessariam quamcunque inhibitionem non faciant aut nolint fieri eandem, cum hæreticidio, quâ hæretici: uti adversarii pro quærendâ libertate suâ, contendentes, calumniosè inferre solent. Nos anno 1638 *in disp. de Gentilismo part. 2.* & anno 1637. *in disp. de Judaismo part. 2.*

inhibitionem & tolerantiam tum infidelium tum hæreticorum d[illegible] determinavimus, ut à coactione conscientiæ, & hæreticidio hæreti[illegible] quà talium nimis quam manifestè distare & in praxi separari posse a[illegible] re, deprehendi possit. Specimen in ipsâ praxi exhibetur in Republ[illegible] gicâ. Si qui ex nostris (e. gr. *Calvinus* & *Beza*,) ulterius progressi [illegible] tur, cum pro Senatu Genevensi apologiam instituunt, & hæresin tam [illegible] lificatam ab illis in effero & blasphemo Serveto convenienter juri [illegible] vindicatam probant: rogabo adversarios, ut conferre dignentur the[illegible] illos, qui præ aliis, magis ipsis grati antehac videbantur, quam *Calvi[illegible] Beza*, aliisque istius commatis præcisistici; ideoque in causæ suę disceptat[illegible] non raro ab ipsis ad partes adducebantur: ut serio deliberent, an soli [illegible] & *Beza*, & hujus interpretes Belgici, *Bogermannus* & *Geldorpius* geh[illegible] condemnationis sententiæ innectendi sint. Sunt autem tales *Melanth[illegible], [illegible]cerus, Musculus, Bullingerus, Hemmingius, Franciscus Junius, Juellus. Mel[illegible]* in l. c. comm. de Magistratu pag. 610. 611. edit. Basil. anno 1555. ait Magistratum utriusque tabulæ custodem esse, & debere *punire ac pro[illegible] [illegible]cureos sermones, idolorum honores, perjuria, fœdera dæmonum, prof[illegible] impiorum dogmatum.* Et paulo post laudat Reges, *qui prohibueru[illegible] melias veri Dei*, &c. *Etsi enim Magistratus non judicat nec mutat arc[illegible] tiones in mente, tamen externa delicta prohibere debet propter glo[illegible] ne plures corrumpantur licentiâ & exemplis.*

Idem in epistolâ ad Calvinum 1554. Octobr. „Refutasti [illegible] „ter horrendas blasphemias: ac filio Dei gratias ago, qui fuit [illegible] „jus tui agonis. Tibi quoque ecclesia & nunc & apud posteros [illegible] „tudinem debet & debebit. Tuo judicio prorsus assentior. Affirmo [illegible] „vestros Magistratus *justè* fecisse, quod hominem blasphemum re [illegible] „judicatâ *interfecerunt*. Confer eundem in centur. epistol. th[illegible] *Schwebelium* p. 195. & imprimis in consil. theologicis *part. 2. p. 223.* [illegible]

Erasmus lib. 21. epistol ep. 7. ad Georgium Saxoniæ Duce[illegible] & 778. edit. Basil. anno 1558. „Sit sane conjiciendus in ignem [illegible] „gnat adversus articulos fidei, aut si quid aliud magno eccle[illegible] „receptum est, ut cum illis parem habeat autoritatem. At æ[illegible] „est, ut quivis error igni puniatur, nisi accedat seditio, aut a[illegible] „quod leges capite puniunt. Neque enim ad hoc valere debet [illegible] „prætextus, ut impunè peccetur, sed ne omnino peccetur, [illegible] „ges liceret impune. Et pag. 778. Non hæc eo spectant, ut [illegible] „malum esse negligendum, sed ut doceam vulgaribus remediis [illegible] „asperandum.

Ubi quamvis in mitiora consilia & remedia inclinare se ost[illegible]

... assentior: omnem tamen inhibitionem improbare non audet. Mo... ...tem & rationem inhibitionis, quem verbis modo cit. indigitat, ego ... nolim. Quod ad subjectum illic designatum (Lutheranos scil.) im... istius coërcitionis confessionem toto animo detestor; quam ta... tam ab ipsius proprio ingenio, quam nimiâ ἀρχοντομισχίας profe... ...

... in *Math.* 22. inhibitionem & quidem satis severam Magistrati... à Deo impositam dicit. Nimis prolixum esset omnia ipsius verba hic ...re: ut & ea quæ habet in scriptis Anglicanis lib. 1. de Regno Christi ... 10. 11. Ubi docet piis Principibus injurias & contumelias in Deum, ...s vindicandas. „Hinc est, inquit, quod verè misericordi judicio „... in lege suâ sancivit ab omni populo lapidandos (*Levit.* 24. *Exod.* 31. „... *Deuter.* 13. 17. *Num.* 15.) qui aliquid blasphemiæ contra ipsum „...: qui sabbathum violassent: qui falsam religionem admisissent, „... obtrudere essent conati, legesve ejus destinatâ voluntate essent „... Sic vero advigilantibus contra injurias Dei, piis Regibus, „... *quidem multorum non exscinditur: opprimuntur tamen*, ne se ad „... & infirmiorum offendiculum proferat, &c.

„ ... interim hypocritas se præstent, pietatem quam externè si... „... animo respuentes, *sibi tantum eo noxii erunt*, non aliis: ut quibus „... verbo nec facto impietatem obtrudere permittuntur. Confer *Buceri* ... theologic ad *Schwebelium* pag. 107.

... in Psal. 2. v. 11. ubi ait Magistratus servire Deo, cum hæreti... ...arras coercent: In locis communibus tit. de ... adhibet ver... ... quamvis *haut certo præscripto determinari possit, quibus modis* ...

... 1319 (edit. in Basil in 8. a. 1576.) „Christianus magistratus ... quidem in ... : verum sic moderatè, ut sint qui resi... Non patitur ut de fide doceant, nec permittit ut ecclesias ... episcopos & alios ministros ordinent. Alios privat honoribus ..., alios mulctâ pecuniariâ punit: quod Augustini tempori... ...um esse legimus, Ipsos impostores ac seductores, ne illi, post... incorrigibiles apparent, ultra quenquam seducant, carceribus in... ...tamdiu coercet ac detinet, donec in se reversi resipiscant. Sic co... ...i sunt, qui cogi se ad bonum non sustinent. Hâc pœnarum modera... ad scopum pertingi potest, ad quem collimare debet Christianus „Magistratus.

... *...gerus* in Decadibus Sermonum, in libris contra Anabaptistas lib. 3. cap. 7. aliisque in locis, quæ in notis ad Apologiam Anabaptist. libris illis

 sub-

subjectam §. 1. & 2. indicantur contra prætensam libertatem Magi... officium hac in parte inculcat. Quin & Serveti supplicium in præfat. ad librum Simleri de æterno Dei filio defendit, dicens *factum & judicium* ... natus Genevensis fuisse *sanctum*: & *non ultra consilium* reliquarum Re... publ. Helveticar. euangelium *profitentium ab ampliss. Senatu Ge...* ... *tum* fuisse factum. Jubere *omnes leges divinas pariter & humanas*, &c. ... *blasphemis sumere supplicium. Quod cum ampliss. senatus Genevensis fecit*, ... *pio suo officio, quod debuit, fecit*. Confer ejusdem & collegarum ep... aliorumque theologorum Helveticorum ad Senatum Genevensem ep... las, insertas *epistolis Calvini pag.* 156.- 165. edit. in fol.

Hemmingius in Syntagm. cap. 43. ait, „Magistratum legis divinę c... „dem esse quando exemplo Davidis, &c Joh. Friderici Ducis Saxoniæ, Chri... „stiani III. Regis Daniæ &c. tollit idololatriam, & idololatriæ occa... De Serveti suplicio *cap.* 1. *syntagm.* §. 38. „Deinde cum his hęre... „damnamus etiam impium & impurissimum nebulonem, Michael... „vetum, qui rabiosè contemtis sanctorum patrum consiliis, Arii ... „tum fanaticorum hominum damnatas hæreses revocare conat... „quem *justè* accusatum à D. Joanne Calvino, *meritò* Genevates ... „supplicio.

Franciscus Junius in dedic. ad Ill. Ordd. Generales præmissâ c... eum libello *Puccij de Christi servatoris efficacitate*, &c. Goudæ in H... excuso pag. 304. (edit. operum Junii in fol. tom. 2.) „de Magistrat... „cio contra prætensam libertatem sic loquitur: Quod si (ut confido ...) „auctoritate vestrâ prospexeritis, ne quid in gravissimis illis (*de spe*... „*gratiâ redemtionis, & non universali*) doctrinę sacræ & salutis no... „tibus deinceps quisquam temere & ἀπίκτως ausit effundere, & D... ... tatem, publicam pacem, existimationemque vestram hoc pacto m... „omnia mihi à vobis putabo data.

Idem in animadversionibus ad Bellarm. lib. 3. de ecclesiâ, qui ... „membris ecclesiæ militantis, cap. 3. §. 10. *Solum remedium est m*... „*in locum suum:* Sunt verba Bellarmini: quibus ita respondet Junius. ... „Draconis Romani lex, sanguine non atramento scripta, ex par... „definiens universè Nos verò, Bellarmine, alios quos dicitis, hæ... „negamus esse; alios non supplicio, sed commiseratione dignos; alio... „quo supplicio; etiam ultimo. Hos supplicio aliquo afficiendos ... notâ ita describit, *qui contumaciter corrumpunt publicum*.

Juellus in apologiâ ecclesiæ Anglic. pag. 90. 91. (edit. gr. lat. Joh. S... 1639.): „Arianos, inquit, Eutychianos, &c. eosque uno verbo o... „qui vel de Deo patre, vel de S. Spiritu, vel de ullâ aliâ parte reli...

Chr...

„ Christianæ impiè senserunt, quia ab euangelio Christi coarguuntur, im-„ pios & perditos pronuntiamus, & usque ad inferorum portas detestamur: „ nec id solum, sed etiam si forte erumpant uspiam, & sese prodant, eos „ legitimis & civilibus suppliciis severè & serio coërcemus.

Ibid. pag. 95. Nam nos quidem omnes illas hęreses, quas illi nos ale„ re & fovere calumniantur, illis interim sedentibus atque aliud agentibus, „ quotidie repellimus & propulsamus.

Anastasius Veluanus præteriri non debet, quod ad Remonstrantium opinionem de gratiâ & libero arbitrio quodammodo propius accedere videatur, atque ideo contra reformationem & ecclesiam Belgicam in staterâ collocandus. Is ergo in libro vernaculo tit. *Odegi laicorum* a. 1554. edito, & a. 1610. Hagæ-comitis recuso *artic. seu tit. de Magistratu* pag. 350. *& tit. de reformatione pag.* 303. *tit. de Magistratus officio pag.* 303. Christiano, inquit, Magistratui duo officia incumbunt, prius est, *pro viribus allaborare, ut idololatria in terris ipsorum impediatur, tollatur, funditus exstirpetur.* Qualis autem & quantus fuerit Anastasius, de quo tantopere Remonstrantes gloriantur, ex ipsius dedicatione libro cit. præmissâ cognoscat, cui hoc tanti est aut Triglandii defensionem honoris & doctrinæ reformatar. ecclesiar. pag. 401. edit. 2. a. 1619. aut 2. contra-Remonstrantiam ministrorum reformatorum in Hollandiâ anno 1617. mense Augusto Ordd. Hollandiæ exhibitam, pag. 36. edit. lat. in 4. consulat.

Denique *ipsum Remonstranticum decretum* pro pace ecclesiarum, nomine Ordd. Hollandiæ anno 1614. editum, & ab Joh. Wttenbogardo μετὰ πολλῆς ... non sine κολακείας aspergine anno 1615. defensum: Ubi prohibent *publicè aut è suggestu, aut alias apud populum* (nota) *proponi, disputationes profundiores, quæ extrema atque absurda, quæ quibusdam imputari ante ..., post se trahunt.* Ibidem tamen libertatem concedere se dicunt, seu permittere ut in *Academiis & verbi divini interpretum conventibus* de iis *colloquia instituantur.*

Reformati tunc temporis aut negabant strenuè doctrinam reformatam ... quæ jactabantur, post se trahere, & probabant sua odiosè atque ambiguè, si non calumniosè, ab adversariis proponi, verbis quibusdam *Calvini, Bezæ, Martyris, Zwinglii, Marlorati, Zanchii, Piscatoris, Parei*, &c. à reliquo contextus corpore avulsis, & nonnunquam mutatis aut additis quibusdam. Libertatem ergo exercitii orthodoxi in interpretandis suis, & ex scripturis confirmandis, atque una adversariorum objectionibus, quæ certatim in vulgus spargebantur, occasione ita ferente, quà voce quà scripto, refutandis & possidentes retinere studebant, & communi consensui omnium ecclesiarum ac scholarum reformatarum tantisper inhærere: donec in *Syrodo*

do Nationali seu generali Belgicâ de novè motis & intrusis quorundam mi-
nistrorum (qui Remonstrantes dicebantur) controversiis legitime [illegible]
retur. Sed frustra ab Ordd. Hollandiæ hæc continuanda libertas [illegible]
petebatur. Aliis sectis & novè exortæ Remonstranticæ quinq [illegible]
illa concedebatur, & pro hâc concessione certatim contendebatur, soli ec-
clesiæ reformatæ, ejusque ministris pro fide sanctis semel datâ decertan-
bus eripienda erat: ut videre est in decreto modo cit. & altero eorun[illegible]
DD. Ordd. a. 1617. Siquis dicat, conscientiæ libertatem [illegible]
ex sententiâ & hypothesibus Remonstrantium responderi posset, f[illegible]
conscientiæ coactionem, & non libertatem; quod tantam nostris [illegible]
blicos sive segreges coetus agentibus exercitii libertatem non concedebant,
quantam ipsi in suâ conscientiâ judicabant sibi ad Deum ritè colendum ne-
cessariam, & concedendam esse. Quid ad hæc responderent?

Commentum illud Remonstranticæ libertatis cuivis phanatismo & hæ-
resi, (nominatim Arianæ, Photinianæ, Socinianæ) concedendæ, a[illegible]
inhibitione, ne scil. tyrannis in conscientias exerceatur, à scriptoribus po-
liticis & Jureconsultis pariter explosum videbit, si quis eos in[illegible]
tur. Nos aliquos saltem ex protestantibus & reformatis h[illegible]c [illegible]
Althusium in politic. cap. 28. §. 56. - 72. *Reinhardum Koning disp.* [illegible]
§. 33. *Keckerm. lib.* 1. *polit. cap.* 32. *can.* 9. 10. *Liebenthalium in col[illegible]
exercit.* 13. §. 26. *& ibid. quæst.* 4. *in fine. Christianum Mathiam lib.* 3 [illegible]
lit. exercit. 6. *p.* 397. *Danæum lib.* 5. *Politices Christianæ pag.* 355. [illegible]
edit. in 8. apud Vignon 1596. Politicam Anonymi tit. *De Statu* [illegible]
seu Civili. anno. 1617. Francofurti apud Emmelium in 4. *lib.* 2 [illegible]
su 21 cum 66. & 67. *Carpzovium lib.* 2. *Jurisprud. Consistor. tit.* 15. [illegible]
246. 247. *Althusium in dicæologiâ lib.* 1. *cap.* 101. celeberrimum *Sc*[illegible]
lib. 2. *de iure naturali & gentium cap.* 1. *&* 2. *Zoucheum in elementis Ju*[illegible]
dentiæ part. 4. *descripti juris ecclesiastici secundum canones & constitutio*[illegible]
glicanas sect. 8. ubi hæretici convicti, sæculari potestati tradendi d[illegible]
Gul. Prynne inter Anglos Politico-Jureconsultus in pecul. tractatu [illegible]
mentum gladii, &c. quem latio donavit *Wolphgangus Mayerus t*[illegible]
sileensis a. 1649. Agmen claudat *Ordo ecclesiasticus* à Remonstran[illegible]
Provinciâ Ultrajectinâ a. 1612. conceptus, & editus, ubi in capp. [illegible]
plinâ cleri & populi (fol. 19. - 25.) inhibitio & coactio aliqua [illegible]
prætensæ libertati opposita. De inhibita eodem ordine ecclesiastico, [illegible]
tate profitendi & docendi omne Dei consilium in scripturis revelatum [illegible]
prędestinatione & providentiâ, supra monuimus.

CA[illegible]

CAP. V.

De libertate extra conventicula aut absque iis, falsam religionem voce, [illegible], factis profitendi, ac defendendi, & oppositam veritatem op- [illegible].

[illegible]lia autem sectæ quædam cœtus & conventus ad communia exer- [illegible] a ſuſque deque habent, aliæ obtentam libertatem conſcientiæ, non vero exercitii, tam latè extendunt, ut quidvis verbis, ſcriptis, [illegible] poteſtatem ſibi ſumendam putent; abs re futurum non vi- [illegible] peculiariter de libertate abſque conventibus ad communia & pu- [illegible] exercitia, diſquiramus. Sit ergo.

[illegible] *Quæst. An libertas conſcientiæ circa ſenſum falſæ religionis vel extraneæ [illegible], vel hæreticæ ſub nomine Chriſtiano, coactioni jam deſcriptæ di- [illegible], civibus, incolis, advenis alicubi conceſſa includat & dicat illimi- [illegible], eandem falſam religionem tum viva voce tum ſcriptis in- [illegible] [illegible]ndi, propagandi; & promiſcuè per domos, in ἀγοραῖς, in [illegible], in navibus, in ſtabulis, in diverſoriis, defendendi; atque una veram [illegible] refutandi, inſectandi; & an ad conceſſionem ejuſmodi illimitatæ li- [illegible], omnes Magiſtratus hic & nunc & ſemper, in conſcientiâ teneantur?*

[illegible] Neg. Rationes ſunt iſtæ 1. *quia* illimitata ejuſmodi libertas, verè ne- [illegible], æquipolleret libertati publici exercitii & conventuum: quin [illegible] alicubi & aliquo reſpectu eandem ſuperaret; & veræ religionis pro- [illegible], [illegible]harum ac politiarum paci ſæpe plus damni daret, quam con- [illegible] & exercitia publica. Quibus ergo rationibus ſupra probatum eſt li- [illegible]m publici exercitii falſis religionibus non concedendam; iiſdem [illegible] huc applicatis etiam probatur, illimitatam ejuſmodi libertatem à [illegible]u non concedendam 2. *quia* Achriſtianæ, & hæreticæ quędam [illegible]religiones, e[illegible]mque defenſiones, & oppoſitę veræ religionis refu- [illegible] inſectationes, ſunt blaſphemæ. Atqui blaſphemiis vomendis, [illegible] ejuſmodi libertas a Magiſtratibus, & quidem certâ lege ac decre- [illegible] concedenda non eſt. Judaicam religionem abſque horrendis in trini- [illegible] Chriſtum θεάνθρωπον blaſphemiis non defendi, & oppoſitæ veræ [illegible] refutationem ab illis non tentari, alibi oſtenſum eſt, *in 2. part. [illegible] tit. de Judaiſmo.* De variis hodiernis pſeudo religionibus Gen- [illegible] quæ directam diaboli invocationem complectuntur, idem dici po- [illegible]. Vide de iis *2. part. ſel. diſp. tit. de Gentiliſmo.* Quid de antiquæ reli- [illegible] Romano-Ethnicæ defenſione, & oppoſitę Chriſtianæ refutatione

& persecutione dicemus? An negabimus eam fuisse, absque blasphemia, quæ symbolum professionis suę statuebat in istis duobus, in sacrificio aut thurificatione Diis suis, & Imperatori tanquam Divo offerendâ, & in blasphemiâ erga Christum enuntiandâ uti colligimus ex *Plinii epist. ad Trajanum*. De blasphemiis hæreticorum, qui nomine Christiano tegi voluerunt, si probare id vellem, magna immo major pars hæresiologiæ Epiphanii, Augustini, Theodoreti, &c. hic describenda esset. Lector modo percurrat in *Augustino de hæresibus capita de Ebionitis, Valentinianis, Marcionitis, Manichæis, Carpocratianis*, &c. De hodiernis anti-Trinitariis (Servetianis, Socinianis Francisco-Davidicis, Arrianis) idem statuendum est. Præterea hic libros *Julii Cæsaris Vanini*, & de tribus impostoribus, de arte nihil credendi, Quod nihil scitur, 3. *quia* multæ infidelium seu Achristianorum & hæreticorum religiones directè pugnant, aut repugnantiam involvunt contra theologiam naturalem de Deo & cultu Dei; aut contra naturalem ac civilem honestatem: e. gr. antiquus & hodiernus cultus dæmonum, de quo *in 1. part sel. disp. tit. de Gentilismo)* Manichaica, Marcionitica, Priscillianistica, Adamitica, Anabaptistico-Monasteriensia; Davidis Georgica, Henric-Nicolaitica, & similia portentâ. 4. *quia* communis consensus & praxis, Christianorum, etiam ipsorum adversariorum talem libertatem repudiat.

De libris prohibitis, deque iisdem publicè combustis, de sermonibus blasphemiam redolentibus per mulctas pecuniarias, exilia aliaque poenarum genera repressis, de factis externis (e. gr. cultus dæmonum, ... Gentilium aut Papalium superstitionum ac ceremoniarum ... in oculos incurrentibus, lege & facto impeditis impediendis, ... tes, nationes, regiones, civitates testari poterunt: quæ ... conscientiæ civibus & incolis suis sive ex pacto sive ex ... hactenus servatam, hoc facto suo minimè violari credunt. ... nostrum, Exempla pænè infinita non conquirimus: sufficit ... aliqua Belgica intendisse: ubi à Libertinis & Antitrinitariis ... toribus tantopere pro prætensâ libertate certatur.

Anno 1598. Ill. Ordd. Generales interceptos Socini libros publicè combusserunt, & possessores eorum *Ostorodum* & *Vaudovium* è Belgio ...runt.

Anno 1610. Deputati Ill. Ordd. Hollandię ad classes Hollandiæ ... curatorem theologicam Leidensem scripserunt, ne quis de controversiis ... *Arminium* ejusque sectatores tunc motis quidquam publ... ... dem prohibitio facta, simulac *Johannes Wttenbogardus*, ... *Corvinus*, aliique scripta sua contra reformatos edidissent. Qu...

[illegible] hæc prohibitio tunc facta, odorari facile poterant, quotquot polypragmon laborabant.

Anno 1614. per deputatos Ill. Ordd. Hollandiæ condemnata & prohibita sunt scripta apologetica Sibrandi Luberti & Joh. Bogermanni, contra [illegible] Hugonis Grotii, pro suâ, immo omnium ecclesiarum reformatarum, [illegible] doctrinâ, contra nova novorum Vorstianorum & Remonstrantium, monstra.

Anno 1617. iidem deputati Ill. Ordd. Hollandiæ Remonstrantium causæ faventes (quippe ductu Advocati Joh. Oldenbarneveldii, & Hugonis Grotii tunc utentes fruentes) Adolphi Venatoris concionatoris plus quam [illegible] antici Alckmariani librum tit. *Theologiæ veræ & meræ*, &c. con[illegible], & autorem in insulam Gravesandam deportârunt.

[illegible] Deputati paulo ante *Hadriani Smoutii* orthodoxiæ & primigeniæ [illegible]is tenacissimi librum, quo probare intendebat controversias Remonstranticas tangere fundamentum, non tantum prohibuerunt, sed in[illegible] autorem in insulam Gravesandam deportatum, ibidem integro fermè anno [illegible], quamvis cum febribus gravissimis con[illegible]antem.

[illegible] Deputati circa id tempus Nachtegallum quendam A[illegible]kma[illegible] eructatum Hagæ comitis blasphemum de tribus impostoribus [illegible], to[illegible] à Provinciâ pepulerunt.

Anno 1618. Ill. DD. Ordd. Generales librum vernaculum tit. *Statera* [illegible] *Legati Britannici Carletoni*, proscripserunt, & autoris indicium, præmio [illegible] exiguo proposito, studiosè captârunt.

Anno 1651 [illegible] Belgii fœderati Ordines in panegyri Hagiensi, contra [illegible] & sectarum [illegible]bitionem decreverunt.

Anno 1653. Ill. Ordd. Hollandiæ edicto publico, non tantum conven[illegible] & exercitia Socinianorum (quæ tunc nulla, aut saltem non ita nota [illegible]), sed etiam, & imprimis libros & scripta eorum prohibuerunt.

Anno 1659 inclytus hujus nostræ urbis Senatus, itidem Socinianorum [illegible] prohibuit.

Anno 165[illegible]. 26. Novembr. Ill. curia Hollandica librum anonymi (cui [illegible]*ia*, sive exercitatio, &c.) prohibuit.

[illegible] omnia ita gesta, contra dicta, scripta, consulta, acta, extra conven[illegible] & publica religionis exercitia ostendunt, quomodo salvâ conscientiæ [illegible], externi hominis dicta, scripta, facta impediri possint.

III. *Quæst. An quibuscunque infidelibus aut sectariis, sive ex pacto, sive ex* [illegible] *decreto, sive ex consuetâ tolerantiâ & conniventiâ, conscientiæ libertate* [illegible] *& exercitii libertate fruentibus in contentione contra veram religionem & ecclesiam, quasvis calumnias reales vivâ voce aut scripto intorquen-*

di licentia à pio Magistratu concedenda sit : & an qualiscunque [illegible] *adhibita, conscientiæ tyrannica coactio & promissæ aut concessæ libertatis* [illegible] *tio dicenda sit ?* Resp. Neg. Et hoc satis in Belgio nostro ostendi[illegible] Arnhemii mense Februar. 1617. à supremâ Curiâ Ducatus G[illegible], [illegible] bella quædam Remonstrantica, symbolizationem doctrinæ [illegible] Manichaicâ, Turcicâ, &c. delineans, publicè combusta [illegible]. Vid[illegible] scripta adversa super hoc Illustris Curiæ Geldricæ facto, lingua n[illegible] edita : à parte Remonstrantium tit. **Tedigh Ondersoeck**, &c. ei[illegible] opposita refutatio tit. **Antwoort op seecker Laster-schrift**, &c. 1617.

Idem proculdubio (si mens non læva fuisset) evenisset similibus [illegible] lumniosis tabellis, Ultrajecti anno 1617. ab Anonymo, & Ble[illegible] gro Roterodamensi ab *Henrico Slatio* postea p[illegible], & Goe[illegible] Adriano Romano istius oppiduli concionatore, editis & publicè c[illegible] vocatione affixis. Quem postremum memini anno 1618. in [illegible] *fensi* non tantum ab omnibus orthodoxis, sed & à Remon[illegible] partem synodi facientibus, ob imprudens & petulans hoc au[illegible] censurâ notatum, & a ministerio suspensum fuisse. Distingu[illegible] sententiæ propriæ explicationem ac defensionem, & inter [illegible] obtrectationes, sc[illegible] convitia, atroces calumnias, aut inter m[illegible] mentorum, [illegible]orum, crassissimorum mendaciorum, contra [illegible] ctorum lucem emissorum.

III. *Quæst. An personalium calumniarum, con*[illegible]*rum, cr*[illegible] *contra orthodoxos veritatis hyperaspistas licentia, à Magistrat*[illegible] *absque cæco partium* [illegible]*o,* [illegible] *libertatis conscientiæ, aut* [illegible] *bertatis exercitii* [illegible] Resp. A[illegible] U[illegible] enim quosvis subditos [illegible] tra injust[illegible] infamationes [illegible] injuriis tueri tenent[illegible], & pro[illegible] nocentiam ac famam eorum vindicare secundum poli[illegible] a[illegible] sultorum placita Juri Divino & naturali convenientia; [illegible] conscientiarum [illegible] ne[illegible] non minus, si n[illegible] n[illegible]s, [illegible] veræ re[illegible] co[illegible] s a[illegible] renda injuria vindicare tenentur. [illegible] is inter [illegible] cunque à Magistratu conscientiæ l[illegible]tas, imo & [illegible] ercitii in conventiculis seu c[illegible] n[illegible] tamen [illegible] mysteria fidei blasphemandi, & [illegible]s veritatis [illegible] d[illegible]andi auda[illegible], [illegible]. Nulla enim libertas [illegible] [illegible] ex[illegible] sive v[illegible] homines [illegible] proximum [illegible], [illegible] nulla licentiam tribuit injuriis sive verbalibus sive realibus eu[illegible] Pontificii [illegible]malem & maledi[illegible] hujusmodi libertatem [illegible]

[illegible]

[illegible] Sed quid illi respondendum sit, statim [illegible] hac indicavimus [illegible] *[illegible] Romana [illegible]*, &c. pag. 86. In Rhætia [illegible] [illegible] 1595. cum Tyrani Parochus Pontificius nomine [illegible] [illegible]m pro concione impietatis & blasphemiæ accusasset, [illegible] [illegible] ex [illegible]s Institutionibus publicè prælectis: pastores reformati [illegible] plus ac prudentibus quibusdam politicis communicatâ, ut huic [illegible] licentiç occurrerent, dictum Parochum ad comitia Curiensia [illegible] citarunt: „ quo legati trium fœderum pro suâ prudentiâ & [illegible]tate prospicerent, ut pax & tranquillitas publica servetur, edicta [illegible] observentur, & hujusmodi calumniæ reprimantur. Rationes, cur ne[illegible] [illegible] a reformatis dicto parocho hoc nomine dicam scribi, & effrę[illegible] [illegible] calumniandi licentiam sisti, referuntur in libro tit. *disputationis Tyran[illegible] inter Pontificios & ministros verbi Dei in Rhætia anno* 1595. 1596. [illegible] *partes* IV. autoribus Cæsare Gassoro, Octaviano Mey, &c. Basil. typis Conr. Waldkirchii 1602. in 4. part. 2. cap. 1. - 12. ubi tota actionis & [illegible] historia describitur; specialiter autem cap. 2 - 5 occasiones & [illegible] [illegible]jus actionis in *Cabassum* à ministris reformati institutæ. Et me[illegible] laudanda est prudentia ac justitia Dominorum trium fœderum Rhætiæ, qui [illegible] de dictâ Parochi calumniâ cognitionem Nicolao à Marcâ [illegible] Tyranensi mandabant, literis hunc in modum scriptis (pag. 70. [illegible].)

„ *Salus quamplurima unâ cum nostri oblatione sit tibi nobili*
„ *Magnifico atque fideli Officiali nostro.*

„ [illegible]quam ad instantiam honorandorum & Christianorum Domino[illegible] [illegible]que synodi Euangelicæ religionis nostrarum regionum, hono[illegible] Presbyter Simon Cabassus Curatus ecclesiæ Catholicę Tyra[illegible] [illegible] cujusdam sermonis ignominiosi & calumniosi (ut nobis re[illegible]est) per eum prolati contra Euangelium profitentes, coràm nobis [illegible] compareret in Pittachio nuperrimè Curiæ habito citatus, ipse tamen [illegible] comparuerit, adeo his nostris præcipuè tibi in mandatis damus, qua[illegible] pro debito officii tui debitas velis assumere informationes & se[illegible]cundum ordinem contra dictum Presbyterum Simonem Cabassum pro[illegible] [illegible] ubi reus repertus fuerit) juxta demerita punire. Ubi ta[illegible] [illegible] mandatum exequutioni non mandaveris (quod tamen [illegible] non dubitamus) [illegible] nos ipsos coactos fore in dicta causa [illegible], & dicta calumniosa verba irremissibiliter juxta decretorum [illegible] vindicare, iisque te nosque Dei committimus tute[illegible]. Datæ & [illegible] Civitatis Curiæ dilectorum confœderatorum no„strorum sigillo omnium nostrûm nomine munitæ, die 24. Julii 1595.

 Et

Et hęc quidem justè & opportunè tali in casu, non sine synodi ecclesia[illegible] rum reformatarum in Rhætia consilio & decreto, à nostris illis [illegible] mus. Quamvis autem personalis hæc calumnia de Calvini Ar[illegible], etiam religionem & ecclesiam reformatam, quę per Calvini latu[illegible] tur, & istic & ubique tangeret; atque adeo merito à ministro Tyr[illegible] & vicinis fratribus ad animum revocata sit: negari tamen non pote[illegible], [illegible] piis, præsertim ministris, aliquo in casu, contra purè personales & [illegible] lares calumnias, ministri reformati existimationem depeculantes, aut [illegible] per honestatem civilem ipsi detrahentes, ad judicum sęcularium patroci[illegible] confugere liceat. Calumniatores nonnunquam nec finem, nec m[illegible] faciunt mendaciis & calumniis personalibus, innocentes q[illegible] voce [illegible] scripto theatrizandi: quo fit, ut non tantum multi ex veræ religio[illegible] sortibus, scandalizentur; sed & jurati religionis hostes infamia illa, [illegible] buccinantur, flagitia avidè arrepta, in faciem nostris impingant, & [illegible] rium universum, una cum communi veritatis aut pietatis causâ pr[illegible] illis gravatâ, contemtui habeant. Quid hic faciet pius minister, q[illegible] quis ecclesiæ antecessor, quid presbyterium, quid cœtus quicunq[illegible] clesiasticus, ita gravatus? Si semper taceant, silentium & a[illegible], & malevoli aliqui, & falsi fratres plerique, si non omnes, quin [illegible] lumniator interpretabitur culpam manifestariam & conscient[illegible]m [illegible] τακριτον. Sin spongiam, aut apologiam, quam immo si omnibus [illegible] naciter per complures annos inhibitis, vel semel simplicem qu[illegible] tionem & quidem publicè provocatus, opponat: ilico φιλονεικια, [illegible] batam pacem, aut odium theologicum, aut vindictę studium, & [illegible] bus, & scriptis, & intentatis censuris ecclesiasticis, & invocatis in [illegible] patientis, Magistratus supremi ac subalterni coërcitionibus, tibi ex[illegible] audias. Nolim alicui autor esse, ut semper, ne quidem ut sæpe, ad[illegible] personalium mendaciorum ac calumniarum nimbos se moveat; multò [illegible] nus ut imaginario honoris punctulo, aut verbuli volantis punctioni, sev[illegible] ram paret vindictam & mandata nepotibus arma (quod vulgò facere [illegible] lent Catones, alienæ famæ tam prodigi): sed tamen dictare non a[illegible], nullo in casu, & suæ, & suorum, & ministerii, alteriusve muneris hon[illegible] publicę ædificationi quenquam, quâcunque honesta ratione co[illegible] præsertim; patienter, forte & ἀσμιτως, spectantibus illis, qui ca[illegible] rum & diffamationum licentiam sufflaminare deberent.

Concludo dicto Augustini, serm. 52. ad fratres in eremo, ([illegible] 1396. edit. Basil. Frobenianæ anno 1556.) „ Propter [illegible]s, inqu[illegible] „ scientia nostra sufficit nobis: propter vos fama nostra non p[illegible], sed „ pollere debet in vobis. Tenete quod dixi, atque distinguite. D[illegible]

[illegible] conſcientia & fama. Conſcientia neceſſaria eſt tibi: fama proximo tuo. *Qui fidens conſcientiæ ſuæ, negliget famam ſuam, crudelis eſt: maximè in loco iſto poſitus*, de quo dicit Apoſtolus ſcribens ad diſcipulum ſuum (*Tit.2.*) circa omnes teipſum bonorum operum præbe exemplum.

CAP. VI.

De quæſtione, *An Magiſtratus tantum propter particulares rationes politicas, non vero propter generales rationes theologicas, exercitia & propagationem falſarum religionum, ſive infidelium ſive hæreticarum, impedire poſſit aut debeat. Et an in Belgio Fœderato, tantum propter rationes politicas hactenus impedita ſint.*

Gemina quæſtio hic formari poteſt, Una thetica, altera hypothetica ſeu hiſtorica. *Prior*, eſt, *An tantum ob rationes particulares, ſtatum hujus aut illius politiæ concernentes ejuſmodi impedimenta & tanquam in foro conſcientiæ licita probari; aut ſaltem excuſari poſſint: contra vero, an mutato rerum ſtatu, & particularibus illis rationibus ceßantibus, libertatem, qualem ſectaru judicio conſcientiæ ſuæ, ſibi neceßariam poſtulant, concedendam eſſe.* Affirmantem innuit *Anonymus* Libertinus, *in examine edicti Groningani* contra ſectas 7. Sept. 1601. publicati: cum ait, fol. F iij: *obſervandum* [illegible] *Ordd. edicto & praxi ſuâ* (prohibitione ſcil. & perturbatione conventiculorum) exercitia Papiſtica *non impedire intuitu religionis ipſorum, ſed [illegible] quorundam periculorum, quæ per conventicula illa prævident oritura.* Quę exceptio in *Apologiâ edicti Groningani* juſſu inclyti Senatus ibid. anno 1602. editâ pag. 49. ſolidè refutatur. Verba quædam mox infra excerpemus. Rationes pro parte negante ſint iſtæ generales, quę paſſim apud [illegible] capp. præcedentibus cit. occurrunt. §. 1.

I. *Argum.* Quiſque fidelis pro poteſtate & potentiâ ſuâ honorem divini nominis promovere tenetur, juxta petitiones orationis dominicę, *ſanctificetur nomen tuum, veniat regnum*, &c. Ergo & Magiſtratus pro poteſtate & potentiâ ſuâ tenetur promovere, &c. Atqui honor divini nominis non [illegible] Magiſtratu, niſi ea, quibus Deus irritatur, ejuſque nomen [illegible] affic[i]tur (e. gr. blaſphemias, atheiſmos, opiniones profanas & [illegible], idololatriam, dæmonolatriam, magiam, divinationem, & [illegible] clamantia peccata) removeat & impediat. Vide queſo & exempla [illegible] 17. v. 11. 19. *Ezech.* 36. v. 22. 23. & 16. v. 15.-43. [illegible] 2. v. 13. 14. *Exod.* 20. v. 5. 2 *Paral.* 15. v. 17.

II. *Argum.* Cuique fideli commendavit Deus curam ſalutis proximi ſui:

sui: *Jacob.* 5. v. 20. *Heb.* 3. Ergo & Magistratui suorum [illegible] 1 *Timoth.*2. v. 2. Jam vero, fidelis cura ac promotio salutis & [illegible] salutis (scil. fidei, & pietatis) subditorum esse nequit, sine remotione impedimentorum. *Sicuti virtus est vitium fugere & sapientia prima [illegible] caruisse*; & causa procreans ac conservans effectum non dat, nisi amoveatur causa corrumpens: sic salus subditorum ritè non promovetur, nisi opposita salutis, quantum fieri potest, removeantur.

III. *Argum.* Magistratus est ecclesiæ nutritius, patronus, defensor, & utriusque tabulæ custos: uti apud omnes hoc in confesso est. Atqui ut genuinus nutritius, patronus, defensor, custos ex conscientiâ muneris, omnia mala & malos ab alumno suo aut cliente, aut deposito, aut à re quâcunque sibi creditâ, arcere tenetur: sic Magistratus blasphemias, Epicureismos, hæreses, omnemque antiqui serpentis ἔχθραν Christo, ecclesiæ, fidei, pietati adversantem pro potestate & potentiâ suâ amoliri tenetur.

IV. *Argum.* Ducitur ab analogiâ virtutum homileticarum; quas Magistratus in subditis suis cum promovet; necessariò contraria vitia exstirpat aut licentiam eorum coërcet. Atqui in virtute religionis seu pietatis promovenda, non minus laborandum pio Magistratui, quam in virtute justitiæ; nec minus in virtutibus theologicis (fide, spe, caritate), quam in moralibus. Neque enim decet eum agere instar Homerici Jovis, qui nudus spectator pugnæ ad Trojam, ad convivium Æthiopum proficiscebatur: aut [illegible] Gallionis (*Actor.* 18.) cui, Paulo ad tribunal suum adducto, & Sosthene ante idem tribunal à Judæis cæso, *nihil quidquam eorum curæ erat*, v. 17. qui que à tribunali eos abigebat v. 16. dicens: *Si quid injusti factum esset aut facinus malum, ô Judæi, quatenus ferret ratio, vos sufferrem. Sin vero quæstio est de sermone, & nominibus, & lege vestrate, ipsi videritis: judex enim istarum rerum ego esse nolo*, v. 15.

Observet lector contra calcas cavillationes, me in coërcitione vitiorum religioni ac pietati, & virtutibus moralibus oppositorum, solummodo analogiam, aut generis convenientiam inferre; non autem speciei aut formæ identitatem. Et his quatuor argumentis sufficienter conclusum puto, Pios Magistratus rationibus theologicis, non tantum considerationibus politicis, in foro poli, & jure divino in conscientiâ obligari ad idololatriæ, blasphemiæ, damnati cultus, phanatismi, hæresios, &c. impeditionem: si modo potestas & potentia ei adsit, & absque status Reipublicæ subversione, aut gravissimæ concussionis periculo id fieri queat.

§. 2. *Posterior* quæstio hypothetica, & propriè historica, est ista: *An [illegible] fœderato tantum ob rationes politicas, aliquo in casu necessitatis, [illegible] aliisve sectis exercitia prohibita sint, alioquin non prohibenda. Resp.* [illegible] dem

[illegible] dictat Anonymus Libertinus, censor & opp[illegible]gnator edicti nobiliss. & [illegible]ss. Senatus Groningani 1601. : ut probet Senatum illum contra [illegible]m & u[illegible]ionem Provinciarum Belgicarum (pro quibus tam diu pu[illegible] erat) tale edictum promulgasse. Cui Senatus in *Apologia* suâ, no[illegible] & mandato suo, contra dictum Libertinum anno 1602. conscriptâ [illegible] editâ pag. 49. sic respondet. In annotationibus Albadæ ad acta pa[illegible]is Coloniensis (p. 23. 33. 34. &c. edit. Latinę): cum dicit arti[illegible] illum Coloniensem (pro libertate & pace religionis) formatum [illegible] ad constitutionem Caroli V. in Imperio a. 1555. Passavii formatam, [illegible] edictum in Galliâ a. 1576. publicatum, &c. In quibus certè nec „[illegible]um, nec aliarum sectarum mentio facta est, sed doctrinę re-„[illegible].

[illegible] *post*: „Sed fabulator (vernaculè Fabel-Hans) noster hic exci-„[illegible], & edicta DD. Ordinum, non tangere Anabaptistas, aut alias se-„[illegible] in Belgio, sed solos Jesuitas; non quidem respectu religionis ipsorum, „[illegible] solummodo prohiberent; sed tantum, quod in suis conventi-„[illegible] exercitii eorum religionis, subdolis suis rhetoricationibus „[illegible] & latrocinia in hisce regionibus concitare studeant. Attendite „[illegible] egregium interpretem DD. Ordinibus hic sociennus præstet, & „[illegible] Dominationes eorum ab ipso honorentur. An tantum pro-„[illegible]ternam politicam pacem, & nullo modo propter gloriam Dei, & „[illegible] suorum salutem hæc agerent dominationes eorum? An tan-„quam C[illegible]ani Magistratus Jesuitarum missam solummodo prohibe-„[illegible] proditiones aliquas in politiâ machinarentur, & non potius, „quod Deus & Servator noster Jesus Christus in summo gradu per eam „[illegible]r, & homines seducantur? Et dato dominationes eorum „[illegible]s ad talia edicta contra Jesuitas impulsos: cur quæso Ana-„[illegible]baptistæ, David-Joristæ, aliæque sectę hinc excluderentur? An nimium „[illegible]ent ad antiquum spiritum suum Monasteriensem, & Batenbur-„[illegible]es ac dolos induendos, ad omnes Magistratus exstirpandos, inde „[illegible] sibi regnum capessendum? An ignoratur, David Joristas hâc „[illegible] scribere, Babylonicę suæ captivitatis esse mensem, &c. ita ut „[illegible]m duorum mensium suorum se exsurrecturos & novam Hie-„[illegible]m suam ædificaturos, &c. sperent? Unde videre est, quam aptè hic „[illegible] nomen Illustr. DD. Ordinum, imprimis acta pacificationis Co-„[illegible] pro suâ opinione adducat.

[illegible] & 51 excipit *Apologia, contra Albadam* (de quo nos supra) [illegible] *annotationes ad acta pacificationis Coloniensis*; verbis *edicti Gal-* [illegible] *1570. artic. 4.* & *constitutionis Passaviensis* anno 1555. exhibitis,

 ad

ad oculum demonstrans in Imperio Germanico, & Regno Gallicano soli reformatę religioni libertatem petitam, concessam & pactis firmatam, omnibus aliis sectis præteritis, immo in *Conventione Passaviensi* exsertè exclusis. Addimus antea Augustæ a. 1530. 23. Septembr. solis Augustanæ confessionis sociis à Carolo V. libertatem concessam, hâc conditione, ut *simul cum Imperii electoribus, Principibus, Ordinibus deliberent, quomodo coercendi & puniendi sint Anabaptistæ, & qui de cœnâ Domini secus, quam ecclesia, docent.* Etiam in hodiernum diem pax religionis in Imperio hactenus servata, & solenni inauguratione Imperatorum, ac pace Monasteriensi anno 1648. testata, nullius religionis præterquam Pontificiæ & Protestanticę cum reformatâ libertatem agnoscit. Et hinc in nundinis & catalogis Francofurtensibus nulli libri theologici, pręter dictarum religionum, venales comparent.

Et hactenus dictatum Libertinici fabulator satis superque ab *Academia Groninganâ* refutatum arbitramur. Sed quia theologo alicui in libello *Theologi paradoxi* a. 1649. Groningę editô in 8. pag. 167. de prohibitione in Belgio fœderato parum feliciter ἐπεῤῥίφθη, similem fere crisin procudere, illum in transitu hic eadem corrigenda videtur. „ Hoc addo, *ait*, quod cum in Bel„ gio fœderato Proceres censuerunt libertatem exercitii suorum sacrorum „ non esse concedendam v. gr. Remonstrantibus aut Pontificiis, id non fa„ ctum est argumento merè theologico, quod errent illi aut peccent in „ sacris, & quod Deus nolit permitti falsæ religionis exercitium; alias idem „ militaret non solum contra Judæos Amsterodamenses, & sectarios Anglos „ Roterodamenses, sed etiam passim contra Anabaptistas, &c sed rationi„ bus merè politicis, quod ex illorum sacrorum, maximè Pontificiorum, „ publico exercitio, præsens periculum Reipublicæ, à seditionibus popula„ ribus & variis conspirationibus inde nasciturus; quoniam isti homines sem„ per se premi putant, nisi alios opprimendi potestatem fuerint consecuti. Ita „ demum & similibus argumentis de eo quod expedit ita agitur, ut de eo „ quod aliàs licet non dubitetur.

In his verbis lector quisquis extra experientiæ, historiæ, & facti lucem, ex solo suo ingenio ἐμπειρικῶς conjectare nolit, facile mecum animadvertet, assertionem illam de nòn concessâ aut concedendâ v. gr. Papisticis Remonstrantibus exercitii libertate ob *rationes merè politicas*, & non ob *argumentum merè theologicum*, esse meram ἀπειρολογίαν.

Quod sic ostendo:

I. *Quia* decreta & edicta Procerum, allegant rationes theologicas, ab erroribus Papistarum aliarumque sectarum desumtas. Sic edictum Groninganum a. 1661. allegat *verbi divini corruptionem* (vernaculè Verfalschinge

aliorum sanctorum sacramentorum, hominum multorum scandalizationem & seductionem. Quibus addit, *ἀταξίας & abusus in conjugio & extra conjugium, &* *quosque alios contra institutum & usitatam hic Christianam politiam ecclesiasticam.* Edicta Ill. DD. Ordd. General. 27. Martii a. 1612. & 26. Februarii anno 1622. & 20. Augusti a. 1641. præter rationes particulares defensionem Reipublicæ contra hostem concernentes, allegant & istam: quod inter subditos suos spargant, iisque inculcent *varias & in verbo Dei prohibitas superstitiones :* anno 1612. quod *falsâ suâ doctrina* subditos *ad idololatriam*, & ad aversionem à legitimis suis Magistratibus abducere conentur, &c. & *liberos ab obedientiâ parentum, & uxores ab officio maritis debito.* Anno 1622. 1641. 1649. Ill. Ordines Zelandici in celebri *pacificatione* ... *ensi* anno 1651. *refrenanda* monent *superstitionum Romanarum exercitia :* (vide historiam *Aitzema tit.* Hetselve Decum *pag.* 192.) Ill. DD. Ordines Generales anno 1644. Legatis Gallicis libertatem aliquam exercitii Romanæ Ecclesiæ petentibus, respondebant, talem postulatam libertatem *reformatæ religionis incolumitati*, maximis & ordini statui, *paci ac tranquillitati reformatæ ecclesiæ*, *repugnare*, &c. Ill. DD. Ordd. Zelandiæ in edictis 1629. & 1636. rationes has allegant, quod Papistæ auderent *omnis generis superstitiones, & exercitia idololatrica* exercere; & quod subintrantes sacerdotes, monachi, aliique clerici, etiam Jesuitæ, *alios Papistas confirmarent in ipsorum erroribus & superstitionibus*, *aliosque bonos subditos in animis ipsorum inquietarent*, &c. Quod sermones sererent ... rent statui Reipublicæ, &c. *ut & veræ religioni atque Ecclesiæ reformatæ periculosos :* per quos non *tantum homines scandalizantur*, sed & *Reipublicæ politia tum religionis* haut obscurè turbari posset.

Ibid. Omnes ab omnibus muneribus & functionibus excludunt, qui promotionem aut gradum Academicum sumserint sub juramento, de defendendis *Romanis erroribus & superstitionibus. Ibid.* prohibent, *veræ reformatæ religionis obtrectationem & traductionem.*

Ill. DD. Ordd. provinciæ Ultrajectinæ, quamvis per subreptionem quondam ad claudicationem in partes Remonstrantium tunc imprudenter propenderent, in *Ordine Ecclesiastico* anno 1612. præscripto *artic.* 1. & 2. protestantur, se tanquam juramento obstrictos esse solius ex solo Dei verbo reformatæ ac reformandæ religionis susceptionem atque observationem. Ibidem Deo gratias agunt, quod Provinciam Ultrajectinam tam gratiose liberaverit ab humanis traditionibus, idololatriâ, superstitionibus & abusibus, &c.

Ill. DD. Ordines Hollandiæ eorumque Deputati, in edictis suis contra conventicula Papistica, & contra reiteratam baptismum & matrimonialem

confirmationem eorum, qui in ecclesiis reformatis baptizati & con[illegible] sunt 1. Julii 1594. & 4. April. 1596. & in particularibus seu topic[illegible] varias Papatus superstitiones decretis atque actionibus per suos i[illegible] libus & Borealibus partibus Deputatos, ut & Curiam Provincialem, ba[illegible] satrapas, Magistratus topicos, satis superque ostenderunt, non tantum co[illegible] sideratione politicâ ac particulari, sed etiam & vel imprimis theologi[illegible] tionibus, seu intuitu orthodoxæ religionis ac pietatis, oppositor[illegible] rorum, idololatriæ, superstitionum commotos fuisse.

II. *Quia*, innumeræ Synodorum, Classium, Synedriorum, & M[illegible] strorum deliberationes, remonstrantiæ, petitiones, Magistratibus s[illegible] rioribus & subalternis factæ (quarum aliquæ historiis, aut actis ec[illegible] siasticis insertæ, aut seorsim typis descriptæ exstant) rationibus theol[illegible] suffultæ sunt. Jam vero cum Magistratus petitionibus ejusmodi, [illegible] tantum verbis ac promissis, sed & ipso facto annuit; liquet eum ratio[illegible] theologicis locum dedisse, iisdemque motum, ut Papatus exercitia [illegible]i-beret. Et sane ejusmodi inhibitionis exempla in hâc aliisque Provin[illegible], Geldriâ, Zelandiâ, Transisulaniâ, Frisiâ, Groningo-Omlandi[illegible], [illegible] obstante magnâ quorundam conniventiâ, passim conspiciuntur.

III. *Quia* religio reformata pro unicâ verâ religione à Magistra[illegible] gicis habetur; & sub istâ qualitate, omnibus viribus fœderatoru[illegible] ditur, ac in renovatâ, resumtâ, ac confirmatâ unione Hage-Co[illegible] 1651. defendenda statuitur. Eadem adamantinum unionis nostræ [illegible] lum, & columna ac firmamentum; immo & fundamentum [illegible] decretis, manifestis, epistolis indictionis publicarum supplication[illegible] charistiæ ab Ill. DD. Ordinibus prædicatur: uti in actis ac protoc[illegible] liticis, & aliquam partem in ecclesiasticis, aliquam etiam partem [illegible] libus, Mercuriis, novellis, legi potest. Nummi honorarii post [illegible] *Dordracenam anno 1619.* exteris theologis donati aurei, Belgicis ar[illegible] inscriptio, *Assertâ religion. erunt ut mons Zion*, memoria n[illegible]quam [illegible] Quid? quod à religione reformatâ alieni ad Magistratus & muner[illegible] blicorum dignitatem non admittuntur: plerisque in locis ne q[illegible] nari possunt, nisi eam externè professi, & in communione ec[illegible] viventes: insuper præfecti militares jam inde ab a. 1651. in e[illegible] sionem jurare tenentur. Adde quod in civitatibus vi armoru[illegible] in po[illegible] redactis, aut aliâ quavis ratione ipsis cedentes, adhæc in colonias, [illegible] stella, naves, in classes, in nationes Indiæ Orientalis & Occid[illegible] formatam religionem hactenus introduxerunt, & etiamnum ub[illegible] potestas & potentia adest, introducunt. Quæ omnia non sine in[illegible] surditate & simulatione fierent; nisi intuitu veræ illius religionis & e[illegible]

incolumitatis, conservationis, propagationis, hostiles, machinationes, & oppugnationes, quantum fieri potest, averterent at disturbarent. Si aliquem veritatis & ecclesiæ (*2 Thessal. 2. v. 10. Ps. 16. v. 3.*) amorem habent, non possunt non odisse & quidem perfecto odio (*Ps. 139. v. 19. - 23.*) idololatriam, hæreses, superstitiones: si subditorum suorum salutem, fidem, pacem, pietatem diligunt, quærunt, promovent, & pro eâ certant (*Jud. v. 3.*) neque fieri non potest, ut regnum Diaboli crescere & Christi decrescere; hostiles Christi triumphare, amicos Christi lugere, seduci, in partes scindi; atque ita Dei nomen blasphemari, Babylonem superbè ædificari, & Hierosolymam solo æquari æquis oculis aspiciesent. Pii Magistratus speculum illud a Regio psalte *Psalmis*, 48. 51. 87. 122. 132. 138. positum intueantur atque unà memores sint tam solenniter resumtæ, explicatæ, firmatæ Hagæ-Comitis anno 1651. confœderationis: ubi defensio religionis reformatæ cum inhibitione Papisticæ conjungitur.

IV. *Quia*, pace Monasteriensi confectâ ex agro Bredano, Bergensi ad Zomam, Cuyckensi, Sylvæ-ducensi Papatus ejectus est: non ob præsentaneum seditionis, aut cum hoste conspirationis periculum (quod ab agris illis potestati ac ditioni Illustr. DD. Ordd., & tempore belli hostium tributo atque exactioni bellicæ subjectis, haut facile hoc stabilitæ pacis tempore exspectari potest; nec ob alias considerationes politicas, quæ alioquin in contrarium non defuissent: sed ob theologicas, à gloriâ Dei, à salute subditorum, eorundem ex captivitate Babylonicâ liberatione, ab idololatriæ & hæreseos eversione, à religionis & ecclesiæ reformatę propagatione, petitas. Loquuntur *Acta Pacificationis Monasteriensis in Historiâ L. Aitzema*. Nos de nonnullis Proceribus affirmare possumus, non ob merè politicas, sed multò magis ob theologicas, singulari curâ hoc egisse ne Papatus (quod impensè contendebat pars adversa) in templis illic ultra possideret, sed introducendæ reformationi cederet. Quantum in præclarum hoc opus invigilârint Proceres Zelandiæ, constat ex decreto typis edito: ubi rationes theologicæ comparent.

Quod ad Ill. hujus Provinciæ Ordines, cum indicium faciente uno ex Proceribus rerum quæ Monasterii agebantur, apprimè gnaro, innotuisset ministris Ultrajectinis, in tractatione pacis huc usque perductâ, nondum satis cautum esse tamdiu exspectatæ agri Sylvæ-ducensis reformationi: consilium capiebant Ill. Ordd. dominos suos clementissimos, tunc commodum convocatos, de hoc coram & exhibitò libello supplice monendi. Quod, Deo benedicente, tam feliciter succedebat, ut non tantum delegatos ex ministris verba facientes audirent, & libellum eorum supplicem lectum gratiosè probarent, sed & ilico per literas Nobil. & amplliss. suis in

 colle-

collegio Ill. DD. Ordd. Generalium deputatis accuratam ad [illegible] anti momenti negotium, attentionem commendarent: quo factum, ut [illegible] delegatis, magno molimine & astu pro Papatus continuan[illegible] possessione laborantibus, nihil ab hâc parte concederetur. Libell[illegible]s supp[illegible] volentibus Rever. collegis à me conceptus, & ab ipsis lectus, relectus, [illegible] tus, post exhibitionem ab aliquo typographo typis descriptus cum [illegible], paulo post, improbis convitiis & cavillationibus ab aliquo Libertinici generis, (ut videtur) tenebrione, flagellatus fuit. Ne quis autem forte incidens in tenebrionis illius libellum, suspicaretur aliquid absurdi [illegible] peregrini à nobis tunc actum fuisse, exemplum dicti libelli in latinum traducti cap. proximè sequenti opportunè exhibebitur. Quod autem ob [illegible]tiones theologicas, à supremis Belgii Potestatibus in agris modo dictis contra Paparum cœptum est post conclusam pacem Monasteriensem, [illegible] etiam anno 1610. post inchoatas inducias, contra eundem factum [illegible] seu territoriis Bommeliano, Neomagensi, Heusdano, Macropedico, (vernaculè de Lange-straet) & vicinis Zuythollandiæ partibus: ubi propter [illegible] lica incommoda, & forte alias ob rationes mihi non ita notas paro[illegible] sacerdotibus Pontificiis in publicis templis, usque ad illud tempus [illegible], nulli concionatores reformati, introducti erant.

V. *Quia* extra conventicula omnes superstitiones Papales in n[illegible]p[illegible], funeribus, in feriis, in foro, in compitis, in civitatibus, in agris, in civicis c[illegible] giis inhibitæ sunt & omnes reliquiæ rituum, instrumentorum, signoru[illegible], imaginum, tabularum, benedictionum, processionum, supplicationum, & [illegible] ritate Magistratuum in templis, cœmeteriis, plateis, arvis, domibus, a[illegible] sunt, & etiamnum abolentur, earundemque abolitio per ecclesias & [illegible] ministros petitur: testibus, cum quotidianâ experientiâ, actis consist[illegible], classicalibus, synodalibus. Quis credat, rationes merè politicas, à p[illegible] tissimo in Rempublicam & ejus Rectores conspirationum & seditionum periculo, ac metu, desumtas ab ecclesiasticis urgeri, & unicè à Magistra[illegible] admitti, ad crucem ligneam, aut crucifixi sive lignei sive lapidei imaginem, & quasvis aliorum sanctorum imagines deturbandas, altare in aliquo templi angulo relictum diruendum; pictas in vitris aut muris templorum [illegible] ducendas aut inde eximendas; imagines trinitatis ita exstirpandas, ut [illegible] vestigium earum nullibi relinquatur; ad candelas cadaveri aut lo[illegible] luctus appositas aut impositas exstinguendas: ad ęgroti aut m[illegible] ctionem & candelę feralis, conspicuam accensionem, ubi fieri [illegible] diendam; ad rusticos nocte intempestâ buculam aut equum, suum c[illegible] meteria, aut delubra, aut loca quęvis reliquiis sanctorum & p[illegible] olim sacrata ac signata ducentes, inhibendos ac mulctandos; ad [illegible]

instrumenta missatica intercepta publicè comburenda: uti a. 1610. hic Ultrajecti factum, & à Pontificiis poëmate in facti illius detestationem conscripto celebratum est; quod eodem anno Sylvæ ducis in monasterio quo, parieti affixum me vidisse memini. Quod si quis quærat, quâ ratione Magistratus, Toparchæ, Præfecti, Balivi, Satrapæ, Prętores in civitatibus, in oppidis, in vicis, prædicta prohibeant, impediant, tollant, & pro re natâ mulctas exigant; respondebunt esse superstitiones Papisticas, easque generali isto nomine in edictis Ill. DD. Ordd. Generalium & Provincialium vetitas intelligi. Cum vero *superstitionem* audis, habes rationem theologicam, qua peccatum superstitionis, specie, immo & genere, à rebellione, seditione, conspiratione in Rempublicam aut Magistratus distinctum.

VI. *Quia* sequerentur absurda, supra ab inclyti Senatus Groningani *Apologia* 1602. merito rejecta: Quod Ordines & Magistratus Belgici in religione essent libertini aut neutrales, & salutarem fidem ac pietatem, Deique omnipotentis gloriam susque deque haberent, & considerationibus ac rebus hujus sæculi subjicerent, iisque metirentur. *Machiavello* cum [illegible], Turcis ac Tartaris melius ista convenirent, quam Christianis Magistratibus. Horum Chamus regni Polonici competitorem cum ageret per suum legatum rationibus variis de hoc sæculo propositis, subjecisse fertur: Quod ad negotium religionis, *vester Papa erit meus Papa*, *vester Lutherus erit meus Lutherus.*

Excip. poss. 1. Ordines Hollandiæ & Zelandiæ, cum anno 1576 exercitia Papistica abrogarent, & solius religionis reformatæ in publica templa introducerent, non videntur tam theologicis, quam politicis rationibus & extremâ necessitate huc tracti fuisse. *Resp.* Sic est, & hoc jam ante in *2. part. lib. Disp. III. de temporali potestate Papæ pag.* 817. *& seqq. concessi.*

Sed ex hoc particulari Provinciæ Hollandicæ facto, & quidem illo rerum statu, non est inferendum, in Belgio fœderato ob rationes merè politicas exercitia Papistica prohiberi, & non ob errores & idololatriam Papatus, & subditorum seductionem. In Hollandiâ tunc temporis complures Proceres à professione religionis alieni erant, pauci zelo ejusdem afficiebantur, ideoque talem Papatus ejectionem, non tam rationibus theologicis, si quidem ad compluria, si non quod ad pleraque in *Panegyri Ordinum* [illegible], quam politicis rationibus à præsentissimo periculo & extremâ necessitate, quæ legem non ferre dicitur, desumtis, adscribendam esse concedo. De hoc satis ipsi Ordines indicabant celsiss. Principi Arausoniensi, cum hanc Papatus proscriptionem, ob alias rationes politicas conaretur impedire: ut ipse refert in suâ *Apologiâ, contra Philippi* II. *proscriptionem.* Idem tamen

men celsiss. Princeps annis aliquot post, anno scil. 1580. cum Groning[illegible] Comite Renneburgico tam turpiter prodita esset, aliaque perfidè a P[illegible] ex genio & seductione suæ religionis, patrata, sententiam hanc in parte [illegible]tavit. De quo vide historicum nostratem *Petrum Bor.*

Sed ex hoc facto & sensu Ill. Hollandiæ & Zelandiæ Ordinum particulari, universaliter concludendum non est de omnibus eorum successoribus, multo minus de unitarum Provinciarum Ordinibus Generalibus quasi luce veritatis magis magisque collustrati, & perfectiorem cognitionem & perfectius odium Papatus adepti non essent, atque adeo ex conscientiâ & proprio pietatis sensu ob rationes theologicas per idololatriæ, hæreseos, blasphemiæ, superstitionis suppressionem, veritatem Christi & salutem subditorum non promovissent, & secundum [illegible] prophetis *Apocal.* 18. *v.*6. & 17. *v.*16. 17. Deo suo non inserviissent.

Et hactenus de prohibitis exercitiis Papisticis. De Remonstrantibus, quorum opponens meminit, ob meras rationes politicas prohibitis, æque fidem facit ac de Papisticis. Aliter sonant decreta Ill. Ordd. de indicenda *Synodo Nationali Dordracena*, & ipsa indictio Synodi, ejusdemque approbatio, & confirmatio: quæ solenniter repetita in præliminaribus ad tractatum pacis Monasteriensis, & in *panegyri Hagiensi*, anno 1651.

Et cum Vorstiana, Sociniana, aut Arriana Remonstranticis impli[illegible]rentur, aut iis tegerentur, quis dicat Proceres nostros contra ejusmodi monstra decrevisse, ob *rationes merè politicas.* Ne guttam Christianæ fi[illegible], pietatis, studii gloriæ divinæ haberet, quisquis ex solis considera[illegible]bus secularibus contra ejusmodi monstra commoveretur aut qui[illegible] moveret. Legant tepidiores venerandi ac veterani theologi *Joh. A*[illegible]*memi* non minus acutas quam patheticas contra Socinianum Sw[illegible] dissertationes; & Ill. Hollandiæ Ordinum, & inclyti Senatus Ultraj[illegible] decreta, & acta contra Socinianos; *infra cap.* 8. alleganda? A[illegible] dimissionem Hermanni Herberts ex urbe Dordracenâ, Cornh[illegible] e[illegible] Delfensi, Caspari Coolhaes ex urbe Leidensi. *An* viri isti tantopere [illegible]di erant, aut manipulus aliquis Socinianus ex Poloniâ in un[illegible]ram Hollandiæ urbem a. 1639. aut 1653. forte illapsurus, tam [illegible] erat? aut aliqui proditionum, & cum hoste conspirationum [illegible], præsens periculum & extremam necessitatem (qualis a. 1[illegible]6 [illegible] usque in hunc diem in viros illos à publicis potestatibus [illegible] acta sunt? *An* cujusquam ex illis doctrina fundabat axioma[illegible] politica, sed [illegible] & genuina Papistica, de rebellione, co[illegible] fidiâ, conscientiæ inquisitione, &c.? Nihil tale. Quæ ergo [illegible] rationes meræ politicæ, illos & similes aut arcendi, aut dejiciendi?

E[illegible]

Ex quâ causâ merè politica prohibendi fanaticum librum, quamvis autoris non illiterati; *de Præ-Adamitis*? Quid ille quæso ausus fuisset, quid potuisset contra Belgarum Rempublicam, contra publicas potestates?

Quæro de phantasticis tremulis dictis *Quakers*, an eorum conventus & fanatismi ob meras rationes politicas supra allegatas in Belgio nostro prohibeantur, & prophetæ eorundem in domum maniacorum, aut in ergastulum compingantur? Credat Judæus apella, non ego. *An* non potius, quia nomen Dei blasphematur, fides subditorum pervertitur, simpliciores seducuntur, ecclesiæ perturbantur, progressus euangelii impeditur, &c.

Nec prætereundum quod Ill. Hollandiæ, & Ultrajectini Ordines, quamvis, subrepticiè & obrepticiè à Remonstrantibus tunc circumventi, *illi* anno 1614. decreto suo pro pace ecclesiarum & testimoniis ibidem additis; *isti* ordine ... ecclesiastico, apertè profiteantur rationes esse theologicas, non merè politicas, cur dogmata Pelagiana illisque annexa gratiæ & gloriæ divinæ repugnantia, prohiberent.

Videamus nunc assertionis hujus de Papistici & Remonstrantici exercitii non ob theologicas, sed ob merè politicas rationes prohibitione, probationem.

„ Non factum est, inquit, quod errent illi aut peccent in suis sacris, & „ quod Deus non permittit falsæ religionis exercitium; alias idem militaret „ non solum contra Judæos Amsterdamenses, & sectarios Anglos Roterodamenses, sed etiam passim contra Anabaptistas, qui ubique publicè, ut nominatim in hac Provinciâ, ad sacra sua conveniunt. *Resp.* 1 Quasi omnium ... conventuum errores essent pares; & uno e. gr. Lutheranorum permisso, etiam Socinianorum, Francisco-Davidicorum, David-Joristarum, Gnosticorum, Manichæorum, &c. pariter permittendi essent. Quasique conventus quorum errores analogicè pares sunt pariter permittendi aut non permittendi essent. Cum errores unius alicubi minus nocere possint ecclesiæ ... , quam errores alterius: & unius cœtus exercitium sive approbatum ... prius illic possederit, quam alterius de novo colligendi, & permittendi. *Resp.* 2 Gryphes equis junxisse videtur, cum consequentiam ducit à Judæis Christi & Christianorum professis ac juratis hostibus, & sectariis Anglis Roterodamensibus. Quæ, quales, quantæ fuerint hæreses eorum, ... mihi constare non potuit: si ipse indicium fecisset, scapham scapham nominando, potuisset de eo cogitari. Ego ex viris orthodoxis urbem illam frequentantibus, qui Anglos illos eorumque ministros propius noverint, nihil aliud intelligere potui, quam fuisse in doctrinâ orthodoxos, in modo regiminis solummodo à Belgicis Ecclesiis dissentientes; quod ordini & decisivis classium ac synodorum nostratium judiciis in ecclesiæ suæ regimi-

ne nollent subjici, sed libertate suâ mallent gaudere. Et [illegible] mâ regiminis ecclesiastici genuinos independentes, an ideo [illegible] dæis conjungendi, quam alii qui non tantum in regimine sed [illegible] bus, immo & in ipsâ doctrinâ à Belgicis, Gallicis, aliisque ref[illegible] clesiis dissentiunt. Porro de Anglorum, quos Independentes v[illegible] sensione ex *Spanhemii*, *Apollonii*, *Joh. Hoornbeeck*, editis epistolic[illegible] sis & dissertationibus, quam ex alterius de rebus sibi incomper[illegible], [illegible] prio ingenio ea ἐνρῦντο, quę hypothesi ipsius magis inser[illegible] dentur.

CAP. VII.

An Papismo libertas exercitii in politiis reformatis concedenda sit.

§. 1. QUæstionem generalem de libertate in quibusvis poli[illegible] tis concedendâ, distinguimus, à speciali de libertate in [illegible] concedendâ. Quod ad quæstionem generalem, ad e[illegible] conclusionibus respondemus. 1. *Concl.* Ubi pote[illegible]s & [illegible] tia adest, & per præsentem ac particularem Reipublicæ statum id [illegible] test, libertas subditis concedenda non est, quam hactenus non [illegible] nec restituenda, quæ justis de causis antehac ablata fuit. 2. C[illegible] Non æque facile libertas eripitur, ubi hactenus eâ gavisi sunt, nec a[illegible] pro[illegible]itiones, conspirationes, seditiones contra Rempubl[illegible], [illegible] ad bla[illegible]phemias, ca[illegible]mniosasque contra veram religionem, [illegible] mi[illegible]istros contentiones, eâdem abusi sunt. Ubi tamen Magistratu[illegible] tit opportunum nunc esse ut ὄτημα illud hactenus toleratum ad [illegible] & subditorum salutem è Republicâ tollatur, optimè defendi potest, [illegible] illud juri divino & naturali convenire. Sicuti alibi, ubi pote[illegible] d[illegible], [illegible] per præsentem Reipublicæ statum, ob imminentis ev[illegible] a[illegible] [illegible] concussionis metum opportunè tolli nequit; tol[illegible] mali juri divino & naturali non repugnat. Bre[illegible] [illegible] sali affirmanti. *Omnis permissio aut tolerantia Papismi e[illegible] [illegible]ita, [illegible] cessaria, quandocunque & ubicunque ea postulatur:* opponimus [illegible] cularem negantem, *Aliqua Papismi permissio non est licita, aut* [illegible] Similiter universa[illegible] neganti, *Nulla Papismi permi[illegible]o [illegible] tol[illegible]* opponimus hanc particularem affirmantem: *aliqua* [illegible] *tolerantia est licita.* [illegible] jam liquet, qui[illegible] sit genuinus hujus [illegible] status. Ut vides frustra h[illegible] [illegible]eris trapezitici grati[illegible] Theologi paradoxi anno 164[illegible] [illegible]æ editi pag. 165. [illegible]

[illegible]

[illegible]ivam mali permissionem cum mali patratione, & distinctionem de permissione juris, [illegible] quæ alibi refutantur. Papisticam missam, aliaque [illegible] idololatrica esse in se & per se mala nunquam committenda nemo nostrum ignorat: omnem tamen mali permissionem tolerativam (non approbativam) idque non tantum ob majus malum evitandum, [illegible] ob alias rationes statum ecclesiæ & Reipublicæ concernentes, in se & per se malam esse, constanter negamus. Scire velim qua arte rhetorica ad lectionem disquisitionis Nicolai Fabri, *Num majoris mali vitandi causa levius committi possit*, me ablegat, ut ibi *prolixam mei asserti de juridica permissione minoris mali ad majus vitandum, accuratiorem refutationem deprehendam.* Titulus Nic. Fabri habet *malum levius committere*: quod absolutè & semper illicitum est: meum assertum, quod mihi adscribit habet, [illegible] *malum permittere*; hoc est, tolerare, quod tollere non potes. Author theologi paradoxi, de suo addit, *juridicè permittere*. Si hoc illi idem est quod committere, nego hoc sensu licitum esse, & nego me hoc asserere, aut [illegible]: ut à theologis Ultrajectinis in re *Judicatâ*, & à Doctore *Leonh.* [illegible] peculiari in casu fœnoris Lombardici tit. *Apologiæ pro pauperibus & [illegible]*, &c. sermone vernaculo, & a me in dispp. de usuris contra [illegible]tores pro piâ synodorum nostratium & totius Christiani orbis [illegible] abunde ostensum est. Sed è diverticulo in viam. Posse ergo exercitium Papismi à Christiano Magistratu absque coactione conscientiæ, & juris divini aut naturalis violatione prohiberi & impediri, probatur rationibus, partim theologicis, partim politicis.

I. *Quia* hæreses & blasphemiæ saluti hominum, & gloriæ Dei adversantes, impediri possunt, absque conscientiæ coactione aut tyrannide.

Atqui Papismus est hæresis, apostasia, &c.

Major propositio utrinque in confesso est.

Minor ad oculum à nostris satis superque demonstrata est, *Chamiero* scil. [illegible], *Molineo*, &c.

II. *Quia* horrenda idololatria, per quam ira Dei in nationes, & Respublicas [illegible]itur, à Magistratu impediri & arceri potest.

Atqui Papismus est talis idololatria, &c.

Major rursum utrinque in confesso est.

Minor à nostris probata fuit, in disceptationibus de missâ, invocatione [illegible], iconolatriâ, staurolatriâ, Mariolatriâ, λειψανοθρησκείᾳ, ange[illegible], &c.

III. *Quia* superstitiones cum ethnicis antiquis & hodiernis, & cum Judæis, Mahammedicis, magicis symbolizantes, à Magistratu prohiberi & impediri possunt.

Atqui tales sunt superstitiones Pap[illegible]æ.

Major in confesso est.

Minoris probationum indicium à nobis fact[illegible]m est [illegible] 3. *part.* [illegible] *tit. de superstitione*, &c. à *pag.* 91. *usque* 632. & *pag.* 870. u[illegible] ad [illegible] *part.* 2. *tit. Inventarium Ecclesiæ Romanæ* à *pag.* 684. usque ad finem.

IV. *Quia* Magistratus absque coactione conscientiæ, absqu[illegible] aut naturalis violatione, regnum Antichristi, quod regno Ch[illegible] tur, impedire potest, ne in Republicâ suâ propagetur, cresca[illegible] tos suos ad se traducat, iisque dominetur. *Apocal.* 17. *v.* 16. 17. & [illegible] 20. Ubi vide ex commentator. nostris *Pareum*.

Atqui Papismus est regnum Antichristi, & caput ejus reg[illegible] Papa [illegible]manus est magnus ille Antichristus.

Major probatur ex textibus citatis.

Minor probata est à nostris in tractatibus de Antichristo, q[illegible] *mari* (quem quære inter ipsius disputationes) *Poueli*, *D*[illegible] *leri*, *Roberti Abboti*, *Nic. Vignier* gallicè tit. *Theatre de l' A*[illegible] post omnes plenissimè anno 1610. demonstrationem A[illegible] hibebat; Petri Molinei gallicè tit. *Accom. lissement des P*[illegible] renissi. & P[illegible]ntissi. Regis Britanniæ Jacobi in monitoriâ pr[illegible] per. Reges, Principes apologiæ pro juramento fidelitatis pr[illegible] Lat. Belg., *Georgii Downami*, qui contra *Jesuitam Lessium* R[illegible] ni or præfat. defendit anno 1620. quem postremum ex n[illegible] sticè & anasceuasticè contra [illegible]ctas & postremas excep[illegible] *de*, *Zwarez*, *L*[illegible] imp[illegible] [illegible]am hanc egisse arbitror.

Atque hæ rationes [illegible]logicæ.

Addimus aliquot pol[illegible]icas ex jure naturali, g[illegible]ium, & [illegible] mano sive quovis alio provinciali, aut urbico desumtas.

I. Ratio rationum pol[illegible]ica est, *Quia* religio & ecclesia P[illegible] pendent in politicis & [illegible]ribus (sive dir[illegible] sive in[illegible] sequendam [illegible] p[illegible] & m[illegible]archa [illegible] ges, principes hujus mun[illegible] divinit[illegible]s c[illegible]. I[illegible] Papismi, fundantur omnia perfi[illegible]æ, [illegible], c[illegible] do-axiomata. Ita ut genuinus P[illegible]a, in [illegible] bonus civis. Vide hæc probata, cum ind[illegible] a[illegible] *disp. tit. d*[illegible] *de Romana* [illegible], [illegible]

II. *Quia* juxta a[illegible], Nemo tenetur [illegible] propriam carn[illegible] o[illegible]io [illegible]b[illegible], Et natural[illegible] magis sentienti, maximè intelligenti, conservare [illegible]

Jam vero, cum Pontificii ex vi suæ [illegible]gion[illegible]

[illegible]

[illegible] jacturę capitis & fortunarum esse obnoxios, & Ma[illegible] reformatos esse illegitimos usurpatores: quid aliud expectan[illegible], quam ut numero & potentiâ eorum crescente, ubi reformatis [illegible] evaluerint, & Papa aut Episcopi per confessarios signum dederint, [illegible]s regimen aut rectores dejiciant, & reformatos omnes, tanquam [illegible] Chananæos, & omnem reformatæ religionis professionem ex[illegible]t.

[illegible] videmus non tantum licitam esse reformatis, sed insuper magis mi[illegible], pro statu Reipublicę, necessariam esse, conservationis & propagatio[illegible] Papismi inhibitionem.

III. *Quia* locustarum clericalium, ad exercitia Papistica requisitorum, [illegible], & per emissarios illos collectæ & emendicatæ oblationes ad [illegible]s suos (monasteria, capitula, templa, &c.) transmittendæ, [illegible] politiæ reformatæ & consequenter ipsam Rempublicam, gravant, a[illegible], exhauriunt. Hæc autem incommoda a Republicâ quibusvis legi[illegible]s, (inter quæ inhibitio exercitiorum & conventuum) amovenda esse, [illegible] sanus dubitabit.

IV. *Quia* ad clericatum, imprimis ad monachatum, & semimonacha[illegible] exercitiorum, conventuum, clericorum emissariorum, [illegible] Reipublicæ reformatæ hostium, tam multi ex subditis utriusq[illegible] [illegible]huntur; respublica otiosis & perditis ejusmodi hominibus i[illegible] [illegible]ates genuinis hæredibus (præsertim reformatæ reli[illegible]) [illegible]; liberi nolentibus, sæpe reclamantibus parentibus ad m[illegible] [illegible]nachatum abducuntur, & per [illegible] per perpetui cœlibatus leges, [illegible] familiis & R[illegible], [illegible]ltera, aliæque impuritates, cum nothis, spuriis, male na[illegible], [illegible] l[illegible]ris, multiplicantur. De familiarum & Rerumpublica[illegible] per seductionem liberorum a potestate & obedientiâ paren[illegible] tract. *Petri* [illegible] JC & judicis quæstionum tit. *de* [illegible] *J*[illegible]; qui Argentorati a. [illegible] typis *Petri Caroli* re[illegible]

De [illegible] immunitate atque independentiâ clericorum & monacho[illegible] [illegible] ὑπ[illegible], cujus [illegible] in conscientiâ errante [illegible], Reipublicæ reformatæ securitati haut [illegible], [illegible]endum est. Confer infra *part.* 2. *lib.* 4. *tit. de* [illegible]

V. *Quia* confirmat hoc [illegible] consensus & praxis omnium politia[illegible] [illegible] alii (quibus potestas, potentia, occasio [illegible] Doctorum & pastorum suorum. Vide ma-

 gnam

gnam Britanniam, Daniam, Norwegiam, Islandiam, [illegible] Livoniam, tot principatus & territoria in Germania, C[illegible] (Tigurum scil., Bernam, Basileam, &c.), Rempubl. Genev[illegible] ratum Belgium.

Rationes, & suasiones Papistarum, quas pro libertate in pol[illegible] tis sibi concedendâ depromere possent, omnes quasi unum in [illegible] colligatas, proponebat supplicatio seu petitio Sere[n]iss. ac Po[tentiss.] R[egi Ja]cobo ac Parlamento Anglicano anno 1604. exhibita: quas [illegible] anno refutabat *Gabriel Powel* theologus Oxoniensis, libello [illegible] *Consideratio rationum Papisticarum, a statu seu politia, & r[illegible] rum*, &c.

Erant [illegible] numero 46. quarum indicium aliquod ex *Pow[el]o* [illegible] formam red[illegible], hic facimus. 1. *Quia* Papistę se infinite Majestat[i] [illegible] obligatos tenerent, & quâvis occasione paratos se osten[illegible] guinis guttam pro ejusdem defensione offerre. 2. *Quia* P[illegible] respici & magni æstimari deberent; quippe qui sint memb[illegible] tentissima ad impediendos & deprimendos Puritanos, q[illegible] indies supra Protestantes excrescit. 3. *Quia* tolerantia Pap[illegible] convenit ad Regiæ Majestatis contra omnes domesticas & [illegible] gressiones firmitatem ac securitatem. 4. *Quia* Papistæ [illegible] dientes & fideles sunt Deo in suâ religione, quam p[ro]fi[te]ntur [illegible] regi suo obedienter subjecti & fideles sunt. 5. *Quia* tolera[illegible] excitabit, & fovebit in subditis diversæ religionis s[anct]am æ[illegible] sanctam contentionem, ut alter alteros superent in offic[illegible] re erga reg[iam] personam & negotia. 6. *Quia* hæc tolera[illegible] sticos reges & principes, ad veram & realem colligation[em] [illegible] tiæ cum Regiâ Majestate ineundam; sicque delectum [illegible] cum liberis ipsius, nobilium, divitum, amplissimorum. 7. [illegible] dia, clementia, beneficentia ostensa in concessione [illegible] & exer[citi]i, citissime & maxime omnium lucratur a[illegible] quo Regiæ Majestati, præsens & maximè securum contra [illegible] nes, pericula, tumultus, erit asylum. 8. *Quia* dicta tol[illegible] num status non est damnosa, uti docent exempla Ger[illegible]

H[a]ctenus ra[tiones] p[oli]t[ic]æ

Re[ligion]e sunt [illegible],

1. *Quia* Pap[illegible] [illegible]

con[illegible] 2. *Quia* [illegible] religio [illegible] Christ[illegible] & [illegible] est illa religio, in cujus [illegible]

[illegible] 4. *Quia* est ea religio, [illegible] Apostolis) aut sectatores à nullo [illegible] nullum dogma fundamentale jam inde ab Apostolicis t[illegible] quod antea non fuerit creditum, & cujus oppositum [illegible] Romana [illegible]quam fuerit traditum. 5. *Quia* eadem religio centenas [illegible] [illegible]it & exegit. 6. *Quia*, hæc religio erexit & ædificavit te[illegible] [illegible] hospitalia, eademque dotavit; instituit universitates & seminaria, [illegible] 7. *Quia* eadem in tribus sæculis simul sumtis, tres apertos adversarios [illegible] orbe Christiano experta non est, qui contradixerint ejus doctri[illegible] aliquam fidei formulam tenuerint; præter eam, quam Papatus tra[illegible]. 8. *Quia*, hanc religionem professi, semper exploratæ sanctitatis in vita [illegible], & similem mortem sortiti sunt. 9. *Quia*, hæc illa religio est, [illegible] cujus mundi Imperatores & Reges coronas suas subjece[illegible] [illegible] prælatos venerati sunt, censuris obediverunt. 10. *Quia*, infinita [illegible] profitentium multitudo utriusque sexus paupertatem, ca[illegible] & obedientiam, tria præcipua consilia Evangelica profitentur, quæ [illegible] observata fuerunt. 11. *Quia*, testificata est per sanguinem & [illegible] martyrum ac confessorum, quos ipsi protestantes ap[illegible] & [illegible] eorum doctrina miraculis confirmata, & à conciliis com[illegible] 12. *Quia*, religio hæc, est admirabilis consensus & unitatis in do[illegible] [illegible] in quoque regione & Republica. 13 *Quia* eadem pa[illegible] [illegible] & ultra sacræ Scripturæ [illegible] tribuit. 14. *Quia* ea[illegible] [illegible] jejunia & omnes bonas ceremonias, ac solennes obser[illegible] 15. *Quia*, fundavit censuras ecclesiasticas, & genera disciplinæ, [illegible] legem canonicam. 16. *Quia* profitentes fidem suam post mor[illegible] [illegible]avit, annuamque eorum memoriam celebrat. 17. *Quia* Pap[illegible] [illegible] sacerdotes, Papatum deserentes, judicantur legitimi & suffi[illegible] [illegible] ad verbum Dei prædicandum, sacramenta [illegible] ministranda, [illegible] m spiritualem in cœtibus [illegible] exercen[illegible] 18. *Quia* ea est religio, cujus antiquitati, & [illegible] tem[illegible] [illegible] pictorum formæ, & omnium hospitalium, colleg[illegible] [illegible] templarium, & sculptorum [illegible] monu[illegible] [illegible] nem confirmant. 19. *Quia*, principia & ex[illegible] [illegible] tam certa sunt, ut protestantes, [illegible] [illegible] quomodo [illegible] sunt, nisi ad invincibiles [illegible] Doctorum, rationes confugerint. 20. *Quia*, [illegible] m [illegible] coram sacerdote, [illegible] [illegible] dies jejunii, tempora absti[illegible] [illegible], unum & [illegible] exemplar fidei, veteris ho-

hominis mortificationem. 21. *Quia* P[illegible] religio [illegible] ob [illegible] defensionem Rex Angliæ d[illegible] *or fidei*, Rex Galliæ [illegible], & Rex Hispaniarum *maxime catholicus* 22. *Quia* est ea religio, [illegible] protectione quisquis vere eam ingressus est, mox viv[illegible] Dei, & metu peccati, & priorem vitam [illegible] em c[illegible]. [illegible] eadem habet, & omnibus sæculis habuit pastores [illegible] ma[illegible] scienti[illegible], eruditione, [illegible], virtute & [illegible] mos. 24. *Quia*, exequitur officia sua ecclesiastica [illegible] dâ gravitate, reverentiâ; c[illegible] sunt admi[illegible] solatoria. 25. *Quia*, hujus religionis clerici d[illegible] 26. *Quia* [illegible] p[illegible], & [illegible] quatuor [illegible] ecclesiæ [illegible] Doctores *Ambrosius*, *H*[illegible] *Gregorius*. 27. *Quia* Hanc religionem professi sunt, [illegible] dario notati, [illegible] personæ sanctitate mem[illegible]. [illegible] hæc confirmata est scripturis, Apostolicis institutionibus, [illegible] bus, Doctoribus, rationibus, historiis, chronologiis, [illegible] revelationibus, miraculis, traditionibus. 29. *Quia* [illegible] Hierosolymâ crevit & [illegible] spargit per omnes nationes [illegible] seu regiones ab hac religione recedentes, aut eidem a[illegible] miscentes, præ[illegible] priores felicitatis jacturam passæ sunt, [illegible] apostasiam, aut d[illegible] servitutem, aut in [illegible] hujus religionis [illegible] & [illegible] tione verè visibiles & [illegible] per totum mundum. 33. *Quia* semper habuit [illegible] tum pastorum & doctorum continuationem. 34 *Quia* [illegible] ci[illegible] ad cathedram Apostolicam, p[illegible] episcoporum [illegible] præ[illegible] traditi[illegible] 35. *Quia* [illegible] Scripturæ [illegible] [illegible] 36. [illegible] nulla perfe[illegible] 37. *Quia* [illegible] 38 *Quia* [illegible] dominis.

Et hæc [illegible]

de religione capessendâ, *Roberti Abbotti* refutationem præfationis *Bishopi* præmissam defensioni cathol. reformati *Perkinsi: Wittakeri responsum ad decem rationes Campiani; Juelli apologiam ecclesiæ Anglicanæ*, *Helmichii examen epistolæ Jesuitæ Cosleri ad Ill. Ordd. Belgicos*, tit. *Gladii Goliath*, *Molinei & Riveti* scripta adversus Jesuitam *Sylvestrum de Petra sancta*, meam *desperatam causam Papatus*, similiave scripta in generalibus illis præjudiciis profligandis occupata, in antecessum legere aut in ipso examine subinde consulere & conferre dignati fuerint. Objectiones & exceptiones quæ in Belgio nostro partim à Papistis, partim à neutralibus aut Libertinis, partim à quibusdam nomine reformatis, moveri audimus, capite sequenti perstringemus. Quas rhetoricè potius quam theologicè aut politicè in supplice ad Regem Sereniss. ante coronationem libello Papistę anno 1603. accumulârant, *idem Gabriel Powelus* à se excussas indicat in præfatione; ut & hujus secundæ petitionis à clariss. theologo *Matheo Sutclifo*. Quibus jungendi ejusdem gentis & ad statum Angliæ contra libertatem illam disputantes, *Davenantius in tract. de iudice controversiarum pag.* 71. *Georgius Abbotus in sex prælectionibus*; *Robertus Abbottus in defensi cathol. reformati Perkinsii: Andreas Willetus in præfat. ad commentar. in epistolam Judæ* 10. rationes adducit. Vires rhetorum Pontificiorum in hâc causâ conjunctas exhibent virulenta scripta tit. *Examen catholicum edicti Parlamentar. contra catholicos* anno 1606. & *Andreæ Philopatri responsum ad edictum reginæ* a. 1591.

CAP. VIII.

De quæstione, an hoc tempore Papistis in Belgio Fœderato sive ob rationes politicas, sive ob ecclesiasticas, libertas exercitii concedenda sit.

Accedamus nunc ad quæstionem hypotheticam, *An in Belgio Fœderato, libertas exercitii Papistis concedenda sit. Resp.* Non est quæstio, an quâcunque incidente rerum mutatione, aut potestatis potentiæve immunitione, Magistratus Belgici teneantur pertinaciter libertatem illam negare. Absit. Nec est quæstio historica, an unquam alicubi in Belgio negata sit; sed quæstio est. *An* repugnet juri divino & naturali, quod hactenus negaverit, & anno 1651. in *panegyri Hagiensi* ab Ill. Provinciarum Fœderatarum Ordinibus inter pacta & conditiones renovatæ & confirmatæ unionis retulerint hanc sequentem: *edicta contra Papatum in suo vigore manebunt, & executioni mandabuntur.* §. 1.

Nos dicimus non tantum hoc licitum esse, sed etiam expedire, immo & necessarium esse ad conservationem & promotionem boni publici tum po-

 litici

litici tum ecclesiastici. Confer supra *pag.* 399. *& 2. part. select. disp. tit. de sede Romanâ incompatibili*, &c. Contra non tantum Pontificii, Epicurei, Sceptici, Libertini, Neutrales libertatem illam concedendam dicunt: sed & Remonstrantes; ex quorum argumentis & hypothesibus supra refutatis pro promiscuâ libertate, hoc necessario sequitur. Ne dicam à primipilis ipsorum hoc apertè traditum. Sic enim *Eduardus Poppius* in libello eristico contra Bartholomeum Nicolaum reformatum ministrum Goudanum pag. 4. 5. „sentio, inquit, non malè facturos DD. Ordines, si ubi satis caverint „iis quæ ex religione Romanâ in damnum Reipublicæ redundare possent, „& prospexerint ne ex Papisticis officiis, processionibus, &c. publica „dentur scandala, non malè facturos si etiam Papistis exercitia sua permittant, ne seipsos conscientiarum coactione polluant.

In libello anno 1619. edito tit. **Vryen Godtsdienst** pag. 45. ajunt, se nullam videre difficultatem, cur Papistis æquè ac aliis libertas tribuenda non sit. In *Vedelii Rhapsodi lib. 2. cap. 4. pag* 107. „Hinc est quod Remonstrantes tolerari velint *omnes errantes*. & pag. 167. Quid criminis in eo „esse potest, si Remonstrantes in istâ libertate patriâ nati atque educati, „*omnibusque* subditis vestris parem libertatem optantes profiteantur, &c. Idem necessario sequitur ex omnibus illis, quę supra de libertate conscientię & exercitii ab illis disputata sunt. *Arminius* & primi ejus sectatores, quidquid de libertate prophetandi, & sectarum, aut scissi (uti loquebantur) Christianismi unione cum *Acontio in stratagematis Satanæ* viderentur ἀκοντίζειν, idololatras tamen & Papæ monarchicos & hæreticidas tanquam ἀσπόνδους, excludebant. Vide *Arminii disp. de secessione à Papatu §. ult. & disp. privatam* 75. ubi in corollario eorum idololatriam Ethnicæ & Judaicæ æquiparandam dicit. *Bertius* jam factus Arminianus disp. de Magistratus politici functione propositæ anno 1609. Resp. *Abrahamo la Faille Hagiensi* „hæc corollaria subjiciebat VII. An præter solam veram religionem etiam „possit tolerare plures? Disquiri Permitt. VIII. An Pontificiis erepta olim „templa & publicum superstitionis ipsorum exercitium citra impietatem „posset restituere? N.

Sed ab anno 1609. usque ad 1619. aliquod est intervallum, ita ut dies diem multa eos dedocere aut docere potuerit. Nos cum ecclesiis, classibus, synodis, Doctoribus Belgicis assiduo contra libertatem Papismi petentibus ac monentibus, & cum Magistratibus tum superioribus tum inferioribus, tot edictorum & decretorum repagulis, jam inde ab anno 1581. usque in hunc diem, & infinitis edictorum executionibus libertatem, quam sibi Papistæ nostrates sumunt, inhibentibus, sentimus planè inconsultum esse, hoc tempore pacis & hoc rerum statu Pontificiis libertatem concedere,

&

& superiora omnia edicta abrogare. Ne autem Libertini aut occulti Papatus fautores fingant, hæc omnia impetu aliquo à zelotis quibusdam ita olim facta fuisse, nunc vero antiquata; provoco ad Synodorum Nationalium & particularium querelas, petitiones, monitiones actis ipsarum & actis Ill. DD. Ordd. Generalium, & Provincialium memoratas; ubi & decreta occasione istarum querelarum & petitionum condita notantur. Rationes ad statum Belgii nostri accommodatas de novo hic non coacervabo: sed ut operæ parcam, petitionem nomine ministrorum hujus urbis à me anno 1648. conscriptam & Ill. hujus Provinciæ Ordinibus exhibitam, exinde Hagamcomitis ad Nobiliss. & magnificos DD. in collegio Ill. DD. Ordinum General. ex hâc Provinciâ delegatos assessores transmissam, de verbo ad verbum in Latinum sermonem nunc translatam exhibebo; quod plerasque, si non omnes, rationes complexa videatur.

„ *Nobilibus & potentibus Dominis Dominis Provinciæ Ultrajectinæ*
„ *Ordinibus.*

„ REverenter indicant vestrarum Nobilissimarum Potestatum obe-
„ dientes famuli, verbi divini in Ecclesiâ Ultrajectinâ præcones, quod
„ occasione præsentis tractatus Monasteriensis inter hujus Reipublicę & Re-
„ gis Castiliæ Plenipotentiarios, propius considerârunt, & pro munere sibi
„ imposito publicis ac privatis precibus Deo omnipotenti commendârunt
„ stabilitionem & conservationem non tantum libertatis nostræ tam caro
„ pretio emtę, sed etiam & imprimis sanctissimę, Christianę Apostolicæ &
„ Catholicę nostræ fidei, infallibili Dei verbo superstructæ, & tanto sangui-
„ nis profluvio in his terris plantatæ: ne illi per consuetas Romanas &
„ Hispanicas artes aliquâ in re prędicetur, neve per parorama aliquod aut
„ præteritionem, laudatissimum harum nationum regimen perpetuâ maculâ
„ aspergatur.

„ Quod insuper supplices petitores non sine ingenti gaudio intellexerunt,
„ à Nobil. Potestat. vestris, juxta cum aliis Provinciis confirmationem di-
„ ctæ sanctissimæ, Christianę, Apostolicæ Catholicæ fidei, tanquam necessa-
„ rium totius tractatus Monasteriensis præsuppositum ac fundamentum,
„ jam decretam esse.

„ Quod nihilominus supplices petitores, ut suo erga causam Dei animo
„ & affectui satisfacerent, & quia, *res est soliciti plena timoris amor*, non
„ potuerunt nec voluerunt omittere, quin vestras Nobil. Potest. ex abun-
„ danti suppliciter orarent, nec minus serio coram magno Deo in conscien-
„ tiâ obtestarentur, ne decreta Christiana tam super promovendo veræ

,, religionis negotio in Germaniâ (nominatim in Electorali Palatinatu, in
,, ducatibus Juliacensi & Bergensi, in Imperiali urbe Aquisgranensi, &c.)
,, quam super ejusdem in Provintiis Unitis confirmatione antehac condita,
,, per tractatus Monasterienses, aliquâ in parte infringantur aut flectantur:
,, ita ut per mundanas considerationes ullus abominando Papatui obtin-
,, geret favor, ad plenario jure & potestate harum nationum, cui Deus tam
,, clementer benedixit, contra dictum Papatum, non utendum.
,, Quod consequenter supplices petitores hanc *παῤῥησίαν* sumserunt, bonâ
,, cum Nobil. Potest. vestrorum veniâ, in specie efflagitandi, ut laudatum
,, modo de stabiliendâ religione decretum, non tantum generaliter obser-
,, vetur, & specialiter in hâc aliisque Provinciis ac civitatibus in meditullio
,, sitis, executioni mandetur, cum veræ religionis defensione & exsertâ Pa-
,, pisticæ, secundum priora edicta, exclusione: sed etiam ut dictum decre-
,, tum peculiariter (juxta Nobil. Potest. vestrarum intentionem & senten-
,, tiam) ad extremos limites & loca unitarum Provinciarum jurisdictioni
,, ac supremæ potestati subjecta; hoc est, ad Baroniam Bredanam, Mar-
,, chionatum Bergensem ad Zomam, territorium Cuyckense, territorium
,, Sylveducense, Valckenburgense, Daelhemense, eorumque appendices,
,, quæ armatâ dictorum locorum occupatione, Provinciis unitis ante bien-
,, nium acquisita intelliguntur; denique ad omnia loca, quorum jurisdictio
,, & suprema potestas politica ab unitis Provinciis in præsenti vindicatur,
,, aut in posterum per tractatus, aliove modo legitimè vindicari posset.
,, Rationes hujus Christianæ petitionis apud Nobil. Potest. vestras cum
,, minime opus sit deduci, aliquæ solummodo memoriæ Nobil. Potest. ve-
,, strarum refricandæ ergo, annotabuntur.
,, I. *Quia* Nob. Potest. vestræ Dominum Deum honorare tenentur;
,, & hunc in finem omnem potentiam & autoritatem suam impendere in
,, divini cultus promotionem, & idololatriæ, hæresios, & nominis divini
,, profanationis ac blasphemiæ aversionem.
,, II. *Quia* Nobil. Potest. vestræ in conscientiâ tenentur subditorum suo-
,, rum (etiam nominatim in locis modo indicatis) salutem non tantum in
,, temporalibus, sed etiam, imo multò magis, in spiritualibus promovere.
,, Quod per cujuscumque perniciosæ ac damnabilis idololatriæ, hęresios,
,, &c. disturbationem, & seductorum ac pseudo-prophetarum ignorantes
,, animas miserè seducentium, exclusionem fieri debet.
,, III. *Quia* decet Nobil. Potest. vestras hâc ratione sincerum animum
,, & sensum suum circa veram religionem coram toto orbe, præsertim ante
,, oculos Papistarum, ostendere. Absque hoc calumniantium ora obturari
,, non possunt; quibus in more positum est quotidie, specialiter occasione
ejus-

„ ejusmodi actionum„ nostris exprobrare, *quod reformationis susceptio & „ defensio mera sit comœdia & prætextus*; quod sit *festum pecuniarium*; quod „ *non quæratur religio*, *sed regio*, hoc est, jurisdictio; Quod harum Provin- „ ciarum *proceres seu Magistratus*, *saltem multi*, *aut ad minimum pars eorum* „ *in conscientiâ satis sciant*, *Papisticam religionem esse optimam*, aut saltem „ *in oculis ipsorum non adeo malam esse*.

„ IV. *Quia*, vestræ *Nobil. Potest.* non minorem pro verâ religione zelum „ demonstrare tenentur, quam Pontificii proceres pro suâ falsâ religione. „ Quam ipsi nunquam promovere aut introducere negligunt, cum veræ „ religionis exclusione: ubi aliquid potestatis & juris sibi competere autu- „ mant; etiam cum prætensę suę potestatis & jurisdictionis dimissione, modo „ promotionem aliquam religioni suæ stipulari queant.

„ V. *Quia* permissio papismi in dictis locis & agris continuari nequit, „ multo minus per tractatus aut alio quo modo in stabilitum jus converti; „ sine pudefactione & confusione multiplicium actionum, manifestorum, „ protestationum fœderati Belgii in negotiationibus & tractatibus cum aliis „ Principibus & Rebus-publicis, adhæc in variis publicarum supplicationum „ indictionibus, edictorum & decretorum promulgationibus, &c. hic non „ referendis: Quibus religio, tanquam essentialis pars, immo tanquam „ Reipublicæ nostræ basis & fundamentum prædicatur, pro quâ vitam & „ fortunas suas parati essent exponere.

„ VI. *Quia* in omnia ad unionem reducta loca & oppida post annum „ 1581. religio reformata introducta & Papismus ejectus est, nec ullis postu- „ latis, prætensionibus, protestationibus locus est datus: uti ex historiis pro- „ bari posset. Quod si hæc facta sunt rebus Reipublicæ nostræ tam tenui- „ bus, dubiis & incertis: multo magis nunc fieri deberent, postquam Deus „ noster ad tantum libertatis & potentiæ fastigium nos evexit. Quod tan- „ quam exceptum à communi regulâ & consuetudine factum est in tracta- „ tu deditionis Trajecti ad Mosam, Venloæ, &c. alium habet respectum: „ uti liquet ex *manifesto* a. 1632. publicato, quo Ill. DD. Ordines Gene- „ rales, subjugatas Provincias ad jugum Hispanorum abjiciendum, & liber- „ tatem capessendam invitant.

„ VII. *Quia* metuendum est, ne per negligentiam aut remissionem, „ quæ hic obtingere posset, corda justorum & verè reformatorum nimiâ „ afficerentur tristitiâ; per quod manus ipsorum aliquando remitterentur, „ ubi necessitas vitam & fortunas pro patriâ & legitimis magistratibus con- „ tra communes hostes exponi postularet. Vix credere possumus, tali in „ casu nostras nostrorumve successorum adhortationes, & validissimas ra- „ tiones admonitionum desumtas à salute religionis (pretiosissimi omnium

 piorum

„ piorum philopatridum pignoris), ſemper parem habituras efficaciam; & „ reformatos intuitu religionis, pariter paratos ac promtos fore: forte hâc „ ſuſpicione eos tentari contingeret, quaſi nimis vilia haberentur ipſorum „ bona & vita; quaſique libertas & confirmatio Papiſmi, loco veræ reli- „ gionis, iis emere intenderetur.

„ VIII. *Quia* ubi Papiſmus in locis deſignatis ſtabilitus fuerit, iiſdem „ uti poſſet tanquàm tuto ſpoliario ad excurſiones locuſtarum Antichriſti in „ has noſtras terras inſtituendas, (uti ſuperioris induciarum temporis expe- „ rientia nos docuit,) quin etiam tanquam officinis & fabricis politicarum „ proditionum ac conſpirationum, juxta fundamentalia Romanæ religio- „ nis axiomata: dum Romanis clericis iſtarum patratoribus & executori- „ bus tanquam hujus Reipublicæ ſubditis abſque obſervatione & ſiniſtrâ „ ſuſpicione, intrandi & exeundi libertate uti frui licebit.

„ IX. *Quia* veſtræ Nobil. Poteſt. juxta cum aliis Provinciis Unitis ha- „ ctenus poſſeſſione & uſu ſupremi Dominii in Baroniâ Bredanâ, Marchio- „ natu Bergenſi ad Zomam, territorio Cuyckenſi, gaviſæ ſunt: ita ut de in- „ duſtriâ optimum jus in dubium trahi videretur, ſiquidem illi, penes quos *il-* „ lud eſt, eodem ſecundum maximas & conſuetudinem jam inde poſt an- „ num 1581. ad religionis noſtrę introductionem & Papiſmi abrogationem „ non uterentur. Quantum ad agrum Sylvæ-ducenſem, verum eſt hoſtem „ poſſeſſioni ejuſdem voluiſſe litem movere: ſed ſine ullâ juris ſpecie; uti „ patet ex notiſſimâ Bruxellis anno 1625. latâ ſententiâ, quâ territorio „ Sylvæ-ducenſi independentia ab urbe & archi-prætore Sylvæ-ducenſi ab- „ judicatur. Ita ut à Rege Caſtiliæ tractatus & negotiationes ſuper religio- „ ne in agro Sylvæ-ducenſi, aliiſque in locis ſupremo hujus Reipublicæ do- „ minio ſubjectis ordinandâ, non magis prætendi poſſint, quam veſtræ No- „ bil. Poteſt. ſuper ordinandâ in marchionatu Antwerpiano, aut territorio „ Mechlinienſi prætendunt.

„ X. *Quia* exempla prædeceſſorum Nobil. Poteſt. veſtris hâc in parte „ præeunt; qui juxta cum aliis Provinciis difficilibus temporibus a. 1580. „ cum Rex Hiſpaniarum tanquam harum Provinciarum Princeps adhuc „ agnoſceretur, religioni Romanæ abrogatæ reformatam ſubſtituerunt. „ Accedunt exempla Proteſtantium Germaniæ Principum, qui quamvis ſu- „ premam poteſtatem, qualem veſtræ Nobil. Poteſt., non habeant, nullum „ unquàm Papiſmum in territoriis & dominiis ſuis tolerârunt; immo præ- „ tenſæ Papæ Romani poteſtati ne quidem huc uſque ſe immiſcere volue- „ runt, ut vel unicam ipſius epiſtolam reciperent, & nuntios ſeu legatos „ ejuſdem ad alloquium admitterent. De quo videndus *lib.* 28. *hiſtoriæ* „ *Thuani pag.* 52. *edit. in fol.*

XI. *Quia*

„ XI. *Quia* Nobil. Poteſt. veſtrę jam de puncto religionis in deſignatis „ locis (uti refertur) benè & laudabiliter decreverunt; ideoque Chriſtianum „ ſit in tali decreto perſeverare. Orant ergo & obteſtantur Nobil. Poteſt. „ veſtras, ſupplices petitores, pium tale propoſitum conſtantes ſervare & „ proſequi dignentur : ſub ſpe & exſpectatione divinæ ſuper hujus Rei- „ publ. armis, & pacis tractatu benedictionis : atque unà præmonent, „ ſi hæ ſimileſque divinæ gloriæ & ſimileſque de divinâ gloriâ & ſalute re- „ ligionis cogitationes poſt ponantur, nihil aliud exſpectandum eſſe; quam „ ut hi tractatus pacis, & proſperitatis noſtræ faſtigium, ad quod per reli- „ gionem à Deo ſupra alias terras quamplurimas evecti ſumus, nobis aut „ poſteris noſtris, pariter ac Bohemiæ & Germaniæ, in laqueum & ruinam „ cedat: juxta infallibile Dei verbum 1 Sam.2.v. 30. *Honorantes me ho-* „ *norabo, ſed contemnentes me*, &c.

„ Subſcripſerant huic libello ſupplici omnes eccleſiaſtę Ultrajectini, uni- „ co ſolummodo excepto, qui ab urbe tunc aberat.

„ *Joannes Flaman. Andreas Suave, Johann. Breyer, Gisbertus Voetius, Caro-* „ *lus de Maets, Corn. Heycoopius, Libertus Spruyt, Gualterus de Bruyn, Joh.* „ *Hoornbeeck.*

Excutiendæ nunc rationes quæ in Belgio noſtro in contrarium partim à §. 2. Pontificiis, Libertinis, Neutralibus, aliiſque ſectariis, apertè proponi; partim à ſimulacris reformatorum, ſed intus Remonſtrantibus aut Semi-Papiſtis, aut viris de hoc ſæculo (*Pſal.* 17. *v.* 14.) palam jactari, aut in tenebris muſſitari percepimus.

I. *Rat.* Sola religio Romana eſt vera & ſalutaris : ergo omnis libertas illi concedenda. *Reſp.* Antecedens negatur : horrenda idololatria quæ cuivis Ethnicæ, etiam Ægyptiorum, ęqualis ſit (aſtipulante theologiâ *Arminii ſupra cit.*), immo quemvis Ethniciſmum ſuperat in adoratione hoſtiæ, nullâ ſpecie ſalutaris dici poteſt. Adde nunc multiplices hęreſes, & blaſphemias, & infinitas pæne ſuperſtitiones atque ἐθελοθρησκείας. Hanc demonſtrationem delineatam dedimus *in* 2. *part. ſel. diſp. tit. de fide Papiſtarum ſalutari an damnabili.* Forte quis cum Remonſtrantibus in *Vedelio Rhapſodo* aliiſque Neo-Scepticis, excipiat, Quas reformatus orbis hęreſes pronuntiat, atque ex ſcripturis demonſtrat, hæretici illi negant tales eſſe, & contra reformatę doctrinę multiplices hæreſes, blaſphemias, immo & idololatrias (ut videre eſt in libro gallico Jeſuitæ *Richeomi tit. Pantheon Huguenotte deſcouvert*) viciſſim impingunt. Ergo datatim hic luditur. Repono, hujus Pyrrhonici & Sceptici axiomatis (*quod nihil ſcitur, & nihil credendum ſit, & quod omnia conſtent meris opinionibus aut dubitationibus*) examen alibi à philoſophis inſtituendum; & à theologis in controverſiis contra Atheos,

Atheos, Epicureos, Libertinos, & in quæstionibus de autoritate scripturę, de certitudine fidei, de judice controversiarum, &c. Tantum hic quæro, si Scepticis ejusmodi circulationibus Gnostici, Manichęi, Henric-Nicolaitę, Muhammedistæ, Bonzii Iaponici, Adamitæ, Weigeliani, Felgenhauwerus, Jacobus Bohemus, scriptor Præ-Adamiticus, &c. pro causâ suâ contra Remonstrantium religionem, quæ & quatenus suæ adversatur, exciperent: quæro, inquam, an pronuntiarent, *datatim ludi*, *& in orbem convitia fundi*?

II. *Rat.* Quia est antiqua religio, saltem hic in Belgio antiquior est reformatâ, & prior possedit: Cum ergo potius sit jus possidentis, ex possessione deturbari non debuit; saltem jam deturbata, si non restitui, ad minimum libertate donari. *Resp.* Eâdem chordâ oberrabant antiqui Gentiles: quibus responderunt Christiani apologetici, præsertim *Ambrosius in epistola contra Symmachum.* Pręsumpta Pontificiorum antiquitas, satis superque excussa est à *Juello in apologiâ ecclesiæ Anglicanæ*, *& in defensione ejusdem apologiæ c. Hardingum*, *à Molineo in novitate Papismi*, *Raynoldo*, *Plesseo*, *Blondello*, *Chamiero*, &c. Nos methodum elidendi jactatam antiquitatem, successionem, catholicismum Papismi, ostendimus in nostrâ *Desperatâ causâ Papatus*, & in *1. part. select. disp. tit. de patribus*, *& in 2. part. tit. de Vi veritatis*, &c. & *de methodo elidendi antiquitatem*, &c. Applicatè ad Belgium nostrum respondeo, antiquissimos majores nostros Gentiles pro suo Gentilismo contra novè introductum Christianismum, idem proculdubio objecisse; idemque hodie objicere Japonios, Sinenses, Indos, Abassinos, Russos, aliosque Asiæ & Africę populos Gentilismi, aut Muhammedismi, aut Christianismi (sed Apapistici) antiquâ possessione gloriantes. Exspectabimus, quid illis sint opposituri.

III. *Rat.* Quia inhibitio exercitii Papistici est coactio conscientiæ, & nova inquisitio: atqui hanc tantopere detestati sunt majores nostri, & tanto cum sudore & sanguine eam profligârunt. *Resp.* Hoc teretismate passim nunc obtunduntur reformati, non tantum à sectariis quibusdam aut Libertinis, sed etiam à nonnullis reformatis sive aliud quid clausum in pectore habentibus, sive rasis tabulis, sive vix semiliteratis, qui forte *historiam Belli Belgici à Jesuita Fabiano Stradâ*, Ducis Parmensis gestorum gloriæ, ejusdemque familiæ velificante conscriptam legerunt: in politiâ speciali fœderati Belgii, & in *historiis Meterani*, *Petri Bor*, *Petiti*, *Reidii*, *Hooftii*, *Grotii*, satis hospites. Sed horum sacra ignorantia non videt se hoc modo universum fœderati Belgii regimen & Rectores jam inde ab anno 1583. usque ad renovatam in *panegyri Hagiensi* unionem anno 1651. & inde usque in hunc diem exprobratione tyrannidis in conscientias crudeliter infamare.

mare. Et hi vel soli patriæ amantes seu boni patriotæ, quin & boni politici audire velint. Omnibus nunc præteritis perlustrent quæso infelices illi historici & novelli politici decreta & edicta Ill. Ordd. General., & Ill. Hollandiæ Ordinum ab a. 1581. usque in hunc diem publicata (quę in volumina duo collecta & recusa habentur) & multis eorum ferale illud carmen *tyrannidis*, coactionis conscientiarum, inquisitionis Hispanicæ appingant. Hic scil. pietatis honos, sic nos in sceptra reponis. Siccine Magistratus tuos, siccine majores tuos, siccine egregias animas quæ libertatem hanc nostram labore & sanguine suo nobis pepererunt, honoras coram populo? Et inter hos novellos aretalogos non desunt, qui anonymis & famosis libellis, qui mendacibus Mercuriis seditionem Dei ministris & Magistratuum contemtum, non sine atroce injuriâ objiciunt; quod dilecta hominum peccata, aut profanas vocum novitates & hæreses ex verbo Dei reduarguant. *Quis tulerit Gracchos*, &c. *Supra cap.* 4. distinctionem inter libertatem conscientiæ & exercitii, in theologiâ, & in ecclesiâ non tantum, sed etiam in politiâ, & foro Belgarum receptam, usitatam, & ab ipsis Ill. Belgii fœderati Ordd. a. 1619. in formâ adhibitam probavi: nec hic repeto. Tantum addo, quod illic omissum, tot sententias inferiorum & superiorum tribunalium, quibus mulctas à Papistis & sacerdotibus eorum in prohibito Papistico exercitio deprehensis exsolvendas, toparchis, Satrapis, Mareschallis, Prætoribus exigentibus adjudicârunt, hanc distinctionem præsupponere. Præterea sapientissimum & consultissimum supremæ curiæ Hollandiæ Senatorem *Franciscum Francken*, virum salutis patriæ amantissimum, & liberæ Belgarum Reipublicæ studiosissimum, tyrannidis & inquisitionis Romano-Hispanicæ hostem accerrimum in aureo libello suo, quo justitiam belli Belgici contra libellum *Francisci Verhaer* Archiducum historici accuratissimè defendit, eandem distinctionem inculcare. Verba ipsius, prout in latinum sermonem à *Daniele Johannide Snecano* a. 1620. translata sunt, hic exhibeo ex §. 21. & 22.

,, Quibusvis Principibus & rerum publicarum rectoribus, meo quidem ,, judicio, concedendum est publicum religionis exercitium decreto sanci- ,, re; in hunc videlicet modum, ut unâ solum cultus divini forma publici- ,, tus admissâ, reliquarum aut minimum unius alicujus exercitio fas sit in- ,, terdicere: præsertim ubi apparuerit publicæ paci & tranquillitati haud ,, aliter posse consuli. Interea & hoc ausim asseverare, quæstionem & ju- ,, dicium de conscientiarum cordiumque recessibus, deque fide mortalium ,, in neminem competere aut cadere posse, nisi in solum Deum Omnipo- ,, tentem cordium cognitorem ac scrutatorem. Neque hujus me sententiæ ,, esse pœnitet; nihil plane reperiri, quod æquè ad conversionem homi- ,, num faciat, quam sincerus amor ex benevolo affectu promanans; aut

 quic-

illam non tolli aut violari judicaverint. Anno 1629. civitas Sylvæ-ducensis petiit inter conditiones deditionis stipulari voluit libertatem exercitii (quæ ipsis negata) non vero conscientiæ; quâ sciebant omnes Fœderati Belgii subditos frui. Anno 1632. stipulantur civitates Venloa, Ruræmunda, Trajectum ad Mosam libertatem exercitii, quæ concessa. Anno 1632. in *tractatu pacificationis* inter unitas & Hispanicas Belgi provincias artic. 19. stipulantur Ill. DD. Ordines, ut reformati in provinciis Hispanicis posthac in conscientiâ non molestentur, sed istic in pari statu & ordine habeantur & permittantur, quo Romano-Catholici in provinciis fœderatis: *teste L. Aitzema part.* 1. *historiarum suarum pag.* 140. Idem postea renovatur & declaratur ad artic. 19. *Æquum esse*, ajunt, *ut reformati in provinciis* Hispanicis *extra inquisitionem (*recherce*) & in domibus suis extra molestiam relinquantur.* Ibid. pag. 254. Delegati provinciar. Hispanicarum offerunt delegatis Ill. Ordd. Fœderatorum traditionem civitatis Bredanæ, hac conditione, ut religio & status clericorum maneret, uti tunc erat. *Ibid. p.* 170. Ill. DD. Ordiues fœderati, Ordinibus Belgii Hispanici stipulantibus offerunt libertatem exercitii Papistici; eandemque offerunt in *manifesto suo* 22. Maji & 11. Septembris anno 1632. Idemque promittunt Regi Galliarum in *tract. confœderationis* 15. April 1634. *artic.* 3. *Ibid. pag.* 116. 124. 180. Anno 1641. Ill. DD. Ordines in *tract. pacis* seu induciarum cum Johanne Lusitaniæ Rege *artic.* 3. subditis Belgii fœderati libertatem conscientiæ in domibus & libertatem exercitii in navibus ipsorum stipulantur. *Ibid. pag.* 261. Anno 1644. in Hulstum Flandriæ oppidum armis fœderatorum subactum, introductum est exercitium reformatum, Papistico inde pulso: quidquid conquererentur Legati Gallici *L. Aitzema histor. part.* 2. *pag.* 54. Ill. DD. Ordd. Fœder. in delegatorum suorum ad tractatum pacis Monaster. instructione *artic.* 27. mandant, ut de plano recusent omnia puncta de Papistici exercitii in fœderatis provinciis admissione, nec vel minimam super eâ propositionem aut stipulationem ferant. *L. Aitzema part.* 2. *pag.* 363. Ill. Zelandiæ Ordines in considerationibus circa *tractatum pacis Monasteriensis* notant atque improbant, Papistas à *libertate conscientiæ (quam iisdem subtrahi nolint)* ascendere ad libertatem exercitii & quasi liberum religionis suæ exercitium passim sibi sumere. *L. Aitzema histor. suarum part.* 2. *pag.* 160. 161. Ill. DD. Ordines fœderati in instructione delegatorum suorum ad tract. pacis Monaster. declarant se velle, ut incolæ agri Sylvę-ducensis introducto in templa exercitio reformato & abrogato Papistico, in fruitione libertatis conscientiæ permaneant. *Ibid. pag.* 238. Delegati Ill. DD. Ordd. fœderator. Monasterii respondent quod dominationes eorum nullam subditis suis conscientiæ coactionem

nem imponant; & quod incolas agri Sylvę-ducensis in libertate conscientiæ defensuri sint, nec passuri ut in eâ turbentur. *Ibid. pag.* 245. Quod constitutâ pace, executioni mandârunt, publicatis per agrum Sylvæ-ducensem contra exercitia edictis. Et hæc de receptâ & usitatâ hac distinctione in Belgio. De ejusdem usu in exteris politiis multa hic colligi possent: sed unum solummodo ex multis delibare lubet, ex *Joh. Haywardo* historico Anglo in vitâ Eduardi VI. pag. 290. ubi refertur, cum Mariæ Regis sorori nomine Regis nuntiatum esset non diutius permittendum ipsi esse exercitium missæ, nisi brevi aliquam conformationis spem faceret; & cum ipsa respondisset, animam suam esse Dei, & quod ad fidem suam, ut eandem mutare non posset, sic eam nolle dissimulare: replicam hanc factam esse, *quod Rex non intenderet fidem ipsius constringere, sed externam ejus professionem restringere*, &c. Plura non addimus, obtestati eos, qui multa de inquisitione & coactione conscientiæ blaterando, blasphemant quod ignorant (*epist. Judæ v.* 10.) aliquam prius terminorum & politiæ ac historiæ Belgicę cognitionem sibi acquirant: ne tanquam cœci de coloribus videantur judicare.

IV. *Rat.* Quia secundum religionem & conscientiam reformatorum in Belgio & Ill. DD. Ordinum, libertas religionis nemini neganda: ergo nec Pontificiis eam petentibus. *Resp.* Hoc argumento tanquam κατ' ἄνθρωπον, id est, ad hominem, Pontificios non rarò usos fuisse novimus: sed frustra. Nituntur enim falsâ hypothesi, quasi reformati, speciatim in Belgio, sensissent aut professi essent libertatem conscientiæ esse libertatem exercitii, & hanc omnibus falsis religionibus concedendam esse. Quæ sit & semper fuerit nostrorum sententia supra *cap.* 4. declaravimus.

V. *Rat.* Quia solennibus conventionibus & pactis libertas Papismi & defensio illius libertatis promissa est: jam vero pacta, fœdera, conventiones esse juris gentium, & servanda theologi & politici in Belgio ut semper contenderunt, sic eorundem violationis Hispanos & Pontificios reos peregerunt. *Resp.* Hoc argumento passim nostros obtundunt, plurimi ex Pontificiis, aliqui ex neutralibus & sectariis; nec desunt ex reformatis, qui infelices illos historicos sequantur: quos ego politiæ & historiæ nostratis æque ac rerum divinarum & humanarum ignaros esse arbitror. Anonymus quis Pontificius, aut anonymi pontificii anno 1647. quædam instrumenta conventionum seu pactorum cum provinciis & civitatibus quibusdam in Belgio pro conservatione Papismi initorum gallico idiomate ediderunt: ubi satisfactiones (ut vocant) seu conventiones (Harlemensem a. 1577. Goezanam, 1577. Ultrajectinam 1577. Amstelodamensem 1578.) exhibent; & Magistratibus hoc agentibus & concionatoribus *flabellantibus* (uti lo-
quuntur)

quuntur) fraudes, perjuria, pactorum fidem violatam acerbissimè & calumniosissimè objiciunt. Sed imperiti illi calumniatores, tempora non distinguunt. Falsissimum est Ill. Belgii fœderati Ordines post constitutam liberam Rempublicam, & omnem ac supremam potestatem ac jura majestatis ad se devoluta, atque à se possessa & exerceri cœpta, absque ullo Philippi 2. aut successorum tanquam Principum suorum intuitu, unquam aliquam religionis Papisticæ defensionem, aut permissionem, aut tolerantiam sive sponte sive aliquà in conventione promisisse, quam non servaverint. Ostendant acta, indicent locum & tempus. Nam satisfactiones anno 1577. 1578. quas *Jesuita Heribertus Rosweidus Ultrajectinus in tract. de fide hæreticis servandâ* anno 1610. cap. 17. adducit, non magis ad hanc rem faciunt; quam acta, decreta, responsa, pacta Ordinum, Procerum, Magistratuum Belgicorum in belli Belgici primordiis, cum semper intuitus esset ad supremum Belgarum Principem Philippum 2.

Vin' hujus argumenti gemellum: Proceres, nobiles, Ordines, Magistratus Belgii per tredecim fere annos ab inchoato bello jurabant Principi suo Regi Hispaniarum fidelitatem, nomine ejus & pro illo (ut loquebantur) politiam & militiam regebant, jus administrabant, telonia, vectigalia, tributa imperabant, privilegia & immunitates, veniam delinquentibus concedebant, Academias seu studium universale Leidense instituebant.

Atqui post annum 1581. usque ad conclusam pacem Monasteriensem, nihil tale fecerunt, nec ulla vel minimâ specie ostenderunt, se illum agnoscere Dominum ac Principem suum, seque ei fore fideles; uti initio conventum, promissum, juratum fuerat.

Ergone ab eo tempore, (a. 1581.) usque ad pacem Monasteriensem Ill. DD. Ordines fœderati & Magistratus id secundum promissa, pacta, juramenta præstare debuerunt; & quia non præstiterunt, merito perfidi, perjuri, pactorum & juramentorum fidelitatis violatores cum *Jesuita Rosweido* dicendi sunt: Imprimis & celsiss. Princeps Arausoniensis Wilhelmus I. cui Philippus trium provinciarum præfecturam commiserat, quique ideo speciali fidelitatis juramento eidem obstrictus erat. Hoc argumentum ubi solverint inter nostros, qui pactorum & confœderationum violationem, majoribus, prædecessoribus, præsentibus Rectoribus supremis & subalternis impingere audent, ob non concessam aut hoc pacis tempore non restitutam Papistis nostratibus libertatem: videbunt eadem methodo atroces suas calumnias & infamationes difflari.

Quod si quis, quamvis Apapista, ad argumentum à me objectum respondeat *τὸ conceditur totum*: ægrè non feret si recordemur historicæ prophetiæ quam præfatiunculæ ad tractatum modo laudatum consultiss. *Francisci Franck*

latinus interpres anno 1620. inseruit: Verba ejus sic sonant: „ Hoc ego „ scriptum è vernaculâ in latinam linguam, quam Lipsius vinculum gentium „ nominat, transfudi, ut exeuntibus jam induciis, peregrinis quoque con- „ stet, quis justius (ut mihi hoc Lucanus de suo largiatur) arma induerit. „ Exurgit.n. paulatim ætas (*Nota*) quæ Dei armipotentis in Belgium collata „ beneficia ignorat: ut necesse sit ad exemplar Catonis, qui cum videret Græ- „ cos omnium hominum primos sese velle esse ac proinde alias gentes despi- „ cere de Originibus scripsit, sic etiam monstrare origines è quibus bellica hæc „ calamitas in fundum nostrum dimanavit. Ut verbo dicam, hoc argumentum eorum nititur istis falsis hypothesibus.

Quarum Prima est plane anistorica, & apolitica: Ill DD. Ordines fœderatos propius per unionem Ultrajectinam conjunctos & à Principe suo a. 1581. exautorato, & ab Ordinibus ac Provinciis Belgicis, qui priores à *Pacificatione Gandensi* sponte divortium fecerant, aut avulsi, & Principi suo reconciliati ejusdem partes contra provincias fœderatas ac liberam earum Rempublicam tuebantur, esse eosdem cum Ordinibus totius Belgii qui anno 1577. in *Pacificatione Gandensi*, in solius Papisticę religionis exercitia conservanda & defendenda compromiserant. Quod falsissimum. Libera enim confœderatorum Respublica, nec in materia nec in formâ seu specie, est Belgium ex 17. Provinciis cum & sub Principe suo coadunatum a. 1577. Pars enim non est totum, nec totum est pars: non magis quam numerus binarius in specie & forma est ternarius aut quaternarius.

Secunda est, Ordines liberæ fœderatorum Reipublicę ab anno 1581. usque in hunc diem esse ordines Belgii qui Archonte duce Mathiâ a. 1578. Romanæ religionis defensionem, & reformatæ permissionem & admissionem sanciebant.

Tertia est, per conventionem inter Ordines Belgii a. 1577. & 1578. & per propiorem unionem, Ultrajecti inter Ordines Fœderatos a. 1579. initam, singulis provinciis & civitatibus defensionem Papisticæ religionis tanquam publicæ & status, & permissionem reformatæ religionis per segreges cœtus exercendæ, imponi. Quod planè falsum esse, constat ex articulis *Pacificationis Gandavensis*, pacis religionis, propioris unionis Ultrajectinæ. Hollandia & Zelandia a. 1576. & cum iis civitates quædam in aliis Provinciis (e.gr. Brugæ, Gandavum, Bommelia, &c.) omnia exercitia Papistica abrogaverant; & in omnibns tractatibus solicitè cavebant, ne ad restitutionem eorum tenerentur. In Germaniâ Imperator & Principes imperii juxta *conventionem Passaviensem* a. 1555. in utriusque religionis libertatem indefinitè & collectivè conspirabant. Quod tamen distributivè intelligendum non est, quasi scil. ex vi *conventionis Passaviensis* serenissimi electores Saxonicus, Palatinus,

nus, Brandeburgicus, alii Principes & status Protestantes Papismum in suis ditionibus conservare aut restituere, & Romano-Catholici Principes ac status (Archiepiscopi Coloniensis, Moguntinus, &c. & Dux Bavarus, &c.) in suis quique ditionibus religionem protestanticam & reformatam admittere tenerentur; nisi politicè fœdifragi, perfidi, & turbatores pacis audire nolint, ex formula *conventionis Passaviensis*. Absit, absit.

Quarta est, Reges, Principes, Status, populi falsâ religione imbuti, absolutè aut sibi mutuo promittentes ejusdem defensionem, & veræ religionis exclusionem: ubi à Deo ad fidem conversi fuerint & potestate ac potentiâ muniti, non posse unquam veram religionem admittere, aut falsam quocunque rerum statu inhibere. Applicetur hoc ad antiquos, ante Constantinum, Imperatores & Senatum Romanum, ad Reges Galliæ, Poloniæ, Angliæ, Daniæ, Sueciæ fidem christianam amplexos, & fiat conclusio.

Quinta est, nullam posse incidere rerum & politiarum tantam mutationem, nullam potestatum translationem, ablationem, mixtionem, sive per pacta sive per justitiam armorum, ut populorum & Magistratuum successores, iisdem prædecessorum suorum quamvis heterogeneorum, pactis, promissis, statutis in specie perpetuò inhęrere non teneantur, vel usque ad finem mundi. Quid si Imperium Romanum, cujus reliquiæ hodie supersunt, tale quid prætendat adversus hodiernos Galliæ, Hispaniæ, Belgij, Angliæ, Dalmatiæ, Transsylvaniæ, Ægypti, Illyrici, Gręciæ, Syriæ ac Palestinæ, Italiæ denique populos, Reges, Principes, Magistratus: quid quęso eos responsuros arbitramur? Videantur *Lazius de migrationibus gentium*, & vulgates politici de mutationibus Rerumpublicarum, & scriptores de translatione Imperii, in 2.*part. sel. disp. tit. de translatione Imperii à nobis indicatos*. Queruli Pontificii nostrates hanc hypothesim suam, examinatam videbunt à suo officiali, cum viveret, Antwerpiensi, *Francisco Zypæo in tract. cui tit. Hiatus Cassani obstructus*.

VI. *Rat.* Quia Pontificii in Belgio inter primos pro libertate pugnârunt, eamque labore & sanguine suo pepererunt; quâ soli nunc carere coguntur. *Resp.* hæc una est ex rationibus, quam Legati Gallici duo extraordinarii Comites *d'Avaux* & *la Roche*, cum ordinario legato Barone *de Courson* 3. Martii a. 1644. allegabant, cum Pontificiis libertatem aliquam contra edicta publicata, eorumque executorem peterent. Quomodo propositionem illam acceperint Ill. DD. Ordines, discet lector ex responso eorum, communicato prius cum celsiss. Principe Arausioniensi, legatis dato, & paulo post evulgato; quod etiam *secundæ parti histor. L. Aitzema* insertum est. Summa „erat, Nunquam dominationes suas potuisse probare permissionem exercitii „superstitionum contra verbum Dei, 2. & notoriorum scandalorum, 3. Pontificiæ

„ tificiæ hierarchiæ introductionem. 4. inclinationem Papistarum in Regem „ Hispaniæ, hæreditarium harum Provinciarum hostem: uti successivè & „ nuper in solemnibus ipsorum precibus, aliisque actionibus per justas scien- „ tiæ rationes & legitimas informationes hoc deprehensum, & clarè dete- ctum est: Adde huic rationi quæ a. 1637. detecta sunt ex interceptis *epistolis Rovenii clandestini Episcopi Ultrajectini* ad vicarium suum *Wachtelarium* civem & canonicum Ultrajectinum: in quibus inter alia *Wachtelario* suo communicabat, se operâ Hispanici Romæ residentis legati usum esse in causâ suâ contra Jesuitas aliosque regulares Pontifici commendandâ; hac inter alias motivâ: Quod catholici hic affecti essent erga Regem Hispaniæ; in quâ devotione eos alioquin continere non posset: quod tamen unicè intendere & studere se dicebat. Hæc aliaque arcana ex interceptis *epistolis Rovenii, & libro actorum Episcopalium* (quæ in archivis hujus Reipublicæ servantur) tunc patebant; quorum partem indicata habes in sententiis à dicasterio Ultrajectino latis, & *intendit* (uti loquuntur) nobiliss. D. prętoris. Quod si ergo in initio belli Belgici aliqui eorum, etiam ex clero, tyrannidi Hispanorum obstiterint, & hactenus de communi libertate non malè meriti sint: secuta tamen eorum defectio & cum hoste partim aperta partim clandestina conspiratio, qualibuscunque ipsorum benefactis lituram induxerunt. Bonus civis non tantum incipere, sed & in fidelitate suâ proficere ac perseverare debet: Huc analogicè applica Galat. 5. v. 7. *currebatis bene*, &c. Ezech. 18. v. 21. *Si justus averterit se*, &c. *Excipient* forte (prout hic Ultrajecti quinque capitula canonicorum excipiebant a. 1580.) aliquorum perfidiam sibi fidis patriotis non debere fraudi esse, ideoque pacta servanda esse, de religionis suę conservatione & defensione. Cui exceptioni responderi potest; non magis hoc religioni Papisticæ & ejusdem consecraneis fraudi fore, quam reformatorum quorundam (e. gr. Wilhelmi Comitis Bergensis, Principis Chimaici, &c.) perfidia, religioni reformatæ: nisi Papistę alium superiorem in temporalibus præter & supra Ill. DD. Ordines & Magistratus Belgicos agnoscerent, & ex principiis ac conscientiâ religionis Romanę ejusmodi ipsorum perfidiæ ac proditiones per se orirentur. Cujus demonstrationem antehac dedimus in 2. *part. selectar. dispp. tit. De sede Romanâ incompatibili*, &c. &, *de Temporali potestate Papa*.

VII. *Rat.* Quia tempora nunc mutata sunt, & alia est rerum facies; postquam Rex Hispaniarum juri ac prætensioni suæ in fœderatas Belgii Provincias in *tract. pacis Monasteriensis* simul & semel renuntiavit; nullumque bellum Hispanicum nunc amplius nos urget: ita ut tutò nunc major libertas Pontificiis nostratibus concedenda sit. *Resp.* Hoc argumento non tantum Pontificii jam inde à conclusâ pace Monasteriensi passim utuntur,

utuntur, sed etiam aliqui ex reformatis. Verum utrique longè falluntur: dum falsò præsupponunt, nullam aliam inhibiti Papismi causam esse, quam metum seditionis, & cum hoste Hispano conspirationis. Hujus hypotheseos falsitatem supra *cap 6.* perspicuè evicimus: nec hic repeto. *Resp.* 2. quamvis nullum bellum cum Principe aut politiâ Papali nunc nos urgeat, cujus occasione periculum aliquod à Papistis nostratibus eorumque flabellis sacerdotibus metuendum esset: nusquam tamen & nunquam tuta fides, quamdiu perstat dependentia à Papâ, & perfida, seditiosa, & latrocinalia Papismi axiomata (*in disp de sede Romanâ incompatibili*, &c. exposita). Det Deus ne nos aut posteros nostros aliquando hoc doceat experientia stultorum magistra. Terreant nos vestigia tanto fratrum nostrorum in Galliâ, Rhæticâ valle Telinâ, Hibernià, Pedemontio (& quidem tempore Pacis) nec non majorum nostrorum in Belgio sanguine signata. Scio à Papistis facta dici infecta. Scio à *Jesuita Sailly* in refutatione *horologii excitatoris Belgarum* ab anonymo anno 1610. conscripti omnia atrocia, nefanda, abominanda extenuari. Scio os impudens *Jesuitæ Ro'weidi in dissert. de fide hæreticis servandâ* contra *Danielem Plancium* scholæ Delfensis Moderatorem anno 1610. cap. 17. pag. 175. omnia in Belgio nostro perfidè gesta rejicere in milites quosdam: „Quod si, inquit, quis miles noster præfractior, Ducis quandoque „neglexit imperium; si quę natio ferventioris naturę impetu abrepta justi„tiæ aliquando transiliit limites, improbamus præfractos animos, limitum „prævaricatores detestamur. Non hæc à Ducum imperio, non à doctrinâ „catholicâ eveniunt. Quasi vero ignoti essent Papa Romanus, Philippus 2. cum consilio suo Hispanico, Dux Albanus cum filio Friderico, Margareta Ducissa Parmensis, Cardinalis Granvellanus, Ludovicus commendador, Johannes Austriacus, Franciscus Sonnius, pater Knyffus, Ruardus Tapperus inquisitores, præses *Vergas*, & *Hesselius* cum toto consilio turbarum. Nos hâc vice impudentissimi hominis malagmatis nihil aliud reponemus, quam quod Leidenses obsessi ab Hispano & ad deditionem invitati:

Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps.

VIII. *Rat.* Videntur tamen hoc rerum statu, inter judices & munerarios nonnulli, de priori sententiâ suâ remittere, & non obstantibus edictis c. Papismum, majorem libertatem concedere aut velle concedere; & synodis ac ministris indignari, quod in hâc opinione & intentione suâ se turbare non desinunt. *Resp.* 1. Fateor fieri posse, ut aliqui sub larvâ reformationis semi-Papismum, aut neutralismum, aut Libertinismum aut Epicureismum, sub pectore gestantes, rationibus propriis, & quidem de hoc sæculo unicè attendant, iisque alios sæpè non ita malos, circumveniant; qui forte immunitatem sibi à victore Papismo pollicentes; quippe ei, ubi res exegerit, fa-

 cile

cile cessuri, & fasces submissuri. Sed fallax in temporalium Parnasso somnium, & rerum in Belgio gestarum sive ignorantia sive oblivio occultavit à miseris illis peremtoriam crudelissimi. *Vargas* in consilio turbarum prçsidis, sententiam in Belgas latam: *Mali fraxerunt templa: boni nihil fecerunt contra: ergo debent omnes patibulari.*

Sed quidquid sit de sensu & conatu quorundam, quos Deus novit, manent nihilominus edicta, nec cessant eorum executiones; adeo ut in desuetudinem venisse, & inveterata esse dici nequear. Aliud sane DD. deputatorum, & superiorum atque inferiorum tribunalium acta testabuntur. An non Ill. Ordines Generales anno 1663. DD. Ordd. Hollandiæ deputatos monuerunt, ut inquirerent in confluxum plurimorum auditorum ad concionem in ædibus cujusdam Pontificii Hagç-comitis à celebri quodam declamatore nuper ex Galliâ adventantis palam habitam; ad quam etiam reformatæ ecclesiæ membra, immo & aliquos ex proceribus & concionatoribus non veriti fuerant invitare? An insuper eosdem DD. deputatos non monuerunt, ut habita informatione, secundum edicta, (a. 1651. in celebri fœderatarum Provinciarum *panegyri* denuo stabilita) huic culpæ affines tractarent? Vides inhibitionem Papismi etiamnum manere, & mansuram, quamdiu resumpta & renovata unio provinciarum: nec posse à quoquam, non dico judice, prçtore, munerario, sed ne quidem ab ullâ civitate aut provinciâ aliter statui, quamdiu major necessitas, quæ nulla nunc est, non cogit. Si rerum vices ita mutarentur, ut ab interno aut externo hoste præsentissimum eversionis aut gravissimæ concussionis Reipublicæ periculum metuendum esset; nemo sanus intercederet. Præstat enim aliquam, cum quorundam defectuum tolerantiâ; quæ nunc tolli non possunt, habere Rempublicam, quam nullam; aut summam rei incertæ aleæ subjicere.

IX. *Rat.* Quia Provinciis Belgicis Hispano subjectis ab Ill. Ordd. fœderatis a. 1632. religionis Papisticç istic stabilitæ defensio socialis oblata est. Circa id tempus civitatibus sponte ad fœderatos non transeuntibus, nec antea civibus aut subditis fœderatorum, sed extremâ armorum violentiâ ad deditionem coactis, Venloæ, Rurçmundæ, Trajecto ad Mosam plena exercitiorum libertas concessa est. Anno 1609. in tractatu induciarum, agro Bredano, Bergensi ad Zomam, Cuyckensi fœderatorum potestati subjecto, exercitia Papistica & quidem in publicis templis, relicta sunt. Ergo multo magis civibus in Hollandiâ & Zelandiâ, ab initio belli Belgici omnia pericula, juxta cum reformatis, subeuntibus, omnia onera sustinentibus, libertas aliqua concedenda esset, prçsertim tam obnixe eam petentibus. *Resp.* Ut rationes politicæ fuerunt, cur illis defensio offerretur, istis libertas con-

concederetur: sic aliæ fuerunt, & etiamnum sunt politicæ imprimis & theologicæ rationes cur nostratibus non concedatur. Decem provinciæ Hispano subjectæ, nec jure nec facto fœderatis suberant: ubi ergo deest potestas & potentia, non potest nec debet pius Magistratus argui ob non sublata aut inhibita exercitia Papistica. Cum ergo consilia agitarentur de pace non tantum, sed & arctissimâ unione septemdecim Provinciarum mutuâ contra quosvis extraneos hostes defensione, salvis utrique coëuntium parti propriis juribus, & privilegiis, imprimis receptâ ac stabilitâ cujusque religione: videmus longè aliam oblatæ illius libertatis & defensionis fuisse rationem, quam postulatæ à civibus & subditis fœderatorum Papismo addictis. In Imperio Germanico Protestantes & Pontificii uniti sunt, & ad pacis sæcularis ac religiosæ defensionem obligati, & quidem jure adæquationis: ita ut pars Protestantica in Papisticam, nec vice versa, potestatis quid habeant quod ad propriorum cuique jurium & privilegiorum & receptæ religionis mutationem. Similem autem unionem inter utriusque partis Provincias tunc intentam & agitatam fuisse, compendio disce ex 1. *part. histor. L. Aitzema pag.* 124. & *pag.* 117. ubi articuli unionis à fœderatis Provinciis concepti; imprimis etiam ex *decreto fœderatorum* 22. Maji & 11. Septembris 1632. tunc publicato, quo decem Provincias ad jugum Hispanicum abjiciendum invitabant, & ad id operam suam pollicebantur. Cur autem magnum hoc ausum minus successerit & periculoso huic bello, quod Hispani *æternizare* studebant (sunt verba Ill. Comitis Henrici Bergensis in suo *manifesto* tunc edito) finis impositus non fuerit, divinæ providentiæ arcanis committendum est. *Homo proponit, Deus disponit: ut Aitzema ibid.* loquitur.

De libertate concessâ Venloæ, Ruremundæ, Trajecto ad Mosam, facile respondetur, totum hoc respexisse Proceres & Magistratus decem Provinciarum, & quæ tunc agitabantur consilia de pace ac unione, etiam exclusis Hispanis, deque mutuâ & communi pacis sæcularis & religiosę defensione. Et hunc in finem viam monstrantibus quibusdam istarum partium Proceribus, tanquam præambulum & caput bonæ spei, Trajectum in hostili solo petitum fuit, ibique oblatæ ac promissæ libertatis specimen à fœderatis exhibitum. *Scriptori Theologi Paradoxi pag.* 162 more suo calidis ex ingenio conjecturis nimis indulgenti contra factorum lucem dictare libuit: *Mosæ-Trajectenses vi & armis eam libertatem Superioribus Belgii fœderati extorsisse, cum eâ demum conditione se dedere voluerint, adeo ut Magistratui intolerabilis necessitas hic pro lege fuerit. At trapezitæ nullis armis hoc jus sibi faciunt*, &c. Huc ergo necessitas mihi contradicendi & immane fœnus trapeziticum contra orbis Christiani judicium honestate donandi, scripto-

 rem

rem hunc adegit, ut armis Trajectensium coactos diceret fœderatos ad dictæ libertatis concessionem. Quasi vero Trajectenses ad incitas redacti non fuissent, ut ultra sustinere non possent, cum dederent: nisi præsentissimam internecionem subire maluissent. Fœderati jam sub ipsis muris eorum cuniculos agebant, nec ulla vel minima spes solvendæ obsidionis affulgebat. Quid aliud restabat animosissimo præfecto & præsidi, qui tam animosè & pertinaciter hactenus defenderant, quam promta deditio. Quis vel alpha μυθολόγων diceret, fœderatos à Venloensibus, Ruremundensibus, Limburgensibus, vi armorum compulsos ad plenissimam Papismi libertatem ipsis concedendam; qui scil. tam probè instructi erant, ut vix ad unius atque alterius diei; aut ad paucorum dierum defensionem sustinendam sufficerent. Sylvę ducenses anno 1629. quamvis pluribus mensibus à Kal. Maji usque ad 14. Septembr. non minus quam Trajectenses, & pari animositate, se defendissent, in *tractatu deditionis* cum libertatem illam postularent, minimè obtinuerant. Fortitudini & gloriæ armorum celsiss. herois & Principis Arausionensis, ejusdemque præfectorum militarium, atque admirandæ benedictioni divinæ, non parum detrahi videtur, cum diræ necessitati & armis Trajectensium insolita illa concessio adscribitur. Cum spes illa unionis septemdecim Provinciarum contra quosvis hostes extraneos, etiam contra præsidia Hispanica, decollasset, nullis civitatibus subactis (quales *Cataracta Gandavensis, Hulstum, Breda)*, libertas illa quamvis postulata, concessa est: quidquid Galli in bello illo nobiscum arctissimè confœderati, contra negatam Hulstensibus libertatem quererentur. Ex quibus manifestissimè elucet, peculiari respectu supra memorato, fœderatos tunc temporis *manifesto* suo (juxta *decretum* 21. Maji & 7. Septembris 1632.) promisisse; & Trajectensibus, Venloensibus, Ruremundensibus, Limburgensibus re ipsâ concessisse libertatem; quam intentione, consilio, & spe unionis omnium Provinciarum jam evanidâ, *Cataracta Gandavensi, Hulsto, Breda*, quin & legatis Gallis anno 1644. intercedentibus, ut & delegatis Hispanicis pro agro Sylvæ-ducensi in *tractatu pacis* anno 1648. talem libertatem stipulari satagentibus, absolutè negârunt; & contra quam pace jam stabilitâ, in *articulis renovatæ unionis* anno 1651. in celebri *panegyri Hagiensi* unanimiter definierunt. De relictâ ad tempus libertate illic antiquitus possidente, nec unquam loco motâ, in agro Bredano, Bergensi ad Zomam, Cuyckensi, anno 1609. in *tractatu induciarum*, respondemus, particularem illam brevis temporis (12. scil. annorum conniventiam) tanquam exceptionem à regulâ, regulam confirmare: cum ejusdem peculiares fuerint rationes politicæ, judicio eorum qui in conniventium illam consentiebant, tunc urgentes. Quęnam fuerint, non est quod inquiramus: quandoquidem

inter

inter arcana politica, easdem tunc haberi voluerunt; nec in *articulis induciarum* ulla indulgentię illius fiat mentio. Communiter ferebatur, Regis Galliarum petitionem intercessisse: & hoc postea editæ negotiationes *Jannini* manifestârunt.

X. *Rat.* Quia reformati in Belgio libertatem à Philippo 2. & Ordinibus Provinciarum petierunt; & cum non impetrarent, censuerunt iniquè secum agi. Iidem anno 1578. ab Archiduce Mathiâ & Ordinibus Provinciarum eandem cum peterent, obtinuerunt. Debebant ergo vicissim, ubi rerum potiuntur, eandem Pontificiis petentibus concedere: juxta regulam Math. 7. v. 12. *Quodcunque*, &c. & illud poëtæ,

Non ignara mali miseris succurrere disco.

Resp. Hoc argumento nostrates non tantum Pontificii, sed & medii, dubii, moderatiores, sæpe uti soleat. *Janninus* legatus Gallicus, cum tractatui induciarum Belgicarum, nomine Regis sui interesset, & illo absoluto a. 1609. mense Junio Ill. DD. Ordinibus commendaret, si non authorizationem Pontificiæ religionis per legem, saltem ejusdem permissionem per dissimulationem & tolerantiam: inter alias rationes hanc adferebat: Quod Ill. DD. Ordinis ipsi scirent, servitutem esse plus quam intolerabilem, non posse colere Deum secundum illam religionem, in quâ quis institutus est; & hanc fuisse ipsorum dominationibus principalem ac potentissimam causam, confugiendi ad arma, & omnia pericula contemnendi, ad se liberandos, &c. Quodque magna differentia esset inter Principem, qui nolit subditis suis libertatem alterius religionis præter eam, quam in regno suo receptam & approbatam repperit, permittere; & eum qui velit concivibus suis adimere eam religionem quâ gaudebant, antequam vestra ibi fuisset introducta. *Addit ibidem:* „ Sed vos, inquit, cum simul & in commune tam reformati „ *(ceux de la religion)* quam catholici, libertatem & supremum dominium „ quo in præsenti gaudetis, acquisiveritis, &c. æquum est, ut utrique ejus „ participes sint. Apprime durum esset, ut in re, cujus admodum sumus „ sensibiles, illi haberentur tanquam magistri & domini, isti vero ad sortem „ subditorum & servorum redigerentur, &c. Judicate igitur in vestrâ causâ, „ alterius causam, &c. Sed ad hæc aliaque quæ disertè & speciosè ibi commentatur (in *Negotiationibus* præsidis *Jannini* gallicè editis *part.* 2. *pag.* 590 597. edit. in minori 8.) respondendum est, tacitè prçsupponi & sumi, Pontificiæ & reformatæ religionis, respectu politiæ reformatæ, qualis hæc nostra, parem esse rationem. Nostram profitentes ex fundamentis ejus. 1. *Neminem* credunt aut tenent supremis Principibus & Magistratibus suis superiorem in spiritualibus aut temporalibus sive directè, sive indirectè; cui tanquam totius orbis, saltem totius Christianismi Mo-

 narchæ

narchæ & vicario Christi divinitus constituto, de necessitate salutis subesse debeant. 2. *Nec* talem Monarcham aut quenquam alium credunt in foro interiori conscientiæ posse absolvere à juramento fidelitatis, aut ab obedientiâ Principibus & Magistratibus suis sive fidelibus sive infidelibus, sive hæreticis sive orthodoxis debitâ ac promissâ. 3. *Nec* credunt, quoscunque sub nomine Christiano à se dissentientes sive hæreticos sive idololatras, sive clericos sive laicos, sive literatos, sive idiotas, sub pœnâ capitis & fortunarum ad receptionem & professionem religionis suæ (quam orthodoxam & salutarem esse defendunt) adigendam esse, ejusque conscientiam cogendam, & in eam inquirendum secundum formam inquisitionis Hispanicæ, aut Romanæ intra muros. 4. *Nec* credunt, sive infidelibus sive sub nomine Christiano hæreticis, idololatris, blasphemis fidem non esse servandam. 5. *Nec* credunt se posse absque peccato, in testimoniis, juramentis, contractibus sive in judicio sive extra judicium adhibere æquivocationes & mentales reservationes. 6. *Nec* credunt esse quem in terris spiritualem superiorem, cui cœca debeatur obedientia. 7. *Nec* credunt esse quem in terris Monarcham spiritualem, qui dispensare possit in promissionibus & juramentis suis, quique ex peccato possit facere non peccatum. Sed in contrarium hæc omnia ex fundamentis suę religionis & conscientiæ eâ informatæ, tenent aut tenere debent Pontificii; hæc ipsis à Doctoribus & animarum curatoribus perpetuò inculcantur & inculcari debent. Vides ergo, quam diversissima sit ratio, admittendi in Republicâ Pontificiâ exercitii reformati, & admittendi in Republicâ reformatâ exercitii Pontificii. Hi si numero paulatim crescentes, tandem superiores evaderent, quid aliud Magistratui aut Reipublicæ reformatę exspectandum, quam seditiones, rebelliones, proditiones, latrocinia, lanienæ: indicium modo facientibus confessariis, aut ordinariis, aut brevibus, & bullis Pontificum; & præeuntibus exemplis Galliæ a. 1572. Hyberniæ a. 1643. Rhętiæ seu vallis Telinę a. 1620. Pedemontii a. 1552. & 1655. 1661. Mitto nunc Belgium nostrum perfidiâ procerum Hannoniæ & Artesiæ, Comitis Renneburgii pręfecti Groningani, Comitis Egmondani, Nobilium aliquot (quos *male contentos* vocabant) Wilhelmi Stanley præfecti Daventriensis, clericorum aliquot & laicorum Trajectensium ad Mosam, & aliorum hic non memorandorum, ex fundamentis & conscientiâ religionis Pontificiæ ortâ, satis vexatum. Exciperet forte quis, Pontificios nostrates hactenus, & etiam esse, & fore fideles; quales eos loco citato laudat *Janninus* vir prudentiâ politicâ, in suo ordine maximus. *Resp.* Ill. DD. Ordines, qui eos propius nôrunt, longe aliter de iis censent: ut videre est in *responso legatis Gallicis* anno 1644. dato. Nec ipse Rex Galliarum credidisse videtur Pontificios omnes in Belgio

gio esse catholicos status, quales in Galliâ distingui solent à catholicis curiæ *(du cour)*, Romanæ soli. Quid sibi velint hæc verba Regis per Dominum de Villeroy 10. Januarii 1607. ad *Janninum* scripta (inserta sunt *1. part. negot. Jannini pag.* 499.) lectori considerandum relinquo: „quod, inquit, „non mandasset legato suo, ut se adjungeret illis in negotio religionis Pon„tificiæ, cujus *in Belgio fœderato restitutionem Archiduces in tract. pacis petituri* „*erant; ad quod Regis auxilium postulabant)* non factum esse defectu zeli & „affectus, cum in utroque abundaret; sed quod sciret officium hoc suum „minus gratum fore, & inutile Provinciis unitis. Quin ipsum prudentiss. *Janninum* haut paulo aliter in suis Pontificiæ religionis contra reformatos & ipsum Regem suum ac legitimum in regno successorem Henricum IV. ligæ Gallicæ consectaneis, deprehendisse arbitror; quamdiu ejus intimum ageret consiliarium: uti eum egisse refertur in vita ipsius Negotianibus præmissa. Atque hæc omnia non ex privato Ligistarum sensu, sed ex oraculis capitis ecclesiæ, qualem ipse Pontificem appellat, & ex fabrica sedis Romanæ promanasse, tam evidens est, ac si solis radiis scriptum esset. Quę ignorare nos non sinunt istorum temporum historiæ, & libri passim volitantes de ligâ Hispano Gallica, Catholicom d'Espagne, decreta Academiæ Parisiensis contra libros *Zwarez*, *Mariana*, *Santarelli*, *Becani* illic publicę combustos, Arnaldi & Martelrie actiones in Jesuitas, &c. denique Jeremiæ Ferrier à religione reformatâ apostatæ tract. tit. *Catholiques d'Estat.* Ut hic prætercam actiones Anglicanas contra proditores pulverarios, & eruditissima theologorum Anglorum scripta hâc occasione edita, alibi à nobis in *2. part. sel. disp. tit. de sede Romanâ*, &c. *indicata*; ipsamque sereniss. ac potentiss. Regis *Jacobi apologiam* pro juramento fidelitatis.

XI. *Rat.* Alii nunc sunt Papistæ in Belgio, ac antehac: pręsertim pace confecta, & juratâ in pace Monasteriensi Regis Hispaniarum omnis in Fœderatum Belgium prætensionis, renunsiatione. *Resp.* 1. Quantum mutati sint ab illis, quales describunt Ill. DD. Ordines in *responso* Legatis Gallis dato a. 1644 velim aut ipsi, aut alii nos certiores faciant. Alioqui logi illi tantum apud nos fidei invenient, quantum felis professio monastica, apud mures: *Qui fueram non sum, frater, caput aspice tonsum.* Septem illa dictata supra à nobis indicata, ubi ex religione & theologiâ Romanâ exemerint, aut saltem ipsi sive volentibus sive nolentibus confessariis suis, animarum curatoribus, Episcopis, consistorio Cardinalium, Papâ, Concilio quovis Romano-Papali, eadem dictata ejurâtint; & nihilominus pro genuinis Papistis ac fratribus in orbe Papali agniti fuerint: tum demum nostris deliberandum esset, an aliam de illis opinionem concipere debeant. Sed talem metamorphosim nondum vidimus. Quin contra pręsumere licet, eos nunc longè

ri-

rigidiores esse, & nunc magis metuendum, ne datâ quâcunque occasione cum extraneo quovis hoste Papismum professo, (quamvis Hispanus nihil auderet nec posset, aut amplius in rerum naturâ non esset), libertatem ipsis promittente conspirent: Voces eorum subinde erumpentes (quales anno 1629. cum hæc Provincia per irruptionem hostium in periculo versaretur) credulitatem & securitatem nobis excutiunt.

Est vindicta bonum vitâ jucundius ipsâ.

Non frustra illorum vindicta metuenda, & acrior reformatorum persecutio, qui passim conqueruntur, se per præsens reformatorum regimen ab omnibus illis beneficiis & officiis excludi, quibus familiæ & majores ipsorum gaudere solent. *Resp.* 2. Quod ad pacem Monasterii conclusam, & ei præmissam Regis Hispaniæ renuntiationem, quid si eam, occasione aliquâ subserviente, uno halitu difflaret Pontifex; uti Innocentius X. ante paucos annos pacem Germaniæ emissâ bullâ abrogabat? Vide *bullam* hanc examinatam à *Cl. D. Joh. Hoornbeek* antehac collegâ nostro conjunctissimo. Quid Rex Hispaniarum facturus esset, nostrum non est hariolari. Quia futurorum contingentium nobis non est determinata veritas. Si absolutam, quam dictus Vicarius Christi & Monarcha spiritualis postulat, obedientiam illi præstaret; affirmare non ausim, eum in gratiam Fœderati Belgii, aut Ill. DD. Ordinum, aut Principum Arausionensis ac Nassovicorum (à quibus tot tantisque intolerandis injuriis, tot cladibus, tot Provinciarum ab Imperio suo avulsione, tot damnis se affectum credit) indignationem Papalem cum metuendis fulminibus & anathematis, adhæc aversionem suorum subditorum & procerum, aliorumque Principum Papismi zelatorum, susque deque habiturum. Saltem confessarios conscientiarum possessores & Rhadamantos, aut clerum Hispanicum, aut sacræ inquisitionis præfectos, aut consistorium Romanum, aut Cardinales præsertim Hispaniæ alumnos & δωροφάγους, hoc Regi suasuros, non est verisimile. Sed quidquid illi suasuri aut dissuasuri essent, oculi piorum in Deum respiciunt, & ab ipso, in cujus manu corda Regum, pacem exspectabunt; nec minus à potentissimo rege in tam præclarè cœpto constantiam; ut consilio & conscientiæ Dei obedientiam Papæ postponat: exemplo Caroli V. progenitoris sui, qui invito Papâ, etiam insalutato, pacem sæcularem & religionis Anti-Papalis anno 1555. in Imperio firmabat. Quod idem fere imitatus Ferdinandus III. cum Imperii Principibus, & Rex Gallorum; quos hactenus Innocentii X. sub annulo piscatoris facta protestatio à recto dimovere non potuit. Deus veritatis & pacis omnibus Principibus hanc mentem non tantum servet, sed & insuper indat, ut aliquando illa impleant, quæ *Apocal.* 17. & 18. prædicuntur.

XII. *Rat.*

XII. *Rat.* Papa Romanus est neutralis respectu Belgii uniti : ita ut hac pacis tempestate à Pontificiis nostratibus quamvis Papæ ecclesiasticè subjectis, eique ut capiti suo adhærentibus in spiritualibus, nihil mali metuendum, nihil sinistri suspicandum sit? *Resp.* Memini tale quid exceptum fuisse pro profugo Wachtelario Archiepiscopi Rovenii vicario, communicationum cum Papa & legato Hispanico Romæ habitarum conscio; cum ipsi crimen perfidiæ & perduellionis coram judicio Ultrajectino intentaretur. Sed ad illud antehac respondi in *dispp. de Sede Romanâ incompatibili*, &c. Nunc addo ibi dictis, Ill. DD. Ordines Fœderatos anno 1644. in *responso* ad intercessoriam petitionem legatorum Gallicorum, illam neutralitatem minimè agno-„scere, cum disertis verbis declarant; se hierarchiæ Papalis (**Pausselijcke** „**Hierarchie**) introductionem permittere non posse. Quid subditis suis sit Pontifex, & quid ipse sibi arroget, infra *part. 2. lib. 4.* in descriptione ejusdem exhibemus. Ipse Papa ostendit se non esse nec velle esse neutralem, cum per insidias & in tenebris non tantum politias reformatas tentare, turbare, quassare, suffodere, subruere conatur; sed insuper violenta arma palam circumfert aut pecunias nervum belli suppeditat. *Pii V epistolæ* latinę (imprimis *lib.* 4.) & *Cardinalis Bentivogli* (qui in Galliâ & Belgio Hispanico Papę nuntium egerat) Italicæ, nec non *epistolæ Cardinalis d'Ossat* gallicę, Cancellaria Hispanica lat. *Secreta Secretarum Turco Papistica*, Reges, Principes & Respublicas Protestanticas ac reformatas satis edocere queunt, quam Papa neutralitatem servet. Ubique ipse aut turbas suscitavit, aut aliunde suscitatis unguem in ulcere se præstitit. Qui historias gallicas jam inde ab Henrico II. usque ad Henricum IV. inclusè, & Anglicas jam inde ab initio regni Elizabethæ usque ad Carolum I. inclusè, & Germanicas à Carolo V. usque ad Ferdinandum 2. inclusè, cum *histor. Concil. Tridentini* percurrit, aut saltem unius *Thuani*, facile sine perspicillo translucentem neutralitatem videbit. Ut à Belgio nostro non recedam, meminerint aliqui nostrates rerum divinarum & humanarum æque periti scilicet, quam neutralitatem coleret Papa Sixtus V. cum naves & copias suas admirandę classi Hispanicæ anno 1588. ad excidium Angliæ & Belgii eunti adjungeret. *Michael Eytzinger* Austriacus (scriptis aliquot non incelebris) anno eodem Colonię in 8. classis illius navium, præfectorum, legionum militarium, &c. catalogum Germanicè editum hoc prosphonemate quasi prophetico ad Elizabetham Angliam, claudebat:

Tu quæ Romanas voluisti spernere leges,
Hispano disces subdere colla jugo.

Sic neutralis ille Germanus, in neutrali Germaniâ, in neutrali urbe Coloniensi, neutralitatis classicum canebat. Clementis 8. neutralitatem refert

Vuu *Cambde-*

Cambdenus in histor. rerum Anglicarum part. 4. ad annum 1600. *pag.* 750., ubi ejus bullam exhibet, quâ Comitem Tir-Oenium & exercitum catholicum in Hiberniâ ad rebellionem animabat. Et paulo ante ad *ann.* 1599. *pag.* 743. scribit eundem Papam spem rebellium Hibernorum promissis & indulgentiis aluisse, *Phœnicis plumâ præmissâ.* Hinc est quod Principes protestantes, ne quidem literas à Papâ sibi inscriptas aperire voluerint, nec Fridericus Rex Daniæ, nec Regina Angliæ ejusdem legatum admittere. Quorum antehac mentionem feci *in disp. cit. de sede Romanâ incompatibili*, &c. Quibus addo factum Ill. DD Ordd. qui cum delegati ad tractatum pacis Monasteriensis adventum suum nuntiari curassent omnibus legatis Monasterii tunc præsentibus, & inter eos nuntio Pontificis; scribebant, ut in posterum ad eum non mitterent, nec etiam ab eodem visitationes reciperent: Et cum de indicio seu qualicunque nuntiatione seu communicatione nuntio Pontificis factâ inaudiissent, satis ostendebant sibi gratius futurum fuisse, si delegati ipsorum ad Nuntium Pontificis non misissent. Ita refert *L. Aitzema 2. part. histor. pag.* 1.

XIII. *Rat.* Aliis sectis etiam de novo succrescentibus, aut conniventia obtingit: cur minus Pontificiis, qui priores hic possederunt, & tantum numerum faciunt. *Resp.* 1. Quod ad antecedens, respondemus, nullam libertatem communi fœderatorum lege, decreto, autoritate unquam concessam, multo minus stabilitam fuisse. *Secundo*, non fuisse vel nudam conniventiæ tolerantiam communem quarumvis sectarum; aut quarundam in omnibus Provinciis; aut quarumvis in civitatibus, oppidis, vicis usitatam. *Tertio*, tantus Papistarum numerus, quem tantopere *Janninus loco cit.* exaggerabat, (à nostratibus Papistis proculdubio ita persuasus) libram potius in oppositum inclinare faceret; & scrupulos proceribus nostris augeret: ut de impediendo eorum incremento magis magisque cogitarent. *Resp.* 2. Quod ad consequentiam, ea plane inconsequens est: ob dissimilem sectarum seu segregum cœtuum (qui jam inde ab initiis belli Belgici fuerunt Anabaptistici & Lutherani) & Papistarum rationem: hi enim & in typum idololatriæ, & septem illorum perfidiæ dictatorum traditi sunt; illi minimè. De Arrianis aut Socinianis non admissis aut admittendis, sequenti capite quæremus.

§. 3. Restat problema unum atque alterum consectarium.

I. Probl. *An Belgii Fœderati, Synodi, classes, synedria per deputatos suos toties, & vel quotannis contra licentiam & excessus Papistarum monentes, ad perjuria & datæ fidei ac pactorum violationem, & conscientiarum coactionem Ill. DD. Ordines & Magistratus suos incitent? Resp.* Jesuita *Rosweidus* cum *in tract. de fide hæreticis servandâ cap.* 17. Proceribus & Magistratibus Belgicis

cis reformatæ religioni addictis pactorum & datæ fidei violationem objicit, in *ministros flabellantes* (ut loquitur) hoc rejicere videtur, & per solitam ipsorum consequentiam, in religionem reformatam. Sanè tantum ab hoc absunt, ut in contrarium fidem hac in parte datam sanctè servandam serio semper monuerint, & in posterum endmonituri sint. Vide nostrorum contra Pontificios *de fide servandâ editas hactenus dissertationes*; *& epistolam* ad Ill. Comitem Nassavium Johannem seniorem, ducatus Geldriæ tunc præfectum, quæ exstat in *epistolis illustrium Belgarum & ad Belgas centur. 2. epist. 70. Remonstrantia deputatorum utriusque Synodi Hollandicæ* anno 1632. Ill. DD. Holland. Ordinibus exhibita, & paulo post typis descripta, quamvis conqueratur de Papistarum excessibus Trajecti ad Mosam, minimè tamen petit, ut contra datam in articulis deditionis fidem, clerici & exercitia Papistica inde exigantur. Ne quidem Ill. & præpotentes Belgii fœderati Ordines hoc in animum induxerunt, post detectam anno 1638. clericorum & Papistarum quorundam Trajectinorum ad Mosam, horrendam perfidiam ac proditionem.

II. Probl. est, *An clerici tum regulares tum seculares ob necessariam à Pontifice dependentiam, & absolutam ac quasi cœcam obedientiam eidem debitam reliquaque, quæ ex vi religionis suæ tenent, axiomata, supra à nobis exposita, possint esse & haberi boni cives; atque adeo jus civitatis aut saltem commoratio, non minus ac aliis quibuscunque sive advenis sive indigenis, in Belgio fœderato illis concedenda sit? Resp.* 1. *Concl.* in statu belli cum Hispano, nullo modo tali concessioni locus esse poterat: *tum* ob septem axiomata seu dictata supra enumerata: *tum* quod experientia Ill. DD. Ordines & Magistratus Belgicos multis modis docuisset, clericos illos assiduò partibus Hispanicis favisse ac studuisse, idque sermonibus, & factis suis, simulac occasio daretur, ostendisse. Repetant nostri ex historiis Belgicis, quomodo & quorum flabellatione (ita loquar) Artesia, Hannonia, Sylva ducis, à *pacificatione Gandavensi* avulsæ fuerint; quomodo Mechlinia, Groninga, Daventria, &c. in hostium potestatem devenerint? quid coëgerit Ill. Hollandiæ & Zelandiæ Ordines anno 1576. & Ill. Ordd. Ultrajectinos anno 1580. (inter quos tamen tam multi erant majorum suorum religioni tunc etiamnum addicti) omnia religionis illius exercitia abrogare. Quod sine sacerdotibus aliisque clericis, exercitia illa haberi non possent, & quod clerici illi hierarchiæ ac sedi Romanæ innexi, subditorum suorum conscientias per Papismi prædicationem, & sacramentorum (præsertim pœnitentiæ seu confessionis auricularis & absolutionis) administrationem possiderent, agerent, huc illuc impellerent. Accedebat, quod clerici illi ex partibus hostilibus maximam partem missi, quovis alio assumto schemate

formales tamen hostes & Hispanizati immediatè à mittentibus suis Hispanicis dependentes, ubi per Provincias Fœderatas aliquamdiu discurrissent & inde caput unctive referentes ad nidos suos Hispanicos ut plurimum reverterentur, aliique inde missi, ipsis succederent. Has hostis Romani per prius, & Hispani per posterius expeditiones & negotiationes, investigavit, pervestigavit, & deprehendit Anglia regnante Elizabethâ, & remedia contra eas pro viribus adhibuit: ut videre est in *edicto anno* 1591. & plurimis Anglorum theologorum scriptis, quæ causam hanc tangunt, sub regno Elizabethæ & Jacobi editis. Quod ad clericos civium aut incolarum nostratium filios, quorum opera se tunc temporis etiam usos fuisse dicent: respondemus, plerosque illos in partibus hostilibus seu Hispanicis Lovanii scil. aut Duaci, quosdam Coloniæ studiis theologicis operatos fuisse. Quales illi fuerint, & quid ab illis exspectandum esset, καὶ τυφλῷ δῆλον. Nostros hoc minimè latere potuit. 2. *Concl.* hoc tempore pacis, non videmus quomodo tali concessione Reipublicę & ecclesiæ nostræ saluti ac securitati consuli possit. Quamvis enim in præsenti, nec ab ullo hoste extraneo Pontificias partes secuto bellam nobis inferatur: nec pontificii haut facile quid movere possint, quamdiu proceres nostri armatâ militiâ pacem custodiunt: securos tamen eos non sinunt, specimina seditionum & rebellionum, præludia majorum aut universalium, ante annos aliquot in hujus provinciæ vico, dicto **Schalckwyck**/ & in vico Noorthollandiæ dicto **Nyerop** conspecta: In **Nyerop** prætorem & secretarium edictorum executores minis suis præsentem mortem intentantibus ad abolitionem & rupturam syngraphæ cogebant. In **Schalckwyck**/ Mareschallo violentis armis, quæcunque furor ministrabat, resistebant, eumque oppressuri fuissent, nisi ilico, auxiliares aliquot milites ex hac urbe submissi, tumultuantes dissipassent. Historias rerum gestarum habent acta, & sententiæ judicum; easdem more suo tradiderunt annui Mercurii.

Quamvis autem, nullo bello ab hostibus Pontificiæ religioni addictis petiti, hactenus in utramque aurem dormire possemus: quis securitatem nobis spondebit si rerum vicibus mutatis exttanei ejusmodi hostes nos lacesserent! Papa nunquam neutralis est, consequenter nec clerici Papales; & quomodo illi suos laicos non concitabunt, ut arreptâ tali occasione, clam aut palam, pro re natâ hostium manus contra præsens regimen confirment: quamdiu fidem & conscientiam septem axiomatum seu dictatorum non deposuerint. Ubi Papæ primo orbis Romani motori visum fuerit *monitorio* aut *brevi* indicare vicario (uti vocant) apostolico in provinciis fœderatis, aut Episcopis Ultrajectino, Middelburgensi, Daventriensi, &c. & per eos omnibus confessoribus & clericis, præsentes Ill. Ordd. & Magistratus civitatum,

tatum, non esse amplius Magistratus: quid inde de subditorum papismo addictorum fide sibi polliceri poterunt? Velle autem pontificem hoc facere, docet nos præter irreconciliabilem hostilitatem & prætensionem juris divini in politias reformatas, exemplum Angliæ, & scripta de juramento fidelitatis ultro citroque edita, alibi indicata. Breviter & acutè *Bellarminus contra Barclayum* unicâ distinctione totum hoc mysterium evolvit: Non potest, inquit, papa dicere, ne obedias Magistratui tuo (hoc enim repugnaret juri divino): sed potest dicere Magistratum aut principem illum, non esse Magistratum aut principem.

III. Probl. *An concionum, & missarum exercitiis, aliisque idololatricis solennitatibus, & ad ea conventiculis sequestratis; ad minimum nostratibus Pontificiis concedi debeat administratio sacramentorum, saltem illorum, quibus negant se in negotio salutis suæ posse carere: e. gr. absolutione, cum eucharistia & extremâ unctione; quæ ipsis itineris extremi necessarium viaticum dicuntur; & an hunc in finem ad aliquorum sacerdotum, sed notorum ac civium, commorationem & hoc qualecunque ministerium; connivendum sit?* *Resp.* Sic aliquos ἐν ἀρχῇ aut publico in munere constitutos, subinde differere audias. Viros hos minimè malos, à neutralibus, aut à moderatoribus, (uti præ se ferunt) Pontificiis, cognatis, necessariis, familiaribus suis, hisce verisimilibus & coloribus præoccupatos arbitror. Quod si profunda Papatus penetrassent, aliter forte judicarent, aut saltem ampliarent. Considerent *primo*, sacerdotes civium filios & fideles cives in idea, & in Republicâ Platonis facilius fingi ac pingi posse, quam in Belgio fœderato haberi: quamdiu scil. animæ ipsorum de necessitate salutis Pontifici Romano subjiciuntur; quamdiu à superioribus suis quod ad ortum & exercitium ministerii sui indissolubili vinculo proximè dependent; quamdiu cum reliquis Papatus membris tam clericis quam laicis in Belgio Hispanico, aliisque vicinis sive neutralibus sive confœderatis politiis communionem ac fraternitatem servant & colunt; quamdiu denique septem illa perfidiæ axiomata, aut absolutè, aut saltem quod ad praxin in Belgio fœderato, non ejurârunt. *Secundo*, viatici administrationi in confessione auriculari minus quidem periculi respectu moribundorum videri subesse: cum enim accepto viatico plurimi, aut plerique hinc emigrent, parum ab hâc interiori jurisdictione sacerdotum in conscientias, incommodi metuendum esset, quidquid illis perfidiæ, rebellionis, conspirationis instillassent: quandoquidem credimus mortuos non mordere. Sed unde salvum conductum adversus confessionem auricularem animæ carnificinam (uti eam merito appellat *Calvinus lib. 3. Institut. cap. 4. §. 17.*) Belgis nostris procurabunt? An ex proditione pulverariâ in Angliâ anno 1605. & Je-

suitæ *Eudæmon Johannis Apologiâ* , Sereniss. *Regis Jacobi Apologiâ* pro juramento fidelitatis , *Coci* actione in Garnetum aliosque proditores , & subsecutis scriptis *Androsii episcopi Eliensis tit. Tortura Torti* , *Donni*, *Prideauxi*, *Casauboni*, *Cracanthorp* , &c. ? Stat inconcussum ferale illud axioma Papatus , *quæcunque conjurationum , & proditionum consilia sacerdotibus sub sigillo confessionis innotescunt , non esse revelanda.* De quo vide scriptores citatos ; aut , si compendio studes , *Rivetum ad 9. decalogi præceptum. Tertio*, Necessitatem alicujus ministerii & alicujus cultus , qualem Pontificii secundum errantem suam conscientiam prætendunt , similiter ab Arrianis, Socinianis, Manichæis , Adamitis , Priscillianistis , Henric Nicolaitis, Circumcellionibus, Flagellantibus , Gentilibus in sacrificiis humanis, aliisque abominandis sacris, prætendi posse : uti *supra cap.4.* ostensum est. Quin à Pontificiis libertatem idololatriæ missaticæ , pariter prætendi posse : quam tamen opponentes concedendam negant.

Atque hæc hactenus nobis dissertata , non ex odio popularium & concivium nostrorum miserè seductorum ; sed partim ex odio Antichristianismi, quem perfecto odio odisse debemus , partim ex amore gloriæ divinæ , salutis , & incolumitatis ecclesiæ simul ac patriæ nostræ , præsentisque ejusdem regiminis. Caritatem & misericordiam , erga miseros illos non deponimus, cum *Arminio (in disp. de secessione à Papatu supra aliquoties cit. & laudatâ)* : sic tamen, ut in ipsorum gratiam erga propria viscera nostra, erga oves fidei nostræ commissas , erga ecclesiam , patriam , politiam miserationes nostras nolimus esse crudeles , & luporum catulos libertate illâ paulatim adolescentes, in propriam perniciem contra nos armare. Conservationem nostri ipsius absolutam quidem & supremam legem non facimus ; sed hypotheticam: cum potestas & potentia divinitus Senatui populoque reformatam religionem professis concessa est. Maxima erga Deum ingratitudo esset, donis & admirandis ejus liberationibus non uti , quâ absque juris divini aut naturalis violatione uti licet. Ecclesiastæ in Hollandiâ à celsiss. Principe Mauritio a. 1588. (referente insigni Belgarum historico *Everhardo Reydio*) evocati, ad casum propositum bene & prudenter respondebant , restitutionem exercitii Papistici statui Belgii fœderati non convenire , non conducere ; quamvis condemnare nollent alias politias , utriusque religionis : (reformatæ scil. & pontificiæ) libertatem urgentes. Addo ego & repero , Reipublicæ nostræ & procerum reformatorum conscientiis, imponendum non esse , ut quâcunque rerum mutatione aut quacunque necessitate incidente , omnem postulatam libertatem aut conniventiam negent : cum præceptum de idololatriâ & falso cultu inhibendo sit affirmativum, obligans semper, sed non ad semper. Extra tamen necessitatem , & quamdiu po-

potestas ac potentia adest, nec Reipublicę & ecclesiæ in Republicâ salus aliud quid postulet, in bono illo perseverandum esse, & edictis antehac promulgatis insistendum. Hoc cum hactenus fecerint, & porro cum Deo facturi sunt, juxta articulum renovatæ & confirmatæ *unionis anno* 1651.; ex hactenus dictis concludimus nullius perfidiæ, inclementiæ, tyrannidis, injustitiæ, coactionis conscientiarum, violati juris divini aut naturalis, propterea suspectos esse posse. Hoc erat demonstrandum.

IV. Probl. *An ad clericos Papales Belgium fœderatum ex Belgio Hispanico intrantes peculiari ratione attendi possit magis, quam ad alios quoscunque Regis Hispaniarum subditos; ita ut ipsis æquè, & obtemo prius consensu Ill. DD. Ordd. aut Magistratuum localium, huc intrare, aut aliquo tempore ibidem commorari non liceat? Resp. Aff.* 1. *Quia* non sunt neutrales respectu Reipublicæ fœderatæ: sed jurati satellites Papæ, hostis irreconciliabilis: uti paulo ante probatum est. 2. *Quia* non sunt subditi Regis Hispaniarum; sed Papæ: uti hoc prætendebatur à delegatis Regis in *tract. pacis Monasteriensis*, cum ageretur de relinquendis aut non relinquendis clericis, cum exercitiis & bonis commendatis, in agro Sylvæ-ducensi. Hinc colligunt nostri absque violatione articulorum pacis, circa clericos Belgium fœderatum intrare ac frequentare cupientes jure merito sic statutum esse; cum articulus de liberâ frequentatione subditorum utriusque partis, fœderatorum scil. in ditionibus Regis, & regiorum in ditionibus fœderatorum, ad clericos extendi non debeat: quippe quorum personæ & bona regi subjecta non sint. Sed longè aliter se res habet in nostris concionatoribus, qui æque ac omnes alii cives, subjecti sunt, & tales judicio Ill. DD. Ordinum, & proprio suo censentur. Et hinc est quod absque ullâ exceptione libertate illâ fruantur, ac frui debeant.

V. Probl. *An bellum à libera fœderatorum Republicâ jam inde ab a.* 1581. *usque ad pacem Monaster.* 1648. *gestum sit & pax ibidem à parte fœderatorum conclusa, pro libertatis & potestatis politici pariter ac religionis reformatæ stabilimento, conservatione, defensione: an vero pro sectarum quarumvis, specialiter Papismi libertate; si non tempore belli, saltem tempore pacis; si non omni, saltem majori, quam antehac? Resp.* Prius *Aff.* posterius *Neg.* contra nonnullos, qui fimbrias pacis Hispanico-Belgicæ ad pacem Romano papalem extensam velint. Sed longè falluntur. Ut enim nulla pax ecclesiastica, sic nec politica cum Romanâ sede & regno Antichristi fingi & fabricari debet: ecclesiæ enim nostræ & politię pro symbolo sibi adoptare debent titulum libelli à celebri theologo Anglo *Josepho Hallo* Lat. & Angl. editi: *Roma irreconciliabilis*, Lat. No peace with Roome/ Angl. id est, *nulla pax cum Româ.*

De bello pro solâ liberâ Republicâ, & religione reformatâ gesto, cum spe-

speciali exclusione papismi, supra ex decretis, edictis, manifestis, responsis, capitulationibus cum civitatibus, quamvis papismo addictissimis (quales Neomagum, Groninga, Sylva-ducis, Breda, Hulstum) satis superque probatum est; quibus adde instructionem & juramentum gubernatorum seu præfectorum tum generalium tum provincialium. Ad quod juramentum à se in susceptione præfecturæ præstitum ritè provocabat celsiss. Princeps Arausoniensis Mauritius in responso Ill. DD. Ordd. Hollandiæ (quod ad potiora scil. suffragia) anno 1617. dato; cum à celsitudine ipsius postularetur defensio & executio decreti anno 1614. & anno 1617. contra puritatem doctrinæ & pacem ecclesiarum conditi. De pace, ejusque tractatibus nunquam aliter in deliberationem admissis, inchoatis, continuatis, conclusis, ratificatis, compendio cognosce 1. *ex* quæstionibus seu conscientię casibus, & ad eos responsis ministrorum anno 1588. à Principe Mauritio evocatorum; de quibus historici nostrates, inter eos *Everh. Reidius*; nec negat *Joh. Wtenbogardus, in suâ histor. ecclesiast. pag. 71.* 2. *ex* laudatâ aliquoties renovatâ *unione Hagiensi* anno 1651. 3. *Ex* epistolâ Ill. DD. Ordd. Hollandiæ ad Senatum Harlemensem 12. Januar. 1630. A „bello piè (**Godtlijck**) liberari possumus, servando veram Christianam „reformatam religionem, nec quidquam vel minimum permittendo, quod „facere posset ad Romanarum idololatricarum superstitionem defensionem (**tot voorstant**) *L. Aitzema part. 1. histor. pag. 85.*

In concepto circa id tempus decreto Ill. DD. Ordinum Hollandiæ (*Aitzema ibid. p. 93.*) *artic.* 1. „ut omnia membra Ordinum Hollandiæ nomi- „ne suorum committentium & ab iisdem authoritati solenniter & sanctè sub „juramento promittant, regimen, uti nunc in præsenti constitutum est, „& religionem prout nunc in publicis templis docetur & à *Synodo Nationa-* „*li Dordracenâ* (anno 1619.) confirmata est, se defensuros, absque ullâ „mutatione in illo aut in istâ faciendâ aut permittendâ.

„ *Artic.* 4. Ut omnes & singuli fungentes aut posthac functuri munere „aliquo regiminis aut jurisdictionis, dictæ religionis professionem faciant, „aut ad minimum illi addicti sint, & in ingressu muneris sui sub juramen- „to promittant se defensuros dictum regimen & religionem, & edicta con- „tra pontificia & Remonstrantica exercitia executioni daturos.

Senatus Harlemensis in responso ad epistolam Ill. Hollandiæ Ordinum „(*Ibid. pag.* 88.): religionem & regimen tanquam duo principalissima sta- „tus fundamenta semper habita & defensa fuisse; & etiamnum habenda „ac defendenda? & religionem ac regimen jam stabilita esse, & stabilita „debere manere. Adde formulam juramenti religionis tum assertorii tum promissorii; quod consules, senatores, scabini in aditu muneris sui præ-
stare

ſtare tenentur & uſque in hunc diem (*hæc ſcribo 8. Decembris 1664.*) præſtare ſolent.

Ill. ac prępot. DD. Ordines fœderati Belgii Generales, in præliminaribus ad *tractatum pacis Monaſterienſem*, tanquam prærequiſitam conditionem declarant & decernunt, ut religio modo deſcripta, ſtabiliatur, & ſtabilita teneatur ac defendatur. Vide *L. Aitzema part. 2. pag.* 285. 314. 346. & *pag.* 159. ubi in conſiderationibus ſuis ad concluſionem pacis dicunt: „ reformatam religionem eſſe *animam ſtatus fœderati Belgii*; eſſe *fundamentum ſuper quo florentiſſima hæc Reſpublica eſt fundata*; eſſe *principale vinculum, immo unicum vinculum, quo Belgicæ provinciæ in communi regimine ſtatus inter ſe manent unitæ.*

Quid ultra facem in meridie accendo? Tu Deus veritatis & pacis tam bene cœpta ac poſita confirma: ſerva præſentibus & ſucceſſuris Proceribus hanc mentem: ne unquam ſint, qui decretorum, confœderationum, promiſſionum, juramentorum ruptis repagulis particulari ἰδιογνωμοσύνῃ, profanitati, perfidiæ, avaritiæ, ſuperbiæ, tantum indulgeant, ut ſtabilitę religionis mutationem, concuſſionem, ſi non ſubverſionem, prudentes imprudentes moliantur. Converte, aut confunde ac detege, ſi qui inter munerarios ſint Achitopheles, inter verbi miniſtros indocti & inſtabiles; aut terrena ſapientes, quorum Deus ſit venter. Atque hactenus ſatis ſuperque oſtendimus, quid majoris libertatis per ſtatum pacis Papiſmo, aliiſque ſectis acquiſitum prærendi poſſit: nominatim Antitrinitariis Socinianis aut Arrianis; de quibus mox ſequenti capite diſquiremus.

CAP. IX.

An ſectis Antitrinitariis, Socinianis, Arrianis & ſimilibus, aliiſque fanaticis in Belgio fœderato aliqua exercitiis & conventiculorum libertas directè aut indirectè concedenda ſit?

Quæ & quales ſint ſectę antitrinitariæ, & qui earum conatus in Belgio fœderato, hic præſuppono ex 1. *part. ſelectar. diſp. tit. de neceſſitate & utilitate doctrinæ de trinitate*; & 2. *part. tit. de merito Chriſti, & de articulis & erroribus fundamentalibus*; 3. *part. tit. de notitiâ latentis ac ſerpentis hæreſios antitrinitariæ.* §.1.

Diſtinguo hæreſium iſtarum libertatem aut tolerantiam in eccleſiaſticam & politicam. De *priori* cœptum agi in diſpp. modo indicatis, & rurſum infra *part.* 3. *de eodem ex profeſſo agetur tit. de libertate prophetandi, de moderatione & tolerantiâ, de ſyncretiſmo.*

De *posteriori* hic propriè quęritur, & quidem particulari ad Belgium nostrum respectu.

Quæstio est, *An Photinianis seu Socinianis, aut Arrianis aut quibuscunque aliis Antitrinitariis civibus, incolis, advenis libertas aliqua exercitii in Belgio fœderato sive directè, sive indirectè concedenda sit. Resp.* De apertâ & directâ concessione, tolerantiâ, conniventiâ, Negatur, siquidem & quamdiu potestas ac potentia adest (uti per Dei gratiam adest) eam tollendi aut inhibendi.

Rationes de novo non moliar, sed ad præcipuas, quasdam partim theologicas partim politicas supra *cap.* 4. & *in dispp. modo citatis* propositas, digitum solummodo intendo.

I. *Rat.* Quia gloria Dei nostri, & unici mediatoris nostri postulat, ne sub sigillo libertatis, sub salvo conductu & patrocinio Procerum reformatorum, & in oculis eorundem, apertè & voce, & scriptis vomantur blasphemiæ. Atqui Socinismus, & Arrianismus, judicio totius Christianismi, sunt blasphemia (uti vocant) hæreticalis: Confer commentatores decalogicos ad 3. præc. & Casuistas tit. de blasphemiâ. Memoratur factum Amphilochii Episcopi Iconii, ex *Theodoriti Histor. Eccles. lib.* 5. *cap.* 16.

„ Post Theodosii illinc reditum, Amphilochius ille admirabilis, cujus „ sępius à me jàm facta est mentio, accessit oraturus Imperatorem, uti ex „ urbibus Arianorum conventus ejiciat. At Imperator postulationem illam „ nimis severam & inhumanam arbitratus rejicit. Sapientissimus igitur „ Amphilochius re ad tempus tacita, aliam rationem ad id, quod volebat „ obtinendum, eamque planè memorabilem excogitavit. Nam cùm alio „ tempore fortè intra palatium esset, videretque astantem Imperatori filium „ suum Arcadium, qui nuper Imperator creatus fuerat, ipsum Imperatorem Theodosium (ut mos est) salutavit ille quidem, sed filium sine honore dimisit. Imperator autem ratus Amphilochium oblitum officii, jubet ad filium accedere, eùmque osculari. At Amphilochius respondit, „ Satis esse, quòd ei honorem habuerat. Itaque Theodosius rem acerbè & „ graviter ferens, probrum filio objectum, injuriæ loco sibi ipsi illatę numeravit. Tum sapientissimus Amphilochius, declarans Imperatori, quod „ animo instituebat, contenta voce: Vides, inquit, ô Imperator, quam „ ægrè ignominiam filii tui patiare: imò verò illis, qui in eum insultant, vehementer succenses. Credas igitur mihi velim, hujus universitatis rectorem Deum, eos qui contra filium suum unigenitum loquuntur blasphemias, itidem detestari, & tanquam ingratos erga servatorem & patronum suum odio prosequi. Cujus institutum cùm hoc pacto intellexisset „ Imperator, facta ejus dictaquè simul admiratus, legem protinus conscripsit, „ quæ vetabat conventus ab hæreticis agi.

II. *Rat.*

II. *Rat.* Quia removenda aut impedienda sunt, per quę subditi à fide & pietate Christianâ abducerentur. Atqui exercitia Sociniana, aut Arriana cum appendicibus, sunt talia &c. *Vide part. 1. selectar. dispp. tit. de necessitate doctrinæ de Trinitate.*

III. *Rat.* Quia libertas illa, statui Ecclesiæ & Reipublicę nostræ minime convenit: *Non Ecclesiæ*, quæ contra odiosas adversariorum suorum Papistarum calumnias toties & tamdiu protestari debuit nihil sibi cum Arrianis, aliisque antiquis hæresibus commune esse. *Non politiæ*, quæ perpetuo protestata est se pro libertate & religione reformata (non hæresibus Antitrinitariis) difficillimum illud bellum sustinuisse; in quo tam largâ benedictione, & tot victoriis, denique tam felici exitu à Deo coronata est. An concessione blasphemiarum & hæresium gloriæ divinæ, sanctissimæ religionis & politiæ stabilimento ac paci adversantium, Deo suo gratias agerent? An abominandis hęresibus fovendis politiam suam tanto fautorum, neutralium, hostium ęstimio, tanto Principum & Rerumpublicarum in Europâ favore atque applausu, tot tantisque auxiliis & fœderibus nobilitatam, fœtidam redderent? Reges Gallorum, qui Christianissimi dicuntur, ob fœdera cum Belgis aliisque inita & auxilia submissa ab Hispanicis & Curialibus Catholicis traducuntur. Sed eos defendunt Archiepiscopi & Episcopi Galliæ anno 1625. peculiari libello latino contra famosos libellos tit. *mysteria politica*, & G. G. R. *Theologi ad Ludovicum XIII. &c.* admonitio. Idem præstitit anno 1626. Nicolaus Rigaltius libello latino tit. apologeticus pro Rege Christianissimo Ludovico XIII. qui inseruit decretum Acad. Parisiensis contra dictos libellos famosos. Idem Jeremias Ferrier libello gallico tit. *Catholique d'Estat* in 8. qui postea insertus est volumini in 4. plura istius generis scripta continente anno 1642. tit. *Recueil de diverses pieces pour servir à l'Histoire.*

Idem denique autor *vindiciarum Gallicarum* contra larvati Patricii Armachani, (revera *Cornelii Jansenii regii in Acad. Lovaniensi Professoris Theologi) Martem Gallicum* anno 1638. In omnibus illis apologeticis & in præsidis *Jannini* negotiationibus nulla mentio libertatis, nisi religionis reformatæ in Galliâ per edictum Nannetense permissæ, in Belgio nostro obtinentis. Sereniss. & potentiss. magnæ Britanniæ Rex Jacobus in *apologiâ B. ij. B. 4. C. 3. D. 3.* (edit. Belgicæ Middelburgensis 1612. ex gallicâ Londinensi apud typographum Regium Nortonum, expressæ) protestatur contra mutationem religionis reformatæ per Arminium ejusque asseclas, prępsertim & Socinizantem Vorstium ad professionem Leidensem ab Ordinibus Hollandiæ tunc vocatum; allegatâ inter alias hâc ratione: Quod religio reformata sit gluten amicitiæ, inter Britannos & Belgas, & quod

ejus causâ atque intuitu tot tantaque subsidia & auxilia Belgis hactenus submissa sint. Addebantur hæc compulsoria. Quod si DD. Ordines sibi non tantum, sed & universę ecclesiæ nollent satisfactionem dare (**contentement geben**) se propediem coram toto orbe declaraturum ipsorum apostasiam à fide & à verâ ecclesiâ Domini nostri Jesu Christi; apostasiam scil. illorum, qui Ordinum favore, defensione, & gratâ acceptatione fruebantur. Idem dico, de regnis Daniæ & Sueciæ, cum quibus fœdera nostris intercesserunt, & etiamnum intercedunt. Idem de Principibus Germaniæ Protestantibus & reformatis, quotquot Reipubl. & causæ fœderati Belgii hactenus faverunt & favent. Quam grata ergo futura esset Europæis Principibus & politiis, Belgii nostri confœderatis, amicis, fautoribus, inaudita ejusmodi libertas, nemo non intelligit.

Anno 1618. cum deputati utriusque synodi Hollandiæ (quorum partem tunc faciebam) in Remonstrantiâ suâ Ill. DD. Ordinibus Hollandiæ tunc exhibitâ & eodem tempore typis expressâ, inter alias motivas, hanc suggererent, Quod hâc ratione toti orbi Christiano fœtidum redderetur fœderatum Belgium; reponebant Remonstrantes in libello remonstrantiæ opposito: oportere ergo ut *regnum Poloniæ* (ubi ipsorum opinione libertas Socinianis concedebatur) *admodum fœteat*. Sed infelices illi historici perperam præsupponebant, Regis & regni concessionem; quæ nulla erat, nec unquam fuerat: & paucis annis post satis ostendit regnum Polonicum quid istic libertatis cuivis sectæ, & inter eas Socinianæ concessum sit. Quærant modo ex fratribus suis *Sartorio*, *Jona Slichtingio*, aliisque, quo loco nunc sit libertas ipsorum. Legant nostri, quibus vacat, *Apologiam Slichtingii in* 8. editam, & de re totâ judicent.

IV. *Rat.* Quia communis consensus & praxis antiqui ac hodierni Christianismi hanc sententiam nostram comprobant. Vide *titulos Codicis de summâ Trinitate*. Atqui jus civile Romanum in fœderato Belgio in omnibus legis vim obtinet, ubi peculiaribus summarum potestatum decretis ac statutis illud abrogatum non est.

Quod nunquam in hoc casu factum. Ut enim *Jacobus Lectius* J. C. & syndicus Genevensis in refutatione calumniosæ applicationis legum istarum factæ in principio codicis Fabriani autore *Fabro* supremi dicasterii Sabaudici Pręside, legum istarum fulmen à Genevensibus aliisque reformatis avertit: sic & nostrates J. Consulti pariter avertere possunt & solent. Nec ex decretis Principum Belgarum, & liberæ Reipublicæ anno 1581. constitutæ, nec ex *Grotii Jurisprudentiâ Hollandicâ* ex decretis illis extructâ, quidquam adferri poterit, quod istarum legum Romanarum antiquationem indicet.

V. *Rat.*

V. *Rat.* Quia in Belgio fœderato, Ill. DD. Ordd. Generales anno 1598. *Ostorodum* & *Voidovium* Socinismi apostolos eum hic sparsuros, intra quindecim dies ex Belgio excedere jusserunt, omnesque libros Socinianos, quos secum attulerant, Hagæ comitis exurendos dederunt. Quibus apologiam suam typis editam dicti *Ostorodus* & *Voidovius* opposuerunt.

Et anno 1653. Ill. DD. Ordines Hollandiæ edictum contra Socinismum & Libros Socinianos, publicârunt: quod unà cum monitione & petitione DD. deputatorum utriusque Synodi Hollandicæ, & consilio seu *responso DD. theologorum Leidensium, Examini apologia equitis Polani* contra edictum Ordinum Hollandiæ à *D. Coccejo* insertum vide. Anno 1655. ampliss. Senatus Ultrajectinus simile edictum promulgavit.

Prætereo factum ampliss. DD. consulum Amstelodamensium, qui magnam partem exemplarium *Institutionum Volkelii* Amstelodami excusorum, quæ in manus ipsorum devenerant, ante animos aliquot in cineres redigebant.

Et ne quid desit, ipse Remonstrantium hyperaspistes & patronus *Hugo Grotius* in & cum collegio deputatorum Ill. Hollandiæ Ordinum Remonstranticæ factioni tunc nimis faventium librum *Adolphi Venatoris* Remonstrantici concionatoris Alekmariani anno 1617. proscripserunt, & autorem in insulam Gravesandam deportârunt: quod portenta Sarmatica saperet, & ipsius libri frontispicio præscriberet, tali *libro fundamenti*, seu *theologia vera & mera infantium & lactentium in Christo* (hic libri titulus) contineri doctrinæ formulam, quâ Christianismus 1400. annis caruisset, quæque nunc primum in lucem proferret amator liberæ unitatis. &c.

Quin idem Grotius in Pietate Ordinum Hollandię apud Patium juratum Academiæ Leidensis typographum autoritate publicâ Senatus delegatorum ab Ordd. Hollandiæ anno 1613. excusâ pag. 81. sic loquitur: „Videmus, inquit, ut & his ipsis quas nos habemus, & aliis insuper con„tentionibus Germania distrahatur. Nunquam has turbas, qui fecere, „component. Nisi Principum autoritas sequestram se pugnantibus prębeat; „res desperata est. Hoc agunt illustrissimi Ordines: non convellunt anti„quam fidem, non œcumenicarum synodorum dogmata rescindunt; non „Pelagium resuscitant: *non ad Sarmatica portenta connivent.* Christiani „sunt. Catholici manent. Reformati esse non desinunt. Ergo Remonstrantium partibus addicti, aut in segregibus ipsorum cœtibus religionem exercentes ac profitentes, si qui hodie *ἐν ἀρχῇ* aut publicis in muneribus constituti (quales esse nemo ignorare potest), non debent connivere ad Sociniana portenta: dictante *Grotio.* Quod autem de unico dissidiorum remedio satis confidenter ac superciliosè dictat, illud luci factorum & com-

 muni

muni experientiæ nimis manifestè repugnat. Quando ab ipsis Principibus, Proceribus, Magistratibus, exemplo Regum Israëlis à Jeroboamo usque ad postremum, & Regum Judæ Joasi, Athaliç, Menassis, &c. corruptelæ & contentiones contra doctrinę puritatem, morum sanctitatem, ordinis, regiminis, disciplinæ integritatem ac vigorem, oriuntur (uti sæpe ortæ sunt): an tum *has turbas, qui fecere, component? an nisi autoritas eorum se sequestram pugnantibus* præbuerit, *res* futura est *desperata*? Ad populum Phaleras. Jeroboamus 1 *Reg* 12. & deinceps notatur, quod Israelem peccare fecisset. Adde Constantium, Valentem, &c. Sed ut in transitu luxuriantes & mythologicas oratoris amplificationes amputem: intuere solummodo statum antiquissimæ trium primorum sæculorum ecclesię. An non fuerunt ecclesiæ ut crucis, sic & lucis? An ullæ sequiorum sæculorum ecclesiæ, usque ad sæculum decimum aut usque ad ἀκμὴν Antichristianismi, & stabilitam novitatem Papatus, sub Christianis Principibus, doctrinæ puritate, morum sanctitate, ordinis, regiminis, disciplinæ integritate & vigore, salubri controversiarum compositione, hæresion aversione aut expulsione, pacis & concordię ecclesiasticæ conservatione aut restitutione, cum illis comparari poterunt? Atqui carebant ecclesiæ illæ sequestrâ Principum autoritate: & tamen cum pluribus magnisque portentosis hæresibus, pugnandum illis erat; quas qui excitârant ex ecclesiâ non tollebant aut propulsabant, non magis quam hodierni Antitrinitarii aut Remonstrantes: sed ecclesiæ orthodoxæ, juxta potestatem & ordinem à supremo ecclesiæ magistro concessum. Descendamus ad nostra tempora & nostrum Belgium: ubi quęso contentiones in ecclesias injectæ, ubi lites ex litibus satæ, ubi scintillæ dissidiorum in flammam eruperunt, ubi potestas & disciplina ecclesiæ oppugnata, quassata, luxata, pessundata magis; quam ubi Magistratus blanditiis, chrestologiis, falso nominatæ sapientiæ deceptionibus heterodoxorum & turbonum circumventi, aut quibusdam rationibus suis propriis, aut prętensis politicis seu sęcularibus ducti, novatores contra ordinationes correptiones, censuras ecclesiasticas defenderunt. Cur unus *Venator* Alckmariæ, unus *Hermannus Herberts* Goudæ, unus *Casparus Coolhaes* Leidæ, quamvis omnes non vulgariter heterodoxi, subsistebant; nec heterodoxiæ emendari, nec lites inde ortæ tolli, nec ecclesiæ ad unionem ac pacem revocari poterant? Quæ causa? Nulla alia, quam quod Magistratus istarum civitatum scintillas illas & primum erumpentes flammas exstingui non paterentur; sed contra omnibus salutaribus ecclesiarum, classium, synodorum consiliis & remediis per abusum sęcularis suæ potestatis, exclusis aut oppressis, quin & ipsâ Ill. DD. Hollandiæ Ordinum interpositione in Leidensi & Goudano negotio, posthabitâ; heterodoxos & ἀτάκτους illos defenderent, eosque in re-

rebellione erga ecclesiam & ordinem ecclesiasticum (cui in ingressu ministerii se subjecerant) tamdiu confirmarent. Vide hæc ex actis publicis tum ecclesiasticis tum politicis accuratè exposita in *historiis apologeticis nomine synodi Hollandicæ de causâ Caspari Coolhaes & Hermanni Herberts* editis; & in *histor. ecclesiasticâ Triglandii*, ubi de turbis Alckmarianis. Ultrajecti, cum *Hubertus Duyshuysen* pastor segregis illius à publicâ ecclesiâ reformatâ, in templo Jacobeo cœtus, (cujus dubia in nonnullis erat religio, & regimen plane nullum, nec Papisticum, nec reformatum, nec medium participationis) ad unionem cum ecclesiâ reformatâ Ultrajectinâ in doctrinâ & disciplinâ adductus esset; eique favente & comprobante Senatu se conformasset; atque ita scisma illud sublatum videretur: non tulit illud proximè succedens senatus per tumultum popularem, & armatam manum intempestâ nocte, dejecto priori senatu, ecclesiæ reformatæ ejusque ordini tunc faventissimo, constitutus. Is cum majorem partem Jacobeæ neutralitati seu mavis confusioni & ataxiæ addictus esset, atque ante unionem modo memoratam, non exigua ejus pars fuisset, primum Ecclesię reformatæ ministris omne ministerii exercitium interdixit, post seniores & diaconos depoluit, ministros neutrales (ita habent acta) se requirere declaravit, neutralem seu miscellam ecclesiam in publicis templis molitus est; regimen non regimen ecclesiasticum sibi vindicavit, suâ solius autoritate (ita exserte decernebant) absque ulla electione absq; ullâ exploratione & probatione ecclesiasticâ, ministros heterodoxos, dubios, probos, improbos huc accersebat; atq; ita dispersâ & profligatâ ecclesiâ reformatâ, aliam quam neutralem in publicis templis, ut potuit, collegit, recollegit, fovit; à communione, correspondentiâ; regimine ecclesiæ Papisticę, simul & reformatæ ecclesiæ Belgicæ absolutam, separatam, independentem. Erant autem viris illis rationes peculiares, sed de hoc sæculo, cur neutralem, seu miscellam ejusmodi professionis & ecclesiæ formam ac faciem affectarent, eamque perpetuo à vicinis aliisque in Belgio fœderato ecclesiis divisam ac separatam servarent: inter alias istæ, odium disciplinæ, & affectata χρήσις ac κλῆσις bonorum ecclesiasticorum. Vide eosdem rationes in epistolâ epistolis *Calvini, p.* 43. Subinde tamen ob commendationem & intercessionem vicinæ Provincię Hollandicæ, & quorundam, quibus hic melior sententia, & quia reformati ac defensores reformationis audire malebant quam neutrales, aut semi-Papistæ, aut Libertini, aut qualescunque soli-ipsi sectarii scismatici; tentârunt, aut passi sunt tentari disparsæ ecclesiæ reformatæ recollectionem, in publica templa revocationem, & cum miscellâ illa conniventiæ seu tolerantiæ (ut neoterici cujusdam phanatici termino utar) ecclesiolâ, ejusque ministris reconciliationem. Sed arenâ sine calce ædificatum fuit, & genuini reformati antiquæ ac dissipatę ecclesiæ

Ul-

Ultrajectinæ, & orthodoxi theologi ad mali hujus curationem aliunde subinde huc accersiti, perpetuo fuerunt decepti: uti ex senibus didicimus, qui illa viderant, & pars magna eorum fuerant; & ex historiâ *Petri Bor* Ultrajectini, nec non ex epistolis summi theologi *Fr. Junii* quarum una comentar. in *Exodum* præfixa est, altera inter selectas epist. à *Simone Abbes Gabbema* a. 1663. edita est. *p.* 610. In civitate Heusdanâ patria mea *Gerardus Blockhoven* doctrinâ & moribus impurus ad brachium militare, hoc est ad superintendentem præsidii militaris, quævis pro arbitrio (ut tunc erant tempora) istic usurpantem & agentem, confugiebat. A consistorio sæpius monitus, cum non audiret, tandem non sine consilio & consensu classis ab exercitio concionum tantisper abstinere jussus; & cum minimè pareret, templum ab ædilibus & Magistratu clausum fuit: & conciones tantisper habitæ in monasterio monialium. Quid interea hujus ἀτάκτου patronus præfectus militaris? In arce, seu castello, quod incolebat, locum concionibus habendis dicto *Blockhovio* assignabat, & ad pulsationem tympani per plateas proclamari curabat, ut si qui *Blockhovii* conciones audire vellent, in arcem dictâ horâ venirent. Sed stylobate illo militari subtracto, hoc est, inde remoto, atque ab Ill. Ordd. & gubernatore Hollandiæ Ill. Comite Mauritio, exautorato, *Blockhovius* in *Synodo Delfensi* a. 1577. causam suam agente & prosequente *Synedrio Heusdano*, à ministerio depositus fuit. Pauci in Belgio nostro nominari poterunt, qui monitionibus, & correptionibus aut censuris ob doctrinam aut mores subjecti, easve metuentes, palam aut clam ad Magistratum, aut ad aliquem aut aliquos ex Magistratu non confugerint, ibique præsidium contra autoritatem, εὐταξίαν, censuram ecclesiasticam non quæsiverint. Illustre exemplum appellationis ultra mare (ita loquar) vide relatum & examinatum a. 1642. à *Petro Cabbeliauw*, tunc ecclesiaste Leidensi, *tit. apolog. rescr. pro libertate*, &c. An autem tale postulatum præsidium, provocantibus illis frequentius negatum, illiq; ad judicem οἰκεῖον, & in illo genere competentem ablegati sint, an vero manus adjutrices fuerint paratæ, non vacat nunc per singulas olympiadas enumerare. Quique ministri relegant acta sua consistorialia, classicalia, synodalia, aut saltem eorundem repertoria, & calculum ineant.

Remonstrantes nostrates a. 1610. apertè petebant per Ill. Hollandiæ Ordines protegi contra censuras ecclesiasticas. Quod ipsis concessum, atque unà classibus prohibitum, ne ad ministerium vocatos examinarent in doctrinâ quinquarticulanâ. Mirabilis sane sequestræ autoritatis intercessio, sine quâ de salute & pace ecclesiarum conclamatum esset. Ecclesiæ scil. jam & bene constitutæ, ordinatæ, stabilitæ, pacificæ, florentes, cogendæ sunt, ut εὐταξίαν suam & doctrinam suam, aut deponant, aut diminuant, aut saltem tantisper sequestrent, donec heterodoxi aut ἄτακτοι, sub sequestrâ Magistratuum

ſtratuum autoritate ingrediantur, & aliquo numero aucti eccleſiam dividiis & innovationibus turbare, & tandem numero prævalentes publicam doctrinam in Socino-Remonſtrantiſmum transformare valeant. Cur in primo ortu Remonſtrantiſmi eccleſiæ Roterodamenſis, Hagæ-comitana, Goudana, Hornana, Alckmariana, Leidenſis, Hagienſis, Brielana, Schoonhoviana infectæ & turbatæ fuerunt, magis, quam Dordracena, Enckhuſana, Edamenſis, Purmerendana, Schiedamenſis; aut quam Amſtelodamenſis: ubi tamen ipſe *Arminius* tot annis docuerat, eique per omnia ὁμόψηφος *Joh. Halsbergius*; ubi aliquot Arminii diſcipuli relicti, eorumque ſeria tentamina non deerant; ubi in eccleſiâ Gallo-belgicâ ad Remonſtrantiſmum defecerat *Goulartius*. Nulla alia erat cauſa, niſi quod illic regimen conſiſtoriorum, & claſſium, Magiſtratus potentiâ ſuâ ἀλλήγως & ἀπείκτως impedirent: Amſtelodami vero, Dordraci, Enchuyſę, &c. non impedirent. Et quæ cauſa, quod in Provinciis Zelandiæ, Friſiæ, Groning-Omlandiæ, Remonſtranticæ factiones & contentiones non æque graſſarentur ac in Provinciis Hollandicâ & Ultrajectinâ? Nulla alia, quam quod in his fibulæ & clauſtra innovationibus illis ab Ill. Ordinibus & Magiſtratibus laxarentur; & contra piorum obnitentium conatibus, ac legitimo regimini eccleſiaſtico fibula imponeretur: ſequeſtratâ hunc in finem annuarum ſynodorum in Hollandiâ, celebratione ab anno 1608. uſque 1618. Eadem cauſa fuit cur in Ducatu Geldriæ Remonſtrantiſmus turbaret civitatem Neomagenſem, non ęque Zuiphanienſem: & in dominiis particularibus, Buerenſe, non æque Vianenſe. Et hæc hactenus de ſequeſtrâ Magiſtratuum autoritate: unicâ diſſidiorum in eccleſiâ componendorum ratione: uti ſine bibliis, ſine codice, ſine antiquo & hodierno jure eccleſiaſtico, *Grotio* dictare libuit. Sed laus Deo, quod Ill. Belgii Fœderati Ordines cum celſiſſ. Principe Arauſonienſi Mauritio, ad jus divinum & eccleſiaſticum antiquum ac reformatum in convocandâ Synodo Nationali, potius, quam ad temeraria ac juvenilia ejuſmodi ſchediaſmata attenderent.

Sententiâ noſtrâ de exercitii libertate Sociniſmo, aut Arrianiſmo, aut §.2.
affinibus hęreſibus negandâ, ſic expoſitâ: videndum eſt, qui pro iſtâ libertate pugnent. Primo quidem ipſi hæretici Antitrinitarii: ut videre eſt in *Apologiâ Oſterodi & Voidovii* contra decretum ſeu ſententiam DD.Ordd.Generalium; & in *Apologiâ equitis Poloni*, contra edictum DD.Ordinum Hollandiæ anno 1655. à *D. Coccejo Theologo Leidenſi examinatâ*. Horum tota diſſertatio nititur falsâ iſtâ hypotheſi: quod in Belgio fœderato quarumvis religionum libertas ſit, fuerit, eſſe debeat: quippe pro quâ contra inquiſitionis Romano-Hiſpanicæ tyrannidem à majoribus noſtris pugnatum ſit. Sed longè falluntur, confundendo libertatem conſcientię cum libertate ex-

ercitii: de quarum distinctione supra *cap.* 4. Socinianis hâc in parte se jungunt *Remonstrantes*, *in libris supra cit.* & in *Genuino Theologo Remonstrantico* Belgicè conscripto ab *Episcopio* in conclavi cœtus Remonstrantici Amstelodamensis communi Remonstrantismi Doctore, & quidem, ut libellus ipse satis innuit, communi nomine societatis Remonstranticæ edito; ubi inter alia *pag.* 161. *coll.* cum *pag.* 174. 176. commendant DD. Ordinibus libertatem illam, quam in regno Poloniæ, etiam Socinianis, concedi præsupponunt: *Quod nam regnum ajunt, pacatius & felicius est Polonico; quod hanc libertatem pro fundamentali lege habet, & in quo innumeræ religionum professiones (Belgicè* **Gesintheden**) *non tantum tolerantur, sed & publicè defenduntur (Belg.* **Gehanthaeft worden**)? *Sint isti Reipublicæ vestræ pharus, & imprimis Jesu Christi Servatoris vestri religio*, &c. Nec mirum, eos pro Socinianorum libertate & tolerantiâ in Republicâ nostrâ tantoperè zelare, cum paulo ante, & passim per totum libellum pro ecclesiasticâ unione, communione, & fraternitate cum iisdem Socinianis ineundâ contendant. Rationes seu mavis πίστεις & amplificationes magni hujus postulati sui adductas, hic denuo non excutio: cum supra *cap.* 4. satis superque profligatæ sint; & *Cl. Joh. Amos Comenius in Sociniano Zwickero* Amstelodami hanc crambem recoquente, ad eas responderit in tertiâ ad dictum Swickerum admonitione anno 1662. *pag.* 49. & *seqq.*

§. 3. Accedamus nunc ad politicam tolerantiam, quâ in Belgio jam ab initio belli Belgici, & deinceps constitutâ jam liberâ Republicâ anno 1581. usque in hunc diem quamplurimis in locis fruuntur Anabaptistæ: & videamus, an Socinismus in cœtus illorum irrepens, aut Anabaptismus cœtuum istorum paulatim in Socinismum transformatus, sub retento antiquo nomine, & titulo Anabaptistarum, à Magistratibus nostris veram Christianam reformatam religionem professis, dum per Dei gratiam potestas & potentia adest, sit tolerandus; eique sub Anabaptistarum titulo, schemate, & conventibus, delitescenti, eadem tolerantia aut participatio ejusdem tolerantiæ relinquenda; quæ antiquis & genuinis Anabaptistis in Belgio huc usque indulta fuit. Per antiquos & genuinos Anabaptistas intelligimus, qui nunc uniti *Flandri*, *Frisii*, *Germani* dicuntur: & quorum doctrina *conceptu Coloniensi* anno 1591. *Ramo olivæ* anno 1629. *Germanicâ confessione* 1630. *Dordracenâ confessione* 1632. explicatur. In Belgio fœderato, nominatim in Hollandiâ & Provinciâ Ultrajectinâ Magistratus reformatæ religioni addicti passim libertatem exercitii, antiquis Anabaptistis, in primis persecutionum & armorum turbis concessam, etiam hodie continuant: quos tamen in doctrinæ, prophetiæ, turbulentiæ phanatismis, tales non experiuntur, quales illi, qui in Thuringiâ, Monasterii, in Frisiâ, in Hollandiâ Amstelodami 1536.,

1536., & in nupero intestino bello Anglico ab anno 1642. & deinceps arma gesserunt; & quales à *Melanthone in centuriâ epistolarum Joh. Schwebelii epist. 63. ad Bucerum*, & *Simlero in præfat. ad libros Bullingeri* contra Anabaptistas, & à *Bullingero lib. 1. & 2.* aliisque theologis, & vulgatis historicis describuntur; & quos antiqui reformationis theologi inhibendos, immo etiam pro re natâ puniendos censuerunt. Vide de iis judicia *Zwinglii, Bullingeri, Lutheri, Melanthonis*, *Buceri, Brentii, Oecolampadii*, *Urbani Regii*, *Calvini*, *Johannis à Lasco*; & de hodiernis Anglicanis *Honorium Regium* lat.; *Ephr. Pagit*, anglicè; *Gul. Prynne in fulcimento gladii*, angl. & lat.; edictum Ordinum Rhætiæ anno 1570. contra Arrianos, & Anabaptistas; & edictum Groninganum anno 1601. cum apologiâ ejusdem. Quales phanaticos & turbulentos coërcendos, saltem non ita promiscuè admittendos, primi reformationis jam introductæ concionatores in Belgio, & proximè illis succedentes judicabant; & qualium Anabaptistarum, revera Arrianorum aut illis pejorum, blasphemias Scipio Lentulus Neapolitanus minister Clavennensis in præfatione ad responsum suum pro edicto Ill. trium fœderum Rhætiæ, describit.

His præsuppositis & præmissis, concludimus Socinianos, Arrianos, Enthusiastas, Tremulos seu *Quakeros*, *Quæsitores*, aliosque Sceptico-Neutrales sive doctores sive discipulos, in cœtibus Anabaptistarum passim ex communibus doctrinæ formulis in Belgio nostro notorum, toleratorum non esse tolerandos; nec esse tolerandos ullos cœtus Anabaptisticos, qui tales hæreticos in communionem suam recipiunt, eosque nomine & professione suâ tegunt, aut volentes scientes absque ulla resistentiâ aut protestatione, iis tegi patiuntur.

Rationes generales & speciales præced. §. contra Socinismi aut Arrianismi, similiumque hæresion in Belgio nostro tolerantiam allatæ, huc applicandæ sunt.

Quibus istas nunc addimus I. *Quod* tolerati & genuini Anabaptistæ per hæresios Antitrinitariæ, aut phanatico-enthusiasticæ in cœtus suos introductionem, in præsentissimum ad abominandas illas hęreses seductionis periculum conjiciuntur; & consequenter, quod letifera illius seductionis culpa, etiam in Magistratus illos redundat, qui hæreses illas pro viribus, non impediunt aut coërcent.

II. *Quod* alios cujuscunque professionis subditos suos pro viribus non custodiunt ab infandis illis hæresibus, earumque seductione: & quod consequenter animarum per illas hæreses perditio, si quę contingat, à manibus Magistratuum reposcenda sit. Huc analogicè applica *Ezech. 3. v. 18.*

III. *Quod* antiquos & genuinos Anabaptistas hâc novâ Socinizantium

 per-

permissione, cogunt ad separationem, & segreges à reipsa Socinizantibus nomine Anabaptistis, cœtus formandos: uti hoc anno 1664. fieri cœptum, Amstelodami & Ultrajecti.

IV. *Quod* consequenter tali permissione ac tolerantiâ novarum divisionum, distractionum, contentionum, sectarum, cœtuum, collegiorum multiplicatio promoveatur: cum potius de immunitione earum cogitandum esset.

V. *Quod* antiqui & genuini Anabaptistæ non levem capitis diminutionem & tolerati ordinis ac regiminis sui turbationem & jacturam pati videantur: cum tolerantia ipsis concessa, à Socinianis aliisve hæreticis à suæ confessionis ecclesiis sub reatu constitutis, rapitur; aut iisdem tradendo prostituitur; qui progressu temporis numero, ambitu, factione Diotrephicâ prævalere possent, & possidentibus dicere τὸ:

Hæc mea sunt; veteres migrate coloni.

Prout prodromi aut præludii vice satis illustre specimen nuper Ultrajecti datum: ubi unus atque alter ex Socinizantibus Anabaptistis (quorum exercitium speciali Magistratus interdicto anno 1661. tunc adhuc suberat) in privato-publico Anabaptistarum oratorio seu auditorio, seris gazophylacii seu ἀρχειοταμείου violenter ope fabri ferrarii à se eum in finem adducti, effractis & decussis, omnia acta, omnes chartas Anabaptisto-Ecclesiasticas inde ablatas asportârunt. De quâ vi sibi illatâ, cum Anabaptistæ apud hujus urbis senatum conquererentur, amandati sunt ad dicasterium, ut ibi de facto illo cognosceretur & judicaretur. An jure experturi sint, & quid de spolio illo in foro soli judicandum sit, dies docebit. Saltem fateor me non videre, quomodo hæc vis illata, Anabaptistarum theologiæ & professioni magis conveniat, quam grassatorum & τοιχωρύχων. Dicent forte, si quid dici possit, se esse ecclesiam Anabaptisto-Ultrajectinam, & ad se pecunias & chartas ecclesiasticas in solidum pertinere. Scilicet ad aliquos sub reatu ab ecclesiis suæ confessionis & unionis, & sub interdicto Magistratus constitutos, pertinent pecuniæ & chartæ ecclesiasticæ. *En quo discordia cives abduxit miseros!* Merito genuini Anabaptistæ, quorum prædecessores in Belgio prius persecutionis, postea libertatis seu tolerantiæ alicujus fuerunt participes, exclamare possent, *En queis consevimus agros.*

Improbus hæc tam culta novalia Arius *habebit. Sic vos non vobis* &c. Siccine libertatibus, chartis, pecuniis, oratorio, ordine, regimine, disciplinâ, titulo, per novellas quas Socinianas plantulas, heri aut nudiustertius in horto nostro natas spoliabimur!

Sic antiquos Arrianos, & Remonstrantes Belgicos non pudebat contra solem loqui: cum *illi* jactarent, se antiquos & genuinos esse catholicos, reliquos

quos Homoousianos & Athanasianos; atque adeo eos pellerent, ubicunque possent: *isti* se esse antiquos & genuinos reformatos; reliquos, Calvinistas, scismaticos, novatores, novorum dogmatum & magistrorum Genevensium (*Calvini & Bezæ*) sectatores, quæsito quovis prætextu pellendos, pulsos ubicunque modo brachium sæculare ad nutum sacerdotis extenderetur.

VI. *Quod* genuinis Anabaptistis contra blasphemias Socinianas & Arrianas invigilantibus, & causam Dei hâc in parte nobiscum & cum universo Christianismo agentibus, ab omnibus Christum diligentibus, pro dono vocationis suę, succurrendum sit. Quod non fieret, si theologi pro suâ parte omni celeusmate, consilio, auxilio non firmarent manus eorum, qui in his fundamentalissimis dogmatis idem nobiscum oppugnare & propugnare parati sunt: & si Magistratus pro potestate & potentiâ sibi divinitus concessâ, lupos illos & lupinos ululatus à populo sibi commisso, non arcerent: specialiter ab Anabaptistarum cœtibus, qui nunc iis infesti esse cœperunt. Quibus eo magis hoc agendum est, quo paratiores & ferventiores vident Anabaptistarum cœtus cum antecessoribus suis ad expeditionem hanc cum universo Christianismi exercitu suscipiendam; & perpetuo minitans ab arce Ill. DD. Ordd. Hollandiæ & Senatus Ultrajectini, fulmen (juxta edicta a. 1653. & 1655. contra Socinismum,) à se & cœtibus suis hactenus toleratis (alioquin in posterum non tolerandis, siquidem Socinismi aut Arrianismi latibula forent) averruncandum. Particulares ab illis gestorum Roterodami, Leidæ, Amstelodami, Ultrajecti, &c. historias, ipsis aliquando publicis scriptis exhibendas relinquo: contentus hic solummodo digitum intendisse ad fœdus unitatis unitorum Anabaptistarum (dictorum *Flandrorum*, *Frisiorum*, *Germanorum*, juxta pristinam separationem) renovatum Ultrajecti 9. Septembr. & 1. ac 2. Octobris anno 1664. Leidæ confirmatum, à plurimis subsignatum, & mense Decembri 1664. Roterodami typis publicatum.

Quo renovato unionis fœdere tanquam sepimento aut intergerino pariete, novatores Arriani & Sociniani, aliique phanatici à communione & fraternitate eorum se exclusos videbunt; prout ipso facto istarum hæresium suspectos & auditoria hactenus communia etiamnum insidentes, ac tenentes, externa ac locali separatione, & in peculiaria auditoria seu oratoria ad hoc comparata secessione, exclusissimos fecerunt; nihil sibi commune cum illis esse volentes, quamdiu à dictis hæresibus se non purgaverint, & ad receptas doctrinæ ac unitatis formulas supra nominatas, non redierint.

Sed rei aut suspecti nostrates Anabaptistæ eorumque patroni, quamvis alterius professionis Remonstranticæ scil. aut reformatæ, contra omnia hæc à genuinis Anabaptistis Ultrajecti acta, excipiunt.

I. *Except*. Negârunt & etiamnum negant se esse Socinianos. *Resp*. Audiant fautores ac patroni, responsum à Comenio in 3. admonitione pag. 49. datum Zwickero pernegante se esse Socinianum: *Vah*, inquit, *nos simplices, si perpetuum hoc hæreticorum stratagema necdum intelligimus. Legantur quæso ecclesiastica historia, aut (quod compendii loco esse possit) Vedelii prudentia veterum: patebit nihil frequentiæ esse hominibus fidei corruptelam molientibus, quàm induere vulpinam propositumque dissimulare quamdiu datur*. Antiquorum Arrianorum historia typus est novorum. Sed ne extra Belgium nostrum eamus, *Davidis Georgii*, & *Vorstii* inficiationes, simulationes, satis nos monere poterant. Illum vide depictum in *Basileënsium commentariolo historico*, & in *Epistolâ Acronii* medicinæ & mathematum in Acad. Basileënsi Professoris quæ est 67.*centur*. 2. *Epistolarum* illustrium clarorum virorum à *Simone Abbes Gabbema* a. 1663. editarum. Davidis Georgii posteros & sectatores audacter negantes & simulantes *Ubbo Emmius* secundo suo scripto anno 1603. tam luculenter convicit, ut ad cumulum vix aliquid addi posse videatur. Vorstium tergiversantem, implicantem, ajentem, negantem, concedentem, distinguentem, exstinguentem vide graphicè depictum in specimine pastorum Leovardiensium; Anonymi (*Johannis Latii*) refutatione responsi Vorstiani ad articulos ex Anglia transmissos; Sereniss. & Potentiss. magnæ Britanniæ *Regis Jacobi Apologiâ*; *Doctoris Eglisemmii Crisi & Hypocrisi*. *Resp*. 2. Quidquid pernegent, aut ambiguis & dolosis verbis imponant imperitioribus: reipsa tamen eos σωκιζειν vel ex sola ipsorum confessione liquet, quam sui purgandi causâ ediderunt. Videat, quem hæc tangunt, & qui Belgica attingit *annotationes rever. collegæ nostri Cornelii Gentman* ad dictam quatuor nostratium Anabaptistarum Socinizantium confessionem, earundemque annotationum contra anonymum Socinianum subsecutam defensionem.

II. *Except*. Quâcunque in re antea defecerint quatuor Anabaptistici concionatores, Socinismi suspecti: tandem tamen anno 1664. plenissimè se purgârunt, quinque sequentibus articulis senatui exhibitis. *Resp*. 1. non purgârunt se apud ecclesiam suam, nec apud sexdecim à vicinis ecclesiis Anabaptisticis anno 1662. huc delegatos. Judicabant illi hos quatuor à communi doctrinâ & confessione Anabaptistarum defecisse. Idem judicat scriptum nuper Amstelodami editum tit. *lapis lydius* ubi in tabellâ exhibentur collata inter se dicta *scriptura, Socinianorum, Galenistarum* (sic istic appellantur Socinizantes Anabaptistæ,) & *Mennonitarum*. Tandem *sincerum illud fœdus unionis* nuperrimè à cœtibus Anabaptisticis in Hollandiâ contra Anabaptistas Socinizantes erectum, & publicatum: apud quos etiam purgatio instituenda fuisset, & ab iis judicium purgationis exspectandum. Si enim

de

de doctrinâ ecclesiæ judicat ecclesia, & Anabaptisticæ ecclesiæ in politiâ nostrâ sint toleratæ, cum suo ordine regimine, judicio, disciplinâ: pertinet ad libertatem ipsis politicè permissam statuere & judicare, quæ sit aut non sit genuina doctrina communi confessioni congrua, & quinam tanquam genuini filii, fratres, aut tanquam antecessores habendi ac recipiendi sint. Hoc ni fiat, jam abrumpitur libertas, permissio, tolerantia.

Rex & regnum Galliæ libertatem concedit doctrinæ & ecclesiæ reformatæ, cum ordine & regimine suo. Si ergo quis concionator in doctrinâ aut moribus aberasse dicatur, de eo modo & ordine recepto prius ab ecclesiâ cognoscendum & judicandum est. Idem dico de Imperatore Turcarum, qui ecclesiis Græcis, aliisque in imperio suo & nominatim ecclesiis reformatis in partibus Hungariæ ab ipso occupatis, exercitii libertatem concedit, & consequenter disciplinæ & judiciorum ecclesiasticorum de doctrinâ & moribus tum membrorum, tum concionatorum, & in hunc finem ecclesiasticæ correspondentiæ & publicarum ac statarum synodorum, quas una cum ecclesiis in regno Hungarico extra ditionem ejus, & principatus Transsylvanici ditione collectis, celebrant.

Idem de cœtibus reformatorum in imperio Russico, & regno Polonico. Quod si Reges & politiæ istæ à doctrinâ & ecclesiâ reformatâ alieni, immediatum & peremtorium de membris aut concionatoribus judicium sibi sumerent, & aliquos doctrinâ aut moribus inculpatos declararent, eosque ut tales contra ecclesiasticum judicium & censuras minores aut majores, ecclesiis invitis obtruderent recipiendos aut retinendos: jam tantundem facerent, ac si concessam hactenus permissionem, aut tolerantiam abrumperent. Quod si Magistratus aliquis confessionis & communionis reformatæ, & qui ejus approbationem in conscientiâ Dei, ac secundum eam confirmationem, patrocinium, & protectionem suscepisset & hactenus præstitisset ac publicè & constanter professus esset, tale quid ageret; quis non videt, hâc ratione illam approbationem, confirmationem, protectionem, in totum aut in tantum abrumpi. Et hoc si fieret absque ullâ restitutione, aut spe restitutionis, jam ecclesiis cogitandum esset de remedio illo, *quod Synodus Hollandica Harlemensis in Remonstrantiâ* suâ ad Ill. Hollandiæ Ordines anno 1582. indicabat: cujus supra *lib. 1. tract. 2. cap. 3. pag.* 159. meminimus. Et si cœtus segreges privato publici non concederentur, exemplo antiquæ ecclesiæ, & hodiernarum aliquot, clandestina exercitia instituenda essent; & istis validè impeditis, ac dominante persecutione, de fuga & migratione cogitandum. Sponte non cedit ecclesia, coacta non resistit; *arma ejus sunt preces & lachrymæ*: juxta dictum *Ambrosii*, alibi à nobis laudatum.

Instet forte quis *Instantia* I. Utraque pars Anabaptistarum tam Socinizantium

zantium

zantium aut Arrianizantium quam Anti-Arrianorum est heterodoxa. *Resp.* Posterior in doctrinâ de trinitate, de satisfactione Christi &c. non est. In aliis quibusdam, ut de baptismo, de Magistratu, de juramento &c. heterodoxia eorum, seu potius ipsi cum istâ heterodoxiâ à Magistratibus hic & alibi politicè tolerantur. Sed hæresios Socinianæ aut Arrianæ nulla tolerantia hactenus in Belgio nostro audita: quin contra præscriptionibus & prejudiciis publicis gravata est: uti supra ostendimus.

Instant. II. Non est quæstio, an tales hæreses alicubi in Belgio politicè sint tolerandæ: sed an designati aliquot concionatores Anabaptistici hæresi illi affines sint, aut meritò apud suos, & apud reformatos Doctores de eâ suspecti habeantur. Quæstio est status inficialis: uti *Grotius in Pietate Ordinum Hollandiæ* de *Conradi Vorstii* causâ loquebatur. *Resp.* Sit sane: sed ad hominum istorum audaces inficiationes, & dolosas incrustationes, non tam patienter attendendum esset, ac quidem factum in causâ *Conradi Vorstii*: ubi sex Remonstrantici collocutores in *colloquio Hagiensi* eorumque judicium secuti Remonstrantismo tunc faventes politici negabant se in *Vorstii libro de Deo culpanda* illa videre, quæ totus Christianismus professionis reformatæ, Lutheranæ, Pontificiæ se videre clamabat. Ad tales versipelles & crypto-hereticos in lucem protrahendos operâ, indicio, & consilio exercitatorum theologorum opus est; imprimis eorum, qui in libellorum primorum & postremorum lectione versatissimi essent, insuper collatione libellorum cum eorundem suspectorum ante aut post motam litem disputatis, objectis, responsis, sive effutitis sive extortis, occultatum nunc venenum accuratius deprehendere possent. At tales non fuisse Proceres Hollandicos, maximam partem illiteratos, nec Academię curatores, nec advocatum magnum, nec syndicum unum atque alterum, qui in gratiam Remonstrantismi, Vorstii causæ tunc favebant, nemo dubitare poterit; qui modo *scripta Antivorstiana* tunc edita, & secutum a. 1619. *Synodi Nationalis Dordracena judicium sess.* 152. absque præjudicio legerit.

Instantia III. Si ab Anabaptistis ejusdem confessionis sociis judicium, & à theologis reformatis indicium ac consilium de Socinismo aut Arrianismo quorundam concionatorum Anabaptisticorum exspectandum esset, viderentur Magistratus cœci judiciorum istorum executores constitui: quod saperet hierarchiam Papisticam. *Resp.* minime. Vide latissimam differentiam inter sententiam Papistarum & reformatorum, supra *lib.* 1. *tract.* 2. Reformati omnibus sive Magistratibus sive subditis insonant illud 1 Cor. 10. v. 15. *Tanquam prudentibus*, &c. *judicate vos quod dico.* 1 Thessal. 5. v. 21. *Omnia probate*; *quod bonum est tenete.* 1 Cor. 2. v. 15. *spiritualis homo dijudicat omnia*, &c. Sed hęc non tollunt ordinem & potestatem ante

anteceſſorum divinitus conſtitutum 1 *Theſſ. 5. v. 12. Hebr. 13. v. 17.* Et ſi Principes, ac Magiſtratus in propriis & ſæcularibus negotiis abſque cœcæ obedientiæ atque executionis calumniâ, abſque ſuę autoritatis proſtitutione, conſilia conſiliariorum (in quorum multitudine ſalus) & conſulta prudentum ſeu Jureconſultorum petunt atque audiunt: quanto magis illud fieri deberet, in intricatiſſimis illis hæreticorum nexibus & flexibus.

Hæreticos è latebris ſuis extrahere, & latentes eorum inſidias detegere non eſt cujuſvis quamvis fide & cognitione ſalutis, juxta promiſſionem *Actor. 2. v. 17. 18.* præditi, docent nos exempla Arrianorum; Davidis Georgii; Neo-Arrianorum & Photinianorum, qui in eccleſias reformatas intrabant tanquam fratres; præterea, Vorſtii & Remonſtrantium. Videantur *Vedelii arcanorum partes quatuor.*

Ut in noſtratibus Anabaptiſto-Socinianis hoc oſtendamus, quinque ipſorum articulos omnibus cujuſcunque profeſſionis theologis Chriſtianis legendos, expendendos exhibebimus; ut judicent an Sociniſmi antehac, nunc Arrianiſmi ſuſpecti, ſatis ſuperque ſe purgaverint.

„ *Artic.* 1. Eſt unicus, ęternus, incomprehenſibilis Deus, pater, filius „ ſpiritus ſ.: ita ut Pater ſit Deus, Filius ſit Deus, Spiritus S. ſit Deus; & „ tamen iſti tres tantum ſint unus & verus Deus.

„ 2. *Artic.* Filius Dei non eſt demum factus (ſeu *non fuit demum*) cum „ ex Mariâ naſceretur, ſed ante jacta mundi fundamenta, immo ante „ omnem æternitatem exſtitit apud patrem ſuum: ita ut viſibilis mundus „ per ipſum factus ſit.

„ 3. *Artic.* Per unum peccatum Adami univerſum genus humanum in „ mortem & condemnationem incidit, unde nec per ſeipſos nec per alias „ creatúras inde liberari poſſint: niſi Deus gratuitum liberationis medium „ per filium ſuum procuraſſet.

4. *Artic.* Chriſtus non ſolum nobis fuit exemplar, & per dignam mor„ tem ſuam non tantum euangelium & euangelicas promiſſiones confir„ mavit, ſed etiam per eaſdem & per perfectam obedientiam jus vitæ æter„ næ nobis acquiſivit; ita ut nec per opera noſtra, nec propter opera noſtra „ nec ex operibus noſtris tanquam meritoriis, quamvis non ſine operibus; „ ſed ex ſolâ gratiâ juſtificemur: ita ut Chriſtus unica meritoria ſalutis no„ ſtræ cauſa ſit.

„ 5. *Artic.* Futura eſt univerſalis mortuorum reſurrectio, bonorum & „ malorum, piorum & impiorum: & impii ſubibunt non tantum pœnam „ damni, ſed & pœnam ſenſus: quippe adjudicandi æterno cruciatui, ubi „ vermis eorum non morietur, & ignis eorum non exſtinguetur.

Circa articulos iſtos,

I. *Primo* obſervandum, dictos Concionatores Anabaptiſtico - Socinianos ſingulari arte à Remonſtrantibus hauſta, plura de Chriſti divinitate nunc dicere, quam antea Socinizantes dixerant ac ſcripſerant: ut ita ictum edicti contra Socinismum in Hollandiâ 1653. & hic Ultrajecti 1655. publicati declinarent, & abſque mendacio quaſi negare poſſent ſe non eſſe Socinianos. Quâ autem fide & conſcientiâ χαλκεία χαλκείων mutaverint, hoc eſt Socinismum cum Arrianiſmo, Deus & dies indicabunt. An autem ſepoſito tantiſper Socinismo, ab Arrianiſmi, non magis quam Socinismi in Belgio noſtro tolerati aut tolerandi, ſuſpicione ſe liberaverint, ex ſolius τοῦ ὁμοουσίου aut vocis ſynonymæ omiſſione judicari poteſt. Hanc enim fidiculam latenti Arrianiſmo extorquendo *Concilium Nicenum*, & univerſus orbis Chriſtianus uſque in hunc diem adhibuit. Hanc quam maximè fugiunt, & ſubinde apertè perſtringunt heterodoxi aut ſuſpecti, ut e. *Curcelleus* Remonſtranticæ theologiæ in privato Remonſtrantium gymnaſio Amſtelodamenſi profeſſor. Quicunque ergo tam αὐθάδεις & confidentes ſunt, ut poſthabito totius Chriſtianiſmi exploratorio τοῦ ὁμοουσίου technologemate, peremtoriè de Arrianizantium orthodoxiâ ſtatuere auſint, ii ſane qualibuſcunque verborum cothurnis, & fallacibus hæreticorum declarationibus circa fundamentalem articulum de trinitate, volentes aut nolentes ſe decipi patiuntur.

II. *Secundo* notandum, hanc declarationem quinquarticulanam, omnia non dicere, quæ ſcriptura ſacra, univerſus Chriſtianiſmus, Anabaptiſtarum confeſſiones, ſcripta Mennonis, de illis fidei capitibus tradidere. Uti id oſtenſum in conſiſtorii Ultrajectini ad quinque articulos annotatis, inclyto hujus urbis ſenatui exhibitis.

III. *Tertio* notandum, quod in illis quinque articulis, longè aliter loquuntur ac in præcedentibus confeſſionibus & apologiis ſuis: uti ex collatione hoc oſtenſum à conſtorio Ultrajectino, in dictis annotatis. Cum tamen ipſi nec in frontiſpicio articulorum nec in Remonſtrantiâ ſuâ indicent, has eſſe δευτέρας ſuas curas, ideoque σφαλέρας; aut ſe melius jam edoctos fuiſſe; aut priores ſuas confeſſiones & apologias, ſe hac poſtremâ declaratione, voluiſſe emendare ac ſupplere.

IV. *Quarto* notandum, primum articulum, quamvis ſpecioſè poſitum, non tamen ſufficere ad purgationem & liberationem à juſtâ ſuſpicione Arrianiſmi. Cur cum antiquis Arrianis dicunt, *ante omnem æternitatem?* Dei æternitas non habet ullum *ante*. Si filii æternitas eſt unius veri & ſummi Dei æternitas, nihil ergo eſt ante eam. An forte hâc phraſi indicare volunt, filium ante mundum conditum, ante omnia tempora ſæcularia à patre productum

ductum aut essentiatum esse? Deinde non declarant, quod filius & Spiritus S. sint unus idemque summus & ὁμοούσιος cum patre Deus. Cur cum Arrianismi suspecti sint, à termino abstinent? quem jam inde à *Concilio Niceno* totus Christianismus tanquam tesseram catholicismi contra λοξίας Arrianos usurpavit?

Quero insuper, cur ab Arrianis asserentibus mundum per filium esse conditum tanquam per instrumentum se non discriminant verbis Anabaptisticæ confessionis, *quod mundus per filium conditus sit, tanquam per ipsum omnium rerum creatorem.*

Cur dicunt *mundum visibilem esse conditum*? An ergo invisibilis æque per ipsum non est conditus? (*Coloss.* 1. *v.* 16.) angeli scil. & cœlum beatorum, & mundus subterraneus: quandoquidem *omnia per hunc facta sunt, & absque eo factum est nihil, quod factum est* Joh. 1. v. 3. Ipsi Arriani invisibilia per Christum creata esse profitebantur. Cur denique amplius & distinctius fidem suam non declarant contra Socinianos unum Deum patrem (apud *Crellium in tract. de uno Deo patre*) & Spiritum S. Dei virtutem aut potentiam, aut potius bonam qualitatem seu motum animi in nobis, *certam scil. spem vitæ æternæ* (apud *Smalcium in tract. de Christi divinitate cap. 8.*) prædicantes; & contra recentiores Arrianizantes, qui Christum Deum essentiatum & Deum subordinatum statuunt. Rationes, inter alias, cur hoc facere debeant, sunt istæ. 1. *Quia* apud suæ professionis consortes, & apud omnes per orbem Christianum theologos, qui hos quinque articulos cum ipsorum ante biennium editâ confessione collaturi sunt, merito suspecti erunt symbolizationis cum hæresi Socinianâ aut Arrianâ. Priori edita anno 1661. peculiari fidei & doctrinæ suę confessione se minimè purgârunt; sed potius se magis suspectos reddiderunt mutatis præsumtionibus, in probationes: uti à Rever. collegâ nostro *Corn. Gentman tum notis ad dictam confessionem*, tum earundem notarum contra anonymum Socinianum defensione luculenter ostensum est. 2. *Quia* postmodum, ob instantem necessitatem, & ob publici contra Socinismum edicti metuendum fulmen, versâ velificatione suâ, si non prolapsus à Socinismo ad Arrianismum, saltem simulatione Arrianismi, se ejusdem suspectissimos reddiderunt. Quasi scil. lupo in leonem transformato, oves in posterum indemnes fore, spondere quis possit. 3. *Quia* aliter & uberius ac distinctius loquuntur Anabaptistarum editæ confessiones, & sexdecim Anabaptistici concionatores ex vicinis eorum cœtibus huc missi ad controversiam à quatuor Socinizantibus Ultrajecti motam cognoscendam: quippe qui filii, ac spiritus sancti à patre & inter se distinctorum (Belg. **Onderscheyden**) *unicam deitatem* cum patre, & unicæ deitatis *summitatem* ac *perfectionem*, & *unitatem in attributis divinis*, & *cultu ac honore* di-

divini confitentur. 4. *Quia* Anabaptistæ Anti-Sociniani quatuor hos devios, quos hactenus ad meliorem mentem adducere requiverunt, quique se legitimè non purgârunt, nihilominus ministerium prædicationis ausi fuerunt resumere, & ejusdem usurpationem continuare: jam res suas habere jusserunt, nec conciones ipsorum frequentando, nec ad conciones in cœtibus suis habendas admittendo.

V. *Notandum*, in tertio articulo, quod se non satis purgent ab antiquo Pelagianismo & hodierno Socinismo; qui statuunt Adæ peccatum fuisse primum, & posteris dedisse imitationis exemplum: cum confessio Anabaptistica veteri ipsorum *Martyrologio* præmissa artic. 7. dicat: *Adamum & Evam per peccatum suum morti temporali & æternæ, cum omni posteritate in ipsis, factos esse obnoxios*. Et Menno Simonis in summar. part. 2. fol. 79. Nos *plane peccaminosos, immundos, infectos, impotentes in Adamo factos esse*.

VI. *Notandum* ad 4. artic. quod non declarant contra Socinismum, cujus suspecti erant, Christum tanquam sponsorem passione & obedientiâ sua pro debito peccatorum nostrorum, loco nostro, seu vice nostrâ, satisfecisse.

VII. *Notandum* ad 5. artic. Quod contra Socinianos non declarant, eadem corpora piorum & impiorum suscitanda; & pœnas infernales impiorum fore æternas.

VIII. *Notandum* dictos quatuor Socinizantes, seu mavis per subdolam schematis mutationem & καιροδουλείαν, nunc Arrianizantes (saltem in artic. de Trinitate), promittere quidem se confessionem Anabaptisticam docere & promovere velle, hâc tamen sub conditione, ut confessio verbo Dei subjecta sit, & probæ ejusdem subordinata. Atqui ut vera pax ecclesiastica sincerè ineatur & servetur, oportuisset eos declarasse, quod in conscientiâ sentiant & convicti sint, confessionem Anabaptisticam in fundamentalibus illis dogmatibus Anti Socinianis, & Anti-Arrianis cum verbo Dei per omnia convenire. Hoc ni fecerint non magis tali suâ promissione se liberant à Socinismi aut Arrianismi suspicione, quam Neo-Arriani, *Socinus* uterque, *Alciatus*, *Gribaldus*, *Valentinus Gentilis* aliique Itali; qui primum unionem & communionem cum ecclesiis reformatis colebant, earumque confessionem & communem doctrinam profiteri ac promovere velle videbantur (aliter enim non fuissent in ecclesias recepti & in album fidelium seu membrorum relati): sed hâc similive mentali reservatione aut expressâ conditione, uti exitus docuit. Ita proclive ipsis erit, prima quacunque opportunitate vulpinam pellem deponendi, &c., & cum Arrianâ aut Photinianâ in lucem prodeundi affulgente, prætexere τὸ *dies diem docet*; & promissam professionem & promotionem doctrinæ Anabaptisticæ, quę hâc

in

in parte eadem cum reformatâ & totius Christianismi, sed cum subjectione ad verbum Dei, prętandi: dicendo, nunc cum videam verbo illo Arii aut Photini doctrinam tradi, eam docere & promovere teneor, & silentium omne, si cui per dissimulationem antehac prudenter studuissem, abrumpere. An ecclesiæ nostræ reformatæ, & Belgicæ, ministros & candidatos ministerii Socinismi suspectos tali cum promissione reciperent & à lepra Socinismi satis mundatos declararent? Non arbitror. Longè aliter sonat *formula* consensus in doctrinâ, cui omnes ministerii candidati, ministri, seniores, Diaconi, scholarum rectores, & ludimagistri tenentur subscribere. Vide eas formulas in *Post actis Synodi Dordracenæ anno* 1619. vernaculâ linguâ conscriptis & anno 1663. primum excusis.

III. *Except.* Tolerare quatuor illos, non vero ab iisdem se separare debuissent dicti Anti-Socinizantes Anabaptistæ Ultrajectini. *Resp.* Idem in ecclesiis Belgicis prætendebant Remonstrantes. Sed distinguenda & explicanda est tolerantia, nec in genere terminis illis, verè occultis dedecoris, illudendum. Dolosus versatur in generalibus. Professi Sociniani aliique omnes hęretici, Libertini, Enthusiastæ, fanatici idem prætendere possent. Scriptura commendat quidem tolerantiam ignorantium, atque infirmorum; *Hebr.* 5. *v.* 2. *Philipp.* 3. *v.* 15. 16. sed non absolutam atque indefinitam quorumvis. Eadem enim laudat angelum ecclesiæ Ephesinæ, quod non toleraret malos *Apoc.* 2. *v.* 2. & reprehendit angelum ecclesiæ Pergamensis, quod toleraret Nicolaitas *Ibid. v.* 14. 15.

Et Apostolus 1 *Cor.* 5. *v.* 2. graviter incessit Corinthios quod tolerarent incestuosum. Dehortatur jugi tractionem cum infidelibus 2 *Cor* 6. *v.* 14-18. Hortatur ut declinarent à *dissidiorum & offendiculorum auctoribus*, contra doctrinam, quam dedicerant *Rom.* 16. *v.* 17. idque Apostolus proprio exemplo comprobavit *Actor.* 19. *v.* 9. Vide quæ infra *part.* 3. *titulis de libertate prophetandi, de tolerantiâ, de moderatione, & lib.* 3. *Desperatæ causæ Papatus sect.* 3. *de secessione & separatione ecclesiasticâ*, docemus. Remonstrantes factionem suam in ecclesiis Belgicis, objectâ separatione alicubi ab orthodoxis factâ, pariter tegere studebant. Sed illis responsum fuit à Theologis exteris in *Synodo Dordracenâ sess.* 26. Ubi vide. Judicium vero de necessariâ hâc non tolerantia & separatione, non penes quatuor hos Socinizantes; sed penes ejusdem politicè toleratæ professionis socios, hoc est; penes Anabaptistarum cœtus eorumque Antecessores in Belgio esse debebat.

IV. *Except.* Siquidem ita ageretur, cum quatuor illis Socinizantibus, uti anno 1661. agi cœptum erat: videretur libertas conscientię in Belgio concessa violari & tantopere exosa apud Belgas *Inquisitio* revocari. *Resp.* Minimè. Causæ ecclesiasticæ cognitio, & examen sive à Politicis sive ab

ecclesiasticis instituatur, nec inquisitio est, nec conscientiarum coactio: uti supra pluribus explicatum est; nec hic repetimus.

Quid si in toleratos cœtûs Anabaptisticos successive irreperent furiosi Thomæ Munteri & Johannis Leidensis Regis Monasteriensis sectatores, aut tremuli seu *Quakeri* Anglicani, & tandem potioribus suffragiis in τὸ πᾶν sui fanatismi in Belgio minime tolerati & tolerandi, traducerent; an sine tyrannide in conscientias, Hispano-Romanâ inquisitione aut ejus prole, Magistratibus adhæc attendere non liceret?

Sed nesciunt, qui sic loquuntur, quid sit Hispanica inquisitio, quid sit hierarchia Romana. Faxit Deus ne aliquando ob fastidium ac contemtum veræ religionis, & ordinis ecclesiastici à Christo instituti, dictæ inquisitionis & hierarchiæ tyrannidem experiantur! Conferatur ad solutionem hujus exceptionis *in 3. parte select. dispp. tit. Notitia latentis & serpentis hæresios antitrinitariæ.*

V. *Except.* Atqui sufficit quod coram delegatis Magistratus, qui Socinismum minimè cogitat tolerare, satis superque se purgaverint per quinque propositos articulos. *Resp.* Pariter *Vorstius* cum suis pyraustæ gaudium gaudebat, postquam quibusdam politicis Remonstrantismi fautoribus, & quæstionum ac technarum Socinianarum minimè peritis, morbidis & stupidè consutis apologiis gnaviter illusisse se putabat. Bene monuerat *Sibrandus in præfat. commentarii ad 99. errores*: „Quanto autem satius fecissent „Ordines Hollandiæ, si cum illum perorantem audirent, adhibuissent viros „harum controversiarum peritos, qui de hujusmodi hæresibus, tergiver„sationibus, contradictionibus, & æquivocationibus rectè jùdicare po„tuissent. Si non voluerunt Doctoribus & pastoribus indigenis hoc judi„cium permittere, potuissent viros orthodoxę & de hæresi minime suspe„ctos ex Germaniâ, Britanniâ &c. Hic posset quis dicere, Ordines esse „custodes utriusque tabulæ. Rectè. &c. *Ibid. fol. sequ.* Huc accedit illos, „qui Reipublicæ præsunt, sæpe aberraturos esse, si de prophetiis, jure, „vestibus, calceis, metallis, morbis, monetis, rebus nauticis &c. per se „respondendi morem ac jus sibi sumserint. Omnes enim illi harum rerum „periti non sunt. De re vero incognitâ nemo rectè judicaverit. Ut igitur „ordini congruenter faciunt, cum per Jurisconsultos respondent de jure, „per sutores de calceis, per sartores de Vestibus, per aurifabros de auro, per „medicos de morbis eorumque remediis &c. ita non solum hunc ordinem „observabunt, sed etiam legi Dei obtemperabunt, si de prophetiis judicandi „jus ac morem relinquant prophetis. Equidem Christiani Monarchæ & Re„ges, quamdiu stetit libertas ecclesiæ, ita fecerunt. Quod ibidem multis „exemplis probat. In eâdem *præfat. pag. 27.* refert quomodo *Vorstius* theologos

logos Heidelbergenses *nequiter deceperit*. Non mirum si ajendo, negando, distinguendo, exstinguendo, homonymiis ludendo. Ordines Hollandiæ, maximam partem tunc idiotas, minimam literatos; omnes tamen in quęstionibus Vorstianis & Socinianis de Deo, ejusque attributis, de personâ & satisfactione Christi, &c. imprimis in effugiis, tergiversationibus, cothurnis, homonymiis circa statum controversorum inficialem, nec perspicaces, nec exercitatos. Integra concilia, & eruditissimi Pastores ac Doctores ad sudorem & vel usque ad sanguinem laborantes, in λέξεις & Proteis Arrianis aliique hæresiarchis in lucem protrahendis, vix tanto negotio sufficere potuerunt. Quo monemur, ne tantum de nobis præsumamus, ut ex tempore aut in jactu oculi, Satanæ profunda penetrari posse putemus. Scientia si neminem inflare debet, multo minus ἀπειρία & ignorantia: Quam symbolo suo in controversis quinquarticulanis, aliisque materiis theologicis, non obscurè profitebatur Joh. Oldenbarneveldius in istâ tragœdiâ choragus & *Roscius*, vir alioquin in sæculari politicâ exercitatissimus & oculatissimus (utinam semper scientiâ illâ & perspicacitate bene usus fuisset!): *Nil scire tutissima fides.* Sic ille in *manifesto* seu *apologia* suâ a. 1617. editâ. Hæc occasione agitatæ hujus causæ Anabaptisto-Socinianæ, ad abundantem cautelam, quę nunquam nocet, hic monenda duxi.

CAP. X.

De Remonstrantium Belgicorum libertate, & tolerantiâ tum politicâ tum ecclesiasticâ.

Hactenus de libertate exercitii Anabaptisto-Socinianis non concedendâ: restat aliquid addamus de Socinizantibus aut nunc per sæcularem seu πρόσκαιρον ἐπιείκειαν Arrianizantibus in Belgio Remonstrantibus. Qui quales sint, quis ortus, quis progressus, quis occasus, quæ ex ruinis affectata suscitatio, alibi fortè ἐν τόπῳ exhiberi poterit. §. I.

In præsenti ista solummodo de illis præcognoscenda & præsupponenda. I. *præcogn.* Quod ultra quinque articulos in *collatione Hagiensi anno* 1610. explicatos & defensos, plures heterodoxias à formula doctrinę reformatæ recedentes primum tectè foverint, sparserint, postea palam professi sint. Quarum periodus erat ab anno 1610. usque ad 1618. inclusè: quarumque indicium factum fuit in Orthodoxorum *secundâ contra-remonstrantiâ* Ordinibus Hollandiæ exhibitâ, secundę Remonstrantium remonstrantię oppositâ, & anno 1617. latinè editâ. Sed crescentibus eorum libellis & ex-

pecto-

pectorationibus, haut paulo excrevit errorum & paradoxorum catalogus quem sub finem anni 1618. in gratiam potissimum exterorum latinè confectum edebat *Festus Hommius* tit. *Specimen*, &c. Post habitam Synodum Dordracenam & omni spe victoriæ decollante, magis se prodiderunt in variis scriptis vernaculis imprimis in suâ *Apologia*: ubi heterodoxias suas liberius aperiendo, eique tanquam appendices & glossas ad textum submittendo *Responsum ad excerpta Professor. Leidensium*, & *Vindicias* seu *Vedelium Rhapsodum*, videntur sciographiam theologiæ suæ crypto-Socinianæ & Libertinicæ delineasse.

Quod ostendere cœperant theologi Leidenses in *censurâ confessionis Remonstranticæ a.* 1626. & in *præfat. Walæi ad censuram* ex latino in nostrum idioma à se conversam, anno 1627. in *Excerptis eorundem professorum ex apologiâ Remonstrantium & præfatione iisdem præmissâ.* Hos secutus *Vedelius*, qui ex professo Socinizantem & Libertinizantem ipsorum theologiam in lucem protrahebat editâ anno 1631. *primâ parte Arcanorum Arminianismi: cum publicâ theologorum Leidensium Polyandri, Riveti, Walei, Thysii approbatione.* Huic primæ parti post editum à Remonstrantibus *Vedelium Rhapsodum a.* 1633. adjunxit *partem 2. anno* 1633. *& partem* 3. *anno* 1634. denique *partem* 4. *anno eodem.* Ex his quatuor partibus idem *Vedelius* anno 1636. principales assertiones extractas libello gallico (sed nomine suppresso) quasi in tabellâ exhibebat; hunc libellum in nostrum idioma traductum, & facultatis theologicæ Ultrajectinæ (quam *D. Meinardus Schotanus* ὁ μακαρίτης, mecum tunc constituebat) testimonio atque approbatione munitum, hic excudi curabam anno 1637. Cui libello Remonstrantes per *Simonem Episcopium* societatis Remonstranticæ Amstelodami tunc communem Doctorem ac theologiæ professorem, anno 1638. opponebant *Genuinum Remonstranticum theologum* belgicè, & intortam in ipsos hastam Vedelianam profundius adigebant. Hic terminus esto: nihil enim aliud, quod sciam, contra arcanorum detectorem moliti sunt. Quo enim plura pro *Apologia* scribebant, eo pluribus arcana sua prodebant: uti ego in doctrinâ de trinitate & personâ Christi, indicatis locis *Genuini Theologi Remonstrantici præsertim pag.* 86. 87. ad oculum hoc demonstravi in *disp. de Necessitate & utilitate doctrinæ de Trinitate anno* 1639. quę postea insertâ fuit 1. *part. selectar. dispp.*) Et *in præfat. ad Catechizationem Catechismi Remonstrantici*, & in ipsâ catechizatione ad quæst. 11. & 12. Postquam Remonstrantes editâ catechesi suâ anno 1639. de novo arcana sua, quomodocunque velata, prodidissent, data fuit orthodoxis occasio, de novo dogmata eorum examinandi & detegendi. Veneranda *Provinciæ Ultrajectinæ Synodus* cum intellexisset me privatim discipulis meis examinis alicujus sceleton dictasse,

dictasse, *anno* 1640. *mense Septembr. sess.* 8. *artic.* 4. decernebat per quosdam suos deputatos à me petendum esse, ut catechesios Remonstranticæ *& similium scriptorum, quæ magis magisque ostendunt, quomodo ad Socinismum prolabantur*, aliquod examen instituerem. Huic postulato morem gerens, catechizationem anno 1641. edidi, eâ methodo, quam putabam heterodoxiis eorum detegendis apud nostrates, rerum hactenus gestarum non ignaros, sufficere: ubi una tum idiotis tum literatis antidota errorum in reformatis aliisque præstantibus scriptoribus partim belgicè partim latinè editis, indicavi.

Eodem anno ejusdem catechesios examen & refutationem dedit *Abrah. Heidanus* theologus Leidensis. Cui cum defensionem, sed satis virulentam ac petulantem pro more gentis, opposuissent Remonstrantes, peremtoriè ipsis ab *Heidano* responsum fuit justo tractatu tit. *Causa Dei*, &c. Et hic itidem terminus fuit. Postremo editis jam scriptis *Episcopii* & successoris in eâdem cathedrâ theologicâ *Curcellei*, nec non volumine *selectarum epistolarum, impuram*, & die diem docente impuriorem theologiam Remonstrantium nobis anno 1661. libello quodam delineavit *Leonardus Ryssen* Theologiæ Doctor, locis in Scriptis eorum diligenter annotatis: contra quem nondum ab illis exceptum video. Tali ergo in statu theologia ac societas Remonstrantica considerari debet, ac de eâ quæri, *an ecclesiasticè aut politicè libertas prophetandi ipsis magis, quam Socinianis aut Arrianis concedenda sit.* De libertate & tolerantiâ ecclesiasticâ satis superque determinatum fuit in *Synodo Dordracenâ* anno 1619. & *Synodis Zuytbollandicis anno* 1623. 1627. 1628. Quibus insistens synedrium Ultrajectinum anno 1656. declaravit modum tolerantiæ, moderationis, & oblatæ receptionis tum privatorum cœtus Remonstrantici membrorum ad nostram communionem; tum ministrorum ad publicum ministerium. Acta hæc cum typis edita prostent, omnium ecclesiarum Belgicarum & extranearum examini & judicio libenter subjicimus: non dubitantes, quin veritati ecclesiæ nostræ & aliarum in eâdem unione, nec non Christianæ paci, moderationi, tolerantiæ, pro viribus σὺν θεῷ consuluerimus. De tolerantiâ politicâ in Belgio nostro, quę hic propriè spectatur, haut necesse est, denuò multis disceptari: cum contra Socinismi & Arrianismi libertatem supra conclusum sit. Atqui ipsorum societatem & cœtus esse hęresium & hæreticorum istorum receptacula ac latibula, res ipsa clamat, & Ill. Hollandiæ Ordinibus anno 1653. hoc significatum à theologis Leidensibus his verbis: *Constat eos* (Socinianos) *semper quæsivisse recipi apud reformatos; & apud Mennonitas & Remonstrantes eis janua patet.* Hæc vide apud *Cl. D. Cocceium in apologiâ equitis Poloni examinatâ.* Post illud tempus, usque in hunc diem (hæc

scribo 21. Januarii 1665.) strenuè laborârunt Anabaptistæ ut cœtus suos à Socinizantibus expurgârent, aut si per temporum injuriam alicubi hoc assequi nequirent, ab illis se separarent. Sed Remonstrantes hactenus nihil tale tentârunt, ne quidem hoc agendi desiderium publico societatis aut alicujus particularis cœtus nomine declarârunt: cum tamen sciant se suspicionibus per tot annos gravari non tantum, sed etiam publicè ac privatim ejus culpę accusari. Tandem liberent ecclesias nostras ab hoc metu, Rempublicam nostram ab hâc molestiâ & infamiâ apud exteros; ne unquam quarumvis, pręsertim damnatarum ejusmodi, hęresion sentina & novorum monstrorum Africa audiat. Ipsi audiant *Parei* verba quibus *Conr. Vorstium in epistolâ* 7. Novembr. 1612. compellabat: „ Quid ni igitur hoc tandem „ agis ne tot *exegesibus*, *apologiis*, *defensionibus* tibi sit opus, ut vel candi„ dè & palam in castra illa, unde armaturam tuam habes, transeas: vel can„ didè & palam illis renunties. Vide brevem quidem sed nervosam hanc epistolam subjunctam *part. 1. scholasticæ disceptationis Math. Sladi cum Vorstio* a. 1612. Audiant prophetam 1. Reg. 18. v. 21. *Usquequo claudicatis in duas cogitationes. Si Dominus est Deus; ite post illum: & si Baal, ite post eum.*

Probationes cur talibus, quamvis sub alieno schemate & titulo indulgenter Socinizantibus aut Arrianizantibus, libertas in Belgio nostro concedenda non sit, ex superioribus, & ex 1. *part. dispp. tit. de necessitate*, &c. *dogmatis de Trinitate.* & ex 3. *part. dispp. tit. Notitia latentis & serpentis heres. antitrinit.* hic repetendæ sunt. In disp. posteriori suggero methodum, Socinismum è latebris protrahendi. Annis his postremis cœperant aliqui Remonstrantes in publica templa restitutionem sperare, per moderationem & syncretismum ecclesiis nostris à brachio sæculari obtrudendum. Vir eruditus ex cœtu Remonstrantico Ultrajectino, quem tamen ab hæresi antrinitariâ alienum esse confido, Ill. hujus Provinciæ Ordines *in præfat. dedicatoriâ ad historiam ecclesiasticam* anno 1659. hortabatur ut pacem ecclesiæ restituerent (hoc est ut præsentes hujus Provinciæ ecclesias & ministros cum societate & cœtibus Remonstrantium, & vice versa unirent), exemplo prædecessorum suorum anno 1612. qui in ἀκμῇ dominantis tunc Remonstrantismi sub nomine suo edebant constitutiones ecclesiasticas, & ad subscriptionem earundem ministros volentes nolentes compellebant; uti anno 1618., affulgente libertate, aliqui ex ministris apertè profitebantur, se illa moderatione & cum Remonstrantibus communione, diutius nolle teneri.

Idem a. 1614. Ill. Ordd. Hollandiæ (potioribus scil. suffragiis) intendebant, edito decreto pro pace ecclesiarum. Decretum hoc ab eodem autore *part. 2. historia eccles. pag.* 560.- 597. cum aliis quibusdam excerptis, potestatem

&

& usum regiminis ecclesiastici tangentibus, exhibentur. Sed quidquid excerpta illa dicant aut dicere videantur, nulla tamen istic aut alibi comparet ex patrum & conciliorum consensu (cui historiæ *autor in praef. pag.* *** tantum tribuit) demonstratio, pacem & unionem ecclesiasticam catholicorum cum Arrianis, Photinianis, Samosatenianis, Monochelitis, Nestorianis, Eutychianis, Pelagianis, eorumque similibus, solorum Principum aut Magistratuum ἐκείνῳ, ἡγεμονικῷ, peremtorio judicio definiendam & ecclesiis, ministris, conciliis volentibus nolentibus, præscribendam atque imponendam. Hoc ni fiat, multa dicendo nihil dicitur, præsertim communia illa, *quæ dici ex utrâque parte possunt; quamvis veraciter dici ex utraque parte non possint*: ut loquitur *Augustinus lib. 1. c. Julian. cap. 1.* De hodiernis Remonstrantium cœtibus & pastoribus cum ecclesiis reformatis Belgii in unum corpus compingendis, & quidem ad majorem veritatis, pacis, pietatis, εὐσεβείας in dictis ecclesiis promotionem, non magis consuli potest; quam de Socini, Arii, Pelagii placitis eodem fine in ecclesias nostrates hactenus unius fidei professionem, & pacem Christi, per Dei gratiam, tum inter se tum cum omnibus ecclesiis reformatis, servantes, introducendis. Excipi non potest, Remonstrantium cœtus & ministros ab hæresibus illis immunes esse: ipsi enim hactenus, quamvis & hic & in universo orbe Christiano ac reformato suspecti, & publicis multorum scriptis accusati, minimè se purgârunt, & ipse eruditus hujus historiæ scriptor nobis hoc spondere nollet; quem tamen ab hæresibus antitrinitariis, alienum credimus, & experti novimus. Meræ confusionis esset de talium unione ecclesiasticâ deliberare, de quorum theologiâ aut hæreticâ, aut dubiâ, an quod ad fundamentalia, sit Christiana, nobis in antecessum non constaret. Aliqui inter ipsos, quorum conscientia forte melioribus imbuta ab hæresibus Antitrinitariis & Pelagianis abhorret, non magis cum societate & cœtibus Remonstrantium unionem nobis suadere possent; quam *Erasmi*, *Cassandri*, *Modrevii*, *Contareni*, *Pauli Scharpi* aliorumque sub Papatu & in communione ejusdem viventium orthodoxia in multis, unionem cum Papatu aut ecclesiâ Romanâ. Sequestra Procerum nostrorum autoritas, ad quam *Grotius supra cit.* & eruditus hujus historiæ scriptor confugit, frustra & minus decorè huc advocatur. Ipsi enim meminerunt se reformatam religionem in communione ecclesiæ nostræ constanter profiteri; insuper amplissimi consules, Senatores, Scabini hujus urbis, se in susceptione muneris sui, ad religionis reformatæ, prout in *Synodo Dordrac.* a. 1619. cum heterodoxiarum Remonstranticarum rejectione, de novo explicata ac stabilita fuit, defensionem juramenti religione obstructos esse; præterea renovata Hagæ-comitis a. 1651. solenni omnium fœderatarum Provinciarum unione, religionis reformatæ in *Synodo Dordracenâ* 1619. explicatæ

 ac

ac stabilitæ defensionem fuisse promissam ac decretam: Denique ab Ill. Hollandiæ Ordinibus a. 1663. conservationem & defensionem veræ religionis reformatæ (prout ea a. 1619. in *Synodo Dordrac.* explicata, stabilita, recepta & hactenus in ecclesiis Belgicis communiter tradita fuit) cum protestatione contra quorundam susurros, decretam ac promissam fuisse. Qui contra tales protestationes, confœderationes, promissiones, ab Illustr. ipsorum dominationibus exspectare & publicè iisdem consulere auderet, *Synodi Nationalis Dordracenæ* abrogationem, omniumque decretorum, promissionum, protestationum revocationem, & propriæ fidei ac professionis suæ, cum quâ ad communionem ecclesię nostræ recepti sunt, insuper juramenti sui rescissionem: næ is parum honorificè de iis sentire videretur.

Ut revertamur ad exemplum Ill. hujus Provincię Ordinibus ab erudito scriptore commendatum, hypotheseos explicandæ gratiâ, his sequentibus historiam factorum illustramus; atque una *Synodi Nationalis* salutarem medicationem, ejusdemque per summas Belgii, & hujus Provinciæ potestates, confirmationem ac defensionem hactenus vi pacti & fœderationis a. 1651. continuatam, defendimus.

Erant anno 1612. Ill. hujus Provinciæ Ordines, & Senatus urbis, quorum exemplum instar cynosuræ proponitur, profundę rerum istarum, ut & artium hęreticarum ignorantiæ immersi; & subdoli factionis Remonstranticę ædificatoris, promotoris, directoris *Joh. Wttenbogardi* olim Ultrajectini tunc concionatoris Hagæ-comitani constitutionum istarum ecclesiasticarum fabri, & in *Synodo Ultrajectinâ* constitutiones illas per compulsoriam Ill. Ordd. autoritatem recipiente (quamvis non deessent à Remonstranticâ theologiâ alieni uti a. 1618, patebat) præsidis χειροτονίᾳ, partim immediatè, partim mediatè per unum atque alterum ipsorum ministrum seu munerarium (e. gr. advocatum & secretarium Ordinum) Remonstrantismo addictos, miserè seducti. Erant glaucomata præjudiciorum & calumniarum contra reformatam doctrinam, & simulacra seu spectra politica de publicâ potestate atque autoritate sartâ tectâ conservandâ oculis eorum ab eorum *Wttenbogardo*, & ministris Remonstranticis, tunc rerum in ecclesiâ potientibus, objecta: uti ego ex nobilissimo & insigni politico maximæ tunc in Illustri Ordinum panegyri autoritatis, & in infelicis illius temporis gestis primipilo, *Adolpho van Wael* toparchâ Moersbergensi, satis percipere potui: cum anno 1636 & seqq. partem ædium, quas à fratre ipsius conduxeram, quoties ex agro huc diverteret, inhabitaret, quotidianis non raro ad horas aliquot protractis colloquiis me dignaretur, & ut plurimum ad ea & ad familiaritatem suam me invitaret. Ubi cum frequenter de statu sui præsentis & præteriti per rerum in hâc Provinciâ anno 1618. mutationem, iniqui-

quitate; deque molestiis & periculis quæ sibi hac occasione obtigerant, dissereret, inter alia referebat: *Joh. Wtenbogardum à se aliquando post convivium aliquod reprehensum, quod novâ suâ doctrinâ Arminianâ tantas concitaret turbas:* tribuebat autem Arminianis sententiam illam, quam illi reformatis per calumniam affingebant, de prædestinatione scil. absolutâ & immutabili, quæ Deum faceret autorem peccati, quęque homines absolveret à bonis operibus; ita ut sive quid boni sive quid mali facerent aut facturi essent, nihil referret; cum alii ad salutem alii ad damnationem necessario pervenire deberent. Tunc à *Joh. Wtenbogardo* hanc sententiam ab Arminianis remotam fuisse, & ostensum, nostram sententiam esse eam, quæ tam enormia & absurda assereret, aut ex quâ illa necessario sequerentur. *Ita ego*, ajebat, *uno illo pomeridiano colloquio, primum factus sum Arminianus; & exinde pro causâ illâ steti & egi quæ hic acta sunt; atque ita tandem, mutato hic anno 1618. rerum statu, omnibus illis molestiis & miseriis* (quas mihi sæpe narraverat) *implicatus fui.* Hęc, Deo teste, ita gesta esse affirmo. Hinc colligere licet, si nobiliss. hic vir literatus, & in juris scientiâ haut vulgariter versatus, prudentiâ insuper, fortitudine, dexteritate, constantiâ in agendis politicis excellens; & inde inter alios sui ordinis Proceres maximâ pollens autoritate; præterea religionis reformatæ à puero consecraneus: si, inquam, in cognitione reformatæ religionis, ille tam puer fuerit, (quod etiam coram in ipso sępe expertus sum) & tam cereus in aliam religionem flecti, ut uno illo post convivali colloquio, absque ulteriori deliberatione aut veritatis ex scripturis inquisitione, aut cum aliis quibus hæc sententia imputabatur, collatione, aut utriusque partis auditione, ex tempore ad cantum dulcis fistulæ Wttenbogardicæ, Arminianismum amplexus sit, & contra reformatos pro Arminianis omnium malè hic actorum quasi architectum & ducem se præbuerit: quid de reliquis cogitandum erit? Accedebat, quod ab anno 1588. usque ad annum 1608. ecclesia reformata à Jacobeis neutralibus hic dissipatâ & pressâ, plerique Proceres in dubio illo & vacillante religionis statu educati aut adulti erant, aut eidem longo usu assueverant; & quod hujus urbis ac Provinciæ ecclesiæ ab aliis fœderati Belgii ecclesiis separatæ absque omni mutuâ per jus adæquationis dependentiâ & correspondentiâ perpetuò manerent: ut jam non dicam de ministris quibusdam heterodoxis quales, *Blockhoven*, & *Bergerius.* Ita ut vix solidâ aliquâ religionis reformatæ cognitione imbui potuerint: & multo minus id fieri potuerit, postquam ab a. 1608. deformatio Remonstrantismi priori superaddi aut eidem substitui cœpisset, uti olim vitulinę Jeroboami, Baalitica Achabi Quid ergo boni ab ejusmodi mixturâ, an neutralitate, verè reformatę religioni atque ecclesiæ exspectan-

 dum

dum erat? Et quâ prudentiâ præsentes Proceres ab exoptatissimâ à anno 1619. harum ecclesiarum & religionis in iis reformatione, & ordinatione politicè & hic & in universo Belgio comprobatâ atque hactenus defensâ, pacificè possessâ, apud Principes & populos fœderatos ostentatâ, & in præliminaribus ad Monasteriensem pacis tractatum præsuppositâ, denique per solennem unionis & confœderationis Belgicæ renovationem anno 1651. ad abundantem cautelam, denuo stabilitâ; ad miseras illas in hâc & Hollandiâ anno 1612. & 1614. quassationes revocarentur? quasi quis à certâ pace ad civile bellum aut ad dubiam & insidiosam pacem, à sanitate ad morbum, à tutissimâ statione ad capharea saxa, revocaretur. *O navis referent in mare te novi fluctus, ô quid agis*, &c. Connexa & admixta erant tunc temporis controversiis religioni reformatæ per Remonstrantes motis, considerationes & agitationes politicæ; quibus Proceres quippe ad forum suum pertinentibus, in hâc & vicinâ Provinciâ tunc potissimum impellebantur ad Remonstrantismi patrocinium, & orthodoxæ doctrinæ atque ecclesiæ & ordinis ecclesiastici depressionem; & quidem specioso moderationis, mutuæ tolerantiæ, & pacis ecclesiasticæ (de quâ alibi nobis agendum) prætextu. Nos politica illa controversa, à causâ veritatis, pietatis, reformationis, & εὐταξίας ecclesiasticæ semper distinguenda dicimus: & hoc nobilissimo ac & modo laudato illi Toparchæ, aliisque pro virili inculcare studebamus, ac etiamnum studemus. Dicant, agant, consulant de illis, ad quos hoc spectat: modo per turpissimam μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος, terram cœlo, placita jura & gesta politica simplicitati fidei, regnum Christi regno hujus mundi, εὐταξίᾳ ecclesiasticæ dignitates & catalogos gloriæ mundi, ministeriali & spirituali clavium potestati jurisdictionem cum imperio & jus gladii non substituant, aut heterogenea illa misceant. Ut regnum Christi non est de hoc mundo *Joh.* 18. sic regnum mundi non est de regno Christi mediatoris unici regis spiritualis: quamvis Christi sit in hoc mundo tanquam continente, & ecclesia in Republicâ: ut rectè *Optatus Milevitanus*. Quod cum eruditus historiæ ecclesiasticæ scriptor *part.* 2. *in appendice* non satis observaverit & à nonnullis aliis hodie minus observetur, fieri non potest quin, instar frigoris in his sublunaribus, congregent heterogenea, & ex admissâ hâc confusione magni fiant errores in fine. Nos supra *lib.* 1. *tract.* 2 errorem hunc deteximus. Hæc hactenus à nobis dicta & testata de gestis nostri temporis, nemo ægrè feret, nisi manifestus aut clancularius religionis reformatæ & *Synodi Nationalis* 1619. (ubi orthodoxia contra Remonstrantium heterodoxias de novo stabilita est,) adversarius. Ex dictis collige, quo judicio factum prædecessorum, a. 1612. 1614. posterioribus curis a. 1619. hic & in Hollandiâ emendatum

datum aut potius annullatum (ita loquar) nunc scriptoris hujus præconio imitandum commendetur: quod sine magnis in hac ecclesiâ & politiâ & in communi provinciarum unione ac confœderatione anno 1651. renovatâ, mutationibus fieri non posset.

Fateor equidem fieri posse, ut quis animo & intentione non malâ ex mero pacis Christianæ studio, & profundo super religionem contentionum tædio ad vota & consilia pacis se converteret. Sed animo in solius finis obtutu defixo absque mediis, hoc agitari, suaderi, tentari non debet. Nemo turrim ædificare, nemo prœlium capessere debet, ut prius non computet, &c. aut consultet, &c. uti monet servator *Luc.* 14. *v.*28. 31.

Soli Remonstrantes imminutionem errorum & sectarum sive extra sive intra Christianismum, & consequenter quorumvis salutem non desiderant. Idem desiderarunt Apostoli, & Patres; primi reformationis Doctores, martyres, confessores; idem perpetuo desiderat ecclesia Christiana, cum publicè orat pro *conversione infidelium, & confirmatione fidelium* (uti *Augustinus in argumento pro causâ gratiæ contra Pelagianos*, loquitur): idem desiderant omnes, quotquot orare didicerunt, *sanctificetur nomen tuum, veniat regnum tuum.* Qui tamen nôrunt hæc ubique & semper & de omnibus facilius optari, quam sperari posse; quod necesse sit sectas & scandala esse 1 *Cor.* 11. *Math.* 18., & quod sacer chorus Apostolorum, & ecclesiâ Apostolica, & post-apostolica, illud ab omni parte beatum assequi nequiverint, ut omnes Christiano nomine gloriantes unum essent ovile sub uno Principe pastorum Christo. Medium ergo conveniens pacis intentioni ac zelo non est, unio ecclesiastica cum Gentilibus, Judæis, Muhammedistis, infidelitati suæ inhærentibus; ut illud celebris hoc sęculo Poëtæ, olim in Acad. Leidensi commilitionis & amici nostri, obtineat?

Et fidei pietas disparis ista placet:

Loquitur de dispari fide, Remonstrantis, & Doctoris Judæi. Quod excussum vide in *Vedelii* Deo synagogæ. Nec medium conveniens est unio & syncretismus cum hodiernis Socinianis, quem Remonstrantes haut obscurè probare clamat *Genuinus Remonstranticus theologus*: aut cum Romanâ ecclesiâ, ut nunc est; quem *Grotius* postremis quibusdam scriptis agitabat, ab *Andreâ Riveto* refutatus: aut cum Francisco Davidicis: aut cum Cornhertistis, aliisque neutralibus & Libertinis, qui quasi solius interni: hominis & pacis studio nulli externæ professioni & ecclesiæ se adjungunt. Si Remonstrantes retineant suum quasi quarto modo proprium, mutuam scil. tolerantiam & moderationem, & si hypothesibus in *Apologiâ*, *Vedelio Rhapsodo*, &c. dictatis inhæreant; deberent non tantum Socinianos, sed & alias sectas ad communionem suam admittere, & cum novis illis hospitibus lætum

lætum in publicas ecclesias (quæ nunc sunt reformatæ), procurante & compellente sequestrâ Magistratuum autoritate, aliquando serius aut citius parare. Non posset non esse paradoxus, qui ista vel de solis Socinizantibus, Ill.Ordd. suadere, eos ad opus hoc excitare, sollicitare; eorumque autoritatem implorare satageret: non obstante, quod dominationes eorum ecclesiæ reformatæ membra, nutritii, defensores & sint & audire velint; ac de hoc in domino glorientur: non vero membra & nutritii sint, Papismi aut Socinismi, aut neutralismi, aut Remonstrantismi, aut cujusque alterius sectæ hic stabilitæ, quæ reformationi nostræ adversatur. Grata fuerit Proceribus nostris libri dedicatio ob laudabilem in digerendâ historiâ Ecclesiasticâ collocatam operam: sed consilium de procurandâ hic unione ecclesiasticâ, ad exemplum prædecessorum anno 1612., idque ad majorem veritatis, pacis, & *εὐταξίας* in ecclesiâ & tranquillitatis in Republicâ promotionem, iisdem Proceribus tot vinculis & præjudiciis modo memoratis pro præsenti religionis & Reipublicæ statu & quidem contra adversantem Remonstrantismum, in conscientiâ obligatis, non magis gratum esse posset; quam si quis consilium iisdem suggereret, de imitandis prædecessoribus suis, qui anno 1576. celsiss. Principem Arausoniensem Wilhelmum I. ad præfecturam hujus Provinciæ non admittebant, nisi cum exclusione reformationis, & omnium concionatorum reformatorum, etiam ab ipsius Principis reformationem jam profitentis, comitatu & familiâ: uti habent *acta publica*, & ex iis refert *Petrus Bor*, laudatus Belgarum historicus, domo Ultrajectinus. Ista de præsumtâ sectarum, etiam Socinizantis, cum reformatis ecclesiis Belgicis unione hoc loco monenda duxi: ne exteri rerum nostrarum ignari ex historiæ hujus *part. 2. supra cit.* & epistolæ dedicatoriæ lectione occasionem sumant de Ill. hujus Provinciæ, & Hollandicæ Ordinibus: aut de synedriis, classibus ac synodis Belgicis, sinistrè suspicandi: quasi illi suæ professionis fidei, suæ confœderationis, suorum decretorum, & isti suę subscriptionis, & tot suarum contra Remonstrantismi audaciam, querelarum oblivisci inciperent. Dico, de Illustr. Ordinibus, deque synedriis, classibus, synodis. Nam si forte unus atque alter in tanto Procerum, senatorum, munerariorum, concionatorum, seniorum Belgicorum, aut Hollandicorum numero intercurreret Remonstrantismo, aut Papismo, aut Socinismo, aut Libertinismo, aut neutralismo, sive in totum sive ex parte clam addictus: is numerum non facere censendus, nec hoc tam illustri panegyri aut inclyto senatui, aut venerandæ classi aut synodo imputandum esset. Ne nunc dicam, de occultis non judicare ecclesiam, & tamdiu quem præsumi bonum, donec probetur malus.

Hanc spem admissionis in publica templa, aut in publicas ecclesias à Remon-

monstrantibus nonnullis ob nonnulla, quæ alicubi minus grata acciderunt, nimis facile conceptam, nunc prudentiores inter ipsos ex propiori consideratione eorum, quæ secuta sunt, decollasse vident. Quamvis enim amantes haut raro sibi somnia fingant: quid tamen de Illustribus Hollandiæ, & hujus Provinciæ Ordinibus, deque amplis. hujus urbis senatu, hâc tempestate, verisimiliter polliceri sibi poterunt? Cum Ill. Hollandiæ Ordines a. 1663. non sine protestatione contra omnes in contrarium suspiciones & susurros, de novo & ex abundanti decisionem *Synodi Dordracenæ* a. 1619. contra Remonstrantismum, & stabilitam ibidem publicæ doctrinæ formulam confirmârint: & omnes ac singuli hujus urbis Consules, Senatores; Scabini, in eandem formulam jurati sint, nullique de novo in senatum adoptentur, nisi ad similis juramenti præstationem parati. Hoc ergo spei ostio apud Ill. Ordines & Magistratus præcluso, nihil ipsis restare videtur, quam cogitationes inanes.

Quod prudentiores inter ipsos jam sibi videntur videre. Et hinc versa a. 1664. velificatione, à primo refugio (quod à primis Remonstrantismi incunabulis fuit brachium sæculare) ad secundum, id est, ad ecclesias & theologos Belgicos se contulerunt: si quo modo ipsis præsumtam pacem & unionem persuadere possent. Ab aliquo eorum concionatore, sed de facie & nomine mihi ignoto, initio anni 1664. privatim super hoc negotio compellatus, inter alia & post alia respondebam, me quæcunque consilia pacis audire & expendere velle, à quocunque mihi proponantur: juxta vulgare nostratium proverbium, *Malum est, non posse aut non velle audire.* Addebam de modo receptionis & unionis Remonstrantium in hâc urbe, synedrii nostri declarationem typis descriptam exstare. De unione aut syncretismo ecclesiarum Belgicarum, cum universâ societate Remonstranticâ, non debere à synedrio nostro, ne quidem à classe aut synodo nostrate quidquam concludi. Reponebat tam salutares deliberationes à nobis pro nostrâ parte inchoari posse, & apud alios idem negotium promoveri. Respondebam, ubi conditiones unionis aut saltem syncretismi, ministris, & theologis Ultrajectinis proponi contingeret, iis lectis & expensis omnia collaturos & acturos & me cum ipsis, quæcunque per conscientiam Dei conferri & agi possent. Ita discessum. Nuper rumore, an certo nescio, ad me delatum, eodem anno 1664. per aliquem aut aliquos alibi quosdam ex nostris tentari atque invitari ad eandem aut similem cum Remonstrantibus unionem ac pacem. Sed quia *fama tam certi pravique tenax, quam nuntia veri*, lubrico isti fundamento vix aliquid inædificari potest. Accedo ergo ad literam scriptam, quæ dicitur manere; ad libelllum scil. anonymi Remonstrantis a. 1664. nostrate „ linguâ editum in 4. hoc titulo: *Judicium multorum præstantium theologo-*

„ *rum, ecclesiarum, & Academiarum de controversis religionis inter*
„ *Remonstrantes & Contra-Remonstrantes*
„ *Quo declarant*, dicta controversa *non esse fundamentalia, nec lædere salu-*
„ *tem, & consequenter non debere scisma excitare*
„ *Impressum Ultraiecti*
„ *apud* Lieve de Wyde *sub intersignio columbæ cum ramo olivæ.*

In ipso libello pag. 12. 13. titulus uberius explicatur, hæc judicia esse *Ecclesiarum & Academiarum immo omnium reformatorum & Protestanticorum regnorum, Principum, Rerumpublicarum.* Non examinabo singula κατ' εἶδος sed solummodo Remonstrantibus, & omnibus piis ac prudentibus lectoribus à studio partium alienis, hæc consideranda suggero:

I. An fraternitatem pacem, unionem, & explicitam ac perfectam cum ecclesiis nostris communionem, aut saltem syncretismum (ad exemplum syncretismi reformatorum cum Lutheranis, in *concordato Sendomirensi* anno 1570.) petant atque offerant, qualitate quâ, hoc est, ut nunc sunt Remonstrantes, eorumque societas; & quales à Belgicis, aliisque omnibus ecclesiis reformatis extra Belgium haberi se sciunt. Quod si hac qualitate, & salvâ ac servatâ præsenti: Remonstranticâ theologiâ, sine ullâ præcedente emendatione & meliori professione, pacem prætendant: considerandum, quâ fide, quâ conscientiâ, quâ prudentiâ, quo pacis studio & conservatione ecclesiæ nostræ hoc agere possent, ut eo ipso omnibus in orbe ecclesiis reformatis, repudium pacis non mitterent: quin etiam ab ecclesiis Lutheranis & Pontificiis longius non abirent: cum quibus alioquin hactenus in fundamentalibus de trinitate, de personâ & satisfactione Christi, de resurrectione carnis hujus, &c. ipsis contra Arrianos & Socinianos convenit; quæque ideo nobiscum, à generali nomine Christianorum Socinianos excludunt? An consultum esset, ut tanti emeremus dictam pacem Remonstranticam? Si exciperent à Remonstrantibus damnata Arriana ac Sociniana procul haberi: responderemus, ipsos jamdudum religionis & doctrinæ reformatæ naufragium passos esse in pertinaci defensione quinque articulorum *Synodo Dordracena* anno 1619. exhibitâ, nec Reformatis, nec Lutheranis, nec Pontificiis probandâ: in adoptatione theomachiæ Vorstianæ ab reformatis, Lutheranis, Pontificiis proscriptæ & tandem in *Synodo Dordracenâ sess.* 152. unanimi provincialium & exterorum consensu rejectæ ac damnatæ; in variis Remonstranto-Socinianis & scepticis theologematis, quæ apologiæ & subsecutis scriptis Latinis, ac pluribus libellis Belgicis insparsa comparent, & à *Vedelio* aliisque supra laudatis indicata. In quibus ullam mutationem, aut profectum in melius, aut δευτέρας φροντίδας σοφωτέρας quocunque tubo optico adhibito nemo hactenus videre potuit. An *oliva* nostra

pin-

pinguedinem suam, hoc est communem doctrinam reformatam ex se & suâ naturâ omni solidâ consolatione, & amoris divini ac genuinæ pietatis stimulis exuberantem desereret, aut manifesto periculo, & infamiæ exponeret, sentibus & spinis illis se immittendo? *Pax optima, quæ pax Christi*, juxta *Hilarium*. Apostolicum est, *Ephes*. 4. *v*. 15. ἀληθεύειν ἐν ἀγάπῃ. Pacem cum hostes Romano-Hispani (ut in *tract. Bredano, Coloniensi, Bourburgico*) ostentare viderentur: symbola ista inter Belgas jactata, *pax patet insidiis*: &, *bellum tutius pace dubiâ*.

II. *Insuper considerandum* de ipsis Remonstrantibus, an & quomodo pacem, fraternitatem, & unionem colere possint, cum reformatis præsertim Belgicis; quorum doctrinam tanquam Manichaicam, Turcicam, diabolicam, omni veræ consolationi ac pietati inimicam, & quorum *Synodum Nationalem*, anno 1619. ordinem, regimen, communionem, catechesim, confessionem, liturgiam, & ipsum nomen jamdudum apertè rejecerunt: uti videre est in eorum scriptis post annum 1619. partim vernaculo partim latino sermone editis, & supra indicatis: inter quæ excellunt *Episcopii* tum proprio tum communi societatis nomine edita; & *Danieli Tileni præfatio notis in canones Synodi Dordracenæ* præmissa; ejusdemque libellus ex Gallico in nostrum idioma à Remonstrantibus traductus, & à me eodem idiomate a. 1628. refutatus. De quo in *disp. de Trinitate* 1. *part. select. dispp.* insertâ, & in præfat. ad catechizationem catechismi Remonstr. & supra pag. 464. Hęc profunda Remonstrantismi, hæc tam malè dictata, si eruditus & diligens historiæ ecclesiasticæ scriptor penetrasset: non arbitror eum præsumtam hanc pacem tanto cum zelo Proceribus nostris commendaturum, & tot politica & ecclesiastica decreta ac dicta, ad præsentem causam nihil facientia, congestaturum fuisse. Quamvis enim à reformatorum sententiâ quinquarticulanâ se planè alienum & sexto (uti in Hollandiâ à ministris appellari solet) articulo Remonstrantium de ecclesiasticâ potestate in Magistratum translatâ, inhęrere se ostendat: syrma tamen illud, omnium aliorum dogmatum, extra sex illos articulos, ab illo minime probandum credo: si modo historicam de statu inficiali cognitionem capessere dignaretur. Quod si illi hactenus, & nos mutati non sumus; quę pacis Christianę via hic excogitari? quâ conscientiâ, quâ sinceritate, quo judicio, quâ justorum prudentiâ, quo ecclesiæ ædificandæ studio, quo fidei, pietatis, caritatis, ἐντεξίας profectu tractatus pacis inchoari, promoveri, concludi posset? De hoc serio cogitandum & nobis proponendum, ab illis, qui pacem cum Remonstrantibus petunt aut offerunt. Si verè & in conscientiâ sentiunt, theologiam & ecclesiam, ejusque politiam, regimen, disciplinam reformatam in Belgio esse talem, qualem publicis scriptis, præsertim communi societatis nomine

editis, proclamârunt, quâ conſcientiâ cum tam peſtiferâ, tam impiâ, tam intolerandâ doctrinâ & eccleſiâ malignantium fraternitatem, & unionem colerent?

III. *Conſiderandum* ergo, & in anteceſſum declarandum, an velint, ut reformatæ eccleſiæ ſe & doctrinam ac regimen ſuum prius transforment atque ita in unum corpus cum ipſis coëant. Si negent; jam rurſus cogitent, quâ fide & conſcientiâ, ſocietas eccleſiam reformatam, quam ſciſmaticam & Calviniſticam vocant, (haut aliter ac apoſtatica eccleſia Romana proteſtantes & reformatos apoſtaſiæ & ſchiſmatis accuſat; & Arriani olim orthodoxos ſeu catholicos *Athanaſianos* & *homoouſianos* appellabant) in ſuam communionem reciperet, aut ipſa communioni noſtræ ſeſe incorporaret? *Sin affirment*, ultra declarent, an reformata eccleſia in τύπον doctrinæ, profeſſionis, & politiæ Remonſtranticæ, ut nunc eſt, ſe tradere debeat; an vero in τύπον aliquem medium ſive participationis ſive negationis. In τύπον Remonſtrantiſmi eccleſias & miniſtros reformatos transfundendos, & in eo formandos, non dicent ut opinor: quia tunc prætenſæ eorum tolerantiæ, moderationi, libertati prophetandi, tanquam mediis ad unionem & pacem ſervandam unicè neceſſariis (ſecundum ipſos), quod ad reformatos in Belgio poſſidentes, nullus daretur locus. Et talis pax non pax, nunquam apud reformatos, ſat ſcio, in deliberationem ventura eſt. *Si medium negationis* intelligant, jam quæro, quænam ex totâ theologiâ Chriſtianâ fundamentalia, reſidua ſint futura, uno animo uno ore in novâ unitâ illâ eccleſiâ publicè privatimque tradenda. Hæc prius accuratè & candidè deſignanda eſſent; & ſola eorum neceſſitas ex verbo Dei, reliquorum omnium non neceſſitas ex eodem perſpicuè demonſtranda. Hoc verè eſſet θεολογεῖν. Sed tale quid Remonſtrantes non tantum hactenus non effecerunt, ſed ne quidem tentârunt. Nos contra ex verbo Dei generales eorum hypotheſes de paucis articulis neceſſariis, deque pleriſque problematicis in theologiâ, de uno atque altero termino ſimplici (Deo ſcil., Chriſto, ſcripturâ & ſimilibus) retinendo, abſque ſcripturâ ex propriâ affirmatione dictatas, profligare conati ſumus in *2. part. ſel. diſp. tit. de articulis & erroribus fundamentalibus.* Sed quid de iſto medio negationis in ſolâ doctrinâ quinquarticulanâ, quod antehac anno 1612. & 1614. miniſtris in Hollandiâ, Tranſiſulaniâ & hâc Provinciâ, cœptum imponi, eccleſiæ reformatę ſentiant, ex *hiſtoriâ eccleſiaſticâ Triglandii*, aliiſque eruditis ſcriptis cognoſci poteſt. Et certè nihil eſt iniquius quam miniſtris reformatis ſilentium à brachio ſæculari imponi, aut ab eccleſiaſtico aliquo tanquam neceſſariam pacis ſervandæ conditionem ilico poſtulari: ſimulac alicui aut aliquibus miniſtris viſum fuerit à doctrinâ hactenus communiter, etiam ab ipſis cothurnis, habitâ

&

& traditâ, ad aliam opinionem aut alias opiniones five in dogmaticis five in practicis per ἀπαιδευσίαν & in stabilitatem (2 *Petr.* 3. *v.* 16.) aut per sophisticam aliorum seductionem, aut per rationes de hoc sæculo transire, aut eandem saltem simulare ac præ se ferre. Sed dices, nisi hoc fiat: non poterit concordia & pax inter ministros & in ecclesiâ servari. Itane? Ergone in cothurni, aut simulatoris, aut ἀνθρωπαρέσκου, aut curiosi sophistæ cujusvis potestate erit, doctrinas, theses, hypotheses hactenus in ecclesiâ sonantes, facere problematicas, aut quodlibeticas sive perpetuo sive πρόσκαιρῳ silentio involvendas: dum Ecebolii, cothurni, Protei, ἀνθρωπάρεσκοι, novatores, antiquum limitem moventes interim opiniones suas clam susurrare, aut scriptis anonymis spargere, aut etiam publicè, arreptâ occasione, protrudere non verentur? Veritatem ergo vendent, aut supprimentfideles ministri, qui ex conscientiâ vocationis suæ conscientias suorum eâdem informare tenentur, juxta *Actor.* 20. *v.* 27. Hoc si fieret, non potior, sed longè deterior esset conditio possidentis orthodoxiæ, quam irrepentis aut irrumpentis paradoxiæ. Paradoxo potius, aut dubitare occipienti aut fluctuanti, suum illud ἥττημα silentio premendum esset: cui etiam satis esse deberet, si ipse ignorans, aut indoctus aut instabilis tantisper toleretur *Hebr.* 5. *v.* 2. cum *Philipp.* 3. *v.* 15. 16. Sed orthodoxus possidens, & hâc in parte perfectio, secundum eandem regulam pergere debet, *Gal.* 6. *v.* 16. *Philipp.* 3. *v.* 16. *Galat.* 3. *v.* 1. 3. *Sin medium participationis* intelligant, juxta commendatam à *Vorstio in præfat. Antibellarmini* & passim à Remonstrantibus prophetandi libertatem: jam ab omnibus pacis & concordiæ ecclesiasticæ amatoribus, penitius considerari velim, an hoc esset ἀληθεύειν ἐν ἀγάπῃ, & auditores in fide, pietate, concordiâ promovere, si concionatores Sociniani aut Arriani, aut Cornherti, Serveti, Francisci-Davidis, Davidis Georgii, Sebastiani Francki, Weigelii, sectatores (quales inter protestantes & reformatos aliquando ex surrexisse novimus) unâ in ecclesiâ, uno die, etiam eâdem horâ (ubi in pluribus templis conciones habentur) suam doctrinam, & reformati suam anasceuasticè & catasceuasticè, pro libertate prophetandi proponerent. An hæc Babylonica linguarum confusio, unionem in ædificatione ecclesiæ, an potius dispersionem ab ædificatione & ex ecclesiâ paritura esset? Si alius dicat, ego sum Socini, alius ego sum Arii, alius ego sum Francisci Davidis, an non esset Asdodica aut Babylonica linguarum divisio? Vide 1 *Corinth.* 1. 11.

Dicent forte tantum de Remonstrantibus uniendis cum reformatis sive per silentium, sive per liberam utriusque partis prophetiam hic agi. Respondeo, pretensam & postulatam pacem & unionem eâdem consequentiâ ab Remonstrantibus aliisque pacis tubam eorum intuitu inflantibus pariter de-

 bere

bere postulari atque urgeri, pro Socinianis, Arrianis, Cornhertistis, Francisco Davidicis. Sunt enim, ex ipsorum sententiâ; pars dissecti Christianismi; cujus unio ab ipsis prætenditur. Illorum controversiæ sub nomine Christiano agitantur, (neque enim inter Judæos, aut Gentiles, aut Muhammedistas abipsis numerantur), & consequenter non sunt fundamentales, seu problematicæ; in quibus mutuam tolerantiam, libertatem prophetandi, & unionem ac syncretismum locum habere contendunt, in *Responso ad excerpta profess. Leidens.*, in *Vedelio Rhapsodo*, in *genuino Remonstrantico theologo*. Quod si Franciscum Davidis à Socino rejectum hinc excludere velint; jam probent, illum aut ipsius sectatores absolutè esse damnatos, & à salute exclusos, extra Christianismum & nomen Christianismi positos, tanquam ab omni fide Christianâ alienos. Nôrunt suas hypotheses, & rationes pro Socinianis adductas: eas ergo Francisco Davidi applicent.

IV. *Considerandum*, An si de pace & unione agendum esset, omnes in Belgio ministri, Doctores, seniores, diaconi, Rectores scholarum, hypodidascali, Ludimagistri, proponentes prius rasæ tabulæ fieri deberent; revocatâ, aut saltem pro illo tempore, sequestratâ aut depositâ tantisper promissione & subscriptione suâ ad ingressum muneris præstitâ. Quale quid requirere videbantur Remonstrantes in Synodalibus Dordracenis, quos ad solius moderationis & tolerantiæ consultationem, non ad controversiarum ex scripturis decisionem convocatos aut saltem convocari debuisse præsupponebant. De quo eorum commento, vide judicia theologorum exterorum in *actis synodi sess.* 26. - 30.

V. *Considerandum*, *an Synodus Dordracena*, ejusque circa controversiam Remonstranticam decreta, pacis conciliandæ causâ prius sint tollenda, & à „ paucis piis, eruditis, pacificis, &c. ad hoc evocatis canones synodales, ex „ scripturis *revidendi*, & quantum fieri posset, lenissimè (seu mollissimè) „ secundum veritatem formandi, omnibus offensivis inde sublatis; per quæ „ multi inquietantur & animæ eorum redduntur vacillantes, &c. Tale consilium anno 1626. Celsiss. Principi Arausoniensi, Ill. Ordd. Generalibus, & Ill. Provinciæ Ultrajectinæ Ordinibus Remonstrantiâ aliquâ suggerebatur ab *Ant. Hoornhovio* ministro in hâc Provinciâ prius Remonstrantico, sed post annorum aliquot ab omni ministerio cessatione ad ministerium reformatum positis ponendis, denuo admisso & jam aliquamdiu eodem functo in pago *Emen-es* Provinciæ Ultrajectinæ. Inconsultum hoc consilium quomodo à theologis & politicis acceptum sit, discet lector ex *judicio theologorum Leidensium* (*Polyandri*, *Riveti*, *Walei*, *Thysii*;) de mandato Ill. DD. Ordinum Generalium 24. Maji 1626. conscripto, & paulò post typis descripto: nec non ex *epistolâ* eodem anno 1626. & alterâ anno sequenti 1627.

ab

ab Ill. Hollandiæ Ordinibus, ad civitates, toparchas, præfectos, satrapas missâ: quibus edictorum contra Remonstrantium conventicula perennitas, observantia, & executio sanciebatur: adhęc ex præliminaribus ad tract. pacis Monasteriensis, & ex actis renovatę Provinciarum unionis & confœderationis anno 1651., denique ex decreto Ill. Ordinum Hollandiæ a. 1663. quibus omnibus inviolabilis doctrinæ in *Synodo Dordracenâ* anno 1619. ecclesiasticè stabilitæ conservatio & defensio promittitur. Unde patet viam pacis per Synodi Dordracenę abrogationem, & qualemcunque *revisionem* aut mutationem tum ecclesiis tum Reipublicę visam tunc fuisse periculosam, immo & perniciosam. Qui harum rerum curiosi sunt, aut quorum interest, consulant *acta synodorum Hollandicarum & Ultrajectinarum* a. 1626. & 1627. 1628. Celsissimi Principis. Ill. DD. Ordinum Generalium & Ill. Ordinum Hollandiæ judicia exhibent acta & scripta modo indicata: quæ omnia in latinum translata, prolixitatis vitandę causâ, hic non infero, contentus indicium eorum fecisse. Quibus addo, decreta prçliminaria Ill. Hollandię Ordinum ad colloquia de pace, *artic.* 2. 3. 4. 5. in 2. *part. historiarum L. Aitzema pag.* 93. legenda.

VI. *Considerandum*, an de solis quinquarticulanis Remonstrantibus ad unionem cum ecclesiâ reformatâ, à quâ separati sunt, reducendis deliberationem hoc tempore institui necesse sit, aut deliberatio institui possit. Nos nullam necessitatem, nullam potentiam videmus. Quandoquidem nulli hodie, quod sciam, supersunt, ministri qui ministerio in ecclesiis Belgicis ante a. 1619. functi, & inde post habitam Synodum Dordracenam aut sponte discesserunt, aut inviti sunt depositi. Ministri qui hodie cœtibus eorum præsunt, & societatem repræsentant, catechesi & doctrinâ reformatâ nunquam fuerunt imbuti, aut in eâ à teneris educati; sed solâ corruptâ, miscellâ & dubiâ theologiâ Remonstranticâ; quam à communibus præceptoribus *Episcopio*, ejusque successore *Curcelleo*, in privato *Gymnasio* theologico Amstelodamensi hauserunt. Tales autem, uti ex nobis non exiverunt, quia nunquam nostri nec realiter aut nominaliter fuerunt; sic ad nos reduci, & ex separatione suâ quasi postliminio priori unioni & incorporationi restitui non possunt: non entis enim nulla est affectio. Dicent forte se esse successores eorum, qui cathedras publicas in ecclesiis reformatis tenuerant, quique ob solum in doctrinâ quinquarticulanâ dissensum, cętera tamen reformati, aut easdem deseruerant, aut per synodos Provinciales proximè post synodum Dordracenam habitas depositi erant. Respondendum est, dato aliquos fuisse tales (uti fuisse concedo, sed admodum paucos), jam nomine societatis prius declarandum esset, se non omnium sed solum paucorum istorum successores audire velle: quorum aliqui ad gremium ecclesiæ postea redierunt,

&

& ministerium in eâ partim susceperunt, partim ad susceptionem paratos se ostenderunt; aliqui abstinentia à ministerio per subscriptionem formulæ ab Ill. DD. Ordinibus præscriptæ, promissâ, ad alias vitę occupationes se converterunt; & societati Remonstranticæ quod ad missiones ad prætensa sive aperta sive clancularia ministeria renuntiârunt. Præcognoscendum hic, vocem sucçessionis esse ambiguam: notare enim posse successionem aut localem & personalem, aut realem. Quam distinctionem nos exposuimus in *Desperatâ causâ Papatus.* Hodierna apostatica ecclesia Romana, cum episcopis, presbyteris, doctoribus suis succedere se dicit ecclesiæ apostolicæ cum apostolis eorumque euangelistis; & postapostolicę cum patribus græcis & latinis: Sed & acetum succedit vino, & tenebræ luci & tyrannis monarchiæ, & morbus sanitati, & hęresis integritati fidei, & bellum paci, & mors vitæ, & mala bonis, & pseudoprophetæ prophetis Dei, Papismus catholicismo, Antichristianismus Christianismo, Remonstrantismus, ut hodie est, succedit proximè quinquarticulano in Synodo Nationali proposito; propinquè quinquarticulano in *collatione Hagiensi* exposito, remotè quinquarticulano Remonstrantiâ anno 1610. Ill. Hollandiæ Ordinibus exhibito, remotissimè doctrinæ reformatæ confessione & catechesi contentæ. Ita dies diem docuit. Solymannus Turcarum Imperator dixisse fertur: se esse successorem Constantini Magni, ideoque suum esse Imperium Occidentis. De ministris purè quinquarticulanis, cætera reformatis, ad unionem nostram & ministerium denuo recipiendis, antehac in Synodis Hollandicis (pręsertim *Brielanâ* anno 1623.) satis superque determinatum fuit. Quæ ad pręsentes ministros sed analogicè applicanda sunt: hi enim nunquam fuerunt nostri, nunquam ex nobis exiverunt.

Quod ad privatos auditores cœtus Remonstranticum frequentantes, ex vicenis aut tricenis vix unus superstes est, qui ante annum 1619. in communione ecclesiæ fuerit; & ab eâ se separârit. Propter unum atque alterum in plerisque cœtibus superstitem, tantæ molis tractatum de pace & syncretismo, ad sanationem scil. scismatis, & coalitionem corporis divisi (uti loquuntur) instituere, haut necesse est. Privatim quilibet auditorum ex verbo Dei informari possunt, ac debent, & ab errore viæ ad veritatem, ejusque in ecclesiâ reformatâ professionem converti. Et fideles quique pastores hic & alibi occasionem non negligunt, Deo ipsorum laboribus benedicente. De corpore societatis in ecclesias nostras traducendo in generali, vix statui potest, nec etiam conducit: cum omnes non sint unius ingenii, nec sensus, nec paris à reformatione discessus, aut elongationis. Si tota ministrorum societas ad communionem nostram, & ministerium in eâ, per legitimam vocationem, se offerret (quod magis optari, quam sperari posse arbitror), jam

ilico

ilico audienda esset: & expendendum nostris, quali fidei suæ confessione, qualique apologiæ & sequentium scriptorum (*Responsi ad excerpta*, *Vedelii Rhapsodi*, *Genuini Remonstrantici theologi*) sive rejectione, sive *revisione*, ecclesiis satisfacturi essent: ut vel ad communionem, vel insuper ad ministerium tutò admitti possent. Diversa enim requisita sunt privati membri, & publici ministri: sæpe in illo ἀττήματα toleranda sunt, quæ in isto non toleranda. Quomodo autem privatos auditores ad unionem nostram admitti conducat, ut & ipsorum conscientiæ ac saluti, & totius ecclesiæ ædificationi, & doctrinæ secundum pietatem communiter receptæ atque obtinentis conservationi ac propagationi, quam optimè & tutissimè consulatur, à synedrio nostro accommodatè ad nostrates declaratum fuit. Quod aliæ ecclesiæ, sed accommodatè ad populi sui & Remonstrantium istic viventium statum imitari poterunt. Præter eruditionem, & zelum domus Dei, ac salutis animarum, prudentiâ hic opus est, quæ versatur circa τὰ ἴκαστα. Singularia autem & facta sunt infinita: quæ transiri non possunt. Sufficit in genere apud omnes determinatum esse, τὸ minimum quod non: hoc est, ne cum publicâ & formali doctrinæ quinquarticulanæ, uti à Remonstrantibus explicatur, professione, ejusdemque professionis stipulatione, ad communionem nostram invitentur aut recipiantur: sed prius probè in viâ domini instituantur, & tanquam oves Christi, vocem ejus audiant. Hęc optima & tutissima via à synodis Hollandicis post diligentem ac seriam discussionem & *collationem* a. 1619. 1626. 1627. 1628. complanata, & ipsâ praxi probata. Fuerunt pauculi aliquot in Hollandiâ ministri secus sentientes qui astu quorundam imprudentes circumventi erant: aut non satis animadvertebant distinctionem inter peremtoriam errantium & profitentium errores quinquarticulanos, cętera tamen reformatorum, exclusionem ab omni spe salutis; & inter immediatam ac promtam eorundem illo rerum statu non receptionem, ad communionem suæ cujusque ecclesiæ in Hollandiâ, à quâ aliquamdiu se separârant, & contra quam non pauci eorum dictis, consiliis, factis suis ea perpetrârant, quæ ecclesiæ filiis minimè conveniebant.

Sed Capys, & quorum melior sententia menti odorabantur motivæ isti ortæ ex non satis intellectâ distinctione (quam nos in 2. *part. sel. dispp. tit. de articulis & erroribus fundamentalibus*, explicare studuimus) ad non negandam petentibus receptionem, aliud quid subesse stratagema: ut scil. tali receptione semel admissâ & datis exemplis, omnes aut plerique professi Remonstrantes, aut illis pejores, qui ex curiis & muneribus publicis anno 1618. ob rationes status dimissi erant; decorè magis ex suâ separatione primum unioni ecclesiasticæ, sub stipulatione professionis quinquarticulanæ restituerentur; deinde etiam cathedræ in curiâ: atque ita

 pau-

paulatim & quavis occasione, clam palamve novas in ecclesiâ dividias cum reliquis Remonstrantibus eodem modo receptis, molirentur: & tandem aliquando suffragiis superiores facti *acta Synodi Dordracena* anno 1619. omniaque secundum ea in ecclesiis jam bene posita interverterent; atque ut recidiva priori morbo, & novissima prioribus deteriora evaderent. De his & similibus apud prudentiores quosque tum politicos tum ecclesiasticos non vanum tunc temporis fuisse metum, nec iniquas de dimissis senatoribus & munerariis conceptas suspiciones, nôrant illi;qui viros illos sexto Remonstrantium articulo de *Hierarchia Politica* impactos, & Contra-Remonstrantibus (uti tunc appellabant) tantopere infestos, adhæc vindictæ studio usque ad rupturam turgentes,ob ea,quę ipsis in politiâ a. 1618.acciderant;qui insuper nonnullorum (quales *Psal.* 17. *v.* 14. describuntur) ἀσπόνδων religionis & ecclesiæ juxta cum collegis tunc defensorum vacillationes; qui denique clandestinas variorum molitiones, & dicta ac facta subinde erumpentia, aliaque hic non memoranda haut ignorabant. Et quamvis viris illis tantum animi ad tantæ molis mutationem capessendam non fuisset, an nefas esset præsumere, eos à Remonstranticis concionatoribus opportunè importunè ad *Israëlis restitutionem* ex stimulandos? ut omnia fierent ad exemplar & modulum in *Nullitatibus synodi*, in *Achabi jejunio*, in *Remonstrantium libero religionis exercitio*, aliique istius facinæ libellis commonstratum. Quo de politiâ & rectoribus ejus post annum 1618. æstimio *Henricus Slatius*, aliique ipsius in eadem causâ commilitones ad tam nefaria ausa devenerint, ex actis judicum, & historiis cognosci potest.

Sed missis nunc illis politicis, an si soli privati cives, ex tempore & quasi per saltum, sub oblatione & stipulatione liberæ professionis quinquarticulanæ, cum superpondio Hierarchiæ Politicæ (juxta *Joh. Wttenbogardi*, *Corvini*, *Grotii*, *Barlei* novellam, & causæ novatorum convenientem theologiam) tunc ad communionem nostram admissi fuissent: an putandum est hoc ad majorem concordiam, pacem, mutuum amorem, & ad cognitionis spiritualis, ac pietatis in ecclesiâ incrementum, futurum fuisse? Rationes aut experientiam hactenus non vidi, quæ hoc suadeant. Facile est viris istarum rerum inexpertis sub umbrâ & quasi in Republica Platonis in ideâ de talibus philosophari aut declamare: sed non tam facile hoc agere, ut per Pelagianas multorum pravitates in ecclesiam admissas, plurimi per contagium, non inficiantur, aut non turbentur, aut non scandalizentur. Ergone studio quorundam foris recipiendorum alios fortè longè plures ex domesticis fidei periculo seductionis, aut scandalizationis exponemus? Comparetur præsumtum ecclesiæ lucrum, cum damno hoc emergente, aut metuendo. Cogitetur non minorem, sed majorem rationem habendam orbis quam urbis,

urbis; unitatis quam unius; communitatis, quam aliquorum. Insuper ἥττημα ac retrocessionem non exiguam esse, si in ecclesiam aliquam, ubi omnes sunt labii unius, ubi multitudinis unum est cor una anima, quod ad hanc cœlestem veritatem; divisio animorum & labiorum introducatur. Præterea ipsum illum unum, aut illos aliquos ad perfectam salutaris doctrinæ de omnimodâ Dei gratiâ cognitionem ac sensum, consequenter ad solidæ & ineffabilis consolationis (*catechesi nostrâ quæst.* 1. 25. 54. propositæ,) & ad uberioris ac fortioris divini amoris (juxta *Luc.* 7. *v.* 47.) praxin, non ita excitari ac promoveri; constituto generali decreto, & secundum illud concessâ per intercedentem stipulationem libertate, Remonstrantium doctrinam quinquarticulanam coram *Synodo Dordracenâ* explicatam retinendi ac profitendi. Non esset profectus, sed insignis defectus ecclesiæ, si à tam salutari multitudinis credentium ὁμονοίᾳ ad dissensum, & ad sectas prolaberetur; si alii dicerent, nos sumus ecclesiarum reformatarum & Synodi Dordracenæ, omniumque Provincialium Belgicarum; alii dicerent, nos sumus in sententiâ Remonstrantium à theologis exteris, ab ecclesiis Belgicis in synodo illâ anno 1619, & à sequentibus synodis Provincialibus, omnibusque classibus, synedriis, verbi ministris, senioribus, &c. ad ingressum ministerii solenni subscriptione rejectâ, & condemnatâ. Ne dicam de periculo, cui posteriores exponerentur; quippe qui à quinquarticulanis ad alios vicinos & pejores errores sensim prolabi possent: uti experientiâ in Remonstrantibus tum ministris tum auditoribus abundè edocti sumus. Ut enim quivis error plerumque errorem trahit: sic in erroribus quinquarticulanis omnimodæ gratiæ divinæ inimicis animo profundè infixis vix subsistitur; ut veritates de gratiâ novi fœderis & justificationis, de Christi satisfactione & meritis, de certitudine salutis, de peccato originali, & totali hominis extra Dei gratiam corruptione, cum tempore non quassentur aut sollicitentur. Nemo repente factus est pessimus. Sed dices, Ergone nulli tolerantiæ, συγκαταβάσει, moderationi, circa ignorantes, infirmas, laborantes conscientias, tunc anno 1619. & seqq. & hodie locus in ecclesiis reformatis? Absit. Contrarium enim in dictis synodis, & communi praxi, ab Hollandicis ecclesiis, synedriis, classibus Remonstranticæ contentioni obnoxiis, abundè ostensum est; ubi maximâ cum ædificatione tanta multitudo ad communionem nostram successivè reducta fuit, & quotidie non pauci adhuc reducuntur. Plerique per plenam & perfectam veritatis, in *Synodo Dordracenâ* stabilitæ convictionem ac susceptionem; aliqui etiam communionem ecclesiæ nostræ serio petentes, & usum cœnæ ad animæ suæ consolationem, ac fidei confirmationem desiderantes; modo à reliquis Remonstrantium heterodoxiis alienos se ostendant, doctrinæ reformatæ catechesi

techesi nostrâ contentæ assentiantur, & quod ad controversias quinquarticulanas summam doctrinę de omnimodâ Dei gratiâ amplectantur; & si in hoc aut illo puncto adhuc dubitent, aut vacillent, aut dissentiant, illud tantisper sibi servaturos & se dociles fore promittant; donec per Dei gratiam ad plenum ac perfectum consensum adducantur. Hæc summa decreti *Synodi Hollandicæ Leidensis* anno 1619.; quod idem occasione novæ motionis & molitionis quorundam, confirmatum fuit in *synodo Delfensi* anno 1628. utrobique paribus suffragiis, ne uno quidem, quod sciam, (utrique enim synodo interfui) dissentiente. Huic tam piæ & sapienti sententiæ inter extremas mediæ, post non exiguam disquisitionem & sententiarum collationem anno 1619. conceptæ, & anno 1628. & seqq. confirmatæ, tantoque cum applausu à synedriis, classibus, ministris, piis quibusque, & Ill. Hollandiæ Ordinibus tunc acceptæ; synedrium nostrum Ultrajectinum ante annos aliquot datâ occasione bene & prudenter institisse, eamqne conformiter explicatam, ad Remonstrantes in hâc urbe applicasse mihi videtur. Lector qui Belgica attingit, *decretum synedrii* typis editum inspiciat, & judicet. De purè ignorantibus aut dubitantibus aliter statuendum: illi enim cum similes sint rasæ tabulæ, cui inscribi potest, in viâ domini prius instituendi sunt. Aliter etiam de illis statuendum, qui in actuali communione ecclesiæ existentes & etiamnum in eâdem permanere cupientes à ministro deprehenduntur ad errores quinquarticulanos inclinare, aut iisdem infecti esse: nihilominus silentium ac docilitatem promittunt; nec aliis, saltem vulgo, hoc ita notum sit, consequenter absit periculum scandali. Tales putarem tantisper spiritu lenitatis tolerandos esse, non neglectâ interim fideli monitione & institutione; donec ab erroribus liberentur. In istis & similibus casibus particularibus, consilia prudentiæ à quovis capi & dari poterunt, qui dogmata de fundamentalibus, de moderatione & tolerantiâ, de officiis caritatis erga proximum peccantem, de correptione fraternâ ritè perceperit. Nos prima in 2.*part. sel. disp.* secunda in *disp. de moderatione* & tolerantiâ infra politicæ ecclesiasticæ, si Deus velit, inserendâ; tertia in *exercitiis pietatis* distinctè pro modulo explicata dedimus. Absque illis distinctionibus, frustra de unione, communione, pace ecclesiasticâ, moderatione, tolerantiâ, in genere & confusè disseritur: quia per perpetuam fallaciæ ἑτεροζήτησεως commissionem, multa dicendo nihili dicitur.

VII. *Considerandum*, an serio & bonâ intentione pax atque unio cum ecclesiâ reformatâ nuperis libellis partim anonymis partim sub nomine civis cujusdam Leidensis *J. de Bye* Remonstrantismum profitentis prætendatur. Deo cordium inspectori fateor judicium de intentione relinquendum:

dum: interim ex factis, dictis, scriptis, & ipsissimis illis Irenicis, non variè præsumitur, aliud quid istis stratagematis quæri. Dum enim Sociniani per *Zwickerum medicum Irenico Irenicorum* cum sequentibus libellis Amstelodami editis verum Deum, Deum Christianorum blasphemare, & exercitui Dei viventis, omnibusque ecclesiis & Doctoribus Christianis insultare non desinunt; & Remonstrantes in suis libellis *Irenicis* ne verbulo quidem indicant, se ab istorum hęreticorum aliorumque *θεομαχούντων* sententiâ & fraternitate quam longissimè recedere velle; & aliam sibi nunc esse mentem, quam cum *apologiam*, *Vedelium Rhapsodum*, *Genuinum Remonstrantium theologum* scriberent: quid animi nobis esse credunt? Ad quid ultra tinnientibus pacis verbis aliisque inaniis miseras chartas conscribillant? An non utrique sectæ verbis Jehu analogicè huc applicatis merito responderi deberet; *Quæ pax? Adhuc fornicationes Izebel matris tuæ, & veneficia ejus multa* 2 Reg. 9. v. 22. Apage pacem illam, omnesque ejus tractatus; à quibus nihil præter dolosas circumventiones, sinistras suspiciones, judiciorum divisiones, infelices contentiones, animorum alienationes bene constitutis, & in unâ fide & professione conspirantibus ac per singularem Dei gratiam confirmatis ecclesiis, exspectari posset. Prætensa contra veritatem pax cum ecclesiâ Romanâ vix unquam fuit agitata, sine novis turbellis, & aliquâ ecclesiæ jacturâ. Inductione exemplorum hoc suo loco tit. de syncretismo, me probaturum confido. Ut aliis præteritis, de Remonstrantibus dicam; probè meminimus quæ difficultates ecclesiis & ministris per Remonstrantium in nostras ecclesias cum stipulatione, &c. (de quâ supra) admissionem, objectæ fuerint. Nimis metuebant prudentiores, qui profunda istorum dierum criticorum propius inspexerant, de summa rei agi, hoc est, de annis 1612. & seqq. usque ad 1617. inclusè restituendis. Alii omnia tuta timebant, ne propriis quidem orthodoxis pastoribus fidentes. Ita ut annus unus atque alter jam inde a. 1626. multis consultationibus, ambigentibus dissertationibus, non sine suspicionibus, contentionibus, distractionibus, transigeretur, ab illis, quos in Hollandiâ imprimis hæc cura tangebat. Quas molestias, curas, & difficultates in immensum augebant aliqui ardeliones, de Diotrephis familiâ domi suæ nihil aut parum agentes, foris satagentes & alienis se immiscentes, aut per turpissimum ambitum ac prensationem qualicunque mandato ac titulo obtento, malorum per mala, si non longè deteriora, curationem capessentes. Per quos à sacrâ illâ vigiliâ submovebantur, qui solidâ scripturarum eruditione, pietate, fidelitate, candore, prudentiâ, agendi & differendi dexteritate, forti caritate, errantes convincendos ac reducendos, veritatem fugientem retinendam, ecclesiam turbatam tranquillendam, luxatam restituendam arbitrabantur: non Diotrephicis garritibus & imperiis, non sermo-

nibus otiosis, non ridiculis & nugationibus, non pravis artibus, quibus artes malorum deludantur, non rumusculis & susurris, quibus detrahatur viris se melioribus & ad operas illas instructioribus.

Novæ istæ motiones atque agitationes in ecclesiis primum sui ortum non debebant ministris, sed viris quibusdam politicis; quorum alii anno 1618. ex publicis muneribus & dignitatibus dimissi erant, alii adhuc politici in herbâ ostium sibi clausum putabant, non sine præambulâ clave ecclesiasticâ aperiendum: ut tunc erat sensus & zelus promotorum, qui Rempublicam viris à religione & ecclesiâ alienis committi nolebant. Per illos politicos, aut eorum instinctu per alios ministri aliqui sollicitati & in hanc scenam protrusi; plerique tamen, ut arbitror προφάσιος solius ecclesiasticæ gnari, intentionis politicę ignari. Nolo dicere omnes politicos illos intendisse Ecclesiarum & ministrorum molestias, distractiones, divisiones, scismata; per quæ major ecclesiarum ædificatio, & plurium ex Remonstrantismo liberatio & ad ecclesiam aggregatio impediretur. A plerisque intenta fuisse arbitror τὰ ἴδια, restitutionem scil. in senatum, in priorem dignitatem, & aditum ad publica munera; cui restitutionem in communionem ecclesiæ tanquam medium seu causam sine quâ non (ut tunc erant tempora) subservire posse putabant. Hanc adhibendam moderationem aliqui ex politicis reformatam religionem professis, politicæ coalitionis & concordiæ studio non improbabant: aliqui forte ex privato erga cognatos, amicos, necessarios jam extra dignitates & munera constitutos studio optabant: Politicis in civitatibus quibusdam ἐν ἀρχῇ a. 1618. relictis, sed Remonstrantismo quinquarticulano etiamnum addictis eadem perplacebat. Reliqui vero politici reformatæ religionis zelotæ omnino improbabant; tanquam præsenti ecclesiæ, & politiæ statui ac paci nimis periculosam. Concionatores plerique in unâ Zuydhollandiæ classe, à Remonstrantismo semper intactâ, atque adeo difficultatum & periculorum inexperte, cum nonnullis aliis sed numero paucioribus in duabus classibus insigniter à Remonstrantismo exercitatis ab animo suo impetrare non poterant, ut talem moderationem repudiarent: non per rationes politicas sibi ignotas aut in medio relictas ad hoc inducti, sed per hanc unicam, quod communio nostra petentibus illis hic & nunc negari non posset, quin eosdem ob errores quinquarticulanos ab omni spe salutis exclusissimos statuerent. In quâ connexione & consequentiâ gravissimè errabant: uti multis coram mecum conferentibus, nonnullis per literas me consulentibus ad oculum tunc demonstrabam. Omnes alii in decem Zuyd-Hollandiæ, & in sex Noort-Hollandiæ classibus contrariam sententiam sollicitè & fortiter tuebantur. Sed cum aliqui ex illis privato suo judicio indistinctè contenderent, quinque articulos coram *Synodo Dordracenâ* explicatos

tos per se absque annexis & consequentibus esse fundamentales; alii esse fundamentales *prout jacent*, hoc est, ut tum accipiebamus, prout in *Remonstrantiâ ad Ill. Hollandiæ Ordines a.* 1610. propositi erant: multæque inter fratres (uti *Actor.* 15. *v.* 7.) disceptationes orirentur: metuendę erant majores in ecclesiis turbæ & animorum abalienationes, si non schismata; dum Moderatores, uti tunc appellabantur, hypothesi suæ malè fabricatæ malè applicatæ inhærerent, de absolutè negatâ omni spe salutis non tantum dictis Remonstrantibus cætera piis & professione reformatis, quibus in præsenti communionem negarent; sed & aliis omnibus, qui extra communionem ecclesiarum reformatarum hic aut alibi doctrinam quinquarticulanam canonibus *Synodi Dordracenæ* propositam non amplecterentur. Ex adversâ parte quidam, sed pauci agitatores de dictis moderatoribus ex albo orthodoxorum expungendis, iisdemque præcipitandis, aut ad ministerium alicubi non recipiendis, consilia agitabant. Hinc factum, ut classes Zuydhollandicæ suis ad instantem *Synodum Delfensem* delegatis de tempestivâ hujus negotii compositione mandata darent. Inter eas *classis Gorinchemensis*, cujus tunc partem faciebam, paribus suffragiis prætensam erga Remonstrantes moderationem rejiciebat, & illi reductionis modo insistendum decernebat, qui in istâ classe, imprimis in meâ ecclesiâ (quæ morbo illi maximè infesta fuerat) tanto cum fructu per Dei gratiam, observatus fuisset. Insuper injungebat, ut omni modo ageremus, ne fratres qui aliam à nostrâ sententiam de moderatione antehac prodidissent, aut etiamnum foverent, ideo à synodo tanquam bonæ causæ desertores & inutiles servi judicarentur; atque ita plebe ab illis alienatâ, exturbarentur (de quo unius atque alterius Diotrephis susurri audiri erant); neve indiscreto aliquo rigore, occasio novi scismatis daretur, & duabus partibus, reformatorum scil. & Remonstrantium, accederet tertia, dicta neutralium seu moderatorum: scissâ scil parte reformatorum Remonstranticis erroribus adversantium in duas Mandabat denique, ut si præter mentem classis aliquid tentari continge ret, ne in suffragia iremus, sed limitatum hâc in parte mandatum obtenderemus, & ad classem referremus. Rationibus communibus tunc in classe allatis, accedebat hæc particularis, quod inter secus ac nos de hâc moderatione sentientes viri essent, quorum præclara de ecclesiis merita; & plurima pro causâ Dei contra Remonstrantium machinationes præstita officia, & hinc æstimatio atque autoritas in ecclesiis tanta essent; ut minimè dubitandum, quin hæc peculiaris ipsorum opinio in iis toleranda sit: modo eam sibi habeant, nec pro eâ contendant, aut contra communia synodorum judicia in praxin deducant. Hęc cum in synodo fideliter exequeremur, in eum finem privatim delegatos plerarumque classium obeundo, & si qui in aliquo dissentientes

repe-

reperirentur, iis fontes dissensus aperiendo; ab unâ parte paucorum, qui sibi agitatores esse videbantur, satis infelicem & indoctè confusam bonæ causę defensionem; ab alterâ parte, dictam hypothesim occasione tam infelicis quorundam defensionis malè conceptam, & præsenti causæ applicatam. Tandem post multas disquisitiones & anxias deliberationes synodales, decretum fuit conditum, in quod omnes consentiebant: atque ita à contentionibus, & metuenda divisione, (quæ res passim ecclesiasticos, & Ill. Hollandiæ Ordines tunc temporis comitia celebrantes, non parum sollicitos habebat,) ecclesia & Respublica liberata fuit: omnibus classibus, ad quas decretum hoc relatum, acquiescentibus, ut & Ill. Hollandiæ Ordd. admodum hoc probantibus, cum delegati aliquot à synodo in illustri ipsorum consessu hoc referremus; & accuratè inquirentibus, an delegati unius atque alterius classis consensissent, responderemus omnes & singulos, & τὸν δεῖνα consensisse. Hæc prolixius hic referre visum, ut cogitent difficultatum & laborum istorum inexperti, in halcyoniis nati, educati, promoti, non esse hæc post varios casus post tot discrimina rerum bene posita tam facile animi causâ & quasi sub umbrâ loco movenda, si non ridenda; nec patens ostium Remonstrantibus cum armaturâ quinquarticulana, commonstrandum: Nec tam facile ad consilia, conceptus, tractatus ostentatæ aut oblatæ pacis attendendum, aut talia intentione pacis temerè capessenda, quæ bellis novis & dissidiis inter ipsos veritatis promachos in visceribus ecclesiæ occasionem præberent: nec terminos illos à pręcedentibus synodis positos, ad illicias hujus aut illius removendos; nec alicubi Remonstrantes, aut qui illorum doctrinæ favent, ad communionem admittendos, quos alibi ecclesia non admittit. Quid hoc aliud esset, quam unionem, ordinem, & disciplinam ecclesiarum, & communem pacem prætextu pacis turbare: haut aliter ac olim appellantes trans mare, & appellationem illam admittentes. De quibus *historia ecclesiastica*, & *Concilium Carthaginense*.

Hoc insuper cogitent ecclesiarum ministri, non esse unius aut alterius de pace & unione cum Remonstrantium societate, deque modo Remonstrantes ad unionem admittendi, novas deliberationes, communicationes, novos tractatus cum domesticis aut alienis instituere; multo minus desultorios suos conceptus chartis illinere. Huic temeritati *Synodi Hollandicæ*, & reliquæ provinciales, nominatim hæc nostra Ultrajectina a. 1627. 1628. 1629. pessulum obdebant: etiam formulis conscriptis; quibus aut secundum quas omnes ministri à temerariis istiusmodi ausis constringerentur abstinere. Ita in herbâ oppressa periculosa illa consilia à Politicis Remonstrantismo implicitis concepta & quibusdam tum politicis tum ecclesiasticis, sed orthodoxis in ecclesiæ communione constitutis inspirata, primum erumpentia in Provinciâ Ultra-

Ultrajectina, non longè post initium anni 1616. & inde in Hollandiam eodem anno & seqq. promoveri cœpta: quamvis ex Hollandiâ in hanc provinciam inde prius injecta; juxta methodum non tantum tempora, sed & loca ad agendum maximè opportuna captandi, à Remonstrantibus ab anno 1608. usque 1618. inclusè observatam. Non enim omnis fert omnia tellus. Hic segetes alibi veniunt felicius uvæ. De Socinianis unionem reformatorum pariter petentibus, non est deliberandum: Illi enim extra omnem Christianismum apertè saltârunt; & vix unicam post naufragium tabulam, ne quidem scripturę autoritatem intactam reliquerunt: uti tum ex aliis tum imprimis ex *responso* eorum dato anno 1607. in *colloquio Racoviensi*, ubi ad objectum locum *Luc.* 16. pro statu animarum post mortem, respondent, Christum se accommodare ad vulgi opinionem; qui statuebant animas defunctorum superesse & vivere sive in loco gaudii sive pœnarum. Similem compendiosam (uti metuendum est) ad scepticismum, aut Libertinismum viam hodierni quidam terrę rotatores ingredi videntur, cum ad loca *Jos.* 10. *Psal.* 19. *Eccles.* 1. de motu solis & quiete terræ, excipiunt, spiritum S. in locis illis scripturæ loqui secundum errorem aut opinionem vulgi. De Remonstrantium & Socinianorum symbolizatione in dogmate de autoritate scripturę vide indicium factum à Doctore *Rijssenio* in *synopsi Impuræ theologiæ Remonstrantium cap.* 2. & in reliquis doctrinæ Christianæ corruptelis ab eodem *Rijssenio* per totum. & *Festo Hommio*, Professor. Leidensibus, *Vedelio*, &c. supra cit. Quibus adde *Johannis Hoornbeeck apparatum tom.* 1. *contra Socinianos* præmissum coll. cum *tom.* 3. *lib.* 5. *cap. ult. pag.* 637. ejusdemque *Summam controversiarum lib.* 8.

Addamus nunc aliquid de libello *anonymi Remonstrantis* anno 1664. ubi §. 2.

I. *Notandum*, non satis candidè in titulo scribi, esse *Judicia*, &c. *de controversis inter Remonstrantes & Contra Remonstrantes controversis inter Remonstrantes & Contra-Remonstrantes*: cum nulla eorum meminerint Remonstrantium, exceptis *Molinei* & *Josephi Halli pag.* 45.; qui cum ista scriberent, explicationem quinque articulorum Synodo Dordracenæ à Remonstrantibus exhibitorum non viderant, multo minus *confessionem Remonstranticam cum apologiâ*. Ostendant, vel istorum vel aliorum testium, qui in libello adducuntur, de tali theologiâ quinquarticulanâ sic judicasse.

II. *Notandum*, nec in titulo nec in toto libello candidè & distinctè explicari, an per controversa illa, sola quinquarticulana, an vero omnia alia, quæ in *secundâ Contra-Remonstrantiâ*, in *Festi Hommii specimine*, in *excerptis professorum Leidensium*, in *meâ catechizatione super catechismo Remonstrantico*, in *Vedelii quatuor partibus arcanorum* notantur. Et si tantum controversa quinquarticulana intelligant, an ea prout jacent in quinque articulis, quos Ill.

Hollandiæ Ordinibus anno 1610. exhibebant: an prout 1611. ab illis explicata sunt in *collatione Hagiensi:* an prout à *Nicolao Grevinckhovio*, aliisque istius temporis scriptis defenduntur: an denique, prout coram *Synodo Dordracenâ* eadem explicata a. 1619. & scriptis Anti synodalibus, ita dictis, anno 1620. tit. *Acta & scripta Synodalia Dordracena Ministrorum Remonstrantium in fœderato Belgio*, universo orbi Christiano communicata sunt.

III. *Notandum*, falsò *pag.* 5. accusari Synodum Dordracenam, quod Synodus Dordracena *rejecerit antiquissimam sententiam*, quinquarticulanam scil. Contrarium docent *Augustinus in scriptis Anti-Pelagianis*; *Bradwardinus de causâ Dei*, *Johannes Latius de Pelagianis*, *Vossius* de iisdem, *Usserius* de iisdem, & in ecclesi. Britannicarum antiquitatibus, *Corn. Jansenius in suo Augustino*, *Chamierus* aliique controversiarum scriptores.

IV. *Notandum*, absurdè asseri, Synodum Dordracenam potuisse aut debuisse suam sententiam simpliciter declarasse, & tanquam indifferentem potuisse, aut euangelicæ veritati propiorem; & alteram sententiam (Remonstrantium scil.) non tam remere seu inconsulto (belg. **soo onbedacht**) rejecisse. Hypothesi hâc ad thesin translatâ, quæstio erit, *An concilia aut synodi, motâ ecclesiis ab aliquo, aut aliquibus contra receptam veritatis doctrinam controversiâ, non possint aut debeant ex scripturis veram sententiam explicare, determinare, stabilire, & errores & hæreses oppositas rejicere.* Quod paradoxum ex solâ propriâ affirmatione dictatum, non probatum, satis superque refutari poterit, ex inspectis scriptoribus de conciliis; & nos infra *part. 3. tit. de synodis* idem perstringemus. Unam tantum quæstionem ipsis considerandam offerimus, *An solius supremi Magistratus sit religionis controversias decidere, & quidem judicio antecessorio, peremtorio, & supremo, in suis terris.* Si negent, jam sibi contradicunt, & constantem doctrinam suam ab *Episcopio*, *Wttenbogardo*, *Grotio*, &c. tanto cum strepitu assertam, funditus tollunt. Sin affirment, rursum quæro, *An Magistratui illi liceat aut competat, præter veræ sententiæ declarationem, oppositam falsam rejicere.* Sin negent, jam quæro, *An rectè factum, quod Ill. Hollandiæ Ordines Remonstrantibus tunc apprimè faventes, anno 1611. 3. Decembr. decreto suo haut obscurè rejicerent, omnes sententias, doctrinæ in ecclesiis Belgicis receptæ de peccato originis, de justificatione, de satisfactione Christi, &c. easque in ecclesiis moveri ac doceri prohiberent.* Hæc sane *Anonymi* hujus judicio, si secum consentiat & extra prosopolepsiam sit, *malè consulta rejectio* deberet dici. Nulla restat exceptio, quam ista, Magistratui politico hæresion aut errorum rejectiones competere, non synodis ecclesiasticis; quæ convocatæ & rogatæ à Magistratu solummodo consilia suggerunt. Regero, dato hoc non concesso, debuisse ergo & potuisse declarationi veritatis, rejectiones opposi-

sitæ

ſitæ ſententiæ à *Synodo Dordracenâ*, exemplo ſynodi Apoſtolicæ & omnium antiquarum ſubjici; ſi non per modum judicii deciſivi, ſaltem per modum indicii & conſilii. Jam vero indicium illud & conſilium ſynodi (loquar nunc ſtylo, & ex hypotheſi Remonſtrantium) ab Ill. & præpotentibus Ordd. Generalibus approbatum in deciſionem abiit. Quid ergo reſtat? Declaravit & rejecit Synodus; & Ill. DD. Ordines Generales (à quibus tanquam *ſummis ſuis Magiſtratibus*, plenam totius cauſæ ſuæ cognitionem Remonſtrantes petebant, in *actis & ſcriptis ſynodalibus pag.* 448.) judicium & conſilium ſynodicum approbando deciderunt, decidendo approbârunt, jure majeſtatis circa ſacra ipſis (juxta Remonſtrantes) competente.

V. *Notandum pag.* 15. malè conſequentiam duci à ſyncretiſmo cum Lutheranis, quem probant omnia illa in dicto libello oſtentata teſtimonia, ad unionem & fraternitatem reformatorum Belgicorum cum Remonſtrantibus. Lutherani omnia βδελύγματα Neo Arrianorum & Socinianorum, ſemper deteſtati ſunt, & etiamnum deteſtantur: uti patet ex libro concordiæ, & tot ſcriptis Doctorum contra hæreſes illas editis. Remonſtrantes nihil tale hactenus fecerunt; nec quomodocunque ſuſpecti, accuſati, provocati adduci potuerunt, ut ſe purgarent: quin contra ſocietas editis ſucceſſivè ab *Epiſcopio*, & *Curcelleo*, poſterioribus ſcriptis haut melioribus, profundius luto illi impactam ſe oſtendit. Compendio ſe liberare poſſet, ſi rejectionibus illis à me in 3. *part. ſel. diſp. tit. Notitia latentis & ſerpentis hæreſios antitrinitaria*, propoſitis, cum univerſo Chriſtianiſmo calculum adjiceret. Sed hoc hactenus obtineri non potuit. Neceſſe eſt, præcognoſcatur doctrina eorum & omnia diſſenſus ac conſenſus capita, de quorum unione, communione aut ſyncretiſmo conſultatio admittenda & inſtituenda eſſet. Illi totum hoc ſuſque deque habent, quaſi de harâ Scepticâ & Pyrrhoniâ ædificandâ ageretur. Vide *Ryſſenii ſynopſin cap.* 2. & 11. Cum Antitrinitariis, Neo Arrianis, Socinianis, ſi conſpirent Remonſtrantes, aut ab iis in anteceſſum ſe non ſeparent, jam nulla petitio eorum, aut conſiliorum de unione communicatio admittenda: non magis quam in *Colloquio Thorunienſi* 1644. (vide *acta colloquii*) Pontificii, Lutherani, reformati eam admiſerunt; & ſoli reformati in Poloniâ anno 1612. de quo vide compendium hiſtoriæ univerſalis *Johannis Lati pag.* 713.

VI. *Notandum*, antecedentis probationem inſtitui ibidem à minori ad majus: Si reformatorum ſyncretiſmus cum Lutheranis ab exhibitis illis teſtimoniis, inter ea facultatis theologicæ Ultrajectinę, probatur; ergo multo magis unio & communio cum Remonſtrantibus & eorum ſocietate probanda. Ratio eſt, quia reformati in tribus capitibus aut articulis à Lutheranis diſſentiunt: ſed in uno ſolummodo diſſentiunt à Remonſtrantibus.

Ad quod respondeo *Resp.* 1. aut dolosâ æquivocatione hoc ita referri, aut apertâ falsitate. Per unum illud caput aut unum articulum, si intelligant unum συνθέτου seu aggregatum & collectivum, concedo: prout una est *Institutio theologica Episcopii*, una *catechesis Racoviana*, una *Moscorovii*, unum *syntagma Polani*, una *Doctoris Ryssenii synopsis impura theologiæ Remonstrantium*, una *confessio*, una *apologia Remonstrantium*, unum *systema theologiæ Keckermanni*, unum *Essenii*, una synopsis Leidensis, &c. quia unum illud extenditur & pervadit per totam confessionis Belgicæ ab articulo primo usque ad 37. seu ultimum inclusivè. Si negent se æquivocatione simplicioribus aut historiæ Remonstrantismi plane ignaris illudere: jam aut falsitatis aut crassissimæ ignorantiæ manifesti sunt. De simplici ignorantiâ non ausim suspicari: neque enim quenquam ignorare arbitror primos professi dissensus ab ecclesiis Belgicis articulos numerari quinque; quibus ilico accessit sextus, de hierarchiâ politica, hoc est de suprema Magistratus potestate ecclesiasticâ ordinationis, regiminis, jurisdictionis: qua illi tribuitur, quod in Papatu, Episcopis, Archiepiscopis, primatibus, Patriarchis. Nôrunt etiam peculiari suâ confessione cum Apologiâ, & catechesi cum liturgiâ plura se explicuisse in quibus à reformatis dissentiunt, quam quinque illos præmissos velites πυκτίδας, cum protectore dicto sexto, de hierarchia politicâ. *Resp.* 2. præter veritatem dici, Remonstrantes in uno illo, in quo à nobis se dissentire profitentur, consentire cum Lutheranis. Nos negamus, & negant Lutherani. Vide supra *cap.* 2. *pag.* 392. Sed, ut compendio hæc quæstio historica decidatur, mittant explicationem quinque articulorum Synodo Dordracenæ exhibitam ad unam solummodo facultatem theologicam Wittebergensem, aut Jenensem, aut Helmstadianam, aut Tubingensem, aut Rintelensem, &c. & responsum suis ac nostris communicent.

CAP. XI.

De libertate exemptionis seu immunitatis ecclesiastica.

§. 1 HActenus de libertate securitatis. Restat paucula addamus de libertate immunitatis: quæ in genere dicit res liberas & ab omni onere atque obligatione vacuas. Strictius notat exemptionem & vacationem munerum atque onerum publicorum. Consideratur vel communiter in omnibus fidelibus seu ecclesiæ membris, vel specialiter in ecclesiæ ministris: & in utrisque vel ratione personarum suarum, vel ratione bonorum mobilium & immobilium. Nos strictim præcipua hic notanda sequentibus problematis expedimus.

I. Probl.

I. Probl. *An & quæ exemtio fidelibus seorsim consideratis, competat. Resp.* 1. A jurisdictione Magistratus tum in civilibus tum in criminalibus nemo jure divino aut naturali, vi fidei & libertatis Christianæ exemtus est. *Rom.* 13. *v.* 1.; non magis quam liberi à potestate patriâ, aut uxor à potestate mariti. Quod est contra errorem Anabaptistarum; qui potestatem & munus Magistratus sub N.T. inter ea, quę in foro conscientiæ illicita, numerant. 2. *Concl.* Nec etiam à muneribus & oneribus publicis, quæ à Magistratu imponuntur *Rom.* 13. *v.* 6. 7. coll. cum *Matth.* 22. *v.* 21. Nisi aliqui excusentur per privilegium & beneficium Principis, idque ex justa causa, & ad tempus: de quo videndi Jureconsulti. Sed hoc ipsis communiter cum quibusvis aliis civibus contingere potest: ita ut ipsis non sit proprium, jure divino, aut civili, quâ fidelibus. Quamvis caritas, æquitas, & prudentia Christiana postulet, ut Princeps fidelis, ejusdem fidei consortibus subditis, aliquam exemptionem præ aliis concedat; ubi scil. pauci sunt & admodum contemti. 3. *Concl.* Dubium est, an à servitute ejusque officiis & oneribus, ad quam jure belli redacti, aut per justam Magistratus sententiam condemnati, aut etiam in quâ nati sunt fideles, jure divino, & in foro conscientiæ se eximere, & sic invitis aut insciis dominis se subtrahere possint? *Resp.* Ex exemplo Onesimi in *epist.* ad *Philemonem*, quem ad herum remittit Paulus, & ex ejusdem præcepto 1 *Cor.* 7. *v.* 20. 21. in genere videtur negandum. Sed regeri posset, apostolum patientiam illam in servitute præcipere *tum* propter scandalum (ne scil. malè audiret religio Christiana, quasi servos contra dominos concitaret): *tum*, ne liberationis jus aut factum in fide & gratiâ Christi fundaretur: *tum* denique propter periculum, quod tunc fugâ majus malum sibi accersivissent secundum mores & leges Græcorum & Romanorum, per quæ dominis jus vitæ & necis in servos competebat. Dici ergo posset, servum injuste ad servitutem condemnatum; aut injusto bello, immo & justo ad servitutem redactum, sicut prece aut precio, sic etiam fugâ libertatem suam rectè repetere: sed hoc non facere ex vi fidei, aut spiritualis libertatis in Christo (quo respectu talem liberationem improbat apostolus), sed ex vi communis juris naturalis. Altioris indagationis est, de fuga licita servorum, qui tales nati sunt; & an fidelis ab hostibus & quidem infidelibus injustè captus & ad servitutem abreptus, herum suum à quo emtus est, siquidem aliter evasio nulla daretur, occidere posset, non minus quam injustum bellatorem aut bellatores (e. gr. prædonem & latrunculatorem, aut quem Tartarum) manus ipsi injicientem, aut eum in captivitatem abducentem, Turcicis mercatoribus ad perpetuam servitutem venditurum. Sed istę alięque istius generis quæstiones, non sunt præsentis considerationis: ut nec illæ, an Christiani debeant omnes Christianos servos manumittere, & An

promiscuè quosvis servos ære suo mercari possint, aut jure belli integras nationes, provincias, &c. servituti subjicere, Aut in vernas jus civile Romanum, aut jus Gentium (quod vocant) exercere, &c. De quibus ad quintum Decalogi præceptum ex professo agendum. Sufficit hic tenere, ut dominia rerum inanimatarum, sic & servorum non fundari in fide & gratia Christi; consequenter nec exemptiones aut libertates servorum, quas debitè sibi procurare possunt: sed in lege & jure quodam fidelibus & infidelibus communi.

II. Probl. *An Persona ecclesiastica, seu clerici (qui ita vocantur) cum familiaribus & domesticis suis, & cum bonis & prædiis omnibus ecclesiasticis omnibusque aliis piis (quas vocant) domibus, pauperum, leprosorum*, &c. *à jurisdictione politica, item muneribus & oneribus publicis sint exemti, jure divino? Resp. Neg.* contra Pontificios apud Bellarminum in controvers. de Clericis. In *Concil. Trident. sess. 25. cap. 20. Extrav. de immunitate ecclesiæ.* Et apud *Zypæum Jur. Cananonico lib.* 3. & Casuistas in voce, Immunitas; imprimis *Choquier in tract.* de libertate ecclesiastica, hoc asserentes. Quamvis non desint, qui disputent, An exemtiones clericorum, quod ad forum, sint juris humani an divini. Vide autores indicatos in *Remissionibus Augustini Barbosa ad Concil. Trid. sess. 25. cap. 20.* Quod ad exemtiones quasdam à muneribus quibusdam sive honorariis sive vilibus, item ab oneribus quibusdam ex privilegio reali aut personali peculiariter concessas, aut concedendas; eas extra limites cujusque politiæ se non extendere, credendum est. Hinc sequitur politiæ alicui ab alterius cujuscunque politiæ liberalitate atque indulgentiâ non præjudicari; nec exemtiones & immunitates clericis conferendas illi præscribi, quæ ob instantem necessitatem, aut ob alias rationes bonum & statum Reipublicæ concernentes, idem nec potest nec vult præstare.

III. Probl. *Quid de privilegiis studiosorum (de quibus tract. Rebuffi & Horatii Lucii) quos in Papatu promiscuè clericos antehac appellare solent. Resp.* Illa à summis potestatibus concedi studiosis quibusvis, non qua fidelibus, aut ecclesiasticis, aut qua ad ecclesiastica ministeria præparandis; sed qua rerum divinarum aut humanarum studiosis, & in luce Academiarum versantibus.

IV. Probl. *An totum corpus seu collegium ecclesiasticum inter infideles aut hæreticos, à Principe fideli, supra omnia alia collegia civica, privilegiis & exemtionibus quibusdam, ornari possit? Resp. Aff.* Sic tamen, ne putetur hoc esse juris perpetui, & immutabilis, immo & divini. Tales enim possint incidere mutationes, ut bono publico hæc aut illa exemtio minimè conveniret. Et hâc sub distinctione causas fidelium in Imperio Romano olim Gen-

Gentilibus judicibus ſubductas, & Epiſcoporum audientiam introductam, forte & poteſtatem temporalem à Carolo Magno, aliiſque Principibus in Germania, & Belgio Epiſcopis tributam, excuſare poſſumus. De quo ſupra *cap.* 1. §. 2. *Probl.* 3. Pari ratione Valentinianus, & Valens eximebant pauperes Chriſtianos, ne plus æquo frumenti, & cogerentur emere, aut ne immodico pretio. L. negotiatores C. De epiſcop. audientia. Cujus legis genuinum ſenſum à ſe primo apertum putat *Duarenus lib. diſp. anniverſ. cap.* 57. Unde tamen perpetua poteſtas Epiſcoporum coactiva, & jura ac libertates clericorum accerſi non debent: quod faciunt Pontificii. Si quis decreta, quæſita, controverſa de clericorum tum ſæcularium tum regularium *libertatibus exemtionum* atque *immunitatum*, *indultorum*, *conceſſionum*, *privilegiorum* (hæc ipſorum technologemata) luſtrare cupiat, is adeat *Auguſtini Barboſæ collectanea bullarii*, & deciſionum SS. congreg. Cardinal. per totum ubi exemtiones ab epiſcopi juriſdictione, ab ejuſdem viſitatione, à proceſſione, item exemtio prædiorum, &c. *Privilegia* canonicis conceſſa vacandi æſtivo tempore ab eccleſiâ, &c. Vide imprimis voces *Exemptio*, *privilegium.*

Monachalium privilegiorum collectio vocatur ibid. *mare magnum*. *Emanuel Rodericus* novam collectionem privilegiorum & immunitatum anno 1623. dedit 2. *tomis* diſtinctam; ubi Pontificum bullæ, brevia, oracula vivæ vocis exhibentur. Infinitum eſſet recenſere particularium quorumcunque Ordinum religioſorum, eccleſiarum, epiſcopatuum, & ſedium epiſcopalium, templorum, monaſteriorum, abbatiarum, altarium, reliquiarum, Confraternitatum, Equitum ſeu militum ſacrorum, Academiarum & ſcholarum, domuum piarum (ut vocant), &c. exemtiones, indulta, privilegia: de quibus alibi. Quæ in bullario, deciſionibus SS. congr. Cardinalium, in hiſtoriis ſingulorum luſtrari poterunt; ab iis, quibus vacat, aut quorum oblatâ occaſione, aliquid aut aliqua iſtorum ſcire intereſt.

Unum atque alterum in tranſitu hic indico, Privilegia eccleſiæ & *epiſcopi Cantuarienſis ab anonymo collecta*, Hanoviæ a. 1605. excuſa in fol. *Johannes Chenu in chronologiâ hiſtoricâ*, Epiſcopatuum Galliæ pag. 25. notat Anicenſis ſive Avicenſis (*le Peu*, vulgo *le Puys*) exemtionem & immediatam ſubjectionem ad Pontificem, ejuſdemque privilegium dignitatis & præcedentiæ. Super ejuſmodi privilegiis motas controverſias inter Turonenſem & Dolenſem; ab eodem indicatur *pag.* 172. *Zypeus lib.* 3. *Juris canonici novi pag.* 132. ſingulare privilegium refert clero Ultrajectino ab Imperatore & Papa conceſſum, ut liceret natis ex concubinâ quantum haberet relinquere: & ſimilia cleri Namurcenſis quondam fuiſſe privilegia.

CAP. XII.

De dignitate Ecclesiæ.

Temporalia Ecclesiæ strictè accepta revocavimus ad hac tria, Libertatem, Dignitatem; Peculium. De Libertate actum est: proximè sequitur agendum de Dignitate.

§. 1. DIgnitas Ecclesiæ est, quę ex ipsius relatione ad Christum & mutuâ confœderatione spirituali, nec non ex rebus & agendis sacris, & ex scopo ac consequente effectu beatitudinis exurgit. Dignitas hęc spiritualis est, quippe fundata in bono spirituali; non ex aut de hoc mundo, nec fundata in bonis animi naturalibus & civilibus, multò minus in bonis corporis aut fortunę: quamvis sit in hoc sæculo & mundo; ubi Ecclesia militat. Ut enim pulchritudo Ecclesiæ est interna, *Psal.* 45. *v.* 14. & regnum Christi non est de hoc mundo, *Joh.* 18. *v.* 36. & πολίτευμα nostrum in cœlis est, *Philipp.* 3. sic gloria ejus spiritualis, splendor cœlestis, & laus apud Deum, *Rom.* 2. *v.* 29. Sed distinguenda est dignitas seu honorabilitas in se spectata, quę intrinsecè & necessariò ex excellentiâ rerum aut personarum fluit: à dignitate ab aliis actu internè agnitâ, aut æstimatâ, & externè verbis, signis, operibus testatâ. *Illa* est verè fidelibus, & veræ Ecclesiæ fidelium propria quarto modo: quia sunt ἀπαρχὴ creaturarum, Dei primogeniti, gens sancta, genus electum, pupilla oculi Dei, Prophetæ, Reges, Sacerdotes. *Ista* respectu Dei itidem inseparabilis est, quia Deus genuinos filios suos diligit, commendat, honorat, juxta illud 1 Sam. 2. v. 30. *honorantes me honorabo*, &c. sic tamen ut pro sapientissimo suo beneplacito dispenset externa signa, effecta, & opera amoris & honoris, erga eos, ad suam gloriam, & ipsorum salutem. *Eadem* respectu Ecclesiarum & partium ac membrorum inter se itidem actualis est secundum legem communionis Sanctorum: sed magnâ cum distinctione. *Primo*, quia Deus perfectè videt interiora & exteriora hominis, & infallibiliter judicat, æstimat, ponderat corda, *Psal.* 26. *v.* 2. *Prov.* 16. *v.* 2. Fideles autem vident aliorum exteriora, & ex iis morali certitudine & judicio caritatis colligunt interiorem excellentiam. *Secundo*, Deus perfectè cognoscit excellentiam fidelium ut est in se, & sic justè laudat atque honorat eam: sed fidelium æstimatio admodum imperfecta est, quod ad partes, gradus, durationem. Ut enim fideles imperfectè in hâc vitâ cognoscunt & credunt, sic diligunt ac honorant tum Deum, tum fratres. *Respectu* corrupti mundi, quamvis esse debebat, ordinario tamen aut nulla est, aut non est sincera

cera & constans : sed loco ejus plerumque odium, & contemtus. Vide 1 *Cor.*4. *v.*9. *Joh.*15. *v.*19. 1 *Joh.*3. *v.*1. Et ratio est, quia animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei, 1 *Cor.*2. *v.*14. Et nemo novit nomen illud novum, nisi qui accepit, *Apocal.*2. *v.*17. Porro dignitas ecclesiæ considerari potest, vel *absolutè*, vel *comparatè* cum aliis. Comparatio illa est vel homogeneorum, vel heterogeniorum. *Illa* est ecclesiæ cum ecclesiâ; ut veteris testamenti cum novo testamento; Ecclesiæ novi testamenti cum aliâ, antiquæ cum nova; orientalis cum occidentali; orientalis Constantinopolitanæ cum orientali Nicenâ, aut Antiochenâ, &c. Compatatio hodiernæ reformatæ ecclesiæ Genevensis cum Heidelbergensi, Amstelodamensis cum Middelburgensi, &c. Comparatio heterogeniorum fit, cum quæritur, utrum sit major dignitas hujus politiæ, an hujus ecclesiæ. In Papatu peculiari quâdam ratione & appellatione episcopatus & episcopi, ut istic à presbyteris & parochis distinguuntur, dicuntur *dignitates*; & supra illos Archiepiscopi, Patriarchæ seu Primates, Cardinales: quo titulo omnes etiam ecclesiastici *gubernantes* vocantur, oppositè ad *ministrantes*, *adjuvantes*, *supererogantes*. In capitulis canonicorum archidiaconi, primicerii seu præcentores, thesaurarii specialiter contradistinctè ad alios canonicos & ad munerarios seu officium habentes canonicos dicuntur dignitates.

Quæstiones aliquot, ad uberiorem hujus rei explicationem, subjicimus. §.2.

I. *Quæst. An dignitas spiritualis Ecclesiæ, sit politica seu mundana; & vice versâ? Resp. Neg.* Non magis quam Ecclesia & potestas Ecclesiastica quâ talis, est politia, & politica, & bona ac dona spiritualia sunt naturalia & civilia; aut vice versâ.

II. *Quæst. An ecclesia cujusque particularis sub N.T. major sit præstantia, beatitudo, dignitas; quam cujusque synagoga sub V.T. Resp. Aff.* Idque analogicè colligitur ex *Math.*11. *v.*11. ubi minimus in regno cœlorum major dicitur Johanne Baptistâ omnibus prophetis majore. Et ex *Haggei* 2. *v.*10. Ubi major dicitur gloria templi posterioris, quam prioris: quod ad illud venerit dominus templi Christus.

III. *Quæst. An ratione solius antiquitatis aut prioritatis temporis, aut dignitatis & excellentiæ loci in quo est ecclesia, aut amplitudinis, ecclesia aliqua dignior aliâ aut aliis haberi & dici possit? Resp.* minimè. Hæc peristatica & extrinseca sunt: in quibus dignitas aut dignitatis gradus fundari nequit. Redolet ergo typhum sæculi, cum in Papatu ecclesias aut sedes episcopales ob externa illa accidentalia *insignes* appellant. Nos dignitatem ex insigni cognitione spirituali, fidei professione ac confessione, exercitiorum sacrorum frequentiâ, zelo pietatis, doctrinæ puritate, morum integritate, regiminis & disciplinæ curâ atque ἀκριβείᾳ, antecessorum excellentiâ æstimandam dicimus.

cimus. Sic e. gr. tempore dominantis corruptionis Papalis, *insignes* & sacrâ seu ecclesiasticâ dignitate præfulgentes erant ecclesiæ Waldenses, Bohemicæ, Pedemontanæ. De illis vide historiam *Joh. Pauli Perrini de Albigens. & Albigensibus*; & de *Merindolensi*, & vicinis ecclesiis *martyrologium Gallicum, Thuani historiam ad annum* 1550. De Bohemicis, Moravicis, & Polonicis ejusdem unitatis & confessionis, *Joach Camerarii historicam narrationem*, &c. a. 1605. à Philippo Camerario editam; *Johannes Lasicium* equitem Polonum de iisdem; Prçfationem ad confessionem fratrum unitatis Bohemicæ a. 1612. *Johannis Amosi Comenii præfationem & notas ad disciplinam eorundem fratrum unitatis*. De Pedemontanis occasione persecutionis anno 1655. & 1661. aliquæ notitiæ prodierunt: sed plenior commentarius de earum origine & statu adhuc exspectatur

Ecclesia Genevensis cum *Calvinus, Farellus, Beza*, &c. in eadem docerent, & disciplina vigeret, erat & poterat dici inter centenas alias *insignis*. Idem ajo de ecclesiâ Londino Belgicâ, præsidente illic *Joh. A Lasco*. Hodiernarum ecclesiarum comparatio nimis odiosa esset: quamvis Apostolus non veritus fuerit excellentiam & dignitatem ecclesiæ Romanæ deprædicare *Rom.* 1. *v.* 8. Cum his conferri debent, quæ infra *part.* 2. *lib* 2. *tract.* 1. *de dignitate ministerii & ministrorum commentamur.*

IV. *Quest. An cum in uno subiecto sive distributim sive collectim considerato, hoc est, in cive aliquo, aut in populo, aut in collegio civili utraque dignitas, cum fundamentis concurrit: tertium aliquod inde exurgat, tanquam compositum per se? Resp. Neg.* Per hanc heterogeneorum mixtionem, seu potius monstrosam confusionem, Ecclesia in sæculum paulatim transformata est, & spirituali dignitate exuta gloriam suam posuit in ignominiâ. Exemplo sit Ecclesiæ antiquç per hierarchias Episcopales, Metropoliticas, Patriarchales descensus: unde tandem in præcipitium Antichristiani primatus & hierarchiæ Romanç in partibus occidentalibus deturbata est. Per eandem Spagyricam, orta & stabilitâ jam reformatione, nonnulli ab uno illo præcipitio in alterum nihilo melius, forte longè deterius, miseram Ecclesiam detrusam velint: dum hierarchiam ecclesiasticam, cum politicâ, primatum Ecclesiasticum cum Politico, & Monarchiam spiritualem ac formaliter Ecclesiasticam cum Politicâ Regum & Principum in unum tertium coalitam, aut saltem posteriorem cum priori ἀχωρίστως conjunctam, atque ex eâ immutabili jure divino consequentem ac dependentem, comminiscuntur: ut scil. dicendum sit de quocunque ad potestatem Politicam evecto, quod in naturalibus dici solet: Qui dat formam, dat consequentia formam. Sed fallaciam hanc accidentis & compositionis ac divisionis alibi ex professo deteximus: Est primas, est monarcha in Republicâ, & est in Ecclesiâ (tan-

(tanquam pars ejus aut membrum): ergo eſt primas & Monarcha in Eccleſiâ, & habet ſub Chriſto capite ſupremo, in his terris primatum aut monarchiam formaliter Eccleſiaſticam. Φεῦ τῆς σοφίης! Vide ſupra *lib. 1. tract. 2.*

V. *Quaſt. An in Eccleſiâ ad imitationem Reipublica aut Imperii mundani eminentia & dignitates Eccleſiaſtica, earundemque tituli, ac ritus ſint efformandi. Reſp. Neg.* Non oportet enim nos ſapientiores eſſe Chriſto, qui exſertè hoc vetuit, *Matth. 18. v. 14. Luc. 22. v. 25. 26.* Fruſtra ergò hic eccleſiaſtica ſtatuta, aut Principum placita, aut mores antiqui, aut conſervatio unitatis in eccleſiâ, aut ſtatus regiminis Politici, atque utilitas conformandi eccleſiaſtica cum eo prætenditur. Eventus etiam oſtendit in eccleſiâ Romanâ, quam malè cedat prudentia humana in rebus divinis. Ibi nunc veritate & pietate perditâ, præter exuvias mundi, & ſpolia Clericorum nihil ferè relictum. Ibi reſonant, divinæ Majeſtates Pontificum, eminentiæ Cardinalium, Principatus Epiſcoporum, dignitates quorundam in capitulis (e. gr. Archidiaconi, Archipresbyteri, &c.), Prælaturæ Priorum & Abbatum inter Monachos; addo & definitorum, Provincialium, Generalium, quamvis aſcito titulo *Miniſtrorum*, id diſſimulare conentur. Sed hoc tantundem valet, ac titulus quem Papa ſibi tribuere ſolet: *ſervus ſervorum Dei.*

VI. *Quaſt. An dignitas ſpiritualis Eccleſia, aut cujuſque fidelis, ut ut diſtinctiſſima à dignitate ſaculari, ſaltem poſſit eſſe motivum Eccleſia nutritiis aut fautoribus, propter quod in collatione dignitatum ſacularium, aliis praferantur, cateris ſcil. paribus, aut non admodum imparibus? Reſp. Aff.* Ex *Gal. 6. v. 10. Pſal. 16. v. 3.* & *101. v. 4.–8.* Accedant exempla piorum Principum ac Magiſtratuum. Ita ut merito hypocriſeos ſuſpecti illi nominales reformati, qui ad dignitates & munera promovere malunt à veræ religionis profeſſione aut à pietate alienos, quam ejuſdem fidei conſortes, cætera ad dignitatem aut munus illud æque, ſi non magis idoneos. Profeſſo vero profanitatis, aut Epicureiſmi, aut hoſtilitatis ergo reformatam religionem & eccleſiam, plus quam ſuſpecti eſſe debent, qui electioni & ſymptioni omnium eorum ob cauſam aut zelum religionis obſiſtunt, quos Libettinicâ aut Epicureâ ſuâ phraſi *nimium eccleſiaſticos*, hoc eſt eccleſiæ addictos & vernaculè **al te Kercks & Kerck-Uylen**, appellare ſolent. Illis conſulerem ut legant *Pſal. 14.* & *94.* & ubi moveri cœperint, Pſalmos Pœnitentiales.

VII. *Quaſt. An Eccleſia aliqua, aut Collegium eccleſiaſticum, Synedrium ſcil. aut Claſſis, aut Synodus, indignè verbis, aut operibus malignantium excepta, dignitatem & honorem ſuum contra calumnias tueri poſſit, juſtâ Apologiâ, aut vindiciis per opem Magiſtratus à ſe imploratam? Reſp. Aff.* ſervatis ſer-

 vandis.

vandis. Considera exempla Christi, & Pauli provocantis ad Cæsarem, & Apologiam instituentis, *Actor.* 26. Adhæc *Apologias* antiquas, *Athenagoræ*, *Justini*, *Tertulliani*, & recentiores Ecclesię Gallicæ *Gentileti*, Anglicanæ *Juelli*. Sed de hoc pluribus ad 9. Decalogi Præceptum. Et infra *part. 3. tit. de confessionibus & Apologiis.*

VIII. ***Quæst. An immunitates, libertates, potestates, privilegia, indulta, sive à Papis aut hierarchia Romano-Papali antehac rapta & usurpata, sive ab Imperatoribus & Principibus sæcularibus emendicata, aut sponte & motu proprio ab iisdem collata, ita relinqui & conservari debeant à Principibus & politiis, præsertim reformatis; an vero auferri aut minui possint? Resp.*** **1. *Concl.*** De purè illicitis irrationalibus Antichristianis, status politici & ecclesiastici libertati, ac potestati directè repugnantibus, aut saltem graviter præjudicantibus, absolute aff. si modo præter potestatem adsit potentia, mala illa tam diu & tam bene (ita loquar) posita tollendi, aut saltem minuendi. Quod est contra disputationem *Joh. de Choquier in tract. de libertate ecclesiasticâ.* Mala enim malè & indebitè introducta tolli possunt & debent, ab iis, quibus jure divino & naturali potestas competit ecclesiam & politiam ab illis malis liberandi. Nullus præscriptionis prætextus, nulla generalia & dolosa axiomata, de *jure quæsito nemini auferendo*, deque *justâ possessione omnium, quæ volente prætore possidentur*, hic quidquam valere debent. Quid si Papa secundum famosam donationem Constantini, plurima ad Imperium pertinentia, & vel totum Imperium sibi usurparet, electionem Imperatoris sibi tribueret, regnum Anglicanum tanquam feudale aut tributarium (moribus antiquis) sibi vindicaret, atque adeo alia pleraque regna enumerata in Barchionensis Cancellariâ Apostolicâ, quin & supremam potestatem in totum orbem terrarum sive directè juxta Canonistas, sive indirectè juxta theologos, sibi tribueret? An omnia illa à Principibus & politiis conservari & defendi deberent? Quid si clerici abominandis flagitiis Dei iram in Rempublicam provocent, pacem publicam perturbent; an Magistratus, cui jure divino malorum punitio imposita est *Rom.* 13. *v.* 1.-6. ob prętensam exemtionem clericorum, nudum spectatorem ageret? Nota est controversia anno 1605. 1606. 1607. inter sereniss. Rempubl. Venetam, & Paulum V. quomodo excommunicationis fulmen in eam vibratum sit, inter alia, ob Abbatem & Canonicum infandorum flagitiorum reos carceri commissos. Vide Tragicocomœdiam hanc septem libris descriptam & editam, *Mirandulæ sermone Italico*, & ex eo in Gallicum traductam, editam anno 1625. in 8. Quæ his verbis inchoatur: *Papa Paulus* V. *ab adolescentiâ* (de sa jeunesse) *se dedit studiis, & in iis fuit enutritus; quæ alium scopum non habuerunt quam Papæ totius mundi monarchiam spiritualem & temporalem acquirere, & per promotionem*

tionem ordinis Clericatus omnibus Principibus potestatem & jurisdictionem subtrahere, usque ad exaltationem ejusdem ordinis supra ipsos Reges, & subjectionem sæcularium ad omnis generis servitutes & commoditates. Addi possunt varia scripta theologorum & Jureconsultorum pro sereniss. Republicâ: inter quæ instar omnium esse possent septem theologorum Venetorum, & *Marsilii* ac *Pauli Scarpi*: quæ potissimum *Bellarminus* oppugnanda sibi sumsit. Hæc una cum *Antonii Quirini* Senatoris Veneti; & quorundam JCCtorum Venetorum scriptis Latinè excusâ Francofurti per *Conr. Nubenium* anno 1607. in 4. lectu dignissima. Quid si Papa classicum canat, & Principibus cruciatas expeditiones sive extra sive intra orbem Christianum imponat, pacem abroget à Principibus Christianis præsertim Romanæ religionis conclusam (vide bullam *Innocentii* X. qua pacem Germaniæ anno 1648. abrogatum ibat), quid si regna transferat, etiam infidelium terras & regna liberaliter distribuat (uti factum ab *Alexandro* VI.), an *Choquier libertas ecclesiastica*, & *Gretseri Principum* in ecclesiam seu sedem Romanam (*Apostolicam* vocat) munificentia omnium Principum ora, manus, gladios contineret, solâ obediendi gloriâ ipsis relictâ? 2. *Concl.* Si exemtiones, privilegia, indulta antehac ecclesiis, & clericis, ante aut post ἀκμὴν Papatus, per Principes concessa aut collata talia sint, ut ad adiaphora & licita, aut saltem tolerabilia referri possint: nefas tamen non erit Principibus eadem tollere, aut imminuere; necessitate aut bono publico ita postulante, ipsâ insuper meliori ecclesiæ ædificatione. Regula est notissima, per eandem potestatem quid destrui posse, per quam constitutum est. Inconditi isti theologorum & Canonistarum Papalium clamores de libertatibus, privilegiis, exemtionibus, indultis Imperatorum, Regum, Principum facilè comprimi possunt, ipsius *Concilii Tridentini* decretis de abrogandis aut minuendis privilegiis, indultis, exemtionibus ecclesiasticis, quæ ipsa ecclesia, seu mavis Pontifices & prælati antehac concesserunt, quæque longi temporis præscriptione & consuetudine obtinuerunt. Vide *seß.* 25. *cap.* 18. & s. 24. cap. 11. & s. 5. c. 2. & s. 6. c. 2. 3. 5. & s. 7. c. 7. 8. 10. 14. & s. 14. c. 1. 8. 11. 13. & s. 21. c. 8. & s. 22. c. 4. 9. & s. 23. c. 1. 6. 8. 12. 15. 18. & s. 24. c. 4. 9. 15. 18. & s. 25. c. 6 8. 9. 13. Privilegia multa ab hoc, aliisque conciliis, aut à Papis abrogata sunt, aut aliquid iis derogatum est; alia post abrogationem suscitata ac restituta, denuo abrogata. Si quæras quo jure, respondebunt, quod ejusdem potestatis sit auferre, cujus est conferre. Quædam, inquit Zypæus lib. 5. tit. *de privilegiis & excessibus privilegiatorum* pag. 363. *Quædam aliquando privilegia apparens ratio extorsit, quæ hodie ecclesiastica disciplina officiant*, &c. Hæc applica multis privilegiis, exemtionibus, libertatibus cleri per Principes concessis. Nostri qui mare hoc privilegiorum circumnavigare

 nolunt,

nolunt, legant modo ex recentioribus Canonistis *Zypeum loc. cit.* ubi etiam alii scriptores indicantur.

Porro de prætensis exemtionibus & privilegiis personarum seu clericorum, bonorum ecclesiasticorum & clericalium tam mobilium quam immobilium, ut agrorum, templorum, domuum, &c. unus *Zypæus* sufficienter te instruet, *lib.* 3. *Juris Canonici tit. de Immunitate ecclesiæ p.* 374. Cum quo in casu necessitatis conferri poterunt, *Sylvester in summâ*, aliiqui Casuistę & Canonistæ in vocibus *clericus*, *privilegium*, *exemtio*, *immunitas*. *Reginaldus in praxi fori pœnitentialis pag.* 179. *&* 709. *Busæus de statibus hominum p.* 46. 47. *Claudius Solierius de juridicâ potestate confeßariorum. Tholosanus lib.* 3. *politicæ.* Contra exemtiones & privilegia regularium, pro autoritate episcoporum ante annos aliquot acre bellum, sed chartaceum, inter Jesuitas & Sorbonistas gestum meminimus. Ab illorum parte *Daniel à Jesu*, *Smitheus*, *Rubisindus*, *Loemelius*; ab istorum parte *Franciscus Hallier*, *Nicol. le Maistre*, *Aurelius* in aciem prodibant. Meminit ejusdem certaminis celeberrimus *Grotius in epistolis ad Gallos*, *epist.* 146. Ortum illud bellum ex propositionibus regularium in Hiberniâ agitatis, quas Sorbona condemnârat. Contra exemtiones clericorum à jurisdictione Principum sęcularium per jus divinum *Bellarmino lib.* 10. *de Clericis cap.* 28. fatente disputârunt celebres in Papatu Doctores *Medina* & *Covarruvias*: De iisdem & similibus clericorum exemtionibus ac privilegiis plurima dissertata invenies in libris 4. *Petri à Marca*, *de concordiâ sacerdotii & Imperii*, seu de *libertatibus ecclesiæ Gallicanæ*, edit. anno 1641. & in *Rubardei* Jesuitæ Optato Gallo benignâ manu secto, autore anonymo anno 1641. in 4. Ad clericorum privilegia referri debent casus reservati, Papales scil., Episcopales, Abbatiales: quos peculiaribus tractatibus explicuerunt *Joh. Chapeaville Vicarius Leodiensis*, & *Fr. Coriolanus Capuchinus*.

Nec prætereunda privilegia piæ, quam vocant, causæ; qualia numero 167. tract. aliquo *Tiraquelli* explicata refert (si bene memini) *Joh. Molanus* in libro de piis testamentis.

De privilegiis & immunitatibus, quæ ecclesiis aliisque piis locis data sunt ab Imperatoribus, infra *tract.* 4. *tit.* de Templis dicendum erit.

Ex his ita explicatis, educimus sequentia Consectaria. I. *Consectar.*

§. 3. Transitum fieri εἰς ἄλλο γένος, & comparationem in diverso genere instituі, cum dignitas Clericorum in Papatu præfertur dignitatibus in hoc sæculo, Regum scil., Principum, Magistratuum, & quidem in negotiis & gradibus hujus sæculi. II. *Consectar.* Eâdem ineptâ sophisticâ contendi à Clericis, præsertim Episcopis, sibi vi dignitatis Episcopalis ἀρχὴν & potestatem,

&

& hâc hominibus extortâ, Præcedentiam in rebus, actionibus, negotiis hujus ſeculi competere; adeò ut in regimine hujus ſæculi, ſi quam partem humano arbitrio aut indulto obtinuerint, ſemper velint eſſe Primi: quamvis non rarò potentia eorum, cenſus, tributa, officia & merita in Rempublicam ſint poſtrema, aut mediocria, aut nulla. Hæc enim eorum perpetua compoſitionis & accidentis fallacia: Hermachus eſt primus & anteceſſor in Eccleſiaſticis, aut Prior, aut Abbas in Monachatu, in monaſterio: ergo eſt primus in Republicâ aut in Senatu; ubi aliqua pars ipſi conceſſa eſt. III. *Conſectar.* Hinc patere, quo jure Canoniſtæ Papam ſoli, Imperatorem lunę in ſæculo, ſeu in Imperio Romano comparârint. Nam ratione aut reſpectu Eccleſiæ & rerum, negotiorum, cauſarum, perſonarum Eccleſiaſticarum comparationem illam non inſtituunt: ſed ratione & reſpectu rerum, negotiorum, cauſarum, perſonarum politicarum atque imperialium. In eccleſiaſticis enim Imperatori (quippe laico) nullam poteſtatem, nullum dominium concedunt. Conſequenter nulla comparatio hoc reſpectu inter Imperatorem & Papam inſtitui poteſt, nulla quęſtio moveri, Utri ſuperior gradus & poteſtas in eccleſiaſticis tribui debeat, Papæ an Imperatori. Præterquam quod nemo reſpectu primatus aut monarchiæ in eccleſiâ, ſoli comparari poſſit, niſi Chriſtus, qui eſt ſol juſtitiæ & fons omnis lucis ac gratiæ ſalutaris. IV. *Conſectar.* Hinc etiam conſtare, quid cenſendum de *συγκωμβάτου* literatiſſ. & celeberrimi *Grotii*, *qui lib. 2. de Jure Pacis & Belli cap. 9. §. 11.* electionem Caroli Magni in Imperatorem factam dicit à populo Romano, *ac pronuntiatam voce primi civis, id eſt, Epiſcopi ſui (quomodo & in Judaicâ Republicâ Rege non exiſtente prima erat ſummi Pontificis perſona)* Paulo poſt ſubditur: *Populum Romanum jus approbandæ aut improbandæ electionis ſibi reſervaſſe:* quæ *approbatio per Epiſcopum edici & ſolenniter teſtata fieri peculiari coronatione ſolebat.* Et paulò poſt: *Unde illud quoque intelligi facile poteſt, quo jure Epiſcopus Romanus vacante Imperio inveſtituras tribuat feudorum Imperii Romani, quia ſcil. in populo Romano tali tempore libero, primas obtinet.* An ergo qui & quia jure humano primas obtinet in Eccleſiâ Românâ, pariter jure divino, aut humano, aut utroque primus erit in Republicâ, in univerſo Imperio Romano? An verò hæc vera erit juris uſurpatio? Sed quid ſub titulo primi civis, præſertim vacante Imperio, latere poſſit temporalis poteſtatis Pontificum, viderint Politici & Juriſconſulti Germaniæ, & conferant *Grotii appendicem ad notas in Euangeliſtas*, quæ eſt de Antichriſto pag. 831. edit. in fol. Nos alibi hæc attigimus *part. 2. ſelect. Diſpp. de Tranſlatione Imperii.* V. *Conſectar.* Nec vice verſâ minori ineptiâ ac ſophiſticâ, à dignitate ſæculari ad ſpiritualem & eccleſiaſticam, & olim & etiamnum hodie à nonnullis tranſitum eſt hoc modo.

do. Hermachus est primus in sæculo, divitiis scil., aut potentiâ, aut potestate: ergo est Primus, aut Princeps, aut etiam primas in ecclesiâ & in ecclesiasticis. VI. *Consectar.* Viri de ecclesiâ alienam dignitatem, κοσμικὴν scil., aut ei conformem in ecclesiâ & in spiritualibus maximè quærentes atque affectantes, in verâ spirituali dignitate, ejusque genuino fundamento apud Deum minimi sunt: *1 Petr. 5. v. 5.* VII. *Consectar.* Ecclesiam Romanam, quod ad agenda sua seu res (quas vocant) sacras, personas, actiones tum regiminis, tum jurisdictionis esse transformatam in mundum, hoc est in histrioniam, ostentationem & pompam mundanam; in regnum seu mavis subdolam tyrannidem mundanam: quæ à mundo incipit, per mundum proficit, in mundo desinit. Vide ex nostris *Edwinum Sandis de Statu ecclesiarum in Occidente* Angl. & Gallicè: ex Pontificiis *Isidor. Mosconium de Majestate Ecclesiæ militantis*; *Lælium Zecchum de Republica ecclesiasticâ*; *Barthol. Chassaneum in Catalogo gloriæ mundi*; *Caramuelis Lobkowitz tract. de Præcedentiâ*, &c. *ubi alii plures indicantur*; *Gretserum de munificentiâ Regum ac Principum erga sedem Romanam*; *Joh. à Choquier de Libertate ecclesiasticâ*; *Ceremoniale Romanum, Pontificale, Episcopale*, aliosque tractatus de Cardinalibus, Episcopis, Abbatibus, Capitulis & Canonicis, &c. alibi indicatos. Nec prætereundi sunt Monachi (qui mundo mortui dicuntur), ne quidem mendicantes. De quibus *Rodericus in tomis quæstionum de Regularibus, & in tract. de privilegiis Regularium* supra cit. & *Barthol. Miranda in Manuali Prælatorum Regularium tom. 2. quæst. 41. - 48. Augustinus Barbosa* in collectione ex Bullis Pontificum & decisionis SS. congregt. VII. *Consectar.* Ut meritò omnes pii dolent typhum sæculi olim in Ecclesias & Episcopales sedes ingressum, tanquam abominationem vastatricem (vide Historias Ecclesiasticas variorum, & *Plessei mysterium sæculo 2. 3. 4. 5.*); & ut detestantur hodiernas carnales ac stolidas de præcedentiis contentiones Ecclesiarum, Capellaniarum, Monasteriorum, Abbatiarum, Capitulorum, Episcoporum, aliorumque Clericorum, tum sæcularium, tum regularium, & domuum piarum ac confraternitatum in Papatu: sic probare non possunt, tacitè serpentes alicubi prætensiones primitatis, aut præcedentiæ, aut exemtionis, aut independentiæ Ecclesiarum, aut Ministrorum quorundam præ aliis. Ex parvis illis initiis olim Episcopatus, Archiepiscopatus, Patriarchię, Ecclesię Cathedrales & Metropolitanę, verè fundi Ecclesiastici calamitates, exortæ sunt. IX. *Consectar.* Ad mundi & carnis typhum, immo & typhonicum referendum esset, si quis Minister magis exemptus, aut in negotiis, causis, & ἐξουσίᾳ ecclesiasticâ magis independens haberetur, aut eidem in functione Ministerii & regimine ecclesię primitas aliqua seu ὑπεροχὴ, si non quasi primatus vindicaretur: quod

ex

ex nobili, aut patriciâ familia, aut honoratiori familiâ civicâ, aut patre notario Cæsareo (quales omnes notarii in Imperio Germanico), aut judice seu prætore vicano oriundus sit, aut lautiori patrimonio gavisus sit, aut propriis suis parentumve (non publicis ecclesiæ, aut Reipublicæ, aut aliorum Mecænatum) expensis studuerit. Tales exemtionum & privilegiorum fictiones vanitati & typho seculari & sæcularizato Papatui magis convenirent, quam simplicitati Apostolicæ *Luc.22.v.25.* X. *Consect.* Quod idem dico de ministris & ecclesiis, si qui in civitate aliquâ majori, aut in metropoli, peculiares exemtiones à visitatione aliâque subjectione & dependentiâ classicâ aut synodicâ, & peculiares dignitates ac præcedentias inter & supra reliquos ministros earumq; ecclesias, sibi vindicare vellent. Nullus in simplici, Apostolico, presbyteriali regimine (quale in nostro Belgio) locus, nullum vestigium cathedralibus, aut insignibus ecclesiis, earumque ministris relinqui debet: nulla etiam conformitas, nulla connexio, nulla mixtio, cum politiâ & potestate civili insignis & eminentis civitatis, aut toparchiæ affectanda, introducenda, fovenda, retinenda est. Hoc enim esset hierarchiæ per reformationem hic abolitę & profligatæ arenoso fundamento, politiam ecclesiasticam ad sęcularis cujuscunque potestatis & eminentię modulum conformandam, denuo inædificare. Qualis abusus olim Papalem hierarchiam, & Papæ monarchiam ecclesiasticam infelici partu edidit. Nobis stare debet illud Belgicarum ecclesiarum sapientissimum decretum: *Nulla ecclesia supra aliam ecclesiam, nullus verbi minister, nullus senior, nullus diaconus alter supra alterum dominium geret: sed quisque ab omni suspicione, & illicio ad dominandum sibi cavebit. Constit. Synodi Embdanæ* 1571. *artic.* 1. Quod idem repetitum in seqq. synodis Nationalibus, usque ad *Hagiensem* anno 1586. & *Dordracenam* 1619. *artic.* 84. cui adde *artic.* 36. *Eadem potestas classis supra synedrium seu consistorium, quæ Synodi particularis supra classem, & Synodi generalis supra particularem.* Secundum ista tam bene constituta, & in ac cum primâ Belgii nostri reformatione ab ecclesiis & theologis crucis introducta, hortor omnes & singulos, ut verbis *Concilii Niceni can.* 6. perpetuò contra omnes insidiantes Diotrephicos constanter protestentur: *τὰ ἔθη ἀρχαῖα κρατείτω*, id est, *Mores antiqui obtineant.* XI. *Consectar.* Pessimè facere illos, qui ut imaginarias illas dignitates, prærogativas, præcedentias sibi de novo acquirere, aut si antehac usurpatæ sint, invitis ecclesiis, & receptis canonibus conservare queant, ad brachium sæculare confugere, eique hierarchiam politicam & vel Pontificatum politicum sive apertè & theoreticè sive tacitè, & practicè non verentur tribuere. Aureum enim hoc victoriæ compendium, substituere sibi illos, qui habent arma realia; eosque cum fratribus suis armis verbalibus & cla-

ve spirituali ac precatoriâ solummodo instructis committere; eosque in oves Christi immittere. Tales momentaneo triumpho exultantes sentient aliquando, *Malum consilium consultori esse pessimum.* Christus Rex & vindex ecclesiæ suæ non irridetur. Atque hactenus de dignitate ecclesię: quæ uberius amplificari & extendi potest, ex Cantico Canticorum, *Psal.*45. & 87. & 122. 1 *Timoth.*3.*v.*15. *Ephes.*4.*v.*16. 1 *Cor.*3.*v.*9. *Galat.*4.*v.* 26. 27. 1 *Cor.* 12. Est civitas, est domus, est palatium Regis Regum, est pupilla oculi ejus, Israël est primogenitus, *Exod.*4. *v.*22. cum *Jac.*1.*v.* 18. Est pretiosissimus ejus thesaurus (Hebr. סגלה) *Exod.* 19. *v.* 5. Est mysticum corpus ejus, est amor & deliciæ ejus, est sponsa & uxor ejusdem. Quæ omnia per præcipua attributa sua in sæcularibus explicata, per comparationem analogicè ecclesiæ applicari possunt. Ut verbo dicam, uxor in hoc sæculo fulget radiis mariti. Omnes filii ecclesiæ sint gens sancta, sunt prophetę, sacerdotes, reges, castrorum acies ordinata. Ministri & antecessores ejus sunt viri Dei, sunt amici & paranymphi cœlestis sponsi, sunt legati Regis Regum, sunt sal mundi, currus Israëlis & equites ejus, &c. Confer infra *part.* 2. *lib.*2. *de ministerii dignitate.* De immunitate, privilegiis, dignitate ecclesiarum nostri ex professo non agunt; nisi forte in titulo de ministris ecclesiarum, de eorum exemtione, privilegiis, dignitate aliqua attingant. Nos infra *part.*2. *lib.*2. *tract.* 1. oppottunè de iis aliquid disquisituri sumus.

De ministrorum politicorum usque ad apparitores, cursores, curiæ aut tribunalis janitores, caminopurgos, focarios, &c. adhæc gregariorum quorumvis militum & tyronum dignitate & pręcedentiâ in sæculo, præ verbi ministrorum & theologorum dignitate civicâ & sæculari, quęstio & comparatio commodè vix institui potest. Quia ministri verbi nec munerarii nec ministri sęculares sint: ideoque cum & re & nomine destituantur, non debet quæri an gradum excellentiorem & digniorem in muneribus & ministeriis sęcularibus aut politicis obtineant. Qui ergo & quales sunt in hoc sæculo? sunt cives privati secundum censum, aut annos, aut hæreditarias dignitates, aut potestates, juxta cum aliis ejusdem qualitatis comparandi atque æstimandi. Ut enim gratia non tollit jura naturæ aut civica; sic nec ministerium sacrum. Quod autem minister jure possidens, temperamentum aliquod adhibet in usu jurium & privilegiorum sæcularium, id prudentiæ & caritati ejus in usu adiaphorum tribuendum.

LIBRI QUARTI

TRACTATUS SECUNDUS.

DE

Peculio Ecclesiæ, seu de bonis Ecclesiasticis.

Tractatus hic continet sex quæstiones principales.

- I. *Quid & quotuplicia sint bona Ecclesiastica.*
- II. *An sint, & possint esse.*
- III. *De origine, fundatione, & acquisitione eorum.*
- IV. *De eorum administratione, & custodiâ.*
- V. *De eorum usu, erogatione, & dispensatione.*
- VI. *De eorum alienatione, secularizatione, vindiciis, restitutione.*

CAP. I.

De nomine, definitione, & divisione bonorum Ecclesiasticorum.

Bona Ecclesiastica, seu bona Ecclesiarum, à scriptoribus vocantur bona sacra, peculium sacrum seu Ecclesiæ, patrimonium sacrum seu Ecclesiæ, patrimonium Christi, aut Dei. Vox patrimonii *strictius* aut *latius* apud Jureconsultos accipitur; qui iidem peculium distinguunt in profectitium & adventitium, paganum & castrense, paternum & dominicum, &c. Sed hæ distinctiones ad rem nostram non faciunt. Nos per patrimonium, peculium, uti ab aliis bona illa appellantur, intelligimus quæcunque bona & possessiones ecclesiarum, eorumque fructus seu reditus. Quomodo recentior Theologus Sorbonicus libri sui a. 1636. editi titulum facit, *Illustratio sacri patrimonii, seu de bonis & possessionibus Ecclesiarum.* §. 1.

Quæstiones de appellationibus istis audivi à nonnullis moveri: non quod circa verba, quæ usu valent, alias tam morosi sint critici: sed ut abusus bonorum istorum, si non in totum, saltem in tantum excusare & palliare possint.

I. Quæst. *An bona ecclesiastica sive mobilia sive immobilia cultui divino acquisita & dicata propriè & formaliter sint ac dicantur sacra? Resp.* Nos appellationem illam non introduximus, nec eam usurpare solemus: sed ab antiquis & recentioribus adhibitam referimus. Quod ad propositam quæstionem, *resp.* de bonis & utensilibus V. T. qualia templum, altare, vasa sacra, vestes sacræ, &c. *Aff.* De bonis, utensilibus, & vasis sub N.T. *Neg.* uti antehac in 3.*part. sel. dispp. tit. de benedictionibus & sacramentalibus* explicuimus, & infra *tract.*4. *tit. de templis* repetemus. Quod autem patres, theologi, ac Jureconsulti antiqui & recentiores vasa & quævis bona ecclesiæ appellant *sacra*, accipiendum est non formaliter, sed objectivè & finaliter: quia in exercitium & promotionem sacrorum seu cultus divini impenduntur, & impendi debent, atque in hunc usum acquisita, dicata, & ordinata sunt. Quod si templa, vasa, &c. sub N. T. non nisi objectivè, & per extrinsecam denominationem *sacra* dici debent; quanto magis ecclesiarum agri, nummi, census, &c. non nisi sub hâc distinctione *sacri* dicendi sunt. Hæc tamen distinctio non absolvit eos à furto, nec à specie illâ furti, quæ *sacrilegium* dicitur, si qui vasa, utensilia, bona templorum nostrorum, aut utensilia & pecunias pauperum, Orphano-trophei, nosocomii, &c. fraudulenter contrectarent. Quousque enim & quo sensu distinctionis causâ ab objecto & fine appellantur *sacra* & *pia*, eousque & eodem sensu harpax quis aliqua istorum rapiens dicitur sacrilegium committere: sicuti peculatum committere dicitur, qui bona civitatis, aut ærarii publici in privatos suos, aut aliorum quorumcunque usus convertit: cum tantum in usus publicos fundata, acquisita, dicata, ordinata sint.

Rationes quæ pro justitiâ conservationis & legitimi usus bonorum istorum contra abusus & sacrilegia apud Jureconsultos & theologos passim adferri solent desumtæ à sacris vasis, à gazophylacio, à templo, à primitiis, à decimis, à censu seu siclo sanctuarii, à *cherem*, id est, anathemate: tanquam analogicè & quod ad genus, solidè tamen concludentes, accipiendæ sunt. Haut aliter ac argumenta ab usu ignis peregrini, & altaris contra altare, pro tuendâ integritate & puritate divini cultus sub N. T. à theologis adferri solent. Pariter intelligenda sunt argumenta quæ pro officio pastorum sub N. T. contra vitia eorundem adferuntur ex regulis & probatis exemplis Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Euangelistarum, sacerdotum & Levitarum V. T. Ignavum pecus contra argumenta illa excipere non potest; illa se & ordinarios N. T. ministros non tangere non movere; quod non sit Patriarcha, Propheta, Apostolus, Euangelista, Sacerdos sacrificans, Levita. *Eâdem*, immo multo majori ratione, ipsi non tantum, sed & quivis homines rejicere possent argumenta ab exemplo Dei aut Christi ad debitum cujusque offi-

officium compellentia dicendo, *hoc me non tangit, alia ratio est Christi, Ego non sum Christus* mediator, nec teneor ad officii prophetici, sacerdotalis, regii (qualia erant Christi) diligentem & fidelem executionem. Quasi scil. locum nullum apud nos haberet, illud Apostoli: *Imitatores mei estote sicut ego sum Christi.* 1 Cor. 11. v. 1. De quo in 4. *part. selectar. disp. tit. de Exemplo bono, ejusque imitatione,* &c. & infra ad sextam principalem quęstionem, in vindiciis argumenti ex exemplo Achani *Jos.* 7. contra sacrilegos passim deduci soliti.

II. Quęst. *An bona Ecclesiastica sub* N.T. *aliqua ratione ab antiquis & recentioribus dici potuerint bona Dei aut Christi, patrimonium Christi. Resp.* Sctiptor theologi paradoxi anno 1649. in me emissi pag. 184. acerbè hoc insectatur, & odiosis nonnullis fabricatis consequentiis refutare conatur. Quo judicio, & quo cum antiquorum ac nostrorum consensu, infra videbitur. Quod ad appellationem patrimonii, ego eam non excogitavi, nec tanquam meam, eandem præstare teneor. Citavi in scripto vernaculo tit. Theologisch Abbtz Jus civile, & Canonicum, & Jureconsultos Protestantes & reformatos, etiam theologos, à successoribus minimè hoc nomine traductos & infamatos? Autoritates illas ad hominem contra usurpationem & abusum bonorum istorum potissimum allegare volui: ut illi, qui inter utriusque juris Doctores, conquisitis quibusdam ex jure & Jureconsultis allegationibus, de justâ possessione, quæ fiat volente prætore, & de crimine sacrilegii cum disputatur de principali potestate, deque bonis Gentilium sacrorum in fiscum redactis, hodiernos bonorum ecclesiasticorum abusus excusare solent; *ipsius* & propriis suis contra se adductis, aliquo modo sufflaminari possent. Ista tamen & omnia alia autorum dicta, scripta, consilia, facta allegavi, cum protestatione (in 12. *disp. de selectis p oblem. disp.* 9. *& in præfat. ad* 2. *part. consilii theolog.*); me nolle omnibus & singulis, rationibus, exceptionibus, responsionibus, sententiis, phrasibus, autorum istorum teneri: sufficere quod abusum bonorum istorum communi consensu improbârunt; ita ut nihil novi aut paradoxi à nobis prolatum fuisse dici possit, cum anno 1645. judicium ab inclyto hujus urbis senatu rogati, in eandem sententiam determinaremus. Quod autem phrasi in consilio nostro usurpatâ *bona ecclesiastica*, (inter quæ juxta receptam in antiquâ ecclesiâ & à nobis ibidem admissam divisionem) numerantur bona pauperum, fabricæ templorum, parochorum, lectorum, æditiuorum, theologiæ Doctorum, &c,) Autor Theologi paradoxi substituit, *bona pseudo-ecclesiastica*; quasi patres, & theologi cum Jureconsultis reformatis, à nobis cit. bona pseudo-ecclesiastica contenderent esse *bona Dei, & patrimonium Christi*: id ipsi relinquendum est.

Si candidè dixisset, suo judicio esse bona pseudo-ecclesiastica: hoc longe aliud esset. Nos robur istius consequentiæ non videmus, nec viderunt omnes theologi, politici, Jureconsulti, qui jam inde ab initio reformationis de bonorum ecclesiasticorum usu & abusu scripserunt, in consilio nostro citati. Sed de hoc infra *cap.* 2. proximè sequ. Quam iniquè reformatæ religioni & ecclesiæ sententias adscribant adversarii, quas pro suis non agnoscunt, sed ipsis per fabricatas consequentias impinguntur, piè & eruditè monuerunt Theologi Heidelbergenses in scripto quodam Germanico tit. Außführlich bericht / was die reformirte in Deütschlant gleüben oder nicht gleüben / &c. anno 1607. Ejusque appendice anno 1609. Et passim antagonistę Remonstrantium in Belgio eos simili arte & candore sententias reformatorum referentes detexerunt: inter quos *Triglandius in defensione doctrina & honoris ecclesiarum*, &c. belgicè.

Malam ergo fidem ostendit scriptor Theologi paradoxi cum ait, *me disertè ac sæpius monere, maximè ex autoritate juris canonici, id est, Papalis, illa bona pseudo-ecclesiastica Papatus patrimonium Christi constituere*: & citat ibidem meum M. S. (hoc est, *consilii theol. part.* 1.) in secundâ ratione secundi membri. *Falsum* est, me loco cit. asserere bona pseudo-ecclesiastica Papatus constituere patrimonium Christi. Refero solummodo quid dictum sit à Jureconsultis Protestantibus *Carpzovio, Mathia Stephani*, &c. quos sciebam variis Jureconsultis nostratibus in manibus esse & æstimari: refero inquam, hoc ab illis dictum de bonis, non pseudo-ecclesiasticis Papatus, sed de bonis ecclesiasticis à Papatu injusta possessione, per Reges, Principes, Magistratus reformatos & Protestantes in Europâ passim liberátis. Qualia omnia esse pseudo-ecclesiastica, tantum per horrendam idololatriam sub Papatu partim ante, partim post annum millesimum fundata, & consequenter specie & forma usibus ecclesiasticis destinata, citati Jureconsulti, & cum illis alii omnes theologi, politici, Jureconsulti à nobis adducti ignorârunt: quippe qui semper ea appellant bona ecclesiastica; & contra eorum tanquam talium rapinas & abusus pugnant, adversus declamationes, quarum fumo lux veritatis imperitis forte obfuscari videretur. Quod ad íneptas & odiosas censoris amplificationes, dico *Falsum* esse me id de patrimonio Christi monere, *maximè ex autoritate juris canonici*. Refero solum, hodiernos quosdam Jureconsultos illa bona *patrimonium Christi* appellantes loqui cum jure canonico in textibus per eosdem annotatis. Quanta vero apud me sit autoritas juris canonici, abunde ostendi supra *lib.* 1. *tract.* 2. *cap.* 14. Quod aliqui doctores, etiam ex iis, qui pro bonorum ecclesiasticorum alienatione, sæcularizatione, & in privatos œconomico-seculares usus conversione contendunt, autoritatem aliquam juri canonico tribuunt; id ipsis relinquendum

est.

est. Cum ante annos aliquot Nobiliss. ordo equestris & inclytus hujus urbis Senatus, junctim super casu alienationis aliquot bonorum ecclesiastic. per capitulum seu capitulares quosdam, suffragium & consilium suum scripto comprehensum exhiberent, non abstinebant à frequentibus juris canonici allegationibus: Proculdubio, quod in capitulis circa præbendarum acquisitionem, resignationem, emolumenta, turnos, &c. bonorumque & redituum capitularium curam, conservationem, dispensationem, denique circa dignitates & munera capitularia multæ leges juris canonici adhuc observentur ac vigeant. Nervos earum, si qui esse putentur, incidi in *Consil. Theolog. part. 2.* & infra locus erit de iisdem denuo aliquid dicendi.

Hic solummodo in transitu defendendos mihi sumam theologos nostros, qui cum phrasi illâ de patrimonio Christi usi sunt, odiosis & iniquis illis consequentiis ac dicteriis per meum latus feriuntur.

Inter eos occurrunt *Bucerus* in defensione reformationis Coloniensis nomine Archiepiscopi *Hermanni* contra antididagma Coloniense conscripta, de bonis ecclesiasticis in genere & in specie de bonis quæ a. 1542. erant in diœcesi Coloniensi, sic loquitur cap. 122. Omnia bona ecclesiastica sunt „ Domini Jesu Christi, unde etiam *patrimonium crucifixi* appellantur. Qua„ re cum constituimus, ex mandato Christi, ut communia *bona ecclesiasti„ ca* collegiorum & monasteriorum in nostrâ diœcesi, &c Quę nostro tem„ pore magnâ ex parte ad falsum cultum, vel alioquin inutiliter absumun„ tur, ad juventutem piè & Christianè erudiendam impendantur, jam non „ de alienis bonis largitionem facimus, sed administramus ac dispensamus „ *bona Jesu Christi*, juxta placitum ac voluntatem ejus. In quo nec faci„ mus malum, ut aliquid boni sequatur: sed bonum facimus „ & quod à „ Domino præceptum est, ut mala tollantur & annihilentur. Neque ullum „ altare Christi nudamus, ad operiendum alterum: sed operimenta, quæ „ propriè ad altaria Christi pertinent, ab altaribus Antichristi auferimus, „ quibus contra jus & fas operta fuerunt, iisque rursus Christi, *cui soli de„ dicata & sanctificata fuerant*, operimus.

Ibid. paulo post pag. 407. ait Monachorum collegia (quod idem de canonicorum collegiis cap. 129. asseritur) multas ecclesias parochiales incorporasse, earum decimas aliaque bona & quidem contra canones, possidere: debere itaque ecclesiis Christi sua bona, quæ illi contra Christum & ecclesiam ejus *absumunt ac dilapidant, merito ab episcopis & aliis magistratibus, restitui*. Idem Bucerus lib. 2. de Regno Christi ubi leges quasdam concipit, juxta quas regnum Christi restitui possit cap. 13. pag. 74. quintę legis hunc facit titulum: *De vindicandis Christo Domino bonis ecclesiasticis, ac pro illorum usu.* Intelligit autem bona ecclesiastica, quæ in Angliâ tunc erant

rant sub Eduardo VI. *Salvianus lib. 4. de avaritiâ* disertâ & suavi oratione ostendit quomodo Christus hominum munificentiâ indigeat, mendicet, assistat morientibus ac testantibus, accipiat ab hominibus, quę ipsis commodavit; & homo Christum in miseris atque egentibus *faciat heredem*, cum illis bona sua derelinquit. Verba ipsa, quia multa, hic non exhibeo. Ad hunc Salviani locum notat *Rittershusius* præclarè à Chrysosto-„ mo dictum, paupertatem esse quandam personam seu larvam, sub quâ la-„ titet Deus ipse atque occultetur, & dum mendicus manum extendit, „ Deum ipsum accipere eleemosynam. *In Novellâ Manuelis Commeni* (apud Photium in Nomocan. tit. 1.), quod nonnulli homines in extremis suis „ dispositionibus procuratores sive executores eorum quæ præscripserunt, „ relinquunt, iisque Christi dulci illo ac mundo salutari nomine, hærede „ scripto, rerum suarum dispensationem atque administrationem injungunt. „ *Et mox subjungitur:* hoc autem videntur facere, quum pauperibus sub-„ stantias suas dividi præcipiunt. Quum enim mendicans accipit, astat „ Christus, ac una cum illo manum vacuat. Lutherus commentar. in Genes. 47. v. 22. dicit bona ecclesiastica *Deo & Christo dari*, & Christum ea *tollere*, aut *accipere*. Ante eos Tertullianus apologet. cap. 39. vocat *deposita pietatis*: ubi notat Desider. Heraldus: *Deposita pietatis appellat Tertullianus elegantissimè, pecunias in pietatis usus repositas, & veluti ecclesiæ sanctius ærarium.* Et Salvianus lib. 4. contra avaritiam: *si substantiam tuam miseris atque egentibus derelinquens, Christum in illis facies heredem.* Et post: *Das* res tuas *cuicunque fortaße perdito, & negas Christo?* Ne autem hæc istorum temporum fuisse dicantur, indico autores, qui in *ἀκμῇ* reformationis testati sunt. Notæ Belgicæ in *Apocal. 9. v. 21.* furtum commissum à clericis Papalibus interpretantur, de possessione & abusu bonorum ecclesiasticorum.

Robertus Abotus in defensione catholici reformati Perkinsi, ad epistol. dedicator. Bishopi §. 9. 31. 36. dicit bona ecclesiastica à Papistis in Angliâ injustè usurpata, à reformatis *ex donatione divina* justè possideri secundum intentionem donatorum. *Gualterus in cap. 2. Roman. homil.* 12. dicit tum Papistas tum Euangelicos suo tempore spoliantes bona ecclesiastica *spoliare sanctuarium.* Idem in *Malach.* 3. dicit, *Christum spoliari*, cum in profanos aut superstitiosos usus convertitur, quod inservire deberet sustentationi ministrorum & pauperum. Calvinus in lib. de scandalis, sub finem, vocat *bona sacra:* & alienationem aut abusum eorum *sacrilegium.* Et in epistolâ 285. ad Knoxum, vocat *sacros reditus* ecclesiarum. Et de necessitate reformandæ ecclesiæ pag. 67. edit. opusculorum in fol. anno 1617. bona ecclesiastica à Papatu possessa & eidem à Principibus & Magistratibus erepta, vocat *patrimonium Christi & pauperum.* Daneus lib. 3. politic. Christianæ tract. 1. cap. 2. pag. 176.

pag. 176. 177. edit. in 8. dicit hodiernos Principes & Respublicas bona ecclesiastica sibi vindicantes, aut in alium usum convertentes. *Christi bona fraudare, intervertere, & ipsi Christo eripere.* Et quod sint *Christi ipsius, non jam hominum bona.*

Abrah. Scultetus in annalibus Euangelii renovati ad ann. 1525. pag. 331. bona monasteriorum in Anglia ab Henrico VIII. in ipsius aliosque sæculares usus conversa, vocat *res Deo consecratas.*

Lavaterus in Josuæ 7. argenteas & aureas imagines, capsas, pateras, cruces, &c. vocat *opes sacras*; & Principes ac Magistratus, qui ista in suos usus converterunt, à sacrilegio, cujus à Papatu accusantur, excusare non vult.

Nunc videndum an & quomodo appellatio illa Jureconsultorum & Theologorum contra criminationem adversarii defendi possit.

Præsupponimus eos per bona Dei & patrimonium Christi nihil aliud intelligere, quam bona ecclesiæ Christi propria, quæ intuitu Christi ac piæ causæ eidem collata atque acquisita sunt.

1. *Rat.* Defensionis est, quia in scripturâ exsertè dicuntur δῶρα τοῦ θεοῦ *dona Dei*, Luc. 22. v. 4. *quæ Deo data & appropriata* (aut dedicata) *sunt, & in gazophylacio custodiuntur:* uti explicant notæ Belgicæ. Math. 22. v. 22. de iisdem bonis dicitur, quod Deo dentur, & Dei sint: *reddite ergo Deo, quæ Dei sunt.* Malach. 3. v. 8. 9. sacrilegi dicuntur, & non tantum Levitis & sacerdotibus eripere portiones suas (uti vocantur *Nehem.* 13. *v.* 10.) sed & ipsi Deo. *Quia oportuit Deo servari quasi proprium, quidquid ad eum colendum spectabat:* ut loquitur Calvinus in commentar. *Rapiunt ad se decimas & oblationes quæ mihi debebantur, & ad profanos usus transferuntur, quæ mihi consecranda erant:* ait Polanus ibid.

Unde hunc usum elicit: sceleratum sacrilegium est nihil offerre Deo, „ de opibus suis &c. sceleratius sacrilegium est, quum bona ecclesiæ dica- „ ta, à Magistratibus politicis rapiuntur & in profanos usus convertuntur: „ *quia qui ecclesiastica bona rapit, Deum ipsum, cui fuerant sacrata, spoliat.*

Dicuntur ergo bona Dei & patrimonium Christi, quia juxta scripturam peculiari ratione Dei sunt propria; (non tantum generali ratione uti omnis plenitudo terræ est Dei *Psal.* 24. *v.* 1.) ob specialem usum & finem. Dei enim cultui & spirituali regno Christi in terris promovendo, dicata, appropriata & acquisita sunt.

2. *Ratio* defensionis est, quia fideles sunt membra Christi, & sunt unum cum illo corpus mysticum. *Eph.* 1. *v.* 11. cum 1 *Cor.* 12. *v* 12. *sicut corpus unum est, & membra habet multa: ita Christus.* Christus ergo & Ecclesia constituunt *unam personam mysticam:* ut loquitur Thomas ad *Coloss* 1. *v.* 24.

 Et

Et hinc est quod bona ecclesiæ aut membris Christi collata, Christo collata dicantur Matth. 25. v. 40. *quatenus id fecistis uni ex fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Sicuti contra mala fidelibus & ecclesiæ illata. Christo illata dicantur Actor. 9. v. 4. *Quid persequeris me?* Coloss. 1. v. 24. *reliquias afflictionum Christi adimpleo:* non quas Christus sustinuit in *corpore proprio*; *quia nihil ibi restat implendum: sed quas ad finem usque sæculi patietur in corpore mystico; & sic restant multarum passionum reliquiæ adimplendæ:* ut exponit Lyranus ad loc. cit.

§. 2. Quid rei sint bona ecclesiastica, ex hâc eorum descriptione patebit: *Sunt bona externa mobilia aut immobilia ecclesiæ instituta ex Dei mandato collata, acquisita, appropriata, ad explicitæ communionis ecclesiasticæ, & divini cultus in eâ conservationem, exercitium, promotionem.*

I. Dicuntur bona externa &c. ut distinguantur à bonis & donis ecclesiæ, in genuinis suis membris, internis ac spiritualibus: & ab externis ac necessariis bonis organicis, qualia verbum & sacramenta: ut & à bonis, sine quibus non, qualia libertas tum securitatis, tum immunitatis. Quarum illa ad esse, ista ad bene esse communionis & exercitiorum ecclesiæ institutæ pertinet.

II. *Objectum* cui istorum bonorum est ecclesia, & quidem visibilis, instituta, particularis. Ecclesiæ enim invisibili & mysticæ bona illa directè conferri & acquiri non possunt: ut nec visibili œcumenicæ quam vocant. Quæ eadem *subjectum cujus* eorundem dici potest. Quia sunt bona ecclesiæ, eorumque possessio & proprietas pertinet ad ecclesiam: non ad privatum quemvis hominem, qui sit intra aut extra ecclesiam; nec ad alia collegia civica, nec ad ærarium politicum. Quomodo autem dici possint, esse Dei aut Christi bona, præcedenti §. explicatum est.

III. *Causa* efficiens prima est Deus, qui voluit ut ecclesiæ prospectum sit de necessariis bonis ac reditibus. *Causa* secunda est legitima acquisitio, collatio, & fundatio bonorum. De cujus speciebus & modis infra *cap. sequ.* agemus.

IV. *Finis* est, ut explicita communio ecclesiastica, & cultus divinus in eâ conservati, exerceri, & promoveri possit. Quod quomodo fiat, infra pluribus explicabitur: ubi de usu & erogatione istorum bonorum.

§. 3. *Sequitur* nunc quæstio. *An sit*: An scil. *ecclesia possideat, aut acquirere, accipere, possidere possit bona externa.* Nos affirmamus: idque ex jure divino & naturali. *Jus* divinum elucet primo ex decimis, primitiis, spontaneis oblationibus, anathematis, gazophylaciis sub V. T. de quibus cognosci potest ex *Gen.* 15. & 28. *Exod.* 13. *Levitic.* 27. 2. *Paralip.* 24. *Nehem.* 13. *Luc.* 21. Compendiosâ manuductione si quis uti velit adeat *Menochii de Republ. Hebræorum librum* 2.

Se-

Secundo ex oblationibus, contributionibus, & collectis in ecclesiâ apostolicâ. *Actor.* 2 *&* 4. 1 *Cor.* 9. 2 *Cor.* 8. *Galat.* 6. *Philipp.* 4. Confer *tract.* 3. proximè sequentem, qui est de *stipendiis ministrorum.*

Tertio jus divinum & naturale probatur: Quia ecclesiarum Concilia, Legationes, Missiones extraordinariò; & ministeria prædicationis cum appendicibus & accessoriis ordinariò, ut & cura pauperum, afflictorum, fratrum captivorum, aut exulantium, sunt necessaria: atqui illa requirunt expensas. Sequitur ergo debere suppetere ecclesiæ, unde expensæ faciendæ sint. Sed quæri & excipi subinde audias ab absurdis & ἀντινομιστικοῖς hominibus.

I. *Quæst. An sub N T. æque ac sub V. T. Ecclesia bona externa acquirere, accipere, possidere possit? Resp. Aff.* nec probari potest sub N. T. sine cibo, potu, medicamentis, vestibus, domibus, viatico in profectionibus, &c. homines magis posse vivere quam sub V. Test.; adhęc pauperes, ministros vacantes sacris magis posse sustentari, oratoria ædificari, conventus institui, correspondentias & Synodos haberi, legationes & missiones Euangelicas, Ecclesiarum plantationes, instaurationes, reformationes curari, vexas & libertatem ac pacem externam (ubi necessitas ita postulaverit) redimi magis posse, sine ullis reditibus sub N. T., quam sub. V. T. Pluribus absurdissimum & desperatissimum hoc commentum non persequar. Audivi virum aliquem, qui tale quid effutierat, effugium postea captasse in distinctione inter nummos & bona mobilia, & inter immobilia. Sed videre velim, quomodo ex theologiâ & jurisprudentiâ probaturus sit, ecclesiam aut eleemosynarios, aut pias domos minus possidere posse agros, quam nummos aut mobilia nummis æquivalentia. Huc scil. adiguntur homines, qui abusus bonorum ecclesiasticorum palliare conantur. Vide quæst. proximè sequ.

II. *Quæst. An Ecclesia sub N. T. possit habere bona immobilia, & status ac certos reditus, uti sub V. T.? Resp. Aff.* quamvis in specie per agros certos ac designatos Levitarum, per urbes refugii, per primitias, decimas, dimidium siclum Sanctuarii, partes Sacrificiorum pro peccatis, & pacificorum, bona & reditus jure divino consecratos non habeat: habet tamen & habere potest, quod ad genus & analogicè, bona temporalia, idque ex designatione & dedicatione sive per tributum justitiæ, sive per spontaneam oblationem, sive pecuniis & reditibus per contributionem & donationem collectis, mediante legitimâ emtione acquisita. Jam verò bona temporalia, unde & privati quilibet, & communitates reditus suos recipiunt, & necessarias expensas faciunt, sunt vel mobilia vel immobilia; nec in acquisitione, possessione, & usu eorum ullum discrimen

 est:

est: modo sint legitima. Sic tempore N. T. donabant pretium agrorum venditorum *Actor.* 2. & 4. quod illo rerum statu paratâ pecuniâ ecclesiæ opus esset. Aliàs potuissent ęque agrum aut domum donare, ac pretium eorum. Ars œconomica docet, utrum absolutè, aut hoc vel illo rerum statu, sive privato sive communitati magis conveniat, agros aut census, aut paratos nummos possidere. Ita ut terque quaterque futilis sit per talem distinctionem exceptio; quod possit habere ac tenere pecunias indies in gazophylacium immissas aut collectas: non vero agros, aut statos ac recurrentes reditus eorum, aut decimarum, &c. quasi omnes N. T. ecclesiæ ad peculiare & arbitrarium institutum Rechabitarum (*Jerem.* 35. *vers.* 9.) redigendę sint: aut quasi votum ex quotidie emendicatis eleemosynis in diem vivendi cum Capucinis fecissent, aut facere tenerentur.

III. *Quæst. An ubi Magistratus sit Christianus, & consequenter Ecclesiæ nutritius, patronus, tutor, Ecclesiastici reditus per piorum spontaneas oblationes amplius fundari, aut antehac fundati retineri possint: an potius tali in casu omnes ilico alienari, & dominium aut usufructus eorum primis occupantibus cedere ac permitti, aut saltem in ærarium Reipublicæ inferri, & sic discrimen omne inter bona publici ærarii aut fisci, & inter peculium Ecclesiæ tolli debeat.* *Resp.* Aff. pr. Neg. poster. *Quia* jus quæsitum nemini auferendum, ut habet axioma Jurisconsultorum. Sed suum cuique tribuendum. Ergò etiam Collegiis licitis, non minus quam civibus quibusque privatis, & collegiis artificum aliisque in Republicâ permissis. & quidni Ecclesiæ? 2. *Quia* tantam vicissitudinem nemo admitteret in partem illam patrimonii Ecclesiastici, quæ pauperibus alendis, aut oratoriis ædificandis peculiariter destinata est: & cur magis in reliquas partes? 3. *Quia* sub Magistratu religionem amplectente & patrocinium ac tutelam Ecclesię capessente, certius & securius bona & jura Ecclesiæ collocata esse debebant, quam sub Magistratu Ethnico, aut religionis adversario. Imprimis caritas Christi, consortium unius fidei, communio Sanctorum, officium tutoris ac patroni fortius conscientiam ejus, ad usum supremi sui dominii & ad exercitium justitiæ in suo quibusque (etiam Ecclesię, Ecclesiasticis, pauperibus) jure conservando ac tribuendo constringere deberet. 4. *Quia* ut Ecclesia & Politia, potestas & regimen hujus & illius manent distincta sub quocunque Magistratu fideli aut infideli: sic etiam publica bona Ecclesiastica & Politica, quæ nullius in bonis; ita ut illa non magis in ista (casus exceptos infrà explicamus) otiosè transformanda seu sæcularizanda (uti dici solet), quam ista in illa transformanda, seu ecclesiastizanda sint. 5. *Quia* hodie Magistratu aut Principe, Ecebolii exemplo, religionem amplectente & cras abnegante,

aut

aut infideli in principatum succedente, qui nutritioni Ecclesiæ renuntiaret, non restituerentur bona ablata; & sic Ecclesia omnibus destituta esset. Quod incommodum sponte male feriatis ejusmodi disputationibus Ecclesiæ accersendum non est. Nam si fideli Principi ipso jure dominii supremi seu superioritatis & jurisdictionis super homines & bona omnia tum collegiorum, tum privatorum, dominium utile aut proprietatis tribuitur: quomodo id infideli negari poterit; cum secundum Theologiam reformatam Papisticæ oppositam dominium non fundetur in gratiâ? & cur æque dominium proprietatis in omnia bona quorumcumque collegiorum, familiarum, privatorum sive civium sive advenarum ipsi non tribuitur?

IV. *Quæst. An bona Ecclesiastica, sive mobilia sive immobilia, cultui divino dicata, imprimis vasa* (quę vocant) *sacra, & templa cum utensilibus, proprie ac formaliter sint sacra, ab aliis omnibus bonis & utensilibus communibus ac secularibus distincta? Resp.* Distingue cultum œconomicum Vet. Test. à cultu N. Test. Hujus respectu tale sacrum, & talis consecratio Neg. Quod autem à Patribus & reformatis Theologis sacra & consecrata dicuntur, id objectivè non formaliter accipiendum est: quod scil. donata aut tributa sint ad usum cultus divini, ejusque requisitorum; h. est ad usum sacrorum & sacrum: non ad alium quem usum, quamvis cætera non illicitum. Sicuti bona ærarii publici fundata sunt ad usus Reipublicæ; non ad usus privatorum privatos; & bona senum & pauperum quorumvis, ut & ægrotorum, orphanorum, expositiriorum, &c. quæque ad usus suos peculiares. Rationes autem & amplificationes quæ pro justitiâ conservationis & usus bonorum ecclesiasticorum apud antiquos & recentiores, à sacris vasis, primitiis, decimis, dimidio siclo, cherem seu anathemate, desumuntur; tanquam analogicè & quod ad genus concludentes accipiendæ sunt. Haut aliter ac argumenta desumta ab igni peregrino, ab altari contra altare, &c. pro tuendâ integritate & puritate cultus sub N. T. ab iisdem adferri solent. Accedit, quod stylo juris Romani partim sub Ethnicismo partim sub Christianismi παρακμῇ in Imperio Romano compositi, in hâc materiâ usi sunt. Vide *Institut. lib. 2. tit. 1. §. sacræ.* Sed de explicatione & distinctione *sacri*, ex professo egimus in 3. *part. select. dispp. tit. de Benedictionibus & sacramentalibus*; & infra *tract. 4 tit. de Templis.*

Quæritur *An & quomodo bona ecclesiastica, ab aliis quibuscunque bonis distinguantur? Resp.* 1. *fine*, & *cujus* & *cui. Ille* est spiritualis regni Christi, quod non est de hoc mundo, seu ecclesiæ ejus & cultus divini promotio ac propagatio. Jam vero finis in ejusmodi relativis est quasi forma seu ratio formalis; quâ posita res ponitur; & per quam ab aliis sub eodem genere constitutis specifice distinguitur. §. 4.

 Iste

Iste, seu finis cui, est tota ecclesia; aut proximè & distinctè pars aliqua ecclesiæ ut ministri, aut Doctores, catechistæ, lectores, pauperes. 2. *Subjecto*: quod hic cum fine cui coincidit; acquiruntur enim, offeruntur, donantur, appropriantur, soli ecclesiæ, sive toti, sive distinctæ & designatæ alicui in ecclesiâ parti: non Principi aut Magistratui sive fideli sive infideli, ejusve fisco; non politiæ aut civitati in quâ est ecclesiâ, ejusve ærario; non bonorum istorum curatoribus aut administratoribus e. gr. diaconis, ædilibus, præfectis nosocomii, orphanotrophæi, &c. eorumve questoribus.

Ita ut penes nullum sit dominium particulare seu proprietatis seu utilitatis (quocunque termino illud appelletur); non penes privatum quodvis ecclesiæ membrum, aut penes episcopum, aut penes bonorum curatores, inspectores, administratores, aut penes Principem aliumve supremum Magistratum: cui tamen dominium supremum & directivum, haut aliter ac in omnia bona civium, nobilium, dynastarum, collegiorum, domuum piarum, pauperum, tribuendum est. 3. *Opposito*: quia bonorum ecclesiasticorum fraudulentia contrectatio est & specificè dicitur *sacrilegium*: bonorum fisci aut ærarii publici defraudatio, *peculatus*. Per sacrilegium ipse Deus dicitur spoliari. *Me spoliatis. Malach.* 3. *v.* 8. 9. *Mea rapitis Malach.* 3. *v.*8. 9. ut transfert *Pagninus*. in Hebr. est אתי, id est, *me*. Sed de aliorum bonorum spoliatione tale quid non dicitur. 4. *Actuali separatione* aliorum quorumcunque bonorum sive privatorum, sive publicorum, à bonis ecclesiasticis; fisci aut ærarii Reipublicæ, à gazophylacio; per distinctam administrationem, diversos ministros, quæstores, &c. 5. Appellatione distinctâ, qua omnes confitentur bona illa esse distincta, ab omnibus privatorum, collegiorum civicorum, fisci aut ærarii publici bonis. Vocantur enim bona ecclesiastica, spiritualia, sacra in genere; aut juxta appropriationem partium aliquarum ad templa, scholas, domos pias particulares, curas pastorales, in specie vocantur bona templorum, scholarum seu Academiarum, orphanorum, leprosorum, pastorum, æditorum, &c. Sed alia quæcunque bona nec in genere nec in specie sic vocantur.

§. 5. *Quæritur* de divisione bonorum. Dividuntur I. Ut totum universale, speciei in individua. II. ut totum integrale in partes. III. ut subjectum per adjuncta, objecta, fines & usus proprios ac proximos. IV. ut subjectum per circumstantias locorum. V. ut subjectum per circumstantias temporum. VI. ut effectum per causas efficientes.

I. *Divisio* est, in bona ecclesiæ veteris, & in bona ecclesiæ novi Testamenti. Et hæc rursum, in bona ecclesiæ particularis sive topicæ, ut Hierosoly-

ſolymitanæ, Antiochenæ, Epheſinæ, &c. ſive regionariæ aut nationales, ut Judaicæ, Macedonicæ, Galaticæ, &c. De quibus *quæritur*, *an bona V. & N. T. formâ, eſſentiâ & ſpecie ſint eadem: an vero eſſentialiter & prædicatis eſſentialibus differant? Reſp. Aff. pr. Neg. poſt.* Quia utrobique ſpecificatio eſt ex uno fine & uno genere objecto; Quod eſt vel *cui* eccleſia; vel *cujus*, cultus divinus inſtitutus. Circumſtantiæ temporis, & loci, aut cultus ceremonialis œconomicus, aut diſtincta cauſa efficiens, ſeu diſtincta ratio fundationis, non facit diſtinctam rei eſſentiam, formam, ſpeciem: utrobique enim ſunt eadem prædicata eſſentialia. Sicuti diverſitas efficiendi & producendi Adamum, Evam, Chriſtum, quoſvis alios homines, non infert ſpecificam, aut ullam attributorum eſſentialium diſtinctionem. Sic vinum in Canâ Galileæ *Joh.* 2. miraculosè & immediatè ex aqua productum erat verum vinum, formâ, ſpecie, eſſentiâ idem cum alio. *Sed objicis*: bona V. T. erant & dicebantur ſacra: quod pleraque immediatè à Deo deſignata & data eſſent eccleſiæ & miniſtris ad cultum Dei ſeu ad uſus ſacros. *Reſp.* Si ab hac Dei immediatâ donatione & ordinatione bona V. T. denominas ſacra, non repugnamus: quamvis inde potius divina dicerentur. Sed talis diverſitas producendi, fundandi, & conferendi bona, nullam facit diſtinctionem ſpecificam. Sicuti vinum in Canâ miraculosè productum (quod forte quis illo reſpectu divinum diceret, fere ut manna dicitur frumentum ſeu triticum cœlorum ſeu cœleſte *Pſ.* 78. *v.* 24.); & vinum naturaliter in Judæâ productum & ex uvis expreſſum eſſentialiter non differunt. Utrumque rectè dicitur verum & eſſentiale vinum, habens omnia vini eſſentialia. Sic diverſus modus producendi & fundandi bona, non facit iſtorum bonorum eſſentialem & ſpecificam diſtinctionem: quæ ab objecto & fine *cujus* & *cui* petenda eſt. Jam vero eſſentialiter & ſpecificè unum eſt objectum & finis *cui*, eccleſia; & unum objectum ac finis *cujus*, cultus Dei inſtitutus. Præſuppono hic contra heterodoxos, unum utrobique cultum fuiſſe, unam fidem, unam legem, unum Euangelium, unam viam ſalutis ſubſtantialiter: quamvis modaliter & circumſtantialiter differant. Non deſunt inter reformatos præſtantiſſimi theologi qui cum Pontificiis Canoniſtis & theologis, ſtatuunt, decimas jure divino, naturali, immutabili immediatè pertinere ad eccleſiam. De quâ quæſtione, infra tract. proxime ſequ. (qui eſt hujus libri tertius) videbitur.

II. *Diviſio* eſt, in cujuſque eccleſiæ particularis & topicæ, bonorum partem eam, quam vocant bona immobilia; qualia fundi, domus, templa: & in partem eam, quam vocant bona immobilia; qualia nummi, ſupellex templorum, &c.

III. *Diviſio* eſt, 1. *In* bona fabricæ & ſuſtentationi templi, & rerum inde de-

dependentium propriè destinata ac dicata. 2. *In* bona ecclesiasticis ministris, studiosis, scholis, seminariis sustentandis, synodis celebrandis, missionibus ad fidei propagationem & ecclesiarum plantationem, legationibus ecclesiasticis, & correspondentiis curandis, &c. dicata. 3. *In* bona pauperibus alendis, & captivis, exulibus, & quacunque aliâ ratione afflictis juvandis, dicata. Communiter dividi solent in quatuor partes, juxta juris canonici c.27. *Quatuor* 12. qu.2. *Quatuor autem tam de reditu, quam de oblatione fidelium, prout cuilibet ecclesiæ facultas permittit (sicut dudum rationabiliter est decretum), convenit fieri portiones: quarum una sit Pontificis, altera clericorum, tertia pauperum, quarta fabricis applicanda.* Partes illæ rursum pro arbitrio ecclesiæ cujusque particularis, bona sua possidentis, in alias partes subdividi; & acquisitio, custodia, administratio, & erogatio quarumcunque portionum communiter aut seorsim institui & haberi potest.

IV. *Divisio* ratione locorum & continentium est, 1. *In* ea, quæ sunt ecclesiæ in politiâ Christianâ & ejusdem religionis. Ubi ecclesiæ in omnibus rebus, negotiis, & causis maximâ libertate & securitate (supra præcedenti tractatu descripsis) frui semper debebant: juxta illud, *Erunt reges nutritii tui, & reginæ eorum nutrices tuæ.* Jesa. 49. v. 22. Sed contrarium sæpè; si non plerumque evenire, docet nos historia & communis experientia. 2. *Quæ* sunt ecclesię, quam politia à religione aliena certo ordine & quasi lege, permittit. 3. *Quæ* sunt ecclesiæ magis minusve clandestinæ. Quo in statu ut tota administratio verbi, sacramentorum, regiminis, disciplinæ, sic etiam bonorum acquisitio, custodia, administratio, erogatio clam habetur, & habenda est. Quod præsertim locum habet in iis ecclesiis, contra quas persecutio exercetur. Celebre est factum Laurentii ecclesiæ Romanæ diaconi (de quo *Baronius*, aliique historici ecclesiastici *ad ann.* 261.) negantis præfecto thesauros ecclesiæ indicare. De quo forte infra per occasionem quærendum erit.

V. *Divisio* ratione temporum, 1. *In* ea quæ acquisita, & possessa sunt ab ecclesiis apostolicis in Judeâ, Samariâ, reliquisque universi orbis partibus; quę scil. erant viventibus & ministrantibus Apostolis, eorumque Euangelistis & adjutoribus, qui per immediatam missionem & directionem Apostolorum, aut alicujus ex Apostolis ministrabant. Quam primam periodum anno Christi 79. finiri arbitror. II. *In* ea quæ acquisita & possessa sunt in ecclesiâ post Apostolica, usque ad Constantinum Magnum; seu usque ad *Concilium Nicenum*, annum Christi 325. III. *In* ea, quæ jam inde à *Concilio Niceno* usque ad *Augustini* ætatem inclusè, seu usque ad annum Christi 500. acquisita & possessa sunt. IV. In ea quæ inde usque ad Carolum M. & post eum usque ad annum Christi 800. & deinceps usque ad

annum

annum 900. acquisita & possessa sunt. Per Carolum, ejusque filium Ludovicum, & nepotem Carolum Calvum magna eorum accessio facta est, præsertim in Gallia, Germania, Belgio: uti constat ex vitis eorum, aliisque historicis, & exemplis donationum. Nec segnius hoc agebant multi Reges, Principes, Proceres Angliæ, Scotiæ, Hiberniæ, Daniæ, Seciæ, Poloniç, ad fidem Christianam conversi. V. *In* ea quæ ab anno 800. usque ad 1000. acquisita & possessa sunt. VI. *In* ea, quæ post annum 1000. & deinceps usque ad annum 1200. in Ecclesiis sive Occidentalibus, sive Orientalibus Græcis, Armenicis, Ibericis, Syriacis, Ægyptiacis, Abassinis, Russicis acquisita & possessa sunt. VII. *In* ea quæ in ecclesiis Christianis per orbem universum acquisita & possessa sunt ab anno 1200. usque ad annum 1517. Eaque aut in ecclesiis tunc publicis tum Orientalibus tum Occidentalibus; aut in ecclesiis separatis Waldensibus, & Hussiticis.

VI. *Divisio*, est secundum causas efficientes seu modos acquirendi: Ita ut alia sint acquisita per spontaneas oblationes seu donationes: alia per tributum justitiæ. De quo infra dicendum.

Subjiciamus nunc aliquot quæstiones.

I. Quęst. *An bona pauperum sint & rectè dici possint ecclesiastica? Resp.* Distinguo bona à fidelibus data, & acquisita ecclesiæ in usus pauperum istius ecclesiæ: à bonis datis & acquisitis communitati alicui politicæ, (regioni scil., civitati, oppido, vico,) in usus pauperum istic degentium aut advenarum istic peregrinantium. De illis affirmatur: de istis negatur. Ubi enim politia aliena est à religione, bona donata pro pauperibus istius loci incolis, cujuscunque religionis, non possunt dici ecclesiastica; quamvis ecclesiæ civibus ibidem habitantibus pari cum reliquis incolis jure, ex intentione fundatorum, ex bonis illis succurri debeat. Sicuti ex bonis in alimoniam & subsidium solorum pauperum ecclesiæ fundatis, vicissim occasione & necessitate ita ferente, succurritur pauperibus ab ecclesiâ alienis.

II. Quęst. *An omnia bona ecclesiastica à tempore apostolorum, usque in hunc diem in usum pauperum fidelium à fidelibus donata; sint primum sæcularizata aut sæcularizanda, deinde in usus communes & sæculares convertenda; aut sive volente, sive permittente, sive connivente Magistratu, à divite aliquo, saltem non indigo aut paupere, multo minus paupere eleemosynario, in usus suos proprios convertenda? Resp.* Esse sæcularizata, & ab usibus pauperum in usus prophanos quosvis conversa, aut æquo animo à Principibus & Magistratibus permissa converti, Negatur. Si qui tamen abominando hoc sacrilegio alicubi se polluisse, deprehendantur: saltem talem conversionem faciendam aut permittendam, juri divino & naturali repugnare certissimum est.

 Sed

Sed objicitur. I. *Object.* Princeps aut Magistratus habet potestatem in omnes subditos, & omnia bona sive subditorum sive extraneorum, quæ in Republicâ aut territorio ipsius reperiuntur. Sequitur ergo, posse eum de bonis pauperum disponere pro arbitrio; eaque in totum aut ex parte auferre, transferre, & in suos suorumve usus proprios; aut aliorum quorumcunque usus convertere. *Resp.* Memini simile portentum montes aliquando peperisse: ut laboranti causę & conscientiæ de abliguriendis bonis ecclesiasticis seu de fruitione beneficii ecclesiastici sub ementito & abusivo titulo clericatus & officii Romano ecclesiastici, absque opere absque officio sive reformato-ecclesiastico sive Romano-ecclesiastico, quâcunque curâ palliativâ subveniretur. Verè hic evenit illud: *Uno absurdo dato, multa sequantur.* Necesse est omnes, in has absurdorum angustias cogi, quicumque in gratiam hominum, qui nocere aut prodesse possunt, contra universalem Christianismi consensum, in foro poli & conscientiæ licitum faciunt abusum bonorum ecclesiasticorum & fœnus ab attenuatis & pauperibus pro mutuo exigendum: modo scil. prætor velit, aut magistratus concedat, aut permittat. Sed de hoc & de jure utriusque fori, (poli & soli) alibi egimus, & denuo propediem cum Deo agemus. Quod ad præsentem objectionem, Antecedens negamus: neque enim subditi omnes, saltem non hujus liberæ nostræ fœderatorum Belgarum Reipublicę sunt servi aut proprii homines. Opponentes ipsi consensum suum nobiscum non dissimularent, si modo Magistratus omnia ipsorum bona mobilia & immobilia fisco addiceret, aut pro absolutâ potestate & arbitrio suo sibi suæve familiæ vindicaret, aut nepotulis & favoritis suis bona illa rapienda concederet; modo debitam fisco aut ærario publico portionem inde exsolverent. Dato antecedenti, non concesso, consequentia nihilominus neganda est. *Cur enim non facimus discrimen inter res divinas & humanas? & quare non competens prærogativa cœlesti favori conservetur?* ait imperator L. 18. *Sancimus. Ut inter divinum publicumque jus & privata commoda competens discretio sit: sancimus*, &c. Ibid. L. 19. C. *de sacrosf. eccles.* Discant sic ratiocinantes à Jureconsultis quęnam & quanta pię causæ, nominatim pauperum privilegia sint. Discant ex iisdem quantum crimen sit sacrilegium, à Deo punitum ac juxta humanas leges puniendum. Compendium & indicium hic præstabit *Tholosanus lib.* 33. *capp.* 13. -- 17. Sed quidquid sit, stolida nec minus scandalosa ejusmodi ratiocinatio, pro τῷ arbitrario Magistratuum hâc in parte, si fidem & locum apud populum inveniret, non putarem notarios posthac piis legatis inter reformatos scribendis occupandos.

II. *Object.* Bona pauperum non sunt vera bona ecclesiastica, & divina

(de

(de quibus Imperator *tit. cit.*) quia cum respectu & conscientiâ idoli atque idololatriæ aut abominandę hæresios de satisfactionibus & meritis humanis, deque purgatorio & liberatione ex illo per suffragia viventium, bona pauperum non in ecclesiâ Christi, sed in apostatico grege Antichristi, antehac fundata sunt. Ergo absque ullo peccato, multo magis absque ullo crimine sacrilegii, Principes & Magistratus ea in alios usus publicos aut privatos, convertere, aut ut ab aliis convertantur, bonâ conscientiâ statuere aut concedere possunt. *Resp.* Sic dictare si quem audias, eum ad theologos sine bibliis, Jureconsultos sine codice, philosophos sine ratione, historicos sine historiis, absque ullo alio responso ablegare ne dubites. Ex quo quæso jure naturali, divino, civili tum Romano tum municipali, ex quâ factorum luce, ex quibus historiis probant, quod intendunt?

III. Quæst. *An bona fabricæ templorum & stipendia pastorum, aliorumque minorum (uti vocant) clericorum, h. e. lectorum, præcentorum, janitorum, æditurorum*, &c. *dicata sint & rectè dicantur ecclesiastica? Resp.* Aff. Quia ipsis competit descriptio supra posita. Unde sequitur, bona illa absque sacrilegio ecclesiis eripi non posse, & in privatos usus converti.

Sed forte quis excipiat 1. *Except.* pastorales reditus alicubi tam opimi possent esse, ut dimidia aut etiam tertia eorum pars sufficeret ad honestam pastoris & familię pastoralis sustentationem. Ergo licet alicui privato, illud superfluum immo & totum assumto pastoris, aut parochi, aut curati seu curionis titulo (absque re & opere pastorali) sive palam sive clam in suos usus convertere: volente pręsertim aut permittente ecclesię patrono, aut domino loci, aut quovis Magistratu, cujus ditioni bona illa subjecta sunt. *Resp.* Idem si dicatur de reditibus quæstorum, & quorumcunque aliorum munerariorum politicorum ac militarium, deque reditibus orphanotrophei, nosocomii, gerontodochei, xenodochei, diaconiæ ecclesiasticæ: quid responderent, quorum interest?

Instantia 1. Atqui si ipse Princeps, aut Toparcha, aut consul quis, aut senator permittentibus collegis, sibi aut alicui ex filiis aut nepotibus sub assumto titulo pastoris, Rectoris, parochi, curati ecclesiæ N. aut sub titulo vicarii seu vicecurati (absque tamen opere & curâ pastorali, aut vicepastorali), reditus illos pastorales, aut saltem partem illam superfluam vindicaret: an theologi absque crimine seditionis, rebellionis, sacrilegii, turbatæ pacis publicę hoc illicitum esse judicarent, in foro poli & conscientiæ, quod νόμῳ καὶ χώρᾳ in foro soli & politico non tantum licitum, sed & Reipublicæ perquam utile, immo & pro pręsenti rerum statu, necessarium esse judicaret? *Resp.* Tali schemate si titulares Abbates, Priores, Sacerdotes missifici, vicarii, Decani christianitatis, Archiepiscopi, Episcopi

ſcopi in politiis reformatis haberentur qui abſque re & opere, ſub illo titulo reditibus gauderent; quibus Sacerdotes, Archiepiſcopi, Epiſcopi, Abbates, Priores tempore Papatus illic gaudebant: quem tandem eccleſiæ & politię reformatę faciem haberemus? Pari autem jure tales titulares ſeu nominales quod ad officium, ſed reales quod ad beneficium, à Principibus aut Magiſtratibus conſtitui aut approbari & confirmari poſſe certum eſt; ac Canonicos, Decanos, Scholaſticos, Archidiaconos, Præpoſitos, Sacerdotes Vicarios, Sacerdotes animarum, cum reliquis capitulorum appendicibus *Reſp.* 2. Toparcharum, Prætorum, Magiſtratuum, voluntas ſive ordinans ſive permittens non eſt regula conſcientiæ; & conſequenter non poſſunt illi de jure contra jus diſpenſare, nec ex peccato quodammodo facere non-peccatum, nec cum ſeipſis circa aſſumtionem tituli paſtoralis, & ſub illo titulo fruitionem redituum paſtoralium, diſpenſare. Oppoſita theologia curiæ Romanæ paraſitis, & Canoniſtis ac theologis Papiſticis relinquitur. Si quis Toparcha, Præfectus, conſul, ſenator ſit, dignitas & poteſtas non faceret eum ἀναμάρτητον: non magis quam ſi filiam alicujus ex ſubditis ſtupraret, aut ſe inebriaret, aut pugno civem quem cęderet, aut honeſtum virum convitiis & calumniis peteret, aut mordentibus uſuris tenuiores & pauperes exſugeret, aut ærarium publicum ſpoliaret, aut in prœliatoris pro ſacrilegiis & uſuris mordentibus bona, indictâ causâ, involaret.

2. *Except.* Reditus paſtorales cujuſque eccleſiæ parochialis, fundati ſunt in eccleſiâ Anti-Chriſtianâ, ad miſſarum celebrationes (in quibus tunc potior pars muneris paſtoralis conſiſtebat), ad fovendas & exercendas hæreſes ac ſuperſtitiones orationum pro defunctis, ſatisfactionum humanarum, &c. Ergo non ſunt bona eccleſiaſtica ſed pſeudo-eccleſiaſtica; & poterit quis abſque ullo ſcrupulo in foro poli & conſcientiæ, (aſſumto modo titulo paſtoris & volente prætore) eos omnes aut ſaltem partem eorum in proprios uſus convertere. *Reſp.* Antecedens quam verum ſit, infrà ſuo loco videbitur. Conſequentiam falſam eſſe, vel inde patet, quod terminus à quo & terminus ad quem in hac bonorum paſtoralium translatione non coincidant, nec reciprocentur. Detur huic aut illi paſtorali curæ, parochiæ, eccleſiæ, bona quæ dominante Papatu poſſedit, ob cauſas memoratas auferenda aut non relinquenda eſſe: inde tamen non ſequitur Titium aut Mævium ſub aſſumto & ementito titulo paſtoris eccleſię N. (volente aut permittente toparchâ, prætore, conſule) bonâ conſcientiâ frui poſſe reditibus paſtoralibus.

3. *Except.* Bona paſtoralia non tantum malè fundata fuerunt ſub Papatu; ſed iis quamvis in totum aut magnâ ex parte legitimè fundatis abuſi ſunt parochi ſive non reſidentiâ ſuâ, ſive ignavo otio non docendo ſcil., ſive

sive malè docendo, sive cultu idololatrico. Adeo ut sacrilegio suo (de quo notæ Belgicæ ad *Apoc.9.v.ult.*) bonâ illa profanârint; & quidni ex ecclesiasticârint. Ergo poterunt Principes, Toparchæ, Magistratus illa pro arbitrio suo vel in publicos & sæculares vel in suos proprios & domesticos usus convertere, vel aliis concedere ut assumto & usurpato pastoralis curæ illius, ad quam bona illa pertinebant, titulo iisdem utantur fruantur ad vitam; & si nolint, aliis volente prętore commendam eorundem & titulum pastoralem numerato pretio vendere. *Resp.* Quo jure probabitur per abusum & crimina eorum, qui bona ejusmodi commendata possederunt, aut administrârunt, bona illa legitimè abalienari: ut non pari consequentiâ probaretur, bona pauperum ecclesiastica, quibus diaconi aut viventes ex eleëmosynis abusi essent, bona quarumcunque piarum domuum (e. gr. nosocomii, gerontodochei, orphano-trophei, &c.) bona quorumcunque collegiorum civicorum, immo & bona ærarii publici esse auferenda, dispargenda, & in privatos usus dominorum & Senatorum urbis aut provinciæ illius convertenda. An non potius sublato abusu & remotis aut impeditis abutentibus, legitimus usus esset revocandus? Hoc certè esset reformare, non tollere, aut deformationem deformationi addere.

4. *Except.* Posset Magistratus pro arbitrio suo bona pastoralia prius sæcularizare: & sic quilibet sine sacrilegii vel minima specie, eorum possessionem (volente scil. prætore) & usum sibi vindicaret: saltem Magistratui jus & fas esset ea inter se partiri; aut, si cui ipsorum vices suas in adeundâ commendâ pastorali sub assumto titulo pastorali ecclesiæ N. servare non placeret, eandem commendam cum titulo & juribus ac privilegiis annexis alicui paratâ pecuniâ, vendere. *Resp.* Siquidem ipso jure Magistratus hoc competat omnibus & singulis in ordinem illum adsumtis: utique idem de bonis collegiorum civicorum, de bonis templaribus, de bonis piarum domuum; de omnibus bonis eleemosynariis tum diaconorum tum mensæ spiritus s. (uti in Papatu appellant), tum distributionum quarumcunque hebdomadalium, menstruarum, annuarum; & nominatim de præbendis Buchelii, concludendum esset. Si hæ consequentiæ, te non terrent, addam duas alias. Posset Magistratus bona Ploni Almoni pro abominando bonorum & titulorum ecclesiasticorum abusu contra orbis Christiani consensum disputantis, prius explonizare, & cuilibet pro beneplacito possidenda concedere aut permittere: qui tunc absque ullâ furti, injuriæ, scandali specie in foro poli & conscientię, eorum possessionem ac usum adiret. Posset Magistratus Aligeriensis aut Tunetanus, volente Imperatore Turcico, omnia bona Christianorum in mari deprehensa prius exChristianizare, ut ita pyratæ Aligerenses cum dominis & patronis suis

absque ullâ pyraticæ labe aut specie, in foro conscientiæ, justè in eorum possessionem & usum mittantur: juxta regulam, *Qui volente pretore possidet, justè possidet*. Venit mihi aliquando in mentem narrationis, de monachis quibusdam Carthusianis; qui cum per conscientiam Carthusianam carnibus vesci non possent, ad omnem scrupulum eximendum lutram amphibion prius baptizabant, hac vel simili formulâ, *fiat piscis*: atque ita serenâ conscientiâ, pisce vescebantur. *Suetonius* in Tiberio *cap.* 61, refert: immaturas puellas, quia more tradito nefas esset virgines strangulari, vitiatas prius à carnifice, deinde strangulatas. Similiter bonis ecclesiastico pastoralibus, si prius profanata & secularizata sint, absque ullâ sanctionis in sacrilegos violatione frui & gaudere poterunt; quibus id datum aut permissum.

5. *Except*. Posset Magistratus omnia bona pastoralia in fiscum redigere, aut aliquo in casu in publicos & necessarios usus impendere: Ergò possunt ea pro arbitrio sæcularizare, & sibi aut suis, aut aliis quibuscunque otiosis hominibus sub titulo pastorali, commendare & utenda concedere. *Resp*. Antecedentis membrum prius absolutè nego, cum Jureconsultis, in *Jure Orientali*, seu *Græco-Romano tom*. 1. *pag*. 147. 149. 160. *edit. Leunclavii* in fol. & apud *Anton. Peregrinum lib*. 5. *de Jure fisci pag*. 481. & *lib*. 4. *pag*. 335. *edit. in* 8. *Tholosan. lib*. 31. *syntagm. c*. 31. §. 8. 17. 18. 19. *Besoldum de Majestate cap*. 7. §. 3. *Althusium lib*. 2. *dicaiologiæ cap*. 8 §. 33. Posterius membrum concedo in casu extremæ necessitatis; cum Respublica, ecclesia, bona privatorum, aliter præsenti periculo eximi non possunt hâc tamen conditione, ut ad eorum restitutionem aut aliam quamcunque æquivalentem compensationem Respublica obligetur. Et quod hic de bonis pastoralibus cum distinctione concedo, pariter de bonis piarum domuum & pauperum, & privatorum quorumvis, præsertim bene nummatorum, statuendum est. Sed consequentiam nego: & similem negaret quilibet abusus bonorum ecclesiasticorum patronus, si ab ipso à patrimonio & nummis inter concives suos melius instructo inciperent Magistratus, hoc argumento: Magistratus potest in casu necessitatis, Titii agros effodere aut inundare, domos & villas diruere aut incendere, omnes nummos ex arcâ ipsius aut ex arcâ trapezitæ ad exolvenda militum stipendia, & coëmenda arma bellica, tollere: ergo possunt pro arbitrio extra casum necessitatis, absque ullo crimine & merito Titii aut trapezitæ, omnia ipsius bona in fiscum redigere, aut sibi & suis vindicare, aut aliorum usurpationi & prædæ exponere. Quid ad hoc argumentum responderet Titius, aut larvatus trapezita, ut de principali potestate disputando crimen sacrilegii non incurreret?

6. Ex-

6. *Except.* Bona ecclesiastico-pastoralia, assumto titulo pastoris aut parochi ecclesiæ N., possidet Mævius (volente prætore); si modo vice-pastorem in ecclesiâ illâ constituat: aut pastori constituto & verè ecclesiam curanti stipendiolum aliquod ex bonis illis persolvat, aut ad justi stipendii supplementum ex iisdem bonis contribuat. *Resp.* De vicariis, & pastoribus non-residentibus, hoc est, mutis canibus, Asdodicus & peregrinus sermo est in ecclesiis reformatis. De offâ aliquâ ex bonis pastoralibus genuino pastori tanquam mendico stipem petenti objiciendâ, nescio quid aliud dicendum sit, quam de manipulis prædonum mercatori ex propriis nummis vi ablatis, aliquod viaticum restituentibus; aut de pyratis Aligeriensibus, navem exspoliatam, quam avehere tunc ipsis haut commodum, uni aut alteri vectori relinquentibus; aut de militari illo heroë, quem ajunt opulentissimo alicui rustico potiorem bonorum partem abstulisse, relictâ tali portione, quam dicebat rustico pro statu suo sufficere. Ergone volente prætore justè possident; & quidem in foro poli? Dices, tali in casu non fuit voluntas prætoris: Regero, fuisse. Quia potestas superior, si quam agnoscunt, hæc probat aut permittit: Quin & ipsi qui hoc agunt, & penes quos tunc summa istic potestas, & potentia, sunt prætor, sunt omnia: breviter sunt id, quod Buchananus de Beza canebat quem suorum carminum censorem constituerat:

Beza est curia, censor, & Quirites.

Quam promtè autem, quam libenter, quam largè stipendium genuinis & ipso officio atque opere pastoribus ex proprio beneficio exoluturi essent, pastoralium redituum harpages, expositum est Ill. provinciæ alicujus Belgicæ Ordinibus, & Illustri ejusdem Provinciæ præfecto à *Synodo Groning-Omlandica* & *Drentanâ*, libello supplice anno 1605. Groningæ typis edito, & annis aliquot post in dialectum Belgicam transfuso, ac Middelburgi denuo edito. Quidquid autem ex non suo se largiri aut largituros prætendant, nunquam tamen efficient, ut bonâ conscientiâ residuo fruantur. Minus malum esset (malum tamen) si pastor possidens bona pastoralia tanquam commendata ex iisdem vulturi alicui non-pastori sive re sive titulo, *præstimonium* aut *pensionem* aliquam (utor terminis Canonisticis, de quibus infra *tract. sequ.*) exolvere cogeretur. Imperator Turcarum patriarchæ cuilibet Constantinopoli inthronizando satis ingentem summam extorquet: dictum *charatsium* & thespesium (de quo infra *part. 2. lib. 3. tit. de vocatione & jure patronatus*): sed reditus partriarchâles ipsi, & reditus ecclesiasticos Græcis ecclesiis relinquit.

III. Quæst. *An bona scholarum vulgarium & literatarum, majorum & minorum, stipendiis docentium & subsidiis discentium dicata, sint ecclesiastica. Resp.* Distinguo, si ab ecclesiis aut à fidelibus in ecclesiis hunc in finem

ap-

appropriatè ecclesiis sive mediatè, sive immediatè data sint aut alio quocunque modo legitimè acquisita: aff. Ita verè sunt & dicuntur bona ecclesiastica, quæ in ecclesiis Belgicis extra Belgium, & in Wallonicis seu Gallo-Belgicis in ipso Belgio colliguntur, & antehac legata sunt aut legantur ad studiosorum sustentationem. Sin vero absque speciali intuitu ecclesiæ, aut tradendæ & propagandæ religionis, ipsis scholis immediatè sint data, aut sæcularibus & politicis scholarum præfectis & curatoribus, ad communes scientias atque artes tradendas, Neg. Prioris generis bona si quis subtrahat & in privatos usus convertat, committit *sacrilegium* Posterioris generis bona si quis fraudulenter contrectat, reduci posset ad illam furti speciem, quam *peculatum* appellant

§ Exceptiones & objectiones, quæ pro justificatione sacrilegii ab Achanibus & Ananiis bona scholarum, & stipendia Magistrorum hic intervertentibus, & quidem volente prætore, hic forte adferri possent, magistris quorum interest, refutandas relinquo: qui rerum divinarum & humanarum peritissimi, sibi & scholis suis non deerunt.

IV. Quæst. *An bona Episcoporum & Archiepiscoporum sint ecclesiastica?* *Resp.* præmissâ distinctione Lutheri inter Episcopum purè ecclesiasticum & Episcopum Principem: dicimus bona episcopatui ecclesiastico dicata esse ecclesiastica; tum ea quæ in primâ antiquitate Episcopo solâ ordinis primitate & præsidentia à reliquis ejusdem ecclesiæ presbyteris distincto, collata sunt: tum ea, quæ postea Episcopo supra reliquos presbyteros jure & more humano ecclesiastico, majori & extunsiori potestate utenti tributa. Quod ad Episcopi Principis bona, quæ principatui temporali sustentando & exequendo, collata sunt, quamvis communiter dicantur ecclesiastica, per concomitantiam scil.: propriè tamen non sunt ecclesiastica; Ideoque bona illa, ut & ipsa munera ecclesiastica accuratè semper distinguenda sunt. Et quod illa etiam, vel ipso Papatus tempore, separari potuerint, docuit exemplum Episcopatus Ultrajectini, cujus sola ecclesiastica potestas & jurisdictio jam inde ab Henrico Bavaro (Episcopo 58.) remansit, temporalitate in Carolum V. anno 1528. à dicto Henrico Bavaro, approbante Pontifice Clemente VII. translatâ. Quo jure ab Episcopo & Pontifice translatio hæc facta sit, alibi & ab aliis disquiri potest.

Historiam translationis & de eâ judicium nostratis historici Lamb. Hortensii vide lib. 7. rerum Ultrajectinarum pag. 172.-280. Ubi ad finem exhibetur bulla Clementis VII. quam miror in Laertii Cherubini bullario non inveniri.

Forte quis excipiat, bona quorundam purè episcopatuum tanta fuisse, ut succedentibus aut substitutis protestantibus aut reformatis sive Episcopi, sive

five superintendentis, five pastoris titulo, decorè relinqui, ac commendari non possent, nec ab illis recipi: ne in reformationem aliquando quadret antiquum dicterium: Religio peperit divitias, & filia devoravit matrem. *Resp.* Grotius in annotatis ad Cassandri consultationem cap. 16. „ Pessimè „ autem officium faciunt Principes, qui ea quæ olim Deo, id est, piis usi- „ bus data sunt; ad suos & quidem profanissimos sæpe usus vertunt hoc „ obtentu, quod nimis multa possideant Episcopi. Si nimium multa ha- „ bent Episcopi, detur quod superest presbyteris, & diaconis: detur eccle- „ siis ædificandis, aut instaurandis: detur pauperibus popularibus: & , si „ desint, externis, sicut olim ab Achajâ & Macedoniâ missæ sunt in Judæ- „ am pecuniæ: redimantur qui apud Barbaros sunt captivi; quam ob cau- „ sam multi Episcopi vasa ecclesiæ, etiam jam consecrata vendidere quidam „ semetipsos dedere pignori. Hoc consilium si audiant usurpantes sibi bona ecclesiastica, non amplius de metamorphosi eorum per sæcularizationem in Parnasso suo somniarent, nec pro perpetuando & justificando bonorum istorum scandaloso & turpi in mediâ reformatione abusu, per interrogationem objicerent. *Quid ergo de bonis illis fieret, in quos usus impenderentur?* Si non sufficiunt illa quæ *Grotius* indicavit, addam ego, tot Belgii ecclesiis in pagis & vicis, de pastoribus prospiciendum esse, quæ proprio pastore destitutæ aliquas vicini pastoris conciones subinde audiunt: plerisque ludimagistris ibidem augenda stipendia: plures pastores in civitatibus constituendos: missiones ad Euangelii inter Gentiles, Muhamedistas, Judæos, errantes Christianos plantationem & propagationem certatim instituendos. Et si omnibus illis pro rato curatis, adhuc nimium superesse videbitur, necessitati Reipublicæ, & ærarii publici egestati aut tenuitati inde potius succurrendum esse; quam concedendum aut permittendum ut sub ementito titulo aliquo ecclesiastico, sive reformato sive Romano, homines otiosi, præsertim divites, saltem non-pauperes, sine opere aut curà ecclesiasticâ, bona illa in privatos usus impendant: eaque dicta beneficia cum titulis & imaginariis officiis, gradibus, dignitatibus pseudo-ecclesiasticis emant & vendant.

V. Quæst. *An bona canonicorum & capitulorum sive cathedralium sive minorum sint ecclesiastica? Resp.* Aff. Quia collegia illa primum fuerunt presbyterorum & ministerii candidatorum in pietatis & studiorum exercitiis sub inspectione & directione Episcopi operantium: unde ad curas pastorales in populo Dei obeundas, & ad plantandas ac colligendas inter extraneos ecclesias mittebantur. Ergo bona sustentandis illis collegiis collata ecclesiæ & religioni Christianæ conservandæ ac propagandæ, data, dicata, acquisita fuerunt; & consequenter sunt ecclesiastica. Augustini ętate

dicti antea & post canonici, etiam *monachi* vocabantur : ut & tempore Pipini & sequ. Vide diploma donationis apud Hedam pag. 34. ubi in *stipendia seu in luminaria monachorum vel canonicorum* bona aliqua donari dicuntur. *Quia* collegia illa cum Episcopo, dicta fuerunt *ecclesia* & *casa Dei*, (per repræsentationem scil.), Ibid. in eodem diplomate.

Et quamvis collegia illa ut & Episcopi, aliique extra cœnobia & collegia clerici minores (uti vocabant), imprimis etiam parochi, in παρακμῇ ecclesiarum in occidente magis ac magis in eruditione, theologiæ Christianæ puritate, vitæ sanctitate deficerent : non desierunt tamen Christiani Principes, aliique Principes, & opulenti benefactores, ecclesiastica bona in capitulis illis tanquam scholis theologicis & ecclesię seminariis, ac ministrorum seu presbyterornm collegiis fundare : uti patet ex donationibus Belgicis *Auberti Miræi*, Ejusdemque *tract. de Canonicis*. Et quamvis diplomatum, donationum, historiarum fidei à nemine ex proprio ingenio detrahi debeat, adducimus testes aliquot ex nostris. *David Cythræus* in oratione de scholarum in ecclesiâ Dei necessitate & successione perpetuâ habitâ 1574. pag 329.

„ Publicis enim legibus quæ in Ansegisi volumine adhuc extant, Carolus „ pater & Ludovicus pius filius, scholas in omnibus Galliæ, & Germaniæ „ provinciis, à provincialibus, ad suos filios & ministros Ecclesię erudien- „ dos & educandos, in congruis regni locis, ad multorum utilitatem & „ profectum (hæc enim verba legis sunt) institui sanxerunt. Singulari „ etiam consilio, natos in nobilibus familiis, Carolus & Ludovicus pius, „ in collegiis Canonicorum, partim in vera pietate & literis institui, par- „ tim ad officia & ministeria beneficiis adjuncta adhiberi voluerunt, ut mi- „ nisterii Euangelici & studiorum doctrinę existimationem & authorita- „ tem apud rude vulgus augerent, & feram eo tempore nobilitatem Ger- „ manicam, ad amorem pietatis & reverentiam erga Ecclesiam & ministe- „ rium Euangelii adsuefacerent : ac ut Nobiles Reip. gubernaculis destina- „ ti exculti in collegiis doctrina & literis, majori usui & ornamento esse „ Reip. possent. Sicut in Leodiensi collegio, Caroli magni ætate, 24. Prin- „ cipum & Regum filios in studiis pietatis & literarum vixisse in historiis „ memoratur, & Henricum II Imperatorem in collegio Hildesiensi educa- „ tum & eruditum esse legimus. Cum autem opes collegiorum & vete- „ rum D. Benedicti monasteriorum, posterioribus seculis studiorum cau- „ sa potissimum, ex Regum ac Principum donationibus auctę, in immen- „ sum crevissent : accidit, quod Bernardus inquit: Religio peperit divi- „ tias, & filia devoravit matrem. Nam Canonici & Monachi opulenti, „ regiæ dominationi, luxui & ocio dediti, studia doctrinarum & alios la- „ bores Ecclesiæ necessarios prorsus abjecerunt.

Bucerus in defensione reformationis in diœcesi Coloniensi per Hermannum Archiepiscopum intentâ *cap.* 125. *pag.* 426. 427. probat omnia collegiorum seu capitulorum membra ex primo instituto & canonum pręscripto, presbyteros quidem ad animarum curam, verbi prædicationem, sacramentorum administrationem; diaconos vero & subdiaconos & ad eleemosynarum dispensationem teneri. Capitulum Coloniense in suo antididagmate, quod Archiepiscopi sui Hermanni deliberationi de reformatione tunc opponebant, novitatem & morem Papatus defensuri, ajebant proprium seu peculiare presbyterorum canonicorum in capitulis cathedralibus officium esse, sacras scripturas diligenter pervestigare, & in Synodis una cum Episcopo easdem (dissensione aliquâ dogmatum incidente) explicare; & aliàs etiam cum Episcopo in causis synodalibus, velut assessores decernere. Presbyterorum vero minorum ecclesiarum (h. e. capitularum non cathedralium) aut scripturas sacras in collegiis suis profiteri & docere, aut in eis assiduo exercitio aliter versari: sed & Episcopum eorum operâ in prædicationibus nonnunquam uti posse; quanquam non sit istud proprium eorum officium.

Unde videmus, qualiacunque collegia illa fuerint in initio, in progressu, in declinante ecclesiarum occidentalium ætate, in novitate Papatus, in novissima post exortam reformationem novitate Papatus, semper fuisse collegia ecclesiastica, aut theologica seu scholastica, aut utraque: & consequenter bona capitularia esse ecclesiastica.

Idem Bucerus in scriptis Anglicanis tit. *de reformatione collegii canonici* (Argentinensis scil.) pag. 192. „ Reformatio alicujus rei, est ejus ad pristinam suam formam & rationem restitutio. Cum ergo agendum sit de reformatione Collegii clericalis, ante omnia perspiciendum est, quę sit ejusmodi Collegii primæva, vera, & nativa forma & ratio: & deinde via ostendenda, qua Collegium tale cum ab illa sua vera ac propria forma demutatum & vitiatum est, quam commodissimè, quoad ejus fieri queat, restitui valeat.

„ Constat vero Collegium nostrum clericorum Canonicorum esse debere, hoc, Clericorum viventium secundum canones. Horum *est servire Ecclesiæ ad pascendum oves Christi*, *ad curam animarum. Et in eo differt à monacho Clericus*, teste Hieronymo, ut hujus sit pascere oves Christi, illius pasci, Vide Hieronymum ad Heliodorum & Nepotianum.

„ Collegium itaque Clericorum, si Canonicum sit, est ejusmodi cœtus & congregatio Clericorum, qui sub certis prælatis, & Canonica disciplina, atque societate, qua à prælatis & à se invicem ad officia Clericorum, instituantur, excitentur, regantur & urgeantur. Hæc est natura &

 ratio

„ ratio hujusmodi Canonici Collegii clericorum. Nihil enim aliud est hu„ jusmodi Collegium, quam parva & præstantior ecclesia sacro ministerio „peculiariter consecrata. Quare quæcunque ecclesię sunt, eas in hisce „Collegiis existere oportet, & excellentiore quadam ratione.

„ Hujusmodi igitur Collegiis Canonicis proprium est, primum, ne quis „in ea admittatur nisi probè examinatus & probatus. Neminem enim in „ ordinem Clericorum Canones admittunt, nisi examinatum & explora„ tum, & tanquam idoneum comprobatum: hoc est, ejusmodi, qui ec„ clesiæ, hoc est, toti congregationi fidelium gratum & frugiferum valeat „ præbere famulatum, idque recidiat se studiosè curaturum, & perfectu„ rum. Nam & in ecclesiam Catholicam nemo adultus recipitur, nisi ex„ ploratus, & qui se in obedientiam ecclesię Christo consecret.

„ *Et pag.* 196. Jam ut de ratione & viâ constet, collegium nostrum S. „ Thomæ reformandi, hoc est, ad hanc primævam & veram formam ca„ nonici Collegii revocandi, primum omnium de eo convenire inter nos „ oportet, ut velimus illud esse Collegium clericorum, qui curam ani„ marum, & ædificationem ecclesiæ per ministerium doctrinæ & sacræ di„ sciplinæ propositam habeamus, & universi & singuli, quisque pro sua „ sacri ministerii parte; totaqué collegii societas, disciplina & emolumen„ ta, ad hoc unum spectent, & adhibeantur, quo quisque injunctum sibi „ munus bona fide, ad certam ecclesiæ Christi utilitatem, & maximè hu„ jus nostræ Argentoratensis Ecclesiæ perficiat, & vita inculpata atque ve„ rè religiosa ornet & fructuosius reddat.

Johannis Schwebelius ex primis in Ducatu Bipontino reformatoribus, in *epistolis*, epist. 36. ad canonicos Hornbacenses. „ Ministros Christi vos „ gloriamini, Christi agatis negotium, sat servitum est Antichristo, &c. „ Primum officii vestri vos meminisse convenit 1. *Cor.* 4. Paulus ait, „ sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores mysterio„ rum Dei, hoc quid aliud est, quam euangelii prædicatione Christi glo„ riam animarumque salutem quærere; idque in mandatis acceperunt Apo„ stoli, quibus *Marci* 16. ait euntes in mundum, &c.

Melanthon & Academia Wittebergensis in responso ad articulos ab Illustriss. Principe Electore propositos (apud *Melanth. part.* 1. *consil. pag.* „ 15.) Itaque vetera collegia, cœnobia, & diœceses fuerunt scholę juve„ num Christianorum, usque ad Augustini, imo Bernhardi ætatem. Ad „ hunc finem omnia bona, facultatesque ecclesiasticæ legatæ & donatæ „ fuerunt, ut inde stipendia, & quasi præmia laborum darentur pastori„ bus doctoribusque ecclesiarum; & sustentarentur tenues scholastici, „ aliique pauperes: quod veterum historiarum monumenta perspicuè indicant.

„ dicant. Recentes vero fundationes collegiorum aut cœnobiorum ab „ annis 400. aut 500. fere omnes missarum & cantionem usitatarum causâ constitutæ, Magnificèque (quod apparet) auctæ sunt.

„ *Idem ibid. p.* 427. Magistratus politicus efficere debet, ut quisque „ suum teneat. Jam hi reditus non impiorum canonicorum: sed sunt veræ „ ecclesiæ. Quare & Magistratus reddere eas ecclesiis veris debet & pœ- „ nam sumere ab impiis tanquam prædonibus. Magna certe necessitas est, „ acerrimè hanc causam agi. Nisi enim facultates restituantur ecclesiæ, „ boni pastores & pauperes scholastici fame peribunt, studia exstinguentur, „ deerunt ecclesiæ & Reipublicæ literati. Ideo opitulari & juvare studia „ honestorum adolescentum debent Magistratus. Nam præterquam quod „ Deus eos facere hoc jubet, etiam canones ipsi hoc flagitant.

Pezelius argum. & resp. theologic. parte 7. pag. 318. „ Certum est à piis „ Regibus & Principibus initio donatas esse ecclesiis has opes, quas nunc „ tenent propter hanc causam, ut ad sustentationem docentium ac discen- „ tium stipendia conferrentur. Nec fuerunt collegia canonicorum, immo „ & monasteria olim aliud, &c. postea tanti abusus accesserunt, &c.

Similiter fere *Cythræus* in oratione habitâ in funere Henrici Ducis Megapolensis anno 1551. pag. 110. „ Hoc consilio collegia sacerdotum „ initio ecclesiis Episcoporum adjuncta fuerunt, ut quasi in schola veræ „ doctrinæ custodiam sibi commendatam tuerentur. Cumque nunc mul- „ torum Collegiorum & Monasteriorum opes injustè teneantur, & devo- „ rentur à fucis, ignavis, & indoctis & hostibus euangelii: transferendæ „ erant à gubernatoribus ad conservationem studiorum doctrinæ: ad alen- „ dos pios pastores & Diaconos, ne cum conjugibus & liberis fame per- „ eant: ad danda stipendia docentibus in scholis: ad præbendum medio- „ crem victum pauperibus scholasticis, qui cum recte didicerint cœlestem „ doctrinam, postea Ecclesiis præficiantur. Hæc summa beneficia, quæ „ ab impiis Monachis & sacrificulis negliguntur, cum Principes nostri sua „ liberalitate, harum regionum ecclesiis præstare instituerint, omnium „ piorum & posterorum voce & judiciis celebrabuntur.

Chemnitius in consilio de reformatione canonicorum (apud *Himmelium tract. de Canonicatu*, &c. *cap.* 10. *p.* 438.) „ Quod si vero canonici ho- „ dierni nullam reformationem, & ad pristinum usum reductionem suo- „ rum collegiorum admittere voluerint, sed usui abusum præponere per- „ rexerint, cogitent quâ conscientiâ reditus illos amplissimos possideant, „ & quid aliquando judici justissimo responsuri sint.

Calvinus lib. 4. Institut. cap. 5. §. 10. Quod si *canonici*, *decani*, *ca-* „ *pellani*, *præpositi* in Papatu, tam duram legem ferre nequeunt, ut se

„ Christi regulæ subjiciant, patiantur saltem hanc causam ex authoritate „ primæ ecclesiæ decidi. At nihilo melior erit ipsorum conditio, si ex ve- „ tustis canonibus de eorum statu judicetur. Qui in Canonicos degenera- „ runt, *presbyteri esse debuerunt*, *ut fuerunt olim qui* ecclesiam cum Epi- „ scopo in commune regerent, & veluti collegæ ejus essent in munere „ pastorali.

Confessio Helvetica artic 28. „ Opes habet Ecclesia Christi ex munifi- „ centiâ Principum, ac liberalitate fidelium, qui facultates suas ecclesiæ „ donârunt. Opus enim habet ecclesia facultatibus, & habuit ab antiquo „ facultates, ad res ecclesiæ necessarias sustinendas. Ac verus usus opum „ ecclesiæ quondam fuit, & nunc est, conservare doctrinam in scholis & „ cœtibus sacris, cum universo cultu, ritibus, & ædificio sacro, conser- „ vare denique doctores discipulos atque ministros, cum rebus aliis ne- „ cessariis, & imprimis pauperibus juvandis atque alendis, &c. Doce- „ mus itaque reformandas esse scholas, & collegia (capitula scil.) corrupta, „ in doctrinâ, in cultu, & in moribus, ordinandamque esse piè, bonâ fide, „ atque prudenter pauperum subventionem.

Liber statutorum & privilegiorum Ecclesiæ Trajectensis (qui M.S. in curiâ aut bibliothecâ asservatur & quem Gisbertus Lappius JC. ejus tunc possessor, mihi aliquamdiu utendum dederat) fol. 16. „ In ecclesiâ nostrâ esse de- „ bent novem canonici sacerdotes, & decem Canonici diaconi, & de- „ cem subdiaconi, & novem acolythi. Et si contingat istum numerum „ minui, proximus ordinis inferioris senior promotione tenetur ad supe- „ riorem ordinem, in quo defectus est, promoveri: & ad hoc decanus & „ capitulum possunt illum per substractionem beneficii compellere.

Adde quæ de reformatione Canonicorum statuta sunt in *Concil. Trident. sess.* 24. *cap.* 12. & 15. Et quæ habet Jesuita *Adamus Contz*[illegible] *lib.* 6. *politica cap.* 18. & *Joh. Molanus* in tract. de Canonicis, de capitulorum potestate, jurisdi- ctione, munere, opere ecclesiastico: unde constat non tantum antiqui- tatis institutione, sed & mediæ ætatis ac declinantis ecclesiæ, immo & novitatis Papisticæ postremis ante reformationem sæculis, & post stabili- tam in *Concil. Trident.* deformationem, sensu, canonicos fuisse eccle- siasticos, & clericos sive majores sive minores, & consequenter bona ca- pitulorum esse ecclesiastica.

VI. Quæst. *An bona monachorum, qui hodiè à Canonicis distinguuntur, sint ecclesiastica? Resp. Aff.* Quia non sunt sæcularia; nec monachorum collegia à prima eorum origine, (de quâ infra *part.* 2. *lib.* 4. agendum) per succedentia antiqua, media, nova sæcula pro civilibus aut sæcularibus collegiis habita sunt. Fatemur, primo ascetas, & proximè succedentes

titulo

titulo monachorum, inter laicos fuisse deputatos, & à clericis seu ministris ecclesiasticis distinctos: sed non diu hoc duravit; nec quorumvis ordinum monachi ac cœnobitæ tanquam privati & laici sibi tantum vivebant ac serviebant, absque curâ studiorum & ecclesiarum. Quod imprimis deprehendes in illis monachis seu cœnobitis, qui canonici regulares dicuntur; quales Benedictini, Augustiniani (qui ab Eremitis Augustinianis, ex genere mendicantium distinguuntur), Præmonstratenses seu Nortbertini, Cisterienses seu Bernardini. Quos imitati sunt Dominicani, Franciscani, aliique mendicantes. Quorum omnium monasteria dicta sunt *studia regularia*; ut à generalibus studiis, hoc est, universitatibus seu Academiis distinguerentur. Quæ supra ex *Melanthone*, *Bucero*, *Cythræo*, &c. viris antiquitatum istarum & historiarum peritissimis de ordine & collegio canonicorum citavimus, monachis & monasteriis eorumque bonis applicanda sunt, & ab iisdem ibidem applicantur. Ne dicam tempore Augustini, & diu post, tempore Willebrordi (quem primum Episcopum Ultrajectinum indigitant) canonicos tunc adhuc cœnobitas, hoc est, presbyteros, qui in conversione Gentilium laborabant, dictos fuisse monachos, & domus eorum monasteria: uti supra ex diplomate Pipini ostensum est. Imprimis observandum, cum *Bucero in Defensione Reformat. Coloniens. cap. 122.* monasteriis varias ecclesias & curas parochiales, cum reditibus suis incorporatas & decimas pastorales ab iis possessas; & monachos, præter primorum & antiquorum monachorum purè talium & propriè sic dictorum institutum ac morem, ecclesiasticis & scholasticis quibuscunque ministeriis certatim defunctos fuisse, ac etiamnum defungi: Adeo ut illam bonorum monasterialium portionem, quæ curæ animarum & scholarum dicata est, ecclesiasticis bonis annumerandam, utrinque in confesso sit. Et dato, aliquod fuisse monasterium, quod nullas parochiales curas impratonasset, aut incorporasset, & cujus monachi nullam ministerii ecclesiastici partem obiissent: inde tamen non sequeretur bona illa non esse ecclesiastica: quod ecclesiæ & religionis intuitu monachis illis, tanquam nobili ecclesiæ parti, & exercitio pietatis atque officio divino peculiariter vacantibus, & consequenter tanquam ecclesiasticis supererogantibus (uti eos appellat *Possevinus in Biblioth. sel.*) reditus illi sint donati: non autem hominibus aut collegiis sæcularibus, ad usum quem sæcularem. *In histor. Ecclesiarum Slavonicarum lib. 2. cap. 15. pag. 229.* refertur *Nicol. Olesnicium* coram Rege & senatu regio accusatum, quod monachis Pinczoviensibus propter flagitia inde dilapsis reditus & monasterium non restitueret; respondisse: „Se scire majores suos claustrum in oppido Pinczo„ viâ, non ad libidines desidiosorum hominum, sed in pios solius Dei

vero-

„ verorum cultorum usus erexisse, annuisque vectigalibus donasse. Ecce bona ecclesiastica.

Basilius M., (teste *Nazianzeno* in ejus vitâ) in cœnobium secessit, ut contentionibus & turbis se subduceret: & ibidem fit mentio Ascetarum & Nazareorum. Augustinus (apud *Possidonium in ejus vitâ cap. 5. & 11.*) itidem in collegio seu monasterio fuit, ex quo ecclesiis rogantibus idoneos Presbyteros & Episcopos dabant. Post turbata studia doctrinarum per irruptionem Gothorum in Italiam, Benedictus post ann. 500. collegia, asceteria, & monasteria erigere cœpit; quas eruditionis, exercitiorum, & theologiæ Christianæ officinas fuisse, non tantum omnium temporum historici, sed & nostri tum historici tum theologi agnoscunt. Vide *Micralium in syntagm. histor. Ecclesiæ pag. 540. Hospinianum lib. 3 de templis cap. 4. & lib. 4. de Monachis cap. 22. & Melanthonem, Cythraum supra cit.* Quod subinde collegia theologorum, & capitula clericorum in monasteria, & vicissim transformata sint; quodque nævi quidam huic instituto & his institutoribus adhæserint, quodque sequioribus sæculis collegia canonicorum & monachorum paulatim mutata sunt; & tandem ignorantię, otii, improbitatis, heterodoxiæ, superstitionis asyla iisdem successerint; id omnem bonum & antiquum ipsorum usum non tollit: Non magis quam Episcopatus seu Presbyteratus, à collegia Academica & Academiæ per & propter supervenientes corruptelas tolluntur, & reditus ipsorum exscholastizati & tanquam profani ac polluti, privatorum quorumvis otio, arbitrio & abusui relinquuntur; qui iis absque ullo opere aut munere scholastico, titulo scholastici, aut professoris, aut gymnasiarchæ, serenâ conscientiâ & juste justissime in foro poli utantur fruantur: sed volente aut permittente prętore. Lutherus in colloquiis mensalibus ab Henrico Petro Rebenstock Ministro Escherheimensi collectis in voce *monasteria, monachi, fol.* 70. b. *Monasteria*, inquit, *bonam habuerunt originem, quia fuerunt scholæ, sed superstitia & fiducia operum est index omnium malorum.* Ita ut applicari illis possit illud Augustini epistol. 137. sub finem. *Quomodo difficile sum expertus meliores, quam qui in monasteriis profecerunt; ita non sum expertus pejores, quam qui in illis ceciderunt.* Hic autem notari velim antiqua monasteria & collegia in Occidente admodum differre, ab illis, quæ excitata sunt sæculo undecimo, quod ferreum appellant: cujus descriptionem vide in *Clariss. Hottingeri Histor. Eccles. part. 1. cap. XI.* Quamvis autem in doctrinâ, ritibus, regimine, moribus Episcoporum, presbyterorum, monachorum, canonicorum, theologiæ & ministerii candidatorum, eorumque collegiis, cœtibus, cœnobiis, conventibus, non exigua esset mutatio, si tempora Augustini cum temporibus Gregorii

Gregorii Magni, & hæc rursum cum temporibus Caroli Magni, ejusque filiorum comparemus; absit tamen ut ἀκμὴν Antichristi & sæculum ferreum in ista incidisse, & nullam tunc ecclesiam in Occidente, nullum sacrum ministerium, nullam religionem Christianam fuisse dicamus; omniaque bona tunc ecclesiis, episcopatibus, ministeriis, pastoralibus curis, collegiis dictorum canonicorum & monachorum collata; idolis, dæmonibus, Antichristo collata esse.

Longè aliter senserunt *Illyricus*, *Plessæus*, *Usberus* & quotquot successionem ecclesiarum ante ἀκμὴν Papatus, & sub eâ demonstrârunt. De bonis quamplurimis fundatis, (de quo *Eginhartus* in ejus vitâ) facile judicium fieri potest ex religione Caroli M. & consequenter religiosâ in illis fundationibus intentione. De ejus religione, quamvis non esset sine defectibus, non tamen Antichristianâ aut formaliter Papisticâ, videri poterit *Gul. Stuckii* comparatio inter Carolum M. & Henricum IV. Galliæ Regem tum reformatæ religionis consortem ac fortissimum ejusdem defensorem; & *Goldasti replica pro Imperio c. Jesuitam Gretserum capp.* 12.-19. Nos compendiosè ostendimus Carolum M. non fuisse Papistam, *in 2. part. sel. disp. tit. methodus elidendi antiquitatem, catholicismum, successionem*, &c. De bonis sæculi 10. quamvis longè discedentis à sæculo Caroli M., per Imperatorum ac Principum quorundam liberalitatem collatis, operæ pretium est audire *Illyricum* in catalogo testium lib. XI. in principio p. 1160. „Memorabile autem est, quod in hoc seculo propagationes do„ctrinæ divinæ factæ sunt, in Suetiam, Poloniam, Sclavoniæ partes, & „in Ungariam. Episcopatus constituti sunt illustres, Magdeburgensis, „Misnensis, & alii non pauci: ut ex istis veluti scholis, vox divina in „vicinas gentes personaret. Flagrarunt enim Imperatores Germani eximio „zelo promovendi gloriam Dei. Quod autem in sumptuosa ædificia & „largas profusiones in monasteria (quæ tum temporis erant studiosorum „Theologiæ Collegia, non inertium hominum latibula) nimium impen„derunt ex eodem zeli fonte promanavit: licet aliud cogitaverint Roma„ni Pontifices, nempe ut his rationibus sibi commodius prospicerent. „Minimè dubium est tamen, quin Deus per sacrorum librorum lectionem „& explicationem, tum in templis, tum in Canonicorum & Monacho„rum collegiis, in illa quantumlibet magna & operosa confusione rituum „& superstitionum, aliquas sibi elegerit & sanctificarit credentium in „Christum Ecclesias, à quibus vera fide agnitus & celebratus est, licet „numerosissima pars hominum quasi spinis superstitionum sit suffocata.

De Carolo Magno reformationem rei Christianæ & ecclesiæ ab abusibus intendente ac moliente testatur *Plessiacus in Mysterio*; sed pervicacia

 abuten-

abutentium, & politicarum ac propriarum rerum respectus successum impediverunt. *Micralius in syntagm. histor. eccles.* quamvis corruptelas istius temporis agnoscat, non veretur tamen magnum *in optimo imperatore zelum pietatis* prędicare, pag. 633. & quod in variis synodis de ipsius mandato celebratis, hoc intenderit atque egerit, ut *dissolutos ecclesiasticorum mores corrigeret, & quantum potuit, sanitati doctrinæ subveniret, quam obscurare cæperant Pontificii. pag.* 73. Diplomata donationum & fundationum collegiis ac monasteriis jam inde à Carolo M. & deinceps per aliquot sęcula, minime indicant, idololatricas, vitiosas, Antichristianas esse fundationes. Sed de hoc pluribus *cap sequ.* Finem faciet judicium Principum Protestantium de bonis capitulorum & monasteriorum, in responso anno 1540. dato delegatis Imperatoris, conceptum à Melanthone, & Consiliis ejusdem part. 1. pag. 376. insertum. „ Quare de his facultatibus capitulorum „ & monasteriorum, quæ reliquæ sunt, offerimus nos, si in aliqua pia Sy-„nodo aut conventu concordia constituatur, nos ea bona ad Ecclesiæ, „scholarum, & cæteras publicas utilitates in nostris territoriis non gra-„vatim translaturos esse, ut tunc Synodus aut conventus constituet. Nam „facultates Ecclesiarum præcipuè pertinent ad conservationem ministerii „Euangelii, scholarum, & alios usus Ecclesiasticos, ut testantur dicta ju-„ris, & vetustæ Synodi, ac veteres Canones.

VI. Quęst. *An bona confraternitatum sint ecclesiastica ? Resp.* Distinguimus confraternitates in sacras seu religiosas, & informaliter civiles seu sæculares. De illarum bonis Aff. De istarum bonis, Neg. De hâc distinctione, & de religiosarum fraternitatum origine, naturâ, proprietatibus, ex professo agetur *part. 2. lib.* 4.

VII. Quæst. *An bona sacrorum* (quos vocant) *militum seu equitum, sint ecclesiastica ? Resp.* Talia habentur & dicuntur sub Papatu. Nos negamus propriè talia esse: ut & ipsos ordines equitum seu militum ecclesię. De quo antehac peculiari diascepsi infra 2. *part. lib.* 4. inserendâ actum est.

VIII. Quæst. *An bona monacharum, præsertim nobilium, & dictarum canonicarum, tertiarum, beguinarum, &c. sint ecclesiastica ? Resp.* Si in ecclesiâ à fidelibus ecclesię donata sint, ut filiæ nobilium illic alantur & piè instituantur, aut ut pluribus liberis gravatæ familiæ per ea subleventur, ad speciem illam seu partem bonorum, quæ juvandis pauperibus, aut sustentandis scholis (puellarum scil.) dicata sunt, referri possunt.

Articuli conventus Smalcaldici anno 1537. part. 2. artic. 3. „Collegia „canonicorum & cœnobia olim optimâ intentione majorum fundata ad „educandos viros doctos; & castas ac modestas fæminas, debebant rursum

„ ſum converti in talem uſum, ut paſtores, concionatores, & alii eccleſia-„rum miniſtri haberi poſſent, &c. hunc uſum non retineant, conſultum „eſt ut vaſta deſerantur, aut diruantur potius, &c. Contentum hujus articuli fuſè explicat *Zepperus lib. 2. polit. eccleſ. cap. 13. de reformatione monaſteriorum.*

CAP. II.

An bona eccleſiaſtica poſt pertendentem in Eccleſiis Europeis reformationem ſuperiori & hoc noſtro ſæculo reperta, ſint bona eccleſiaſtica?

HAnc quæſtionem movent in genere, ſacrilegii & abuſus bonorum eccleſiaſticorum patroni, atque in negantem partem determinant. Nos communi Proteſtantium & reformatorum theologorum & Jureconſultorum conſenſui inhęrentes, de bonis in genere, & de bonorum ſpeciebus ac partibus, *praced. cap.* deſignatis, affirmamus. Conſenſum docebit nubes teſtium ex parte *ſupra præced. cap.* adductorum, & plurium infra adducendorum: qui omnes vocant bona eccleſiaſtica, & tanquam talia in pios uſus reſervanda atque impendenda contendunt: & oppoſitos abuſus graviter inceſſunt. Addimus nubi teſtium antehac in noſtro conſilio theologiæ exhibitæ, *confeſſ. Helveticam cap.* 28. Sententiam & praxin Philippi Haſſiæ Lantgravii, apud *Conradum Matheum J. C. Acad. Marpurgenſis Syndicum in oratione funebri*; alioſque complures infra ſuo loco nominandos.

Probamus aſſertionem noſtram.

I. *Quia* per tributa aut per ſpontaneas oblationes acquiſita ſunt eccleſiæ Chriſtianæ in quoſcunque uſus ſuos eccleſiaſticos generaliter & communiter; aut in ſpeciales uſus ſive pauperum & piarum domuum; ſive fabricæ templorum; ſive collegiorum theologicorum & ſcholaſticorum; ſive epiſcoporum; ſive parochorum, & paſtorum, ſive presbyterorum, diaconorum, lectorum, aliorumque majorum & minorum (ut vocant) clericorum. Minor probari poterit per partes ex hiſtoriis, monumentis & regiſtris, ipſiſque donationum inſtrumentis, per totum Chriſtianiſmum. Recludantur modo piarum quarumcunque domuum, templorum & ſacellorum, eleemoſynariorum & menſarum ſpiritus ſ., ſedium epiſcopalium, parochiarum & curarum paſtoralium, Capellaniarum, vicariarum ſeu vicecuratuum, ædituorum, collegiorum quorumcunque ſive eccleſiaſticorum ſive ſcholaſticorum, ſive mixtorum, archiva: & nullum reperies diſſimile exemplum; nec ullum hactenus prolatum eſt, nec pro-

 ferri

ferri potuit nec in æternum poterit, ab abusus bonorum ecclesiasticorum patronis. Quod ad Belgium nostrum, quamvis nunc collegia aliqua titulo & specie ecclesiastica, sed absque munere & opere ecclesiastico, archiva sua quam arctissimè quasi observata custodiant, nec extraneos ullos sacrorum suorum epoptas admittant, nec quidquam istorum revelare velint, quippe juramento constricti: sero tamen sapiunt Phryges. Qui historias episcopatuum, abbatiarum, capitulorum, ordinum monasticorum scribunt, jampridem ista detexerunt. Si quis, quod ad Belgium nostrum compendio uti velit, is perlustret modo *Aubertum Miræum* Canonicum Antwerpianum, qui instrumenta fundationum undique conquisita & communicata edidit anno 1628. titulo diplomatum Belgicorum, & anno 1619. tit. Donationum Belgicarum, & anno 1630. tit. Notitiæ Ecclesiarum Belgicarum. Quod ad Episcopatum Ultrajectinum, quæcunque in eo aut intuitu ejus, jam inde à tempore Willebrordi acquisita & donata sunt ex historiis *Beka & Heda* (quas jussu capitulorum ex eorundem archivis & chartis olim conscripserant) facillimè cognosci possunt: accedente præsertim notarum eximii antiquarii & JC. *Arnoldi Buchelii* illustratione; cui diplomata aliæque chartæ (quamvis, nunc inclusę) ante complures annos communicata & lecta erant, ut ipse mihi retulit. Contra hanc probationem nihil excipi potest, quam vitiosè illa bona fundata esse, & consequenter esse pseudo-ecclesiastica. Quod mox examinaturi, dicimus saltem conclusum esse, nullam fundationem istorum bonorum factam ad privatos & profanos usus hominum titulo & specie ecclesiasticorum, sed absque reali munere & opere ecclesiastico; idque volente aut permittente prætore.

II. *Quia* saltem omnia bona, quę primis sex sæculis per tributa & spontaneas oblationes in Christianismo fundata & acquisita sunt, agnoscent abusuum patroni esse ecclesiastica. Inter quæ etiam numeranda bona collegiorum ecclesiasticorum seu theologicorum; quorum incolæ titulo clericorum, aut presbyterorum, aut cœnobitarum, aut canonicorum, aut monachorum appellabantur. Illa ergo assumto aut ementito aliquo titulo ecclesiastico, sed sine reali munere & opere, possidere, retinere, usurpare non possunt: ex propriæ hypothesios & conscientiæ dictamine. Quid ergo cessant ea separare, & ad veros usus ecclesiasticos restituere tum communes, tum speciales (supra explicatos) justè restituere; eo modo, quo privato cuique agros, aut domos, aut census aut quoscunque alios reditus, injustè hactenus possessos & usurpatos, restituere deberent.

III. *Quia* saltem bona specialiter piis domibus, pauperibus, templorum & sacellorum fabricę, parochiis & pastoralibus curis, & adjutoribus pasto-

pastorum (diaconis scil., vicariis, lectoribus, præcentoribus, æditui) dicata & acquisita, post sæculum sextum, etiam post sæculum decimum (non negantibus quibusdam abusuum patronis), sunt habenda & dicenda bona ecclesiastica. Illa ergo separanda sunt, & usibus illis, quibus dicata, justè restituenda: haut aliter ac privato alicui privatus quis bona usurpata restituere tenetur. Quodsi prætendant incorporationes parochiarum & bonorum parochialium, templarium scil., pastoralium, æditualium, scholasticorum: responderi ipsis posset incorporationes & translationes istorum bonorum non ecclesiasticè sed vitiosè factas, & consequenter non fuisse bona illa ecclesiastica, nec ut talia à prædecessoribus eorum possessa fuisse. Audiamus, quid *Bucerus in defensione Reformationis* nomine Archiepiscopi Coloniensis, dicat de illis incorporationibus *cap.* 122. *pag.* 406.
„ Omnes Canones volunt Monachorum Collegia, non debere, vel Parochias, vel Parochiarum bona possidere. Quare Cistercienses cùm Reformationem suam auspicarentur, quemadmodum Sigebertus Gemblacensis in suo Chronico restatur, omnes Parochias, decimas, aliàque Ecclesiastica bona à se amoverunt; ut quę tantummodo ad sustentationem eorum, qui populo in cura animarum, & salutari doctrina præsunt, egentiumque impendi & erogari debeant. Fatentur Monachos debere ex agris suis & pecoribus, proprio labore manuum victum suum quærere. Hoc est antiquum jus Ecclesiarum, Monasteriorum, quemadmodum etiam in magno Concilio Chalcedonensi decretum est, omnesque SS. Patres, ut Basilius, Hieronymus, & Augustinus, monasticam vitam descripserunt. Jam ubi non Monachi, sed inutiles, nulliusque frugi homines, qui nullo jure, vel infimum, inter Ecclesiasticas personas, locum tenere possunt, sub nomine Monachorum interdum multarum Ecclesiarum decimas, & alia bona possident, eaque contra Christum Dominum, & Ecclesiam ejus absumunt, ac dilapidant. Ibi meritò debent Episcopi, & alii Magistratus in tempore providere, Ecclesiisque Christi, bona sua restituere. Porrò quod Liber Reformationis hanc ob caussam, Scholam Theologicam meritò aperiendam dicit, quod etiam Apostoli, eorúmque discipuli, apud Ecclesias suas peculiares lectiones, scholasque theologicas habuerunt, quódque tales scholæ, primò Collegia ac Monasteria fuerint, id calumniantur adversarii, primò quod verbis Libri rursus suum (tantum) apponunt, quod in Libro non habetur. Is enim dicit Scholas Theologicas, quas Apostoli, & eorum discipuli, juxta Ecclesias suas habuerunt, fuisse prima Collegia. Ipsi verò dicunt Librum docere, quod Collegia fuerint tantum scholę: ac postea longam narrationem texunt, quomodo olim Ecclesiæ fuerint appellatæ, Do-

„minica, & inde apud Germanos *Thum*, & Canonici *Thumherrnen*. Ve-„rum Liber non habet quod Collegia quæ nunc ſunt, omnia tantum „Scholę fuerint.

Videamus nunc, quid pro bonorum eccleſiaſticorum, tempore reformationis repertorum execcleſiaſtizatione adferri ſoleat.

I. *Object.* Quæ fundata fuerunt per fundationes idololatricas & vitioſas, ad animas liberandas ex purgatorio; illa ad pios uſus non ſunt obligata; conſequenter non ſunt bona Eccleſiaſtica.

Sed bona reperta tempore reformationis, ſunt fundata, &c. Ergo.

Reſpondeo 1. *Majoris* Conſequentiam negamus, cum omnibus Proteſtantibus & Reformatis Theologis, Jureconſultis, Politicis, Principibus, infra ſuo loco indicandis: qui omnes contendunt ad pios uſus applicanda tanquam eccleſiaſtica & ſacra; quia ad tales uſus fundata erant. Nemo autem eorum ignorabat multa eorum, (non omnia), non abſque erroneâ & vitiosâ intentione à donatoribus fundata eſſe: præſertim in ἀκμῇ Papatus à ſęculo undecimo uſque decimum quintum. Quod de caſibus quibuſdam conjugalibus jureconſulti dicunt, Aliquid in origine ſuâ vitiosè & ἀνόμως fieri? quod tamen cum factum eſt tenet: idem in hoc caſu dicendum eſt. Vitium enim quodcunque adhærens in primâ origine, & acquiſitione, non ſemper tollit rei eſſentiam, aut totum effectum. Intentio donatorum fuit dare illa ad pios uſus, ad cultum & honorem Dei: & illa intentio immo & expreſſa ſtipulatio donantium & legantium attendenda eſt. Quod ſi in ſpeciali applicatione ad liberationem ex purgatorio erraverint, putantes hoc etiam pertinere ad honorem ac cultum Dei, animarumque ſalutem, illud tranſiens relinquendum eſt; & ſi alicubi in uſu bonorum ſic fundatorum, aliqua abuſuum iſtorum ſit conſcientia aut praxis, illud per reformationem & expurgationem, tollendum eſt ab illis, penes quos poteſtas & potentia.

Reſp. 2. Si hæc conſequentia teneat, tum pariter de omnibus bonis piarum domuum (gerontodoch. orphanotroph. peſtifer. noſocom. xenodoch. Leproſiar., &c.) adhæc menſæ ſpiritus ſ. aliarum quarumcunque diſtributionum annuarum, menſtruarum, &c. templorum, parochialium & paſtoralium curarum, idem pronuntiandum eſſet.

Reſp. 3. Hoc ſi negare auſint, ilico ad oculum oſtendi poterit multas ejuſmodi donationes ſine additâ conditione liberationis animæ, aut ſatisfactionis alicujus factas eſſe. Sin minorem negando, negent eſſe abſurdum ſi bona omnia in pios uſus modo indicatos fundata ob vitium illud fundationis ſub ementitis, titulis in proprios privatorum, & quidem divitum ſaltem non pauperum, uſus convertantur: verbum non ad-

addam. Vel lapides loquentur conclusionem, Non fieri elenchum: Quia quæstio est, *An aliquis bona illa ecclesiastica in reformatione reperta absque scrupulo aut gravamine conscientiæ, sub assumto titulo sive ecclesiastico sive pseudo-ecclesiastico, sive Romano-ecclesiastico, sed sine reali munere & opere ecclesiastico titulis illis ac beneficiis respondente, in privatos & profanos usus convertere possit*. Hic Rhodus hic saltus. Hic vires intendant patroni: non per sophisticam abductionem & elenchi fugam (non ignorantiam), de miseris majorum erroribus, & defectibus dissertent. Novimus hoc; nec est quod de eo verbum ultra faciant. Sed cum tam manifestos abusus bonorum ad id invitati (nolo dicere, munus à manu, aut à linguâ, aut ab obsequio intervenisse aut secutum fuisse) à viris genere, virtute, eruditione nobilissimis, defendere se glorientur; hoc ergo, quod in quęstione est determinatum ex jure divino, naturali, humano solidè probent: addito ad cumulum communi consensu patrum, conciliorum, Doctorum reformatorum. Si in usus ecclesiasticos non impendenda censeant, ostendant ergo an juri testamentorum, & donationum intuitu pię causę, & voluntati testantium ac donantium satisfiat abusu illo, quem notavimus.

Respondeo ad Minorem: Negamus omnes fundationes & donationes esse idololatricas & vitiosas: ita ut non essent bona ecclesiastica seu pia ad pios usus obligata: & consequenter posse ea sub assumptis & usurpatis ecclesiasticis aut qualibuscunque piis titulis, sine re, sine munere, sine opere, serenâ ac bonâ conscientiâ Dei, à reformato quolibet Christiano in privatos usus converti atque impendi: volente modo, aut permittente prętore. Et instantiam do in bonis templorum, pauperum seu mensæ spiritus s., distributionum præbendarum annuarum, menstruarum, hebdomadalium pauperibus legatarum, pastoralium curarum, æditorum, piarum quarumcunque domuum, xenodochiorum, orphanotroph., gerontodoch., nosocomior., &c. Hic pedem figant adversarii, & ob vitium fundationibus seu originibus istorum bonorum à donatoribus in intentione commissum, determinent contra universum Christianismum, immo contra honestos quosque Gentiles, Muhammedistas, clarè, inquam, & distinctè determinent ac pronuntient, nulla istorum bonorum esse pia, ad pios usus dicata; aut si ex voluntate, intentione, & expressâ declaratione à donatoribus dicata sint, immo & à curatoribus pauperum, orphanotrophejorum, nosocomiorum, &c., parochiarum, pastoralium bonorum, scholarum, recepta & longi temporis præscriptione possessa sint, & quidem volente jubente prætore; nullitatem tamen eorum jure divino, naturali, civili ex eo constare, quia intentiones donatorum & donationes vitio

vitio non caruerunt. An autem illud vitium fuerit elementum in istâ donatione prædominans, aut forma & actus specificans, aut peremerit totam rei essentiam : οὐδὲν μέλει Ἱπποκλείδῃ. Sufficit malæ causæ patronis, si modo aliquid invenire possint adjunctum aut circumstantiale, aut intentionale ; quod modulo scripturæ & theologię reformatæ non conveniat.

Resp. 2. De quibuscunque bonis sive communiter alicui ecclesiæ, sive specialiter pauperibus, & piis domibus, templis & scholis, pastoribus & æditui, peregrinis & captivis, per tributa ecclesiastica & liberales donationes acquisitis; ajo ea nec per tria sæcula priora, nec per sequentia sæcula usque ad Augustinum inclusè, ne quidem usque ad Gregorium Magnum seu annum 600 inclusè per idololatriam sic vitiata fuisse, talique ecclesiæ & à talibus & in talem Dei cultum collata; ut nullus, propter obstantes nævos & stipulas, fuisset Christianismus, nulla fides, nulla Dei ecclesia, nullum ministerium ecclesiasticum, nulla salus, nulla ratio & spes salutis. Quasi scil. fideles fuissent, sine Deo; spem non habentes. Hic pedem figant patroni, & clarè ac distinctè hoc determinent ac pronuntient : si causæ suæ desperationem nolint prodere. Quod si tale quid nec audeant, nec per conscientiam possint; alterutrum ipsis dicendum, aut bona ecclesiastica istis sæculis non fuisse fundata ; aut si fundata fuerint, omnia periisse. Posterius ipsis probandum est. Quod quomodo ex merâ affirmatione & imaginatione suâ facturi sint, videbimus. Prioris oppositum probamus 1. Ex acquisitis & partis in ecclesiis apostolicis : de quo supra ex *Actor.* 2. & 4. & 5. 2. *Cor.* 8. 1. *Cor.* 16. *Galat.* 6. *Philipp.* 4. 2. *Ex* acquisitis sæculo post-Apostolico, & proximè sequentibus, usque ad Concil. Nicenum; idque per totum orbem. Hic *primum* origines & propagines ecclesiarum ex *Baronii annalibus*, aut ex quâcunque universali historiâ, aut quacunque historiæ epitomâ cognoscendæ sunt : & quia illo tempore caritas magis fervebat ; nec deerant pauperes, captivi, exules, aliique afflicti juvandi ; nec quicunque ministri ecclesiastici stipendiis decorandi, nec oratoria cum utensilibus curanda; nec legationes euangelicæ, aut communicationes seu correspondentiæ ecclesiasticæ : utique concludendum est, ubicunque principalia ecclesiastica, ibi & accessoria. *Deinde* legendum edictum Constantini apud *Eusebium lib.* 10. *cap.* 5. *pag.* 289. ubi domus conventuum Christianorum, omniaque alia bona antehac ab ecclesiis possessa, sed tempore persecutionis erepta, mandat iisdem restitui : ,, Ac quoniam ipsi Christiani non solum ea loca in quæ conve-
,, nire solent, sed alia etiam habuisse cognoscuntur, quæ non privatim ad
,, singulos, sed ad jus totius ipsorum communitatis, id est, Christianorum

specta-

„ spectabant: singulis qui ea possident, mandes velim, ut omnia per legem, „ quam suprà posuimus, absque ulla controversia Christianis, id est, socie- „ tati ipsorum & conventui reddant: modò ratio ipsa antè demonstrata „ sedulò conservetur, nimirum ut illi qui sine repetitione precii, sicuti an- „ tea diximus, ea restituant, suas res & facultates absque damno à nostra „ beneficentia compensatas fore pro certo expectent.

Ibid. pag 289. „ Est hæc nostræ clementiæ ratio & modus Anuline ho- „ noratissime, ut illa quæ ad alienum jus pertinent, non solum non pertur- „ bare, sed etiam cuique restituere quam maximè cupiamus. Quare volu- „ mus, ut simulac hasce literas à nobis acceperis, si quæ ex his possessi- „ onibus, quæ ad catholicam Christianorum ecclesiam in quibusque civita- „ tibus aut aliis locis pertinent etiam adhuc à civibus, aut ab aliis quibus- „ dam retineantur, eas quàm primum iisdem Ecclesiis facias restitui. Quan- „ doquidem animo instituimus, ut ea quæ ecclesiæ antea possederunt, ad „ ipsarum jus denuò revertantur.

Cyprianus epist. ad Elorentium Puppianum (quæ est 64. in edit. Pamelii & 9. lib. 4. in edit. Manutii, & 66. in editione, quâ *Nic. le Maistre* theologus Paris. usus se indicat in Illustratione sacri patrimonii lib. 1. pag. 88.) „ Persecutio, inquit, me proscriptionis onere depressit, cum publicè le- „ geretur, *Si quis tenet vel possidet de bonis Cæcilii Cypriani Christianorum* „ *episcopi*; ut etiam qui non credebant Deo episcopum constituenti, vel „ diabolo crederent episcopum proscribenti. Hoc autem intelligendum esse non de Cypriani patrimonio, sed de ecclesię Carthaginensis peculio, cujus custodiæ & distributioni præfectus erat Episcopus, colligitur ex vitâ Cypriani à Pontio diacono scriptâ: ubi legitur, eum, antequam ad baptismum pervenisset, propria prædia ad usus pauperum dispensasse.

Præterea ex epistola ad presbyteros & diaconos Furnitanos (quæ in edit. *Pamelii* est 66.) & in epistol. ad Clerum & plebem de Clerino lectore (quæ est 34.) colligitur, fuisse tunc temporis bona ecclesiastica: quia clericis & Presbyteris sportulæ dividebantur, hoc est, certæ pensiones menstruę; & episcopis suum obtingebat stipendium, seu certa & satis larga portio ex iisdem bonis. Jam vero verisimile non est clericorum & episcoporum certas pensiones ex incertis & spontaneis fidelium oblationibus potuisse haberi; & simul oratoria exstrui aut instaurari, pauperes, peregrinos, incarceratos ad metalla damnatos juvari; ecclesiasticas missiones curari; vexas à persecutoribus & tyrannis redimi: de quo postremo Tertullianus, & nos infra, ubi de usu bonorum. Non potuisse, constat ex Tertulliani apologet. cap. 49. ubi sic loquitur: *modicam unusquisque stipem menstruâ die, vel cum velit & si modo possit, apponit: nam nemo compellitur, sed sponte confert.*

Hæc ergo bona non negabunt patroni abusus bonorum ecclesiasticorum, esse ecclesiastica tum communiter ecclesiæ, tum specialiter pauperibus, oratoriis sive templis, stipendiis pastorum seu episcoporum, presbyterorum, aliorumque clericorum dicata; atque adeo ad tales usus obligata: nisi una negare velint Christianos contribuentes & donatores fuisse Christianos, religionem & ecclesiam fuisse Christianam; atque ullam salutis ęternæ, veri Christianismi, salutaris cultus divini tunc temporis fuisse rationem. Hoc si nec velint, nec audeant, dicant ergo omnibus in orbe Christiano totam aliquam massam bonorum ecclesiasticorum hodie possidentibus, eos justè non possedisse, nec possidere: quod ad illam partem. Excipient forte nihil ex illis bonis superesse: ad quod respondeo; *primum* eos id certâ scientiâ affirmare non posse; nec consequenter in conscientiâ tutos ac securos esse. *Deinde*, dato, certo constare, omnia illa esse illegitimè alienata, aut dilapidata sæculis sequentibus sive ante ἀκμὴν Papatus in partibus occidentalibus, sive post eam: tenerentur tamen bona illa usurpantes, aut in ea post reformationem quocunque titulo, quocunque astu succedentes, & de omnibus illis tanquam bonis sibi commendatis disponentes (sive nolente sive volente prætore), hanc partem ex æquo & bono æstimatam ac supputatam, separare à totâ massâ, & restituere aut relinquere illis, quibus ab initio collata & acquisita sunt: idque secundum patronorum suorum nuperrimè ortorum hypothesin & conscientiam.

Et certe jus divinum, naturale, civile ita agendum censerent in bonis fisco adjudicatis; quibus admixta essent aliqua, nullâ ratione pertinentia ad eos, quorum bona meritò aut immeritò per judices fisco adjudicantur. Inter alias crudelitates & injustitias Ferdinandi de Toledo Ducis Albani Belgicarum Provinciarum nomine Philippi II. præfecti, numerant Belgæ, quod agros, domos, census, bona mobilia suspectorum de religione & tyrannidem ejus fugientium, universaliter fisco addiceret; nullâ ratione habitâ privatorum creditorum, quibus profugi illi debebant, ne quidem orphanorum, pauperum, domuum piarum, &c. quibus agri & domus profugorum jure hypothecario obligata erant.

2. *A* Constantino M. usque ad Gregorium M. (annum scil. 600.) aut saltem usque ad constitutum corpus juris Romani per Justinianum (an. 533.) bona fundata & acquisita fuerunt ecclesiastica: non obstante, quod plura tunc vitia in ritus & in doctrinam irreperent, quam ante Constantinum: inter quæ imprimis numeranda suffragia pro defunctis, & status ac locus animarum tertius, qui nec cœlestis nec infernalis esset; quod tempore Gregorii M. plenius & apertius explicabatur: ut videre est in ipsius dialogis. Quod si nuperi de bonis ecclesiasticis tempore reformationis repertis

pertis & Papatui ſubtractis diſputatores, concedant, hæc eſſe eccleſiaſtica; ut per vitium errorum & abuſum tunc publicè in eccleſiis graſſantium, aut per vitium particularis intentionis ac ſtipulationis donatorum, eſſentiam & formam piorum bonorum non perdidiſſent: & conſequenter ad uſus eccleſiaſticos communiter, & ſpecialiter ad uſus epiſcoporum, presbyterorum, parochorum ſeu paſtorum particularium, aliorumque clericorum, aut ad fabricas templorum, aut ad uſus pauperum & piarum domuum, aut ad uſus ſcholarum, collegiorum tum ſcholaſticorum tum clericalium obligata eſſent ac manerent: jam conſcientiam ſuam liberent, & omnes datâ quâcunque occaſione publicè & privatim, vivâ voce & ſcriptis à poſſeſſione & uſu iſtorum bonorum dehortentur; atque una ad reſtitutionem adhortentur: eo modo, quo de bonis ante Conſtantinum aut ante annum 325. modo dictum eſt.

Ne autem excipiant talia bona aut non ſupereſſe, aut paucula fuiſſe: Repono *primum* quod modo num. præced. De abolitione aut perditione eorum ne probabiliter quidem conſtare: contra magis de eorum ſucceſſivo augmento: ut tunc erat zelus benefactorum in largiendo, & piorum quorumcunque epiſcoporum vigilantia atque autoritas in cuſtodiendo. Sic noti ſunt *Athanaſius*, *Hilarius*, *Baſilius*, *Nazianzenius*, *Epiphanius*, *Ambroſius*, *Nyſſenus*, *Chryſoſtomus*, *Auguſtinus*, *Syneſius*, *Cyrillus*, *Alexandrinus*, *Theodoretus*, *Eucherius*, *Chryſologus*, *Proſper*, *Salvianus*, aliique ipſis ὁμόψηφοι, qui ab anno 400. uſque 500. floruerunt. Ex quibus conjunctim cum Doctoribus ſæculorum præcedentium noſtri antiquitatem & Catholiciſmum ſuum, & novitatem Papatus demonſtrare ſolent. *Deinde* in memoriam ipſis revoco, quanta bona Conſtantinus M. & *ſeqq.* aliqui Imperatores, aliique principes ad fidem converſi donaverint. De Conſtantino Gentilium templa & bona templaria ac ſacerdotalia ad Chriſtianas eccleſias transferente, lege hiſtoriam eccleſiaſticam: & confer *epiſtolas Ambroſii ad Valentinianum*: ubi talem tranſlationem defendit.

Nec prætereundum, quod cum Conſtantinus quibuſcunque permiſiſſet bona ſua eccleſiis teſtamento relinquere, *L. 4. C. Theod. de Epiſcopis & clericis*, *idemque confirmaſſet Theodoſius L. 28. C. Theod. de Epiſcopis*, & poſt eum *Marcianus & Juſtinianus L Generali C. de Epiſc. & Cleric.* agros eccleſiaſticos immunes feciſſet à penſitatione tributi: hâc occaſione multa liberaliter fuerint donata. Quod etiam patet ex prohibitionibus aliquoties à ſequentibus nonnullis Imperatoribus factâ, fatente *Baronio ad ann.* 321. §. 17. Quandoquidem ergo illis temporibus fuit religio & eccleſia Chriſtiana, non obſtantibus nævis & vitiis, quæ ſucceſſive ſuccreſcebant, & bona tunc fundata, & quidem ampliſſima, erant eccleſiaſtica; ſerio mo-

neant adversæ causæ patroni suos clientes bonorum istorum usurpatores, non posse conscientias ipsorum exceptione hâc de pseudo-ecclesiasticis tranquillari; ut ergo hæc bona à reliquâ massa separent & usibus ecclesiasticis, pauperum, piarum domuum, pastorum, lectorum, æditorum, scholarum, collegiorum theologicorum, missionum ecclesiasticarum & conversionis infidelium atque hæreticorum, ædificationis & instaurationis templorum, restituantur.

3. *Ab a.*500. usque 600. fundata, fuerunt bona ecclesiastica: erat enim tunc religio atque ecclesia Christiana; quamvis stipulæ opinionum & dubitationum non defuerint, super fundamento ædificatæ; quales e. gr. de signo crucis, de intercessione sanctorum, de statu animarum fidelium post hanc vitam, de orationibus pro defunctis, de altaribus, de imaginibus, &c. Hæc cognosci possunt ex historiis ecclesiasticis, aut compendio ex *Perkinsi problemate catholico.* Non dubium ergo est, quin de bonis illis statuendum sit, quod de aliis *num.* 1. & 2. indicatis. Forte contendat quis propter stipulas modo indicatas, nullam tunc fuisse religionem & ecclesiam Christianam; sed merum Papatum aut Antichristianismum; & bona quæcunque in pios & ecclesiasticos usus fundata dicuntur, fuisse falsæ religioni, & idolorum cultui (consequenter dæmoniis non vero Deo, non Christo) dicata; non esse itaque sacra, aut pia, aut ecclesiastica dicenda; sed pseudo-ecclesiastica, idolica, polluta, vitiosa ab origine & ex particulari intentione donatorum; rectè ergo, justè, piè absque vitio aut peccato, in foro conscientiæ, posse τοῖς τυχοῦσι sub assumto titulo, sine reali munere aut opere, sacerdotis seu presbyteri, diaconi, lectoris, ostiarii, archidiaconi, præpositi, vicarii, sacerdoris animarum, scholastici (hoc est, lectoris theologi) vicarii, canonici in ecclesiâ cathedrali N. aut N. Canonici in ecclesiâ collegiatâ communi N. aut N. possessionem & usum bonorum ecclesiasticorum à canonicis plerisque otiosis ventribus, collegiis, capitulis sub Papatu ante reformationem injustè & vitiosè possessorum, capessere, adire, continuare. Cui repono, & bona ab anno 325. usque ad annum 450. aut 500. sine stipulis fundata non fuisse: & consequenter idem ferè de illis affirmandum. Videbimus, an patroni hoc concessuri sint.

4. *Ab anno* 600. usque ad annum 790. quo Willebrordus cum sociis ex Angliâ profecti in quibusdam Germaniæ & Belgii partibus euangelium prædicare & propagare cœperunt. De Christianâ religione, & ecclesiarum in Gallia, Anglia, Germania, &c. tunc temporis παρακμῇ, & statu declinante, ex historicis cognosci potest: & compendio ex *Hottingeri part.* 2. *cap.* 7. & 8. Inde tamen hactenus nemo conclusit, bona omnia circa illud

tempus

tempus usque ad annum 800. immo usque ad 900. ab hominibus ad fidem conversis, imprimis ab Imperatoribus Regibus, Principibus tam liberaliter collata, diabolo, aut idolis, aut Antichristo, aut meræ superstitioni & idololatriæ, exsertâ aut implicitâ intentione ac stipulatione donatorum data & dicata fuisse: neutiquam vero Deo, aut Christo, aut ecclesiæ Christianæ, ad fidei propagationem, ad conversionem Gentilium, ad alendos ex Gentilismo conversos, ad sustentationem pauperum, ad stipendia episcoporum, parochorum, presbyterorum, diaconorum, lectorum, aliorumque minorum (uti vocant) clericorum, ad sustentationem scholarum, & collegiorum sive theologicorum sive ecclesiasticorum.

Velim videre quinam historici & theologi reformati, asserant hæc bona non esse ecclesiastica, & non peccari in foro conscientiæ, si quis ea sub ementito aliquo titulo ecclesiastico (sine reali munere & opere ecclesiastico) in privatos suos usus, permittente aut volente prætore, convertat; aut ea tanquam commendata possideat; præterea condemnet omnes theologos fratres suos, rebellionis, ἀλλοτριοεπισκοπῆς, perturbatæ pacis publicæ, criminis læsæ majestatis, & cujus non; quod cum communi, uti credunt, Christianismo talem bonorum ecclesiasticorum abusum in foro poli illicitum esse, in conscientiâ sentiunt, & datâ occasione profitentur.

Sed contra bona circa istud tempus usque ad annum 800. aut 850. in his Belgii partibus Deo aut ecclesiæ, intuitu piæ causæ donata, excipitur.

I. *Except.* Quod omnes fundationes fuerint idololatricę, superstitiosę, vitiosæ, pro animabus è purgatorio liberandis; adeo ut pro nullis habendæ sint: hoc est, ut bona illa non sint vere ecclesiastica, nec ad ecclesiasticos aut pios usus obligata. *Resp.* 1. Hoc quidem dicitur: sed eo ipso non probatur, posse ea in foro poli sub assumto titulo eorum ecclesiasticorum quibus tunc donata erant (e. gr. canonicis), à quibusvis otiosis hominibus vel gratis, vel mediantibus illis (volente prætore) possideri & in privatos ac sæculares usus converti. *Resp.* 2. Idem pariter de bonis pastorum, pauperum, piarum domuum, templorum, scholarum, illo tempore fundatis dicendum esset. Categoricè hoc dicant patroni; si ausint. Quin & de omnibus bonis ecclesiasticis sæculo tertio, aut quarto, aut quinto fundatis, idem dici posset. Ecclesia tunc non erat sine vitiis, infesta erat multorum episcoporum hæresibus, aliorum scismatis & contentionibus, populorum superstitionibus, presbyterorum aliorumque clericorum ignorantiæ, morum corruptelis, typho sæculi, potestatis ecclesiasticæ & ὑπεροχῆς affectationi, usurpationi, abusibus: inter hos excellebant Episcopi Romani:

Historiam compendio cognosces in *Mornai Plessiaci mysterio.* Quam idololatrica & corrupta sæpe erat ecclesia Israelis sub Regibus Juda [& Israel, cum fidelis civitas facta esset meretrix, *Jesa.1.v.21.* Quam vitiosa tempore Christi! Tantum autem abest, ut ideo bona per tributa siclorum sanctuarii, decimarum, primitiarum, votorum atque anathematum, & per spontaneas populi oblationes collecta, fundata, acquisita fuerint profana, & non-ecclesiastica, usurpationibus & abusibus quorumvis exposita aut exponenda possidenda, utenda, fruenda (adsumto scil. titulo ecclesiastico, & volente prætore): ut contra Christus ea vocaverit dona Dei *Luc. 21. v.4.* Et Apostolus sacrilegii accusârit eos, qui in proprios suos aut profanos usus aliquid istorum convertissent. *Rom. 2. v.22.* Et tamen fides ac religio superstitionibus & traditionibus majorum (*Math. 5. & 15. & 23.*) hæresibus Pharisæorum, & Sadducæorum atheismis insigniter corrupta; ex quibus multi primas in ecclesiâ, aliqui etiam Pontificatum obtinebant.

Compara nunc statum ecclesiæ Judaicæ sub Regibus Joramo, Achaso, Menasse, & sub Imperatoribus Romanis, ante adventum Christi, & ipso tempore Christi; cum statu ecclesiarum in occidente anno 600. anno 700. usque ad Carolum Magnum, ejusque filium & nepotem inclusè, compara pseudo-prophetas, levitas, sacerdotes, Principes sacerdotum; Pontifices nominatim Uriam 2. 2 *Reg. 16. v. 11.* Matthanem 2 *Reg. 11. v. 18.* postremos Pontifices ex Hasmoneis, & Cajapham, Annam, &c.): cum clero, Episcopis, Episcopis Romanis in occidente, & post comparationem institutam justè judica, an ratio aliqua religionis, salutis, ecclesiæ ministerii sacri fuerit in corruptâ & vitiatâ ecclesiâ Judaicâ: in ecclesiâ vero Christianâ istorum temporum non fuerit: ita ut de illâ adhuc dici posset *salus est ex Judæis,* Joh 4.v.22. De istâ dici non posset, salus est in aut ex Christianismo, aut ecclesiâ Christianâ. Et consequenter ibi fundata & acquisita fuerint bona sacra, bona ecclesiastica, ad pios, ecclesiasticos, sacros usus obligata; hic non fuerint: sed omnia, ob vitium donationibus adhærens, non-ecclesiastica, profana, idololatrica, maledicta, superstitiosa, diabolica ab omni usu sacro aut pio removenda, ne contactu suo ecclesiam, religionem, sacra ministeria reformatorum fœdent: juxta textum scil. quem aliquando allegari audivi ex 1 Corinth. 10. v.20. *Quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & non Deo: nolim autem vos consortes dæmoniorum esse.*

Gaudeant ergo, quicunque bona tunc fundata cum totâ massâ bonorum (quamvis prioribus Christianismi sæculis ante sextum aut septimum fundatis) sub assumto titulo ecclesiastico (sive verè ecclesiastico, sive pseudo-ecclesiastico,

ftico, five Romano-ecclefiaftico, five adiaphoro, feu tolerabili) poffident; permittente, aut volente, quin & partem faciente prætore; nec de bonis meliori ftatu & ætate ecclefię fundatis, feparandis, atque ab iis manus abftinendo, fcrupulos non-neceffarios confcientiis fuis à reformatis feu Præcififticis theologis moveri finant; quia facile excogitato hoc quodam commento, confcientiam fuam tranquillare poterunt. Quod illa bona quamvis per fe nec idololatrica, nec diabolica, per concomitantiam tamen talia poftmodum transformata & facta dici poffent; præfertim, fi potior pars fit idololatrica, aut fuperftitiofa, aut Papalis, aut quâcunque aliâ ratione vitiata aut corrupta. Ut in naturalibus aliquid denominatur ab elemento, qualitate, humore in corpore humano, & complexione prædominante: fic etiam de his bonis judicandum. Deinde etiam dici poffet per poffeffionem & abufum pfeudo-cleri in dominante poft fæculum duodecimum Antichriftianifmo & Papatu ab anno 1200., usque ad annum 1500. & deinceps, fuiffe omnia profanata, ex-ecclefiaftizata, deformata, Papizata, dęmonizata, & quid non! Ultimus enim actus fpecificat. Quod mox examinabimus, Interim tota fumma fummarum ufurpantium & abutentium huc rediret: non committere fe, nec poffe fe committere aliquam facrilegii fpeciem; quia non funt bona facra aut ecclefiaftica. ὅπερ ἔδει δεῖξαι. Tenet argumentum in materiâ & formâ, non minus quam illud Pontificiorum: Clerici non committunt, nec committere poffunt *crimen læſæ majeſtatis*: quia majeftati non funt fubjecti.

II. *Except.* Willebrordus & Bonifacius fuerunt Apoftoli fedis Romanæ, & fidem fimplicium Chriftianorum perverterunt; Papæ tyrannidem, idolomaniam & errores propinando, & Germanos magis ad Antichriftum quam ad Chriftum convertendo. *Reſp.* 1. Pariter hoc dici poffet de Auguftino à Gregorio M. in Angliam ablegato, deque multis aliis, qui ab anno 600., ufque 750. aut 800. alicubi inter Gentiles ecclefias primum plantârunt, aut plantatas irrigârunt, refufcitârunt, propagârunt. Sed jam conclude: Ergo in Angliâ, in Germaniâ, in Belgio, in Daniâ, & alibi tunc temporis, & ab eo tempore nullus fuit Chriftianifmus, nulla fides, nulla ecclefia Chriftiana, nulla minifteria ecclefiaftica; & confequenter nullæ fuerunt fundationes, nulla bona ecclefiaftica: gaudeant ergo, quotquot funt ufurpantes & abutentes. Conclufum eft adverfus theologos Præcififtas, immo & adverfus totum Chriftianifmum, nominatim adverfus teftium Proteftantium & reformatorum theologorum ac Jureconfultorum infra indicandorum nubem. Quid fi ærarium & bona civitatis dicat quis pfeudo-politica, & à peculatoribus ea in privatos fuos ufus converti poffe concedat, hoc argumento: Quod non fint bona politica, fed pfeudo-politica:

immo

immo anti-politica: quia magnam partem collecta, fundata, acquisita, & admodum aucta, tempore corrupti status Reipublicæ & dominantis tyrannidis: immo multa ad tyrannum ejusque fautores, satellites, milites contra bonum Reipublicæ, sustentandos, fovendos, & animandos collecta, tributa, & acquisita sunt *Resp.* 2. Quamvis Doctores tunc passim docuissent purgatorium & animarum liberationem ex eo per preces & eleemosynas viventium; quis dicet omnes donatores hęc ita credidisse, & consequenter non nisi intentione liberandi animas ex purgatorio, ad suffragia & missas pro defunctis has donationes fecisse. Intentio & secundum eam obligatio istorum bonorum ad idololatriam & superstitionem explicita in diplomatis donationum ostendi deberet. In Galliâ, in Britanniâ, in Belgio, &c. tunc hoc obtinuisse, ex diplomatibus, & antiquitatibus istarum ecclesiarum si non probetur; conjecturæ ex ingenio tam facile difflantur, ac adferuntur. Nos quod ad Belgium nostrum, de amplissimis donationibus Caroli M. & filiorum istâ ætate factis contrarium probamus ex confirmatione Pipini apud *Hedam* Historicum Ultrajectinum anno 1643. non sine publicæ autoritatis approbatione hic recusum in fol. ubi pag. 36.

„ Pipinus Rex Francorum vir Illuster, si petitionibus sacerdotum in „ omnibus non negamus Dominum exinde retributorem habere confidi- „ mus: Ideóque venerabilis vir Bonifacius Archiepiscopus nobis expetiit, „ ut confirmationem de rebus Ecclesiæ suæ S. Martini, quæ est extructa in „ vico, qui dicitur Trajecto, super fluvium Rheni, ea quæ Pipinus dona- „ vit S. Martino, seu Karolus vel Karolomannus, renovare vellemus. „ Ideoque quicquid Pipinus Rex Francorum ad casam Dei concessit, vel ad „ illum Episcopatum, ut omnem decimam de terris seu de mancipiis, aut „ de teloneis, vel de negotiis, aut undecunque à partibus Fisci census spe- „ ctare videbatur, sicut diximus, omnem decimam partem ad ipsam ca- „ sam Dei S. Martini, in qua D. Bonifacium Archiepiscopum custodem „ præesse concessimus & confirmamus, in *luminaribus seu in stipendiis Mo-* „ *nachorum vel Canonicorum, qui ibidem gentiles ad Christianitatem conver-* „ *tunt, & Domini misericordiâ ipsos*, quos habent conversos, docent, juxta „ quod alii Christiani, eorum Christianitatem conservant, & eorum præ- „ ceptionibus contineri videtur, quæ antecessores nostri sæpè dicti Pippi- „ nus & Karolus Karolomannus ad ipsam casam Dei per eorum instrumen- „ ta condonaverunt justè & rationabiliter nos per nostram confirmatio- „ nem, ei gratanti animo concessimus vel confirmavimus. Eadem habet confirmatio Caroli M. apud *Hedam* pag. 39.

Quod donationes quædam adhibent formulam, *pro animâ suâ*, (uti & in capitulis Caroli M. apud *Goldastum tom* 3. *constit. Imper. pag.* 145.) id necessario

ceſſario intelligi non debet de liberatione animæ ex purgatorio: ſed de eo, quod Carolus M. in quodam diplomate de donatione Liſidunâ, factâ baſilicę ſeu eccleſiæ Ultrajectinæ dictæ S. Martini apud Hedam pag. 41. *Si enim*, inquit, *quæ divina pietas nobis largiri dignata eſt, locis venerabilibus concedimus: hoc nobis ad æternam beatitudinem pertinere confidimus.* Breviter ſynonymum eſt illi formulæ, *ad animæ ſalutem.* Et dato non conceſſo, apud antiquos etiam ante annum 600. orationes factas fuiſſe pro defunctis; inde tamen purgatorium concludi non poteſt. Pontificiorum opinio eſt, preces pro defunctis, & purgatorium tam arctè conjuncta eſſe, ut uno poſito neceſſario alterum ſequatur. Sed hoc negant omnes theologi reformati. Vide *Perkinſum in problemate catholico*, *Sutclivium*, *Laurentium* alioſque antagoniſtas Papatus in controverſia de Purgatorio. Imprimis etiam ſed vernaculè *Robertum Abotum in defenſione Catholici reformati Perkinſi anno* 1611., & *Jac. Usherum in reſponſo ad Jeſuitam Hibernum anno* 1631. qui ibi dicit, *Pontificios hic rationes ſubducere ſine hoſpite.* Idem in diſcurſu de religione quam antiquitus profeſſi ſunt Hiberni & Britanni cap. 3. Et quidquid opinati ſint multi Doctores: fides tamen & communis ſententia eccleſiatum, ne quidem Occidentalium inde non concluditur: multo minus fides & particularis intentio omnium & ſingulorum donatorum, quotquot in ſuis donationibus eccleſiaſticis illud non exprimunt: ſed alios & longè diverſos donationum fines: uti Carolovingiorum diplomata modo citata hoc ſatis probant. Adde & donationes Caroli M. apud Goldaſtum. Conferantur ſcriptores de ſucceſſione eccleſiarum, qui non obſtantibus erroribus plerorumque Doctorum, etiam tunc pertendentibus & communiter obtinentibus (quantum ex ſcriptoribus colligi poteſt) contendunt fuiſſe adhuc religionem & eccleſiam Chriſtianam.

Witebergenſes delecti ab univerſitate in reſponſo ad inſtitutionem ex aulâ electoris ablatam longè aliter tempora diſtinguunt: *Recentes*, inquiunt, *fundationes, collegiorum aut cœnobiorum, ab annis quadringentis aut quingentis ferè omnes miſſarum & cantionum uſitatarum causâ conſtitutæ, magnificèque (quod apparet) auctæ ſunt.* Subſcripſerant *Juſtus Jonas*, *Phil. Melanthon*, *Nicol. Amſdorff. Joh. Doltz à Veltkirch. In Conſil. Melanthonis part.* 1. Quin ipſe adverſæ cauſæ hyperaſpiſtes in *apologiâ* pro aliquot reformatæ eccleſię membris, qui ingreſſi erant & juraverant in confraternitatis çujuſdam Marianæ anno 1318. inſtitutæ obſervationem & defenſionem; non veri-
„tus fuit aſſerere pag. 41. Quin etiam ante furores Mariolatricos (anno
„ſcil. 1318.) fuit inſtituta; cum nondum inſanus ille morbus eſſet *en acmè:*
„ut ſi primævam ejus originem ſpectemus, ſit longe infra ſodalitatem ro-
„ſarii ---- Veteres illius leges nihil habent, quod formaliter famulatum

„ & adorationem sonet B. Virginis. Rusticula adhuc erat superstitio: & te-„ terrimum hoc idolomaniæ monstrum, vagiebat adhuc in cunis; necdum „ adultum erat. Istius generis collegia, quo sunt antiquiora, eo etiam sunt „ minus impura. Id malum vires acquisivit eundo, &c. Quæ quamvis planè ἀνεύρετα sint, & ἀπίθανα, reformatis Doctoribus & historicis hactenus incognita; ad hominem tamen ipsi obverti possunt, ad probandum, multò magis rusticulam fuisse superstitionem, & idolomaniam vagiisse in cunis, nec insanum illum Papatus morbum fuisse in ἀκμῇ ab anno 600 usque ad 800; quo tempore tam multa bona ecclesiastica, imprimis in his partibus Belgii, specialiter Ecclesiæ & capitulo Ultrajectino donata sunt. Quæ omnes donationes non possunt judicari specie & forma idololatricæ, aut superstitiosæ, aut Antichristianæ & consequenter nullæ; ita ut bona illa nullo modo fuissent ecclesiastica, ad ecclesiasticos & pios usus obligata.

Sed religionis & ecclesiarum statum post annum 600. usque 700. in Britanniâ (unde *Winefridus*, *Willebrordus*, &c. tunc profecti, in Belgio & Germaniâ plantârunt aut irrigârunt) quamvis non-integrum, non tamen formaliter Romano-Papisticum, aut Antichristianum, satis superque ostenderunt. *Wilh. Cowperus in hebdomadali collatione*; *Robertus Abotus in defensione catholici reformati* contra *Bishopum*, *Usherus in tract. de religione antiquorum Hibernorum & Britonum:* qui tres tractatus linguâ vulgari conscripti. Idem *Juellus* contra *Hardingum*; *Usherus in tract. lat. cui tit. de Britannicarum ecclesiarum primordiis*; & *Joh. Forbesius lib. 3. instructionum historico-theologic. cap.* 30. Ex postremo hæc verba exhibeo cap. „ cit. §. 12. Ex his, inquit, quæ commemoravimus, liquere arbitror, primi-„ tivam *Scoticanam* ecclesiam per totos quingentos & tredecim annos (sup-„ putando scil. ab anno Christi 203. ad annum 716.; Ibid. §. 11. & 14.) „ fide catholicam, Christianâ pietate florentissimam, & sanctissimorum „ virorum feracem, multisque laudibus abundantem, & Deo dilectam, „ & veteres etiam *Britonum Pictorumque* ecclesias, cum Scotis in religio-„ ne Christianâ consentientes, solas propheticas, euangelicas, & Aposto-„ licas literas agnovisse pro regulâ fidei vitæque Christianæ: ac in rituum „ observatione & sacræ scripturæ interpretatione; ignorasse & negasse, abs-„ que salutis jacturâ, autoritatem & infallibilitatem ecclesiæ Romanæ, „ neque ejus judicio acquievisse, neque ei subjectas fuisse. Quæ lecta, probata, commendata (uti arbitror) ab ipso excipiente, ejusdem exceptioni opponi possunt. Hæc enim ejus verba in commendatione operi Forbesiano præmissâ: „ Hic enim, inquit, videre est, quantopere ab-„ horruerit antiquitas catholica (*à quâ absolutè & totaliter excludi non*

debet

„ *debet juxta Forbesium loc. cit. antiquitas usque ad annum* 700.) ab idololatriâ multiplici. Romanensium, ac eorundem meritis, opere operato, „ transsubstantiatione, purgatorio, Papatu, ac aliis id genus, in quibus „ ne quidquam de veteris ecclesię consensu gloriantur.

Denique, dato Willebrordum & commilitones ipsius nimium tribuisse Episcopo Romano, & orationibus pro defunctis, atque adeo figmento illo de purgatorio occupatos fuisse: non tamen dici potest, ab ecclesiis Britannicis, unde huc missi, & à Gallicis, ibique à Regibus Francorum Carolo Magno, & filiis, aliisque omnibus istorum temporum per Occidentem donatoribus, hæc ita recepta & hausta fuisse, ut omnia fundamentalia fidei in ipsis suffocârint, ipsique formaliter Papistæ & Ecclesia Anti-Christianizata, habendi & dicendi sint; & non aliâ, quam Papalitatis formâ & Papali conscientia, non alio quam Papæ, Antichristi, idololatriæ, superstitionis intuitu, imprimis purgatorii, & liberationis ex eodem per missas, bona illa donasse. Hæc distinctè & perspicuè explicanda, probanda ei, si quis pro abusibus bonorum ecclesiasticorum, isto tempore fundatorum belligerari, non bellum cauponari velit.

III. *Except.* Bona plurima, si non pleraque tunc temporis donata sunt ad sustentandos monachos, ad erigenda monasteria, ad monachatum promovendum: atqui monachatus est malus, non est pium & Ecclesiasticum quid: ergo bona illa ad vere pios & ecclesiasticos usus fundata, & ad eosdem obligata non sunt. *Resp.* 1. Qui & quales fuerint istius temporis monachi, & qualia tunc monasteria, & quanta inter ea, & formaliter Papistica monasteria fuerit differentia, ex historiis & antiquis scriptoribus discendum est; non ex ingenio conjectandum, aut ex proprii cerebri imaginatione hauriendum *Bucerus*, *Melanthon*, *Witebergensis Academia*, *Cythræus supra cit.* in antiquitatibus & historiis minimè hospites aliter sanè de istius temporis monasteriis loquuntur. Adeat, qui hæc, nosse cupit, *Hospinianum de Monachis lib.* 3. *cap.* 13. ubi enumerat errores & abusus, qui in vitam monasticam paulatim irrepserunt. Et *lib.* 4. *cap.* 4. ubi regulam ordinis Benedictini: sub quo ordines 22. aut 23. militate dicit. Et passim, ubi disputat contra Bellarminum. Hinc discant monachos antiquorum non fuisse eosdem cum iis, qui posterioribus sæculis sub novitate Papatus religionem & ecclesiam corruperunt. Adde & antagonistas Bellarmini. Ordines monachorum maximè multiplicati fuerunt, & monasticum vitæ genus corruptionis suæ ἐντελέχειαν, id est, perfecti habeam & formam acquisivit post illa tempora, circa annum 1000. & deinceps. *Resp.* 2. monachi, & clerici seu canonici hoc est presbyteri ab initio distincti fuerunt: postea cum clerici aliqui seu presbyteri ad instar monachorum vitam com-

munem ſub inſpectione epiſcopi amplecterentur, dicti ſunt κοινόβιοι ſeu cœnobitæ, immo & monachi: quod in hoc monachis eſſent ſimiles. Cum vero monachis concederetur ut ex ipſorum ordine presbyteri ordinarentur, qui ſacra in monaſteriis celebrarent, mox etiam aliis eccleſiis ex cœnobiis presbyteri darentur, non raro etiam ad evangelium inter infideles prædicandum aliqui inde mitterentur (quod ante Gregorium M. obtinuiſſe, *ex Gregorio M. & decreto Gratiani oſtendit Hoſpinianus lib. 4. cap. 10.*): facti ſunt paulatim clerici, & monaſteria ipſorum collegia clericorum, quæ presbyteros, & rerum divinarum ſtudioſos continerent; in quo monachi clericis aut dictis canonicis magis magiſque ſimiles evadebant. Adeo at bona circa illa tempora monachis & monaſteriis donata, rectè à noſtris theologis hactenus citatis, & infra citandis dicta fuerint eccleſiaſtica & ſacra, eccleſiaſticis & piis uſibus dicata, & ad eoſdum obligata. Sequentibus ſæculis, cum canonici ita dicti abjectâ communi vitâ, & laxatis regulis ac tepeſcentibus magis ac magis ſtudiis, exercitiis, & miniſteriis, curiſque eccleſiaſticis, admodum degenerarent; & monaſteria paſſim, præſertim Canonicorum regularium ita dictorum ſtudia theologica, & presbyteria ſeu miniſteria eccleſiaſtica capeſſerent: magis evidens & palpabile diſcrimen inter Monachos & Canonicos ſervatum fuit; ut hi dicerentur canonici irregulares, & clerici ſæculares; diſparate à Canonicis regularibus (quales Auguſtiniani, Benedictini, Præmonſtratenſes, Ciſtercienſes,) & ab aliis clericis regularibus, ſeu eccleſiaſticis ſupererogantibus. Unde conſequitur, etiam bona monaſteriis donata, imprimis ab a. 700. uſque ad 900. eſſe eccleſiaſtica (ex hypotheſi opponentis); quippe eccleſię, & collegiis de conſervandâ & propagandâ fide ac ſtudiis doctrinarum, & ſupplendo miniſterio eccleſiaſtico donata; & ſic manere obligata. Quamvis autem monachi æque ac canonici bonis tunc temporis fundatis non bene uſi eſſent: eo tamen non tollitur intentio donatorum & inde orta obligatio; non magis quam bonorum ad paſtorales curas parochorum, epiſcoporum, lectorum; aut ad alendos pauperes, ad fabricam templorum ad ſcholas & ſtudia, &c. donatorum. Opponens ſaltem de illis bonis hoc negare non poterit, quæ abſque intentione & ſtipulatione ſuffragiorum pro mortuis, aut liberationis animarum ex purgatorio, donata legimus. Doceantur ergo ii qui totam maſſam bonorum capitularium aut monachalium ab anno 400. aut 500. uſque ad an. 1000. fundatorum ſub titulo pſeudepigrapho, ementitorum ſive monachorum ſive canonicorum ſibi vindicant, & de iis in proprios uſus diſponunt; ut de emendatione, reſtitutione, reformatione, conſcientię ſuæ liberatione in tempore cogitent; dum hodie nominatur. Deus non irridetur; nec ficulnea ſubligacula, quæ ab

uno

uno atque altero ipsis parantur, contra ictus & plagas in perpetuum eos munire poterunt.

Instantia: Quidquid boni post annum 600. usque 800. monachi aut canonici retinuerint aut in propaganda fide Christianâ egerint: manet tamen bona illis temporibus data & fundata esse pseudo-ecclesiastica, idque ex vitiosâ intentione donatorum, qui specialiter & tantum ad animas suas ex purgatorio per suffragia monachorum & canonicorum liberandas, bona illa donârunt. *Resp.* 1. Transeat hac vice consequentia majoris; quæ talis est, ubicunque tale vitium de opinione purgatorii in donationibus, intercurrit; ibi nihil bonæ, Christianæ, piæ, ecclesiasticę intentionis, donationis, dedicationis adesse potest, nullusque ejusdem effectus; ut bona scil. illa sint aut dicantur, si non absolutè, proprìè, univocè, saltem quodammodo, & analogicè sacra atque ecclesiastica, ad pios usus obligata. *Resp.* 2. minor negatur. De maximis ab anno 600. usque 800. & ultra, donationibus monachatui & canonicatui factis, contrarium supra evicimus, ex diplomate.

Adde nunc diploma Imperatoris Lotharii fil. Ludovici (apud *Hedam pag.* 52.) in quo nullius purgatorii, nullius liberationis ex eo, nullius sacrificii propitiatorii missatici pro defunctis, nullius monarchiæ Papalis, inter causas donationis, fit mentio: sed *amoris cultus divini*; & ut *in perpetuo tempore ad peragendum Dei servitium, augmentum & supplementum fiat*; Ut episcopus Ultrajectinus, *pro incolumitate nostrâ, conjugis, ac prolis, seu etiam imperii à Deo nobis collati, & clementissimâ miseratione per immensum conservandâ una cum clero & populo sibi subjecto domini misericordiam exorare* posset. In donatione Ludovici Pii anno 818. factâ Canonicis Tornacensibus (apud *Mireum in donat. Belgic.* pag. 7. in *dilatandis & ampliandis claustris canonicorum*, in *suâ eleemosyna, concedere* se dicit terras aliquot, *pro mercedis suæ augmento, & reverentiâ ipsius sancti loci.* Ibid. pag. 10. Lotharius in confirmatione donationum ecclesiæ Aquisgranensi factarum anno 844. dicit, oportere ut Imperialis sublimitas *ecclesiarum ac sacerdotum utilitatibus benignitatis suæ munere faveat*, &c. & talibus semper negotiis studentem credit *proculdubio & temporalem gloriosius transiturum vitam, & æternam felicius obtenturum.*

Ibid. pag 22. in donatione anno 918. factâ monasterio S. Gerardi Benedictinorum in agro Namurcensi. „Ego in Dei nomine Gerardus cogitans „ de Dei timore, & æternâ retributione, dono, &c. aliquas res meas ad ec„clesiam, ubi cupio construere monasterium, ac meipsum in servitio omni„potentis Dei militaturum, &c.

Ibid. pag. 23. donatio Othonis 2. anno 968. facta Metensi episcopo, nihil de liberatione animæ ex purgatorio.

Pag. 34. Confirmatio donationum Imperatoris Henrici, facta anno 1003. monasterio Bavonis Gandensis, nullas causas allegat, nisi *ob amorem Dei, & præmium æternæ retributionis:* &, *spe beatitudinis æternæ, ut ad salutem animæ meæ in æternâ quiete proveniat.* Et, *quatenus ipsos servos Dei ibidem famulantes, pro me atque statu regni à Deo mihi concessi, jugiter misericordiam Dei exorare delectet.*

Idem *Mireus* in notitiâ ecclesiarum Belgii pag. 3. ex testamento Remigii Remorum archiepiscopi (qui anno 525. obiit) exhibet, donationem duarum villarum, factam à Ludovico Rege Francorum (Clodoveo Magno fil. Childerici) ecclesiæ Atrebatensi, *in alimoniis clericorum.*

Ibid. pag. 5. (ut & in Fastis Belgicis & Burgundicis pag. 104.) exhibet donationem Chilperici I. Francorum Regis factam anno 575. ecclesiæ cathedrali Tornacensi: in quâ nulla purgatorii, idoli, idololatriæ, fit mentio: *Quanto alios,* inquit, *regiâ celsitudine præcellimus, tanto Christum honorare & ejus ecclesiam impensius volumus. Et in Christi repensionibus sacerdotum & Pontificum, vel servorum Dei, quæ pro eorum utilitatibus pertinent, libenter præstamus, vel concedimus.* Et postea: *in stipendiis canonicorum nostrâ gratiâ plenè visi sumus concessisse.*

Ibid. pag. 7. exhibet Dagoberti Francorum Regis donationem a. 639. ad ædificandum monasterium, quod hodie S. Amandi vocatur: ubi dicitur Amandus episcopus Tungrensis *quasdam ecclesias seu monasteria ad augmentum divini cultus construxisse ac bene disposuisse.*

Ibid. pag. 9. Clotarii 3. Regis Francorum donatio anno 662. facta monasterio Corbejensi; dicit *se præcepisse* illud monasterium *ædificari pro æterni numinis intuitu.* Et, *quod ad mercedem suam in Dei nomine crederet pertinere, quidquid pro animæ salute locis sanctorum conferret, nec ibidem perenniter proficiat, & gloriam auxiliante Deo habere mereatur.*

Nota in his aliisque donationibus vocabula *mercedis* & *meriti*, *mereri*, non significare meritum Papistarum de condigno; sed nihil aliud quam *consequi, acquirere, obtinere* gr. τυγχάνειν. Patres, apud quos eædem aut synonymæ voces leguntur, sic accipiendos esse, docuerunt antagonistæ Bellarmini, & *Mortonus in tract. peculiari de Merito cap.* 3., qui in epist. nuncupatoriâ pronuntiat *eos in hâc controversiâ nostros esse,* & *ipsissimos patronos nostros esse*, usque ad Gregorium M. inclusè, quem dicit *totum nostrum esse.* Quibus auctarii vice adjicit Bernardum, Bedam, Anselmum. Nos alios insuper post sæculum ferreum XI. sub ἀκμῇ antichristianismi & novitate Papismi gementes veritatis testes indicavimus in 2. *part. select. dispp. tit. Vis veritatis*, &c.

Idem *Mireus* in libris diplomatum Belgicorum pag. 248. exhibet Childeberti

deberti Regis Francorum donationem factam anno 705. monasterio S. Dionysiii; ubi dicit, quod quæ *ad loca sanctorum seu monasteria, præstaret vel concederet, hoc sibi ad laudem & æternam retributionem, in Dei nomine profuturum consideret.*

Mireus ibid. pag. 250. exhibet donationem Caroli M. Regis Francorum, quâ anno 780. donabat ecclesiæ cathedrali Ultrajectinæ Lindiniam Bataviæ villam absque ullà mentione liberationis ex purgatorio, aut idolorum, aut idololatriæ, &c. Tantum, quod si de suis bonis *locis venerabilibus concederet, hoc sibi ad æternam beatitudinem proculdubio pertinere consideret.*

Ibid. pag. 285. Fretehaldus in donatione anno 993. factâ Ultrajectino cathedrali canonicorum collegio nullius alterius intentionis aut stipulationis meminit, quam *quod amore Dei salubriter instigatus, nil dubitans cum transitoriis acquirere perennis vitæ gaudia, omnem sui juris hæreditatem*, &c. *ad stipendialem videlicet usum fratribus in Trajecto commorantibus.*

Ibid. pag. 287. magna illa donatio Othonis 3. Imperat. facta anno 999. ecclesiæ cathedrali Ultrajectinæ, sic loquitur: *Si locis cultui divino mancipatis alicujus honoris seu proprietatis supplementum præbere studuerimus, in nostræ animæ &* (hic lacuna est in Mirei libro, quam manu suâ in exemplari suo, quo comparato in auctione nunc utor, eximius antiquarius Arn. Buchelius suppleverat *carnis) felicitate nobis divinitus remunerari proculdubio credimus.*

Ibid. pag. 288. In Radulphi viri nobilis donatione anno 1036. Aicutiensi canonicorum collegio factâ, nulla alia causa memoratur, quam *ut facerent sibi amicos de transitoriis, qui eos in æterna tabernacula recipiant; & servos Christi, immo ipsum Christum Dominum nostrum hæredem suum designarent.*

Idem *Mireus* in notitiâ ecclesiarum Belgii pag. 26. habet epistolam Bonifacii archiepiscopi Ultrajectini & Moguntini, ad Zachariam episcopum Romanum anno 750. scriptam, in quâ de monasterio Fuldensi à se fundato sic scribit: *monachos constituimus sub regula sancti patris Benedicti viventes, viros strictæ abstinentiæ, absque carne & vino, absque sicerâ & servis, proprio manuum suarum labore contentos.*

Ibid. pag. 29. Pipinus brevis Rex Francorum in dotatione Epternacensis monasterii anno 752. causam & intentionem donationis hanc indicat: *quatenus inibi Deo famulantes pro nostrâ succedentiumque regum salute jugiter Deo delectet supplicare.*

Idem *Mireus* fastis Belgicis & Burgundicis pag. 81. inserit testamentum Amandi anno 621. conditum: in quo refert, *se longè latèque per universas pro-*

provincias seu gentes, propter amorem Christi, seu verbum Dei annuntiare, vel baptismum tradere volentem, discursum habuisse.

Ex his aliisque quamplurimis donationibus ab anno 600. usque 800. immo 900. factis apparet omnia monasteria & capitula, omnes dictos presbyteros, episcopos, clericos, monachos, canonicos, non propagasse aut tenuisse doctrinam, regulas, religionem, quales hodierni in Papatu: nec omnes donatores (quamvis sine erroribus & vitiis non essent) dedisse tunc sua idolo, aut dæmoniis, aut Antichristo ad meræ idololatriæ & falsæ religionis exercitium & propagationem. Similia quamplurima adferri possent: sed hæc sufficiunt ad instantiam contra prætensam universalem ministrorum, collegiorum, ecclesiarum, & donationum in orbe Europeo, nominatim in Belgio anno 700. & duobus sæculis proxime sequentibus, factarum, condemnationem, idolizationem, Antichristianizationem: atque una ad Buceri, Melanthonis, Cythræi, &c. supra cit. longè aliter de bonis capitulorum & monasteriorum illo tempore fundatis judicantium, defensionem.

IV. *Except.* Bona post ann. 600. usque ad 800. aut 900. in partibus Occidentalibus, & in Belgio data episcopis cum presbyteris, capitulis seu collegiis dictorum monachorum aut canonicorum; non sunt data ad curas animarum: Ergo non sunt ecclesiastica, & ad ecclesiasticos aliosque pios usus obligata. *Resp.* 1. Quiquid comminiscantur, non tamen inde concludere poterunt; uti etiam vix unquam concludere audent, Ergo possunt οἱ τυχόντες reformatam religionem professi, (permittente scil. aut volente prætore) in foro poli seu conscientiæ bona illa ab anno 600. usque ad ann. 800. aut 900. tam liberaliter, si non profusè, (integra scil. telonia, integras agri aut territorii alicujus decimas, immo & integra quasi territoria, aut integras provincias) donata, in privatos & sæculares suos usus convertere, sub assumtis titulis canonicorum, decanorum, archidiaconorum, præpositorum, scholasticorum, vicariorum, sacerdotum animarum: sed absque ullo reali munere aut opere ecclesiastico, sive Romano-Papali, sive reformato, sive tali, quale obtinebat, cum bona illa post annum 600. usque 800. & ultra donarentur. Hoc concludendum erat; hic enim est casus conscientiæ, theologis propositus, & semper ita proponendus. Hoc ipsum est quod perpetuo jam à primâ reformatione, usque in hunc diem in Belgio nostro fuit materia scandali tum Pontificiis tum reformatis. Hoc ipsum est, in quo genuini & pii reformati ibi locorum, ubi talis negotiatio etiamnum viget, tantum semper invenerunt scrupulum: ut maluerint ipsi cum liberis suis in re tenui manere, quam hoc modo rem familiarem augere, aut inde vitæ hujus subsidia accipere. Sed frustra hoc ostium pulso:

non

[illegible]

[illegible]

quando capiendi [illegible] pollent, nec per [illegible] dia [illegible] vi [illegible] pto, subsidia [illegible] & [illegible] præstito juramento [illegible] per illas tamen [illegible] contra abusus [illegible] non possunt. [illegible] quæritur, in [illegible] attendendum [illegible] [illegible]

IX. [illegible]

[illegible]

3. Non esse itaque bona ecclesiastica, ad ecclesiasticos & pios usus obligata: sed pseudo-ecclesiastica.

4. Quæcunque quis donat ex amore Dei & proximi, ad Christianæ religionis, aut pietatis promotionem & incrementum; aut ad vitiorum exstirpationem; aut ad Gentilium, Judæorum, Muhammedistarum, Arrianorum, aliorumque hæreticorum conversionem; aut ad pauperum, captivorum, ægrotorum, peregrinorum, viduarum, pupillorum, solamen; ea omnia donata & eas donationes, esse toto genere vitiosas, immo nullas; ideoque bona illa juxta donationem inter vivos aut causâ mortis factam, non esse bona ad dictos usus obligata: ob adjunctum scil. vitium, superstitionis, particulari intentione & determinatione donatoris expressum.

5. Parem rationem esse voventis Deo superstitiosum aut idololatricum cultum, e. gr. tot preces pro defunctis, aut tot missas suis expensis celebrandas: cum eo qui donat bona, ad alendos pauperes: ad templum hic aut alibi ædificandum, ad pastoralem curam & ministerium pastoris hic aut alibi instituendum; si scil. in ipsa donatione, meritum beatitudinis cœlestis, aut satisfactionem pro peccatis suis, aut preces pro defunctis, secundum errorem suum particularem, aut secundum communem & currentem sui temporis errorem, immiscuerit.

6. Sicuti ergo in votis & promissis illicitis fides rescindenda est: sic etjam à donatoribus, donationes ejusmodi revocandæ; aut si hoc non fecerint post decursum tot sæculorum, à præsentibus magistratibus, rescindendæ sunt & pro arbitrio ipsorum omnia illa bona templaria, canonicalia, pastoralia, scholasticalia, æditualia; & orphanorum, leprosorum, pestiferorum, senum, captivorum, peregrinorum seu hospitalia, otiosis hominibus sub assumto seu ementito aliquo pastoris, æditui, captivi, peregrini, leprosi alteriusve morbidi titulo in particulares ipsorum usus relinquenda, permittenda, concedenda.

7. Intentio quæcunque donationis & donatorum sive principalis, sive minus principalis, hic non respicienda; sed solum vitii particularis, adjunctum seu accessorium, quod in donatione aut donatore fuisse probari potest: hoc enim solum est ultimus actus, qui rem specificat.

8. Ab omnibus donatoribus, proprii qualiscunque meriti, aut propriæ satisfactionis pro pœnâ peccati, aut liberationis animæ ex purgatorio, aut alterius superstitionis, in donando intentionem per omnia sæcula quibus bona ecclesiis donata sunt, particulariter & explicitè intentam, ac declaratam fuisse.

9. Aut si explicitè donatores illud non declaraverint aut stipulati sint;

 fal-

saltem implicitè illud intendisse, & in donationibus contineri, easque sic debere intelligi: quia pertendens istorum temporum doctrina, non erat sine stipulis precum pro defunctis; sine opinionibus aut dubitationibus de statu animarum post hanc vitam nondum plenè beato, de efficaciâ sacramentorum, de nimio honore sanctorum, templorum, reliquiarum, de ἰξοχῇ Episcopi Romani præ aliis, &c.

10. Esse ergo in foro poli & soli nullas donationes pauperibus; piis domibus, parochiis & parochis, templis, scholis factas; nullaque istarum donationum effecta, nulla scil. bona ecclesiastica, ecclesiis & piis domibus, quibus ea donatores dedicârant, obligata.

X. *Except.* Canonicorum munus, inventum, institutum totum est Papisticum & Antichristianum: Ergo bona canonicis aut capitulis donata ac dicata, non sunt ecclesiastica; & consequenter possunt sine ullo conscientię scrupulo, eo modo possideri & usurpari, quo illud hodie alicubi fieri videmus. *Resp.* distinguenda sunt tempora. Presbyteri, clerici, Monachi, canonici tempore Augustini sub præsidio & inspectione episcopi in commune viventes, & in sacris se exercentes; ut inde ad ministeria sacra & curas ecclesiarum mitterentur: non sunt iidem cum monachis & canonicis sub ἀκμῇ Papatus. Ne quidem illi qui anno 700. & 800. cum magnæ illæ fundationes à Carolo M. & Carolovingiis in Germania & Belgio factæ dicuntur. Ita distinxerunt antagonistæ Papatus in controversiis de monachis, clericis, sacerdotibus, & in quæst. de successione ecclesiarum; imprimis *Bucerus*, *Melanthon*, *Cythraus*, aliique antiquarii supra cit. & *infra citandi.* Ne procul abeam quamvis inter canonicos dictus *scholasticus*, nomine in scripturâ ignotus sit, rem tamen ipsam scripturario termino *Doctoris* (*Ephes.* 4.*v.*11.) designatam, omnino non evanuisse inchoato infelici illo sęculo, quo floruit Berengarius, hoc est, anno 1035. ex nostris concedunt.

Usserius de Ecclesiarum successione cap. 7. §. 24. 25. *pag.* 196. „Fuit au„tem Berengarius *Andegavensis Archidiaconus*, *Thesaurarius*, *Scholasticus:* „*qui honores gravibus duntaxat doctisque viris olim deferebantur.* ut in 3. libro „Annalium Francorum confirmat Papirius Massonus. *In maximis* enim *Ec*„*clesiis* (ut addit idem) *Scholastici munus erat clerum docere:* idque *nomen in* „*Ecclesiâ Andegavensi* adhuc *retinetur*; *quem honorem quisquis habet Academiæ* „*Cancellarius est.*

„ 25. Et eâ certè tempestate Berengarii *nomen inter sectatores divinæ phi*„*losophiæ celeberrimum habebatur*: quemadmodum ex Floriacensis historię „fragmento (quod cum aliis Francorum historicis à Pithæo est editum) in„telligimus. Platina inter *viros sanctitate & doctrinâ insignes*, eum connumerat.

„merat. Andreas Thevetus ex vetere codice Ms scientiâ excelluisse & „*Grammaticum* cognominatum esse notat. Sigebertus, *liberalium artium*, „*& amplius Dialecticæ peritiâ insignem* fuisse asserit. De eodem Hildebertus „Cenomanensis:

„ *Quicquid Philosophi, quicquid cecinere Poëtæ,*
„ *Ingenio cessit eloquioqué suo.*
„ *Sanctior & maior sapientia maius adorta*
„ *Implevit sacrum pectus & ora Deo.*

Ipse opponens extra has partes & hujus disputationis fervorem, alio in fervore constitutus in *Exegesi confessionis Belgicæ ad artic.* simile quid habet, de Berengario canonico, & inter canonicos scholastico, archidiacono, thesaurario Andegavensi; ejusque munus scholasticum analogum facit muneri Doctoris & professoris theologi.

XI. *Except.* Magistratus potestatem habet de bonis omnibus, dictis ecclesiasticis, nominatim canonicalibus, tempore reformationis repertis pro arbitrio suo disponendi: hoc est, ea vel fisco addicendi; vel in privatos suos usus convertendi; vel liberis & nepotibus suis, aut aliis ex civium & subditorum numero distribuendi; vel relinquendi ea, quibus visum fuerit hominibus tum extraneis, tum civibus, tum incolis cujuscunque sortis, ordinis, status, conditionis, nobilibus ignobilibus, literatis illiteratis, militibus, advocatis, mercatoribus, senatoribus seu consiliariis, quęstoribus, nummulariis, fœneratoribus, aut fœneratorum filiis, &c. qui vel prece vel precio per donationem aut emptionem, titulum & locum alicujus gradus, seu officii aut dignitatis Romano ecclesiasticæ (canonici scil. communis aut cathedralis, præpositi & archidiaconi, scholastici, thesaurarii, &c.), & cum ac sub eo possessionem istorum bonorum seu beneficiorum sibi acquirunt. *Resp.* 1. In Magistratus factum & potestatem ultima prudentioribus totius causæ est analysis: nam quidquid aliunde huc adfertur, dicendo nihil dici sciunt, nec ipsi iis fidunt. In quo haut absimiles videntur disputatoribus Pontificiis, qui magnâ prius factâ multorum ostentatione cum *Campiano*, unicum suum supremum & infallibilem judicem Papam tantisper dissimulant Quasi scil. 1. sacræ literæ. 2. earum sententia. 3. natura ecclesię. 4. concilia. 5. patres. 6. firmamentum patrum. 7. historia. 8. paradoxa. 9. sophismata. 10. Omne genus testium per se rationes fuissent *Campiano*, aut ipsi certitudinem fidei contulissent: & non solus Papa Romanus; sine quo reliqua omnia sunt instar corporis sine animâ. Ubi autem ad triarios res rediit, unum Papam commonstrant. Minus simulatè egisse videtur *Toletus*, qui *lib.4. de Instruct. sacerdotum cap.* 1. apertè quidem nominat Papam, sed juxta eum, scripturam, Patres, Con-

cilia, traditionem, omnia ea, quæ per argum. infallib. ex uno eorum deducuntur. Candidè hic egit *Gregorius de Valentiâ in Analysi fidei catholicæ*, qui *part.* 8. *pag.* 308. & seqq. eam in solidum tribuit Papę. Et hoc deberet ab omnibus Pontificiis fieri, si hypothesibus suis consona dicere vellent. Disputatores pro abusu istorum bonorum, simili compendio & candore uti deberent: ut pietatis, justitiæ, honestatis (omissis reliquis phaleris) causam & fundamentum ponerent in solâ Magistratus voluntate sive ordinante sive permittente: juxta purum putum illud, sine Brocardicis, axioma ex jure Romano ad forum poli & conscientiæ translatum, *Justè possidet, qui volente prætore possidet.* Ita tacite substituere sibi in hoc certamine videntur Dominos sæculares; quibus longæ manus, & arma realia, qui leges figere & decreta condere possunt: ut adversarii ipsorum cum illis committantur, & in illos incurrere, ac consequenter crimen lęsæ majestatis committere dicantur. An hoc sit cauponari bellum rationarium, an belligerare; judicent sapientes.

Variant autem in effugio hoc, dubitantibus aut αὐτοκατακρίτοις usurpatorum atque abutentium conscientiis, paradoxæ suæ opinioni prætexendo. Sunt qui fiscum & potestatem fisco adjudicandi huc advocârunt. De facto, qui per somnium quid narrasse videbantur, postea evigilantes deprehenderunt fuisse somnium. Nusquam enim in Belgio tale quid factum, nusquam tale quid decretum.

Nec etiam iidem causæ hujus hyperaspistæ pro justè continuatâ post ejectum Papatum massæ bonorum χρήσει & κτήσει dicere poterunt, eo quod ex acquisitis per donationem, aut emtionem, aut successionem de novo præbendis aliquid inferatur in ęrarium publicum (e. gr. quadragesimus nummus), ideo rectè dici fisco addictas, & in eum illatas fuisse. Quia pariter hoc dici deberet de bonis privatorum per venditionem, aut donationem in alium translatis, non sine quadragesimi nummi solutione. Quod absurdum est.

Absolutam potestatem pro arbitrio, fisco adjudicandi, bona privatorum, aut licitorum collegiorum, aut piarum domuum, aut eleemosynariorum & diaconorum; sine justâ ratione: non arbitror à quoquam sano & sobrio defensum iri. Si quis hoc ausit, is ad Jureconsultos & politicos ablegandus esset.

Alii potestatem absolutam, non quidem de bonis privatorum, aut licitorum collegiorum; sed de bonis omnibus, piis, sacris, ecclesiasticis (ita dictis) pro arbitrio disponendi, Magistratui asserunt: specialiter etiam de omnibus bonis pauperum. Tale quid in disceptatione de usurpatione & abusu bonorum ecclesiasticorum concessum fuisse, hisce auribus audivi. Quod quam scandalosum sit, & quantus obex omnibus in posterum

dona-

donationibus & piis legatis positus esset (si Magistratus hoc crederet & potestatem hanc sibi tribueret) vident proculdubio misericordes, & Christi imitatores. Cedant ergo & sileant, sacræ literæ, omnes leges divinę & humanæ, omnes rationes, omnia consulta prudentum, omnes historię, omnia exempla justorum: & ex facto aut arbitrio (si quod alicubi sit, aut concipiatur) solius Principis aut Magistratus alicubi ἀρχόντο-, ratum, determinatum, fixum sit τὸ licitum, honestum, pium, & quidem in foro poli, & conscientię. Quid ergo restat veritatis, pietatis & justitiæ assertoribus, quam ut ad Christi capitis ecclesiæ & judicis omnia judicaturi, tribunal provocent. Posset hic dubium moveri, An soli Papæ à Canonistis ad *dist.* 40. *c.* 6. *Si Papa* peremtorium & irrefragabile judicium in casibus & causis conscientiæ tributum; & de solo Papa (apud *Bellarminum c. Barclayum*) credendum proponatur, Quod *quodammodo ex peccato possit facere non peccatum.* Certè, ut video à quibusdam, ad casuum in foro poli & conscientię determinationem trahi decantatum illud *qui volente pratore possidet, juste possidet*; & exsufflari omnem distinctionem inter forum poli & soli: metuendum est ne tandem, quarumcunque potestatum sæcularium sensa, dictata, consilia, facta, concessiones, permissiones fiant suprema & adæquata conscientiæ regula; & omnia tandem in Ethnicam aut Romano civilem honestatem, si non in Machiavellicum aut Libertinicum neutralismum, in Republicâ desinant. Prodiit nuper a. 1664. liber anonymus à pseudo Jureconsulto quo malarum causarum patrono conscriptus, quem nonnulli in hâc urbe excusum putant, tit. Considerationes super Remonstrantiâ synedrii Hornani, &c. ubi pag. 38. hæc verba leguntur: „Nihilominus verum est, nullum concionatorem, aut alium quem incolam, „quâcunque occasione unquam posse Magistratum ut magistratum taxare, „reprehendere, aut iis contradicere super concessionibus & decretis sive „ęquis sive iniquis, *non magis quam creatura se opponere potest creatori suo*, &c. Quam blasphemiam alibi in *tract. de Exercitiis pietatis*, datâ illic occasione *cap.* 24. *à pag.* 760.-770. penitius excussimus: ubi legat cui vacat.

Exceptionem hanc in Magistratuum potestate, arbitrio, facto fundatam supra *cap.* 1. *pag.* 613. 614. etiam attigimus.

Restant ergo duæ postremę hujus exceptionis, instantiæ denuo examinandæ.

I. *Instantia.* Magistratus Reformatus, & quidem perfectè reformatus, talem usum bonorum ecclesiasticorum viris sub assumto & ementito titulo Romano-ecclesiastico, per donationem aut venditionem in monasteria aut capitula succedentibus, & eadem sine reali aliquo mune-

munere aut opere ecclesiastico constituentibus permittit, aut concedit. Ergo in foro poli & conscientiæ licet viris tales titulos & sub illis tales præbendas affectare, & sive per donationem, sive per emtionem acquirere. *Resp.* 1. Majoris consequentia non valet. Imperii Principes Protestantes poterant a. 1555. in foro poli & conscientię, pacem religionis inire, & secundum eam, libertatem & exercitium Papisticæ religionis cum appendicibus non tantum permittere aut concedere, sed insuper permissionem & concessionem illam tueri: ergone poterunt Pontificii episcopi, clerici, populus in Bavariâ, diocœsibus Coloniensi, Moguntino, &c. in foro poli & conscientię Papisticam religionem tenere & exercere? Non sequitur. *Resp.* 2. Accurata religionis reformatio, ejusque professio & defensio, non laxat conscientias magistratuum, sed magis astringit ad virtutem, pietatem, ἀκριβῶς (*Ephes.* 5. *v.* 15.) in omnibus actionibus & consiliis suis sectandam; & vel omnem mali occasionem & speciem sollicitè evitandam. Nôrunt aut nosse debent Magistratus tum Protestantici seu Euangelici tum reformati strictè & propriè ita dicti, quo nomine à Pontificiis traducantur, Quod religionem non quæsiverint aut quærunt, sed regionem: non reformationem, sed bona ecclesiastica. De quo vide apud *Sleidanum* gravissimam præsumtionem, si non accusationem Caroli V. per Granvellianum. Et *Melanthonis consilia part.* 1. *pag.* 378. ubi Principes Protestantes se sollicitè excusant, & si quid in tantâ rerum mutatione peccatum esset, emendationem promittunt. *Resp.* 3. In Papatu à Papisticis episcopis, canonicis, presbyteris, pastoribus seu parochis, abbatibus & monachis, nihil ferè ecclesiastici agentibus aut malè & perversè agentibus ad destructionem magis, quam ad ædificationem, furtum commissum censent interpretes Belgici in notis ad *Apocal.* 9. *v. ult.* Reformatio talem abusum bonorum tollere debet; non bona: sicuti religionem & ecclesiam Christianam non sustulit; sed purgavit & emendavit. Si abusus bonorum sub corruptione Papatus, in alium quem æque malum aut longè pejorem mutaretur (qualis ille, quem jam sæpe descripsimus), non esset reformatio. Magistratus reformatæ religionis consors & defensor, ex reformatione, secundum reformatam conscientiam, non habet privilegium supra Magistratus Papismum, aut doctrinam Protestanticam, sed non tam perfectè reformatam, profitentes, bona ecclesiastica pro arbitrio in proprios & privatos suos usus convertendi, aut filiis & consanguineis suis donandi, aut quibuscunque maximum pretium offerentibus vendendi, & pretium illud in privatos & proprios suos usus convertendi. Nec ex professione & defensione perfectæ reformationis privilegium habent supra alios magistratus sive Pontificiam religionem, sive reformatam sed minus perfectè, professos, tales abusus bonorum sub assumto titulo, &

falsâ

falsâ imagine, & μορφώσει clericali prædecessorum suorum sub Papatu, in Republicâ suâ permittendi aut concedendi: siquidem potestas & potentia ipsis adsit ea tollendi aut emendandi.

Aliter judicabat Melanthon in consilio ministris anno 1540. dato, quod totum ex Consil. part. 1. pag. 427. hic exhibeo.

„ *Utrùm reditus donati Ecclesiis ad Euangelii ministros alendos, & ad studia conservanda eripiendi sint otiosis, impiis & oppugnantibus Euangelium? Anno* 1540.

„ Primùm ne id fiat, grave argumentum est: *Non licet ministris Euangelii, quenquam vi cogere, juxta illud: Arma vestra non sunt carnalia. Impii non possunt sine vi excuti ex possessionibus. Non sunt ergò eis eripiendi Ecclesiarum reditus, quos tenent.* Sed diversum Augustini tempore factum est. Imperator jussit reditus, quos habuerunt Ecclesiæ Donatistarum, transferre ad orthodoxos. Idque defendit Augustinus rectè factum: Nam etsi ad ministros Ecclesiæ Euangelicæ non pertinet gubernatio Imperii mundani, tamen Magistratus politicus efficere debet, ut quisque suum teneat. Jam hi reditus sunt non impiorum Canonicorum, sed sunt veræ Ecclesię. Quare & Magistratus reddere eas Ecclesiis veris debet, & pœnam sumere ab impiis tanquam prædonibus.

„ Magna profectò necessitas est, acerrimè hanc caussam agi. Nisi enim facultates restituantur Ecclesiæ, boni pastores & pauperes scholastici fame peribunt, studia extinguentur, deërunt Ecclesiæ & Reipublicæ literati. Ideò opitulari & juvare studia honestorum adolescentum debent Magistratus. Nam præterquam, quòd Deus eos facere hoc jubet, etiam Canones ipsi hoc flagitant, videlicet eis opem ferre ex Ecclesiarum opibus.

Instantia 2. Posset alicubi Magistratus impediri à tali mutatione & emendatione circa usum istorum bonorum. *Resp.* Rectè: sed inde non sequitur in foro poli & conscientiæ licitum esse, aut senatori aut privato sive civi sive advenæ, & quidem religionem perfectè reformatam (ita loquar cum opponente) professo, sub assumtis Romano-clericalibus titulis bonorum istorum possessionem & usum capessere, & una cum sociis collegium titulo & imagine Romano-clericale, absque reali munere & opere ecclesiastico ac clericali, constituere, ac perpetuare. In Germaniâ Principes & Status Protestantici non habent potestatem juxta conventionem & pacem religionis anno 1555. hierarchiam Papisticam cum toto clericatu, eorumque annexis dignitatibus, immunitatibus, bonis ecclesiasticis mutandi, emendandi, mutandi. Inde tamen non sequitur, in foro conscientiæ licitum esse facer-

ſacerdotibus, parochis, monachis, abbatibus, epiſcopis Papalibus, in Imperio Germanico talem ſtatum ſubire, & annexis bonis ac beneficiis frui. Si excipias, ſed ſi reformati ſint aut Expapizati quod ad religionem ejuſque profeſſionem & exercitium, liceret illis profeſſione, officio, opere ſæcularibus, & Eccleſiæ reformatæ membris, titulo quovis Romano eccleſiaſtico adſumto poſſidere & uſurpare bona, antehac ſub Papatu, clericatui illi (e.gr. ſacerdotio, aut curæ paſtorali ſeu parochiali) annexa. *Reſp. Neg.* Quidni pariter reformati, (ſi modo prætor, hoc eſt, Reges, Principes, Magiſtratus permittere, aut ordinare, aut defendere velint) ſub aſſumtis titulis Papæ, Cardinalis, Patriarchæ, Generalis aut Provincialis ordinis alicujus monaſtici, inquiſitoris, monachi canonici regularis, monachi eremitæ, monachi mendicantis, Franciſcani, Dominicani, &c. confeſſarii regii, pœnitentiarii Romani, &c. bonis, dignitatibus, privilegiis, emolumentis cuique muneri antehac annexis, ſerenâ conſcientiâ uti frui poſſint. Et hoc ſi concedatur, quomodo ſolidè refutari poterunt dicti Nicodemitæ, omniſque idololatria & ſuperſtitio indirecta? de qua nos in 3. *part. ſelect. diſpp.*, & infra *part. 2. lib. 1. tit. de confeſſione & martyrio.* De dictis Nicodemitis videantur judicia *Calvini, Buceri, Martyris, Tigurinorum, in Calvini opuſculis.*

Inſtantia 3. Nemo debet votum illicitum implere, ſed illud reſcindere: Ergo, donata Deo & Eccleſiæ ad ſuperſtitionis & idololatriæ exercitia, ſunt ἄδωρα δῶρα; & conſequenter non debet donatio illa rata eſſe, ſed reſcindi & revocari. *Reſp.* Longè diſpar ratio eſt voti illiciti e. gr. monachatus, aut idololatrici cultus: & donationis pollutæ aut peccato inquinatæ, uti prætenditur. 1. *Quia* votum eſt tantum promiſſio Deo facta: donatio autem eſt actualis impletio & præſtatio. De illo nunquam dici poteſt, quamvis vitioſè promiſſum; tamen promiſſio tenet: de hoc aliquando dici poteſt, quamvis vitioſè factum; tamen cum factum eſt, tenet. 2. *Quia* illud quod promittitur, ſeu objectum malæ promiſſionis eſt malum, quod nunquam eligi, promitti, fieri debet: ſed objectum donationis non eſt in ſe & per ſe malum; e. gr. ager aut domus, quam quis juſto titulo poſſidet, & quam legitimè donare poteſt. 3. *Quia* votum tale eſt in ſe & per ſe malum: ſed donatio facta Deo & Eccleſiæ, non eſt in ſe, per ſe, & objectivè mala; ſed aut ſubjectivè, aut per accidens, ob particularem aliquam malam diſpoſitionem & intentionem in donante: Quæ malitia non tranſit in effectum donationis, ſeu in ipſum donum, nec tollit generalem & ultimam intentionem donantis. 4. *Quia* vota illa neceſſariò reſcindi debent, nec unquam impleri: ſed donationes vitio tali pollutæ, non debent neceſſario reſcindi, nec bona collata repeti, nec eccleſiæ bene & piè, abſque malo ſuperſtitionis & idololatriæ, iiſdem utentes, privari; multo minus ea uſur-

usurpationi & abusui titularium clericorum, sub umbrâ & fictione illius tituli, bona illa realiter possidentium, eamque cum titulis & titulari jure ementium, vendentium, per turnos (uti vocant) aut per donationes acquirentium. 5. *Quia* si par est ratio effectus malarum promissionum, & vitiosarum donationum Deo factarum: tum omnia bona pauperibus donata, à donatoribus generalem rationem salutis animarum, & honoris Dei, ut & misericordię erga pauperes & afflictos in diplomatis donationum præferentibus; deberent necessariò rescindi, & bona illa pauperibus auferri: quod donationes vitiatæ fuissent, stipulatione precum pro animabus donatorum à pauperibus & in piis domibus habendarum. Aut quod innotuerit, tempore istius donationis, donatorem aliquem fuisse Epicureum, aut hæreticum Arrianum, aut scismaticum Donatistam, aut adoratorem sanctorum, aut cultorem imaginum; aut generali & bonæ intentioni donationis, junxisse particularem intentionem placendi hominibus, aut placendi Arrianis, aliisve hæreticis.

Velim scire, an patroni abusuum istorum, de donationibus Regum Persicorum religione Gentilium (*Ezra 1. v.4. 7. & 6. v.4. 8 - 11.*) judicent eas fuisse vitiosas, ideoque nullum earum effectum; & consequenter bona illa non fuisse sacra, nec ad sacros usus ex intentione donatorum obligata, neque in eosdem impendenda.

CAP. III.

Secunda quæstio generalis est, de origine & acquisitione bonorum ecclesiasticorum. Ubi hæc sex puncta distinctè consideranda 1. qui & quibus acquirant. 2. Apud quos. 3. per quod, seu quomodo. 4. quale. 5. quantum. 6. quo fine & effectu.

ACquirunt bona ecclesiastica, Ecclesiæ sive communitates ecclesiasticæ: sive immediatè integer cœtus alicujus Ecclesiæ aut ecclesiolæ particularis hoc agat; sive antecessores aut synedrium illius Ecclesiæ; sive variarum Ecclesiarum per correspondentiam propius unitarum collegium repræsentativum; sive unus quis præses aut præfectus antecessorum, jure & mandato humano aut delegatione ecclesiasticâ ad id constitutus, (Patriarcha scil. Episcopus, superintendens, inspector, &c.) sive Magistratus Ecclesiæ patronus ejusdemque fidei consors; sive denique Magistratus à fide alienus, qui tamen Ecclesiæ libertatem conventuum & exercitiorum, prece aut pretio inductus, permittit ac tolerat, & hanc suam permissionem ac concessionem autoritate suâ defendit. Per §. 1.

quoſcunque autem, & quocunque modo (per petitionem, commendationem, collectam, ſponte oblati receptionem, tributi impoſitionem atque exactionem) hoc fiat; ſaltem quidquid acquiritur, nulli privato aut in privatos uſus acquiritur, ſed communitati Eccleſiaſticæ, & in publicos ejuſdem uſus ſive communiter & quod ad totum ſui; ſive ſpecialiter & appropriatè, quod ad partem ſui: ſicuti e.gr. in V.T. primitiæ & primogenita tantum tribuebantur & cedebant ſacerdotibus, non Levitis. Haut aliter ac bona Reipublicæ ſeu communitatis politicæ & licitorum quorumcunque collegiorum in Republicâ acquiruntur. Adeo ut nullum Eccleſiæ membrum, nullus anteceſſor, nullus curator, nullus patronus & protector, aliquid inde palam aut clam ſine injuſtitiâ abalienare, decerpere, ſubtrahere, & in privatos ſuos ſuorumve uſus convertere queat: non magis quam privatus civis aut ſenator quivis ærarii publicos reditus ſine peculatu, aut curatores pauperum (ut eleemoſynarii civitatis, diaconi Eccleſiæ, curatores & præfecti noſocomiorum, brephotrophiorum, gerontodochiorum, &c.) ſine ſacrilegio reditus pauperum intervertere, aut æquis oculis videre poſſunt, ut ab aliis intervertantur. Problemata ad puncti hujus majorem elucidationem hæc ſunto.

1. *An Eccleſiæ, aut anteceſſores, aut ad illud delegati ab Eccleſiis, aut quicunque alii Eccleſiarum filii & fautores, nomine earum & pro iis poſſint petere donationes, ſeu ad eas exſtimulare ac cohortari quoſcunque? Reſp. Aff.* Indigentiâ Eccleſiæ illud poſtulante. Secus indecorè & avarè petitur: cum tantum ad opes accumulandas, & potentiam temporalem augendam petitur. Vide quid de πλεονεξία pronuntiet Apoſtolus *1. Timoth. 6. v.6 - 12.* Et paſſim ſcriptores Ethici & Theologi in titulis de avaritiâ, de divitiis earumque contemptu, de αὐταρκείᾳ. Nec immunes ſunt ab avaritiâ, ſi dicant ſe pro Eccleſiâ, pro Chriſto ejuſque Regno hoc petere. Immo tanto excellentius hoc peccatum peccant, quod regnum ſpirituale, quantum in ſe eſt, transformare videantur in temporale, & nervos ac robur hujus ad hoc velle transferre, illudque huic mundo conforme reddere, aut à mundo & mundanis ſuſpendere.

2. *An, quidquid à quibuſcunque donatur, Eccleſiæ acceptare poſſint, aut debeant? Reſp.* Neg. Uti mox infra §. 4. explicabitur.

3. *An bona ſpecialiter & appropriatè fundata, atque acquiſita pauperibus eccleſiæ, aut fabricæ templi, aut filiis prophetarum, aut ſcholarum magiſtris, aut ſtipendiis miniſtrorum, aut ſtipendiis lectorum, cantorum, adituorum, aut cuicunque ſpeciali ſtatui & uſui in eccleſiâ, poſſint in commune ærarium eccleſiaſticum conjici, aut ab uno ſtatu atque uſu ſpeciali ad alium transferri. Reſp.* Quidni! rebus Eccleſiæ ſic exigentibus; aut urgente aliquâ neceſſitate.

4. An

4. *An quis in foro poli aut soli aut utroque possit decimas non solvere, aut quocunque modo de reditibus ecclesiasticis subtrahere, aut in privatos usus eosdem non vertere; eo quod ecclesia aut antecessores ejus per avaritiam, aut impudentem mendicationem, aut quascunque alias blanditias & fallacias eos acquisiverint? Resp.* Neg. hoc enim non esset emendare aut abusus reformare: sed peccata præterita, aliis peccatis præsentibus & futuris compensare; aut peccata peccatis addere, aliorumque peccata in eodem aut in diverso genere imitari. Quasi licitum esset furari bona fœneratorum, aut quorumcunque divitum, quorum aliqua bona à majoribus ipsorum malè parta essent aut dicerentur.

Acquiri possunt reditus ecclesiastici, & colligi apud homines cujuscunque ordinis, & status. Sunt enim 1. *divites*, mediocres, tenuiores: à quibus acquiritur sive per tributum justitiæ: sive per liberalem donationem. Ita in V. T. census capitalis (dimidius scil. siclus sanctuarii), decimæ, primitiæ, primogenita, anathemata pendebantur à tenuioribus non minus, quam à divitibus. Similiter spontaneæ oblationes aut liberales quæque donationes quorumvis, etiam tenuiorum acceptabantur, *Exod.* 35. *vers.* 24. 25. 2 *Paralip.* 24. vers. 10. cum *Luc.* 21. *vers.* 1. 2. Idem dici potest de tenuioribus in N. T. quos verisimile non est in collectis Apostolicis (2 *Corinth.* 8. & *Philipp.* 4.) præteritos fuisse; aut dona eorum non fuisse acceptata. 2. *sunt homines* vel solitariè considerati, vel in societate politicâ, collegiali, ecclesiasticâ. Bona ecclesiastica tribui aut donari possunt à privato quovis, à civitate aliqua, aut provinciâ, aut à quâvis Republicâ, cujuscunque formæ regiminis, aut ab aliâ quavis ecclesiâ, aut à civili quovis collegio. 3. *sunt religionis* & ecclesiasticæ communionis consortes, & exsortes. De illis indubium est. De istis constat ex *Ezra* 1. & 6. Ubi de donationibus regum Persicorum. Conferri potest *Josephus lib.* 12. *antiquit. cap.* 3. 4. *Sunt probi atque* improbi. Ab utrisque legitime tribui & donari potest. Problemata sunt. §. 2.

1. *An per donationes infidelium, & idololatrarum (quales reges Persici), item Pontificiorum, Arrianorum, Anabaptistarum, &c. ab Ecclesiis bona acquiri possint? Resp.* Quidni? servatis servandis, ne accipiendo libertatem vendant, aut aliquid in præjudicium ecclesiæ concedant, admittant, recipiant, probent; quod alioquin sponte & extra illam donationem non concederent aut probarent, ne quidem per conscientiam concedere aut probare possent. Sic non gravatus fuit Salomon, Gentilium artem & operam in exstructionem templi impendere 1 *Reg.* 5. Nec gravati sunt Ezras & Nehemias accipere dona Regum Persicorum, & in usus sacros convertere *Ezra* 1. & 6. Quos imitati sint Judæi, qui è rege Antiocho receperunt

 pretia

pretia pecudum mactandarum, vini, olei, thuris, & similam, salem, ligna ad templum ædificandum, quæ Rex Antiochus *pietatis ergo* (ut ipse loquitur in *epist. suâ apud Fl. Josephum lib. 12. antiquit. cap. 3.*) donabat. Nec horruerunt reformati in Belgio, collectis suis pro afflictis fratribus in Hyberniâ, Pedemontio, &c. institutis, dona ab aliis extra nostras ecclesias oblata adjungere.

2. *An infidelitas, hæresis, idololatria donatorum reddat ipsorum donationes & acceptationes ecclesiarum in foro poli aut soli aut utroque illegitimas; quod ex & cum fide ac conscientiâ Gentili, aut idololatricâ, aut hæreticâ Deo & ecclesiæ Dei dona sua contulerint? Resp.* Minimè quia peccatum donantis non transit in donum, aut in accipientem illud donum: non magis quam peccatum jurantis per falsos Deos transit in rem juramento confirmatam, aut in eum, cujus gratiâ juramentum præstatur.

3. *An à pauperibus qui ex eleemosynis vivunt, ecclesiastica bona sive per contributionem, sive per spontaneam oblationem acquirenda sint? Resp.* talibus parci potest. Si tamen spontè amoris sui, & gratitudinis erga Deum, pietatis & zeli in promovendâ religione, aliosque exemplo suo excitandi ergo, de quotidiano suo dimenso, ex Eleemosynis acquisito, aliquid largiri velint, ad instar viduę pauperculæ *Luc. 21.* non videtur aspernandum.

4. *An à meretricibus ex turpi quæstu, aut à fœneratoribus ex lucro usuræ mordacis, aut à pyratis, grassatoribus, prædonibus, ex rapto ecclesiis oblata acceptari possint, atque ex iis peculium Ecclesiæ, & pauperum augeri? Resp.* De actu meretricium, aut pyraticam, aut latrocinia exercentibus; *Neg.* 1. *Quia* non donant de suo. 2. *Quia* viderentur Ecclesiæ meretricum aut furum esse socii, (*Psal. 51. v. 18. Jes. 1. v. 23.*) eosque in illis flagitiis confirmare: illique putarent, se apud Deum & homines, in tantum, si non in totum, magis excusabiles, aut minus intolerabiles esse. Quidquid sit, ab omni occasione & specie peccatorum à nobis aut ab aliis committendorum, nos alienos esse oportet. Sed de furibus, pyratis, meretricibus, qui antehac fuerunt, & jam conversi ac pręstitâ satisfactione & restitutione (qualis & quanta fieri potuit) in foro poli & soli; si in residuis bonis suis hæredem scribunt Ecclesiam, aut partem bonorum eidem donant, *Aff.* Quod idem dicimus de illis posteris, quorum majores bona sua injustè olim acquisiverunt. Neque enim putamus omnia bona à regibus Persarum aut eorum parentibus & prædecessoribus justè acquisita fuisse; ut nec Regum ac Principum aliorum donatorum Christianorum sub N. T. Zacchei (*Luc. 19. v. 8.*) oblationes, si quas fecerit; non puto rejectas fuisse. Quin *Daniel.* 4. magno illi prædoni Nebucadnezari con-

consulebat ut peccata sua abrumperet justitiâ, & benignitate erga pauperes. De iis, quæ hodie eleemosynarii, diaconi, orphanotropheja, gerontodochia, hospitalia, &c. recipiunt à donatoribus, non satis constat, an ex bene partis ea largiantur. Objici forte posset ex *Deuter.* 23. *v.* 18. de mercede meretricum & pretio canum. Sed ad prius responderem, meretrices conversas, aut cessantes ab illis abominationibus non intelligi: uti modo distinximus. Ad posterius vero de canibus, subesse ibi quid ceremoniale: Quia canes inter animalia immunda Deo neutiquam offerenda, numerabantur, *Jesa.* 66. *v.* 3.

5. *An si Pontificii, aut alii heretici, brachio seculari aliquando prævaleant licitè in foro poli & soli, reditus diaconorum nostrorum, & reliquarum domuum piarum in Belgio fœderato ab usibus suis, ad quos fundati sunt, stante reformatione; avertere, & in privatos otiosorum hominum, nec tamen inopum aut ex eleemosynis viventium, usus convertere possint: aut permittere, ut pretio aut prece cum & sub ementito pauperis aut alumni diaconalis, leprosarii, eleemosynarii,* &c. *titulo, reditus illos & bona commendata acquirant: quotquot ea hoc modo acquirere per conscientiam auderent: & per gratiam, favorem, connitentiam, permissionem, aut etiam approbationem Principum aut Magistratuum, possent. Resp. Neg.*

Per quod seu quomodo Ecclesiæ legitimè acquirant, explicatur, præmissâ distinctione acquisitionis in primam seu immediatam, & in ortam à primâ seu mediatam. *Prima* acquisitionis duo sunt modi generales, ad quos omnes modi revocari possunt: per tributum scil. justitiæ, & donationem caritatis, seu spontaneam oblationem. *Ad priorem* modum pertinent in V. T. primitiæ, decimæ, census capitalis, redemtio primogenitorum, sacrificia pro peccatis, anathemata „ spontaneæ oblationes. In novo Testamento modus acquirendi obtinuit, per tributa & donationes: in ecclesiis antiquis, intermediis, novis sub Magistratibus Christianis. *Quo* referri debet καπνικόν h. e. tributum ab Imperatoribus Græciæ fumariis impositum. Et jam inde à primâ reformatione obtinuit, ut in ecclesiis reformatis clandestinis, etiam toleratis sub Magistratibus Pontificiis, aut sub patrocinio Regum Angliæ, Principum & urbium Germaniæ (ut Franchothaliæ, Hanoviç, Argentorati, Francofurti ad Mœnum) singulis Ecclesiæ civibus pro facultatibus imponatur taxa quotannis ordinariò, aut data occasione extraordinariò in usus ecclesiasticos exsolvenda. Hoc enim docet jus naturale, cujusque communitatis aut collegii onera, à membris & consortibus illius esse ferenda. Quin & Apostolus ex jure divino dictat *Gal.* 6. ὁ κατηχούμενος, &c. Cum quo confer 1 *Cor.* 9. aliaque *tract.* proximè sequenti *de stipendiis ministrorum* adducta. *Ad posteriorem* §. 3.

riorem modum pertinent omnes donationes: quę sunt postulatę; vel donationes seu oblationes spontaneæ. Quarum illæ in tantum liberæ & spontaneæ sunt, quod ad quantitatem scil. aut qualitatem donandorum; non tamen in totum, quia fiunt ad postulatum aliorum. Postulatum illud est vel publicum, ecclesiæ scil. aut antecessorum, aut Magistratus ecclesiarum nutritii: vel privatum. Respectu *publici* postulati, & ordinis, communiter dicitur *collecta*. De quâ *Exod.* 35. 2. *Corinth.* 8. & *Aretius part.* 3. *problematum. Oblationes spontaneæ* sunt, *vel* simplices, absolutæ, communes, nudæ, meræ, directæ: *vel* mortis causâ. *Illius* generis in V. T. erant, *mincha*, & oblatio in gazophylacium, & in N. T. oblationes *Actor.* 2. & 4. & quæcunque puræ donationes, quas intermediâ ætate & sequentibus sęculis communiter vocârunt *eleemosynas* fidelium, & *oblatas*. *Istius generis* sunt hęreditates & legata, quæ ecclesiis per testamentarias dispositiones aut codicillos obtigerunt. Et hæc quidem acquisitio *prima*: à primâ *orta* est, cum Ecclesia acquirit agros, domos, utensilia, census hæreditarios nummorum, frumenti, vinei, olei, &c. per emtionem, mutationem, contractum mutui lucratorium, &c. Problemata sunt.

1. *An testamenta & diplomata donationum inter vivos, aut causâ mortis; quorum vi Ecclesiis obtigerunt hereditates & legata, minus sint valida, & magis violabilia: quam ea, per quæ Republicæ, scholæ, aliis licitis collegiis, pauperibus, domibus piis, privatis quibusque civibus, & advenis talia obtigerunt. Resp.* Neg. Videantur Jureconsulti de Testamentis; specialiter *Joh. Molanus* de piis Testamentis.

2. *An omnia ejusmodi testamenta & donationes, insuper obtestationes, diræ, execrationes iis additæ, & facto & jure non tantum in foro soli, sed & poli nulla sint: & consequenter Ecclesia, ac quivis pauperes piæque domus omnibus suis reditibus ilico exciderint, & in possessionem eorum venire possint quicunque otiosi viri professione aut affectu dicti reformati: modo & simulac Magistratus aut in totum aut ex parte annuerit, aut saltem factum tale toleraverit. Resp. Neg.*

3. *An omnia in primis, & intermediis, & postremis sæculis Christianismi* N. T. *per tributa justitiæ, & donationes collecta bona ecclesiastica, jure divino & humano, nihil minus sint quam sacra & ecclesiastica; & consequenter integra eorum massa in privatos usus distribui, aut privatis quibusdam, quorum conscientia & culina hoc fert, possidenda ac dissipanda relinqui possint aut debeant? Resp.* Neg. Vide supra *cap.* proximè pręced.

4. *An hac sententia de illegitimâ fundatione omnium istorum bonorum, & plerorumque diabolicâ, Antichristianâ, & obrepticiâ fallaci ac furace fundatione; & consequenter de omnium istorum possessione & usu per homines sæ-*

culares

culares beneficiis absque ullo annexo aut præsupposito officio gaudentes; sit congrua sacris literis, antiqua & reformata Ecclesiæ, ejusque Doctorum consensui. Resp. Neg. vide supra *cap.* præced.

5. *An certo modo & formâ semper sint acquirenda : & an jure divino ac naturali ad decimas, aut primitias, aut simile quid, per tributum justitiæ ecclesiis pendendas, homines in perpetuum obligentur? Resp.* Inclinamus in negantem, de decimis. Vide tract. proximè sequ. *de stipendiis ministrorum.*

6. *An possessores agrorum aut coloni, siquidem in negantem sententiam determinetur, eo ipso à decimis pendendis liberi constituantur;* & *Ecclesia, aut domus pia jure decimarum suarum excidant. Resp.* Neg.

7. *An bona pauperibus, piis domibus, ædituis, fabrica templi, lectoribus theologiæ, pastoribus seu parochis sub tenebris Papatus donata, omnia illegitimè donata & accepta sint: quia non sine opinione satisfactionis aut meriti, nec sine honore & cultu sanctorum, quibus illa & se & pias domos consecrabant, & quia cum exsertâ stipulatione precum pro anima sua post mortem ab illis, quibus reditus illos fundabant. Resp. Neg.*

8. *An dato hæc ita illegitimè, hæreticè, idololatricè fundata esse, hæredibus sint restituenda? Resp. Neg.*

9. *An vero privatorum (nec pauperum, nec Ecclesiasticorum, nec scholasticorum) privatis usibus sint relinquenda; quò posthabitâ omni idololatriâ & hæresi tantum titulos proximè prædecessorum suorum sub Dominio Papatus assumant, & hoc titulo in possessionem, & commendam illorum bonorum se mittant. Titulos intelligo eosdem sub quibus prædecessoribus illa bona sunt donata, & illi ea possederunt; quales sunt parochorum, cantorum, æditurorum in Ecclesiâ; adhac lectorum theologiæ in scholâ, pauperum, senecionum in gerontodochiis, orphanorum in orphanotrophiis,* &c. *Resp. Neg.*

10. *An denique; dato ita fundata esse, omnia ideo tam vitiata & immunda sint ut à Papatu purgari non possint, nisi aut simul & semel in fiscum redigantur, aut pro derelictis habeantur, quæ primi fiant occupantis; sed intercedente donatione aut numerato pretio; & assumtione tituli pseudo-clericalis: ut saltem hac ratione videantur magis homogenei prædecessoribus in eodem collegio, aut monasterio, aut quocunque alio clericatu, à quibus bona illa tempore Papatus possessa sunt. Resp. Neg.*

Qualitas bonorum variè spectatur: sunt enim alia mobilia, alia immo- §. 4.
bilia. *Mobilia* sunt nummi, vasa ex pretioso aut viliori metallo, vestes, lapides pretiosi, quæcunque utensilia. Vide *Exod.* 35. *Immobilia* sunt agri & domus *Actor.* & 4. & 5. Qualia autem bona ecclesia sibi conferri velit non est donatoribus in specie præscribendum : cum non sit tri-

tributum jure debitum, sed spontanea & libera donatio. Sint Problemata.

1. *An conveniat Ecclesiis donari, & ab iis acceptari aut retineri servos & proprios homines ita dictos: quales à Regibus, Principibus, & proceribus Christianis quamplurimi cum agris & mansis olim donati sunt. Resp. Aff.* hoc fine scil. ut servos illos in fide ac pietate Christianâ instituant, & institutos libertate donent; & è vestigio duram ac crudelem servitutem mitigent.

2. *An ecclesia conveniat servos illos quibusvis emtoribus maximum pretium offerentibus vendere: an potius in totum aut in tantum libertate donare; Resp. Pr. Neg.* poster. dist. uti jam dictum est.

3. *An eidem conveniat à potentibus petere aut emendicare ejusmodi bona regalia, quæ potestatem politicam, si non supremam, saltem supremæ proximè subordinatam, connexam habent: qualia sunt dynastia, ducatus, principatus, comitatus, baronia, toparchia? Resp. Neg.* Hoc enim & periculosum est, & pauperes, ecclesiam, ecclesiasticos sæcularizat: illam transformando in societatem mundanam; istos in dominos temporales & viros de hoc mundo: filiâ matrem devorante.

4. *An conveniat ecclesia emere ejusmodi bona regalia, & in iis fundare regalia, quæ vocant, sacerdotia: Resp. Neg.*

5. *An, si talia bona ipsi olim obtigerint, ea nunc alienare conveniat per venditionem, aut permutationem, aut donationem? Resp.* Ego maximè convenire arbitror ut aut vendant, aut permutent, aut protectoribus ac patronis ecclesiæ optimè de eâ meritis donent: retentis iis bonis, quæ ipsis sufficiunt.

6. *An agros, fundos, prædia sua retinere possit: insuper & plura emere, siquidem facultas suppetat? Resp.* Quidni?

7. *An jura patronatus laicalia, aut clericalia in aliis Ecclesiis sibi acquirere, aut si olim acquisita fuerint, retinere possit? Resp.* Absolutè, *Neg.* Vide infra *part. 2. lib. 3. tit. de Jure Patronatus.*

8. *An telonia, gabellas, jura venationis, piscationis, aucupii? Resp.* Quamvis absolutè non esset illicitum; non tamen conducit, nec ædificat 1. *Cor.* 10. *v.* 23.

9. *An, si quidem talia olim munificentiâ Principum ipsi obtigerint, eadem retinere conveniat: an potius vendere, aut permutare; aut viris Principibus, dominis territorii, particularibus toparchis, quibus talia conveniunt, donare; aut hæredibus restituere debeat. Resp. Aff. poster.* Pro re natâ & bono ecclesiæ donari possunt, aut vendi, aut permutari.

§. 5. *Quantitas* bonorum ad honestos usus particulari alicui Ecclesiæ, aut consociatis

fociatis aliquot Ecclesiis acquirendorum positivè & præcisè ita determinari nequit. Sicuti circa quantitatem corporum animatorum physici distinguunt inter maximum & minimum quod sic, & quod non: quorum istud determinant, illud in quâque specie indeterminatum relinquunt: sic in hâc materiâ nobis agendum. Attalicas ergo aut Crœsi opes, regios thesauros, & inde consequentem ac sustentandum splendorem hujus sæculi Ecclesiæ sibi nec desiderare, nec petere, nec acceptare debent: siquidem ab Imperatoribus & Regibus offerantur. Neque enim convenit Ecclesiæ, regium splendorem ostentare, aulas, satellites, exercitus, alere, regalia sacerdotia, hoc est, conjuncta cum principatibus & dynastiis hujus mundi erigere: cum tota Ecclesiæ pulcritudo, totus splendor sit interior *Psal.* 45. & spirituale regnum Christi non sit de hoc mundo *Joh.* 18. Si nulli homines privati debent velle ditari; multo minus Ecclesia debet inhiare divitiis, inque eum finem instar mendicorum semper petere, semper instar avari indigere, juxta illud: *tam deest avaro quod habet, quam quod non habet.* Huc confer meditationes ad *Matth.* 6. 1.*Timoth.*6. *Hebr.* 13. Certè in ruborem dedisse debuisset mendicantes & avaros clericos, ethnicus Aristoteles in suis Oeconomicis, qui contendit ἀόρίστως non esse studendum colligendis pecuniis, adducto argumento ex etymologiâ nominis χρῆμα pecunia, à χρῆσθαι. i. ab utendo. Usibus ergo ecclesiasticis, quos infra explicamus proportionata & mensurata debent esse bona, quæ aut per tributum exigit, aut à ditioribus, occasione urgente, petit, aut sponte oblata acceptat Ecclesia. Quod si Ecclesia aut Ecclesiæ hominum certatim ac confertim donantium immodicam liberalitatem non sufflaminent, Magistratus autoritatem suam interponere debet exemplo *Exod.* 35. Ubi etiam in medio Papatu factum à Carolo V. per legem amortizationis, & anno 1607. à Serenissimâ Republ. Venetâ, lege latâ de non alienandis bonis immobilibus sine Senatus consensu. Quæ lex una fuit ex tribus causis propter quam Paulo V. fulmen excommunicationis in Sereniss. Rempubl. vibrare visum fuit. Cujus tragico-comœdiæ descriptionem disce ex historiis, & procellâ libellorum tunc super hâc causâ scriptorum. Videatur de lege Amortizationis *Zypeus lib.* 2.*jur.canon.tit.de foro competenti*, *Hospinianus lib.* 4.*de monachis c.* 20.

Ab altera tamen parte, τὸ minimum quod non sic determinandum, ne Ecclesia abstineat à petendis, acquirendis, acceptandis ad necessarios usus. Ne solummodo in diem, & quotidie de novo mendicare, pium & supererogatorium ducat, instar mendicantium Capuchinorum. Sed imitetur potius Christum *Joh.*6. *v.*12. qui exemplo suo patres familias & œconomos docuit, residua colligere & in futurum reponere: ut iis in ordinaria aut extraordinaria necessitate uti possint. Problemata sunt.

An, non tantum in ἀκμῇ Papatus, sed etiam in intermediâ ætate, sæculo scil. octavo & nono, nimis multa bona ab Ecclesiis, earumque antecessoribus nimium mendicando aut subrepticiè se insinuando, aut nimis cupidè acceptando, sint acquisita? Resp. Aff. Historia facti colligitur ex diplomatis & donationibus supra indicatis: ubi non raro indicatur ad Episcoporum, aut Abbatum, aut capitulorum, aut monasteriorum petitiones & supplicationes, talia aut talia bona fuisse donata.

An si hoc concedatur, de omnibus aliis acquisitis bonis hoc statuendum sit; quæ iisdem scil. sæculis, quin etiam sæculo, sexto, quinto, quarto acquisita sunt. Resp. Neg. Omni historiæ, & omni juri hoc repugnare evicimus.

An consequenter omnia illa bona ideo pro derelictis habenda; aut in privatos homines & usus otiosos distribuenda; aut ab iis, qui primi occupare atque in ea involare possunt, quæsito & mendaciter assumto aliquo verè aut abusivè ecclesiastico titulo, suis liberis ac nepotulis conferenda; aut magno & parato pretio quibuscunque licitatoribus vendenda? Resp. Neg.

An hæc sit genuina reformatio abusuum & sacrilegiorum Papatus (Apocal. 9. vers. ult. *cum notis Belgicis), si bona omnia ecclesiastica ante Papatum, & sub Papatu Ecclesiæ & cultui divino (qualis tunc erat) dicata, relinquantur aut donentur hominibus sub titulo Romano ecclesiastico, quasi successoribus cleri Papalis, nihil tamen ecclesiastici sive Romani sive reformati agentibus? Resp. Neg.* Et patet ex supra dictis & infra dicendis.

An hæc doctrina & praxis deduci possit ex iure divino, naturali, civili; adhæc ex communi doctrinâ Protestantium & Reformatorum? Neg. Quia oppositum inde deducitur.

§.6. *Finis & effectum* acquisitionis bonorum, est vel primum immediatum & proximum, vel mediatum & consequens, vel remotum seu ultimatum, in illo scil. genere. *Primum* est dominium, hoc est, jus constitutum in illis bonis, quorum commoda & incommoda ad Ecclesiam pertinent. *Secundum* est geminum, possessio & distinctio. *Possessio*, est ipse dominandi actus, seu exercitium & usus dominii. *Distinctio*, bonorum illorum ab aliis bonis habetur ex dominio. Sunt enim & dicuntur bona non sæcularia ad usus communes & sæculares, sed sacra & ecclesiastica. Non quod in se & per se talia sint, aut dicantur; sed extrinseco quodam respectu & per denominationem extrinsecam: quia ad usus ministerii & cultus divini, ex voluntate & institutione contribuentium & donantium, approbante, aut permittente lege & Magistratu tunc obtinentibus (si qui donationum aut contributionum istarum conscii sunt) Ecclesiæ appropriata sunt. *Ultimatum* effectum est ædificatio Ecclesiæ. Problemata sunt.

1. *An dominium utile seu proprietas omnium bonorum, quæ cives in Republicâ*

blicâ legitimè possident, sit penes Regem, Principem, Magistratum? Resp. 1. De illis civibus, qui armis subjugati, non fuerunt coacti dominium proprietatis, quod ipsis hactenus competebat, cedere victori; ut extremam internecionem redimant. Esse tamen temperamentum victori, etiam in justissimo bello, tali in casu adhibendum, alibi docetur non tantum à Theologis, sed etiam à Jureconsultis & politicis. Vide *Grotium lib.* 3. *de Jure pacis & Belli cap.* 13. *Neg.* 2. de illis, qui delictis suis meriti non sunt ablationem bonorum per modum pœnę. Talium enim bonorum dominium proprietatis est penes fiscum. *Neg.* 3. de illis civibus, quorum agros inundari, immo & in gurgitem aquarum converti, domus dirui aut incendi, thesauri in publicum impendi non debent, in præsenti Reipublicæ periculo, aut extremâ ejusdem necessitate. Novimus bonum universale prȩvalere particulari, & istud illi cedere debere: sed damni istius compensationem à Republica, simulac potuerit, esse prȩstandam. *Neg.* 4. de illis civibus, qui exemplo Ægyptiorum *Genes.* 47. *v.* 19. 20. bona sua Principi aut Magistratui, non vendiderunt.

2. *An bona pauperibus Ecclesiæ donata, aut domibus piis, sint diaconorum, & curatorum. Resp. Neg.* Non magis, quam bona pupillaria sunt tutorum.

3. *An sint Principum aut Magistratuum, tanquam universalium & supremorum tutorum? Resp. Neg.* de dominio, dicto particulari, aut utili, aut proprietatis.

4. *An sit crimen læsæ Majestatis dicere, bona templi esse templi, orphanotrophei esse orphanotrophei, nosocomii esse nosocomii? Resp. Neg.* Non magis, quam dicere, gazophylacium sub administratione diaconorum esse ecclesiȩ, aut peculium collegii cujusvis liciti (e. gr. mercatorum, medicorum & chirurgorum, pictorum, bibliopolarum, fabrorum, &c.) esse peculium istius collegii.

5. *An, siquidem victori omnia parent, pietati, caritati, æquitati Christianæ conveniat templa Christianorum, cum omnibus bonis ecclesiarum, scholarum, orphanotropheorum, nosocomiorum,* &c. *suorum prædationi & vastationi exponere, aut in fiscum redigere, aut in domesticos suos usus convertere; aut luxui & pompæ hominum de hoc seculo, nihilominus μορφώσει pietatis se ostentantium, devovere? Resp. Neg.* saltem in foro poli. Jureconsulti & politici dicerent ne quidem in foro soli hoc decorum esse. Videatur inter alios *Grotius lib.* 3. *de Jure Pacis & Belli cap.* 12.

CAP. IV.

De Curâ & administratione bonorum Ecclesiasticorum : Ubi duo consideranda. 1. per quos. 2. quomodo curentur & administrentur. De priori facta referuntur, & quæstiones aliquot determinantur.

§. 1. QUod ad prius, curam bonorum in V. T. gerebant tum sacerdotes & Levitæ; tum Magistratus, judices, Reges, Principes; & utrorumque munerarii ac præfecti ab illis ad hoc delegati. Vide 2. *Paralipom.* 24. *v.* 11. 14. cum 2. *Reg.* 12. *v.* 4.--- 17. *Ezra* 8. *v.* 24.-- 31. & *v.* 33. 34. *Nehem.* 12. *v.* 44. & 13. *v.* 4. 5. 10.-- 14. *Levit.* 27. *v.* 11.-- 24. *Josua* 6. *v.* 24. In N. T. eorundem curam susceperunt Apostoli *Actor.* 4. *v.* 35. 37. & 5. *v.* 2. qui crescente Ecclesiâ, ejusque negotiis & caussis, sui sublevandi ergò Hierosolymæ constituerunt diaconos *Actor.* 6. quorum ordo etiam in aliis Ecclesiis autoritate apostolicâ introductus & cum perpetuo Ecclesiæ regimine continuatus est. *Phil.* 1. *v.* 1. cum *Rom.* 12. *v.* 8. 1. *Cor.* 12. *v.* 28. Sic tamen, ut Apostoli & Euangelistæ & presbyteri, comparato hoc subsidio, omnem illam curam absolutè non deposuerint: uti patet ex *Actor.* 11. *v.* 30. cum 24. *v.* 17. *Rom.* 15. *v.* 25. 26. 28. 31. 1. *Cor.* 16. *v.* 1. 3. 2. *Cor.* 8. *v.* 6. 16.-23. & *cap.* 9. *v.* 1.-6. Post excessum Apostolorum à collegio presbyterorum & in eo præside, ac postea nomine aliorum ab episcopo (pro ratione crescentis potestatis) bona custodita & administrata sunt. Quod constat ex *Concil. Antiocheni Can.* 24. & 25. ex *Cypriani epistol.* 62. ex *Gangrensis Concil. Can.* 7. & 8. anathemate firmatis. Nec cessavit hoc postquam Imperatores, Principes, Magistratus fidem amplexi essent. Plurimi enim ex illis, qui magis pii fuerunt aut videri voluerunt, in suis erga episcopos officiis magis excessu quam defectu laborasse videntur. Non est ergo, quod hic quidquam probationis moliamur. Novitate Papatus jam constitutâ tota hæc cura ad episcopos tracta fuit, non minus quam tota potestas ecclesiastica. Curam episcopalem temporalium constituit *Lælius Zecchus de Republ. ecclesiast. cap.* 1. *num.* 8. *in* 20. actibus, illic recensitis. Exortâ reformatione, quamvis aliqui Doctores reformati, inter quos eminet *Calvinus* (vide ejus vitam, & insignem epistolam ad Cardinalem Sadoletum) exemplo Pauli, recusantis stipendia & honoraria Ecclesiæ Corinthiacæ 1. *Cor.* 9. ob graves rationes, ne minimum quidem curæ aut custodiæ ullorum bonorum (ne quidem pastoralium) se cum collegis immiscere voluerint, idemque in hâc provinciâ, aliisque quibusdam Belgii partibus, imprimis in Hollandiâ & Zelandiâ, imitati sint nostrates : non tamen diaconi,

aut

aut piarum domuum præfecti, aut Pastores, aut collegia scholastica, aut ædiles catholicè (hoc est, omnes, semper, ubique) suæ cujusque commendatæ portionis curam & administrationem abjecerunt; aut à se in Magistratum transtulerunt; nec Principes & Magistratus eam ipsis abstulerunt. Ut alia nunc præteram, saltem de curâ bonorum pastoralium (de quibus antiquitatum juxta ac novitatum ecclesiasticarum ignari subinde imperitè blaterant) id notissimum est in Scotiâ, Borussiâ, Poloniâ, Germaniâ, Angliâ, Daniâ, Sueciâ, Hungariâ, Transylvaniâ, Helvetiâ, Rhætiâ, & aliquot Belgii Provinciis. Quid quod ordo ecclesiasticus Ecclesiarum Belgicarum ab anno 1578. (cum Ecclesia jam esset publica & Magistratuum protectione frueretur) usque ad annum 1619., in hâc aliisque quibusdam vicinis Provinciis supremorum Magistratuum autoritate munitus, exsertè decernit à synedriis seu consistoriis, tanquam Ecclesias repræsentantibus, debita ministrorum suorum stipendia procuranda esse artic. xi. Quod sine curâ temporalium Ecclesiæ fieri non potest. Et ubicunque Magistratus consistoria ab illo onere non liberat, reipsâ hoc prę̨stant: ut Londini, Sandwici, Nordwici, Colchestriæ, &c. in Angliâ, & in quibusdam Germaniæ partibus ubi Ecclesiæ Belgicæ collectæ fuerunt, & etiamnum sive palam sive clam habentur. Atque hæc facti historia. Quid de jure sit aut non sit, mox in problematis quę̨remus. Præter ecclesias earumque antecessores, & œconomos, sequioribus sæculis, cum per donata prædia & vectigalia augerentur bona clericorum, in partem curæ adhibiti potentiores, qui tutelam & defensionem alicujus collegii ecclesiastici susciperent: qui speciali nomine *advocati ecclesiarum* dicebantur; ut distinguerentur ab advocatis civitatum aut pagorum seu vicorum, qui & *protectores* dicuntur & munus seu dignitas eorum *advocatia*; & honorarium ob defensionem tribuendum, *advocatitium*. De hoc scriptores politici. De advocatiâ ecclesiasticâ agunt Canonistæ ad tit. *de rebus Ecclesiæ alienandis* cap. 2. in 6. ubi exhibetur constitutio Gregor. x. in *Concil. Lugdunensi*: quâ limitat has advocatias, ne scil. episcopi eas instituant absque capituli sui consensu, & speciali sedis Apostolicę licentiâ. Sed jam diu ante illum Gregorius M. Januario episcopo Caralitano, autor fuerat ne curam patrimonii ecclesiastici sæcularibus viris committeret, sed probatis clericis: propter graves abusus ibi relatos. Exstat hæc *epistola Gregorii lib. 7. num. 66.* eamque decreto suo inseruit *Gratianus dist. 89. c. Indicatum.* Dicta advocatia seu *mundiburdium* (barbarâ voce Longobardorum) describitur quod sit *tutela & defensio sacerdotalis alicujus collegii laico Principi aut nobili commissa.* Hinc Imperatores tanquam summi advocati & protectores Ecclesię, cæterique Reges & Principes, comites, nobiles, quibus hęc cura commissa, Ecclesias & collegia ecclesiastica

ab injuriis defendebant; quin & Ecclesiæ, *defensores, advocati, conservatores, protectores, patroni*, dici haberique volebant. *Joh. Molanus lib. 2. de canonicis c.* 46. refert Godefridum Buillioneum, cum post expugnatam Hierosolymam Rex salutaretur, contemto Regis titulo sese *sepulcri dominici advocatum* vocasse. Hæc referre se dicit *Molanus* ex epist. Ducum sacri belli additâ Mariano. Ipsæ Ecclesiæ tales advocatias ab Imperatoribus postulabant, tum ut contra potentiorum injurias se & sua tuerentur; tum ut res politicas circa oppida, territoria, arces, pagos, sylvas, aquas, &c. à Principibus donata administrarent, ne clerici spiritualibus negotiis omissis ad sæcularia traherentur. Priorem usum habet *Concil. Carthagin. can.* 9. quem Gratianus decreto suo inseruit cap. *Ab Imperatoribus* 23. *qu.* 3. Ab Imperatoribus, inquit, universis visum est, postulandum propter afflictionem pauperum, quorum molestiis sine intermissione fatigatur Ecclesia, ut defensores eis adversus potentias divitum cum episcoporum provisione delegentur. Petitioni Ecclesiarum respondent decreta imperialia Car. Magni an. 786. Othonis I. an. 967. Othonis II. an. 967. quæ vide apud *Goldastum tom.* 3. Posterior usus illis sæculis introductus videtur, cum bonis regalibus modo memoratis episcopatus, monasteria, capitula dotarentur: quæ à delegatis clericis, aut privatis quibusdam œconomis ac quæstoribus, præsertim quod ad regimen politicum & jurisdictionem, ita administrari, & contra potentiores vicinos defendi non poterant. Fuere ergo à pinguibus illis episcopatibus, capitulis, abbatiis cooptati, ex sæcularibus potentes advocati ac protectores & quidem non sine præmio aut mercede feudi alicujus; quod distinctionis causâ *feudum ecclesiasticum* dicebatur. De quo consulendi Jureconsulti, & Canonistæ ad tit. de *feudis*, qui est 20. *lib.* 3. *decretal.* Habebant advocati illi nonnunquam *subadvocatum*, aut subadvocatos. Uti colligimus ex diplomate Othonis I. (apud *Miræum in notit. ecclesiar. Belgicar.*), quo confert Lamberto I. Comiti Lovaniensi advocatiam abbatiæ Gemblacensis, *ut vice*, inquit, *nostrâ adjutor eorum sit ac defensor.* Illud etiam statuit, *ut Comes Lovaniensis nunquam præter unum subadvocatum habeat.* Notat ibid. *Miræus* tunc (anno 1630. quo notitiam edebat) abbatiæ Gemblacensis subadvocatum fuisse Comitem de *Walhaim* in Gallo-Brabantiâ; eundemque Marchionem Bergizomensem, & comitem Herenbergensem in agro Zutphaniensi. Sed de universâ hac advocatorum historiâ & pragmatiâ videndi *Joh. à Choquier* vicarius Episcopi Leodiensis in *Vindiciis libertatis ecclesiasticæ part.* 2. *cap.* 6. 7. 8. Et *Joh. Molanus lib.* 2. *de Canonicis cap.* 44. 45. 46. 47. ubi de conservatoribus, protectoribus, advocatis, patronis ecclesiasticis in genere, & in specie Ecclesiarum collegia-

legiatarum seu capitulorum. Ex nostris *Hospinianus lib. 3. de Templis cap. 6. Joh. Choquier loco cit.* indicat inter alios autores peculiarem tractatum *Martini Mageri de Advocatâ armatâ.* Gloriosus ille titulus postea clericis exosus esse cœpit, postquam prȩsidia, defensiones, protectiones in rapinas, expilationes, vexationes degenerassent. Adeo ut ecclesiasticis petitionibus & decretis partim exemtio ab illis advocatiis, partim earum cum scriptio quæsita & sancita; quin etiam feuda retracta sint, & episcopi sub juramento promiserint, se neminem de novo in feudaturos de bonis Ecclesiæ; (vide tit. decretal. *de Feudis*); insuper donatores & fundatores quorundam monasteriorum exsertè advocatias illas prochibuerint; & lege Imperatoris Conradi IV. statutum sit, ut Cisterciensibus ne quidem volentibus unquam darentur advocati. Fridericus II. dictus Barbarossa anno 1257. monasterium Fabriense in diœcesi Churiensi ab onere advocatiæ Baronum de Saxen liberavit. Carolus V. an. 1549. graviter interdixit advocatis & protectoribus per totum imperium, ne tutelâ seu protectione suâ abuterentur; aut Ecclesias, monasteria, loca pia contra formam & naturam protectionis usurparent, opprimerent, gravarent. Vide Caroli diploma ad finem *tom. 3. constitutionum Imperialium Goldasti.*

Affines advocatiis quodammodo sunt in Papatu dictæ *literæ conservatoriæ*, per quas obtinentur certi deputati judices, qui clericos à molestiis & injuriis tueantur, & in possessione bonorum, rerum, jurium suorum manuteneant. Quarum frequentes abusus contra concedentis mentem occasionem dedisse dicuntur *Concilio Trident. Seß. 14. cap. 5.* reform. easdem haut parum limitandi: quamvis SS. cong. Cardinalium suis interpretationibus illam reformationem, ut & pleraſque alias, satis laxare videatur. Sed de his advocatiis fortè nimium: cum magis ad antiquitatum Ecclesiasticarum & novitatum Papalium historicam cognitionem pertineant, quam ad regimen Ecclesiarum nostrarum, & hodiernam praxin. Talium enim advocatorum apud nos nec usus, nec vestigium.

Quæstiones circa curatores bonorum moveri possunt.

I. Quȩst. *An repugnet juri divino aut naturali; ut aut Ecclesia in suis antecessoribus per se, aut per munerarios & quæstores ab ipsis constitutos: aut Magistratus Christianus per se aut per munerarios à se constitutos curet & administret bona ecclesiastica? Resp.* Neutrum: uti constat ex modo dictis. §.2.

II. Quȩst. *An aliquando extra Magistratus omnem curam; immo & cognitionem, bona illa haberi & curari possint aut debeant? Resp. Aff.* de priori, ubi Ecclesiæ privato publicè tantum tolerantur; ut e. gr. in ducatibus Juliacensi & Bergensi, in Gallia ac Bearnia. Idem dicimus de Ecclesiis Christianis in imperiis Turcico & Persico. Et de hodiernis

nis Ecclesiis Belgicis in Angliâ. Aff. de utroque; ubi Ecclesiæ sunt clandestinæ: *** Et sic olim antiquæ Ecclesiæ primis sæculis, peculia sua Principes suos eorumque præfectos studiosâ celabant: uti liquet ex illustri exemplo Laurentii diaconi Ecclesiæ Romanæ, ab omnibus communiter prędicato. Vide *Ambrosium lib. 1. offic. cap. 41. & lib. 2. cap. 28.* Cui consentiunt *Augustinus*, *Maximus Taurinensis*, *Leo*, *Chrysologus*, *Prudentius*, aliique: & inter nostros *Melanthon in consiliis part. 1. Joh. Latus*, *Gutberlethus*, &c. in epitomis historicis, una cum martyrologiis reformatis. Hinc est quod tanquam traditores censurâ ecclesiasticâ notarentur, qui Magistratui infideli, aut ejus pręfectis bona ecclesiastica tradidissent aut indicassent. De quo vide, ut compendium facias, *Baronium ad an.* 314. 63. & 103. 8.

III. Quæst. *An Magistratum sive Christianum & Ecclesiæ defensorem, sive extraneum à fide & Ecclesiâ, sed tolerantem Ecclesias, in foro conscientiæ ab omni curâ excludere liceat, aut ipse sponte eandem curam deponere possit? Resp.* de curâ supremâ & directivâ, absolutè *Neg.* Cum enim omnium hominum & bonorum in Republicâ curam communem gerat, ex vi dominii superioritatis & jurisdictionis, non potest talem curam circa collegia & bona collegiorum in Republicâ suâ, nec consequenter circa bona Ecclesiarum deponere, etiamsi velit. Ubi tamen observanda cautela *1. Cor. 6. v.1-6.* ne Ecclesiæ, aut eorum antecessores nisi in casu necessitatis, negotia & causas circa bona ecclesiastica ad regimen & jurisdictionem Magistratuum à communione ecclesiasticâ alienorum deferant. Quod de curâ hâc directivâ & supremâ dicimus, ad curam particularem in dominio proprietatis & possessione bonorum commendatorum fundatâ, pariter extendi nolumus: ne antiquas Ecclesias in imperio, & sub Regibus Christianis jam inde à Constantino M. usque ad ἀκμὴν Antichristi, & novas ab initio reformationis in plerisque Europæ partibus constitutas temere condemnare videamur.

IV. Quæst. *An convenientius & commodius sit, ut ipsi antecessores Ecclesiæ sub Magistratibus Christianis & Ecclesiæ nutritiis, curâ & administratione bonorum graventur? Resp.* Aliquot conclusionibus nos explicamus. 1. *Concl.* Propter inconvenientia, quæ curam illam aliquando, aut sæpe comitantur aut per accidens consequuntur aut olim consecuta sunt; omnes ecclesiastici simpliciter ab omni quorumvis bonorum, aut cujuscunque illorum bonorum portionis curâ particulari & propriâ sive immediatâ magis sive magis mediatâ semper & ubique excludendi non sunt: quasi scil. quæcunque eorum cura esset nefanda ἀλλοτριοεπισκοπὴ juri divino aut naturali repugnans. 2. *Concl.* Inconveniens erat ut dictorum episcoporum jam

jam inde à temporibus Constantini & deinceps, magis ac magis dilatata & stabilita potestas ecclesiastica, cum exclusione presbyterorum & diaconorum: sic etiam immediata cura & proxima administratio omnium bonorum in sua dioecesi. Quidquid enim de eo statuerint synodi *Aurelianensis an. 512. cap. 27. & Aurelian. 3. an. 539. cap. 23.* & *Aurel. 4. cap. 11. Agathensis cap. 36.* Moguntina *an. 868. cap. 6.* & *55.* (Vide hæc & plura in *tomis Concil.* aut in *Summâ Caranzæ*, & in *Bocchelli decretis Ecclesiæ Gallicanæ*): prudentius tamen hunc morem, improbavit *Chrysostomus homil. 86. in Matheum*; ubi conqueritur episcopos hoc modo in dispensatores, caupones, procuratores, publicanos, quæstores, transformari; & *Chalcedonense Concilium Can. 26.* statuit, ne Episcopi facultates Ecclesiasticas tractent, sine oeconomis; *qui res ecclesiasticas, dispensent, secundum sententiam proprii episcopi.* Hinc factum, ut passim oeconomis seu dispensatoribus, quos ex presbyteris aut diaconis, aliisve minoribus clericis eligebant, immediatam illam & particularem curam committerent. De quo *Sozomenus lib. 8. c. 12. Euagrius lib. 3. c. 32. & lib. 4. c. 35.* Et *Gregor. M.* loco supra cit. 3. *Concl.* Inconveniens esset, si reformati pastores ecclesiarum, quibus sua quæque post introductam reformationem sub Principibus & Magistratibus religionis consortibus & Ecclesię nutritiis, Ecclesia parochialis, aut particularis in pagis aut civitatibus commissa est, particularis curę & administrationi quorumcunque bonorum, quæ Papę, episcopi aliique clerici Papales ecclesiasticis accensere suæque curæ subjicere solent (exceptis ad pastoralem curam & pauperes Ecclesiæ pertinentibus) implicarentur. Sunt autem bona illa præter regalia sacerdotia & beneficia Episcopo-principatuum, omnium Abbatiarum & monasteriorum tum Principum & nobilium, tum vulgarium utriusque sexus, Equitum sacrorum (quos ita vocant), ecclesiarum cathedralium, omniumque aliarum collegiatarum seu capitulorum, scholarum & Academiarum & quorumcunque collegiorum scholasticorum; templorum, publicorum hospitalium, nosocomiorum, leprosorum, orphano-trophiorum, aliarumque piarum domuum. Horum administratio & cura advocatis, patronis, curatoribus suis tum superioribus tum inferioribus relinquitur. 4. *Concl.* Aliter tamen judicandum est de Ecclesiis sive clandestinis, sive sub Principe à religione alieno toleratis: ubi antecessorum cura & administratio, sive immediata sive mediata, ad quascunque bonorum suorum ecclesiasticorum partes in quoscunque usus impendendas se extendit. Aliter etiam judicandum de Ecclesiis protestanticis & reformatis, ubi ordo aliquis episcoporum, aut superintendentium, item collegiorum scholasticorum, adhæc capitulorum aut monasteriorum in collegia theologica conversorum, (e. gr. in ducatu Wirtenbergensi) post introductam reformationem obtinuit,

aut etiamnum obtinet; aut ubi bona monastica & capitularia ad ærarium partim pastorale partim scholasticum redacta sunt. Illic enim superintendentibus, Abbatibus seu præfectis, collegiorum præsidibus, scholarum curatoribus eorumque œconomis & quæstoribus major cura imposita est. 5. *Concl.* De bonis pauperum cujusque Ecclesiæ constat, ab eorum curâ antecessores (ubi regimen presbyteriale obtinet) exclusos non esse: quamvis propria, particularis, & immediata eorum administratio diaconis incumbat. De quorum munere vide infra *part. 2. lib. 2. tract. 2.* & ecclesiarum Belgicarum liturgiam & constitutiones ecclesiasticas. 6. *Concl.* Quod ad bona pastoralia, strictè ita dicta, uti cura & administratio eorum in Ecclesiis reformatis variat, sic & opiniones de curatoribus. Sunt qui putant expedire, ut pastoribus ab omni pragmatiâ circa pastorales reditus suos plane vacuis & liberatis, per quæstores seu œconomos, aut ædiles, aut toparchas seu magistratus municipales, aut alios quos advocatos seu patronos, aut per presbyteria, aut per præfecturas & cameras rationarias bonorum in districtu, diœcesi, regione, provinciâ, &c. bona stipendiis pastorum, lectorum, cantorum, æditorum, seu janitorum destinata administrentur. Rationes sunt potissimum duæ. *Prior* est, ne pastores per agrorum culturam aut locationem, decimarum collectionem, aggerum refectionem, fossarum ductionem, &c. à studiis & cura Ecclesiæ tum privatâ tum publicâ abducantur. *Posterior* est ne exactione pretii locationis, venditione fructuum, & collectione decimarum, odium subditorum incurrant; neve cum infidis colonis debitoribus suis jure experiri & sic illorum odia ac contentiones sibi cogantur accersere. Econtra alii putant tutius esse, si ipsi pastores quique bona sua commendata administrent; nec aliis tradant; aut ab aliis exspectent, quod per se facere possunt. Et si alicubi uberiores reditus pastorales ipsorum studia & curam ecclesiasticam aliquo modo impedirent, ut per uxorem, aut famulum, aut alium quem procuratorem, œconomum, mandatarium, negotia hæc sæcularia exequantur. Rationes sunt duæ. *Prior*, quia toparchæ, advocati seu patroni, quæstores seu œconomi ab aliis constituti & dependentes sæpe, immo plerumque inventi sunt sua quæsivisse; non pauca ecclesiasticis reditibus subtraxisse; bona illa tractasse tanquam sibi commendata, immo tanquam sibi propria, ne dicam tanquam sibi in prædam data. Quæ enim *Choquier & Hospinianus loc. cit.* aliique theologi alibi (in consilio scil. theologico de bonis ecclesiasticis) citati, de Principum, nobilium, &c. sive advocatorum, sive non advocatorum practicâ conqueruntur, pœne catholica sunt plerisque temporibus, locis, statibus hominum applicanda. Nec desunt pastores in Belgio, qui cum curam suæ commendæ depositam in unum aliquem quæstorem illius districtus transtulissent, ut lautiori

lautiori & promtius exolvendo ſtipendio fruerentur; poſtea ſæpè conqueſti ſint, quod inſtar mendicorum eleemoſynam petentium ſubinde haberentur, curſitando defatigarentur, exiguas particulas plerumque domum referrent, nonnunquam vacui dimitterentur. *Poſterior* eſt, quia cum reditus paſtorales extra omnem curam anteceſſorum & presbyteriorum in manibus toparcharum, patronorum, ædilium, municipalium Magiſtratuum concluſi ſunt; magnis ſæpe concuſſionibus & periculis libertatem eccleſiaſticam electionum, concionum, judiciorum ac ſuffragiorum, clavium eccleſiaſticarum hâc occaſione exponi contingit. Quid enim familiarius & prius, quam comminatione claudendi ærarii, aut præſenti prohibitione exolvendi ſtipendii fideles miniſtros, presbyteria, Eccleſias tentare, vexare? Experientia nos docuit conſilio & ſuggeſtione miniſtri ſeu officiarii (advocati ſcil. aut ſecretarii) ſupremarum poteſtatum in unâ atque alterâ Belgii provinciâ tales machinas adhibitas atque intentatas, cum res Remonſtranticæ ſtarent. Atque hæ rationes utriuſque partis. Ego quamvis priorem opinionem & praxim ob rationes allatas præferrem, ubi ſupremæ poteſtates tanquam Eccleſiarum nutritii ex theſauro redituum eccleſiaſticorum honeſta ſtipendia paſtoribus, & ſubſidia extraordinaria, neceſſitate ita poſtulante, procurant: nolim tamen diverſæ praxi plerorumque in Eccleſiis reformatis paſtorum, eorumque opinioni quidquam præjudicare. Nam cum determinatio τῦ βιλτίῳ magnam partem dependeat à particularibus circumſtantiis; illud præferendum eſt, quod minimis incommodis urgetur: quandoquidem in rebus humanis nihil ab omni parte beatum. Videndum etiam in talibus, non quid quis velit, ſed quid cum pace Eccleſiæ fieri poſſit.

V. Quæſt. *An particulares toparchæ, aut alii quicunque advocati, tutores, patroni, curatores, œconomi,* &c. *Bona paſtoribus, eorumque vicariis, adhæc eccleſiaſticis cantoribus, lectoribus, æditus, aut omnium iſtorum vicariis dicata, & partim ex donationibus partim ex tributis fidelium antehac collecta, tanquam ſibi commendata uſurpare poſſint, & frui beneficio abſque officio, ſub titulo tamen paſtoris, vicarii, æditui, primicerii, præcentoris eccleſiaſtici, ſacerdotis animarum. Reſp.* In foro conſcientiæ planè injuſtum eſt: juxta legis naturalis & divinæ immota axiomata, *Suum cuique tribuendum, Quod tibi fieri velis alteri faciendum.* Vide Matth. 7. v. 12. Si enim theologi & Jureconſulti nonnulli ex *Math.* 7. 12. peremtoriè expugnatam putant uſucapionem tanquam in foro conſcientiæ injuſtam (quorum ſententiam in præſenti in medio relinquo); certè non minus talem bonorum eccleſiaſticorum uſurpationem ex iiſdem principiis in eodem foro convictam cenſendum eſt. Ita ut nulla prætenſa voluntas prætoris, nulla hominum conſuetudo, nulla

nulla consilia, arbitria, statuta, jura sive Romana, sive municipalia, sive realia sive imaginaria, sive facta sive ficta, nulla magistratuum permissio, conniventia, concessio, nulla pulvillos axillis consuentis & jus divinum ad facta trahentis atque interpolantis theologi, usurpatorum & abutentium istorum conscientiam coram Deo à peccato, & coram hominibus à scandalo liberare possint: Quamvis nullas leges humanas ex corpore juris, nulla statuta antiqua aut nova Principum & Magistratuum Christianorum, sive in Belgio sive extra illud hactenus producta viderimus; sed tantum mera facta. Quin contra de vicariatuum & pastoralibus bonis contraria decreta produci possent.

VI. Quæst. *An liceat iisdem talia bona commendata, quâcunque ratione usibus suis propriis ac privatis vindicata, aliis maximum pretium offerentibus cum & sub titulo pastorum, vicariorum, æditorum, sacerdotum animarum, &c. vendere, & his rursum aliis in infinitum: donec vel per viam ordinariam, zelum scil. & potestatem Magistratuum, aut per extraordinaria Dei serius aut citius metuenda judicia mensa illorum venditorum & collybistarum subvertantur? Resp. Neg.* in foro scil. conscientiæ.

Sed excipitur. 1. *Except.* Magistratus ex venditione istorum redituum non minus ac ex venditione aliorum bonorum vectigal infert in ærarium publicum. Hinc ergo colligitur statutum publicum, & autoritas Magistratus pro dictâ usurpatione & venditione; & consequenter salvus conductus pro conscientiâ apud Deum. *Resp. Neg.* salvus conductus ille non magis absolvet conscientias apud Deum, quam vectigalia ex domibus & vino ac cerevisiâ cauponum in ærarium publicum illata compotores & aleatores, quotidie illic & tempus, & rem familiarem & mentem sanam, ac conscientiam dilapidantes cum suis cauponibus, immunes à peccato constituunt; aut quam salvus conductus an. 1609. libello quo vernaculo promulgatus à *Jesuita Johanne Davide*, curiosos spectatores idolorum ab idololatriâ indirectâ absolvebat.

2. *Except*, Quid si Magistratus ipse aut donaret, aut venderet illas commendas, aut præbendas, aut vicariatus, tanquam census corporales aut vitales (uti vocant,) & quidem cum ac sub illis titulis? *Resp.* à posse ad esse non valet consequentia. Posset vendere, quid si venderet, &c. Ergo bona & reformatâ conscientiâ bonis illis commendatis sub assumto illo ementito titulo (sine officio, sine opere) quilibet uti frui potest. Non sequitur. Quasi quis probaturus jure & quidem in foro conscientiæ, se pastoralis curæ, aut vicariatus sive pastoralis, sive sacerdotalis, aut orphanotrophei aut diaconiæ, aut nosocomii, aut templi & redituum templi sub & cum assumto cujusque titulo legitimum in foro conscientiæ possessorem esse; hanc

hanc rationem alleget, quod Magiſtratus poſſet aut potuiſſet templum, paſtoralem curam, orphanotropheium, vicariatum ſacerdotalem cum omnibus reditibus confiſcare, aut jure belli in poteſtatem ſuam redigere, aut ſibi & ſuis in privatos uſus ex mero arbitrio, pro plenitudine poteſtatis, conferre, aut in ærarium publicum inferre, & inde in uſus publicos depromere ac vendere. Pari ratione harpax quis domum Hermachi aut Titii tanquam ſuam inhabitaret, aliis venderet aut locaret; obtendendo miſeræ & noxiæ conſcientiæ contra *Matth. 7. v. 12.* jura nova, in poteſtate & potentiâ Magiſtratus fundata: quamvis Magiſtratus nunquam actu domum illam fiſco addixiſſet, aut jure belli, aut quâcunque aliâ ratione pro mero arbitrio, privatim ſibi aut ærario publico acquiſiviſſet: non magis quam vicariatuum commendas ſibi aut publico unquam acquiſivit; quarum ne quidem curam & adminiſtrationem habuit aut habet.

Inſtantia, Magiſtratus habet abſolutum & ſupremum dominium in omnes ſubditos, omnia collegia, omnia eorum bona: Ergo poteſt de iis ſtatuere quod vult. *Reſp.* 1. à poteſtate ad factum non valet conſequentia: ideoque actualis quęcunque poſſeſſio & uſurpatio bonorum, tanquam in foro conſcientiæ legitima, in abſoluto dominio immediatè fundari non debet. *Reſp.* 2. antequam in bonis modo memoratis, & pauperum piarumque domuum, aut aliorum civium privatis bonis hoc exequatur Magiſtratus, ſpecimen prius edat in bonis advocatorum & theologorum illorum ſi qui Magiſtratus dominium ſuperioritatis & juriſdictionis in dominium proprietatis transformant, aut cum eo, conjungere, aut confundere fatagunt, ſive ex ἀκρισίας ſive ex affectu. Et videbimus an judicium eorum hactenus ſepultum, ad diſtinctionem & meliorem explicationem excitari poſſit. Sin minus, fiet ipſis ſecundum propriam fidem & conſcientiam: nos contra non ceſſabimus credere, tueri, proteſtari cum Ill. Ordd. Belgii an. 1581. tale arbitrarium dominium Principi non competere. De caſu neceſſitatis ob bonum publicum & de dominio juriſdictionis infra dicemus.

3. *Except.* Venditio ejuſmodi bonorum, commendarum, præbendarum, redituum ſub & cum tali titulo, fit ex intentione tum donatorum, tum Eccleſiarum, qui & quæ olim contribuerunt, & ex tributis bonâ illa fundârunt. Ita ut ſint illa & ſemper fuerint in libero commercio. *Reſp.* Nunquam, nuſquam factum: niſi fictio, aut imaginatio, aut craſſum mendacium hominum αὐτοκατακρίτων, pro reali facto habeatur; & hic valeat illud principium quorundam: *Quidquid clarè & diſtinctè percipio, hoc verum eſt.* Sed excipientibus, hoc eſt, affirmantibus incumbit probatio; quam non tantum hactenus non præſtiterunt, ſed ne quidem conati ſunt.

VII. Quæst. *An tales bonorum aut commendarum venditiones in privatos usus venditorum, in foro conscientiæ justificari possent, si pastoribus pastorales, studiosis theologiæ vicariales, æditius æditiuales reditus pretio sive mediocri sive summo vendantur; quos primâ quâque occasione, aut absoluto cursu theologico, aut cessante curâ pastorali, aut æditiuali, emtores illi aliis cujuscunque sortis & status hominibus sive cum lucro sive cum jacturâ vendere queant? Resp. Neg.* Velum hoc turpi avaritiæ tegendæ quęsitum, eandem coram Deo cordium inspectore turpiorem facit. Siquidem simulata æquitas duplex iniquitas; juxta Augustinum.

VIII. Quæst. *An antecessores Ecclesiarum de talibus abusibus, querelas ad Magistratum deferre possint, absque crimine Læsæ Majestatis, perturbatæ pacis publicæ seditionis, sacrilegii,* &c. *Resp. Aff.*

IX. Quæst. *An cum opportunum & tutum non est tales querelas deferre; aut illæ delatæ non exaudiuntur, quin immo malum bene positum, quasi per* ἀντιπείστασιν *magis confirmatur: ministris verbi, omnibus illis tentatis, porro ab omni informatione conscientiarum circa hos abusus cessare liceat, & aliis collegis autores esse, ut Harpocrates agant. Resp. Neg.* Non magis quam ab informatione conscientiarum contra ebrietatem, aleam, choreas, sabbathi profanationes, vanitates in vestibus, palliata & indirecta quælibet furta contrà 8. præceptum, &c.

CAP. V.

Probatur curam & administrationem bonorum consistere 1. in custodiâ seu conservatione. 2. in dispensatione seu erogatione.

§. 1. QUod ad custodiam & conservationem, cui opponitur alienatio, illa est vel *superior*, *universalis*, *communis*, tum Dei tum Magistratus: quorum ille absolutè, iste suo modo gentis humanæ pater atque custos dici debet: vel *inferior*, *particularis*, *propria*. Posterior, de quâ hic agitur, consistit potissimum in his. 1. *Ut* accipiantur, & in ęrarium ecclesiasticum, sive unum, sive dispertitum (templi sc. pastoralis curæ, cum appendicibus vicariatus, æditui, lectoris, cantoris; collegii theologici, aut seminarii & scholæ tum minoris tum majoris; nosocomii, hospitalis, gerontodochii, &c. fideliter inferantur, quæ per donationes spontaneas offeruntur, aut per tributa ex familiis istius Ecclesiæ aut Ecclesiarum combinatarum in unam diœcesim seu correspondentiam, colliguntur. 2. *Ut* fructus & reditus bonorum suo quique tempore exigantur & recipiantur. 3. *Ut* repetantur, siquæ per domesticos Ecclesiæ aut per extra-

neos

neos subtracta & alienata sunt. Et hic curatores, advocati, ephori æque ac omnes privati cives aut subditi, tali in casu, ad supremam potestatem & jurisdictionem Magistratus confugiunt. Neque enim putandum est Ecclesias, pastorales curas, collegia, pias domos, &c. magis prædæ quorumvis raptorum expositas, & omni juris prosecutione ac Magistratus defensione debere destitutas esse, quam privatas qualque subditorum familiás. Ne quid hic dicam de piarum causarum privilegiis de quibus JCC. & canonistæ. Nobis sufficit ad conscientias informandas, jus divinum & naturale in immotis illis Principiis (*Neminem lædere*, *Suum cuique tribuere*, *Quod tibi fieri nolis alteri non facere*) fundatum.

Conservationi opponitur alienatio: cujus modi numerantur c. *nulli liceat.* tit. *de rebus ecclef. alienand.* (qui est 13. *lib.* 3. *decretal.*) 1. conditio, res immobilis scil. immutata, hoc est, quando status, causa, natura prędii immutatur, e. gr. cum quis facit illud tributarium, aut annuâ pensione gravat. 2. donatio. 3. venditio. 4. permutatio. 5. emphyteuticus perpetuus contractus, 6. ex d. tit. cap. *ad audientiam*, locatio prædii in perpetuum idque in damnum Ecclesiæ, aut piæ domus, &c. Nos distinguimus alienationem in impropriam, & propriam. *Impropria* est cum venditur, aut mutatur, aut in perpetuum locatur prædium, vel ex necessitate, sive ordinariâ, ad exolvenda debita; sive extraordinaria ad redimendos captivos, aut ad alendos pauperes tempore famis, aut ad dirutum aut incensum templum ædificandum, aut ad vexam hostium, aut tyrannorum redimendam; vel ad majorem Ecclesiæ, aut domus piæ utilitatem. Et talis alienatio jure humano sive ecclesiastico sive civili, prohiberi non debet. Et quamvis Canonistæ ad dictum titulum rigidè contra alienationem quamvis videantur disputare: ibidem tamen cap. *ut super*, concedit Celestinus 3. episcopô liberam facultatem *possessiones Ecclesiæ minus utiles pro aliis utilioribus de fratrum suorum & sanioris partis consilio & assensu alienandi seu commutandi.* Adderem venditioni, aut annuæ pensionis impositioni, donationem; per quam alienari posset prædium ad redimendam apud aggressorem Ecclesiatum vexam seu immunitatem, aut ad comparandam potentis alicujus advocatiam ac defensionem; quę aliter haberi non posset. *Propria* alienatio fit, vel cum non dantur, sed retinentur bona, quę ex jure danda aut tribuenda sunt, ut *Malach.* 3. *v.* 8. 9. 10. cum *Actor.* 5. 3. 4. vel cum nec ex necessitate, nec ad majorem Ecclesiæ aut domus piæ utilitatem, à particularibus curatoribus, advocatis, ephoris, œconomis, aut à communibus & supremis tutoribus, patronis, protectoribus, conservatoribus h.e. à Principibus & Magistratibus auferuntur & alienantur, aut alienari conceduntur sive per venditionem, sive per donationem, sive per permutatio-

tationem, sive per emphyteusim, &c. ad privatam ac propriam suam suorumve utilitatem; & ad Ecclesiarum, pastoralium curarum, templorum, ærarii pauperum, collegiorum theologicorum, domuum piarum, &c. damnum ac depauperationem. Alienatio hæc propriè dicta est vel partialis & temporaria, vel totalis & perpetua. *Illa* est cum commendæ, reditus, fructus, usus bonorum sive mobilium sive immobilium, ad tempus possidentur & percipiuntur ab ipsis tutoribus & protectoribus, aut aliis hominibus otiosis possidendi ac percipiendi conceduntur. *Ista* est, cum prædia, domus, census, pecuniæ, utensilia Ecclesiarum, aut pauperum, aut scholarum, aut collegiorum, aut domuum piarum totaliter & in perpetuum quocúmque ex modis supradictis alienantur.

§. 2. *De conservatione & alienatione possunt* istæ quæstiones moveri.

I. Quæst. *An area & structura templorum, aut lapides, ligna, tegula, vitra, utensilia e. gr. mensa, subsellia, calices, candelabra, patina, libri, &c. ad hæc hospitalia, aliæque pia domus per venditionem, aut permutationem alienari possint? Resp.* Pontificii Casuistæ (*Bonacina*, *Azorius*, *Navarrus*, &c.) hic anxiè laborant de prærequisito consensu Papæ, aut Episcoporum, & de debitis solemnitatibus servandis. Insuper distinguunt inter materiam & formam structurarum, templi scil. aut monasterii; ut & inter utensilia & utensilia, eorumque materiam & formam. Fingunt enim talia bona formâ & specie per solemnem consecrationem esse sacra; haut aliter ac tabernaculum, & templum, cum altaribus, vasis, vestibus in veteri Testamento. Nos post habitis & alibi refutatis (infra *tract.* 4.) ejusmodi figmentis dicimus legitimè ad usum Ecclesiarum, pauperum, domuum piarum, omnia illa quocumque modo ex supra memoratis alienari posse, per illos, penes quos eorum potestas & cura est. Argumenta nulla pro hâc determinatione adferam, nisi ex ipsis Canonistis & Casuistis Pontificiis: Quatuor causas assignant, propter quas alienatio bonorum ecclesiasticorum licitè & validè fieri potest; videlicet necessitas urgens, pietas, utilitas evidens Ecclesiæ, & quando prælatus credit subesse legitimam causam. Sic illi apud *Bonacinam tom.* 1. *fol.* 1052. *num.* 1. Confer & *Navarrum in Manuali cap.* 27. §. 149. imprimis & *Concil. Trident. sess.* 25. *cap.* 11. *& ibi remissiones cum decisionibus SS. congr. Bonacina loco cit. num.* 30. cum absurdè determinasset, lampades argenteas & his similia, non posse alienari, ut earum pretium convertatur in fabricam necessariam Ecclesiæ, aut in alium usum: addit, *seclusâ in contrarium consuetudine.* Ergo licet, ubi consuetudo ita fert. Inde elicio, ergo non est illicitum, ubi consuetudo nondum obtinet. Factum enim & consuetudo hominum, non fundant jus in foro poli. Possem & aliud argumentum ad hominem ipsi opponere; Quia licita est permutatio

mutatio beneficiorum ecclesiasticorum: uti hanc negotiationem peculiari libro explicatam dedit: *Joh. à Choquier*, postea factus vicarius Episcopi Leodiensis tit. *De permutationibus beneficiorum* anno 1616. Quidni ergo licita esset alienatio bonorum modo designatorum per permutationem?

II. Quæst. *An agri, domus, decimæ, census annui seu pensiones ex agris aut domibus, ad curas pastorales, aut templorum fabricam, aut orphanotropheia, aut nosocomia, aut monasteria; aut diaconias (quarum analogum* mensæ spiritus sancti *sub Papatu dicuntur), legitimè alienari possint, & sine scrupulo conscientiæ à quovis emi? Resp. Aff.* in casu scil. necessitatis aut majoris utilitatis. Sicuti enim bona privatorum à tutoribus ipsorum tali in casu legitimè in foro conscientiæ vendi atque emi possunt, nec non bona publica civitatis, aut collegiorum in illa civitate: sic & bona Ecclesiæ, diaconiæ, nosocomii, &c. Et sicuti emtores frumenti, olei, vini, pomorum, &c. ex agris pastoralibus, nosocomii, orphanotrophei, gerontodochii, diaconiæ, &c. dici non possunt reditus ecclesiasticos, aut eleemosynas pauperum sacrilegè devorare; ut nec locatores domuum aut agrorum, aut decimarum ad pastoralem curam, orphano-tropheium, nosocomium, diaconiam, &c. spectantium, ex mercede pastorum aut ex eleemosynis vivere: sic peculatus, & sacrilegii vel minimam speciem non committunt venditores domuum pastoralium, templorum, aut nosocomiorum, aliarumque piarum domuum, aut prædiorum, domuum, censuum, &c. ad Ecclesias, diaconias, orphanotropheia, nosocomia, aut ad Rempublicam, civitatem, collegium pertinentium; cum ex necessitate, aut ad majorem utilitatem talia legitimè venduntur ab iis, ad quos jure hoc pertinet; & pretium ad usum istius civitatis, collegii, Ecclesiæ, piæ domus; & non ad usum privatum venditoris aut venditorum, impenditur. Quomodo non devorat domos viduarum, aut pupillorum, qui agrum aut domum eorum à tutoribus legitimè venditam, pretio emit, in usum viduæ aut pupillorum convertendo.

III. Quæst. *An remaneat scrupulus quis conscientiæ, aut saltem scandalum detur, si homines reformati, præsertim ministri publicas domus pastorales, aut agros pastorales, aut agros mensæ spiritus sancti, aut nosocomii, aut leprosorum emant? & an aliqui ex nostris ideo difficulter adducantur ad tales domos aut agros emendos? Resp. Neg.* Difficultas enim & minor æstimatio illorum bonorum aliunde non oritur, quam ex damno metuendo: si quidem Papatus aliquando rerum potiretur; qui omnia illa bona vendita vindicaret in priorem statum: absque ullâ pretii restitutione emtori & possessori faciendâ.

IV. Quæst. *An Princeps aut Magistratus, ipso jure Magistratus, & ex*

vi Dominii superioritatis ac jurisdictionis posset omnia bona pastoralium curarum reliquaque Ecclesiarum, pauperum, piarum domuum, diaconiarum, pro arbitrio sibi appropriare, aut aliis vendere, aut donare: atque ita ab ecclesiasticis ad seculares, à publicis ad privatos (sive suos, sive suorum, sive quorumvis aliorum) usus transferre? Resp. Neg. Nec apud sanos sobriosque hoc pluribus probandum est: qui tenent se esse bonorum suorum legitimos & bonæ fidei possessores, non obstante Principum ac Magistratuum legitimo in corpora & bona subditorum dominio: quo uti debent ad conservationem & defensionem subditorum, non ad destructionem. Et cur hoc templis, communitatibus, collegiis & ministeriis ecclesiasticis, pauperibus & piis domibus minus applicaretur, quam privatis incolis ac civibus. Nisi dicas Ecclesias, pias domos, pastores, pauperes, orphanos non esse in Republicâ, & consequenter vitæ ac bonorum suorum defensione juxtà cum aliis incolis & advenis non posse frui. Quod ad Principum arbitrarias bonorum Ecclesiis, pauperibus, piis domibus collatorum rapinas ac dilapidationes; nulli eas tuebuntur, nisi obnoxiæ & venales animę: aut animę crassa historiarum, atque unâ elementorum ethicæ, politicæ, theologiæ, naturalisque æquitatis ignorantia sepultæ. Addimus si jure dominii superioritatis hoc Principi competit; etiam bonis Ecclesiarum, domuum piarum, diaconiarum, in mediâ reformatione per reformatos collectis aut donatis eadem arbitraria ejus potestas applicanda est. Quod quin absurdissimum sit, si videre nolunt, qui videre debebunt: saltem metuendum est, ne attendant in posterum, si qui donationibus inter vivos aut mortis causâ curas pastorales, templa, diaconias, orphanotropheia, nosocomia, &c. augere cogitant. Meo consilio si uterentur, non donarent, quæ Princeps, aut Magistratus pro mero arbitrio suo auferre possent; quæque filii & nepotuli Principum, procerum, ditiorum, aut alii quicunque otiosi homines, præcipuè inutilia terræ pondera, luxu, crapula, luxuriâ absumerent.

V. Quæst. *An in ærarium Reipublicæ aut ad fiscum Principis, omnia prædicta bona redigenda sint: & Ecclesiis pastoribus, pauperibus, templis, nosocomiis, orphanotropheis, diaconiis (quibus propriè donata sunt) à solo Principum & Magistratuum arbitrio necessaria petenda & exspectanda sint? Resp.* 1. Patroni hujus causæ, prius quique sua bona Principibus & Magistratibus offerant, eosque in possessionem eorundem mittant & recipiant; & ab illis petant sibi necessaria: si ad hoc in foro conscientiæ teneri se putant. Ubi aliquamdiu novam hanc methodum & artem œconomicam experti fuerint, nobisque & omnibus aliis familiis, societatibus mercatorum; collegiis tum civicis tum ecclesiasticis, diaconiis, nosocomiis, orphanotropheis, ædilibus, &c. omnia fausta, commoda, μακάρια, quę experti essent, retulerint:

rint: opportunè deliberabitur, quid facto opus sit. Sed hoc facient ad Kalendas Graecas. *Resp.* 2. In aerarium publicum quaevis quorumvis privatorum aut collegiorum, nedum Ecclesiarum, pauperum, piarum domuum bona inferenda non sunt sine justâ causâ; quę ordinariò nulla esse potest (extraordinarium, aut extremum necessitatis casum hic non tango,) nisi onerum & subsidiorum, majorum aut minorum, quae omnium subditorum bona ferre & conferre debent ad necessarios usus publicos sive in pace sive in bello. Haec tamen subsidia sive ex bonis privatorum per vectigalia, telonia, tributa, sive ex bonis publicis Ecclesiarum, piarum domuum, pauperum in aerarium collecta, inde distribui non debent, multo minus rapi in usus privatos & oeconomicos Magistratuum; nec rapienda relinqui privatis quibusvis prece aut precio commendae ac fructus eorum, quocumque specioso titulo hoc fiat, occupantibus, & ignavo otio vitam transigentibus. *Resp.* 3. Nullo modo consultum est, ut Ecclesiae, pastorales curae, templa, gerontodochia, hospitalia, diaconiae, orphanotropheia legitimae suae & bonae fidei possessioni renuncient, & omnia bona sua, sine coactione aut necessitate, aerario Reipublicae cedant; & cum per Dei & piorum hominum beneficentiam ex bonis suis res suas agere, panem suum edere, ac succo suo vivere queant, contemtâ illâ benedictione divinâ & abdicatis ac repudiatis suis bonis, aliunde necessaria mendicent & spe dubiâ exspectent: quasi religionem & regulam quatuor ordinum mendicantium professi essent. Quid si enim Principes & Magistratus fiant infideles, aut haeretici, aut utrisque pejores Epicurei; an bona in bona Principis aut Reipublicae transformata, aut arbitrariae dispensationi Principum & Magistratuum commissa restituent, atque inde necessaria Ecclesiis, pastoribus, aedituis, pręcentoribus, aegrotorum consolatoribus, orphanotropheis, nosocomiis, scholis & collegiis studiosorum, pauperibus, &c. suppeditabunt? An mercenarii, aut serviles, usurpationum & abusuum patroni, praestito vadimonio suo, securas reddent Ecclesias? An vero, siquidem cessent aut tardent Principes, tali in casu satis pressas Ecclesias & familias fidelium de novo gravandas censebunt? An audebunt deinceps Ecclesiae, quid colligere & reponere in futurum; quod scil. Principes & Magistratus jure suo (secundum novam theologiam, Jurisprudentiam, oeconomicam) de die in diem in aerarium suum inferri curent? *Resp.* 4. Confiscari nihil potest per potestatem jurisdictionis, nisi justa sit causa. Sed quid Christus, quid Ecclesia Christi, quid sacra ministeria, quid pauperes Ecclesiae filii & ab Ecclesiâ alendi commiserunt, cur bona ipsis donata & in usus ipsorum collecta, contributa, dicata, fisco adjudicarentur? Quid fiscus sibi vindicabit in alenâ pietate & calamitatę? Jureconsultis hęc monstra injustitiae debel-

landa relinquo. Mihi sufficit ex jure divino & naturali (*neminem lædere*, *suum cuique tribuere*, *quod tibi fieri non vu*, &c. Matth. 7. v. 12.) in foro poli & conscientiæ ea traduxisse. Talia enim detegere, est refutare.

VI. Quæst. *An curatores, patroni, tutores, advocati, conservatores possint saltem eorum commendas & fructus possidere, nomine & titulo curæ ac protectionis suæ?* *Resp. Neg.* Nam vel ex pio & nobili officio caritatis iis protectionem suam addixerunt; vel intercedente feudo, aut quovis alio honesto salario ob advocatiam & curam ipsis promisso. *Si illud*, jam nihil illis exspectandum præter mercedem magnam (*Genes.* 15. *v.* 1. *Matth.* 5. *v.* 12.) *Sin istud*, contenti debent esse remuneratione aut salario constituto. Quod si fructus bonorum, quæ in prædictos usus impendi debent, intervertunt; non minus peccant, quam tutores, qui pupillorum suorum bonis utuntur tanquam suis.

VII. Quæst. *An Episcopi, pastores, eorumque vicarii, æditui, &c. possint bona sibi ob curam & officium commendata, vel ex parte vel in totum quocumque modo alienare?* *Resp. Neg.* quia non sunt allodialia, nec patrimonialia, nec privata ipsorum bona; sed non obstante simplici commendâ temporaria (in custodiam scil. & in titulum) manent nihilominus publica, ecclesiæ usibus & ministeriis dicata, collata.

VIII. Quæst. *An vitiosa sit alienatio, si bona aliqua à domibus piis, Ecclesiis, ministeriis, in civitate, aut provinciâ, aut regno contentis, ad alias domos, aut Ecclesias, aut alia ministeria ibidem transferantur?* *Resp. Neg.* si analogia & parilis usus, quantum fieri potest, spectetur; & indigentia istorum, atque abundantia illorum hoc suadeat: idque consensu & nutu eorum, penes quos potestas est. Et hoc in foro conscientiæ licitum, immo aliquando necessarium esse, suadet communio sanctorum. Ita ut operosæ & nimis carnaliter subtiles illæ disceptationes de bonis Benedictinorum in Germaniâ à Protestantibus tot annis jam inde à *conventione Passaviensi* anno 1555. possessæ, sed armis Ferdinandi II. iisdem ereptæ, hic finem habere deberent: siquidem Papæ & Imperatoris autoritas apud ipsos valeret; per quam illa bona Jesuitis donata erant. Videri possunt ab illis, quibus vacat, adversa scripta; *Pauli scil. Laymanni Jesuitæ*, contra tres adversarios, justam defensionem anno 1631. Et oppositum Laymanno scriptum *Gasparis Schioppii pro Benedictinis tit. Astrologia ecclesiastica* & additum *Astrum inexstinctum* anno 1634. idemque denuò evulgatum per *Romanum Hay Benedictinum*: quem utrumque excepit *Joannes Crusius* Jesuita; approbantibus theologis, Canonistis, Jureconsultis in Acad Duacenâ tit. *Astri inexstincti eclipsis seu deliquium* anno 1639. In libris illis, dum utraque pars litigantium pro Mammonâ seu Pluto omnes ingenii nervos intendunt,
multa

multa occurrunt, quæ aut per se non male dicta, aut saltem ad hominem causæ reformationis alicubi inservire possunt.

IX. Quæst. *An illi, quorum custodia, conservationi, præfectura bona commissa sunt; ea petentibus & injustè ablaturis atque alienaturis tradere debeant?* *Resp.* determinamus istis conclusionibus. 1. *Concl.* privatus si petat à conservatore aut advocato, jurisdictione cum imperio, seu potestate coactivâ instructo, ei non sunt tradenda: sed talis petitor, si vim faciat, repellendus ac coercendus; non minus, quam alii quicunque aggressores & prędones. 2. *Concl.* Princeps aut Magistratus si injustè petat, & quidem armatâ manu, à protectore publica potestate sive superiori sive collaterali munito; secundum jus divinum & naturale injusta petitio & vis intentata, repellenda est. 3. *Concl.* Princeps superior, si à Principibus aut Magistratibus inferioribus, Ecclesiarum suarum in districtu, territorio, civitate protectoribus, eadem petat, adhibitâ armorum violentiâ: utique ipsis facere licebit, quod in aliis quibuscunque justis causis, pro quibus bellum defensivum contra superiorem suscipitur, fieri potest ac solet. Cum enim principatus est pactionatus non absolutus, resistentia illa fit secundum pacta & conventiones. Addi posset, quod jure divino & naturali, etiam dictis subalternis seu inferioribus Magistratibus competat jus gladii, & ejusdem in casu necessariæ defensionis, usus contra superiorem. Ab eo enim, qui jus gladii habet, gladius frustra non geritur, sed ad subditorum defensionem. *Rom.* 13. Hæc à nobis in thesi non dicuntur, nec in hypothesi respectu harum aut illarum politiarum, ubi aliqua inter Reges seu Principes & inter Magistratus hoc nostro & præcedenti sæculo orta est controversia: sed tantum ut cum reformatis theologis & politicis contra theologos Pontificios ostenderemus, ad causam belli Belgici contra Regem Hispaniarum, & Germanici contra Ferdinandum II. ab anno 1633. defendendam, pacta, conditiones, leges fundamentales principatus, jure merito, obtensa fuisse. Quomodo *Philippi Parei* pietas, innocentiam *patris sui Davidis Parei in comment. ad Rom.* 13. peculiari tractatu rectè, solidè, prudenter, defendit. Sed de his nos alibi in 2. *part. select. disp. tit. de sede Romanâ incompatibili cum politiis reformatis*; & *tit. de Papa potestate temporali.* Tantum hic notandum, Electori Saxoniæ & confœderatis Principibus 1633. specialem tunc occasionem belli defensivi contra Ferdinandum II. suscipiendi datam fuisse per repetitionem bonorum Ecclesiasticorum, quæ in *pace Passaviensi* anno 1555. protestantibus adjudicata erant, ut ea scil. secundum suam, in religione, conscientiam in usus pios & sacros impenderent. 4. *Concl.* Privatus à privato bonorum præfecto & curatore, aut collegio clericorum, aut pastore, ędili, diacono, œconomo, &c. si petat, &

 quidem

quidem vi intentatâ, aut rapacem manum in ea injiciat: eo in casu aut tutelà Magistratus; aut dum & quamdiu illa prȩsto non est, moderamine inculpatæ tutelȩ ut licet: haut aliter ac à privatis quibusque in se suisque defendendis fieri solet ac potest. 4. *Concl.* Si Magistratus, aut alii ipsorum nomine petant ab illis, qui potestate publicâ & coactivâ armati non sunt: sponte, nedum promtè prodenda, aut tradenda non sunt. Si vim intentent, resistendum non est, resistentiâ scil. positivâ, juxta *Rom.* 13. *v.* 2. coll. cum *Matth.* 26. *v.* 52. Et huc facit *Ambrosii* exemplum, laudatum *Calvino lib.* 4. *Institut. cap.* 11 §. 8. & 15. cujus verba ex homil. de basilicis non tradendis ibid. §. 15. citantur: *Volens*, inquit. *locum mihi commissum* (templum intelligit) *non deseram: coactus repugnare non novi: arma enim nostra preces sunt & lachrymæ.* Quod ad resistentiam negativam, quâ scil. quis Magistratui imperanti bona suæ curæ commissa indicare aut tradere recusat, non sine periculo suo; laudatur ea communiter in Laurentio diacono Romano: nec ego eam ausim improbare. Quid quod exemplum Nabothi negantis Regi Achabo privatam suam possessionem pretio aut agro æqui valente vendere aut permutare, non improbatur: sed factum Regis illius jus regium (revera tyrannicum) in possessiones subditorum usurpantis. Quod tangimus in 4. *part. select. disp. tit. de Jure Regio Hebræorum.* Casus tamen talis incidere posset, ut avertendæ persecutionis ergo, aut obtinendæ libertatis sive conscientiæ, sive exercitii, præstaret Magistratui & potenti legitimè aut illegitimè tunc obtinenti, & indicium ac traditionem bonorum imperanti, eadem tradere, quæ novit aut nosse posset ab Ecclesiâ possideri; quam frustra tergiversari ac contendere. Hoc enim nihil aliud esset, quam minus malum triste pati atque admittere, ut majus avertamus. Et non potest non laudari pietas ac prudentia tum ministrorum tum Ecclesiarum in aliquo districtu occupati Palatinatus, quem præsidiis suis insederant prȩfecti Leopoldici; qui cum reditus bonorum pastoralium harpyis illis cederent annis aliquot, per conniventiam illorum, ubique per Palatinatum fugato religionis Reformatæ exercitio, gavisi sunt. Si enim ministros reformatos de facto expulissent, in Ecclesias & bona pastoralia successissent sacrificuli; nec ulli militares præfecti caput unctius inde amplius retulissent. Hæc scil. heroum istorum Papisticæ religioni addictorum prudentia mammonica.

§. 3. Atque hactenus de bonorum custodiâ & conservatione: *sequitur eorundem dispensatio & erogatio.* Vulgatum est illud de quatuor partibus in quas olim distributa, episcoporum scil. fabricæ templi, minorum clericorum, pauperum. Ad has omnes expensȩ ordinariò sustinendæ referri possunt. Nos distinctius ita proponimus. Expensæ sunt vel ordinariæ seu perpetuæ,

vel

vel extraordinariæ seu occasionatæ. *Illa* fiunt I. *In* stipendia pastorum, & viduarum pastoralium; adhęc præcentorum, consolatorum, catechistarum, ædituorum, theologiæ & ministerii candidatorum, Doctorum & Magistrorum in collegiis & scholis cum appendicibus bibliothecarum, ædificiorum, &c. Hic in transitu notamus cum *Mireo in notit. Ecclesiar. Belgic. cap.* 26. & *Hospiniano*, *Cythræo*, *Melanthone*, *Bucero supra cit.* in domibus antiquorum episcoporum, & in Ecclesiis cathedralibus, nec non monasteriis, præsertim Benedictinis, celebres olim fuisse scholas seu gymnasia. De stipendiis Doctorum & Ministrorum sacrorum, pluribus agendum erit *tract. sequ.* II. *In* fabricam templorum, cum appendicibus. III. *In* subsidia conversorum ad religionem ex infidelitate, aut hæresi; quos sæpe propter receptam religionem à suis deseri, aut patrimoniis, muneribus, stipendiis, negotiationibus privari, aut turpes artes, quibus antehac quæstum faciebant, deserere contingit. Hoc innuunt diplomata quarundam donationum, ut Ludovici apud *Hedam p.* 45. *Qualiter præsul ipsius Ecclesia*, &c. *Gentiles, qui ad Christianitatem convertuntur, alere & docere possit. Cyprianus epist.* 61. ad Euchratium de histrione histrioniam non quidem in theatro exercente sed alios adhuc docente ad communionem non recipiendo scribens, hanc prolepsin subjungit. „ Quod si penuriam talis „ & necessitatem paupertatis obtendit: potest inter cæteros, qui alimen- „ tis Ecclesiæ sustinentur, hujus quoque necessitas adjuvari; si tamen con- „ tentus sit frugalioribus, sed innocentibus cibis. Nec putet salario se esse „ redimendum, ut à peccatis cesset, quando hoc non nobis, sed sibi præ- „ stet; cæterum quantum vult inde quætat. *Paulo post*: Quod si illic Ec- „ clesia non sufficit, ut laborantibus præstet alimenta, poterit se ad nos „ transferre, & hic quod sibi ad victum & vestitum necessarium fuerit, „ accipere. Et huc reducitur ἀσίσκαιρος beneficii ecclesiastici fruitio, quam Calvinus, & synodus Gallica indulgent clericis Papalibus reformationem amplectentibus. De quibus in nostro consilio theologico. IV. *In* sustentationem viduarum, pupillorum, captivorum, exulum, naufragantium, senum, ad metalla damnatorum, in insulas deportatorum; infirmorum aliorumque pauperum. V. *In* exolutionem tributorum, quæ ad Reipubl. administrationem & defensionem necessaria exiguntur. VI. *In* honoraria & stipendia advocatorum, protectorum, œconomorum, cum appendicibus. Huc pertinent feuda ecclesiastica, de quorum origine & conditionibus *Nicol. le Maistre part.* 3. *lib.* 1. *cap.* 8. Feudorum illorum exsertè meminerunt nonnullæ donationes. Vide *Miræi notitiam Eccles. Belgicar. p.* 102. VII. *In* visitationes ecclesiarum, synodos & conventus, missiones, petitiones, &c. Huc pertinebant procurationes, & circati, Episcoporum ca-

4 the-

thedratica, synodatica & obventiones ex consecratione templorum, personarum, ordinatione presbyterorum, &c. Quę apud nos una cum episcopatu desierunt. De his *Nicol. le Maistre part. 2. lib. 2. cap. 1 - 6.* VIII. *In* mutuum gratuitum: ne fratres tenuioris fortunę à Danistis & fœneratoribus exedantur. Confer *part. 4. select. dispp. tit. de Usuris. Extraordinariæ* expensę fiunt vel domi vel foris. *Priores* in bellorum, famis, captivitatis, inundationis, incendii necessitates, in redemtionem vexæ & Pacis, in tyrannorum placationem *Le Maistre part. 1. lib. 1. cap. 17. & part. 2. lib. 2. cap. 3.* Huc in Papatu pertinebant caritativa subsidia episcoporum: quorum 14. à Canonistis enumerantur casus. De quibus casibus necessitatis ex Canonistis. *Nicol. le Maistre part. 2. lib. 2. cap. 3. Posteriores* in plantationes Ecclesiarum inter infideles aut hæreticos; in receptionem peregrinorum & exulum; in subsidia exteris ecclesiis mittenda, quæ stipendiis ministrorum exolvendis, alendis, pauperibus suis, aliisque oneribus non sufficiunt.

§. 4. Quæstiones circa dispensationem bonorum sunt istæ.

I. Quæst. *An omnia bona ecclesiastica debeant esse exemta ab oneribus & subsidiis, quæ quique pro ratâ ex bonis suis Republicæ debent. Resp.* pro *Aff.* disputant Pontificii apud *Bellarminum lib. 1. de Clericis cap.* 28. 29. 30. Cum quo conferri possunt Canonistæ ad titulos & textus ibid. citatos. Nos *Neg. Ratio*, 1. ex *Rom. 13. v. 1.* cum 6. Sunt enim ecclesiastici in Republicâ tanquam subditi, membra, partes ejus. 2. *Ratio*: quia ipsi cum bonis suis defenduntur à Republicâ & Magistratibus, æque ac alii subditi. Ergo onera ferre, & subsidia ad defensionem necessaria conferre debent. 3. *Ratio*, ab absurdo consequenti: quia, cum bona talia sufficiunt, immo abundant ad ecclesiastica onera sustinenda, dicimus exemtionem talem, quâ alii subditi nimis gravantur, repugnare justitiæ & æquitati naturali, explicatę 2 *Cor.* 8. *v.* 13. 14. *Non enim dico, ut aliis sit relaxatio, vobis afflictio: sed ut pari conditione, quod vobis superest*, &c. *ut fiat æqualitas.* 4. *Ratio*, quia in subsidia municipalia & rustica, ad aggeres extruendos, vias complanandas, fossas ducendas, ęque contribuunt agri ecclesiastici, ac omnes alii. Ergo. 5. *Ratio*, quæ est ad hominem. quia subsidia ab ecclesiasticis in Galliâ, Hispaniâ & alibi Regibus suis justè aut injustè (de quo peremtorium judicium ipsis non relinquitur) bella gerentibus suppeditari solent: teste nostri temporis historiâ, & *Nicolao le Maistre theologo Sorbonico part. 2. illustrationis sacri patrimonii lib. 2. cap. 3.* Quem confer *part. 1. lib. 3. cap. 3.* ubi de agris tributalibus.

II. Quæst. *An Magistratus in foro conscientiæ & conformiter juramento suo ærarium publicum in privatos suos usus impendere; aut inde pro arbitrio filiis, amicis, necessariis suis depromere, aut otiosis aliquot hominibus nec pauperibus nec in munere publico constitutis diripiendum exponere queant?*

Resp.

Resp. Neg. Sed hoc Jureconsultis de crimine peculatus agentibus explicandum relinquimus.

III. Quæst. *An meretrices, pyratæ, fœneratores, histriones, lenones: ad veritatem & pietatem conversi, sub titulo & specie illarum artium illicitarum permanere; aut alii, qui artes illas nunquam exercuerunt, tales titulos, tales species, talia simulacra, affectare, aut talibus larvis lucri causâ, se induere possint, ut sub iis in bonorum ab infamibus illis partorum ac possessorum, commendam ac χρήσει succedant? Resp. Neg.* Quis enim ab opere & exercitio fœneratoris, pyratæ, meretricis, lenonis, histrionis alienus, lucri causâ, infamibus titulis designari, quis aut quæ honestè in lupanar & societatem meretricum & lenonum, quis in navem & societatem pyraticam vel umbraticè immatriculari vellet, ut portione, aut præbenda, aut pensione aliquâ ex bonis per pyraticam aut lenoniam partis, frueretur?

CAP. VI.

De usu & abusu bonorum. 1. præmissis præcognitis. 2. quæstiones aliquot proponuntur. 3. τὰ κρύφια τῆς αἰσχύνης deteguntur & removentur.

VOx *usus* uti vox *causa*, notare potest vel usum potentiâ, vel usum actu. *Usus potentiâ* philosophis aliquando strictè notat, finem rei minus principalem atque accessorium, à fine proprio ac principali, qui communiter generali voce *finis* significatur, distinctum: aliquando laxè quemcunque finem tum operis tum operantis. *Usus actu*, est ipsa rei tanquam medii & instrumenti applicatio atque adhibitio, ad aliquid producendum, aut impediendum: ut cum e. gr. aliquis numeratâ pecuniâ quid emit; aut sumto & adhibito calamo, actum scribendi exercet, aut gladio strictò ferit, ut hostem aggressorem arceat. Hic est actualis usus pecuniæ, calami, gladii. Sed quamdiu in arcâ domi servatur pecunia, est & dicitur nihilominus χρῆμα à χρᾶσθαι utendo, ejusque usus est potentialis, quia ex hominum instituto apta nata est ad utendum. Porro acceptiones vocis *usus* apud Jureconsultos, & distinctiones ab *usufructu*, hic non spectamus; sed potius philosophorum, ut & medicorum apud quos celebris est in contemplatione corporis humani appellatio *usus partium*. §. 1.

Distingui autem potest ut finis, sic & usus, cujusque rei, in eum qui est φύσει; & in eum qui est θέσει, seu ex instituto sive divino sive humano. Quod ad bona Ecclesiæ, aut diaconiæ, aut piæ domui, aut ærario Reipublicæ, aut collegio alicui civili in Republicâ, aut scholæ, aut peculiari

cathedrę in scholâ sive per spontaneam oblationem & liberalem donationem, sive per tributum aliquod justitiæ ex conventione collata, ea proprium quæque usum habent ex instituto & jure divino, secundum quod suum cuique tribuendum; & quo τὸ suum seu proprium legitimis modis transferendi & acquirendi rei alicujus dominium ac proprietatem, definitur. Eadem bona proprium suum usum habent ex instituto, voluntate, intentione, dispositione, applicatione & designatione particulari sive donatorum, sive contribuentium & colligentium. Quomodo conjugium, & ordo politicus fundantur in instituto divino: hoc verò conjugium Titii cum Semproniâ particulariter & proximè in mutuo utriusque consensu. Sic forma regiminis hic & nunc, consulatus, &c. & hujus consulatus applicatio ad personam Titii aut Mævii, fundatur in voluntate & designatione ejus aut eorum, penes quos potestas & jus est talem formam regiminis, aut hunc consulatum constituendi & huic personæ applicandi. Quod idem dicendum est de possessione, & usu hujus domus, aut vestis, &c. Dico illa directè, particulariter, & proximè derivari ex legitimâ emtione, quâ Titius sibi illam domum, aut vestem acquisivit: Consequenter secundum jus divinum & naturale, eam & κτήσει & χρήσει esse Titii, non alterius. Ita ut ineptum esset si raptor aut usurpans diceret Titio, profer aliquem scripturæ textum, ubi Deus aut tibi soli istius vestis usum in foro conscientiæ concesserit, aut mihi prohibuerit. Pariter dicere possent liberi parentibus, subditi Magistratibus hoc vel illud mandantibus, nullo scripturæ textu tali rei mandatæ exequendæ potius quam alteri sese astringi.

His præmissis, distinguimus usum bonorum Ecclesiis, scholis, pauperibus, nosocomiis, aliisque piis domibus collatorum in eundem formâ & specie specialissima, à collatoribus & fundatoribus præfixâ; & in homogeneum seu ejusdem generis, aut saltem analogum, similem, parilem. Prior usus rursum est, vel idem quod ad speciem seu substantiam tantum: vel etiam idem quod ad omnes conditiones & circumstantias. *Illius* usus exemplum est, cum eleemosynæ hebdomadatim, aut quotannis distribuuntur, quamvis non tot definitis portionibus inter tot pauperes, aut non die designato, juxta voluntatem fundatoris. *Istius* exemplum est, cum donatoris voluntas in designatione loci, ubi palam statutis diebus, eleemosynæ distribuendæ, accuratè servatur. Quod in hâc luce reformationis etiam apud nos fieri videmus in templis Nicolai, Jacobi, &c. Quomodo hoc conveniat cum *Math. 6. v. 3. 4.* prudentibus expendendum relinquo. Sunt & alia apud nos designata tempora, quę incidunt in anniversarium (uti Papatus loquitur) defunctorum donatorum, aut in diem aliquem patronis eorundem donatorum sacrum: quibus eleemosynæ, donaria, recrea-

recreationes erogantur. Hæ Papales circumſtantiæ à nonnullis accuratè ſervantur; juxta formam ſcil. donationis eleemoſynas & preces pro animabus ſtipulantem; qui tamen totam ſubſtantiam immo & totum genus atque omnem analogiam aliarum piarum, ſacrarum, & eccleſiaſticarum donationum tollunt, quod ſcil. non ſine ſuperſtitione factæ ſint. Quaſi vero hæc cura quietos ſollicitaret. En teneritudinem talium conſcientiarum. *Poſterior* uſus rurſum duplex eſt: *Unus* cum manetur in eodem genere univoco e. gr. cum donatio vel fundatio deſignat, hanc ſpeciem pauperum, ut leproſorum; & à tutoribus ac curatoribus reditus illi non ſine urgente ratione applicantur uſibus peſte laborantium, aut univerſalis alicujus noſocomii. Aut cum reditus in ſpecie fundati ad fabricam templi, ex parte applicantur ad ſtipendia paſtoris, æditui, ludimagiſtri; & viceversâ. *Alter*, cum manetur in genere analogico, & uſus, occaſione ita poſtulante, ſervatur parilis, e. gr. cum reditus donati pauperibus hujus Eccleſiæ, aut hujus civitatis, à curatoribus ac tutoribus ex parte, neceſſitate ita poſtulante, in uſus pauperum vicinæ Eccleſiæ, aut exulum expenduntur: Aut cum reditus olim donati monaſterio & clericis regularibus, applicantur ad ſuſtentationem paſtorum, ſtudioſorum, profeſſorum, præceptorum, aut ad apertionem ſcholarum; aut ad erectionem noſocomii, orphanotrophei, gerontodochii, hoſpitalis.

Uſus legitimus bonorum quæ Eccleſiis, ſcholis, orphanotropheis, noſocomiis, leproſis, peſte laborantibus, Xenodochiis, &c. donata ſunt, cum eorundem legitimâ diſpenſatione (de quâ ſupra *cap. præced.* egimus) coincidit. Non eſt ergo, quod hic repetam. Uſui opponitur bonorum iſtorum abuſus, qui multiplex eſſe poteſt, tum ratione erogantis, tum ratione accipientis. §. 2.

1. *Quando* ſc. nimium erogatur, & vitium largitionis profuſæ aut prodigalitatis incurritur. Hiſtoriæ Paparum, Cardinalium, Epiſcoporum, aliorumque minorum clericorum infinita exempla ſuppeditant. Mitto, quantum ex bonis eccleſiaſticis ad meliores uſus magnam partem olim fundatis, in ſuos profuderint, Leo X. Urbanus VIII. Innocentius X. & qui hodie *τυραννεύει* Alexander VII. Tantum referam mendicabuli illius Franſciſcani Sixti V. prodigalem vocem, quâ Dominico Fontanæ architecto ad obeliſcum Vaticanum transferendum atque erigendum difficili ob immenſas, quas prævidebat, expenſas, animum addebat: *Ne tibi curæ ſit ſumtuum magnitudo: ſi unus milio non ſufficiat aureorum, addantur duo, aut quot eorum opus fuerint; dummodo quod imperamus, executioni mandetur* Ita refert Jeſuita *Kircherus tom.* 3. *Oedipi Ægyptiaci ſyntagm.* 2. *p.* 372. Huic addo exemplum luxus epiſcopalis ex *Francíſci Goodwini commentario*

 de

de Præsulibus Angliæ, ubi de Episcopi Eboracensis Guil. Nevillii a. 1466, inthronizati convivio sic scribit pag. 65.

Obsonia ad convivium hoc præparata.

Tritici quartaria 300. Habet autem quarterium pondus circiter quingentarum librarum.		*Grues*	200
		Hœdi	200
		Pulli gallinacei	2000
Cerevisiæ tonnæ	330	*Columbæ*	4000
Vel dolia	1200	*Cuniculi*	4000
Vini tonnæ 104. *Dolia*	416	*Butiones* 204. Bittours.	
Vini aromatici Pipæ Dolia	2	*Anates.*	4000
Boves saginati	80	*Ardeolæ* 400. Hernsewes.	
Tauri silvestres	6	*Fasiani*	200
Verveces	1004	*Perdices*	500
Porci	300	*Gallinagines* 4000. woodcoks.	
Vituli	300	*Upupæ* 400. Plovers.	
Anseres	3000	*Curlini* 100. Curlewes.	
Capi	3200	*Coturnices*	100
Porcelli	300	*Asteriades* 1000. Egrets.	
Pavones	100	*Rees* 200. Quid sit non conjicio.	
Cervi }		*Streblitæ* 400. Tarts.	
Damæ } *plusquam*	400	*Artolagani qui refriguerant* 4000. Custards.	
Capreoli } Roes.			
Artocreæ ex ferina calentes	1506	*Calentes*	2000
Quæ refriguerant	4000	*Lupi fluviatiles*	300
Dishes of Gelly (coaguli) *parted*	4000	*Praseni* 300. Breames.	
		Vituli marini	8
Dishes of Gelly plaine	4000	*Phocenæ*	4

Ibidem recensentur *ministri & officiari munera sua obeuntes in hoc convivio* pag. 66.

Comes Warwicensis Seneschallus Archiepiscopi.
Comes Bedfordiensis Thesaurarius.
Hastingus Baro Censor sive Contrarotulator.
Willoughbaus Baro Dapifer.
Joannes Baro Buckinghamius Pincerna.
Richardus Strangewayes eques auratus Prægustator.

Walte-

Walterus Morley eques auratus Aulæ Martialis cum aliis octo equitibus auratis eodem munere perfunctis, præter Armigeros & servientes.

Serviens ad Peluem Regi, hic etiàm à pelui.

Joannes Graystocke, & Joannes Nevil argenti calati custodes.

Joannes Braynocke Supravisor Aulæ.

Conclavium, Mensarum, ferculorum, convivarum numerum ac qualitates, volens omitto.

Magnatum, famuli duabus vicibus in solario excepti erant	400
In aulà nobiles & plebei	412
In aliis locis	
Officiarii & famuli	2000
Coqui	62
Lixæ & Coquinæ ministri.	515

II. *Quando* minus erogatur in necessitates Ecclesiarum, ministrorum, pauperum, exulum, scholarum, &c. Et in vitium contrarium avaritiæ declinatur: cui prætexitur subinde parsimonia, & studium augendi peculii Ecclesiarum, scholarum, pauperum, nosocomiorum, templorum, &c.

III. *Quando*, ab Ecclesiis, pauperibus, ministris, collegiis, scholis, nimium petitur; ad abundantiam scil., luxum, ἀσωτίαν, splendorem, magnificentiam. Quod repugnat τῇ αὐταρκείᾳ fidelibus commendatà 1. *Tim.* 6. *v.* 6.-11. Quo vitio non tantum laborârunt clerici Papales, postquam Venenum Antichristi in ecclesiam infusum jam pervaderet, tantum non exstingueret, Christianismum; sed etiam clerici qui ante ἀκμὴν & victoriam Papatus prudentes imprudentes viam illi munierunt. Qui dum avidè & avarè petebant, & donatores magnificè largirentur, factum est, ut *religio pareret divitias & filia devoraret matrem.* Videantur historiæ donationum à sæculo quarto usque ad decimum, apud historicos Ecclesiarum, episcopatuum, ordinum monasticorum & monasteriorum, capitulorum; & apud *Miræum* in peculiaribus libris fastorum, donationum, notitiarum, diplomatum, Belgii; adhæc apud *Joh. de Choquier de libertate ecclesiasticâ*; denique apud *Gretserum de Regum ac Principum liberalitate* erga Romanos Pontifices. Reformatione introductâ, quamvis in oppositam partem ferè ubique peccatum sit: potuit tamen fieri, ut alicubi nimium petendo, corradendo, largiendo, reformationis priorem caritatem & faciem haut parum in proximis successoribus mutârint.

IV. *Quando* erogantur non tantum in cognatos clientes, necessarios, aut in equos, canes, Sybariticas delitias, crapulam, aleam, scorta, motiones, parasitos, ludos, comœdias, aliasque aulicas vanitates; sed etiam in bella, expeditiones, seditiones. De quo vide *Illyrici catalogum testium*

Plessei Mysterium iniquitatis, aliaque scripta de Cardinalibus, Episcopis, Abbatibus, sacerdotibus, canonicis, monachis, infra *part.* 2. *lib.* 4 indicanda. Ultrajectina hęc Provincia experta est quomodo episcopi non tantum per pompas, luxus, bella, sed etiam per largitiones, quibus suos ditabant, Martini tunicam (uti dicterio hoc ferebatur) discinderent ac decurtarent.

V. *Quando* impenduntur in illos qui pauperes non alunt, sed aut faciunt aut opprimunt; qui animas non curant sed perdunt; Ecclesias non ædificant, sed destruunt tum doctrinâ tum vitâ. Ob illum abusum, reformati clericis Papalibus crimen furti (in foro scil. poli) attribuunt; in notis biblior. Belgicor. ad *Apocal.* 9. *v.* 21. Quamvis illi volente prætore, seu volente Ecclesiâ Papisticâ & Magistratu justè in foro soli antehac possederint, & etiamnum possideant, non tantum in Hispaniâ, Italiâ, Galliâ aliisque politiis Papisticis: sed etiam in politiis aut sub Principibus Protestantibus & reformatis, e. gr. in Principatu Arausoniensi, in Ducatu Cliviensi, in Comitatu Marcano, in Republ. Dantiscanâ, in dominiis Rhæticis, in agro Bredano & Bergensi ad Zomam usque ad annum 1648. in civitate Trajectensi ad Mosam, usque in hunc diem.

VI. *Quando* à privatis clam subtrahuntur, & in proprios usus convertuntur.

VII. *Quando* palam prætextu successionis in titulos, beneficia, collegia prædecessorum Papalium, absque ullo tamen reali onere, opere, labore, officio in Ecclesiâ Papali aut Reformatâ, bonorum ecclesiasticorum sive pastoralium, sive sacerdotalium, sive vicarialium, sive quorumque clericorum regularium, irregularium, sæcularium commendæ prece, pretio, turno acquiruntur.

VIII. *Huc* pertinet cacoëthes patronorum, tutorum, Principum, qui sine justâ causâ, ex contemtu sacrorum, pauperum, piarum causarum, aut ex merâ πλεονεξίᾳ, aulis, mensis, rei familiari suæ bona illa unquam applicârunt; aut cognatis, famulis, parasitis suis nec pauperibus, nec ecclesiasticis, nec scholasticis, immo nec munerariis politicis, ea largiuntur tanquam libera beneficia: & at tanquam titularia stipendia; absque ullo debito, conveniente, homogeneo, aut saltem analogo labore & officio. Labyrinthus hic conscientiarum, ex quæstionum determinatione magis patebit. Principes & Magistratus culpandi non sunt, quibus propter pacta aut alia impedimenta potestas aut potentia non adest à male feriatorum usurpatione & abusu ea vindicandi, & ad debitos usus applicandi.

§. 3. Subjicimus nunc quæstiones: inter quas generalissima est, *An bona intuitu pia causa sive per tributa fidelium collecta, sive per spontaneas oblationes ac dona-*

donationes fundata in nullos alios usus, quam illos ipsos in quos fundata sunt, aut illis proximos ac maximè analogos, impendi possint? Resp. Præmittimus distinctiones. 1. Inter bona pauperum, nosocomiorum, hospitalium, templorum, pastorum, studiosorum, scholarum, collegiorum, prælatorum, monasteriorum, regalium sacerdotiorum, militum seu equitum sacrorum, uti vocant. 2. Inter bona ad omnes pios usus sufficientia; & inter plus quam abundantia. 3. Inter bona cum exsertâ hujus aut illius usus proximi aut analogici exclusione fundata; & inter bona absque tali exclusione fundata. His præmissis, sequentibus conclusionibus determinamus. 1. *Concl.* Negamus bona ecclesiastica aut intuitu piæ causæ fundata, nunquam ullo in casu in usus sæculares, publicos scil. civitatis, provinciæ, territorii, regni posse impendi. Extremo enim in casu necessitatis, cum ærarium publicum vacuum est, nec difficilia tempora, ac præsentanea pericula permittunt tributorum à subditis exactionem; applicari possunt reditus primò prælatorum, militum sacrorum, monasteriorum; & si hi non sufficiant, etiam collegiorum, scholarum, aliique omnes, qui ad ordinarias necessitates, templorum, pastoralium curarum, scholarum, piarum domuum non requiruntur. Necessitas enim legem non fert; cum pax ab hoste redimenda, aut auxiliaribus copiis intentata vis & pernities à Republicâ & Ecclesiâ avertenda. Et hoc respectu non improbandum est exemplum Hiskię 2. *Reg.* 18. *v.* 15. 16. Ut nec earum Provinciarum in Belgio, quæ magnam partem redituum istorum in stipendia militum, in commeatum, aliaque in bello necessaria olim erogârunt. Hæc tamen conditio observanda, ut Respublica, ubi aliquando melius se res ipsius habuerint, reditus templis, Ecclesiis, scholis, piis domibus si non restituat, saltem in posterum, necessitate ita exigente, defectus eorum suppleat. 2. *Concl.* Quamvis proprius & primus usus bonorum in pauperum sustentatione, templorum ędificatione, ministrorum stipendiis, Ecclesiarum inter infideles & hæreticos, plantatione, scholarum apertione, exulum ob causam Christi susceptione, Ecclesiarum alibi laborantium consolatione, expensis synodalibus, & similibus consistat: non est tamen abusus dicendus, cum ex redituum illorum superfluo indigentiæ ærarii publici succurritur, aut onera subditorum, sæpe per varias calamitates satis attritorum, sublevantur, eoque bella geruntur, aut debita ex bello contracta exsolvuntur, atque ita pax Reipublicæ (consequenter etiam Ecclesiæ, quæ est in Republicâ) redimitur, pericula præveniuntur aut avertuntur. Et hic secundas atque occasionatus usus, quamvis directè sit sæcularis, indirectè tamen & analogicè, tali in casu potest reduci ad usum pium: quia facit ad liberationem, levamen, solatium Ecclesiarum & fideiium in illâ Republicâ, qui

aut

aut jam attenuati sunt, aut absque hoc magis ac magis depauperandi essent; siquidem debita quæ bello imprimis etiam pro causâ religionis & Ecclesiç à Republicâ contra tyrannos gesto contracta sunt, aut contrahuntur; ex tributis subditorum exolvenda essent. Atque hoc extra extremum præsentis necessitatis casum fieri posse, suadet equitas naturalis; quam inculcat Apostolus 2. *Cor.* 8. *v.* 13. 14. Quidquid enim hic juris, quidquid privilegiorum & immunitatum in foro soli prætexitur: caritati & æquitati Christianæ in foro conscientiæ minimè convenit, si collegiorum, monasteriorum, domuum piarum, nonnunquam regiis opibus abundantium sublevatione & immunitate, subditi nimium graventur, aut ęrarium Reipublicę penitus exhauriatur. „ Principes Protestantes in *conventu Haga-* „*noico* anno 1540. respondebant se nullius bona ecclesiastica occupasse, „ sed ea ad legitimos honestosque usus, quibus principio fuerant destina- „ ta sed ab ecclesiasticis postmodum interversa, denuo applicasse. Referente *Micrælio in syntagm. histor. eccles. lib.* 3. *sect.* 2. *quæst.* 32. Qui ibidem ad- „ dit. Didicerant hoc à Luthero, quâ abusum tolli, non bona ecclesiastica „ alienari jubet, ne avaritia, sed Christiana fides monasteriis sit adversa. „ Idem passim in illos invehitur, qui prætextu emendationis ecclesiarum „ Ecclesias bonis spoliant, quæ ad conservationem ministerii & schola- „ rum conferenda erant: Quibus & paupertati si rectè prospectum sit, non „ negat superflua in Reipublicæ commodum converti posse. Hæc perpetua nostra & nostrorum sententia: quam ab anno 1634. usque in hunc diem privatim & publicè in lectionibus locorum communium & aliâ quacunque occasione tradidi. Quin & ipsi clerici Pontificii, non absque Papæ consensu, in bella tum defensiva tum offensiva contra hostem Pontificium, qui victor religionem & statum ecclesiasticum mutaturus non esset, nedum ut Ecclesiam ipsorum exstirparet, magnificè contribuunt. Recens est exemplum tributi clericalis in Belgio Hispanico, & milionum in Galliâ Regi contra Hispanos belligeranti concessorum.

Contra hanc determinationem excipitur.

I. *Except.* Male omitti nobilium aliarumque honoratarum familiarum ex bonis illis subsidia. *Resp.* Ea referimus ad usus primos, perpetuos, ordinarios, directè pios. Si enim indigentibus quibusvis necessaria ex bonis illis suppeditanda: quidni ejusmodi familiis per persecutiones, exilia, præsertim religionis causâ depauperatis, aut ad extremam indigentiam jam redigendis? Quod fieri debet & potest juxta antiquam & receptam illam bonorum in quatuor partes distributionem: absque corruptione munerum in Ecclesia, absque fictione & histrioniâ pastorali, abbatiali, presbyterali, diaconali, absque titularibus ludibriis episcopatuum, prioritatuum, præpositura-

turarum, canonicatuum, vicariatuum: quomodo in Papatu titulos officiorum propter beneficia fingunt; ut divitum & potentum liberos reditibus ecclesiasticis onerent, in otio & luxu abliguriendis. *Origenes homil.* 31. *in Matheum* ad illa verba cap. 24. v. 45. *Quis ergo est*, &c. ,,Multi opus ,, habemus ut fideles simus pariter & prudentes ad dispensandos Ecclesiæ ,, reditus, &c. Prudentes autem, ut unicuique secundum dignitatem uni- ,, uscujusque subministremus, &c. ut prudenter intelligamus indigentium ,, causas, propter quas sunt indigentes: & uniuscujusque dignitatem, quo- ,, modo advocatus est: quantum necessarium est: vel propter quam causam ,, indiget. Non ergo similiter agendum est in eis, qui ab infantiâ duriter ,, sunt educati, & strictè: & in eis qui largè & delitiosè sunt nutriti, & po- ,, stea ceciderunt. Nec eadem sunt ministranda viris, & mulieribus: aut ,, multum senibus & juvenibus, &c.

II. *Except.* Malè omitti necessaria aut honoraria stipendia præfectorum, militum, civium, qui pro Republica atque unâ pro religione & Ecclesia, quæ est in Republica, fortiter pugnant aut pugnârunt. *Resp.* Minimè omitti. Referuntur enim ad usus in casu extremæ necessitatis, & ad usus secundò, indirectè, analogicè pios modo memoratos. Sic e. gr. Ploni Almoni, mihi cum liberis & nepotibus, cum viveret, noto, & in historia Belgica satis celebri ob eximia officia periculosissimis temporibus circa initia belli Belgici in Zelandia præstita, satis pingue prædium ex bonis celebris abbatiæ Middelburgensis assignatum fuit ab Ill. Ordd. & celsiss. Principe Auriaco; cum pecuniæ non suppeterent, quibus illi satisfacerent: sed absque monachatus aut abbatialis præfecturæ fictione ac ludibrio. Nec ille voluisset, titulari illa cappa indui, quum cappam in Papatu antehac injectam pedibus conculcasset; præcipue cum gratis tanquam dives aut otiosus mendicus prædium illud non acciperet. Similiter stipendia partem aliquam ex reditibns ecclesiasticis corrata militibus illo tempore exsoluta sunt. Illi enim reditus ab Ill. Ordd. in necessarios hos usus tunc convertebantur: quippe otiosis ventribus tanquam perduellibus & cum hoste conspirantibus erepti; aut quos ipsi sponte tanquam transfugæ unà cum nidis suis deseruissent. Nec tamen milites conversi sunt in monachos, nec præfecti militares, aut consiliarii sive statuum sive Principis in abbates, priores, prępositos, archidiaconos, &c. Negotiosi enim illi heroës non indigebant otiosè ementitis titulis, ut sub iis latentes stipendia & beneficia quasi ecclesiastica in ignavo otio magis decorè (scilicet) consumerent. Absit, ut illi, qui tunc & vitam & proprias fortunas pro patria & religione animosè impendebant, gloriam in ignominia sua posuissent *Phil.* 3. v. 18. 19. Similiter Ordines Flandriæ N. τοῖ πάνυ reditibus monasterii ali-

Vuuu cujus

cujus in agro Hulstano, ex parte solverunt, non tam pro ejus meritis erga Rempublicam, quam pro expensis ab ipso Reipublicæ causâ factis. Accepit ergo illud non è manu Ecclesiæ, sive Romanæ sive Reformatę, nec possedit illa tanquam bona ecclesiastica, aut claustralia: nedum ut ipse aut aliquis ex ministris ejus ab illo substitutus abbatis aut monachi titulum aut fictam pictamve cappam indueret. Ante paucos annos in unâ ex fœderati Belgii Provinciis vendita sunt bona monasteriorum, ut Respublica à debitis per exoluta stipendia militum aliaque onera bellica contractis se liberaret, atque unà cives suos à majoribus tributis & oneribus alioquin imponendis. Quis reformatus negabit, tali in casu bona illa in istos usus, quamvis primò & directè nec pios (ita dictos) nec ecclesiasticos, debitè conversa esse: siquidem nihilominus inde aut aliunde Ecclesiis, scholis, & pauperibus sufficienter prospectum sit, ac prospiciatur?

3. *Except.* Hac determinatione videtur tota causa usurpantium, otiosorum, titularium quorundam clericorum, sine opere sine reali munere ecclesiastico aut politico probari. *Resp.* Sic audio aliquando desperatam illam causam, argumento scil. ad hominem defensam fuisse. Nec puduit aliquos anonymos quisquiliis libellorum Belgicorum, ad concessionem hanc meam provocare; ut scil. sententiam meam ex propriis meis concessis destruerent. Sed geminus planè est futilis paralogismus τῷ usurario, non ita pridem à nobis theatrizato: quem 4.*part.selectar disp.* inseruimus. Aliquis usus bonorum istorum sęcularis, saltem primò & directè nec pius, nec ecclesiasticus, in Reipublicæ necessitate, imprimis in extremo necessitatis casu secundum nos est licitus in foro conscientiæ: Ergo absolutè quivis usus sæcularis & privatus, in quocunque statu aut casu est licitus. Vel, ergo iste usus hic & nunc est licitus. Valida scil. consequentia à particulari, aut à dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Qualis illa, Aliquod animal (homo scil.) est rationale; ergo omne animal, aut aliquod animal (e. gr. canis) est rationale. Aut qualis illa, Aliquo in casu, extremæ scil. necessitatis, pecuniæ templi, diaconiæ, orphanotrophei, nosocomii, pastoralium curarum, in redemtionem vexæ hostilis, aut in stipendia militum & commeatum bellicum, impendi possunt. Ergo magistratus pro arbitrio ubique & semper reditus templorum, pastoralium curarum, diaconię, piarum domuum in usus proprios convertere; aut nepotibus, cognatis, necessariis, famulis suis, nec pauperibus, nec ecclesiasticis, ne quidem politico munere fugentibus eosdem in formâ donare, aut saltem iis diripiendos relinquere potest. Addatur & aliud exemplum, si forte veternus pudendæ & parasiticæ contentionis excuti, aut pudor quis incuti possit. Magistratus potest aliquo in casu tales domos civium diruere aut incendere, hortos

tos & pomaria excidere: ut civitatis defensioni contra hostes obsidentes consulatur: potest etiam in casu obsidionis & extremæ necessitatis, à divite aliquo cive, aut mercatore, frumentum granario conditum, vinum ex cellis, salis, butyri, casei, lardi, &c. copiam, aut ejus reconditos nummos, auri & argenti acervos, auferre, & distribuere: Ergo semper & ubique quævis ædificia & pomaria, quosvis hortos, quævis bona rapere, perdere, diruere, in quoscunque usus publicos aut privatos. Quid si Magistratus non disputando scholasticè, nec anonymis & futilibus libellis velitando; sed politicè practicando à talibus disputatoribus hic & nunc inciperent: an petulantes sophistę, consequentiæ suæ nexum tueri pergerent? Non credo. Sed tædet me tam ineptę & vertiginosæ subtilitatis.

Sequuntur quæstiones particulares. §.4.

I. Quæst. *An quis nec pauper, nec senex, nec orphanus, nec ægrotus, nec peste laborans, nec lue Hispanica, nec maniacus, nec extorris aut exul, portionem unam, aut plures annuas, aut distributiones quotidianas, pauperis in piis domibus aut cameris (vulgò* **Godts-Cameren***), senis in gerontodochio, orphani in orphanotrophæo, ægroti in nosocomio, peste afflicti in nosocomio, pestilentiali, tabescentis lue Hispanicâ in nosocomio luis Hispanicæ, maniaci in domo maniacorum, extorris in publico hospitali prece aut pretio sibi acquirere ac possidere possit, & quidem in foro conscientiæ? Et an si Magistratus hoc permitteret, aut ex plenitudine arbitrariæ potestatis, quæ hic fingi posset, contra jus de jure divino, naturali, humano (nominatim testamentorum, donationum intuitu piæ causæ, & tutelæ pauperum) pro arbitrio dispensaret; conscientia talis possessoris ab omni scrupulo coram Deo ilico liberaretur, & ex peccato fieret non peccatum, & ex abusu usus? Resp.* Utrumque *Neg.* Probationem nullam molior: ne faculam soli in meridie accendere videar. Has enim inanias an insanias detegere, est refutare.

II. Quæst. *An Magistratus, cui potestas & potentia adest pios illos reditus tuendi & genuinis pauperibus vindicandi, tales redituum istorum portiones & distributiones otiosis ejusmodi usurpatoribus permittere, aut salvâ conscientiâ tales abusus quasi lege ordinare, atque approbare, aut etiam in privatos & proprios suos suorumque usus convertere, aut vendere possit? Resp. Neg.* Quamvis enim nemo privatus ejus errori & abusui hâc in parte, ipso facto & vi externâ resistere debeat: Ipsi tamen Deo supremo judici actus sui rationem reddituri sunt.

III. Quęst. *Quid si sufficienter prospectum sit necessitatibus pauperum, an superfluum liceret hunc in modum erogare? Resp.* Si instar Capuchinorum in diem viverent, in hunc diem, hebdomadem, mensem, annum dimensum aliquod huic aut illi sufficere quis putaret: non arbitror piam & justam esse omnium

reliquorum bonorum abjectionem aut alienationem. Quis enim casus necessitatis, quæ ratio, quod bonum publicum, quæ tutela pauperum hoc suadet? Et quis, siquidem donata ad pias causas ita curentur tum à propriis tum à generalibus & supremis ephoris ac tutoribus; quis, inquam, in posterum ærario pauperum & piis domibus denuò donabit, aut legabit; si residuo bonorum suorum exciderent?

IV. Quæst. *An in foro conscientiæ liceret laternario, equisoni, fæneratori, atriensi, opifici, rustico, aut cuilibet homini otioso, aut hostili militi, urbem hanc occupanti, extra intentionem & susceptionem studii theologici bursas seu beneficia in hâc nostrâ Academiâ à Nobiliss. & Magnifico Johanne Lucâ Francothalio, fundata cum & sub titulo studiosorum theologiæ; prece aut interveniente aliquo sive Xenio, sive pretio sibi acquirere & possidere usque ad finem vitæ? aut, ubi beneficio illo aliquandiu usus fuisset, alteri similis farinæ ignavo fuco non sine mediantibus illis resignare: modo Ephori & Magistratus concedant & velint? Resp. Neg.* In foro conscientiæ nemo sic acquirere & possidere, nemo talem acquisitionem concedere & velle potest: quamvis tolerare posset, quamdiu potestas & potentia deesset malum illud corrigendi.

Sed instaret forte quis 1. *Instantia.* Magistratus illas bursas, propter indignitatem & abusum bursalium, qui aliquando incidere posset, si fisco adjudicaret: an non prece aut pretio homines otiosi tales bursas acquirere possent, & quidem bonâ conscientiâ. *Resp.* Pensiones seu annuæ distributiones Bursalium & peculia aliqua inde reservata atque acquisita, ab ipsis bursis, & à reditibus ad bursas fundatis distinguenda. *Illa* ob delicta in fiscum redigi possunt. *Ista* indignis auferri & genuinis theologiæ studiosis conferri debent. Hæc fideliter ab ephoris & Magistratibus custodiri debent: quia beneficia non peccârunt, sed homines beneficiis abutentes. Tollatur ergo abusus, & maneat rerum substantia. Breviter talis fruitio, emtio, venditio bursarum cum & sub titulo studiosi theologiæ, cum conscientiæ integritate consistere nequit.

Instant. 2. Jam oppugnatur potestas Magistratus, siquidem talis emtio & venditio tanquam in foro conscientiæ licita non determinetur. Quod idem portioni pauperum, à non pauperibus, acquisitæ (de quâ præced. quæst.) applicari debet. *Resp.* Non magis oppugnatur, quam ab Apostolis *Actor.* 5. & à sociis Danielis, aut ipso Daniele *cap.* 3. & 6.

Instant. 3. Si Magistratus aliquando fieret Pontificius, aut Remonstranticus, aut Libertino Scepticus, aut Epicureus, &c. aut si hostis quis extraneus hic rerum potiretur (quod Deus avertat), & reditus illos theologicos secundum suam errantem aut profanam conscientiam theologiæ reformatæ studiis impendi nollet; adhęc reditus pauperum ac piarum domuum

jure

jure gladii propriis suis & militum, ministrorumque suorum usibus appropriaret; aut pro arbitrio in fiscum redigeret, & inde cum & sub ementitis ejusmodi titulis cuivis maximum pretium offerenti in suum commodum venderet, aut vendi concederet: utique videretur omnis scrupulus conscientiæ tunc cessare, bonis illis prius in solidum ſęcularizatis ac defecatis: ut utar usurpantium & abutentium technologematis? *Resp. Neg.* Nec zelus Pontificius, nec cor profanum Magistratus seu Principis victoris illum à peccato purgaret; aut proxenetas illos atque emtores à crimine, avaritiæ, & ludibrii piarum causarum.

V. Quæst. *An bona monasteriorum Pontificiis monachis sensim sine sensu erepta, ab hominibus à Papali superstitione reformatis, aut in religione neutralibus, (altem non Papistis successivè sub & cum titulo monachorum, Benedictinorum, Nortbertinorum, Cistercienſium, &c. in monasteria sub clypeo Principis aut Magistratuum Apapisticorum irrepentibus, & tandem numero superantibus, in non-publicos usus sive ecclesiasticos sive sæculares, sed in merè privatos converti possint: idque in foro conscientiæ absque omni scrupulo? Resp. Neg.* Si hoc est abusus bonorum, clericorum & Ordinum à Papatus sordibus reformare: utique non video, quid sit deformare.

Sed fortè quis instabit. 1. *Instant.* Monachi sunt Ecclesię reformatæ inutiles, & abusi sunt bonis illis, iisque jure exciderunt. *Resp.* Sed novi illi ementiti titulares monachi, ad quid utiles essent; quem locum & gradum in Ecclesiâ Reformatâ, aut Papisticâ, obtinerent?

2. *Instant.* Saltem abbates in Artesia, Brabantia, Ducatu Limburgico, Lutzenburgico, &c. primum membrum ordinum constituunt? *Resp.* Siquidem Ordines istarum Provinciarum formam illam regiminis tenere & tueri vellent, nec reformatos ab eo excluderent; an ideo reformatus quis simulatè, aut titulo tenus & larvâ externâ, absque scrupulo conscientiæ, absque scandalo, monachus in illis monasteriis fieret: si forte ambitu prævalere vel in Abbatem eligi atque illâ qualitate in panegyri dictorum Ordd. comparere posset? An sic vim patitur regnum cœlorum? An sic inoffensa conscientia, coram Deo & hominibus servatur?

3. *Instant.* Quid si abbates illi in comitiis ordinum (e. gr. Brabantiæ) decrevissent pro suâ parte, & pacti essent à duobus membris eorundem Ordinum, continuationem & defensionem sui status Monacho-Papistici & suorum conventuum, cum omnibus juribus & privilegiis: an in foro poli licitum esset non tantum à Papismo conversis monachis in ordine & monasterio suo manere, sequestratis scil. exercitiis Papisticis; sed etiam aliis hominibus ſęcularibus in religionis sensu reformatis, aut quasi reformatis, seu mavis neutralibus, in eosdem conventus assumto monachi Benedi-

ctini, Cistercienfis, Noortbertini, &c. titulo & simulacro; idque ex intentione, ut ex reditibus monasterii otiosè vivere & paulatim aucto talium pseudo-monachorum numero; tandem potioribus suffragiis aliud collegium priori collegio Papistico substituere possint, in quod nemo nisi reformationi favens admittatur; ut sic pacta cum monasterio Papistico inita servari viderentur. *Resp. Neg.* Nam *primo* illicita & scandalosa est ventris causâ suscepta simulatio & jugi cum Papistis tractio. Huc advoca rationes, quas contra monachatum infra *part. 2. lib.* 4. congerimus. Quibus jungendæ, quas habent *Calvinus*, *Melanthon*, *Martyr*, *Bucerus*, Tigurini contra Pseudo-Nicodemitas. Vide in opusculis Calvini epistolas de vitandâ idololatriâ, & tract. de superstitionibus. Deinde repugnat bonæ fidei, dolosa illa pactorum elusio: ita ut turpis ac scandalosa simulatio monachatus ab illis se in monasterium & ordinem quem monasticum intrudentibus committeretur; non tantum ut eveniret bonum illud imaginarium (otiosi scil. ventris pastio), sed etiam ut perfidiam in pactorum violatione tandem perficerent. Quid si tali methodo & μεθοδίᾳ otiosi aliqui ventres, μορφώσει reformatę religionis (seu mavis neutralismi) se ostentantes beneficia & collegia omnia clericorum Trajecti ad Mosam subrepticiè occuparent, & tandem facto decreto omnes Papistas sine ullâ aliâ causâ, quam quod Papistæ sunt, excluderent, an ex, & cum scriptoribus nostris, de fide hæreticis servanda (alibi indicatis in 4 *part. select. dispp. ad 9. decalogum præceptum*) defendi posset, articulos conventionis, quos deditii anno 1632. pacti sunt, ritè & fideliter servatos esse? An tandem collegia illa, exclusis omnibus Papistis jam transformata, & ex meris sæcularibus reformatam religionem profitentibus conflata, continuationem & non interruptam successionem, in otiosâ bonorum, jurium, privilegiorum fruitione, sub antiquis titulis & simulacris Papisticis, ex vi dictę conventionis prætendere possent? An vero per solam permissionem, aut concessionem, aut voluntatem Magistratus (siquidem haberi posset) conscientia talium possessorum ab omni peccato purgata tranquillaretur? Quid si eâdem methodo & eâdem intentione in lupanaribus (qualia antehac sub publicæ autoritatis concessione habuit Hispania) conversę aliquæ meretrices manerent, ut ex reditibus & quæstu illius domus sub antiquo titulo, & simulacro in societate aliarum meretricum viverent, abstinentes tamen à prioribus flagitiis, quibus & aliæ puellæ cætera castitatem professæ successivè in lupanar irrepentes se adjungerent, donec tandem numero suffragiorum superiores omnibus inhonestis in posterum exclusis, lupanar illud in domum conversitarum transformarent; atque ita sub antiquo titulo & simulacro reditibus ex quęstu meretricio contractis otiosè gauderent, & in perpetuam lupanaris illius

lius (nunc tamen transformati, quod ad actus meretricios) conservationem jurarent? An satis honestè & decorè in illa malè parta sub illâ simulatione, succedere, & otiosè iis ex jure soli & poli frui viderentur? An verò permissio aut voluntas prætoris ex indecoro faceret decorum, ex turpi honestum, ex specie mali speciem boni? Similem casum propono, de conversis pyratis permanentibus in societate pyraticâ Aligeriensi aut Tunetanâ, deque aliis honestis civibus in illam societatem de novo se ingerentibus, idque ut ex illis malè partis, otiosè viverent, & tandem potioribus suffragiis pyraticum malum inde expurgarent. Duo hæc similia præsenti quæstioni optimè quadrant; quia spiritualis scortationis, & furti Papales clerici in scripturâ (*Apocal. 9. v. 21.*) condemnantur; & ipsi illi qui hodie abusum bonorum ecclesiasticorum contra universum Christianismum tueri conantur, duo illa crimina Papatus in immensum exaggerant; cum scil. hypothesi suę illud inservire putant, alias nimiæ præcisitatis arguentes zelum aliorum circa talium sordium expurgationem. Confer *part. 3. sel. dispp. titt. de superstitione, de idololatriâ, de cruce*, &c.

4. *Instant.* Hoc si tanquam in casu conscientiæ homini pio illicitum, determinetur: videtur præsens regimen politiarum in Galliâ, in Germaniâ, & alibi, & pax publica turbari. *Resp.* cum *Calvino* in Excusatione ad Pseudo-Nicodemitas (in *Opusculis pag.* 519.): „ Credo autem, quicunque „ guttam habent sani judicii, eos clarè perspicere nullam esse rationem, „ cur accuser nimii rigoris: quod ea tantùm à Christianis exigam, quæ „ Christus illis præcisè injungit. Qui autem aures habent tam molliculas, „ ut me ferre nequeant: respondeo, duram non esse meam doctrinam, „ sed duriciem cordis ipsorum facere, ut talem judicent. Si difficile factu „ est quod doceo, non sequitur propterea, quin officii nostri sit. Scio non „ esse cujusque corrigere publicum regni statum: neque id requiro: sed tantùm, ut se quisque reformet, à mali communione abstinendo. Si res est „ ipsis molesta secundùm carnem, nihil miror; sed si agnoscant verum „ esse quod dico: potiùs veritati pareant, quàm ut, phreneticorum more, „ medicum percutiant Non oblector ipsorum mœrore. Si tamen eos ad „ tristitiam possem adducere, de qua Paulus loquitur, hoc est, quæ pœnitentiam in ipsis generet, non me pœnitebit: nam illi cedet in salutem. „ Si tristantur, ut fremant & resistant, doleo. Neque enim mihi cordi est „ ipsorum exitium: nec mihi vellem ejus imputari causam: sed cùm ipsi „ in causa sint, quid facerem?

VI. Quæst. *Quis ergo legitimus esset usus monasteriorum? Resp.* 1. **Concl.** Saltem non est legitimus usus, si in nidos illos eorumque reditus, quocunque prętextu irrepant homines opulenti aut quicunque otiosi; quamvis

abo-

abolitis exercitiis Papisticis, & substitutis reformatis. Non agnoscit enim nec requirit religio & Ecclesia reformata monachos reformationis, homines contemplativos, ab activis distinctos. Vide *Eph.* 4. *v.* 28. cum 2 *Thess.* 3. *v.* 10. 13. aliaque infra *part.* 2. *lib.* 4. *tit.* de monachatu à nobis adducta. Nec juvaret exceptio, de expurgatis votis, regulis, & exercitiis monasticis. Omnes enim protestantes, & reformati, monasticas superstitiones cum toto Papatu ejurârunt? An hoc singulis erit fundamentum legitimæ possessionis illorum bonorum? 2. *Concl.* proximus usus esset, ut in scholas majores, aut minores, aut in collegia studiosorum converterentur. In antiquâ Ecclesiâ erant collegia presbyterorum & candidatorum ministerii sub inspectione episcopi viventium, unde suppeterent Ecclesiis viri ad sacra peragenda idonei. Vide *Possidium in Vitâ Augustini cap.* 5. & 11. & *Hospinian. lib.* 4. *de Monachis cap.* 24. *& lib.* 3. *de templis cap.* 5. Declinante Ecclesiâ & crescente superstitione, paulatim desierunt esse scholę & receptacula eorum, qui ad ecclesiastica ministeria mittebantur. In ipso tamen Papatu aliqua antiqui moris vestigia manserunt & hinc monasteria distinctè dicta fuerunt *studia regularia*: ubicunque enim abbas, aut prior non plane erat Elpenor, aut pinguis Epicuri de grege porcus; semper habiti fuerunt aliqui philosophię ac theologiæ in monasteriis lectores. 3. *Concl.* Quod si Ecclesiæ & Reipublicæ, abundè de scholis & collegiis prospectum sit; analogus usus erit, si convertantur in gerontodochia, aut brephotrophia, aut Xenodochia &c. in quæ non recipiantur nisi veri pupilli, senes, pauperes, exules & peregrini; exclusis omnibus illis, si qui suo succo vivere cum possent aut deberent, titulos & externam fictionem pauperum, senum, exulum, infirmorum, leprosorum, &c. assumere auderent, ne manifesti fures pauperum audirent; sed specie quasi honestiori in turpi otio bona illa abligurirent. 4. *Concl.* Sin nec talem usum Respublica requireret, nidi disturbari possent, & bono publico ædificia vendi, reditus primum ad pios Ecclesiarum, scholarum, pauperum, peregrinorum pietatis causâ exulantium, à pyratis aut infidelibus captorum; deinde quod ad superfluum in maximè necessarios Reipublicę (quæ Ecclesias, scholas, pauperes fovet ac tuetur,) usus converti. Quem posteriorem usum peculiari ratione obtinere velimus in bonis abbatiarum, prioratuum, aliorumque sacerdotiorum, uti vocant, regalium. De quibus infra. 5 *Concl.* Nullo autem modo, in prædam otiosorum hominum reditus illi à Magistratu, cui potestas & potentia adest, relinquendi; nedum ut nec indigentibus, nec pro publico Ecclesiæ & Reipublicæ bono laborantibus à Magistratu distribuendi essent: qui tanquam universalis & supremus tutor bona ærarii Reipublicæ per conscientia muneris & juramenti sui hâc ratione

tione

tione pro mero arbitrio suo dissipare nec solet nec potest. Rectè Bruschius in tract. de monasteriis Germaniæ (apud *Hospinianum* lib. 3. de templis cap. 5. pag. 421.) *monasteria non otiosis ventribus, sed literarum, sed pietatis, sed honestæ vitæ studiosis initio condita, ac tantâ principum liberalitate erecta & donata esse.* Ibidem citat ex *Mutii chronico Germaniæ*, Carolum Magnum non alio proposito tot fundasse monasteria, nisi ut juventus in illis bene institueretur; & qui consenescere statuerent, *docerent morum probitatem, veramque religionem populum.* Ibidem ostendit fundata & magnificè dotata fuisse monasteria Lexoviense, Theolegiense, Hersfeldense, Fuldense, Campidonense, Malmesburiense, Hirsaugense, S. Galli, Renense, Stabulense, Prumiense, &c. Ut illustres scholæ illic aperirentur & juventus institueretur, imprimis viri ad pascendas Ecclesias illic formarentur. Subjicit ibidem collegia canonicorum (qui subinde nomine *monachorum* & *claustralium* veniunt, quod tunc cœnobitæ essent, hoc est, in commune viverent), circa illa tempora emersisse, & fuisse scholas ecclesiasticas ac collegia theologorum. De quibus alibi ex historiis & antiquitatibus ecclesiasticis nonnulla.

VII. Quæst. *In quos usus apud reformatos, converti possint, bona equitum sacrorum seu militum Ecclesiæ? Resp.* Ut revera Ecclesiæ in terris militantis nulla est militia sæcularis, nulla jurisdictio cum imperio, nulla potestas coactiva. 2. *Cor.* 10. *v.* 3. cum *Luc.* 22. *v.* 25. 26. sic nec quod ad rem nec quod ad titulum haberi debent in Reformatis Ecclesiis, equites sacri seu milites Ecclesię, qui scil. ab Ecclesiâ aut ab ecclesiasticis præfectis dependerent, independentes ab omni potestate sæculari, contra *Rom.* 13. *v.* 1. Non magis, inquam, tales milites apud nos audiri debent, quam Pontifices, Archiepiscopi, Cardinales, Patriarchæ, sacerdotes, archipresbyteri, archidiaconi, monachi, eremitæ, abbates, canonici regulares & irregulares, vicarii, sacerdotes animarum, inquisitores fidei, exorcistę, &c. Sed equites illi transformandi essent in equites Reipublicæ, qui primò & directè pro Republicâ Christianâ militarent, & consequenter ad nutum Reipublicæ pro causâ & incolumitate Ecclesiæ, quæ est in eâdem Republicâ, contra infideles, hęreticos, & quoscunque alios persecutores. Atque is usus bonorum istorum, quæ in Papatu ex falsâ hypothesi militiæ ecclesiasticæ habentur & dicuntur ecclesiastica, esset analogicus, conveniens eorundem fundationi, & regnis ac politiis reformatis; cum quibus forma antiqui & Papalis usus est ἀσύστατος. Aut, statu Reipublicę ita postulante, ærario Reipublicæ ea vindicanda essent, ut inde defensio ejus contra infideles, hæreticos, aliosque hostes præstetur, militibus ordinaria stipendia, bene meritis extraordinaria præmia & honoraria tribuantur, omnes deni-

que subditi levamen aliquod à necessariis oneribus sentiant. Et hic usus itidem esset parilis aut analogus, nec abluderet à generali intentione Imperatorum, Regum, Principum, qui tam magnifice ordines illos equitum dotârunt. Quocunque modo ad maximam Reipublicæ utilitatem bona illa erogentur; saltem portionem eam, quæ ad alendos sacrorum & animarum curatores equitibus illis peculiariter domi in pace, aut foris in expeditionibus bellicis inservientes fundata erat, in stipendia ministrorum, Doctorum aliorumque scholis & Ecclesiis inservientium impendendam dicimus; & aliam portionem locis & utensilibus sacrorum parandis specialiter dicatam, ad utensilia sacrorum paranda; specialiter in Ecclesiarum, scholarum, pauperum sustentationem & in fabricas templorum ac scholarum: non minus quam alios quoscunque pastorum, æditorum, cantorum, templorum, domuum piarum reditus. Casus necessitatis Reipublicæ & superfluitatis bonorum ecclesiasticorum, semper excipio. Atque hæc sententia mea occasione litis super illis bonis in vicinâ provinciâ, causis odii & studii procul habitis, in *diatribâ de sacrâ militiâ Papatus an.* 1643. propositâ, & infra 2. *part. lib.* 4. inserendâ. In eâdem sententiâ pag. 281. *partis* 2. *consilii theologici* vernaculo sermone an. 1656. editi me perstare professus sum: uti etiamnum persto.

VIII. Quęst. *Quis usus sacerdotiorum, quæ vocant, regalium, omniumque sæcularium bonorum, munerum, privilegiorum ad splendorem & potestatem sæcularem in regendâ ac defendendâ Republicâ, propriè pertinentium. Qualia sunt multorum episcopatuum, abbatiarum, prioratuum, primatuum, archidiaconatuum, præposituratum, capitulorum. Resp.* sicuti bona, munera & privilegia illa directè ad animas & Ecclesias spiritualiter pascendas ac curandas donata non sunt; & si ex zelo absque scientiâ hoc fine donata essent, ad opus tamen illud nunc non faciunt, nec antehac fecerunt; sed potius ad Ecclesias inter & contra hostes politicè defendendas: magistratus ab errore & periculosâ illâ juncturâ, combinatione ac confusione politiæ cum Ecclesiâ, potestatis sæcularis cum ecclesiasticâ (contra *Johan.* 18. *v.* 36. 2 *Cor.* 10. *v.* 3. 1 *Petr.* 5. *v.* 3.) liberatus, tanquam Ecclesiæ nutritius, directè & primò ad publicum Reipublicæ regimen, ejusdemque defensionem, & consequenter ad fovendam & defendendam Ecclesiam quæ est in Republica, ac ad media tum personalia tum realia regimini sæculari conformia potestatem & potentiam illam adhibebit, retrahendo eam ab Ecclesiâ & ecclesiasticis ad Rempublicam ejusque rectores & officiarios. Quomodo nunc approbantibus pariter cum Imperatore principibus imperii tum ecclesiasticis (ita dictis) tum sæcularibus (frustra obstrepente *bulla Innocentii* X.) in pace Monasteriensi anno 1647. episcopatus aliquot in principatus

cipatus sæculares transformati sunt; seu potius prioribus principatibus titulo ecclesiasticis, puri sæculares & re & titulo substituti sunt, iisque temporalis potestas & potentia, quæ olim fuerat Papalium episcoporum applicata.

Quod ad bona & munera splendoris & potestatis episcopo-regalis, eorum ad Rempublicam & Principes translationem, seu mavis justam ac ordinatam, per Imperatorem & Principes, à quibus olim concessa erant, retractionem, his, argumentis contra bullam Papæ probamus. 1. *Quia*, per quod ob aliquam rationem quid constituitur, per idem ob parem, immo longè majorem rationem mutatur aut destituitur. Sed per Imperatores, Reges, Principes, in bonum Reipublicæ (uti tempora illa tunc ferre, & rebus suis optimè consuli putabant) multi episcopi, abbates, aliique prælati, & conventus ecclesiastici, potestate & potentia sæculari primus instructi, postea onerati, tantum non depressi sunt: Ergo per eosdem hæc mutari possunt. 2. *Quia* potestas illa confertim collata, occasio fuit, ut illi paulatim ἔργῳ spirituali posthabito, totos se παρέργῳ mundano traderent, atque ita Ecclesiæ ędificatio impediretur. 3. *Quia* cum toparchis, dynastis, Principibus, nobilibus, munerariis sęcularibus tacitè illa subtraherentur aut eriperentur quibus alioquin gavisi fuissent; plurimi eorum ex desperatione, Episcopatus, abbatias, prioratus, præpositituras, &c. affectabant; non tam ut spiritualem Ecclesiæ curam, quam ut dominationes, pompas mundanas exequerentur, familię suæ splendorem sustentarent; imo & perpetuo æmulationis atque antipathiæ œstro agitati, cum Regibus & Principibus contenderent, bellis & seditionibus orbem Christianum implerent. Atque ita Ecclesia ad eum statum devenit, quem *Plessei historia Papatus* (dicta *Mysterium iniquitatis*) nobis graphicè describit. Cum ergo episagma illud potestatis & potentię sæcularis prælatis ob rationes à Regibus & Principibus antehac adjectum esset; quidni ob longè majores rationes, temporibus & rerum momentis mutatis, ab iisdem auferri & Reipublicæ denuo, vindicari posset? 4. *Quia* sublato, ob rationes modo dictas, speciali illo fine & cessante illo opere & munere sæculari, atque ad Rempublicam ejusque rectores & officiarios retracto ac translato, unà justè ab Ecclesiâ & ecclesiasticis transferuntur omnia bona, jura, privilegia, tituli dignitates illi operi & muneri tanquam, media, auxilia, effecta, consequentia, ἀχωρίστως connexa. An autem temporalia munera & bona de facto alicubi ab ecclesiasticis separari possint, aut debeant, in genere determinari nequit: sed cujusque Reipublicæ est prudenter despicere an & quæ sit separandi penes se potestas ac potentia. Saltem archiepiscopatum ecclesiasticum Ultrajectinum à temporali principatu anno 1528. separatum fuisse,

 idque

idque probante Papâ nemo, nisi hospes in historiâ patriâ, ignorare potest.

IX. Quæst. *Quis usus bonorum illorum, quæ prælati tum seculares, tum regulares, ad recturam Ecclesiæ, & executionem ministeriorum sacrorum propriè applicare solent, quæque ad illud opus ecclesiasticum in specie donata & fundata erant?* *Resp.* Uti spiritualis seu ecclesiastica potestas episcoporum supra Ecclesias & presbyteros suæ diœcesios legibus humanis ante fastigium & ἀκμὴν Papatus Romani satis superque confirmata erat, sic & bona ad ejusdem exercitium & executionem satis liberaliter acquisita. De hâc bonorum ecclesiasticorum portione dicimus, quod de aliis bonis pastoralibus, illa cessante apud reformatos diœcesiano episcopatu, primum impendenda in sustentationem pastorum; deinde & aliorum in ecclesiis & scholis istius diœcesios ministrantium; adhæc in visitationes Ecclesiarum, conventuum ecclesiasticorum celebrationes; insuper, siquidem dictis necessitatibus satis prospectum sit, aut prospici possit, in sustentationem pauperum, piarum domuum, exulum propter fidem, ædificationem templorum, subsidia pauperum ecclesiarum extra diœcesin, præsertim clandestinarum; denique præter & supra jam designata, si quod nimium abundans & superfluum ex portione ecclesiastica episcopatui alicubi restaret; illud, Reipublicæ statu ita exigente, ad levanda onera civium, præsertim fidelium, in illâ Republicâ, in ærarium publicum redigi posse.

X. Quęst. *An inter concionatores civitatis, ubi tempore Papatus sedes episcopalis fuit, aliquis titulo episcopi, non tamen potestate, insigniri posset: tantum ut vindicaret ex manibus peregrinorum reditus episcopales, iisque sub titulo & simulacro qualitatis episcopalis, frueretur?* *Resp. Neg.* 1. *Quia* non convenit αὐθεκεία concionatoris reformati, tantis reditibus, & quidem præ collegis suis pari potestate in eâdem Ecclesiâ præditis, parem laborem ibidem sustinentibus, gaudere; nedum ut opimos reditus episcopales, quibus tot concionatores, aliique minores (uti vocant) clerici sustentari possent, ipse sibi soli affectaret. Pius quisque concionator est operarius, dignus mercede suâ (*Luc.* 10. *v.* 7. cum *Galat.* 6. *v.* 6. 1 *Cor.* 9. *v.* 5. 10.): sed non est mercenarius: pro vacatione & labore justè accipit, dum totus Ecclesiæ vacat, nec aliquâ aliâ vitæ occupatione sibi & suis acquirit; sed non est φιλάργυρος, nec putat pietatem esse quęstum; nec vult ditescere (1 *Tim.* 6. *v.* 5. - 11.): honestè & frugaliter edit, bibit, vestitur, contra frigus se munit, ut vivat, ut ministerio ritè obeundo sufficiat; sed non vivit, ut edat, bibat, &c. ut luxui, crapulæ, aleæ indulgeat; aut ut rhedis, equis, canibus, famulis, parasitis, deliciis, spectaculis otiosè tempus fallendo peculium Ecclesiæ exhauriat: breviter, ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστησι; sed non est πάροινος, αἰσχροκερδὴς, αὐθάδης, &c. 1. *Tim.* 3. & *Tit.* 1. Quod ad me, quamvis

pro

pro aliis extra hanc urbem fratribus noſtris ægrè familiam ſuſtentantibus, verba publicè privatimque aliquando fecerim, nunquam tamen de ſtipendio meo pro profeſſione Academicâ, aut pro miniſterio eccleſiaſtico cum quoquam mortalium hic pactus ſum, aut conventionem unquam inivi: ne quidem de qualitate aut quantitate ejus directè aut indirectè ante aut poſt ſuſceptionem profeſſionis, nec ante aut poſt adjunctæ profeſſioni vocationis eccleſiaſticę ſuſceptionem, ex vocantibus quæſivi: ſed totum hoc illorum curæ & arbitrio reliqui, ad quos hoc pertinebat. Putabam enim meum eſſe in ſuſcepto munere fideliter laborare: illorum vero, mihi ex æquo & bono de temporalibus proſpicere. Quod etiam ſponte ſine meâ ſtipulatione fecerunt. Placuit mihi ſemper ſententia Calvini, quam profitetur in epiſtolâ, quâ impudentiſſimæ Cardinalis Sadoleti διαβολῇ luculenter reſpondet. Vide eam inter *Epiſtolas Calvini*, & ſeorſim in 4°. cum nonnullis *Sturmii*, *Melanthonis* aliorumque epiſtolis editam. Confer infra *tract.* 3. *de ſtipendiis miniſtrorum.* 2. *Quia* occaſio nimis proclivis eſt, prolapſus illorum concionatorum in elationem ſupra fratres, in faſtum & luxum mundanum, in remiſſionem laborum, in formationem & partum epiſcopalis ὑπεροχῆς: uti triſtis experientia alibi hoc docuit. Vide illa detecta in libro, cui tit. *Hiſtoriâ rerum nuper in Scotiâ geſtarum.* 3. *Quia*, admodum periculoſa eſſet talis redituum epiſcopalium diſpenſatio. Quid enim prius exſpectandum, quam ambitus, prenſationes, curſitationes, emendicationes, ſubreptiones, æmulationes, & contentiones eorum concionatorum, qui terrena ſapiunt, & beneficium officio præferunt.

XI. Quæſt. *An potius redituum epiſcopalium poſſeſſio & adminiſtratio erepta Epiſcopis Papalibus, & epiſcopatu eorum in ſolidum abrogato, viris ſæcularibus ſucceſſivè ſub titulo & ſimulacro epiſcopatus eam affectantibus relinquenda eſſet; qui commendâ illâ cum annexis quibuſdam juribus & privilegiis epiſcopalibus gaudeant uſque ad mortem; aut ſi ita viſum, in alium quem, ſed mediantibus illis, cum titulo & ſimulacro reſignent, aut quaſi ſub haſtâ, ſeu in burſâ mercatorum quantovis pretio vendant? Reſp. Neg.* Nulla ſpecies aut umbra juris pro hac ſimulatâ ſub eodem titulo in eandem commendam ſucceſſione, aut abuſivi epiſcopatus ſubſtitutione, & conſequenter pro tali nundinatione fingi poteſt; niſi voluntas Magiſtratus ob rationes ipſi notas talia ſive tolerantis, ſive concedentis, ſive etiam probantis. Sed hoc in foro conſcientiæ efficere nequit, ut peccatum non ſit peccatum. Non magis enim hoc honeſtum, licitum, decorum, quam ſi quis volente prætore ſeu Magiſtratu Aligerienſi aut Tunetano ſuccederet in titulum & ſtatum capitanei aut archipyratæ, non ut reipsâ pyraticam exerceret, ſed tantum ut collegio pyratico-militari inſertus commendam ſtipendii præde-

cessoris sui archypyratę ex bonis pyraticis obtineret. Nec magis, quam ut quis in titulum & simulacrum lenonis, absque reali lenoniæ exercitio vero lenoni prędecessori suo succederet in lupanaribus olim alicubi publicâ autoritate concessis, atque hoc titulo & schemate ex reditibus per artes ac operas meretricias illic partis portione suâ frueretur, totamque hanc dignitatem suam cum titulis & emolumentis alteri, sive gratis sive interveniente pretio, cederet ac resignaret; & sic successivè usque ad finem mundi, aut usque ad ἀταξίας illius disturbationem. Non magis etiam, quam quis nec orphanus, nec pauper, nec senecio, nec leprosus, &c. titulos illos mentiri ac æmulari posset, ut ordini orphanorum, pauperum, senecionum, leprosorum insertus, &c. præbendis & portionibus ex piarum istarum domuum reditibus, aut ex piis, munificis, celeberrimis apud Ultrajectinos legatis Buchelii & Pollionis, frueretur, & totum hoc titulorum ordinum, dignitatum, emolumentorum choragium, ubi ita visum esset in filios, nepotes, cognatos, ante obitum transferret, aut aliis parato pretio venderet.

XII. Quæst. *Quid de reditibus vicariatuum statuendum? Resp.* ut ipsum officium & opus vicariatus apud reformatos abolitum; sic etiam titulus, simulacrum, & abusivus ordo, ac sub eo, beneficium cessare debet. 1. *Quia*, quod turpe est facere, turpe etiam est turpis lucri causâ præ se ferre, dicere, ostentare, simulare, mentiri. In Papatu sunt Vicarii Episcoporum in sacris; Vicarii parochorum in officiis celebrandis, ex sacerdotibus missificis sunt canonicorum Vicarii in missis celebrandis; nominatim pro defunctis, qui ex hoc munere atque opere specialiter *sacerdotes animarum* dicebantur. In reformatâ Ecclesiâ nec Episcopi sunt nec Archiepiscopi, nec missifici sacerdotes; ergo nec Vicarii aut Capellani eorum: nam relatorum uno sublato tollitur alterum, & consequenter memoria, species, simulacrum, vestigium ejusdem; non minus, quam excelsa in V. T. 2. *Quia* munus Pastorum & concionatorum apud reformatos quamvis non tollatur, repurgatur tamen à pluralitatibus beneficiorum, & non residentiis tanquam pastoralium curarum pestibus: hinc est quod concionatores nostri non indigeant vicariis. 3. *Quia* munera pastoralia sunt ministeria, non dominia; consequenter carent potestate substituendi & constituendi vicarios: sicuti servus non potest constituere servum Vicarium, ut ipse instar Domini absque servitio & servilibus operis otietur, quamdiu aut quoties visum fuerit. Ob has ergo rationes cessant apud nos Vicarii. Sed *quid fiet reditibus Vicarialibus? Resp.* In ecclesiasticos, aliosque pios usus, maximè pariles, aut analogos impendantur. 1. *Quia* propriè ad opus, laborem, ministerium ecclesiasticum, regiminis ecclesiarum, prædicationis verbi, administrationis sacramentorum

rum in Ecclesiâ, (sub quâ celebratio missarum), institutionis puerorum, &c. fundati sunt: Quædam etiam vicariæ collatæ fuerunt juvenibus ad subsidia studiorum, & præparationem ad officia ecclesiastica. 2. *Quia* reformatio nostra, ut opus ipsum & laborem regiminis, prædicationis, sacramentorum administrationis, prælectionis scripturarum, &c. ex ecclesiis non tollit, sed ad debitum objectum, finem, modum omnia revocat: sic nec necessaria, accessoria & connexa operis & laboris. Non enim est annihilatio, aut alia sive minor sive major deformatio, sed reformatio & repurgatio. Vide protestantium Principum, Jureconsultorum, theologorum contra calumnias Papistarum protestationes apud *Melanthonem*, *Binderum*, *Himmelium*, *Syringum*, *Carpzovium*, &c. *in part. 2. consilii nostri theologici pag.* 57. 58. 67. 69. 88. 96. 97. 98. Et consentit laudata praxis in Belgio fœderato, ubi portiones vicariales ab Ill. & præpot. Ordinibus General., ab Ill. Ordd. Geldriæ, Hollandiæ, &c. ad annos aliquot conferuntur studiosis, donec cursum in Academiis absolverint. In hâc Provinciâ anno 1584. à verbi ministris petitum, ut vicariæ converterentur in stipendia ministrorum, quæ tunc in vicis admodum exigua, in quibusdam ferè nulla erant. Vide excerpta ex libello supplice seu *Remonstrantiâ eorum part. 2. consilii nostri theologici pag* 83. Ab Ill. hujus Provinciæ Ordd. anno 1580. 6. Junii decretum, ut reditus vicariales in stipendia ministrorum, & educationem studiosorum converterentur. Sed avaritia, profanitas & valida oppositio Papisticorum capitulorum, pacificationem Gandavensem, pacem religionis, satisfactionem Principis Auriaci, propiorem unionem Ultrajectinam obtendentium, successum & executionem illius consilii impedivit. Vide excerpta ex decretis Ill. Ordd. Trajectinorum *part. 2. consilii nostri pag.* 58. 59. 60. Quamvis autem successus laudatæ intentioni tunc non responderit, non incurritur crimen sacrilegii, seditionis, perturbatæ pacis publicæ, &c. si etiamnum hodie melior heroum istorum sententia laudetur, saltem à sacrilegio, & iniquâ prædatione defendatur. Non enim suo aut suorum emolumento vicariales reditus quærebant, sed publico Ecclesiæ ac Provinciæ bono. Prout idem publicum bonum intendebat inclytus hujus urbis Senatus, cum ante annos aliquot urgeret, ut augmentum stipendii pro ministris in agro Ultraject. justissimè postulatum concederetur ex tertiâ solummodo parte vicariatuum. Quod in honorem inclyti senatus sine seditione & sacrilegio, à me referri, immo & laudari posse opinor. Neque enim in angulo gesta sunt; nec talia sunt, quorum ipsos pudere ac pœnitere debeat.

Sed excipiat quis. 1. *Except.* Quid si quis emat illos vicariatus, atque hoc sub titulo, hac sub specie & imagine, emptis à se reditibus otiosè fruatur. *Resp.* Si justè possidetur quidquid venditur & emitur, ergo & dæ-

dæmon familiaris in annulo, uxor viri cujusque in Angolâ, actio & portio pyratica in societate pyraticâ Aligeriensi aut Tunetanâ, bona quęvis furto ablata, pileus Cardinalitius, Abbatialis pileus, jus primi concubitus, & quid non. Ergo distinctione adhibitâ probandum est, venditionem & emtionem vicariatuum inter reformatos esse licitam. De quâ infra.

2. *Except.* Quid si diviti aut potenti alicui sive apertè, sive tacitè donentur? *Resp.* Quid si pileus Cardinalitius donetur, aut sacerdotium, aut officium inquisitionis fidei, aut pileus abbatialis, aut pedum episcopale? Sunt δῶρα quædam ἄδωρα. Videndum an aliquid donari possit; & quidquid sit de dono & donante, an illud recipere debeas. Offeratur donum judici, Regis aut Principis consiliario, Legato, &c. Sed illi tam facile quam offertur, accipere non debent. Notum est vitium δωροφαγίας: de quo alibi agendum. Quæro, An aliqui domini jure patronatus aliquot vicariatuum gaudentes, bonâ conscientiâ aliquem suum equisonem, atriensem, Dromonem, aurigam, &c. aut quemvis potentem ac divitem octo decemve vicariatibus otiosè (absque ullo concomitante officio & opere in publicum Ecclesiæ bonum redundante) abliguriendis donare possint: non obstante Ecclesiarum, scholarum, Reipublicæ indigentia? Si cui tam valida fides an infidelitas, audiemus.

3. *Except.* Quid si vendantur vicariatus concionatoribus, theologiæ studiosis; ludimoderatoribus, ægrotorum consolatoribus, præcentoribus; in quorum usus proximè & primo reditus illi impendendi dicuntur. *Resp.* tantò pejus. An Curatores & Mecęnates scholarum ac studiosorum, & præfecti, ephori, œconomi seu quæstores bursarum, quæ piè ad subsidia studiosorum fundatę sunt, eas sine improbâ avaritiâ bonis ac dignis ingeniis Ecclesię ministerio consecratis, aut viris in Ecclesiâ jam laborantibus quantovis pretio vendent? An inter studiosos & ministros dignioribus indigniores, si non fucos, præferent? quia scil. hi pretium offerunt; illi non offerunt, aut offerre nequeunt, saltem non tantum? Vah profanam hypocrisin? Deus tales Mercuriales nundinatores convertat, aut reprimat & confundat; ne tandem stipendia concionatorum, pastorales curę, pręsumtæ præsentationes ad ministerium, electiones & approbationes & quæcunque in rebus divinis & humanis suffragia Deo Pluto seu Mammonæ offerantur, & per eos fucis qualificatis, hoc est, nummatis conferantur. Ita redirent nobis illa sæcula Simoniaca, quibus conveniebat illud Mantuani:

Venalia nobis, Templa, sacerdotes, &c.

Et, *Curia Romana non quærit ovem sine lanâ.*

Et, *Dantes exaudit, non dantibus ostia claudit.*

Et,

Et, infinita istius generis ab *Illyrico* in *catalogo*, & *Morneo Plessiaco in Mysterio iniquitatis* exhibita. Venit nunc mihi in mentem hanc vicariatuum nundinationem, optimè comparari posse cum societate officiorum, quæ Romæ à Papa emi solent: pro quâ bonus Casuista *Toletus* ad culinam, & consuetudinem Romanam non minus gratiosè determinat *lib. 5. de instruct. sacerd. c.* 40. ac alii Casuistæ pro pensionibus, optionibus, lupanaribus & prostibulis Romanis. Rotunda sane & παύτειος Casuistica, quæ ex facto & voluntate hominum infert jus divinum.

4. *Except.* Quid si Papa aut Episcopus aut patronus in exolutionem debiti Titio reformato beneficia aliquot conferret; sacerdotia scil, parochias, capellanias seu vicariatus, canonicatus, episcopatus titulares, &c. tali in casu recipienda videntur. *Resp. Neg.* Nam officiis illis, quibus beneficia annexa, aut ipse Titius in communione Ecclesiæ Romanæ fungeretur; aut vicarios constitueret; aut ea venderet; aut saltem umbraticis illis titulis, & simulacris, instar episcoporum titularium, se indueret: ut illa specie ac μορφώσει beneficio ritè & realiter frueretur. Sed nullum istorum est licitum: ut ex antedictis satis superque liquere arbitror. Primo repugnat necessaria separatio ab Ecclesiâ Romanâ: de quo nos *lib. 3. Desper. causæ Papatus sect.* 3. Secundo, repugnat regula juris: *Quod quis per alium facit, per se facere putandus est.* Tertio repugnat, communis sententia tum nostrorum tum Papistarum, de simoniâ. Quarto, repugnat scripturarum de superstitione indirectâ participatâ, de omnis specie & occasione mali, deque scandalo.

XIII. Quæst. *An commenda bonorum ad sustentandas scholas aut cathedras speciales in scholis, ibique explicationes scripturarum, aut linguarum Hebrea & Graca, aut iurisprudentia, aut philosophia*, &c. *partim ante fastigium Antichristianismi Papalis, partim in tenebris Papatus exserte fundatorum, à reformatis patronis & tutoribus, sive propriis sive communibus & supremis pro arbitrio, sibi suisque, aut quibusvis aliis prece aut pretio conferri possent sub titulo & simulacro lectoris, aut professoris in illius facultatis & cathedra, absque ullo tamen reali munere, opere, labore, aut eodem, aut eidem proximè parili atque analogo; tantum ut ementitii & personati illi professores reditibus illis otiosè fruerentur?* *Resp.* Nego tale quid juri divino & naturali, nostræque reformationi convenire. Forte quis excipiat, si à tutoribus Turcis, Ethnicis, aut dictis Christianis omnis virtutis & eruditionis hostibus (qualis alibi nobis ex *Platina* & *Genebrardo* memoratus Papa Paulus II.) cum titulo & simulacro illo professorali commenda donaretur, aut satis magno pretio venderetur; à quovis illiterato & otioso homine licitè tunc accipi aut emi posse. *Resp. Neg.* neque enim quævis oblata aut venalia à quovis

ſemper accipienda aut emenda; eo ipſo quod gratis offeruntur, aut venundantur: uti ad præced. quæſt. notavimus. Et ſanè mira illa & literarum ſtudiis ignominioſa eſſet hiſtrionia, ſi in Academiam quam paulatim ſuccederent, eamque conſtituerent homines otioſi, qui abrogato omni opere Academico & Profeſſorio titulos profeſſorum, aut Doctorum, aut lectorum, aut decanorum in omnibus facultatibus ſibi ſumerent, eoſque tanquam honorarios oſtentarent; ſub iis poſſiderent atque adminiſtrarent omnes Academiæ reditus; unde tum annua profeſſorum ſtipendia tum ſportulas ſeu præmia pro togis, vinalibus, diſputationibus, examinibus, promotionibus, comparitionibus, in conventu Academico antehac à veris profeſſoribus prædeceſſoribus ſuis percepta, perciperent, quique ad ὄγκον hoc (ut choragium conſtaret) Cancellariis, Rectoribus, ſecretariis, promotoribus ſeu prætoribus, oſtiariis, curſoribus ſeu pedellis, aliiſque officiariis Academicis uterentur; Qui denique umbraticos ordines, & titulos illos Academicos cum ſtipendiis & emolumentis reſignarent nepotulis ſuis, aut quibuſcunque peregrinis ex ſutorum, ſartorum, mercatorum, nautarum, militum, pragmaticorum, ruſticorum, fœneratorum ſeu Daniſtarum, &c. ordine, maximum pretium offerentibus in propatulo, & quaſi in foro venderent; indigentibus interim ſcholis, eccleſiis, pauperibus, En Academiam Platonicam!

Spectatum admiſſi riſum (fletum) teneatis amici?

CAP. VII.

Deteguntur occulta dedecoris; & inter abutentium apologetica I. *paralogiſmus à particulari excutitur: quo fere ſolo tanquam argumento ad hominem negotium hoc confici poſſe putatur.* II. *Exceptio de conſenſu Magiſtratus rejicitur.*

§. 1. Cum tam variæ ſint, & pleræque inter ſe pugnantes apologiæ, & exceptiones, & quotidiè novas aut ſaltem nove interpolatas fœcundus venter magiſter artis, ingeniique largitor, tanquam hydræ capita, pullulet: operam dabimus, ut eas, quæ in circulis, compitis, & privatis ſuper hâc pragmatiâ colloquiis audiri ſolent, breviter excutiamus. Ubi ergo Achillem cujuſque; in quem diſcere potui ultimam hujus aut illius abutentis conſcientię analyſin fieri, aut factam eſſe. Subinde enim tales pluſquam ſtraminei Achilles in hanc aciem educuntur, ut nemo ſcriptorum eos victuris in chartis pingere, & oculis eruditorum ſubjicere dignaretur. Nos tamen hac vice hoc agemus.

An-

Antequam ad effugia, exceptiones, palliationes, objectiones accedo, operæ pretium facturus mihi videor, si prius pseudographum seu paralogismum pro turpi & miserando bonorum abusu in tenebris & susurris serpentem, detegam & refutem: talia enim apud literatos detegere est refutare. Est autem pseudographa hæc ratiocinatio plane similis illi, quam ante annos aliquot fœnori-trapetizico obtenderat magnus quis philologus, peculiari diatribâ à nobis delumbata: non ut virum illum nunc defunctum & de literis humanioribus plurimum meritum exagitarem; sed ut fastum fœneratorum cum patronis suis, prætenso hujus Pythagoræ oraculo ecclesiis, synodis, & theologis reformatis protervè atque ignominiosè insultantium retunderem. Uti autem fœneratorum patronus, ex duabus assumtis & præmissis hypothesibus, quas volebat utrimque in confesso esse, theologos quasi ex ἰδίων confutatos, & sic nullo negotio totam causam confectam somniabat: sic nonnulli sive abutentes sive abutentium patroni in eodem bicipiti Parnasso somniare videntur. Hæc enim aut similis deberet esse illatio.

1. Bona ecclesiastica possunt in foro conscientiæ alios in usus, quam formaliter, directè, immediatè pios (supra indicatos) impendi. Hoc pariter concedunt tum abutentium, tum ecclesiarum, scholarum, pauperum, &c. contra quosvis abutentis, patroni.

2. Magistratus tanquam nutritius, tutor, patronus Ecclesiæ, usum illorum bonorum curare atque ordinare potest ac debet. Hoc itidem utrimque conceditur.

3. Magistratus potest aut posset ordinare (prout alicubi simile quid ordinasse aut ordinare dicitur) ut bona pastoralia, claustralia, bursalia (e.gr. fundata hic Ultrajecti ab Halleto & Joh. Lucâ) cathedrarum seu professionum, templorum, piarum domuum, commendata relinquerentur, aut in commendam concederentur viris nec pauperibus, nec ecclesiasticis, nec scholasticis, nec opere ullo beneficiis illis propriè aut analogicè, directè aut indirectè respondente fungentibus; qui modo prece, aut pretio in monasteria tanquam monachi in abbatias tanquam abbates, in cathedras tanquam professores, in pastorales curas tanquam pastores, in capitula tanquam clerici canonicales, in archidiaconatus tanquam archidiaconi, in scholastrias tanquam scholastici, in bursas theologicas tanquam studiosi Theologiæ, in domos pias & beneficia pauperibus fundata tanquam pauperes, leprosi, sed absque paupertate, aut leprâ, &c. Papalibus monachis, pastoribus, theologiæ & ministerii candidatis, professoribus, pauperibus, leprosis, canonicis, &c. prædecessoribus suis succederent.

4. Ergo licitum est cuique reformato in foro conscientiæ, tali titulo & modo monasteriis, curis pastoralibus, bursis theologicis, piis domibus, cathe-

dris Academicis, cathedralibus & communibus capitulis, se inserere; & bona omnia tanquam commendata otiosè possidere atque administrare, quin & easdem commendas cum & sub ementitis titulis alteri otioso gratis, aut per venditionem, quasi in foro aut bursâ Mercatorum, resignare: ὅπερ ἔδει δεῖξαι.

Respondeo ad 1. *hypothesin*, illam nullo modo causę, an scenę, huic inservire posse, nisi sit universalis. Nam particularis si sit, aut indefinita ęquipollens particulari, jam exibit paralogismus à particulari, in hunc modum:

,, Aliquis usus bonorum directè aut formaliter, nec pius nec ecclesiasticus,
,, aliquo in casu, in foro conscientiæ est licitus.
,, Sed usus bonorum num 3. & 4. expressus, est aliquis usus.
,, Ergo usus num. 3. & 4. expressus in conscientiâ est licitus.

Ut ἄλογοι & ἀλογικοὶ miseriam hujus paralogismi quasi manibus palpare queant, en tibi similem.

Aliqua bona trans mare vecta, & in portum delata justè possidentur.

Bona pyratarum Aligeriensium & Tunetanorum sunt aliqua bona per mare vecta & in portum delata.

Ergo illa bona justè possidentur.

Pluribus miserum hunc paralogismum non persequar: præsertim cum socium ipsius in diatribâ de pseudographemate Usurario satis prostituerim; & qui utrumvis nôrit, ambos noverit. Forte quis indefinitam propositionem mutari vellet in universalem, hanc aut similem: omnia bona pauperum, templorum, pastoralium, collegiorum monasticorum & canonicalium, piarum domuum, possunt in foro conscientiæ, in quosvis alios usus, quam pios aut ecclesiasticos, ad quos olim fundati sunt, à privatis otiosis hominibus rapi; aut sub ementito titulo ecclesiastico, scholastico, paupere, leproso, &c. commendæ eorum, sive prece sive pretio intercedente, accipi; & sic pastorum, presbyterorum, canonicorum, piarum domuum collegia ac successiones honesta specie perpetuari. Sed præterquam quod horridum & Cyclopicum hoc dictatum vix à quoquam venditandum putem; reponimus, apud nos, illud in confesso non esse; & consequenter nihil, contra nos inde, quasi ad hominem, concludi posse.

Resp. 2. Ad *hypothesin* secundam. Magistratus potestate à Deo acceptâ debet bona hæc curare, sicuti & veram religionem atque ecclesiam tanquam tutor & nutritius; debet semper bonos tueri, & malos coërcere; debet supremâ suâ potestate disponere de vitâ, famâ, bonis, subditorum: Et cum hoc facit, non est tyrannis usurpans seu titulo, quamvis Ethnicus, aut malus *Johan.* 19. *v.* 11. cum *Rom.* 13. *v.* 1. 4. & 1 *Petr.* 2. Et hęc hypothesis utrimque in confesso est. Sed minimè cauda & extensio ejus, quam patroni abu-

abutentium tacitè fubintelligere & fibi fumere videntur: Quandocunque & quomodocunque Magiftratus poteftate fuâ utitur, nunquam abutitur nec abuti poteft, h. e. ne quidem Achab, Manaffe, Pilatus, Nero, Julianus, Johannes Bafilides Imperator Ruſſorum, &c. fuerunt tyranni abutentes feu exercitio; eo ipfo quod non effent tyranni ufurpantes feu titulo. Pariter philofophantur Pontificii de fupremâ & infallibili poteftate Papæ, qui tamen tyrannus eft & ufurpans & abutens: five, inquiunt, diligentiam adhibeat five non adhibeat, quandocunque in rebus fidei & confcientiæ determinat, femper rectè & verè determinat; & confequenter omnium confcientiæ in eo acquiefcere poffunt ac debent: quippe cum etiam ex peccato facere poffit non peccatum. Non dubito quin confcientiæ pyratarum Aligerienfium fimili fulcro nitantur: Magiftratus enim ipfis non tantum permittit, fed etiam concedit atque ordinat homines & merces in mari interceptas, advehere, partiri, poffidere, vendere, &c. Ergo conclufum eft pro bonâ confcientiâ pyratarum, contra querelas, oppofitiones, & turbationes mercatorum, ac nautarum per totam Europam. Sit ergo hoc fecundum pfeudographema:

Quod Magiftratus pro poteftate fuâ curare atque ordinare debet ac poteft, illud in foro confcientiæ, fine ullo fcrupulo, honefte, piè, juftè poffidetur.

Sed bona quęvis five publica five privata, five politica five ecclefiaftica, &c. intuitu pauperum, fcholarum, paftoralium curarum, aliarumque piarum caufarum fundata, curare atque ordinare debet.

Ergo, &c.

Major propofitio eft falfiffima: Omnia quæ rectè curare atque ordinare debet ac poteft Magiftratus, eo ipfo non funt licita in confcientiâ agere, aut poffidere. *Aliquando* enim ordinat malum aliquod, quod permittit & tolerat, quia tollere non poteft: idque *vel* quia potentiam non habet, & periculum everfionis Reipublicę, aut graviffimæ concuffionis metuitur (uti in cafu Davidis tolerantis homicidium Joabi): *vel* quia jus & poteftatem tollendi non habet, aut per pacta aliafve caufas exercitium poteftatis impeditur; quomodo & Ill. & Præp. DD. Ordines officia cum beneficiis & bonis Romano-Ecclefiafticis Trajecti ad Mofam fupremâ fuâ poteftate curant & ordinant, & poffidentes clericos contra quofvis defendunt: illi tamen nec fua officia bonâ confcientiâ retinere atque exercere, nec beneficia propter illa officia poffidere, ne quidem titulos & ordines illos oftentare queunt. *Aliquando* Magiftratus negligenter poteftate fuâ utitur: & hoc in cafu ab harpyis bona privatorum, aut publica pauperum, paftorum, fcholarum, &c. honeftè non poffidentur, quæ & quia è manibus eorum à Ma-

gistratu non vindicantur. *Aliquando* Magistratus suâ potestate turpiter abuti bona privatorum, aut ærarii publici, aut pastoralium curarum, aut scholarum, aut pauperum, in culinam suam inferendo, aut otiosis hominibus, quibus visum est, prece pretiove intercedente, eadem sive sub ementitis titulis commendando, sive dominium eorum planè alienando & ad illos transferendo. Inde tamen in foro conscientiæ bonorum illorum legitima possessio non extruitur. E.gr. Si Achab Nabothi agrum sibi vindicet, an bonâ conscientiâ eam possidebit? Si vicino Nabothi, aut otioso alicui ex famulitio suo totam hæreditatem viventi Nabotho sine justâ causâ ablatam concederet: an hic sine scrupulo conscientiæ justè in eam succederet? Si divitibus aliquot inhiantibus orphanorum, aut pauperum, aut pastoralium curarum, aut bursarum à nobiliss. Halleto & Joh. Luca Francothalio, ad studia theologica, aut ante tempora reformationis ad quævis studia eruditionis fundatarum bonis, Magistratus in eadem involare, & successivè ex iisdem otiosè cuticulam & culinam suam curare permitteret, aut etiam vellet ac juberet: an ideo justè & piè sub ementitis & simulatis piarum causarum, conditionum, functionum titulis omnia illa bona possiderent, atque administrarent? Quid si quis ementito titulo familiæ, successionis, hæreditatis Nabothi, permittente aut volente Rege Achabo (extra casum criminis & justæ pœnæ) possessionem vineæ ejus adiret? An prætensâ regis potestate satis consultum esset conscientiæ talis possessoris? Sed de potestate Magistratus mox rursum dicendum erit.

Resp. 3. *Ad tertiam propositionem, Primo*, physicè aliquid potest Rex aut Princeps, quod ethicè non potest; quia iniquum est e.gr. potest Nero aut Basilides Moscorum Imperator occidere quemlibet ex subditis, potest uxorem ejus rapere & stuprare, potest bona ejus pro arbitrio auferre, in usum suum, aut aliorum quorumvis, ad quos ea transferre voluerit. Sed inde non sequitur, in conscientiâ hoc licitum esse. *Secundo* à posse ad esse non valet consequentia. Dato enim potuisse aut posse bona omnia pastoralia, claustralia, scholarum, templorum, leprosorum, exulum, ægrotorum, peste laborantium, lue Hispanicâ laborantium, orphanorum, aliorum quorumvis pauperum, cum & sub ementis ejusmodi titulis & simulacris commendata relinqui hominibus, nec pastoribus, nec monachis, nec professoribus, nec studiosis, nec leprosis, nec peregrinis, nec exulibus, nec pauperibus, nec leprâ, nec lue Hispanicâ laborantibus, saltem in propatulo illud non profitentibus; qui modo ordinibus & titulis illis vel prece vel pretio se induerent, & sic prædecessoribus suis verè pastoralem, aut monasticum & ecclesiasticum statum atque ordinem in Ecclesiâ Romanâ antehàc profitentibus, aut verè leprâ laborantibus, & cum crepitaculo, pro more istorum temporum, stipem men-

mendicantibus, aut verè lue Hiſpanicâ in Noſocomio S. Jobi (quale in uno ſuburbium noſtrarum ſatis celebre fuit) laborantibus, ſuccederent. Inde tamen non ſequitur hoc à Magiſtratû ubique aut alicubi, aut ubivis, ubi abutentes aliqui inveniri poſſent, ſic factum eſſe: nedum ut ex fictione ejuſmodi parabolicâ, aut facto imiginario, aut dubitatione, aut vanâ conjecturâ, aut quodlibeticâ & otioſâ diſceptatione (quam forte unus atque alter in gratiam abutentium ſubire auderet) actuale jus in foro poli, actualis legitima poſſeſſio accerſi, & ſic ex mero abutente, bonæ fidei & conſcientiæ poſſeſſor repente fieri poſſet. Si hoc eſſet inoffenſam conſcientiam ſervare coram Deo & hominibus (*Actor.* 24. *v.* 16.) utique fateor me neſcire, quid ſit inoffenſa conſcientia. Sed ne procul abeamus, dentur decreta, ſtatuta, diplomata, inſtrumenta, declarationes, apologię Principum & Magiſtratuum Proteſtantium & Reformatorum, quibus talem uſum (abuſum ſcil.) bonorum profiteantur, approbent, defendant, tanquam pium, & juri divino, ſecundum ſuam religionem & conſcientiam, maximè convenientem. Vel unum ſi proferre poſſint, utique factum agnoſcam; ſed illud juri divino & naturali (de civili viderint Jureconſulti) repugnare mox ad oculum oſtendam. Sed nullum proferri poſſe, ſat ſcio. Si quis paralogiſmis, pſeudographematis, *ſophiſmatis abductionis*, *ignorationis elenchi*, *plurium interrogationum*, *à dicto ſecundum quid ad dictum ſimpliciter* incautos decipere velit, (qualibus artibus hic agitur), is apud mediocriter ingenioſos & doctos, deſperatam cauſam proditurus eſt. *Tertio*, Facta quævis particularia Magiſtratuum ἀπίκτως quid omittentium aut committentium non ſunt leges: uti conſtat ex definitione legis apud Theologos, Politicos, Jureconſultos. Et dato eſſe leges, non tamen ſunt regula conſcientiarum, nec licitum quid faciunt jure divino. Uti apud Theologos illud in confeſſo eſt, & ex Jureconſultis celeberrimus *Grotius* illud agnoſcit *lib.* 1. *de jure belli & pacis cap.* 4. §. 3. ubi de jure Regum Iſraeliticorum. *Non eſt*, inquit, locus 1 Sam. 8. v. 11 - 19. *de jure vero intelligendum*, *id eſt*, *de facultate honeſtè & juſtè aliquid agendi: longè enim aliter præſcribitur* Deuter. 17. v. 14. *Neque nudum factum indicatur*, &c. *ſed factum*, *quod effectum aliquem juris habeat*, &c. Quod nos alibi examinamus in 4. *part. ſelect. diſp. tit.* de Jure regio Hebræorum.

Reſp. Ad *quartam* propoſitionem, eam tanquam concluſionem, non ſequi ex pręmiſſis; non magis quam ex iſtis hypotheſibus: *Conjunctio maris & fœmina eſt licita jure divino & naturali:* & *Magiſtratus eſt dirigere atque ordinare iſtam conjunctionem:* ſequitur hæc concluſio, Ergo Herodes bonâ conſcientiâ cum & ſub titulo mariti, fratri ſuo ſuccedit, ejuſque uxorem habet, tenet, poſſidet. Unde altera concluſio, ſeu conſectarium hoc educeretur:

ceretur: Non tenetur ergo eam dimittere: juxta textus juris canonici & civilis, *Gaudeant possidentes*, Et, *justè possidet, qui volente prætore* (rege) *possidet*. Hactenus videre aut audire non potui unum ex abutentibus, aut eorum patronis, qui unico argumento artificiali, aut inartificiali, seu testimonio (ex scripturâ, patribus, reformatis doctoribus) adducto, apertè & in terminis concluderet quæstionem propositam, ut plus aut minus non inferretur in conclusionem. Quod an signum sit bonæ causæ, & confidentiæ in eâ, piis & prudentibus æstimandum relinquo. Qui veritatem & piam conscientiæ informationem ex animo coram Deo quęrit, non debet statum quæstionis fugere, aut turbare: non debet aliam quæstionem determinandam sumere, ne tacuisse videatur. Saltem Pontificiis pro missâ suâ, pro religiosâ invocatione imaginum sic argumentantibus, desperatam causam, & ἀκρισίαν aut malam conscientiam objicere solemus.

§.2. *Exceptio* & palliatio, quę quasi universalis, directiva, subsidiaria, & quasi omnium aliarum succedanea, & vicariâ, si non subsistant; desumitur à potestate & voluntate Magistratus. Hoc ipsis est instar eucharistii Archimedeï, quo vel terram moveant. Sed facile removetur, si legitimè demonstranti εἰς ἄλλο γένος, ex foro soli ad forum poli non transeundum cogitemus. Quæritur de licito in foro conscientię; an scil. pius & reformatus Christianus, sine scrupulo conscientiæ bonis pastoralibus, claustralibus, scholasticis, canonicalibus, aliisque piis in usum ecclesiarum, ministrorum, collegiorum, pauperum, antehac, partim ante Papatum, partim sub Papatu fundatis (quamvis non sine intercurrente errore, peccato, defectu fundatorum) sub talibus ementitis titulis, & tali modo otiosè, ut jam dictum est, uti ac frui possit; eaque aliis, unà cum titulis, simulacris & larvis illis resignare ac vendere: non obstante ecclesiarum, scholarum, pauperum, peregrinorum, exulum (præsertim propter Christum), ministeriorum & missionum inter infideles, Pontificios, aliosque errantes Christianos, indigentiâ.

Huic effugio de potestate & voluntate Magistratus 1. *Repono* potestatem Magistratus circa corpora & bona subditorum tum privata tum publica, tum ecclesiastica tum politica, non esse absolutam & arbitrariam; sed legibus fundamentalibus, pactis, juratis promissionibus circumscriptam ac limitatam: saltem in Belgio nostro, uti constat ex decreto Illustr. DD. Ordd. anni 1581. quo principatum abrogabant Philippo II. Belgarum tunc Principi, *Althusii politica*, *Philippi Parei disceptatione*, cum *Davidis Parei commentar. in Rom.* 13. *Magdeburgensium scripto de jure Magistratus in subditos*, *synopsi professor. Leidens. tit. de Magistratu.* Non est ergo, quod à me in libertate fœderati Belgii nato & educato plures hic indicentur; cum pro clypeo sufficiat

ciat decretum Ill. Ordd. modo cit. Quod si quis ad tantam lucem oculos claudat, ei nullum aliud collyrium restat, quam ut Toparcha, aut Magistratus urbicus, aut oppidanus, aut vicanus, cui subest, omnia bona ipsius auferre, & ad suum nepotulum, aut cognatum, aut quemcunque alium otiosum hominem pro arbitrariâ potestate, gratuito favore aut numerato pretio intercedente, transferre tentet. Si ne tunc quidem oculos aperiat, utique morbo incurabili illum teneri credam. 2. *Respono*, Potestatem & voluntatem legitimi Magistratus sive permittentem, sive approbantem, non posse in foro conscientiæ licitum cuiquam reddere, quod in se & per se illicitum est. Alioquin incestæ nuptiæ, polygamia, simplex fornicatio, concubinatus, magia candida, pyratica, religio Ethnica, Turcica, Papistica, Sociniana, usura mordax, lusus aleæ, choreæ, &c. in foro conscientiæ essent licita: quia omnia illa Magistratus aliquis infidelis, quædam etiam Christianus, immo & reformatus, vult voluntate aut approbante, aut saltem permittente & ordinante.

Except. Sed contra responsionem & distinctionem nostram excipitur, idem esse forum soli & poli, & quidquid illic licitum est, hic etiam esse licitum. *Resp.* Si hæc distinctio rejicitur, pariter etiam rejicienda erit distinctio inter tolerantiam mali, & ejusdem patrationem aut approbationem. Quod longè absurdissimum est. *Illa* enim secundum scripturas, aliquo in casu est licita Reipubl. rectoribus & Ecclesiæ antecessoribus *Matth.* 19. *v.* 8. 9. ubi de libello repudii. Et *Hebr.* 5. *v.* 2. *Galat.* 6. *v.* 1. 2. ubi de tolerantia alieni peccati. *Ista* vero nemini unquam est licita. Nec juvat, si quis ad politias reformatas, aut ad accuratè reformatas, qualis est Belgii fœderati, hanc adæquationem fori utriusque restringat: quia in politiis Ethnicis, Turcicis, Papisticis æque legitimus est Magistratus, æque supereminens potestas, æque jurisdictio cum imperio, & jus dominii externi (quod in gratiâ & fide non fundatur) ac in reformatis. *Deinde* in Belgio duo illa fora non coincidunt, nec sunt adæquata ac reciproca. In uno enim cuilibet licet esse Papistam, Anabaptistam, Remonstrantem, Antitrinitarium, Libertinum, &c. quin & Deum in familiâ suâ, eo modo colere ac orare, quo cuique visum est, juxta decretum Ill. Ordd. General. contra conventicula Remonstrantica editum anno 1619. In altero vero talis libertas aut licentia nemini conceditur. Licet præterea otiosè totos dies aleâ, confabulationibus, & compotatiunculis sive domi suæ sive in tabernis seu pandocheis comburere; licet mendaciis officiosis, & jocosis uti, quotlescunque visum fuerit; licet cullullis & poculis salutis & haustibus conditionatis proximum urgere, torquere, inebriare; licet verba otiosa effutire; licet, immo cuidam hominum generi hoc decorum & maximè conveniens videtur, moderatè seu tepidè

pium, religiosum esse, ministerium verbi & ministros Christi parvi facere, conciones eorum, quas ad emendationem & consolationem ruminari & applicare debebant, carnali criticâ examinare, & exagitare; trapezitis licuit, & licet fratres attenuatos, quin & pauperes ex eleemosynis viventes fœnore $32\frac{1}{2}$ aut 21. aut 16. flor. premere, eorumque necessaria pignora detinere ac vendere, & lucro illo gaudere cum hęredibus suis, absque ullâ restitutione. Sed nihil istorum licet in foro conscientiæ. Sexcenta ejusmodi adferri possent, in quibus forum politicum & externum ab interiori conscientię foro, & τὸ legitimum seu ἔννομον in utroque distingui necesse est. Accedit consensus theologorum non tantum nostrorum, sed & Pontificiorum, qui inter forum interius conscientiæ & forum exterius tum politicum tum ecclesiasticum (quod contentiosum appellant) sollicitè distinguunt. Nec deest Jureconsultorum, qui hanc distinctionem inter licitum in foro conscientiæ & jure divino ac naturali, & inter licitum in foro externo & jure civili, haut obscurè agnoscunt, ad L. 4. C. *de malef. & Math.* Ubi de magiâ beneficâ seu albâ, ita dictâ. Vide *Tholosanum lib.* 34. *cap.* 18. §. 1. Iidem concubinatum jure antiquo (apud *Tholos. lib.* 10. *c.* 1. & *Althus. lib.* 1. *c.* 79.) etiam canonico (*c. Is qui dist.* 34.) obtinentem, damnant & damnare debent, siquidem Christiani sunt: quod támen fieri nequit absque distinctione inter jus divinum & humanum, inter leges Christi & Cæsaris, inter jurisprudentiam Pauli & Papiniani, inter concessum in Republicâ, & in foro conscientiæ licitum ac probatum. Applica hoc sententiæ *Amesii lib.* 5. *Casuum c.* 41. *qu.* 3. 8. 19. 23. & quorundam Jureconsultorum & Canonistarum (contra quos disputat *Azorius part.* 3. *theol. mor. lib.* 1. *c.* 16. *Tholosanus lib.* 40. *c.* 11.) de jure acquirendi dominii per usucapionem, quæ Romanis aliarumque gentium & hodiernis Christianarum politiarum, nominatim Belgii nostri legibus ac moribus obtinet & probatur. Vide *Grotii lib.* 2. *Jurisprud. Holland. sect.* 7. coll. *Althusii lib.* 1. *dicaiol. cap.* 41. & *Tholosani lib.* 40. *c.* 11. qui ibid. asserit eam esse juris gentium, nec repugnare naturæ. Et *Balthasaris Conradi Zahn. J. C. de jure & jurisdictione municipiorum cap.* 6. & 80. Adde & *Eustathium de temporalibus intervallis tom.* 2. *Juris Oriental. Græc. p.* 241. Ejusdem justitiam defendunt Canonistæ & theologi Pontificii apud *Lessium lib.* 2. *de Just. & jure c.* 6. *Azorium part.* 3. *lib.* 1. *c.* 16. aliosque Casuistas; ex professo apud nos egit hoc ex JCCtis. *Hugo de Roy, lib.* 3. *de eo, quod justum est tit.* 3. 4. 5. 6. Opinionem usucapioni oppositam, quamvis torrenti legum, morum, & doctorum adversantem (quam meam non facio) autores ejus, suo judicio à crimine sacrilegii, seditionis, rebellionis, perturbatæ pacis publicæ purgasse putârent, se satis adhibitâ distinctione inter jus divinum & naturale (*Matth.* 7. *v.* 12.) & inter

ter jus humanum; inter forum ſoli & poli: quod ſcil. acquirentibus per uſucapionem, in illo foro & ſecundum illud jus, injuſtæ poſſeſſionis non condemnent; ſed tantum in iſto foro & ſecundum iſtud jus. Hæc ita, & non aliter, à ſe intelligi, judicari, & abſque dolo malo aſſeri, tantum ut conſcientiæ ſuæ ſatisfaciant, veritati, & juſtitiæ & conſcientiis Chriſtianorum conſulant, ſi dicant theologi, aut Jureconſulti, quotquot ita ſentiunt: non video cur excuſationi illi acquieſcendum non ſit; & error, qui hic à communis ac politicè ſatis ſuperque præjudicatæ ſententiæ aſſertoribus notatur, moderatè non tolerandus. Ex *Grotio de iure pacis & belli ſupra cit.* diſtinctio juſti in foro poli & ſoli ſatis evidenter elicitur. Illam diſtinctionem nos alibi ex profeſſo docuimus, in 4. *part. ſelect. diſpp. tit. de foro poli & ſoli.*

Sed forte quis inſtet. *Inſtantia.* Si Magiſtratus & quidem Chriſtianus, immo & reformatus, juſtus, pius, omni exceptione major, talem uſum bonorum excerto decreto, aut lege latâ conſtitueret ac probaret tanquam adiaphorum, in conſcientiâ licitum, & juri divino ac naturali conformem: videretur tunc præſumtus abuſus ille plane ſublatus, & ab omni conſcientiæ ſcrupulo liberatus. *Reſp.* Non magis, quam Magiſtratus Pontificius, qui Chriſtianus & pius audit, approbando atque autoritate ſuâ muniendo hæreſim & idololatriam Papiſticam in foro conſcientiæ licitam facere poteſt. Rationes ſunt. 1. *Quia*, totus Chriſtianiſmus in rebus fidei & conſcientiæ infallibilitatem negat quibuſcunque Principibus & Magiſtratibus. 2. *Quia*, proteſtantes & reformati omnes negant infallibitatem conciliis, etiam univerſalibus. 3. *Quia* reformati communiter claves regni cœlorum, poteſtatem eccleſiaſticam publico, antecedente, directivo judicio diſcretionis ex verbo Dei determinandi de iis quæ & quatenus ad fidem, conſcientiam, & mores vivendi pertinent, tribuunt Eccleſiæ, non Magiſtratui. De quo ſupra *lib.1.tract.1.* fusè egimus; & docet communis praxis in ſynodis aliiſque Belgii conventibus. 4. *Quia*, quidquid poteſtatis Magiſtratui in ideâ; ab aliquibus tributum ſit: nunquam tamen diplomatis, judiciis, decretis, declarationibus publicis Regum, Principum, Magiſtratuum Proteſtantium & reformatorum in Imperio, in Galliâ, Magnâ Britanniâ, Daniâ, Sueciâ, Hungariâ, Tranſſylvaniâ, Poloniâ, Helvetiâ reformatâ, Belgio fœderato, pro tali abuſu in caſu conſcientiæ & ex jure divino determinatum vidi. Proferantur, ſi quæ ſint: nos in noſtri *conſilii theologici part.* 2. contrarias plurimorum declarationes produximus. Si quæ particularia facta, à decretis & proteſtationibus diverſa huc adduci poſſint, illa ſententiæ & proteſtationi ipſorum præjudicare non debent. Siquidem etiam piiſſimi in multis labuntur *Jacob.3.v.2.* & malum quod nolunt,

lunt, faciunt *Rom,7.v.15. 16.19.* Facta omnia Noachi, Abrabami, Davidis, Asa, Petri, &c. non sunt nobis lex, & norma conscientiæ: multo minus facta quorumvis Principum & Magistratuum jam inde à reformatione anno 1517. usque in hunc diem. 5. *Quia*, dato non concesso, alicubi Principem aut Magistratum reformatum (quod tamen non credo) in casu conscientiæ ex jure divino, uti prętenditur, hoc ita determinasse: ego verè, piè, convenienter juri divino, naturali (de civili viderint Jureconsulti), & communi doctrinæ reformatorum, contrarium determinarem; eosque graviter errasse aut errare dicerem, non minus ac Protestantes & reformati in Imperio Germanico, in Regnis Galliæ, Poloniæ, Hungariæ, contra Imperatoris, Regum suorum Papismo addictorum sententiam sine rebellione, seditione, sacrilegio, in casu & foro conscientiæ, determinare solent. Quis theologus aut Jureconsultus non fatebitur cum magno & *πολυμαθεστάτῳ Raynoldo prælect.* 207. in libb. apocryphos, Constantinum, Theodosium, Justinianum, quamvis Christianos, orthodoxos, pios, pessimè determinasse, cum ab *omni criminatione liberandos* censent eos; *qui incantationibus ad salutem cujusquam hominis utuntur*, L.4. C. *de malef. & mathem.* Possem hic quibusdam abutentium patronis argumentum ad hominem opponere, desumtum ex legibus, decretis, statutis, factis, dictis, Imperatorum, Principum, Magistratuum, contra fœneratores; quæ omnia abutentium patroni pro autoritate suâ, atque una antiqui & hodierni Christianismi & synodorum universalem consensum, difflare solent, errorem illis impingendo: & nihilominus huic aut illi facto particulari, si quod quærendo invenire potuerunt, tanquam Caucaso nos alligatos volunt. Sed differo hoc in aliam occasionem.

Quæres ergo quid faciendum, si legitimus Magistratus potestate suâ abutens, aut extraneus terras invadens ecclesiis, pauperibus, &c. omnia bona eripiat? *Resp.* ferendum est, & ipse misericordiæ Dei ad resipiscentiam, aut justitiæ & judiciis ejus relinquendus. Applicandum huc illud *Ambrosii epistol. lib.5. ep.* 32. *pag.*147. „Sed quid & ipse mandaverim potuistis ad-„vertere, deferendę ecclesiæ mihi voluntatem subesse non posse, quia plus „dominum mundi quàm seculi hujus Imperatorem timerem. Sanè si me „vis aliqua abduceret ab ecclesia, carnem meam exturbari posse non men-„tem. Paratum me esse ut si ille faceret quod solet esse regiæ potestatis, „ego subirem quod sacerdotis esse consuevit. Quid ergo turbamini? *Vo-„lens nunquam ius deseram, coactus repugnare non novi. Dolere potero, „potero flere, potero gemere: adversus arma, milites, Gotthos quoque „lachrymæ meæ arma sunt.* Talia enim munimenta sunt sacerdotis. „Aliter nec debeo nec possum resistere, Fugere autem & relinquere

eccle-

„ ecclesiam non soleo, ne quis gravioris pœnæ metu factum interpre-„ tetur.

Except. 2. Princeps aut Magistratus est Dominus & possessor illorum bonorum: potest ergò dominium eorum transferre in quoscunque ipsi visum fuerit; idque per venditionem aut donationem: consequenter justè acquirunt, & justo titulo possident, qui eadem sic emerunt, aut dono acceperunt. *Resp. Neg.* Dominium utile seu proprietatis esse penes Principem aut Magistratum: alioquin & diaconiæ, omniumque pauperum & piarum domuum bona eorundem possessio essent. Opponentes, si de suo patrimonio, quod aliunde in Belgium intulisse se gloriantur, in specie hoc primum statuerent; & Magistratus facerent ipsis secundum fidem ipsorum: tum demum occasio nata mihi videretur de potestate & dominio Magistratus plenius disceptandi.

Interim novam hanc jurisprudentiam æque ac absolutam & arbitrariam Principum suorum potestatem ignorabant Ill. & pot. Belgii Ordines, cum anno 1581. inter actus tyrannidis & causas ablati Philippo II. principatus, numerabant translationem aliquot bonorum monasterialium ad novos episcopatus, hoc est, à clericis ad clericos. Quid dixissent, si suis domesticis, aut præfectorum, nobilium, militum, hominum otiosorum nonclericorum, sed titulos clericales induentium, usibus eadem pro arbitrio applicasset? Quæ sint bona Principis propria, quæ bona fiscalia, quæ bona Regni & Reipublicæ, &c. à politicis & Jureconsultis discendum & præcognoscendum est illi, qui de his disceptare velit. Definitiones eorum ubi istic inspexerit, facile eorum distinctionem à bonis ecclesiæ, & pauperum perspiciet. Videatur, compendii causâ, *Althusius Politica cap.* 24. & 35. & 37. qui idem conferri potest *lib.* 1. *dicaiolog. cap.* 32. & 81.

CAP. VIII.

Octo effugia usurpantium & abutentium tolluntur.

VT naufragio in mare ejecti arripiunt proximum quodque illic fluitans, quamvis minimè profecturum: sic desperata abutentium causa refugium quærit in quovis, quamvis cum aliis in hâc causâ effugiis, aliisque eorundem causis, thesibus, & hypothesibus strenuè pugnet. §. 1.

Quæritur ergo *primum effugium, in magno quodam postulato: Bona, de quorum usu jam inde à primâ reformatione laboratum fuit, & quorum abusum Pontificii nostris objiciunt, non fuerunt intuitu pia causa & ad religiosos aut* ali-

aliquos pios usus sive per tributum justitiæ sive per spontaneas oblationes Christo & Ecclesiæ Christianæ collecta ac fundata : sed diabolo, idolis, Antichristo, in usus merè idololatricos & Antichristianos. Ergo sunt impura, diabolica, idololatrica & Antichristiana, idololatriæ dicata & appropriata. Hæc prima conclusio & consequentia. Quid inde ? Ergo sequitur, inquiunt, ea non esse bona ecclesiastica, nec ecclesiasticis ac piis puræ reformatæ religionis usibus propriè & primo applicanda; sustentationi scil. pauperum, piarum domuum, plantationi ecclesiarum, ædificationi templorum, apertioni scholarum, stipendiis ministrorum, lectorum, studiosorum, &c. *Reservato residuo aut superfluo ad necessitatem Reipublicæ, & levamen subditorum. In hâc consequentiâ convenit patronis abutentium cum Anabaptistis & Brownistis* : uti infra *tract.* 3. *de stipendiis ministrorum*, citatis ipsorum verbis, ostendam. *Resp.* 1. datâ, non concessâ hâc consequentiâ, quomodo jam inde concludetur ista thesis controversa: Ergo „ bona illa possunt sine scrupulo conscientiæ possideri ab otiosis, quamvis „ religione reformatis aut neutralibus, ordines tamen & titulos Romano „ ecclesiasticos (sacerdotum episcoporum, abbatum, parochorum, mo- „ nachorum, archidiaconorum, decanorum, scholasticorum, vicariorum, „ &c. assumentibus, simulantibus : ut hoc titulo & simulacro prædecesso- „ ribus suis sub Papatu, pastoribus scil. seu curatis, vice-curatis, professo- „ ribus theologis, theologiæ & sacerdotii candidatis, Episcopis eorumque „ vicariis in sacris, Archiepiscopis, Cardinalibus, cantoribus, lectoribus, „ monachis (Benedictinis, aut Northertinis, aut Cisterciensibus, aut Au- „ gustinianis, &c.) eorumque abbatibus, prioribus, Guardianis, patribus „ item seu rectoribus nonnarum, archidiaconis, diaconis, scholasticis, &c. „ speciosè succedant; & secundum jus & morem antiquum, sub dictis titu- „ lis eadem bona ac beneficia privatis usibus suis vindicent : non obstante „ indigentiâ ecclesiæ in sui ipsius ædificatione, ad exteros missione, infide- „ lium & errantium conversione, aliarum ecclesiarum laborantium auxilio „ ac solatio; non obstante etiam scholarum, templorum, pauperum, exu- „ lum, Rerumpublicarum necessitate; quæ ad publicos ac magis necessa- „ rios usus bona illa impendenda clamat. *Resp.* 2. ad postremam hanc consequentiam : me velle videre qui hanc candidè sine ambagibus, tergiversationibus, involucris, deducat, eamque contra Pontificios convenienter juri divino, & communi reformatorum doctrinæ defendendam sumat. Sed non arbitror hoc quenquam facturum. Et si hoc non fiat; ajo controversum casum non tangi: sed ipsum statum controversiæ vitari aut mutari, aut involvi; & consequenter ipsos proponentes in conscientiâ trepidare, & aliorum conscientias informandas in bivio relinqui, aut abduci.

Sed forte excipiat quis 1. *Except.* Saltem hoc ex antecedentibus sequeretur,

retur, posse etiam alios in usus, quam directè ecclesiasticos aut pios impendi. *Resp.* Detur hoc sequi, quid tum? An hæc est principalis controversia? an nos hoc negamus? Minimè. Quin supra exsertè hoc asserimus. Sic tamen ut concludendum erat, ergo in usum illum converti possunt, quem modo descripsimus, quemque nos cum universali Christianismi antiqui & hodierni consensu (quamvis consensus non sit nec requiratur in omnibus & singulis rationibus, quibus thesis probari solet) in conscientiâ illicitum esse contendimus. Quod si quis ex antecedentibus ita concludat (uti opponens categoricè affirmare & concludere, nostręque conclusioni neganti contradicere deberet: aut eidem, hoc est, veritati, locum dare); jam committet paralogismum à particulari, aut pinget pseudographum à genere ad speciem, aut à specie ad individuum affirmative, hunc in modum: Aliquis usus aliquorum bonorum, seu alicujus portionis bonorum, directè & formaliter nec ecclesiasticus nec pius, est licitus; uti nos concedimus: ergo omnis bonorum usus, etiam iste (scil. controversus) est licitus. Vel sic, Usus bonorum non-pius, aut non-ecclesiasticus est licitus. Ergo controversus ille usus (qui nec pius nec ecclesiasticus est) in foro conscientiæ licitus est. Quasi inferas, est animal, ergo est equus; est equus, ergo est bucephalus.

2. *Except.* Saltem datis antecedentibus, sequeretur, Magistratum idololatriâ & Antichristianismo profligato, posse ea bona dissipare, corruptæ Ecclesiæ auferre, & usibus seu abusibus controversis modo descriptis, relinquere. *Resp.* 1. *Quiquid* posset, vellet, permitteret, ordinaret, quidquid ageret aut non ageret Magistratus: inde tamen non infertur, posse quem sine scrupulo conscientiæ bonis illis sic uti. Neque enim aut cessatio, aut voluntas aut noluntas Magistratus circa res quascunque est adæquata conscientiæ norma: ut præcedenti paragrapho ostensum est. Nec puto quemquam hanc thesin defensurum. 2. *Aliud* est auferre aut impedire Antichristi ejusque satellitum iniquam & usurpantem circa bona ecclesiastica potestatem; & aliud est bona illa transferre, aut permittere, ut à privatis hominibus transferantur in usus illos modo descriptos. Prius docet & probat doctrina reformata: posterius minimè; hoc enim esset mutare abusum alio abusu. Quasi reformati Principes ac Magistratus, remoto Papa cum suo satellitio, alium Papam, hoc est, monarcham ecclesiasticum, professione reformatum, aut libertinum, aut neutrum, saltem non-Papistam, permitterent aut substituerent, & similes Cardinales, archiepiscopos, Monachos, sacerdotes illi adjungerent, qui sub titulis & simulacris illis reditus ecclesiasticos quasi prędecessorum suorum successores legitimi, sibi vindicarent.

3. *Ex-*

3. *Except.* Saltem sequeretur, si bona illa diabolo, antichristo, idololatriæ devota atque appropriata essent, fisco adjudicanda, aut saltem in ærarium publicum à Magistratu redigenda. *Resp.* Quidquid esset de jure fisci, & de illatione in ærarium publicum (de quo infra); non sequitur tamen ærarium illud publicum sine scrupulo conscientiæ, sub illis Clericorum Papalium simulacris ac titulis, ab hominibus otiosis expilari, & in usus privatos converti posse; aut à reformato Magistratu otiosis hominibus talem ærarii expilationem & scandalosum abusum deferri posse: siquidem jus, potestas, potentia non desit bona illata in ærarium, in meliores, publicos, ac magis necessarios usus impendendi. Huic responsioni nihil opponi potest, quam cujuscunque supremi Magistratus potestatem esse absolutam ac mere arbitrariam, eumque nullâ lege divinâ aut naturali, nullis etiam pactis ac juramentis circumscriptam; eique licere quodlibet, &c. Sed istæ κολάκων an κορύκων aulicorum quorundam insaniæ, geminæ planè furoribus Canonistarum de Papâ suo philosophantium, refutationem non merentur; & jam satis superque ab aliis explosæ sunt. Libet hic quærere, an si Magistratus permitteret, aut concederet bona à Protestantibus & reformatis in usum pastoralium curarum, templorum, pauperum, scholarum, studiosorum theologiæ, conversionem fidelium & errantium, in redemtionem captivorum, in hospitium peregrinorum, in solatium ægrorum, in dotem pauperum virginum, in præbendas honestarum familiarum ex eleemosynis non viventium (quales hic sunt prebendæ Bucheliana) pie, legitimè, reformatè fundata, sub ementitis titulis uti dictum est, possidere; An inquam homines otiosi nec tamen verè pauperes, aut pastores, aut studiosi, aut professores, &c. nec opus tale aut parile ex præscripto donationis curantes atque intendentes, sine scrupulo conscientiæ titulis illis ludere & reditibus gaudere possint? Et, quod si tale quid fieret, an culpa esset tantum aut præcipuè penes Magistratum, an penes abutentem? *Resp.* 2. ad penultimam consequentiam: eam ab Anabaptistis propositam refutat *Bullingerus*, à nobis infra *tract.* 3. *de stipendiis ministrorum cit.* Eadem etiam refutatur à Brownistarum antagonistis (inter eos *Pageto*) & à nobis infra *part.* 4. *tit. de Templis*; ubi disceptatur de templis idolorum, usui ecclesiæ reformatæ applicandis, absque ullâ idololatriæ participatione ac pollutione. *Resp.* 3. ad primam conclusionem seu consequentiam, bona illa formaliter diabolica, idololatrica, Antichristiana non esse dicenda: quamvis non sine intercurrente aut accedente donatorum superstitione Christo & Ecclesiæ Christianæ ad cultum Dei & fidei propagationem fuissent donata. Quod si quis per extrinsecam denominationem talia vocare velit, sicut civitas, regio, Judea, Hierosolyma possunt vocare idololatrica; inde tamen non sequitur

tur

tur magis fugienda esse aut minus à nobis ad meliores usus adhibenda, quam aërem, aquam, naves, domos, agros, fruges, poma, ligna, lapides, &c. Adjunctus enim abusus in ortu, dedicatione, possessione, unicum & innocuum illorum bonorum usum non tollit: sed una cum ipsâ superstitione, errore, tollendus est; & genuinus ejus usus unà cum fidei Christianæ veritate solummodo retinendus aut restituendus. Hæc de communi sententiâ reformatorum, est genuina ac necessaria fidei & Ecclesiæ Christianæ cum adjunctis reformatio & purgatio; non ejusdem annihilatio aut eversio. *Resp.*4. ad primam hypothesin, seu primum antecedens, de bonis illis non Christo, non ecclesiæ Christianæ ad fidei propagationem, ad cultus divini incrementum datis & dicatis,; sed tantum, aut per se & principaliter diabolo & Antichristo, ad idololatriæ & Papatus, quà talis, propagationem, incrementum, exercitium: Eam esse falsissimam; utpote subnixam duabus falsis hypothesibus, quas Protestantes & reformati communi consensu contra Pontificios strenuè semper negarunt. *Prior* est. Quod Papatus seu Papalitas jam inde post tempora Apostolorum in toto orbe, nominatim in Romano, & consequenter in Germaniâ, Belgio, Galliâ, Angliâ, &c. omnia occupaverit, & in interruptam habuerit successionem tum realem tum personalem; & nulla illic ante Lutherum unquam fuerit vera Ecclesia, extra Papalem; nulla itaque bona esse, quæ præsentibus Ecclesiis, pastoralibus curis, scholis, pauperibus reformatorum ex intentione donatorum per sæcula 2. 3. 4. 5. 6. (multo minus per sæcula 7.8.9.) aliquo jure competerent. Hanc hypothesin subversam vide à *Juello, Plesseo, Raynoldo, Rob. Aboto, Molineo, Usserio, Bachofio ad catechesin Palatinam, Sculteto in medullâ patrum, Perkinso in Problemate catholico, Polano in symphoniâ, Gerh. Joh. Vossio in dispp. theologicis, Joh. Gerardo in confessione Catholicâ, Forbesio in instructionibus, Chamiero in panstratia, adhac Dalleo, Blondello, Mortono, Sutlivio* aliisque theologis quamplurimis, qui in particularibus quibusdam controversiis, religionis reformatæ, antiquitatem, successionem, catholicismum, & novitatem Papismi abunde demonstrârunt. Nos in *desper. causâ Papatus* methodum religionis nostræ successionem, quod ad fundamentalia, probandi indicavimus. Videri poterit in *Prideauxi Operibus lect.9. de visibilitate Ecclesiæ.* Cum ergo multa bona à primâ ecclesiarum origine ante natum Antichristum (an. 607.) & plurima ante ἀκμὴν Antichristi (quæ incidit post annum 1000. ut probat pereruditus *Usserius in tract. de successione*, &c. nuper recuso) multa etiam ante idololatriæ missaticæ canonizationem (anno 1214.) fundata sint; uti constat ex donationibus & diplomatis, quorum partem exhibet *Mireus*, aliæque particulares historiæ ecclesiarum: saltem pro bonorum istorum abusu apologia hæc opponentis parum valeret. Vide apud *Mireum*

 cap.

cap.1-27. donationes anno 525. 575. 639. 654. 662. 714. 780. factas à Chilperico, Dagoberto, Clotario, Pipino Herstallo, Carolo M. &c. De bonis quæ sub ipso Papatu postremis sæculis fundata, in *consilio nostro* satis superque communem reformatorum sententiam explicuimus, & *nube testium* munivimus. Quò lectores remitto.

II. *Secundum abutentium effugium quæritur in avaritiâ, injustitiâ, & fraude acquirentium & primò possidentium; unde sic argumentari videntur; Bona veris hæredibus dolose subtracta, malè parta, acquisita, & possessa sunt ab Ecclesiis aut earum Clericis: Ergo templa, pastorales curæ, scholæ, piæ domus, eadem retinere & possidere non debent, nec velle, ut sibi vindicentur aut restituantur, quippe dolo, & furto acquisita. Resp.* 1. Quid si totum daretur, quid jam inde inferretur pro conscientiâ abutentium sub titulo monachi, in monasterio, canonici in capitulo, Episcopi in sede episcopali, Pastoris in pastorali curâ, Professoris aut lectoris Theologi in cathedrâ Theologicâ, leprosi in domo & præbendâ leprosi, Abbatis aut Cardinalis in pileo abbatiali aut cardinalitio succedentis? Tales ergo otiosi ex lege & formulâ reformationis justè ac piè ex rapto vivere poterunt & bonis injustè partis, furto & fraude corrasis (uti hoc exaggeratur) tranquillâ conscientiâ frui? contrà Ecclesiæ reformatæ, veri pauperes, leprosi, exules, scholæ, magistri, lectores, cantores, pastores, æditui, monasteriorum, aut episcopatuum advocati & patroni portionibus inde solvendis frui non possunt? Quare? quia Deus noluit quæstum meretricium & pretium canum in sanctuarium inferri: uti subinde hoc allegari solet. Ergone soli simulati aut ementiti clerici sub titulo monachi, abbatis, pastoris archidiaconi, decani, canonici, &c. in bona turpiter parta succedere possunt? Per quam legem? Excipientibus propono hanc quæstionem. Ah quia Deus quæstum fœneratorum *Exod.22. Levit.25.* prohibet, bona ipsorum injustè parta, & possessa, alii fœneratores, aut manifestarii fures, aut potius homines otiosi nec mensarii nec saccularii sub assumto & ementito fœneratorum seu mensariorum titulo occupare, & usurpare possent, & genuinis mensariis prædecessoribus suis in beneficio, non tamen in officio, succedere. Hoc quidem esset justa & efficax providentiæ divinæ gubernatio, quæ sæpe peccata peccatis punit, ita ut malè parta malè dilabantur, juxta textus Psal.109. v.11. *Illaque & fænerator omnia, quæ sunt ei, & diripiant alieni laborem eius.* Jesa.33. v.1. *Væ prædanti,* &c. *cum consummaveris prædam, patieris,* &c. Sed inde non sequitur homines, per quos Deus vindictam sumit de peccatis, omnia in foro conscientiæ rectè agere. Vide *Jesa.10. v.8. Habac.2. v.8.14.* Ita etiam Papatus propter oppressionem, vexationem, & fraudulentam fidelium expilationem, in suis, præsertim in monachis, canonicis aliisq; clericis non tarò à Gentilibus, Sarracenis, etiam Christianis

à

à Papatu alienis, sed peccatoribus, tristissimas oppressiones & exspoliationes pati debuit: ubi tamen peccatores opprimentes & exspoliantes à peccato in conscientià non absolvuntur. Lege modo expeditiones Ziskæ in *Æneæ Sylvy historicâ Bohemicâ*, & militum in bello Belgico, nominatim gesta comitis Lumæi Brielæ & Leidę, apud accuratiss. Belgarum historicum *Petrum Bor. Resp.* 2. Idem in conquirendis piarum domuum reditibus accidisse negandum non est, cum homines sub Papatu à pastoribus suis decepti credebant, se per donationes illas pauperum & beneficiatorum preces pro animabus suis, post mortem juvari in purgatorio, & sic hęredes suos injustè defraudabant. Conclude ergo, si audes, omnia illa bona otiosis hominibus nec leprosis, nec orphanis, nec lue Hispanicâ aut peste laborantibus, nec senibus pauperibus, nec pro animabus benefactorum more & modo prædecessorum suorum orantibus; iisdem tamen sub ementito titulo in fruitione redituum succedentibus relinqui aut concedi posse; & quidem absque ullo scrupulo conscientiæ tam abutentium, quam abusum concedentium; quibus scil. potentia & potestas adesset abusum illum emendandi. Si quis tam latam portam conscientiis aperire ausit, me non habebit ἐπίψυχον. *Resp.* 3. Dato aliqua bona sub Papatu non sine avaritià, injustâ subreptione & turpi emendicatione, quin etiam falsatis testamentis aut codicillis, acquisita & legitimis hæredibus prærepta; qua conscientiâ omnia bona templis, pastoralibus curis, monasteriis, capitulis, episcopis, scholis, & studiosis, piis domibus partim ante Papatum in antiquis, & mediæ ętatis ecclesiis, partim sub novitate Papatus fundata, οἱ τυχόντες otiosi in titulos, ordinem, & collegium Papisticorum suorum prædecessorum succedentes pari jure commendata, sibi sument, & in privatos suos usus administrabunt? *Resp.* 3. Quidquid ex bonis illis furto, aut dolo manifesto & crimine falsi acquisitum, ac legitimis hæredibus subtractum probari posset; illud omne alio quopiam dolo à privatis & otiosis hominibus non esset invadendum, sed potius hæredibus restituendum, si quidem noti essent: aut, quia vix hęredes tales commonstrari possent (nisi forte in bonis regalibus imperio, regno, coronæ, principatui, civitati, per Papas, aut Episcopos subtractis), in ærarium pauperum & Reipublicæ ad publicos & necessarios usus inferendum; aut ad concives nostros captivos ex manibus Turcicorum pyratarum & miserâ servitute redimendos. *Resp.* 4. sit ad hominem: Quidquid vitii multorum (non omnium, uti malâ fide nonnunquam prætenditur) bonorum origini & fundationi adhæsisset; unde probabitur Principum & Magistratuum, tunc temporis sic volentium, & sæculorum aliquot succedentium, imprimis hæredum, quorum interérat, concomitantem & subsequentem approbationem, non potuisse ea ab adhęrente illo vitio liberare.

Hic enim ſuccurrere deberent pro abuſu bonorum iſtorum digladiantibus, duæ illæ regulæ. *Qui volente pratore poſſidet, juſtè poſſidet.* Et, *volenti non fit injuria.* Ergo nec hæredibus parentum aut majorum ſuorum donationes (quamvis non ſine fraude, & damno ſuo procuratas) ſive probantibus, ſive ſuſque deque habentibus. *Deinde*, dato hæredem quem conſtanter illum modum, illoſque fines donationum improbaſſe; unde conſtabit illos minus improbaſſe, aut improbaturos fuiſſe illum abuſum inter reformatos, de quo nunc diſceptamus.

Denique, quidquid erroris, aut ſuperſtitionis, aut injuſtitię circa donationes commiſſum fuiſſet, ſaltem non ſequeretur, genuinam fore reformationem ſi tota maſſa tam bene quam malè partorum, Papiſticis ſcholis, templis, paſtoralibus curis, monaſteriis, capitulis, piis domibus ablata, ab hominibus otioſis ementitos titulos paſtorum, monachorum, canonicorum regularium, aut irregularium, leproſorum, pauperum, &c. præferentibus, invaderetur. Propono ſimile: Sint bona volente prætore nunc poſſidentium, quæ à parentibus aut majoribus ipſorum magnam partem olim per uſuras mordaces (100. ſcil. aut 80. aut 50. aut 32½) plerumque tenuioribus & pauperibus eleemoſynariis extortas, aut per fraudulentas & furaces ceſſiones (vulgò bancas ruptas), & ſecutas compoſitiones cum creditoribus, aut per pyraticam, non ſine publicâ autoritate Magiſtratus, acquiſita ſunt: quæro, an tales hodierni poſſeſſores juſtum & æquum putarent, ſi alii quidam privati & otioſi homines, propter fraudes & injuſtitiam majorum, omnia ipſorum bona olim tam juſtè quam injuſtè parta, & per ſucceſſiones volente prætore ad ſe devoluta, invaderent; & quidem ſub aſſumto titulo hæredis legitimi in bona illa pyratarum, fallitorum, fœneratorum ſuccedentis: idque permittente ac concedente Magiſtratu. An nullum ſcrupulum conſcientiæ invaſoribus illis, præſertim religione nec Papiſtis, nec Libertinis, nec Socinianis, ſed reformatis, objicerent? An hanc dicerent eſſe bonorum injuſtè olim partorum defœcationem, aut piam reſtitutionem? An potius dicerent, bona ſic parta in fiſcum redigenda, aut in ærarium Reipublicæ per Magiſtratum inferenda; ut ſcil. Magiſtratus ea in proprios & privatos ſuos ſuorumque uſus impendat, aut otioſis hominibus quaſi ex manu ſuâ & ex ærario publico utenda fruenda concedat? Velim caſum, quem hic pono, ab illis poſſeſſoribus aut ipſorum patronis, in foro poli & ſoli, ex jure divino & humano determinari. Audiamus nunc *Buceri reſponſum ad ſecundum hoc effugium lib.2. de regno Chriſti cap.13.* cujus titulus eſt: *Lex quinta, de vindicandis Chriſto Domino bonis eccleſiaſticis, ac pio illorum uſu.* Ubi pag. 79.

„ Objicitur autem à nonnullis & illud, Bona Eccleſiarum magna ex parte eſſe

„ esse impiis dolis & imposturis conflata, adeoque cumulata, hominibus „ scilicet falsò persuasis, liberationem è purgatorio, & sedes cœlestes, istis, „ quibus ditata Collegia sunt & cœnobia, largitionibus redimi, & compara- „ ti. Ut ergo rebuspubl. & honestis familiis plurima sunt hac sacrilega fraude „ erepta: ita justum esse, vel aliqua ex his Ecclesiarum malè partis rebus, re- „ busp. & nobilibus domibus restitui: nec enim ferre Dominum rapinam „ in sacrificio: ergo nec fraudem.

„ Ad hanc objectionem satis liquet quid sit respondendum. Primùm „ enim, reipublicæ usibus bona ista nec posse servari certius, quàm sub san- „ ctione juris divini: nec impendi utilius, quàm dum impenduntur ad con- „ servandam augendamque Christi religionem, & alendum fovendumque „ Dominum nostrum Jesum Christum in suis minimis. Deinde, quòd ad „ familias attinet eorum, à quibus pseudoclerici pleraque Ecclesiarum bona „ impiis suis suasionibus & pollicitationibus abstraxerunt, quot quæso de „ his familiis supersunt? & si supersint, eoque opus habeant, juvari debent „ Ecclesiarum benignitate, præ aliis. Cæterùm, eam censent juris pruden- „ tes habere vim donationes factas rebuspublicis, etiam in usum profanum, „ ut si quis legasset aliquid civitati cuipiam, pro impuro aliquo spectaculo, „ quod jam ea civitas propter Christi religionem nolit suis civibus exhi- „ beri, legatum tamen illud haud debere propterea cedere lucro hęredum, „ sed in jure manere publico civitatis, cui esset legatum: primatesque ci- „ vitatis adhibitis hæredibus dispicere, in quam rem converti debeat fidei- „ commissum, quo memoria testatoris alio, & licito genere celebretur. „ Quanto itaque magis, quæ donata sunt Christi Ecclesiis, debent in earum „ relinqui jure, sed in pios usus converti: etiamsi pro impiis Missis, & aliis „ falsis cultibus, ex errore donantium, per pseudoclerum obtruso, sint Ec- „ clesiis donata.

III. *Tertium effugium* quæritur *in donatione & acquisitione ꝫ nimii & superflui: quia ad usus suos Ecclesia tantum petere aut sponte oblatum recipere, nec donatores donare debuißent. Resp.* Dato hic peccatum esse, uti non negamus (vide supra *cap.* 4.), quâ consequentiâ non tantum superflui à necessariis reditibus separati, sed totius massæ pastoralium, claustralium, canonicalium, &c. bonorum, prout sub Papatu ea possessa fuerant, ab otiosis hominibus sub ementitis pastorum, collegiorum monachalium, aut canonicalium, leprosorum, ægrotorum, peregrinorum & exulum, &c. titulis, successionem in ea bona præ se ferentibus, commenda & administratio hinc deduci poterit? Quid si privatus quis, permittente Magistratu, involaret in omnia bona civis aut rustici, aut mercatoris, à cujus parentibus aut majoribus opes quasi regales acquisitæ essent, ut etiam posteri hinc titulo *parvi*

Regis vulgò indigitarentur (qualem mercatorum filium gente Lusitanum, circa ann. 1612. Antwerpiæ floruisse meminimus): An privatus ille non tantum exuperans istud longe supra conditionem privati civis, sed & totam hereditatem (e. gr. *parvi Regis*) sine scrupulo conscientię possideret? fortè quis excipiat, longè aliam esse rationem superflui in publicis bonis pauperum, templorum, piarum domuum, pastoralium curarum, monasteriorum, scholarum; quam superflui in bonis privatis civium: illud absque scrupulo conscientiæ possideri posse, immo & totam massam propter adjunctum illud superfluum; hoc non posse. Nihil aliud repono, quam discrimen illud ex jure divino in foro poli, & ex jure humano in foro soli demonstrandum esse: alioquin tam facile rejiciendum, quam adfertur.

IV. *Quartum effugium, Quia usus & necessitas pauperum, ecclesiarum, scholarum*, &c. *tantam bonorum exuperantiam non requirit: Ergo homines otiosi totius massæ commendam & administrationem sine ullo conscientiæ scrupulo tali schemate & titulo falsissimo sibi vindicare possunt, & prædecessoribus suis Papistis succedere, atque ita simulacra illa collegiorum usque ad diem judicii continuare. Resp.* 1. Consequentia nulla est: nititur enim istâ falsâ hypothesi, Quod alios honestos in usus ex vi donationum, & intentione donatorum impendi nequeant. Æquipollet ergo hæc consequentia isti: Hic pallet; ergo amat. Libri studiosorum non habent usum in cibo & potu, nec in colendo agro, &c. ergo relinquendi sunt primo occupanti. 2. Antecedens non habet plenam enumerationem partium: & frustra quærunt, quid tot tantisque bonis e. gr. abbatiarum in Belgio, exactis monachis Papisticis, fieret? in quos usus impenderentur, si per monachos & abbates succedaneos & simulatos, religione tamen Apapistas, eorum successiones & collegia non continuarentur; quibus scil. commenda & cura illorum bonorum relinqueretur. Facile est respondere, si in eleemosynas pauperum, in publicum mutuum gratuitum tenuiorum & pauperum, in sustentationem scholarum, inque iis studiosorum & magistrorum, in ædificia templorum, in missiones ad infideles & errantes & in plantationes ecclesiarum, in captivorum redemtionem, in exulum ac peregrinorum subsidia impendi nolint, aut forte non sit necesse: Reipublicæ necessitas sive præsens sive futura bona illa potiori jure sibi vindicaret, ad sublevanda onera subditorum; quam privatorum hominum venter, otium, luxus, *Bucerus lib.2. de regno Christi cap.* 13. Quamvis rigidè contra bonorum istorum alienationem, aut alios in usus conversionem agat & inter alia confirmet verbis authentica 3. sub finem: *Non vero per patrocinia & hominum studia in locupletes distribuant ea:* non tamen subsidia in publicos Reipublicæ usus & necessitates condemnat. ,,Quemadmodum enim, ait, *pag.* 74. omni animæ preceptum est divini-

tùs,

„ tùs, ut subdita sit potestatibus gerentibus gladium: ita etiam ab omni
„ anima requiritur, tam sacerdotum quàm reliquorum hominum, ut tri-
„ butum pendat ei, cui tributum debetur: vectigal, cui vectigal: honorem
„ deferat, cui honor competit: reverentiam, cui reverentia.
„ Ex hoc itaque jure religiosi Imperatores, fiscales pensitationes, & ca-
„ nonicam illationem de prædiis requirebant, quæ vel Ecclesiæ, vel clerici
„ possidebant: idque tam severiter, ut si quando ecclesiæ Fiscalia debita
„ nulla alia ratione possent dissolvere, concesserint, immobiles quoque ec-
„ clesiarum possessiones, ad horum debitorum faciendam solutionem alie-
„ nare: quod aliàs fieri sanctissimè prohibuerunt. Ad instructiones quo-
„ que itinerum & pontium, ecclesias adscripserunt: sicut etiam ad functio-
„ nes repentinæ sarcinæ, ex adventicia necessitate provenientes.

V. *Quintum effugium est in abusu priorum possessorum sub Papatu: quibus justè auferri poterant per confiscationem, aut translationem in ærarium publicum, aliosve in usus meliores. Resp.* 1. *Hinc* tamen non sequitur homines otiosos posse in vacuam illam possessionem venire, modo ac fine jam aliquoties explicatis: hoc enim esset peccatum abusus alio peccato abusus punire velle: quasi quis furtum proximi furto, adulterium uxorati pollutione uxoris ipsius puniret. *Resp.* 2. *An* propter abusum personarum quarundam, bona corporum, collegiorum, communitatum, ordinum ac statuum in ecclesiâ, aut scholâ, aut piis domibus fundata, abalienari, & in fiscum redigi possint, non vulgaris quæstio est. Quia non huic aut illi personæ, sed ordini, corpori, collegio, communitati bona donata sunt; & indigni atque abutentes juste privatione beneficiorum & ejectione ex illis collegiis, aut aliter puniri possunt; non tamen propterea integra collegia eorumque bona tolli: nedum ut prætextu fisci aut ærarii publici, ab aliis non tantum abutentibus, sed & usurpantibus ementitâ specie aut formâ occuparentur. Applicetur hoc ad abutentes senes in gerontodochiis, ægrotos in nosocomiis, leprâ aut peste infectos in nosocomiis, peregrinos & exules in hospitalibus, orphanos in orphanotrophiis, pastores in muneribus pastoralibus, studiosos & magistros in bursis, scholis, & collegiis scholasticis atque Academicis: & fiat conclusio ad omnium illorum redituum, beneficiorum, collegiorum abolitionem atque in otiosos abutentium (modo & fine jam expositis) cœtus conversionem; qui scilicet ex prioribus illis pari jure, quod ad fruitionem redituum, secundum leges (scilicet) perfectæ reformationis, quasi phœnices ex cineribus renascerentur, ac illis ritè substituerentur.

VI. *Sextum effugium* est: *Abolito in politiis reformatis papistico monachatu, aut canonicatu; bona monasteriorum aut capitulorum in illo statu conservanda non essent,*

essent, sed aut in fiscum redigenda, aut in ærarium publicum à Magistratu inferenda, & in pios, aliosve necessarios usus impendenda. Jam vero inter publicos sive pios, sive alios usus necessarios numerari etiam deberet monachatus, presbyteratus, vicariatus, canonicatus, archidiaconatus, &c. *abusivus & titularis, quem volente Magistratu induerent homines reformati aut neutrales, (saltem non Papistæ, quod ad apertam professionem) ut in interruptâ successione tanquam legitimi successores suorum prædecessorum in eodem monasterio aut capitulo in commendas bonorum claustralium aut capitularium succederent, & titulares suos monachatus cum annexis emolumentis, juribus, privilegiis in privatum suum lucrum, aliis venderent, aut alio quocunque modo resignarent.* Sunt autem tituli monachales, quibus à se invicem quod ad statum, ordinem, dignitatem emolumenta, distinguuntur, *abbatis, prioris, Guardiani*, sive *prioris Provincialis, prælati religiosi, novitii, religiosi professi, monachi ordinati* (h. e. subdiaconi, diaconi, sacerdotis), *monachi confessarii, monachi lectoris theologiæ in monasterio*, (aut scholastici in capitulo), *monachi concionatoris, monachi diffinitoris sive vocalis, qui mittitur ad capitulum provinciale aut generale, monachi ministri generalis, monachi commissarii generalis, monachi commissarii particularis seu provincialis, monachi custodis mittendi ad capitulum generale, qui discretus discretorum dicitur, monachi vicarii conventus, monachi discreti qui mittitur ad capitulum provinciale, monachi confessoris seu vicarii monialium, monachi Benedictini*, *Norbertini*, *Cistercienfis*, &c. *Ergo à reformato & pio viro bona claustralia eo modo possideri possunt. Resp.* Primo antecedente concesso, & secundo dato (minime tamen concesso), hoc à Magistratu alicubi sic permitti & concedi, aut concedi posse; negamus consequentiam, æque stramineam, ac omnes aliæ. Monachatus, & monasteria inter reformatos abolentur, & bona præsentibus monachis eripiuntur, aut alimentis ad vitam relictis (uti factum in urbe & agro Sylvæ-ducensi non tantum monachis & canonicis, sed & variis pastoribus seu parochis) successio illorum abrumpitur: Ergo alii dicti monachi, abbates, priores, sub priores, guardiani, &c. ad hæc sacerdotes, parochi seu pastores religione reformati aut neutrales, nihil Romano monachale aut pastorale agentes, nihil etiam ecclesiasticum reformatum, possunt serena conscientià exclusis illis monachis, canonicis, sacerdotibus, parochis, eorumque vicariis in eadem monasteria & capitula, in eosdem titulos, easdem dignitates, cum reditibus & portionibus otiosè absumendis succedere: ut ita monasteria, capitula, sacerdotia, illa perennent & nunquam intermoriantur, nec bona eorum in pios ecclesiarum, scholarum, pauperum, aliosve publicos ac necessarios Reipublicę usus convertantur. Quærerem hic, an reditus pastorum, seu curatorum, vicecuratorum, sacerdotum, eodem modo à Papatu averti, & in usus seu abusus memo-

memoratos sub ementitis pastorum, sacerdotum, &c. titulis in singulis civitatibus & vicis converti possint?

VII. *Septimum effugium* est, *Bona fundata sunt, non tantum ad usu ecclesiasticos & pios, sed præcipuè aut saltem quod ad magnam eorum partem, ad sæcularem splendorem jurisdictionis ac potestatis politicæ sustentandum, ad bella gerenda, ad fidem armis tuendam ac propagandam. Ergo potest quis absque scrupulo conscientiæ bona ecclesiastica jam inde post Apostolorum tempora ante Papatum, & sub Papatu usque ad tempus reformationis, in quâque Republica, regione, provinciâ, per tributa justitiæ & subsidia caritatis collecta, modo jam dicto usurpare. Resp.* 1. *Neg.* antecedens, *primo* de bonis parochialibus seu pastoralibus, vicarialibus, sacerdotalibus: sive ad curas queque suas separata manserint, sive monasteriis monachorum seu capitulis canonicorum regularium & irregularium incorporata fuerint. Nominentur pastorales curæ, vicariatus, sacerdotia, in vicis, oppidis, civitatibus, quorum reditus aut omnes, aut potiorem partem, ad usus sæculares fundati sint; & reliquis ecclesiæ ad usus pios relictis, applicentur, ex intentione fundatorum, ad splendorem sæcularem, ad armaturas & expeditiones militares. Neque enim jus in utroque foro & tranquillitas conscientiæ fundari potest in variis atque incertis conjecturis; nedum in verbis mendacibus (*Jerem.* 7. *v.* 4. 5.) Ostendantur notitiæ donationum & secundum eas habeat sibi Respublica ad publicas splendoris politici atque armaturæ militaris necessitates: reliqua relinquat usibus ecclesiarum, ministeriorum sacrorum, scholarum, pauperum, &c. *Secundo*, idem dicimus de monasteriorum, aliorumque collegiorum clericalium, seu ecclesiarum collegiatarum (uti vocant) reditibus. Omnes illos aut potiorem illorum partem fundatos esse ad præsumtos sæculares & militares usus, si ex notitiis donationum per tot sæcula probari possit, utique publicis usibus Politicis & militaribus vindicentur. Sed certum est neminem ex sæculis antiquitatis, & mediæ ætatis, hoc probaturum aut saltem tentaturum: uti hactenus nemo tentavit. Atqui tunc temporis magna, immo in quibusdam locis longè major pars redituum istorum fundata fuit. Quomodo ergo istos reditus jure fundationis ad sæcularem splendorem, & militiam pertinere, verbis mendacibus; sive per culpandam ignorantiam (*Judæ v.* 10.) effutitis; sive contra scientiam & conscientiam fabricatis, gloriari quis poterit? Fatemur sub ἀκμῇ Antichristianismi jam inde post sæculum decimum usque ad tempora reformationis, πάρεργον illud sęcularis regiminis in monasteriis, & collegiis ecclesiasticis quibusdam (quæ per repræsentationem ecclesiæ collegiatæ dicebantur) adjectum fuisse, ut bovi clitellæ imponuntur: sed hoc de omnibus dici nequit; nec de ullis donationibus per sequiora & corruptissima illa sæcula affirmari, quod donato-

 res

res tales usus expresserint; nedum ut eos tanquam principales intenderint, & πάρεργον seu accessorium opus in ἔργον principale mutaverint. Hic pedem figant quotquot sunt abutentes, & donationum notitias exhibeant, ac secundum eas portionem seu portiunculam illam à totâ massâ separatam, usibus sæcularibus adhibeant, & juxta principium juris naturalis, suum cuique tribuant; non vero totam massam hoc prætextu sibi vindicent. Sed certus sum eos nunquam tale quid tentaturos. Manent ergo αὐτοκατάκριτοι. Deus ipsorum aliquando misereatur? *Tertio*, Nego episcopatuum strictè ita dictorum, reditus ad sęcularem splendorem, jurisdictionem politicam, armatam militiam fundatos fuisse, per septem priora sæcula. Hoc nemo dicet, qui ecclesiasticas antiquitates modo inspexerit. Percurrantur capitulorum, monasteriorum, episcopatuum origines in suis fundationibus & reditibus in Italiâ, Hispaniâ, Galliâ, Angliâ, Scotiâ, Hibernia, specialiter 14. episcopatuum, superiori sæculo in Belgio institutorum. Et figmenti hujus vanitatem deprehendes. Sequentibus sęculis, quamvis aliquibus adjecta fuerit potestas temporalis cum accessoriis; ii tamen pauciores sunt, uti per inductionem juxta catalogos seu notitias omnium episcopatuum orbis (apud *Barcinonensem in cancellariâ Apostolicâ*, *Aubertum Mireum*, *Augustinum Barbosam*) facillimè probari potest. Dato etiam, non concesso, donationes aliquot paucis illis episcopatibus per 8. 9. 10. sæcula & deinceps sub ἀκμῇ Papatus factas, exsertè meminisse potestatis & jurisdictionis temporalis, tanquam ἔργου & non tanquam παρέργου episcopalis (quod tamen de nullo probari poterit) quo quęso colore tota massa omnium redituum episcopalium jam inde post Apostolorum tempora, & quidem maximam partem ante nativitatem (a. 607.) & ἀκμὼ (anno 1000.) Antichristi fundatorum, temporali splendori & armatæ militiæ, ex vi fundationis & intentione fundatorum adjudicabitur? Temporalis principatus & ecclesiastica præfectura, uti in paucis illis episcopatibus semper distincta fuerunt; sic etiam reditus ad utramque pręfecturam spectantes. *Quarto*, Nego reditus cathedrarum, bursarum, bibliothecarum, collegiorum in scholis, ad splendorem sæcularem, potestatem politicam, armatam militiam fundatos esse: quamvis aliquibus scholis tale quid sub Papatu, aut hominum usurpatione, aut indulgentiâ Regum ac Principum, accesserit. Adeo ut frustra homines otiosi titulorum scholasticorum subdolâ picturâ & fictione, in reditus omnes, e. gr. Oxoniæ, Cantabrigiæ, Lutetiæ partim ante Papatum, partim sub eodem fundatos, legitimam successionem ac possessionem prætenderent. *Quinto*, nego denique de bonis pauperum, piarum domuum, ut leprosorum, hospitalium, &c. Non obstante, quod splendidis reditibus, & nonnullæ etiam jurisdictione aliquâ, sæcularibus potestatibus subtractâ, dotatæ sint. De lepro-

proforum poteftate jurifdictionis per ipforum decuriones in ducatu Brabantiæ exercendâ, juxta conftitutiones & diplomata Principum. vide *Zypæum in analyt. enarrat. juris Pontificii novi lib.4. pag.*305. edit. in 4. Sed hinc nemo calidâ & audace conjecturâ inferre debet; Ergo bona omnium leproforum ubivis fundata funt in ufum jurifdictionis temporalis; & confequenter quamvis indigentibus leprofis, in pios illos ufus aut in pariles juxta tenorem donationum, à Magiftratu, illic relinquendi non funt; ubi exacto Papatu & introductâ reformatione, fatisfactiones pro peccatis, redemtiones & fublevationes animarum, per preces & miffas in leproforum, aliifque piis domibus pro donatoribus & benefactoribus affiduò peragi folitas, nunc planè ceffant. Et hic patet falfitas antecedentis. Si quis tamen velit illud confcientię tranquillitati fubftruere, is cogitet probationem fibi prę-ftandam; nec fomnia, lunaticas fictiones, ἀεροβατούσας conjecturas poffefforem bonæ fidei & confcientiæ facere poffe. Quidquid probaverit, quod fane exiguum erit, & non nifi in poftremorum fæculorum donationibus inveniri poffet, illud in lucro deputent politici & militaris fplendoris candidati, eoque nobis faventibus fruantur, totâ mafsâ in ufus publicos & neceffarios, fupra explicatos, relictâ. *Refp.* 2. Quidquid effet de veritate aut falfitate antecedentis, confequentia nulla eft, Verum quidem eft, illis reditibus qui ab omni ævo donati quibufdam hofpitalibus aut gerontodochiis, aut nofocomiis (qualia Romæ) aut Academiis, aut collegiis Academicis (qualia imprimis Oxoniæ & Cantabrigiæ) acceffiffe poftea fplendorem aliquem politicum feu fæcularem, tum propter opum abundantiam (quid enim non donat regina pecunia?), tum propter poteftatem & regimen circa agros fuos, decimas, cenfus: ita ut præfecti piarum domuum, in aquis ducendis, aggeribus ftruendis, pontibus fternendis, viis complanandis, exactionibus admittendis, &c. non tantum fupra colonos fuos, & fupra alios privatos cives ac nobiles multum autoritatis, potentiæ, fplendoris fibi comparârint & eo nomine ad publicos agri alicujus aut diœcefios aut territorii aut civitatis conventus cum tempore admiffi fuerint, imo & potiorem ibi partem fecerint; alicubi etiam ipfis folis omnis jurifdictio cefferit: ut e. g. abbati S.Petri Gandavenfi jurifdictio tum civilis, tum criminalis in aliquâ urbis parte. Et Academiæ Cantabrigienfi (uti mihi relatum) in totâ civitate Cantabrigienfi. Sed quis fanus inde concludet, omnes illos reditus, in ufum pauperum aut Academiarum, aut monafteriorum, aut ecclefiarum collegiatarum fundatos, bonâ confcientiâ fub ementito titulo abbatum, monachorum, profefforum, ftudioforum, fociorum, præfidum in collegiis, pauperum, ægrotorum, peregrinorum, ab otiofis hominibus occupari & iftâ fpecie atque illufione, prędeceffsoribus fuis fub

Papatu, professoribus, sociis, præsidibus, studiosis, peregrinis, ægrotis, monachis, ecclesiis collegiatis in eosdem reditus succedere posse; idque ex vi & formulâ perfectæ in religione & in ecclesiâ reformationis, Oxoniæ aut Gandavi, aut alibi introductæ aut introducendæ. An hæc lux esset, hic splendor sanctissimæ nostræ reformationis? an potius teterrimus fumus ex puteo abyssi ascendens, & priori fumo ac fœtori Papistico succedens? Quomodo & cur temporalis potestas, cum suo splendore & reditibus, à prçlatis ad proceres sæculares in usum Reipubl. à Magistratibus reformatis revocari possint, supra *cap.*4. indicavimus.

VIII. *Octavum effugium* est; *Quod si abutentes & titulares, parochi, seu curati, vice-curati, episcopi, sacerdotes, monachi, guardiani, abbates, priores, Cardinales, leprosi, senes, professores, studiosi*, &c. *ex commendis & reditibus suis, portionem aliquam, pro arbitrio suo, largirentur veris seu realibus concionatoribus, professoribus, ludimagistris, studiosis, lectoribus, cantoribus, adituis, leprosis, senibus, pauperibus*, &c. *an non sequeretur eos, bonâ conscientiâ sub illis simulacris ac titulis totam redituum massam sibi suorumque privatis usibus applicare posse, eosque numeratâ pecuniâ aliis vendere, & sic per ininterruptam successionem collegia Cardinalium, sacerdotum, episcoporum, monachorum, pastorum, canonicorum, lectorum, cantorum continuare? Resp.* Nullo modo sequitur, portiunculâ aut offâ aliquâ ægrè per ecclesias, scholas, professores, studiosos, pastores, senes, leprosos, çgrotos, &c. emendicatâ & extortâ, totam illam messem & massam usurpantibus & abutentibus per illam offam, plenè sanctificatam esse; eandemque in foro poli cedere aut acquiri posse hominibus otiosis, qui sociis beneficiorum illorum sub Papatu primum se subrepticiè adjungerent, postea viribus eundo acquisitis, se substituerent; & fucatâ illâ specie statum eorundem collegiorum continuarent. Quod si Titius opulenti fœneratoris hçreditatem involaret; & bonis omnibus volente prçtore, gauderet, nihilominus portiunculam aliquam ex totâ masâ quotannis in hçredes & successores illius fœneratoris, omnibus exutos, ad ipsorum humiles petitiones, aut de mandato aut per compulsionem Magistratus, distribueret: an abutentes, & quidem fœneratorum παῖδες, in foro conscientiæ illum absolverent? Non arbitror. Quid opus est illos mendicare, ut offa ex bonis, in quæ jure succederent (non tamen sine aliquâ restitutione) à Titio objiciatur? Propono aliam quçstionem, An homines bene aut malè feriati bona omnia leprosis, senibus, çgrotis, orphanis, peste laborantibus, exulibus & peregrinis, captivis inter infideles antehac tempore Papatus fundata, sub & cum stipulatione precum & satisfactionum pro animabus fundatorum seu donatorum, jure exactæ reformationis, & reformatæ conscientiæ sibi vindicare possint; simulatâ denominatione

natione & successione in pias illas domos & societates: modo veris peregrinis, ægrotis, orphanis, &c. inde offam aut modicum alimentum concedant? Et an hâc ratione fundationi atque intentioni fundatorum satis fiat?

CAP. IX.

Octo alia effugia examinantur.

IX. N*Onum effugium, quod subinde ab aliquibus abutentium proditum percepi, est conscientia ipsorum serena & tranquilla hâc in parte; quæ cum non arguat ipsos, & quidem legis & conscientiæ non magis expertes, quam dissentientes: utique à peccato immunes se arbitrantur. Resp.* Videtur ultima analysis esse in proprium factum, & in conscientiæ dictamen. Atqui debebat esse in legem Dei, *via stulti recta in oculis ejus; at qui auscultat consilia, sapiens est*, Prov. 12. v. 14. Confer. *Deut.* 12. v. 8. Videntur forte audivisse quid, de corde proprio nos non accusante, 1 *Joh.* 3. v. 21. & quod mundis omnia munda. *Tit.* 1. *vers. coll.* cum *Rom.* 14. v. 20.-24. Sed hæc ipsis non lecta, saltem non intellecta. Ut verbo dicam, conscientia certa ex lege *Dei* rectè informata si nos in actione aliqua specialiter in usu adiaphori, non condemnet; bonum signum. Sed si conscientia erret circa præcepta legis divinæ; minimè ductus ejus sequendus est. Errare autem abutentes hoc in casu, in *consilio* nostro *theologico* abunde probatum est.

X. *Decimum effugium inveniri putatur in consuetudine, & longi temporis præscriptione. Ergo abusus talis, qui improbatur, licitus est. Resp.* 1. Consequentia infirma est. Si concluderent, ergo tolerandus est, quamdiu tolli non potest: aliquid forte dicerent, de quo mox. Adversus veritatem nulla valet consuetudo, nulla temporum præscriptio. Non quæritur quid factum sit, aut communiter fiat, nec quam bene positum sit malum aliquod: sed quid fieri debeat, quid in foro conscientiæ licitum sit. Huc applica, quæ ex scripturâ, patribus, ratione, *Wittakerus* aliique Pontificiis nominatim *Bellarmino* ad primam ecclesiæ notam de antiquitate reponunt; & *Innocentius Gentiletus J. C. in apolog. pro Gallis relig. reformata, ubi cap.* 17. exceptionem præscriptionis, quasi extremam Papistarum anchoram, instantiis, rationibus, & sententiis pro veritate contra consuetudinem ex jure canonico depromtis funditus tollit. Ne quid dicam de eximiis *apologiis Justini & Tertulliani*, contra Gentiles. Utinam in his quæstionibus reformati primorum & capitalium reformationis axiomatum memores essent; nec terricula-

mento facti, consuetudinis, potentię, potestatis, veritati & bonæ conscientiæ quidquam præjudicarent! *Resp.* 2. Quæ & qualis sit consuetudo, & per quas ambages, per quas cryptas, patre fastu ac splendore sæculi, matre τῇ κοιλίᾳ alicubi pullulaverit, partem aliquam indicamus in *consil. theol. part.* 2. Supra *lib.* 1. *tract.* 2. *cap.* 14. de consuetudine generalia nonnulla notavimus.

XI. *Undecimum effugium, ponitur in necessitate continuandi collegia e. gr. monachorum, parochorum, vicariorum, Cardinalium, sacerdotum, cum controverso usu bonorum: idque vi pactorum, quæ servanda sunt. Ergo in conscientiâ licitum est sub ementitis titulis monachorum, abbatum, sacerdotum, Cardinalium, &c. Papisticis parochis, vicariis, monachis, sacerdotibus, &c. succedere in commendis & beneficiis, atque ita statum, ordinem, collegia antehac Papalia conservare ac continuare, & in talem conservationem solemniter jurare. Resp.* Consequentia negatur. Quandocumque enim necessariò quid mali continuatur, inde non sequitur, licitum esse cuivis pro suâ parte circa continuationem illam aliter versari quam tolerando & ordinando: sicuti Deus, juxta Augustinum, malarum voluntatum non autor est, sed ordinator. Cum dedititii alicubi pacti sunt cum hostibus (e. gr. Trajectenses ad Mosam cum Ill. fœderati Belgii Ordd.) conservationem monasteriorum, capitulorum, parochorum, sacerdotum, vicariorum, scholarum & scholasticorum: pacta illa ab omnibus, imprimis à reformatis, servanda sunt. Nullus tamen reformatus prætextu illius necessitatis, ordinibus & collegiis illis sub ementito titulo monachi, aut sacerdotis, aut archidiaconi & præpositi, &c. se ingerere atque intrudere debet; ut unà cum Papisticis collegis fruatur reditibus, & sic progressu temporis plures reformati in eadem collegia succedant, donec omnia officia Papalia potioribus suffragiis ejiciant, aut iisdem à Magistratu abrogatis, & Papistis omnibus ab ingressu exclusis, ipsi in posterum collegia illa sub ementitis titulis Papisticis constituant, continuent, inque eorum continuationem jurent; & tantum beneficiis sine officio ecclesiastico fruantur. Hoccine esset pacta servare in continuandis collegiis? Et hæc necessitas constringeret ac tranquillaret conscientias simulatorum seu ementitorum pastorum, sacerdotum, monachorum, &c. certatim prece aut pretio beneficia olim ecclesiastica sub titulis Romano-ecclesiasticis occupantium? Sic scil. itur ad astra.

XII. *Duodecimum effugium, ponitur in necessitate ex parte boni publici: quia status & pax Reipublicæ requirit ut mala illa bene posita non moveantur; & præstat Rempublicam esse cum tali defectu, quam nullam esse. Ergo licet cuilibet sub ementito quo Antichristiano ac Papistico titulo monachi, Guardiani, prioris, sacerdotis, vice-curati, patris seu præfecti monialium, Cardinalis, &c.*

Resp.

Resp. Conceditur antecedens, ubi scil. homines ipsi se reformare nolunt, & Magistratui potestas ac potentia deest quidquam mutandi. Sed negatur consequentia. Malum enim quod tolerari potest aut debet, à nemine patrari debet. Necesse est scandala, & hæreses esse *Matth.* 18. 1 *Corinth.* 11. Nemo tamen debet esse hæreticus, ne quidem ementito nomine hæretici se ipsum in collegium hæreticorum, aut μόρφωσιν hæresios lucri & honoris causa, & quidem interposito juramento, immittere. Necessitas rerum aut eventuum, ad gloriam Dei, bonum universi, ecclesiæ, Reipublicę, non adfert mihi libertatem aut necessitatem malum aliquod, sine quo eventus non existit, committendi. Non enim sunt facienda mala, ut eveniant bona. Necesse est in Imperio Germanico, juxta auream *bullam Caroli* IV. tres esse electores spirituales, seu ecclesiasticos. Ergo ex jure fundamentalis legis Imperii, electio Imperatoris, aliaque celsissima munera Imperii sunt penes illos episcopos; & consequenter salvo Imperii regimine in *pace Passaviensi* anno 1555. ab utriusque religionis defensoribus stabilito, non possunt episcopi Papales, quamdiu tales esse volunt, excludi ab illo regimine. Et tamen nemini in foro conscientię licitum est amplecti episcopatum Papalem, & juramentum episcopale præstare: quidquid de pace & salute Imperii, & religionis nostrę in eo, futurum esset.

XIII. *Decimum tertium effugium quæritur in necessitate continuandi temporalis regiminis e.gr. per abbates ex monachis eligendos in Germaniâ (ubi quidam abbates audiunt Imperii Principes), in ducatibus Brabantiæ & Limburgi ubi primum membrum Ordinum constituunt; uti ante libertatem in comitatu Zelandiæ abbas S. Nicolai. Atqui abbatum potestas & regimen sæculare continuari nequit nisi continuentur monachi & monasteria, unde abbates prodeunt. Sequitur ergo aut totum statum Monastico Pontificium, aut si reformata religio exacto Papatu, publicè obtineat tanquam religio status, monasteria & monachos, abbates, externâ specie & titulo tenus esse retinendos, qui redditibus monachalibus fruantur: & consequenter piè ac reformatè in bonum Reipublicæ posse quem ordini & collegio dictorum monachorum se inserere, inque conservationem talis ordinis & collegii jurare: ut scil. abbates inde eligi possint, qui sæculari regimini præficiantur. Resp.* Transeat prima consequentia: sed negatur secunda. In regnis Galliæ, Poloniæ, Hispaniæ, Lusitaniæ, nemo potest, rebus sic stantibus, regno potiri, nisi religionis Pontificię, in Imperio tres primi electores non possunt esse nisi episcopi Papales (uti causam hanc Imperatores cum Principibus Pontificiis hactenus tuentur: quamvis protestantes non acquiescant, de quo *Syringius tract. cit.*) adeo ut constitutus status Imperii & dictorum regnorum, quamdiu homines non mutantur, conservari nequeat, sine successione & continuatione episcoporum. Nemo tamen dicto-

dictorum Regum & episcoporum vel ad momentum in Papali professione manere, aut saltem externè vel minimâ specie (gestatione scil. rosarii, formatione crucis, frequentatione missæ, aspersione aquæ lustralis, aut titulo externo) eam cum vulgò dictis Nicodemitis simulare potest; sed contra larvam omnem detrahere, & veritatem euangelicam ex animo profiteri debet. Nec valet hic exceptio salutis Reipublicę & ecclesiæ, quam Henricus IV. Galliarum Rex prętendisse dicitur: quamvis enim illius simulatio, & subsecuta defectio per accidens multum boni regno Gallię & ecclesiis reformatis in Galliâ attulisse diceretur; eo ipso tamen factum ipsius per se malum non potuit fieri bonum, juxta regulam *Rom.* 3. *v.* 8.

Sed forte quis excipiat, *Except.* Si abbates & monachi converterentur ad veram religionem, & in collegia sua non nisi reformatos reciperent, atque adeo totius Reipubl. (e. gr. Brabantiæ, Limburgi, Imperii Germanici;) regimen esset perfectè quod ad religionem reformatam: quid impediret, quo minus reformata ejusmodi monachorum monasteria magis otiose, quam prędecessores ipsorum, otio scil. reformato opimos reditus abligurientia continuarentur? *Resp.* 1. reformata religio, & conscientia Dei impedire debet, ne quis sub larvatis titulis & simulacris reditus illos otiose absumat, reliquias & sordes Papatus pro viribus æternizet, & juramento suo se cum otiosis collegiis illis irreformabilem profiteatur. *Resp.* 2. Si potestas, potentia, & voluntas adesset Imperio, aut Brabantię, aut Limburgo perfectam & accuratam reformationem introducendi, & tamen illam formam regiminis retinendi, qui nunc obtinet; quid impediret totum statum monachalem, & ordinem παπικὸν, unà cum officiis Papisticis tollere, reditibus in publicos & necessarios usus (supra indicatos) secundum communem doctrinam reformatam conversis: ut nec vola nec vestigium Papalis hierarchiæ superesset? Protestantes in Germaniâ, in pace Monasteriensi, ostenderunt talem exactam reformationem haberi posse, cum quorundam episcopatuum status in meros & apertos sæculares principatus mutârunt: & quidni quatuor abbatibus etiam Imperii Principibus, quatuor meros sęculares Principes substituere possent, ut & reliquis prælatis hierarchicis tam sæcularibus quam regularibus? & quidni Brabanti aliique suis abbatibus proceres sæculares: abolito omnis hierarchici episcopatus, monachatus, collegii, monasterii, abbatiæ μορφώσει ac simulacro; quæ alioquin, sublato tantum officio & cultu Papistico relicta cum commendis bonorum, instar excelsorum aliquando inservirent aliis Papalibus per reformationem tunc expurgatis, quasi postliminio reducendis. Quod si tam grata monachorum, sacerdotum, &c. apud reformatos memoria, ut honorificum sit ea dicere, simulare, ostentare, quę turpe est facere; quidni pari reformationis an deformá-

formationis jure ac Zelo status & ordines Cardinalium, Patriarcharum, Archi-episcoporum, Inquisitorum, Paparum, conciliorum episcopalium, sensu religionis solummodo mutato, retineri, aut restitui possent, & in eosdem ob annexa bona, beneficia, privilegia, à reformatis se ingerentibus sic jurari, ut omnis spes & conatus ulterioris atque exactioris reformationis istorum excessorum prçscinderetur. Sed instabunt forte ex hypothesi continuandæ formæ regiminis in Imperio, necessariò continuanda collegia illa, à quibus & ex quibus eligantur prçlati regulares & sæculares, qui principatus & potestates sçculares annexas habent. Quibus respondeo, tam facile posse eos quibus potestas & potentia adfuit abolendi Papalia officia, & episcopatus Bremensem, Verdensem, Hallensem in principatus sæculares, & quidem successivos mutandi, ordinem & numerum honoratorum quorundam procerum constituere, à quibus & ex quibus e.gr. Princeps Fuldensis (sub Papatu dictus Abbas) eligi posset; ac omnem religionem Papalem, cum officiis, & titulis episcopalibus, quin & ipsam formam principatus electivi sustulerunt. Quod si Imperatores & ordines Imperii pariter Papismo renuntiantes, tale quid aut non vellent aut non possent: nemo tamen reformatus cappam personati monachi induere debet & stultitiam illam fingere, ut prælaturam abbatialem, & per eam principatum in Imperio consequi possit.

XIV. *Decimum quartum effugium* est, *Dato abusus esse, qui dicuntur; & Magistratui potestatem, aut potentiam, aut voluntatem non adesse abusus illos bonorum modo sæpius explicato, emendandi: utique ab* ἀλλοτριοεπισκοπῇ, *& usurpatione potestatis politicæ; & consequenter à crimine seditionis, rebellionis, perturbatæ pacis publicæ excusari non possunt Theologi, quotquot magistratui resistunt, aut contra abusus illos moliuntur, eosque tollere intendunt. Ergo licet reformatis absque scrupulo conscientiæ in collegia monachorum irrepere, & sub ementito statu ac titulo monachali, Pastorali, sacerdotali, archidiaconali, scholasticali*, &c. *jus in reditus pastorales, monachales archidiaconales*, &c. *prætendere atque usurpare. Resp.* 1. Consequentia negatur. Dato enim in reformatis, aut Papisticis politiis, à Synodo reformatorum potestatem politicam in abrogandis & exturbandis sacris & ordinibus Papisticis usurpari aut usurpatam esse (quod tamen nunquam, nusquam factum), quid inde concluderetur, quam reformatorum illorum manifestum hâc in parte peccatum: neutiquam tamen licita in foro conscientiæ Clericorum Papalium exercitia atque officia; & propterea beneficiorum & redituum ecclesiasticorum justa possessio. *Resp.* 2. ad antecedentis consequentiam. Aliud est *resistentia negativa*, quomodo martyres restiterunt Magistratibus Ethnicis approbationem & exercitium idololatriæ Gentilis & blasphemiam Chri-

sti, aut ejusdem abnegationem, aut non professionem imponentibus: & aliud *resistentia positiva*, quæ ipso facto exequitur, quod Magistratus exequi non potest propter pacta, aliasque reipublicæ necessitates; aut quod cum possit, exequi non vult. *Resistentia negativa*, in casu conscientię semper est licita non tantum, sed & necessaria, quotiescunque causa Dei hoc postulat. Vide exempla *Danielis* 3. *Actor.* 5. & per totum martyrologium: de quo infra *part. 2. lib. 1. tit. de confessione & martyrio.* Ad hanc resistentiam refer officium ministrorum ecclesiæ, quibus claves regni cœlorum commissæ sunt (vide *quæst. catecheticas* 84. 85.) ut omnium conscientias publicè privatimque ex verbo Dei informent; omne consilium Dei proponant *Actor.* 20. convertant peccatores ab errore viæ suæ *Jacob.* 5. non obstante Regum, Principum, Magistratuum, populorum contrariâ sententiâ & praxi, uti e.gr. in Imperio, & in regno Galliæ. Si quis velit dicere, theologos protestantes & reformatos, resistere Imperatori aut Regi, cum docent Papam esse Antichristum, missam, & totam idololatriam Papisticam esse damnabilem, atque adeo nulli hominum, nec Regibus in foro conscientiæ eandem esse licitam: de *resistentiâ negativa*, seu didacticâ & instructivâ haut illibenter concedemus; non tamen consequentiam illam de usurpatione, rebellione, crimine læsæ Majestatis: quam si quis in fidos Christi ministros in conscientiarum ex verbo Dei informatione & contra subrepentes tentationes ac defectus prę munitione laborantes intorquere velit, is sciat se simili consequentiâ Christum & Apostolos gravare. Fideles ministri, oves suas privatim casus conscientiæ proponentis, ex verbo Dei instruere tenentur; etiam publicè pro concione, prudenter & in generalibus terminis ita prę monere, ne per ignorantiam abusibus illis se immisceant. *Resistentia positiva* omnino illicita est, & justè consequentiis illis gravatur; quâ scil., ipso facto sive decreti sive executionis, ad exemplum Thomę Muntzeri, & Anabaptistarum Monasteriensium, Magistratibus defectu potestatis aut voluntatis cessantibus, ecclesiastici aut ecclesiæ quâ tales, abusus bonorum ecclesiasticorum, aut exercitia Papistica, aut alias ἀταξίας tollerent. Hoc enim Magistratui in suâ Republicâ competere, alibi declaravimus, (in 3. *part. selectar. dispp. tit. de idololatriâ indirectâ & participatâ*), & docet quotidiana omnium reformatorum praxis.

Instantia; atqui ordini à Magistratibus constituto resistere, & haut obscurè eum velle tollere viderentur theologi, qui determinarent in conscientia illicitum esse dictum bonorum abusum & consequenter in resistentiâ negativâ non subsisterent. *Resp.* intendunt cum Apostolis omnem ordinem ordini divinitus præscripto repugnantem tollere, sed armis spiritualibus 2. *Cor.* 10. *v.* 3. 4. quibus apud omnem conscientiam se manifestare student.

Arma

Arma illa sunt preces, & verbum Dei in quibus exemplo Apostolorum (*Actor.6. v.4.*) permanere debent; quidquid Reges, Magistratus, populi secus agant aut sentiant. Aliter ipso facto & externâ potestate vel hilum mutare, aut tollere, nec intendunt, nec volunt, nec debent. Et atrocissimæ ac crudelissimæ calumniæ rei sunt, quotquot innocentibus delictum hoc impingunt. Illi interim testimonio bonæ conscientię gloriantes, gemitus & preces suas ad judicem vivorum & mortuorum submittunt. Sed væ abominandis calumniatoribus.

Instantia 2. Atqui si non tantum homines abutentes dehortarentur à tali abusu, sed & ipsos magistratus adhortarentur ad dicti abusus reformationem, viderentur res novas in Republicâ moliri. *Resp.* Quamdiu Magistratibus aut potentia aut potestas deest, theologi juxta cum illis tolerabunt hujus deformationis continuationem: interim malum non dicent bonum, nec desinent conscientias hominum rectè informare, & ab abusus illius participatione dehortari; uti fit in Germaniâ, Galliâ, Poloniâ, in casu Papismi lege & autoritate publicâ illic stabiliti & approbati. Sin potestas & potentia Magistratui alicui adsit, & voluntas absit, defungentur officio fidelis monitoris, & humilis petitoris: uti hoc in sexcentis aliis fieri solet. Quod si quis dicat hâc ratione res novas agitari, à theologorum πολυπραγμοσύνῃ, in munera Magistratuum involari: rebellibus illis & θεομαχοῦσι respondebunt theologi ex Malach.2. v.7. *Labia enim sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ins ore ejus*, &c. Ezechiel 3. v.17-22. *Fili hominis speculatorem dedi te domui Israel*, &c. 2. Paralip.25. v.16. *Novi quod Jehova cogitavit perdere te.*

XVI. *Decimum quintum effugium est, in donatione si non omnium, saltem plerorumque bonorum planè liberâ & absolutâ ab omni officio, labore, & usu ecclesiastico, propriè dicto, aut parili: ut scilicet nobilium familiis inde subsidia suppeditarentur. Ergo sequitur depauperatis in foro conscientiæ liberum esse adsumto & ementito titulo atque ordine parochi, sacerdotis, monachi, professoris, seu lectoris, candidati theologiæ, in curas pastorales, in collegia sacerdotalia, monastica, scholastica irrepere; eadem constituere & continuare, cum jure prædecessorum tum in antiquâ tum in novâ, seu Papali ecclesiâ succedere, & sic reformato in otio seu ἀργίᾳ reditus illos absumere. Resp.* 1. Rursum straminea consequentia: cujus probationem non puto aliquem tentaturum. Quomodo enim ex concessis subsidiis indigentium nobilium, ejusmodi Papalia simulacra, monasterialia aut clericalia hominum otiosorum collegia inferri poterunt; quibus tota scil. massa bonorum in meliores usus collecta, saltem convertenda, relinqueretur. An non justius de talibus collegiis suspicari quis posset aut Rempublicam in Republicâ, aut ec-

clesiam in ecclesiâ, aut utramque in utraque cum tempore fabricandam: quomodo nonnulli ecclesiarum nostrarum presbyteriali regimini per ipsum servatorem nostrum supremum ecclesiæ Magistrum instituto tale quid calumniose improperant? *Resp.* 2. ad antecedens, quamvis ex diplomatis donationum, nihil tale compareat; quod audacter contra factorum lucem affirmatur: concedimus tamen non tantum pauperibus ad ordinarias eleemosynas redactis, sed & attenuatis fidelibus, eorumque familiis, quibusque analogicè pro indigentiâ & statu suo, ex massâ bonorum ecclesiasticorum, præsertim monasticorum, canonicalium, episcopalium, aliorumque sacerdotalium collegiorum subsidia præstari posse, primum mutuo gratuito; deinde, si opus sit, liberali largitione; donec eorum re familiari in meliorem statum restitutâ, succo suo honestè vivere possint. Hic est verus usus bonorum, quę non tantum in ministrorum, templorum, scholarum, synodorum, &c. sed & in quorumque privatorum fidelium necessitates impendi debent & solent. Vide supra *cap.* 5. & 6.

Sed huic legitimæ dispensationi bonorum è diametro repugnat, abusus ille, quem nos improbamus. 1. *Quia* tota massa bonorum insidenda, possidenda, & pro arbitrio dispensanda, relinqueretur ipsis indigentibus & stipendiatis. An cum subsidia & honoraria stipendia justas ob causas ex ærario Reipublicæ, quibusdam conferuntur, totum ærarium ipsis possidendum & pro arbitrio administrandum à Magistratu relinquitur? Idem quęro de publicis eleemosynariis; & de Magistratibus eorumque œconomis, qui professoribus & concionatoribus stipendia, viduis eorundem, studiosis theologiæ, aliisque subsidia erogant? 2. *Quia*, si plerique abutentes, nec pauperes nec attenuati essent, quâ consequentiâ argumento ducto ab attenuatis, divitum illorum abusus in conscientiâ excusari posset? 3. *Quia*, nobiles attenuati in ecclesiâ reformatâ ad monachatus Papalis simulacrum, externam ostentationem, fictionem & titulum redigerentur: ut tanquam interpolati prędecessorum clericorum sub Papatu successores in bona illa & ementita collegia, in ordines ac titulos clericales Papæ-formes succederent. Quod nihil aliud esset quam verè pios & fideles nobiles deprimere; ac pudore afficere, tanquam publicos ecclesiarum alumnos: fere uti orphani ex publicis eleemosynis viventes, titulis & vestibus, & nobiles inquisitioni obnoxii in Hispaniâ insignibus dicti *Sanbenito*, publicè notantur. 4. *Quia*, per dictum abusum æternizarentur collegia Papę-formia: quod per honesta subsidia, aut per honoraria stipendia nobilium attenuatorum fieri non solet, nec necesse est, nec utile, nec tutum, nec decorum. 5. *Quia* æternitas collegiorum ejusmodi, minimè convenit cum subsidiis attenuatorum: quę ad tempus dantur, donec emerserint. 6. *Quia*, venditio & emtio commendarum,

planè

planè repugnat ſubſidiis attenuatorum. Emere enim non poſſunt familiæ nobilium attenuatæ, nec vulgarium ruſticorum, aliorumque inter cives; ſed tantum ditiorum: multo minus divitum fœneratorum oblata pro beneficiis pretia æquare aut ſuperare valent.

XVII. *Decimum ſextum refugium eſt, in merito de condigno aut ſaltem de congruo. e. gr. Dentur ſacerdotes, aut Parochi, aut Abbates, aut monachi, aut archidiaconi, aut alii clerici Papales, qui de Republicâ, Principe, Magiſtratu alicubi bene meriti eſſent: non conjurando cum conjuratis, non conſpirando cum hoſtibus, ſed contra omni conſilio & operâ ſuâ tyrannidem, ſeditionem, perniciem avertendo & præveniendo, aut alia quæcumque officia utiliter præſtando; & illis bene meritis ſed profeſſione Papiſtis, officia divina cum annexis beneficiis, relinquantur, quæ aliis à Magiſtratu Papatum abrogante auferuntur; aut ſacerdoti alicui cura paſtoralis aut epiſcopatus, aut pileus cardinalitius procuretur: an tales tali in caſu juſtè non poſſiderent, qui officia illa præſtiterant; immo & eorum continuati in perpetuum ſucceſſores, qui ſcil. reformati aut neutrales, mutatis & ceßantibus omnibus officiis Romano-eccleſiaſticis, tantum reformato* (ſcil.) *in otio, ſub titulo & ſpecie Romano-clericali commendis illis fruerentur? Reſp. primo*, Quidquid ſit de præmio bene meritis conferendo, ſi tamen δῶρον ſit ἄδωρον, à nemine in foro conſcientiæ accipi poteſt, e.gr. epiſcopatus & Cardinalatus Perrono ab Henrico IV. ob officia præſtita & præſtanda procuratus: patriarchatus Aquilejenſis Hermolao Barbaro, ſacerdotia aliaque beneficia Eraſmo, Bembo, Sadoleto, Longolio collata; ob merita in Rempubl. literariam: præfectura claſſis pyraticæ Aligerienſis cuidam nautarum noſtratium (S. d. D.) tempore induciarum, ob peritiam & res geſtas navales collata; concubinatus magni alicujus Principis Semproniæ gratiosè collatus, ob ſumma in illum Principem officia. Si Papa Romanus alicui nobili aut militi, pro meritis erga ſe & ob res præclarè geſtas in bello contra Turcam, canonicatum, aut pileum abbatialem, aut prioratum, aut epiſcopatum, aut Cardinalatum, &c. donaret. Sicuti Pompeio Columnæ militi Cardinalatus collatus fuit. (Vide ejus vitam apud *P. Jovium*): an inde ſequeretur in foro conſcientiæ licitam eſſe talis beneficii (uti vocant) acceptionem, poſſeſſionem, uſum?

Inſtantia 1. Atqui ſi in ſe licitum ſit quod ad χρῆσιν & κτῆσιν; & bene merentibus conferatur, videtur abſque ſcrupulo conſcientiæ illud accipi & poſſideri poſſe: ſed talis eſſet poſſeſſio ſub titulis, &c. *Reſp.* Minor neg. *primò*, Quodnam enim meritum τῶν τυχόντων abutentium, qui prece aut pretio talia beneficia, antehac eccleſiaſtica, obtinerent? *Deinde* quodnam licitum, utile, decorum, in continuatâ ſucceſſione monachorum & monaſteriorum, ſacerdotum animarum, archidiaconorum, &c. ſub imagine & ſpecie ementitorum Romano eccleſiaſticorum?

In-

Instantia 2. Atqui meriti sunt clerici, sacerdotes, monachi, Episcopi, qui Papalem religionem ejurârunt, ut in successione & possessione bonorum sacerdotalium, episcopalium, claustralium permanerent. *Resp.* Detur hic aliquam conniventiam & æquitatem adhiberi: quæ consequentia inde duci potest, ut Papatu jam abrogato hominum reformatorum in collegia illa ingressus & successio, & sic collegiorum illorum, cum juramento contra omnem mutationem, accuratam reformationem, scandalorum & excessorum Papalium sublationem continuatio, in foro conscientię probaretur?

Instantia 3. *Calvinus* ob officium & meritum professionis Theologicæ, curante magistratu, accepit præbendam theologicalem, quâ ante hac Argentorati tempore Papatus scholasticus aut lector Theologiæ in capitulo canonicorum, gaudere solebat. *Resp.* Et sunt concionatores qui alicubi ea monasterio, cui ante hac incorporata fuit pastoralis cura, quâ nunc reformatè funguntur, stipendium suum accipiunt. Quid hoc ad otiosos & titulares clericos, qui successionem in bona papalibus clericis erepta frustra prętendunt.

Instantia. 4. Si Magistratus sit plenè aut perfectè reformatus, qui permittit, aut continuat, aut confert possessionem, & quidem sub tali titulo, formâ, figurâ: videtur in conscientiâ licitum esse prece aut pretio talem possessionem acquirere. *Resp.* consequentia Neg. Potest licitè quid permittere, & positâ permissione ordinare Magistratus, quod tamen in conscientia nulli licitum est facere. e. gr. Monachi aliqui ita se gesserunt Vesaliæ, quo tempore illa ab Hispanis occupata erat, ut de congruo meriti viderentur illic in possessione à Magistratu relinqui, cum alii omnes Papales clerici exigerentur. Et sic justè possident in foro soli: inde tamen non sequitur eos in foro poli justè officia monachalia, aut statum suum, & propter statum annexa beneficia propterea retinere posse. Similiter Princeps reformatus, ubi habet jus patronatus confert clerico Papali de se plurimum merito, curam pastoralem, aut canonicatum, in medio Papatu: sed ille tamen in foro poli ea accipere & possidere nequit.

Instantia 5. Si collationem beneficii talis, pro posteris successoribus sed religione reformatis meriti & pacti essent: Viderentur otiosi tales posteri, absque professione, exercitio, opere Papali & absque omni opere in reformatâ Ecclesiâ analogo aut substituto, ex merito & ex pacto justè possidere. *Resp.* Nec in foro poli, nec in foro soli: quia Papistica monasteria, & clerici Papales, jam inde post stabilitam reformationem nihil meriti nihil pacti sunt, nec mereri ac pacisci voluerunt, pro hominibus & ecclesiis reformatis, ad sui suorumque exclusionem. Quæratur modo ex monachis Vesaliensibus, & clericis Trajectensibus ad Mosam, pro Pon-

Pontificiis, an pro reformatis aut neutralibus stipulati sint officiorum & beneficiorum continuationem, & in ea successionem.

CAP. X.

Refutantur duæ exceptiones ad argumentum ex exemplo Achanis Josuæ 7. contra abusum adduci solitum.

Abominando sacrilegii crimini inter alia communiter opponi so- §.1.
let argumentum ex Dei judicio Israelitis imprimis Achani ejusque familiæ, immisso, desumtum. Ne quis autem frivolo aliquo excogitato commento, se extra quærat: observet lector, specialiter bonorum istorum ecclesiasticorum alienationi, usurpationi, abusui hoc applicari, quæ introductâ reformatione à Papali ecclesiâ & clero possessa iisque erepta, in usus verè pios atque ecclesiasticos conversa non erant. Ex scriptoribus, qui hoc argumento usi sunt, antehac indicavi *Davidem Cythræum*, *Ludov. Lavaterum*, *Wolphium*, *Mart. Borrhaum*, *Conr. Pellicanum*, *Joh. Ferum*, *Nicol. Serrarium*, *in commentar. ad Josuæ 7.* *Lancel. Andreuws* in opusculis posthumis, in concione ad Proverb. 20. v. 25. *Josephum Hallum*, *Andr. Rivetum* in animadvers. ad annotata *Grotii ad Cassandri consult. cap. 16.* Ex Jureconsultis, *Masium in comment. in Jos. 7.* *Althusium lib. 1. dicaiolog. cap. 115. §. 30.* *Tholosanum lib. 31. dicaiolog. cap. 2.* *Joh. Langum in notis ad Justinum c. Tryphonem pag. 268.*

Quibus nunc addimus decalogicos & catecheticos interpretes, *Dieslium in mollif. catechet.* *Festum Hommium in tabulis catechet.* *Georg. Downamum, in tabulis*; *Zepperum lib. 5. de legibus Mosaicis cap. 7.* Istorum ergo, aliorumque infra citandorum vestigiis insistentes ministri tres, ad quos vices librum *Josuæ cap. 6.* & 7. continuatis concionibus explicandi in magno hujus urbis exemplo devolutæ erant anno 1645.; de usu & abusu bonorum ecclesiasticorum, sed in thesi, differebant. Inrer eos præibat in explicatione cap. 6. *ὁ μακαρίτης Carolus de Maets.* Quem ego sequebar in duabus concionibus habitis ad *Josuæ 7. v. 1-21.* Terrius erat *Corn. Heicoopius ὁ μακαρίτης*: cui residuum *cap. 7.* à *v. 21.* usque ad finem, explicandum erat. Quid secutum tunc fuerit, & quid moliti sint aliqui, quorum conscientia, nobis publicè tacentribus, omnia in genere de bonorum ecclesiasticorum usu & abusu dicta sibi applicabat; alibi (in *Consilio theologico* linguâ nostrate publicato) antehac retuli: nec hic repeto.

Tantum hic indico, post annorum aliquot decursum inauditam & atheologicam aliquam contra argumentum ex *Jos. 7.* petitum, exceptionem ad

ad aures nostras pervenisse; ut & alteram portentosè indoctam, ac theomachicam; quæ scil. profligaret omnes conscientiæ scrupulos & perturbationes, quibus per explicationem peccati Achanici a. 1645. non paucos nec leviter affectos noveramus.

§.2. Quod ad priorem exceptionem, ejus summa hæc erat, non posse hodierno bonorum ecclesiasticorum abusui applicari peccatum Achanis; qui *contra expressam*, *specialem*, *& pœnalem* Domini Dei prohibitionem bona anathemizata occultaverat, aut furatus erat. *Resp.* 1. Ergo pariter nulli bonorum ad pauperes, diaconias, pias domos, templa, scholas, pastorales curas, spectantium usurpationi, abusui, rapinæ, applicari potest malum tum culpę tum pœnę *Josua* 7. descriptum: Quia scil. nulla exstat *expressa specialis & pœnalis prohibitio divina*, de bonis e.gr. ad hanc parochiam, aut hoc templum, aut hanc piam domum, aut hanc diaconiam, spectantibus clam non alienandis & in particulares suos usus convertendis. Breviter huc redit vis exceptionis: Deum de nullis bonis ecclesiasticis hodie etiamnum residuis sive mobilibus sive immobilibus immediatè ordinasse & mandasse, ut Deo & ecclesiæ essent sacra, & thesaurum Domini ingrederentur: quod tamen factum legimus Jos. 6. v. 17. *veruntamen cavete ab anathemate*, &c. *Omne autem argentum & aurum*, *& vasa ferrea*, *& area*, *sanctum est Domino: Thesaurum Domini ingredietur*. Quasi scil. argumentatio à genere ad speciem, à specie ad individuum, & à pari aut analogo non procederet? Immo quasi secundum Jesuitam *Verronum*, aliosque Neo-Methodistas, nullis consequentiis in theologica disceptatione, admonitione, reprehensione utendum esset. De methodi hujus ad Scepticismum & atheismum manuductione ante hac egimus in 1. *part. sel. disp. tit. de Ratione humanâ in rebus fidei*. Sed quid si aliquis injustè eripiens aut detinens uxorem proximi contra allatum exemplum Abimelechi *Genes.* 20. exciperet; habuisse illum, expressam, specialem, pœnalem Dei prohibitionem: se talem non habere. Quomodo exceptio hæc esset refutanda? *Resp.* 2. exceptio si valeret, posset eadem aut similis obtendi, plerisque aliis virtutum & vitiorum exemplis, mandatis, prohibitionibus, ex libris V. T. immo & ex libris N. T. ad suasionem aut dissuasionem adferri solitis: quod nostris fidelibus, nostris pastoribus, nostris Regibus, Principibus, Magistratibus, militibus, &c. sub N. T. expressa, specialis, & pœnalis non sit facta prohibitio. Generalis est lex, de non usurpandis bonis non-tuis; sive ea sint privati concivis tui, sive civici collegii, sive Reipublicæ, sive Ecclesiæ, sive domus piæ, sive collegii ecclesiastici, sive scholastici. Quocunque modo hic peccatur, contra octavum præceptum peccatur: sive per violentam rapinam, sive per clandestinam substractionem, sive per pyraticam, sive per artem fœneratoriam, sive per Simoniam,

sive

five per δωροφαγίαν, five per lenoniam, five per cauponariam. Omnia illa nomine furti veniunt: quamvis multum diſtinguantur; immo nonnulla in quibuſdam politiis & in foro ſoli, non qualificentur, nec dicantur furta. Videantur vulgares tum privatæ tum publicæ & catecheticæ ſeptimi & octavi præcepti explicationes. *Reſp*.4. Examinemus nunc terminos illos *expreſſa, ſpecialis, pœnalis prohibitio.*

Expreſſa ſeu explicitæ, totidem ſcil. verbis propoſitæ prohibitioni, opponitur implicita, quam Deus in verbo ſuo nobis κατὰ διάνοιαν aut per bonam & ſolidam conſequentiam facere intelligitur. Rogabo theologum ſive re ſive nomine, ſic excipientem: Unde & quomodo probet mandatum de baptizandis infantibus, de adorando ſpiritu ſancto, de credendo in Chriſtum (tempore ſcil. veteris Teſtamenti.) Forte mutuabit à Jeſuita *Verrono* & novis Methodiſtis commentum illud de puris ſcripturæ verbis, per quę abſque ullis conſequentiis, & Ariſtotelicis ſyllogiſmorum figuris errantes aut peccatores, convinci deberent. Nos eas ablegabimus ad inertium iſtarum artium antehac factam detectionem & exploſionem, in *2.part. ſelect. diſp. tit. de articulis & erroribus fundamentalibus*, & in *1.part. ſel. diſp. tit. de Ratione humanâ*, &c.

Specialis prohibitio, opponitur generali: quę ſcil. in theſi & communiter fit omnibus, quibus verbum Dei proponitur. Sed generalis ſeu communis lex prohibet omnibus fraudulenter contrectare non-ſuum: ſive illud ſit Titii, ſive eccleſiæ, ſive pauperum, ſive piæ domus, ſive parochiæ, ſive templi, ſive Reipublicæ. Hæc prohibitio ſufficit: nec opus eſt ad aliquem peccati arguendum, ut ſingularis, immediata, extraordinaria revelatio & prohibitio ipſi à Deo facta ſit: ſicuti Abimelecho *Geneſ*.20. de non tangendâ uxore Abrahami.

Sed forte quis excipiet, aurum & argentum Jerichuntinum peculiari, immediata & extraordinariâ Dei donatione, & deſignatione fuiſſe cultui divino, ſeu uſui ſacro & eccleſiaſtico devotum atque appropriatum: & ſic non fuerunt hodierna bona eccleſiaſtica, *Reſp*. Utraque tamen ſunt bona eccleſiaſtica, unius ejuſdemque ſpeciei. Modus enim rem legitimè acquirendi ſi variat, & ſi diverſa rerum ſit origo; non tamen forma, eſſentia, & ſpecies rerum iſtarum variat. Adamus, Eva, Chriſtus ſecundum humanam naturam, & reliqui poſteri Adami ſunt homines ejuſdem ſpeciei, & eadem illis tribuuntur prędicata eſſentialia: ſed origo, & modus producendi variant. Sic Moſes, Joſua, Saul, David, erant Magiſtratus à Deo immediatè ad hoc munus deſignati: à quibus ſpecie non differunt Magiſtratus & Principes mediatè per hominum electionem, aut jus ſucceſſionis conſtituti. Ex obedientiâ, & inobedientiâ aut rebellione erga

 illos,

illos, *Numer.* 16. 2 *Sam.* 18. & 20. rectissimè argumentum ducitur contra inobedientiam & rebellionem erga istos. Utrique enim sunt jure divino dii & filii altissimi *Psal.* 82. utrique sunt ministri Dei gerentes gladium *Rom.* 13. Quamvis origo & modus applicandi munus illud ad illorum aut istorum personas sit diversissimus. Sic vasorum Ægypti terræ Canaan & agrorum in eâ dominium erat penes Israelitas: sed ex immediatâ donatione divina. Et opponentium nostrorum bona sunt ipsorum bona, quorum dominium est penes ipsos: quamvis non ex immediatâ donatione divinâ; sed ex quavis alia legitimâ acquisitionis specie. Unde sequitur furtum aut rapinam committi ab illis, si qui illorum bona indebitè auferrent; quamvis expressâ, speciali, & pœnali prohibitione Dei, non meminerimus, istam istorum bonorum rapinam fuisse prohibitam. Aliorum Principum, Magistratuum, populorum terras (extra justi belli casum) violenter occupare est illicitum: quamvis illi non possent cum Jephta *Judic.* 11. Invasoribus illis dicere, hanc terram Deus noster nobis dedit (immediatè scil.); ideoque nos justè eam possidemus; & vos injustè eam invaditis. Vide disp. de exemplo bono, &c.

Pœnalis: Nescio, quid sibi epitheto hoc velint. Et forte, qui sic opponunt, nesciunt. Agitur hic de lege divinâ, quæ ut & singula ejus pręcepta sub comminatione pœnarum sancita esse norunt pueri catechumeni. Ex *Deuter.* 27. *v. ult.* & 2. ac 3. *decalogi præcepto.*

Specialibus præter aut juxta legem divinam, Dei prohibitionibus, etiam pœnas speciales adjunctas fuisse, patet ex exemplo illius Prophetæ 1 *Reg.* 13. *v.* 20-27.

Audiverunt forte opponentes, leges aliquot humanas distinctè appellari pœnales: sed hoc nihil ad leges & prohibitiones divinas; quibus sanctio pœnalis individuè conjuncta est. Hæc in pręsenti sufficiant. Nobis alibi de lege pœnali actum est.

Atque hactenus plus satis febricitans exceptio & infelix theologia refutata est. Nihil restat, quam ut eam calculo & calamo Jureconsultorum profligatam audiant, quandoquidem ex theologis & concionatoribus, argumentum hoc ab usurpatione sacrorum redituum validè dissuadens audire nolunt. Verba unius ex multis indicatis, & indicandis solummodo exhibebo; qui variæ & vastæ non tantum eruditionis, sed & tantæ apud Remonstrantes, Socinianos, Erastianos, neutrales, Libertinos, moderatiores Pontificios, in Belgio nostro existimationis, ut nemo ex illo ordine majoris esse queat. Is est celeberrimus *Grotius*, qui *in annotatis ad Caßandri consultationem* sic loquitur *artic.* 16.

„ Pessimè autem officium hoc implent Principes, qui ea quæ olim Deo, „ id est, piis usibus, data sunt, ad suos & quidem profanissimos sæpe usus ver-

„ vertunt, hoc obtentu, quod nimis multa poſſideant Epiſcopi. Si nimium
„ multa habent Epiſcopi, detur quod ſupereſt Presbyteris & diaconis: de-
„ tur Eccleſiis ædificandis aut inſtaurandis: detur pauperibus popularibus:
„ &, ſi ei deſint, externis, ſicut olim ex Achaja & Macedonia miſſæ ſunt in
„ Judæam pecunię: redimantur qui apud barbaros ſunt captivi, quam ob
„ cauſam multi Epiſcopi vaſa Eccleſię, etiam jam conſecrata, vendidere,
„ quidam ſemetipſos dedere pignori. Miror non terreri eos qui vetus Te-
„ ſtamentum legunt, Achanis, qui Novum, Ananiæ exemplo. Et hæc vel
„ præcipua cauſa eſt, cur tam diu bella durent, non tantum quia propter
„ iſta utrinque bellatur, verum etiam quia Deus contemtum ſui ſic ulciſcitur.

Inſtantia: Forte ita retuſi opponentes Archimedeum quaſi euchariſtion ſuum, ſeu panaceam adhiberent: Magiſtratus ſub N. T. cum talem uſum aut abuſum bonorum voluntate ſcil. permittente aut ordinante, aut approbante concedit; non peccat ſic utens vel abutens, nec poteſt argumentum à ſacrilegio Achanis ex *Joſue* 7. deſumtum, bonorum abuſui ſupra deſcripto applicari. *Reſp.* Mera petitio ejus quod eſt in quæſtione, minimè ſatisfacit. Hoc enim quæritur, An Reges & Principes poſſint in foro conſcientiæ coram Deo ſic agere, & homines à culpâ immunes præſtare, atque ex peccato non-peccatum facere; & ipſi ſic facientes (cum ſcil. poteſtas & potentia adeſt non-faciendi, aut aliter faciendi) ab omni culpâ in foro conſcientiæ, coram Deo, immunes ſint. Sicuti in quæſtione, An Titii concubinatus, aut fornicatio, aut ebrietas aut funeſtum fœnus, aut pyratica, aut polygamia, aut conjugium cum vidua patrui aut avunculi, aut cultus Dei ſeu religio Gentilis, Judaica, Muhammedica, Arriana, Photiniana, idololatrica ſub nomine Chriſtiano, ſit licita; in foro ſcil. poli & conſcientię: fruſtra contra juris divini & naturalis convictiones, Regis, Principis, Magiſtratus judicium, decretum, voluntas ſive permittens, ſive concedens, ſive approbans advocatur. Eſt putida Principii petitio. De Rege enim, Principe, Magiſtratu quæritur, an in caſu conſcientiæ coram Deo poſſit approbare & velle omnia modo memorata; eaq; in hypotheſi, ſic ſæcularizare, transformare, defæcare, ut Titio non ſint peccata. Hoc ſi quis affirmare auſit, petemus ab illo juſtam probationem. Quam ſi non pręſtet, & nihilominus horribiles illos exorciſmos intonare pergat, de Principum & Magiſtratuum poteſtate & potentiâ, deque parendi gloriâ, quæ unica theologis & fidelibus quibuſcunque reſtet: jam ceſſat omnis diſputatio philoſophica, juridica, theologica: & compendio ſine pulvere & ſudore, ſine ſcripturis, legibus, argumentis ad victoriam & triumphum opponentes graſſari poterunt. Opponant modo carceres, exilia, aliaſque à poteſtate coactivâ infligendas pœnas. Sed hoc non eſſet armis ſpiritualibus pro fide & veritate contra quoſvis, ſpecialiter contra fra-

 tres,

tres, certare. *Jud. v.4.* cum 2 *Cor. 10. v.3.* Non sine admiratione lego in Clariss. *Sculteti curriculo vitæ pag. 21.* edit. in 4. anno 1625. à *Casparo Peucero* tunc sene, Melanthonis genero Dessaviæ anno 1589. inter alia sibi narratum fuisse: „ Melanthonem Witebergæ duram serviisse servitutem: „ à Joh. Friderico electore ter illi decretum fuisse carcerem: semel propter „ propositionem, *Euangelium non tollit politias*: Iterum, quod electori „ dissuasisset episcopatuum Naumburgensis, Halberstadiensis, & nescio cu„ jus præterea, occupationem; additâ ratione, quod bona ecclesiastica nullo „ jure Princeps sibi vindicare posset. Tertio, nescio quâ de causâ.

§. 3. *Altera exceptio* contra hoc argumentum, per inauditam capitis 7. *Josua* non tam expositionem, quam refutationem in gratiam & solatium bonis ecclesiasticis abutentium, ad scopum contendit. Fuit ergo *Quæstio* ad hunc textum mota;

An peccatum quod ab Achane commissum, & propter quod Israel turbatus, & ipse Achan tam graviter punitus fuit, specificè fuerit peccatum furti & quidem qualificati, hoc est furti rei sacræ: quod peculiari nomine & specificè à Jureconsultis & theologis *sacrilegium* appellatur: *an vero formaliter fuerit peccatum omissionis; quod Achan devota à Deo ad destructionem non destruxisset, & maledictionem seu anathema Hierichuntis non fuisset executus, in chlamyde scil. Babylonicâ, cui pepercerat.*

Nos prius affirmamus & rationibus ex textu eductis probamus

I. *Rat.* Quia ipse Deus hanc peccati speciem indicat v. 11. *Peccavit Israel, & etiam transgressi sunt pactum meum, quod præcepi eis, & etiam tulerunt de anathemate, & etiam furati sunt, & etiam mentiti sunt, & etiam posuerunt inter vasa sua.* Ubi furtum τῦ cherem seu anathematis, hoc est, rei alicujus Deo sacræ & devotæ ad destructionem, & subductionem ab hominum omnium usu sive publico sive privato: & rerum aliarum Deo ad usum sanctuarii & cultus divini devotarum. Non est quod verba textus originalis, aut versiones linguarum orientalium & occidentalium hic exhibeam. Quia omnia evidentissima sunt, nec ullus, quod sciam scrupulus, aut dissensus.

II. *Rat.* Quia v. 21. ipse Achan jussus dare gloriam Deo, peccatum suum distinctè explicat & confitetur. *Vidi*, inquit, *in predâ seu spoliis chlamydem Babylonicam, ducentos siclos argenti, linguam auream.* Hæc occasio furti. Et *concupivi ea.* Hic initium furti, seu peccatum furti internum. Et *cepi ea:* hic consummatio furti, seu executio furti: quippe fraudulenta contrectatio rei alienæ; Deo scil. devotæ, partim ad destructionem, & ab omni hominum usu subductionem: partim ad usum sacrum dedicatæ & appropriatæ. Et *ecce abscondita sunt in terrâ in medio tentorii*; & ut habet v. 11. *quod inter vasa sua, seu ad vasa sua collegerit.*

Hic consummatio & *continuatio* furti. Pecu-

Peculiarem mentionem facit absconsi *argenti*, ablati scil. ex *cherem* seu anathemate usuali quod Deo ad usum sacrum consecratum & dicatum erat. In hoc ergo notanter designatur peccatum commissionis (non omissionis), & quidem specifice, furtum rei sacræ Deo dicatæ ad usum sacrum.

III. *Rat.* Ex definitione sacrilegii. Apud Jureconsultos, definitur: *fraudulenta rei sacræ animo lucrandi facta contrectatio.* Hujus definitionis, ex corpore juris explanatio & probatio apud Juriscons ultis legi potest. *Althusius lib. 1. dicaiol. c. 115.* ad sacrilegium refert, quando vasa, pecunia, donaria, aliaque sacra bona vel instrumenta in usus communes & profanos convertuntur. Et hæc est sacrilegii strictè dicti descriptio. Theologi scholastici & locor. commun. scriptores, & Morales ac Casuistæ in Ecclesiâ Romanâ cum *Thoma 22. qu. 49. artic. 1.* latè & genericè sacrilegium definiunt *rei sacræ violationem*: ita ut complectatur omnia ea peccata, quæ ad irreverentiam rerum sacrarum ac Dei injuriam pertinent. Quod pro diversitate objectorum in varias species dispescitur: & sic ad varia decalogi præcepta tanquam peccatum ibi prohibitum, referri potest. Tam latè sumtum, etiam à Canonistis, & Jureconsultis nonnullis (inter quos ex reformatis *Althusius lib. 1. cap. 115.*) pertractatur. Nos definitionem ex Vulteji Jurisprudentiâ, sacrilegii strictè accepti posuimus. A quâ non discedit, ex nostris *Martyr loc. comm. class. 2. cap. 12. Sacrilegium est sacra temere attrectare, aut usurpare sibi, quæ Deo sunt dicata, aut nomine voti seu anathematis debita.* Cui inservit etymologia Isidori à *Thomâ 22. qu. 99. art. 1.* adducta: sacrilegium, inquit, dicitur ab eo, quod sacra legit, id est furatur. Ex definitionibus illis tale argumentum exstruitur:

Qui fraudulenter attrectavit & usurpavit sibi, quod nomine anathematis Deo debebatur, ille commisit sacrilegium. Sed Achan fraudulenter attrectavit & sibi usurpavit, &c.

Minor probatur. Qui ex anathemate destructivo, chlamydem, & ex anathemate usuali linguam auream & 200. siclos argenteos attrectavit & sibi usurpavit; ille fraudulenter attrectavit & sibi usurpavit, quod Deo, debebatur. Sed hoc fecit Achan, uti duabus præced. rationibus ex textu desumtis, probatum est. Ergo.

IV. Addimus consensum autorum, tum veterum tum recentiorum; qui omnes Achanis delictum, de furto rei Domino consecratæ, aut sacrilegio accipiunt. Quales sunt, interpretes qui notas aut commentaria in *7. cap. Josuæ* scripsuunt: *Borrhaus, Cythræus, Serrarius, Lavaterus*, &c. supra citati. Quibus adde notas Belgic. & Anglic. ex antiquis *Origenem in Jos. 7. August. qu. in lib. Josuæ*, glossam ordinariam ex dictis antiquorum contextam; ut & *Lyranum*. Ex recentioribus *Immanuelem Sâ, Marianam, Andream Masium, Ariam*

Montanum, *Munsterum*, *Drusium*, *Andr. Osiandrum*, *Castellionem*, *Fr. Junium*, *Grotium in Jos. 7.* & *Actor. 5. Piscatorem. ibid. Casp. Sanchez* in *1 Paral. 2. v. 7.* Ut Rabbinos nunc præteream, qui (notante Munstero) censent Achanem, propter sabbathi profanationem lapidatum, & propter sacrilegium fuisse combustum. Ex Jureconsultis, *Althusium lib. 1. dicaiolog. cap. 115.* & *135. Wissenbach vol. 2. pandect. disp. 29. n. 18. Metzger. consil. crimin. 2. n. 14. Decium lib. 6. criminal. cap. 33. Anton. Matheum lib. 47. de criminibus tit. 1. cap. 2. §. 6. Simonem van der Leuwen in paratitlis juris novissimi* nostrate linguâ conscriptis *lib. 4. part. 3. cap. 7. §. 3.* Qui ex exemplo puniti Achanis *Josue 7.* probant, furtum aliquando pœnâ capitali puniri posse. Quod autem postremus, in theologos hâc occasione incurrit, quasi contrarium statuentes; ab eo majorem æquitatem & prudentiam adhibitam fuisse velimus. Non facile ostendet hanc esse communem, aut communiorem, aut saltem theologorum in Belgio nostro sententiam. Veteranum & eximium theologum *Piscatorem* fatemur opinionem de observatione legis forensis Mosaicæ in capitalibus suppliciis aliquando professum esse (vide ipsius *præfat.* ad analysin & scholia in Leviticum); & huic opinioni videri favisse *D. Maccovium* theologum Franekeranum in *disp. locor. commun. part. alterâ disp.* 14. Unde colligunt, Ergo secundum istorum sententiam nullum furtum capitali supplicio puniendum. Quod ad *Piscatorem*, vide quomodo eum contra *Mentzeri* censuram explicet *Henr. Altingius in Exeges. confess. August. artic. 16. D. Maccovium* puto ex collatâ disputatione miscellaneâ 27. postea a. 1642. editâ satis cum communi sententiâ conciliari posse. Quidquid sit, saltem cogitare deberent, qui tam cupidè in theologos reformatos incurrendi occasionem videntur arripere, Unam hirundinem non facere ver. Ex Lutheranis *Eckhardus* in fasciculo *cap. 23. qu. 2.* ubi de quibusdam nostrorum, sed non nominatis, tale quid suspicari & mussitare velle videtur, ibidem exhibet testimonia in contrarium ex Calvino, Musculo, Aretio, Sohnio, Ursino, Bucano, Piscatore, omni exceptione majora. Ejusdem quinque rationes pro abrogatione legis Forensis Mosaicæ ibidem allatas, nos libenter amplectimur. De furti pœnis docent theologi æque ac Jureconsulti posse etiam capitales infligi pro furti qualificatione, aut frequentiâ (juxta vulgare illud dictum: *Crescentibus delictis crescunt pœnæ*,) aut pro damnosis consequentiis periculorum & turbationum Reipublicæ & paci publicæ creatorum, aut metuendorum. Vide *Melanthonem* & ex ac cum eo pœnas capitales furti solidè defendentem *Pezelium part. 3. argum. & respons. theologicar. pag.* 286. A quibus Maccoviana non tam longè abeunt: uti patet ex curis ejusdem secundis *αφορισμοις*, *disp. cit. §. 13.* ubi docet, lege divinâ furti pœnam non sanciri capitalem, ni addita aliquâ circumstantiâ vel loci, vel temporis, vel rei ipsius furto

furto ablatæ. Ibidem addit in politiâ Mosaicâ, furtum qualificatum (ipse vocat compositum) ut plagium *Exod.* 21. *v.* 16. sacrilegium *Jos.* 7. *v.* 11. 25. cum violentiâ conjunctum *Exod.* 22. *v.* 2. fuisse capitis pœná vindicatum. Breviter si ullç leges militares, tot pœnarum capitalium sanctionibus munitæ, probari ac defendi possunt, uti revera possunt ac debent: utique furti alicujus capitalis pœna defendi poterit.

Ex historicis, *Flav. Josephum lib.* 5. *antiquit. cap.* 1. Adrichomium in Theatro terræ sanctæ, in Benjamin, in voce *Achor*; Salianum in annal. 1., Petrum Comestorem in histor. scholasticâ. *Antoninum in histor. Cassandrum de viris illustr.* V.T. *Ex pareneticis, practicis, dogmaticis scriptoribus* tum antiquis tum novis, *Chrysostomum in homil. ad dictum Jesaiæ: Vidi Dominum sedentem*, &c. *tom.* 1. edit. lat. Basil. 1547. *Salvianum lib.* 7. de gubernatione Dei pag. 282. ubi probat exemplo *furti* Achan, sæpe in Dei populo *etiam unius facinus pestem fuisse multorum. Petrum Cantoris in Verbo abbreviato* cap. 46. & 153. *Johann. Langum in notis ad Justinum Martyrem de Veritate relig. Christi pag.* 278. *Daneum lib.* 2. *Ethica Christiana cap.* 15. *Zepperum lib.* 5. *de legib. Mosaicis cap.* 7. in fine. & *lib.* 4. *cap.* 10. *pag.* 367. *Danhauwerum theol. Argentinensem collegii decalog. disp.* 17. §. 7. 8. *Polanum lib.* 10. *syntagm. cap.* 63. *Wollebium lib.* 2. *theol. cap.* 12. *Maccovium dispp. miscell. anno* 1642. *disp.* 27. §. 14. *Lancel. Androsium* in *Proverb.* 20. Sed abrumpo: si pergerem inspicere autores in meâ & amicorum bibliothecis, quis esset finis?

Videamus nunc antithesim, quæ, ut fulmen hoc ex arce *Josuæ* 7. in capita sacrilegorum communiter vibrari solitum, plane in brutum transformaretur, sensum ejusdem capitis pervertit, & exsertis verbis contextus repugnat. Monstri hujus horrendi & informis anno 1661. nati historia sic se habet. Postquam concionatores aliqui in explicatione *Jos.* 6. & 7. anno 1645. de bonorum istorum usu & abusu in thesi (ut jam retulimus) conformiter scripturæ & patrum ac nostorum theologorum, immo & totius Christianismi consensui dixissent; & ὁ δεῖνα annis aliquot post ad *Actor.* 8. in explicatione historiæ Simonis Magi, in eandem sententiam distinctè & accuratè determinasset (quo nomine à quodam abusuum istorum apologistâ in publico scripto tunc notatus fuit): factum est, ut idem postea mutatâ, nescio ob quas causas, velificatione, in contrariam sententiam non tantum inclinaret, sed insuper tanta τῆς ἀνθολκῆς ἀμετρίᾳ eam tueri conaretur, ut ipsos abutentes omnesque ipsorum patronos longè superare velle videretur. Hujus conatus specimen imprimis exhibitum fuit a. 1661. cum captatâ occasione explicationis *Jos.* 7. adversam causam ex professo ageret, & in eâdem cathedrâ, in quâ ante 16. annos præter propter, *caput* 7. *Josuæ* à nobis (ut jam dictum) explicatum, & abusibus applicatum erat, idem

caput

caput sic explicaret : ut ne minima quidem scrupuli umbra abutentibus conscientiis inde moveri posset. Explicationem illam , quia nostræ anno 1645. directè opposita erat, non tantum audivi, percepi, & impressi; sed etiam simul ac domum rediissem summam ejus in chartam conjeci; quin & cum collegis aliquot (quinque aut sex numero, ni fallor), ut & cum aliis literatis atque istarum rerum intelligentibus , qui eandem audiverant , aliqui etiam inter audiendum scripto exceperant, summam ejus à me notatam contuli: ut tanto melius, si qui ex auditoribus vel levissimè eâ moti fuissent (quod tamen hactenus expertus non sum) eandem tanquam falsissimam & absurdissimam refutarem. Temeraria hæc causam tuendi audacia non absimilis videtur recentiorum Judæorum, qui non contenti in hypothesi Dominum Jesum verum Messiam oppugnare, etiam in thesi omnia fere attributa Messiæ negant, & multa loca V. T. quæ de Messiâ antiqui Rabbini exposuerunt, pervertunt atque aliò detorquent. Sed age commentum hoc excutiamus.

* I. Dicebatur, peccatum, quod Deus tam graviter tulit, & propter quod Israelem, & Achanem cum familiâ punivit, non fuisse sacrilegium aut furtum rei consecratæ : sed quod non impletum fuisset Dei mandatum de anathematizandis hoc est, de destruendis omnibus personis & rebus (exceptis excipiendis) Hierichuntinis, *c.6.v.17.19.* Breviter quod *cherem* divinum, cui subjecti erant Hierichuntini cum bonis suis, Achan non fuisset executus.

Resp. 1. Memini cum ferventibus Remonstranticis contentionibus, quidam primipilus eorum in libro suo ecclesiasticam supremi Magistratus potestatem probaturus exemplo Mosis, inter alia dixisset Mosem fuisse natu majorem fratre Aarone : virum quendam doctiss. piissimum & consultiss. sub nomine Irenei Philalethii in libello quodam vernaculo scripsisse : Malæ istius causæ actorem à Deo quasi cœcitate percussum fuisse , cum tam pudendum theologo sphalma committeret, quod sacro textu *Exod.7. v.7.* disertè contrarium diceret, qui Aaroni tribuit annos 83. Mosi vero 80. Quid dicam de hujus causæ confidente & fervido actore? Textum legerat, relegerat, meditatus erat, prælegerat, & inter dicendum ante oculos habebat, qui *v.*11.& 19 · 24. chlamydis, auri, argenti *sumtionem*, seu *acceptionem*, seu *ablationem*, *qui furtum*, *qui absconsionem* sonat, per quod factum Achan Israelem turbaverat, & propter quod ipse turbatus est. Commentatores, si quos inspexisset, aut saltem notas Belgicas ad *v.* 11. monere eum potuissent furatum fuisse Achanem aurum ac argentum in gazophylacium inferenda : juxta *Jos.6. v.*19.

*Resp.*2. Nusquam in toto capite præsumtum hoc peccatum omissionis seu non datæ executioni voluntatis divinæ in actuali destructione & perditione

ne rei devotæ, hoc est, chlamydis Babylonicæ, tanquam causa accensę iræ divinæ & plagæ Israelitis atque Achani immissę, indicatur. Nusquam, inquam. Sed peccatum commissionis, &c. furtum scil. anathematis, hoc est, rerum devotarum & consecratarum Jehovæ, & à communi usu humano separatarum. Positivè (ita loquar) commiserat concupiscendo, auferendo, abscondendo, & in usus suos reponendo ac convertendo, quæ non erant ipsius: sed Dei. Quid hoc aliud est, quam furtum rei consecratæ & Deo, sive ad destructionem sive ad usum sacrum devotæ?

Jam vero furtum tale directè & propriè esse peccatum commissionis non omissionis, tyrunculi in theologiâ ignorare non debent. Quin *Josua* 7. Achanis, & Dei verba liquidissimè commissionem demonstrant: *Da ei confessionem: Indica quaso mibi quid feceris* v. 19. *Et tale & tale feci* v. 20. *Vidi inter spolia pallium*, &c. *& concupivi ea, & tuli ea*, &c. v. 21. *fecit nefas in Israel* v. 15. *tulerunt de anathemate, etiam furati sunt, & etiam mentiti sunt, & posuerunt inter vasa sua.*

Resp. 3. Nec ex hoc capite, nec ex ullo alio textu scripturæ, nec ullâ ratione probabitur, Achanem obligatum fuisse, ad chlamydem interitui & perditioni devotam, hic & nunc, à se conspectam, ipso facto & positivè, sive igni, sive aquâ, sive quocunque alio modo perdendam, quod ad materiam, aut formam, aut utramque. Non peccasset ille in chlamyde; si modo fraudulenter non contrectasset, in usum suum non abstulisset, & recondidisset. Relinquere eam ignis, aquæ aeris, tinearum, blattarum, vermium injuriis expositam, & consumendam, & in cineres redigendam, aut sub ruderibus putredine absumendam, fuisset istâ in parte exequi mandatum Dei de cherem seu anathemate destructivo: quale erat chlamys. Quod enim incendio exurebatur, quomodo non ibat ad perditionem? aut si oppressum ruderibus à flammæ præsenti consumptione pusillo tempore præservatum fuisset, quomodo non ibat ad putredinem, & corruptionem?

Resp. 4. Dato autem, non concesso, Achanem ex vi mandati divini obligatum fuisse ad chlamydem illam non prætereundam, aut istic, ubi eam videbat, non relinquendam; sed effectivè quocunque modo perdendam, antequam inde discederet: ex textu tamen minime probari posset, hanc omissionem, seu non-executionem, non-actionem effectivæ corruptionis ac perditionis, fuisse specificum illud peccatum, propter quod Deus iratus fuerat & tam exemplariter Israelem atque Achanem puniverat. Monstretur vel γρ̄ in toto hoc capite, unde hoc colligi posset. Sed econtra tam audacter negatum furtum seu sacrilegium causa hujus mali, tam clarè & distinctè v. 1. 11. 19 20. 21. 22. asseritur, ac si solis radiis scriptum esset.

Quod si instes, Peccatum etiam aliquod fuisse quod istic & tunc con-

spectam chlamydem manibus sui non perdidisset: *Resp.* hoc textum minimè innuere: præterea in tali omissione aut inadvertentiâ, aut negligentiâ, specificè, aut formaliter aut principaliter non fuisse positum (nedum ut tantum fuisset positum) hoc grande peccatum quod נְבָלָה *nebalah* (vulg. *Pagninus*, *Munsterus* vertunt *nefas*, *Tigurin.* cum *Vatablo* *scelus*, Syrus עולא *gnavlo*, id est, *iniquitatem*, *scelus*,) Deus appellat *v.* 15.: sed in avaritiâ & injustitiâ furtivæ substractionis & in proprium usum suum repositionis ac conversionis earum rerum, quæ Deo partim ad destructionem, partim ad usum sanctuarii & cultus divini, erant sacra; ideoque partim à quocumque hominum, partim ab omni sæculari possessione & usu separata. Discant, si discere velint, ex Ethicis, (*Aristotelis lib. 5. Ethic. Nicomach.*) specificationem vitiorum: *Quod si alius quidam lucrandi causâ mœchetur, insuperque accipiat: alius vero tribuat, damnoque afficiatur ob cupiditatem: hic sanè intemperans* (gr. ἀκόλαστος) *magis esse videbitur, quam* πλεονέκτης *& fraudator, vel pluris cupidus: ille autem injustus, non intemperans* Ubi commentatores Javelius & Versor ad textus elucidationem advocant hoc axioma *Thomæ* 1. 2. *qu.* 72. ut 8. & 9. *Actus virtutum & vitiorum diversificantur & sumunt speciem à fine:* quem Thomas ibid. vocat *motivum*; quia finis movet efficientem ad agendum. Multo magis ergo positiva actio Achanis, fraudulenta scil. contrectatio rei non-suæ, formaliter constituit specificum peccatum, quod furtum dicitur; quam negativum illud, non-actionis: quod hic prætendebatur.

* II. *Ratio* & quidem principalis seu fundamentalis hujus paradoxi desumebatur ex verbis textus v. 1. *Et prævaricati sunt filii Israel prævaricationem in anathemate.* Ubi dicebatur Hebr. *Cherem*, quod est in textu, notare in scripturis aliquid quod destruitur, non vero quod usui templi & sacrorum appropriatur. Nisi quod impropriè & paucis locis tale quid significet. Quænam autem illa loca essent, non indicabatur. Propriè ergo aut saltem principaliter intelligenda dicebatur prævaricatio in *cherem*, de chlamyde; & de eâ non perditâ, ac non datâ executioni voluntate Dei & mandato de excidio & perditione. His distinctè & perspicuè ita dictis, postea adjiciebatur, quasi per prolepsin seu anticipationem, linguæ aureæ & argenteorum nummorum ablationem seu furtum, fuisse quidem peccatum; sed non principale, quod hic spectatur: sed fuisse circumstantiam, seu peristaticum quid, quod Achanis peccatum augebat. *Resp.* οὐδὲν hic ὑγιές; sed mera ac misera philologiæ, speciatim phrasium ac rerum scripturę ignorantia. Nam 1. dato *cherem* notare propriè, *cherem* destructivum; hoc est, personam aut rem Deo ad exitium & excidium consecratam ac devotam, & consequenter ab omni usu ac possessione hominum separatam: non tamen

men

men sequitur, nec ex ullo loco scripturæ, ne quidem ex *Josua 7. v. 1.* probatur, peccatum Achanis in eo propriè & formaliter constitisse, quod chlamydem ipso facto suis manibus non destruxisset ac perdidisset, sive quod ad formam, sive quod ad materiam & formam: sed econtra probatur ex ejusdem versus 1. verbis immediatè sequentibus, quod ablatio, seu sumtio, seu acceptio chlamydis, aliorumque anathematum per Achanem facta fuerit peccatum, propter quod Dei furor iratus est, &c. Sic sonant verba: *Tulitque Achan filius Charmi.*

Adde his verba *v.* 11.20.21.22. Quibus verbis definitè explicatur, quæ & qualis fuerit prævaricatio in *cherem* generaliter & indefinitè proximè præcedentibus verbis proposita; & in quo specialiter illa prævaricatio constiterit: in ablatione scil. & furto anathematum. Si versus primus integer fuisset lectus & relectus, nec verba illa & *prævaricati sunt filii Israel prævaricationem in cherem*, (id est, anathemate) à proximè adhærentibus resecta, & sola in cerebri alembico tam diu distillata & circulata, donec quintessentia hujus phantasmatis inde extraheretur: utique tam absurdis commentis & dictis boni auditores delusi non fuissent.

Resp. 2. Dato peccatum Achanis tantùm aut saltem principaliter in ablatione seu furto chlamydis constitisse, & non in substractione, ablatione, & furto aureæ linguæ & siclorum argenteorum: maneret tamen commissum fuisse sacrilegium, hoc est, rei sacræ, devotæ, & separatæ ab omni usu & possessione hominum substractionem, ablationem, & in proprios usus conversionem: ideoque hinc argumentum contra sacrilegium, hoc est, usurpationem rei Deo ad usum sacrorum seu cultus divini sustentationem ac promotionem dicatæ, & consequenter ab omni alio privato ac profano usu separatæ, rite duceretur Deus *Malach.* 3. *v.* 8.9.10. vocat furtum & substractionem sibi factam, si decimæ Deo ad sacrorum promotionem & executionem dicatæ interverterentur.

Resp. 3. Vanis & futilibus commentis procul habitis, dicimus positivam substractionem, ablationem, & in usus proprios repositionem anathematis, & quidem tripartiti (chlamydis, linguæ aureæ, argenti) fuisse specificum illud sacrilegii peccatum, quod Deus tam graviter punivit. Nec substractionem chlamydis aut tantum aut principaliter peccatum sacrilegii constituisse, sed etiam, immo multò magis substractionem linguæ aureæ & argenti. Trium enim istorum fraudulentam contrectationem seu furtum adjuratus Achan Deo coram Josua & senioribus populi confitetur *v.* 21. quæ confessio vera deprehenditur, & recipitur *v.* 22.23. & tres illæ anathematis sive partes sive species, in facti detestationem, unà cum Achane ipsiusque familiâ & possessionibus perduntur *v.* 24. Vides ergo *primo* prævaricationem in

 ana-

anathemate commissam, per substractionem & furtum auri & argenti tanquam rei Deo ad usum sanctuarii & cultus divini dicatæ juxta *Jos. 6.* quod tamen temerario ausu contra expressa verba textus *v.* 1 1 22.24. negabatur. Vides *secundo*, tale furtum auri & argenti non esse peccati Achanici peristaticum quid, quod solummodo gradum adderet specifico peccato; sed ipsam peccati speciem & formam: propter quod Israel & Achan puniti sunt. Vides *tertio*, comparatione institutâ inter furtum chlamydis & inter furtum auri atque argenti; istud illo esse gradu aut gradibus aliquot deterius. Per substractionem chlamydis nihil sanctuario ejusque usibus subtrahebatur: sed per substractionem auri & argenti subtrahebatur gazophylacio, in quod illa inferri debuissent *Jos. 6. v.* 9. 10. Et sic Deus ipse Achanico argenti & auri furto fraudabatur, juxta *Malach.* 3. Manet ergo, ex pœnâ ablationis auri & argenti sanctuario dicatorum *Jos. 6.* & 7. rectissime à theologis & Jureconsultis supra cit. argumentum contra sacrilegos, & hodiernos bonorum ecclesiasticorum abusus instructum fuisse; nec valere quidquam ἀπολογημάτιον, quo textus hujus novi non tam interpretes, quam tortores, usurpantibus & abutentibus conati sunt succurrere.

Resp. 4. Ut simul & semel primum ac principale hujus amuleti ingrediens, & πρῶτον ψεῦδος evertam, digredior in explicationem vocis *cherem*, id est, *devotum*, *res devota*, *anathema*. Deducitur à radice חרם *charam*, id est, perditioni *devovit*, *consecravit*, *devotum effecit*: Cujus verbi significationem ex linguâ Arabicâ Hebrææ filiâ, quodammodo venari possumus: apud quos חרם *charama* significat *prohibitum atque illicitum esse*, & ad personam *proscribi*, *patriâ prohiberi*: cum quo ferè convenit Canonistarum *interdictum*, & *interdici*; à communione scil. cultus publici. Gr. interpres *Jos.* 7. *v.* 1. *Levit.* 27. *v.* 21. & 28. *Numer.* 18. *v.* 14. 32. eam exponit per ἀνάθεμα, quam vocem plerique latini interpretes retinuerunt vulgatus, *Munsterus*, *Pagninus*, *Ar. Montanus*, *Tremellius* & *Junius*, *Fagius*, *Joh. Benedictus*, *Andr. Osiander*, *Drusius*, *Piscator*, *Tigurinus* retinet Hebr. *cherem*: sed *Vatablus* in margine substituit *anathema*. Amama in censurâ vulgatæ versionis *Levit.* 27. *v.* 28. vulgatam versionem, *Omne quod Domino consecratur* corrigit, & substituit, *Omne anathema*, *quod anathematizaverit quis Domino*; *Castellio* vertit v. 1. priora verba, *contraxerunt culpam sacrilegii*, & verba sequentia, *cepit*, &c. מחרם *mecherem*, *de rebus devotis.* Confer versiones *v.* 20. *cap.* 22. *Josua*, ubi eadem voce *anathematis* vertunt Hebr. *cherem.* In genere significat 1. *Deo sacrum*, *dicatum*, consecratum, devotum, oblatum; & consequenter ab alio quocunque hominum usu separatum, subductum, exemtum, sive lege, sive voto, sive dono & spontaneâ oblatione. 2. Ipsam pernitiem quæ devotionem & exsecrationem consequitur. 3. *Metonymicè*, per-

personas sic proscriptas & prohibitas. *Rom.* 8. *v.* 3. 1 *Corinth.* 16. *v.* 22. 4. *Metonymicè* personas circa personam aut rem anathematizatam, usurpantes aut abutentes. *Jos.* 7. *v.* 13. Verbum *charam* in conjugatione *kal*, non invenitur in Bibliis, sed tantum in hiphil. Hic in transitu *observa*, 1. *Votum* esse duplex, vel simplex, vel cum & sub execratione & devotione sui aut aliorum. Res posteriori modo Deo dicata, consecrata, devota, speciali & strictâ quâdam significatione vocatur *cherem*; quomodo *Jos.* 6. civitas Jericho sub execratione destructioni & desolationi perpetuę deputabatur. Vide de votorum distinctione clariss. & conjunctiss. collegę nostri *Caroli de Maets* τῦ μακαρίτυ *diatriben de voto Jephte part.* 17.

Observa 2. *Cherem* & *anathema* ex voto, aut lege, aut spontaneâ oblatione Deo dicatum, & *consecratum*, esse & dici *sacrum*, & *sanctum*, quippe ab usu communi remotum, ac separatum; illique usui mortuum. Sed de explicatione, vocis *sacri* alibi nobis actum in 3. *part. select. dispp. tit. de benedictionibus*, &c. Lege modo *Levit.* 27. *v.* 21. ubi ager *cherem* seu anathematis non tamen destructivi, dicitur *res sancta Domino* & *v.* 28. *cherem* destructivum dicitur *res sancta sanctitatum Domino.* Utraque vox *cherem*, & *sanctum* usurpatur de re quâlibet Deo consecratâ: Genericam τῦ *cherem* significationem accersimus ex *Levitic.* 27. *v.* 21. & 28. cum *Josua* 7. *v.* 1. 11. 22. 23. 24. & ex *Numer.* 18. *v.* 14. Ubi quodvis Deo dicatum aut consecratum vocatur *cherem*: ubi gr. vertit ἀνάθεμα.

Unde etiam duplex *cherem* h. e. Deo dicatum, & devotum colligitur, *destructivum* scil. & *usuale*: uti hoc ex illo textu jam pridem animadverterat in utrâque, imprimis & in orientali literatura, eximius *Joh. Seldenus lib.* 4. *de Jure naturali & Gentium cap.* 9. & 10. ann. 1640. Antequem idem observârat *Martyr. locor. classe* 2. *cap.* 9. §. 27. 28. 29. *Arias Montanus in commentar.* ad *Jos.* 7. *v.* 11. anno 1583. „ Partem verborum ejus hic exhibeo. Quod „ cum sciret esse anathema, & anathematis ratione ipsâ cognoscatur, res „ anathemate damnatas igni destinari cremarique dignas esse, vel seponen- „ das quę cremari non possunt; tamen ille non ita putavit; sed sibi servan- „ das duxit: quâ in re manifestè fraudavit veritatem rationemque rerum: „ hoc est, quod adjungitur, *& furati sunt atque mentiti.* Si enim illi furati „ essent, & clam direptas res igni cremassent, tamen sacrilegii rei erant, & „ anathematis rationem perverterant, quod publicè damnatum publicè cre- „ mari debuit, nedum cum anathematis rationem fraudantes mentiti fue- „ rint, ea quę cremanda erant reservanda esse potius ducentes, atque ana- „ thematas res in quemlibet etiam publicum usum, vel etiam in nullum ser- „ vari nefas fuerat: quanto ergo magis nefarium sibi ipsis in suos usus capere? „ *Et paulo post*: Duo autem verba *mentiti sunt & absconderunt*, non u-

 num,

„ num, sed duplicem sacrilegii materiam fuisse indicant: Namque mentiri, „ &c. aliquid sublatum fuisse significat, quod cum cremandum esset, non „ tamen fuerit crematum, &c. in aliud vero genus eorum quę in sacrum æ- „ rarium servari & deferri debuerant, quadrat illud alterum, *& abscondenrunt* : id quod deferre debebant, & reponendum erat in usus sacros, &c. „ Atque hujusmodi sceleris eventum & effectum Israelis illius cum Deo & „ hominibus potentis infirmitudinem fuisse ostendit Deus.

Eandem distinctionem habent, Aretius part. 3. problem. tit. de anathemate; qui ibidem ex *Justino* & *Chrysostomo* eam distinctionem probat. *Nicol. Serrarius* in *Jos.6. qu.*33. 34. 35. qui unus inspectus facillimè offusas tenebras dispellit. *Immanuel Sá in notis ad Biblia* anno 1598. qui ad Jos. 1. v. 1. ad illa verba: *transgressi sunt in anathemate*, notat: *quod destruendum erat in Dei honorem, aut ei consecrandum. Willetus in comment. in Levitic. ad cap.* 27. *qu.* 2. anno 1631. Conr. Danhauwerus theol. Argentinensis in collegio decalogico anno 1638. *disp.* 17. §. 7. *Nobis*, inquit, *sacrilegii objectum tantum est, quod vero numini dedicatum est.* Hebr. *cherem*, Gr. *anathema*; *idque anathema sanctificationis vel abolitionis*: Post illos Notæ Anglicæ anno 1645. ad *Levit.* 27. *v.* 28. Clariss. & conjunctissimus, cum viveret, in utroque munere collega noster *Carolus de Maets in diatriba de voto Jephte part.* 13. §. 4. anno 1651. *Amama* eandem τοῦ *cherem* anathematis distinctionem innuit in *Censura vulgatæ versionis* ad *Levit.* 27. *v.* 28. Similiter Deo *sacrum*, Deo *dedicatum*, *oblatum*, *consecratum*, *devotum* est, omne usui communi substractum, vel destruendum vel in usus sanctuarii aut cultus divini impendendum. Sic *sanctum* erat holocautoma, sed totum destruendum: & sanctum erat sacrificium pro peccato, sed partim destruendum, partim in usum sacerdotum cessurum: sanctæ erant decimæ & primitię, non destruendæ sed usibus ministrorum applicandæ. Et sicuti *sacri* devoti destructioni pars substracta, aut *sacri* devoti usibus sanctuarii aut ministrorum pars substracta, sacrilegii reatum inducebat: sic etiam τοῦ alterutrius *cherem* pars substracta, eundem inducebat reatum. Vide illam sanctitatis appellationem, utriq; applicatam *Num.* 18. *Lev.* 27. Gręca vox ἀνάθημα similiter ac Hebr. *cherem* accipitur à V. T. interprete Græco locis ex *Jos.* 7. *Levit.* 27. *Num.* 18. citatis. Derivatur ἀνάθημα ab ἀνατίθημι, id est, *separo, sepono, dedico, consecro.* In genere significat Deo dedicatum, consecratum, devotum, & ab usu hominum separatum: sive quod ad sublationem & excidium substantię, sive quod ad excidium & sublationem usus communis. Generalem illam significationem docet Justinus in libro quęst. & respons. quæst. 21. *Anathema dicitur, quod Deo est dedicatum atque destinatum, & in communem usum amplius non convertitur; aut quod à Deo per malitiam est alienatum.* Ejus usus apud

apud scriptores Gentiles frequentissimus est & subinde idem quod *cherem destructivum* significat : sæpius tamen idem, quod *cherem usuale*. Prioris generis anathemata erant apud Gentiles, qui καθάρματα, *piaculares hostiæ*, & *devota capita* dicebantur. De quo vide philologos ; & inter theologos Bened. Aretium loc. cit. Similis fere significatio anathematis habetur in N.T. *Rom.* 9. *v.* 3. 1 *Corinth.* 16. *v.* 22. *Galat.* 1. *v.* 8. ubi notat excisionem aut separationem ab omni communione & gratiâ Dei, aut à salute, aut ab omni communione Ecclesiæ Christi. *Chrysostomus ad Rom.* 9. τὸ ἀνάθεμα εἶναι exponit per κεχωρισμένον, ἀλλοτριωμένον καὶ ἀπεῤῥαγέντα εἶναι τοῦ Χριστοῦ.

Posterioris generis anathemata (usualia scil.) apud Græcos tum Gentiles tum Christianos scriptores frequentissimè memorantur. *Clemens Alexandr. lib.* 2. *pædagogi cap.* 11. ornamenta quibus superbæ mulieres calceos suos onerabant, vocat χρυσᾶ ἀναθήματα. *Josephus lib.* 12. *antiquit. cap.* 2. donaria in usum templi à Ptolomeo Philadelpho missa vocat anathemata. In Pausaniâ, ubi ἀγαλμάτων idolorum, & delubrorum ab aliquo diis positorum & consecratorum mentionem facit, leges ἀνάθημα. Vide ejus Phocica, sive *lib.* 10. Et Eliaca sive *lib.* 1. Et Strabonem *lib.* 9. ubi Delphicum templum describit ; Adde Etymolog. Græcum, *Hesych.* in lexico, Pollucem Onom. *lib.* 1. *c.* 1. §. 24. 25. Herodotum, Pindarum, aliosque nunc mitto: indicato solummodo *lib.* 1. anthologiæ epigrammatum Græcorum, *cap.* 3. cujus tit. εἰς ἀναθήματα.: & *lib.* 6. qui 27. capitibus ἀναθηματικὰ ἐπιγράμματα continet : ut habet titulus. Budeus, & post illum Beza ad *Luc.* 21. *v.* 5. ἀνάθημα, id est, *donarium* dicit distingui ab ἀνάθεμα *Rom.* 9. *v.* 3. ut illud significet *donum Dei* ad usum sacrorum ; istud maledictum destructioni devotum. Sed hoc discrimen in usu istarum vocum ab autoribus non observari, constat ex Pausania, Strabone, Flavio Josepho, Clemente Alexandrino, Justino Martyre, epigrammatis Græcis modo citatis : ubi donaria ab illis vocantur ἀναθέματα (non ἀναθήματα.) Nec in versione Gr. V.T. hoc discrimen servatur : ubi ἀνάθεμα *Jos.* 7. *v.* 1. 11. 15. significat & destructivum & usuale. Sed *Numer.* 18. *v.* 14. tantum usuale. Eâdem significatione usurpatur in libris Apocryphis 2 *Mach.* 2. *v.* 13. *Judith.* 16. *v.* 17. ἀνέθηκεν Ιουδὶθ πάντα, &c. εἰς ἀνάθεμα τῷ κυρίῳ ἔδωκε. Et synonymum ejus ἀφόρισμα *Ezech.* 44. *v.* 29. ubi Aquila & Theodotion habent ἀνάθημα. Ἀνάθεμα vero (scriptum per ε) *Levit.* 27. *v.* 8. in genere significat omne consecratum & separatum sive destructivum sive usuale. Sed *v.* 29. tantum destructivum. Et variæ lectiones ibidem *v.* 28. 29. habent ἀνάθημα. 2 *Machab.* 9. *v.* 16. promittit Antiochus se templum καλλίστοις ἀναθήμασι κοσμήσειν. Ita ut promiscuè usurpentur ἀνάθημα & ἀνάθεμα. Quod Aretius in problematis loco cit. monuerat. Suidas in lexico suo : Ἀνάθημα καὶ τὸ ἀνατιθέμενον τῷ Θεῷ· καὶ τὸ

εἰς

εἰς ἀφανισμὸν ἰσόῤῥοπον ἀμφότερα σημαίνει, λέγεται δὲ καὶ ἀνάθημα τῷ Θεῷ ἀνατεθειμένον ὄν, id est, *ἀνάθημα & quod Deo consecratum est, & quod destruendum est. Dicitur etiam ἀνάθημα quod Deo consecratum seu dedicatum est.* Ἀνάθεμα in versione Gr. V.T. exterminium & exitium plerumque significat: aliquando tamen consecratum Deo ad usum Ecclesiæ & sacri ministerii, ut *Levitic.* 27. *v.* 29. πᾶν δὲ ἀνάθημα ὃ ἂν ἀναθῇ ἄνθρωπος cum *v.* 21. ubi de anathemate agri, qui non destruebatur, ὥσπερ ἡ γῆ ἡ ἀφωρισμένη τῷ ἱερεῖ. Vulgatus hic vertit: *Omne quod Domino consecratur.* Tigurinus, *Omne cherem, quod quisquam Domino consecraverit.* Pagninus: *Omnis consecratio, quam consecravit vir Domino.* Munsterus: *Sed nullum anathema, quod homo abdicaverit, & Domino devoverit: Mich.* 4. *v.* 13. Καὶ ἀναθήσεις τῷ Κυρίῳ τὸ πλῆθος αὐτῶν. *Numer.* 18. *v.* 14. πᾶν ἀνατεθεματισμένον σοὶ ἔσται.

* III. Cum ex voce *cherem* v. 1. in genere probari cœptum esset, non-executionem anathematis à Deo mandati *cap.* 6. hoc est, non-destructionem & non-perditionem chlamydis fuisse grande illud peccatum, propter quod Israel & Achan plexi fuissent; non vero furtum rei ad usum sanctuarii dicatæ: addebatur limitatio seu distinctio. Quod *cherem* propriè notaret illud quod destruitur, non autem quod usui templi aut sacrorum appropiatur: nisi quod impropriè & paucis locis tale quid significet.

Resp. 1. Quid *cherem* in Scripturâ, & quid *anathema* (quo Gr. & Latini interpretes τὸ *cherem* exponunt) apud sacros & profanos scriptores significet, jam dictum est satis superque. Sed cum quis novit esse diversas vocis alicujus acceptiones, quâ fiduciâ asserit acceptionem illam, non istam textui *Jos.* 7. aptari debere: non tantum absque ullis allatis aut indicatis cogentibus ex circumstantiis textus & scripturæ analogiâ rationibus; sed insuper rationibus in contrarium se clarè offerentibus in ipso textu *v.* 19. 21. 22. 24. coll. cum cap. 6. v. 18. *Omne autem argentum & aurum, & vasa area & ferrea sanctum est Domino. Thesaurum Domini ingredietur.* Hęc cogunt nos etiam accipere τὸ *cherem* seu *anathema* de rebus usui templi & sacrorum appropriatis, quæ ab Achane substractæ, furto ablatæ, & repositę erant in usum proprium, *Jos.* 7. *v.* 11. cum 22. 24. Qui sic exponeret textum *Josuæ* tantundem faceret, ac si quis ad 1 *Cor.* 8. *v.* 5. aut *Exod.* 7. *v.* 1. aut *Psal.* 82. *v.* 6. diceret vocem *Dei* Hebr. *elohim* non notare *Exod.* 7. aut *Psal.* 82. aut 1 *Cor.* 8. hominem excellentiâ aliquâ aut potestate supra alios homines præditum; sed summum numen seu naturâ Deum: quia vox *elohim* propriè in scripturâ summum & naturâ Deum significat; non vero Deum officio aut potestate supra alios homines eminentem: nisi quod impropriè & paucis locis talem hominem significet. Atqui circumstantiæ textus *Exod.* 7. aut 1 *Cor.* 8. aut *Psal.* 82. suadent immo cogunt illam significationem, impropriam scil.

ſcil. & paucis locis occurrentem huic textui aptare: non vero iſtam, ut ut ea propria & in ſcripturis frequentiſſima ſit. Ut redeam ad agitatum *cherem anathema* dico propriè notare devotum, conſecratum, ſeparatum à communi uſu; illudque diſtribui in deſtructivam & uſuale. In uno genere conveniunt, in ſeparatione ſcil., ſicuti equus & leo in uno genere conveniunt, animali ſcil.; & animal de utroque quodditativâ & ſynonymicâ prędicatione prædicatus. Specie autem diſtinguuntur, ſicuti leo & equus: unum enim *cherem* ſeparatur ab omni hominum uſu per ſubſtantiæ deſtructionem ſeu abolitonem, ut poſthac nullus ejus ſit uſus; & ſic civitas Hiericho cum contentis bonis erat *anathema Domino Joſ. 7. v. 16*. Alterum vero *cherem* ſeparatur ab uſu omni profano, & ſoli uſui ſacro dicatur, appropriatur, ſepanitur, ſervatur. Quomodo Hebr. קדש *kodeſch* propriè ſignificat rem Deo ſacram, conſecratam, dedicatam: & diſpeſcitur in duas ſpecies, quarum una ſit ſacrum deſtructivum altera ſacrum uſuale. De utrâque ſpecie prædicatur genus. De *deſtructivo* Levit. 27. v. 28. 29. *Sanctitas ſanctitatum ipſum Domino* ליהוה *laihova* (ubi Gr. verſio: ὥσπερ ἡ γῆ ἀφωρισμένη τῷ ἱερεῖ.) De *uſuali* ibid. v. 21. *Sed erit ager poſtquam exierit in Jobel ſanctitas Domino, ſicut ager anathematis* (cherem) *ſacerdoti erit poſſeſſio ejus.* Et *Numer.* 18. v. 15. *Omne cherem* (Pagninus & Montanus vertunt omnis *conſecratio* Gr. πᾶν ἀνατεθεματισμένον. Munſterus, *quod velut anathema abdicatum fuerit*) *tibi erit*. Quod hic appellat *cherem*, ſupra v. 8. 9. 10. appellaverat *ſanctitates* aut *ſanctificationes* filiorum Iſrael. Et ſupra oſtendimus à patribus, recentioribus ſcriptoribus modo indicatis hanc *anathematis* ſignificationem & diſtinctionem, ex ſcripturis obſervatam. *Aretius* loco cit. allata deſcriptione *anathematis* ex *Juſtino* (quam ſupra exhibuimus) ſubjicit: „Hujus rationem eleganter „reddit Chryſoſtomus in 9. cap. ad Romanos ſcribens: Quia, inquit, in „utroque eſt χωρισμὸς tam in donariis quam piaculis. Donariis enim ab„ſtinemus tanquam τῷ ἀπηκειμένῳ (legendum ἀνακειμένῳ) Θεῷ, hoc eſt, rem „Deo cônſecratâ, & dilectâ. Piaculis autem abſtinemus, tanquam ἀπηλλο„τριωμένῳ Θεῷ, hoc eſt, re Deo inviſâ, & odioſâ. Et congruit utrique ety„mo. Donaria quia ſuſpenduntur ad ſpectaculum, quod ſignificat ἀναθεῖναι. „Piacula autem ab eodem verbo ἀναθεῖναι, quia etiam ſignificat perimere, „occidere, cui congruit ἀποθανεῖν, nam piacula indigna habebantur hâc „vitâ.

Reſp. 2. Quidquid hic contra lucem textus & hiſtoriæ ſacrę aliquis comminiſcitur, minime tamen juvat eum ad intentum obtinendum. Intentum eſt perſuadere in hâc hiſtoriâ Achanis, in ſtatu finitudinis ſeu qualitatis non deſignari ſacrilegium ſeu furtum rei Deo ſacrę (chlamydis ſcil., auri, argenti), tanquam illud grande nefas, propter quod Deus iratus tam exem-

 plariter

plariter punivisset, sed grande illud nefas propriè, saltem principaliter designari, quod constabat in non-destructione chlamydis: non vero in furto chlamydis; multo minus in furto auri & argenti, quę usui templi & sacrorum appropriata, quæque sub voce *cherem* anathematis, de quo Achan sibi sumserat, nullo modo contineri putabantur dato, non concesso, *cherem* tantam prædicari *Josua 7. v. 1.* de chlamyde, non vero de auro & argento usibus sanctuarii dedicato ac consecrato: nulla tamen vel probationis umbro inde, aut ex toto capite adduci potest pro aureo illo somnio, de scelere Achanico, propter quod Deus iratus, Israel turbatus, & Achan punitus: quod scil. illud constiterit in non-destructione & non-perditione chlamydis, quam viderat inter res Hierichuntinas; non vero in actuali commissione sacrilegii: hoc est in furto, substractione, ablatione, & in usum suum conservatione ac repositione chlamydis. Unde probabir, Achanem ad exequendum anathema à Deo mandatum, omnesque & singulos Israelitas personaliter obligatos fuisse, ad præsentem, positivam, & effectivam destructionem omnium rerum, quas inter occidendum, reliquis hominibus fuga dilapsis, passim in domibus in plateis, in angulis, in portis in dirutis muris attentè aut in transitu viderat Achan: Quales erant ligneæ, eburneæ, figulinæ, lapideæ, cereæ, stramineæ, plumarię, linęę, lanęę, sericæ; statuę, picturæ, mensę, patinę, amphorę, paterę, sellæ, spondę, stragulę, vestes. Achan, & quicunque Israelita cum zelo opus Domini executus est, obvios mactando, latentes per domos, angulos, secessus ad mortem quærendo, centena ejusmodo proculdubio viderat, quæ ille aut inter mactandum, aut peractâ hominum & brutorum mactatione, personaliter & præsenter non ita poterat perdere destruere, nec etiam tenebatur. An singuli Israelitę urbem invadentes, infinita visui suo objecta è vestigio, aut saltem ante discessum ex urbe actualiter perdiderunt, alia quod ad formam, alia quod ad materiam & formam? An reliqui, qui viderant, aut videre potuissent, non erant obligati? Mihi saltem non fit verisimile, nec ab ullo puto probari posse quod prætenditur, aut de hoc aut de quocunque alio anathemate divinitus indicto. Quod si & alii ex Israelitis, singulis rebus, in urbe illâ sibi conspectis suâ manu præsentem perditionem non intulerint; & si in tali omissione seu prętcritione formaliter constiterit grande illud peccatum in *cherem*: utique solus Achan omittendo chlamydis destructionem, non peccasset in *cherem*. Quod tamen omnes commentatores ex textu sacro affirmant. Certe qui peccaverit in *cherem*, debebat à medio tolli, antequam benedictio & auxilium Dei Israelitis contra hostes præsto esset, *Jos. 7. v. 12.* Uno autem sacrilego Achane cum familia sua & possessione sublato, aversa est ira Dei. Consistebat ergo executio divini anathematis, pro parte Achanis,

non

non in solâ singularum rerum à se conspectarum præsenti perditione, sed in earum non substractione, non-subductione, non-præservatione ab exitio & corruptione. Si ergo chlamydem in domo illa aut in quocunque alio loco, ubi eam conspexerat, urbis incendio publicâ autoritate & anathematis executione illato, aut sequentium ruinarum, aquarum, aëris, putredinis injuriis perdendam reliquisset: utique circa executionem mandati à Deo anathematis non peccasset. De incendio sic habet textus Jos. 6. v. 22. *Et civitatem succenderunt igni, & omnia, quæ erant in eâ.* Quod autem peccaverit in *cherem* sacrilegâ substractione chlamydis, & multo magis in substractione auri & argenti in gazophylacium inferendi, legimus ipso illo versu 1. *Jos. 7.* in quo sacrilegii ἐπιχειρήματος causę suæ fundamentum jaciebat: *Et prævaricati sunt filii Israel prævaricationem in anathemate.* Hic indefinitè indicatur circa *cherem anathema* peccatum esse. *Tulitque Achan filius Charmi filii Zabdi filii Zerah de tribu Juda, de anathemate: & iratus est furor Domini contra filios Israel.* Hic definite exponitur quis & quomodo peccaverit circa *cherem*: accipiendo scil. sumendo sibi aliquid de *cherem*. Prima verba *prævaricati sunt in anathemate*, interpres Græcus ex verbis in eodem versu proxime sequentibus exponit: Καὶ ἐνοσφίσαντο ἀπὸ τοῦ ἀναθέματος, id est, *& usurpaverunt de anathemate*: quam phrasim ibidem habet interpres vulgatus. *Drusius* in comment. ad *Jos. 7. v. 1.* non malè monet, verba Gręca sic vertenda: *interverterant de anathemate, aut surripuerant furtim, & in suum usum converterant.* Et confert ibid. *Actor. 5. v. 2.* ubi eadem vox ad simile sacrilegium denotandum adhibetur. Ἐνοσφίσατο ἀπὸ τῆς τιμῆς, id est, intervertit aut avertit de pretio. Vide notas *Bezæ* de verbo νοσφίζεσθαι. Peccatum Achanis in *cherem*, ob quod furor Dei accensus dicitur, finitur in terminis, & specificatur *v. 11.* quod sit *furtum*; & quia de τὸ *cherem* seu anathematis, hoc est, rerum Deo consecratarum, devotarum, & separatarum sive ad exitium (chlamydis) sive ad usum sanctuarii (auri & argenti) *v. 21. 24.* sequitur fuisse genuinum & geminum *sacrilegium*, quorum unum (auri scil. & argenti,) longè gravius altero (chlamydis); quod positivè usui sanctuarii aurum & argentum subtraheretur, chlamys vero non subtraheretur.

* IV. Non fuisse peccatum Achanis sacrilegium; sed omissionem seu non-executionem anathematis, hoc est, non-destructionem seu non-perditionem chlamydis, quæ exitio devota ac deputata erat: hâc insuper ratione probare studebat, Quod Achan propter peccatum à se perpetratum, morte mulctatus sit. Jam vero non-executioni τοῦ *cherem*, hoc est, non-perditioni seu non-excisioni rerum exitio devotarum, lex pœnalis Mosaica sanciebat pœnam mortis: sacrilegio autem non sanciebat pœnam mortis. Ergo Achan morte punitus non peccavit committendo, sacrilegio scil. sed omittendo,

tendo,

tendo, hoc est, non-excisione seu non-perditione chlamydis. Dictatum suum de sacrilegio sic illustrabat, dicendo, Deum quidem peccatum substractionis bonorum sacrorum detestari *Malach.* 3. *Proverb.* 20. sed pœnam mortis non sancire aut irrogare. Alterum dictatum de sanctione pœnali positâ omissæ executioni anathematis destructivi, probabat ex exemplo Saulis 1 *Sam.* 15.

Resp. 1. Ad pœnam mortis Achani, & ejusdem familiæ inflictam: præsupponi videri, quod hæc pœna, ex nostrâ sententia, juxta sanctionem legis forensis Mosaicæ illi fuerit inflicta. Nos contra dicimus, fuisse speciale & extraordinarium præceptum Dei (*Jos.* 7. *v.* 12.), secundum quod hęc pœna Achani & familiæ inflicta est: non vero legem communem pœnalem à Deo per Mosem Reipublicæ Israeliticæ latam: quam nos hactenus inter leges forenses non invenimus. Haut aliter ac per speciale & extraordinarium Dei præceptum, non autem per communem legem Mosaicam, septem ex posteris Saulis suspensi fuerunt 2 *Sam.* 21. Absque specialibus his pręceptis, juxta communem legem Mosis *Deuter.* 24. *v.* 15. non debuissent filii & filiæ Achanis, nec filii Saulis occidi, propter peccata patrum. Itaque ex occisione Achanis & liberorum, per vertiginosam consequenitam concludi non potest: Ergo peccatum ejus non fuit sacrilegium; sed aliud quid. Et quare quęso? Quia sacrilegio per legem forensem Mosaicam pœna mortis sancita non erat. Quod si in materiâ & formâ tales argumentationes constitutæ, occurrerent propriis architectis, an non πεγτᾶλα suo schemate ipsos terrerent? Ne quis autem putet ex non-sancita per legem Mosaicam mortis pœnâ sacrilegis inferendâ, si non in totum saltem in tantum minui gravitatem peccati, suggero ei pœnas, quas Deus sacrilegis comminatur Malach. 3. v. 9. *Maledictione maledicti estis, & mea rapitis, gens omnis.* Proverb. 20. v. 25. *Laqueus est homini devorare sanctificatum.* Numer. 28. v. 31. *Et sanctificationes filiorum Israel non polluetis, & non moriemini.*

Adde mortem exemplariter ob sacrilegium Ananiæ & Saphyræ inflictam, *Actor.* 5. quod terrible Dei judicium communiter à theologis & quibusdam Jureconsultis (inter quos *Grotius supra cit.*) usurpationi bonorum sacrorum applicatur. Quid dicam de profanatione Bethsemitarum, & Uza, à Deo morte vindicatâ 1 *Sam.* 6. *v.* 19. & 2 *Sam.* 6. *v.* 7. Qualis profanatio ad sacrilegium à Jureconsultis refertur. Vide *Tholosanum* & *Althusium supra cit.* Nec prętereundæ sancitæ & sacrilegis irrogatæ capitales pœnæ per leges politicas, apud Jureconsultos indicatas & defensas. Quarum justitia, ex silentio & non-sanctione legis forensis Mosaicæ, expugnari non potest, non magis quam justitia hodiernarum sanctionum & pœnarum contra abactores; quos lex forensis Mosaica solummodo in pœnam quadrupli aut quinrupli condemnat. *Exod.* 22. *v.* 1. *Resp.*

Resp. 2. Omissionem, seu non executionem destructionis τ͂ *cherem* destructivi, (quale erat chlamys ab Achane subtracta), à lege forensi Mosis, morte puniendam, non memini ante illud tempus audivisse, nec usque in hunc diem legisse. Qui ad populum phaleras & somnia loqui nolit, vel nunc locum scripturæ indicabit, quem tunc indicare debuisset. *Qui loquitur, tanquam eloquia Dei* 1 Petr.4. v.11. *Vanescere faciunt vos, visionem cordis sui loquuntur* Jerem. 23. v.16. *Propheta cum quo est somnium narret somnium, & cum quo est verbum meum, loquatur verbum meum verè. Quid paleæ ad triticum, dixit Dominus?* Jerem.23. v.28. Exemplum Saulis ad hanc rem non facit. *Primum* quia aliud est parcere regi Amalekitarum & præstantioribus pecoribus, ut eas Deo sacrificarent: & aliud furari ac in proprios usus seponere chlamydem ab omni usu hominum excisam & separatam. *Secundo*, communi lege forensi non erant omnes gentes Israelitis inimicæ, anathemati & excisioni divinitus deputatæ: sed soli Cananæi, quorum terra Israelitis in possessionem data. *Deuter.*20. *v.* 13. *Exod.*23. *v.*32. 33. De Moabitis, Ammonitis, Edomitis, & de omnibus aliis Gentibus, cum quibus ipsis belligerandum foret, aliter ipsis præcipiebat Dominus. *Deuter.*20.*v.*10-16. De Midianitis excidendis *Numer.*31. & de Amalekitis *Deuter.* 25. *v.*19. cum 1 *Sam.*15. *v.*3. speciale erat præceptum Dei. Inde ergo non probatur sanctio legis forensis. *Tertio* nec ex peculiari præcepto divino, nec secundum legem forensem Mosis, pœna mortis Sauli decreta & irrogata fuit. Nec etiam 12000. armatis, ne quidem præfectis eorum, mortis pœna decreta atque irrogata fuit: quamvis peccassent parcentes masculis & fæminis maritatis. *Numer.*31. Ex dictis liquet, non posse sacrilegium ab Achane, nec gravissima Dei judicia à sacrilegio Achanis, consequenter nec enormitatem peccati à sacrilegio, nec iram & maledictionem Dei ab hodiernâ bonorum sacrorum usurpatione separari. Siquidem bona Deo ad usus ecclesiæ, ministerii, pauperum, donata, dicata, consecrata, sunt anathemata usualia; quæ nemo sine peccato sacrilegii & peccato in *anathemate*, in usus suos privatos convertere potest. Stat ergo firmum & inconcussum, rectè argumentum contra sacrilegia sub novo Testamento & sub ecclesiæ ac religionis reformatione commissa, à theologis & Jureconsultis supra indicatis, & à me meisque collegis a.1645. in explicatione *Josua* 6. & 7., inde eductum.

* V. His ita super casu Achanis contra lucem textus sacri *Jos* 7. dissertatis; per digressionem agebatur de bonis ecclesiasticis sub novo Testamento: Quę *primo* negabantur esse sacra & spiritualia (belgicè **Geestelijcke Goederen**) propriè dicta: sed tantum impropriè sic nuncupati per extrinsecam scil. denominationem; quod data sint & impendantur in cultus di-

vini conservationem & promotionem. Econtra bona sacra & consecrata propriè esse templum, altare, vasa sacra (qualia etiam Pontificii sua templa, altaria, imagines esse velint) quæ ad nullum alium usum adhiberi poterant. Secus si fieret, committebatur furtum cum profanatione: & hoc propriè vocatur sacrilegium belgicè **Kerck-roovberye.**

Secundo proponebantur duæ quæstiones.

1. *An bona idolis Gentilium donata & consecrata* (e. gr. in Indiâ) *necessariò pertineant ad ecclesiam, & in ejusdem usus impendenda sint?*

2. *An bona sub novo Testamento, in Christianismo Deum unum & trinum agnoscente, donata ecclesiæ ad cultum divinum, sint vera bona ecclesiastica, affixa ecclesiæ & cultui divino?*

Ad *priorem* quæstionem respondebat, Theologos quosdam affirmare: alios vero eruditione non inferiores, negare; & se cum illis:

Ad *posteriorem* respondebat, quosdam theologos affirmare; alios negare cum quibus se facere profitebatur.

Resp. ad 1. siquidem furtum cum prophanatione (uti appellabat), hoc est, *sacrilegium* committi non potest, nisi circa bona sacra, qualia erant templum, altare, vasa templi: utique sub novo Testamento genuinum sacrilegium nunquam committitur, nec committi potest: quia ejusmodi sacra non sunt. Quidquid ergo à Jurisconsultis ex corpore juris, à theologis ex Bibliis & antiquitate, à Politicis ex statutis & decretis politicis, de sacrilegio (quod à peculatu aliisque furti speciebus distinguunt) hactenus scriptum fuit, ad somnia mythologica & excogitata commenta relegandum erit: haut aliter ac Remonstrantes in *Vedelio Rhapsodo* de hæresi speculativâ (quamvis perperam) pronuntiant, esse eam commentum theologorum. Moneantur judices in Christianismo posthac majorem scientiæ & conscientiæ salem adhibeant in puniendis sacrilegis; ne illâ qualitate iis pœnam capitis irrogent magis, quam aliis simplicis furti convictis. Æditus ergo Campensis & uxor ejus ante annos aliquot ferali sacrilegii nomine capite plecti non potuissent: nullum enim propriè dictum sacrilegium, juxta hanc theologiam commiserant; quamvis nummos ex gazophylacio diaconorum toties furati essent. Ratio peremtoria est, (siquidem nova hæc Jurisprudentia & theologia obtineat) quod nummi illi non essent sacri, sicut templum, altare, vasa templi. Posthac in lexicis juridicis & theologicis, commentatoribus decalogicis, Casuistis, locorum communium scriptoribus, expungatur definitio sacrilegii. Quin & exemplum sacrilegii ex *Actor.* 5. *v.* 4. sileat: quod communiter à theologis & Jureconsultis juxta cum Achanico coram ecclesiâ proponi, & adduci solet. Cesset denique sacrilegii accusatio à *Melanthone*, *Bucero*, *Musculo*, aliisque reformatis theologis intorta Episcopis,

pis, abbatibus, canonicis, aliisque clericis sub Papatu; etiam quibusdam ſęcularibus sub reformatione. Unâ ſcil. liturâ omnia illa inducenda erunt: quia ſacrilegium non datur ſub novo Teſtamento; & non entis nulla eſt affectio.

Reſp. ad 2. Duarum queſtionum coram eccleſiâ propoſitiones, & in partem negantem determinationes, imprimis poſterioris, contra communem reformatorum, immo & Chriſtianiſmi totius ſenſum ac conſenſum, quâ cum ædificatione factę ſint, juxta hypotheſin & conſcientiam dicentis, fateor me non videre. Fueruntne illæ queſtiones fundamentales ad neceſſariam & communem fidem ac doctrinam eccleſiaſticam pertinentes; an vero problematicæ? Prius ſi dicat, jam peto ut determinationem ſuam oſtendat in communibus doctrinæ formulis, confeſſione ſcil., catecheſi, aut decretis *Synodi Dordracenæ* anno 1619. Κατ' ἄνθρωπον, id eſt, ad hominem hoc urgeo: quia nôrunt patroni abutentium, ſe hanc legem in quæſtionum moralium, caſuum conſcientiæ, adhortationum & dehortationum publicâ propoſitione, aliis latam velle: ut communibus formulis, quibus concionatores ſubſcripſerunt, hæc tradita eſſe doceantur; aut ab iis pro concione proponendis abſtineatur. Qui ergo docet alios, ſeipſum prius docere debebat. Oſtendat communibus formulis talia contineri; unde duæ illę quæſtiones deſumi, & in partem negantem determinari potuerint. Sin dicat eſſe quæſtiones problematicas, in quarum determinatione, in diverſum abeunt theologi reformati; jam quæro quomodo ex hypotheſi ſuâ, plebem eccleſiaſticam operoſâ & contentioſâ illarum ventilatione fatigare potuerit? Noverat enim ſe problematica vocare, de quibus orthodoxi & ejuſdem confeſſionis theologi diverſum ſentiunt; & ſe diſſidiorum, turbatæ pacis, impeditæ concordię fraternæ, autores facere illos, qui ſententiam e. gr. quęſtionum problematicarum (ſecundum ipſum) partem ſuę opinioni oppoſitam pro cathedra docent, ſubjectis adhortationum aut dehortationum uſibus. Quis color hic dici poterit? An ubi alicui placuerit de uſu & abuſu bonorum ſacrorum ſub N. T. aut de mordente uſura, ſeu trapezitica, aut alias, quas antea tenuit, aut publicè pro concione tradidit, ſententias, deſerere: ilico dicendum erit, quæſtionum illarum ſtatum jam mutatum eſſe, diverſas eſſe theologorum ſententias. Itane ad variationem quorumcunque, quæſtiones ad fidem moreſque vivendi facientes, & hactenus utiliter, datâ occaſione explicatæ, transformarentur in inutiles; de quibus tempore ab illo, pro concione aut aliter docendum aut ſaltem tacendum eſſet poſſidentibus & loqui conſuetis: ut interea ſine impedimento in novas formas mutatæ opiniones, per editos libellos, per ſcedulas manu ſcriptas, per ſuſurros, per obreptiones, per inſtructiones κατ' οἶκον, ſpargantur in populum, & vires acquirant eundo; donec

donec omnes & omnia occupaverint. Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ. Simile ecclesiasticæ pacis & concordiæ fraternæ *ϰορυφολογίαν* in ortu suo obtendebant Remonstrantes; per quam & silentium in cathedris ecclesiasticis per brachii sæcularis decreta pro pace ecclesiarum imponi curabant ministris orthodoxis, qui possessionem & professionem orthodoxię per conscientiam Dei deserere non poterant: Recolantur *acta ecclesiastica* annorum 1612. 1614. 1616. 1617. Hodie etiam serpit contagio, quod simulac quis peccato alicui invitis monitionibus ecclesiasticis adhærens seduxerit an compulerit (quibus rationibus, ego non dicam) aut alicubi repererit, concionatorem quem, aut ministerii candidatum, aut theologum, qui peccatum illud faciat adiaphorum, aut de eo dubitet, aut idem si non in totum, saltem in tantum excuset: ilico conscientiam suam ab emendatione, immo à seriâ in illum casum ex verbo Dei inquisitione, liberatam putet. Quare quæso? quia eruditorum & theologorum sententias hic variare prætendit; si modo unus aut alter torrenti theologorum se opposuerit. Sic scilicet prejudicia utrinq; desumta quasi in ęquilibrio posita habentur. In promtu causâ est, quia pro carne, pro dilecto peccato, pro ventre, pro bono jucundo & utili vel unus atque alter testis si faciat, prestat ille millenis testibus, & quibuscunque scripturis ac rationibus pro rigido honesto militantibus. Magnus *Lutherus*, quamvis doctrina ejus anti-Papalis divini verbi veritate fulgeret, & quique Deum timentes ac salutis suæ cupidi eam amplecterentur; ne quidem in æquilibrio cum antagonistis ponendus videbatur plerisque illis, qui suâ interesse putabant; quod dictâ doctrinâ coronam Papæ & ventrem monachorum tangendo, *duo magna flagitia commisisset:* uti ironicè Sereniss. Electori Joh. Friderico ab *Erasmo* responsum ferunt. Lustremus nunc ipsas quęstiones: *Priorem* esse problematicam, ipse dissertator non negabit: eandemque ad controversiam, sacrilegio jam inde ab initio reformationi per Pontificios exprobrato & à theologis nostris *Calvino, Bucero, Musculo, Vireto, Daneo*, &c. absolutè non negato, nihil aut parum facere; ideoque prudentius istic loco potuisse præteriri. Eruditis tamen, hâc occasione disquirendum relinquo an bona sub Gentilismo, idolis in usus pauperum, hospitalis, gerontodochei, nosocomii donata piè, justè, decorè, ab usibus illis averti, & in proprios usus (permittente Magistratu Christiano illic rerum potito) converti possint ab hominibus Christianis, & quidem reformatis, nec pauperibus, nec peregrinis, nec senibus indigentibus, nec ægrotis: sed talium titulo & specie in collegia seu domios illas succedentibus.

Posteriorem quæstionem ajebat à theologis quibusdam affirmari, ab aliis negari; horum sententiam se amplecti: ob rationes numero proximè sequenti

quenti referendas. Quinam autem essent illi theologi, non indicabat. Ego unum solummodo novi, qui inter neotericos paradoxo hoc libris editis defenso, aliisque scriptis evulgatis, publicâ insuper professionis theologicæ per annos non paucos functione, inter theologos innotuit. Illum unum si synechdochicè aut per Hebraismum, plurali numero, designare voluerit: hac vice transeat. Qualiscunque autem dissertatori nostro videatur hic theologus, non arbitror tamen in staterâ eum ponderandum cum universo theologorum à primâ reformatione usque in hunc diem succedentium choro, cap. proximè sequenti à nobis educendo. Restat ergo, ut theologos indicet, si qui sint qui quæstionem in partem negantem determinent, & probent; ut tunc determinabatur & probabatur. Sed absint fallaciæ abductionis, ἑτεροζητήσεως, perversi aut turbati status controversiæ: à quibus ne tunc quidem coram istis auditoribus (inter quos non pauci literati) abstinere poterat.

Cum enim secunda quæstio in terminis supra indicatis proposita fuisset, eadem in cursu dissertationis mutata fuit in quæstionem, *de bonis sub Papatu ad falsum ejusdem cultum, specialiter ad missas, donatis.*

Atqui non sunt æquipollentia, aut reciproca: *Bona sub N. T. in Christianismo Deum unum & trinum agnoscente, donata Ecclesiæ & cultui divino.*

Et, *Bona in & sub Papatu ad falsum ejusdem cultum, specialiter ad missas, donata.*

Atqui supra ex *capp.* 5. 6. 7. 8. patet & mox infra monebimus, hæc distinguenda esse, & à nobis distingui.

* VI. Probatio an amplificatio subjiciebatur, quod bona hæc non ad verum cultum divinum, sed ad falsum, specialiter ad missam data essent: & quod consequenter essent profana, cultui dæmoniorum dedicata & appropriata, adeoque polluta seu impura; ideoque minimè pertinentia ad purum Dei cultum, & ad veram Ecclesiam.

Et si illa bona aliter applicentur aut usurpentur ab aliquo (non privatâ suâ autoritate) non esse hoc sacrilegium.

Resp. 1. Velim hypothesin illam solâ affirmatione dicentis probatam, absque ullâ historiarum, antiquitatum, diplomatum, juris antiqui ecclesiastici, juris canonici veteris & novi, juris Romano-civilis, juris particularis Belgici cognitione in proprii cerebri alembico ex atopicâ chimærarum & phantasmatum materiâ distillatam in terminis describat, & nominis subscriptione munitam exhibeat: ut judicium orbis Protestantici & reformati super eâ exquiri possit.

Resp. 2. Quæro an omnia bona ecclesiastica, tempore novi Testamenti

in Christianismo (specialiter occidentali, aut Europeo) ad cultum falsum; ad cultum diabolorum, ad missas data sint?

Si omnia, ergo non debent nec possunt excipi bona pastoralia, nec bona pauperum, seu mensarum spiritus S. & piarum domuum, nec bona æditu orum, scholarum, &c.; & consequenter bonis aut reditibus illis frui non possunt protestantici & reformati pastores, Doctores, pauperes, &c. in Germaniâ, Britanniâ, Daniâ, Sueciâ, Belgio. Sed bona illa sibi vindicare poterunt quicunque voluerint aut primo occupaverint; & quidem absque ullo sacrilegio: modo permittat aut velit Magistratus.

Rursum quæro, cur ab hominibus non-pastoribus, nec Doctoribus scholarum, nec pauperibus, nec ex mensâ spiritus S. (uti vulgo appellari solet) sustentatis aut sustentandis, illud *horma*, hoc est impurâ illâ & idololatricâ contagione atque intentione polluta bona (quidni dęmoniaca & maledicta?) absque sacrilegio absque ullo conscientiæ scrupulo usurpari possunt? cur non itidem à ministris reformatis? An quia reformati sunt aut debent esse & doctrinâ & vitâ; & quia sanctificare se debent, qui vasa Domini portant?

Sin negetur omnia bona sub N.T. etiam pastoralia, mensæ spiritus S. scholarum, collegiorum, piarum domuum esse æque polluta, abominanda, idololatrica, diabolica superstitiosa quippe sanctis dedicata, ad rosariales aliasque preces & suffragia pro defunctis. Nulla ergo ejusmodi bona, in veræ puræ, & reformatæ ecclesiæ, in verorum reformatorum, piorum pastorum, doctorum, orphanorum, senum, pauperum stipendia, & portiones impendi possunt; ne scil. pura religio *reformata*, & reformatorum pietas, sanctæ manus (1 *Tim.* 2. *v.* 1.) iis sordidentur, & Papales superstitiones atque idololatrias per immundum illum contactum participent. Sed otiosis potius hominibus relinquantur; qui & à reformatę religionis sensu, aut à genuinâ secundum reformatam religionem pietate, aut ab ἀκριβείᾳ ac teneritudine conscientiæ puri, depurati, purgati, vacui sint; nec tamen veris Papisticæ hierarchiæ partibus, placitis, officiis, implicati; sed externâ solummodo specie, larvâ, titulo, eam fingere solent; ut sub hoc formali tanto melius Papisticis in eodem collegio, ordine, titulo prædecessoribus, in easdem prębendas, distributiones quotidianas, aliaque ordinaria & extraordinaria emolumenta, privilegia, accidentalia, succedere videantur. Anabaptistarum & recentium quorundam scrupulum, quem movent circa stipendia ministrorum ex bonis sub Papatu ad idololatriam fundatis exolvenda, infra *tract.* 3. proximè sequenti expendemus. Venit mihi hic in mentem consuetudinis in Germaniâ aliisque Christianismi partibus, ubi nullis Christianis, sed tantum Judæis (quorum conscientia & vita immunda, fides & salus desperata

rata

rata est) publicas ejusmodi mensas fœnebres permittunt: ne scil. Christianorum religio, conscientia, nomen ejusmodi injusto & infami fœnore sordidaretur.

Resp. 4. Subtilibus an futilibus ejusmodi commentis, videretur malum dici bonum, & bonum malum: hoc est à sacrilegio purgari injusti quique bonorum istorum possessores; insuper ab omni alterius generis peccato, sub umbrâ permissionis aut concessionis Magistratus patrato: contra gravis peccati condemnari, omnes pii & orthodoxi pastores, professores, lectores, æditui, collegiales, qui in possessionem seu commendam & usum suorum quique bonorum à Pontificiis prædecessoribus antea possessorum successerunt. Quod scil. vescantur idolothytis hoc est, fruantur bonis idololatricis, diabolo dicatis, &c. De quo numero sequ.

* VII. Feralis illa assertio, de omnibus bonis ecclesiasticis antea à Papatu possessis, & post introductam superiori sęculo reformationem, eidem ereptis aut ab eodem derelictis, fulciebatur duabus rationibus: quarum una ex 1 *Corinth.* 10. altera ex *Math.* 23. ducebatur. 1 Corinth. 10. v. 20. 21. *Quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & non Deo: nolim autem vos consortes dæmoniorum esse. Non potestis poculum Domini, bibere, & dæmoniorum*, &c. Ergo non sunt bona ecclesiastica, Deo ad usus ecclesiasticos, & cultus divini executionem dicata, & in illos usus impendenda.

Resp. 1. Hinc sequeretur nullum pium Christianum, nullum reformatę ecclesiæ membrum bona illa possidere, iisque uti posse, quocunque titulo, quâcunque ratione: ne consors sit dæmoniorum. Si enim bonis illis uti, tantundem est, ac vesci idolothytis (de quibus 1 *Cor.* 10.) hoc est idololatriam indirectam committere: nunquam illa est licita nec licita fieri potest per Magistratus permissionem, aut mandatum, aut approbationem, aut proprium ipsorum exemplum: quia ex peccato non possunt facere non-peccatum. Vides, lector, hoc argumentum, retorqueri contra abusum illorum sive neutralium, sive reformatorum, sive Remonstrantium, quos usurpantes & abutentes unicè ab omni usurpatione abusu, conscientiæ scrupulo, scandalo, specie mali, hâc dissertatione purgare & liberare voluerunt. Neque enim illis magis immunda & idolis, dęmoniis, idololatricæ missæ, consecrata contrectare liceret; & consequenter dæmoniorum consortes fieri: quam reformatis pastoribus, Doctoribus, lectoribus, ministerii candidatis, &c. Quid sit idolothytum, & quodnam in usu illius committatur peccatum, abunde docuimus in 3. *part. select. dispp. tit.* de *Idololatriâ* indirectâ.

Resp. 2. Hoc argumentum si solidum esset (uti revera non est, sed mera scripturæ 1 *Cor.* 10. detorsio, merus abusus) faceret ad bona illa ab ecclesiasticis & publicis ecclesiæ reformatæ usibus avertenda: sed minime ad

possessionem & usum quorumvis hominum privatorum, externè Apapisticorum, (neutralium scil., aut sectariorum, aut reformatorum) sub titulo & schemate Papistico-clericali, in foro poli, seu conscientiæ purganda & justificanda. Quin contra hoc uno argumento, quo ecclesiæ reformatæ, earumque ministros, Doctores, ædiles, pauperes ab esu idolothyt*o*n, hoc est, possessione & usu istorum idolicorum & diabolizatorum bonorum absterrere velle videntur; unà ligantur conscientiæ eorum, quos à conscientiæ scrupulo sibi sumsit liberandos. Credere ausim ejusmodi gladium Goliath, & *αὐτόφωνον* defensionem, ab illis non expeti: non magis quam à Balako Bileami carmen *Numer.* 23. *v.* 11. & 24. *v.* 1. Quid quæso commenti excogitabitur, ne defensione hâc propriâ vineta cædi videantur, & absurda absurdis cumulari? juxta illud philosophi, *Uno absurdo dato, multa accedunt.* Et, *Error parvus in principio, fit magnus in fine.* An ad sacram anchoram confugiet, de Magistratus permissione, aut ordinatione, ut tituli & schemata Romano-clericalia, & cum in sub iisdem titulis, bonorum illorum (idolicorum scil. & dæmoniacorum) possessio & usus aut prece, aut pretio, aut turno, aut quocunque alio negotiationis genere, acquirantur; Et sic genuinus legitimus, Christianus, pius eorum bonorum usus perennet, juxta pacta cum prædecessoribus Papisticis antehac inita, & inviolatè servanda.

Resp. 3. Quod si hoc argumentum teneret: sequeretur, ne ipsos quidem Magistratus in communes usus Reipublicæ, nec in usus ecclesiarum aut scholarum, aut pauperum, ea posse impendere. Illi enim si mensæ Domini sint participes, non possunt bonâ conscientiâ mensæ dæmoniorum participes esse, nec consortes dæmoniorum, nec cuiquam autores esse, ut eorum fiat consors. Nisi fortè, lustricum quid in tali permissione invenire se putent; aut statum idolothyti per illam concessionem sic mutari, ut sine idololatriâ aut alio quo peccato, omnes titulo & schemate Romano-clericali signati ea possidere & sibi appropriare possint: haut aliter ac Israelitæ vasa Ægypti, & bona Cananeorum per donationem Dei omnium Domini.

Resp. 4. Negamus hypothesin, de bonis omnibus relictis à Papatu aut ab ejusdem injustâ usurpatione vindicatis, quod omnia ex origine & fundatione sint pseudo-ecclesiastica, idololatrica, diabolica: sive ante Papatum, sive sub Papatu, sive post exactum Papatum acquisita, aut quocunque modo aucta fuerint. Uti supra per partes probatum fuit.

Resp. 5. Dato, (non concesso) bonam partem, immo majorem partem istorum bonorum in primâ origine tam vitiosè (uti prætenditur) fundata esse: quomodo probabitur ea formaliter ita esse, & manere idolizata

&

& diabolizata; ut ab ecclesiâ reformatâ, ejusque ministris, aut pauperibus, eorumve præfectis sine peccato in idolothyto & sine participatione idololatriæ, ac consortio cum Dæmonibus, contre Stari, & in suos quoscunque usus, possideri atque applicari nequeant. Quæro quomodo quis reformatus, præsertim qui hoc telum ex 1 *Cor.* 10. intorquet, frumentum in agris olim idolis aut dæmonibus ad missarum celebrationes, ad Antichristi & Papismi promotionem datis & consecratis natum, boves & oves illic pastas, pisces in torrentibus aut rivis ibidem captos, poma illic crescentia gustare; & quomodo pastores plerique reformati tum alibi tum in Belgii Provinciis Geldriacâ, Frisicâ, Transisalanicâ, Groningo-Omlandicâ stipendia sua ex pastoralibus agris colligere ausint, & quomodo sibi non metuant ab idololatriâ & consortio dæmoniorum. Ubi hæc nobis probè expediverint, videbunt quam absurdè ex 1 *Cor.* 10. argutati fuerint. De hoc supra monuimus, & in 3. *part. select. dispp. tit.* de idololatriâ indirectâ.

Resp. 6. Si negare non possint, quin aliqua bona sub novo Testamento per tributum justitiæ & per spontaneas oblationes fundata sint Deo ad usum Ecclesiæ & cultum divinum (non idolis aut dæmonibus ad missas, aliasque horrendas idololatrias): quo jure & quâ conscientiâ, terriculamento suo de idolothytis ex 1 *Cor.* 10. ecclesias earumque pastores, Doctores, Ministros, pauperum præfectos, non tantum absterreant; sed & otiosis titularibus jam sæpe descriptis, totam eorum massam hic aut alibi relictam & inventam, sub adscititiis & simulatis illis titulis usurpandam, administrandam, in foro conscientiæ adjudicent?

Math. XXIII. v. 19. *Altare sanctificat munus.* Unde per regulam oppositorum inferebatur: Si altare Dei sanctificabat munus: ergo altare idoli, profanat, idolizat (& quidni diabolizat? siquidem idola sunt dæmonia; uti jam dictum) omnia munera super eo posita: hoc est omnia ad altare Papisticum & ad missas super eo celebrandas, data.

Resp. 1. Mira & contorta argumentatio. Videtur præsupponi, nos specialem & formalem aliquam sanctitatem bonorum istorum sive inhærentem, sive relativam agnoscere: quod negamus; & supra satis superque τὸ sacrum explicuimus. Sint & dicantur formaliter profana (si ita velis), inde tamen non sequitur, ea magis cujusvis privati direptioni objicienda aut relinquenda esse, quam bona in ærarium publicum congesta direptioni privatorum: nec sequitur alicui ἐν ἀρχῇ constituto sive satrapæ, sive consuli, sive senatori, sive rebus marinis, sive rationibus publicis præfecto, in conscientiâ licitum esse ærarium ecclesiasticum aut politicum sive in totum sive ex parte in privatos suos usus convertere: Quamvis enim bonorum publicorum præfectura, & dispensatio ipsis commissa sit, ideo tamen fraudu-

lenta eorundem contrectatio ipsis non competit. Sicuti quia patronatus, tutela, defensio ecclesię, & rerum ecclesiasticarum ipsis commissa est, ipsis non magis competit bonorum ecclesiasticorum in proprios usus conversio; quam tutori bonorum pupillarium.

Resp. 2. Ab altari sub V.T. dona sanctificante, mala est consequentia ad altare sub N.T. dona aut non sanctificans, aut insuper positivè idolizans. Vide quæ supra & alibi de sacro, & de consecratione dicta sunt. Altaria sub N.T. nulla sunt, aut esse debent *Heb.* 13. Nec dona seu bona ecclesiastica, de quibus hic quæritur, altaribus imposita sunt, nec imponi debent, nec etiam possunt: Consequenter, dato fuisse altaria mensis substituta, illa non fuerunt instituta aut usurpata ad sacrificium missaticum: uti videre est in *Plesseo de Missâ lib.*2. aut per compendium in Perkinsi problemate catholico. Et ubicunque & cum jam sub novitate Papatus altaribus uterentur ad sacrificii missatici celebrationem, non tamen usi sunt ab bona ecclesiastica tunc temporis donata, iis imponenda, & sic sanctificanda. Saltem bona omnia tunc temporis, & ante donata, non sunt per altaria profanata & idolizata: nec donationes sanctitatis & sanctificationis per altaria meminerunt; nedum ut eam per altaria introducendam stipulentur.

Resp. 3. Dato bona aliqua aut multa ecclesiastica per primam fundationem facta fuisse polluta & immunda; ut in Dei sacrarium & reformatum ac purum ejusdem cultum impendi non debeant, sed potius relinqui impuris & immundis: cur Gentilibus, Judæis, Muhammedistis, aut impurissimis sub Christiano nomine idololatris atque hæreticis ea non relinquunt: ne pii & reformati Christiani, immundi attactu sordidentur? Cur saltem hi malæ causæ patroni, non hortantur eos & Magistratus, ut bona quæ ex donationibus, historiis, archivis deprehendi possunt, ad abominandas missas, aut ad Antichristianismum specialiter non fuisse fundata; ut, inquam, ea separentur tanquam munda ab immundis; & restituantur cum tot annorum præteritorum fructibus usui illi, ad quem legitimè data sunt.

Resp. 4. Si quid convenienter hypothesi pro desperatâ causâ dicere quis velit, missâ scripturæ scandalosâ detorsione, dicat per lustrationem & sanctificationem Pontificum (juxta antiquam theologiam Romano Ethnicam) impura & diabolica idolothyta illa, fieri sacra, munda, & sanctificata omnibus modo & more solito (jam sæpius descripto) sub umbrâ illâ lustricâ iisdem utentibus.

Atque hactenus operosè, forte & tædiosè, nova hęc malè feriatorum monstra persecuti sumus: ut malę causæ nuditatem ac desperationem, contra universum Christianismum desperatissimè defensam, omnes perspicerent; & ipsi heuretæ aliquando discant sapere, aut saltem majori cum modera-

deratione, verecundiâ, reverentiâ in rerum & literarum ſacrarum tractatione verſari.

CAP. XI.

Nubes teſtium de uſu & abuſu bonorum, adducitur.

Quamvis ex verbo Dei, & rationibus theologicis uſurpationes & abuſus bonorum iſtorum, ſatis ſuperque convicerimus; non tamen abſonum videbitur, ſi indicium aliquod teſtium veritatis indicaverimus: ut quivis, aliquem aut aliquos ex illis, datâ occaſione legere & conferre poſſit. Plerarumque formalia verba in noſtrum ſermonem tranſlata ante annos aliquot exhibuit *conſilium noſtrum theologicum.* Quia autem in majorem molem volumen hoc excreſceret, quam typographus convenire putat, in pręſenti contentus ero nuda nomina & loca autorum ſolummodo notare. Moneo autem lectores, me uti in *Conſilio*, ſic & hic à citandis ſcriptoribus theologis, Jureconſultis, Politicis Pontificiæ profeſſionis abſtinere: quod in confeſſo ſit eos vel ſolius juris canonici tum antiqui tum novi (poſt habitum Concil. Trid. introducti) placitis ad hanc ſententiam conſtringi: & quod aliqui ex noſtræ religionis conſortibus, quos hoc maximè tangit, immani præjudicio vel minimam Papalium theologorum, Juriſtarum, Canoniſtarum umbram, quippe hâc in parte ſibi ſiniſtram, ſe averſari oſtendunt. Tam puras, tam reformatas, tam ἀκριβῶς credat animas illas, qui poteſt: præcipuè ſi conſideret, titulos, formas, ſpecies, ordines, mores, terminos, obſervationes hierarchiæ Papiſticæ, & variorum negotiorum ac cauſarum ſecundum juris canonici regulas ac conſuetudines determinationem, ab iis tam faſtidiosè non rejici. In lectione & collatione autorum lector cognoſcat curſivis (uti vocant) characteribus notatos, imprimis & pluribus teſtari: præterea in mente habeat ſequentes quæſtiones, & accuratè attendat, in quam partem determinent.

1. An bona eccleſiaſtica tempore reformationis partim Papæ ejuſque clericis erepta, partim ab iiſdem etiamnum poſſeſſa, vera ſint & dici poſſint bona eccleſiaſtica?

2. An ordinario, aut primo, aut principaliter in eccleſiaſticos, alioſque pios uſus impendenda ſint; quippe ex vi fundationis jure ad eos obligata?

3. An privati homines, qui nec eccleſia, nec clerici, nec miniſtri, nec pauperes ſint, in foro conſcientiæ eadem poſſidere, aut in privatos, ac profanos uſus ſuos impendere poſſint?

4. An per conſcientiam Dei hoc poſſint, ſi Magiſtratus conniveat, aut permittat, aut concedat?

5. An

5. An ipse Magistratus Christianus, & quidem reformatam religionem professus, eadem pro arbitrio, in suos & suorum privatos & profanos usus impendere possit?

6. Et si dicatur bonâ conscientiâ, hoc posse; an jus illud fundetur in ipso communi ac perpetuo jure & potestate Magistratus, quâ talis: an vero in peculiari privilegio Magistratibus sub novo Testamento, aut saltem reformatis, quâ talibus, divinitus concesso?

7. An reformatus & pius Christianus conformiter doctrinæ & disciplinæ reformatorum, collegiis canonicalibus jam inde ab introductâ in terras illas reformatione continuatis, mediante emtione aut donatione nomen dare, atque sub assumtis titulis & quasi officiis, ministeriis dignitatibus, *canonici*, *Decani*, *scholastici*, *præpositi*, *archidiaconi*, *sacerdotis vicarii*, *sacerdotis animarum primicerii*, &c. bona capitularia tanquam commendata possidere, inde portiones quisque suas (annuas præbendas & distributiones quotidianas aliaque emolumenta) recipere possit, absque ullo vero seu reali opere ac ministerio ecclesiastico sive Papali sive reformato, titulis & schematis illis sive directè sive analogicè respondente: & an hâc ratione capitulum tale pro suâ parte per successionem individuorum æternizare, inque ejusmodi usus bonorum ecclesiasticorum, ac status canonicalis conservationem & continuationem, contra quamvis intentam aut intendendam & capessendam, ab ipsis, aut ab aliis potestate instructis, mutationem aut reformationem solenniter jurare possit.

8. An, si quis reformatus & pius, præsertim ecclesiæ pastor in casu conscientiæ, abusivo ejusmodi clerico, aut figuratum & abusivum ejusmodi clericatum emturienti, sive sponte sive rogatus suadeat τ' *abstinere*, & non *tangere*: inde firmiori consequentiâ accusari possit, quod inhiet illis bonis ecclesiasticis, quam Johannes Baptista, quod cupiverit sibi Herodiadem, cum Herodi diceret: *Non licet tibi uxorem fratris*, &c. Math. 14. Vide de hoc *tract. sequ. cap.* 2.

Theologi Protestantes & Reformati, qui de recto usu bonorum Ecclesiasticorum determinant.

Confessio Helvetica à multis aliis ecclesiis recepta aut approbata cap. 28.

Mart. Lutherus ad Gen. 47. 22. item in sympsiacis cap. 4. fol. 596.

Mart. Borrhaus ad Josuæ 7.

Mart. Bucerus de Regno Christi lib. 2. cap. 13. & adversus Latomum pag. 254. & in defens. Christianæ Reformationis Herm. Archiepisc. Colon. pag. 404.

Philip. Melanthon in Catechesi tomo 3. operum pag. 243. edit. Basil. & Consil.

Consil. theol. edit. in 8. parte 2. p. 186. & part. 1. p. 371. 427. 430. 431. & comm. in Danielis 5. & declam. de quęrela Lazari.

Petr. Viretus Instruct. Christ. dial. 9. ad 8. præc. Gall. & in dialogo tit. Reformation cap. 17.

Rud. Gualtherus hom. 12. in *Rom.* 2. item ad *Malach.* 3.

Petr. Martyr LL. CC. classe 3. cap. 2.

Nicol. Hemmingius Comm. ad *Jac.* 5. p. 973. 4. 5. item syntagm. instit. Christ. cap de Magistratu num. 278.

Lavaterus Hom. 5. & 29. in Ezram hom. 51. *Nehemiam* item ad *Josua* 7. & in 1 *Paralip.* 18.

Andreas Gerh. Hyperius Comm. ad 1 *Cor.* 9. & 1 *Tim.* 5. item in opusculis tractatu de sacris studiis non deserendis p. 123. 125. 6. 7. 285. 6. 7. 8. 9.

Nicol. Selneccerus Pœdagogię Christ. edit. in 8. Francof. ad Mœnum anno 1571. part. 1. ad 7. decalog. præc. de furto p. 256 - 265.

Joh. Calvinus epist. 34. 285. 299. & 369. ad Viretum epist. 13. 65. 66. ad Farellum; Epist. ad Sadoletum; Tract. de scandalis circa finem; Tract. de necess. Reform. Ecclesiæ, operum, edit. Genev. 1617. p. 66. 67. 68. & pag. 506. 515. Tract. de Christ. hom. officio in sacerdotiis Papalis Ecclesiæ vel administrandis vel abjiciendis, p. 483. in præfat. Antidoti c. Concilii Trid.; Institut. lib. 4. cap. 4. à 85. ad §. 10. Adde quæ de illo refert Beza in vita Calvini.

Theodor. Beza in epist. dedic. Homil. de resurrectione.

Zwickius in epist. ad Joh. Calvinum quæ extat inter Calvini epistolas num. 33.

Jodocus Nahumius ad Dominicam 33. p. 820. 821. & in Historia passionis p. 41.

Conrad. Mylius in Meletemat. Catecheticis ad 8. præc. de Sacrilegio.

Casp. Sibelius in pass. Christi conc. 2. edit. in 4. p. 48. 49. conc. 26. p. 345. 6. in epist. Judæ conc. 36. p. 382. 3. 4.

Bullingerus de Episcop. instit. & functione lib. 2.

Conr. Pellicanus comm. ad *Josua* 7. 13.

Tzegedinus in LL. CC. tit. furtum tab. 2.

Wolfg. Musculus in LL. CC. ad 8. pręceptum p. 134.

Lamb. Danæus lib. 3. polit. Christ. cap. 2. & comm. ad *Tim.* 3. 6. & Isagoges parte 4. lib. 1. cap. 5.

Franc. Junius quęst. theol mss. quæst. 68.

Andr. Rivetus in animadversionibus ad notas Grotii in Consult. Cassandri Artic. 16. p. 130.

Joh. Schwebelius in tract. German. de proprietate & recto usu bonorum Ecclesiast. qui extat in 1. parte operum p. 573.

Hhhhh Joh.

Joh. Phil. Pareus in Vindiciis propos. Davidis Paræi de potest. Eccles. & Civili.

Thom. Cartwrichtus in Comm. ad *Prov*. 20. 25.

Robertus Rollocus in comm. ad *Dan*. 5. 2.

Wilh. Couper in sermone ad *Psal*. 121. 8. Angl.

Joh. Weemse in expositione decalogi ad præc. 8. cap. 6. Angl.

Lancellotus Andrews in concione ad clerum ad *Prov*. 20. 25. exstat in ipsius opusculis in 4.

Thom. Adami in sermone cui tit. Albus diabolus, ad *Joh*. 12. 6. Angl.

Eduard. Kellet miscell. theol. lib. 2. cap. 9. p. 50. Angl.

Andr. Willetus in Comm. ad *Dan*. 5. quæst. 12. Angl.

Robertus Abbotus in defensione Catholici reform. Perkinsii parte 1. in refut. epist. ad Regem §. 9. 31. 36. Angl.

Joh. Rainoldus de libris Apocryphis lect. 131.

Guil. Amesius de Conscient. lib. 5. cap. 42. §. 14.

Hieron. Zanchius Confessionis suæ cap 25. §. 29. & ad 4. decalogi præ.

Abraham. Schultetus in Annalib. Euangelii renovati ad Annum 1525. p. 331. & in concione 1. ad *Hebr*. 13.

Amand. Polanus in Comm. ad *Malach*. 3. & Symphonia Cathol. cap. 20. ubi & Patres adducit.

Christoph. Pezelius parte 7. argum. & respons. ex scriptis Melanthonis tit. de stipendiis Ministrorum, & bonis ecclesiasticis p. 317. 318.

Rod. Hospinianus de templis lib. 5. in fine.

Arthur Hildersham in *Psal*. 51. lect. 139. Angl. pag. Versionis Belgicæ in 4. 984.

Joh. Wolphius in comment. ad *Esræ* 8. p. 104. 105.

Wilh. Zepperus polit. eccles. lib. 1. cap. 23.

Abrahamus Mellinus in Martyrologio Belgico in historia Sixti Diaconi fol. 80. 81.

Anast. Veluanus in Hodego Laicorum Belg. p. 309. 310. 311.

Wilh. Teelinck ad *Malach*. 3. 8. 9. 10. p. 90. & p. 193. 194. & p. 204. 205. Belg.

Godefr. Udemans de fide, spe, & charitate, p. 348. ad 8. præc. item in clavo Mercatorum, cap. 6. fol. 334. b. Belg.

Synodus Nationalis Gallica habita Parisiis a. 1556. art. 3. extat etiam latinè apud Schulting. Anacris. hierarch. p. 39.

Synod. Provincial. Gelrica habita Hardervici a. 1643. art. 23. Belg.

Politia Ecclesiastica eccles. Scotic. edit. in 4. a. 1621. p. 47. 48. p. 83. 84. 85. Scoticè.

Pa-

Pastores Provinciæ Ultrajectinæ in Remonstrantia potentibus DD.Ordinibus exhibita a. 1584. Belg.

Victorinus Strigelius in Comm. ad Ethicam Melanth. p.396. & comm. ad Justinum, lib.24. p.250.257.

David Chytreus Saxoniæ parte 2. p.476. & in comm. in *Josua 7.*

Joh.Gerhardus confess. Catholicæ lib.1. p.914.

Joh. Himmelius de Canonicis cap. 9. qui ibidem complures alios citat.

Chemnitius citatus Himmelio cap.10. p.438.

Christoph. Binderus disp. de bonis ecclesiast. thes.22.

Binderus & *Himmelius* in tract. de Canonicatu, Jure Canonico, &c. cap. §.20. ubi & §.23. complures alios Theologos & JCC. citant.

Andreas Rivetus in Jesuitâ vapulante c. Sylvestrum de Petrâ sanctâ cap. 27. §.2. & 11.

Casparus Streso in concionibus in Acta Apost. conc.58.

Christ.Weberus de Episcopis *Act.*11. §. 57.58.

Joh. Conradus Danhauwerus Collegii decal. disp.16. §.8.

Melchior Sylvester Eckhardus Pastor Stettensis in Christiano religioso Classe 4. quæst.36.37.

Jac. Schopperus Theol. Altorphinus in encomio Academiarum & Scholarum Christianarum.

* *Patres, & intermediæ ætatis scriptores.*

Tertullianus Apologetici cap.39.

Ambrosius de Officiis lib.2. cap.28.

Hieronymus ad Nepotianum de vita Clericorum epist.2. item quæst.1. in epist.180.

Augustinus in *Ps.*48. in libro de bono disciplinæ tomo 9. Serm.43. de diversis Serm.36. & 237. de tempore.

Salvianus de providentia lib.4.

Prosper apud Hyperium de studiis sacris, &c. p.125.

Chrysostomus in sermone de gratiis reddendis Deo Serm.18. in epist. ad *Rom.* homil.84. in *Joh.* homil.53. ad populum Antiochenum.

Concilium Aurelianense 1. a.500. apud Bochellum in decretis eccles. Gall. lib.4. tit.16. cap.1.

Concilium Antiochenum can.24.

Agobardus Lugdunensis tract. de dispensatione ministerio, &c.

Concilium Aquisgranense anno 816. apud Goldastum tomo 3. constit. Imperial. cap.10. p.213.

* *Politici, Jurisconsulti, historici.*

Carolus M. in Capitulari lib. 1. cap. 50. lib. 7. cap. 104. & 105.

Ludov. Pius in Concilio Aquisgranensi vid. supr.

Justinianus l. omnem 42. §. 1. Cod. de Episc. & Clericis Novella 3. cap. 3.

Valentinianus & Martianus l. 12. §. 2. C. de sacr. eccles. Novella 7. cap. 1. 5.

Carolus V. & Principes Protestantes a. 1540. apud Melanth. in Consil. theol. parte 1. p. 15. & apud Sleidanum in historia.

Parlamentum Scotiæ anno 1640. actione 16. & 23.

Duces Wirtembergici apud Himmelium de Canonicis cap. 9. & Binderum in tract. de bonis ecclesiæ.

Philippus Senior Hassiæ Landgravius apud Conradum Matthæum J.C. in Oratione in Obitum Illustriss. Principis Philippi, habitâ Marpurgi a. 1567.

Fridericus 3. Elector Palatinus, in suo Testamento.

Jacobus Rex Magnæ Britanniæ apud Williams tunc Episcopum Linconiensem in Concione funebri; & apud Richardum Zouchæum in Jurisprudentia Anglicana, de Jure Ecclesiastico parte 2. sect. 6.

Carolus Magnæ Britanniæ Rex in respons. quodam dato Parlamentariis.

Ordines Generales Belgici a. 1578. apud Meteranum lib. 8. fol. 155. item in epist. missa ad Ordines Provinciæ Ultrajectinę a. 1632. 14. Junii.

Ordines Ultrajectini a. 1580. 6. Junii art. 4. 5. item 30. 37. item 19. Julii & 22. August. & 4. Septemb. eodem a. 1580.

Nobiles Ultrajectini in resolutione tradita a. 1606. 4. Novembris.

Mauritius Princeps Auriacus in epist. ad Coss. & Senatum Ultrajectinum 1619. 9. Maii.

Hieronymus Schurffius in Consil. 48. centur. 1. a. 1545. Consil. 90. centur. 1.

Matthæus Wesembecius Consil. 4. num. 23. parte 1. Consil. 37. num. 6. cum seqq. item in Paratitlis.

Ernestus Cothmannus Consil. 100 vol. 2.

Henr. Andreas Cranius de pace Religionis probl. 5.

Petrus Syringius de pace Relig. conclus. 38. p. 1280. 1281.

Dominic. Arumæus vol. 7. discursuum de Jure Publico cap. 7. item vol. 2. discurs. 10. p. 367. & seqq. item vol. 1. pag. 724.

Carpzovius de Lege Regia Germanorum cap. 4. sect. 4.

Matthias Stephani in lectionibus ad 13. priores titulos Codicis.

Michaël Havemannus in Helicê Hierotactica tit. 7. & 14.

Hugo Grotius in notis ad Consultationem Cassandri cap. 16. idem in Analibus Belgicis ad annum 1598. p. 442. edit. in 12.

Joh. Althusius Politices cap. 37. §. 55. & 57.

Anthon.

Anthon. Matthæus in Oratione de jure Patronatus.

Joh. de Sande tract. de prohibita rerum alienatione cap. 7. §. 1.

Christoph. Besoldus de Jure Majestatis cap. 7. §. 3.

Phil. Henricus Hœnonius disp. Jurid. tit. de rerum divisione controvers. 4.

Henr. Petreius J. C. de Monasteriis pag. 55-76.

Harprechtus in Comm. ad §. Sacræ Institut. de rerum divis. ubi & alios JCC. citat.

Theodorus Reimkingk J. C. ac Reg. Daniæ Cancell. de Regim. sæcul. & eccles. lib. 3. classe 1. cap. 3.

Jurisconsulti Hagienses Novem in Consilio dato 1654. 16. Julii Belg.

LIBRI QUARTI

TRACATUS TERTIUS.

DE

STIPENDIIS MINISTRORUM.

CAP. I.

Ministris jure debentur stipendia; eaque illis ex justitiâ procuranda.

Quod ad rationem stipendiorum, I. veritas determinanda II. Beneficia Romano-ecclesiastica, conferenda & perstringenda. Vera stipendii ratio quinque capitibus seu punctis describitur & circumscribitur. 1. *An sint danda stipendia.* 2. *Qualia & quanta.* 3. *Quibus & qualibus.* 4. *A quibus & per quos.* 5. *Unde, seu ex quo.* Ad primum punctum pertinent sequentia problemata, & casus. §. 1.

I. *Probl. An ministris sint exolvenda stipendia; an verò jure divino absque ullis stipendiis gratis debeant ministrare, & quibusvis ecclesiis ἀδάπανον præstare Euangelium.* Controversiam reformatis ecclesiis antehac moverunt Anabaptistæ: forte ex nimio stipendiorum ecclesiasticorum studio & abusu in Papatu, in alterum extremum acti. Sed & altera motiva accessit. quod experirentur *se hac ratione multorum favorem & assensum sibi comparare; qui quamvis non essent Anabaptistæ, ministros tamen odio habebant iisque*

invidebant; uti bene observat *Bullingerus lib.* 3. contra Anabaptistas *cap.*9. Confer & *Aret. tom.* 1. *Problem.* 10. Statuebant ergo, Ministros reformatos non esse veros ministros, sed mercenarios, & ministros ventris, & homines otiosos; ut ibid. notat *Bullingerus*. Easdem calumnias efflant in celebri quadam, sed insulsâ cantilenâ a. 1591. in Hollandiâ & ab aliquo anonymo reformato refutatâ, ubi versu 2. sic de ministris nostris:

Want om de wol en om de melck/
Alleenen dat zy de Schapen weyden:
Wilt u van sulcken Herders scheyden.

In *confessione* fidei suæ à *Nicolao Nicolai* anno 1624. editâ ad declarationem & defensionem communis confessionis anno 1620. contra Hermanni Faukelii, *Babel Anabaptistarum*, haut parum perturbant statum controversiæ à p.238. usque p.243. hoc tamen determinant: Posse quem concionatorem ex ministerio vivere, & ecclesiam teneri ad defectum ejus supplendum; siquidem ipsi non suppetat, unde familiam honestè sustentare possit (ex patrimonialibus scil., aut ex mercaturâ, opificio, aliâque vocatione hujus sæculi): sed extra hunc casum, teneri ministros ex caritate & gratis, prædicare. Et huic fundamento superstruunt confirmationem exprobrationum communis sui Doctoris Mennonis Simonis, quibus reformatos concionatores faciunt mercenarios, qui ministerium capessant per modum mercaturæ, & operam suam maximum stipendium offerentibus addicere ac locare soleant. Paulo aliter tamen in *colloquio Emdano Act.* 78. *sect.* 4. ubi in genere & absolutè concedere videntur, teneri ecclesiam ministris à se vocatis, de necessariis prospicere. Sed non immerito si de omnibus, saltem de multis eorum præsumere licet, in antiqua ac primigenia paradoxa Mennonitica recidi & involvi τῷ κρυπτῷ τῆς εἰκόνος: subdolâ hâc distinctione adhibitâ; Quod possint ex euangelio vivere, non verò debeant inde vivere; *& alterâ*: Quod ministri illi, qui per Dei benedictionem possunt vivere absque onere ecclesiæ, teneantur absque ullo stipendio ministrare; siquidem rectè munere suo defungi velint. Non licebit ergo stipendio frui, nisi in casu paupertatis seu depauperationis. Lucem etiam fœnerabitur status controversiæ, à perpetuâ & stabilitâ ipsorum praxi. Nos contra istis conclusionibus determinamus. 1. *Concl.* Non tantum posse, sed etiam debere ministrum verbi omnibus aliis vocationibus & operis sepositis, huic labori & muneri vacare, ac se totum addicere. Prob. 1. *Ex* 1 Corinth.9.v.7. *Quis militat propriis stipendiis*, &c. 2. *Ex* rationibus desumtis à difficultate, molestiâ, agendis & oneribus ministerii, de quibus Apostolus. *Quis ad hæc idoneus?* Quæ alibi demonstranda & amplificanda: infra scil *part.* 2. *lib.* 2. Suffecerit nunc indicasse, vocari κόπον & κοπιᾶν: cujus vocabuli emphasis ex-

expendatur. II. *Concl.* Nemo muneri & laboribus illis sufficere, nec conscientiæ suæ in ejus fideli executione satisfacere potest, qui præter regimen familiæ, laboribus ordinarię alicujus vocationis (e.gr. mercaturæ, artis mechanicæ, praxios medicæ: illis enim ut plurimum addicti sunt Anabaptistici concionatores) distrahitur. Rationes sunt. 1. *Quia* occupationes istæ totum hominem requirunt. 2. *Quia*, imprimis impediunt ministrum *tum* in curâ ecclesiasticâ, *tum* in profundâ atque assiduâ rerum sacrarum meditatione, in præparatione ad conciones, ad hæresium elenchos, &c. *Pluribus intentus minor est ad singula sensus.* III. *Concl.* potest ergo in casu necessitatis (cum scil. nec ab ecclesiâ cui inservit, nec ab aliis ecclesiis sustentari quis potest); immo etiam aliquando debet ἀδάπανον (exemplo Pauli 1 *Cor.* 9.*v.*12. 15. 18. 19.) præstare Euangelium, qui vel ex vocatione aliquâ aliâ, vel ex bonis hęreditariis se suosque alendi facultatem habet. IV. *Concl.* Potest etiam quis extra casum necessitatis, propter graves rationes ex caritate & prudentiâ Christianâ, ecclesiæ alicui debitum illud remittere, atque adeo illam liberali oblatâ atque eleëmosynâ suâ ad tempus aut in perpetuum refocillare? V. *Concl.* Non tamen absolutè tenetur jure divino aut humano: sed contra ecclesia tenetur ad procurationem & exolutionem justi stipendii; idque primò & immediatè pro vacatione, & consequenter ac mediatè pro labore quem impendit. Hanc conclusionem opponimus consuetudini Anabaptisticæ, & τῷ hypocritico, *gratis*, tum Monachorum quorundam in Papatu, præsertim Jesuitarum: qui ubique gratis prędicare, in Academiis & scholis trivialibus discipulos (etiam divitum, procerum, magnatum filios) gratis docere se simulant: interim si parentes ἀπομειβόμενοι selectissimos agros, pinguia prædia, summas & reditus ingentes ipsis per modum doni gratuiti aut eleemosynæ, conferant, non repudiabunt, & sic omnia illa officia *gratis* (dativo scil. casu, secundæ declinationis) præstiterunt. Spondeo omnes pręceptores scholarum, professores Academiarum, Medicos, Jureconsultos, omnesque alios pragmaticos omnem operam suam *gratis* impensuros, si modo in tales *gratos* inciderent, quales Jesuitis hactenus obtigerunt, & per quorum munificentiam brevi tempore in tantum excreverunt & tantas sibi opes comparârunt. Lepidum exemplum refert *Hasenmullerus* in historiâ Jesuiticâ cap. 3. pag. 73. de patre Rectore *Gregor. Rosepho*, qui cum canonici pro concionandi laboribus in primariâ urbis æde 500. flor. annos ei offerrent, respondebat:

„ Hac conditione mihi eos recipere non licet. Nam mihi regula est, ut „ quę gratis accepi, gratis communicem. Si autem Domini nostrorum in„ opiam sua copia juvare cogitant, poterunt loco eleëmosynę, quicquid vo„ luerint, ad nostrum collegium remittere. Nobis enim licet eleëmosynas,

non

„ non mercedem, recipere. Sicque singulos in annos in die nativitatis Chri-
„ sti ad illorum collegium deferuntur 500.floreni, quos isti gratis recipiunt,
„ pro gratuitis, vel potiùs frustraneis Gregorii concionibus.
„ Similis mihi videtur hic Gregorius Causidicis istis, quorum φιλαργυρίαν
„ quidam tali scommate notare solet. Dives quidam mercator causidico
„ aliquot coronatos offert, ut ex sua causa mala bonam faciat. Respondet
„ is: Ego, quod justum est, faciam, etiamsi nihil mihi donaveris : si autem
„ meæ conjugi aliquid donare volueris, per me licebit. Sic & ipsi sacram auri
„ famem tegere solent.
„ Ad eundem modum Jesuitarum Confessarii, nummum confessiona-
„ lem, (ut vocant) à nemine in templo recipiunt. Hortantur autem, ut
„ eleëmosynas ad illorum Collegia mittant: sicque pro nummo uno aut al-
„ tero sæpe florenum unum aut plures recipiunt. Nemo enim facile loco
„ Eleëmosynæ ad illorum collegium nummum saltem miserit. Sed cama-
rinam ultra non moveo. Libri de Jesuitarum ordine, ductu, moribus con-
scripti, & infra *part.2. lib.4. tr.4.* indicandi, ipsorum gratis detegunt: im-
primis *liber* titulum præferens *de Jesuitarum Gratis*, in Acad. Cracoviensi
editus: Confer infra *Probl.13.*

§.2. Argumenta pro hâc sententiâ sunt. I. *Argum.* Ex 1 *Cor.9.v.4-19.* ubi est sedes hujus doctrinæ: nam non tantum hoc jus accipiendi debiti stipendii, & hanc potestatem sibi & omnibus ministris vindicat, sed & argumentis variis ex jure tum divino, tum naturali, & ex exemplis probatis confirmat. *Primum* ipsi sumitur ab exemplo Apostolorum Christi. *Secundum* ab analogiâ militis, agricolæ, pastoris: illis enim θρεπτήρια deberi, naturalis æquitas & ratio dictat; ergo & ministris. *Tertium* sub regulâ generali juris divini & naturalis, subsumit. Si enim omni operatio merces, imò & bovi trituranti pabulum debetur: Ergo non minus, sed multo magis ministris: nam propter eos hoc imprimis scriptum est. *Quartum*, ex analogiâ agricolæ laborantis & triturantis. *Quintum*, ex comparatione imparium, inter opus scil. & mercedem. *Sextum*, ex ordine à Deo constituto non tantum in V. T. sed & N. *vers.13.* Qui solus versus totam hanc disputationem evidentissimè terminare potest. II. *Argum.* Adde huic testimonio Apostoli 1 Timoth. 5. v.18. *Qui bene præsunt*, &c. Galat. 6. v. 6. *Qui instituitur in sermone*, &c. Tit.3. v.13. 14. III. *Argum.* Ex mandato Christi Math. 10. v.10. 11. *Est enim operarius dignus*, &c. *illic manete*, &c. Luc. 10. v.7. *In domo illa manete*, *edentes & bibentes*, &c. *dignus enim est operarius mercede suâ.* IV. *Argum.* Ex eo, quod Ecclesiæ illæ, quibus ab aliis ecclesiis communicatum & traditum est Euangelium, illis debent remunerationem in temporalibus, juxta *Rom.15.27.* Quidni ergo remuneratio debeatur ministris,

nistris, per quos ecclesiis verbum traditur. V. *Argum.* Ab exemplo Christi, & Apostolorum, nominatim etiam Pauli, *Luc.*8. *v.*3. *Philip.*4. *v.*10.15.16. 2 *Cor.*11. *v.*8. ubi dicit ab aliis ecclesiis cepisse se ὀψώνιον *stipendium*, ad Corinthiorum ministerium exequendum; & sic ipsis δωρεὰν *gratis* Euangelizasse. VI. *Argum.* Ex stipendiis ministrorum in V. T., de quibus *Num.* 18. *v.*8.9.10.11.12. Cedebant ipsis ordinariò sacrificia, decimæ, primitię, pręter urbes quasdam, & agros suburbicarios (*Numer.* 35.); & extraordinariò subinde quid ex spoliis, *Numer.* 31. *v.*29. 30. nec non res Deo devotæ *Levit.* 27.21. Scimus non obligari ecclesiam N.T. iis legibus, quod ad speciem rei, seu specialem materiam ex quâ, & modum quo dabantur stipendia: manent tamen quod ad genus & analogiam. Vide argumenta inde ducta 1 *Cor.* 9.*v.*13. VII. *Arg.* Ex naturali justitiâ, & ęquitate, cujus regulam indicat Apostolus 2 *Cor.*8.*v.*13.14. quam in omnibus actibus justitiæ commutativę, pręsertim in solutione usurarum ex morâ & interesse agnoscunt, & applicari patiuntur Anabaptistæ; nec prætendunt, teneri quem in conscientiâ, & ex caritate ad perpetuum τὸ *gratis*. Non minus ergo cavendum in hoc negotio, ne unus (minister scil. solus) gravetur, & tota communitas sublevetur. VIII. *Arg.* Quia non exolvere ministris stipendia, numeratur inter gravissima peccata injustitiæ in proximum, & impietatis in Deum; cui Deus pœnas minatur, & contrarium facientibus benedictionem suam promittit *Malach.* 3. *v.*8. 10. 12. *Nehem.*13. *v.*10. 11. Galat. 6. v.6. 7. *Deus non irridetur.* IX. *Argum.* Ab absurdis consequentibus, & variis incommodis. Sequeretur enim 1. in electione ministrorum spectandas esse qualitates & prerogativas carnis; illosque præferendos, qui tantum possiderent, aut quibus mercatura aut ars mechanica, aut praxis medicinę tam fertilis esset, ut gratis possint ministrare: quo fieret ut sæpenumero optimi in electione prætereundi essent. 2. Viliores & contemtos magis, sępe & magis odiosos ac minus gratos fore ministros illos, quibus depauperatis ecclesia stipendio aliquo cogeretur succurrere. Æquiori animo ferunt homines onera ordinaria, eaque minori cum difficultate pendunt. 3. Carnalem & periculosam discriminationem faceret inter ipsos ministros; quorum alii ex caritate & conscientiâ Dei ἀδάπανον præstarent Euangelium, alii necessitate suâ ecclesiam gravarent. 4. Denique mutantur stipendia in eleemosynas, & creduntur ministri vivere ex eleemosynis: quod absurdum est (uti infra dicetur,) & contemtam reddit eorum conditionem. X. *Argum.* Ad hominem, ex ipsâ praxi Anabaptistarum, partim analogicâ in re simili, partim in hoc eodem negotio, *Prior* est, cum domum aut oratorium suum, in quo cœtus habent, unus non tenetur aut dare aut locare gratis, nec alia quævis utensilia donare aut commodare; sed illos aliosque sumptus ecclesiasticos fert tota com-

 munio.

munio. Detur ratio cur hic minus ἀδάπανον præstandum sit Euangelium, quam illic? *Posterior* gemina est: *una* exserit se in mercibus certatim & à totâ turbâ aut tantum aut frequentius emendis à suis monitorib., & episcopis easdem vendentibus: quod subinde, aut plerumque vicem stipendii prçstare possit, *Altera* exserit se in ordinatione & usu *sacculi*, quem vocant, *caritatis* & *ampullæ necessitatis* seu subsidii. In his enim evidenter pellucet stipendium ministrorum, quamvis technicè occultatum, nec minus indecorè acceptum. Praxin hanc de sacculo & ampullulâ, detegit, ipsisque objicit *Anonymus in vernaculâ refutatione calumniosæ cantilenæ Anabaptistar.* edit. 2. in 8. Roterodami apud Joh. Waesberge a. 1591. qui in quintâ editione nomen suum prodit; uti docuit me *Herm. Faukelius in Babel Anabaptistarum art.* 14. *p.* 202. Nam editionem illam non vidi. Huic autem exprobrationi nihil responderunt Anabaptistæ (quod sciam); quamvis alioquin quidam eorum antehac satis fuerint vocales. Nisi quod *Nicolaus Nicolai* ignorantiam ejus profiteatur; non tamen neget a. 1624. in *Confessione art.* 14. *p.* 243. XI. *Arg.* à genere deducatur ad speciem. Omni labori & operi debetur merces ex justitiâ; ergo & huic labori, Dignus enim operarius mercede suâ. Ipse servator *Matth.* 10. & *Luc.* 10. hoc argumento utitur: quod non fecisset, si quidem judicasset, repugnare hoc aut caritati aut conscientiæ ministrorum; XII. *Arg.* Æditúis, ludimagistris & omnibus qui aliqua inferiori & remotiori ratione tabernaculo inserviunt, debetur merces; vel ipsis Anabaptistis fatentibus: ergo multo magis ministris verbi. Confirmari potest hoc argumentum ex præcepto Apostolico 1 *Timoth.* 5. ubi duplici prçmio dignos judicat presbyteros laborantes in verbo. XIII. *Argum.* Quia Apostolus vult episcopum familiam curare, hospitalem esse 1 *Timoth.* 3. *v.* 2. & 4. Quod fieri non potest sine reditibus. Eos autem habere non potest ex quotidiano labore manuum, seu quâvis honestâ occupatione, qui verbi ministerio vacare debet. XIV. *Argum.* Addi posset consensus antiquæ ecclesiæ jam inde post sæculum Apostolicum; si quidem Anabaptistæ illum alicujus facerent. Salrem Jesuitis aliisque prædicatoribus ꝑ *gratis*, & osoribus ꝑ *proprii*, opponi posset, quod sanctitatis & caritatis supererogatione supra Apostolos, quin & ipsum Christum, nec non antiquos patres ac martyres in primitivâ ecclesiâ, haut obscurè efferre se velint. Videant suum *Jus canonicum Caus.* 12. *quæst.* 2. Ubi *cap.* 26 - 31. clericis ex reditibus ecclesiasticis portiones assignandæ statuuntur; & commentatores suos, cum antiquis ad *Math.* 10. *Luc.* 10. 1 *Cor.* 4. *Galat.* 6. qui sustentationem, mercedem, stipendium ministris sacrorum deberi asseverant. Patres indicat *Thomas in catena Math.* 10.

§. 3. Objectiones Anabaptistarum sunt partim idioticæ & insulsæ calumniæ (apud *Mennonem Simonis & in defensione confess. per Nicolaum Nicolai*, & apud

apud *Bullingerum loc. cit.*;) partim detorsiones locorum scripturæ. *Prioris generis sunt.*

I. *Object.* Concionatores stipendiarii sunt homines otiosi: *Resp.* Immo sunt maxime negotiosi, quippe κοπιῶντες, ἐργάται, vigiles, &c. 1 *Thessal.* 5. 1 *Timoth.* 5. *Matth.* 7. *Joan.* 4. Quamvis enim rusticas, aut mechanicas, aut similes operas non exerceant, minime tamen otiantur: immo prę omnibus aliis operariis, succum & spiritus vitales laborando in studiis, & operibus ministerii exhauriunt. Vide infra *part.* 2. *lib.* 2. ubi de ministerii difficultate.

II. *Object.* Sunt avari, mercenarii, ministri ventris, qui certa mercede seu pretio, quod stipulantur ab ecclesiis, Euangelium prædicant, per modum emtionis & venditionis: consequenter non sunt audiendi. *Resp.* Veri & pii ministri non stipendii causa (quod ministerii tantum consequens est & accessorium,) sed ἀγνῶς & ἐξ ἀγάπης, (*Philipp.* 1. coll. cum *Johan.* 21. 16.) munus hoc desiderant & amplectuntur; nec alio fine aut modo de ecclesiis ad alias ecclesias legitimè vocati subinde transeunt. Si qui aliter animati sint, illos Deus καρδιογνώστης judicabit; nec pro iis nos causam dicimus. Quod si non audiendi sint, sed tanquam lupi fugiendi omnes ministri, qui stipendia accipiunt; utique Christus, Apostoli, sacerdotes, & Prophetæ V.T. quin & ipsi Anabaptistici episcopi & monitores non pauci hoc nomine fugiendi essent. Hæc objectio distinctione Chrysostomi in Math. 10. (apud *Thomam in catenâ*) profligatur: *Non ergo est venale Euangelium, ut pro temporalibus prædicetur. Si enim sic vendunt, magnam rem vilipendunt. Accipiunt ergo prædicatores sustentationem necessitatis à populo; mercedem dispensationis à Deo.* Non enim à populo redditur quasi merces illis, *quod sibi in caritate Euangelii serviunt: sed tanquam stipendium datur; quo, ut possint laborare, pascantur.*

III. *Object.* Stipendia sunt & dicuntur præbendæ, & ex reditibus ecclesiasticis olim idololatriæ destinatis ac dicatis. *Resp.* Jam nihil concluditur contra stipendia, sed contra particularem quendam modum exolvendi stipendia: de quo infra. *Deinde* laboratur de nomine præbendæ, cum res ipsa controversa sit: quod absurdum. Quid autem sit de nomine præbendæ, paulo post videbimus. *Posterioris generis* objectiones sunt.

I. *Object.* Ex *Matth.* 10. *v.* 8. *Resp.* Nihil ibi de verbi ministerio, aut Euangelii prędicatione; sed de charismatis & miraculis: pro iis vetat pretium accipi, nedum ut venderentur, *Actor.* 8. *v.* 20. 2 *Reg.* 5. *v.* 16. 17. Sed hoc non esse extendendum ad verbi ministerium constat ex *vers.* 10. ejusdem capitis *Mathæi.*

II. *Object.* Ex Pauli exemplo. *Actor.* 20. *v.* 33. 2 *Thessal.* 3. *v.* 8. 9. *Resp.* Particularis hic casus nec ministris in genere, nec ipsi Paulo regulam facit:

supra enim in Pauli exemplo contrarium ostendimus. Simili in casu, & talibus in circumstantiis positi, eodem aut simili modo agent ministri. Manente enim jure & libertate, possunt exercitium ejus hic & nunc sequestrare. *Deinde* gratis non prędicat, qui ab aliis ecclesiis stipendium recipit: uti Apostolus ipse in suo facto hoc gratis distinguit 2 *Cor.* 11.*v.*7. 8.9. *Philipp.* 4.*v.*15.16. 17. *Denique* ipse exsertè jus & potestatem sibi asserit, quamvis hoc in casu noluerit eâ uti 2 *Thess.*3. *v.*9. & 1 *Cor.*9.*v.*4. 5. 12. 19. Atque hæc de quæstione principali; subjicis particularia aliquot problemata.

§.4. II. *Probl. An ministri fruantur stipendiis per modum eleemosynæ ex caritate; an verò per modum mercedis debitæ ex justitiâ? Resp. Neg. pr. aff. post.* ex textibus scripturæ ubi dicitur merces operarii, & stipendium, *Matth.* 10. 1 *Cor.*9. Et quod ex jure debeatur ministris *Galat.*6. 1 *Cor.* 9. Confer argumenta præced. problem. Unde constat quam absurdè, indignè & improbè quidam malè feriati (forte peculatores, aut sacrilegi, aut fœneratores, &c.) subinde fideles verbi ministros mendicorum seu mendicantium titulo insigniant: quasi scil. ex stipe victitarent. Qui tamen sub nullius maxillis edunt, nec à quoquam offam petunt; sed suis justè partis contenti sunt. Fateor multos ex illis opibus non abundare: quibus à parentibus, soceris, alisve agnatis aut cognatis ampla hæreditas non obtigit, quique à vocatione suâ aliena agendo rem familiarem augere nolunt, studiis suis & curæ ecclesiasticæ unicè intenti. Minimè tamen mendicant; sed parvo contenti & frugaliter vivendo suum cuique tribuunt, & inoffensam conscientiam coram Deo & hominibus conservare student. Vidi in liberis eorum piè educatis impletas fuisse promissiones *Psal.* 34.*v.*10. & 112.*v* 1. 2. &c. & 37.*v.* 25.26. *Puer fui, etiam senui, & non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem. Omni die donat, & mutuat, & semen ejus erit in benedictione.* v. 19. *non pudore afficientur in tempore malo, & in diebus famis saturabuntur.* In liberis & posteris eorum, qui prædatione, aut mordente usurâ, aut peculatu, aut sacrilegio, aut fallaci cessione, aut δωροφαγίαις ditati sunt, plerumque impletum vidimus Psal.37. v.10. *& adhuc paululum, & non erit impius, & contemplaberis locum ejus, & non erit,* v.21. *mutuum accipit impius, & non reddit,* v.35.36. *Vidi impium fortem, & virescentem sicut laurus viridis. Et transivit, & ecce non fuit, & quæsivi eum, & non est inventus.*

Objicitur 1.*Object.* Ministri sunt alumni Magistratuum, & de publico aluntur. *Resp.* an & quomodo dici possint ministri à Magistratu ali, & de publico: infra cap 4. & 5. videbitur. *Resp.* 2. Omnibus aut etiam plerisque à Magistratu aut per manum Magistratus stipendia exolvi, falsissimum est. In unâ atque alterâ fœderati Belgii Provinciâ, stipendia per manus quæstorum

ftorum à Magiftratu conftitutorum exolvuntur: atqui non magis propterea dicendi funt gratis ali, aut inftar mendicorum ftipe fuftentari, quam omnes in togâ aut in fago, munerarii; omnes medici, omnes advocati & pragmatici, omnes in fcholis Doctores & Profeffores; omnes judices & fenatores in curiis fuperioribus & inferioribus; omnes legati, agentes, refidentes; immo ipfi proceres & Magiftratus, qui non fuis, fed publicis patriæ expenfis (& quidem jure meritoque) publica negotia tractant & curant. Illi jure divino, naturali, civili dicta *congiaria*, aut *ftipendia*, aut *fportulas*, aut *falaria*, aut *vacationes*, aut *leges*, aut *erogationes*, aut *honoraria*, aut *emolumenta* juftè (volente prętore) accipere fe fciunt: nec tamen alumni Reipublicę, qui fcil. gratis alantur, multo minus *mendici* audire velint. Ad diram, forte ad extremam paupertatem fi miniftri aliqui munere fuo fideliter defuncti fupra alios fæculares munerarios, redacti fuerint; id ipfis non imputandum, fed illis, qui jufta ftipendia non exolvunt *Mal.* 3.*v.*8.9.10.*Neh.* 13.*v.* 11.12., aut ea intervertunt, & novo quodam *fæcularizationis* jure novâ *metamorphofios* arte fibi vindicant; aut de illis partem (aliquando forte potiorem) νοσφίζωσι, id eft, fubtrahunt: *Jof.* 7.*v.*1.11. *Actor.* 5.*v.*1.2. Et cum miniftri munera fua nec poffint nec velint quocunque modo *lucrofa* reddere: (ut utar terminis artis) non mirum eft eos, non fuâ culpâ, depauperari; aut faltem non ditari.

2. *Object.* Alia ratio eft ftipendiorum fæcularium, alia ecclefiafticorum: hæc enim ex præfentibus aut præteritis oblatis & eleemofynis piorum, nonnunquam exfolvi contingit: tales ergo miniftri poffent dici, vivere ex eleemofynis. *Refp.* 1. Et cur non æque ex tributo juftitię; per quod bona ecclefiaftica etiam fundata funt. *Refp.* 2. Eleemofynam illam & gratuitam donationem factam effe ecclefiæ; non vero miniftro, qui ex manu aut ecclefiæ, aut patroni ftipendium accipit. Quomodo fabri, qui templum ædificant, mercatores qui cibaria, medicamenta, veftes vendunt diaconis, orphano-tropheis, gerontodochiis, &c. non vivunt ex eleemofynis; quamvis ex iis feu mavis ex bonis per eleemofynas fundatis, debitum ipfis exfolvatur. Fruitur ergo ecclefia liberali dono, feu eleemofynâ, quâ fublevatur ab oneribus ex jure ferendis. *Refp.* 3. Quod fi indecorum aut vile quid hic deprehendere fe putant, imponant ergo ecclefię ut ex folis contributionibus pro rata capitatim collatis aut exactis confletur peculium ecclefię; ita nulla donationum aut eleemofynarum umbra fupererit. Sed non puto eos tam abfurdos fore, ut virtutem liberalitatis & eleemofynæ ex ecclefiâ exterminare velint.

III. *Probl. An ftipendium folvatur pro re laboratâ, feu effecto fpirituali laboris: an vero pro ipfo labore; an propriè pro vacatione? Refp. Primum* abfolutè Neg. *Quia* fpiritualia aut dona in nobis, aut effecta donorum per com-

municationem in aliis, nec vendi debent: esset enim peccatum simoniæ, de quo alibi in 4. *part. select. dispp. Quia* pretio non possunt. Quod nam enim temporale pretium spiritualia vel minimum compensare potest. *Secundum*, dici potest, quia ministri non minus laborant, quam messores, milites, agricolæ, architecti, œconomi, &c. (*Matth.* 7. *Johan.* 4. 1 *Cor.* 3. & 4. & 9. 1 *Timoth.* 6.), ideoque labor ipsorum, quem & animo & corpore in bonum aliorum impendunt, mercedem meretur. *Tertium*, multò magis dici potest, quia dum vacant huic negotio, non possunt alteri vacare, ad hujus vitæ honestam sustentationem; quod tamen ipsis ex Dei præscripto incumbit *Genes.* 3. *Ephes.* 4. *v.* 28. 2 *Thessal.* 3. *v.* 7-13. Conferendi Scholastici & Casuistæ in titulo de *Simoniâ*, ubi stipendia ecclesiastica excusant à simoniâ.

IV. *Probl. An liceat pacisci justa stipendia, per modum contractus, & hæc rectè vocentur præbendæ? Resp. Bullingerus loc. cit. aff.* Nec video rationem cur dissentiam: si modo distinguatur inter τὸ licitum simpliciter, interque τὸ συμφέρον καὶ τὸ πρέπον, id est, quod conducit, & decorum est atque adeo ædificat. Sæpe hominum tanta est injustitia, fallacia, lubricitas, profanitas, ut expediat contractum intercedere. Extra illum casum præstat ordinariò abstinere: præsertim cum oporteat inter bonos benè agi. Hoc semper cavendum ne ipsa spiritualia materia fiant contractus; nec ipse labor in communicatione donorum spiritualium directè, primo, & per se: sed vacatio, hoc est, omissio & sequestratio cujuscunque alterius occupationis vitæ & legitimi modi acquirendi: quæ alioquin, posito hoc opere ministerii, illis æque ac aliis hominibus, non tantum libera essent, sed & necessaria. *Tertio* in usu vocis *præbendæ* non invenio difficultatem: siquidem originem spectenus; & non usum seu peculiarem abusum in Papatu: ubi otiosis ut plurimum canonicis appropriata fuit. Si ergo derivetur à verbo *præbeo*, utique sano sensu accipi potest; ut dicatur vocando seu vocato ministro præberi, offerri, & tribui tale stipendium. Alioquin dicatur cum scripturâ, *merces*, & *stipendium*, & *honor*.

V. *Prob. An ministri propriè fruantur stipendiis per modum beneficii, & hinc rectè dicantur beneficia ecclesiastica? Resp. Neg.* Nisi quis beneficia appellet respectu ejus qui confert. Terminatur enim propriè beneficentia illius ad ecclesiam Dei. Quod ad ministrum non quærit ille beneficium, sed officium: ad quod sequitur debitum stipendium, non beneficium propriè dictum. Papaliter ergo & catechresticè nimis loquerentur illi, qui de ministro usque ad sanguinem in studiis & functione suâ laborante dicerent illum satis *beneficiatum* esse, & non sine stomacho summam stipendii, quâ juxta cum collegis fruebatur, aliis referrent.

Quasi

Quasi scil. præbendâ canonicali, ab ipsis in otio degentibus, absumendâ, donati fuissent.

VI. *Probl. An conducat, ut quis minister extra specialem necessitatis casum, gratis ordinario munere fungatur: ex patrimonio scil. vivendo, aut manibus laborando?* *Resp.* Vix audemus libertatem alicujus hic circumscribere, aut condemnare exemplum Spiridonis: quem *Ruffinus lib. 1. cap. 5.* testatur, episcopum factum, pastorem ovium mansisse. Posset tamen hoc ita intelligi, illum pastorem ovium fuisse, quales Reges, Principes, aliosque magnates; qui per præfectos & famulos suos hoc curabant. Hoc saltem cavendum est, ne quis utatur hac libertate suâ in præjudicium aliorum, aut juris communis. „ Prudenter respondet Anabaptistis *Bullingerus loc. cit.* Si quis tantâ gratiâ „ præditus est, ut ecclesiæ inservire & simul manibus laborare possit & velit, „ atque ita nullum stipendium ab ecclesiâ accipere, huic hoc libenter con„cedimus: modo ne illorum, qui ex Christi instituto stipendium habent „ab ecclesiâ, autoritatem elevet. Quo tantundem videtur dicere, ac si negaret. Saltem de manibus laborante malim absolutè negare *Martyr locor. l.3. cap.2. §.2.* ubi satis innuit non conducere. Quocirca, inquit, judicio „ meo posset hujusmodi vir usitata emolumenta percipere, sed pauperibus „erogare, atque in bonos usus convertere, quo scandalo infirmiorum, quo„ad ejus fieri potest, occurreretur. Expendendum præterea judico Christum „ipsum, &c. Quin & Apostolos, qui Spiritus S. fuerunt opulentet impleti, „neque opus habebant multo studio, facile potuissent utramque provin„ciam sustinere, nec tamen id fecerunt. Quod ideo factum fuisse opinor, ut non putaretur hoc institutum à ministris exigi debere. Præmiserat & hanc rationem, quæ satis superque τὸ μὴ συμφέρον evincere mihi videtur: „ Si non capiat ordinarium emolumentum, illos gravabit & onerabit invi„dia, qui stipendia, &c. accipiunt. Et facile continget, ut homines ejus pa„rœciæ, cum ei non dederint solutam stipem, tali consuetudine illecti, eam „ successori postea sint denegaturi.

VII. *Probl. Quando & quibus in casibus minister teneatur ad τὸ gratis: siquidem ipsi facultas suppetat.* *Resp.* 1. Cum ecclesia paupercula est, & pauculi divites, qui forte inveniuntur, non supplent defectus pauperum, aut ægrè supplent & cum murmuratione. 2. Quando ecclesia primum plantatur, aut adhuc tenella est, & nollet recipere Euangelium, nisi gratis. 3. Quando praxi τοῦ gratis adsuevit ecclesia. Hic locum habeat illud: τὸ κακὸν εὖ κείμενον μὴ κινεῖν. 4. Quando sectarii ibidem hoc faciunt, nostrisque ministris factum exprobrant; atque adeo honorem & autoritatem ministerii apud nostræ religionis homines ibidem degentes deprimere possunt. Jus tamen publicè privatimque datâ occasione (uti *1 Cor. 9.*) doceatur;

quam-

quamvis eodem nunc non utatur. Anabaptistarum, & nostrorum, si qui ab illis seducantur, scandalum acceptum post tam diuturnam doctrinæ nostræ professionem, & tot ac tam evidentes juris ministrorum convictiones, amplius in Belgio nostro tanti faciendum non est, ut ministri propterea ab acceptione debiti stipendii abstinere debeant.

VIII. *Probl. Quid faciendum ministro, qui nec ab ecclesia paupercula; nec ex proprio peculio sustentari potest? Resp.* Ne ecclesiam, & opus domini deserere cogatur: necessariò aut honesta aliqua occupatio capessenda ipsi erit; aut ab aliis ecclesiis subsidia conquirenda exemplo Pauli *Philipp.* 4. *v.* 10-18. 2 *Cor.* 11. *v.* 7. 8. 9.; aut ad aliam ecclesiam transferendus, substituto ministro, cui tantum peculii, ut gratis ecclesię illi, saltem ad tempus, inservire queat.

IX. *Probl. Quæ vitæ occupationes tali in casu necessitatis potissimum cum ministerio conjungendæ? Resp.* Quæ propius cum ministerio conspirant, aut ad scopum ejus quodammodo faciunt; quæque insuper apud homines minus odiosæ, aut minus viles atque indecorę habentur. Qualis *prima* est linguarum (imprimis Græcæ & Hebraicæ illique affinium orientalium), historiarûm, artium, philosophię professio privata aut publica in scholis; aut pragmatia notarii; aut ars pictoria. *Secunda* praxis medicinę, aut chirurgiæ; aut correctio librorum ad prœlum; aut descriptio librorum theologicorum & actorum ecclesiasticorum. Minus ergo conveniunt munera causidici, quęstoris, militis, sordidioris & vilioris artis mechanicæ, &c. nedum cursoris, curatoris negotiorum politicorum & œconomicorum, aulici parasiti & morionis, &c.

X. *Probl. Quid si ecclesia satis dives esset, nollet tamen aut ex avaritiâ aut ex contemtu & fastidio ministri sui necessarium stipendium tribuere: an liceret ecclesiam illam deserere, & ad alterius ecclesiæ ministerium se offerre? Resp.* de ministro tenuioris fortunæ nemo dubitabit. Ego etiam de eo, qui in re satis lautâ, ausim affirmare. Tanta enim *invidia erga ministrum, ne dicam scelus* (uti loquitur *Martyr. loc. cit.* §. 3.), suadet migrationem: præsertim cum parum frugiferum ejus ministerium illic futurum sit. Videtur ratio posse desumi, ex *Matth.* 10. 14. 41. coll. cum *v.* 9. 10. & *v.* 15. Et altera ex *Jacob.* 5. 4. coll. cum *Johan.* 4. 36.

XI. *Probl. An affine sit huic peccato, cacoëthes eorum qui fideles ministros appellant mendicos, iisque exprobrant quod alantur à Magistratibus, aut aliis bonorum ecclesiasticorum patronis, præfectis, quæstoribus? Resp. Affir.* Non enim aluntur ex privatis bonis Magistratuum; ne quidem ex ærario Reipubl. sed ex agris, decimis, aliisq; reditibus olim ministerio sacro donatis, optimo jure & justissimo titulo, *suis*: sive jure ea tanquam commendata ipsi possi-

possideant, sive sub manibus Magistratuum custodiantur. Non ali autem eos ex illis bonis gratis, aut tanquam inutilia terræ pondera, instar otiosorum quorundam monachorum & canonicorum, supra *probl.* 2. ostensum est.

XII. *Probl. An etiam factum eorum patronorum aut quæstorum, qui stipendia ministris* ἀδιάπτωτα *non præstant, nec tempestivè exolvunt, cum alioquin possint, & debeant? Resp. Aff.* Illis cogitandum est illud *Galat.* 6. θεὸς οὐ μυκτηρίζεται, &c. Et *Malach.* 3. 10.

XIII. *Probl. Quid censendum de Monachorum, præsertim Jesuitarum gratiis? quod ab Ignatio ordinis fundatore ipsis præscriptum regulâ* 17. *quodque in Vincentio Ferrerio suo deprædicat Corn. à Lapide in Matth.* 10. *Resp.* Esse non tantum crassam hypocrisin, sed & audacem ac subdolam nihil non corradendi licentiam. Vide quid de testamentariis venationibus olim in Papatu exercitis notet *Martyr loc. cit.* §. 4. Sed Jesuitæ nunc omnia ista superant. De quo præter *historiam Jesuiticam Hasenmulleri*, *Hospiniani*, *Ludovici Lucii lib.*4. *cap.* 5. tractatus nonnulli ab ipsis Pontificiis editi, qualis *Catechismus Jesuiticus anonymi (Stephani Paschasii I. C. Parisiensis)*; Jesuitarum gratis editum, in & pro Academiâ Cracoviensi anno 1624. *Casparis Schioppii astrum inexstinctum.* De mendicantium monachorum *non-proprio*, qui tamen functiones potentissimorum Episcoporum, Cardinalium, Papatum cum reditibus subire non verentur, alibi disquiritur.

XIV. *Probl. An Ecclesia Waldenses & Bohemicæ ante tempora reformationis, etiam postea in Poloniâ, ministros habeant sine stipendio, idque conscientiâ & sensu suo peculiari ad exemplum Pauli? Resp.* Ita quidem de iis refert *Martyr. loc. cit.* ubi addit nobiles ejus Provinciæ, ubi Waldensis seu Bohemicæ confessionis sunt, insultare aliis, quorum ministri stipendiis fruuntur, dicentes, se veros habere pastores, alios esse ventres. Sed aliter hæc explicant ipsi fratres *confessionis Bohemicæ præfat.* ad confessionem suam anno 1612. in 8. editam; ubi factum suum particulare referunt ad necessitatem ecclesiarum suarum, non autem ad jus divinum.

XV. *Probl. An Pontificii sine contradictione expedire se possint ab iis, quæ congeruntur in Jure Canonico, Caus.* 12. *q.* 1. *&* 2. *contra* τὸ *proprium Clericorum? Resp. Neg.* vide laborantes Canonistas, & Casuistas, ubi agunt de proprio Regularium, & Clericorum in commune viventium. Sed quidquid hic distinguant aut excipiant, non tamen liberant proprietatem clericorum sæcularium à contradictione antiquorum, quos ibi citat Jus Canonicum.

CAP. II.

Agitur de quantitate & qualitate stipendiorum.

§. 1. DE qualitate & quantitate stipendiorum quæruntur sequentia.

I. *Probl. An exemtiones & immunitates ministrorum ab oneribus tam ordinariis quam extraordinariis, quæ Respubl. civibus imponit, partem faciant stipendii & τιμῆς ministrorum? Resp. Aff.*

II. *Probl. An jure divino Magistratus teneatur eos eximere ab omnibus oneribus, aut saltem ecclesia suis sumtibus immunitates illas redimere ac procurare, si possit? Resp.* Quod ad prius, Dicimus in genere ex naturali æquitate deberi illis immunitates ab illis, quæ ministerii executionem impediunt, aut non ita decorè cum dignitate ministerii conspirant. In specie de his aut illis immunitatibus, & quidem hoc loco, hoc tempore, hac rerum facie, nulla certa regula præscribi potest. Quod ad posterius, dicimus ubi Reipubl., & populi constitutio ferre potest, convenire ut à quibusdam oneribus vectigalium per ecclesiam aut per Magistratum immunes præstentur. Ubi vero ferre non potest (uti hodie in Fœderato Belgio), tutius à Magistratu aut ecclesiâ, proportionatè augebitur stipendium, ut absque rei familiaris subversione, ea exolvere queant.

III. *Probl. An certa & definita stipendia annua, aut menstrua ex certis & stabilitis reditibus assignanda sint: an vero ex spontaneis fidelium oblationibus, aut institutis, per occasionem ac necessitate ita postulante, collectis, mutabilia & τυχαῖα contingentia. Resp.* Nos pr. aff. siquidem haberi possit: quidquid hic imperitè contradicant Anabaptistæ. Rationes plurimas congessit *Aretius probl. p. 1. loco* 10. Ex quibus istas excerpimus 1. *Rat.* Consulitur autoritati & παῤῥησίᾳ ministrorum *in* reprehendendis peccatis; quod vel ita non facerent, aut si facerent, homines vix ita ferrent, siquidem ex quotidianis oblatis aut collectis illis vivendum esset. Quin metuendum ne quotidie ipsis subtraherent alimenta, aut illis exprobrarent, aut eos sibi subjicerent. 2. *Rat.* Ministri magis immunes sunt à suspicione, quasi scil. agerent & loquerentur ad gratiam eorum, qui in stipendia plurimum conferunt. 3. *Rat.* Non ita locus est, avaritiæ, & fraudibus circa helluationes oblationum, aut contributionum; aut malevolorum criminationibus super occultá stipendii magnitudine. 4. *Rat.* Sublevantur homines tenuioris fortunæ, etiam ditiores, sed magis ad rem attenti, ab illis oneribus: quæ alioquin ministerium & ministrum ipsis fastidiosum reddunt. 5. *Rat.* Præveniuntur ostentationes & vanæ contentiones, in officiosa testamenta (uti ea rectè

rectè appellat *Martyr loc. cit.*) quæ circa has oblationes antehac obtigerunt. 6. *Rat.* Denique nihil contra hæc ſtata, definita, ac certa ſtipendia determinavit ſcriptura; ita ut de jure divino permiſſivo minime ſit dubitandum. Quin & jure poſitivo in V.T. ſtata & certa erant ſtipendia ex decimis, primitiis, & agrorum portione ſacerdotibus aſſignatâ. Huc nonnulla applicanda quæ ex Jure civili & canonico pro certo peculio & ſtatis reditibus ſacris diſſeri ſolent: quamvis fatear ibi in alterum extremum ſæpe contendi.

IV. *Probl. An ipſa alimenta in ſpecie prabenda ex certis agris, e. gr. frumentum, vinum,* &c. *an potius ipſi agri eccleſiaſtici miniſtrorum cultura & uſibus permittendi; an vero certa & parata nummorum ſumma eis numeranda. Reſp.* Quod ad ſummam rei, nihil intereſt jure divino, quocunque modo ſtipendiis fruantur. Primus & tertius tamen tutiſſimus videtur, & maximè decorus: eximit enim miniſtros magis ex rebus humanis & hujus vitæ negotiis, atque adeo ſubtrahit eos invidiæ, in agris locandis, in operis culturæ conducendis, in debitorum exactionibus. Ipſi autem miniſtri agros juxta cum reliquis colere nequeunt ſine jacturâ ſtudiorum & ædificationis eccleſiæ.

V. *Probl. An omnibus miniſtris æqualia ſtipendia tribuenda? Reſp.* Neg. Variare enim neceſſe eſt, pro ratione locorum, temporum, neceſſitatum familiæ: Illis enim ita proſpiciendum eſt, nequid deſit ad familiam honeſtè ſuſtentandam. Præterquam quod pro magnitudine operæ & laborum in hâc aut illâ eccleſiâ, augeri nihil vetet.

VI. *Probl. An danda ſint, quæ ſimpliciter ſufficiant ad præſentem neceſſitatem, hoc eſt, ut ſimpliciter ipſis detur quotidianus & neceſſarius victus & amictus (uti quidam perperam colligunt ex Matth. 10. 10.) an vero tanta, ut inde quid reponi, & liberis eorum proſpici queat. Reſp. Aff. poſt.* Idque exemplo Chriſti & Apoſtolorum, qui propria poſſederunt, uti *loc. cit.* oſtendunt *Bullingerus,* & *Aretius.* Accedit exemplum ſacerdotum & Levitarum in V.T. quibus tam liberaliter à domino proſpectum per decimas, primitias, ſacrificia, panes propoſitionis, conſecrationem & redemtionem, primogenitorum, anathemata & vota, reſtitutiones in caſu fraudationis, ſpolia ex hoſtibus, civitates & agros ſuburbicarios. Denique tenentur miniſtri domui ſuæ proſpicere, ne ſint deteriores infidelibus 1 *Timoth.* 5. *v.* 8. Accedat conſenſus Concil. & patrum quos adducit *Jus Canonicum loc. cit.* Et recentiores Pontificii cum defendunt opes eccleſiæ, & beneficia eccleſiaſtica: quamvis hic nimium diligentes ſint. Quod autem objicitur miniſtros tum ſua quærere & non quę eccleſiæ. *Reſp.* Eos quærere quæ eccleſię ſunt; ſic tamen ut ſe & ſuos crudeliter non negligant. Nec pondus habet, quod

Anabaptistæ apud *Aretium loc. cit.* obtendunt paupertatem Christi, qui non habebat ubi caput reclinaret *Math.*8. Quod enim Christus pauper factus fuerit propter nos 2 *Cor.*8. id nec ministris nec ulli Christiano necessitatem imponit omnia sua sine aliquâ necessitate abjiciendi & paupertatem, aut angustiam rei familiaris sine necessitate affectandi.

VII. *Probl. An tanta debeant constitui, ut pastores luculentum quæstum inde faciant, & opes accumulent? Resp. Neg.* Docuit nos tristis experientia in Papatu, religionem pepetisse divitias & matrem à filiâ devoratam. Hinc tandem enata regalia sacerdotia, pluralitates beneficiorum, &c. totidem allicia, quibus homines mundani minime theologi ad ecclesiasticas functiones attracti sunt, ut opibus illis se suosque cognatos saginarent. Allicia illa vir Dei *Calvinus* tam suspecta habebat, ut moderationem stipendiorum & doctrina & proprio exemplo semper suaserit, uti constat ex ejus vitâ à *Beza* descripta, & exsertis verbis in *epistola ad Sadoletum p.*64. edit Neostadianæ apud Nicol. Schrammum, anno 1608. in 4 *Cum rationem eju* (avaritiæ scil. clericorum Papisticorum) *corrigendæ esse ostenderent, ut nimiis opibus exonerarentur pastores, quò ad ecclesiæ curam magis essent expediti, an non sponte aditum ad opes sibi præcludebant?* Et paulo post: *Cur si vel minimâ habendi cupiditate titillantur, omni spe augendæ rei præcisâ, malunt perpetuo sic miseri esse, quam citra magnam difficultatem uno temporis momento ditescere?* Et pag.29. *Quantùm ad opes ecclesiasticas attinet*, &c. *cur non viam quærebamus, quâ ad nos devenirent? Ad nos cum clarâ voce pronunciavimus, episcopum furem esse, qui ex opibus ecclesiasticis plus in usum suum convertit, quam quod necesse est ad sobriam frugalemque vitam sustentandam: cum testati sumus ecclesiam pessimo veneno tentatam esse, dum tantâ opum affluentiâ onerati sunt pastores quæ ipsos postea obrueret: cum professi sumus non expedire, ut penes eos resideret: cum postremò consilium dedimus, ut ministris tantum erogaretur, quantum ad frugalitatem ordine suo dignam sufficeret: non quod ad luxum redundaret*, &c. Idem animus fuerat piissimis illis Theologis & Christianis crucis Waldensibus scil., Hussitis, & primis cum Luthero & post eum in Galliâ, Belgio, Helvetiâ, Germaniâ, &c. reformatoribus. Et quidquid pontificii pro pinguibus beneficiis contra eos contendant, ut inter alios *Nicol. le Maistre lib.* 1. de bonis & possessionibus ecclesiarum *cap.* 6. ubi tamen ad se redeunt, aut in scripturam commentantes, torrente ejus abducuntur, longè aliter loquuntur. Vide *A Lapide in Matth.*10. 8. Nimium illud opum ecclesiasticarum in ecclesiâ Romanâ studium, & sacerdotum ac monachorum *πλεονεξία*, passim à domesticis ipsorum testibus proditum, compendio videre est in *Illyrici catalogo testium*, & *Mornai Plessiaci Mysterio iniquitatis.* Quærelam illam de opum studio ex quibusdam ipsorum testibus

bus anno 1636. opportunè renovabat *Molinaus in Hyperaspiste contra Jesuitam Sylvestrum Petra sancta cap. 1.*; quem contra dictum Jesuitam egregiè tuetur *Rivetus in Jesuitâ Vapulante cap.* 8. Mihi semper idem animus fuit circa stipendia, qui Calvino aliisque reformationis nostræ luminibus: idque per Dei gratiam constanter in ecclesiâ & scholâ non tantum doctrinæ traditione, sed ipso opere ostendi. Vocatus ad ministerium ecclesiasticum in patriâ meâ a. 1617. caput meum periculo turpis ejectionis aut relegationis libenter objeci, ad juvandam ecclesiam patriam à factione Remonstrantica annis aliquot pressam: idque absque ullius stipendii petitione, aut stipulatione, aut assignatione. Cogitabam mihi divinitus dici, *Hoc age.* Stipendii assignationem & exolutionem Deo committebam; quamvis ejus, quippe à Deputatis DD. Ordinum Hollandię exspectandæ, vix ulla spes: quamdiu in medio eorum dominaretur minister eorum advocatus Joh. ab Oldenbarnevelt, orthodoxorum Anti-Remonstrantium (inter quos & ego) acerrimus adversarius. Evenit decimo mense post, ut facie cœli politici, & consequenter unius atque alterius deputati velificatione ad mutationem aliquam inclinante, à collegio illo Deputatorum ordinarium loci illius stipendium mihi demum assignaretur: quod alioquin post confirmationem in ministerio, intra primum trimestre ordinario assignari solet. Similiter cum anno 1634. ex ecclesiâ patriâ ad professionem theologiæ & linguæ Hebraicæ huc evocarer, & cum triennio post professioni scholasticæ adjungeretur ordinarium aliquod ministerium ecclesiasticum: nunquam aut istic in patriâ meâ aut hic Ultrajecti ullam stipendii mentionem feci; nedum ut illud, ejusve quantitatem directè aut indirectè petiissem, aut stipulatus essem. Putabam meum esse, Deum vocantem sequi, & laborem illum bono publico suscipere, atque in eo Ecclesiæ & Christo fidelem esse: stipendii curam Deo, & iis, qui me vocabant, relinquendam. Hinc statuant ęqui lectores, quo colore (non dico quâ conscientiâ, quo judicio) aliqui calumniatores inter hæresios Remonstranto-Socinianę aut Arrianæ, aut Libertinismi aut Epicureismi, aut sacrilegæ avaritiæ, aut crudelis fœnoris, aut matris Diones, aut patris Bacchi, aut Mercurii, consecranei me & collegas meos nunc in Domino defunctos partim vino, fumo, aleâ stipatis susurris, partim libellis famosis, πλεονεξίας insimulârint, ob *responsum theologicum de bonis ecclesiasticis*, ad mandatum inclyti senatus anno 1645. conscriptum & anno 1653. ab alio aliquo typis editum. Quasi scil. hoc judicio nostro, ex jure divino atque humano, accedente totius Christianismi consensu, depromto, ostendissemus nos ipsos bonis ecclesiasticis inhiare; cum contra in ipso illo responso per prolepsin protestati simus, *nos non minus abhorrere à prebendis & canonicatibus illis* (in *responso* nostro descriptis, & de quibus

quærebatur) , *quam Apostolus Petrus abhorrebat à Simonis Magi* pecuniâ corruptionis Actor. 8. v. 20. *nosque per Dei gratiam* in hoc sic animatos esse, ac erat vir Dei *Calvinus in epistolâ suâ, quam contra similes Cardinalis Sadoleti calumnias, conscripsit.* Inter sociennos suos hæc susurrent; aut extra hanc urbem, ubi nos non nôrunt, γύμνη κεφαλῇ, hęc deblaterent, & quidem qualitate quâ apud eos, qui hos Mercurii mystas non nôrunt: sed nobis in faciem tale quid dicere nec ausi sunt nec potuerunt; nec etiam apud eos profiteri, quorum testimonio nobis de eo constare possit. Ex animo suo nos judicare non debent, quorum Deus venter, quibus lucri bonus odor ex re quâlibet; quippe qui omnibus studiis, consiliis, actionibus coram Deo & hominibus ostendimus, nos longè ab illis dissidere. Quæ quæso umbra, quę species, non dico probationis, sed præsumtionis, cur hęc calumnia nobis magis aptetur, quam *Luthero, Melanthoni, Bucero, Musculo, Calvino, Vireto, Bezæ* (qui peculiariter bonorum abusum alicubi in fœderato Belgio, in dedicatione concionum de resurrectione, apud Ill. Ordines Generales perstrinxit), adhęc Gentileto, *Joh. Wolfio, Althusio, Hugoni Grotio*, aliisque Jureconsultis & politicis infra citandis? Quia scil. conscientias nostræ curæ commissas ex verbo Dei informare, & ab auri Tholosani, hoc est à turpi bonorum ecclesiasticorum usu revocare aut arcere studemus. Quid hic pręter officium & opus boni Euangelistæ fecimus? Et væ nobis, nisi hoc agamus? Ergone Christus substantiæ viduarum inhiavit, cum Pharisæos ab ejus devoratione dehortatus est? Et *Joh. Baptista* Herodiadem cupivit, quia Herodi dixerat: *Non licet tibi eam habere.* Math. 14. v. 4. *Ergone* concionatores mœchas, meretrices domesticas seu focarias, publica prostibula, honestas hactenus fœminas, ad adulteria, ad stupra, venantur & sectantur ad vagas quasque libidines explendas: quia omnium conscientiis insinuant & insinuare tenentur: *Fugite scortationem*, 1 Cor. 6. v. 18.

An iidem ærario publico inhiant, aut bonis quoruncunque privatorum, aut lucro mensæ fœnebris Lombardorum (apud nos ita dictorum), aut flagellatorum annonæ, aut monopoliorum; cum contra peculatum, mordens fœnus, contra alia quævis aperti aut palliati furti genera, cum commentatoribus decalogicis, scriptoribus parędneticis, catechesi suâ quęst. 110. publicè privatimve dicunt aut scribunt? Ergone illi malint idololatriam, superstitionem, hæreses & blasphemias qualvis usurpare, profiteri, promovere: quia contra illa certant pro fide sanctis semel datâ?

CAP.

CAP. III.

Quibus & qualibus sint assignanda stipendia.

AD tertium punctum, quibus scil. & qualibus assignanda stipendia, pertinent hæc problemata. §. 1.

I. *Probl. An omnibus ministris promiscuè, stipendia exsolvenda; etiam divitibus, aut in cœlibatu viventibus, & consequenter parvo victitantibus? Resp. Aff.* Nam à parte ecclesiæ seu dantium, & de jure hic nulla exceptio. Quamvis à parte ministrorum seu accipientium, in certis casibus possit esse exceptio: ut supra dictum est. Et tum ecclesia fruitur beneficio, præstatque ei minister remittendo stipendium, liberalem oblationem & eleëmosynam.

II. *Probl. An doctoribus & lectoribus Theologis, nec non Catechistis, præceptoribus, ægrorum consolatoribus, similibusque in verbo laborantibus, & quasi coadjutoribus, debeantur. Resp. Aff.* ex regulâ & argumento generali: Dignus est operarius mercede suâ. Et *Galat.6.* ὁ κατηχούμενος, &c.

III. *Probl. An etiam senioribus gubernantibus? Resp.* Non posset illis negari, siquidem totos se darent illi muneri, & peterent stipendia ex 1 *Tim.5: v.17.* Quamvis ecclesiis nostris non malè conveniat caritas & liberalitas nostrorum seniorum, qui gratis labores hos subeunt. De quo infra *part.2. lib.2. tit.* de *Senioribus.* Metuendum alioquin ne homines otiosi in fide & pietate minime προεστῶτες, propter stipendia προεστασίαν illam turpiter affectarent: siquidem nemo est quamvis ignorantissimus & ignavissimus qui ad regimen aliquod se tanquam idoneum obtrudere non ausit: si scil. beneficium officio annexum sit; tunc enim sæpe quæritur non tam officium, quam beneficium.

IV. *Probl. An etiam diaconis? Resp.* Non ita convenire videtur: quia ministerium illorum particulariter & tantum versatur circa pauperes in ecclesiâ quà tales, & circa negotia misericordiæ. Non ausim tamen absolutè negare nulla illis deberi: siquidem in ecclesiâ aliquâ viri tenuioris fortunę ad hoc munus eligerentur, quod forte nulli istic magis idonei: Esset enim contra justitiam, ut illi frequentibus circa pauperes occupationibus res suas cum damno rei familiaris negligerent, & dum nomine & mandato ecclesiæ aliorum rem familiarem curarent, ipsi interim ad incitas redigerentur.

V. *Probl. An stipendia etiam debeantur propter ætatem emeritis, aut illis, qui ministerio se totos consecrarunt, inque eo pro virili, quamdiu potuere, desudarunt;*

daunt; sed nunc propter morbum, aut tyrannidem & persecutionem, aut alia aliqua impedimenta coguntur quiescere? Resp. Aff.

VI. *Probl. Quid si propter heterodoxiam, aut malos mores legitimè exauctorati sint? Resp.* Video indulgentiam & clementiam nostrarum ecclesiarum, & Magistratuum certare cum improbitate quorundam mercenariorum: quò fit, ut tantò magis reddantur ἀναπολόγητοι; si exuperantia illa χρηστότητος in ruborem ipsos non det, & ad seriam peccatorum pœnitentiam provocet. Quidquid sit, præstat nummos profundi, quam ecclesias maculis & carcinomatis illis diutius dehonestari. Duo tamen cavenda videntur: ne stipendia carnalibus peccatorum illecebræ fiant; deinde ne damno & præjudicio piorum ministrorum profundantur, & his sive emeritis, sive triamnum ad sudorem immo & ad sanguinem laborantibus injustè subtrahatur, quod in illos indulgenter erogatur.

VII. *Probl. An ministris aut Theologis ad alias ecclesias aut scholas, bono publico legitimè translatis, stipendia aut honoraria sive ab eâdem Ecclesiâ, cui inservierunt, sive à quavis aliâ, cui non inservierunt, conferri possint? Resp.* Quis hoc improbet? Siquidem hoc facit ecclesia, ut succurrat illi ecclesiæ pauperculæ, cui nunc inservit, aut ut honorario illo gratitudinem suam erga illum pro fideli ministerio declaret. Non potest non laudari exemplum Argentinensium, qui Calvino Genevam revocato missionem volentes nolente animo decreverunt, sub hâc conditione, ut prębendæ theologicalis (uti vocant) reditus, qui ipsi à Senatu assignati erant, & quibus illic fruebatur, propter professionem theologicam, retineret: referente *Beza in vitâ Calvini.*

VIII. *Probl. Quid de ἐγκρατείᾳ & generoso animo Calvini, qui conditionem hanc constanter renuebat? Resp.* Præterquam quod in genere mundum & mundana illa pro stercoribus duceret cum Apostolo *Philipp.* 3. *v.* 7. 8. Et mores ejus essent alienissimi, à φιλαργυρίᾳ: Habuisse virum piissimum proculdubio rationes speciales, quæ persuaderent prudentiæ ipsius, omnia ista sibi licere quidem, sed non conducere. Haut aliter ac Paulus 1. *Cor.* 9. *v.* 15. 19. & 2 *Cor.* 11. *v.* 9 10. 11. 12. 13.

IX. *Probl. An sacrilegium sit, & abusus peculii ecclesiastici contra voluntatem donatorum, si ex eo stipendia solvantur ludimagistris & Professoribus, qui non quidem Theologiam, sed alias honestas artes ac disciplinas tradunt? Resp. Neg.* Si prius ministeriis sacris, eorumque affinibus, & appendicibus satis prospectum sit: neque enim his subtrahi debet, ut illis prospiciatur. Atque hoc satis convenit cum voluntate atque intentione donatorum partim explicitâ & in specie, partim implicitâ seu virtuali & in genere atque analogicè. Voluerunt enim juvare religionem & ecclesiam. Extra illud

genus

genus aut proximum analogicum non evagatur sustentatio scholarum, & propagatio eruditionis. In hâc latitudine voluntas & intentio donatorum semper accepta fuit in ipso Papatu, ut ex *Concilio Tridentino* aliisque testibus infra ostendimus *part.2.lib.4 tit. de monachis*, subtit. de *Militibus Ecclesiæ*.

X. *Probl. An etiam filiis Prophetarum, & studiosis, qui in spem ministerii educantur, stipendia ex reditibus olim ad curam animarum & sacrorum collatis erogari possint? Resp. Aff.* Quia non receditur à genere, nec à generali intentione donatorum. Quod si autem nonnulli reditus in hunc usum peculiariter constituti sint (uti antehac instituti fuerunt, & etiamnum constituuntur): jam nulla est quæstio: quin immo debent ordinario in unicum hunc usum impendi.

XI. *Probl. An talia stipendia propriè sint & dici debeant eleëmosynæ, & tales studiosi vivere ex eleëmosynis? Resp. Neg.* Quia operam suam addicunt ecclesiæ, & publico. Quod si fidem datam servent, & spem atque exspectationem ecclesiæ impleant, & diligenter ad laboriosam illam functionem se sanctificent, utique panem suum gratis non edunt: nisi dicere velimus mendicos fuisse filios prophetarum cum suo Elizæo 2 *Reg*.4.*v*.42. omnesque illos Principum, magnatum, & procerum filios, qui in pueritiâ, aut forte infantiâ honorariis stipendiis è publico gaudent, & in spem militiæ educantur; ut aliquando viri facti patriam suam præ omnibus aliis teneantur defendere.

XII. *Probl. Sed quid si fidem datam, aut spem ecclesiæ ignaviâ sua, & malis moribus fallant: aut nihil minus curent, quam sacrum ministerium, aut debitam ad illud preparationem? Resp.* Stipendia illis subtrahenda sunt, & compellendi ad justam restitutionem. Quod quædam ejusmodi bursarum fundationes, earumque collationes expresse stipulantur.

XIII. *Probl. Quid si propter impedimenta quædam extrinsecus intervenientia, aut ingenii sui inclinationem ac singularem aptitudinem præstaret aliquos studia, & vitæ genus honestè mutare? Resp.* Posse ab illis, penes quos hoc juris est, rationes omnes expendi, atque ex æquo & bono dispensari. Quod si fiat sine præjudicio & fraude eorum, qui studium theologiæ cum Deo incipiunt & perficiunt: utique de redituum ecclesiasticorum erogatione in tales judicandum ferè & analogicè, ut de stipendiis ludimagistrorum & Professorum, qui artes & disciplinas profitentur. Accedit & hujus dispensationis ratio generalis; ne propter stipendia nonnulli inviti & sine internâ tractione ac vocatione ministerium amplecti cogantur, quorum animus alioquin ab eo aversus. Nescimus enim quò desperatio duceret, ubi res angusta domi, aut parentum atque amicorum consilia non impellerent; siquidem stipendia subtrahantur, immo & restitutio imperetur.

XIV. *Probl. An stipendiati studiosi theologiæ, omnibus aliis, qui non publicis, sed suis sumtibus ad ministerium se sanctificant, in promotione ad ministerium sint præferendi? Resp. Neg.* Quia simpliciter præferenda sunt præstantiora dona. Quò analogicè applicari potest illud 1 *Cor.* 14. *v.* 12. Quod si omnia sint paria, & extrinsecis ac ἀξιωματικοῖς respectibus hic locus aliquis relinquendus videretur, potior ratio habenda eorum, qui suis sumtibus tam heroicum opus susceperunt, imprimis si diuturna protelatio promotionis sit cum jactura rei familiaris. Quis enim dubitet, quin horum caritas præ illis hâc in parte sit ἐκτενεστέρα, & magis se prodiderit. Atqui omni operi bono debetur suus honor. Hoc tamen non dico, ut si quis tenuioris fortunæ, publicę liberalitati de suo exiguo addere debuerit, forte ὅλον τ̃ βίον, cum viduâ *Luc.* 21. *v.* 4. caritas ejus postponatur: posset enim fieri, ut talis servatâ proportione plus dederit, quam omnes divites.

XV. *Probl. An ministris ignavis, & parum laborantibus relinquenda stipendia. Resp.* Quod si ecclesia erga tales officio suo, probè fungeretur, hoc est, eos post debitas admonitiones (*Coloss.* 4. *v.* 16.) dimitteret, & in alios veros operarios stipendia transferret: utique huic quæstioni locus non esset. Sed quia nihil ab omni parte beatum, utile esset stipendia accidi pro imminutione laborum: quo compendioso compulsorio ab otio ad negotium facillimè revocandos ignavos ventres, minimè dubitandum.

XVI. *An ministris non residentibus debeantur stipendia: Resp. Neg.* Pendet hujus problematis determinatio, ex rationibus, quas contra non residentiam etiam in ipso Papatu instruxerunt. Ut Casuistas, quamvis ut plurimum hic incrustatores prætercam; videatur tract. peculiaris *Bartholomei Caranzæ* in ipso *Concilio Tridentino* conscriptus, & Antwerpiæ a. 1564. apud Belleros editus. Sed de non residentiâ alibi.

XVII. *An jure competant stipendia ministrorum illis, qui ad personatus (uti alicubi vocantur) promoti, ministerio ecclesiæ alicujus initiantur, ejusque gradum & ordinationem solemniter suscipiunt, & fortè ad histrioniæ complementum, concionem unam privatim coram Episcopo, aut ejus vicario, aliisve ejus officiariis habent; Quo facto, alteri alicui vicario suo laborem ministerii committunt, solâ redituum fruitione, & qualicunque recturâ aut magisterio in res & negotia ejus ecclesiæ contenti? Resp. Neg.* Non unum hic peccatum committitur. *Primum,* horrenda sacrosancti ministerii profanatio, & ludificatio. *Secundò,* ecclesiæ defraudatio, dum debitis ministeriis & ministris non abundat, pro ratione tum redituum, tum necessariæ ædificationis. *Tertiò,* sacrilegus redituum illorum abusus; quos norunt à piis hominibus non esse donatos, aut ab ecclesiis viritim tributos, ad pascendos ignavos ventres. *Quarto,* quod totam rationem ministerii pervertant. Neque enim jurisdictionem

ctionem habet aut imperium, aut potestatem substituendi: quum potestas ejus tota sit ministerialis, non dominans aut αὐτοκρατορικὴ, quæ residet in solo Christo ecclesiæ capite. Vide *Luc.* 22. *v.* 25. 2 *Cor.* 1. *v.* 24. 12. 13. 1 *Cor.* 4. *v.* 1. & 1. *v.* 5. & 3. *v.* 3. & 1 *Petr.* 5. *v.* 3. *Quinto*, quod illegitimè dividant & divellant recturam & præsidentiam in ecclesiâ, à labore & functione privatim publiceque docendi, sacramenta administrandi, orandi, membra ecclesiæ visitandi, consolandi, &c.

XVIII. *Probl. An personatus illos, & umbratica ac titularia ministeria cum stipendiis minime umbraticis vendere liceat, sive in totum, sive ex parte per pensiones scilicet. Resp.* Ne ipse quidem corruptissimus Papatus neget, committi hic horrenda crimina simoniæ & sacrilegii. De pensionibus forte infra quid dicemus.

XIX. *Probl. An personatibus similes sint canonicatus otiosorum hominum, qui extra Papatum in terris Protestantium & reformatorum adhuc tolerantur? Resp. Aff.* cum dist. In eo enim longè dissimiles sunt aliqui eorum, (siquidem canonicatus ubivis non ejusdem sunt speciei aut conditionis) quod beneficia sint sine ullo officio aut opere sive ecclesiastico sive scholastico, sive inchoato sive continuato; & sine vicariis, qui opus ecclesiasticum peragerent. Nam vicariatuum beneficiis, absque opere & officio ecclesiastico, aut ipsi canonici aut liberi, nepotes, amici, necessarii, pari modo ac præbendis fruuntur: aut canonici vicariatus illos vendunt: uti memini studioso theologiæ aliquem venditum 2700. (ni fallor) florenis.

XX. *Probl. An in ecclesiis, ubi personatus & vicariatus adhuc obtinent, ministerii candidatis, aut ministris vicariam ecclesiæ curam suscipere liceat, & consequenter vicariatibus illis seu stipendiis à Rectore ecclesiæ assignatis, aut antiquitus per ecclesiæ benefactores ad id constitutis, pro ministerii labore frui? Resp. Affirm.* si modo ecclesia, quæ abusus illos etiamnum tolerare cogitur, vicarium illum legitimè vocet, aut saltem ministerium ejus expetat atque approbet.

XXI. *Probl. An pariter alicui vicariatum illum vendere, aut sine labore ministerii eodem frui, aut ipsum personatum gratis collatum expetere ac suscipere liceat: si modo Magistratus aut prætensa hierarchia ecclesiastica ita constituat, aut saltem toleret, & accedat ecclesiasticæ tolerantiæ consuetudo? Resp. Neg.* Quia nec Episcopi, nec Magistratus sive mandatum sive dispensatio magis ex peccato (de quo *probl.* 17.) non peccatum facere potest, quam Papa Romanus.

XXII. *Probl. An reditibus vicariatuum ad curas animarum constitutis, more antehac in Papatu recepto, frui possint studiosi Theologiæ, quamdiu ad ministerium ritè se præparant? Resp.* Siquidem non fiat in fraudem & cum præjudicio

judicio ædificationis ecclesię, & ministrorum, qui laborem suum in illâ ecclesiâ, in cujus usum vicariatus illi fundati sunt, impendunt: nolim repugnare. Vide paulo ante *probl.* 9. & 10. De donationibus illis, quæ factę sunt absque speciali respectu ad curas animarum, aut ad usum certæ alicujus ecclesiæ, tantum ut quis in studio Theologico aut etiam quovis alio enutriatur nulla difficultas est. Satis sit enim directæ & explicitæ intentioni donatorum. Sed tales si quę sint, putamus catechrestìcè aut impropriè vocari vicariatus.

XXIII. *Probl. An quis reditibus seu stipendiis pastoralis curæ, nudo titulo & prætenso jure parochi seu curati gaudere possit, absque ullâ ecclesiasticâ vocatione & functione juxta ordinem & in communione ecclesiæ sive Papalis, sive reformatæ? Resp. Neg.* committitur enim gemina ἀταξία. *Prima* est quod titulum & externam speciem parochi sibi vindicat, ac prę se fert, cum revera talis non sit nec voluntate suâ, nec electione ecclesiasticâ. *Secunda* est, quod stipendiis fruatur, quæ curæ pastorali in illâ ecclesiâ dicata: & consequenter aut subtrahat parochię, ut defectu stipendii ministro aut ministris careat, quos alioquin haberet; aut subtrahit ministro, si quis sit, si non totum stipendium, saltem bonam partem forte longè maximam. Quod si personatus sunt illiciti, tales umbratici & nominales curati multo magis.

XXIV. *Probl. Quid si stipendia sub Papatu in Sacerdotes & Vicecuratos pro missis, aliisque superstitiosis ministeriis in parochiali aliquâ ecclesiâ erogari solita, sub iisdem illis titulis cedant sacerdotibus una cum illâ parochiâ reformatis, & post obitum eorum succedant in ea alii reformati absque titulo, aut sub titulo sacerdotum? Resp.* 1. titulus sacerdotis missifici nullâ ratione assumendus est; nedum ut sub umbra illius tituli gaudeat quis jure redituum sacerdotalium. 2. Reditus illi quamvis in specie nulli pio usui sint consecrati, & consequenter una cum missis & sacerdotiis stipendia missatica sint abolita: in genere tamen & analogicè ad veram curam animarum converti possunt, & debent; prout ad curam animarum primum fundati sunt. 3. Tolerabile videtur, ut absque titulo & specie sacerdotali reditibus illis ad tempus gaudeant, iidem illi sacerdotes reformationem nunc amplexi, quamvis ministerio ecclesiastico non fungantur; sive quod ad illud nondum vocati sint, sive quod ecclesia operâ plurium istorum non indigeat, sive quod ad ministerium non sint idonei. Æquitatem hanc videtur suadere *Calvinus* casu clericorum Papalium, sed reformationi Scoticę non obsistentium *in epistola ad Johannem Knoxum*. Sed intolerandum esset, ut otiosorum hominum in illa stipendia ex prętenso jure titularis sacerdotis, perpetua stabiliretur successio. An simile quid in casu Cardinalis Castilionęi forte dici possit, contra Espencęum (in 3. *collatione*, gallicè), acerbè illi exprobrantem, quod religionem

gionem & ministerium suum tanquam Antichristianum abjecisset, titulum tamen, & sub illo titulo reditus sibi retineret, disquirendum esset. Quidquid hic statuerint reformati, saltem nefas ducerent, ut reformati in titulum ac speciem Cardinalis, & sub umbrâ illâ in reditus ecclesiasticos succederent.

XXV. *Probl. De reditibus monachorum, aut monialium, saltem de parte aliqua eorum, an non aliter judicandum sit? Resp. Aff.* modo tituli aboleantur, & in umbrâ ac specie illorum jus alimentorum ac stipendiorum de capite in caput succedentium non fundetur: sed in liberali dispensatione ecclesiæ ac politiæ & suâ aut honestâ occupatione, aut saltem honestâ necessitate.

CAP. IV.

A quibus & per quos sint exsolvenda stipendia.

AD quartum punctum, à quibus & per quos exsolvenda stipendia, pertinent hæc sequentia problemata.

I. *Probl. An stipendia immediatè ab ipsâ ecclesiâ per spontaneas oblationes seu contributiones semper exsolvi debeant; an vero à Magistratu seu potestate politicâ, aut potestate hierarchicâ, aut patrono, aut privati alicujus liberalitate. Resp.* Prius statuebant in Angliâ dicti *Separatistæ* aut *Brownistæ* thesi septimâ suæ apologiæ contra imputationes Oxoniensium anno 1612. editæ. Ubi improbant certos reditus agrorum tanquam à Papali hierarchia & decimis Judaicis exortos.

Nos sententiam nostram istis conclusionibus explicamus. I. *Concl.* Ecclesia potest curare stipendia; immo & tenetur jure divino: quod intelligendum est in casu defectus, cum nemo est qui hoc agit; & deinde cumulativè non exclusivè: sic ut non prohibeantur alii, si qui hac beneficentia absque præjudicio ædificationis & libertatis ecclesiasticæ defungi velint. Quicunque autem hoc agant, aut non agant, curent aut negligant: ecclesia non potest se subducere Galat. 6. v. 6. *communicet autem, qui instituitur in sermone, cum eo qui se instituit, omnia bona.* Et hinc est, quod constitutiones ecclesiasticæ Belgarum Emdæ, Dordraci, Middelburgi, Hagæ-comitis, Dordraci a. 1619. in Synodis Nationalibus conceptæ, & autoritate politicâ in variis fœderati Belgii Provinciis munitæ, curam stipendii ministrorum synedriis (quippe ecclesias repræsentantibus) imponant. Quale *Statutum Synodale artic.* XI. juri divino innixum non censemus mutandum, uti in Provinciâ aliquâ illud inter plura alia anno 1619. mutari volebant: ut scil. substitueretur, *Et nos aut respectivi Magistratus ministris debita stipendia curabunt.* Sed præstat verba à Synodis posita loco non moveri: quibus perpetuum

 jus,

jus, ejusque obligatio proponitur; quidquid sit de juris usu aut non usu, hic & nunc obtinente. Potest alicubi esse minister, cui una familia, aut unus ex ditioribus stipendium promittit & exsolvit. Sed hoc est mutabile & πρόσκαιρον. Jus vero divinum est perpetuum quod omnes, quod ubique, quod semper ecclesias obligat; quamdiu ecclesiæ sunt ecclesiæ. Illud jus perpetuo ecclesiis inculcandum, ne illa προσκαίρῳ non-usu ita in oblivionem & desuetudinem veniat; ut Principe aut Magistratu mutato aut mentem & religionem mutante, ac stipendia fidelibus ministris subtrahente, ad curam & exsolutionem eorundem vix adduci queat. Sæpe enim homines non satis distinguunt inter potestatem & usum ejusdem, inter jus & exercitium juris.

II. *Concl.* Hierarchię potestas ἰσπίκτως hoc agere nequit: quia non debet esse talis potestas; nedum ut ipsi cura peculii sacri & dispensatio stipendiorum committenda sit; quo fimbrias suas magis extendunt & dominatum in ministros stabiliunt. Ubi tamen aliter fieri nequit: tolerandum est, saltem quod ad stipendia, quæ pertinent ad τὰ βιωτικά. Apostoli tolerarunt in Juda Iscariota præfecturam τοῦ γλωσσοκόμου.

III. *Concl.* Magistratus aut sponte suâ, aut postulante id ecclesia, curamque hanc in ipsum devolvente, stipendia curare potest ex ærario publico; immo etiam jure divino atque humano tenetur, si reditus & peculium ecclesiæ in extremo necessitatis casu, in Republicæ usus impenderit. Hoc enim nihil aliud est, quam justissimæ restitutionis vicem pręstare.

IV. *Concl.* Non est in se illicitum, ut dicti patroni stipendia procurent prout ad hoc antiquitus obligati fuerunt: si modo nihil autoritatis aut dominationis in res & vocationes ecclesiasticas sibi sumant. Sed tamen non ita tutum esse, nec conducere, docuit nos eventus sub Papatu, & hodierna experientia. Videmus hic caritatem incipere à seipso, & quemque esse sibi proximum, & agitari contractus innominatos. *Do ut des, facio ut facias*, &c. De quo infra agimus *part. 2. lib. 3. tract.* de vocatione ministrorum.

V. *Concl.* Privati alicujus liberalitas stipendium pręstare potest. Si modo nihil autoritatis aut juris inde stipuletur sive erga ecclesiam, sive erga ministrum.

II. *Probl. An liceat cum patrono transigere de stipendio, aut ejus parte. Resp.* Mera tolerantia mali necessarii, quæ fiat de consilio & expresso mandato ac consensu ecclesiæ sponte vocantis ministrum, aut vocationem ejus approbantis: non est illicita. Ita stipendium suum, aut potiorem ejus partem postremis annis ministri aliquot in Palatinatu reliquerunt militaribus præfectis Leopoldicis & Hispanicis, hac spe & intentione, ut ipsis modo relin-

linqueretur usus ministerii. Hoc enim nihil aliud erat, quam suo damno, & suo stipendio libertatem tacitè emere, aut potius vexam & impeditionem redimere. Extra hunc aut similem casum si fieret, ad subreptionem in ministerium, à turpissimâ simoniâ haut multum abludere videretur.

III. *Probl. An liceat ab aliis ecclesiis stipendium, aut ejus supplementa & subsidia recipere? Resp. Aff.* In casu necessitatis, & eâ occasione, quâ Paulus *2 Cor.* 11. *Philipp.* 4. Sed ordinariò ut hoc fiat, minus videtur expedire, aut tutum esse. Hinc enim metuenda ministri ad ecclesiam alienam stipendii procuratricem major respectus quam ad propriam, immo & ecclesię illius in istam cum tempore autoritas & usurpatio aliqua cathedralis; quod repugnat ἰσότητι & ἰσονομίᾳ ecclesiarum jure divino stabilitæ. De quo vide supra *lib.* 1. *tract.* 1. *tit.* de Ecclesiis collegiatis, cathedralibus, &c.

IV. *Probl. Utrum præstet curam & dispensationem stipendiorum ex reditibus ecclesiasticis manere penes ecclesiam seu collegia ecclesiastica; an vero tradi & committi Magistratui. Resp.* Non quærimus hic in genere de curâ, præfectura, & dispensatione bonorum ecclesiasticorum, (de quo *Martyr locor. classe* 3. *cap.* 2. & nos *tract. praced.* (multo minus de eorum alienatione, & dominii in Magistratum translatione: sed tantum de stipendiis. Nos respondemus, ecclesiæ potestatem curandi, & dispensandi stipendia ex propriis reditibus antehac fundatis, aut ex præsentibus oblationibus fidelium eripi non magis posse aut debere, quam curam pauperum & erogationem eleëmosynarum per diaconos suos. Non tamen negandum, quin tempora talia incidere possint, ut cura istorum βιωτικῶν Magistratibus sponte commendanda esset; aut siquidem urgeat, tradenda. Et hoc respectu Calvinus totum hoc quidquid est Magistratui deferre maluit, ecclesiamque ab omni curâ immunem præstare. Idem sensus primorum ministrorum, qui in Hollandiâ, Zelandiâ, post religionem reformatam in publica templa introductam, Calvinum in hoc imitati sunt. Nolo tamen dicere, tutius & βιαῖον esse, ut ab omnibus, ubique, & semper hoc fiat.

V. *Probl. Quod si penes ipsam ecclesiam aut parochiam, aut ipsum pastorem sit dispensatio; utrum præstet eam exequi per ædiles, aut quæstorem à pastore, aut synedrio aut classe constitutum immediatè; an per synedrium scil. aut classem; an denique per singulos ministros, qui pastorales suos reditus & fructus ipsi sibi colligunt. Resp.* Ministris malim hoc relinquere, si non admodum odiosum esset & illi τὰ βιωτικὰ illa per alium aliquem exequerentur. Alioquin non videtur absurdum, ut ædilis, aut quæstor ecclesiasticus colligat, exigat, & distribuat: sed ad mandatum ministri aut ministrorum, aut synedrii aut classis; ubi etiam rationes reddendæ, & petitiones augmentorum stipendii, aut subsidiorum extra ordinem, instituendæ.

CAP.

CAP. V.

Unde exſolvenda ſint ſtipendia?

§. 1. DE quinto puncto, Unde ſint exſolvenda ſtipendia, hæc problemata.

I. *Probl. An jure divino & naturali miniſtris debeantur, decimæ, atque ex his exſolvenda ſtipendia? Reſp.* Affirmant communiter Canoniſtæ, ex *cap. Tua nobis 26. de Decimis, & cap. Parochianos. Extravag. de Decimis.* Vide plures citationes juris apud *Tholoſanum lib. 1. partit. Juris Canonici tit. 25. cap. 5.* Cum quibus facit *Baronius ad annum 17. §. 74.* & *Nicolaus le Maiſtre de bonis* & poſſeſſoribus eccleſiarum *part. 2. lib. 1.* Ex noſtris *Zepperus lib. 4.* explic. legum Moſaicarum cap. 10. *Hoſpinianus de Templis l. 5. cap. 3.* Et ex Anglicanis Theologis plerique, ni fallor, qui iſtic ab hiararchico regimine alieni non ſunt: quales *Lancelotus Andrewes* Epiſcopus Wintonienſis in determinatione de decimis editâ cum opuſculis poſthumis; *Kelletus in miſcellaneis Theologicis*, ſed patrio idiomate conſcriptis, lib. 2. p. 50. 51. *Richard. Montacutius tract. peculiari contra Seldenum.* Et *Giffardus* peculiari tractatu. *Prideaux in operibus, orat. 5. edit. in fol.* Quibus accenſeri poteſt *Marcus Ant. de Dominis* Archiepiſcopus Spalatenſis, natione quidem Italus, ſed qui in Anglicanæ eccleſiæ ſenſu & communione tum verſabatur, cum libros de Republ. eccleſ. ederet; ubi *lib. 9. cap. 2.* hanc cauſam agit. In eandem ſententiam inclinat *Willetus* commentar. ad *Levit. 27. doctr. 4.* Negantem ſententiam amplectuntur ex noſtris *Danæus, in Ethicâ Chriſt. lib. 2. c. 10. Martyr loc. claſſe 4. c. 13. 5. 18. Bucerus & Calvin. in commentariis, Zanchius* de *oper. redemtionis lib. 1. cap. 16.* Autor *altaris Damaſceni p. 447. Rivetus in Geneſin Exercit.* 80. & Pontificii theologi plerique; qui hic cum Canoniſtis tantopere digladiantur, ut mutuo ſibi hæreſin impingant. Vide *Bellarm. lib. 1. de Clericis cap. 25.* & *Johannem Majorem in 3. diſt. 37. qu. 36. Zwarez lib. 2. de legibus c. 14. Corn. à Lapide ad Levit. 27. 30. & Numer. 18. 12. 21.* Et ex ipſis Canoniſtis *Covarruviam* doctè diſputantem, Et *Petrum Monetam in tract. Beneficial., de Decimis cap. 1. Thomas* cum ſuis *22. quæſt. 87. artic. 1.* quaſi diſtinguit, quod decimæ in N. T. debeantur partim jure divino ac naturali, partim humano eccleſiaſtico, quod ad determinationem certæ portionis. Hanc conciliationem in tantum ſufficere perſuaſum velit Molanus in Oratione Quodlib. de Decimis cap. 7. ut: concludat, *parum ſibi probari quod nonnulli authores tam facile & audenter ſcribant repugnantiam eſſe inter Juriſconſultos & Theologos, in eo quod illi jure divino,*

divino, *hi vero jure ecclesiastico decimas deberi asserant*, *cum utraque sententia vera sit*, &c. Porro negantem sententiam hoc modo probamus. I. *Quia*, decimam partem determinatè ministris perpetuo competere potius, quam aliam partem; nullo modo ex principiis naturę colligitur. II. *Quia*, nulla est lex positiva, quæ illam partem ita determinet. Nam quod ex forensibus & ceremonialibus præceptis adfertur, illud non magis pertinet ad populum N. T., quam leges de primitiis, deque civitatibus sacerdotum & agris suburbicariis, de siclis sanctuarii, &c. Ad objectiones sic respondetur.

Ad I. *Object.* Quia decimæ fuerunt ante legem Mosis *Genes.* 28. & 14. coll. cum *Heb.* 7. ergo pertinent ad jus naturæ. Sic *Zepperus & Andrewes. Resp.* Fallit consequentia. Fuit enim tunc lex ceremonialis, quod ad principalia sua, uti patet ex *Genes.* 4. & 9. &c. Fuerunt etiam leges & consuesuetudines forenses seu politicæ in familiis patriarcharum, quæ non erant juris naturæ, aut generales & immutabiles. Unicum indico, de viduâ fratris primogeniti à fratre ducendâ *Genes.* 38. Non est ergo simpliciter dicendum, sed solidè probandum, pertinuisse hoc ad legem naturæ. *Deinde* excipi potest Abrahamum solvisse decimas non bonorum suorum, sed tantum prædæ: & dato solvisse decimas omnium bonorum, dici potest, illud non fecisse ex lege, sed ex voto, motu, arbitrio particulari. Sed instat *Lancel. Andrewes*: debuisse & solvisse Abrahamum sacerdoti decimas non ex jure sacrificii (quod nullum istic erat) sed ex jure benedictionis sacerdotalis *Genes.* 14. Sicut ergo illi Melchizedeko tanquam sacerdoti benedicenti debuit Abraham, sic nos in N.T. debemus Christo sacerdoti à quo & per quem omnis benedictio. Translato enim sacerdotio transfertur lex *Hebr.* 7. *v.* 12. pariter jus decimarum cum sacerdotio à Melchizedeko in Christum. Jam vero æquum ut illi nomine Christi decimas Christo debitas accipiant, qui Christi nomine nobis benedicunt. *Resp.* mirabilis consequentiarum concatenatio. Quas omnes dissolvimus negatis falsis hypothesibus. 1. Christo quâ sacerdoti in N.T. deberi determinatè decimas. 2. In eo Christum esse successorem Melchizedeki, non jure sacrificii, sed benedictionis. 3. In N.T. esse sacerdotes vicarios Christi, qui in specie & formâ jus habent & mandatum benedicendi, itidem ut Melchizedek, & Levitici sacerdotes in V.T. 4. Esse sacerdotes, vicarios Christi in jure decimarum.

II. *Object.* Pharisæi solvebant decimas *Math.* 23. & *Luc.* 18. ex præscripto scil. legis *Exod.* 12. *Levitic.* 27. *Numer.* 18. *v.* 31. *Deuter.* 14.: atqui justitia nostra debet abundare plus quam Pharisæorum *Math.* 5. *Resp.* Negamus in abundantiâ observationum ceremonialium & forensium Mosis justitiam moralem, & consequenter nostram in N.T. consistere: immo ne quidem in actibus moralibus externis, abundantia illa quærenda est, sed in animo.

Quia tota juſtitia Phariſaica erat hypocritica. Urget Andrewes loca V.T. *Num.*18. & *Malach.*3. per ſe poſita. *Reſp.* ſed potuiſſet eâdem conſequentiâ ex *Malach.*1. addidiſſe de ſacrificiis.

III. *Object.* Chriſtus de decimis loquens *Math.*23. ait, hæc non omittenda eſſe. Sic Andrews. *Reſp.* Approbat Chriſtus ſolutionem decimarum tum, cum nondum abolita eſſet obſervatio legis Moſaicæ.

IV. *Object. Math.*22. *Date Deo, quæ Dei. Reſp.* nihil determinatè dicitur de decimis. Deinde vigebat tunc lex Moſaica: quæ nunc non viget.

V. *Object. Baronius ad ann.*57.exemplo Melchizedeki, quod urget, addit exemplum Gentilium (quæ ibi vide) inde exſculpit legem naturæ. *Reſp.* κακοζηλία & ſuperſtitio Gentilium, quam diabolus Dei ſimia eos docuit in ſacrificiis ſacerdotiis, luſtrationibus totoque ſacrorum choragio non probat legem naturæ.

VI. *Object.* Ex *Galat.* 6. *v.*6. *Reſp.* Sed nihil ibi in ſpecie de decimis. Et applicationem ſuam per rhetoricas conſequentias ipſe Lancelotus, conjecturam vocat.

VII. *Object.* Et patribus. Inter alios citat *Lancelotus Chryſoſtom. homil.* 73. in *Matheum*, & *Auguſtini Enchiridion cap.*76. *Reſp.*1. θεολογήματα patrum non ſemper æque ſolida. 2. Uterque decimas facit eleëmoſynas; quas tamen malit *Lancelotus* ſacrum vectigal appellare. Si itaque contra ſuam ſententiam non recipit horum patrum teſtimonia; quo jure aliis ipſorum ſententiam contra ea obtrudit. Alios patres Cyprianum, Origenem, Ambroſium, Hieronymum, mediæ ætatis Concilia ab eodem producta omitto. Tantundem enim faciunt cum reliquis.

VIII. *Object.* Lanceloti contra reſponſiones, quod jus decimarum pertinuerit ad legem antiquatam, ceremonialem ſcil. *Lex*, inquit, *vetus nulla antiquanda eſt, niſi imbecillis ſit, & inutilis.* Heb. 7. *Reſp.* Quid ſi de legibus redemtionis primogenitorum, & cenſus dimidii ſicli, aliiſque *Levit.* 27. pariter quis dicat cum Lanceloto: *Oſtendat mihi quiſquam in eâ ſive ῥητῶς ſive ἀνωφελὶς, manus dabo*, &c.

II. *Probl. An decima, ubi nunc ſæculis aliquot tributa fuerunt ad ſtipendia exſolvenda, alioſque uſus eccleſiaſticos, ſint abrogandæ: iiſque ſpontaneæ oblationes fidelium ſubſtituendæ? Reſp.* Affirmant dicti Brouwniſtæ, loco ſupra cit. Sed nos rationem nullam videmus. Cur enim liberes agros aliaſque poſſeſſiones ab oneribus, quæ debentur ex jure; ut à gratuitâ liberalitate incertam eleëmoſynam exſpectes. Cur propriis bonis renunties, ut cum monachis mendicantibus quaſi oſtiatim ſtipem petas? Et hactenus facimus cum *Lanceloto Andrewes*, immo & cum theologis ac Canoniſtis in Papatu: qui communiter ſtatuunt decimas jure eſſe ſolvendas, quamvis diſſentiant

circa

circa fundamentum hujus juris; quod alii quærunt partim in jure naturæ, partim in positivo Dei; alii vero in jure & præcepto ecclesiæ. Rationes utriusque partis vide, apud autores supra cit. & *Azorium tom.2. lib.7.c.36.* præsertim & *Petrum Monetam*, *de decimis cap.1.* & *Nicolaum le Maistre de bonis* & *possessionibus Ecclesiarum part. 2. lib.1. c. 3.* & 4. quorum iste priorem, ille posteriorem sententiam strenuè tuetur. Nos autem recurrimus ad donationem eorum, ad quos dominium utile seu proprietatis agrorum & bonorum istorum olim pertinebat, aut ad quos quocunque alio jure, proprietas devoluta erat: sive illi Reges, Principes, proceres fuerint, sive privati cives. Ex hoc fundamento defendimus exactionem decimarum, ubi obtinent, convenire juri & æquitati. Haut aliter ac exactionem annuorum censuum ex agris, aut domibus. Quod si alicubi usurpatâ potestate ecclesiæ, & prætenso jure sacro homines ad onera illa agris, jumentis, pecudibus, captis feris & piscibus imposita, olim compulsi essent: non tamen ideo privati ab onere decimarum se liberare possint, ne quidem in foro conscientiæ. Origo rei sæpe illegitima est, quæ tamen cum tempore, accedente consensu & approbatione eorum, quorum interest, exsolventium scil. decimas, aut Magistratuum, aut utrorumque, legitimatur. Æquitatem solutionis decimarum, ex fundamento potestatis ecclesiasticæ defendit *Azorius part.2. lib.7. cap.36.* contra *Cajetanum 22. qu.147. art.1.* & *Soto de Justitia & jure qu.4. art.1.* Sunt & aliæ quæstiones de decimis, sed ad institutum nostrum non ita pertinentes. Interim, qui copiam istarum desiderat, is præter autores jam citatos adeat Scholasticos ad 2.2. qu. 147. Casuistas, in voce *Decimæ*; *Tholosanum*, *Lancelotum*, *Canisium* aliosque in systematis Juris canonici; imprimis recentiores, qui novum jus canonicum compilarunt, quales *Honorius ab Axel*, & *Fr. Zypæus*; ubi antiquos & recentiores Canonistas citatos invenies. Denique inter eos qui peculiaribus tractatibus hanc materiam illustrant, *Nicol. le Maistre de bonis & possess. eccles. part. 1. lib. 1. cap. 8. & part.2. lib.1.* fere per totum; & *Petrum Monetam in tribus tract. beneficialibus de decimis,* de optione canonicâ, de distributionibus quotidianis; qui unus instar omnium erit, ubi & alii complures citantur. De decimis sub veteri testamento, *Zepperus loc. cit.*, aliique scriptores de politiâ Mosaicâ, & antiquitatibus Judaicis alibi indicati, denique *Jos. Scaliger*, & *Sixtinus Amama* in opusculis de decimis. Post omnes illos Jesuita *Menochius lib.2. de Republ. Hebræorum cap.4.*

III. *Probl. An ex primitiis stipendia quærenda, & quo jure? Resp.* Idem hic respondendum quod de decimis. Apud Canonistas complures non tantum jure divino aut naturali deberi putantur; sed & olim in ecclesiis Græcorum hæc opinio obtinuisse videtur: uti constat ex *Antiochi homiliâ* περὶ ἀπαρχῶν §.2.

 tom.

tom.1.biblioth.patrum. Tholosanus lib. 1. partit. tit.24. cap.3. dicit Canonistas illos, qui jure divino deberi affirmant, à communi opinione nunc deseri; & hoc sibi magis placere. *A Lapide in Numer.18. v 12.21.* & Theologi Pontificii communiter negant jure divino deberi. Vide ex nostris *Rivetum in comment. ad Exod.23.* De Judæorum primitiis, & decimis earumque distinctione *Menochium lib.2. de Repùbl. Hebr. cap.16.*

IV. *Probl. An conveniat stata & recurrentia stipendia cogi, & promiscuè populo volenti, nolenti imperari? Resp.* Canonistæ & Theologi illi, qui decimarum exactionem defendunt, affirmare coguntur. Antiquitus in Græciâ erat καπνικὸν quod ex fumariis domatim pendebant; quodque sanctione sua reduxit *Immanuel Comnenus*, qui floruit anno 1057. Eruditiss. autor *altaris Damasceni p.450.* negat. Nos neminem absolutè cogendum putamus ad communionem fidei & ecclesiæ: sed cùm quis per spontaneam confœderationem sive formalem sive virtualem ecclesiasticę communioni se inseruit, non est abjudicanda omnis coactio: hac tamen cum distinctione: Omnia stipendia immediatè & absolutè coacta ab ecclesia, seu potestate ecclesiastica sunt illicita, tum quod ad impositionem, tum quod ad exactionem: Caret enim ecclesia Imperio & potestate coactiva. Secus judicandum de stipendiis mediatè coactis ab ecclesia: cum ex vi conventionis & confœderationis ecclesiasticę à toto corpore seu collegio suscipiuntur & singulis contributiones imponuntur & exiguntur, intercedente potestate Magistratus circa refractarios; siquidem necessitas requirat. Hoc enim non magis est illicitum, quam cum collegia quælibet immo & privati homines, per Magistratum debitores suos cogunt ad solutionem.

V. *Probl. An stipendia supplenda ex curâ funerum, puerperarum, nuptiarum,* &c. *Resp. Nicol. le Maistre lib.2. cap.6.* de funeribus affirmat. Et sic obtinet in communi praxi Papatus. Nos negamus hæc esse negotia seu agenda ecclesiastica (vide supra *lib.3.*) & consequenter hinc colligendum peculium sacrum.

VI. *Probl. An ex administratione sacramentorum? Resp.* Olim quidem liberalitas fidelium, & gratuita oblatio consuetudinem & quasi legem introduxerat. Sed contraivit huic mori *Concil. Braccarense 2. can.7.* & magis ac melius Concil. Eliberitanum can.48. *Emendari placuit, ut hi qui baptizantur (ut fieri solebat) nummos in concham non mittant, ne sacerdos, quòd gratis accepit, pretio distrahere videatur.* Nos putamus magis decorum & conveniens esse, ne fiat & sic tutius omnem speciem & occasionem mali averti. Præstat enim aliunde & alia ratione stipendia colligi. *Nicol. le Maistre* videtur dissentire *part.2. lib.2. cap.5.*

VII. *Probl. An conveniat ut ex sportulis, uti olim vocabant, victitent ministri; potius,*

potius, quam ex annuo proventu agrorum; *an vero ex certâ stipe annuâ. Resp.* Nos tertium & secundum modum primo præferendum jam supra diximus ad punctum secundum, ex *Martyre*. De collectis videatur *Aretius part. 1. Problem. tit. de collectis*, & de *sportulis p. 155. Lancel. Andrewes p. 155.* stipi annuæ (uti vocat) hoc est, certo stipendio, quod numerata pecuniâ penditur, longè prȩfert annuos agrorum proventus. Sed rationes ejus non sunt adamantinæ. *Postellus lib. 3. cap. 10. de orbis concordiâ* censet esse hanc *φυσικὴν ἔννοιαν*. i. notionem à naturâ insitam. Et æquum est ut sit sacrum vectigal quotannis, quo Deo litemus ob incrementa rei familiaris, &c. Ex inscriptione vectigal distinguitur; jam vero in rebus creatis est imago atque (ita loquar) superscriptio Dei, ut in numismate Principis. Et inde merces ministro accipienda, unde *συντυχία*, id est, communio copiȩ & inopiæ, *συμπάθεια*, communio gaudii atque mœstitiæ popularis, &c. Quȩ dilutȩ speculationes responsum non merentur.

VIII. *Probl. An & quæ stipendia in se & per se sint illicita? Resp. 1. ex subjecto recipiente*; qualia exempgr. Papalia, Cardinalitia, episcopalia, & si quȩ similibus creaturis humanis & pseudo-sacris vocationibus tribuuntur. Huc refer stipendia intrusorum, ignavorum & mutorum concionatorum, non residentium, cœcorum speculatorum, &c. 2. *Ex causâ procatarctica*; pro missis, scil. pro horis canonicis, pro benedictionibus sacerdotalibus, & consecrationibus episcopalibus, pro palliis archiepiscoporum, &c. Huc refer annatas seu thronistica, nec non cathedratica, de quibus *Nic. le Maistre part. 2. lib. 2.* Et procurationes pro visitatione Metropolitarum, Legatorum Apostolicorum. Ibid. Videatur & *Tholosanus ad cap. Conferentes* cap. 15. & 17. De stipendiis Missaticis *Paulus Fraxinellus in tract. de Obligationibus sacerdotum à quæst. 59.* usque 86. 3. *Ex principiis ac causis* procurantibus, quȩ scil. à prȩtensâ potestate ecclesiasticâ coguntur. 4. *Ex materiâ*; cum scil. ex injustis spoliis, aut ex rapto colliguntur.

IX. *Probl. An ergo licita sint ministrorum stipendia, ex reditibus & stipendiis, quæ olim uno aliquo ex prædictis modis illicitè quæsita, parta, & constituta sunt, in tenebris Papatus; & quibus antehac gaudebant parochi, sacerdotes, canonici, vicarii, aliique clerici Papales? Resp.* Negant, & nostris ecclesiis tanquam absurdum hoc objiciunt Anabaptistæ apud *Bullingerum lib. 3. contra Anabapt. cap. 9. fol. 102.* &c. *Mennonem Simonis* in Fundamento cap. de missione concionatorum, p. 58. Cum illis videntur convenire hâc in parte dicti Brouwnistæ, in confessione supra cit. p. 102. editionis Belgicæ. Nos cum Bullingero ibid. p. 104. & 105. aff. allato exemplo auri Midianitici Num. 32. & coronæ regis Ammonitarum 2 Samuel. 12. *Hac scribimus*, inquit, *de illis opibus, quæ initio abusus gratiâ quæsita sunt, nunc non amplius*

in abusum conferuntur. Et paulo post: *Etsi temporis progressu propter publicum errorem ad abusum conversa sint, nunc tamen reformata, hoc est, antiquo usui restituta sunt. Rectè Augustin. ait ad Public. epist. 153. opibus cum à Gentili idololatriâ ad Dei cultum transferuntur; idem quod hominibus accidere. Illi enim qui antea in infidelitate immundi erant, nunc in fide stantes immaculati, & puri sunt*, &c. *Primum* enim donatio, est legitimus modus acquirendi & alienandi, seu dominium transferendi. Hoc jus nulli privati homines rescindere possunt. Quisque enim est Dominus bonorum suorum. Querela inofficiosi testamenti non videtur hic locum habere; neque enim arbitror superesse in rerum natura, qui aliquo colore hic agere possint. *Deinde*, quamvis per communem errorem sui sæculi in genere, aut per dolosam circumventionem in specie inducti sint donatores aliqui: tamen de omnibus hoc probari nequit. *Adhæc* quidquid in prima origine vitii intercesserit, non tamen inde in totum, ipsa res dicenda est vitiosa aut nulla. Ἀπὸ τῶν enim multa primum fiunt, quæ facta tenent, aut postea per subsequentem consensum & approbationem legitimantur. Est autem hic consensus communitatis tam politicæ quam ecclesiasticæ. *Denique* diuturna præscriptio hic præjudicat hæredibus, si qui superessent; imprimis consensus prædecessorum. Confer supra *tract. praced. cap.* 2. & 6.

X. *Probl. Ex quotâ portione redituum sacrorum solvenda sint. Resp.* Olim quarta pars cedebat ministro, seu episcopo. Nihil videtur definiendum; sed pro necessitate ministri, & quantitate redituum, aliisque circumstantiis ex æquo & bono hic statuendum.

XI. *Probl. An ex ærario diaconorum, aut portione redituum sacrorum in usus pauperum deputata? Resp.* Siquidem à donatoribus in specie usibus pauperum consecrati sint, Neg. Sin vero in genere ad usus quoslibet ecclesiasticos, aut in specie oblationes quædam ad subsidia ministrorum olim factæ, & diaconis commissę, aut quâcunque alia occasione in ærarium ipsorum illatę sint; Aff.

XII. *Probl. Sed quid si ecclesia non sit solvendis stipendiis, & ærarium diaconorum plus satis habeat, unde pauperes sustentet. Resp.* Videtur concedendum; siquidem minister non possit ἀδάπανον prę̨stare Euangelium. Nam intentioni donatorum satisfit non minus si communitati ecclesiæ illius depauperatæ ex donatis succurratur, quam si singulis membris ecclesię. Quinimmo communitati seu multitudini magis donatum intelligitur, quam paucis aliquot in illâ communitate. Et tunc Ecclesia fruitur bonis pauperum seu eleemosynâ; minister vero justo stipendio? Quod si speret ecclesia se emersuram aliquando ex paupertate, in quam casu quodam incidit, poterit ex ærario pauperum solummodo mutuo sumere quantum sufficit; & si Deus velit, aliquando restituere. XIII.

XIII. *Probl. Siquidem canonia aut prabenda theologicalis (uti vocant) ex & à capitulo Papiftico, affignetur concionatori aut Profeffori Theologo; an licitè eâ frui poffit? Refp. Aff.* Siquidem abfolutè eam habeat tanquam ftipendium aut honorarium pro labore fuo; nec ad aliquid obftringatur, quod repugnet confcientiæ, nec præbeat fcandalum; nec teneatur partem facere iftius capituli, & fua adfcriptione in illud, pfeudo ecclefiafticum collegium & Papalem ordinem approbare, ubi talia collegia & tales ordines clericorum, & quod ad rem & quod ad nomen, & quod ad cœnobium feu clauftrales habitationes fublati funt: juxta confilium, quod Ziskæ ab aliquibus tributum memini: Auferendos effe nidos ciconiarum, fi à redituraram alioqui ciconiarum nidulatione quis liberari velit. Secus fi fit, eo in cafu imitandum effet potius exemplum Pauli 1 *Cor. 9. v. 15. coll.* cum 2 *Cor. 11. v. 9. 10.* & 12. *v.* 16. 17. Ratio autem hujus determinationis eft: quod, quamvis omnes illi Papales facerdotes & canonici totâ vocatione & functione fuâ idololatricâ atque Antichriftianâ fint illegitimi, & confequenter illegitima eorum ftipendia, ita ut pro minifterio idololatrico ac fuperftitiofo (miffis fcil. horis canonicis, confeffionibus, regimine hierarchico) malè fruantur præbendis; hic tamen legitimè fuâ fruantur, pro legitimâ functione. In hoc enim verus finis & rectus ufus iftorum ftipendiorum obtinetur, fecundum primigeniam inftitutionem. Fuerunt enim primum collegia Theologorum & miniftrorum inftituta ad fidei Chriftianę in illâ ecclefiâ promotionem, & extra illam propagationem. Ut ipfi Pontificii *Molanus, Barbofa* aliique qui de Canonicis fcribunt, fateri coguntur. Ne quid dicam, de noftris, *Bulling. libr. & cap. cit. p. 105. Hofpiniano in tract. de Monachis, Melanthone, Bucero, Cythræo, Bindero, Himmelio,* fupra *tract. præced. citatis.* Quod fi autem contingat, reditus alicujus capituli aut omnes aut plerofque, aut faltem fpecialiter iftam prębendam in tenebris Papatus fundatam fuiffe ad miffas, aliafque fuperftitiones peragendas: nihilominus dicimus poffe quem bonâ confcientiâ inde ftipendium accipere. Quia ufus redituum manet, fi non in fpecie à donationibus intentâ aut exfertè defignatâ, faltem in eodem genere, feu intra terminos analogicos: quod fufficit; ut alibi (infra *part. 2. lib. 4. tit. de monachis*) ex perpetuâ communique doctrinâ & praxi Pontificiorum oftendimus.

XIV. *Probl. Quid ergo de prabendâ Calvini, quâ Argentorati loco ftipendii pro profeffione Theologicâ fruebatur, judicandum fit? Refp.* Quin legitimè fructus ejus acceperit, nemo dubitat: imprimis cum iftic nullum daretur fcandalum. Sed forte Genevæ eam non admififfet; ubi prudenter, pro ratione circumftantiarum reformationis, planè abftinuerat ab omnibus reditibus & beneficiis ecclefiafticis, eofque à Magiftratu in poteftatem

teftatem

testatem redigi & transformari malebat : uti constat ex epistolâ ejus ad Sadoletum, aliisque epistolis.

XV. *Probl. An ministris aliunde quam ex ecclesiâ, scilicet ex sæcularibus negotiis, peculium liceat acquirere. Resp. Tholosanus lib. 1. partit. Juris canonici tit.26. cap.* 3. concedit clericis paupertatem non professis, si modo ex honesto & licito negotio lucrum procedat. A quibus varia excipit secundum antiquos canones & jus Pontificum. Quæ ibi videnda. Nos negamus, nisi in casu necessitatis, cum aut nullum, aut nimis tenue stipendium exsolvitur. Sed de occupationibus sæcularibus ministrorum infra *part. 2. lib. 2.* quærendum.

§.3. Hactenus problematis anno 1643. disputationibus publicè propositis sententiam nostram de stipendiis ministrorum explicueram. Nunc (anno 1665.) occasione à novis adversariis, & scriptis novè editis datâ, aliqua addenda duximus.

Emerserunt ab aliquot annis novæ contentiones contra stipendia ministrorum ex decimis ecclesiasticis (quas scil. ecclesiæ tot sæculis possederunt), aliisque bonis ecclesiasticis, censibus, agris, domibus, &c. exsolvenda. Autores earum sunt fanaticus Enthusiasta *Weigelius*, Neo-Anabaptistę, Æquatores seu Parilistæ (Angl. *Levellers*), Tremuli, Quæsitores, &c. in Angliâ. Cum quibus jungendi hæretici in praxi, qui vivunt contra fidem, & sacrilege decimas, aliaque bona ecclesiastica in privatos suos usus convertunt. Quorum causidici, prece, aut precio, aut spe gratiæ, favoris, laudis huc tracti; Achille suo de pseudo-ecclesiastico, idololatrico, diabolico, omnes reformatos, pręcipue verbi ministros, ab omnium bonorum ecclesiasticorum ante nostra tempora donatorum contrectatione & usu absterrere conati sunt. Weigelium refutavit *Johannes Crocius*; Anabaptistas, & Parilistas, Quæsitores, &c. Anglicanos, Thomas Hallus in tract. 1658. edito, hoc tit. *Apologia pro ministerio Euangelico*, &c. *contra Socinianos, Arminianos, Swenkfeldianos, Erastianos, Anarchas, Familistas, Queristas, Anabaptistas, Antinomistas, Parlistas*, &c. *nec non quamplurimos alios ejusdem maniæ.* Qui cap.8. & 9. specialiter decimarum causam agit tum contra Anabaptistas aliosque fanaticos, tum contra profanos decimarum harpages, qui tamen ob religionis reformatę professionem Anabaptistis, Libertinis, Enthusiastis, similibusve hęreticis non accensentur. Quod ad Weigelium, ille omne ministerium, omnemque vocationem rejicit; & negat res divinas & Christum crucifixum prædicari posse ab illis, qui per homines eliguntur & ordinantur. De quo nobis *part.2.lib.2.* & 3. agendum. Rationes contra stipendia, ante ab Anabaptistas allatas, & supra à nobis refutatas, non est quod denuo hic examinem. Interim videri poterit *Crocius in Anti-Weigelio part. 2. cap.* 3.

cap. 3. qu. 2. Neo-Anabaptistas, aliosque sectarios Anglicanos refutat *Thomas Hallus*; qui ibidem tangit sacrilegos decimarum (quæ hactenus in Angliâ peculium ministrorum fuerunt) raptores. Quos ante illum, *Georgius Carletonus*, postea factus episcopus Landafensis, ad celebrem *Synodum Dordracenam* anno 1618. missus, libello peculiari, & *Wilhelmus Sclatter* peculiari tractatu linguâ vernacula anno 1623. edito validè convicerant, tit. *Quæstio de decimis revisa.* Eandem quæstionem eâdem linguâ non ita diu ante Sclatterum tractaverat celebris *Gulielmus Prynne J. C.* Quibus ego assentior, quousque pro decimis tanquam peculio seu portione ministrorum in Angliâ, à nemine in proprios aut alienos usus sine sacrilegio convertendà contendunt. De origine decimarum alia est quęstio, de quâ supra mentem meam aperui. Si quis privatus aut emtione, aut permutatione, aut hereditaria successione, aut donatione aliquas decimas possideret, non magis ipsi eripi possent, quam quævis alia bona mobilia aut immobilia. Et quo jure solis ecclesiis & ministris decimæ, agri, census eriperentur? In eandem sententiam sic *Lavaterus homil. 47. in Nehemiam*, ubi cum pag. 85. dixisset decimas, aliaque bona ecclesiis donata fuisse, nominatim à Constantino & Carolo Magno, subdit:

„ Sunt autem multi & magni abusus circa decimas. Nam cum principio „ singulis ferè ecclesiis ab Imperatoribus & Principibus decimæ assignatæ „ essent, postea collapsa paulatim vera doctrina, monachi qui sua merita jactare inceperant, eas sub titulo, ut barbarè vocant, incorporationis, ad se „ rapuerunt. Promiserunt parrochianis quod ministrum verbi vellent alere: „ & si qui inter ipsos laborem exercere amplius non valerent, eos in sua monasteria recipere, & ad obitum usque sustentare. Et sic paulatim multæ „ parochiæ decimis suis spoliatæ sunt. Vendiderunt etiam parochiæ decimas suas Laicis, ut vocant, permittentibus Episcopis: Idem etiam fecerunt monachi. Quanquam quędam decimæ fuerunt, qua laici semper „ habuerunt. Quidam nobiles ecclesiis sua bona eripuerunt, vel ad alios „ usus transtulerunt. Parochiæ vero decimas non vendere, sed retinere debuerunt. Hodie monachi multi & potentes, illis opibus sacris ad eversionem & oppressionem ecclesiarum abutuntur & ad alendam suam luxuriam. Et quanquam utile esset, decimas ad verum & pristinum usum renovari: tamen hoc in illa hominum corruptione ne sperari quidem „ potest.

Hoc quod de monachis & regularibus dicit, applica ad canonicos irregulares, eorumque capitula. *Ibidem* indicat plura de decimis haberi *lib. 1. epist. Zwinglii* & *Oecolampadii fol. 21.* & apud *Stuckium lib. 1. de conviviis cap. 19.*

Objectiones Neo-Anabaptistarum, & fanaticarum sectarum, contra stipendia ex dicimis, aliisque bonis ecclesiasticis hic non exhibebo; nec effugia *ἀνδραποκριτῶν* raptorum: sunt enim quod ad rem ipsam, mera crambe recocta. Observo solummodo, omnes illos cum aliis bonorum istorum usurpatoribus, eorumque sive voluntariis sive conductitiis patronis, ad unum ex tribus scopulis in conscientiæ naufragio adnatare & adhærere velle.

Primus scopulus est, Decimas earumque donationes ut & aliorum bonorum ecclesiis factas esse *Antichristianas.* Th. Hallus, p. 132. refert, *sic blaterare* (in Angliâ) *nonnullos Antichristos.* Quos hic autor vocat *Antichristos*, alius theologus Anglus, *Kelletus in miscellaneis theologicis* vocat atheos gluttones, seu helluones (Anglicè *atheistical cormorants.*) In eo ergo convenit bonorum ecclesiasticorum insessoribus & usurpatoribus, eorumque patronis; cum fanaticis Libertinis, Enthusiastis, Æquatoribus, antinomis, quæsitoribus, Erastianis, Neo-Anabaptistis, raptoribus decimarum in Angliâ: qui huc usque rem perduxerant, ut in conventu Parlamentario potioribus suffragiis omnes decimas ecclesiasticas aut pastorales abrogârent; & ut vara urbiam sequitur, sequenti die omne ministerium ecclesiasticum publico decreto Parlamentario abrogaturi fuissent: si Capys, & quorum melior (hâc in parte) sententia menti, peculiari astu per dissolutionem Parlamenti, eos non prævenissent. Hunc autem scopulum autores illi, aliique in fine *præced. tract.* magno numero indicati, per fidem meliorem loco moverunt: & nos supra *tract. præced. cap. penult.*

Secundus scopulus est, leges, consilia, dicta, facta, ex exempla in libris V. T. proposita ad usus aut abusus bonorum ecclesiasti corum sub N. T. applicanda non esse. Hæc enim erant in illo tempore: nos in N. T. libertate gaudemus. Tunc erat sacrilegium decimas subducere aut eripere ecclesiis earumque ministris. *Malach.* 3. Nunc non est. In quo pejores mihi videntur Socinianis, qui quamvis autoritatem librorum V. T. haut parum elevent: nunquam tamen dixerunt, strictiorem morum observantiam & disciplinam fuisse in V. T. ac in N. T. Sed contrarium. Qui error eorum, quamvis gravis, non tamen tam gravis nec pietati Christianorum tam noxius; ac eorum, qui statuunt moralia aliqua in N. T. esse licita, quæ in V. T. non erant.

Sed excipient, specialia quædam lege ceremoniali aut forensi præscribi aut prohiberi, quibus sub N. T. non obligamur. *Resp.* Nos loquimur de moralibus, eorumque substantialibus, non circumstantialibus: uti *Sclatterus* rectè distinguit. Deinde dato aliquas speciales legis ceremonialis aut forensis determinationes, subinde à nonnullis allegatas fuisse: illæ tamen nobis præcipiunt aut prohibent quod ad genus seu generale inde extractum,

relicto

relicto Judæis τῷ speciali. Sic rectè theologi ex Achanis exemplo sacrilegos bonorum sacrorum usurpatores & voragines arguerunt. Idque præeunte Apostolo qui 1 Cor.9.v.8. 9. ex lege forensi Deuter. 23. v.4. argumentatur, *Bovi trituranti os non obligabis.* Et Ibid. v.13. ex eâdem lege aut ex lege ceremoniali Deuter.18. v.8. *An nescitis eos, qui sacris operantur, ea quæ ex sacrario sunt, edere? & qui altari assident, cum altari participare? Ita etiam Dominus constituit,* &c. Sed exceptionem hanc contra argumenta ex libris & doctrinâ V.T. deducta supra *tract. præced. cap.penult.* refutavimus.

Tertius scopulus est, A nobilibus, proceribus, Magistratibus decimas aliaque bona ecclesiastica posse auferri, atque in proprios usus converti; aut saltem ab iisdem posse permitti, ac concedi, ut alii homines ea sibi vendicent, & in proprios usus convertant. Sed hunc scopulum scriptores de decimis modo adducti aliisque supra *tract. præced. cap. ult.* indicati, forti fide removent; & ad Magistratus ac contra illos rationes & dehortationes suas instruunt: quin & peccantes hàc in parte, sacrilegii accusant. Jure divino, naturali, civili, suum cuique tribuendum, & relinquendum est: hoc ut fiat, Magistratus curare tenetur: in hunc finem à Deo potestatem accepit. Væ illis, si hoc non agant: non minus ac væ ministris, si non euangelizent. Quos quęso causidicos advocabunt, qui in horâ mortis coram Dei tribunali ex peccato quodammodo non-peccatum faciant? quos satellites, quas copias, quibus latrantem conscientiam compescant? quibus horribiles diras & execrationes multis donationibus additas averruncent? Sed metuo, ne frustra me his fatigem, cum auro loquente non polleat quęvis oratio. Non capit hęc magister artis ingenique largitor venter. *Curavimus Babylonem, sed non est sanata*, &c. Jerem.51. v.9. *Mathias Stephanus* juris antecessor Gripswaldensis & Illustriss. Ducis Pomeraniæ Consiliarius jampridem nos monuit in *prælect. ad priores 13. titulos Codicis.* anno 1623. Hoc vel angelum è cœlo euangelizantem non persuasurum *nostris hodiernis laico-clericis*; qui bona ecclesiastica in propriam utilitatem convertunt, &c. qui impendunt in usus sæculares, & non in munera & ministeria ecclesiastica; qui non serviunt altari, sed inutili suo otio.

Subjungo adhuc unum atque alterum problema supra præteritum,

I. *Probl. An ministris ex stipendio suo, aliquid reponere liceret? Resp.* Quidni? Quæstio hęc coincidit, cum duabus aliis: *An proprium possidere possint?* &, *An stipendia lautiora ipsis danda non sint, quam quæ ad frugalem victum quotidianum, & annuam, aut biennalem vestem præcisè sufficiant.* Nos prius affirmamus; posterius negamus. Quod *ad prius*, Ministri ad regulam monachorum, nedum mendicantium Capuchinorum redigendi non sunt. Quorum affectatum non-proprium, expugnârunt Antagonistæ Papatus,

in controversiis de Monachatu. Nec astringendi ad Canonicorum sive regulam sive consuetudinem, qui præcisè necessario victu & amictu contenti, quidquid superest, non sibi reponere, sed in communi relinquere, aut in pauperes erogare tenentur. Sed illud originem traxit ab antiquis canonicis cœnobitis, seu in commune & collegialiter tunc viventibus. Mutatâ autem vitâ communi, quidam ex canonicis jam factis irregularibus, ex conscientiâ status sui (uti putabant), moribus antiquis à proprio & à reponendo in posterum abstinuerunt. Ministris vero, cum in commune non vivant, uti nec parochi aliique sacerdotes sæculares in Papatu, talis abstinentia imponi non debet. Habent illi exemplum servatoris Christi & Apostolorum, qui proprium possederunt, & in futurum reposuerunt: uti hoc ab Antagonistis Papatus demonstratum est. Et pertinet hoc ad quemque patrem-familias, ut damni suæ prospiciat. Ad curam & industriam hanc pertinet reponere in futurum, augere rem familiarem. Quod autem Salvianus lib. 2. contra avaritiam pag 69. dicit, nolle Deum nostrum ut *viventes in Euangelio clerici mundanis post se hæredibus derelinquant*: id cum cautione legendum; ut & verba proximè sequentia: *Salvator ipse in Euangelio, non, ut cæteris, voluntarium, sed imperativum officium perfectionis indicit.* Et paulo post: *Laico dixit* (Math. 19. v. 21.), *si vis, vende quæ possides: ministro autem* (Math. 10. v. 9. 10.) *nolo possideas*. Nec minus cautè legenda hyperbolica locutio Hieronymi ad Nepotianum: *Qui Dominum possidet, & cum Prophetâ dicit pars mea Dominus: nihil extra Deum habere potest. Quod si quippiam aliud habuerit præter Deum, pars eius non erit Dominus v. g. si aurum, si argentum, si possessionea*, &c. Hæc ille de omnibus piis & fidelibus. Postea de se aliisque clericis: quasi *Levita & sacerdos vivo de decimis, & altari serviens, altaris oblatione sustentor: habens victum & amictum, his contentus ero, & nudam crucem nudus sequar.* Scriptura non docet, ut hæc sponte quis affectet & subeat sive laicus (ita loquar) sive clericus absque necessitate, aut peculiari datâ occasione. Cum vero Christi aut justitiæ causâ etiam fames, nuditas, bonorum spoliatio, naufragia, flagellationes, lapidationes, &c. nobis obveniunt, in Domino ferenda sunt, juxta 2 *Corinth.* 11. *v.* 23.- 28. *Hebr.* 10. *v.* 33. 34. Hæredibus nihil relinquendum esse, cum dicit *Salvianus*, respicit clericos sui temporis, in commune viventes, aut eos qui cum ingressu clericatus, bona sua ex stipendiis residua, clericis relinquere, non mundanis hæredibus, proposuerant, aut etiam promiserant. Sed illi clerici in communi vitâ, aut saltem in cœlibatu cum viverent, (quâ lege & quo jure, hic non disquiro), nec familiam alerent, hodiernis ministris legem non figunt: qui si mundanis, uti loquitur, hæredibus, hoc est, liberis, uxoribus, proximis agnatis, cognatis sua post se non relinquerent, certè pejores

jores

jores essent illis qui fidem abnegârunt. 1 *Timoth.* 5. *v.* 8. Quod *ad posterius*, non esse præcisè ipsis mensuranda stipendia, ex sequentibus cognosci potest. *Primo*, quia honestè familiam in præsenti alere debent: etiam decorè, in iis, quæ sensibus aliorum exposita sunt. Nôrunt Ethici, quid sit, *τὸ πρέπον*, id est, *decorum*. *Secundo*, quia in eleemosynis erogandis, ecclesiæ suę præire debent. *Tertio*, quia præ omnibus aliis debent esse, hospitales 1 *Timoth.* 3. *v.* 2. *Quarto*, quia, liberos suos decorè in studiis, aut aliis honestis artibus, & vitę occupationibus educare debent. Quod præsertim in vicis & oppidis ministrantes, sine magnis expensis exequi non possunt. *Quinto*, quia studiis assiduo incumbere debent: ad quæ tractanda, qualia requirantur subsidia, quales impensæ, nôrunt literati; imprimis theologi qui theologicæ eruditionis latifundia perspexerunt. *Sexto*, quia vita sedentaria & studiis intenta, supra alias hominum vocationes, medicorum consiliis & medicamentorum auxiliis nòn raro indiget. Quod sine expensis fieri nequit. *Septimo*, Quia reponere debent, ut præter honestam & frugalem familiæ sustentationem, liberis suis particularem suam occupationem & vocationem, propriamque œconomiàm, adituris, aut conjugium inituris aliquid erogare queant; aut post mortem suam aliquantulum relinquere, quo liberi ipsorum vocationem quique suam & œconomiam capessere, & conjugium inire possint. Neque enim ex jure divino aut naturali constare arbitror, functionem ministerii eximere patrem-familias, ab officio acquirendi sibi, uxori, liberis ea; quæ illis etiam factis viduis, istis factis orphanis necessario essent usui. Jus divinum hoc omnibus imponit 1 Timoth. 5. v.8. *Si quis propriis, maximè domesticis suis non prospicit, fidem abnegavit, & peior est infideli.* 2 Corinth. 12. v. 14. *Non enim debent liberi parentibus thesaurizare, sed parentes liberis.* Nec ministri per ministerium suum à jure condendi testamenti exclusi sunt. At quale testamentum conderet, qui nihil omnino post mortem relinqueret. Non-entis enim nulla est affectio. Nota est ex Jureconsultis definitio testamenti. Nulla hic patet exceptio, nisi quis ministros ad statum cœlibatus non tantum, sed & monachatus & quidem mendicantis, astringere velit. Atqui hoc repugnat qualitatibus ministri 1 *Timoth.* 3. *v.* 2. 4. 5. descriptis. Cum in antiquâ ecclesiâ ministrorum cœlibatus communiter obtineret: non tamen jure proprii & rei familiaris atqui alendæ familiæ, consequenter jure condendi testamenti desinebant uti. Exstat exemplum testamenti *Gregor. Nazianzeni*, vitæ ipsius insertum.

II. *Probl. An ubi agri, decimæ, census pastorales aliave bona ecclesiastica adhuc possidentur ab ecclesiis, & in manibus ac sub administratione Pastorum, Doctorum, scholarum, collegiorum, aut adituorum, quæstorum constituta sunt:*

 ea

ea tradenda & committenda sint Principibus, Magistratibus, eorumque ministris aut munerariis? Resp. Ut hoc sponte fiat, non videtur consultum; quia nos vestigia terrent: si ab iis, qui potestate coactivâ præditi, hoc imponatur, ferendum est. Rationes sunt: 1. *quia*, quæstores, aliique ministri & munerarii sæculares, sæpe sua hic quærunt; adeo ut miseri ministri opportunè importunè quasi mendicando ægrè ex manibus eorum debita stipendia frustulatim extrudere queant. 2. *Quia* subinde contractus innominatos subire coguntur ministri. *Do ut des.* 3. *Quia*, nullus privatus pater-familias agros suos, sive proprios sive emphyteuticos, aliave bona sua, superioribus tanquam universalibus aut particularibus tutoribus suis offert aut tradit: cum ipse ea sive per se sive per alios à se constitutos administrare possit. Et cur ministri minus bonos in hac parte œconomos se ostenderent alienando agros, aut census, aut decimas pastorales: ut ex aliorum manibus ea recipiant. *Alterius non sit, qui suus esse potest. Nunquam exspectes ab aliis, quod per te facere possis.* Minister ex hæreditate paternâ & uxoris dote admodum dives absque desertione ministerii sua custodit, & administrat. 4. *Quia*, quibus potestas & potentia adest, facile eâ utuntur ad minas de non exsolvendis stipendiis, & ad actualem stipendiorum sive suspensionem sive ablationem: quotiescunque ministri aliqua in usibus paræneticis pro concione dixisse videntur, quæ κνηθομένοις τὴν ἀκοήν minus placere videntur. Exstat textus Jesa. 29. v. 20. *Peccare facientes hominem in verbo, & increpanti in portâ laqueos tendent, & declinare fecerunt inaniter justum.* Videri poterunt ex nostris de honesto & liberali stipendio ministrorum *Zanchius ad quartum decalogi præceptum*; *Melanthon & Pezelius in 7. part. object. & respons. tit. de stipendiis ministrorum,* imprimis pag. 307. unde paulo anteà me de liberali stipendio dicta confirmantur.

CAP. VI.

De Beneficiis Ecclesiasticis in Papatu.

§. 1. FArraginem beneficiorum si cui compendiosè perlustrare libeat, is adeat aliquod compendium Juris Canonici, *Tholosani*, scil. & *Honorii ab Axel*; iisque jungat *Tholosani peculiares Institutiones*, quas novas appellat, de Beneficiis, aut ejusdem *syntagma Juris libr. 17.*; nec non ex recentioribus Casuistis, *Azorium* aut *Bonacinam.* Si cui vacat ex professo illa perscrutari, is jungat *Rebuffi praxin beneficiorum, Zypæi analyticam explicationem Juris Canonici*, & *Bullarium cum collectaneis Barbosa, ad Concil. Tridentinum*, & alteris ejusdem *collectaneis ad Bullarium*; aliof-

alioſque autores, qui peculiares quoſdam tractatus de Penſionibus, de Optione canonicâ, de diſtributionibus quotidianis, &c. ſcripſere. *Tholoſ. Inſtit. de beneficiis* alios quoſdam citat & maximè commendat.

Nos breviter guſtum aliquem iſtarum rerum ſtudioſis noſtris daturi I. Hiſtoricè ex Pontificiis beneficia delineabimus. II. Deinde cenſurâ ὡς ἐν παρόδῳ indicabimus, quid in iis ab Apoſtolicâ ſimplicitate recedat. Quod ad prius 1. definitionem beneficii explicabimus. 2. Cauſas. 3. partes & ſpecies. 4. Affectiones. 5. Oppoſita. Beneficium, eſt *diſtincta & ſpirituali muneri conjuncta jurium eccleſiaſticorum portio, certis ædibus ſacris in hoc aſſignata, ut perpetuò ad clericos per vitam utenda, clerico legitimè aſſignetur.* Sic *Tholoſanus Syntagm. lib. 17. cap. 2.* Et in *Inſtitut. novis rei beneficiariæ cap. 6.* A beneficio dicuntur *beneficiati & intitulati. Definitum* hic eſt *beneficium eccleſiaſticum*, ut diſtinguatur à ſæculari. Eſt enim aliud ſpirituale, aliud temporale. Et iſtud rurſum vel putè ſæculare, vel mixtum. Prius eſt, quod à ſæcularibus ſeu laicis perſonis, de re ſæculari, ſæcularibus conceditur. Poſterius rurſum duplex eſt, vel quando à laicis res prophanæ donantur eccleſiis ſeu eccleſiaſticis in cauſam piam; vel quando ex rebus & proventibus eccleſiæ quędam donantur perſonis laicis, ut feuda, & præbendæ ſeu mercedes laborantium. Spirituale ergo hic intelligitur & purè eccleſiaſticum beneficium, quod viris eccleſiaſticis, de rebus eccleſiaſticis, per eccleſiaſticos conceditur. *Definitio* duo habet *temporalia bona*, & *munus ſpirituale*: ita ut hęc duo conjuncta conſtituant eſſentiam beneficii. Temporalia bona intelliguntur quæ vititim ſint diſtincta; tum enim faciunt beneficium, non vero ut communiter percepta, cap. ex *parte*, de *conceſſione præbend.* Munus ſpirituale eſt officium quod & animo & labore impendi debet eccleſiis ab his, qui titulum vel reditus beneficii capiunt. Ita ut tria requiſita hinc reſultent, quæ beneficio adeſſe debent. 1. Reſidentia. 2. titulus beneficii, unde beneficium & beneficiatus appelletur. Neque enim in Clerum olim admittebatur niſi in certâ eccleſiâ adſcriptus eſſet, & dignus declaratus qui ſtipendiis eccleſiaſticis nutriretur. 3. Ut poſſideatur beneficium ad vitam ab eo, cui confertur. De tribus iſtis *Tholoſanus c. 7. 8. 9.*

Cauſæ beneficii dupliciter conſiderantur, ratione erectionis, & ratione §.2.
applicationis ad certam perſonam. Erectio ſeu nova creatio beneficii triplex eſt, per fundationem, reſtitutionem, transformationem. 1. Fundatio eſt prima creatio ſeu nova creatio: in quâ conſiderandæ ſunt. Primo tres ſpecies perſonarum, fundantes ſcil., approbantes, ſeu autorantes, conſentientes. *Illæ* ſunt omnes non prohibitę utriuſque ſexus dummodo ſint Chriſtiani. *Iſtæ* ſunt Epiſcopi, & ſuperiores Epiſcopis. *Hæ* ſunt quarum intereſt

non

non creari novum beneficium, seu non ædificari novam ecclesiam; qualis est Episcopus, in cujus territorio novus episcopatus, & parochus cum nova parochia erigitur: de quibus *Tholos. c.* 12. *Secundo*, Locus fundationis. De cujus qualitate & conditionibus, Idem cap. 14. *Tertio*, dotatio ecclesiæ; quæ fundationem necessario sequitur aut in eâ includitur. Dici enim potest fundatio beneficii vel ratione fundi, in quo ædificatur ecclesia; vel ratione fundi, qui pro reditibus colligendis constituitur; vel ratione aliorum proventuum assignatorum. Porro de dotatione ecclesiæ, & de dote, ac in quo illa constitui debeat, Idem *Tholos. cap.* 15. *Quarto*, dedicatio seu consecratio ecclesiæ: de qua ibid. cap. 16. & nos eam alibi examinamus. II. Restitutio est instauratio beneficii exstincti. Præsupponit illa exstitisse aliquando beneficium, quod tempore restitutionis non existit. Exstinguitur autem vel per suppressionem, vel per unionem, vel per destructionem ædium, vel sublato omnino beneficio. Hinc pro ratione exstinctionis specialis fit, & in Jure Canonico nominatur restitutio, de quo ibid. cap. 18.-23. III. *Transformatio* seu *immutatio*, est, quę fit mutatione formæ primæ in aliam; ut cum ex abbatiâ fit episcopatus, ex parochiâ monasterium, ex capellâ ecclesia, ex beneficio regulari sęculare, vel contra. Causæ, quę ad collationes beneficii concurrunt sunt. I. Jus patronatus, & collatio seu præsentatio patroni; De quo nos infra *part.* 2. *lib.* 3. II. *Electio*, quæ fit à collegio ecclesiastico, per scrutinium, aut tacitum consensum, aut per suffragia: Electionem hanc etiam collationem appellant. Ibid. cap 39. Quæ autem legitima persona ad conferendum, & qui modi conferendi, ibid. cap. 38. 39. Et in *partitionib. l.* 1. *tit.* 29. *c.* 5. Huc refer & *postulationem*. III. *Confirmatio*, aut *Autorizatio* collationis seu electionis, *Tholos. c.* 30. Huc pertinent signaturę & bullæ ibid. c. 39. IV. *Inthronizatio* & *investitura*, & *consecratio* seu *benedictio*. V. *Reservatio*, collationis seu electionis ecclesiastici beneficii, quâ reservantur collationi sedis Romanæ, nihil aliud est quam beneficii per potestatem habentem ab ordinariis ad se facta evocatio. Breviter beneficium reservatum dicitur collationi Pontificis, ubicunque Papa apposuerit manum; tunc enim beneficium ita affectum dicitur, ut ab alio non possit conferri: de quâ ibidem: *Tholosanus c.* 24. & *Jacobus Simoneta* tractatu peculiari *de reservatione beneficiorum*. VI. *Vacatio*, quę est causa sine quâ non. Estque ea vel jure, vel facto. Modos & causas utriusque persequitur. *Ibid. à c.* 24. usque *c.* 34. VII. Huc refer *Renuntiationem*, quæ est vacatio ipso jure & facto. Partiuntur hanc renuntiationem 1. in simplicem. 2. conditionalem, seu sub modo reservationis *pensionis*, sive realis sive personalis. 3. renuntiationem cum regressu, & accessu. 4. renuntiationem ex causâ permutationis. Porro renuntiatio etiam dicitur

tur *resignatio*, *& cessio*: Vide de hâc agentem *Tholosanum* c. 28. 29. 30. 31. & *tract. peculiarem.* Flaminii Parisii de resignatione beneficiorum. VIII. Inter media & causas acquisitionis seu collationis beneficiorum est *Optio*, seu *optio canonica*, quam definiunt, *jus capitulo seu ecclesiæ alicui collegiatæ ex statuto vel consuetudine competens, ut antiquiores gradatim vacantem præbendam, quæ reservata non sit, propriâ dimissâ intra certum tempus eligere possint.* De hâc prolixum tract. scripsit *Petrus Moneta* Mediolanensis. IX. Denique inter media, aut conditiones acquisitionis & collationis beneficiorum sunt qualitates, quæ requiruntur in persona idoneâ ad beneficium suscipiendum. Sunt autem 1. *Ut* legitimè nati sint. Quæ aûtem & quot dispensationes hic locum habeant, vide ibid. cap. 36. 2. *Ut* sint clerici, hoc est, personæ quæ inscriptæ sint matriculæ eorum, qui in sortem domini transierunt speciali ordinatione. Et hic probanda est tonsura. *Ibid.* cap. 36. Excipiuntur beneficia quæ debentur mulieribus, monialibus scil.: quibus conferuntur sine clericatu. 3. *Ut* habeant ætatem justam. 4. *Ut* mores integros, & ne sint infames. Qui autem dicantur in Papatu infames, indicatur breviter *ibid.* cap. 37. sed pluribus & ex professo à Casuistis, quando agunt de *Irregularitate.* 4. *Ne sint* excommunicati. 5. *Ut* habeant scientiam. De qualitate & quantitate hujus scientiæ, vide quid ferant nova jura *sess.* 22. *Concil. Trid. cap.* 2. de reformatione, & ibidem *collectanea Augustini Barbosæ.* Atque hæc quidem de acquisitione & collatione, ut & causis beneficiorum in universum. Quæ omnia cum necessariis allegationibus juris canonici breviter complexus est *Tholosanus tract. cit.*; brevissimè autem, & maximè perspicuè ac methodicè delineavit in partitionibus Juris Canonici. Quibus accedat, collatio novorum jurium *Concil. Trident.* & constitut. Papalium, ut & determinationum SS. congr. Cardinalium, apud *Barbosam in collectaneis Bullarii*, *& Honorium ac Zypeum.*

Subjiciamus nunc divisiones beneficiorum: quas nos melioris doctrinæ causa dispescimus in eas quæ fiunt in partes, & in eas quæ in species. Partes beneficii, quod ad temporalia sunt 1. *Stati reditus* ex agrorum proventu, ex decimis, ex primitiis, ex aliis censibus ac reditibus vel donatis, vel de novo in hunc finem institutis. 2. *Emolumenta ordinaria*, & in certum ordinem recurrentia; inter quę excellunt *distributiones quotidianæ*, quas vocant. De quibus multa Casuistę; & *Molanus*, *Barbosa*, similesque scriptores de Canonicis; imprimis Petrus Moneta peculiari & prolixo tractatu. 3. *Emolumenta incidentalia*, pro missis scil. defunctorum & curatione funerum, pro missis itinerantium, pro sacramentis, pro benedictionibus, aliisque agendis ecclesiasticis; quæ Rituali, Episcopali, Pontificali, Ceremoniali, prę{scribuntur. 4. *Emolumenta extraordinaria.* De omnib. illis, videndus §. 3.

N. le Maistre tract. de peculio sacro, seu bonis & reditibus Ecclesiasticis: & qui peculiaribus tractatibus, praxes, officia, & privilegia Cardinalium, Episcoporum, Abbatum, parochorum, sacerdotum, omniumque aliorum Clericorum describunt.

Divisiones, quæ fiunt in species, sunt istæ vel beneficiorum propriè, vel impropriè sic dictorum. Beneficia propriè dicta sunt I. Alia majora, alia minora. *Illa* sunt & dicuntur talia vel dignitate, vel quantitate redituum: qualia ecclesiasticorum, quos vocant, gubernantium, & primariorum inter adjuvantes, ut canonicorum cathedralium, comparatè ad alios canonicos. Imprimis hic excellunt *sacerdotia*, quæ vocant, *regalia*. Breviter omnia beneficia distinctionis causâ dicta *pinguia*. II. Alia curata, alia non curata. *Curata* sunt duplicia, *vel* quæ tenentur ad ministerium verbi, sacramentorum, confessionum, &c. *vel*, quæ tenentur ad exercitium jurisdictionis contentiosæ; quales sunt excomnicationes, suspensiones, visitationes, &c. *Priora* subinde *latè* accipiuntur, ut omnia sacerdotia sive regularium sive sæcularium, omnesque clericos complectatur; quibus aliquod regimen, aut ministerium, aut auxilium, circa ecclesiam, & doctrinæ ac sacramentorum dispensationem commissum est. Subinde *strictè*: ut solos ecclesiasticos gubernantes, & rectores ecclesiarum quarumcunque parochialium & collegiatarum complectatur. *Non-curata* dicuntur *simplicia*, quæ nulli curæ animarum obnoxia sunt, sed tantum recitandis horis canonicis. Hanc divisionem pluribus subdividit *Honor. ab Axel in Summâ Decretalium lib. 3. tit. 5.* III. Alia regularia, alia sæcularia, alia mixta, quæ *commendæ* dicuntur, seu *commendata*; quæ à Pontifice dantur secularibus cum regularia sint, aut cum sæcularia sint dantur regularibus in perpetuum possidenda. IV. Alia villæ muratæ, alia villæ non muratæ. *Illa* requirunt sibi clericos graduatos in aliquo jurium. Hæc distinctio ex vi sanctionis pragmaticæ obtinet in Galliâ. V. Alia collegialia, alia non collegialia. *Illa* sunt in ecclesiâ collegiatâ, eâque vel sæculari, sive capitulo sive cathedrali; vel regulari, conventuali scil., aut cœnobio, aut monasterio. *Illa* sunt in ecclesiâ parochiali, aut capellâ. VI. Alia sunt 1. *dignitates*, ut Abbas, præpositus, decanus, archidiaconus, archipresbyter. 2. Personatus, dignitates scil. minores, quippe honores quidam sine administratione, ut qui habent stallum in choro honorificum præ aliis. 3. *Officia*, ut Sacristæ, thesaurarii, custodis, cellariæ, eleëmosynariæ. 4. *Administrationes*, quæ sunt spiritualium & temporalium, ut prelaturæ, & beneficia curam animarum habentia. VII. Alia innominata, alia nominata. *Illa* sunt præbendæ & canonicatus, quibus *Tholosanus* annumerandum censet monachatum, *part. l. 1. tit. 27. c. 4.* Præbendæ rursum vel sacerdotales vel non sacerdotales, integræ vel dimidiatę. Canonicatuum subdivisiones alibi

alibi indicandæ. *Ista* ſunt quæ proprio & ſingulari nomine & titulo inſigniuntur, ut Papatus, Cardinalatus, patriarchatus, primatus, archiepiſcopatus, Epiſcopatus, chorepiſcopatus, Abbatia, Prioratus, præpoſitura, archidiaconatus, archipresbyteratus, primiceratus ſeu præcentoriatus, ſuccentoriatus, decanatus, cancellariatus, Theologalis præbenda, rectoria, vicaria perpetua, plebania, majoratus. VIII. Alia (ſæcularia ſcil. beneficia) ſunt libera, alia patrimonialia, alia affecta. De quibus *Honorius lib.3. tit.5.* §.52.-57. IX. Alia principalia, alia ſubjecta. Alia Dependentia, alia annexa, alia monocularia. De quibus *ibid.* §. 59. Beneficia impropriè dicta ſunt 1. *Coadjutoria.* 2. Feuda eccleſiaſtica, & *Penſiones*; de quibus prolixum tractatum edidit *Hieronymus Gigas*, ubi quęſt. 1. penſionem definit, *certam portionem ex aliquâ menſâ ſeu beneficio, ex causâ ad tempus, non in perpetuum, ſeparatam.* De iiſdem penſionibus etiam ſcripſit celebris Canoniſta, *Auguſtinus Barboſa.* 3. Xenodochia, leproſariæ, eleëmoſynariæ, operaria: quę non dantur in titulum; ideo non ſunt beneficia propriè dicta. 4. *Præſtimonia*, quæ capellanis adjuncta ſunt. Dicuntur autem præſtimonia ſeu pręſtimoniales portiones, annui proventus ex beneficiorum reditibus detracti, ad ſuſtentandos juvenes, qui literis operam dant. Non fuerunt illa ex primâ inſtitutione & à primâ origine beneficia eccleſiaſtica, ſed poſtea progreſſu temporis in ea tranſierunt. Vide de his *Choquier part.2. de permutationibus beneficiorum cap.7. pag.* 120. 5. *Oratoria, altaria, vicaria, capellaniæ*: quæ *Honorius lib.* & *tit. cit.* §.43. probat numeranda inter beneficia eccleſiaſtica, ſiquidem clerico dentur in titulum perpetuum. 6. Beneficia manualia ſeu amovibilia, & non perpetua; quæ de menſâ, aut de pleno jure alteri ſubjecta ſunt. 7. Præceptorię equitum eccleſię, de quibus infra part.2.lib.4. 8. Vicariæ temporales. 9. Vicariatus, & officialatus Epiſcopi. 10. Commendæ beneficii vacantis. 11. Annatæ, pallia, cathedratica, viſitatoria, quindennia, quarta epiſcopalis, quarta parochialis, menſes Pontificis in capitulis canonicorum. Quæ nomina ipſo ſono timenda, in jure canonico, in ſanctione pragmaticâ, in *bullario*, &c. quærenda. Exſtat *tract. Campegii de inſtitutione annatarum.* De iiſdem breviter & doctè *Galleſius.* 12. denique extraordinaria & tranſeuntia (ita loquar) beneficia. Qualia ſunt quæ per mendicationes & collectas à parochis ære alieno gravatis ſubinde in propriis parochiis, aut in alienis (pręcipuè clandeſtinis, in Belgio fœderato) acquiruntur. Qualia etiam caritativa epiſcoporum ſubſidia: apud *Nicol. le Maiſtre part.* 2. *pag.* 194. 195. Quorum Canoniſtæ quatuordecim caſus enumerant.

Affectiones aliquot beneficii breviter indicamus. Conſiderantur autem §.4.
I. Quaſi requiſita, tum ad erectionem, tum ad collationem & acquiſitio-

 nem

nem beneficii: quę ex dictis supra §.2. colligi possunt. II. Quasi signa, unde sc. constare possit, aliquod esse beneficium. Quæ numero quatuor allegat & explicat *Honorius tit. cit.* §.5. III. Quasi accessoria 1. *Circa ortum*, Provisio, dispositio, ordinatio, gratia, exspectativa. Vide hic imprimis *Honorium tit. cit. parte quartâ*, per totum. Exstat peculiaris tract. *Caccialupi*, de *Unionibus*. *Honorius* distinctè omnes provisionis modos explicat, *translationem*; *collationem*; *unionem annexionem & incorporationem ecclesiarum & beneficiorum*; *commendam seu gubernationem*; *Oeconomatum*; *rationem coadiutoris*: *devolutionem*; *administrationem sive procurationem*; *vicaritatum seu visitationem*; *optionem*; *creationem in canonicum supernumerarium*, Explicat ibid. d. t. parte 5. provisionum & gratiarum rescripta in curiâ Romanâ: ubi occurrunt *gratificatio*, *Nova provisio*, *reformatio*, *surrogatio*, *primariæ preces*, *Indulgentia sive tolerantia*, *alternativa*, *Indultum*, &c. De *signaturâ gratiæ* exstat Mandosii tract. peculiaris. Præter hæc jam nominata, incidunt etiam circa ortum beneficiorum *præventio*, *præscriptio*. Item, *resignatio*, *cessio*, *permutatio*. De hâc tract. *Choquier*; ubi plures alii citantur. Denique *pensionis stipulatio*, & *societas Officiorum*: de quo postremo symptomate recentiores Casuistæ, inter alios plenè & perspicuè *Toletus lib. 5. de Instruct. sacerd. cap.* 40. 2. *Circa actum* & possessionem, *pluralitas*, *non residentia*, *confidentia*. De nonresidentiâ tractatus *Barthol. Caranza*: de *confidentiâ tract. Flaminii Parisii*. 3. *Circa utraque*, Controversiæ, *lites*, *judicia*, *transactiones*, de beneficiis. De quibus Tholosanus in Institut. de beneficiis duobus capp. postremis.

§. 5. Opposita beneficiorum sunt. I. *Privatio*: de quâ Tholos. & Honorius, quando agunt de Vacatione. II. *Simonia* aut *intrusio*: quę verbis, & primâ specie condemnantur; sed re ipsa & sub velo exceptionum ac distinctionum vulgò illic obtinent. De intrusis *Gigas tract. de pensionibus*, in fine. III. *Abalienatio*. Contra quam prolixus tractatus Alphonsi Villagut. IV. *Mortificatio* seu *abolitio*; quæ fit per reformationem ecclesiarum, & per Principes sæculares. Cladem hanc patiuntur imprimis regalia sacerdotia, & beneficia regularia. Quæ an & quomodo postliminio restitui & vivificari debeant, aut non debeant, siquidem sub potestatem Papalem denuo redigantur fundi & reditus, acriter & subtiliter inter se occasione mutationis, quæ in Palatinatu aliisque partibus Germaniæ evenit, digladiantur Benedictini & Jesuitæ; pro illis causam agentibus *Romano Hay*, & *Gaspare Schioppio in libr. cui tit. Astrum inexstinctum*, pro istis *Paulo Layman*, & *Johanne Crusio in astri Inexstincti Ecclipsi seu deliquio*. V. denique opponuntur, secundum ipsos, *regales Oblatæ*, & *infeudationes decimarum*: quarum jus tanquam unum ex præstantissimis floribus coronę Gallicæ annexis explicat & tuetur, *Ste-*

Stephanus Paschasius lib. 3. *de ses Recherces cap.* 35. quem ibi & seqq. capp. videat, cujus interest. Nobis nihil hic seritur aut metitur.

Instituamus nunc censuram hujus farraginis I. nomen beneficii prętęr §.6.
stylum scripturę, & satis indecorè hic usurpatur. Sed ut officia ecclesiastica in Papatu ut plurimum otii & ventris insignia sunt, à re non abludit phrasis: conveniunt rebus nomina sæpe suis. Scriptura vocat ministerium, laborem, opus, præfecturam, &c. II. Quidquid stipendii aut beneficii tribuitur in titulos pseudo-sacros seu idolica ministeria, ἄτακτον est & illegitimum. Omnia autem sunt talia, exceptis titulis & officiis *Theologi*, seu *lectoris Theologi*, item *Catechistæ*, *præcentoris*, imprimis & *parochi*, aut *curati*, aut *rectoris*, aut *pastoris ecclesiæ*; quæ officia ad genuinam institutionem & praxin revocata, usum suum habent. III. Quidquid tribuitur stipendii missatici, aut pro benedictionibus, pro precibus & suffragiis, pro mortuis, aliisque agendis pseudosacris, ἄτακτον & illegitimum est. Huc refer annatas, investituras, pallia archiepiscopalia. IV. Malum est, quidquid impenditur in curiam Romanam & Curiales, pro beneficiis, aut negotiis ecclesiasticis. A malo enim sunt omnes ejus reservationes, gratiæ, indulta, &c. V. Idem dico de curiis, curialibus, & toto choragio jurisdictionis Episcoporum. VI. Etiam de collegiis & capitulis ecclesiarum collegiatarum, cathedralium, Metropolitanarum. VII. Et de pensionibus, resignationibus, regressibus, societatibus officiorum, non residentiis, pluralitatibus beneficiorum, unionibus, dependentiis, & subjectionibus ecclesiarum. Qua occasione quæsita & dubia hæc proponi possunt. 1. *Quid statuendum de combinationibus ecclesiarum apud reformatos? An hic sit unio?* 2. *Quid de pastoribus qui non cohabitant ecclesiæ suæ, sed in viciná aliquâ civitate? An hic sit non residentia.* 3. *Quid de stipendio inter viduam ministri, aut inter emeritum ministrum, & novum partito? An hic sit pensio?* 4. *Quid de ecclesiis per absentiam ministri, alibi ad novum stipendium lucrandum tantisper ministerio fungentis, vacantibus ad biennium aut triennium, & cura candidatorum ministerii commendatis? An hic sit simile quid vicariatui, aut personatui, aut non residentiæ, aut pluralitati beneficiorum.* Infinitas quæstiones, de quibus inter se Pontificii circa materiam beneficiorum disquirunt, videat, cui vacat, in autoribus à nobis citatis.

LIBRI QUARTI

TRACTATUS QUARTUS.

DE

Externis agendorum ſacrorum requiſitis & adjunctis.

CAP. I.

De agendorum ſacrorum temporibus.

§. 1. EXterna agendorum ſacrorum requiſita & adjuncta tribus ſectionibus abſolvimus: quarum

I. *De temporibus*
II. *De locis*
III. *De Utenſilibus*
} ſacrorum.

Tempora agendorum ſacrorum propriè hic ſpectantur, quæ circumſtant exercitia pietatis, non ſolitaria & perſonalia ſingulorum fidelium; ſed ſocia, eccleſiaſtica, conventialia: ſive ea publica ſint, ſive privato-publica, ſive clandeſtina; pro variante eccleſiæ ſtatu.

Phraſi ſcripturæ dici poſſunt מועד *moyed*, id eſt, tempus certum, ſtatutum, conſtitutum, condictum. Metonymicè ſignificat conventum, vocatum cœtum, *Jeſa.* 14. *v.* 31. & locum conventus *Pſal.* 74. *v.* 8. *Thren.* 2. *v.* 6. Etiam ſacrificium ſolenne, 2 *Paralip.* 30. *v.* 22. interprete *R. D. Kimchi in libro radicum.* 2 *Sam.* 24. *v.* 15. conſtruitur cum עת, id eſt, tempus עת מועד *Yet moyed*, id eſt, tempus conſtitutionis, hoc eſt, conſtitutum. Græcus interpres ſæpe exponit per καιρὸν, *Geneſ.* 1. *v.* 14. & 17. *v.* 21. & 18. *v.* 14. &c. Aliquando per ὥραν *Numer.* 9. *v.* 2. Frequènter per ἑορτὴν, quando agitur de conſtitutis temporibus ſacrorum.

Tempus conſtitutum ſeu condictum requiri ad ſocia, eccleſiaſtica, conventualia pietatis, ſeu religionis exercitia obſervanda; eſt neceſſitatis & juris naturalis.

Quale autem, & quantum tempus definitè obſervandum ſit, eſt juris divini, vel poſitivi, vel permiſſivi: quorum iſtud coincidit cum jure humano. Uti enim Deus permittit communitati politicæ, ejuſque præfectis, tempora ad res agendas determinare: ſic etiam communitati eccleſiaſticæ, ejuſ-

ejusque præfectis: hâc tamen conditione, ut circumstantiarum & secundum particulares circumstantias, determinata non repugnent juri divino aut naturali. Ita ut immediatum fundamentum observandi certi & statuti temporis, sit lex & statutum potestatis legislatoriæ: mediatum, Dei concessio, quâ communitati ecclesiasticæ ejusque præfectis; quibus potestatem doctinę, regiminis, legislationis, disciplinæ concessit.

His ita præcognitis, apparet omnia tempora ecclesiastica recte distingui in divina & humana, *Divina* sunt quæ ipse Deus posuit, definivit, præscripsit.

Humana seu humano ecclesiastica sunt, quæ à particularibus ecclesiis earumque prępfectis, bono publico definiuntur, & observanda pręscribuntur.

Divina rursum distinguimus, in immutabilia; & in mutabilia, ambulatoria, *ἀτίνακτα*. *Ista* sunt omnia stata tempora sub Veteri Testamento, usque ad tempus correctionis (*Hebr. 9.* cum *Coloss. 2. v. 12.*) instituta & in foro conscientię observanda. Quæ etiam vocantur ceremonialia, typica, adumbrantia: denominatione desumtâ à parte potiori. Aliqua enim fuisse tempora jejunii à Deo immediatè Prophetis, & per eos populo indicta & pręscripta constat ex *Joël. 2.* Vide *3. part. select. dispp. tit. de sabbatho & festis:* ubi & autores indicantur.

Immutabilia: sic perpetuum, & juris moralis, (quod scil. communiter omnes, ubique & semper concernit) est sabbathum hebdomadale, quarto legis moralis seu decalogi præcepto præscriptum. De quo egimus disp. modo citatâ.

Humana, seu humano-ecclesiastica tempora tum sub veteri, tum sub novo Testamento; sunt vel ordinaria vel extraordinaria. *Ordinaria* sunt, menstrua hebdomadalia, horaria; quę sub V.T. exercitiis lectionum, precationum, prophetiarum ac collationum in synagogis; & sub novo in templis, sacellis, & quibuscunque aliis locis conventuum, ab autoritate ecclesiarum, & præfectorum præstituta sunt.

Extraordinaria sunt, jejunia & eucharistica tam sub veteri, quam sub novo Testamento instituta. De quibus supra *lib. 2. tract. 3.*

Ad penitiorem hujus rei intelligentiam quæstiones aliquot proponimus. §. 2.

I. *Quæst. An præter perpetuum hebdomadale sabbathum, aliqua tempora sacra anniversaria, menstrua, hebdomadalia, diurna, nocturna in Apostolicas ecclesias ab Apostolis instituta, & ex præscripto eorum observata sint? Resp.* Neg. Hactenus neminem compatuisse memini, qui ex scripturis probationem promittere aut tenere ausus fuerit: excepto uno atque altero, qui si causam prodere voluissent, non potuissent absurdius argumentari.

ri. Vide hæc detecta in 3. *part. select. dispp. tit. de sabbatho & festis* Adeo ut mirari subeat, quâ reformatæ religionis scientiâ quâ theologicâ ἀκριβείᾳ unus atque alter in locis communibus, aut in postillis dominicalibus, festa anniversaria tanquam genus univocum dividant in ea quæ veteris, & in ea quæ novi Testamenti. Ut illa sint, festa tabernaculorum, Pentecostes, azymorum, neomeniarum: ista, festa nativitatis, Paschæ, ascensionis, &c. Exhibeo hic verba nonneminis ex *Domin.* 17. *post Trinit. conc.* 2. *Luc.* 14. *v.* 3. *pag.*483. ex vernaculo sermone in Latinum translata:

„ In ecclesiâ, inquit, quoque novi Testamenti noluit divina majestas „ omnibus penitus festis ac solemnitatibus festivis carere, in quibus bene-„ ficia ejus in humanum genus collata gratâ ac piâ memoriâ devotè cele-„ brarentur; verùm eadem ipsa quoad substantiam, mutatis tantùm vel cir-„ cumstantiis, vel ritibus ac ceremoniis renovavit, substituens illis anni-„ versariam Incarnationis & Nativitatis Filii sui Jesu Christi miraculosæ, „ passionis ac mortis ignominiosæ, resurrectionis a mortuis gloriosæ, ascen-„ sionis in cœlos ac sessionis ipsius triumphalis, missionis denique Spiritûs „ Sancti gratiosissimæ, celebrationem, sabbathis verò septimi diei cultum „ diei à Domino Christo sic denominati.

Quid aliud dicere possent Pontificii? nisi quod aliqua allegant, traditionem scil., antiquitatem, autoritatem Papę, aut ecclesiæ universalis, aut Conciliorum: postillistâ citato, non nisi ex propriâ affirmatione thesin suam defendente. Tam turpiter se dare solent ex æmulatione aut alio aliquo pravo affectu funem contentionis trahentes.

II. *Quæst. An non diu post tempora Apostolorum, præviis Concilii œcumenici, aut conciliorum particularium sive nationalium sive provincialium deliberationibus, judiciis, decretis, canonibus, tempora solennia, præsertim anniversaria, (e.gr. nativitatis Christi, circumcisionis, ascensionis) instituta & ecclesiis imposita sint? Resp. Neg.* Nec tale quid unquam probatum vidimus. Si quis Pyrgopolinices, post dejectum *Rich. Montacutium* omnium rancidarum antiquitatum venatorem, in odium Puritanismi Genevensis denuo se quid pręstiturum putat, incipiat modo. Interim concludimus catholicismum, antiquitatem, perpetuam successionem dictis ejusmodi festis minimè tribui posse. Probari quidem poterit, ab unâ atque altera particulari ecclesiâ, aut doctore primum tale quid observatum aut introductum; & inde paulatim serpsisse ad alios, donec communis seu universalis consuetudinis legem obtineret. Sed hoc dicta illa festa non facit antiqua & catholica in-interruptè succedentia. Alioquin deberent, omnes superstitiones in ritibus, omnes ἀταξίαι in regimine, omnes errores in dogmatis, sensim sine

sensu

ſenſu concepti, geſtati, editi, foti; ſubrepticiè obrepticiè pervadentes, donec ad ἀκμὴν devenirent; catholiciſmo gaudere. Quod abſurdum. Legendi hic autores de Origine & progreſſu errorum quales *Bullingerus*, *Perkinſus in probl. catholico*, *Mornaus Pleſſiacus in Myſterio iniquitatis*, &c.

III. *Quæſt. An aliqua autoritate ſive eccleſiaſticâ ſive politicâ, eccleſiis totius orbis, uſque ad finem obſervatio certi temporis ſive annui, ſive menſtrui, ſive hebdomadalis, ſive diurni ſive nocturni, ad ſacros conventus celebrandos præſcribi poſſit? Reſp. Neg.* 1. *Quia* tempus huic eccleſiæ opportunum alteri importunum eſt: quod hoc tempore, hoc eccleſiæ ſtatu conveniens eſſet, alias & alio rerum ſtatu non eſſet. 2. *quia*, nunquam talis fuit, nec eſt, nec erit autoritas, ſive eccleſiaſtica ſive politica: niſi in imaginatione & ſpe illorum, qui catholicum omnium eccleſiarum paſtorem, & catholicum populorum monarcham combinatos vovent & ſomniant. Non fuiſſe unquam univerſalem totius orbis monarcham, politiæ ſpeciales & hiſtoriarum monumenta loquuntur. Quatuor illas monarchias communiter ſic dictas docebunt te hodierni geographi, orbis partem minimè majorem, immo & exiguam ſolummodo occupaſſe,: quamvis comparatè ad alia regna magnam. Nullum enim commonſtrari poſſet, cujus latifundia tunc temporis paria cum ipſis facerent. Nec fuit poſt tempora Apoſtolica, ullum univerſale eccleſiarum omnium repræſentamen ſive in concilio ſive extra concilium poteſtate delegatâ ad talem temporum ſacrorum (uti vocant) determinationem inſtructum. Quidquid enim conciliorum *œcumenicorum* apud antiquos aut recentiores jactari audis; cogita illud catachreſticè & ſtylo ac typho Imperii Romani ſic dici; & eccleſias orbis Romani ſolummodo complecti. Quibus ſubinde ſe jungebant epiſcopi eccleſiarum in confiniis imperii, quos epiſcopos ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς appellat *Concil. Chalcedonenſe anno* 451. *can.* 28. *Barbaricum* (ſubintellige *ſolum*) & *Barbariam* dicebant ſcriptores Romani, quidquid erat ultra limites Imperii Romani. Hâc ſignificatione occurrit apud *Ammianum Marcellinum lib.* 18. *Lampridium in Alexandro Severo*, *Rufum Feſtum in breviario*, *A Gellium lib.* 14. *cap.* 12. & *L.* 2. *C. de commerc.*

IV. *Probl. An eccleſia crucis, clandeſtinos ſuos conventus extra diem dominicum celebrare poſſit: ut evitent perſecutorum inſidias: qui illo die attendunt? Reſp.* Quidni? ſic tamen ut dominicum quiſque intra privatos parietes ſervet: nec tempus à Deo deſignatum Exod. 20. *Sex diebus operaberis*, &c. abroget. Quod ſi alio quovis die, æque ac dominico, attentio hoſtium & pericula circumſtent, nec cœtus haberi poſſent; illâ in neceſſitate, peregre ſubinde in alieno ſolo conciones audiendæ, & cœna percipienda: donec deſæviat tempeſtas. Si non deſæviat, de ſolo vertendo cogitandum.

V. *Quæst. An quavis hora diei, aut noctis, exercitiis & conventibus præfigenda sint? Resp.* De nocturnis horis, non videtur consultum; nisi persecutionum atque insidiarum æstus ecclesiis clandestinis inevitabilem hanc necessitatem imponant. Ratio est, quia *nox*, nihil moderabile, suadet, saltem suspecta est. Occasio ergo omnis diabolo, carni & mundo præscindenda. Scimus etiam, quam calumniandi occasionem hinc olim & superiori sæculo arripere solent. Hinc est, quod in antiquâ ecclesiâ dictas *vigilias* seu *pervigilia* (de quibus alibi) abrogarent. De antelucanis antiquorum Christianorum conventibus, videndi *Justinus* & *Tertullianus* in Apologiis & in Plinii epistolâ cum notis *Vossii pag.* 39 - 47. Imprimis præjudicabat Christianis lex lata contra nocturna sacra, & quod *Valentiniani* & *Carpocratiani* ad fœda sua sacra nocte convenirent, & Gentiles pervigilia Veneris, festa Cereris & similia abominanda nocte celebrarent: uti ex *Vossii* commentar. modo cit. & scriptoribus de Festis cognosci potest. In Galliâ & Belgio plurimis mendaciis & calumniis nocturnos reformatorum conventus ex inevitabili necessitate habitatos prosciderunt. In Galliâ nomen Hugonotorum ex comparatione cum spectro nocturno circa civitatem Turonensem grassantem nomine *le Roy Hugon*, desumtum, hac occasione reformatis impositum putatur. De quo *Stephani Paschasii* sententiam in epistolis Gallicis, *lib.* 4. *fol.* 119. supra *lib.* 2. retuli. De concionibus matutinis & vespertinis, quæ in variis Belgii civitatibus hyemali tempestate habentur, dubium non est, quin ad nostratem diem civilem, non ad noctem referendæ sint.

VI. *Quæst. An agenda ecclesiastica tum ordinaria tum extraordinaria, certis & statis mensibus, hebdomadibus, diebus, horis, per totum orbem Christianum, affigenda sint? Resp. Neg.* Ex universali & legitimo consensu Christianismi tale quid factum probari non potest. Et tale quid posse aut debere ordinari negamus.

VII. *Quæst. An tempora quædam anniversaria, quæ apud nos etiamnum observantur, præjudicio libertatis Christianæ, & ad deprimendam observationem sabbathi hebdomadalis, & ad odium quorundam imperitorum, aut neutralium, aut Semi-Papistarum, aut hierarchicorum & ceremonialium in fratres suos concitandum, contentiosè urgeri debeant? Resp. Neg.* quosdam hoc facere & fecisse, nullus dubito. Imitantur illos æmulos, & accusatores *Daniel. c.* 6. *v.* 5. 6. & audacter mentiuntur; ministros in celebri aliquâ ecclesiâ Belgicâ privato suo arbitrio voluisse abrogare omnem temporum istorum observationem. Sed unde probant, hoc unquam tentatum, in synedrio aut classe propositum, deliberationes ibidem institutas, suffragia rogata aut collecta, nedum ut decretum sit factum. Atqui, ajunt, dictum à quibusdam, si illorum temporum observatio introducta non esset, se suffragio suo eam non introducturos.

Sic

Sic est, & hoc etiamnum affirmo :[,]immo profiteor, me optare ut nunquam hoc ita ecclesiis impositum fuisset;& etiamnum malle,ut si ordinatè & decorè fierì posset, modo & more debito aliquando mutaretur,& omnis species & occasio rudioribus & imprudentioribus perversè ex praxi & observatiòne heterodoxam theoriam à reformatâ alienam concludendi. Expertus sum tum alibi,tum imprimis in hoc nostro districtui plebem non tantum, sed & homines literatos (utinam non aliquos ministros!) vix aliâ quam Papisticâ opinione de anniversariis festis nativitatis, circumcisionis, diei passionis, ascensionis, &c. fuisse imbutos. Errorem illum evellere conabor. Relictâ suo loco sacrorum illis diebus frequentatione, & consuetorum textuum historicorum explicatione. Publicè semper in lectionibus meis, & scriptis (3.*part.select. dispp.tit. de sabbatho & festis*,) docui non posse non debere à concionatore, aut à synedrio particulari, quæ communi correspondentiæ & ordini nationali, aut districtuali alligata est,observationem hanc ita positam & receptam loco moveri. Vide cit.modo disputationem de sabbatho & festis.

TRACT. IV. SECT. II.

De Templis.

CAP. I.

De Templis, & locis sacrorum sub veteri & novo Testamento.

DE Templis acturi primo nomen, deinde rem ipsam considerabimus. §. 1.

Loca in quibus Ecclesia convenit ad cultum Dei peragendum, variis nominibus appellari solent; ac 1. *Templum*, de cujus etymologiâ conjectant *Varro lib. 6. & Scaliger ad Varronem ibid.* Significat hęc vox apud profanos autores 1. locum quemvis in terrâ augurii aut auspicii causâ conceptis verbis consecratum: sic apud Romanos, Campus Martius & comitium forum erant templa; & hinc *Varro* notat tribus modis dici templum, ab natura in cœlo scil.; ab auspiciis in terrâ; à similitudine sub terrâ. 11. *Ædes sacra* publicè Deo & religioni consecrata. Conferri hic potest vocabulum *tesca* seu *tesqua*, loca augurio designata, seu loca Deo alicui consecrata, non ut templum sint, sed ut sint undique septa. Unde transfertur ad significanda loca aspera, aditu difficilia. Vide de hâc voce *Jos. Scaligerum in notis ad Festum*; & de ejusdem originatione *Math.*

Martinium in lexico philologico. II. Architectonicè notat *tigillum* quod transversum ponitur supra cantherios, &c. apud *Vitruvium lib.4. c. 2. & 7.* Philander ad Vitruvium exponit, *assamenta, quæ transversa supra cantherios ponantur, supra quos collocantur asseres*, &c. Daniel Barbarus ad Vitruvii lib.4. cap.2. *Supra cantherios, quorum dispositio universam triremem ostendit, templa imponuntur*, tempialia *quæ Itali vocant, quæ sunt trabeculæ ad cantherios transversa contra tecti frontes.* Hanc templi significationem habet *Festus. In sacris literis notat* I. *Ecclesiam Dei* seu cœtum fidelium. 2 *Thess.*2. 5. *Ephes.*2.21. II. *Fidelem* 1 *Corinth.*3. 16. 17. & 2 *Cor.*5. 16. consequenter ejus animam & corpus 1 *Corinth.*6. 19. Hinc Hieronymus in epistola ad Paulinum de Vita Eremitica : *Verum Christi templum animæ credentis est : illam exorna, illi offer donaria, in illam Christum suscipe.* III. *Corpus* Christi *Johann.*2. atque adeo totam humanam naturam Christi, in quâ habitat plenitudo Deitatis *Coloss.*2. tanquam in proprio templo suo, &, sic habitavit filius Dei inter nos Johann. 1. v. 14. Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. IV. *Ædem vero Deo consecratam* 1 Reg.7. & 8. Quæ Hebraicè dicitur היכל, quod quidam derivant à voce יכל *potuit*; alii à radice inusitatâ הכל; nonnemo ab הלך *ambulavit*, quasi הליך per metathesin quia vetus sc. tabernaculum erat templum mobile & quasi ambulatorium per desertum, sic *Villalpand. in Ezec. tom.2. p.*256. quem sequitur *Corn. à Lapide in* 2 *Cor.*6. 16. Sed conjectura hęc nimis longè quæsita, ne dicam, absurda mihi videtur : *tum*, quia nusquam, quod sciam, in toto pentateucho, tabernaculum vocatur היכל, cum tamen tunc ambularet : sed tum demum ita vocari cœptum est, cum quiesceret in Siloh, 1 *Sam.* 1. 9. & 3. 3. nedum ut ab istâ ambulatione nomen hoc primitus illi fuisset impositum; *tum* quia nondum probârunt nomen hoc propriè & primo fuisse tributum sanctuario Dei deinde translatum ad regalia & quæcunque splendida ædificia : immo probabilius quis conjiceret contrarium verum esse: *tum*, quod de aliis profanis ædificiis usurpetur 2 *Reg.*20. 18. 2 *Paralip.*36. 7. &c, at illa non sunt portatilia & ambulatoria : *tum* denique quia nimis dura & aliena hæc est metathesis ; siquidem tales fingere liceat, quas non origines nominum verbalium Hebraicorum comminiscemur ? Sed è diverticulo in viam.

Hebraicum היכל notat I. palatium, atrium, basilicam. II. tabernaculum. III. templum à Salomone exstructum. IV. Peculiariter partem templi majorem, à quâ distinguitur דביר oraculum, & אולם Porticus. 1 *Reg.* 6. 3. 5. cum 7. 21. Nonnunquam absolutè usurpatur, aliquando adjuncta voce *sanctitatis*, aut, *domini. Targum* ut & *Paraphrasta Syri* ac *Arabes* hanc vocem retinent tam in V. quam in N. T. more suo vocalibus

bus paululum mutatis. Arabes utuntur & aliis vocabulis, de quibus infra.

Autores Græci profani & ſacri habent vocem *ναός* quam definitione *ὀνοματικῶς* explicat *Heſychius*, *ἔνθα θεὸς προσκυνεῖται*. Derivatur á *ναίω* hoc eſt *babito οἰκῶ* juxta Etymologicum magnum. Diminitivum eſt *ναΐσκος* & *ναϊσκάριον*, id eſt, *ædicula*, *ſacellum*. Porro Græcus V. T. Interpres Hebr. היכל cum notat templum Dei, plerumque transfert *ναόν*, aliquando tamen *οἶκον* *Eſdr.* 3. 6. 10. & 5. 14. &c. ſemel ubi idoleia intelliguntur, *τεμένη*, id eſt, delubra *Hoſe.* 8. 14. II. Latinè *Ædes ſacra*; & abſolutè *Ædes*, unde Ædiles; quam ſcriptura Hebraicè vocat בית *domus.* 1 *Reg.* 6. 4. 5. *Pſal.* 93. 5. ubi Arabs tranfert ביעה quod primo notat tabernam mercatorum, *Deinde* templum, ſynagogam, Eccleſiam ſeu cœtum *Math.* 18. 17. Et בית ליהוה *domus quam ædificavit domino*, & *nomini domini* 1 *Reg.* 5. 3. 5. Præterea בית יהוה *domum domini* *Pſal.* 23. 9. & 122. 1. Adhæc משכן, id eſt, habitaculum, ubi Targum explicat בית מקדשי *domum ſanctuarii mei.* Sic in N.T. *οἶκος* Dei *Joh.* 2. 16. 17. hinc apud *Nazianz. Orat. Funebr. in Baſilium*; apud *Euſeb. lib.* 7. *c.* 29. & Græcos paſſim *ἱερὸς οἶκος*, *τῆς ἐκκλησίας*, &c. 2 Sam. 7. v 6. *domus Dei* Nec pręterundum *ναὸς* *Actor.* 17. *v.* 24. ſignificare, arculas aut thecas quibus ſimulacra Deorum includebantur: uti vocem illam exponunt *Eraſmus* & *Bullingerus* ad *Actor.* 19. Vide de ædiculis illis *Pricæum in notis* ad *Actor.* 19. *v.* 24. aut *Jac. Ouzelium ad Minutium pag.* 198. III. *Sacrum*, *ſacrarium*, ſanctuarium, gr. *ἱερὸν* apud profanos autores; & paſſim in N. T. *Mat.* 4. 5. & 21. 12. &c. & *Actor.* 19. *v.* 27. de templo Dianæ. Gr. 70. Heb. קדש *kodeſch* & מקדש *mikdaſch* vertunt *ἅγιον*, *ἁγίασμα*, *ἁγιαστήριον*. Quomodo autem apud autores latinos diſtinguantur loca, ſacra, ſancta, religioſa, indicavimus in 3. *part. ſel. diſp. tit. de Benedictionibus.* Hic ſuffecerit obſervare diverſas acceptiones, ſacrarii; notat enim 1. aulam principis *l. ult. D. de Muner. & honorib.* 2. locum etiam privatum in quo ſacra reponuntur *L.* 9. *D. de Diviſ. rer.* 3. locum templi in quo ſacra repopuntur *Iſidor. lib.* 15. *c.* 5. 4. partem illam templi, in quâ ſunt Clerici ad celebranda ſacramenta. Extrav. *de Conſecrat. Eccleſiar.* 5. locum templi ubi ſe pręparat ſacerdos, vernaculè, de *Sacriſtye*, de *garwekamer.* 6. Ædiculum, lararium, in gloſſis Philoxeni. 7. Quodcunque templum: & ſic templum Dei, *ἱερὸν* 1 *Corinth.* 9. 13. quod vulgatus, *Beza*, *Ar. Montanus* exponunt *ſacrarium.* Nec prætereundum Sanctuarium quod plerumque in ſcriptura ſignificat templum, aliquando ſignificare locum refugii *Exod.* 15. 17. *Jeſa.* 8. 14. Apud Thalmudicos vero בית המקדש complectitur una cum templo omnia loca in ſacro monte extructa, quæ aliqua ratione ad templi miniſterium referrentur: ut videre eſt in *Maſſechet Middot* cap. בשלשה. IV. *Tabernaculum*, quod propriè notat portatile

illud ſanctuarium, & in Gr. V.T. verſione, & in N.T. dicitur *σκηνή, σκήνωμα, σκῆνος*, uſurpaturque 1. *de* vera Dei Eccleſia *Actor.* 15. 16. 2. *de* corpore cujuſlibet fidelis 2 *Cor.* 5. 1. 2. *Petr.* 1. 13. 14. 3. *de* corpore ſeu humanitate Chriſti *Hebr.* 9. 11. 4. *de* tabernaculis illis, quæ fiebant in feſto ſcenopegiæ *Levit.* 23. 42. 43. cum *Johann.* 7. 2. 5. *de* communione Dei cum fidelibus *Apoc.* 21. 3. 6. *de* vulgaribus quibuſque tentoriis & tabernaculis *Geneſ.* 4. 19. *Hebr.* 11. 9. *Actor.* 18. 3. 7. *de* cœlo beatorum *Hebr.* 8. 2. *Luc.* 16. 9. 8. *de* tabernaculo idolorum *Actor.* 7. 43. 9. *de* tabernaculo per Moſen erecto *Hebr.* 8. 5. & 9. 1. 2. 6. 8. ubi vocatur, *πρώτη σκηνή*: Hebr. dicitur abſolutè אהל *Exod.* 26. 13. 14. & cum adjectione אהל מועד, id eſt, *tabernaculum conventus* ſeu Eccleſiæ; Targum משכן זמנא, id eſt, tabernaculum ſtatuti temporis, ſolennitatis, ſcil. conventus, (*Hieronymus* vertit, *teſtimonii*, ſecutus Gr. interpretes; quorum verſio exhibetur etiam *Actor.* 7. 44.) *Exod.* 27. & 31. abſolutè etiam dicitur משכן *Exod.* 26. 1. & משכן אהל מועד *Exod.* 39. *v.* 32. à rad שכן, id eſt, habitavit; quo ſpectat Targumiſtarum & Rabbinorum שכינא *ſchechina* aut שכינתא *ſchechinta*, id eſt, majeſtas divina, præſentia ſeu inhabitatio Dei, gloria divina inter homines habitans: ad quem Targumiſmum videri poſſet alludere Euangeliſta Johann. 1. v. 14. *καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ*, &c. collat. cum *Hebr.* 9. 21. 2 *Corinth.* 6. 16. & *Apocal.* 21. 3. In incarnatione primus gradus eſt unionis noſtri cum Deo; in ſanctificatione & inhabitatione per fidem *Epheſ.* 3. 17. ſecundus gradus; & ſic tabernaculum Dei cum hominibus *Apocal.* 21. 3. communio noſtra cum filio & per eum cum patre 1 *Joh.* 1. *v.* 3. cum *Hebr.* 2. 11. 12. 13. *Johann.* 17. *v.* 21. hic quidem in gratiâ, poſt hanc vitam in gloriâ. v. *Synagoga*, quam nonnulli putant Hebraicè dici מועד *móed*, *Pſal.* 74. 8. Ubi Aquila מועדי-אל vertit *συναγωγαί* quem ſequitur *Munſterus*, *Felix Pratenſis*, *Buxdorf. in lexico*, & *Simeon Muis in commentar.* quamvis in tranſlatione cum pleriſque recentioribus ſecutus Targum & Gr. 70. exponat de ſolennitatibus. *R. David Kimchi in commentar.* accipit plurale. מועדים pro domibus Apud Gr. 70. ſemper, ni fallor & in N. T. raro ſignificat cœtum ſeu conventum, ut *Actor.* 13. 43. *Apocal.* 2. 9. & 3. 9. *Hebr.* 10. 25. ubi *ἐπισυναγωγή*: plerumque vero locum conventus. Rabbinis קהלה *kehilla* ſignificat & locum particularem conventus ſeu Eccleſiæ, & locum univerſalem, hoc eſt, urbem, ubi ſynagoga verſatur; etiam cœmiterium: ex rad. קהל, unde verbale *kahal* Eccleſia *Pſal.* 22. *Numer.* 15. &c. Porro ſynagogæ Judæorum initio etiam inſerviebant exercitiis Chriſtianorum *Actor.* 13. 14. & 15. 21. & 19. 9. quo etiam nonnulli referunt *Jacob.* 2. 2. Sed conſummatâ apoſtaſiâ & rejectione Judæorum, & factâ cœtuum ac locorum ſeparatione, diſtinctio

ſtinctio appellationum introducta eſt, nomine ſynagogæ Judaicis conventiculis relicto. VI. *Dominicum*, apud *Hieronym.* in cynomico, *Cyprianum de Opere & Eleemoſynis*, *Hilarium c. Cordant.* *Ruffinum lib.* 10. *c.* 3. *& lib.* 9. *c.* 9. Gr. κυριακὴ ſcil. οἶκος, & abſolutè κυριακόν *Concil. Neo-Cæſar. cap.* 5. Ex Latino deflexum videtur German. & Belgic. **Dom** (quod appropriatè de Templis Cathedralibus uſurpatur) & **Dom-Kerck**. Ex Græco κυριακόν, deflexum videtur Belg. **Kerck**, Angl. *Church*, Scotic. *Kirck*, Germ. *Kirch*, pro quo Helvetii *Kilch.* VII. *Oratorium*, apud *Ruffinum lib.* 9. *c.* 9. in edicto Maximini *domus orationis*: quod convenit cum *Jerem.* 7. *v.* 11. *Luc.* 19. *v.* 36. Gr. εὐκτήριον apud *Euſebium hiſtor. Eccleſ. lib.* 8. *c.* 1. Reſpondet huic Arabicum מסגד *maſgid* & *maſgida* à rad. Chald. Syr. Arabic. סגד *ſagada* προσκυνεῖν, *adorare*, &c. Occurit in Alcorano: Græci corruptè ſcribunt μασγίδιον, & longe corruptius μιτζίνον. Galli *Moſque* & *moſquette*, Hiſpani *Meſquita*. Notat Theodoſius Zygomala apud Saracenos templum diſtingui in ἰμαρέτιον & μιτζίνον quorum illud ſit magnum, hoc vero parvum. Schindlerus in lexico Pentagloto ait *maſgida* ſignificare ipſis templum è lignis fabricatum; *guma* vero ex lapidibus: VIII. *Martyrium* Μαρτύριον templum à martyre aliquo denominatum & in memoriam ejus ædificatum. *Sozomenus l.* 2. *c.* 26. *Hieronym. in chronico. Walafridus Strabo de rebus, eccleſ. c.*6. *Primo* cœmiteria martyrum ita dicta ſunt, quo fideles ad conciones & orationes conveniebant *Concil. Laodic. c.* 9. εἰς τὰ κοιμητήρια ἢ εἰς τὰ λεγόμενα μαρτύρια, &c. confer *Euſeb. l.* 5. *c.* 3. *Pontium Paulinum in actis paſſionis Cypriani.* *Deinde* ædificia ſeu oratoria in cœmiteriis illis ædificata. IX. *Baſilica*, ſubintellige οἰκία, id eſt regia. Sic *Primum* dicta regum habitacula: *Deinde* & alia loca publica, ampla ac ſpatioſa, ubi jus diceretur, aut negotiatores convenirent, aut homines deambularent (iſtius ſcil. generis ædificia, quę hodie *ſalas* appellant, ut vult *Andr. Palladius architect. lib.* 3. *c.* 19.) quales variæ fuerunt Romæ, de quarum forma, origine, & numero conſulendi *Vitruvius architect. l.* 5. *c.* 1. *Roſinus antiq. Roman. lib.* 9. *c.* 7. *Lexicon Juris Prateoli, aut Calvini.* *Denique* loca illa hoc nomen ſortita ſunt, ubi Chriſtiani ad cultum convenirent; non propter ſtructuræ magnificentiam (ut conjicit *Martinius* in lexico); nec, quod Deo ſummo regi ibi cultus exhiberetur: ſed quod ſtructurâ & formâ ſuâ (ut quidem eam loc. cit. exhibet *Vitruvius*) cum hodiernis ſalis, & templis anguſtioribus (qualia ſunt vetuſtiſſima templa primitus à Chriſtianis ædificata) convenirent; vel quod baſilicæ illæ Romanę in eccleſiarum uſum converſæ fuerint, ut vult *Albericus de Roſate*, & poſt illum *Abbas Bernardin. Baldus ad Vitruvium.* X. *Eccleſia*, ἐκκλησία *Euſeb. lib.* 8. *c.* 1. *Auguſtin. quæſt. ſuper Levitic. libr.* 3. *qu.* 57. & poſtea vox illa uſu eccleſiaſtico, & in Jure canonico obtinuit; etiam in Jure civili,

ut vel imprimis constat ex tit. C. de *Sacrosanctis Ecclesiis*, & *de iis qui ad Eccles. confug.* Quod autem *Augustinus loco cit.* & ex eo *Fullerus Miscellan. lib.*2. *cap.*9. ex 1 *Corinth.* 11. 22. colligunt, jam inde à temporibus Apostolorum fuisse vocem Ecclesiæ ita usurpatam, id infra expendemus. XI. *Idoleium*, εἰδωλεῖον 1 *Cor.*8. 10. quod locis pseudo-sacris Gentilium, &c. propriè convenit.

Ejusdem generis sunt nomina illa quæ ipsi Idololatriæ templis suis imposuerunt, à quorum usu utpote profanato propterea pii abstinuerunt, æque ac à nominibus *Baalim Hos.*2. De quo in 3. *part. sel. disp. tit. de Idololatriâ indirectâ.* Sunt autem nomina illa 1. *Delubrum* (ἵδρυμα, & secundum glossas, veteres καθίδρυμα, ξόανον, ἀνάθημα); quod à templo distinguit *Arnobius lib* 6. cujus etymologiam & varias significationes venantur *Festus*, *Servius in Æneid.*2. & 3. *Macrob. Saturnal. lib.* 3. *c.*4. *Agellius lib.*14. *c.*7. *Isidor. lib. c.*4. 2. *Lararium* Gr. ἡρῷον, lares enim sunt heroës, de quibus commentatores ad *Horatii satyr. ult. Turnebus adversar. lib.*18. *c.*1. & *lib.*20. *c.*35. *Ausonius Popma*, *libr. de Differentiis vocum*, *Desid. Heraldus in Tertulliani apolog. c.*13. 3. *Fanum*, de cujus etymologiâ variè conjectantes vide *Varronem*, *Festum*, *Frontonem*, *Isidorum.* 4. *Templum augustum*; de quo *Corrasius miscellan. lib.*3. *c.*22. *n.*7. 5. *Lucus.* 6. Excelsum, mons. Cujus frequens mentio in sacrâ scripturâ. 7. Statua seu titulus, seu columna. 8. Lapis *Levit.*26. 1. 9. Domus Pehor *Deut.* 34. De quibus quinque posterioribus, consulenda scriptura & philologi atque antiquarii sacri: *Seldenus syntagm.* 1. *de Diis Syris* 5. &c. XII. Sunt & nomina, quæ cum speciebus, tum partibus templorum tributa sunt; de iis infra, ubi ad divisionem ventum fuerit.

§. 2. Ut autem veritatem in hoc capite dextrè percipiamus præmittendę erunt distinctiones.

Prima est, vox *templi* sumitur vel *strictè* & *propriè* pro loco & ædificio ex peculiari & speciali mandato Dei ad cultum divinum consecrato, adeo ut cultus alibi non posset peragi, nec etiam illud ædificium aliis usibus inservire. *Laxè* sumitur pro loco aut ædificio pro re natâ ad cœtus ecclesiasticos habendos assumpto, aut etiam liberè solo beneplacito humano ad talem usum sive solum sive juxta cum alio aut aliis, deputato & constituto tamdiu, quamdiu ipsis visum est, aut necessitas nulla suadet mutationem hic fieri.

Secunda distinctio est: Loca sacra dicuntur. 1. *Laxè* & impropriè per extrinsecam scil. denominationem, omnia illa ubi Ecclesia quęlibet secundum libertatem suam aut per occasionem aut ex consuetudine, aut ex statuto sive ad tempus sive perpetuo (quamdiu nihil impedit) convenire solet ad com-

communia religionis exercitia. 2. strictè & propriè, quæ ex instituto & mandato Dei consecrata sunt solis ecclesiæ conventibus, & religionis exercitiis.

Differunt autem inter se Materiâ & formâ externâ, efficiente, fine, adjunctis circumstantiis, effectis. 1. *Materiâ & formâ externâ:* quam ista habebant certam ac definitam *Exod.* 25. 40. illa vero vagam pro re natâ & hominum beneplacito. Quod idem de quantitate, partibus, utensilibus, ornatu, &c. dici potest.

II. *Causâ efficiente*, quæ hic erat immediata revelatio Dei, institutum & jus divinum *Exod.* 25. v. 8. 2 *Samuel* 7. v. 12. *Aggai* 4. v. 14. Illic vero voluntas cujusque hominis, quę fundatur in necessitate & jure naturali. Positis enim conventibus Ecclesiasticis & communibus pietatis exercitiis, requiruntur loca aut ædificia iis accommodata.

III. *Fine & usu* 1. *Quia* ista erant certo cuidam cultui, sacrificiis, incensis, &c. peculiariter destinata *Exod.* 40. 20. 35. & 1 *Reg.* 8. 43. ita ut nullis aliis usibus inservirent aut applicari possent, idque ex mandato Dei: nec vicissim cultus ille alibi extra illa loca peragi posset. 2. *Quia* istis orationes, etiam privatæ, extra cœtum Ecclesię, peculiariter erant astrictæ, tanquam loco à Deo electo & peculiari symbolo gratiosæ ipsius præsentiæ instructo: ita ut preces illic fusæ peculiarem haberent efficaciam atque exauditionis promissionem 1 *Reg. cap.* 8. v. 43. 44. *Daniel.* 6. 10. *Luc.* 18. 10. & 19. 36. cum *Joh.* 4. 3. *Quia* in istis simul peragi poterat cultus ceremonialis (sacrificia, suffitus, ellychnia, panes propositionis, &c.), & moralis, lectio scil. auditio, prædicatio verbi, cum publicis precibus; quamvis secundum partes distinctè: sacrificia scil. in vestibulo tantum & circa illud; suffumigatio, ellychnia, panes propositionis, in sancto: comparitio sacerdotis quotannis in sancto sanctorum; at lectio & prædicatio verbi in atrio: ubi nihil nisi lectio verbi, preces & similia toti plebi communia exercitia, locum habebant. 4. *Quia* ista sunt peculiaria præsentiæ divinæ symbola. 1 *Reg.* 8., adhæc typi & umbræ *Hebr. cap.* 9. & *cap.* 10. Illa vero minime.

IV. *Adjunctis:* necessitate, dedicatione, sanctitate, appropriatione, reverentiâ. 1. *Necessitate, quod* ista ad cultum ceremonialem erant simpliciter necessaria ita ut cultus ille sine iis non constaret: Illa vero, loca scil. artificialia seu ædificia manufacta (nam locum omnem naturalem abesse ab actionibus & hominibus individuis impossibile est) ad conventus Ecclesiæ & exercitia verbi ac precum non sint absolutè necessaria. 2. *Dedicatione*, *Quod* ista ex mandato Dei peculiarem requirerent consecrationem, ejusque certum modum ac formam *Exod.* 39. 1 *Reg.* 8. *Esdr.* 3. Illa non indigeant aliâ dedicatione seu consecratione, quam applicatione ad hunc suum usum, idque cum fide & gratiarum actione 1 *Timoth.* 4. v. 3. 4. Cujus generis sancti-

ficatio & dedicatio formaliter ita dicta, illis cum omnibus aliis creaturis, specialiter cum privatis aut publicis ædificiis, domo, horto, horreo, Scholâ, foro, basilicâ, armamentario, &c. communis est. 3. *Sanctitate*; quæ in istis est relativa & symbolica; idque ex instituto Dei, propter præsentiæ & gratiæ divinæ symbola, & usum peculiariter sanctum: erant enim divinitus electa cultus divini media atque instrumenta. Contra in illis nulla talis sanctitas, nisi quod impropriè per denominationem externam ab adjunctis seu contentis hominibus & actionibus loca illa dicuntur sacra: pari modo quo sacra via, porta, &c. posset dici, qua itur ad preces; sacra crypta, cubiculum, sylva, curia, stabulum, spelunca, platea, campus &c. ubi habentur conciones; sacrum cubile ubi æger ille *Joh.* 5. orationes suas annis 38. fuderat; quod idem de nosocomiis dicendum; sacræ officinæ, thecæ, &c. ubi biblia asservantur aut prostant; sacrum auditorium Academicum, ubi Theologia docetur. 4. *Appropriatione* mutuâ ac reciprocâ; quod pars cultus divini supra memorata, & peculiaris precum efficacia istis locis necessario esset affixa, & vicissim illa cultui tali essent consecrata atque appropriata: ita ut locus non fuisset formaliter talis, si aliis usibus subinde inserviisset; nec cultus fuisset cultus, si alibi fuisset peractus, aut orantes ad alium locum respexissent ex. gr. tabernaculum Moloch, aut excelsum aliquod, aut templum Samaritanum, aut heliopolitanum, aut domum suam. 5. *Reverentiâ*, eique oppositâ profanatione; quod ista non liceret cuiquam ex populo intrare; nedum à religione extraneis (sanctum, & oraculum intelligo, quæ peculiariter templum & sanctuarium dicuntur,) nec partes ejus interiores cum utensilibus contueri, aut ea tractare absque profanatione; adhæc nefas esset ea aut tota aut secundum partes in alia ædificia publica ad alios usus convertere, aut ea demoliri si publica utilitas aut commoditas ita tulisset, ea etiam aliò transferre, aut præter exercitia sacra etiam alios conventus & alia negotia ex. gr. publica comitia, judicia, &c. sive datâ occasione sive ordinariò in iis celebrare. Quæ omnia longè aliter in illis se habent; ubi reverentia decori tantum spectanda, nulla verò religiosa; non aliter ac in curiâ, scholâ, dicasterio, basilicâ, &c.

V. *Circumstantiis* 1. *locorum*, quod ista non deberent erigi aut ædificari nisi iis locis, quæ Deus ipse commonstrasset *Deut.* 12. 5. Illa verò promiscuè quovis in loco, quem Ecclesiæ cuivis particulari placuerit eligere. 2. *Temporum*, quod ista instituta essent tantum usque ad tempus correctionis *Hebr.* 9. 1. 10. atque adeo nulla sint in N. T. *Joh.* 4. 21. Illorum vero usus futurus sit perpetuus usque ad finem mundi.

VI. *Effectis*, quod istorum religiosa ex instituto & promissione Dei sit efficientia seu efficacia ad effectus gratiæ supernaturales: quia sunt gratiæ divinæ

divinæ instrumentum morale: Illorum verò nulla fit, quia ad actus religiosos ibi exercitos habent se ut mera circumstantia: cujus per se nulla est efficacia. Quamvis ad homines externos quà tales eorumque aggregationem ibi cultus illos exercentem dici possint se habere ut instrumentum remotum & commune: sed hęc causalitas & subordinatio, respectu actuum religionis tota est per accidens; haut aliter ac influxus cœli ad actus statuarii, aut domus Academica ad actus sapientiæ, speculationes scil. disputationes, lectiones, discentias, reminiscentias, &c.

Prioris generis loca aut ædificia semper fuerunt, ubicunque aliqua fuit Ecclesia; eaque possumus distribuere I. in naturalia, & artificialia. *Naturalia* quando res ecclesiæ aliter non ferunt, aut hostium persecutiones ita cogunt, aut præsentes occasiones hoc suadent. Sunt autem ejusmodi loca montes, sylvę, saltus, speluncæ, valles, &c. *Gen.* 21. 33. *Exod.* 15. 1. cum 14. 30. 1 *Reg.* 18. 4. 2 *Par.* 20. 26. *Actor.* 16. *v.* 13. *Hebr.* 11. *v.* 38. II. *Artificialia* occasionata, & consequenter indefinita, quę sæpius, si non indies, mutantur, quod fieri solet aut peregrinantibus, aut ecclesiis navalibus, aut castrensibus, aut tempore persecutionis; & sunt plerumque *domus privatæ*; aut naves, aut tentoria, aut stabula, &c. III. *Artificialia stata & certa*; quæ vel clandestina vel aperta. Illa sunt, cryptæ, domus, &c. *Ista*, ædificia quævis publica, aut quasi publica ordinariis conventibus destinata. Qualia in V.T. erant synagogę, non tantum in Judæâ per civitates *Math.* 8. *Luc.* 7. 5. & 4. 15. 16. sed etiam in Syriâ, Ægypto, Gręciâ, &c. ubicunque essent Judæi ἐν τῆς διασπορᾶς *Actor.* 13. 14. & 19. 8. De Synagogis *Eusebius prepar. Euang. lib.* 8. *c.* 12. ex *Philone*; & scriptores Reipubl. atque antiquitatum Judaicarum, alibi nobis laudati. In N.T. scholæ *Actor.* 19. 9. oratoria, basilicę, Ecclesię, etiam dicta templa. *Posterioris* generis ædificia celebria, de quibus abunde nobis constat ex scripturâ, sunt tabernaculum, & templum. §. 3.

Problem. I. *An vero ante tabernaculum Mosaicum Patriarchales Ecclesiæ loca symbolicè sacra, quibus & orationes & sacrificia erant astricta, habuerint: sive illa pars ædium aliqua fuerint, sive ædificia iis contigua, sive tentoria, sive luci, sive excelsa naturâ aut arte ita facta? Resp. Aff. Altaria enim & loca sacra, sequuntur sacrificia*, *Genes.* 21. *v.* 33. dicitur Abrahamus plantasse *arboretum* (vel *nemus*) in Betseba, & invocasse ibi nomen domini Dei æterni. Idem *Genes.* 13. *v.* 4. dicitur certo in loco commorationis suæ erexisse Domino altare.

II. *An certo alicui sive uni permanenti (cum permanens esset ecclesia) sive per successionem (cum ambulatoria esset Ecclesia) astricti fuerint, eique non propriâ electione sed de extraordinario signo, apparitione, aut internâ inspira-*

tione designato? *Resp.* Inclinamus in *aff.* Dirigebatur etiam ecclesia ab extraordinario & infallibili spiritu ac ministerio Patriarchatum. Vide de Patriarchis infra *part.* 2. *lib.* 2. *Saltem ad negationem nulla ratio nos cogit.*

111. *An loca illa una, eademque fuerint, cum iis, quæ quotidianis & sabbathicis exercitiis lectionis & prædicationis verbi inserviebant; an vero sanctitate, appropriatione, reverentiâ*, &c. *ab iis distincta?* Resp. *probabilius putamus affirmari posterius.* Quomodo stante tabernaculo & templo, synagogę, & scholæ prophetantium, ab illo distinctæ fuerunt.

§.4. Porro justam descriptionem tabernaculi & templi hic non exhibebimus: nec putamus fore operæ pretium: præsertim cum ex scripturis adhibito judicio & artificio logico cuivis descriptionem moliri facillimum sit. Dubia textualia, & problemata ad architectonicam, antiquitates, & philologiam sacram pertinentia, excusserunt satis *tum* commentatores, *tum* antiquarii sacri, quales *Arias Montanus*: *tum* Reipubl. Judaicæ scriptores; imprimis multum hic juvabit φιλομαθεῖ, *Ribera tract. de templo*, qui editus cum *commentar.* ejus *in Apocalypsin*; *Pineda de rebus Salomonis libro* 5. *Calvinus*, *Junius*, *Lavaterus*, in *commentar. ad Ezechielem*, *Villalpandus*, & ejus hac in parte epitomator *Corn. à Lapide commentar. in Ezechielem*, *Ludovicus Capellus in historia Judaica compendio cum spicilegio Cameronis edito*, *Constantinus l'Empereur in luculentis commentariis ad tractat. Thalmudicum Middot. Zepperus in explicat. legum Mosaicar. Hospinianus de Templis.* Conferri etiam possunt nonnulla apud *Galatin. de Arcanis Catholic. verit. lib.* 4. *cap.* 8. 9. *Hæc ego in thesibus de Templis anno* 1638. *publicè propositis.* Quibus indicatis nunc addo *Fl. Josephum* in *antiquitat. Menochium de Republ. Hebræorum lib.* 5. recentiorem Judæum R. *Jac. Judam Leon*, qui duobus libellis Belgicis templum & tabernaculum descripsit. Suffecerit ergo indicare pugnantia tabernaculi & templi, quod maximè facit ad institutum nostrum.

Sunt autem illa, 1. Excelsa, luci, arbores, montes, columnæ idololatrarum *Levit.* 26. 1. *Jer.* 2. 20. 23. & 3. 6. *Hos.* 4. 13. 2 *Reg.* 17. 9. 10. 11. Columnę, Templa Gentilium 1. antiqua, inter quæ celeberrima Dianæ Ephesinum, Apollinis Delphicum, &c., aliaque à *Pausania* & *Strabone* passim notata: De Ephesino inter septem orbis miracula numerato *Strabo*, *Pausanias*, *Mela*, *Plinius*: & inter recentiores *Gyraldus in histor. Deorum syntagm.* 12. *Joach. Vadianus ad Melæ lib.* 2. *tit. Jonia*: qui ibi imprimis notat quomodo asylum fuerit; *Frischlinus ad Callimachi hymnum in Dianam*; Post omnes *Leo Allatius in notis ad Philonem Byzantium de septem orbis spectaculis*, ubi antiqui scriptores indicantur.

2. Intermedię ætatis; ut Saxonum templa in quibus idolum *Irmesuli*, id est, Martis colebatur, & columna illa in arce Herciniâ, cui nudis pedibus

bus insistebat idolum dictum *Crodo*, & fanum Veneris Magdeburgi, & septem arces, quas à Julio Cæsare planetis in Germaniâ ædificatas ferunt, & mons Rotenburgum in quo idolum *Busterix* à Thuringis colebatur (de quibus *Cl. Henr. Ernstius in variis observationibus*) & rudera antiquorum templorum in nostro Belgio, quę olim Gentilium idoleia fuerunt.

3. Hodierna fana in Americâ, Chinâ, Japoniâ, &c. de quibus consulendi scriptores historici & topographici istarum gentium & regionum. Indicium Gentilium in antiquo orbe templorum compendio disces ex *Carolini* descriptione hodierni Gentilismi belgicè.

4. Inter *Muhammedica templa*, splendidissimum & celeberrimum est Meccanum: de quo in descriptione Geographo Nubiensi subjectâ cap. 7. Admirandum templum Sophiæ Constantinopolit: de quo mox infra. Frequentia sunt templa Muhammedanis seu oratoria: in una urbe Tunetanâ dicuntur esse 700.

5. *Hodierna* in Christianismo, pleraque sub Papatu ædificata mole & structurâ maximè celebria sunt, Laurentanum B. Mariæ, Venetum S. Marci, Senense B. Marię, S. Laurentii Escuriale in Hispaniâ (vide Nonium in suâ Hispaniâ cap. 17.) Adde Vaticanum Romæ B. virginis Florentiæ, B. virginis Lutetiæ De tribus postremis *Allatius in notis ad Philonem Byzantium pag.* 93. „Ephesini, inquit, nihilominus templi magnitu-„dinem à Vaticana Basilica, tempore Silvestri Papę extructa, nec non à „Florentino templo D. Virginis, *Floris* nuncupatæ vinci, Franciscus Alber-„tinus lib. 3. de mirab. Novę & Veteris Urbis: Et Robertus Cenalis Abri-„censis Episcopus in Histor. Gall. ut mihi retulit Naudęus noster, templum „B. Virgini Lutetiis dicatum majus esse, & splendidius, utriusque mensuris „inter se collatis, magisque operosè fabricatum probare conantur.

Templa quæ Romæ videntur, Ex Itinerariis Italicis, & topographiâ urbis Romæ cognosci poterunt. Exstat tract. Italicus *Andreæ Fulvii de antiquitatibus Romanis*, *qui lib. 5. à cap. 1. - 28.* Templa à Gentilibus Romæ ædificata recenset.] De antiquorum Christianorum subterraneis templis ac sacellis & cœmeteriis prolixè *Bosius in Româ subterraneâ*; Quis autem & qualis fuerit hic *Bosius* indicat *Janus Nicius Erythræus* in *Pinacothecâ* Ital. Quis *pag.* 235. *Onuphrius Panuinus* peculiari libello septem urbis Ecclesias descripsit. Omnia hodierna templa majora & minora per urbis regiones enumerat libellus anonymus anno 1589. Romæ editus tit. *Le Cose meravigliose dell'alma citta di Roma.* Non est prætereundum templum Sophiæ: quod captâ Constantinopoli Turcæ cultui suo vindicârunt, referente historico anonymo apud *Crusium in Turco-Græciâ lib.* 1. *pag.* 15. *Georg. Dousa in Itinere Constantinopolit. pag.* 361. 367. fatetur,

 secum

secum illud perlustraret stupore quodam attonitum fuisse. Est, inquit, ,, moles, tam magnificatam excellens, at eâ nihil angustius, aut in speciem magnificentius solem illuxisse arbitrer. Si quis pro amplitudi- ,, ne ejus aliquid dicere institueret, in cassum laboraret, nunquam uti- ,, que ad orationis suæ scopum perventurus. *Petrus Gyllius lib. 2. topo- ,, graph. Constantinopolit. cap.* 3. 4. 5. prolixius illud describit. In anonymo Geographo Arabe, quem Nubiens. in appellant, climatis 3. part. 5. maxima aliquot templa Hierosolymitana referuntur: quæ tunc, cum scriberet, exstabant, circa annum 1150. III. Pseudo-Israelitica 1. Excelsa, quorum jam meminimus, ad imitationem Gentilium constituta. 2. Samaritarum templum Garizitarum, quod stetit 200. annis, *Joseph. antiquit. lib.* 11. *c.* 8. *commentar. in Johann.* 4. 3. Templum Heliopolitanum in Ægypto ad similitudinem Hierosolymitani exstructum, quo conveniebant Judæi in Ægypto. *Fl. Joseph. antiquit. lib.* 13. *c.* 6. IV. Templa Saracenica, de quibus scriptores rerum Turcicarum. V. Hodiernæ synagogę Judaicæ, quæ quales sint, & quid illis à Judæis tribuatur, discant studiosi ex *Buxdorfii synagogâ Judaicâ.* VI. Templum Delphicum. VII. denique templa Papistica, quorum descriptionem in gratiam Juniorum hic subjicimus.

CAP. II.

De Templis Papisticis.

§. 1. Considerandа eorum 1. Materia & partes. 2. Forma externa. 3. Causę efficientes. 4. Fines. 5. Adjuncta. 6. Consentanea. 7. Pugnantia. 8. Divisio. Est ergo.

1. *Materia* seu partes ejus, unde constat 1. *continentes* tres, chorus, ipsum templum quod navem quidam appellant, & turris seu vestibulum. 2. *Contenta*, sunt vel σβάσματα, vel receptacula, vel utensilia sacra. *Illa sunt*, reliquiæ, imagines, cruces, imprimis Deus missaticus; quibus adde res consecratas, oleum, salem, aquam benedictam, cereos seu candelas, & similia.

Problem. *Ad quam classem referendæ sint statuæ Sibyllarum in templo Capuchinorum Venetiis.* Resp. Disq. permittimus.

Receptacula sunt *tum* cryptæ in choris, *tum* sepulcra magnificè exstructa, imprimis sanctorum Clericorum.

Utensilia sunt altaria, thuribulum, calix, ampulla, campanæ, anathemata, candelabra, baptisteria, πυμεῖα seu ciboria, Organa, sellæ confessionum, ambones, &c.

3. *Partes*

3. *Partes adhærentes* aut extrinsecus adjunctę (quæ quasi partes) sunt, cœmiterium, porta, ossuarium, sacella, ædes sacerdotum, carcer Episcopalis, scholæ, crux & gallus in turri, alicubi etiam stella, &c. de quibus infra. Interim, si quis penitius hæc perspicere desideret, consulat *Durantis rationale*, *Josephi Vicecomitis observationes Ecclesiasticas*, *Viviani Rationale Juris canonici*, *Pontificale & Episcopale Romanum*, *Bartholomæi Gavanti thesaurum sacrorum rituum* : & nostris *Hospinian. de templis lib.* 2. & 3.

II. *Forma* consideratur vel architectonicè, vel religiosè. *Illa est*, 1. ut sint ad similitudinem templi Salomonis in tres partes distributa : πρόναον, ναὸς, βῆμα seu ἱεράτιον. 2. cum domuncula connexa, quæ ædicula salutatoria dicebatur. 3. ut ad orientem sint conversa, & quatuor latera habeant. Pro formâ hac vide disputantem *Bellarminum lib.* 3. *de cultu Sanctor. c.* 3. *Ista*, est forma relativa, ita ordinata ad honorem & cultum Dei ac sanctorum. De quo mox dicendum, & infra in problematibus.

III. *Efficientes* 1. laxè & impropriè dictę sunt occasiones quas imprudenter dederunt antiqui, imprimis post sęculum Constantini. Cum enim ipse magnificentiâ suâ contendens pro Christianismo adversus Gentiles, templorum necessitati ac commoditati splendorem addere cœpisset (*Euseb. lib.* 2. *de vitâ Constantini.* Et *lib.* 3. ubi de templis Salvatoris, Theophaniæ, Assumtionis in Judeâ ut & de templis partus virginis, Ascensionis Christi, à matre ejus ibidem exstructis) facile fuit posteris ex κακοζηλίᾳ Gentilium (quorum superstitio externâ illâ templorum pompa superbiebat & potissimum plebi se commendabat) inventis illis aliquid addere. Non est tamen negandum antea sub Maximino ambitionis & κακοζηλίας istius stricturas alicubi emicuisse, de quo vide *Euseb. lib.* 10. *c.* 2.

Ut autem occasiones superstitionis papisticæ juniores in numerato habeant observent hosce actus antiquorum 1. Templa Ethnicorum minimè apta concionibus, aliisque pietatis exercitiis in usum suum converterunt: quod tamen culpandum non fuit, imprimis quia alia ædificia ipsis non suppetebant. 2. Quod factum tamen in illâ instanti necessitate cum legem & imitationem ipsis minimè præscribere debuisset, aliud aliquod excepit; novorum scil. templorum ædificatio, aut antiquorum instauratio, quæ cum Gentilium templis certarent numero, magnitudine, pretio & splendore. In *numero* peccabant, quia ibi locorum erigebant, ubi nulla hominum frequentia illorum usum aut necessitatem requireret. In *quantitate*, quia mole suâ, & altitudine non tam erant commensurata & proportionata conventibus & exercitiis Ecclesiasticis (quod tamen unicè requirebatur) quam otiosæ ęmulationi, contentioni, ostentationi, & typho sæculi. *De pretio*

precio & splendore idem judicandum. Præstitisset sane ad alium aliquem splendorem & pulchritudinem ipsius scil. Ecclesiæ, & singulorum membrorum tam internam quam externam sanctâ quadam æmulatione contendere. 3. Accessit, quod sepulcris martyrum; quæ prius ad loca conventus selegerant, templa passim inædificarent, idque ad imitationem Gentilium. 4. Hinc tandem ornatus, & utensilium nimis pompaticus apparatus; una cum dedicationibus. Originem & progressum istorum vide ex patribus & historicis annotatum apud *Hospinianum lib. 1. de templis cap.6.*

Efficientes causæ propriè dictæ *Remota*, & quidem *principales* sunt Papales Episcopi, sine quorum consensu non licet exstruere juxta decreta Juris Canonici *c.nemo de consecrat. dist.* 1. Idem obtinuisse in Orientalibus constat ex ipsorum jure, & probavit hoc ex variis autoribus *Meursius in Glossario Græco barbaro* in voce σταυροπήγιον. Post eum plura de hodiernis Græcorum templis nos docuit *Jac. Goar in notis ad Euchologium* seu *Rituale Græcorum pag.* 13. & *seqq.* Minus *Principales* & subordinatæ sunt *patroni* sive clerici sive laici, & jura patronatus hunc in finem concessa: de quibus infra *part.* 2. *lib.* 3. Ut nunc non dicam de collectis & donariis aut simpliciter, aut etiam per illicia novorum sanctorum, reliquiarum, miraculorum, indulgentiarum, &c. technicè corrasis; quibus pleraque vana illa idoleia in tantam molem & splendorem excrevêre. Quin & aliquando pœna canonicâ potentioribus impositâ, eos pœnali & tamen pio opere templa ædificare coëgit. *Efficiens* proxima templi est dedicatio solennis ab Episcopo facta; de quâ ut & de *hilariis Encænialibus infra.*

IV. *Fines* sunt primarii vel secundarii. *Primarios* habet *Bellarminus* hos quatuor *cap.*4. 1. ad sacrificandum Deo, & hinc dicuntur *templa.* 2. ad orandum, & hinc dicuntur *oratoria.* 3. ad martyrum reliquias honorificè conservandas, & hinc dicuntur *basilica*, seu *memoria* seu *martyria.* 4. ad populum verbo & sacramentis pascendum, & hinc dicuntur *Ecclesiæ. Fines secundarios* voco omnes illos, quos Bellarminus præteriit: quales sunt 1. Ut mortui in iis, & in sacellis ac cœmiteriis adjunctis sepeliantur. Rationes has commenti sunt Canonistæ. 1. *Quia* minus ibi vexantur ab immundis spiritibus: 2. & *quia* sanctorum illorum, quibus Ecclesia consecrata, commendantur patrociniis: 3. *denique, quia* defunctorum proximi ad loca sacra venientes sepulturamque conspicientes, suorum recordantur, & pro iis preces fundunt *can. cum gravia* 13. *qu.*2. *Lancelotus Institut. lib.* 2. *tit.* 24. 2. Ut sint asyla, de quo alibi dicendum; & forte infra. 3. Ut coronationes Regum & Principum in iis peragantur. 4. De Comœdiis, ludis fatuorum, & similibus antiquis templorum usibus sive abusibus nihil dicemus; quia videntur aliquando voluisse hæc reformare, ut in *Concil. Basileensi* seu Sanctione pragmatic., & *Concil. Tridentin. sess.* 22. *cap.* 9.

V. *Ad-*

v. *Adjuncta* sunt 1. *Magnitudo*, splendor, pompa, ornatus; de quo infra in problematis. 2. *Opulentia*, & immensi sæpe reditus; atque adeo dotatio; ad quam tenetur ille qui templum fecit consecrari *c. nemo de Consec. dist.* 1. & *c. placuit*, 1. *qu.* 2. 3. *Reconciliatio*, quæ est quasi altera dedicatio, per solum Episcopum peragenda. Modum & formam ejus exhibet *Pontificale Romanum*. Casus, in quibus reconciliatio necessaria, describit Jus canonicum: quando scil. polluitur sanguine, vulnere, homicidio, sepulturâ excommunicati. Quod ita intelligendum, ut polluto templo etiam cœmiterium pollutum sit, non contra. De quibus vid. *Viviani Rationale Juris Canonici lib.* 3. *tit.* 40. 4. *Immunitas* Ecclesiarum triplex est, localis, personalis, realis. Localis, de qua hic agendum, est templorum, cœmiteriorum, & ædificiorum; quam *Vivianus* explicat eod. libro tit. 49. Non debet ergo judex laicus in iis judicare aut hospitium quærere, & sententiæ ibi habitæ sunt nullę; non debent collectæ aut talliæ aut exactiones iis imponi, sub pœnâ excommunicationis; causa sanguinis illic agi non debet; reus criminis fugiens ad ea non est violenter inde extrahendus, nec debet amplius prętextu criminis commissi damnari ad mortem. (Excipiuntur tamen publicus latro, & nocturnus depopulator agrorum.) Quin immo, judices Ecclesiastici, qualis est vicarius cum adjunctis, non possunt intra corpus Ecclesiæ judicium exercere, ut declaravit congregatio Cardinalitium ad *Concil. Trid. sess.* 22. *cap.* 9. Porro de Immunitate Ecclesiarum operosè disputat. *Zwarez tom.* 1. *de Religione tract.* 2. *lib.* 3. 5. *Peregrinationes*, non quidem ad omnia loca sacra, sed ad quędam, de quibus alibi, in 3. *part. select. dispp. tit. de peregrinationibus Campostellanis* 6. *Stationes*, seu Processiones. 7. Pervigilia, vel sub prætextu custodiæ templi, vel sub prætextu devoti alicujus operis. Sic e.gr. solent in vico Boxtel diœceseos Sylvæ-ducensis, pervigilia sanguinis Christi celebrari; sic passim nocte (quam vocant) Nativitatis Christi infantem in cunis agitare. 8. *Officium* divinum, seu horæ canonicæ à Clericis in choro recitandæ. Adde & litanias, rosaria aliaque, si quæ sunt, orationum genera: quæ omnia ad finem primarium tertium supra memoratum reduci possunt. Nos de iis agimus *in* 3. *part. select. dispp. tit. processiones*, *Jubilea*, de *Rosariis*, &c.

Cognata templorum sunt 1. *domus*, quas vocant, religiosa: quales imprimis ipsis sunt monasteria; deinde, & Xenodochia, orphanotropheia, seu brephotrophia, nosocomia, gerontocomia, aliaque similia, de quibus 1. *decretal. de religiosis domibus*, & *Vivianus lib. cit. tit.* 36. 2. *Templa*, ut nos melius arbitramur, Gentilium, & Saracenorum: lac lacti non magis simile. 3. Etiam templa antiqua Hierosolymitanum, Samaritanum, Heliopolitanum. 4. Denique templa Christianorum quorundam extra Papatum, in

 Oriente

Oriente scil. quę externa forma, ornatu, &c. cum illis conveniunt. Vide de templis Græcorum *Meursii Glossarium* in voce *πρόθεσις*, & *σκευοφυλάκιον*, &c. Imprimis *Goar in notis ac Euchologium Gr. p.* 13. & seqq.

VII. *Locus*, ubi templa fundantur, debet esse utilis, salubris, ab omni onere & servitute liber; quamvis solitarius fuerit & ab hominum consortio prorsus remotus, *Paulus de Citadin. de Jure patronat. part.* 3. *caus.* 1. *n.* 64. Et potest quilibet ad vendendum locum, ubi quis constituit templum fundare, favore religionis invitus compelli. *Idem ib. n.* 87. *Covarruv. lib.* 3. *variar. resolut. c.* 14. *n.* 7.

VIII. *Opponuntur* 1. *Ecclesia* illegitimè fundata: quæ talis est, vel quia non habitus fuit consensus seu authoritas Diœcesiani juxta c. *Nemo.* 9. de consecr. dist. 1. *Henric. Boich de Jure patronat. c.* 2. *num.* 2. 3. *Novell.* 67. *c.* 1. & 2. vel quia fundator est hæreticus, scismaticus, Apostata, Judæus, juxta Citadinis *part.* 3. *causa* 1. *n.* 13. 15. 16. *Anton. de Butrio de Jure patronatus cap.* 25. *n* 11. vel quia non adfuerunt solennitates in fundatione adhibendæ, juxta c. *Nemo* de consecr. dist. 1. *Citadinis caus. cit. n.* 3. & 6. *Joh. Nicol. Delphin de Jure patronat. lib.* 1. *n.* 112. vel quia in præjudicium antiquæ Ecclesiæ constructa est, quod fieri non debet juxta c. *Ecclesiæ* c. *Quicunque* caus. 16. qu. 1. *Citadin. part.* 3. *caus.* 1. *n.* 66. vel quia non est dotata, quod tamen necessario ad fundationem prærequiritur c. *Nemo* & Novellæ, & *Henricus Boich modo cit.* 2. *Ecclesia* non consecrata; nam consecrationem requiri ad hoc ut sit ecclesia, docent uno consensu Papales & Legistæ & Canonistæ. 3. *Ecclesia* profanata seu polluta, & non reconciliata; de quo *Zwarez de Religione tom.* 1. *tract.* 2. *lib.* 3. *c.* 2. Huc refer omnes ecclesias eorum, quos illi vocant hæreticos, aut scismaticos. 4. *Repurgatio* templorum ab omnibus idolis, utensilibus minime necessariis; quę à nostris institui solet, cum templa olim Papistica usibus suis aptant. 5. Addunt illi templorum demolitiones, incendia, &c. quæ nobis tribuere solent. Sed calumnia est, nullibi enim demoliri ea permittimus, nisi cum necessitas publica, imprimis bellica hoc suadet: in quo casu & ipsi permittunt, saltem ipsorum Hyperaspistæ hoc promptissimè exequuntur. De conversione templorum in alios usus publicos, infra dicemus. Porro pluribus templariam hanc calumniam retundimus *Desperat. causæ Papat. lib.* 2. *sect.* 2. *cap.* 11. 6. *Antichristi* fictitii (quem Papistæ exspectant) adventus & victoria; quem templa omnia destructurum, missarum celebrationes abrogaturum opinantur.

IX. *Dividunt* seu potius distinguit Ecclesias *Zwarezius tom.* 1. *de Relig. tract.* 2. *lib.* 3. *c.* 1. in eas quę autoritate Episcopi sunt ædificatæ ac consecratæ ad cultum divinum, imprimis orationem & sacrificium; & in eas

quæ

quæ eundem in finem eâdemque autoritate erectæ sunt, sed nondum consecratæ; & in eas quæ autoritate privatâ destinantur ad munera sacra. *Illas* dicit propriè & absolutè dici ecclesias; *istas* cum adjectione Ecclesias non benedictas; has verò æquivocè: quæ propterea loca sacra simpliciter dici nequeant, sed vel *Oratoria*, si sint in domibus privatis; vel *eremitoria*, si sint separata; vel *capellæ*. De cujus Etymologia vide *Lexicon Mathiæ Martinii, & Juridic. Calv.* Porro nomen *capella* notat apud Canonistas (ad *Caus.* 16. & 3. *Decretal. tit.* 37. & *Extravag.* de *Capellis*) 1. locum intra ecclesiam constitutum, ad divina benedictum, quæ pars ejus sit. 2. integram ecclesiam propriam ac benedictam, non parochialem nec matricem, sed simplicem. 3. Promiscuè Ecclesiam. 4. privatum oratorium. *Ecclesia* propriè & absolutè ita dicta, ut capellæ contradistinguitur, dividitur in *regularem* & *secularem*. *Illa* est monasterialis, seu monasterii, ut e. gr. Minoritarum, Dominicanorum, Carmelitarum, Jesuitarum, Præmonstratensium, &c. Quibus affines sunt ecclesiæ Beginagiorum; equitum sacrorum Johannicatum, Marianorum, &c. *Ista* dividitur in *Matrem*, seu matricem, & *non matrem*. *Hæc* est, quæ omni dignitate caret, quippe nullas sub se habens capellas nec clericos, sed tantum sacerdotem cum clerico. *Illa* est quadruplex cathedralis; collegiata, baptismalis, parochialis. *Cathedralis*, plerumque κατ' ἐξοχὴν *matrix* dicta est, vel quæ est majoris capituli; vel in quâ sedem habet Episcopus, eamque immediatè gubernat, unde & *Episcopalis* dicitur. *Collegiata*, quæ & *conventualis* dicitur, est in quâ plures, ad minimum, tres sunt, qui collegium constituunt, conventus collegiales celebrant, sigillum & arcam communem habent & fraternitatem inter se colunt. *Baptismalis* (quæ etiam *mater* dicitur) in quâ baptizandi sunt parochiani: nam una parochia, quamvis plures possit habere ecclesias parochiales, tamen non nisi unam baptismalem. *Parochialis* strictè dicta, in quâ parochiani verbum Dei audiunt, preces fundunt, & usum sacramentorum (excepto baptismo) percipiunt. De his canonistæ ad textus cit. & authores de Jure patronatus duobus tomis editi Francofurti anno 1609. quorum aliquos supra indicavimus, imprimis *Zwarezius tom. cit. de relig. tract.* 2. *lib.* 1. *c.* 24.; Nos supra *lib.* 1. *cap.* 5. & 6.

CAP. III.

Perstringuntur quæstiones de Templis, inter nos & Pontificios controversa.

§. 1. ACcedamus nunc ad controversias: quæ vel *principales* inter nos scil. & Pontificios, quas *Bellarminus lib.* 3. *de cultu sanctor.* proponit; vel partim minus principales, partim hypotheticæ aut particulares, partim problematicæ. Illæ sunt quinque.

I. *An in N.T. sint aut debeant esse templa propriè dicta.*

II. *An eorum certa sit forma, & partes.*

III. *An sint dedicanda.*

IV. *An sanctis consecranda.*

V. *De eorum ornatu.*

Quod ad primam controversiam, *Bellarminus cap.* 2. & 4. affirmat templa talia esse quibus insit peculiaris sanctitas & efficacia, ad sacrificia scil. ad orationes privatas, ad martyrum reliquias honorificè conservandas. Nostri negant, ut videre est apud *Centuriator. Magdeburg. cent.*4. *c.*6. *Calvinum lib.*3. *Institut. c.*20. §. 30. Rationes sint istæ 1. Quia ejusdem generis utensile erat templum constans sanctuario & oraculo, cujus tabernaculum, arca fœderis, propitiatorium, candelabrum, mensa, altare, &c. nec potest ulla ratio dissimilitudinis adferri, (vide *Hebr.*9. per totum) atqui negari non potest, illa fuisse symbolicè sancta, *tum* quatenus signabant peculiarem Dei inhabitationem & cum illo communicationem symbolicam; *tum* quatenus erant typica præfigurantia futura bona in Christo; *tum* quatenus consequenter faciebant partem cultus œconomici & ceremonialis instituti tantum usque ad tempus correctionis. *Hebr.* 9. & 10. *Col.*2. 11. *Si loca* aut ædificia ejusmodi sacra sunt in N.T. erit sanctitas eorum relativa: atqui omnis relatio fundamentum suum habet: Hæc vero religiosa quæ prætenditur sanctitas, *nec* fundatur in jure divino (uti sanctitas tabernaculi, templi, arcæ, &c.) nusquam enim scriptura docet loca conventuum sacrorum esse sanctiora aliis; *nec* fundari potest in jure humano, quia partem cultus religiosi determinare & alicui rei religiosam sanctitatem tribuere est solius Dei, ut, ex. gr. aquam sanctificare ad baptismum, panem & vinum ad cœnam. Si enim unum actum aut partem cultus divini instituti ordinare potest homo, quidni & alias quascunque. Et sic nullus sacrorum, sacramentalium, cultuum esset finis. Confer 3. *part. sel. dispp. tit. de Benedictionibus.* III. Quia in N.T. cultus noster verbi & sacramentorum nulli certo loco tanquam ad illud unice sanctificato, alligari potest, ut nec gratiosa Dei

Dei præsentia. *Joh.* 4. 21: 24. Confer rationes Peregrinationibus religiosis alibi (in 3. *part. select. dispp.*) oppositas. IV. Quia specialiter orationes privatæ nulli loco tanquam sanctiori alligatæ sunt 1 *Timoth.* 2. 8. Immo non debent privatæ preces, & quidem statæ ac solennes in locis publicis fundi, sed in loco solitario, secreto, & occulto, *Math.* 6. 5. 6. V. Quia nulla sunt sacrificia externa, & propriè dicta in N. T. postquam jam semel oblatus fuit Christus, ut alibi ex professo disputatur. VI. Quia reliquias martyrum asservari ad sanctitatem aliquam aut cultum religiosum, nulla fides scripturæ, nulla pietas suadet. Quod à nostris probatur in controversiâ de *Reliquiis.* VII. Accedit consensus & praxis antiquorum: proximi enim Apostolicis temporibus nec habuerunt ejusmodi templa, nec etiam desiderârunt. De quo infra in problematibus dicemus. De Waldensibus, primis reformatoribus & reformatis in Galliâ, Belgio, Ducatibus Cliviæ, Montensi, Juliacensi, &c. & ubicunque corpus Ecclesiæ aut saltem maxima pars una cum Magistratu primitus non suscepit reformationem, notissimum est fuisse, & etiam alicubi esse absque externo & pompatico templorum apparatu Ecclesias præstantissimas. Doctrina reformata quænam fuerit hâc in parte, constat ex *Calvino* supra cit. Antagonistis Bellarmini *Junio*, *Amesio*, &c. *Hospiniano de Templis lib.* 1. *c.* 1. 2. &c. *Aretio problem. part.* 3. *p.* 229. *Plessæo de Missâ lib.* 2. *cap.* 1. *Zeppero de Polit. Ecclesiastic.*, *Polano syntagm. lib.* 9. *c.* 34. imprimis ex eruditiss. autore *Altaris Damasceni*, & *Riveto Cathol. Orthod. tom.* 1. *tract.* 2. *qu.* 27.

Secunda controversia est de *formâ Templorum. Bellarminus cap.* 3. ridiculè admodum non tam probat jus, quam narrat factum, solere ea scil. exstrui 1. ad similitudinem templi Salomonis. 2. ad Orientem. Nos negamus ducti his rationibus. I. Quia est, ἐθελοθρησκεία & vacua observatio. II. Quia David & Salomon fuerunt prophetæ, qui divino instinctu templo talem formam tribuerunt, haut aliter ac Moses tabernaculo, ad cujus similitudinem principales partes & situs templi fuit constiturus: atqui tales architectos θεοπνεύστους non habent templa Christianorum. III. Quia nulli certo ædificii generi, nulli loco Ecclesia N.T. est astricta *Joh* 4. *v.* 20. 21. 23. ergo nulli formæ templi. IV. Quia talis formæ imitatio si non Judaizat & Gentilizat, saltem speciem mali præ se fert. V. Denique præjudicat libertati Christianæ. §. 2.

Tertia Controversia est de *dedicatione. Bellarmin. cap.* 5. histrionicas suorum dedicationes & earum effectum, quod templum inde *fit sanctum*, *venerabile & divina virtute praditum*, propugnat argumentis tam ineptis, ut mirum sit virum eruditum potuisse ea à pudore suo impetrare. Nos contra negamus templa aliter (quod ad formam & speciem actionis) §. 3.

 dedicari

dedicari posse aut debere, quam domos privatas, curias, scholas &c. juxta *1 Timoth.* 4. Rationes sunt I. Quia quidquid non sit ex fide, est peccatum *Rom.* 15. *v. ult.* atqui formulę, ceremoniæ, & intentio istius dedicationis omnes sunt sine fide: nusquam enim Deus tale quid petiit à nobis. II. Quia est mera effossio & κακοζηλία ceremoniarum V. T., ut & Ethnicismi. Videatur *Rivetus loc. cit.* III. Denique multa falsa & absurda in illis dedicationibus præsupponuntur, multa ridicula, otiosa, & superstitiosa committuntur: quæ sigillatim alibi exponenda. Interim videndi *Rivetus loc. cit. Hospinianus lib. 4. Martyr. locor. comm. class. 4. c. 9. & class. 3. c. 5. Junius & Amesius in Bellarmin. Polanus loc. cit. Lavater. in Nehemiam, Aretius loc. cit.*

Quarta controversia est, *An sanctis sint templa dedicanda.* Aff. *Bellarm. c. 4.* ubi duplicem Papistarum expositionem adfert. *Una* vult, sacras ædes non posse erigi nisi Deo; denominari verò à sanctis, quod ibi præcipuè colantur ipsorum memoriæ, & ipsi tanquam patroni advocentur. *Altera*, eas verè & propriè sanctis ædificari, non tamen sub ratione templi; sed basilicæ; vel memoriæ. Sed Andabatarum pugnam, & utrorumque errorem detegunt autores nostri jam citati.

Quinta controversia est, de ornatu templorum: quam tractat *Bellarminus 6. cap.* libri cit. Nos absolutè templa, eorumque ornatum non rejicimus: sed ornatum 1. *redundantem sive excessivum* in superbâ structura, in calicibus, vestibus, aliisque ornamentis. 2. *Alienum*, in raris, admirandis, & pompaticis quibusdam spectaculis; qualia potentissimorum monarcharum & Regum sæculari pompæ, magnificentiæ, & aulæ potius conveniunt, quam oratoriis Christianorum. 3. *Superstitiosum*, in pretiosis crucibus, imaginibus, earumque vestitu & ornatu. Videamus nunc quid *Bellarminus* ornatui suo prætendat. Nos ex ipso has rationes excerpimus.

1. *Object.* Est opus bonum & pium ex genere suo, ingentibus sumtibus, &c. *Resp.* Non est quęstio in genere an ingentes sumtus ad gloriam & cultum Dei in aut ad utilitatem proximi sint faciendi: sed in specie, an ingentes sumtus ad talem ornatum templorum, qualis est Papisticus, sint faciendi.

2. *Object.* A magnificentissimâ ædificatione templi & tabernaculi. *Resp.* Est inconsequens. In ornatu illo erat ratio typica; uti in sacrificiis altaribus, lotionibus, lustrationibus, &c. *Deinde* nitebatur ornatus ille expresso Dei mandato. Sed de oratoriis sub novo Testamento, talique eorum ornatu juxta sensum & praxin Papistarum, hoc dici nequit.

3. *Object.* Argui non possunt, qui donant partem bonorum suorum ad ornandam Dei domum? *Resp.* Argui possunt, si donent ad redundantem,

aut

aut alienum, aut superstitiosum & idololatricum ornatum, aut ex opinione meriti.

4. *Object.* Ex facto mulieris *Math. 26. v. 12.* quod Christus laudat tanquam bonum opus; *Resp.* A facto quod ex instinctu extraordinario mulier *fecit, ad funerandum* Christum (ut *ibidem vers. 12.* loquitur); nulla est consequentia ad ordinarium fidelium officium in procurando templorum ornatu, qualem Papistæ prætendunt. *Deinde* nulla est consequentia à Christo in terris versante, ad templum; à funeratione Christi ad ornatum templorum; ab expensis in funerationem Christi (quales etiam erant Nicodemi & Josephi Arimathensis *Joh. 19.*), ad expensas in Papisticum ornatum templorum.

5. *Object.* Apud Prophetas prædictus fuit hic ornatus sub novo Testamento futurus. Ergo procuratione talis ornatus, prophetia illa ad literam tempore Constantini impleta est? *Resp.* Prophetæ gloriam Christi, & Euangelii, nec non ecclesiæ pulcritudinem & ornatum spiritualem prędicunt, sub involucris, parabolis, & schematibus à splendore, excellentia, magnificentiâ, gloriâ rerum sæcularium desumtis. Qui istas aliasque similes prophetias secundum analogiam contextus, scripturæ, & fidei sic non intelligit, is nihil intelligit, & Judæis כמשמעו *cemasch meguo*, h. e. *ut verba sonant*, & secundum literam omnia illa *Jes. 2.* & *11.* & *19.* *Ezech. 47.* &c. accipientibus accedit, iisque totam causam tradit. Illi enim quamplurima colligunt argumenta ex Prophetiis secundum literam nondum impletis, quibus probent Messiam non venisse.

6. *Object.* Domus quo majori principi ædificatur, eo debet esse major? *Resp.* A factis, rebus & apparatu sæculari ejusque adjunctis principum sive ex vanâ gloriâ, sive ex necessitate seu indigentiâ quæsitis & constitutis; ad res & apparatum, cultus divini, absurdissima est consequentia. 1. *Quia* Deus talibus non indiget *Actor. 17. v. 24. 25.* 2. *Quia* Deus talia non postulat à manibus ecclesiæ sub N. T.: corpore enim adveniente umbræ cessare debent. Posset alioquin quis argumentari; Regibus magna & multa munera offeruntur: ergo multa & pinguia ne sacrificia, immo & plurimæ hecatombæ Deo sub N. T. offerendę sunt. 3. *Quia* regnum Christi, nec ecclesia est de hoc mundo; quamvis sit in mundo: ergo in cultu divino mundum in mundano regum cultu imitari non debet; & sic typhum sęculi in ecclesiam & simplicem fidem ac religionem inferre.

CAP.

CAP. IV.

Problemata textualia & historica de Templis explicantur.

§. 1. PRoblemata nostra de Templis distribuemus in tres classes 1. in textualia, & historica. 2. in dogmatica. 3. in practica. Primę classis sint nobis ista, & quidem.

1. *An & qua sanctitas sit tribuenda tum tabernaculo & templo (de quibus supra cap. 2.) tum viis & locis*, *ut Coloss.* 4 13. *Exod.* 3. 5. 2 *Petr.* 1 18. &c. *Resp.* Quædam *nuncupativè* & ex usu communi hominum consueto nomine ita dicuntur tantum, ut civitas illa Hierapolis *Coloss.* 4. 13. haut aliter ac Bethsemes, Abednego, Belzazar, &c. Erant enim hæc nomina à Gentilibus ex superstitione ita imposita. Quædam *revera sunt sacra*, non quidem in se aut inhærenter, sed relativè & talia dicuntur metonymicè, *tum* quia aut continent aut etiam tanquam causa minus principalis producunt res sanctas & sanctitatem, *tum* quia eam signant. Quæ *tantum continent* ad momentum, ut *Exod.* 3. 2 *Pet.* 1. vel ad tempus ut Bethel *Gen.* 28. 16. 17. 18. dum ibi durabat apparitio divina, aut signum & monumentum ejus ibi erectum: quomodo mons Hebal *Deuter.* 27. 4. 5. 6. poterat dici sanctus, quia ex mandato Dei in eo erectum erat altare: vel *ordinario*, idque vel ad tempus seu provisionaliter, vel in perpetuum usque ad tempus correctionis. Illius generis loca sacra fuerunt, Mispa, Silo, Gibeon, civitas Davidis, ubi fuit arca aut tabernaculum. Istius, Hierosolyma & mons Sion *Psal.* 2. 1. *Math.* 4. 5. *Loca sacra* quæ non tantum continent sed & producunt sanctitatem seu cooperantur rebus sacris sunt duplicia; vel quæ physicè, vel quæ moraliter agunt. Priori modo concurrebat altare ad sacrificia, haut aliter ac charta ad scriptionem, via ad profectionem, incus ad fabricationem clavis; quam philosophi nonnulli vocant instrumentum passivum; intellige magis passivum, comparativè scil. ad calamum, aut malleum. Posteriori modo nonnulla concurrunt *per modum impetrationis*, ut templum ad efficaciam & exauditionem precum; & propitiatorium ad obtinendum responsum Dei: alia per modum instrumenti moralis, signi scil. significantis præsentem, & typicè præfigurantis futuram Dei gratiam. Et hâc postremâ denominatione omnia loca sacra tum ordinaria tum extraordinaria; tum mutabilia tum permanentia; tum nudè continentia, tum cooperantia, possunt dici instrumenta moralia sanctitatis, quia significando ex instituto divino gratiosam Dei præsentiam in & per sacram aliquam Dei erga homines, aut hominum erga

erga Deum operationem ibi peractam aut ex speciali electione & consecratione Dei peragendam, producebant & promovebant suo modo sanctitatem in hominibus: breviter erant sanctificationis & religionis organa divinitus selecta.

II. *An loca extraordinariò sacra, talia fuerint & verè dici potuerint, postquam transiisset res sacra ibi exhibita, aut signum sacrum ibi erectum. Resp. Neg.* ex. gr. Bethel, Machanaim, Mons Hebal, Mons Horeb. Aliter se res habet in Prophetis Dei, qui recedente apparitione aut revelatione, manebant tamen sacro illo dono ab aliis distincti: de quo alibi.

III. *An Hierosolyma & locus templi fuerit sacer 70. annis captivitatis Babylonicæ, etiam urbe & templo eversis. Resp. Aff.* ex *Danielis 6. 10.*

IV. *An post crucem Christi, imprimis post rejectos Judæos, & propagatum Euangelium inter gentes, terra sancta, Hierosolyma urbs sancta, loca sacra ibidem fuerint, & propriè ita potuerint dici, sive propter apparitionem & præsentiam Dei, quâ olim ante adventum Christi ornata fuerunt Psal. 68. 17. & 48. 2. 3. & 76. 2. 3., sive propter præsentiam Christi, qui loca illa calcaverat, & actionibus, passionibus, miraculis suis insigniverat. Resp. Neg.* Immo potius loca illa rejectanea & maledicta essent dicenda, non minus quam illa *Malach. 1. 4.* metonymicè scil. tum ratione abominationis ibi perpetratæ à Judæis, tum ratione judiciorum divinorum, quæ ibi exsecutus est. Vide *Math. 23. 39.* & *24. 15. 16. Hebr. 13. 12. 13. 14. Luc. 19. 44.* & *21. 5. 6.*

V. *An ergo satis ex fide, absque errore & superstitione, bella sacra olim sic dicta sint, & Christianismo tantopere commendata, expeditiones in terram sanctam susceptæ, ordo militum templariorum institutus, tot peregrinationes Hierosolymitanæ à privatis hominibus devotionis ergo peractæ? Resp. Neg.* Et merito Deus iram suam de cœlo ostendit bellorum istorum tam infelici exitu, ut & ordinis Templariorum seu Hospitalariorum tam luctuoso (nihilominus ratione perpetrantium crudeli & injusto, ut nos putamus: de quo infra *part. 2. lib. 4.*) excidio, adhęc peregrinationum istarum abolitione, dum locis illis Turcam imposuit. De *bello sacro* consulendi *Wilhelmus Tyrius*, cum supplemento *Johannis Beroldi*, adhæc *anonymi Chronicon Hierosolymitanum à Reineccio* editum, ut & epitome edita à *Canisio tom. VI. antiq. lectionum. De Templariis* Urspergensis & Cuspinianus in Friderico II. *Volaterianus lib. 21. Albericus de Rosate in Dictionario, Paulus Æmilius in Philippo Pulchro,* ex recentioribus *Plessæus in Mysterio Iniquitatis* ad annum 1308. ubi autores citantur qui innocentiæ templariorum patrocinantur *Bocacius, Villanus, Antoninus, Nauclerus, Aventinus,* &c. adde *Albericum in Dictionario*, ex quo *Spiegelius*, & *Calvinus in lexicis suis juridicis.* De Templariis aliisque equitibus sacris,

 infra

infra *part.2. lib.4.* nonnulla exhibemus. De *Peregrinationibus* ad terram ſanctam, elegans epiſtola Nyſſeni, cum diatribe Molinęi ei ſubjectâ, Hoſpinian. Chamier. Rivetus, &c. alibi citandi. Nos de cruciatis expeditionibus in 3. *part. ſelect. diſpp. tit. de Staurolatria.*

VI. *Quid de altari à Rubenitis erecto Joſua 22. ſentiendum? Reſp.* Nullo modo fuiſſe ſacrum, ſed tantum monumentum & ſignum humanum ac politicum ex intentione eorum qui ædificârant; ut conſtat ex *v.*23. 28. 29. Negamus tamen prudenter ſignum illud conſtitutum fuiſſe in formâ altaris, propter ſpeciem ſcil. & occaſionem mali: præſertim cum abſque ullâ difficultate alio aliquo monumento poſteros potuiſſent commonefacere.

VII. *An Iſraelita decem tribuum poſt apoſtaſiam Jeroboami fuerint ſine omni loco ſacro atque adeo ſine ſacrificio, ſine verâ religione & Eccleſiâ. Reſp. Neg.* Quamvis enim non fuerit populus ille (ſiquidem communitas ejus materialiter & formaliter, imprimis repræſentativè in potioribus ſuffragiis primorum & ſacerdotum; & ſi ratione demeriti conſideretur) unica illa viſibilis Dei eccleſia in terris: non tamen fuit ſine omni eccleſiâ, nec libellum repudii ante captivitatem Aſſyriam accepit; ſed in eo remanſerunt ſemper aliquot veſtigia fœderis; atque hâc ratione conſervatæ fuerunt in mediâ illâ apoſtaſiâ Jeroboamica & Baalitica reliquiæ purioris Eccleſiæ: quod probamus. *Primo*, ex exſertis ſcripturę teſtimoniis 1 *Reg.*10. 18. cum *Rom.*11.3. 4. 5. cujus eccleſiæ reſpectu aliquo modo cum populo illo, in quo erat Eccleſia, fœdus Dei continuatum ac tenui quaſi filo alligatum fuiſſe dicendum eſt 2 *Reg* 13. 23. & 14.26. 27. *Secundo*, ex eo, quod demum libellum repudii populo illi datum, eumque finaliter & eccleſiaſticè & politicè diſſipatum ac rejectum fuiſſe conſtet ex *Hoſea* 1. 6. 9. cum 2 *Reg.*17. 18. 24. *Tertio*, quod Deus externa media & ſigna fœderis non plane ſubſtraxerit: ut per partes demonſtrari poteſt. 1. Non enim fuerunt plane ſine lege & verbo Dei, ſine paſtoribus & Doctoribus *tum* extraordinariis (quales *Amos*, *Jonas* 2 *Reg.*14. 25. Michas filius Jemla 2 *Reg.*22. 7. 8. Elias, Elizæus, Ahias Silonites, Obed 2 *Paral.* 28. 9. *tum* ordinariis, quales arbitror fuiſſe pleroſque illos prophetas & filios prophetarum 1 *Reg.*19. 10. & 18. 4. 2 *Reg.*2. 8. 15. 16. Adde ſcholas à Prophetis Dei apertas 2 *Reg.*2. 15. & cœtus ſive publicè ſive privatim habitos. Ita ut teſtes, præcones, Doctores, diſcipuli veritatis nunquam defuerint, quod ex variis indiciis jam allatis & porro adferendis tum imprimis ex facto populi 1 *Reg.*18. 39.40. deprehendimus. 2. Non fuerunt ſine orationibus Deo placentibus; ne quidem ſecundum œconomiam V.T. Poterant enim preces ſuas fundere cogitando templum Hieroſolymitanum, haut aliter ac Judæos in captivitate Babylonicâ, & Danielem *Dan.*6. & poſtea ſæculis aliquot ἐν διασπορᾷ feciſſe credendum eſt

3. Pii

3. Pii etiam subinde orandi causa, imprimis festa celebrandi ad templum ascendebant: quod colligimus ex 2 *Paral.* 30. 11. 18. *Deinde* ex simili facto Judæorum & proselytorum, qui festa reliquumque cultum Mosaicum ita observabant. Et hoc putamus potuisse fieri absque difficultate tempore pacis; tempore verò belli, quamvis difficilius, impetrato salvo conductu. Ex Rabbinis Sel Jarchi, Aben Ezra, Kimchi exponunt *Hos.* 5. 1. populum ivisse ad statas ferias 4. Quia autem religio post lapsum hominis nulla fine sacrificio, dicimus eos à Deo hic non plane relictos: Quamvis enim subinde eclipses intercesserint, (quod & Judęis in captivitate, & tempore Antiochi evenit) non tamen fuerunt totaliter destituti. Nam *primo* fide participabant sacrificia in templo quotidie oblata, eâ ratione quâ Judæi in exiliis & διασπορᾶς. *Deinde* & suo in loco habebant sacrificia sive subinde sive ordinariis & statis temporibus: nec deerant ministri & sacerdotes si non ordinarii, residui scil. ex familiâ Aaronis ab erroribus puri, idque mandato & ductu prophetarum, (quod tamen non videtur omnino negandum): saltem extraordinarii, prophetæ scil. (quales ex. gr. Elias 1 *Reg.* 18.): nec denique ignis cum locis & instrumentis sacris analogicè κατὰ τὴν ἀνοχὴν τοῦ θεοῦ, & secundum peculiarem atque extraordinariam œconomiam sic dictis, & per Prophetas sanctificatis. 1 *Reg.* 18. 30. 32. & 19. 10. 14. *Rom.* 11. 3.

Probl. I. *An in excelsis Juda, & altaribus Israel in Dan & Bethel legitima & Deo accepta sacrificia oblata fuerint?* *Resp. Neg.* II. *An obscuritati successionis ecclesiarum in occidente, imprimis post decimum seculum, rectè opponantur Pontificiis loca* 1 *Reg.* 19. 18. *& Rom.* 11. 4. *Resp. Aff.*

VIII. *An in N. T. tempore Christi & Apostolorum fuerint templa, hoc est ædificia publica ecclesiasticis conventibus dicata?* *Resp.* Affirmant Pontificii *Baronius anno* 57. *n.* 98. *Corn. à Lapide in* 1 *Cor.* 11. *Bellarminus lib.* 3. *c.* 4. *Bayllius in catechesi*, adductis locis *Math.* 21. 13. *Luc.* 7. 4. 1 *Cor.* 11. & 14. 34. Nostri, qui ex professo rem hanc pensitârunt, negant: ut videre est in notis *Fr. Junii ad Bellarmin. lib.* 3. *c.* 4. *n.* 6. & 22. *Hospinian. lib.* 1. *de Templis cap.* 6. Solus fere, quod sciam, quasi aliud agens contrarium innuere videtur *Bucanus in locis commun. loco* 41. *pag.* 458. ubi ἐκκλησίαις 1 *Cor.* 14. 34. exponit per ἐκκλησιαστηρίοις. Ulterius progressus eruditiss. *Fullerus Miscell. lib.* 2. *c.* 19. opinionem hanc ex professo propugnat, insistens potissimum 1 *Cor.* 11. 18. quem citat & ἀβασανίστως in Onomastico suo, in voce Ecclesia sequitur *Mat. Martinius.* Nos, ut verum fateamur non videmus cur hujus loci explicatio à nostris modo cit. & à *Bezâ*, *Martyre*, &c. in commentar. proposita, sit deferenda. Præsertim cum nec Syrus aut Arabs Paraphrastes, immo nec *Caietanus*, *Lyranus*, glossa interlinearis, &c.

 tale

tale quid exprimant, nec ipsa phrasis Græca nos cogat, quin & temporum istorum facies contrarium suadeat, & exsertis scripturæ testimoniis doceamur præter synagogas Judæorum & porticus templi, privatas ædes inserviisse conventibus fidelium, aut loca quævis, quæ se offerebant *Joh.* 20. 19. *Actor.* 1. 13. & 5. 42. & 4. 23. 31. & 12. 12. & 13. 42. & 14. 1. & 16. 13. 16. & 20. 8. 9. & 19. 9. 10. & 28. 30. 31.

Fullerus objicit vers. 20. ejusdem capitis haberi ἐπὶ τὸ αὐτό, id est, eodem loci: & *vers.* 22. 34. domos privatas singulorum opponi domui publicæ, hoc est, templo, & legem antitheseos requirere ut intelligatur ædes sacra. Resp. *ad prius*, nimis illud esse infirmum. Nam *primo* ἐπὶ τὸ αὐτό, etiam exponi potest, *unà*, ut observat *Beza* ad *Actor.* 2. 1. & sic transfert vulgata 1 *Cor.* 14. 23. *Deinde*, nihil aliud inferri posset, quam locum fuisse, ubi conveniebat Ecclesia. Sed quæ consequentia à loco in genere, ad ædem sacram ad omnes fideles spectantem, non verò privati juris, seu ædificium publicum & juris divini sacris cœtibus peculiariter assignatum. Resp. *ad posterius*: Esse plane inconsequens. Hoc quidem infertur conviviorum esse differentiam, & convivarum, & societatum, & locorum (per extrinsecam scil. denominationem) ut de fine nihil dicam. Nam illic privata erant convivia & unius familiæ convivæ, & privata triclinia seu domus; hic vero publica convivia, & totius communitatis ecclesiasticæ convivæ, & loca usu publica, quippe ubi ecclesia jam convenerat & sacra communia peragebat, quamvis mancipio manerent privata. Sed quæ consequentia à genere ad speciem affirmativè: ab eo quod in scripturâ dicitur, ad aliud aliquid præterea quod nec dicitur nec inde colligitur, sed fingitur, & in textum θεόπνευστον intruditur, ædificium scil. statum ac publicum, quod sit nullius in bonis, ad quod fideles concurrere solent aut verbi audiendi causâ, aut precum effundendarum, hoc est, ut Fullerus loquitur, ad *ædem sacram, domum Dei, sacris cœtibus peculiariter assignatam, totius cœtus Christiani communem, quæ humani & privati juris non sit, sed divini.* Ego puto, sic argumentando peti id quod in quæstione est.

Sed Instat *Fullerus*: Necessariò intelligendum esse ita alterum antitheseos membrum, ne claudicet; sed ut certa consistat antithesis. *Resp.* Quasi verò cum senatus civilis, aut militaris extra statas basilicas alicubi conveniit, non valeret ratio dehortandi aliquem ab indecora actione ibi committenda (quæ tamen fieret in privatis ædibus); nisi locus ille usu mancipio publicus sed privatus prius transformetur in statam & ordinariam aulam, curiam, &c. Quod verò cum Pontificiis Fullerus pro hâc interpretatione & consequentiâ suâ adducit *Augustinum Quæst. super Levitic. lib.* 3. *qu.* 57. id responsum non meretur. Subtilis quidem & profundus disputator fuit *Augustinus*; nec non

non eximius practicus: sed in textualibus scripturę interpretationibus non usque adeo felix: quod Pontificii alias fatentur. Locus *Jacobi* 2. *v.* 2. quem causę fulciendæ adducit *Fullerus*, à receptâ nostrorum sententiâ minimè nos dimovebit: potest enim per synagogam intelligi aut idem quod *Hebr.* 10. 52. hoc est cœtus; aut synagoga antiqua à Judæis olim exstructa, quâ adhuc utebantur Christiani ex Judæis conversi tanquam ædificio publico; cujus χρῆσιν non exciderant conversione suâ. Hanc posteriorem interpretationem non esse inconcinnam docet inscriptio epistolę *cap.* 1. *v.* 1. τοῖς δώδεκα φυλαῖς ταῖς ἐν τῇ διασπορᾷ. Conferantur loca *Act.* 13. & 14. 1. & 17. 1. 2. 10. & 18. 4. 8. 17. 26. 28. & 19. 8.

Objiciunt præterea Pontificii 1 *Corinth.* 14. 34. 35. Sed nihil inde conficitur, quam in cœtu ecclesiastico non esse loquendum (id est, docendum 1 *Timoth.* 2. 12.) fæminis, quod per se illicitum; & consequenter nec in loco illo (quicunque tandem ille sit) ubi & dum scil. ecclesiæ conventus ibi esset. Quod si quis instet ratione loci, & non ratione ecclesiæ hoc dici; sequeretur hoc absurdum, non posse fœminam docere, ibi ex. gr. liberos suos, etiam cum non habetur conventus. Dato locum per se respici, nondum tamen evincitur esse illum ędem sacram, aut domum publicam, de quâ quęritur. Quę ex *Luc.* 7. 5. & 19. 46. proferunt, nihil faciunt ad statum N. T., de quo quæritur: cum agatur ibi de synagoga & templo veteris testamenti.

IX. *An & quomodo synagogæ sub V. T. possint dici ædes sacræ, & domus Dei. Resp.* saltem majori ratione dici non possunt, quam ædificia ecclesiastica sub N. T, (quę quomodo sint & non sint dicenda sancta, mox videbimus) si non minori ratione. Nam totus cultus publicus qui nunc obtinet in nostris templis peragitur: in synagogis totus cultus, qui tunc obtinebat, peragi non poterat. *Deinde* synagogæ etiam aliis usibus inserviebant ex. gr. scholasticis; hinc etiam promiscuè synagoga apud Rabbinos notat scholam & ecclesiasterion. Vide *Drusii prætérit. lib.* 3. *p.* 83. & *lib.* 5. *p.* 186. *Philonem de vitâ Mosis lib.* 3. Saltem nec locus cultui omni, nec vicissim cultus omnis loco erat alligatus & consecratus jure divino; consequenter non erat sanctus. Unde putamus cautè accipiendum, quod ait Fullerus; dictas fuisse *synagogas Dei Ps.* 74. 8. *non solum ex fine, utpote cultui divino dedicatas, verum etiam ex efficiente, utpote secundum Dei voluntatem exstructas.* Si directam, aut immediatam aut specialem Dei voluntatem intelligit, qualis fuit de tabernaculo, templo, altari, &c. utique probationem desideramus: sin vero consequentem, aut mediatam aut generalem, qualis ex. gr. de Academia, curia, Xenodochio, porta, foro, &c. ubi scil. determinatio specialis libertati & potestati hominum permittitur, utique concedimus.

X. *An jam inde ab Apostolico seculo usque ad Constantinum fuerint templa seu ædes sacræ ? Resp.* Domus quidem *tum* privati juris sed usu publicas; *tum* publici juris, usu vero privato publicas, aut etiam publicas fuisse concedimus: sed de templis seu ædibus sacris materialiter & formaliter sic dictis negamus cum *Centuriatoribus Magdeburg. Junio in Bellarm. Plessæo de Euchar. lib. 2 c. 1. Hospiniano lib. 1. c. 6. Zeppero Polit. Ecclesiast. lib. 1. c. 25. Aretio problem. tom. 3. Riveto catholici Orthodoxi tom. 1. Bullinger. lib. 1. de orig. err. c. 20. Vedelio exercit. ad epistolam Ignatii ad Magnes. cap. 4. Justello in notis ad canones Eccles. Universæ canon. 113.* Contra affirmant Pontificii *Baronius ann. 57. n. 99. & ann. 109. n. 25. Bellarminus, Bayllius loc. cit.* & cum iis *Fullerus.*

Nos rationes istas opponimus. I. quia *Origenes libr. 8.* contra Celsum exprobrantem Christianis quod *aras*, *simulacra*, *delubra* fugerent & non fundarent; id concedit. Et *Minutius in Octavio*, fatetur, se *delubra & aras* non habere. Qui autores scripserunt post annum 200. *Arnobius lib. 6.* itidem fatetur, *ædes sacras venerationis ad officia non exstrui* à Christianis. Lactantius lib. 1. c. 2. Gentilos ita urget: *Cur oculos in cœlum non tollitis? & advocatis Deorum nominibus in aperto sacrificia non celebratis ? cur ad parietes, & ligna & lapides potissimum quam illo spectatis, ubi eos esse creditis ? Quid sibi templa ? quid aræ volunt?* &c. & scripserunt hi autores post ann. 300. II. *Quia* in cœmiteriis seu ad sepulcra martyrum conventus (cum per adversarios poterant) ordinarios habebant, ut constat ex *Concil. Laodic. c. 9.* ex verbis Æmiliani præsidis apud *Euseb. l. 7. c. 10.* & *l. 9. c. 2.* ubi refert Maximinum conatum id Christianis adimere: pręterea ex *Cassiodori histor. tripart. lib. 5. c. 3.* & ex edicto Valeriani apud Pontium Paulinum in *actis passionis Cypriani.* Grassante persecutione conveniebant in cryptis, montibus, sylvis, privatis domibus, *Euseb. l. 9. c. 10.* quod Pontificii ex parte agnoscunt, inter quos *Corn. à Lapide in Heb. 11. 38.* Adde *historiam de Româ subterraneâ, à Bosio* descriptam. Ubi nunc ædes sacræ ab Apostolis usque ad Constantinum? III. Quia persecutiones illorum temporum (quæ decem generales solent numerari; ne quid dicam de particularibus) materiata ejusmodi templa non permittebant. IV. Quia Constantini Imperio & munificentiæ Templa Christianis concessa adscribuntur ab *Eusebio*, *in ejus vitâ lib. 2.* & 3.

Exceptiones & objectiones *Baronii* solidè diluit *Vedelius loc. cit.* Notentur modo contra Pontificios & *Fullerum* hi fontes solutionum.

I. Ædificia quæ subinde concessa respiratione, alicubi excitata dicuntur ex *Euseb. lib. 7. c. 29.* & *lib. 10. c. 2.* (ubi domus, ædificia, & ecclesias appellat) non fuisse *templa Papistica*, nec *ædes sacras* Fulleri, ut quidem ea de-

definiri audivimus. Atqui hoc probandum fuisset : alioquin multa dicendo nihil dicunt. 2. Patres à nobis citatos non tantum loqui de templis seu ædibus sacris Gentilium, sed absolutè de omnibus. 3. Nec loqui tantum de facto suo, sed etiam de jure: non negare tantum defectum templorum propter persecutionem , sed & laudare. 4. Quod Fullerus paradoxum illud opponit : *Nascentis Ecclesiæ exordio rariorem fuisse persecutionem , & plurimum privatam :* id alibi excutiendum. Consequentia tamen non valet; ergo privatæ persecutiones non potuerunt impedire ædificationes templorum. Certe si potuerunt dissipare Ecclesias *Actor.* 8. 1. profligare Doctores *Actor.* 14. & 19. quidni hoc impedire. *Deinde* non valet consequentia, à primo sæculo, ad secundum & tertium usque ad Constantinum. 5. Grammaticum argumentum ex τοῖς πάλαι οἰκοδόμασι (apud *Euseb. lib.* 20 *c.* 2.) perpetuam successionem & antiquitatem, jam inde ab Apostolis usque ad annum circiter 300. minimè demonstrat: ut quidem vult Fullerus. Judicium deferimus ad quemvis Græcæ linguæ mediocriter peritum : nec in re tam manifestâ & minutulâ diutius moramur.

XII. *An Constantinus & qui illum secuti sunt una cum Doctoribus ecclesiæ, facta illa probantibus aut ad ea conniventibus, in ædificatione templorum à vacuâ observatione,* κακοζηλίᾳ *Gentilium , zelo non secundum scientiam, typho carnali, denique* ἐθελοθρησκείᾳ *aut specie mali plane fuerint immunes. Resp.* Neg. cum Fr. Junio ad *Bellarm. cap.* 6. *n.* 9. *Accessionibus*, inquit, *res magis magisque fuit constuprata inde à patrum temporibus.* Nam 1. majora fecerunt, quam usus requireret: quasi scil. hoc faceret ad gloriam Dei, & splendorem ecclesiæ. 2. Nimis magnis impensis pretensiora fecerunt, quam simplicitas Christiana postularet. Ut de Constantini profusione nihil dicam, Justinianus partem redituum Imperii in fabricam eorum impendi voluit, teste Procopio. De quo Theologi nostri non tantum conquesti, *Martyr. loc. classe* 3. *c.* 5. *Bullingerus de Origine erroris lib.* 1. *c.* 21. *Lavaterus homil.* 5. *in Nehemiam , Junius*, aliique supra citati; sed etiam ex Politicis & JCC. *Joach. Vadianus*, (quem citat *Lavaterus*, & *Bulling.*) *Plessæus de Eucharistiâ* libr. 2. cap. 1., & Salmasius ad Tertull. de Pallio pag. 21. *Pro paupertate divitiæ magno agmine intrârunt* , &c. *tum magnificè ac sumptuosè templa ædificari cœpta sunt , atque auro argentoque ornari.* 3. Plura etiam ædificârunt, & pluribus in locis, sæpe desertis, quam necessitas ferret : tantum scil. ut Deum & ecclesiam magnificentiâ suâ honorarent, aut potius nomen sibi compararent, ut habetur *novell.* 67. 4. Ut antea oratoria in sepulcris martyrum ad imitationem simul & confusionem Gentilium sic & templa post Constantinum, intentione quidem bonâ sed conatu periculoso & eventu damnoso , in iisdem inædificârunt, ut memorias eorum lapideis

illis

illis monumentis conservarent; hinc etiam nomina martyrum iis imposita *Augustin. de civit. lib. 22. c. 10. Athanas. ad solitar.* vitam agentes, *Chrysostom. homil. 28. ad pop. Antioch. Basil. in Psal. 114. 5.* addiderunt & dedicationes quasdam; easque demegoricis concionibus suis nimis buccinârunt.

XIII. *An ergo templa illa patrum fuerint formaliter Papistica, & rectè ex citatis dictis & factis patrum (quæ nostri non negant) pro suis concludant Bellarminus*, *Baronius*, &c. *Resp.* Quamvis illa per omnia approbare, nedum imitari nolimus; negamus tamen fuisse & verè dici posse Papistica, non magis quam ovum est pullus, aut embryo est animal, aur lapides & ligna quædam congesta sunt ædificium, aut prima lineamenta ducta sunt imago Cæsaris. Et Materiâ partibusque materialibus, & forma, & fine, & efficiente multum differunt: nam 1. imagines in iis non erexerunt, ut docetur in controvers. de Imaginibus. 2. nec tam multiplici & pretiosa supellectile partim inutili, partim idololatricâ ea ornârunt: quin exsertè talem ornatum ad typos Mosaicos & superstitionem Gentilium ablegârunt, ut videre est apud *Lactantium lib. 5. c. 8. Hieronymum ad Nepotian. Ephrem de sanctiss. cruce Domini, Isidor. Pelusiot. lib. 2. ep. 246. Ambros. Offic. lib. 2. c. 21.* 3. nec tam superstitiosas & histrionicas dedicationes instituerunt. 4. nec destinârunt ea sepulturis mortuorum, ad animarum scil. solatium, ut ex Jure Canonico supra indicavimus. 5. nec dedicârunt ea sanctis. *Eusebius in Orat. de laudibus Constantini, Augustin. contra Maximinum Arrianum lib. 1.* probat Deitatem Spiritu sancti ex eo quod ipse habeat templa; & dicit sacrilegium esse si angelo aut ulli creaturæ templum fieret. Augustin. lib. 22. de civit. Dei 10. *Nos autem martyribus nostris non templa sicut diis, sed memorias sicut hominibus mortuis, quorum vivunt spiritus apud Deum, fabricamus: nec ibi erigimus altaria in quibus sacrificemus martyribus*, &c. 6. Denique facta sua aut dicta quædam demegorica, secundum istius temporis tolerantiam, in fervore subinde effusa, non fecerunt partem cultus divini aut catholicæ fidei necessariam, quæ omnibus in posterum Christianis legem figeret; nec cultum Dei & orationes templis alligârunt. Hieronym. ad Demetriad. epist. 8. cap. 7. *Alii ædificent ecclesias, vestiant parietes marmorum crustis, columnarum moles advehant*, &c. *non reprehendo, non abnuo, unusquisque in suo sensu abundet*, &c. *sed aliud tibi propositum est Christum vestire in pauperibus, visitare in languentibus, pascere in esurientibus.* Idem in Psal. 133. ait: *Ecclesiam in parietibus non consistere, sed in dogmatum veritate.* Hilarius contra Auxentium: *Malè vos parietum amor cœpit: male vos ecclesiam in tectis ædificiisque veneramini*, &c. *Anne ambiguum est in his Antichristum esse sessurum? Montes mihi & sylvæ, & lacus, & carceres, & voragines*

gines sunt tutiores in his enim propheta aut manentes aut demersi Dei spiritu prophetabant.

XIV. *An templum potius locum sacrificii, quam orationis seu cultus religiosi significet? Resp.* Ita volunt *Bellarmin.* & *Bayllius.* Sed quo usu Latinè loquentium hoc probabunt. Saltem usu sacro Hebr. היכל & Gr. ναὸς aliquando sanctuarium, plerumque totam ędem (cujus pars prima orationibus & conventibus destinata) significat.

XV. *An apud patres distinguantur basilica, oratorium, templum, Ecclesia: ut quidem ea distinguit Bellarminus. Resp. Neg.* Sunt enim ipsis synonyma.

XVI. *An Templum Judaicum sub impiis regibus Juda, & sub Antiocho, idololatriâ pollutum, desierit esse locus sacer, & de novo debuerit consecrari, non minus quam tempore Salomonis & Ezra. Resp. Neg.* Alia enim ratio fuit templi de novo exstructi *Ezra* 1. & templi à sordibus & alienis utensilibus in illud illatis (e. gr. statuâ Jovis Olympii, aut Imperatoris Caligulæ) repurgati. De novâ tempore Judæ Machabæi dedicatione, & festi anniversarii in ejus memoriam celebratione, infra dicendum erit.

XVII. *An Judæi exspectent, tertium Templum. Resp.* Ita quidem hodie sibi persuadent, adductâ visione *Ezechiel* 40. & inde concludunt contra nos Messiam nondum venisse. Sed opponimus illis hæc argumenta 1. Templi Judaici eversio per Romanos *Daniel* 9. dicitur duratura usque ad finem. Et frustra Julianus Apostata cum Judæis prędictionem servatoris nostri *Matth.* 23.38. & 24.2. mendacii arguere conatus. De quo vide ad annum 363. §.5.-13. §. *annales Baronii.* 2. *Aggeus c.* 2. *vers.* 8. 10. coll. cum *Malach.* 3. 1. ait Messiam versaturum in templo secundo. Quomodo ergo secundo everso demum adveniens, tertium ædificabit? 3. *Templum* hoc & parietes spirituales Ezechielis fore spiritualia non materialia, testatur *Rabbi Alschech.* in *Hagg.* 2. 10.; idemque constat ex multis attributis & circumstantiis ejus. *Erit* enim extra Hierosolymam *c.* 45. 48. atqui civitatem illam & in eâ montem sacrum Deus elegerat. *Deinde*, habitabunt circa novam hanc urbem, cujus templum describitur, etiam decem tribus: at illæ post captivitatem Assyriam evanuerunt, nec amplius rediture sunt: ut diximus 2. *part. select. dispp. tit.* de *Conversione Judæorum. Adhac*, dicuntur aquę egressuræ è templo & ingressuræ in mare mortuum, &c. portam orientalem fore clausam, arbores fructus laturas singulis mensibus, &c. cap 47. 8. 12. & 44. 2. Quæ nunquam fuerunt in templo primo, aut secundo, nec esse possunt sine mutatione naturæ rerum, & innovationis in operibus creationis, quod tamen negant *Thalmudici de Sabbatho fol.* 63. edit. Venetæ in *Gemara*; & exserte *Maymonides in Jad Chasaka* cap. ult. *Denique* repugnant forma & dimensiones il-

lius templi in multis exemplari divinitus præscripto 1 *Chron.* 28. 11. 12. &c.; ut & quantitas civitatis sc. 18000. leucarum cap. 47. 22. & 48. 35. quæ esset major quantitate totius orbis; nam terræ ambitum non continere ultra 5400. milliaria Germanica supputant Geographi. 4. Ad hominem argumentari possemus, hypotyposin illam templi Prophetæ exhibitam anno 14. post excidium templi respicere ædificationem factam per Zorobabelem: eamque visionem datam ad consolationem Judæorum in captivitate. Quæ enim ratio coget eventum illum viciniorem transilire, & alteri alicui remotissimo visionem applicare? 5. Rabbini fatentur initium *Ezechiel cap.* 1. & finem ejusdem *cap.* 40. 41. &c. continere arcana; inexplicabilia, & à nemine intellecta. Unde ergo illi hauserunt expositionem illam de tertio suo templo. 6. Ex ipsis Rabbinis, nonnulla proferuntur à *Fino lib.* 2. *flagelli Judæorum c.* 6. & *Galatino de arcanis cathol. Verit. lib.* 5. c. 10. quæ commentum hoc evertant.

CAP. V.

Explicantur problemata quædam de Templis magis dogmatica.

PRoblemata magis dogmatica sunt.

I. *An tabernaculum Mosis fuerit figura templorum Christianorum, ut vult Jesuita Bayllius loc. cit. Resp. Neg.* Fuit figura Christi, ut explicatur *Hebr.* 9. & corporis ejus mystici, hoc est, Ecclesiæ: quomodo templum *Ezech.* 40. exponunt patres & Pontificii à *Corn.* à *Lapide* ibidem cit. significare ecclesiam Christianam: & sic tabernaculum apud eundem à *Lapide in Ezechiel* 37. 27. & 2 *Cor.* 6. 16.

II. *An templa & altaria V. T. habuerint sanctitatem inhærentem; an verò solam relativam, atque ita tantum sanctiora fuerit aliis ædificiis. Resp. Affir.* posterius cum *Calvino lib.* 3. *Institut. c.* 20. §. 30.

III. *An Pontificii, saltem eruditi, hodie aliam sanctitatem Templis suis adscribant, quam relativam, in ratione medii, causa impulsiva, & instrumenti moralis, religiosam pietatem, devotionem, & symbolicam atque adeo evidentiorem faciliorem que nostri cum Deo communionem; & aliud quid in iis nostri nunc oppugnent aut jure oppugnare queant? Resp. Neg.* & patet hoc ex disputationibus Bellarmini. Si qui inter ipsos antehac crasse & imperitè locuti sunt: illud non amplius sententiæ ipsorum imputandum. Modo illi qui theologi audiunt, aut in authoritate constituti sunt talia rejiciant, & ne quid posthac tale quid fiat, impediant. Imprudentiores ergo inter nostros non satisfaciunt, cum in concionibus & precibus publicis loco conventus sancti-

ſanctitatem formulis iſtis : *convenimus hac in ſanctam domum tuam*, *in locum hunc ſanctum*, *in ſanctam tuam domum orationis*, &c. adſcribunt. Et poſtea excuſant hæc dicta ſua, limitatione de ſanctitate relativâ.

IV. *An in N.T. ullus locus ſit*, *aut verè (ſive propriè ſive analogicè) poſſit dici ſanctus*, *ſanctitate ſcil. religioſa*? *Reſp. Neg.* 1. *arg.* Quia ſanctitas interna, aut externa verbi & ſacramentorum tanquam inſtrumentorum ſaluti nulli loco ex inſtituto Dei eſt alligata, & viciſſim nullus locus illi conſecratus; ſed tantum ex libero arbitrio, conſenſu, & uſu hominum illi deputatus & applicatus, quoties & quamdiu ipſis viſum fuerit: ita ut nullum ſacrum, nulla dedicatio, nulla conſecratio hic ſit, quam communis, civilis; qualis Academiæ, Curiæ, &c. & in jure civili, portis, muris, civitatis æque competit ac templo. Et ſic autores noſtri ſupra nobis laudati ęquivocè aut catachreſticè ſanctitatem templis tributam, accipiunt & explicant. Quibus addimus *Daneum Ethic. Chriſtianæ lib.* 2. *c.* 10. *p.* 160. Quæſitum eſt, inquit, de loco, *utrum certus aliquis locus ad eos conventus ſolennes deſtinati debeat.* Reſpond. *Politiæ publicæ causâ debere*, *non ſanctitatis cuiuſpiam loco tribuendæ. Jubet enim Paulus ut manus puras in omni loco tollamus ad Deum* 1 Tim. 2. 8. *& terra eſt domini*, *ait Paulus & David* Pſal. 24. 1 Cor. 9. 28. *& Chriſtus omnem locum ad precandum ſanctum eſſe docet hodie* Joh. 4. 21. Confer huc *Junium in Bellarmin. c.* 5. *n.* 24., imprimis *Bullinger. de origin. error. libr.* 1. *c.* 21. & quæ adverſus prætenſa ſacra, res conſecratas diximus 3. *part. ſel. diſpp. tit.* de *Benedictionibus & Sacramentalibus*. 2. *arg.* Quia ex communi ſenſu Reformatorum, temporibus, hoc eſt, horis & diebus, quibus habentur conciones (excepto die dominico) nulla relativa ſanctitas competit, ut oſtenſum eſt 3. *part. ſel. diſpp. tit. de Feſtis*: ergo nec locis, in quibus convenire ſolet eccleſia. 3. Quia utenſilibus in prædicatione verbi & adminiſtratione ſacramentorum, uti & veſtibus miniſtrorum nulla ſanctitas adſcribitur (ut alibi oſtenſum eſt, *part.* 3. *ſelect. diſpp. tit. de ſuperſtitione app.* 2. 3. ergo nec templis ſeu locis. 4. Quia ſi loca illa eſſent ſacra, eſſent vel ut objectum ſanctè ſcil. & religioſè colendum, vel ut ſymbolum ſeu ſacramentale ſignificans, atque adeo ut inſtrumentum morale, vel denique ut cauſa impulſiva ſeu impetratoria religioſę ſive internę ſanctitatis, idque ex ordinatione divinâ. Sed probari nequit, eſſe ullum iſtorum: immo contrarium probatu facillimum, & ſatis evidenter ex iis quæ hactenus à nobis diſputata ſunt & quæ porro ſequenti problemate dicentur, colligent φιλαληθεῖς, ne prolixis, & non-neceſſariis repetitionibus lectores obtundamus.

V. *An poſſit ſaltem domus aliqua*, *aut publicum templum dici ſanctum*, *cum convenit & adhuc adeſt ibi ſancta Dei Eccleſia*, *& ſacra exercitia peraguntur*? *Reſp. Neg.* Nam ſicut regalia non communicantur plateis, domi-

 bus,

bus, hortis, ſylvis, montibus, fluviis, hominibus, in quibus & inter quos & dum verſatur Rex: ſic nec ſanctitas inhærens, aut actualis filiorum Dei, nec ſanctitas relativa verbi & ſacramentorum communicatur locis, ubi ſunt fideles, verbum, ſacramenta. Rationes ſunt 1. *Quia* adjunctis ſeu continentibus propioribus non communicatur & adſcribitur ſanctitas: qualia ſunt ſcamna, veſtes, ſedilia ſanctorum, qui religionem ibi exercent; item vaſa, patinæ, menſæ, calices, quibus aqua baptiſmi, & panis ac vinum euchariſtiæ continentur: nedum ut adjunctis remotioribus & communioribus, hoc eſt, templis adſcribenda ſit. 2. *Quia* pari ratione aëri, terræ, plateis, civitatibus, campis, ſaltibus, vallibus, montibus, navigiis, omnibus ædificiis privatis, &c. tribuenda eſſet ſanctitas, ubicunque Eccleſia, aut ſinguli fideles vera templa Spiritus ſancti præſentes ſunt, & pietatem internè aut etiam externè exercent. Addo & infelicia ligna, & pegmata, & Golgotha (ne dicam de laqueo, equuleo, carnifice, forcipibus, &c.) multo magis eſſe habenda, & dicenda ſancta, ac devotè veneranda, ſi non ſemper homonymiâ τῶν μνήμων, ſaltem tum cum ibi tantâ cum ſanctitatis contentione, & oſtenſione patiuntur ſancti martyres: quorum ἄσκησιν quotidiana Eccleſię aut piorum exercitia longè ſuperare, nemo, ut opinor, inficias ibit. Adde & loca Babylonis, per quæ & in quæ unquam illata ſunt vaſa templi, quæ Nebucadnezar abſtulerat. 3. Sequeretur loca quælibet & adjuncta, tum publica tum privata (ex.gr.) ſynagogas, ſtabulum & præſepe Bethleemiticum, fabricam Joſephi, vicos, caſtella, civitates, triclinia & domos privatas, plateas, montes, deſerta, &c.) ubi quid egit, dixit, paſſus eſt ſanctus ſanctorum, Eccleſiæ caput Jeſus Chriſtus, ſancta, ſi non ſemper, ſaltem illo tempore fuiſſe dicenda & reverenter honoranda. Atqui hoc eſſet latam portam λειψανοθρησκείας aperire. 4. Sequeretur non minori ratione circumſtantiam ſeu adjunctum præſentis cujuſque temporis, quando à piis aut ab Eccleſiâ quid ſancti agitur, ſanctum dicendum & honorandum, quam adjunctum loci, ubi ſancti quid agitur. Ratio diſparitatis nulla adſignari poteſt. Sed quam abſurdum, ſi quis dicat & veneretur ſanctam horam octavam, felicem horam ſecundam, ſanctum & felicem diem ex. gr. Martis aut Jovis: quia in hâc aut illâ Eccleſiâ habeantur tunc conciones, aut quia ſint horæ & dies precationis publicæ. Hæc enim eſſet Ethnico-Magica ſuperſtitio illa, quæ languet circa temporum obſervationem & diſtinctionem: de quâ ſupra egimus *lib. 2. tract. 1.* & in *3. part. ſelect. diſp. tit. de ſuperſtitione.* Quod ſi quis ἀκυρολόγως & prædicatione per accidens ædem propter ſanctorum conventum & ſacra, quæ ibi peraguntur, velit dicere ſanctam, (quia ſcil. Deus peculiari ratione præſens eſt in Eccleſiâ, & per eccleſiam per accidens in illo loco, haut aliter ac eſt in homine fideli templo ſuo, & ſic per accidens

in

in vestibus, curribus, navibus, carcere, cubili, &c. in quo est ille fidelis) is fruantur sensu suo: modo ne distinctionis nunc inculcatæ aliquando obliviscatur, aut aliis obscurâ & periculosâ phrasi suâ erroris ansam præbeat.

VI. *Cum nostri nulla loca dici sacra admittant, nisi aut per accidens, aut communi & politicâ quâdam ratione: quomodo ergo disputant contra Pontificios, Templa soli Deo esse ædificanda & dicanda, non vero creaturis? Resp.* Dicantur Deo & consecrantur propriè & per se conventus ecclesiastici, qui sunt à Deo, in Deo, per Deum, ad Deum, & quorum vicissim ac in quibus est Deus in sanctuario 2 *Cor.* 6. Habet autem se consecratio illa ad loca sive stata sive occasionata, ubi cœtus conveniunt, plane per accidens, quia accidit fidelibus & Templis Spiritus sancti, ut ibi secundum externum hominem & non alibi tunc existant. Est ergo tota illa disputatio ad hominem, dato scil. non concesso, per παρομολογίαν hoc est fiduciarum concessionem, dupliciter hypothetica.

Prima hypothesis præsupponit datum hoc Pontificium (quod tamen ante absolutè reprobatum fuit): Esse loca sacra, & templa propriè dicta in N. T. Detur hoc, tamen errant gravissimè, cum docent creaturis angelis, aut sanctis dicanda esse: ut disputat *Bellarmin. cap.* 4. Quomodo ex abundanti & præsupposito aliquo dato, disputant nostri, Missas & sacrificia non esse offerenda sanctis, nec esse celebranda pro bobus, porcis, canibus venaticis, venatione, &c. Quod cum dicunt, tamen ex proprio suo sensu non præsupponunt, aut concedunt esse aliquod sacrificium externum & quidem propitiatorium in N. T.

Secunda hypothesis præsupponit hypothesin & argumentum patrum (ad quos provocant Pontificii) qui contendebant contra Arrianos Spiritum sanctum esse Deum, quia ejus dicimur templum 1 *Corinth.* 6. 19. cum 3. 16. 17. & 2 *Corinth.* 6. 16. Jam vero templa sunt solius Dei, & illi soli dicantur, Ergo. Sic *Augustin. contra Maximinum lib.* 1. *Ambros. de Spiritu sancto lib.* 3. *c.* 13. Quo argumento non inferunt an & quæ debeat esse sanctitas templi Christiani, sed respiciunt propriè templum Salomonicum: quomodo exsertè se explicat *Ambrosius loc. cit.*

Ad hominem etiam poterat stringere hoc argumentum, quia Gentiles (quorum proximi cognati erant Arriani) nullis templa dedicabant, nisi Diis. Quod si ad mores sui sæculi, quo nimis forte metaphoricè & ἀκυρολόγως templa titulis ad imitationem Judæorum & Gentilium cohonestabant, respexerunt: transeat hoc cum cæteris zeli & συγκαταβάσεως ipsorum περιεργίαις; atque ipsis in solidum relinquatur. Nobis nunc non licet esse tam disertis & tam securis: qui vidimus quantam occasionem er-

randi posteri eorum ex acurologiis & rhetoricationibus illis attribuerint.

VII. *An certa & stata ædificia possint appropriari cœtibus Ecclesiasticis, & exercitiis pietatis ibi habendis? Resp. Aff.* non minus quam eriguntur Academiæ, dicasteria, basilicæ, &c. aut quam vestes sarciuntur & aptantur ministro ecclesiæ, aut domus illi ędificatur, quam inhabitet, aut proprium perspicillum paratur quo textum scripturæ legat. Sic tamen ne putentur actus illi eorumque effectus esse religionis, aut directè per se, & propriè religiosi. Cum enim sartor sarcit & aptat pallium concionatori, & ecclesia aut Magistratus eidem numerari curat stipendium, quo comparet pannum & pallium; bene quidem faciunt: non tamen directè illorum actus sunt religionis seu religiosi, sed actus justitiæ; nec pallium est adjunctum, aut instrumentum religiosum (prout ex.gr. verbum Dei, seu biblia): quamvis palliati concionatoris, qui hic & nunc absque illo conciones non habebit, sacramenta administrabit, & precibus publicis in ecclesiâ præibit, actus sint religiosi.

VIII. *An alia unquam fuerit Reformatorum, immo & Waldensium, Albigensium, Petrobrusianorum sententia. Resp. Neg.* Et mera est calumnia aut sophisticatio. *Bellarmini c.* 1. Repudiarunt illi finem & usum templorum Papisticum, ut & necessitatem eorum & quidem tali materia ac forma, qualem Papismus σκιογραφεῖ. De Anabaptistis, quibus errorem hic adscribit *Bellarminus*, & ex nostris *Hospinianus*, mihi non liquet. Quinam & ubi fuerint Anabaptistæ, qui statas ædes simpliciter improbent, velim quis indicet. In Belgio saltem ubicunque cœtus ipsorum conveniunt, habent statas ædes. Si tam magnifica & sumptuosa ædificia non erigunt, qualia sunt templa reformatorum à majoribus accepta, aut de novo alicubi ędificata, hoc non faciunt per conscientiam religionis, ut opinor, sed quia fortè rationes eorum non ferunt; & quia publica exercitia ipsis non ita conceduntur: sed privato-publica (ita loquar) nec etiam publica templa. Alioquin à magnificis basilicis seu bursis Mercatorum, à splendidis ædibus, à pretiosâ suppellectile non solent abhorrere, quamvis simplicitatem præferant in vestibus. Breviter nostri, ut adiaphorum ducunt & ædificiis privatis & publicis uti ad conventus suos, cæteris scil. paribus: sic præferunt domos privatas publicis templis, ubi puritas religionis & temporum necessitas ita suadet; quod factum in Gallia, Belgio, & ubicunque sub cruce Ecclesiæ reformatæ primum plantari, & convenire debuerunt: quo pertinet factum Ecclesiarum multarum in Hollandiâ, cum dominaretur ibi scisma Sociniano-Remonstranticum: ad exemplum Pauli *Actor.* 19. 9. 10. cum *Roman.* 26. *v.* 17. 18. Et Apostolorum *Actor.* 1. 13. Et antiquæ ecclesiæ cum Ariani

riani passim templa occuparent. *Victor de persecut. Vandal. l.* 3. *Adde Socrat. l.6.c.*18. *Sozom. l.*8. *c.*21. & 27.

CAP. VI.

Explicantur problemata aliis aliquot de Templis, magis moralia & practica.

ACcedimus nunc ad problemata magis moralia seu practica.

I. *An Templa idololatrica sint diruenda: an verò tantum ab inutilibus instrumentis & in utensilibus idololatricis repurganda &; siquidem commoda sint ædificia, cœtibus Ecclesiasticis destinanda, aut etiam aliis usibus pro arbitrio. Resp. Pr.* Affirmant nonnulli, quos in Angliâ appellant Separatistas, ut videre est in ipsorum *confessione* & *apologiâ thesi controv.* 12. ubi sententiam suam septem rationibus ex scripturâ confirmant. *Robinsonus apologia c.*9. distinguit inter *Templum* Deo vel sancto, cujus nomen refert, dicatum, quod structuræ magnificentiâ & formæ superstitione melius convenit religioni Pontificiæ (pompoſæ & idololatricæ) quam reformatæ, & Apostolicæ simplicitate: & inter *locum* partim naturalem, partim civilem, in quo ecclesia honestè & commodè convenire possit. Hunc putat retinendum & usibus suis applicandum; illud verò destruendum tanquam idololatriæ monumentum & incitamentum, adductis testimoniis *Calvini in Psal.*102. 15. *Martyris in* 2 *Reg.*10. 27. & *Wolphii in* 2 *Reg.*17. 19. & 19.6. *Schärpius in cursu Theologico. de lege Dei ad* 4. *præcept. p.*334. adductis utrinque rationibus in medio relinquit, & nihil determinat. *Amesius in Manuductione ad Robinsonum* pr. negat & aff. post. & cum eo *Parkerus in tract.* adversus separationem Brouwnisticam à *cap.*7. usque 18. ubi plenissimè & solidissimè totam hanc controversiam exhaurit. Ita ut Jesuita *Henricus Fitz Simon in Britannomachia Ministrorum lib.*2.*c.*7.*p.*214. strenuè calumnietur, cum impingit Anglicanis ministris (quos Puritanos appellat): *Templa* (saltem formæ consuetæ) *non esse adeunda.* Contrarium evincit & doctrina & praxis eorum in Angliâ, & Belgio, ubi omnia ferè templa, quibus utuntur, inservierunt olim idololatriæ Papisticæ.

Nos veritatem hujus sententiæ rationibus istis probamus. I. *Quia* licet omni loco Deum orare 1 *Timoth.*2.8. *Joh.*4.25. quidni ergo liceat ad publicas orationes convenire in locum illum, quo usi sunt olim idololatræ. II. *Quia* mundis omnia munda, & omnia sanctificantur fide & gratiarum actione *Tit.*1. 1 *Timoth.*4. & licet vesci carnibus idolo consecratis, modo in macello venditæ ad communem statum essent redactæ, & à sigillo idoli absolutæ 1 *Corinth.*10. III. *Quia* quę usum habere possunt communem

munem & indifferentem, sive quod ad materiam suam, sive quod ad formam artificialem, ut sedilia, mappæ, candelabra, calices, suggesta, turres, campanæ, cuprum, ferrum, aurum, argentum, pavimentum, parietes, tectum, & ex iis consurgens integrum ædificium; si reserventur & applicentur ad usus civiles, aut ecclesiasticos (prout ratio cultus publici hoc requirit) non est idololatria participata. *Quia* etiam Deus ex spoliis Ægypti tabernaculum exstrui, & pretiosa vasa Jerichuntina in sacrum thesaurum inferri voluit. *Josua* 6. 19. Quibus tamen ad Idololatriam incolas publicè privatimve subinde abusos esse indubium est. IV. *Quia* pari ratione nec curiis, nec scholis aut Academiis, nec plerisque domibus privatis olim exstructis, nec civitatibus, nec plateis esset utendum ad opera civilia, nedum ad religionis exercitia tum domestica, tum privato publica, tum publica: & de omnibus antiquis ædificiis & civitatibus semper scrupulus hic hæreret Christianis, an non fuerint olim dicata idolis Gentilibus aut Papisticis, an non imagines ibi erectæ, & idololatria exercita; & consequenter an loca illa non sint diruenda.

Fontes præcipui solutionum sunt isti.

I. Argumenta pleraque adversariorum tantum concludunt de utensilibus & instrumentis, quæ quod ad formam artificialem tantum adaptata & appropriata erant usui idololatrico: non vero communia erant aut fieri poterant (illæsa formâ) aliis usibus. Itaque exempli gratia, non opus erat destrui formam securis, aut cultri, &c. quo usi erant idololatræ in mactationibus sacrificiorum; quamvis illi peculiariter soli isti usui ea destinassent.

II. Argumenta, quæ referunt destructionem idolorum, excelsorum, &c. non sunt directè & per omnia applicanda ad loca ecclesiastica in N.T.; quia non est eadem ratio. Nam in V.T. unus tantum erat locus sacer, unum templum: quæcunque alibi dicebantur sacra extra illud unum, abominatio erant Jehovæ: itaque non mirum si funditus excinderentur. Hæc ego a. 1638. Quæ postea contra calumniosam opponentis, alicujus censuram denuo explicui in *dispp. de selectis probl.*

II. *An & quæ repurgatio adhibenda, siquidem visum fuerit templum aut sacellum aliquod sive Ethnicum sive Papisticum in usus ecclesiasticos convertere?* *Resp.* 1. Ea quæ sufficienter tollat omnem occasionem, immo & deceptoriam speciem mali 2. quæ formam & partes templi aut sacelli ita mutet (siquidem missis aliisque idolorum cultibus adaptata tantum, parum aut nullo modo conveniant ecclesiæ congregandæ, & concionibus audiendis) ut verè sint & dicantur ædificia ecclesiastica, politiæ, & necessitatis, & decori usus causa instituta.

III. *An*

III. *An in repurgatione chori sint relinquendi, & sacella.* *Resp.* Quidni? Possunt enim aut diruta macerie continuæ unius ejusdemque templi partes esse, & cœtibus ecclesiasticis optimè inservire; quod plerisque in locis factum videmus: aut separata si maneant, ad alios usus civiles applicari: ita ut subversione & jacturâ istius ædificii minime opus sit. Hoc tamen cavendum ut absit omne vestigium antiquæ superstitionis, cujus hoc axioma: *Separatio chori denotat unius loci ab altero majorem sanctitatem,* & est veluti sanctum sanctorum. Jesuita *Fitz Simon in Britannomachiâ ministrorum lib 2. c.7. Bellarm.cap.3.* Videndum etiam imprimis ne hâc occasione orantes in templo putent necessitatem respiciendi orientem versus (quod choris annectunt Pontificii, *Bellarmin. loc. cit.*) à nobis vel minimâ specie approbari.

IV. *An ubi chori incendio aut aliquâ aliâ calamitate eversi sunt, præstet eos ædificari; nec ne? Resp. Neg. pr. aff. post.* nisi conditio Ecclesiæ, & templi, & loci (cui inædificatum est) tanquam necessariam partem instaurandam suadeat; aut etiam situs & soli commoditas chorum ædificatum & omnino ab æde ecclesiasticâ distinctum alio titulo alteri usui optimè applicari posse doceat: alioquin solius ornatus, aut fastus & typhi mundani, aut decori civilis causâ ædificare titulo chorum, re ipsa vacuam & inutilem molem, haut est operæ pretium. Potest alibi & aliis in ædificiis publicis decorum & magnificentia politica commodius & tutius ostendi: ne dicam opes in alios pios, aut politicos usus melius profundi; quam in vitra templorum rarissimis & pretiosissimis picturis fulgentia, in pompatica pulpita, sedilia, organa.

V. *An cum de novo ædificantur Templa, conducat formam Papisticam imitari, & choris ac concameratis tortuosisque aditis & latibulis ea onerare? Resp. Neg.* Quia ea nulli nobis sunt usui; cum exulent sacrificia missatica, confessiones auriculares, suffragia pro mortuis, processiones, choralium exercitia, sodalitatum & fraternitatum concursus, &c. Breviter apparatus, & quantitas, & forma tam interna quam externa tum totius tum singularum partium debet esse talis, ut maximè inserviat illi Ecclesiæ, in cujus gratiam templum ædificatur. Quo nomine laudanda sunt nova aliquot templa ante paucos annos Amstelodami exstructa; & novum (quod vocant) templum Dordrechtanum. Ubi vero auditores per vicinias & parochias minores distribuuntur (quod alibi fit) quantitas templorum longè minor requiritur: nec de formâ seu figurâ ovali, aut circulari, aut octogonâ aut simili (quæ sono ad aures omnium deducendo, & aspectui concionatoris omnibus aut plerisque auditoribus præbendo, maximè idonea) ita laborandum est: quia facile vox concionantis à singulis exaudiri potest.

VI. *An liceat ingredi & perlustrare Templa idololatrica Gentilium aut*

Papistarum? *Resp.* Licet: modò fiat absque scandalo proximi, & participatione Idololatrię: bonum scil. aliquem ob finem; ut admiranda quædam illic propriis oculis contemplemur; admiranda dico, aut naturę, aut artis, aut superstitionis. Idem puto non esse aliquo in casu plane illicitum; etiam cum sacra ibi peraguntur: præsertim si hoc fiat ab illis, quorum maximè interesset ea coram vidisse. Sed si capitis apertione, aut aliquo alio reverentiæ signo colludendum sit cum Idololatris, aut proximo scandalum præbeatur; absolutè nefas ducimus. De quo agimus *part.* 3. *select. dispp. tit. de idololatriâ indirectâ & participatâ.* Interim studiosi conferant tractatum *Teellingii* vernaculè editum, de *Spectaculo idolorum*; ejusque *apologiam* contra Jesuitam *Joh. Davidem tit. Larvati Bileami.*

VII. *An ullo in casu liceat reformatori aut reformato concionatori habere conciones, aut auditori eas audire in Templo idololatricâ supellectile etiamnum ornato?* *Resp. aff.* cum versatur in præparatoriis ad reformationem, aut in primâ reformatione tum doctrinæ tum corporis ecclesiastici; & stat per eos, penes quos adhuc rerum summa, quo minus templum repurgetur: ita ut prædicatione ex animis Ecclesiæ & Magistratus prius tolli illa debeant, quam ex templis per eos tolli possint. Præter hunc est adhuc alius casus, in quo idem liceat: cum scil. nullum aliud est templum, & expedit omnino, ut pro tempore eodem in loco habeantur cœtus reformati, quo Papistici, ex ordinatione aut concessione Magistratus; qui tamen mutationem aut repurgationem nullam concedit. Exemplum hujus tolerantiæ præbuerunt plerique primi reformatores; & etiamnum hodie, ni fallor, prębent Ecclesię nostrę in præfecturis seu agris illis, qui subsunt communi imperio Cantonum Helveticorum.

VIII. *An ergo in conscientiâ coram Deo excusantur Magistratus, si qui Templa non repurgant, cum possint: aut Theologi, qui repurgationem illam non urgent, sed potius impediunt aut dissuadent: quales hodie inter Germanos non pauci, qui imagines, & similem inutilem apparatum defendunt.* *Resp. Neg.*

IX. *An Templa apertione capitis, aut aliquo alio externo honoris signo sint honoranda?* *Aff.* Pontificii, & confirmat perpetua ipsorum praxis. Quinimmo in genere, reverentem tractationem templi pertinere ad cultum religiosum Deo debitum disputant Scholastici ad *Thomæ* 22. *qu.* 99. *art.* 1. & 3. & repetit ac prolixis suis dissertationibus de reverentiâ locis sacris debitâ tanquam generalem hypothesin substernit *Zuarez de Rel. tom.* 1. *tr.* 2. *l.* 3. *c.* 1. Porro totus hic templorum cultus nititur falsis hypothesibus, de religiosâ consecratione & sanctitate templorum, de peculiari inhabitatione Dei, de Deo missatico, reliquiis, imagine crucifixi, Mariæ, & sanctorum religiose

ligiose colendis, &c. Quæ omnia cum negentur à reformatis, nulla inter illos poterit esse controversia de religiosâ veneratione templorum. Quod si autem cui dubium suboriatur, an non reverentia civilis, decori, & quasi religiosa templis sit exhibenda, idque apertione capitis, suggerimus istas rationes 1. quia non est verbum Dei aut sacramentum, & consequenter nullum sacrum divinitus institutum, in cujus tractatione & usu, reverentia, observantia, & veneratio adhibenda, quasi Deus nos in illo & per illud alloquatur & se peculiari ratione communicet, quomodo se communicat in exhibitione verbi aut sacramentorum: ubi tamen externa capitis apertio non est de necessitate. Neque enim peccat, qui tecto capite studet in bibliis, etiam ea prælegi audit sive privatim sive publicè; modo non sit absque internâ reverentiâ, & externis gestibus ad attentionem, gravitatem, & modestiam, quantum fieri potest, compositis; insuper non præbeat communitati scandalum. Ut contra, non peccaret si quis stans aut aperto capite domi legeret, aut audiret scripturam: modo ne sibi necessitatem, nedum aliis imponat. 2. Honor externus civilis non exhibetur alicui, nisi ad quem est præsentia & conversatio civilis tanquam superiorem, aut ęqualem, aut inferiorem. At talis præsentia & conversatio non intercedit inter nos, & inter angelos absentes aut etiam præsentes, sed nobis non conspicuos, nec inter homines absentes, nec inter cœlum quod est thronus Dei, nec inter animas beatorum, nedum inter materiata templa aut partes templorum quâcunque ratione consideratas. Breviter consideretur quid sit honor civilis, quid decorum, & ilico patescet hujus περιεργίας τὸ ἄτοπον. 3. Quia adjuncta cultus divini multò propiora & magis immediata ac necessaria (sive instrumentalia, sive continentia, sive concomitantia seu connexa) non putamus ex pręscripto τῆς λογικῆς λατρείας nostrę tali externo honore afficienda, ut sunt mensa, calices, patinæ, vasa seu labra, mappæ, amphoræ, quorum usus in sacramentis; item pulpitum, suggestum, hypopodion concionatoris, adde & perspicillum sine quo provectior ætate textum sacrum non prælegit; nec non campanę, quę ad cultum publicum nos evocant; adhęc manus eorum qui panem cœnæ in frustra dissecant, qui aquam baptismi & vinum cœnæ fundunt; imprimis concionatoris manus aut anteriores digiti, quibus aquam spargit, panem frangit aut distribuit. Denique scamna quibus insidentes, & vestes, calceique quibus induti fideles audiunt, legunt, meditantur verbum Dei, orant, psallunt, sacramenta percipiunt: imprimis hic consideranda vestimenta & calcei concionatoris in quibus sacra omnia peragit: quæ duplici ratione essent honoranda, *tum* quia minister & angelus Dei, cujus speciosi pedes *Jesa.* 52. tum quia cum aliis fidelibus templum Spiritus sancti. Quin templum sit remotius & communius adjunctum aut continens istis

jam nominatis nemo dubitat. 4. Quia aquam baptiſmi ſeu aſperſionis, ſi quæ adhuc adhæreat veſtibus aut faciei infantis modo baptizati, & vas aut labrum baptiſmatis, quod continet ſanguinem domini, (ad hominem nunc loquor) non minori ratione, quam menſa aut altare ejus corpus; nec ipſum baptizatum infantem, aut quemvis fidelem jam à cœna domini & è templo redeuntem honore illo proſequimur: quamvis ipſe ſit vivum templum Dei, & in ipſo nunc ſint corpus & ſanguis domini modo recepta; ſymbolicè, & ſpiritualiter. Atqui hæc jam enumerata majori ratione ſunt adjuncta aut continentia, aut inſtrumenta rerum ſacrarum, quam pavimentum, aut veſtibulum, aut tectum, aut parietes templorum. 5. Tum, biblia ſacra, Pſalteria, immò & plutei bibliothecarum, & officinę bibliopolarum, magis eſſent honoranda, ubi biblia illa continentur. 6. Denique non video quomodo à facto otioſo, vacuâ obſervatione, ſpecie aut umbrâ ἐθελοθρησκείας Papiſticæ, apertio illa capitis planè purgari poſſit: imprimis cum quis conſcientiâ aliquâ putat ſe ad eam teneri. Sed de hac quæſtione pluribus agitur in 3. *part. ſelect. diſpp. tit. de ſuperſtitione*, in append. ubi de genuflexione ad menſam.

X. *An à ſanctis templa ſint denominanda. Reſp.* In primâ impoſitione. *Neg.* quomodo determinant noſtri de nominibus perſonarum. Ubi uſu nomina illa obtinuerint, agendum ut mutentur per eos qui debent & poſſint, *Pſalm.* 16. *v.*4. *Hoſ.*2. 16. 17. *Zachar.* 13. 2. ſi non eſt in poteſtate Eccleſię & Magiſtratus, aut uſus & conſuetudinis tyrannis vicerit (quòd plerumque fit, ubi Idololatræ rerum potiuntur) noſtri, ut intelligantur, utentur appellationibus uſu receptis, exemplo ſanctorum; qui à nominibus idola referentibus eo in caſu non abſtinuerunt, ex. gr. perſonarum *Apollo*, *zenas Tit.* 3. 13. 1 *Corinth.* 1. 3. *Hermes Rom.* 16. 14. *Belzazar*, &c. & locorum, *Betſemes*, *Ciriath Baal* Joſ. 15. 60. *Baalberith* Judic. 9. 4. *Baal Gad* Joſ. 11. 17. *Baal haſor* 2 Sam. 15. 23. *Baal hermon* Judic. 3. 3. *Baalpebor* Deuter. 4. 3. *Nebo & Baalmeon* 1 Chronic. 5. 8. *Apollonia* Actor. 17. 1.

XI. *An reditus ad fabricam Templorum tempore Papatus conflati ſive ex oblatis, ſive ex collectis aliiſque eleemoſynis ſive ex legatis, ſive ex Principum aut civitatum ærario publico, juſto titulo à reformatis (ubi templa nunc poſſident) retineantur, & ad frugalem ac decoram ædis publicæ inſtaurationem applicentur; etiam ad pauperum, miniſterii eccleſiaſtici, ſcholarum ſuſtentationem, ubi ſatis ſuperque abundant? Reſp. Aff.* Quamvis enim tam inutilia & ſuperba templa non ædificent, nec altaribus, imaginibus, ciboriis, cereis, &c. ex mente eorum, qui reditus contulerunt, non exornent, vim tamen non inferunt aut teſtamento donatorum, aut communitati populi ſeu eccleſiæ, in cujus gratiam & uſum reditus fundati ſunt. *Non illis*; quia manens

nent nostri in eodem genere, & quidem ex principali, directâ, sanâ sobriâque, ac plerumque formaliter expressâ, saltem virtualiter subintellectâ eorum intentione, quæ erat gloria Dei, salus animarum, propagatio & conservatio fidei Christianæ, commoditas ecclesiæ, &c. Cui nihil præjudicatur, si quid idololatricum & Antichristianum in usu redituum templi (verè abusu) resecetur & omittatur. Intenderunt religionem non superstitionem, cultum Dei non idoli, fidem Christi, non Antichristi perfidiam: quamvis omnes non satis perviderint, fuisse in illo templorum apparatu quid superstitiosi. *Non istis*, quia communitas Christianorum loci cujusque, in cujus usum templa ædificata, reditus illos jam hoc modo applicari vult: communitas, inquam, si ecclesiasticè consideretur, repræsentata in corpore ecclesiastico eorum qui publicè & publicis in locis Christianam Catholicam, antiquam religionem profitentur. Sin vero politicè consideretur (quod ibi fit, ubi corpus ecclesiasticum reformationem non recepit) repræsentatur communitas illa in Principibus aut Magistratibus reformatis, in quos potestas populi translata intelligitur.

Rationes alias ad causę hujus apologiam nullas nunc depromam, quam evidentem illam Papistis æque ac nobis probatam: Quia scil. Constantinus, & sequentes Imperatores, cum templa Gentilium, & opimos reditus ac vectigalia (quorum meminit *Tertull. apol. c.42. & de Idolol. c.17.*) ipsis erepta Christianis conferret contra renitente sæpe Senatu & populo putarunt illi si sine sacrilegio eo possidere, quamvis idolis non studerent. At remotior erat distantia inter ipsorum ac Gentilium, quam inter nostram & majorum nostrorum sub Papatu intentionem. Breviter magnâ ex parte in Germaniâ, Belgio, &c. & templa Papistica & reditus eorum divino cultui dedicata, Gentilibus erepta, Christianis (quos prędecessores suos jactant) cesserunt.

XII. *An templa profanentur sanguinis effusione, judiciis, comitiis, armilustriis, militum, peregrinorum, exulum receptionibus, mercaturâ, aliisque actionibus civilibus; item si quis armatus, aut ocreatus ea ingrediatur*, &c. *Resp. Neg.* contra infrunitas Canonistarum ad tit. *de Immunitatibus Ecclesiarum*, & Casuistarum (*Navarri cap. 5.*) & Scholasticorum (*Zuarez cap. 3. & 4.*) disputationes; quibus ex parte accedit *Ælfricus Hunnius in disput. 2.* Prætensa profanatio præsupponit sanctitatem templariam ex sensu Judaico Ethnico Papistico; & post se trahit reconciliationem mediantibus illis peragendam à solo Episcopo: cujus artis argentariæ exempla aliquot refert *Hospinianus.* Fatemur tamen templo ejusque possessoribus damnum & injuriam posse inferri, & contra decorum ordinis ac politiæ alieno atque indecoro usu peccari: quæ profanatio ejusdem generis censenda est, cujus curiæ, Academiæ, dicasterii, &c.

XIII. *An leproſi debeant habere templum & presbyterum proprium? Reſp.* Ita quidem ſtatuit *Jus Canonicum Decretal. de Eccleſ. ædific. c. 2. cum dicat.* Vivianus in Rationali lib. 3.tit.46. hanc adfert rationem: *quia cum lepra ſit morbus contagioſus, non decet leproſos habitare cum ſanis, & non leproſis, ne iſti inficiantur ab eis, Levitic.* 13. Sed ratio illa non ſufficit. Aliud enim fuit contagium lepræ in V. T. & aliud lepræ hodiernæ, Illud erat partim ceremoniale, partim naturale idque tam malignum ut etiam veſtes & parietes inficeret: at hodierna lepra nihil habet ceremoniale, nec tam peculiaris plaga Dei, nec eminus tam contagioſa, ut habitationem in eâdem civitate & auditionem verbi in eodem templo (nam ſeorſim ad menſam domini, aut in eâdem menſâ diſtincto calice uſuri accedere poſſunt); aut manducationem proprii panis (per mendicitatem ſcil. non ſanctificati) prohibere neceſſe ſit. Antiquitus in Papatu ignorantiâ naturæ & ſcripturæ, & κακοζηλίᾳ Judaicâ, immunditiem & ſeparationem eccleſiaſticam tum leproſorum, tum puerperarum, ſimileſque inanias introducta arbitror. Si quis lęmas antiquę ignorantiæ de Leprâ & Leproſis abſterſas velit, is adeat *Valleſii Philoſoph. ſacr. c.* 19. & 20. & *Foreſtii obſervat. chirurg. lib.* 4. *obſer.* 7. ubi prolixè in hodiernam lepram inquirit; alioſve, qui ex profeſſo hoc agunt. Addat commentar. in *Levit.* 13. imprimis *Corn. à Lapide.* Confer ſupra *lib.* 2. *tr.* 2. *ſect.* 4. ubi pluribus de leprâ & leproſis agitur.

TRACT. IV. SECT. III.

De Utenſilibus, aliiſque Templorum adjunctis.

CAP. I.

De Campanis.

§. 1. Templorum utenſilia, aliaque adjuncta, ſunt 1. Campanæ. 2. Alia utenſilia & magis externa turrium adjuncta atque ornamenta. 3. Alia utenſilia & vaſa partim choro partim ipſo templo contenta. 4. Altaria. 5. candelabra, cerei, lampades, thuribula, libri, veſtes. 6. cœmeteria. 7. Dedicationes & encœnia.

De Campanis variæ quęſtiones inſtitui poſſent, Philologicę ſcil. & hiſtoricę; phyſicæ & mathematicæ; technicæ ſeu mechanicæ: Theologicæ: Politicæ: & Politico-Eccleſiaſticæ. Nos Theologica, & Politico-eccleſiaſtica, cum nonnullis hiſtoricis hic attingemus: Reliqua ſi quis noſſe cupiat, is adeat Marini Merſenni Harmonica, ubi phyſicè & mathematicè de ſonis

nis & consonantiis campanatum agitur. De iisdem ante ipsum aliqua notârant Angelus *Rocca de Campanis*, & *Hieronymus Magius de Tintinnabulis*. Historica & antiquaria tractantur ab eodem *Magio & Roccha*: ex quibus breviter non pauca repetuntur à *Lorino commentar. in Psalm.* 150. & longe plura à *Salmutho ad Pancirolla* novè reperta *tit.* 9. ubi & alii autores citantur. Ante omnes illos hoc egerat *Rhodiginus lib.* 19. *c.* 11. & *Hadr. Junius in animadv.* Adde illis *Joh. Steph. Durantum de ritib. eccles. lib.* 1. *c.* 22. & *Barthol. Gavantum* passim in thesauro sacrorum rituum; qui duo antiquitates, imprimis Romano ecclesiasticas, & ritualia consectantur; autoresque ejusdem commatis indicant: inter quos agmen ducunt *Amalarius*, *Rupertus Tuitensis*, *Gulielmus Durantes*, infra datâ occasione cum aliis ritualibus & Canonistis nobis citandi. Technica & mechanica huc spectantia, tribus verbis perstringit *Thomas Garzoni* in libro Italico tit. *Piazza Universale di tutte le professioni del Mondo*, *discurs.* 70. in fine; ubi lectorem istarum rerum avidum ablegat ad *Vannucium*, qui in *pyrotechniâ suâ lib.* 6. *cap.* 10. omnia illa plenè tractaverit. Nonnulla etiam attingit *Pomp. Gauricus de sculpturâ cap.* 8. Et *Weckerus in secretis p.* 448. Ut nostra agamus; theticè & vice præcognitorum, prius nonnulla de campanis delineabimus, ex sensu Romano. Deinde problemata aliquot subjiciemus.

Ut ergo à nomine incipiamus, campanę aliter vocari possunt, & solent, §. 2.
cymbala (Hebr. צלצלים) tintinnabula, κώδωνες, petasi, nolæ, æramenta, seu æra, lebetes, squillæ, crotali, crepitacula, acetabula, signa, clocę. Quod ad figuram earum, notum est esse rotundas & cavas. Quod ad materiam, constant ex metallis inter se permixtis. Quamvis constet olim aliquas fuisse lapideas. Quin & lignorum crepitaculis populum convocatum fuisse: uti adhuc hodie: de quo infra. Inventorem earum ante hac fecerunt Paulinum Episcopum Nolanum, Hieronymi contemporaneum: sed recentiores errorem hunc castigant; uti infra videbitur.

Principium constitutivum, seu fundamentum sanctitatis mysticæ & efficaciæ, quæ campanis tribuitur, est benedictio, quę (per modum administrationis baptismi. (Quos ritus hodie aliter exponunt & excusant; de quo infra, in problematis) & confirmationis peragi videtur: ita ut ipsorum idiotæ non tantum Baptismum esse putent, & sic appellent, sed & eruditi ab illâ appellatione ne hodie quidem abstineant.

Ratio & forma Baptizandi campanas, describitur in *Ordine Romano pag.* 126. (edit. Hittorpii) & in Pontificali Romano part. 2. titulo de benedictione signi seu campanæ: ubi pag. 165. 1. (edit. Venetæ apud Juntas 1561.) *Signum, vel campana benedicenda: debet benedici, antequam ponuntur in campanili: hoc ordine. In primis debet campana ipsa ita suspendi &*

si-

situari : ut commode possit intus & extra tangi : tractari : & circuiri : deinde prope ipsam campanam benedicendam : paratur Pontifici faldistorium. Vas aquæ benedicendæ. Aspersorium. Vas cum sale. Lintea munda ad extergendam campanam, quando opus erit. Vas olei sancti infirmorum, sanctum chrisma. Thymiama. thus. mirra. & thuribulum cum igne. Diaconis etiam accipit amictum : albas, cingulum : manipulum : stolam & dalmaticam albi coloris. Quibus ordinatis : Pontifex in sacristia, aut alio convenienti loco paratus amictu: alba, cingulo, stola, pluviali albi coloris, & mitra simplici, baculum pastoralem manu gestans : venit prope campanam : ubi sedens super faldistorium ibidem sibi paratum, dicit cum ministris Psalmos sequentes : videlicet &c. Et sic intermixtis lectionibus, cantibus, & benedictionum atque exorcismorum formulis, totum hunc ritum absolvit Episcopus 1. benedicendo sal & aquam. 2. mittendo sal in aquam. 3. campanam intus & extra lavando, eamque postea extergendo. 4. faciendo signum crucis super campanam ab extra, cum pollice intincto in oleo infirmorum. 5. Hanc crucem à se factam abstergendo linteo mundo. 6. faciendo septem cruces super campanam exterius de oleo infirmorum; & quatuor cruces super campanam interius de sacro chrismate. 7. thuribulum cum thure & myrrhâ supponendo campanæ, ut totum fumum recipiat. 8. osculando librum Euangeliorum, & producendo signum crucis super campanam. Prout hæc omnia in Pontificali cit. describuntur.

Fines, seu usus, & effecta campanarum seu ecclesiastica, complexi sunt glossatores juris canonici his versibus ad extravar. commun. lib. 1. tit. de officio custodis:

Laudo Deum verum, plebem voco, congrego clerum.
Defunctos ploro, pestem (al. nimbum) fugo, festa decoro.

Eosdem versus reperies apud *Gersonem part.* 3. tract. de canticis alphabet 78. ubi dicit, *ecclesiam iis uti plus aliis sectis ad domini laudes tanquam vice tubarum veteris legis*, &c. Sed usus illi campanarum partim multiplicantur, partim deducuntur apud *Durantem in rationali divinor. officior. lib. 1. cap.* 4. qui videndus; & conferendi cum illo recentiores supra citati. Quibus adde *Martinum Delrio lib. 6. disquisit. Magicar. cap. 2. sect. 3. pag.* 10. 22. ubi amplificat usum in fugandis dæmonibus; & maleficiis magicis.

Nos usus omnes Papistico sacros seu mysticos ad hæc duo genera revocamus, *operativos* scil. & purè *significativos* seu *mysticoallegorico-didacticos*.

Significativi, seu allegoricè didactici secundum totam campanam ejusque formam, partes, affectiones, actiones, minutim exponuntur, & additis scripturę testimoniis demonstrantur (more solito) à *Durante loco cit.* quę huc transscribere nimis operosum esset.

Ope-

Operativi plerique in *Ordine Romano*, & à Durante ibid. fol. 10. enumerantur: *Pulsatur autem & benedicitur campana. Ut per illius tactum & sonitum fideles invicem invitentur ad premium & crescat in eis devotio fidei, fruges, mentes & corpora credentium serventur, procul pellantur hostiles exercitus, & omnes insidiæ inimici, fragor grandinum, procella turbinum, impetus tempestatum & fulgurum, tempestates infestaque tonitrua & ventorum flamina suspendantur, spiritus procellarum & aëreæ potestates prosternantur. Ut hoc audientes fugiant ad sanctæ matris ecclesiæ gremium ante sanctæ crucis vexillum cui flectitur omne genu*, &c. *sicut hæc singula in benedictionibus campanæ habentur.*

Ut ordine aliquo adhibito memoriam nostrorum circa chaos illud juvemus, distribuimus omnes usus operativos secundum objecta, Deum scil. angelos, sanctos, fideles viventes, dæmones, inanimata, ut fulmina, ventos, tempestates, &c.

I. *Deus* campanarum pulsu religiosè honoratur *Gerson loc. cit.* idemque ad misericordiam inflectitur. Sic *Joh. Steph. Durantus loc. cit.* qui illud probat ex *Numer.* 10.

II. *Sancti in cœlis*, & imprimis Maria, religiosè colitur. Sic *Possevinus in apparatu* sacro in voce, Maria.

III. *Fideles* viventes, *quod ad mentes & corpora servantur*; convocantur & *invitantur ad premium*, ut *crescat in iis devotio fidei*. Sic *Durantes*, Specialiter excitantur ad celebrationem festorum, processionum, Jubilæorum, &c. ad missarum solemnia, ad officia divina, ad lætitiam exprimendam. Sic *Amal. lib. 1. de div. offic. c. 1.* & *Rupertus Tuitensis lib. 1. c. 16.* Ad hęc, duodecies de die pulsandas, non sine magno mysterio notat ibid. *Durantes fol.* 10. b. *Et nota quod ad divina officia*, &c. Præter convocationem ad missas, in ipsa missæ celebratione quomodo, quoties & cur campanæ seu nolæ pulsentur, & quo primo autore explicat *Gavantus tom. 5. p. 138. & 151.*

IV. *Defuncti* in purgatorio existentes plorantur, & suo modo quasi suffragiis juvantur.

V. Procul pelluntur *hostiles dæmonum exercitus*, & omnes eorum insidiæ, *spiritus procellarum* & aëriæ potestates prosternuntur. Sic *Durantes, Pontificale* in benedictione campanæ, & *Binsfeldius, Delrio modo cit.*

VI. *Fruges* servantur; fragor grandinum, procella turbinum, impetus tempestatum, & fulgurum têmperantur, infestaque tonitrua, & ventorum flamina suspenduntur. Sic *Durantes*, & *Pontificale loc. cit.* Atque hęc de usibus campanarum.

Ad quos reducimus earum silentium seu non-usum. Qui duplex notatur,

tatur, *totalis*, scil. & *partialis* seu ad tempus. *Totalis* obtinet apud Saracenos seu Muhammedistas: ubi exulant campanæ. Ipsi enim non utuntur in civilibus aut sacris. Ad sacra enim convocant populum per vocem præconis. Christianis inter ipsos habitantibus nullum earum usum permittunt: testibus *Joh. Hesron. in appendice ad Geographiam Nubensem p.* 16. Et *Cuspiniano de religione Turcicâ* : forte ob rationes purè politicas. Saracenis Pontificii conjungunt reformatos tanquam campanarum hostes; *Joh. Steph. Durantus loc. cit. Delrio loc. cit. p.* 1021. dicit, hæreticos magis oblectari tonitruis bombardarum, quam pulsatione campanarum ecclesiæ Catholicæ. Sed de hac calumniâ infra in problematis. *Partialis* locum habet in Papatu, ubi à die Jovis ante Pascha usque ad pascha silent campanæ. *Durantes cap. cit.* & *Gavantus tom.* 1. *part.* 4. *tit.* 8. *p.* 246. Rationes allegantur istæ: Ut excelsa nostra & turrium nostrarum taceant in humilitate Christi. Sic *Alcuinus*. Et quia tunc Apostoli prædicatores per castella non circuibant, &c. tacebant, *Rupertus Tuitens. lib.* 1. *de divinis offic. c.* 39. Et quia silentium indicitur populo. Ibid. Egregiæ illæ rationes æque demonstrativæ sunt, ac illę, quæ ibidem à *Gavanto* allegantur ex *Alcuino : pax non datur* (feriâ scil. quintâ in cœnâ domini) *in detestationem osculi Judæ.* Ex hoc campanarum silentio puto diem Mercurii, qui proximè diem Jovis ante pascha præcedit, Belgis nostris dici **schortel-Woensdagh** / à suspensione (vernaculè **schorten**) sonitus seu pulsus campanarum. Cur tunc lignis pulsent, vide infra in problematis. Est & alius casus silentii tempore interdicti: de quo ibid. *Durantes.*

Campanæ secundum quantitatem, item usum variè dividi solent: Durantes subtiliter omnia distinxisse videtur: *Et nota sex esse genera tintinnabulorum, quibus in Ecclesia pulsatur, scil. squilla, cimbalum, nola, nolula, seu dupla, campana, & signum.* „ *Squilla* pulsatur in tricli-„nio, id est, refectorio. *Cimbalum* in claustro. *Nola* in Choro. *Nolula* „seu *dupla* in horologio. *Campana* in campanili. *Signum* in turri. Idem Durantes ibid. sonos seu strepitus campanarum varios & distinctos proponit, idque ex lege ecclesiasticâ, & non sine mysterio; *sane, inquit, in tota septuagesimâ, scil qua quadragesima continetur, in diebus profestis non debet propulsari, nec compulsari, nec depulsari, nec simpulsari*, &c. Præstantiores aliquot campanas, magnitudine scil. & sono, notavit *Kornmannus in Templo naturæ parte* 4. *cap.* 27. *p.* 273. Et magnitudine maximè celebrem dicit *Erfordianam*; & post eam, *Coloniensem*, &c. Maximam totius Franciæ dicit *Rhotomagensem*. Pretiosissimam dicit *Hildesianam*, quæ est argentea. Habet ibidem fabulosè miraculosas; de quibus & *Nierenbergius lib.* 1. *de miraculos. naturis cap.* 8. & 12. *De turribus.*

Atque hæc quidem de campanis. Addamus nunc aliquid de loco earum continente, turri ſcil. ſeu campanili. Eam ſacram appellat *Joh. Steph. Durant. lib. 1. c. 22.* in titulo capitis. Et convenienter Theologiæ Romanæ: ſecundum quam omnia utenſilia, omneſque partes, uſque ad materiam remotam (lapides ſcil. templorum) inter ſacra munerantur. Ejus ornatus ſeu adjunctum ſunt crux & gallus, ſupra pinnaculum conſtituta: *ad prælatorum & curionum alliciendam, atque excitandam vigilantiam*, ut loquitur *Joh. Stephanus Durantus lib. 1. cap. 22.* Et ad commonefaciendos homines ad pœnitentiam (exemplo Petri *Matth. 27.*) & refugium ad crucem Chriſti; ut hæc ex Gretſero aliiſque Pontificiis indicamus in *3. part. ſelect. diſp. tit. de Staurolatriâ.*

Celebriores aliquot templares turres deſcribit Kornmannus in Templo naturæ hiſtorico pag. 289. ubi Cremonenſem dicit totius orbis altiſſimam eſſe, exhibito ibi vulgari proverbio: *Unus Petrus in Româ; unus portus in Anconâ: una turris in Cremonâ.* Altis turribus Venetæ & Argentinenſi pedum 574. ibidem recenſitis, proximè forte accedere poſſet noſtra Ultrajectina magno templo adjuncta, nuper aeri inſculpta & excuſa, quam urbis noſtræ decus Celeberrima Virgo *Anna Maria à Schurman* his verſiculis decantavit:

En Trajectinum ſublimi mole coloſſum,
Vertice qui celſi provocat aſtra poli.
Jam taceat priſcus ſeptem miracula mundus,
Unius par eſt omnibus urbis opus.
Douſiacæ, lector, debes id iure Camœnæ
Quod turres ſimiles, queis caret orbis, habes.

De turribus & molibus quibuſdam à Cornmanno ibid. recenſitis, quia non ſunt templares, hoc loco nihil notandum. Inter eas murium turrim in Rheno propè Bingam, & hiſtoriam Hattonis Epiſcopi Moguntini, vindicatam vide contra Nicol. Serrarium à Wendelino poſt tract. de Admirandis Nili. Unum ſemper mirari ſubiit; quod Pontificum Romanorum, iiſque addictorum potentiſſ. Imperatorum & regum devota ambitio & ambitioſa devotio, moles non excitârint pyramidibus aut obeliſcis ex monte exciſis æquales: quarum deſcriptionem habes in Athanaſii Kircheri Oedipo Ægyptiaco, & Obeliſco Pamphilio.

Accedimus nunc ad problemata, Theologica; ſive Eccleſiaſtica & Canoniſtica; Hiſtorico-Theologica, aut Hiſtorico-Eccleſiaſtica: quæ duplicis generis; aut enim inter nos & Pontificios, aut inter ſolos Pontificios controverſa ſunt. Prioris generis ſunt iſta. §. 3.

I. *Probl. An campanæ ſint ſacræ? Reſp. Aff.* Pontificii de campanis eccle-

 ſiaſticis.

siasticis. Et ratio manifesta est, quia benedictę & consecratæ sunt. Nos negamus: est enim campana commune instrumentum, quo signum dari & homines ad quemque actum convocari possunt; sive in curiâ, sive in scholâ, sive in aulâ, sive in foro, sive in templo. Tubarum in V. T. à Deo institutarum longe alia ratio erat: nec tamen illæ peculiari formâ benedictionis consecratę erant, uti campanæ in Papatu.

II. *Probl. An usus earum sit necessarius in Ecclesia N. T. Resp.* Pontificii per consequentiam satis affirmant; cum eas non tantum comparant tubis sacris. V. T. (de quibus *Numer.* 10. *v.* 2.) iisque similem efficaciam mysticam in significando & operando attribuunt; sed etiam iis successisse, imò & per easdem tubas fuisse præsignificatas *Delrio*, *Joh. Steph. Durantus loco cit.* Addit *Thomas Garzoni in Piazza cap. cit.* usum campanarum necessarium esse propter duo exempla, quorum unum est Sacerdotum in V. T. *Numer.* 18. alterum est Christi (1 *Corinth.* 15.) Nos contra Neg. istis ducti rationibus. 1. *Quia* Deus nusquam lege sua campanas ad usus sacros præscripsit; sicuti tubas in V. T. 2. *Quia* Ecclesia apostolica & primitiva antiquissima, post apostolicam iis caruit. 3. *Quia* aliis instrumentis signum dari & populus ad sacra convocari potest: prout etiam de facto olim convocatus fuit, lignis scil. uti fatentur & probant *Baronius*, & *Joh. Stephanus Durantus infra cit.* Et *Baillius in Catechesi tract.* 2. *qu.* 17. Quin & hodie omnes Christiani (Maronitis in monte Libano & Ungaris Budensibus exceptis) sub Imperio scil. Turcico, Persico, Tartarico, Magni Mogul; ipsi denique Pontificii in illis Imperiis sine pulsu campanarum cœtus & sacra celebrant. A Saracenis ubique, simulac aliqua loca subjugaverint, usus omnis campanarum abrogatur, & severe interdicitur. *Gabriel Sionita*, & *Johannes Hesronita*, editores Geographi Arabis Nubiensis *in appendice c.* 6. hujus instituti causam assignant, quod in primordiis Mahumedismi, ad campanarum signum collecti Christiani Saracenos invasissent, & magna clade affecissent.

III. *Probl. An sonitu earum Deus celebretur, ita ut partem faciat cultus divini seu religiosi. Resp.* Ita velint Pontificii: uti patet ex *ordine Romano*, ex *Pontificali*, ex *Rationali Durantis*, *Joh. Stephano Durante*, *Gerſone*, &c. Nos nullam celebrationem, nullum cultum Dei formaliter, & proprie ita dictum hic agnoscimus: nullum actum religionis elicitum, sive internum sive externum. Sed communiter directionem seu ordinationem illius pulsus seu soni ad Dei gloriam admittimus: non minus quam omnium actuum humanorum 1 *Cor.* 10. 31.

IV. *Probl. An vim & efficaciam habeat adversus dæmonum insultus, & maleficia magica? Resp.* Ita quidem volunt Pontificii: ut videre est in *Pon-*

Pontificali, Duranto, Officio Romano p.126. 127. Delrio lib. 6. disq. Magicar. p.1023. hac limitatione: *quod effectus illi non tribuantur formæ seu arti, vel naturæ metalli.* Et paulo post: *Tribuimus ergo vim, efficientiamque omnem consecrationi seu benedictioni, seu divino jussu seu dispositione operanti*, &c. Rationibus nullis suam thesin defendit, contra adversarios (Reformatos, quos oppugnat) quod experientia quotidiana testetur dæmonibus adeo infestam & inimicam esse hanc pulsationem & c. uti probatur autoritate *Concil. Coloniensis c.24.* exemplo quodam ex *Petro Abbate* Cluniacensi lib. 1. de miraçulis cap. 13. quod ibidem prolixè describit. 2. *confessione* ipsarum maleficarum ex *Arles, Binsfelsio, Remigio:* ubi tamen eodem halitu monet cavendum esse à technis lamiarum mendacio consutis. Denique remittit lectorem ad *Gulielm. Parisiensem*; *Joh. Steph. Durantum, Binsfelsium:* Atque hæc à viro alioquin doctissimo, allata, satis produnt causæ hujus nuditatem: ut non opus sit verbum addere. Communes rationes contra Magiam indirectam, superstitionem, &c. alibi in *disput. de Magia, Superstitione, Exorcismis, Benedictionibus* propositæ, huc transferri possunt. Quibus accedat, quod à Gentilibus amuletum hoc contra maleficia & spectra profluxisse videtur. Confer de more Gentilium observata à *Magio lib.4. miscellan. c.14.* & *Salmutho ad Pancirollam.*

V. *Probl. An valeat contra tempestates, & ad protectionem hominum, jumentorum, frugum, aliarumque rerum? Resp. Aff.* Pontificii, apud Durantem. Et in *ordine Romano* edit. Hittorpii pag.127. tit. *Benedictio aquæ.* Et in *Pontificali tit. cit.* & apud *Johannem Stephanum Durantum cap. cit.* Atque in hoc imitantur Gentiles: quorum mores vide descriptos apud Macrobium lib. 5. Saturnal. cap 19. *Omnino ad rem divinam pleraque acta adhiberi solita, multa indicio sunt & in his maximè sacris, quibus delinire aliquos, aut devovere, aut exigere morbos volebant.* Nos Neg. rationibus iisdem adducti, quas in *dispp. modo cit.* antehac exhibuimus.

VI. *Probl. An usum habeat ad sublevandos aut juvandos mortuos: ita ut partem faciat aut saltem necessarium & religiosum apparatum suffragiorum pro mortuis. Resp.* Affirmans sententia Pontificiorum, ex missis pro defunctis, horis canonicis, aliisque suffragiis pro mortuis colligitur: Ubi partem facit aut saltem sacrum medium præstat pulsus campanarum. Imprimis intentum auxilium & suffragium se exerit in frequenti pulsu & quidem plurium campanarum; quo ditiores in Papatu honorari solent. Hæc etiam ratio pro ipsorum opinione & praxi militare debet. Quod Deus sono illo flectitur ad misericordiam: atqui eâ indigent defuncti non minus, quam vivi, immo multò magis. Sed hæc commenta, profligantur partim in *dispp. modo cit.* partim in *2. part. sel. dispp. tit.* de *purgatorio & Indulgentiis.*

VII. *Probl. An campanæ per benedictionem constituantur in ordine sacramentalium ad producendos effectus illos de quibus supra? Resp. Aff.* Pontificii in *ordine Romano*, *Pontificali*, *Durante*: & defendunt aut excusant hunc ritum *Bayllius* & *Delrio loc. cit.* Nos neg. rationibus iisdem, quibus benedictiones omnes & sacramentalia in genere oppugnamus in 3. *part. select. dispp. tit.* de *Benedictionibus.* Accedant & hæ rationes, 1. quod nec templa, nec utensilia ulla templorum nobis sint sacra, 2. quodque nullum verbum mandati & promissionis exstet, quo ad rem hanc seu ad elementum campanæ accedente, fiat sacramentale seu signum sacrum. 3. Quod in V.T. tubæ & cornua arietina nulla peculiari benedictione consecrata fuerint.

VIII. *Probl. An pulsus campanarum, ad conventus ecclesiasticos, & ad sacra aliosque usus, certo numero astringendus sit: sive propter significationem sive propter operationem mysticam? Resp. Aff.* Pontificii apud *Durantem loc. cit. de conventibus ecclesiasticis* & de *divinis officiis.* Ibidem & ex illo (uti arbitror.) *Joh. Sylva tract. de beneficiis* apud *Petrum Bongum in mysteriis numerorum p.* 153. dicitur ad designandam trinitatem bis pulsari moriente muliere, ter moriente viro. Nos plus quam cabalisticas & superstitiosas insania illas toto pectore detestamur.

IX. *Probl. An reformati hostes sint campanarum, nullumque earum usum ex forma & lege suæ religionis agnoscant? Resp. Aff.* Pontificii apud *Joh. Steph. Durantum cap. cit. p.* 214. Et *Mart. Delrio loc. cit.* p. 1021. edit. in 4. Sed hanc calumniam refutat quotidiana praxis nostrorum; & usus illi, quos infra explicabimus. Nos rejicimus solummodo necessitatem, & opinionem cultus, seu τὸ formale campanæ, signum scil. sacrum & mysticum cum omnibus effectis & significationibus mysticis, eorum fundamento, benedictione scil. & baptismo; aliisque omnibus superstitionibus & vanis observantiis.

X. *Probl. An reformati Pontificiis adscribant baptismum campanarum; & an tantopere in eo peccârint, ut à crimine falsi & calumniæ absolvi nequeant. Resp.* 1. ad prius; nonnullos talis baptismi meminisse sive generalem quandam ablutionem consecratoriam & mysticam intellexerint, quæ inter sacramentalia distinctè & proprie sic dicta numeranda erat; sive sacramentum baptismi propriè sic dictum. Vide *Hospinianum de Templis c.* 26. *Resp.* 2. Ad posterius Neg. contra criminationes Cardinalis *Hosii lib.* 5. contra prolegom. *Brentii*; Martini Delrio lib. 6. disquis. Magic. c. 2. sect. 3. qu. 3. pag. 1023. ubi nostros accusat, quod *more suo ecclesiæ* Romanæ *affingant errores idiotarum*; *ut scismati & transfugio nefario & monstruoso colorem aliquem inducant.* Atqui ipse ibidem fatetur, ut & *Baillius in catechesi*, indocti vulgi in Papatu errorem antiquum etiam hodiernum, de baptismo campanarum.

An

An non liceat illum errorem imputare ecclesiæ Romanæ, cum nunquam illum reprehenderit, nedum ut publicè à Papis & Conciliis ante tempora reformationis immo & post damnatus sit. Et quo argumento evincent, fuisse solius vulgi, & non etiam communem ac passivum cleri errorem. Liceat ergo hoc, si non imponere, saltem ingerere ecclesiæ Romanæ: ut discat non tam infallibilem semper fuisse illam ecclesiam, nec tantam præfectorum vigilantiam, ut nulli errores, nullæ superstitiones irrepserint. *Secundo* dicimus, antiquitus talem superstitionem obtinuisse. Uti patet ex 100. gravaminibus nationis Germanicę per Maximilian. 1. quæ vide in *fasciculo rerum expetendarum.* Et ex capitulari Caroli Magni. Quod etiam citatur à *Joh. Stephano Duranto lib. 1. de ritib. eccles. c.22.* Et agnoscit Delrio loc. cit. *fortassis tum irrepserat superstitiosa quædam baptizatio & intinctio campanarum.* Quod si recentiores abusus illos nunc demum vident, & vulgi errores notant, ac linguam suam corrigunt: utique nihil præjudicatur candori, fidei, & necessariæ admonitioni Brentii, Calvini, &c. Si nunc viverent, & viderent ad rem ipsam, & phrases accuratius in Papatu attendi; utique & ipsi sermonem suum mutarent, aut se ulterius explicarent. *Tertio*, Non tantum ante hac (quidquid nunc protestentur *Bayllius* & *Delrio loc. cit.*) nomen baptismi & sacramenti adhibitum fuit in *Pontificali* p.166. edit. in fol. Venetiis apud Juntas anno 1570. Et in *ordine Romano* p.15. (edit. Hittorpii) sed & hodie post censuras nostrorum, & post prætensam reformationem *Concil. Trident.* etiamnum adhibetur. Sic enim Joh. Steph. Durantus. *Baptizantur campanæ.* Et Paulo post: *Formula vero baptizandi, sive benedicendi antiqua est.* Et Garsoni in Piazza disc. 70. p.249. dicit campanam esse *benedictam & baptizatam.* Præterea nomen sancti alicujus etiamnum hodie campanæ imponitur; susceptores advocantur & astant; nomen patris filii & spiritus sancti super ea nominatur; aquâ lavatur; chrismate inungitur; sal miscetur; abstergitur; exorcizatur. Non mirum ergo si, ut populum in errorem superstitionis ipsi præfecti, tum loquentibus ceremoniis baptismalibus seu baptismo-formis & mimicis, tum silente debitâ institutione abduxerunt; sic etiam aliquos nostrum in errorem historiæ induxissent. Nam quod *Bayllius* excipit, etiam naves benedici, & nomina iis imponi: id longè disparem habet rationem; uti constabit iis, qui ritus benedictionis navium & campanarum conferre voluerint. Quod idem excipit, *non esse baptismum, qui sit sacramentum*; proprissimè scil. dictum: non liberat ecclesiam Romanam ab errore & superstitione, nec dubiam facit fidem & candorem nostrorum. Nostri non distinxerunt sacramentum aut baptismum propriè dictum; nec campanas eodem baptismo baptizari dixerunt, quo homines: sed talem, qualem baptismum campanarum in Papatu usitatum tanquam super-

superstitiosum, & sacramentis, seu ritibus sacramentalibus à Christo institutis præjudicantem, reprehenderunt. Sit ergo baptismus latè acceptus, qualem à Gallis scriptoribus (nominatim *Ivone Carnutensi de sacr. dedicat.*) templo, aliisque rebus consecrandis tribui observat *Joh. Steph. Durantus* & *Delrio loc. cit.* reus tamen est Papatus, & merito à nostris reprehenditur. Vide supra.

XI. *Probl. An & cur in officio tenebrarum, campanæ silere debeant; & loco earum tabulis ligneis signum dandum, quò ad officium illud pulsetur. Resp.* Utriusque rationem reddit Belethus in explic. divinor. officior. cap. 100. Prioris quidem, *quia campanæ significant concionatores. Atque ideo campanis non pulsatur, quia concionatores, hoc est, discipuli domini non solum nomen ejus non prædicarunt, sed & negaverunt, ut Petrus, & fugerunt*, &c. Posterioris hanc rationem ibidem assignat: *Magnus tamen ex ligno editur sonus. Tabula lignea Christum significat, qui in ligno clamabat, prædicabat, orabat*, &c. *Pulsatur igitur ligno, quod tum solus Christus exstitit concionator. Durantes lib. 6. Rationalis fol.* 156. b. tit. de *quinta feriâ* quinque rationes congerit, Quas videat, cui vacat. Ibidem refert usum lignorum sacrorum etiamnum obtinere in ecclesiâ Græcâ. Ante ipsum idem scripserat *Amalarius lib. 4. de offic. ecclesiast. c.* 21. Ibidem *Belethus* explicat, officium dictum *tenebras*, celebrari tribus noctibus continuis, ut repræsententur tres illæ horæ, quibus tenebræ erant in crucifixione Christi. Nos illas plusquam theatrales & insulsas nugas rejicimus.

§.4. Problemata aliquot inter Pontificios agitata aut agitanda hic subnotamus & spectatores agimus.

I. *Probl. An prima inventio campanarum referenda sit ad Papam Sabinianum aut ad Paulinum Episcopum Nolanum. Resp. Strabus lib. de rebus Ecclesiasticis*, aliique videntur hoc affirmasse. Idem habet *Pancirollus* in novè repertis *tit.* 9. Delrio tamen aliter: *putatur ante mille annos D. Paulinus Nolanus Episcopus instituisse, ut tubis veteris Testamenti argenteis & corneis succederent, & populus ad festorum cultum*, &c. Et *Polydor. Virgil. lib.* 3. *c.* 18. Et directè reclamat *Hadr. Junius lib.* 3. animadversion. c. 11. Post quem notarunt eundem errorem *Hieronym. Magius, Angelus Rosca, Lorinus in Ps.* 150. Et ex nostris, *Hospinianus de Templis c.* 26. *Salmuthus in commentar. ad Pancirollum.* Qui omnes quamplurimis autorum testimoniis docent jam ante apud Gentiles variis usibus deputatas fuisse campanas, Videat, cui vacat, aliquem ex illis modo cit. *Gavantus tom.* 1. *p* 76. 77. Roccam secutus probat ante tempus Paulini usum earum fuisse. Quicquid sit, constat usum non esse tam antiquum; & primam originem non ita certam.

II. *Probl. An campanæ in tempestate rectè pulsentur: quod hac ratione per vim*

vim & operationem Physicam, *aër discuti*, *& tonitrua*, *tempestates sedari*, *frangi*, *aut minui possint? Resp. Aff. Petrus Messias in variis lection. lib. 2. cap. 9.* Et *Thomas Garzoni* in *Piazza*, &c. *discursu* 70. Sed merito hoc commentum explodit *Kornmannus*, *in Templo naturæ*. Et Delrio in disquisit. Magic. lib. 6. pag. 1023. ubi nominatim taxat Petrum Messiam; & hanc rationem subjicit: *Foret in Gentilium opiniones deliras incidere*, *de æris sonitu dæmonum fugatore: de quib. vide Alexandri Aphrodisæi probl. 43. lib. 2. Macrobium lib. 2. c. 19.* Hæc quidem rectè ab illo disputantur: Sed non video, quomodo *Durantes* eodem telo non confodiatur, tum dicit loc. cit. „ Cęterum campa„næ in processionibus pulsantur, ut dæmones timentes fugiant, &c. Ti„ment enim auditis tubis ecclesiæ militantis, scil. campanis: sicut aliquis „tyrannus timet audiens in terrâ suâ tubas alicujus potentis regis inimici „sui. Et hæc etiam est causa, quare ecclesia videns concitari tempestatem, „campanas pulsat, ut scil. dæmones tubas æterni regis, id est, campanas „audientes territi fugiant, & à tempestatis concitatione quiescant. De aëris attenuatione, nubium discussione, & tonitrui resistentiâ, quæ *Garsoni* & *Messias loc. cit.* philosophantur, planè ridicula sunt. Tantilla scil. commotio & discussio aëris, nubium vastas moles dissipabit, tonitruum & fulminum immersos fragores atque impetus sistet? Et quomodo ad nubes usque aëris illa agitatio pertinget? alia ratio discussionis & ventilationis illius, quàm per tormentorum displosionem alicubi factam, & quâ pestem fugatam, refert *Lavinus Lemnius* in tract. de complexionibus: si bene memini.

III. *Probl. An sacris superpelliceis indui debeant*, *qui pulsant campanas? & an officium pulsandi ad solum æditui pertineat*, *sitque ex gradibus sacris minoribus? Resp. Aff. Concil. Coloniense part. 3. c. 31. L.* & cum eo *Joh. Stephanus Durantus cap. cit.* & Gavantus tom. 1. Thesauri sacrorum rituum pag. 77. & rationem adfert ex *Concil. Coloniens. quod misericordiam Dei annunciant campanæ*, *ut olim Hebræorum tubæ clangentes Numer. 10. Synodus Aquensis* in Gallia anno 1581. (apud *Bochellum in decretis* eccles. Gallicanæ *lib. 4. tit. 3.*) antiqua hæc statuta confirmat, & ubi commodè fieri potest, ne ab alio, quàm à Cleticis, pulsari permittantur.

IV. *Probl. An ad usus civiles seu sæculares pulsandæ. Resp.* Negant Pontificii apud *Bochellum loc. cit.* ubi ita statuit Synodus Aquensis: *neque earum sonitu & clangore*, *quæ consecratæ sunt*, *convocentur homines ad sæcularia pertractanda*, *neve reis ad patibula perducendis.* Mores tamen & consuetudo à legibus hic discedunt.

V. *Probl. An universitas vocari possit per sonum campanæ? Resp. Aff.* à Panormitano c. *causis*, *de Elect.*

VI. *Probl. An pulsans tempore interdicti fiat irregularis? Resp. Aff.* com-

 muniter

muniter Canonistæ. Et cum iis *Quaranta in constitut. Pontificum* in voce *campana*. *Ratio* autem cur tempore interdicti silere debeat adfertur à Durante loc. cit. *Quia sæpe ob delicta subditorum impeditur lingua prædicatorum, juxta illud Prophetæ*, linguam tuam adhærere faciam palato tuo, &c.

VII. *Probl. An pulsans seu pulsari jubens ad arma sumenda pro captione rebellis, vel malefactoris, incurrat irregularitatem? si scil. ob illum socium ille reus fuerit captus, deinde morte, vel mutilatione membrorum damnatus? Resp. Aff. Majolus in tract. de irregularitate lib.2. c.10.*

VIII. *Probl. An irregularitatem incurrat pulsans, ut convocetur populus, quando reus ducitur ad supplicium? Resp. Aff.* Ibidem Majolus, sed cum distinctione: si scil. pulset in eum finem, ut reus securius ducatur ad mortem; non vero si tantum pulset ad signum & publicum exemplum.

IX. *Probl. An pulsans campanam, si ipsa aut ejus malleus cadens aliquem interficiat, fiat irregularis? Resp. Aff.* Cum distinctione *Majolus tract. cit. lib.5. cap.48. 5. 3. Zabarella* Panormit. aliique canonistæ ad c. *Johannes de Homicidio.* Sylvester in summa in voce *Homicidium* 2.v.10.

X. *Probl. An campanæ consecratæ etiam in turri profanâ, usui profano inservire possint? Resp.* Negatur: etiamsi in hunc usum à sæcularibus fabricatæ prætenderentur. Ex *decreto SS. congr.* apud *Barbosam in collectam* in voce *campana*.

XI. *Probl. An citatio rei in judicio ecclesiastico per sonum campanæ fieri possit? Resp. Aff.* canonistæ, apud *Tholosan. lib. 5. partit.* Juris Canonici *tit.5. cap.5.*

XII. *Probl. An liceat pulsare campanam in celebratione Missæ; ut illo signo declaret sacerdos astantium communionem? Resp.* Ita quidem alicubi fieri *Aff. Gavantus tom.1.p.167. 6.* sed *nulla*, inquit, *autoritate majorum.*

XIII. *Probl. An pulsari debeat campanula, ad elevationem hostiæ consecratæ, & calicis? Resp. Aff.* Ita enim instituit Gregorius undecimus, apud *Nauclerum* generat.42. anno 1240. quamvis hunc ritum adscribat Honorio tertio *Schultingius tom. 1. antiquit. ecclesiastic. c. 18. Udoni* Cardinali anno 1207. & *Abbas Arspergensis*; *Cæsarius lib. 9. cap. 31.* Rationem hujus ritus assignat *Durantes lib.4. cap.41.* & ex eo Gavantus tom. 1. pag. 151. *Sicut in V.T. Levitæ tubas clangebat argenteus quarum sonitu populus provocabatur ad adorandum.*

XIV. *Probl. An campanula continuatè sit pulsanda; an vero ter ad quamque elevationem: cum scil. sacerdos adorat, & cum hostiam elevat? aut cum eandem aut calicem reponit? Resp.* Uterque modus ponitur in *Missali part. 2. tit.8. rubrica 7.* Ad quam ibidem notat Gavantus tom. 1. pag. 161. posteriorem

riorem modum decentiorem esse priori: *ternario namque numero gaudet Deus, ut alias cum Innocentio tertio diximus.*

XV. *Probl. An in Missâ solenni pulsari possit cum campanis majoribus? Resp. Aff. Gavantus* ad *rubricas missalis part.* 2. *tit.* 8. *num.* 8. *p.* 153.

XVI. *Probl. Quandoquidem tempore interdicti non licet pulsare ad divina officia, & ad missas, ne quidem in sacrificio missæ tintinnabulo, uti licet cum hostia elevatur, vel ad sanctos; quod loco campana adhibendum? Resp.* Tabula cum matracâ vel tubâ; quia hæc instrumenta non sunt vetita, cùm non veniant nomine campanarum. Sic recentissimus Casuista *Elegius Basseus*, in voce *interdictum* 2. 5. 14.

XVII. *Probl. An hac regula nullam habeat exceptionem. Resp. Aff.* Nam in aliquibus festivitatibus licitum est, tempore interdicti localis generalis (non vero specialis) missas & officia divina celebrare januis apertis, altâ voce, cum sono campanarum &c. licitum etiam toto tempore interdicti pulsare campanas ad conciones, ad comitandam eucharistiam, &c. Vide *Basseum loc. cit.* 5. 14. 16.

XVIII. *Probl. An Minoritæ, aliique monachi, possunt uti campanis? Resp. Neg.* ex c. *patentibus, de privilegiis & excess. privilegiat.* Et *nunc in extravag. com. de offic. de cust.*; sed possunt in oratoriis & refectoriis suis habere campanellas. Quando autem possint monachi in ecclesiis suis plures campanas publicè adhibere, ibidem determinatur.

XIX. *Probl. An privata oratoria? Resp. Neg.* Ex statutis Juris canonici modò cit Rationes has adfert *Panormitanus ad loc. cit.* & ex eo *Vivianus lib.* 5. rationalis juris canonici, tit. 32. c. 10. patentib. „Quia habere „campanam publicè in loco, & pulsare publicè, est signum loci publici & „sacrati. Et quoniam oratoria privata non sunt loca publica. (*unicuique* de „consecr. dist. 1.) Quomodo autem differant oratoria privata ab ecclesiis, & an, ac quando in oratoriis publicè celebrari possit, determinat cit. cap. & tit. decretal. *Panormitanus fol.* 153. *b.*

XX. *Probl. An in Sabbatho sancto pulsari possint confratriarum, regularium, aut quacunque alia secularium ecclesiarum campanæ, ante pulsum campanarum ecclesiæ matricis, seu majoris? Resp. Neg.* idque ex *decreto Concilii Lateranensis* sub Leone X. *sess.* 2. & ex decretis *S. S. congregat. rituum*, apud *Gavantum tom.* 1. *p.* 270. imprimis apud *Augustinum Barbosam*, in collectan. bullarii, in voce *campana*: ubi addit decretum 23. Februar. 1614. quod extendit hoc ad ecclesias collegiatas, quæ omnimodam præcedentiam habent supra ecclesiam matricem.

XXI. *Probl. An campanæ aliis diebus præter Sabbathum sanctum, indifferenter pulsari possint ante vel post pulsationem in ecclesiâ cathedrali, vel matrice?*

trice? Resp. Aff. ex *decreto SS. congreg. rituum:* nisi forte adesset consuetudo, ut non pulsentur in aliquâ ecclesiâ, ante pulsationem in matrice; quæ consuetudo servanda erit. *Barbosa loc. cit.*

XXII. *Probl. Quot campanæ possint, aut debeant esse in singulis ecclesiis parochialibus? Resp. Synodus Aquensis* in Galliâ apud *Bochellum loc. cit.* decernit, ut tres sint, scil. grandior, media, minima; aut saltem duæ, ubi fieri potest. Sed hoc ita accipiendum puto, ut ad minimum, si fieri possit, sint tres. In plerisque magnarum civitatum turribus sunt plures. Hæ duæ (referente *Cornmanno pag.* 274.) in ecclesiâ S. Lazari in insigni illo campanili *sunt viginti & ultra: quarum duæ sunt magnæ molis, una ponderis est* 18000. *altera vero* 16000. Sed longè magnitudine & pondere (eodem ibid. referente) superat Rhotomagensis, quæ tenet libras 36000. Quam tamen ab Erfordianâ superari, colligere possumus ex eodem p. 273. ubi ait, *hanc omnes superare, quas viderat.* Viderat autem Rhotomagensem & Erfordianam.

XXIII. *Probl. An religiosis, præsertim ordinis Prædicatorum liceat habere plures campanas? Resp. Neg.* constitutiones illius ordinis. Sed hodiè tenent huic constitutioni derogatum generali consuetudine. Vide de hac quæstione *Albericum in dictionario,* in voce *campana,* imprimis *Oldradum consil.* 228.

XXIV. *Probl. An campanæ non benedictæ pulsandæ non sint; & si pulsentur, Episcopus hoc prohibere possit? Resp. Aff. pr. ex Pontificali, Durante, synodo Aquensi loc. cit.* quæ vetat eas etiam in *Turrim aut pinnas sustolli, antequam consecratæ* sint, &c. Aff. poster. ex *decreto SS. congreg. Rit.* 5. *Julii.* 1614. apud *Barbosam in collectan. loc. cit.*

§. 5. Addimus adhuc problemata quædam partim historica, partim mixta seu historico-theologica.

I. *Probl. An in V. T. fuerit usus campanarum in Ecclesiâ? Resp.* De nullis legimus; sed quidem de tubis *Numer.* 10. Addit *Josephus lib.* 5. *de bello Judaico cap.* 9. sacerdotem ex altâ turri sonitu tubæ sabbatha indicare consuevisse. Fides sit penes ipsum. Tintinnabula illa *Exod.* 28. 34. 35. nihil ad nostras campanas: nedum ut tubarum clangor *Josuæ* 6. 5. (quem pro benedictione & efficaciâ campanarum allegat *Coccius in thesauro tom.* 2. *lib.* 3. *artic.* 6.) huc quidquam faceret.

II. *Probl. Quomodo primitiva ecclesia absque campanis cœtum convocaverit? Resp.* Primò per cursores; cum scil. cœtus haberentur clandestini. Postea data libertate, & cessante persecutione, putantur lignis quibusdam strepitum excitasse. Exemplum adfertur 2. *Concil. Nicen. act.* 4. & vult *Amalarius lib.* 4. *de offic. ecclesiastic. c.* 21. antiquo tempore usum lignorum fuisse.

fuisse. Ubi addit Ecclesiam Græcam eundem usum tenere, *non propter aris penuriam, sed propter antiquitatem.* Quod non improbare videtur liber de processionibus ecclesiasticis, à *Claudio Episcopo Andegavensi editus* anno 1641. *cap.* 3. *p.* 28. Nos non videmus, quomodo dici possit, in primitivâ ecclesiâ, sub cruce constitutâ, lignis ejusmodi signum datum fuisse. Contradicit etiam apertè *Amalario Baronius ad an.* 51. §. 103. tum ob hanc eandem rationem, tum quod probari non possit, ecclesiam aliquam lignis illis usam. Ad exemplum ex *actis* 2. *Concil. Nic.* (quod tamen primæ antiquitatis non est) respondet signum illud tunc datum fuisse à monachis; Et sic monachos alibi pulsu lignorum convocatos, sive quod una pulsatione hoc fieret, sive quod singulorum fores pulsarentur.

III. *Probl. An præter usus campanarum politicos (qui varii esse possent, ut docet praxis quotidiana; inter quos excellit usus horologiorum) & ecclesiasticos, ad convocandum cœtum, licitus sit usus ille, qui in Angliâ obtinuit: ut pulsu campanæ parochialis indicaretur aliquem ex parochianis versari in agone mortis? Resp.* Constat usum illum non fuisse sine abusu in Papatu. Sed abusibus repurgatis, non video cur usus ille simpliciter improbandus sit: ut scil. membra ejusdem ecclesiæ parochialis in suis precibus memores sint agonizantis.

IV. *Probl. An earum usus aliquis sit in funeribus? Resp.* Alium non video pro quo ratio aliqua allegari possit, quam ut deducturi funus convocentur. Alioquin reformati nostri jam inde à primâ reformatione, & etiamnum hodie in Galliâ, Scotiâ, & in Belgio nostro non pauci putarunt, tanti nôn esse illum usum: Ita ut maluerint omittere, & vel hac ratione à superstitionum Ethnicarum, & Pontificiarum (quibus hunc pulsum implicuerant) vel minimâ specie quam longissime recedere. Pulsus & strepitus, qui diebus aut horis aliquot ante deductionem funeris, aut in ipsâ deductione, aut post excitari solent, si non fiat ex superstitione Ethnicâ aut Pontificiâ, sed tantum ad luctum augendum seu potius ostentandum, aut ad pompam, ad vanitates; saltem ad facta otiosa referendos putamus. Quid Pontificii hoc pulsu sibi velint, ex parte indicat *Joh. Steph. Durantus cap. cit. p.* 212. ,, Pulsantur etiam campanæ, ait *Alb. Pighius* ad finem ,, lib. 7. in exequiis & justis defunctorum, ut excitentur & præmoneantur, ,, nedum necessarii, sed & ceteri cives ad præstanda officia defunctis eo- ,, rum opem implorantibus, ac si dicerent: Misereminì mei, saltem vos ,, amici mei. Apud Gentiles, si quis excessisset, aëra pulsabantur; quod is sonus crederetur esse *καθαρτικὸς καὶ ἀπελαστικὸς τῶν μιασμάτων* ut loquitur scholiastes Theocriti ad Pharmacentriam. Sed de ritibus funerum alibi disquirendum. Aliqua supra *lib.* 3. *tract.* 2. attigimus.

V. *Probl. An strepitus campanarum inhiberi possit aut debeat propter ægros & decumbentes? Resp. Aff.* de immodico & de non necessario strepitu; & ex jure probat *Salmuthus ad Pancirollæ novè reperta tit.* 9. *p.* 164. De doctore & scholari sano, qui contra strepitum campanæ, & quorumcunque fabrorum ac malleatorum actionem institueret, aliter ibid. determinat cum *Oldrado consil.* 228. *ac Bartolus, Jason. Ripa, Alciatus ibid. cit.* Vide ipsum.

VI. *Probl. An religionis, aut peculiaris* εὐταξίας *& decori ecclesiastici intersit; ut campanarum pulsu potius, quam signo tubæ, aut indicio horæ per pulsum horologii, aut quocunque alio signo convocetur ecclesia? Resp. Neg.* Totum hoc adiaphorum est: nec ulla ratio ab usu & necessitate politicâ aut ecclesiasticâ in contrarium adduci potest. Recepta consuetudo & praxis, nihil hic præjudicare debet libertati Christianæ. Quam nostri etiam reipsa usurpant, ubi ita usu venit: uti in præsidiis & castris auditores tympanis & tubis ad conciones convocantur.

VII. *Probl. Quodnam est* τὸ *nimium, & quæ* περιεργία, *quisve excessus in usu campanarum, à quibus sedulo cavendum? Resp.* Opinio cultus & necessitatis, tanquam instrumenti aut signi formaliter sacri aut religiosi. Et usus earum sive ad auxilium viventium contra Satanam, tempestates, &c.; sive ad suffragia pro mortuis in funerum solennitatibus; sive ad otiosam & vanam pompam ac περιεργίαν in morte aut in sepulturâ fidelium; sive ad solemnitates & celebrationes festorum: instar cornu arietini, cujus clangore jubilea nuntiabantur. Festa in N.T. propriè nulla sunt; quamvis stylo Romano dicantur esse. Nullus ergo usus earum ecclesiasticus restat, quam convocatio populi ad conciones, seu ad publica religionis exercitia: quem solum etiam admittunt nostri in disputationibus contra Pontificios. Vide *Riveti catholicum orthodoxum.* Usum autem illum & quidem communem ejusdemque ordinis, generis, atque efficaciæ cum omnibus aliis usibus civilibus, accuratè distinguendum, omniaque superflua & superstitiosa resecanda, ex primis reformatoribus inculcat *Oecolampadius in Respons. ad confession. Lutheri part.* 3. (verba cito fide Jod. Coccii in Thesauro: Liber Oecolampadii mihi ad manum non est.) „De campanis dicimus, quatenus hæc eo „loci, & superstitionis per abusum devenerunt, ut boni alicujus operis „aut meriti spem inde concipiant homines, eatenus relinqui & omitti debere. Quod sic accipio, ac demolitionem templorum; quam cogente necessitate reformati nonnulli suasisse videntur. De quo supra in *qu. de Templis.*

VIII. *Probl. An Coccius in Thesauro catholico promissum & jactatum usus campanarum in Papatu recepti catholicismum, & antiquitatem sive antiquissimam, sive antiquam, sive novissimam, hoc est mediæ ætatis, probaverit, aut saltem*

tem probare conatus sit ? *Resp. Neg.* Ex scriptura enim nihil citat præter *Numer.* 10. & *Josua* 6. 5. Ex prima seu antiquissimâ antiquitate nihil omnino. Ex antiquitate neminem producit, præter Ephremum anno 370. qui parænesi 23. qui tamen *benedictionis*, *& pulsus adversus tonitrua & tempestates* (uti habet titulus seu lemma articuli 6. apud *Coccium*), non meminit; immo ne quidem campanæ, aut campanulę: sed tantum *signi ad synaxin & officium dati.* Ex novissimâ seu infimâ antiquitate *primus* omnium producitur *Gregorius Turonensis* : de cujus judicio & autoritate quid statuant ipsi Pontificii, notavimus in *desper. causa Papatus.* Videatur *Bellarminus* de scriptoribus ecclesiasticis. *Secundus* est *Audoënus Episcopus Rhotomagensis*, in vita S. Eligii. Sed quę fides adhibenda sit vitarum scriptoribus, alibi dictum est. Quidquid sit de autoritate hujus obscuri scriptoris; nihil ille de benedictione & pulsu campanæ contra tonitrua, &c. sed tantum de convocatione ad preces canonicas, & sacrificium in basilica celebrandum. *Tertius* est *Beda* anno 700. qui histor. Anglic. lib. 4. c. 13. nihil refert, quam quod sono campanæ in monasterio aliquo *ad preces excitari & convocari solerent. Quartus* est anonymus autor ordinis Romani anno 730. Sed adversus obscurum hunc scriptorem multis modis excipi posset siquidem hoc tanti esset. *Quintus* est *Zacharias Papa*, anno 740. quem ordine sequitur *Alcuinus* anno 750. Sed neuter eorum aliud quid dicit, quam signum in ecclesia pulsatum. *Ludgerus* obscurus scriptor est; nec quidquam tamen de benedictione, pulsu contra tonitrua &c. *Concil. Aquisgranense*, *Amalarius*, *Walafridus*, *Eulogius*, *Toletanus* usum earum ad conventus sacros agnoscunt. Verba Strabi ibidem cit. ex lib. de rebus ecclesiasticis cap. 5. manifestè hoc explicant: *quia eorum sonoritate quibusdam pulsibus excitata*, *significantur horæ*, *quibus in domo Dei statuta celebrantur officia*, Vide ibi reliqua. *Ido in vita Liborii* anno 900, narrat, campanas omnes pulsatas in deductione funeris. Sed non mirum sequioribus illis sæculis pompaticam hanc vanitatem obtinuisse. Quo tamen probari nequit benedictio & pulsus contra tonitrua, aliæque Romanæ superstitiones à nostris reprehensæ. *Luitprandus Ticinensis* anno 950. *Notgerus Leodiensis* quamvis nullius autoritatis scriptores, tantum inaniunt fuisse tunc campanas, qui sequuntur, *Anselmus* anno 1080. *Ivo Carnutensis* 1100. *Rupertus Tuitensis* 1120. *Honorius Augustodunensis* anno 1120. *Hugo Dictorius* 1130. *Bernardus* 1130. *Belethus* 1200. & reliqui usque ad finem, ad infelicissima tempora novitatis & corruptionis Romano-Antichristianæ à nobis referuntur. Concilium Coloniense 1536. quod agmen claudit, sollicite & non sine fluctuatione loquitur: *Quamvis etiam patres aliò respexerint*, *ut dæmones tinnitu campanarum Christianos ad preces concitantium terreantur*,
quin

quin potius (N.B.) *precibus ipsis territi abscedant.* Quo loco autem fuerint Concilii istius canones, & enchiridion Christianę institutionis in eodem Concilio editum, ex *Bellarmino*, *Sadoleto*, *in epist.* ad *Hermannum* Archiepisc. Coloniensem facile ostendi posset.

IX. *Probl. An & quo jure gaudeant præfecti tormentorum bellicorum, quod civitatum per deditionem captarū campanas templares sibi vindicant, aut saltem cives cogunt eas summa aliqua pecunia redimere? Resp.* Nihil occurrit, quod prætexi possit, præter facta & mores militares: quæ an ad κανονισμὸν referri debeant, ipsi viderint: Nihil saltem ex Bibliis, aut Corpore juris, aut statutis municipalibus pro ipsorum prætenso jure hactenus allatum memini.

X. *Probl. An & quando campanarum usus ecclesiasticus in Græciâ obtinuerit? Resp. Baronius* ad ann. 866. §. 101. ex historiæ Venetæ scriptoribus observat missas eas primum ab Urso Patricio Venetiarum duce anno 866. ad Imperatorem Michaëlem; eorumque usum adhibitum Constantinopoli anno 872. teste *Sabellico Ennead.* 9. In jure Orientali Græcorum (edit. *Leunclavii*) *tom.* 1. p. 477. Balsamo in meditatione de convocatione ad ædes sacras, meminit signi aheni in ecclesiis Græcis. Sed illud ibidem à campana in ecclesiis Latinis (quas rigide perstringit) distinguere videtur pag. 478. Vixit autem Balsamon a. 1119. καμπαναρία campanilis, seu turris mentionem facit *Malaxus in histor. Patriarcharum.* Sed hæc intelligenda de Græcis ante jugum Turcicum: nam illo imposito nullus campanarum usus illis permissus: ut supra ex historiis ostendimus. *Goar* in notis ad Euchologium Gręcorum p. 506. testatur, eos hodie adhuc alicubi pulsare laminas ferreas aut æreas.

XI. *Probl. An autor appendicis (Simon Goulartius) ad catalogum testium veritatis p. 2074. defendi possit, quod propter nugas illas campanarias Papatus, pronuntiârit dictum Papatum non tantum, erroribus & corruptelis in doctrina laborare, sed etiam magicis superstitionibus, & incantationibus horrendis, adjurationibus & præstigiis diabolicis inundatum, ac propedemersum esse,* &c. Idem quæro de *Brentio*, qui in *prolegom.* apud *Hosium lib.* 5. p. 228. *Baptismum Papisticum campanarum esse impietatem magicam*, & de *Hospinian. in tract. de Templis* p. 336. *Resp. Aff.* cum dist. de magia scil. indirecta seu interpretativa. Confer 3. *part. select. dispp. tit de Magiâ.*

XII. *Probl. An ad superstitionem, seu vanam observantiam, seu facta otiosa, referri debeat, multitudo & varietas campanarum, quibus pro varietate sacrorum, horarum, & feriarum variè utuntur in Papatu? Resp. Aff. Hospinianus* capite cit. p. 335. Quia ratio signi ad commodiorem convocationem fidelium, sine illa multitudine & varietate haberi potest. Et si illa à reformatis retineantur, speciem referre videntur abusuum Papalium aut collusionum cum iisdem.

XIII.

XIII. *Probl. An ad sonitum campanæ, preces alligandæ; ita ut omnes quovis in loco teneantur publicè, flexis genibus, aut nudis capitibus orare? Resp.* Morem hunc in ecclesias Occidentales post annum 1200. à Papis demum introductum improbat *Hospinianus* cap. cit. pag. 336. Gregorius enim 9. ad *salve regina*, &c. canendum in Ecclesiis contra Fridricum. 2. Imperatorem pulsus campanarum instituit anno 1230. Johannes 22. anno 1325. ut quotidie ter pulsaretur, ac tum unusquisque salutationem angelicam ter recitaret, contra Ludov 4. Imperatorem & civitates ei adhærentes: inter quas Tigurum. *Calixtus* 3. anno 1457. ut in meridie campanas impellerent, ad recitandam salutationem angelicam, ut ea oratione adjuvarent pugnantes contra Turcam. Hinc in Germania nota est appellatio Turcken-klock. De his usibus sic Hospinianus p. 336. *Quod igitur Pentheus apud Ovidium lib. 3. Metamorph. miratur eos, qui Orgia Bacchi clamore, ululatibus, discursu, magnaque insania celebrabant & ad tympanorum tubarumque sonitum quasi in furorem agebantur, inquiens*

------ Ærane tantum
Ære repulsa valent, & adunco tibia cornu?
Et magicæ fraudes? ut quos non bellicus ensis,
Non tuba terruerit, non strictis agmina telis,
Fœmineæ voces, & inania tympana vincant?

Nos certè longe justiorem haberemus causam admirandi eos, qui cum vel primum pulsum seu sonum campanæ vespertinæ audierint, non dico in privatis ædibus, sed in ipso foro, seu sydere quodam tacti fuerint, in genua procidunt, & nescio quas preculas demurmurant. Attendant hic civitates & vici reformatorum; sicubi tales pulsus etiamnum retinentur.

XIV. *Probl. An reformatis ad campanæ pulsus meridianos ac vespertinos necessario sit orandum: & num ipsi ad ejusmodi preces externas jure cogi possint? Resp.* Neg. *Hospinianus loc. cit.* prolixè affirmantem sententiam oppugnat. Quem velim videri. Confer determinationes, & hypotheses nostras in 3. *part. select. dispp. tit. de superstitione, & de Idololatria* indirecta.

CAP. II.

De vasis, aliisque utensilibus sacris, quæ ipsâ navi templi & choro continentur.

Absolvimus nunc prima appendicis de utensilibus templorum sectionem priorem, quæ est de Campanis, aliisque turrium si quæ sint, adjunctis & instrumentis. Accedimus nunc ad utensilia, quæ ipsa templi navi, & choro continentur. Sunt autem illa trium generum. §. 1.

I. Vasa & quæcunque alia instrumenta atque Utensilia sacra strictè sic dicta.

II. Libri sacri.

III. Vestes sacræ.

Utensilia illa in templis Papisticis ut plurima sunt, ita etiam variè dividi possunt. Divisiones aliquot in subsidium memoriæ hic studiosis nostris præformamus.

I. Ex *fine* cuique proprio, 1. *Alia* enim adhibentur ad lectiones, & conciones sacras, ut sunt ambones, pulpita &c. 2. *Alia* ad preces & gratiarum actiones, seu officia divina, qualia sunt organa, stalla & subsellia in choro &c. 3. *Alia* ad sacrificii & sacramentorum administrationem, qualia sunt altare, calix, ciborium, baptisterium, sella confessionalis, &c. 4. *Alia* ad administrationem seu executionem sacramentalium, quæ à sacramentis strictè & propriè dictis distinguuntur; qualia pseudosacra in 3. *part. select. dispp. tit. de Benedict. & sacrament.* antehac excussimus. Sunt autem instrumenta illa, vasculum aquæ benedictæ, thuribulum, aspergillus, pax, &c. omnes denique cruces picturæ, & imagines sacræ, earumque ornatus.

II. Dividuntur ex *modo* iis utendi. Sic 1. *Alia* objectivè tantùm in celebratione & executione cultus publici usum præstant; ut sunt picturæ, statuæ, cruces materiales: 2. *Alia* passivè usum præstant tanquam instrumenta magis passiva, sed tamen per modum continentis seu locantis; ut altare, thuribulum, vas aquæ benedictæ, baptisterium, capsa, seu arcula eucharistica, &c. 3. *Alia* activè suo modo, qualia instrumenta activa sunt nolæ & squillæ, organa, cornua æuea, aspergilla, muscaria flabella, &c.

III. Ex *affectione* seu *adjuncto* aliquo externo. Sic alia sunt portatilia aut mobilia; alia certo loco affixa. *Illa* sunt asinus ligneus, candelabra, thuribula, vexilla, &c. *Ista* sunt baptisterium, organum, sedilia, ambones, altaria: quamvis in casu necessitatis altaria portatilia posse haberi, ac super iis sacrificari concedant.

IV. Ex *adjuncto externo*, seu circumstantiâ loci: quod alia contineantur & adhibeantur in navi templi, ut baptisterium, vas aquæ benedictæ, &c. alia in choro, ut ciborium; alia in utroque, ut altaria, imagines, candelabra, organa.

V. Ex materia, quod alia constent ex ligno; alia ex auro, argento, ære aliisve metallis; alia ex lapidibus sive vulgaribus sive pretiosis; alia ex lanâ aut lino.

VI. Denique ex vario tempore usus eorum: quod *Alia* adhibeantur in quoti-

quotidiano cultu, ut altare, thuribulum, organum &c. alia non nisi in jubilæorum & processionum solennitatibus, ut sunt asinus ligneus, equus bayardus, vexilla, & similia processionum instrumenta, quæ tunc expediri aut ostentari solent. De quibus confer 3. *part. select. dispp. tit. de processionibus*, de jubilæis, de quadragesimâ & bacchanalibus. Ubi autores indicantur. Pleraque autem utensilia (non omnia, ut infra videbitur) certa ordine explicant cum mysteriis *Guilielmus Durantes in Rationali*, & *Joh. Stephanus Durantes lib.* 1. Reliqua, quæ illi prætereunt, ex libris agendorum & ritualibus observari & conquiri debent; quales sunt *Pastorale*, *Missale*, *Pontificale*, *Episcopale*, &c. cum quibus conferri possunt Gavanti thesaurus sacrorum rituum, & collectanea Augustini Barbosæ.

His ita præmissis describi potest, *Utensile sacrum, esse illud, quod vel objective tantùm, vel per modum medii seu instrumenti sive passivi sive activi, sive utriusque cultui publico inservit.*

Distinguimus illud 1. tanquam vas, capsam aut arculam, ab omnibus contentis, ut sunt oleum, aqua benedicta, eucharistia, reliquiæ, &c. 2. à partibus templi, & à toto corpore templi omnia hæc vasa & instrumenta contenta continente. Quales partes sunt tum remotæ, parietes, tectum, &c. tùm propinquę, navis templi, chorus; choruli minores seu minus principales & particulares choro aut navi templi annexi, & peculiari hujus aut illius sancti cultui, aut usibus fraternitatum, aut familiarum, aut hominum privatorum viventium, aut sepulturæ mortuorum inservientes. Huc refer sepulchra, seu tumbas, & subterraneas cryptas sepulcrales.

Utensilia sunt trium generum, alia communia, & quorum aliquis in nostris ecclesiis usus esse possit: alia de quibus dubitatur apud nonnullos: alia quorum nullus in sacris usus, quæque extra omnem controversiam è templis auferenda sunt. Nos promiscuè omnia enumeramus, & sunt 1. *Ciborium* seu κιβώριον, arcula, pyxis, in qua corpus Christi asservatur, Belgicè **Sacraments-huysken**, *monstrantie* de cujus antiquitate, necessitate & usu *Joh. Steph. Durantus lib.* 1. *c.* 16. 2. *Chrismales ampullæ*, seu vascula tria quorum unum contineat oleum infirmorum; secundum oleum ordinandorum; tertium oleum confirmandorum. Porro de vasculorum istorum antiquitate, & usu, deque triplici oleo, & modo illud consecrandi, eoque ungendi. *Joh. Steph. lib. cit. c.* 20. cum quo conferenda *pastorale*, & *Pontificale*, & controversiarum scriptores in quæst. de confirmatione, ordinatione, extrema unctione, deque cerimoniis & ritibus. 3. *Labrum seu vas aquæ benedictæ*, quod in templorum vestibulis collocatum est, ut aspergantur ingredientes; quod alii situbam, amulam, aquimanile, χέρνιβον, περιῤῥαντήριον appellant. De his vocibus, deque vasum istorum anti-

quitate; & usu videndus autor cit. *cap.* 22. ubi etiam de aquâ benedictâ; de quâ prolixè *Gretserus in tract. de benedictionibus*. 4. *Aspergilla*, quibus uti solent ad aquam hanc spargendam. 5.. *Thymiaterium*, seu thuribulum est vas in quo thus adoletur. De cujus ut & thurificationis antiquitate, necessitate, aut usu sacro, more suo θεολογεῖ seu μυστηριολογεῖ *Joh. Steph. Durantus c.* 9. & ante eum ipsius *Homerus Durantes lib.* 4. *tit. de sancta thurificatione.* De ordine & modo in thurificatione servandis, *Gavantus tom.* 1. *ad rubricas missalis part.* 1. *tit.* 4. 5. 6. 7. Disputat pro eadem thurificatione *Bellarminus lib.* 2. *de Missa c.* 15. 6. *Capsa reliquiarum*: quę vel fixæ vel portatiles, seu mobiles. De his confer Arnoldi Rayssy hierogazophylacium, aliosque libros & disputationes Pontificiorum, cum nostrorum itinerariis & topographis. 7. *Sella confessionalis*. 8. *Tabella sacra pacis*, seu instrumentum pacis (Belgicè **de Pais**) quod populo osculandum datur, ad implendum Apostolicum præceptum de osculo pacis *Rom.* 16. 1 *Cor.* 16. Tabellam hanc sacram introductam volunt, tanquam cautelam contra fraudes, quas invicem osculantes committebanr. *Baronius ad annum* 45. §. 26. *Gavantus tom.* 1. *part.* 2. *tit.* 10. §. 3. 8 9. Porro de osculo pacis in Romanâ ecclesiâ usitato, deque cerimoniis eo pertinentibus. *ibid. Gavantus*. Antiquitatem, usum & mysterium hujus antiquitatis, & in alium quem proximum seu analogicum mutatæ ritum (qui tamen omittitur in missis pro defunctis, & in die Veneris, & sabbatho ante pascha, & tempore jejunii) describunt & probant *Belethus & Durantes lib.* 2. *cap.* 54. Cum quibus conferatur *Gabriel Albaspinus* de veteribus ecclesiæ ritibus observation. lib. 1. cap. 17. Nos *supra lib.* 2. *tract.* 1. *cap.* 8. aliqua de osculo pacis attigimus. 9. *Corona*, flores, ramusculi; quibus præsertim altare ornetnr. Gavantus tom. 1. 79. Conferri potest *Paschalii tract.* de coronis. 10. *Imagines*, & cruces. 11. *Asinus ligneus*, Draco Georgii, equus bayardus, gigas Christophorus, infernus, vexilla, totusque adeo apparatus processionalis. De quo vide disp. nostram de processionibus & autores ibi citatos. 12. *Tumba* seu monumenta extantia, aut cippi sub quibus sepulta, aut quibus continentur ossa sanctorum, aut vulgarium fidelium. 13. *Subsellia*, *ambones*, *pulpita*, pro lectoribus, cantoribus, concionatoribus, auditoribns. 14. *Lucernæ & candelabra*. 15. Organa, cum cornibus aliisque instrumentis Musicis. 16. Baptisterium. 17. altare, de quo *Missale part.* 1. *tit.* 20. & *Gavantus* ad ejus rubricas; *Job. Steph. c.* 15. aliique autores infra citandi. Ad apparatum altaris & sacrificii missatici pertinent, *Muscaria* seu flabella, quibus abigantur muscæ aliaque animalcula, ne incidant in calicem: De iis *Joh. Steph. Durantus c.* 10. *Patina* seu disci, quibus imponitur corpus Christi: de quarum antiquitate, materiâ,

riâ, formâ, usu, mysterio, *Joh. Steph. c.* 11. Quibus junge & alia templorum vasa; *scyphos*, *Metretas*, *hydrias*, *Phialas*, *pugillares*, ibidem ex Onuphrio recensita. *Corporalia* seu pallæ sunt lintea, quibus in missæ celebratione superponitur corpus Christi. De quorum materiâ, formâ, usu, mysterio, & antiquitate vide *Joh. Steph. c.* 1. & *Durantem lib.* 4. *part.* 2. *rubricâ* 3 Quomodo pallæ vox distinguenda sit, & significet parvam pallam lineam, à corporali distinctam, aliaque ad novissimos & emendatissimos ritus spectantia docet *Gavantus tom.* 1. *part.* 1. *tit.* 1.

Affectiones & requisita communia horum utensilium missalium sunt duo mensura & nitor seu mundities. De utrisque *part.* 5. *tit.* 19. ubi eadem opera omnia utensila enumerat, ex quo (ut fastidium evitemus) eorum nomina simul & semel ordine alphabetico hic exhibemus. Sunt autem *Abacus* seu credentia. *Acerra* seu navicula incensi. *Ænea vasa*, pro ablutione calicium. *Altare* majus. *Altare* minus. *Arcula ad sputum* excipiendum. *Baldachinum* seu Umbella. *Bursa corporalium. Calices Candelabra Conopeum tabernaculi majoris. Corporale*, *Cruces* in altari collocandæ. *Gradus* altaris. *Hamuli* seu urceoli vitrei aut crystallini, cum operculo. *Instrumentum ad hostias* conficiendas. *Lampades Vitreæ. Lintea* ad manus extergendas. *Manutergium Mappa altaris. Mappa pro communione. Navicula incensi*, seu acerra. *Pallium* quod ante altare tenditur. *Patina Pelvicula Similarum. Pulvinar pro Missali Purificatorium. Pyxis* pro custodia eucharistiæ, de qua modo diximus. *Scabellum* altaris. *Tapetia* ad insternendum solum. *Suppedaneum altaris. Tabella pacis*: de qua modo diximus. *Tabella secretarum. Tabernaculum sanctissimæ Eucharistiæ. Scopula. Tela stragula altaris. Thuribulum. Tintinnabulum. Vas hostiarum. Vas pro abstergendis calicibus. Velum calicis Velum pixidis*, seu ciborii. *Velum pro portandâ sanctissima eucharistia. Velum subdiaconale. Umbella* quæ super altare ponitur. *Umbella*, (seu baldachinum) quæ defertur super eucharistiam in processionibus. *Urceoli*, seu hamulæ. Subjicimus nunc aliquot problemata. §.2.

I. *Probl. An omnia utensilia sint sacra & consequenter veneratio religiosa aut, adoratio ipsis deferenda. Resp. Aff.* Pontificii, apud *Feuadentium in Theomachia Calvinistica. p.* 335. Et *Gavantus tom.* 1. *part.* 5. *p.* 327. „Cæterum ea debet esse reverentia erga sacram supellectilem, tamquam divino servitio mancipatam, imò tanquam sanctimoniæ participem, quæ nimirum est sanctitatis instrumentum; unde & sancta ea vocatur sæpè in Scripturis sacris, Pontificiis legibus, Patrumque monumentis, ut nihil ejusdem non modò negligatur, verùm etiam exquisita cura & diligentia colatur. Non enim, ut ait *sanctus Hieronymus Epistola ad Theophil. Alexandr.* inania ea sunt, & quæ quasi sensu carentia sanctimoniam non

 habere

ne tolerantia, & τὸ adiaphorum, aut εὐταξία quę prætexitur, tandem in necessitatem, & consuetudo ac præscriptio praxios in adamantinam legem Persarum ac Medorum degeneret; & sic tota libertas tum professionis, tum conscientiæ, quæ primum concedebatur, sensim sine sensu tandem evanescat; servitute omnia occupante; silentio per ecclesiastica aut politica decreta imposito, etiam ministris ad abjurationem aut subscriptionem adactis, Methodi seu mavis μεθοδείας sciographiam, si desideras, accipe hanc ex exemplo Papatus, & novæ ac nuperæ deformationis, quæ alicubi jam inde ab anno 1635. obtigit, descriptam.

1. *Propter* homines, & præjudicatam consuetudinem, ἐπιτήμια aliqua ex Ethnicismo aut Papismo relicta tolerantur. Quod quidem ut ad tempus, vel illo in statu rerum fiat semper & ubique non est illicitum; dum abest potestas aut potentia ea tollendi: modo agnitio defectuum continuetur, & quævis opportunitas observetur, quâ tolli possint, quæ hactenus ob defectum potestatis & potentiæ tolerari debuerunt.

2. *Postea*, his ita transactis ac positis, difficultates, ac quorundam mala gratia, aut multorum turbatio & scandalum in tollendis defectibus magisque accurandâ reformatione nimis metuuntur; aut saltem, siquidem revera non ita metuenda sint, justus metus & prudentia longè prospiciens prætexitur: cum non raro, si non plerumque quidam Diotrephici φιλοπρωτεύοντες, potius metuant, ne ipsorum aut ignorantia, aut negligentia & tepor, aut servilis ἀνθρωπαρέσκεια, hâc in parte patescat; & ex collatione cum præsente aliorum prudentiâ, zelo, ejusque felici successu, luminibus ipsorum obstruatur, & existimationi quid decedat: cui retinendæ & amplificandæ, etiam cum jacturâ Ecclesiæ, unicè student.

3. *Impedimentis* hisce, dum zelum aliorum aliquamdiu sufflaminant, & conatus sistunt; plebei magis defectibus illis assuescunt, ac securè cohabitate discunt, ac si lege seu ordine statuti essent: insuper Doctores multi rectè sentientes, dum putant frustra verba fieri de malo benè posito, quod hoc tempore loco moveri nequit, dissimulant & conticescunt; sufficere putantes, si in arcanis sapientiæ suæ hæc servent.

4. *Ita*, Prophetiâ & fideli instructione passim apud complures, immo & plerosque cessante; opinio necessitatis hujus defectus partim ad esse, partim ad benè esse apud plebem succrescit: & apud nonnullos Ecclesiasticos tanquam adiaphorum adoptatur.

5. *Motâ* super his controversiâ, Diotrephici ἰδιογνώμονες ne in aliquo ab aliis videantur edocti, aut moniti, aut excitati; ambitiose cum meliora monentibus pro dicto suo adiaphoro contendunt: quin insuper excogitatis quibusvis exceptionum ac distinctionum commentis dicto suo

apologiam vacuæ obſervationis bene poſitæ comminiſcuntur, quaſi ſcil. inſervire debeant colligendis ex cœmeterio oſſibus, ne foſſionem novorum ſepulcrorum impediant: id ſane ridiculum eſt. Quid enim? an cœmeterium ab oſſibus repurgari non poſſet, niſi crania & ſceleta in aëre ſuper terram omnium oculis exponantur, contra fundamentalem ſepulturæ legem? An non hoc eſt violare ſepulcrum (Vide *Tholoſani ſyntag. lib.* 33. *c.* 20.)? An ſiquidem ex cœmeterio legi & in unum locum colligi expediat, terrâ tegi ac condi non poſſent? Hanc veritatem cum veſtigiis reformatorum theologorum inſiſtens liberè & ſimpliciter ita explico, contra livorem & ſycophantiam quorundam proteſtor, me ideo proram & puppim religionis noſtræ in eo non conſtituere, aut importunè oſſaria ubivis deſtruenda ſuadere.

Exhibeo nunc ſyllabum aliquot problematum, quæ in ipſo Papatu agitari ſolent aut poſſunt, nec theologiam noſtram tangunt. §.6.

I. *Probl. Quinam poſſint habere cœmeteria? Reſp.* ſolę eccleſiæ curatæ & parochiales de jure: conventuales aliæque omnes ex conſuetudine & privilegio, juxta bullam Innocentii Quarti anno 1258. Quam vide in *Bullario.*

II. *Probl. An jus patronatus habeat locum in ſepulcris? Reſp. Neg. Lambertinus lib.* 1. *de Jure patronat. qu.* 11. *p.* 1. *artic.* 14. autor infra *part.* 2. *lib.* 3. ſæpius nobis citandus. Ex illo idem repetit ac prę ſupponit *Spondanus lib.* 4. *part.* 3. *cap.* 2. Sed miror in templis & ſacris miniſteriis ac vocationibus jus illud locum magis habere, quam in ſepulcris: cum illa, ſecundum fidem ipſorum, non minus religioni deputata ſint, quam ſepulcra.

III. *Probl. An privati habentes jus ſepulturæ in loco ſacro, poſſint dici habere jus dominii & propriam poſſeſſionem? Reſp. Neg.* Pontificii apud *Spondanum* loco modo cit. Tantum uſum eorum habent, vel quandam tolerantiam ex benignitate eccleſiæ. Rationes ibidem addit: quod jus ſepulturæ pendeat ex autoritate eccleſię; & quod loca ſepulcrorum per conſecrationem acquirantur religioni, & conſequenter ſecundum jus civile nullius in bonis ſint.

IV. *Probl. An ſimonia, & ſacrilegium circa acquiſitionem ſepulcri & ſepulturæ committi poſſit? Reſp. Aff.* Pontificii apud *Spondanum p.* 214. Quem vide, & confer cum aliis Caſuiſtis.

V. *Probl. An cœmeteria habeant jus aſyli? & an judicium de criminibus à iure aſyli excluſis, ad Epiſcopum pertineat? Reſp. Aff. pr.* Pontificii apud *Zypæum lib.* 3. *p.* 382. juxta jura antiqua: quę tamen jure noviſſimo conſtitutionis Gregorii 14. admodum limitata & contracta ſunt. Rectius

 abolen-

purgatorio & indulgentiis, de Festis, de Templis, de monachatu, de cœlibatu sacerdotum, de curâ defunctorum, de invocatione sanctorum, de cultu Angelorum, de potestate Papæ, &c. *Resp.* 3. Aliud est non nisi cum prudentiâ instructiones illas publicè privatimve proponere, (quamvis Apostolus velit importunè opportunè instructiones admoveri 2 *Tim.* 4. *v.* 2.): & aliud plane cessare. Illud suadeo: istud minimè. *Resp.* 4. Aliud est quærere de momento & pondere alicujus erroris aut abusus; & aliud an sit error aut abusus. Plerumque ab heterodoxis & novaturientibus, determinatio posterioris secundum scripturas, peculiari quadam sophisticâ abductione, ad quæstionem de pondere, & necessitate, offuscatur: insuper veritatis ἀκρίβειαν sectantes, stolidæ præcisitatis, Pharisaismi, & nescio cujus hypocriseos insimulantur. Quasi majoris momenti & magis necessariis ac fundamentalibus veritatibus secundum pietatem primò studendum non sit; & reliquâ nihilominus non omittenda. Grande nefas est celebrare missas, pro vivis & defunctis, aut festum corporis Christi celebrare: ideo tamen adiaphorum & licitum non est festa Martini, trium regum, Bacchanalium, & similium, celebrare, aut confraternitates Marianas retinere; quamvis interpolatas. De quibus in 3. *part. selectar. dispp.* & infra *part.* 2. *lib.* 4. *tit. de confraternitatibus.*

III. *Quæst. Quandoquidem consuetudo tyrannica tam difficulter abolitionem patitur, an substitutione publicarum nundinarum cum armilustrio, seu civium armatorum processione res & nomen encæniorum* (Belgicè **Kerck-Misse**) *commodissime & expeditissime aboleri posset?* *Resp.* Sic videtur: præsertim in civitatibus, quæ libertatibus istarum nundinarum in encęnia incidentium, aut cum iis junctarum semper gavisæ sunt. Et tale quid alicubi feliciter tentatum civitates omnes imitati possent: sive diem mutando, & nomen in publicis diariis seu ephemeridibus *magnarum & universalium nundinarum* substituendo: sive servato eodem die solas nundinas & solennitates politicas retinendo; resectis omnibus Papistica encænia redolentibus: sive nundinas antehac encęniorum accessorium transferendo ad alteras anniversarias nundinas, quæ præter annuas encęniales certo mense ac die istic haberi solent: ut binæ illæ in unas colliquescant. Sed prudentia justorum facile rationem inveniet, quâ salvis jure, ordine, & more, usibus & emolumentis politicis, exemplo Hiskiæ & Josiæ, hæc aliaque excelsa tolli possint. Talis enim *reformatio meritò perfecta* reformatio dici potest, aliisque ad imitationem proponi; quippe judicio Dei per omnia probata 2 *Reg.* 18. *v.* 3. 4. 5. 6. Non itidem illa, quę e. gr. pinguia illa Bacchico-Papalia festa Martini, trium (uti vocant) regum, cœnæ domini (belgicè **de witten Donderdagh**) purificationis Mariæ, (belgicè **Vrouw Lichtmisse**), Dominicæ *Lætare* seu diei *Rosa* (belgicè **de dagh van de Roos**) Kalendarum Maji, Dominicæ Palmarum

saltem